

SAL 9
HEJMAR 27
SÊSEMB
15 NÎSAN 1941

HAWAR

ANNÉE 9
NUMERO 27
MARDI
15 AVRIL 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsira Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Ĥedisên Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Sê tarixên Hawarê	Xwediyê Hawarê
Dongiya Çeqel	Osman Sebrî
Derdên Cegerxwin	Cegerxwin
Kebanî û Mamoste	Rewşen Bedir-Xan
Marşa Xortan	Osman Sebrî
Çiyayê Sasonê	Osman Sebrî
Gelawêj	Hawar
Loriya Şehidan	Mamosteyê gerok
Xurşid	Nûredîn Ûsif
Gramêra kurdmancî	C. A. Bedir-Xan
Weşinekên Kurdî	Hawar
Ferhengok	Ferhengvan
Loriya Fatê	Herekol Ezîzan

BIRÊ FRENSIZÎ

La réapparition de Hawar	La rédaction
La berceuse de Fatê	R. Lescot
Memê Alan	D. A. Bêdir-Khan

gunnar/

SAL 9
HEJMAR 27

—*—
SÊŞEMB
15 NÎSAN 1941

HAWAR

ANNÉE 9
NUMERO 27

—*—
MARDI
15 AVRIL 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

1— SÛREYÊ DESTPÊKIRINÊ

HEFT AYET IN, DI MEKÊ DE DAHATIYE

Bi navê Xudayê pak ê dilovan û mihrivan

Pesin ji Xwedê re ye, ji nav û kerema wî re ye; yê ko Xudanê erd û ezmana ye ★ Rehman e; dilov^Aan e; rehîm e; mihrivan e ★ Xwediyê roja pişdawiyê ye ★ Em ibadeta te dikin, û ji te hêvîdar in ★ Me bide ser rîya rastiyê ★ Rîya wan mirovên ko tu li wan hatiyî rehmê; ne peyayên ko ketine ber xezêba te û ne kesên ko dane ser rîya şaş.

2— SÛREYÊ ÇELEKÊ

DU SED Û HEŞTÊ Û ŞEŞ AYET IN,
DI MEDÎNÊ DE DAHATIYE

Bi navê Xudayê pak ê dilovan
û mihrivan.

1 - E.L.M. Ji wan herfan miraz çî ye Xwedê dizane.

2 - Ew kitêb bê şik ji bona bawermendan reke rast e.

3 - Yên ko baweriya xwe bi xeybê (mîna bihuşt û dojhê) tînin, nîmêja xwe dikin û ji rizqê ko me daye wan, di rîya Xwedê da didin, arikariya sêwî û belengaza^Ndikin.

4 - Ew bawermendên ko bi kitêba ko ji te re dahatiye û bi yên ko berî Quranê dahatine bawer dikin û bi axiretê inaniya xwe tînin û pê ewle ne.

5 - Wan bi kerema Xwedê dane ser rîya rastiyê û ewê bigehin rehm û qenciya Xwedê.

6 - Yên ko kufir kirine, tu wan bi ezabî bitirsîni an ne tirsîni mîna hev e, baweriya xwe bi Xwedê û bi axiretê na yînin.

7 - Xwedê dil û guhên wan mor kiriye û di ber çavên wan re perdeyek kişandiye, ji wan re ezabekî mezin heye.

8 - Hin hene ko dibêjin me baweriya xwe bi Xwedê û bi roja Axiretê aniyê^N lê wan di rastiyê de baweriya xwe pê ne anîne.

9 - Ew qey Xwedê û mirovên bawermend dixapînin, lê ew nîzanin ko pê bi tenê nefsa xwe dixapînin.

10 - Di dilê wan de nesaxiyek heye û Xwedê nesaxiya wan bêtir dike û ji bo derewên wan ji wan re eşandineke dijwar heye.

11 - Û gava ji wan re tête gotin di dinyayê de fesadî û tevdariyê mekin, ew dibêjin em rastker in.

Xwedê
12 - Awan û tevdayî ew bi xwe ne, lê ew pê nahesin.

13 - Û gava, ji wan re tête gotin, mîna mirovên din hon ji baweriya xwe bi Xûda û bi pêxemberê wî binin, ew dibêjin: em ji weke sefihan pê baweriyê binin; sefih ew bi xwe ne, lê ew pê ni zanin.

14 - Û gava ew bi bawermendan re ne, dibêjin wan: me baweriya xwe pê aniye û gava ew bi iblîsên xwe re bitenê dimînin ji wan re dibêjin em bi we re ne, lê em tinaz û henekê xwe bi wan dikin.

15 - Xwedê wê henekê xwe bi wan bike û wan bihêle ko ew di serhişkiya xwe de heyirî û ecêbmayî bimînin.

16 - Yên ko bi rastiye nerastî kirine, dan û standina wan tu kar ne daye û ew tucaran ne ketine ser riya rastiye.

17 - Ew mîna mirovekî ne ko ji xwe re agirek dadide û dema ko agir dora xwe ronak dike, Xwedê ronahiya wan dibe û wan di tariyê de dihêle û ew nahînin.

18 - Ew ker, kor û lal in, ji riya xwe a xwar venagerin.

19 - An ew mîna wan in ko ketine bin ewrê ezmên ê tîr deng û tarî, teji avtav û bîrûsk; ji tîrsa bîrûsk û kuştina xwe tiliyên xwe dikin guhên xwe. Xwedê bi halê kafiran dizane.

20 - Bîrûsk qey ronahiya çavên wan direvine, gava bîrûsk dora wan ronak dike tê de diçin û dema ko li ser wan tarî dibe disekin; heke Xwedê bixwesta bihistin û ronahiya çavên wan ji dê biçûya; Xwedê bi her tiştî dikare.

21 - Geli mirovino, ibadeta Xudayê xwe bikin yê ko hon û yê berî we afirandine, ta ko hon ne kevin ber xezeba wî, ji ezabê wî xelas bibin û bigehin rehî û kerema Xwedê.

22 - Wî ji we re erd rast û ezman ava kiriye û ji ezmên baran barandiye û pê ji bona we zad derêxistine û wî ew kirine rizqê we û yê heywanên we; jê re tu kesî ne kin hevber û hempa; hon ji xwe dizanin ko ew bê hevri û hevber e.

23 - Heke, di dilê we de; di heqê vê kitêba ko me ji evdê xwê re şandiye xwar, şikek heye û ger hon di gotina xwe de, ko ew kitêb nê kelamê Xwedê lê kelamê Mihemed e dilrast in, ji Xwedê pêve heçî arîkarên we hene, banî wan bikin, bila ew ayetekê mîna ayetên vê kitêbê pêk binin.

24 - Heke we ew pêk ve ne anî û pêkanîna wê bê şik ji we nayê, edî xwe ji agirê ko ardüyê wî mirovên kafir û pûtên xaçperestan e bidin paš.

25 - Pêxemberê min, mizgîniya mirovên ko baweriya xwe anîne û qencî kirine bide; ji bo wan bihûştine tîr sih û dar hene û di wan de avên zelî diherikin û dema ko ew ji fêkiyên wê bihûştê bixwin dê bibêjin: Ew fêki mîna wan in ko me berî di dinyayê de xwariye, lêbelê bi tenê nav û rengên her diwan weke hev ^{ve}, û di wan bihûştan de ji bona wan jinên paqij hene û ew tê de her wê bimînin.

26 - Xwedê ji anîna qiyasekê bi kelmêsekê an bi tişteki jê mezintir şerm ^{na}ke û mirovên bawermend dizanin ko ew qiyas ji aliyê Xudayê wan ve heq e, lê nebawermend ji xwe dipirsin: Gelo qesda Xwedê ji vê qiyasê çi ye?

Xwedê pê gelean dike ser riya xwar û gelean ji digehîne rastiye; lê xwedê bi tenê kafiran dike ser riya xwar.

27 - Yê ko li ber Xwedê swind dixwin û bi yekîtiya Xwedê û fermanên wî muqir tîr û paşî bextên xwe dişikînin û tiştine ko Xwedê bihevghiştina wan emir kiriye ji hev dûr dixin û di dinyayê de fesadiyê dikin ziyandîtî ne.

Bi kerema Xwedê me tefsîra Quranê qedandiye û em wê di rûpelên Hawarê de belav dikin.

Di çêkirina wê tefsîrê de me li kitêbên jêrin hûr mîze kiriye.

«Tibyan»; tefsîra Quranê - Çapxana Arîf Efendî; Derseadet 1324. «Mewakib»; Tefsîra Quranê - Çapxana Arîf Efendî; Derseadet 1324.

«Tefsîra Quranê» Celaleyn: Celal-ed-dîn Muhammed; Celal-ed-dîn Ebdîr-rehman; Çapxana Haşîmiye Şam 1357 Hc.

«Qurtebî»; Tefsîra Quranê; El-Qurtebî; Qahire-1933.

Tercîma Quranê bi zmanê elmanî «Der Koran» von Max Henning Leipzig 1901; Druck und Verlag von Philipp Reclam jun.

Dr. Kamîran Alî Bedîr-Xan

HEDÎSÊN CÊNABÊ PÊXEMBER

«REHMET Û SILAVA XWEDÊ LÊ BE»

1 - Ji bona her derî mifteyek heye, mifta bihuştê ew e ko mirov ji biçûk û belengazaⁿ hez bike û li halê wan bipirse.

2 - Heçî malê miletî bê rê dixwin para wan dojeh e.

3 - Bawermend divê bi şûr û gotina xwe cihadê bikin û piştî zilm û neheqiyê, derewker û zalimaⁿ bişkinînin.

4 - Xwedê qenc e, ji qencyê hez dike; pak e, hejî^A paqijan dike; comerd e, ji comerdanⁿ hez dike.

5 - Di roja piştawiyê de, piraniya xelkê, ji ber gotinên bêrê û beredayî wê bêne êşandin.

6 - Dev û draneⁿ xwe her paqij bigirin.

7 - Piştî imanê tiştê çak ew e ko xelk jiⁿ hev û du hez bikin.

8 - Hon brayêⁿ hev in, arikariya hev û du bikin, rastiyê bêjîngⁿ hev û li hev xedari û bêbextiyê me kin.

9 - Yê ko baweriya xwe bi Xwedê û bi axiretê aniyê an qencyê dibêje, yan dêvê xwe digire.

10 - Ji gulçîçekên pengava û ji jinên spehî û bêesil xwe biparêze.

11 - Ma ji çavtengiyê girantir nexweşî^A heye?

12 - Gotin carna sihrek e û şîir carna hikmetek e. ^{han} ^{li}

13 - Gavaⁿ dest bi karekî dikin devê xwe bigirin, xelk ji mirovên ko işê wan li rê ye dibecin.

14 - Ji nifirêⁿ bêsûçalⁿ bitirsîn, navbeyna wan û Xwedê da tu perde ni ne.

15 - Ne bixweziyaⁿ lê bi xebat û kirinê jiyîna xwe biborîne.

16 - Lokê girêde û piştîre bispêre Xwedê,

17 - Ko qiyamet rabûⁿ û di destê te de şitilek hebe û kês pê ket divê tu wi şitilî bişitilîni û ji destê xwe bernedi

18 - Gava yekî ji we enîriⁿ divê ne peyive.

19 - Yê ko timakar e; belengaz e.

20 - Yê ko zekatê dide û mêvana dihewîne û arikariya mirovên ko ketine tengasiyê dike ne çavteng e.

21 - Heke hon bi malê xwe ni karin arikariya xelkê bikin bi gotinên şêrin qedrê wan bigirin.

22 - Dîneⁿ îslamê qaim e, ibadeta xwe nerm, nerm bike û zorê li nefsa xwe me de, me be mîna mirovê ko bar û serbarê^A heywanê xwe giran dike, piştî heywanê wi

qul dibe li çol û şevderê dimine, û na gihe hevalê xwe.

23 - Dîn tişteki hêsani ye, kes ni kare zora diyanetê bibe, dîn zora her kesi dibe, ne pir bikin, ne hindik bikin, bi can û bîn bikin.

24 - Kirina qencyê şabûniya dil e; û xirabi di canê mirovan de birînek e û ew naⁿ waxzin ko kes pê bihese.

25 - Qencyê ji dê û bavê xwe re bikin daⁿ zaroyên we ji qencyê ji we re bikin.

26 - Xatirê xelkê bigirin, dilê xelkê meşkinînin.

27 - Dev ji xirabiyê berdan sedeqe ye.

28 - Nefsiⁿ biçûk bin ta ko kes li kesî mezi-nahiyê ne ke. ^p

29 - Emanetê bidine xwediyê wi, heke kesî bêbextî^A li te kir tu bêbextiyê lê me ke.

30 - Rizqê xwe ji xebata xwe bixwazin.

31 - Rizqê xwe ji axê bixwazin.

32 - Rizqê xwe ji keda cotê xwe bixwazin.

33 - Yê ko derdê xwe vedişêre sewabeke mezin digihê.

34 - Hekê tu şerm na ki her tiştî bike.

35 - Dev ji hevalên ne çak berde, an ne xelk wê bizanin tu ki yi.

36 - Îşê ko tê de poşmanî heye me ke, ko te kir poşman me be û efiwa xwe me xwaze.

37 - Hevalekî qenc ji xwe re bibijêre, û xwe jê biparêze.

38 - Diyariya bidine hev hezkirina we bêtir dibe.

39 - Tobe gunehan radike.

40 - Tevdîrⁿ nivê îş û debara we ye.

41 - Herwekî mirov bi nefsa xwe re rast û qenc e, divê bi xelkê re ji rast û qenc bibe, ji bona li hev hatina mirovaⁿ bixebite û xer-xwazê xelkê be û di feqiriya xwe de jiⁿ li halê belengazaⁿ binêre; bi pêkanîna wan sê tiştanⁿ îman timam dibe.

42 - Berê ciranekî baş û dawî xanikî qenc peyda bike.

43 - Berê li ciranekî baş bigere û piştî wi re li xanikî qenc bigere.

(1) Me heft sed hedîsên Cenabê Pêxember wergerandine zimanê kurdî û em wan di rûpelên Hawarê de belav dikin.

Ev hedîsên he ji kitêbên jêrin hatine bijartin

«Teysir-el-wisûl ila camî-il-isûl min hedîs-il-Resûl Ebdirehman bin Eli elmarûf bi ibn-ül Deyba Eş-şeybani Ez-zübeydî eş-Şafîî; Çapxana Selcîyê - Misir 1346 Hc.»

«Nuxbetun min el-kelam-en-Nebî; Eş-Şeyx Mistefa el-xelayîni; Çapxana Misbah - Beyrût 1929»

«El Camî-is-señir min hedîs-il-Beyşrin nezîr Li xatimet-il hif-faz Celalid-dîn Ebdîr-rehman ibn ebî Bekîr es-Siyûtî. Çapxane Hicazi; Qahîre Misîr»

SÊ TARIXÊN HAWARÊ

15 GULAN 1932

18 TEBAX 1935

15 NÎSAN 1941

Ji ber ko Hawar di panzdehê Gulana sala hezar û neh sed û sih û didowan de hatiye dinyayê, di panzdehê vê Gulanê de diviya bû Hawar bibe nehsalî. Lê ji ber ko Hawar ji hejdehê Tebaxa sala hezar û neh sed û sih û pêncan heta panzdehê vê Nîsanê şev û roj û şeş salan pêde razaye û ji ber ko demên xewê, xewên rojê, di heyîna heyberan de nayîne heşêb, Hawar iro bi tenê nûzake sêsalî ye.

Di jiyîna Hawarê de sê tarixên birawer hene. Me ew tarix di bin sernama vê bendê re şanî dan.

Tarixa pêşîn: 15 Gulan 1932. Di vê tarixê de gazi û hawara Kurdan ji dil û devê wan ketine nav xêz û xêzikên çend rûpelan û kovareke kurdi anîne pê. Ji Kurdan re Hawar, Hawareke nû, Hawara zanin û danzanînê za.

Ev roj di jiyîna Kurdmancan a ciyaki û edebî de rojêke tarixî ye. Di vê rojê de Kurdmanc bûn xwediyê elfabêke biserxwe, elfabêke Kurdi û ji nîrê elfabiyên milletên din, milletên biyanî xêlas bûne.

Ev elfabê alek e, ala biserxwebûna heyîna me a edebî ye.

Berê di ser keleha me a edebî re alên biyaniyan li ba dibûn. Di vê rojê de Kurdmancan ew al daxistin, çirandin û li şûna wan ala xwe a mili daçikandin û ji hêsiriya wan bandêran filitin, xwe dan ber siha bandêra xwe û di vê qadê de bûne biserxwe.

Belê, elfabiya ko ji sala hezar û neh sed û nozdehan ve ez lê dixebitim, min ew di wê rojê de, di rûpelên Hawarê de belav kir.

Kurdmancên ko pê hesiyan û hînî wê bûne iro zmanê xwe bi elfabiya xwe a mili û bêî tu dişwariyê dinivîsinin û kovar û kitêbên ko ketine çapê bi kêfxweşi dixwînin.

Lê Hawarê gelek dom ne kir. Hejmara wê a bist û şeşan di 18ê Tebaxa 1935an de belav bû û ji hingê ve Hawar nema derket.

Lê himê xwendin û nivisandinê, elfabê belav bûbû û piştî razandina Hawarê ji gelek û hergav nebin ji carcara hin kitêb diketin çapê û digihan destê kurdmancan.

Di wan salan de ji kurdên ko birewerê heyîna xwe ne û di dilê wan de rûmeta

milet û welêt heye bi hînbûna xwendin û nivisandina zmanê xwe xebitîn û zanina xwe pêş ve birin. Ew ne bi tenê xebitîn û elimin, lê xebitandin û elimandin ji Belê ew ji vi milête bédibistan re bûne dibistan, dera welatîyên xwe gotin û ew gihandin; ji wan mirovên nezan mirovine xwenda anîne pê.

Lê yên ko xwe, bi gotinê, Kurdên qenc û welatparêz dihesibinin wextê xwe bi kurt û pistên pûç û vala derbas kirin û ji lewre hêj (e) û (ê) ji hev ferq nakin. Lê ew bi zmanê biyaniyan û hinekê wan bi çendekan dizanin, û hin hene ko di wan zmanan de xwenda û zanayîne xurt in jî. Lê bi zmanê xwe ê mader, bi vi zmanê şêrin û delal, bi zmanê da û dapir, bi zarê kal û kalikên xwe nizanin.

Mirov dibêje qey ew ji bin hikmê bandêra biyaniyan naxwazin derkevin û hêsiri bi wan şêrin e. Heke welê ye, divêt rayeki biyaniyan di wan geriya be. Raki welê ko bi dizika bi wan ve bûye. Herweki şairê sorî gotiye:

Her kesî kurd naseraw bi hez be bonî

[kurd ne ka

Pirsiyarî daye ley ka ta le babî xoy biga

Belê ew bi zmanê xwe ê mader nizanin.

Ew zmanê ko xwendin û nivisandina wi ji her zmanî hêsanitir e. Min bi xwe ceribandîye, kurdeki nezan, li gora şehrâziya xwe di wexteki gelek kurt da hînî elfabiya xwe dibe; ji pênc heta sih rojî.

Malxirabîno! ma we ewçend wext nine, hon ko ji bo hînbûna zmanên biyaniyan bi salan ve xebitine û iro ji dixebitîn, ji bona ko bikarin «finfoneke» derewin bi lêv bikin.

Kuro eyb e, şerm e, fehî e. An hînî zmanê xwe bibin, an mebejin em Kurd in. Bê zman Kurdî ji we re ne tu rûmet e, ji me re rûşîke giran e.

Pesn û şabaş û hezar piroz ji wan re ko hînî xwendin û nivisandina zmanê xwe bûne û bi vi awayî mifta heyîna xwe xistine bêrika xwe û ji bin bandêra milletên biyanî bi der ketine.

Heyf û xebînet û hezar mixabin, nemaze ji wan re ko bi zmanên din dizanin bixwînin binvîsinin û elfabiya zmanê xwe hêj nas nakin.

Lê ji bo hînbûnê tucaran wext ne dereng e, û wextê hînbûnê li tu kesî nabore.

Yên ko bi elfabiya zmanê xwe nizanin, lê bi zmanên din gelek dizanin, divêt bizanin ko ev elfabê rojêkê, ji wan de bête pirsîn.

Lê kes nizane heke ew roj dûr e an nizing e.

Hingê bibêjin ji emê bielimin, li wan dê bête vegerandin : Me hevî hebû em di te de mamostekî peyda bikin ne şagirdekî.

Xwendevanino, bi kurtî eve dirokiya heft salên bêhawar, wek heft salên xelayê bê av û bê baran.

Tarîxa sisiyan panzdehê Nisana sala hezar û neh sed û çel û yekê ye, yanî iro ye.

Hawarên pêşin, her bist û şeş Hawar xebitîne kurdmancan hîni elfabiya wan bikin. Herwekî me li jor got, Hawar di nav miletê xwe ê bêdibistan de, kê m û zêde karê xwe bire seri.

Hawar disan dê bixebite û tiştêkî din ji bi ser ve zêde bike : Gramêr.

Di Hawara pêşin de min elfabiya xwe belav kiri bû. Di vê hejmarê de ezê dest bi belavkirina gramêra xwe bikim. Ev di zmanê Kurdmanci a nivîskî de gaveke nû ye. Ji xwe himê zmanekî li ser sê hêmanên bingehîn sekiniye : elfabê, gramêr û ferheng. Me elfabê belav kir, iro ji dest bi belavkirina gramêrê dikin, ko Xwedê hez kir ferheng ji li pey e.

Em niho hinek bi gramêrê, bi gramêra zmanê xwe mijûl bibin. Gramêr çi ye? Gramêrzanan gramêr bi awayên têvel tarif kirine. Bi kurtî gramêr tevayîya qeydeyên rastaxaftin û rastnivîsandina zmên e. Ev qeyde bi xwe ji zmên tene der. Belê herkes bi zmanê xwe ê mader bêti ko bide eqlê xwe rast daxêve. Ev rastî bi hin qeydan tete pê û mirov dema xeberdanê de bêti ko bizane bi wan ve diçe.

Gramêrzan li van qeydan hûr dibin van ji hev derdixînin û disenifînin. Tevayîya van qeydan gramêr bi xwe ye.

Em bèn ser gramêra zmanê Kurdmanci. Gramêra ko ez iro di Hawarê de belav dikim, min bingehên wê di sala 1929 an de li Hesîçê danî bûn. Ji hingê ve ez lê dixebitim. Pêrar min gramêreke dibistani digel hinek û wezîfan çêkiri bû. Bi destpêkirina şer min nikari bû ez wê bigihînim çapê.

Lê ji milê din hewcedariya me bi gramêrê roj bi roj bêtir dibû. Xortên ko hîni xwendin û nivîsandinê dibûn, dihatin û li qeydeyên zmanê xwe dipirsîn, gramêrek dixwestin.

Di vê navê de me destûra derêxistina Hawarê ji nû ve stand. Hingê min dest bi senifandina gramêreke din kir. Ne gramêreke dibistani, lê bingehên qeydeyên gramêra Kurdmanci. Îro ezê vê gramêrê di Hawarê

DONGIYA ÇEQEL

Dibêjin ji Sîpanê	Heya dighê Iranê
Direntleyên girs û hûr	Ji çiyayên gelek dûr
Rabûn civîn bûne kom	Her celebek zom bi zom
Şewrek dido çêkirin	Şandiyên xwe rêkirin
Tev li Kotol civiyan	Bû civata şandiyên
Gotin ji me pîr û can	Pir in kesên bêiman
Wek piling û şepalan	Dixwin heqê hevalan
Kes napirse çi pê hat	Em wa dibin malmêrat
Padîşahêk me divê	Guhdar be roj û şevê
Wiya hebin du wezîr	Çend xulam û çend kizîr
Dema yekî kire zor	Ne bihistin peyiv şor
Bila binin dîwanê	Siltan bikit fermanê
Serê wiya bibirin	Çendek holê bimirin
Da ko kesê tînavir	Li ser ê din nebit gur
Me ji divê wekhevî	Ne zinat û bênavî
Darê peşkê gerandin	Heryekî yek kişandin
Padîşahî bû ya şer	Dergevani ya keftêr
Piling, şepal bûn wezîr	Hirçê teral bû kizîr
Xulamî dan gurê şîn	Gotin tu î dûrebîn
Şikefteke pîr mezin	Ëxistinê çel bizin
Panzde ga û bist mihi	Tev ajolîn wî cihî
Eger raxer û xwarin	Anin heya dikarin
Şiketîa wek goma pêz	Mehfûr tê da kirin rêz
Textekî ji ziv û zêr	Anin danin ji bo şer
Şêr rabû ser textê zer	Ban kir gurê fermanber
Gotê ji deşt û çiyân	Bêje wehş û kovîyan
Bila bêne pîrozê	Kuta bin ji vê dozê

de belav bikim. Ji milê din min kitêbeke kiçik bi navê « Kitêba Sinemxanê » nivîsandi bû. Ev kitêba kiçik ji bo zarokan gramêreke piçûk e. Heke min pêk anî ji Hawarê pêve ezê eva ha ji bidim çapê.

Ev bend ji alikî dirokiya Hawarê, ji aliyê din pronivîsa xebata me ye. Beriya ko ez vê hiqedinim herwekî di despêkêde min gili û gazindên xwe ji kurdên zana û nezan kir, di xelaşekê de ji ezê wezîfeyên wan ji nû ve pêş wan bikim. Tiştê ko min divêt ez ji were bibêjim, bi kurtî ev e:

Hin bin, Hin bin, Hin bin

Hin kin, Hin kin, Kin kin

Belê bi tenê hînbûn ne besî me ye. Divêt em hin bikin ji. Her kurdê ko xwendin û nivîsandinê dizane divêt yên ko nizanin bielmine. Ji kurdê xwenda re divêt, heke ber destên wî de Kurdên nezan ninin, li wan bigere, wan peyda û hin bike.

Bi hinan hinkirin bi qasî hînbûnê xweş e, heye ko xwestir û bi rûmetir e ji. Belê heke hînbûn berhevkin û standin e, hînkirin dardêr û dayîn e. Ji xwe Kurdmanc bi nav û deng in ko destê danê ne.

Belê hin bin û vê carê ji berê bêtir û çêtir û bi awakî tekûz. Berê di destên we de bi tenê elfabê hebû, niho gramêr ji gihaye wê.

XWEDIYÊ HAWARÊ

Gur siwar bû li piyan
Kire gazî gurê mûr

Di ferhenga direndan
Ne şêr, piling û şepal
Kavilê wî deq bi deq
Mezin berê ewa bû
Tevan hez jê dikirin
Nêçîrvaneki ew kuşt
Kavil firot ticaran
Ticar kavil wenda kir
Li ser milê xwe danî
Dema gurê piştleşin
Çeqel bi sergîranî
Berê xwe da cihê şêr
Ditin vaye werşeq tê
Hinan xebêr dane şêr
Piran ji me digot mûr
Şêr dizanî ko werşeq
Wê şerekî daxine
Zû fermînan da hevalan
Hinek herin bo pîngin
Serjê kirin ga û pez
Çeqel dit îş rast gerî
Dizê req û şekalan
Terî ji erdê dikişin
Hate devê derî şêr
Gotê fermû cihanban
Çiqas ko me kir qisûr
Herçî tu çak bibînî
Em li pêş te rûsarin
Şêr gelek bi qelaşî
Hoya çûn ber textê zer
Çeqel rabû cihê şêr
Her do jê ra bûn wezîr
Bê kar hiştin mamê hirç

Gava ko yek bû bê bav
Dê bikeve ber lingan
Çeqel vaye dizanî
Şêr û piling welê man
Welê heya bû êvar
Kesek naşê xeberde
Tev da bûne ker û lal
Di wê gavê bê guman
Nema kari xelas be
Dê werê pilingê qij
Kirê xwe jê bişkinê
Berê kesên risipî
«Donê gênê nabit rûn
Dema ro çû bû hingûr
Çeqelê me ê teres
Wî jî weke hevalan
Bê hemd kire qîr û zar
Hemî bervê direvin
Piling ne bi bêbextî
Kavil ji ser hilanî
Bi gewriyê pihêt girt
Dil kir ko hîn bişdîne
Şêr rahişte milê wî
Bo we ninin şûr û dar
Bila were hirçê ker
Sêpiyekê daçikin
Da ko tu kes carek din

Xwe da şikêr û çîyan
Pê da dikir zûrezûr

Heye yekî bêeman
Jê ra ninin tu heval
Dibêjine wî weşeq
Mezinkî pir hêja bû
Di riya wî dimirin
Kavilana û cendek hişt
Du ser sê ser bi peran
Çeqelêkî dit rakir
Kêfa xwe pir pê anî
Dikir gazî û qîrin
Kavil di xwe weranî
Pêş şikeftê tije mêr
Giş rabûn ser dest û pê
Gotin şahê tac bi zêr
Eve werşeq tete hir
Namîne bê teq û req
Holê jê ra namîne
Tev Piling û şepalan
Hinek çekin firavîn
Kavilandin pir bi lez
Di kêvil de mirmirî
Xwe dit li ser şepalan
Gelek oflaz dimeşin
Bo çeqelê necaniêr
Bê te ninin tu siltan
Ji me sito ji te şûr
Li ser serê me deynî
Tu gotinan nikarin
Digot li pê dimeşî
Hat pilingê dilawer
Şêr û piling man li jêr
Şepal dîsa bû kizîr
Tev keftarê palanpirç

Wê jê biçin dest û çav
Bi gurmistên pilingan
Serê xwe qet hilnanî
Rawestî jî ser lingan
Li der man hirç û keftar
Nika bêhna xwe berde
Şêr û piling û şepal
Çeqel gelek bû poşman
Dizanî ko wê nas be
Bigre dila wî a gij
Çavan ji zo derxîne
Ev pirs gotin pir li cî
Qereçî nabit xatûn»
Çeqelan kir zûrezûr
Jê rabû kêf û hewes
Xwe zanî di newalan
Li direndan bû hawar
Li dorhêlê dicivin
Çim kir rabû ser textî
Çeqel di bin deranî
Bi penceyên xwe ên xurt
Çavan ji zo derxîne
Gotê: Berde vî seyî
Ez im îfo fermandar
Çeqel bigre bibe der
Zûka pêda daliqîn
Jî bîr ne ke tîrsa min

JI DÎWANA CEGERXWÎN :

DERDÊN CEGERXWÎN

Kurdmanc hemî axa û beg û mir û mela ne
Hikmet eve her dem ko belengaz û geda ne
Axa û began destê sitem daniye ser wan
Talanker û diz û keleş û bê ser û pa ne
Şêxan û melan xişt û def û xayet û enwar
Wek gurzê giran dane milan, şêrên Xuda ne
Dûzex wekî mertal e bihuşt herwekî şûr e
Kurdan ji kul û derdê evan qîr û eman e
Her yek bi hezar rengî dixwin vi milletê dil
Lê ew bi xwe der bircên belek, xan û seran e
Zana ne li cem her yekî sed xap û du sed fen
Kurdmacê reben hov û dewar, dil û bela ne
Ma ez ne ji ber derdê evan bûme Cegerxwin
Ev derd e li nav Kurd e wekî janê di can e

Miletê Kurd her tinê maye li dinyê bê seri
Bes yekitî tê de nine her eşîrek sed kerî
Rencberin bêrêber in, dijmin li ser wan tim

Tev mela û şêx û sofî, tev mirid û serserî
Begler û axa egî in, dijminên Kurd in ji dil
Rêber in bo kuştin û talan û ceng û berberî
Ger nexwin in yek zman û berk û yek

Her bibazin wer bixwazin vi berî nabin serî
Ew kesê birçî nebi nabêje ez Kurd im ji dil
Paleya dijmin dikin sed Ismet û sed Eskerî
Pir ecêb e ko di şerqê mane bê tarix û deng
Her ji Ristem ta bi Hatem bo me tenha rencberî
Ey Cegerxwin bes bînale şêr û bazar

Pûlfiroşan pûl firuştin, te bi dest derma merî

CEGERXWÎN

Ji der da hat hirçê sor Lê gij bû bûn pirç û por
Destê çeqel girt û bir Bi sêpi da dar da kir

Bi kirasê Sikender
Ne jî bi gurzê guhderz
Bi derew û virkerî
Herçî bike bê guman
Çêtir nine j'rastiyê
Herçî kesê lingê xwe
Teqez pêşî xirab e
Di kirasê serweran
Ne biçê tu cihê kaş
Şîret jî bo guhdaran
Di sito ne sûsik in

Nabi şahê dilawer
Nabi xudan bağ û rez
Tu kar naçin wî serî
Wê bikeve ber lingan
Yek pê dighê dawiyê
Dirêj ke ji cila xwe
Wek daxwaza wî nabe
Nebî diçî tu deran
Da nebîni xewnên şaş
Divê wekî guharan
Bi guh va binûsik in

Şam - Bindîq: 20-10-940

Osman Sebrî

KEBANI Û MAMOSTE

Xwendevanên ko çavên xwe li sernamên vê bend û vê stûnê bigerin heye ko berî ewilî bibêjin, gelo di vê stûnê de ji me re qala dirûtin û aşbaziye wê bikin. Ji ber ko bi adeti di van stûnan de qala van tiştan dikin Ji milê din wê lê ecêbmayî biminin û ji xwe bipirsin; kebanî û mamoste bi çi awayî gihane hev û ji bona çi?

Lê heke wan sebr bi xwe da û bi nivîsara min ve çûn û ew xwendin ewê bibinin ko heq di destê min de ye û divêt kebanî û mamoste bigihin hev û di her kebanîya kurdmanc de mamosteyek hebe.

Bê şik, wezîfa jinan a pêşin diyati û kebanîti ye. Ji bo jinan ji van pêştir tu wezîfe nîne û her kar û wezîfe di pey wan re têt. Lê gava mirov bala xwe dide û tesîra jinan li ser jiyina miletan a civaki derpêş dîke dibîne ko jin rasterê û nerasterê û bi awayên têvel li jiyina miletan kar dikin. Ji lewre jinan ji wezîfeyên xwe ên eslî pê ve wezîfeyîne din ên mihim hene.

Mêrên ko qedera miletan di destên xwe de digirin li ber destên jinan bi xwedî dibin, terbiya xwe a pêşin ji wan digirin û tiştên ko di zarotiya xwe de dielîmin heta axa gorinan ji bir nakin û ew tim û tim li wan hikim dikin. Ji lewre medhelokê gotiye: «Kurmê şîrî heta pîrî».

Ji me jinên kurdmancan re ji van pê ve wezîfeke din ji heye. Ew wezîfe ji rewşa miletê me a xweser dizê. Ji lewre, jin û diyên Kurdmancan berê xwe didim we, ji we, ji we bi tenê re dibêjin.

Xwehên min ên delal, herweki hon ji dizanin derdê miletê me ê mezin û xedar nezani ye. Nezani nexweşiyek e, û dermanê wê zanîn e. Nik miletên xudan hikûmet û teşkilat vê nexweşiyê di xestexaneyîne xisûsî de derman dikin û ji wan xestexanan re dibistan dibêjin. Mamoste, bijîşkên wê xestexaneyê ne.

Miletê me, ne xwediyê wan xestexanan e. Miletê me miletêkî bê teşkilat, bê xwedî û serî, miletêkî belawela ye û di bin hikmê miletîne din, miletîne dijmin de ye. Lê dijminê me ê mezin, ê meztir nezani ye. Divêt em şerê wî dijminê xedar bikin. Di vî şerî de ji me jinên Kurdmanc re divêt ko arîkariya mêrên xwe bikin, zaroyên xwe bîlîmînin xwendin û nivîsandîne û wan ji nexweşiya nezaniyê xelas bikin.

MARŞA XORTAN

Kurd in em şêrên çîyan in, dê bijîn serdest û gûr Doza me tola welêt e, bistînin bi qevdê şûr Heya dih me xwe ne nasi, lê iro hûnê şîyar Dêhrifîne sihna Kurdan, çi çîyan lat û zinar Da cihan qenc zani bit ko, Kurd êdî nabin zelil Nema datînin serên xwe, namînin bîndest û dil Em welatîyên ciwan in, wek piling dikine qîr Me divê yekî û xurtî, naxwazin heud û eşîr Ji iro pêve di Asiya, serdestî dora me ye Dê jêkin hemî serên ko, nebêjin va her we ye Destê me şûr û tîfing in, şopa me xwîn û

[mirin

Xortino rabin dem nîzik bû, bo felatê şer kirin

Şam, Taxa Kurdan 21-7-1940

OSMAN SEBRÎ

Ev xebat ji me, ji jinên Kurdmanc re ji hemî jinên dinyayê bêtir divêtin. Ji ber ko zaroyên xelkê gava diçin dibistanê berî her tiştî hînî zmanê xwe dibin. Lê yên me wekê diçin dibistanê bi zmanê xelkê dielîmin û carîna yê xwe ji bir dikin, ji ber ko me dibistan nîne û zaroyên me diçin dibistana xelkê.

Ji lewre diyên kurdmanc ji diyên her welat û miletî bêtir divêt bi xwendina zarokên xwe mijûl bibin û beriya ko ew ji destên wan bifilitin û bikevin dibistana xelkê wan hînî xwendin û nivîsandina zmanê wan bikin.

Ji bona vê yekê ji ji diyên kurdmanc re divêt berî ewilî ew bi xwe hînî xwendin û nivîsandina zmanê xwe bibin da ko bikarin zarokên xwe ji hînî bikin.

Eve Hawar ji nû ve derket, yên ko kêm û zêde bi tipên kurdmancî nas dikin, bi xwendina Hawarê dikarin zanîna xwe pêş ve bibin û yên ko yekcar nizanînin divêt dest bi hînbûna elfabiya xwe bikin.

Xwehên min, ez ji we re sekîni me. Ji min re binivîsin, tiştê ko ji bo hînbûnê ji we re gereke, ezê wan bi dilxweşî ji we re bîşînim. Bi pêkanîna daxwaza we xweş bîzanî ez ta minetê li we nakim, lê minetê mezin li xwe dikim, ji ber ko hon bi vî awayî rê didin min ko ez xizmeta welatê xwe bikim.

Xweyîngino! ez careke din dibêjin, me jinên kurd ên iro, yên ko nîfşê miletê me yê ayendê li ber destê xwe bi xwedî dikin, me dî wezîfeyên giran hene: hînbûn û hînkirin. Ji lewre ji me re divêt berî pêşin em bibin şagirt û di pey re mamoste; mamosteyê zarokên xwe.

REWŞEN BEDIR-XAN

ÇIYAYE SASONÊ

Ev çiya wek pir çiyayên Kurdistanê çiyaki asê û pêgera wi dijwar e. Lê ne wek piraniya çiyayên mayi nenas e. Ji mêj ve bi xurtî û mêrxasiya eşirên têda, di welatê kurdan da bi nav û deng e.

Tevî vê bi nav û deng bûnê, ez bawer im, tiştên ko di heqê vî çiyayî da zanin divê, her kurd nizanê. Ji ber vê yekê, ez dixwazim zanîna xwe ya di heqê vî çiyayî û eşirên wi da serpilki raveyî xwendevanên Hawarê bikin.

Çiyayê Sasonê : Di nîveka Kurdistanê bakur û navbera bajarên Sêrt, Mûş, Bidlis û Diyarbekirê da bi navê çiyayê Sasonê çiyayek heye. Ev çiya ji berê da bi dijwariya cih û mêraniya xelkê têda bi nav û nas e. Ji roja ko biyani ketine welatê kurdan heya iro xelkê wi çiyayî serên xwe ji wan ra danenin e û berê tîfînga xwe ji singa wan ne guhastin e.

Ev çiya bi sinorên jêrin dorgirtiye. Ro-helat : Motikan. Roava : Silîvan û Genc. Bakur : Deşta Mûşê. Nivro : Deşta Xerzan.

Ev cihê ko bi çiyayê Sasonê bi nav dibe, ji bîst û sê çiyayên mezin û biçûk bihekatiye. Çiyayên han her yek xweyî nav û bi geliyên kûr ji hev cida ne. Di nîveka van çiyân da, bi navên Karmilêh, Karnêk û Arzîv sê çiya hene ko bi bilindî û rêdijwariyên xwe hatine nasîn. Navbera van her sê çiyân bi çemên Artirêrê û kuskêt ji hev diqetin.

Çi gava ji xelkê Sasonê teng hatiye, anê hikûmetekê bi ser wan da girtiye, xwe avêtine serên van her sê çiyân û xwe di navçavên wan da ji hingê neyaran parastine.

Pişti ko me Karmilêh, Kornêk û Arzîv ji çiyayê Sasonê ra sernîvek nişan dan, rewşa erdnigariya yên mayî holê dimine. Di rohelat da çiyayên Ferşek, Sipirgîş, Kêkîrnûs, Pûragan û Şînas. Di roava da çiyayên Helqîz, Qendil, Hatûra, Qemtûra, Dêrçeretin û Herşewat. Di bakur da çiyayên Horemor, Reben û Mere'o. Di nivro da çiyayên Lele, Helizdirûnan, Şelaş, Mirîçîne, Kekwas û Milêxaçê. Bi tevayîya van bîst û sê çiyân û dorhêl û kûntarên wan ra çiyayê Sasonê tete gotin.

Zivistana çiyayê Sasonê wek pir çiyayên Kurdistanê di dawîya çiriya pêşîn da dest pê dîke û heya nîveka gulanê bi serma, bcrf,

teyrok û bager e. Xesma aşitên ko ji nerm bûna berfê dadikevin, ji her bobelatê pirtir mirovan ditirsînin. Ji ber serma, berf û piraniya aşitan, ji bo biyaniyan, zivistanê di çiyayê Sasonê da gerin dijwariyeke ko nayê li pi kirin.

Eşirên Sasonê : Di nav û dorhêlên çiyayê Sasonê da hevde eşir hene. Ji van eşiran Ezebo, Pisino, Zekerî, Mûsî, Bûbî û Şerwên di nav bîst û sê çiyayên ko me navên wan li jor gotî da dimînin. Herçi eşirên Sarîmî, Xî, Badîkî, Bozîkî, Bidîrî, Şîgo, Celalî, Tîmoqî, Bekîran, Welo û Mehmûd di dorhêl û kûntarên çiyê da ne.

Ji van eşirên han, hinek mezin û hinek biçûk in. Tevayîya gundên van eşiran digihin heft sed û panzde gundan. Ev gundên han, mezin û biçûk di zik hev da bêne hesabandin, her gundek 50-60 mal bi derdikeve.

Lê iro ev eşirên han hemî ne di cihê xwe da ne. Ji sala 1925 an heya digehe sala 1940 î, ji şerên ko di navbera wan û tirkan da bûyî, eşirên Şerwên, Ezebo, Mûsî Zekerî, Pisino û Bûbî di hev da ketin e, gundên wan hatine şewitandin, xelkê wan hinek di şer û hinek jî di riyên nefî û sirgûnan da batine kuştin û yên mayî cihên xwe berdan e. Iro ew di ser û navçavên Karmilêh û Kornêk da dimînin. Herçi eşirên mayî di cihê xwe da ne û xwe ne lebitandin e.

OSMAN SEBRÎ

NEŞREYÊN KURDÎ

GELAWÊJ

Kovareke kurdî, li Beşdayê bi der têt, Kovarek bi her awayî, bi rûpel û nivîsar, hêja û dewlemend. Me çend hejmarên wê di destê nasekî xwe de ditin û li wan temaşa kirin.

Tarîxa hejmara çaran, adara 1940 û tarîxa a dehan, Îlona 1940 e. Li gora van tarîxan û li goreyî ko Gulawêj kovareke mehî ye divêt hejmara wê a pêşîn di meha Kanûna - Paşîn, sala 1939 an de bi der çû be.

Belê Gelawêj kovareke hêja ye. Heye ko ji hemî kovarên kurdî yên ko heta niho derketine tekûztir e jî. Lê efsûs, me nizanî bû ein wê bi temamî bixwînin û seh bikin. Ji ber ko ew ne bi tîpên kurdî lê bi tîpên erebî hati bû çap kirin.

Herçend zarê nivro ji me re hinek zehmet be jî bi tîpên kurdî her zarê zmanê me xweş tete xwendin. Lê kurdî bi tîpên erebî an bi tîpine din, dimîne wî mîrovê ko xwe di nav cilên biyaniyan de veşartiye. Naskirina wî zehmet e. Me ew zehmet bi xwe da, lê dîsan me tiştêkî hindik têt derêxist.

Ji xwe Gelawêja kurdî bi tîpên kurdî biketa

çapê me hin nivîsarên wê bi dilxweşi diguhastin rûpelên Hawarê.

Gelo Gelawêj çi ye? Di zarê me, di zarê bakur de hin Kurdmanc ji stêrekê re Gulavêj, xelkê Behdînan Gelavêj dibêjin. Divêt Gelawêj ew bi xwe be. Ji kovareke edebî re xweş nav e, navekî geş û spehî û têraheng.

Xwendevanên Hawarê di nav nivîsevanên Gelawêjê de, şairê xort û xurt û şêrînzman Goran xweş nas dikin. Goran ji nivîsevanên Hawarê bû. Hawarê gelek caran rûpelên xwe bi şîhrên Goran xemilandine.

Di hejmara Gelawêjê a çaran de şîhreke Goran heye; bi sernama « Helbestî dildar ». Bi kêmahî ji be, em çend malikên wê şîhrê diguhêzînin hire:

Wek sere rûyî şwên amanc

Ne zaza me, ne kurmanc,

Geram Kurdistan

Germiyan û kwîstan

Ne le şar û ne le dê

Nem di kes

Wek tu ciwan bi

Tu yî, tu bes

Keçe kurdek wek gul wa bi

Kurdistanî pê ewa bi.

Di nav nivîsarên Gelawêjê de nivîsareke Tewfîq Wehbî begî çavên mirov ber bi xwe ve dikişîne. Nivîsara Wehbî begî çend bendên peyhev in. Me her du ên pêşîn ne ditîne. Lê ji yê ko me ditîne dixuye ko Tewfîq beg li bêjeyên « Kurd, kurdmanc, kurmanc, kirmanc » hûr dibe, toza hezar salan ji rûpelên tarîxê dadiweşîne, kûr lêdixe, dikeve zandûrên teng û tarî, xelekên jibeveketî digihîne hev, zencîra nav û bernavê me hildigire, dide kaş û berwarên asê û li xeleka wê a pêşîn digere; dixwaze bizane gelo bêjeya « Kurdmanc » bi mana « mirovê kurd » e, herwekî « englishman » bi mana « mirovê îngilîz » e.

Lihew û jihevxiştina pêr û parkitan çi netîce bidin ji heqîqetêke eşkere yê ko kurdmanc mirovine kurd in û ne mirovne nekurd.

LORIYA ŞEHÎDAN

ADAPTATION DE L'HYMNE DE VICTOR HUGO

« A CEUX QUI SONT MORTS POUR LA PATRIE »

Mêrên ko ji bona serbestiyê,
Ji bona azahiya welatê xwe mirine,
Hêja ne ko millet gi bê
Û di pêşiya gora wan de bisekine.
Di nav navên spehitir de,
Yên çelengtir navê wan e.
Kubari û her mezinahî,
Di pêşiya wan de bê rewş û zînet in.
Herçend ji wan di axa reş de,
Xwe dirêj kirine
Mîna dayikeke delal
Millet ji wan re dilorine.

Şan û mezinahî bi te dikeve
Welatê delal û abadin.

Şan û şeref bi wan dikeve
Yên ko qurbana te bûne.

Di nav ax û xwinê da.

Geli Şehîdno .. Şehîdên welêt
Mêr, Mêrxas hon in;

Û yên ko didin ser şopa we,

Û mîna we divên bêne kuştin.

Serê çîyan û zozan li wan dinêrin

Siha tirba wan li wan xweş tê.

Ji ber ko sînga millet in, ew tîrb û gor,

Mîna taceke zêrin roj lê dide,

Dema ko dinya dibe êvar û roj dibe sor.

Şan û mezinahî bi te dikeve

Welatê delal û abadin,

Şan û şeref bi wan dikeve

Yên ko qurbana te bûne,

Di nav ax û xwinê da.

Geli Şehîdino .. Şehîdên welêt

Mêr, mêrxas hon in;

Û yên ko didin ser şopa we

Û mîna we divên bêne kuştin.

Mêrxasên ko canê xwe dane welat

Ji bîr na bin, ew in rêberên bi nav û deng

Hêja ne ko millet gi bê

Û li pêşiya gora wan de bisekine.

Navê wan her sax e, navên delal,

Her dibin mezintir û qedirgiran

Mezinahî bi wan dikeve

Bi wan dikeve şeref û şan.

Şan û mezinahî bi te dikeve

Welatê delal û abadin,

Şan û şeref bi wan dikeve

Yên ko qurbana te bûne,

Di nav ax û xwinê da.

Geli Şehîdino .. Şehîdên welêt

Mêr, mêrxas hon in;

Û yên ko didin ser şopa we

Û mîna we divên bêne kuştin.

(1) Loriya şehîdan ji şîhrên şairê frensîz ê mezin Viktor Hûgo, (L'hymne) hate girtin. Viktor Hûgo di sala 1802an de bûye. Ew bi şîhrên xwe ên spehî û hêja di ciwanîya xwe de ji bi nav û deng bû.

Ji welatê xwe Frensê gelek hez dikir û di şîhrên wî de mirov dîroka Frensê dibîne. Ji ber ko ew pê re şa dibû, pê re digiriya û nivîsarên wî mirêka şan û şeref û derd û kederên Frensê ne.

XURŞID

Xurşid dewlementirê gund bû . Xortekî bi bejn û bal , çeleng û giran bû . Rojekê li ber melayê gund rawestiya û got ê :

— Kurekî min çêbû ; jêre navekî şirin ji te dixwazim .

Mela hinekî ma , paşê serê xwe rakir û got :

— Bila navê wi Cemşid be !

— Wek navê min e , û di gund de navekî bi tenê ye , ji xwe min ji ev dixwest .

— Here , bi arikariya Xwedê kurê te ji bo te û ji bo millet baş be .

Xurşid , piştî ko spasên xwe ji melê re pêşkêş kirin , derket û bi dilgeşî çû mal .

**

Piştî şanzde salan rojekê Xurşid dîsa çû cem mela , wek berê xurt û xweşik bû . Mela jê pirsî :

— Dîsan çi ye , mîrza xurşid ?

Îsal kurê min Cemşid xwendina xwa bir serî , û di nav hevalên xwe da ê pêşin derket . Min divê iro jê ra mewlûdekê bidim xwendin . Ez hêvî dikim tu işev xwe biêşîni hêi mala me û bi dengê xwe ê şîrin vê mewlûdê ji me re bixwinî .

— Cemşid hêja ye , ezê jê ra mewlûdekê bi kurdî bixwinim ,

**

Heşt salên din borin . Xurşid dîsa rojêke bi çend mirovan ve li pêş mela rawesta . Mela lê nêri û got :

— Tu her roj xurtir dîbi ; di rûyê te de nişanên xortaniyê û jiyîne dixweyin . Ev ji çi ye ?

Bê derd im seyda , çima pîr bibim ?

— Min divê tu her we bi . Lê bêje dîsa çi ye ?

— Min ji kurê xwe re keça camêreki xwestiye , dewlemend e , pîr pere xwest . Lê kurê min yek e û li her dilê min biha ye . Ji kerema xwe mehira wan bibire .

Mela mehir biri û ew pîroz kirin .

**

Piştî çend heftan Xurşid û Cemşid li ser keştike piçûk di golekê da diçûn bajêr , ji bo kirîna cilên bûk û zavê . Ava golê hê pêl bû , di meha gluanê de bûn . Doraliyên golê bi kulilk û hêşinayiyê xemilandi bûn . Xurşid li kurê xwe dinêri û xwe bextyartirê dinê dizani . Cemşid wek di xewnekê de bû . Bi zendên xwe ên xurt , destikên keştîyê

zû dilivandin û keştî li ser avê dişemitand . Lê carna xwe ji bir dikir , eqlê wi diçû cihên din .

Ji nişkê ve destikeke keştîyê ket avê . Cemşid zû vejerî ser û destê xwe drêji wê kir . Di wê gavê da destê wi ê din jî , ji keştîyê şemîtî û xwe ne girt , ket avê .

Lê Cemşid melevanî ne dizanî . Bi carekê di avê da winda bû . Derket û kir hawar . Bavê wi dest avêt ê ; lê ne gîhayê . Cemşid li her çavên bavê xwe çû bin avê û nema bi ser ket .

Xurşid bi çavên xwe bawer ne dibû û li benda derketina kurê xwe dima . Lê ji çend piçpîqokên avê pê ve tiştêk xuya ne kir .

Xurşid sê roj û sê şevan di wî cihî da ma . Roja sisiyan laşê kurê xwe ê nepixî da pišta xwe û bir mal ; sibetirê ew veşart .

**

Piştî salekê bi şev li deriyê melê dan . Derî vebû . Melê li pêş xwe miroveki dirêj , kal , porsipî û piştixwar dit . Berê ew nas ne kir . Paşê melê kûr nêri û got :

— Ma tu ne Xurşid î , vê nivê şevê te xêr e ?

— Belê ez im , hatime tiştêkî bi navê kurê xwe Cemşid bidim te , ji bo xwendina zarokên gund ên belengaz Xurşid rabû kîsek pere dani ser masê .

Mela got :

— Ev pere pîr in pîr .

— Belê , iro min nivê zeviyên xwe firotin . Cemşid dixwest bi destê xwe ji milletê xwe ra qencyên mezin bike . Lê Xwedê ne hişt . Niha ez deynê wî didim .

Melê destê wî girt û bi dengêkî nerm gotê :

— Cemşid kurekî baş bû . Xwedê rehma xwe lê bike . Lê dinêrim tu pîr li ber dîkêvi . Ew tişt li min ji qewimî . Were , emê hejkirina xwe bidin zaroyên gund û ji wan , xortên xwenda , xurt û hêja binin pê .

Xurşid li ser gotina melê hinekî pêjîni , pişt re serê xwe rakir û li melê nêri . Di çavên wî da ronahiyeke dijwar hebû . Xurşid dilê xwe da bû zaroyên gund .

**

Xurşid malê xwe , mela zanîna xwe dabûn millet . Piştî şanzde salan di gund da daweta çil xortên hêja , xwenda û millet-perwer çêdibû û Xurşid tê de bi serê sergo-vendê girti bû .

NÛRIDÎN ÛSIF

BINGEHËN GRAMËRA KURDMANCI

BI NAVË YEZDANË PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN
RËMANËN BERPËŞKI

1 — Gramêr : Gramêr tevayiya qeydeyên rastaxaftin û rastnivisadina zmên e .

2 — Zmanê Kurdmanci : Zmanê kurdmanci zmanê miletê kurdmanc e . Kurdmanc pê daxêvin, dinivîsinin û bi gotinên din his û fikrên xwe pê eşkere dikin .

3 — Hêmanên zmên : Di zmanê devkî de hêmanê bingehîn deng e . Deng bi tîpan têne sekinandin û bi wan zmanê niviskî dest pê dike . Bi tîpan kit û bi kitan bêje bi hev dikevin . Piricar bêje an kesekî an tiştêkî dinimîne . Û gava çend bêje bi awakî manadar digehin hev ji wan komek çêdibe . Komek fikreke tam dide zanîn .

Bi peyhevketina komekan qiset tête pê . Qiset bi mijarekê mijûl dibe û ew zman bi xwe ye Ji gotinên jorin dixuye ko hêmanên zmên çar in :

Tip : a g ê u y h o p m j

Kit : ta , den , ser , co , rût , a , poz , ê .

Bêje : hesp , peyar , xanî , spehî , gotin , were .

Komek : Par ez çû bûm Rewanê . Îro dinya sar e . Gundê me di navhera du avan de ye .

4 — Tip : Her dengê ko di dev û qirika me de peyda dibe , li ser kaxezê bi îşaretekê tête sekinandin . Ji wan îşaretan re tip dibêjin .

5 — Tipên zmanê kurdmanci : Di her zmanî de herçend deng hene ewçend ji tip peyda dibin . Ji ber ko di zmanê kurdmanci de sih û yek dengên bingehîn hene ji lewre tipên zmanê kurdmanci sih û yek in .

Hûrek : a b c ç d ê é f g h i i j k l m n o p q r s ş t u û v w x y z

Girdek : A B C Ç D E Ê F G H I J K L M N O P Q R S Ş T U Û V W X Y Z

5 — Bi adeti û gelemperi em bi hûrekan dinivîsinin . Girdek kêm caran tên istîmal kirin . Komek bi girdekekê dest pê dike . Tipa serênavekî a pêşin hergav girdekek e .

6 — Dengdayiya tîpan : Tip ji awirê dengdayiyê ve bi du biran leva dibin : dengdêr û dengdar .

7 — Dengdêr : Dengdêr ew tîp in ko bi serê xwe ji devê me dertên û dengêkî mûsi-

DI RADYOWË DE WEŞINEKËN KURDI

Hin radyowên rohelatê nizing bi zmanê kurdî diweşinin . Em wan stasyonan li jêr û digel pronivîsa wan ji xwendevanên xwe re didin zanîn .

BËRÛT : RADYOWA ROHELAT

Ji pêncê Adara vê salê ve ev radyo li heftê du caran , În û Çarşembê bi kurdmacî diweşîne . Her weşinek niv saet dom dike , ji saet pêncan heta pênc û nîvan . Radyowa Rohelat li ser du pêlan diweşîne : pêlên kurt (37,35) pêlên navîn (293,50) .

Şandiyarê Bêrûtê di her weşinekê de nûçeyên dinyayê dide zanîn û di pişt re çend qewanên kurdmanci dide gerandin .

Daxwazeke guhdaran hebe dikarin binivîsinin adrêsa jêrin . Şandiyarê Bêrûtê daxwaza guhdarên xwe bi dilxweşi ditine cih .

Adrê : Radyowa Rohelat . Şandiyarê kurdî H.C.F. Bêrût

IRAQ : RADYOWA BÊXDAYË

Ev radyo ji destpêka vî şerî ve hero carekê bi kurdî diweşîne . Pêlên wê kurt (42) mêtir in . Weşinek piştî nivro saet çar û çel û pêncan (4,45) de dest pê dike û çaryek saet dajo

Şandiyarê Bêxdayê nûçeyên dinyayê roj bi roj dide zanîn . Carina ji hin qewanên kurdmanci digerinê .

RADYOKE QEFQASË

Me çend caran ji stasyoneke Qefqasê stranine kurdmanci bihistine . Lê heta niho me nizanî ew kîjan stasyon e , kengê û li ser kîjan pêlan diweşîne . Me gumana Rawanê kiriye . Me hêvî ji xwendevanên xwe heye heke pê dizanin bila ji me re bidin zanîn da ko em pronivîsa wê stasyonê ji di Hawarê de belav bikin .

HAWAR

qayî tinin pê . Dengdêrên zmanê kurdmanci heşt in : a e ê i î o u û

8 — Dengdar : Dengdar ew tîp in ko bêtî arikariya dengdêrekê nikarin ji devê me derkevin û dengêkî mûsiqayî binin pê . Ew di devê me de dikevin hin cihan , wek lêv , dran û ezmandev û ji wan pêjneke ker peyda dibe . Dengdarên zmanê kurdmanci bist û sisê ne : b c ç d f g h j k l m n p q r s ş t v w x y z .

Şanek — Di pratikê de dengdêr ji dengdaran bi awayê jêrin têne derxistin . Dengdêr bi serê xwe ji dikarin kitekê binin pê . Lê dengdar bêtî dengdêrekê tu kitê nayimin pê . Herwekî di kita « par » de heke me dengdarên (p) û (r) xistin û (a) bi tenê hişt ew (a) bi serê xwe ji kitek e . Lê (p) û (r) beî (a) yê , an dengdêreke din , nikarin kitekê binin pê .

9 — Doma dengdêran : Dengdêr ji awirê domê ve bi du biran par dibin , kurt û drêj :

FERHENGOKA HAWARÊ

Her çend zmanê me tête nivîsandin, ewçend jî fireh û dewlemend dibe û bi pêş ve diçe. Ev pêşveçûna zmanê me bi çêkirin û peydakirina bêjeyine nû tête pê. Ev bêje, bêşik, ji hemî Kurdmancan re ne nas in. Ji lewra em wan di Ferhengoka Hawarê de bi Kurdmancî mana dikin û miqabilên wan ên frensîzî jî didin zanin. Ji bêjeyên vê Ferhengokê yên ko ne di bendên Hawarê de ne, hon wan ji şandiyarê Radyowa Rohelat dibihîsin. Lê heye ko hin xwendevanên me di Hawarê de rastî bêjeyina bèn ko di Ferhengokê de ne hatine mana kirin û ew bi wan ne nas in. Heke wan xwendevanan ew bêje ji mere nivîsandin em wan bi dilxweşî di Ferhengokê de mana dikin.

Di nav bêjeyên vê Ferhengokê de herçî bêjeyên ko xudan zayend in, tîpek li ber e. Ew tîp zayendê bêjeyê şanî dide: m. — mê, n — nêr.

AWARTE — Yê ko nakeve bin hikmê qeyda gelemper û jê tête awartin. Vê qeydê tu awarte nîne. Bi awarteyî destûra wî dan. Awarte tu qeyde nayînin pê. [Exception]

BERPÊŞKÎ — Yê ko beriya esas û bingeh têt û wan bi ronî dike û sehkirina wan pê lêsanî dibe. Rêmanên berpêşkî, qeydeyên berpêşkî. [Préliminaire]

BÎRAWER — Tiştê ko heja ye di bîran de bimîne û naye ji bir kirin. Sala 1925 an jî bo kurdan tarixeke bîraver e.] Mémorable]

BÛYER (m) — Her tiştê ko

di dinyayê de tête pê. Ev bûyereke girane ye. [Événement]

CENKEŞTÎ (m) — Herçî keştiyên ko ji bona şer hatine çêkirin. Gir û hûrên wan hene. Wek torpiyor, bertorpiyor, krewzor, dretnewt. [Baliment de guerre]

GELEMPER — Tiştê ko ne xweser e, ji bo her kesî an jî bo her tiştî ye. Qanûna mirinê qanûneke gelemper e; tu kes jê nafilite. Bi gelemperî; bi awayê gelemper. Bi gelemperî Kurdmancî çiyayî ne. [Général]

HEYBER (n) — Her tiştê ko xwediyê heyînekê ye; rihber, nerihber. Heyberên tebiyetê. [Objet, être]

HÊMAN (n) — Esas an rîkî-nên heyînekê. Ew tev de heyînekê ditînin pê, lê bi xwe jî hev de nakevin; yanî ew heyberîne sade ne û ne hevedidanî ne. Pêşyan digot hêmanên tebiyetê çar in: ax, av, agir û hewa. [Élément]

KEŞTÎ (m) — Jê re bi hin ferqan gemî û vapor jî dibêjin. Keştî xwerû Kurdmancî ye. Keştivan: peyayên ko di keştîyê de dixebitin û wê bi rê dixin; mîna Kelekvan. [Bateau]

NÊREVAN (n) — Yê ko guhdariya tişteki dike, lê kûr dinêre û bala xwe dide; nêrevaniyê dike. Nêrevanên siyasî, balafirên nêrevaniyê. [Observateur]

NOQAR (m) — Keştiya ko noqî avê dibe û di bin avê re diçe. Noqar cenkeştîyek e, tê de top û torpil hene. Dûrebîneke wê heye ko di ser avê re dimîne. Kumandarê noqarê pê guhdariya keştîyên dijmin dike û gava ew wan dibîne noqar dertêt rûyê avê

û li wan diçe. [Sous marin]
NÛÇE (m) — Tiştê ko ji nû ve qewimiye. Nûçeyên şer, nûçeke derewîn, li gora nûçeyên radyowê di şeşê Nisanê de elmanan drêjî Yewnanistan û Yûgoslavyayê kirine. [Nouvelle]

PARKÎT (m) — Kita ko dikeve paşiya bêjeyekê û mana wê diedilîne. [xew - xewar. mêr - mêranî, mal - maldar] di bêjeyên [xew - ar, mêr - anî, mal - dar] de [ar, anî, dar] parkit in. [Suffixe]

PÊRKÎT (m) — Kita ko dikeve pêşiya bêjeyekê û mana wê diedilîne. (bûn - vebûn, kirin - rakirin, anîn - hilanîn) di bêjeyên (vebûn, rakirin, hilanîn) de « ve ra, hil » pêrkît in. [Prefixe]

RÊMAN (m) — Fikra ko me der heqê tişteki heye. Tu rêmana mêraniyê di wî de nîne. [Notion]

ŞANDIYAR (n) — Mirovê ko jî stasyoneke radyowê nûçeyan û tiştine din diweşîne û belav dike. Di Radyowa Rohelat de şandiyarê kurdî li heftê du caran bi kurdmancî diweşîne. [Speaker, émetteur]

TÊVEL — Ne ji yek cîsn û celebî, ji cîsnine jî hev cida û biferq; ne weke hev. Ordiwa ingilîzan ji eskerine têvel bihevketî ye. [Différent]

WEŞÎNEK (m) — Karê belavkirinê, herweki di radyowê de. Weşîneka kurdî niv saet dom dike, di, vê weşînekê de şandiyar nûçeyên dinyayê dide zanînan û pişt re dest bi pronivisa stranê pike û çend qewanên kurdmancî digêrine. [Emission]

FERHENGVAN

Dengdêrên kurt: e i u

Dengdêrên drêj: a ê î o û

Dengdêrên kurt bi derbekê ji devê me dertên, devê me bi nivî vedibe, doma wan hindik e, û ew tu caran drêj nabin.

Dengdêrên drêj gava ji devê me dertên dom dikin, devê me bi temami vedibe û ew tucaran kurt nabin.

Herçend dengdêrên kurt (e i u) û dengdêrên drêj (ê î û) ji aliyê şikilî ve nizingî hev bibin jî, ji aliyê dengî ve ji hev dûr û geleki biferq in. Ji ber ko cihderka ber-yekê cida ye.

10 — Xweseriya hin dengdêran: Dengdêrin hene ko nikarin bikevin pêşî an paşiya hin dengdaran. Hinên din jî di pêşî an di paşiya bêjeyan de peyda nabin.

I — Ev dengdêra ha bi gelemperî nakeve pêşî an paşiya bêjeyan. Yanî bêjeyên kurdmancî ne bi (i) yê dest pê dikin ne jî pê temami dibin; ji hin daçek û pronavan pê ve; mîna: li, di, ji, bi, çî

Ji milê din bêjeyên ko di eslê xwe de ne kurdmancî ne, û ji zmanê biyaniyan ketine zmanê me bi « i » yê dest pê dikin. (dûmahik heye) C. A. BEDIR - XAN

LA REAPPARITION DE HAWAR

Après une interruption de plusieurs années, HAWAR reprend sa publication avec le présent numéro.

Notre revue poursuivra, comme elle a essayé de le faire jadis, la tâche de rénovation, de perfectionnement et de diffusion de la langue et de la littérature kurdes, qu'elle s'était fixée à ses débuts. Cependant, les progrès déjà réalisés en cette matière nous amèneront à lui donner des caractéristiques nouvelles, que nous tenons à expliquer ici au lecteur.

La première série de HAWAR (No 1 à 26) était essentiellement consacrée à la publication et à la diffusion de l'alphabet kurde en caractères latins. L'action de la revue, prolongée par celle des différentes brochures (alphabets, recueils de textes, etc.) publiées en même temps par ses éditeurs, a permis à un nombre considérable de jeunes gens Kurdes d'apprendre à lire et à écrire leur langue avec les caractères latins. De la sorte, il s'est constitué un public lettré kurde, auquel la revue se doit d'apporter aujourd'hui l'aliment intellectuel nécessaire.

C'est pourquoi l'on trouvera désormais, dans HAWAR, outre les textes de littérature populaire kurde qui y ont toujours eu une place de choix, de nombreuses études sur la grammaire Kurde. Les jeunes lettrés kurdes pourront ainsi parvenir à une connaissance méthodique approfondie de leur langue, de ses ressources et de ses richesses.

Un même esprit inspirera le contenu de la partie française de HAWAR. Nous continuerons à y faire figurer, à l'intention de nos lecteurs d'Europe, la traduction des textes littéraires kurdes publiés dans le même numéro sous leur forme originale. Mais nous y ajouterons, à l'intention de nos lecteurs kurdes, quelques textes choisis de la littérature occidentale, accompagnés d'une brève notice et de leur traduction en Kurde.

Nous espérons que HAWAR, sous cette nouvelle forme, retrouvera vite les précieuses sympathies qui l'avaient accompagné durant les premiers mois de sa publication. Nous efforcerons d'ailleurs de rendre cette revue toujours plus digne de l'estime des lettrés de l'Occident, comme de l'Orient; nous souhaitons qu'ils y trouvent un bon instrument pour l'étude de la langue et de la littérature kurdes, et nous accueillerons avec reconnaissance toutes les suggestions qu'ils voudront bien nous adresser pour le perfectionnement de notre oeuvre.

LA REDACTION

LORIYA FATÊ

Ji Helebê me berê xwe da bû Kurdistanê. Di bîst û çarê Tebaxê, sala hezar û neh sed û nozdehan de, bi taştîyê ve em gîhaştî bûn gundê Tabyê. Tabye gundeke ji gundên Entabê ye. Ji bajêr gonaxek dûr e. Xelkê gund bêlî ko me nas bikin derketin pêşîya me, em birin holika mezinê gund û ji me re pezek şerjêkirin.

Tabye gundekî biçûk e, tê da bîst xanî hene; şanzdeh xanî kurdmanç çar xanî tirk. Kurdmançan, ji bo tirkan digot ev reiyet in. Kurdmançên gund atimî ne. Tirkan jî bi kurdmançî xeber dida. Lê mirov jî serçavê wan dizanî ko ne jî nijadê me ne.

Di gund de yekî kal hebû bi navê Hisên. Hisên jî me re diroka gund qise kir û got:

— Ji gundê me re Tabye dibêjin, ji ber ko di wextê şerê Brahim paşayê misrî de tirkan tabye di gundê me de koia bûn, hêj şopa wan xuya ye (Bi destê xwe îşaret kir û ew şanî me dan). Mîna îro, tête bîra min, tirk şikestin û eskerê Brahim paşa ketin gund û gund talan kirin.

Ji nişê min di gund de hêj jinîkek heye, Fatê dibêjin ê. Bi emrê ez jê mezintir im. Lê rebenê, jî derd û xeman çavên wê tarî bûne. Kurê wê ê ciwantir di dawîya seferberiyê de hate kuştin. Bûka wê do ne pêr mir. Eqlê wê jî hinek sivik bûye, bi sêwiyê xwe ve di nav gund de digere û jê re diforîne.

Fatê bi sêwiyê xwe ve, xwe da bû ber holikê û guhdariya Hisên dikir. Fatê serê xwe hilda, berê xwe da Hisên û got ê:

— Herê tête bîra min, eskerên Brahim paşa jî bi kumên sor bûn.

Fatê bi biranîna kumên sor hêj bêtir li ber xwe ket, çavên xwe kir ber xwe; û paşê dergûşa xwe hejand û ji sêwiyê xwe re lorand:

Dergûşa min jî dêr e
Min daye kewê êr e
Ez çî bikim jî vê dergûşê
Dergûşeke bê xêr e
Lorî, lorî dergûş lorî!

Lorî dikim lorî naye
Ê sêwî ye kedî nabe
Ê ariya ye aşî nabe
Lorî, lorî dergûş lorî!

Mî dest daye hawîrdorê
Mî rebenê li min korê
Çelad dikê l'dîla zorê
Lorî lorî dergûş lorî!

Dergûşa min l'ber tîfik e
Li tenîştê yek kitik e
Sêwî tê de hilkehilk e
Lorî, lorî dergûş lorî!

Ez çî bikim j'vê dergûşê
Dergûşeke bê xêr e.

LA BERCEUSE DE FATÊ

L'un des genres les moins connus de la littérature populaire kurde est celui de la berceuse (LORÎ, de LORANDIN, bercer). Généralement courtes — trois ou quatre strophes de quatre vers, et chantées sur des airs très simples, les berceuses Kurdes sont le plus souvent improvisées au gré des circonstances. La naïveté de leur inspiration font qu'elles contiennent parfois des images d'une grande beauté. La berceuse de Fatê, pleine de fraîcheur et de charme, est un échantillon remarquable de cette sorte de compositions. Elle a été recueillie en 1919 par M. Herekol Azizan. Nous en donnons, ci-dessous, la traduction précédée d'une courte notice de notre collaborateur sur les circonstances dans lesquelles elle a été recueillie :

«Au cours d'un voyage au Kurdistan, en 1919, le 24 Août, vers midi, nous arrivâmes au village de Tabiye qui se trouve près d'Ayintab, à une étape de la ville. Les paysans ne nous connaissaient pas, pourtant, ils sortirent à notre rencontre et nous conduisirent chez leur chef, puis ils égorgèrent un mouton à notre intention.

Tabiye est un petit village de vingt maisons, dont seize sont kurdes et quatre turques. Les Kurdes, qui appartiennent à la tribu des Atman considèrent les Turcs comme (reiyet)(1) Ces derniers parlent aussi le kurde, mais il est facile de reconnaître à leur type qu'ils ne sont pas de notre race.

Un vieillard, nommé Hisên, nous fit en ces termes l'historique du hâneau: « Notre village s'appelle Tabiye (tranchée), parce que, lors de la guerre d'Ibrahim pacha d'Egypte, les Turcs y creusèrent des tranchées, dont on voit encore les vestiges — il nous en indiqua l'emplacement de la main. Je me souviens que les Turcs furent battus, comme ils viennent encore de l'être. Les soldats d'Ibrahim Pacha entrèrent dans le village et le pillèrent. A part moi, il y a encore ici une survivante de cette époque, une vieille femme que l'on appelle Fatê. Elle est moins âgée que moi, mais la pauvre est devenue aveugle, tant elle a eu de malheurs. Son fils cadet a été tué à la guerre. Sa belle fille vient de mourir. Elle a quelque peu perdu la raison, et elle se promène dans le village avec son petit-fils orphelin, lui chantant des berceuses.»

Fatê, l'enfant dans les bras, s'était approchée de nous et écoutait parler Hisên. Elle leva la tête, et, se tournant vers lui, elle dit: (Oui, je me souviens, les soldats d'Ibrahim Pacha portaient des bonnets rouges.) L'évocation de ces bonnets rouges raviva le chagrin de la vieille, elle baissa les yeux et se mit à bercer l'orphelin, en chantant:

Mon berceau est en bois,
Je l'ai posé à la chaleur du feu
Que faire de ce berceau,
Ce berceau de malheur?
Dodo, dodo, berceau, dodo!

(1) Les « reiyet », paysans non rattachés à une tribu, forment une classe inférieure dans la société Kurde.

MEMÊ ALAN

Ils auraient dû héberger Mem la première nuit, et ne le conduire que le lendemain chez son hôte. Pourtant, le voyageur ayant promis de ne révéler à personne que c'étaient eux qui lui avaient directement indiqué la maison des Celaliyan, ils consentirent à lui en monter le chemin.

Après avoir suivi une longue avenue, Mem arriva devant le palais des Celaliyan. Les portes étaient ouvertes. Il entra dans la cour, où se trouvaient par hasard les trois frères, entourés de leurs domestiques. Ils s'avancèrent à la rencontre de Mem: Tacin l'aida à descendre de cheval, Çeko alla lui préparer un divan, tandis que Gurgin, le cadet s'occupait de Boz. Les valets rendaient les honneurs. Tout le monde admirait Mem. Ses hôtes l'installèrent sur un somptueux sofa, et l'entourèrent de cousins moelleux.

EPISODE IV

LA FAMILLE DE ZÏNA ZÊDAN

Zin appartenait à la famille des Emirs de Botan, qui portaient le nom de Azizan. Ils étaient Yezidis et adoraient le dieu Eyzed. La maison princière était divisée en trois branches. La branche régnante était issue de

(1) Voir les articles précédents dans les numéros du Hawar: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 23.

Je chante, il ne dort,
Orphelin ne s'apprivoise,
Qui souffre ne se calme,
Dodo, dodo, berceau, dodo!

Je tâtonne autour de moi,
Pauvre, pauvre aveugle,
Le destin cruel broie les coeurs,
Dodo, dodo, berceau, dodo!

Mon berceau est devant la cheminée,
Un chat est assis à côté,
Et dedans, l'orphelin halète
Dodo, dodo, berceau, dodo!

Que faire de ce berceau,
Ce berceau de malheur?

Mir Zengin et avait pour chef Mir Ezin, frère de Siti, épouse de Tacin, et de Zin, la fiancée de Çeko.

Les membres de la seconde se consacraient exclusivement aux affaires militaires et à la conduite de la guerre : ils avaient à leur tête Mir Tacin, surnommé Qeretacin, Çeko et Gurgin, tous fils de Mir Şem. Leur soeur, Dilovan, était mariée à Mir Ezin, prince du pays. Tacin avait déjà de Siti un garçon de 14 mois, Feleméz.

Quant à la troisième branche, ses représentants s'occupaient surtout de commerce. Ils exportaient les produits du pays et importaient des marchandises étrangères. Les plus notables d'entre eux étaient Mir Şem et Mir Sevdin, fils de Mir Bedr.

Il convient en outre de mentionner un personnage qui jouait un grand rôle à la cour de l'Emir de Botan. C'était Bekoyé Awan, Beko l'intrigant. Il descendait d'une esclave nègre, mariée à l'un des domestiques de Mir Zengin. Beko était le favori de l'Emir, à la fois son confident et son bouffon.

Les Celali, doués d'un caractère chevaleresque, détestaient le fourbe Beko, et avaient, à plusieurs reprises, conseillé au prince de se débarrasser de lui. Celui-ci s'efforçait, de son côté, d'indisposer son maître contre les trois frères. Il avait vainement travaillé à empêcher les fiançailles de Zin et de Çeko. Malgré un premier échec, il gardait espoir et revenait sans cesse à la charge. Un jour, il dit à Mir Ezin : « Altesse, tu as sacrifié Siti sans aucune raison. Tu as donné à Tacin ce joyau que le César de Byzance t'aurait demandé pour orner la couronne de son fils ! Tu l'as livrée à ce Celali, et voici que tu veux donner Zin à Çeko, cette Zin qui est digne d'un empereur ! » L'Emir se mit en colère et renvoya Beko, déclarant que ses cousins valaient bien les princes de Byzance et de Perse.

Le traître se rendit alors chez Mir Şem et chez Sevdin qui, en raison du rôle pacifique qu'ils jouaient dans les affaires de l'état, ne jouissaient pas du même prestige que leurs cousins. Il leur dit : « Ne descendez-vous pas des Azizan, vous aussi ? Vous supportez qu'après avoir donné Siti à Tacin, notre Emir accorde la main de Zin à Çeko ? Vous n'avez donc aucune prétention à faire valoir sur elle ? Ne complexez-vous pas au nombre des princes de ce pays ? »

S'étant laissé convaincre par Beko, les deux frères allèrent trouver Tacin et lui signifièrent qu'ils s'opposaient au mariage de Çeko et de Zin. L'affaire alla jusqu'à Mir Ezin qui, irrité par ces intrigues, fit savoir qu'il ne donnerait sa soeur à aucun noble du Botan, mais à un étranger, fût-ce un simple commerçant. Le désaccord ne fit que s'accroître entre les trois branches des Azizan. Pourtant, Zin restait légalement la fiancée de Çeko,

EPISODE V

LA RÉVÉLATION DU SECRET DE MEM

Zin venait d'atteindre le dernier jour de son sixième et dernier mois de deuil. Elle ne pouvait continuer à rester enfermée dans ses appartements. Qu'auraient pensé son frère, ses cousins et les gens de la ville ? Elle songeait tristement à Mem et se disait : « S'il avait de l'amour pour moi, il serait déjà venu me chercher. Que fait-il maintenant ? N'a-t-il pas trouvé une femme plus belle et plus séduisante que moi ? » Puis, elle se mettait en colère, se sentant blessée dans son amour propre, et s'écriait : « Si le lièvre se brouille avec la montagne, est-ce à la montagne de s'affliger ? Comment puis-je, moi, fille de Mir Zengin, soeur de Mir Ezin, fiancée de Çeko, pleurer pour un étranger, un inconnu ?... »

Zin appela Rihan, son esclave favorite, et lui dit : « Rihan, j'ai soif : il y a six mois que je n'ai goûté l'eau de la source de Qesara, qui a le parfum des roses. Va m'en chercher ! » Rihan prit une cruche et sortit du palais.

Comme elle rentrait de la source, elle aperçut une foule compacte, massée devant la demeure des Celali. Elle pensa qu'ils avaient enlevé une femme, ou pillé une maison. Elle voulut pourtant, s'informer de ce qui s'était passé : sans doute sa maîtresse la questionnerait-elle à son retour. Elle demanda à l'un des badauds : « Qui ont-ils encore tué ? De quel rapt s'agit-il ? » l'homme répondit : « On dit qu'un étranger vient de descendre au palais de Tacin ; il est d'une beauté fabuleuse, magnifiquement équipé, et il monte un cheval extraordinaire ». Rihan se faufila jusque dans la cour, mais elle ne put entrer dans la salle où se trouvait Mem. Se cramponnant aux barreaux de fer, elle grimpa sur le rebord d'une des fenêtres de

la pièce, et put admirer à loisir la beauté du jeune prince. Elle en oublia les ordres de Zin, et l'eau qu'elle portait. Enfin, un curieux l'écarta et prit sa place.

Rentrée au palais, Rihan raconta à sa maîtresse ce qu'elle avait vu chez les Celaliyan. Zin comprit que Mem était venu la rejoindre. Elle ordonna à ses esclaves d'avertir les dames d'honneur, femmes et filles des aghas, qu'elle avait l'intention de sortir et de prendre part à la fête du Printemps.

C'était, en effet, le Newrûz, le Nûroj (nouveau jour), jour où le soleil entre dans le signe du Bélier, et qui marque le renouveau de la nature (1). Les habitants de Djeziré, nobles et gens du peuple, tous revêtus de leurs costumes de fête ou de déguisements, quittaient la ville pour aller se promener à la campagne et saluer la naissance du printemps.

Au palais des Celaliyan, cependant, la présence de Mem faisait presque oublier le Nûroj. La foule se pressait dans la cour; les visiteurs emplissaient le salon où se tenait le voyageur.

Tacin dit à ses frères: «Notre hôte n'est pas un hôte ordinaire, il vient d'un pays lointain. Peut-être a-t-il quelque affaire qu'il est pressé de régler. Je vais faire préparer une chambre dans les appartements de Sîti, de façon à pouvoir lui parler seul.»

Il fit comme il avait dit, puis il rejoignit Mem et l'invita à l'accompagner. Mem le suivit. Lorsqu'ils furent sans témoins, Tacin, s'excusa de son indiscrétion, la coutume interdisant de demander à un étranger quel est le but de son voyage, et ajouta qu'il se tenait à l'entière disposition de son hôte si celui-ci avait des affaires urgentes à régler. Mem répondit évasivement: «Mon cœur brûle, seule une coupe d'eau puisée à la source de Kaniya Qesera, où vont se mirer les belles,

(1) La fête du Nûroj est d'origine très ancienne: elle est déjà citée dans l'Avesta. Elle s'adapte parfaitement à la nature et au climat du Kurdistan. En effet, l'hiver y est très dur et très long. Pendant des mois, tout dort sous un linceul de neige, les hommes vivent enfermés dans leurs demeures, les animaux ne sortent pas des cavernes. Ce n'est qu'au printemps, lorsque la neige commence à fondre, et la montagne à reverdir, que bêtes et gens renaissent à la vie. Aussi, malgré leur islamisation les kurdes n'ont-ils jamais cessé de célébrer le Nûroj, tandis que d'autres fêtes saisonnières, comme le Mihrgan (début de l'hiver), sont tombées dans l'oubli.

pourrait éteindre le feu qui me dévore». Tacin répartit: «C'est bien. Sois sûr que tant que nous vivrons, mes frères et moi, nul ne s'opposera à la réalisation de ton vœu.»

Tacin laissa Mem dans les appartements de Sîti et alla rejoindre ses frères. Il leur rapporta sa conversation avec l'étranger. Tous jurèrent solennellement sur la garde de leurs sabres de ne prendre aucun repos avant d'avoir satisfait le désir de Mem. Soudain, Tacin devint perplexe, il dit: «Nous ne savons rien de la bien-aimée de Mem, ne serait-elle pas l'épouse ou la fiancée de l'un d'entre nous? pour ma part, je m'engage dès à présent, si c'est Sîti qu'il a choisie, à la considérer désormais, non plus comme ma femme, mais comme une soeur. «L'embarras de Çeko était grand, mais que pouvait-il faire devant le geste sublime de son aîné? Il n'hésita pas longtemps et déclara qu'il renonçait également à Zin si c'était elle que Mem était venu chercher. «Espérons, dit Gürgin, que le choix de notre hôte n'est tombé sur aucune de nos cousines, mais sur une jeune fille qu'il faudra conquérir à la pointe du sabre, et que votre cadet pourra vous servir comme il se doit.»

Mem n'ayant nommé personne, il restait à trouver un stratagème pour l'obliger à désigner sa bien-aimée parmi les femmes de la noblesse de Cizir. Après avoir mûrement réfléchi, les trois frères arrêtèrent leur plan.

A l'occasion du Newroj, tous les habitants de la ville iraient se promener à la campagne, et leur chemin les conduirait obligatoirement devant le palais des Celaliyan. Tacin alla trouver Mem et l'invita à assister de la fenêtre au défilé de la foule. Mem s'installa, le prince le quitta et alla se poster à la porte de la maison, tandis que Gürgin attendait dans la cour et que Çeko se dissimulait dans un coin de la pièce pour observer les réactions de Mem et voir si celui-ci reconnaîtrait l'élue de son cœur. Il avertirait alors ses frères, qui se précipiteraient pour enlever la jeune fille.

La foule des promeneurs s'était peu à peu écoulée, sans que Mem manifestât la moindre émotion. Seul le cortège des filles de l'Emir n'était pas encore passé. Après une longue attente, on vit déboucher dans la rue les quarante esclaves qui escortaient Zin, montée sur un cheval blanc et accompagnée de Sîti.

(à suivre)

Kitêbxana Hawarê

Hejmar :

1	Rézana Elfabiya Kurdî	C. A. Bedir-Xan
2	Rupelûine Elfabê	C. A. Bedir-Xan
3	Dilê Kurên Min	Dr. K. A. Bedir-Xan
4	Bîyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca	C. A. Bedir-Xan.
5	Nivêjên Êzediyan ; bi dibaca	C. A. Bedir-Xan
6	Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re	C. A. Bedir-Xan
7	Mesela Kurdistanê	Bazîl Nikitîn
8	Ji mesela Kurdistanê	C. A. Bedir-Xan
9	Elfabeya Kurdî	Dr. K. A. Bedir-Xan
10	Xwendina Kurdî .	Dr. K. A. Bedir-Xan
11	Elfabeya min	Dr. K. A. Bedir-Xan
12	Dersên Şerietê	Dr. K. A. Bedir-Xan
13	Çarînên Xeyam	Dr. K. A. Bedir-Xan
14	Proverbes Kurdes . Medhelokên Kurdî . Paris - 1937	Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-Xan.
15	Le roi du Kurdistan . Qralê Kurdistanê . Paris - 1937	Emîr. K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgorolle .
16	Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Berlin - 1937	Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
17	Der Schnee Des Lichtes . Berfa Ronahiyê . Şîhrên Kurdî Berlin - 1937	Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich

Kiriya Hawarê :

Sali 500 Q. S.
Heştmehi 300 Q. S.
Çarmehî 150 Q. S.

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar : Mîr Celadet Alî Bedir-Xan . Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire : Emîr Djêladet Aali Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 28

PÊNCŞEMB
15 GULAN 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 28

JEUDI
15 MAI 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Ĥedisên Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Tarîxa Kurdistanê	Osman Sebri
Welatê Tirtviriya	Osman Sebri
Şivan û beran	Çiyayiyê Agiri
Em arî ne	Cegerxwîn
Bi yek bin	Dr. K. A. Bedir-Xan
Strana mirinê	Mamosteyê gerok
Marşa rêçenasan	Cegerxwîn
Gramêra kurdmanç	C. A. Bedir-Xan
Kurd û kurdmanç	Hişyar
Jin û bextiyarî	Rewşen Bedir-Xan
Ferhengok	Ferhengvan
Pehîzok	Stranvan
Paşlavjok	Stranvan

BIRÊ FRENSIZÎ

Chants d'automne	R. Lescot
Memê Alan	D. A. Bédîr-Khan

SAL 9
HEJMAR 28

PÛNCŞEMB
15 GULAN 1941

HAWAR

ANNÉE 9
NUMERO 28

JEUDI
15 MAI 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

28 - Ma hon çawan Xwedê inkar dîkin û pê kafir dibin!.. Hon mirî bûn, wî can daye we; paşê, ewê we bimirîne û piştîre ji kerema xwe ewê we vejîne û di dawiyê de ewê we bigihîne xwe.

29 - Wî Xudayê ko her tiştên dinê ji bo we afirandiye û paşê dest bi ezmen xistiye û wî ezman li ser heft tayan ava kiriye.... Xwedê bi her tiştî dizane.

30 - Gava Xudanê te, ji melyaketan re got: Ezê cihgirtiyekî bişînim erdê, wan got: Yê ko tu bişîni, heye ko tê de fesadiyê bike û xwîné birijîne, destê me li ber rehma te sekiniye, û em hemî dizanin ko tu ji kêmaniyan pak î, û em bi mezinahiya te bawer in. Xwedê ji wan re got: Tiştên ko hon ni zanin ez pê dizanim .

31 - Xwedê ji cenabê Adem re navê hemî mexlûqan da zanin û paşê ew mexlûq nîşanî melyaketan kir û ji wan re got: Heke hon dilrast in, ~~ge~~ ji min re navên wan bêjin.

32 - Ferîştayan got: Mezin tu î, ji zanîna ko te gihande me pê ve, em bi tu tiştî ni zanin; yê zana û fêris tu î.

33— Xwedê got: Ya Adem! Navê mexlûqên dinê ji melaîketan re bide seh kirin û gava Adem navê wan ji wan re da zanin, Xwedê got: Ma min ji we re ne gotiye ko ez nependiyên erd û ezmanan û tiştên ko hon di nav bey-na xwe de dibêjin an vedîşêrin dizanim .

34 - Û hîngê, me ji melaîkan re got: secde ji Adem re bibin, ji şeytên pê ve hemiyan jê re secde birin; şeytên guh ne da, ser xwe ve çû û bû ji kafiran.

35 Me got: Ya Adem, tu û jina xwe pev

re di bûhustê de rûnin û ji her tiştên wê biqasî xwestina xwe bixwin, lêbelê nîzikî vê darê me bin, an ne honê bibin ji zalim û gunehkaran.

36 - Lê Şeytên ew xapandin û ew bû sebaba derêxistina wan ji bûhustê û Xwedê ji wan re got: Dakevin erdê û tê de weke dijminên hev bimînin; di wê de heta wextekê ji we re war û qûtek dê hebe .

37 - Adem ji kerema Xwedê hîni pirsên diayê bû, dia û tobe kir; toba wî hate qebûl kirin, ji ber ko Xwedê bi tobedaran re rehîm û piyar e.

38 - Me ji wan re got: Honê hemî dakevin erdê, emê di wê de bi kitêb û pêxemberan rîya rastiye nîşanî we bikin, yê ko baweriya xwe bi wan tinin, ji bona wan tirs nîne û ew xemgir na bin .

39 - Û ewên ko kafir bûne, û derew bi aliyê ayetên me ve dane; dê bikevin dojhê û tê de her wê bimînin .

40 - Geli lawên Israil!... Qenciya ko min ji we re kiriye binin bira xwe û baweriya xwe bi min binin û li ser vê baweriyê bextê xwe reş mekin heta ko ez ji li ser bextê xwe bimînim; di bextxirabiyê de ji min bitirsîn .

41 - Baweriya xwe bi vê kitêbê binin, ev kitêb şehdetiya kitêba we Tewratê tine, kafirên vê kitêbê ên pêşin me bin û ayatên min bi tiştine erzan me firoşin .

42 - Rasti û xwariyê tîkili hev mekin û rastiye vemeşêrin, hon ji xwe pê dizanin .

43 - Nimêjê bikin, zekatê bidin û di nimêjê de tevî bawermendên din xwe bitewînin .

44 - Ma kengê dibe ko hon li xelkê

şirela qenci û bawermendiyê bikin û nefsa xwe jê bidin paş, hon Tewratê dixwinin, van tiştan dizanin, çima wiha dikin; ma hiş û aqil li serê we tu ne ye.

45 - Bi sebrê, bi rojî û nimêjê hevîdarê Xudayê xwe bibin, ev hevî bitenê ji nebawermendan re giran e.

46 - Mirovên bawermend dizanin ko ewê rasti xwedê bîn û ewê bigehêjin Xudayê xwe.

47 - Gelî lawên Israîl!... Qenciya ko min bi we kiriye bînin bîra xwe, min hon di ser hemî miletan re girtiye.

48 - Û ji wê rojê bitirsin ko di wê de kes nikare arikariya kesekî bike û mehdera yekî ji yekî re û dayîna fid-yê na yê qebûl kirin û tu kes nikare gunehkaran ji ezabê xwedê xelas bike.

49 - Û bînin bîra xwe ko me hon ji destê Firewn û mirovên di wî felitandin, yên ko li we dişidandin, zor li we dikirin, kurên we dikuştin, û keçên we dihiştin. Xwedê hon bi vî ezabê mezin diceribandin.

50 - Dîsa bînin bîra xwe wê dema ko me ava behrê ji hev kir û rê da we û li ber çavên we Firewn û mirovên wî di wê behrê de xeniqandin.

51 - Û cardin bînin bîra xwe ko me ji Mûsa re, ji bo dahatina Tewratê çil şew wade dabû, we di wê hêngamê de golikek anî û ibadeta wî kir û hon pê gunahkar bûn.

52 - Û gava hon tobedar bûn û we dev ji ibadeta golikî kir; Xwedê hon efiw kirin; ta ko hon pê şikirdar bin.

53 - Dîsa bînin bîra xwe Me ji Mûsa re Tewrat da, ya ko rasti û xwariyê ji hev digerîne, ta ko hon bikevin riya rastiye.

54 - Dîsa bînin bîra xwe gava Mûsa ji qewmê xwe re got : Ya qewmê min!... We bi ibadeta golikî nefsa xwe xira kir, tobedarê Xudayê xwe bibin û di nav we de herçî sûçdar hene bikujin, ev li nik Xwedê ji we re xeyr e. Xwedê tobe da wan, ji ber ko Xwedê rehim e, toban dide û toban qebûl dike.

55 - Dîsa bînin bîra xwe... We got : Ya Mûsa, heta ko em Xwedê bi çavê xwe ne bînin, em baweriya xwe bi te na yînin, wê demê birûskê ji ezmên daket û wê hon şewitandin û we ew bi çavên xwe dît.

56 - Piştî wê mirinê, min hon vejandin ta ko hon pê şikirdar bibin.

57 - Û me di germiya deşta Tihê de bi ewrî sih da we û me ji we re gezû û kutefir barandin û me destûra xwarina vî zadê çak da we, we bi serhişkiya xwe zilm ne li me lêbelê li nefsa xwe dikir.

58 - Paşê .. me ji we re got : Bikevin vî gundi û ji zadên wî biqasî daxwaza xwe bixwin, ji deriyê wî li ser çokan derbaz bin û bi poşmanî bibin tobedarên gunehên xwe, ta ko Xwedê ji toba we qebûl bike; ji ber ko Xwedê xweşiya mirovên qencîker zêde dike.

59 - Heçî mana pirsên ko ji wan re hate gotin guhartine, wan nefsa xwe pê xira kirine, me ji wan re ji ezmên nesaxiyeke dijwar şande xwar, ji ber ko wan riya baweriyê berda.

60 - Dîsa bînin bîra xwe Gava Mûsa ji bo xelkê xwe av xwest, me jê re got : Bi çoyê xwe li vî kevirî bide, wî bi çoyê xwe lê da, ji nişkê ve ji wî kevirî donzde kanî der bûn û her birê xelkên Mûsa delavên xwe nas kirin û me ji wan re got : Ji zadên Xwedê vexwin û bixwin û bi nezanîna xwe di erdê de fesadiyê me kin.

61 - Û gava we ji Mûsa re got : Bi xwarineke bitenê sebra me nayê, dia ji Xudanê xwe re bike bila ew ji me re, ji hatinên erdê tiştên weke heşinatî xiyar, genim, nîsk û pîvazê bide gi-handin; me gote we : Hon tiştine hêja bi tiştine ne hêja diguhêrin; herin, dakevin Misrê, ew tiştên ko hon lê digerin li wê derê pêda dibin; ji ber ko wan ayetên Xwedê inkar dikir û pê kafir dibûn û pêxemberên Xwedê bê rê dikuştin û li ber Xwedê xwe mezin diditin û ji riya rastiye dûr diketin, ji erna Xwedê jarî û belengazî bi ser wan de hat.

HEDÏSËN CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

44 - Yê ko dibe sebeba qenci an xirabiyekê heçko wî ew kirine .

45 - Yê ko rastiye na bêje û derewa dîke û ne xwediyê gotina xwe ye û ji emanetê re xayiniyê dîke , ew nimêja xwe bike , zekata xwe bide û here Hec û Emrê jî , dîsa minafiq e .

46 - Spehitiya mirovan xweşiya zmanê wan e .

47 - Buxušt di bin lingê diya de ye .

48 - Şer tep û hîle ye .

49 - Mirov kêmaniya tişteki ko jê hez dîke ne dibîne û ne jî dibihîse .

50 - Zanîn mîna tişteki ye ko misilman heçko wînda kiriye , ko peyda dîke dibe .

51 - Yê ko baweriya xwe bi xwedê aniye û misilman bûye , divê xwediyê gotina xwe bibe û bêbextiyê ne ke .

52 - Fedtkirin ji baweriyê ye . Heya ji imanê ye . Şermkirin , dîn hemî ew e .

53 - Xwe ragirtin ew e ko mirov bi yeki hêja bişewirê û bêgotiniya wî ne ke .

54 - Di nav mirova de yê baştir ew e ko ji jin û zaroyên xwe re baş e .

56 - Mirovê xirab her îşî xira dîke ; her weki sirke tama hingivî xira dîke .

56 - Xelk hemî lêzên Xwedê ne , Xuda ji her kesî bêtir ji wî mirovî hez dîke yê ko bikêrî wan tê .

57 - Di nav xaniyên misilmana de xaniyê çêtir ew e ko tê de sêwiyek hebe û qedrê wî hête girtin .

58 - Dîn pend û şîret e .

59 - Dev ji kirina tiştê ko ji qenci û rastiya wî ne ewle yî berde û dest bi kirina tişteki bike ko tu xweş dizanî ew qenc û rast e .

60 - Xwediyê heq divê bêje ; guh bidinê !

61 - Ji dergûşê heta mirinê minêkarê zanînê bibin .

62 - Zanîn di welatê Çîn û Maçinê de be jî lawekarê wê bibin .

63 - Li ser jin û mêra ilm û zanîn ferz e .

67 - Jin û mêr divê minêkarê zanînê bibin , ev emrê Xuda ye) .

65 - Qedrê rastiye bigirin , yê ko wê rastiye got piçûk be , mezin be , xurt be belengaz be ne tu xem e . (Rasti ne ji dewlemenda bitenê re ye) .

66 - Ne guneh tê ji bir kirin , ne ji qenci

wînda dibe û Xwedê jî na mire , tu bi kêfa xwe yî , her weki dixwazi bike .

67 - Dev ji riyakara berdîn ; ew bi kêr na yin .

68 - Berê heval piştire rê .

69 - Şîr xulq diguhêre .

70 - Ji Xwedê bitirsîn ; serê hikmetê ew e .

71 - Heçiyê zmanê xwe digirin heye ko Xwedê li wan bê rehmê .

72 - Yên ko bi xelkê re dilovan in ; Xwedê jî bi wan re dilovan e .

73 - Rast biwezînine û hinki bila zêde be , ta ko kêr ne be .

74 - Yê ko bala xwe dide xelkê û ji tiştên xerab ko ew dikin xwe diparêze , serdest dibe .

75 - Sermiyanê mileteki ew e ko xulamitiya wî dîke .

76 - Mirovên xirabtir ew in ko qedrê xelkê ji tîrsa xwe digirin û dixwazin pê ji xirabiya wan ewle bibin .

77 - Mirovên xirabtir ew in ko eqilmend nizîki civata wan na bin .

78 - Dermanê nezaniyê pîrs û xebat e .

79 - Serekê xirabtir ew e ko bêrehm e .

80 - Di nav xaniyên misilmana de , xaniyê xirabtir ew e ko tê de sêwiyek heye û têtê eşandin .

81 - Di nav misilmana de mirovê xirabtir ew e ko têkili xelkê na be , ji xwe razî ye û di emelê xwe de riyakar e .

82 - Kirina qenciye mirova ji xirabiyê diparêze .

83 - Dan û qenci erna Xwedê disekinîne .

84 - Bi hejkirin û arikariya lêzimên xwe mirov emrê xwe dirêj dîke .

85 - Ne xeberdan hêja ye ; lê yên ko wê seh dikin kêr in .

86 - Pê zerer ji bigilî te ; rastiye bibêje .

87 - Di derba pêşîn de divê mirov sebrê bide xwe .

88 - Mêvanî sê roj in ko dirêjtir bû , bû sedeqe .

89 - Timakarî hikmet û zanînê ji dilê zanayan direvine .

90 - Paqijiya dil û laş nivê baweriyê ye .

91 - Yê ko bi derewinê şehdetiyê dide mîna mişrikek e

92 - Wad mîna danê ye ; ko te wad kir bide .

93 - Zilma xedara di roja piştawiyê de ji wan re dibe mij û dûman , pêşiya xwe na binîn .

94 - Hikîne derewin ê giran ew e ko li ser gumanekê hatiye dan .

95 - Zilma dewlemenda a mezin ew e ko deynê xwe na din .

96 - Wad deyn e.

97 - Yê ko hîn dike û yê ko hîn dibe di qenciye de şirikê hev in .

98 - Tiştên qenc û bikêrhati ko hon dizanin ji xelkê re bêjin , işê wan sivik bikin; giran me kin .

99 - Çavên xwe ber siûd û dewlemendiya xelkê me din .

100 - Qenaetkar her serfiraz e û timakar her bê qedre .

101 - Tiştê ko na be tu lê binêri ; lê me meyizine .

102 - Kîm û hesed qenciye radikin her weki agir êzingaⁿ dişewitine .

103 Rastiye bêje , bila tehl be .

104 - Mirov bi esiwkirna qisûraⁿ bilindtir û bi nefsbîçûkahiyê mezintir dibe û mal tu cara ji sedeqan kême na be .

105 - Bêbext, bi nîşanekî, di roja piştawiyê de wê bêne nas kirin .

106 - Xwedê ji du sixletaⁿ hez dike : eqilmendi û xwe ragirtin ,

107 - Qazi sê texlit in , dido ji wan wê bikevin dogehê û yek wê here bûhuştê . Yê ko zana ye û di hikmê xwe de adil bû wê here bûhuştê .

Yê ko bi nezaniya xwe hikmeki ne rast daye , wê bikeve dogehê .

Û yê siseya ko zana ye lê bi qesd hikmeki ne rast daye wê here cehenemê .

108 - Ji gunehkariye re ew besê tiştê ko dikeve guhê te û tu dibihisi dibêji .

109 - Eqilmendiⁿ xwe şidand û tiştin pêk anîn ko xelk û Xwedê jê razî bûn .

110 - Mirovê qels li gora eqle xwe meşiya û her tişt bi dest Xwedê ve berbâ .

111 - Bi belengaziye mirov kafir ji dibin .

112 - Bêbextiya mezintir ew e ko tu derewa li hevalê xwe diki û ew bawer dike ko tu rastiye jê re dibêji .

113 - Her tiştê ko serxweşiye çêdike şerab e , û her vexwarina ko mirov pê serxweş dibe heram e .

114 - Hon hemî şivan in û her şivankî ji keriyê xwe berpirsiyar e .

115 - Her wekî dikî bi te dikin .

116 - Her qenci sedeqeyek e .

117 - Her kes li gora cewherê xwe tê afirandin ko zmanê wi geriya xulqê wî xuya dibê .

118 - Hêjabûna emelê her kesî li gora niyeta wî ye .

119 - Heke tu bi yekî ji xwe aqiltir şewirî işê te tu cara xira na be .

120 - Dilê xwe me bijinin mal û dewleta xelkê ,

120 - Mirovê ko cîranê wî jê ne ewle ye ne bawermend e ,

121 Kes ji kesî ne çêtir e ; lê çêtirbûn bi dîn û emel e .

122 - Gava hakim , di nav beyna du peyayan de hikim dike na be ko eniri be .

123 - Îmana we timam na be heta ko hon her weki ji nefsa xwe hez dikin ji bra û destbrayê xwe jî hez bikin .

124 - Bawermendê pak du cara destê xwe dirêji kula mêr na ke .

125 - Çavtengiyê ji kesî me ke ta ko xelk çavtengiyê ji te ne ke , li gora taqeta xwe arikariya xelkê bike .

126 - Ne nefsa xwe ne jî xelkê biêşine .

128 - Qisûra xelkê me de rûyê wan ta ko xelk qisûra te ne din rûyê te .

129 - Civat bi ewleyiyê çêdibe .

130 - Mirovê ko şewir pê tene kirin divê ewle be , gotinê ne bêje .

131 - Heke karê we paş ve çû , navê we pêş ve na çê .

132 - Tiştê ko dilê te de heye û tu lê bi şik bûyi dev jê berde .

133 - Ez mizginiya bûhuştê didim wî mirovê ko bi doxin û zmanê xwe dikare .

134 - Ez mizginiya bûhuştê didim wî mirovê ko kari be zman û doxina xwe .

135 - Heçî ji meⁿ zaninê hez dikin her birçî ne ,

136 - Misilmanên baş dev ji tiştên ko elaqa wan pê nihe berdidin .

137 - Yê ko heramiye dike baweriya xwe bi Quranê ne aniye ,

138 - Bi xelkê re midara û idare kirin sedeqe ye .

139 - Qedre hevalê bavê xwe bigrin û arikariya wan bikin , bila qenciya we bigehe wan .

140 - Di debara malê de tevdir û idare nişana zanabûnê ye .

141 - Yê ko heji Xwedê dike ji kirina xirabiyê şermisar dibe .

142 - Yê ko deyneki dike û dixwaze wi bide; Xwedê jê re pêk tine .

143 - Gava qenciyeke diki bi awaki delal bike .

144 - Yê ko li ber Xwedê nefsbîçûk e ; Xwedê wî mezin dike .

145 - Yê ko bi kubari bi rê ve diçe ; Xwedê lê na neyire .

146 - Yê ko nîziki guneha dibe heye ko bike .

147 - Heke tu li beytikeki bêt rehme ; Xwedê li te têt rehme .

TARÎXA

KURD Û KURDISTANÊ (1)

1

Heya van demên nîzik, tu kitêbên tarîxê di heqê gelê kurd û welatê wan Kurdistanê da ne hatine nivîsin. Çiqas ko mir Şerefê bidlîsî bi navê Şerefnamê tarîxek, der heqê emaretên dema xwe nivîsandîye ji; ev kitêba han di warên dîrokî û zanîstî da nabe tarîxa gel an welatekî.

Bê şik di warê heyîna mîletekî da, ev tînebûna han kêmasîyeke mezin e. Ji ber ko, ji alîkî, pîraniya kurdan nîzani bûn kok û reha wan ji kû ye, dakêtiyên kijan mîletî ne; an berê bi çi navî bi nav bûne!. Ji milê din hin dîroknivîsên ereban, bê ko rûmeta zanîna dîrokî bigrin, her ji bo hin ramanên siyasî, koka gelê kurd digihandin erebên qehtanî! Çiqas ko dirvê kurd û ereban bi hev nabevin ji, vê gotîna han di serê pir mirovan da cih digirt. Ewçend cih digirt ko serwest kirina van celeb mirovan zehf dijwar bû bû.

Vê paşiyê di sala 1931 an da dîroknivîsê kurd ê hêja û zana Emin Zekî begî bi nivîsandîna du cild dîrok bi navê (Xulaseyeke tarîxa kurd û Kurdistanê) bi zaravayê kurdên nivro «Baban», ev kêmasîya me a mezin li ber çavên yar û neyaran hilanî.

Kitêba Emin Zekî beg bi her awayî di celebê xwe da yekta ye. Westa ko tê da hatiye xwarin û awayê zanîstiyê ko pê hatiye nivîsin, hêjayî her pesn û spasê ye. Lê herwekî hemî xebatên nûser ji kêmasîyan hêsa nabin heye ko di kitêba Emin Zekî beg da ji hin kêmasî peyda bibin. Ji ber ko nivîsevan di nivîsana kitêba xwe da bi her awayî xwe spartîye kaniyên biyanî. Ji lewre ev kêmasîyên han vedigerin ser wan kaniyan.

Ji xwe Emin Zekî beg di pêşgotîna kitêba xwe, rûpelê (ye) da vê yeka han dide ber çavên me xortan û ji bo tikûz kirina xebata xwe me dilêvoje.

Emin Zekî beg dibêje: «Ez nabêjim ko

ev kitêb tarîxa gelê kurd e û ji kêmasîyan dîr e. Ez bawer im ko tê da kêmasîyên mezin hene. Tevî gerîna di nav du sed û pêncî kitêbên inglîzî, frenzî, elmanî, erebî, tirkî û farisî, hin dibînim ev war hewceyî ger û pîrsîneke/xurt e, da ko kêmasîyên wê tikûz bibin. Herçiya ez dikarim bêjim ew e ko, ev kitêb ji bo xort, zana, xwendevanên kurd û mehdarên wê dibê hêviya ger, tevdan û pîrsînê. Ya ko li wan dikeve, divê bi hûrbijari bixwinin û bi xweşbînayî tenqîd bikin, da ko kêmasîyên wê tikûz bikin û herçiya tê da li hev ketî bibînin û ji hev bi derxin».

Di sala 1936 an da ji kurdên Misrê welatîyê hêja Mihemed Eli Ewnî begî ev tarîx bi awakî qenc û delal guhaztî bû zmanê erebî û da bû çapkirin.

Li cihê wê Misrê, dîrî kurdan û Kurdistanê bendewariya ko Mihemed Eli Ewnî beg ji bo welat û welatîyên xwe rave dike hêjayî her pesn û spasê ye. Xebata camêr hin bi vê tenê nemaye û di bin agahiya min da, hin bi gelek tiştên din ji dixebite. Di ber vê xebata hêja va, bila guhên xwenda û zanayên kurd ên ko di rex û nav Kurdistanê da bê liv û teyger rûniştîne biçîngin.

Emin Zekî begî ji bo vê tercîma erebî ji pêşgotînek kurt nivîsiye.

Di wê pêşgotînkê da diya bi dilekî şewat dibêje: «Ev kitêb piştî kitêba Şerefnamê der heqê tarîxa Kurdan kitêba pêşîn e. Çawan ko min di pêşgotîna kurdiya wê da ji gotî bû, di pir cihan da hewceyî fireh û dirêjkirîne ye. Ançîha vê yekê di warê zanîstî û welatîniyê da barê xortên kurdan ên nûgihêştî ye. Tevî ko şeş sal di ser çapkirîna kurdiya wê ra borin, di vê navberê da kes bi vî karê zanîstî û welatî ranebû. Lê vê yeka han dilê min ne şikandîye û tu caran naşkênine. Ji ber vê min hinekî din xwe şidand û gelek tişt bi ser tercîma erebî va zêde kirin. Bi dilekî xwe ranegirti ez li bende xortên zana, jîr û xweyîraman im, ko di vî warî da kitêban bi derxin...»

Ji ber ko ev kitêb ji bo me kurdan hatiye nivîsin, em tucar kêr mayîna wê naxwazin. Divê, her kurdê ji rastiya vî warî haydar, bi qasî zanîna xwe, li ser kêmasîyên tê da bipeyive. Her yekî di vê rê da zanîna xwe binivîse him dilê nivîsevanê camêr geş dike û him jî, ji tikûziya

(1) Tarîxa kurd û Kurdistanê Emin Zekî beg wezîrê iraqî di sala 1931 an da bi kurdî, zaravayê baban nivîsiye û li Beîrdê di çapxana darselamê da daye çapkirin. Di sala 1936 an da ji kurdên Misrê Mihemed Eli Ewnî begî ev kitêb guhaztîye zîmanê erebî û li Misrê di çapxana esade da daye çapkirin. Ji ber ko hin tişt bi ser tercîma erebî va zêde kirîne û ji ya kurdî tikûztir e, ji bo tevdan û axaftnê me ew ji xwe ra kire nîmanc. Çi gava yek behsa rûpelan di bendên me da bibîne, divê ji ya erebî binêre.

WELATÊ TIRIVIRIYAN

Dibêjin ji Serhedan
Berê ne bûn şehristan
Tev rêl û dehl û devî
Hebû şahê di şeran
Rojekê ew çû nêçîr
Pencek lêda wergerand
Gava zikê xwe kir têr
Kes tine bû di geli
Roviyekî pir xaznag
Dema wî dît şêr raket
Hêdî hêdî hate jêr
Bi rêviyên zikê gê
Revî çû ket uava kir
Ro ji ezmên pengizî
Heya ji xew pênişî
Tezîk da xwe bi awir
Gelek zor da dest pê
Rovî dît ev halê ha
Got: honsiwar memê şêr
Simbêla xwe girtî bada
Şêr gelekî enirî
Serekê weş û kovî
Lê çî bike nika bû
Hêdîka got: birazî!
Roviyê bi fên û fût
Min divê te holê xweş
Ev çiyayê pir bilind
Çî dirende mûr û mar
Teyrek nika bifirî
Du sê lotik dane xwe
Wê şevê şêr ma li wê
Sibê roviyê xiniz
Hate pêş şahê zerî
Gotê: eman ya siltan
ki bê bavê quz jin kir
Zûka vekir piyên şêr
— Lawê Ebasê gurî
Şêr got: bi heqê Xwedê
Di nav van rêl û beran
Girêdana bi Tiri
Vê minetê nagirim
Ji dest fênên roviyak
Çirçirok çû diyaran
Hema 26—9—933

Heya dighê Amedan
Ne bajar, bağ û bistan
Tê hebûn weş û kovî
Kuç û zinar dihêran
Di rê da dît gaki pîr
Kezeb lê bi bergerand
Xew ji xwe ra dît bi xêr
Ber cendek ra vezeli
Rawesti bû di nav pag
Rabû di nav pêg daket
Wî ji zikê xwe kir têr
Ji şêr şidand dest û pê
Ji girtiyê xwe hêre kir
Rêvî li hev çingizî
Rêvî li ser bûne ji
Girêdana xwe bîr bir
Bo felatê nedît rê
Rabû daket hate ba
Yanê êvar pîr bi xêr
Li ber sêrî tût veda
D'zêkê xwe da mîrmirî
Îro bû tewzê ravî
Êdî gewrî ziha bû
Te xêre, çî dixwazî?..
Gotê: memê şehbelût
Bibinim her bextêreş
Ko tê nînin şehîr û gund
Ez im tê da fermandar
Bê destûra min Tiri
Revî çû ket kuna xwe
Girêdayî ta sibê
Bi semtika weke diz
Jê ra nîzim kir serî
Gorî te bin ser û can
Girêpa ye ev emîr
Şêr got: navê te bi xêr?
Xulamokê te Virî
Bi wê keda bav û dê
Namîn im li van deran
Berdana bi destê Virî
Bila j'xwe ra bimirim
Şêr derketin ji çiyân
Rehme l'havê gulhdaran
OSMAN SEBRÎ

diroka welatê xwe re dixebite. Di vi warî da pir û hindik gotinên ko bibîn pêsdetir di destê diroknivîsên kurdan da ji goreyî xwe dibin ronahikê.

Piştî berpê kirina pesn û spasên xwe ji cenabê nivîsevan Emin Zeki beg re; min dil heye li ser çend bendên kitêbê bipeyivim. Heke wek daxwaza Emin Zeki beg kitêbeke bi serxwe neivîsîm ji, teqez li ser kitêba ko gihandiye destê me û di warên ko tê da haydar im, dê zanîna xwe bêjim û bi vi awayî bi karê xwe ê welatî rabim. Min hêvi gelek mezin e ko xort û zanayên kurd zanîna xwe ya di vi warî da ji gelê kurd û diroka wan nehêvişînin.

OSMAN SEBRÎ

ŞIVAN Û BERAN

BERAN:

— Şivano... derdê te çî ye, tu çîre hevqas mitalan dikî û berjêr li erdê dinêrî; fedkire... dinya bihar e; gul û çiçek li çiya û zinara şin bûne; xema me xwe; Xwedê heye, xem tu ne ye...

ŞIVAN:

— Berano... beranê min ê pênçbirinî.. galgala te xweş e, tu li ber dilê min dikî lêveron û ronikahî; tu beranekî pozbilindî rû bi şamî, çavên te mîna çavên şêr in, qilocên te mezintir in ji kiloçên beranê pezkûvî, te xwe di firehiyê de ditiye, te tengî û kêmanî ne ditiye..

BERAN:

— Belê; ez li ser mêrg û çimenên deşt û zozana hatime çêrandin, min ava delavê Bîngolê vexwariye, di van pûk û berf û bandevî de, li Serhedan mezin bûme, tîrsa dengê gur û cinawira tu cara ne ket dilê min, ber bi êvarê li ser teht û pehuva min berê xwe da rojavayî û bayê xerbi li mûyên singa min dixist û di şevinkirina şivana de, min qilocên xwe dida erdê û min stêrên ezmana dihejmartin.

ŞIVAN:

— Berano... tu xweş dibêji; wadê ez xort bûm, deşt û zozan, govend û stran, teşî û bêrivan besî min bûn... Berî rohelatî li seh-gura sibê, gava min blûr û berbangî ji peze xwe re lêdixist û dengê min hikimî dibû li diyar û newala, dilê min vedibû, kêfa min dihat û li cem min û hevala dibû şahînet.

Wê çaxê ez serekê şivana bûm û min ji xwe re wê wextê digot: Ji Xwedê pê ve mezin ez im.

Carna min xwe ji çiyê bera dida û ez diketim deştê û diçûm nav gundi û cotkariyên xwe..

Di gundê me de du xortên xwenda hebûn wan carna ji min re digot: Halê te û halê me giya ne tu hal e; min henek û qeşmeriyê xwe bi wan dikir; wan li min vedi-gerand û digot: Tiştin hene ko tu pê ni zani lê em dizanin.

BERAN:

Tu dibînî, li cem te bû dilxweşî û firehî...

ŞIVAN:

— Belê; lê rojekê min dixwest, ez ji xwedî kon û pez bim, Axa ji min dilgiran bû, berê xwe ne da min û herçend ji min rih û porê xwe di ber xidmeta wî de spî

EM ARÎ NE

Em Guhderz in serbilind in devçirên in
[weke Ristim bidin deng
Doza xwe em her dixwazin welatê xwe dê
[em bigrin her bi ceng
Xwîna xwe em dê birjînin bi dilxweşî ji bo
[kurd û Kurdistan
Bi serbestî weke Birho weke Seydo ka
[Ferzende ka Ihsan
Heya sax in ji bir nakin ji bir nakin roja
[cenga Şêx Seid
Ka ew mîr û ka ew axa ka ew paşa ka
[gernas û ka egîd
Top û tîfing tev diteqin em narevin singa
[xwe em didin ber
Dijmin revî ji paş ve çû de bidne dû weke
[mêran bidne ser
Gelê xortan jêhati bin xwe rapêçin di
[rextan da weke fil
Da em herin cenga dijînin kumandaran
[weke mêran bikin dil
Saz û awaz tev da lêxin bidne pê hev
[kewt û leşker tip û kom
Da em bigrin Şehrezor û Kermansah û
[Elcizir û Hezarom
Xwendegahan em ji çêkin da bixwinînin
[herçi kurd in hûr û gir
Da em çêkin tomatik û mitrlyoz û top û
[tîfing balafir
Di cengê da li meydanê em ji rabin weke
[Ristem pehlewani
Arîkarê me bi dîsa şahê Ecem pismamê me
[Rîza Xan
Em arî ne îranî ne lawên Ristem lawên
[Guhderz serbilind
Ma yên kê ne ev keleh û ev sera û bire û
[eywan şehr û gund
Em tev kurd in serpola ne gurçik hesin;
[lê em çî bikin dilbirin
Çerxa felek çep geraye ax û eman iro
[bûne Cegerxwin
CEGERXWÎN

BI YEK BIN

Şêx, axa, beg, gundî; pale hemî bra-
yên hev in, û welat bi xebat û xêreta
wan hemîyan aza dibe.

Gundî û mela û şêx û axa,
Seyda û feqî, nezan û zana
Em kurd in; erê; û yekdil in em;
Şabûnî û matemê de hemdem.
Axa û mela û pale, koçer,
Kurd in û hemî bira ne yekser.

Xelkê me hemî; ji qehr û derda
Gava digirî welatê Kurda
Rabûn û gişa ji dil, û tev da
Gundî weke pale, şêx û axa,
Pev ra xwe ji bo me dane kuştin

Gundî û feqî û şêx û pale;
Pev re dikirin fişan û nale.
Erd û şerefa me çak e; kurd in;
Xwin û neseba me çak e; kurd in.
Axa û mela û pale, koçer.
Kurd in û hemî bra ne yekser.

Mêranî û xeyret û şehamet,
Kevnare, li cem me rêz û adet
Erdê me delale; xemrevîne
Tirba Mem e ew, welatê Zine.
Axa û mela û pale, koçer
Kurd in û hemî bira ne yekser.

Ûyda hev û du ji dil derînin,
Kurd in hemî em kezabbirînin,
Tirsawe me be ji pûk û badev,
Ilm û hinera xwe gi bidin hev.
Axa û mela û pale, koçer
Kurd in û hemî bira ne yekser.

Xelkê me hemî; ji qehr û derda
Gava digirî welatê Kurda
Rabûn, û gişa ji dil, û tevda
Gundî weke pale, şêx û axa
Pev re xwe ji bo me dane kuştin

Dr. K. A. BEDIR-XAN

kir, ez qewirandim; wi ez wek parsekeki
hesibandim.

Wadê Axayê min, galgal û xeberên giran
ji min re digot di bîra wi ne dihat ko havê
min berî min xidmet û şivaniya wi kir û di
ber pez û şivaniya wi de xwe bi kuştin da.

Axayê min di bîra xwe ne diani ko min

ji min bavê xwe xidmet û xulamîya wî kir.

Wadê li min nêri û dit ko ez ji dixwazin
bibim tiştêki, qehr û baca wî ji min hat û
li windakirina min digeriya.. Lê çavê wî di
min ne birî... Lê ez çî bikim, emrê çûyi
venagere... Roj li cihekî teng li min çû ava.

ÇIYAYÊ AGIRÎ

STRANA MIRINÉ

ADAPTATION D'UN POÈME DE LAMARTINE
« LE POÈTE MOURANT »

Piyana jiyîna min hêj teji û dagirti şikiya
Emr û hestiyên min pê keserên giran heliya.
Hêstir û girin , ax û zarin ,
Ji derdê mirinê re ne tu derman in .
Siha mirinê bi ser serê min de tê ;
Saeta min a dawin lêdide ;
Mirinê nêziki li min kiriye ;
Xuya ye ; ezê bibim mêvanê ax û qebrê
Ma ez çi bikim ?
Tiştêk li destê min ne maye
An girin , an stran û dilxweşi .
Ezê bistirêm !.
Ko hêj dest û tiliyên min ,
Ji darê tenbûra min sar ne bûne .
Ezê bistirêm ! .
Mirin min dixapîne û dilorine ;
Ez bûm , cîranê mirinê ;
Dengê wê ê ziz û giran tê ;
Û dikeve guhê min ,
Gava saz dişkê ;
Teqîn jê tê ;
Mîna teqîna tifingekê .
Çira berî mirin û vemirandinê ,
Bi şewq û lehba xurt dibiriqe ;
Roj berî roavayî
Hin mezintir û pehintir dibe .
Bi tenê em ; insanê qels û reben
Li ber mirinê ,
Hin feqir û belengaztir dibin ,
Rojên xwe ên borî tinin bîra xwe ,
Û wan dihejmêrin ;
Ax û ofa dikin û didin giri....
Ma rojên borî çi ne ?
Ma kengê hêjayî girin û hêstir in ?
Rojek e , disa rojek e ;
Saetek e , disa saetek e ;
Yê ko tê mîna şev û roja borî ye .
Carna êş û xebat û kêf û şahî ;
Carna ax û of û girin ;
Carna di nav gul û gilhê ,
Carna di nav ax û herî ;
Û dawî
Şeva tarî bi ser me de tê
Yên ko ji nezani û timakariya xwe
Dest davêjin salên berî û rojên borî
Û wan roja di bîra xwe tinin
Destê xwe vedikin û parsekiyê dikin ;
Wê bibinin ...
Emrê çuyî venagere ; rizqê çuyî na ye dewse ;
Wê seh bikin ;
Hêviya wan vala ye û mirada wan bê xeyr e .
Ji bona min
Ko tu cara rehê xwe bera erdê ne da

MERŞA RÊÇENASAN

Rêçika keşaf û xortan yektî û dilpaqijî
Em dixwînin da mezin bin sertijî eql û mejî
Pêşî her tiştî riya me zane bûn û pêşketin
Em fedakarên welat in rêçenasên mîlet in
Begler û a xayê kurdan ser bilind in xanedan
Şêx û seydayên dilovan rê me dan dîn û îman
Pêşî her tiştî riya me zane bûn û pêşketin
Em fedakarên welat in rêçenasên mîlet in
Nav û dengê mîletê kurd çûye heta Hind û Çîn
Her bi ceng û her bi zanîn pasibanê ilm û dîn
Pêşî her tiştî riya me zanebûn û pêşketin
Em fedakarên welat in rêçenasên mîlet in
Olperest e mîletê kurd her bi nav û rûmet e
Ta ebed her serfiraz e bendewarê xîret e
Pêşî her tiştî riya me zanebûn û pêşketin
Em fedakarên welat in rêçenasên mîlet in
CEGERXWÎN

Çûyin ; bê girin û zehmet e ;
Ezê herim ...
Mîna pelekî sivik
Ko ba jî darê diweşîne ...
Ezê herim bê ax û zarin ;
Bê Şîn û girin .
Girin û hêstir ji bona çi ?
Ezê herim !
Mîna ba û bablisokê ,
Mîna av û ronahiyê
Xwedê dilê min
Li ser sindiyana jiyinê danî ;
Û bi girane û zompên qehr û xweşiyê
Lê da .
Qedr û qîmeta saxiya min çi ye ?
Dilê min ji dinyayê sar bûye ;
Lê ez qedrê jiyîna xwe hêj digirim
Heta ko bikarim
Li ser rêke hêja bimirim ;
Xwe bidim kuştin .
Şeva tarî bi ser min de tê .
Ez mêvanê gor û tirba me ;
Lê ezê bistirêm !...
Ko hêj dest û tiliyên min ,
Ji darê tenbûra min sar ne bûne .
Ezê bistirêm !...
Berî mirinê
Ax û zarin , şîn û girin
Ji bona çi ?..
Ezê bistirêm !
Ko hêj dest û tiliyên min
Ji darê tenbûra min sar ne bûne .
Ezê bistrêm !
Strana azahî û serbestiya welatê xwe ,
Û dengê stran û tenbûra min
Li çiya û zinara ,
Li dest û zozana ,
Wê deng bide .

MAMOSTEYÊ GEROK

BINGEHËN GRAMÈRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 2 —

Wek : « lbret , icra , iflas , imza , inkar , insaf , iřaret » . Ji xwe kurdmancên kevin gava ev bêjeyên ha bi lêv dikirin « h » yek didan pêşiya wan û digotin : (hibret , hicra , hiflas , himza , hinkar , hinsaf , hiřaret) . Ev bilêvkirina ha hetani iro ji di hin cihên Kurdistanê de pêyda dibe .

Sanek — Dengdêra « i » di nin bêjeyan de û gava kîtek bi wan bêjeyan ve dibe , naye xwendin , lê tete nivisandin ; ji ber ko di esilê bêjeyê de « i » heye û gava kita ko wê nade xwendin jê dibe « i » tete bi lêv kirin . Weki niho , « i » yên bêjeyên « qetil , bihin , remil , qifil , resim , eqil , qedir , qehir , rikin , kevin , şikil , qesir , fikir , şikir , sihir , tevin , tihin » gava bêje bi serê xwe ne tene xwendin . Lê heke kîtek bi paşiya wan ve bû ew « i » nayine bi lêv kirin . Herweki : « qet'la wi , ev çi bih'n e ? bi rem'lê dizane , bi qif'lê , van res'man , eq'lê te , qed'rê wi , ji qeh'ran , rik'nên Birca — Belek , ev kev'n e , di vî şik'li de , qes'ra jorîn , bi vê fik'rê , şik'ra xwe , bi sih'rê , li ser tev'nê , ez tih'n in » Lê ew di vê bilêvkirinê de ji vekita xwe a binhegin hiltinin û di şiklên jêrin de tene nivisandin . (qetila wi , ev çi bihin e ? bi remilê dizane , bi qifilê , van resiman , eqilê te , qedirê wi , ji qehiran , rikinên Birca belek , ev kevin e , di vî şikilî de , qesira jorîn , bi vê fikirê , şikira xwe , bi sihirê , li ser tevinê , ez tihin in) .

Lê heke pêr an parkîtek bi wan ve bû û pê bêjeyêke nû û hevedidani hate pê , heke (i) ne ketiye bêjeya nû naye nivisandin . Ji ber ko ev pêr an parkit nema ji wê bêjeyê dibin û ev bêjeya hevedidani bêjeyêke biserxwe ye û wê vekita xwe a xweser heye . (Kevin , kevnar . Bihin , bihuok . Tevin , tevnepirk)

Lêbelê , heke ji beryajî ve di bêjeya nû û hevedidani de (i) hate bilêvkirin tete nivisandin ji . (Şikir , şikirdar . Şehir , sihirbaz . Remil , remildar . Eqil , eqilmend . Qedir , qedirgiran .)

U — Ev dengdêra ha bi gelempêrî dikeve paşiya dengdarên « g , h , k , q , x » û di paşiya dengdarine din de kêman earan peyda dibe . Hunda , hundir , guh , guher , gul , gulat , gulok , guman , guzvan , kuç , kul , kuli , kum , kurt , kurm , qub , qul , qurç , qunders , qure , qurm , qurtik , xubar , xunre , xur , xurdek , xurin , xurt . Bêjeyên wek « du » û « tu » awerteyên vê qeydê ne .

Ji milê din tu bêjeya kurdmanci bi « u » ye naqede , ji hin awartan pêve ; herweki pê dest pê nake ji .

Ji xwe ey dengdêra ha hêj di zmanê de

biserketina xwe ne qedandiye . Ji lewra û li gora bilêvkirina kurdmancên ko « w » û « i » yê bi temami li hev naxin bêjeyên wek « xurdek » bi awayê « xwirdek » ji dikarin hêne nivisandin .

X Ê , Î — Ev dengdêrên ha tucaran nakevin ber dengdara « y » ê . Lê heke ev dengdêr bi awaki bi « y » yê ve bûne hingê ev yanî « ê » û « î » bi dengdêra « i » yê diguhêrin û ev « i » dikeve şûna wan . Weki niho :

Ê		
pê	piyên min	vî piyî
dê	diya te	vê diyê
rê	riya wan	van riyân (1)
Î		
deri	deriyê me	vî deriyî
tîli	tîliyên min	vê tîliyê
xanî	xaniyê te	van xaniyan
kursî	kursiyên wî	van kursiyân

Lê heke « y » bêt ko bi wan ve bizeliqê kete pêşiya van dengdêran , hingê (ê) û (î) herçend (i) hêne xwendin ji di nivisandinê de bi (i) yê nayine guhartin û weke xwe diminin . Herweki di komekên jêrin de (ê) û (î) ya bêjeyên (ki , kê , derê) « i » tene xwendin , yanî (ki , ki , deri) lê di nivisandinê de di şikilên xwe ên esli de tene şani kirin . [Ev ki ye ? Tu kurê kê yi ? Ew xelkê kûderê ye ?]

Û — Dengdêra (û) tucaran nakeve pêşiya dengdara (w) . Lê heke ev her du tip bi awaki bi hev ve bûne hingê (û) ji bi (i) yê diguhêre . Herweki di bêjeyên jêrin de :

rû	riwê min	vî riwî
xwesû	xwesiwa te	vê xwesiwê
ez bûm	ez biwam	tu biwayî
ez çûm	ez biçiwam	tu biçiwayî

Şanek — Nemaze kurdmancên ko (û) yê zirav bi lêv dikin , li şûna (w) yê li ber (û) yê (y) ekê dixin : Hingê (û) ji ber ko (û) û (y) dikarin bigihin hev , weke xwe dimine û naguhêre .

rû	rûyê min	vî rûyî
xwesû	xwesûya te	vê xwesûyê

Ji xwe di zmanê Kurdmanci de bêjeyên ko bi dengdêrekê temam dibin kêman in . Herweki yên ko bi dengdêran dest pêdikin ne gelek in .

11 — Her sê dengdêrên mayin , yanî (a , e , o) bi her dengdarê ve dibin û bi tu awayî bi dengdêreke din naguhêrin . Bi tenê

[1] Ji kurdmancên birekî piçûk (ê) yê bi (e) yê diguhêrinin û dibêjin :

pê	peyê min	vî peyî
dê	deya min	vê deyê

dengdêra (e) gava digehe (e) yeke din û (y) yek dikeve navbera wan , ji bo kurtiyê mirov dikare van her du (e) yan bi (ê) an bi (a) kê bide û (y) yê yekcar ji navê bêxe . Wekî niho :

Maseyek masêk masak . Perçeyek perçêk perçak .
Perdeyek perdêk perdak .
Beyanameyek beyanamêk beyanamak .

12 — Tîpa dubare : Di zmanê kurdmancî de tîpa dubare nîne . Ji lewre , heke di bêjeyekê de tîpek dubare bû , yeke wan ji ber xwe de dikeve û tîpek bi tenê dimîne . Wekî niho , parkîta (tir) gava dikeve paşîya bêjeyên ko bi (t) yê tamam dibin yek ji wan her du « t » yan dikeve . Ji lewre di nivîsandîna de jî (t) yek bi tenê tîpe nivîsandin . Ji ber ko di vekîta kurdmancî de tîpa ko naye xwendin , naye nivîsandin . Ev in çend misal :

xurt	xurt - tir	xurtîr
rast	rast - tir	rastîr
kurt	kurt - tir	kurtîr

Çend misalên din

paş - şiv	paşiv
baş - şev	başev
yek - kite	yekite

Tipên têvel , lê ji yek cihderkê , an ji cihderkên nizingî hev jî nadin pey hev :

rind - tir	rintir
pişt - dawî	pişdawî
bilind - tir	bilintir
dewlemend - tir	dewlementir

Şanek — Digel vê hindê û ji ber hin bêgaviyên vekîtê , hin tîp — nemaze di daçekan de — herçend neyin jî bi lêv kirin , tîpe nivîsandin . Ew nayîne bi lêv kirin , ji ber ko bi awakî tîpeke dubare ditînin pê . Lê ew ne bi hev ve ne , ji hev cida , û yeke wê di diwiya bêjekê de û a din di destpêka bêjeke din de ye .

Ez di gund de bûm .	(gun' de)
Dengbêj ji hene .	(dengbê' jî)
Serheng gî hotin .	(serhen' gî)
Ji gayê gewir re .	(gew' re)
Ez ji kû zanîm .	(e' jî)

13 — Kit : Bi vebûn û hatîngirtina devê me dengê tîpe pê . Ji tevayîya wî dengî re kit dibêjin . Kit ji yek an jî yekê bêtir tîpan hevedidani ne . Di kitên zmanê kurdmancî de bi gelemperî ji yekê heta pêncan tîp peyda dibin .

1 —	a	ê	û
2 —	no	an	ez ma pê
3 —	dev	erd	pêr sto kar
4 —	qenc	dran	deng pişt
5 —	stran	stand	

13 — Kitên bêjeyê : Herwekî di kîtan de , ji yekê heta pêncan tîp peyda dibin , bêje jî an jî kitekê an jî çend kîtan bihevketî ne . Bêjeya ko ji kitekê hatiye pê jê re yekite , û bêjeya ko ji çend kîtan hevedidani ye jê re pirkite dibêjin .

Bêjeyên yekite : dar , dran , got , strand , xwar , deng , tîr , no .

Bêjeyên pirkite : serşok , dengbêj , mêvandar , hilfirandin , dixwîne , qermiçandin , balafirgeh , rojnamevan .

Not — Bêjeyên pirkîtê li gora hejmara kitên xwe binav dibin : yekite dukite , sêkite çarkite , pêncite ...

15 — Bêje : Tîştê ko tîpe birê û di dil de radibe fikirek e . Ev fikir carîna şikilekî û carîna manakê ditîne pê . Ev her du awayên fikirê bi bêjeyan tîpe eşkere kirin . Bi gotîna din her bêje nimîndeyê fikirekê ye . Wek : dereng , hesp , reş , wan , hatin , jê—re , digel , ez , hevraz , berwar , mehder , lo , zû , dixwar , nêr , belek , çavreş , tij , dilovan .

16 — Birên qisetê : Bêje li gora mana û dehkerên xwe ji hev bi ferq in . Birekî wan mirov , heywan û tebayîne nerihber yên ko bi dest tîpe girtin an dikevin ber bînahiya me şanî me didin . Birekî din tîştine welê pêş me dikin ko ew bi dest nayîne girtin lê di bir û di ber çavên me de radibin . Ji aliyê din bêjeyîne welê hene ko bi serê xwe nikarin tu tîştî raver bikin , lê gava bi bêjeyên din ve dibin û dikevin navbera wan mana wan diedînin , dibin serî û wan bi hev re girêdidin . Ji lewra di her zmanî de bêje li gora manayên xwe û cihê ko di qisetê de dibin û wezîfa ko li ser xwe digirin bi çend biran leva dibin . Ji wan re birên qisetê an textîten bêjeyan tîpe gotin .

Di zmanê kurdmancî de birên qisetê deh in : navdêr , veqetandek , rengdêr , pronav , lêker , jmarînav , hoker , daçek , gihanek , baneşan .

17 — Guhêrbarî . Birên qisetê ji awirê guhêrbariyê ve bi du biran leva dibin : guhêrbar û neguhêrbar . Ji birên qisetê pênc guhêrbar û pêncan din neguhêrbar in .

18 — Bêjeyên guhêrbar . Bêjeyên guhêrbar ew in ko di qisetê de şikilên xwe ên eslî diguhêrin , tîpe tewandin û dikevin şikilîne din .

Navdêr — Cemşîd , Sinemxan , kaxez , kerî , şîpane , piling , Herekol , can , qencî , spîtahi , selef , mehder , xurdebin ,

Veqetandek — ê , a , ên , ek , in .

Pronav — ez, we, ew, yèn min, evê ha, çi, kî, kê, ko, kijan.

Jmarnav — Yek, du sed, heşte, nivyek, çare çar, xeko yeko, pênc bi pênc.

Lêker — Were, dixwar, dê bihata, keti bû, diyêt, nivisandin, xwendî bûn, daket, çikandin
19 — Bêjeyên neguhêrbar. Bêjeyên neguhêrbar ew in ko di qisetê de şikilên xwe ên eslî tucaran naguhêrinin û hergav weke xwe dişînin.

Rengdêr — Gewr, nû, qenc, bilintir, helesor, mezin, spehî, nizim.

Hoker — Holê, îro, hingê, nik, bes, kê, kû, kengê, niho, no, belê.

Daçek — di, li, ji, di—de, ji—re, der, digel, beri, paşî, piştî.

Gihanek — wek, û, an, lê, ko.

Baneşan — lê, lo, ax, hey, way, ho, ox.

29 — Vekit: vekit tevayîya isûl û qeydeyên nivisandin û bihevebûna bêjeyan e. Bi gotinên din her bêje vekita wê, yanî şikilekî nivisandina wê î xweser heye. Bi tenê bêjeyên ko bi çend awan tene bilêvkirin bi çend awan ji tene nivisandin. Herwekî: « Bihurîn, borîn. Rih, ri. Reh, ra. Nêzing, nîzik. Şehristan, şaristan. Teva, teba. Bihin, bîn. Birçî, birsi. Nimêj, nivêj ».

Ji milê din vekit ji me re bêjeyên ko biheve dibin û yèn ko biheve nabin ji hev vederîne û awayê bihevebûna wan şanî me dide.

Qeydeyên vekitê ji tevayîya gramêrê der-tên. Di bihevebûna bêjeyan de qeyda gelemper ew e ko her bêje bi serê xwe tete nivisandin û bi bêjeyine din ve nabin; ji hin awartan pê ve. Wekî niho, di komeka « Ez dibî li nêçirê bûm » de tu bêje bi yeke di ve ne bûye, ji ber ko her yeke wan ji birên qisetê texlîteki din e. « ez - pronav, dihi - hoker, li - daçek, nêçir - navdêr, bûm - lêker. » (ê) ya ko bi « nêçirê » ve bûye tewang e; û tewang hergav bi navdêr û pronavî ve dibin.

NIQTEŞANÎ

30 — Qiset bi hin nişandekan ji hev dibe. Ev nişandek dawî û birên komekê pêş me dikin. Bi danîna van nişandekan mana qisetê çêtir li hev bi der têt. Ji isûlê danîna nişandekan re niqteşanî dibêjin. Ji milê din em bi niqteşanîyê, di dema xwendinê de cihên rawes û wêsihê ji dizanîn û li gora nişandekan, cih cih û kê, û zêde disekin û bihna xwe didin.

31 — Nişandekên niqteşanîyê ên bingehîn ev in:

(.)	Niqte
(?)	Niqtepirs
(!)	Niqtetebang
(:)	Niqtecot
(;)	Niqtebihnok

Ji van pê ve çend nişandekên din hene ko em wan kê, caran dixebitînin; û wezîfa wan ji ên jorin cida û bi awakî din in.

←	Kevanek
« »	—Dunik
+	Xêzek
↗	Bendik

Niqte — Niqte paşîya komekê şanî dide. Ji lewre gava komekê temam dibe li dawiya wê niqteyek tete danin: Hêv tariya şevê diedilîne. Bi reşandina avê şewat tete vekuştin. Bedena Diyarbekrê bedeneke kevna-re ye. Xwin bi xwinê naye şuştin.

Niqtepirs — Niqtepirs dikeve paşîya komekê pirsîyariyê. Ji manê pê ve ew ji reng û dengê pirsîyariyê dide qisetê: Genco kengê ji welêt hatiye? Hevînd çi dinivîsîne? Te çend kew kuştine? Kî ji derincê de ket?

Niqtebang — Niqtebang dikeve ber baneşanan û li paşîya komekê baneşanîyê. Ax! ez çiqas têşim! Binve kezêba min; binve lo lo! Way li min ax ezo! Xwedêo! tu bi rehma xwe kî.

Niqtecot — Gava li ber komekê tiştê tete gotin an hejmartin; niqtecotek dikeve paşîya komekê. Bavekî di dema mirîna xwe de ji zarowên xwe xwe re got: Zarono! ez ji we re navekî pak dihêlim; qedirê wî bizanin û wî weke xwe hilînin. Mirovê hêja bi sê tiştan hêja ye: mêrani, xebat û comerdî.

Niqtebihnok — Niqtebihnok dikeve navbera wan hevokên ko bi hev re girêdayî ne û mana hev diedilînin û wê dibin seri. Dewlemendî bi hinerê ye, ne bi mal û pereyî ye.

Bihnok — bihnok dikeve navbera wan bêjeyên ko di komekê de dane pey hev û bi gihanekê ne hatine girêdan. Di vî hali de bihnok, bi awakî cihgirtîyê gihanekê ye. Ji milê din ev nişandek dikare bikeve navbera birên komekê ên kiçik ji. Bi şertê ko bi danîna wê mana komekê neyit guhartin. Temo, Cangîr, Hevînd û Ferzende brayên hev in. Sor, sipî, kesk û zer rengên ala me ne. Mirov bi axaftin, nivisandin û xwendinê ji heywanan tete ferq kirin. Kurên min, hon çire ji ya min nakin û ji ya xelkê dikin. Em hemî, emê herin şerê welêt. Belê, ez ji, ezê bi we re bêm.

32 — Rawes û wêsih. Me gotî bû ko nişandekên niqteşanîyê, di qisetê de cihên rawes û

NAVÊN

KURD Û KURDMANC Û CIHÊN KURDISTANÊ

Çima ji me re dibêjin kurmanç? Di zemenê tofana Nûh de, gava keştiya wi li ser çiyayê Cûdi (Cih di) yanî (çiyakî di) rûniştiye kurmançan gotiye li ciheki din rûniştiye. Bi erebî jê re gotine (Cûdi). Lê ev navekî kurmançî ye. Ji xwe (Nûh) ji (nih) an (nû) ye. Ji ber ko dinya ji nû ve ava kir. Gava Nûh û hevalê xwe (heştê) peya li ser çiyê ji keştiya xwe bi derketin, li pesara çiyayê Cûdi gundekî nû ava kirin. Jê ra dibêjin (Heştîyan). Ew gund, îro, ji ava ye.

Piştî ko insan pîr bûn û zeman dirêj bû û nijad ji hev derketin û li rûyê zemîne belav bûn; kurd li warê bavê xwe man. Ji ber vê yekê hate gotin (kurd - man - li - ci -).

Di dora zeman û zaravan da. (li) winda bû; û ev gotin kete şikilê (kurdmancî) û (kurdmanc); pêşdetir (d) ji ket û bû (kurmanç).

Herwekî navê Nemrûd (Nimroz) yanî (Nivroj) e.

Ji xwe bajarê Cûdi (Şernex) e. esilê vê gotinê ji (Şehrê - Nûh) an (Şehrê - nû) ye, kurmançîke xwerû; bi mana (Bajarê Nûh) an (Bajarê nû).

Gelek navên kurd û kurdistanê hene ko bi vi awayî hatine guhartin. Ko Xwedê hez kir ezê pêşdetir hinekên din ji pêş çavên xwendevanê Hawarê bikim. **HÎŞYAR**

vêsihê ji şatî me didin. Herçi niqte ne cihê rawesê ne; yanî di wan de mirov qedereki disekine. Herçi bihnok û niqtebihnok in cihê vêsîhê ne; û di wan de em hindik disekinîn. Vêsiha bihnokê ji hemîyan kurtir e.

33— Nişandekên mayîn.

Kevanek — Kevanek li pêşî û li paşîya wan pirsan tete danîn ko bi sebebê ketine komekê û heke jê hatine hilanîn mana komekê ne kêr dibe, û ne ji diguhêre. Belayê (wê nexweşiya xedar) ez gelekî eşandim. Segmanên me hemîyan (qederê bişt û pênc mêr) li rêlê wer hatine û şergeh girtin.

Şanek — Li şûna kevanekan mirov dikare xêzikan ji bexê. Belayê — wê nexweşiya xedar — ez gelekî eşandim. Segmanên me hemîyan — qederê bişt û pênc mêr — li rêlê wer hatin û şargeh girtin.

(dûmahik heye) C. A. BEDIR - XAN

JIN

Û BEXTIYARIYA MALÊ

Gelek jin hene; bawer dikin ko rehetî û xweşiya malê bi pere û dewlemendiyê ye. Lê ne we ye. Seadet û bextiyarî ne ji dewlemendan bi tenê re ye. Xincikên belengazan hene ko seadet û bextiyarî, ji qesra dewlemenda çêtir û bêtir, tê de qerar digirin û bi rehetî cih dibin.

Carina seadet sadejî ye û bextiyarî pê rewşen û geş dibe. Sadejiya xwediya malê ew e ko bi xelkê dora xwe re mihirvan û dilovan bibe, piçûkan neêşîne, bi mezinan re ji adetê der midarayê neke. Bi van wesfan xwediya malê dikare hejkirina xelkê xwe; çi kiçik, çi mezin, ber bi xwe ve bikişîne û bibe perestiya wan.

Gelek tiştên bêhemîyet hene ko carina jin li ser wan disekinîn û bi stûriyê pergara mala xwe xerab dikin. Ji xwe erin her tiştê tevli hev dike û tamsariyê dixê helîna seadetê. Ji jinan re divêt ji mêran bisehirtir bibin û gava mêr dixeyidin ew sebirê bi xwe bidin.

Erin agireke, ji bo vekuştina wî, jê re av divêtin, jê re hênikahtî gerek e, ne agireki din. Ber vê yekê gava mêr germ dibin divêt jin honik bibin û wê germiyê şirgerm bikin;

REWŞEN BEDIR - XAN

FERHENGOK

HEVOK (m) — Ji her birê komekê re hevok dibêjin. Komek carina ji çend û carina jî ji hevo-keke bi tenê tete pê. Di her komekê de herçend lêker hene ewçend jî hevok peyda dibin. Komekine bi yek hevokê: Derew sêwî ye. Baran dibare. Gurgin çû welêt. Komekine bi çend hevokan: Ez bawer dikim; ko Xwedê heye. (Proposition)

MIJAR (m) — Tiştê ko esasê nivîsandin an axaftinê ye. Mijara Hawarê a bingehîn zmanê kurdmancî û pêşveçûna wî zmanî ye. Mijara vê kitêbê şerên kurdistanê ye; yanî tê de qala şerên kurdistanê dikin. (Sujet)

RAWES (m) Halê rawestan û sekinînê. Tiştê destpêkiri qut kirin û sekinîn. Ev der cihê rawesê ye. (Arrêt)

VEKÎT (m) — Awa û şikilê nivîsandina bêjeyan û terzê bihevêbûna wan. Vekîta Gurgin qence; yanî gava dinivîsîne xeletan nake û her bêjeyê weke xwe û rast dinivîsîne. Ez vekîta vê bêjeyê nizanîm; yanî ez nizanîm ev bêje çawan tete nivîsandin. (Dictée)

VEKÎTANDIN — Ji yekî re tiştê xwendin an gotin û ew tişt jê re dan nivîsandin. Tu jî min re vekîtine ezê binivîsînîm. (D.cter)

VÊSIH (m) — Di halekî de mayîn û tê de ji rawesê kêmtir sekinîn. Te di vê vêsîhê de dirêj kir. (Pcse)

CHANTS D'AUTOMNE

Après les nombreuses chansons de danse, d'amour ou de guerre, déjà publiées par Hawar, les deux pièces dont nous donnons cette fois-ci la traduction représentent un genre inédit, celui du « paizok », ou « pehizok », chant d'automne.

A première vue, le « paizok » ne diffère pas sensiblement des autres compositions d'inspiration amoureuse : les thèmes développés (passion malheureuse, séparation, rendez-vous nocturnes) sont identiques, ainsi que la forme adoptée (dialogue entre les deux amants). C'est le cadre naturel dans lequel il se situe qui lui donne une tonalité particulière. Chaque strophe débute par un bref rappel du paysage d'automne dont la mélancolie inspire au poète de sombres réflexions. Le brouillard voile les montagnes, les torrents grossissent par les premières pluies roulent leurs eaux tumultueuses, la neige couvre déjà les plus hauts sommets. L'hiver approche, et les tentes nomades quittent les pâturages d'été pour regagner la plaine. Jusque là groupées dans les campements de l'alpe, elles vont s'égailler dans le bas-pays. Finie l'insouciance des beaux jours; finies aussi les amourettes à peine ébauchées, c'est le moment des adieux, et l'on regrette les aveux que l'on n'a osé faire.

Les deux chansons qui forment l'objet de cet article ont été recueillies au Botan. La première est de la région d'Ereh. Elle porte seule le titre de « paizok », la seconde nous ayant été donnée pour un « pašlavjok » genre analogue au « lavjok », chanson d'amour; en réalité, ces deux appellations différentes répondent, dans le cas qui nous intéresse, à une simple dissemblance de forme, et non de fond.

PEHIZOK

Îro pehiz e, mi ne kiriye kar û barê Zivistanê
Serê bilind oxilme ne, deştikên jêri dixwazin
[reşîşê baranê

Xwezika ez biviyama haval û hogirê bejnika
[bilind

Ji Tirbikê - şêxa hata bigihama Dirivanê

Îro pehiz e, mi ne kiriye kar û barê
[pirekanûnê

Serê bilind oxilme ne, taviya xwe avêtine
[kepiyê Dêrebûnê

Kuro kulmalo! kulmal î dê-w-bavo, te
[çima dey ne kir par warê Havinê?

Îro pehiz e; hatiye wextê xatir û malbelav-
[binê

Ezê nazdar im, ez nizam naziyê xwe li kê kim
Ezê li serê çiyayê bilind bisekinim wey guriya

[bizûrim, destê xwe raberi Xwedê kim
Evi teres dê-w-bavê mêra darek li zendê

[zêrbazin daye
Ez nizanîm qerepûşiya giran ji kê re çêkim

Lawikê mi hati bi-ji welatê jori, min diviya
[ez bi mirad û meqsed rêkim

Dilê min kule, kovani wa tê da
Bireki siwarê mala bavê min derketin; reşmê

[xwe xwil kirine li ser cezme da
Xwezika ez biviyama malxwê ewê malê ya

[çavreşa min biskbitêla min û kevanî
[li malê da

Ez li xemlika vê robarê fikirime hemi sipin-
[dar û şiv in

Serê xwe dihejinin ji binê xwe dilivin
Min heyfîk û sêsed mixabin e, kurikê bi guli

[bimire, jinika ciwan a nestêle, li berê
[kotiyê çepel, mêrê kal binivin

Hawari li mala daketiye di mir û di axan e,
[di taxim û di alan e

Memikê ez bibama xulam destê delêl da serê
[sûka; ew xizan in giranbeha ne

Ezê li vi bajarî fikirime, bajaro li min mezin e
Sirha wi bilind e, dergehê wi hesin e

Heger tu pirsra kilita cihtê memika diki qifil
[û mifte di destê min e

PAŞLAVJOK

Îro pehiz e min nizani
Ezê li Herekolê fikirime çarkokeke spi li serê

[xwe wer anî
Bi Xwedê kê belekên çavên te reş in; kilê
[sibhanî jê re meke bar û giranî.

Ez nizanîm ezê xema çî jê kim
Ezê ser berê govendê bisekinim keyyoka xwe

[awa awa çêkim
Selam û kelamê xelkê dîr hatine ez nizanîm
[çî l'şûnê rêkim.

Ezê li Talê fikirime miqabili Azêrê
Ser berê govendê sekinîme miqabili deştika

[Xesxêrê
Ezê xulamiyê ji wê beju û balê re bikim
Ya sibehî êvara disekine ser bin bêrê

Ezê li Herekolê fikirime va keviya
Qalanê memikên xwe dane bedali her di rûya

Heke tu pirsra zerî esmera ji min diki
Xwe berde warê Kepirê nav malê Qocebegiya

Ezê li Herekolê fikirime keyyo li min
[heraftin

Du şêr li ber deryê mala bavê min hene; bi
[tu terzî nayên axaftin

Min divê ez biçim tewafa xala gerdenê, gu-
[har û beniya ez hingaftim

Ezê li Herekolê fekirime , kevyo li min bûne
 [piçi
 Cobarên avê ji bin herikin xwe berdane ser
 [kara kiçi
 Ez nizanîm ne ramûsana nivê şevê xweş-
 [tir e , ne ya dora çiçi

Serê min têsîhî dilê min di jan da
 Koremijê xwe avête serê Herekolê
 Şêx Miheme Girê Niskîn miqabil cewab da
 Xwezîka ji xêra Xwedê ra ez bibiyama haval
 [û hogirê bejna bilind
 Ji Bena Zînî heta Şargîha kewê lal da

Pehîz e , dilikê min ketiye ber kesera
 Gurebaki rabiye lêdaye qatol û kelemperê
 Çiyayê jorî qulibandin şkeftên Solkera
 Heçî dostik û yarîkê bi kêfa xwe tine be
 Bila medhê xwe nedî li tu dera

Îro pehîz e , mi ne kiriye kar û barê Zivistanê
 Koçerên Rewandizê bar kirine ; berê xwe
 [dane warkoza ji zozana
 Xwezîka ez bibiyama haval û hogirê bejna
 [bilind
 Di sê şevên kanûnê û sê rojên gulânê

Dilê min li ber casûsê
 Bayî lêdaye qatol û kelemperê çiyayê jorîn
 [qulibandine kambaxa gola Qatosê
 Dostik û yarîkê dinê alemê diçûne zozana,
 [ser avên cemîdî
 Ya min bi tinê maye kambaxa karoxa we-
 [latê Kilisê

Pehîzok

LA JEUNE FILLE :

Voici l'automne , et je ne suis pas prête
 pour l'hiver.
 Les hauts sommets sont couverts de nuages,
 les basses plaines demandent à être arro-
 sées par la pluie.
 Que ne puis-je être la compagne de mon
 ami à la taille svelte ,
 Depuis Terbekê Chêkha, jusqu'à Deriyan.

Voici l'automne, et je ne suis pas prête
 pour l'hiver.
 Les cimes sont couvertes, les nuages mas-
 quent le pic de Dêreboun
 Ami , pauvre ami, malheureux ami , pourquoi
 n'as-tu rien dit, l'an dernier , durant le
 campement d'été ?
 Aujourd'hui , l'automne est venu , voici le
 moment des adieux , les tentes vont se
 disperser.

Je suis choyée , mais ne sais plus pour
 qui faire la coquette,
 Je reste debout au sommet de la montagne,
 je hurle comme une louve , je tends les
 mains vers Dieu.
 Le méchant a frappé du bâton mes poignets
 ornés de bracelets d'or (1) ,
 Je ne sais plus pour qui nouer ce lourd
 turban noir.

Si mon bien aimé était venu du haut pays,
 il me faudrait lui envoyer un heureux
 message.

Mon coeur est triste, il est plein de mélancolie.
 Des cavaliers de la maison de mon père
 sont sortis en groupe ; ils laissent flotter
 les rênes jusque sur leurs bottes.

LE JEUNE HOMME :

Ah ! Si j'étais le maître de cette maison , la
 maison de ma belle aux yeux noires , aux
 boucles fines , la bonne ménagère !

J'admire la grâce de ce vallon ; les peupliers
 et leurs rejets agitent leurs cimes ; les
 troncs frémissent .

Hélas ! Hélas ! Que meurent les garçons aux
 belles boucles, ! Les jolies femmes ne sont
 pas pour eux , elles dorment contre la
 poitrine de vieux , dégoutants et chassieux,
 de vieillards chenus .

Le cri d'alarme a retenti dans les maisons.
 Il y a deux émirs et deux aghas de clans
 différents (2) .

Mameké , que ne suis-je un esclave mis en
 vente par le courtier , à l'entrée du souk :
 ces «khezan» (3) coûtent cher !

Je regarde cette ville : la ville est grande à
 mes yeux .
 Ses murailles sont hautes et son poche de fer,
 Si tu demandes où est la clef des seins
 juvéniles : serrure et clef sont dans ma
 main .

PAŞLAVJOK

LE JEUNE HOMME :

Voici l'automne , et je ne m'en doutais pas.

(1) Ce vers doit être pris au sens figuré : la jeune
 fille se plaint non pas de la brutalité de son amoureux ,
 mais de la manière dont il l'a abandonnée .

(2) Ce vers renferme sans doute une allusion à une
 guerre de tribus .

(3) Le «khezan» est un bijou d'or , en forme de fleur ,
 que les femmes portent à la narine droite . Le jeune homme
 demande à être vendu comme esclave , de façon à pouvoir
 en offrir un à sa bien aimée avec l'argent qu'il pourra
 ainsi se procurer .

Je contemple le Harakol (1) il a coiffé de
travers son blanc turban « de nuages ».
Pour l'amour de Dieu, tes yeux sont assez
noirs, ne les surcharge pas de kohol.

Que faire avec mon chagrin ?

Je suis à la tête de la file des danseurs,
j'agite mon foulard, de ci, de là (2).
Le salut et le message de la bien-aimée
lointaine sont parvenus jusqu'à moi,
qu'envoyer en échange ?

Je regarde vers Talé, vis à vis d'Azer,
Je suis à la tête de la file des danseurs,
face à la plaine de Khaskhér (3).
Je suis l'esclave de ma belle à la taille fine..
Du matin au soir, elle est occupée à traire
le bétail.

Je contemple le Harakol et ses pentes que la
neige ne recouvre pas encore entièrement (4).
Si tu me demandes où se trouvent les belles
brunes,
Va au camp de Kaper, parmi les tentes
des Qotchebegiya (5).

LA JEUNE FILLE :

Je contemple le Harakol, une avalanche
s'est abattue sur moi.
Deux lions se tiennent à la porte de chez
mon père on ne peut leur dire le moindre
mot (6).

LE JEUNE HOMME :

Je voulais aller en pèlerinage vers le grain
de beauté que tu as sur la gorge, tu m'as
frappé de tes boucles d'oreilles (7).

Je contemple le Harakol : la neige le recou-
vre déjà presque entièrement.
Plus bas, les torrents commencent à couler,
ils inondent la mine de Ketchi.
Je ne sais lequel vaut mieux du baiser de
minuit, ou de celui que l'on prend autour
des seins.

(1) Le Harakol est la plus haute montagne du Botan.

(2) Les danses kurdes s'exécutent, pour la plupart, en
groupe. Les danseurs se placent côte à côte sur une
même ligne, se tenant par le bras ou par la taille. Le
chef de file agite un foulard de la main droite.

(3) Talé, Azer, Khaskhér : noms de lieu du Botan.

(4) Le terme Kurde « kevi » désigne littéralement une tache
noire formée par de la terre ou par un rocher au flanc
d'une montagne recouverte de neige dans sa plus grande
partie.

(5) Les Qotchebegiya, tribu nomade botanienne plus connue
sous le nom de Batúyan, passent l'été aux zozans de Kaper. Le
second vers de la strophe est intraduisible.

(6) Les deux lions sont les deux frères de la jeune
fille, auxquels celle-ci ne peut persuader de favoriser ses
rendez-vous amoureux.

(7) Et ces boucles sont assez lourdes pour faire mal à
celui qu'elle frappent.

Ma tête me fait mal et mon coeur souffre.
Un brouillard épais cache le sommet du
Harakol, et vis à vis de lui, Chaykh
Mehamé Geré Niskin

Que ne puis-je accompagner mon amie à
la taille svelte depuis Bena Zini jusqu'au
fortin de la Perdrix Muette.

(Voici l'automne, j'ai le coeur plein de
mélancolie.

Le vent du Nord s'est levé, il souffle sur
les chardons de la haute
montagne et les emporte jusqu'aux caver-
nes de Solkera.

Qui n'a d'amie à son plaisir.

Qu'il ne se vante en aucun lieu.

Voici l'automne, je ne suis pas prêt pour
l'hiver.

Les nomades de Ravandouz ont levé le
camp, ils abandonnent l'alpe pour rega-
gner leurs installations d'hiver.

Que ne puis-je passer en compagnie de ma
bien-aimée à la taille svelte,

Les trois nuits de Février et les trois jours
de Mai (1).

Mon coeur est livré aux espions.

Le vent souffle sur les chardons de la haute
montagne, il les emporte
jusqu'au maudit lac de Qatosé.

Quand les amies, les bien-aimées des autres
rejoignaient les pâturages d'été, au bord
des eaux glacées,

Seule la mienne est restée dans cet ignoble
Karoklı de Walaté Kelisé (2).

R. LESCOT

NOTICES SUR LA LITTÉRATURE LES
MOEURS ET LES COUTUMES KURDES

15

MEMÈ ALAN

Apercevant sa bien-aimée ; Mem pous-
sa un cri ; il se retint juste à temps ne pas
sauter par la fenêtre et aller la rejoindre.
Au bruit qu'il fit, Zin leva les yeux ; elle le
reconnut et chancela sur son cheval.

Çeko qui avait tout vu comprit la triste
vérité. Il fut sur le point de s'élan-
cer contre Mem pour le tuer. Il se contint,
pourtant, et ne manifesta sa présence qu'en

(1) Les trois nuits et les trois jours les plus longs de
l'année.

(2) Karoklı est un village de la plaine de Walaté
Kelisé (Botan).

toussant légèrement. Mem comprit qu'il n'était pas seul et se retira, plein de confusion. Zin, se doutant de quelque chose, reprit tant bien que mal une contenance indifférente et s'éloigna rapidement avec sa suite.

Tacín attendait impatientement à son poste; il fut très étonné de voir que toutes les femmes étaient passées sans que Çeko eût donné le signal convenu. Un doute terrible se fit jour dans son esprit: il pensa que la bien-aimée de Mem ne pouvait être que sa propre femme, Siti, et que son frère n'avait pas eu le courage de l'en avertir. Il entendit Çeko qui criait du haut de l'escalier:

— Viens me rejoindre, Tacín. Toutes les femmes de la ville ont défilé devant notre palais; maintenant, je sais qui Mem est venu chercher. Nous avons tramé notre propre perte.

L'appréhension de Tacín devint une certitude:

— Voici maintenant, songea-t-il, que Çeko me confirme la mauvaise nouvelle.

Il répondit:

— Frère, tu viens de me porter un coup terrible, je sens mes jambes se dérober sous moi. Mais, qu'importe, nous avons engagé notre parole, puisque c'est Siti que désire Mem, faites vite, toi et Gurgin. Qu'elle revête un costume de noces, et conduisez-la à notre hôte; accompagnez-les jusqu'à la sortie de la ville, avec les plus grands honneurs, que l'on tire des salves, et qu'il s'en aillent au loin, tous les deux..

Çeko perdit patience et coupa la parole à Tacín

— Tacín, tu es mon aîné, tu me tiens lieu de père, puissé-je me sacrifier pour toi. Ce n'est pas Siti aux yeux noirs qu'a frappée le mauvais sort: j'ai tout vu de ma cachette, il ne s'agit que de Zin.

Tacín ne sut s'il devait se réjouir ou s'attrister: il craignait que son cadet n'eût pas le courage de tenir sa parole.

EPISODE VI

LA PAIX APRES L'ORAGE

Les deux frères se regardaient en silence, et Çeko se disait:

— Nous pensions que la bien-aimée de Mem était la fille de quelque notable. Nous aurions alors détruit la ville et massacré les gens pour le satisfaire. Mais je ne puis me couvrir de honte en lui abandonnant Zin.

Il songeait qu'il lui faudrait se battre avec Tacín, le tuer, et qu'ainsi, Mem quitterait le pays et renoncerait à Zin. S'il succombait dans la rencontre, il n'aurait du moins pas à assister aux noces de sa fiancée et de son rival.

Voyant que son frère aîné continuait à l'observer sans rien dire, Çeko déclara d'un ton arrogant:

— Chaque année, nous tirons les parts de butin au sort. A mon avis, c'est là une coutume stupide. Cette fois-ci, je prendrai tout, et l'an prochain, nous verons.

— Quand nous sommes-nous trouvés en désaccord pour des questions d'argent? répondit Tacín, prend tout ce que tu veux. Nous devons, avant toute chose, régler l'affaire de notre hôte.

— Qu'ai-je à voir avec notre hôte? Je sens la colère monter en moi. Si je descends cet escalier, je ne remettrai pas mon sabre au fourreau avant de t'avoir tranché la tête.

(à suivre)

D. A. BÉDIR-KHAN

DI RADYOWÊ DE WEŞINEKËN KURDI

BÊRÛT: RADYOWA ROHELATÊ

Pêlên kurt (37, 34) Pêlên navîn (293, 50)

Radyowa Rohelat li heftê du caran rojên în û Çarşembê, piştî nivro, ji saet pêncan heta pênc û nivan bi kurdmanci diweşîne.

IRAQ: RADYOWA BEXDAYÊ

Pêlên kurt: (42) mètr. Hero piştî nivro ji saet çar û çil û pênc deqîqan heta saet pêncan bi kurdi diweşîne.

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Heştmehi	300	Qirûşên	Sûri
Çarmehi	150	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerinendeyê berpirsiyar: Mir Celadet
Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyişa Pêxember. Bî Kurdiya dumilî, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re C. A. Bedir-Xan
- 7 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarinên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî. Lucy Paule Margueritte û Emir. K. A. Bedir-Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê. Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolle. Paris - 1937
- 16— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê. Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Salî	500	Qirûşên Sûri
Heştmeî	300	Qirûşên Sûri
Çarmehî	150	Qirûşên Sûri

Xwedî û gerinendeyê berpirsiyar: Mir Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 29

SÊŞEMB
10 HIZÊRAN 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 29

MARDI
10 JUIN 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Lavijên Mîr Miheme	Herekol Azîzan
Derketî	Nûredîn Ûsif
Tarîxa Kurd û Kurdistanê	Osman Sebrî
Dilawerê Çardesalî	Sibhi Resûl
Roviyê Jir	Osman Sebrî
Gulê	Nûredîn Ûsif
Ala Rengin	Cegerxwîn
Ki bi ya min dike	Cegerxwîn
Stûna Xwendevanan	Hawar
Dilovanî û Dilgirsî	Fiad Cemil Paşa
Xwîn nabe av	N. Q.
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan

BIRÊ FRENSIZÎ

Légende de Mîr Mohammed R. Lescot

ŞAM—1941
ÇAPXANA SEBATE

bada

TEFSÎRA QURANÊ

62 - Ji mirovên ko hema bi dev bawer kirine û ji yên ko bûne cuhî, file an sabîî, heçî ji dil û can baweriya xwe bi Xwedê û bi roja piştawiyê tinin û qencyê dikin, kerema Mirê Mirazan digehe wan û ji bo wan tirsê ezêb nî ne û ew xengîr na bin.

63 - Dîsa binin bira xwe Hon li nik me sondxwariyên Mûsa û kitêba wî bûn, me çiyayê Tûrê di ser we re da sekinandin; ew kitêba ko me daye we bi rasti û dilpakî ji xwe re bibin û hikmên di wê her car binin bira xwe û pê emel bikin heta ko hon bigehin riya rastiye.

64 - Di pişt re we rûyê xwe ji rastiye zivirand; heke ji kerem û rehma Xwedê ne biwa; we dê xisar bidiya.

65 - Hon halê mirovên ko di roja şemiyê de bextereşî kirine û dest ji masîvaniyê ne kişandin dizanin. Me ji wan re got: Bibin meymûn û ew rezil û şerpeze bûne.

66 - Me ev tişt seba ibretê ji bo haziran û çêliyên di wan da qewimandin û me pê şîret li bawermendan kir.

67 - Gava Mûsa ji miletê xwe re got: Xwedê bi şerjêkirina çêlekekê ji we re emir kiriye, wan got: Ma tu henekê xwe bi me dikî? Mûsa got: Xwedê min jê bisitirine, yê ko henekê xwe bi bawermendan dike, dibe ji xelkên gunehkar û nezan.

68 - Qewmê Mûsa jê re got: Ji Xudayê di xwe bipirse, bila ji kerema xwe ji me re bide zanin ew çi texlit çêlek be?

Mûsa got: Ew ne pîr be, ne jî parone be, lê noginek be; divê hon tiştê ko ji we re hate emir kirin bi cih binin.

69 - Dîsa miletê wî jê re got; ji Xudanê di xwe bipirse, bila ji kerema xwe ji me re rengê wê çêlekê bide zanin. Mûsa ji wan re got: Xwedê dibêje, rengê wê zerê girtî be heta ko yên ko lê fedkirin dilxweş bibin.

70 - Careke din miletê wî jê re got: Ji Xudayê xwe bipirse, herwekî çêlek weke hev in; ji kerema xwe çilobûna wê çêlekê bila bi me xweş bide seh kirin, heta ko em bi destûra wî bigehin riya rastiye.

71 - Mûsa ji wan re got; Xwedê dibêje, çêlekek be; ya ko tu cara ne ketiye cot û av ne kişandiye; û çêlekeke bê eyb û qisûr û saxelem be. Miletê wî jê re got: Niho te em gihandin rastiye û dest bi şerjêkirina çêlekê kirin, lê hindik ma bû wan dev jê berdaya; û tirsê kete dilê wan ji ber ko wan pê zor dane pêxemberê xwe.

72 - Dîsa binin bira xwe We Amil kuşt û li ser qatilê wî bi hev ne kir, Xwedê tiştine ko hon vedişêrin eşkere dike.

73 - Û me got: ⁹ke bi lebateki vê çêleka ko we şerjêkirî, li cendekê wê bidin . . . herwekî Xwedê ev cendek bi vî awayî vejand, wisa jî di roja piştawiyê de miriyan dê vejîne. Xuda ayetên xwe şanî we dide, ta ko hon bi mezinahiya wî birewer bibin.

74 - Gava we ew tişt dit, dilê we hişk bû, weke kevireki û hêj hişkîr; lê binêrin û birewer bin, kevirin hene ko ji wan çem hiltên û hinên din diqelişin û ji wan av dertê û avin hene

ko ji tirsá Xwedé, ji çiyayan ber bi jêr ve datên; Xwedé ji emelê xwe ne bêhay e.

75 - Ma hon çawan dixwazin ko cuhî bi we bawer bin? Birekî wan, gotinên Xwedé bihistin, tê gehîştin û paşê mana pirsên Xwedé qesdane gnhartin.

76 - Disa binin bira xwe... Gava ew rastî bawermendan tên dibêjin; ~~ew te vedigerin~~ Me baweriya xwe aniye û gava ew û cuhî, di nav hev de dimînin, ên minafiq ji ên din re dibêjn: Ma hon çawan dikarin veşartiyên kitêbên xwe yên ko pêxemberîtiya Mihemed û rastiya dinê wî, nîşa me dike, ji misilmanan re bidin zanîn, ma hon ni zanin ko ew gotina we, li nik Xwedé, ji xwe re dikin hicet.

77 - Ma ew ni zanin û seh nakin ko rastiya tiştên ko ew vedişêrin an eşkere dikin, Xwedé pê dizane.

78 - Hinên wan cuhiyan nezan in, ne kitêb xwendine, ne ji mana wê seh kirine, bi gotina zanayên di xwe qail bûne, ew ji xwe re hema dibêjin.

79 - Xwelî li serê wan be... Yên ko kitêba xwarkirî bi destê xwe dinivîsinin piştî dibêjin ew ji nik Xwedé ye, kitêba wî ye û pê tiştine erzan dikirin.. Xwelî li serê wan be... Yên ko bi destê xwe ew nivîsandine... Xwelî li serê wan be yên ko ew kitêba xwarbûyî firotine û pê kar kirine.

80 - Û ew dibêjin: Ji bilî çend rojên hêjmartî, agir na gire me; ji wan re bêje; Heke Xwedé li ser vî tiştî bext da we, Xuda bextê xwe xira nake.

An ne, hon tiştine ko pê nîzanin didin bal Xwedé ve?

81 - Lêbelê, yên ko gunehkar bûne û ji gunehên wan dora wan hatiye girtin, ehlê dogehê ne û tê de her wê bimînin.

82 - Yên ko baweriya xwe anîne û tiştine qenc kirine, ew ehlê bihuştê ne û tê de her wê bimînin.

83 - Disa binin bira xwe... Lawên Israîl ji me re sond xwari bûn ko ji Xwedé pê ve ibadeta tu kesî ne kin; arikariya dê û bav û mirovên di xwe û sêwî û belengazan bikin û qedrê di wan bigirin; dilê xelkê xweş bikin; rabin nimêjê û zekatê bidin. Paşê, ji

we, ji çendekan pê ve, we hemî bextê xwe reş kir; hon bêbext û serkeş in.

84 - Disa binin bira xwe... We ji me re sond xwari bû, ko hon hev û du ne kujin, hev û du ji welatê xwe ne kin der. Hon bi xwe şahidên vê sondê ne.

85 - Gelo cuhîno.. Hon paşî vê sondê radibin, xwîna hev direjînin, birekî mirovên di xwe ji welatê wan dertêxin; destê hev digirin zor û zilmê li wan dikin û heke çendekî wan têne girtin û hêsirên we dibin ji bo azad kirina wan hon ji wan peran distînin, derêxistina wan ji mala wan, ji we re heram bû bû; hon bi çend hikmên Tewratê baweriya xwe tinin û bi çend hikmên di wê kafir dibin.

Yên ko ji we tiştine welê dikin, bila xweş bizanin, cezayê wan di dinyayê de perişani û axretê de ezabekî giran e. Xwedé ji emelên we ne bêhay e.

86 - Yên ko ji xwe re jiyîna dinyayê ji ya axiretê çêtir digirin, ezabê wan sivik nabe û ji wan re tu arikari nayê kirin.

87 - Me ji Mûsa re Tewrat da û paş wê me pey hev pêxemberên din şandin û me ji Îsayê kurê Meryemê re mûcize dan û me Îsa bi rûhê miqedes xurt kir; lê her cara ko ji we re pêxemberek hat û emrên di wî ne li gora daxwaza we bû we ew ue eciband, we li ber wan nefsmezinî kir, we gotina hinan şkênand û pirsên wan xistin erdê û we hinên din ji kuştin.

88 - Cuhîyan got; Dilê me dadayîne, gotinên te nakevin serê di me. No.. Ya rast ev e ko, Xwedé seba kufre wan, lanet li wan kiriye û ew ji piyari û arikariya xwe dûr xistiye, lê ew birnapin, bi tenê çendekên wan baweriya xwe anîne

89 - Ji aliyê Xwedé ve, ji wan re kitêbek dahat; herçend ji wê kitêbê hikmê kitêba wan tesdîq dikir, ew pê bawer ne bûne; lêbelê ew berê bi kitêba xwe li ser kafiran hêvîdarê arikariya Xwedé û nisreta wî dibûn; û gava cenabê Mihemed hat û herçend ji wan ji mêj ve, ji kitêba xwe Tewratê hatina wî seh kiri bûn, wan ew inkar kir; laneta Xwedé li ser kafiran e.

LAVIJÊN MÎR MIHEME

Li gora bendeke kovara « El mecelet el betri-r-qiye el siryaniye » Mîr Miheme heta 1740î jî hikim dikir . Beriya niho bi du sed salî .

Mîr Miheme di nav mîrên Botan de jî şerên xwe bêtir bi nêçîr û nêçîrvaniya xwe , bi minasebetên xwe bi perî û keçperiyên bi nav û deng e .

Me beriya niho jî di Hawarê de qala mîr Miheme kiriyê .

Di hejmara Hawarê a 25 an û di notên şihra « Bêriya Botan » de bi hênceta Efnî û Hejale , me biserhatiya wî bi keçperiyê û mirina wî bi nifirên perîya xwe gotî bûn . Jû pê ve di wê hejmarê de me Lavîja ko Mîfiryân Şemûn jî Mîr re gotî bû belav kir .

Di hejmara 26 an de çirokek bi navê « Ehmedê Zeydan » heye . Di wê çirokê de qala yekî dikin ko zavayê mîrê cinan e . Ew , mîr Miheme bi xwe ye . Ji xwe mîr di dawîya çirokê de nikur îtî û jî Ehmedê Zeydan re dibêjî : « Ya Ehmedê Zeydan , wê rojê li ser text , di rex kurê mîrê cinan de rûniştî ez bi xwe bûm . Bi eniya Mîr go ne jî min bana wê rojê te bikuştina , bikirana pişk û parî » .

Me dil heye di vê bendê de çend lavijên Mîr Miheme belav bikin . Gava em lavijên Mîr Miheme dibêjin ; du texlit lavij têne birê . Lavîja ko Mîfiryân jî Mîr re gotî bû û lavijên ko li ser Mîr û nêriyên wî hatine gotin .

Me lavîja Mîfiryân di hejmara Hawarê a 25 an de belav kiri bû [1] . Emê îro qala lavijên din bikin . Lavijên ko bi ser Mîr bi xwe , bi ser nêçîrvaniya wî û bi ser nêriyên wî , Efnî û Hejale de hatine gotin .

Ji xwe jî fesane û çirçirokên cihê Botan , gelekê wan bi aliyê Mihemed begî ve didin .

Di destên me de sê lavijên Mîr Miheme hene . Di

[1] Me hingê wehid da bû xwendevanên xwe ko dirokiya wê lavijê jî wan re bidin zanin .

Der heqê vê lavijê riwayet tével in . Kovara « El mecelet el betri-qiye el siryaniye » di hejmara xwe a şeşan , sala 1939an heyvên Kanûna paşin û Sibatê de dibêje :

« Basilyos , Şemûnê didowan , Mîfiryânê Tora Abdîn gelekî xudan teqwa û diyanetperwer bû . Li Bamîmînê cem Evdal aña xulamêkî siryanî hebû . Wî xulamî dixwest dotmama xwe bike . Ji ber ko di şerîceta Mesîh de jê re ewaz nîne ; Mîfiryân mehra wan ne dibirî . Xulam xwe avête bextê jinaxa xwe . Ewê jî gote aşt . Axê kir ne kir Mîfiryân bi zivaca xulamê siryanî û dotmama wî qail ne bû . Evdal axa lê hate xezebê û Mîfiryân rêkir cem Mihemed begê hexî , Mîrê Cizirê ; da ko mîr wî ceza bike û bikuje . Mîfiryân çû Cizirê û ket hafa Mîr . Bi emrê Mîr jê re kasek jehir dan . Mîfiryân bi destê xwe xaçek li kase resimand û jehir vexwar ; tu tişt pê ne hat . Mîr lê ecêlmayî ma , bawî xulam kir û jê pîrsî heke di kase de jehir hebû . Xulam go , belê . Av di kasekê wer dan û dane xulam . Xulam di roja xwe de emîrê Xwedê kir .

Mîr careke din Mîfiryân anî cem xwe û jî boyî ceribandîne jê xwest ko jê re bistirine û bireqise . Mîfiryân ne reqisî lê jî Mîr re Lavîja bi nav û deng bi zmanê kurdnancî stîrand da ko Mîrê kurdzîman seh bike . Di lavijê de qala roja eresatê û ceza û ezabê minafîqan dikin . Mîr û herçî berdevkên dora wî ne , Lavij gelek ecebandin û pîr kêfa wan jî Mîfiryân re hat . Mîr Mîfiryân xelat kir û bi qenci û xweşî veqerand gundê wî » .

Eve riwayeta kovara siryanî . Li gora riwayeteke din Mîr bi xwe jî Mîfiryân xwest ko jê re bistirine ; lê bi şertê ko qala şer û dilan neke .

didowên pêşin de qala kuştina Efnî û Hejale dikin . Bêdîro , Mîr ev her du nêri jî bo şû ndiyariya Mîrê Amediyê kuştî bûn . Herwekî di hejmara bist û pêncan de me dîr û dirêj da bû zanin .

—1—

Ev lavij Hacî Remezanê kerî gotiye :

Dilê min eydala Xwedê li ber kemînê .

Devçêra nêribelê min zozanê jori bi .

Avexwarina wî li ser kelniya Şkîjinê .

Ji yeqîna dilê min ew e , Mihemed beg şêxê
[nêçîrvana namînê .

Ji lewmanî Efnî ma bi li Ferasînê .

Qeyntarê kul û xema bi rê ketin ; şahî bi rê
[va gîhayê .

Ez dinêrim hewalê bilind ; berfîka sipî pala
[xwe dayê .

Ji yeqîna dilê min ew e , Mihemed beg şêxê
[nêçîrvana namînê .

Ji lewmanî elamet radibin dinyayê .

Dinyayê xerabê , ji tu kesî re ne mayê .

Min îro ji hisabdara pîrsî bi , çiri çî çûne ci
[mane ?

Çirîya ewil xelas bine ; ya paşî sê şêv û sê
[ro . jê mane .

Ji yeqîna dilê min ew e , Mihemed beg şêxê
[nêçîrvana namîne .

Ji lewmanî li serê hewalê bilind govenda
[nêriyan e .

Ezê pîr bîm , dilê xerab qet pîr nabe .

Nêriyo , xerabo , te li vê rêdinê , li vê dimaxê .
Devçêra nêribelê mi zozanê jori bi .

Avexwarina wî li ser kelniya vê Şaxê .

Ji yeqîna dilê min ew e , Mihemed beg şêxê
[nêçîrvana namînê .

Ji lewmanî Efnî li serê zozanê jori pişta
[xwe da kendala axê .

Hawarek li geliya qewimî bi , ezê nîzanim
[çi hewar e .

Dengê tîfekkê li Mihemed begî xweş tê .

Ez nîzanim , ne şeşxane , ne berwec , ne
[hêlqedar e ?

Ji yeqîna dilê min ew e , Efnî kuştin ;
Hejale babê gîska bi çar derba birindar e .

Ezê li serê bilind difekirim .

Hemî li min bine sewguri .

Qeyntarê kul û xema hati bin ; li ser diliki
[kul diêwiri .

Ez rebenê Xwedê xizmeta tu mir û tu padi-
[şahê mezin nakim .

Ji xêr yê şahik û xûnkar mazûl kiri .

Ev lavij Hacı Cindiye erihî gotiye :
Nêriyo te mala xwe ê xirabo , te li vi devî ,
[li vè dimaxê .
Sihren Hincê xirab kirine , berê xwe dane
[geliyê Şaxê .
Xelîtê Mehmed begê Mirê Bihta , bi zêr û ziv in ;
Şeraba xwe berdane ber kemaxê ,

Ezê tu çepera nahebinim ; ji xêna Çepera
[Stûnê , raserî Dirba-Şikêr e .
Mehmed beg Mirê Bihta siwar biye ; birekî
[xulam û xizmetkar , wey Şeroyê serxanişî
[Resulê Finikê wên vè ra .
Dibêjin emê Efino bikuji , serê wî rêkî ji
[xanê Xwê ra .
Postê wî rêkî , ji Mirê Amediyê ra .
Laşê wî rêkî , şîva qaziyê bajê' ra ,
Hemî ji ecêb û hikmetên dinê ra .

Ezê tu çepera nahebinim ji xêna çepera
[raserî Divinê .
Xelîtê Mehmed begê mirê Bihta bi zêr û
[ziv in , xal û nişan dikevin ê .
Mirê min tîfekê bavêjî Efino , kalik dikevê
[kambaxa bizinê .

Nêriyo te mala xwe xirabo! nêriyê Geliyê Tawî ;
Serê stirihên te zirav in , binê stirihên te badayî .
Mirê min tîfekê ji bizinê biguhêze bavêje
[Evdalê guliberdayî .

Xwezîka min çi biguhta , bila te ciwab da .
Qentarê nêriya xwe ji Kurikê Qaso berda ,
[stûnên gelî li xwe ba da .
Nêçirvanên me kurin in , lewma xwe vi têzê
[ra nav da .

Ez tu çepera nahebinim ji xêna çepera
[Darkevot e ,
Şexxana Mehmed begê Mirê Bihta diteqihên
[ciht bi ciht e .
Ezê xulamîya tu hakim û tu beglêra nakim ;
[ji xêna Mehmed begê Mirê Bihta .

Di lavîja jêrin de behsa tirba Mihemed begî
dikin . Qey ev lavij piştî mirina Mir hatiye gotin .
Ji milê din qala Ebûzêdê-Bilîkî ji dikin . Ebûzêd
nêçirvanekî serdeste bû û hergav bi Mir re digeriya .
Di gelek stran û çirokan de navê wî derbas dibe .
Ji xwe dibêjin , di pey mir re Ebûzêd gelek ne
ma û enrê Xwedê kir .

Ev lavij Îsifê Melê ji Hacı-Aliyan gotiye :
Qentarê kul û xema bi rê bine ; serê şahiyê
[pê gihayê .

Serê hewalê bilind oxilme bestine .
Kevîya mezin pala xwe dayê .
Mihemed beg şêxê nêçirvana naminê .
Lewma ecêbên giran hatine ser dinyayayê .
Ez tu çepera nahebinim ; ji xêni çepera
[Darkevot e .
Berikên şexxana jê difirin kit bi kit , cot bi cot e .
Ez xizmeta tu mir û tu hakimî nakim .
Ji xêni Mihemed begî hakimê Bihta .

Nêriyo ! te û vè kokê
Xelîtên Mehmed begî sirme ne , ketine ser
[zirhokê .
Libika şexxanê ji eniya Efino û Hejale bigu-
[hêre , bide nêriyê piştî bihokê .
Mi iro tifekeke divê dev û binî berwecê
[destê mezin , yê Mehmed paşayî .
Mi conikî derman divê du aşîqa bi hev ra
[lêdayî .
Ezê biçim çeperên Mehmed begî , berdîm Efino
[û Hejale , her du evdalên guliberdayî ,

Şevikên çiriya dirêj in ; mi xewik nayê .
Bist bilind bine , pêrû hatine gayê ,
Birinê birindara kul in , medin ber sir û
[sermayê .

Şevikên çiriya çi kurt in , çi dirêj in , mi
[xewik netê .
Te bist bilind bine pêrû hatine qubletê .
Birinên birindara kul in , medin ber sir û
[seqetê .

Ezê serikî bilind fikirîne ; li me bine gurî .
Qentarê kul û xema li ser dilikê kul de diêwirî .
Piştî Mehmed begî ez êdî xizmeta tu mir û
[tu hakimî nakim .
Ezê bikim xizmeta wî padîşahi , yê mir û
[şeh mazûl kirî .

Ezê li dinya gewrik fikirim , çîqa li mi damayî .
Efino , Hejale babên kara ue .
Çepera Mehmed begî , şêxê nêçirvana li
[xwe badayî .
Hege hûn tirba Mehmed begî şêxê nêçirvana
[nas nekin .

Herin medresa serê meydanê li kêla wî binêrin
Tirkevan û şexxane li kêla wî kêşayî .

Ezê li dinya gewrik fikirim , dinya çîqa
[li min tale .
Dengê şexxana li çepera Mehmed begî şêxê
[nêçirvana nalenale .
Hege hûn tirba Mehmed begî şêxê nêçir-
[vana nas nekin ;

Herin medresa serê meydana; li kêfa wi hinêrîn
Libika şexsanê daniye ser eniya Hejale.

Nêriyo! te û vê semaxê,
Devçêra Efino û Hejale kursiyê Awal e.
Avdana wi hati bi ser kaniya Şaxê.
Mi heyf û xebînet e, Mehmed beg hakimê
[Bihta, bîmrê piştî xwe hîde kendala axê.

Îro nêçîrvanê mala bavê mi derketiye bi tenê.
Xwe kêşaye çepera korê, raseri latên vê Divînê
Nêri ba dikir bizinê; rabe em biçî govendê;
Lê Ebûzêdê - Bilikî li ber mirinê.

Mêriyo! te û vê keminê,
Devçêra Efino û Hejale kursiyê Awal e.
Avadana wi hati bi Hirçekinê.
Hingê mi zani Mehmed beg şêxê nêçîrvana
[namîne;
Lewma qentare nêriya dixweyin li Feraşinê.

Emê lavijên Mir Miheme bi çend dîrikên bijarte
biqedînin. Ev dîrik ji me re serekê eşîra Jêliyan,
Resûl aî gotine. Ji xwe reng û dirvê maqûliyê
bi wan dikeve.

Ezê li Mihemed begî fedkirim, bi vê xemlê
[bi vê kokê;
Te xelit û sirme ne, rişî berdan ser zirhokê.
De tu berê şexsanê, ji bizinê biguhêzîne, ve
[nêri wê sekini; li pêş bihokê.
Heçî me go; te cewab da.
Birê nêriya xwe ji Kortikên - Qaso berda bi;
[Pilingê - Zêrin li xwe ba da.
Nêçîrvanên me kuri ne, bi tîzê re, xwe bi
[Beleka-Reş nav da.

Me gotî bû ko zehf çîrok der heqê nêçîrên
Nehmed begî hene. Emê vê bendê bi çîrokeke
nêçîra hirçan bigehînin dawiyê.

Rojekê mîr bi xulam û mîfirdîyan ve çû geliyan.
Nêçîrvan li çeperan belav bûn. Ji eşîra keran du
brayên aşîlmî di çeperekê de bi tenê sekinîn.
Mîr gote xulamên: Heta hon dengê tîfinga min
seh nekin tîfingê bermedin.

Dinya zelal bû. Mîr dît; hirçêke fêris berê
xwe daye çepera her du Brayên aşîlmî. Hirç keti-
bû hikimê tîfingê. Aşîlmîyan agir ne dikir. Mîr
aciz dibû. Hirçê çepera aşîlmîyan li xwe ba da û
nependî bû.

Mîr bi xulamên ve rabû û çû çepera her du
birayên aşîlmî. Mîr gelek enîrî bû. Di dilê xwe
de digot: « Ezê serên wan her du zelaman jêkin;
bila sebeb hiştine ko hirç ji ber destên wan
xelas bibe ».

Lê gava gehîştin çeperê; Mîr tişteki welê dît ko
lê ecêbmayî ma. Hirç li wê ye, bi pişt û dest-
malan girêdayî, li erdê veketî ye.

Hirçê gava qesta çepera aşîlmîyan kiri bû her du
biran pev şewirî bûn. Gelo çi bikin? tîfingê nikari
bûn berdîn; ji ber ko hêj dengê tîfinga Mîr seh

DERKETÎ

ADAPTATION DE « L'EXILÉ » DE LAMENNEAIS

Terka welatê xwe da û kete dinyayê.
Xwedê rêberiya derketiyan bike!

Ez di nav miletan re derbas bûm, li min
nêrin, min li wan nihêrt; lê me hevdû
nashe kirin.

Derketî li her derê bi tenê ye!

Gava roj diçû ava û ji xircikên newalan
dû û dûman radibûn; min ji xwe re digot:
« Çiqas bextiyar e, ew mirovê ko êvaran
vedigere mala xwe û di nav zar û zêçên
xwe de rûdîne ».

Derketî li her derê bi tenê ye!

Bi kû da diçin ew ewrên ko ba wan dide ber
xwe? Ba min ji wek wan didê ber xwe û
bê hemdê min, bi kêfa xwe min dajo.

Derketî li her derê bi tenê ye!

Ev dar speli, ev kulilk xweşik in; lê ev
ne dar û kulilkên welatê min in: Tu tiştî
nabêjin min.

Derketî li her derê bi tenê ye!

Ev çem bi dileki şikestî li deştê diherike;
lê xurina wi ne wek ya çemê me ye ko
min di zarotiya xwe de dibihîst; ev tu tiştî
nayîne bira min.

Derketî li her derê bi tenê ye!

Ev stran şîrin in; lê ahengên wan ên geş
û zîz ne wek yên stranên welatê min in.

Derketî li her derê bi tenê ye!

Ji min pirsîn; « Çima hergav bi girinî? »
Gava min sebeb gote wan; tu kes bi min re
ne giri; ji ber ko derdê min fehîm ne kirin.

Derketî li her derê bi tenê ye!

Min kalin dîtin; zaro li wan hêwirine,
mîna zeytûnên kevnare ko kelem û derxik li
wan haline hev. Lê tiwan nê gote min,
« kurê min! » tu zarokî ne gote min « havol »

Derketî li her derê bi tenê ye!

Min di ser kelat û bircan re alin dîtin; lê
ne bi reng, ne ji bi pêldana wan, dilê min geş
ne bû; ew ne keskesorên me bûn.

Derketî li her derê bi tenê ye!

ne kiri bûn. Lê nikari bûn hirçê berdîn di çepera
wan re bibore. Tîfingên xwe danîn, bi dest û
û lepan bi hirçê ketin; zora wi birin û ew bi
pişt û destmalên xwe girêdan.

Vêca mesela xwe ji Mîr re gotin. Mîr gelek kêfa
xwe ji wan re ani; rabû navê yekî kir « Fil » û navê
ê din « Fengenoz » û gotê wan:

— Min hon kirine maqûlên keran; ji ber ko ma-
qûlî heqê mîrê qenc e. HEREKOL AZİZAN

TARİXA

KURD Û KURDISTANÊ

2

Di benda xwe a pêşin da, min ji xwendevanên Hawarê ra da bû zanin ko, ez dê li ser hin kêmasiyên kitêba Emin Zeki begî bipeyivim. Warê vê kitêbê ko ez hineki haydarê me, rewşa erdnigariya kurdistanê û hejmara gelê kurd e. Pişli ko me di vi wari da zanîna xwe got, eger me xwe bi kêrî axaftina li ser warine din ji dit; bê şik emê xwe jê bi şûnda nedin.

Di tevayiya vê kitêbê da, xwe spartina Emin Zeki begî ya kaniyan û biyani bûna nivisevanên wan kaniyan, li ser gelê kurd û welatê wan kurdistanê, disa me di benda xwe a pêşin da goli bû. Tevî biyani bûna wan nivisevanan, hinekê wan bi hin qesdên siyasî xwestine ko rastiye li ber çavên cihanê veşêrin. Eger vê yeka han ji bo demekî, berê xelkê ji rastiye bada be ji ev gotinên han weke rastiye yekser di kirasê xwe da namînin û rastiya wan dê bi derkeve. Bi ser vê yeka han da mirov dikare bêje ko, kesî ji wan nivisevanan bi tevayî, kurd û welatê wan kurdistan ne nasiye. Ji xwe ramana Emin Zeki begî ji di vi wari da ne dûri ramana me ye.

Ji ber ko pirtirî her aliyê kurdistanê, ez hêla bakur — kurdistanî tirkîyê — nas dikim; piraniya gotinên min jî, dê li ser wê hêla welêt bin.

Di rûpelê 23 û benda « kurd li tirkîyê » da li ser gotina (Sir Mark Saykis) sinorê welatê kurdan, hêla bakur û roavê holê nişan dide : (Alajgird — Erzirom — Zara — Egin — Meletî — Bêsni — Birecik — Riha)

Sir Mark bi xweyakirina vi sinorê han, sê wilayetên kurdan bi tevayî û sisiyan jî, nîve niv bi ser tirkîyan va berdide. Bi vê yekê rohelat û nivroyên Erdihan û Qersê; teva-

Heval, bav û bira, xweşî, rahetî û serbilindî, bi tenê li welêt hene.

Derketî li her derê bi tenê ye !

*
**

Derketiyê reben ! ev girin û zarin bes in ! Pir wek te dût hatine xistin ; herkesî wek te windabûna bav, bira û hevalên xwe ditiye. Hêviya xwe vejine û xwe ragire ; tu jî rojekê bigehî miraz û armanca xwe, heke iro ne he jî ... sibe !

NÛREDÎN ÛSIF

yiya Meraş, Entab û Kiltisê, bi bakurê Holê û rohelatê Skenderûnê va derî sinorê kurdistanê dinimîne. Di vi erdê han da pirtirî milyonek kurd heye.

Di vir da kirina du pirsan serê mirov dixwirîne. 1 - Gelo, Sir Mark Saykis ev sinorê han bi qesdeke siyasî rave kiriye ? an zanîna camêr di vi wari da evqas e ? 2 - Ev erdê ko Sir Mark ji kurdistanê ra sinor nişan daye ; gelo bi çavên xwe ditiye an li ser kitêb û nivisarên ko di vi wari da hatine nivîsin daye xweya kirin ?

Dayîna cihaba van her du pirsan jî ne dijwar e. Ji bo pirsê pêşin ez dikarim bêjin ko, tu qesdên siyasî li pêş Sir Mark tine bûne. Çima ko, tu deman gelê kurd bi tu girêkên siyasî bi Ingilîzan va ne hatiye girêdan. Ji bo vê em nikarin ji fêlçaqiya camêr di şikê kevin. Teqez di vi wari da zanîna wî evqas bûye.

Pirsê didowan, şik tê nîne ko Sir Mark ev sinorê han ne li ser dîlîna xwe ; hêrgiz li ser kitêb û nivîsanên ko di vi wari da hatine nivîsin daye xweya kirin. Eger Sir Mark Saykis ev erdê han bi çavên xwe diti bûna jê ra ne hewceyî dût û kûr pirsînê bû. Li dorhêlên Kilis, Entab û Meraşê Kulikên Reşîyan û Xidirsoran ên girosi ; li doraliyên Qers û Erdihanê jî, kolozên serhedi û ebyayên kin û kundayî çavên wî ne dixapandin. Hînga Sir Mark dê bizaniya ko, ev erdê han ê gelê kurdê û bê wan kes tê da rûnane.

Yek jî disa di wê bendê da, dema cenabê Emin Zeki begî li ser hejmara kurdan dipeyive ; Rihayê jî weke Qonyê, Enqerê û Sêwase derî sinorê kurdistanê rave dike. Ji bo serwest kirina xwendevanan, min divê wan çend xêzên ko serê min negirtine biguhêzim vir. Di rûpelê 24 an da gava li ser kurdên Rihayê dipeyive dibêje ;

« Li ser gotina (Sir Mark Saykis) û (Bijişk Feric) bê van wilayetên [Erzirom, Wan, Bidlis û Xarpêt] jî, gelek kurd di welatê tirkîyê da he ne, eşirên kurdan, ên ko li doraliyê « Qizil érmaq » û di nav wilayetên Qonye û Enqerê da (1) digehên hejde êlan. Hejmara wan niziki (17000) mal e.

Di wilayeta Sêwaz û rohelatê bajarê Zarê da eşirên Qoçgirê rûdine. Vê eşirê pênc bavên wê ên bi serên xwe hene ; ko di navbera

(1) Zana « M. Gorges Perrot » di sala 1865 an da, di bendên xwe ên hêja ên ko der heqên kurdên deşta Heymanê nivîsîne û di kovara he rûdînyan (revue de deux mondes) da belav kirîne.

Erzincan û Zarê da rûdînin . Hejmara wan digehê (12000) mal .

Disa di bakurê Skenderonê da 14 eşir rûdînin , ko hejmara wan digehê (12000) mal . Di liwa (Orfa — Riha) yê de eşira Berazan (2) rûdîne ko , li ser diwazde havan parva bûyi ye . Hejmara vê eşirê ji digehê (17000) mal . Tevayiya van eşiran ko 50 hezar mal e , digehin nûzika 360 hezar can . Gava me ev xistine ser kurdên Qers û Erdîhanê , tevayiya kurdên tirkîyê , bê kurdên Iraq û Sûriyê , ji du milyonan pirtir dibe » .

Ji vê nivîsana han dixewîne ko , Emin Zekî beg liwa Rihayê ji wek Qonye û Enqerê derî kurdistanê dihesibîne û di vê liwa kurdî ya mezin da , Berazan tenê kurd dizane . Ne ez tenê , hemî xwendevanên Hawarê qenc dizanin ko ; Riha , bê qeza Heranê tevî dorhêlên xwe kurd e . Ji kurdan pêve kes di wî erdî da rûnane .

Riha bajarekî kurdmanci ye . Xelkên tê da hemî bi zarê kurdmanci dizanin . Eger , bê zmanê xwe gelemperiya xelkên tê da bi tirkî an bi erebî zani bûne , divê ji kurdîtiya wan fiştek kêmanê .

Dorhêlên Rihayê ji şeş qezan bihevketiye . Biçûktira van qezan Heran bi ser sinorê Sûriyê va ye , ko tê da erebên Gês (Qeys) rûdînin . Lê her pênc qezayên mayî xwerû kurd in , ko emê xelkên wan qezan eşir bi eşir bêjin .

1 — Sêwrek : Xelkên bajarê ji rûki zaza ne . Di dorhêlên wê da eşirên Bûcax , Qirwar Milan û Qeregêci dimînin .

2 — Hilwan (Cîrnê reş) bajarê vê qezayê biçûk û xwerû kurdmancin . Di dorhêlên wê da hêleke Milan û Qeregêciyan tevayiya eşirên Sinika , Dodikan , Hecî Mûsan , Îzolan , Badilan , Dûgerinan tevî çend gundên Gevozan dimînin .

3 — Yalaş (Hewag) : bajar û dorhêlên vê qazayê bi ser û berên xwe va ji eşira Bêzikan in .

4 — Bîrecik : Ev qeza ji bi ser û berê xwe va Bêzik e .

5 — Ordû (Sirûc) : ev qeza , bê du sê eşirên wek Mersawî û Poxpinikan biçûk , dawîya mayî hemî Berazê serxet , anê yê tirkîyê ye . Çiqas ko ev qeza berê gelekî mezin bû ji ; piştî çêbûna hikûmeta Sûriyê , di sala 1919 an da hêla Berêza mezin dane ser welatê

DILAWRÊ : ÇARDESALÎ

Ceng e . Ji Piranê şexekî mezin , sergeva-zekî hêja rabûye û dike neyaran ji Kurdistanê derine û welêt aza û bi ser xwe bike .

Her bihustek ji erdê welêt bi xwinê dihate avdan . Kurdan çek û posatê xwe girêda bûn ; berî dabûn qadê şer .

Dilawer xortekî çardesalî bû ; bi zor diya xwe razi kir , jê xatir xwest , tîfînga bavê xwe bi milê xwe ve kir û giha şerevanan .

Şerevanî diçûn kelehê . Dijmin ev çarsed sal in ; ala kurdan ji kelehê daxisti bû , ya xwe hilda bû şûnê .

Leşkerên kurdan gihasti bûn pêşiya kelehê û xwe ji dirêjkirinê re pêk tanin . Dilawer xwe di erdê re kişand û ket pêşiya esker ; serê xwe hilda û got :

— Mêrxasino welat weke gulekê ye ; carcara bi xwîna welatîyên xwe divêt hêle avdan . Ez dibinim ko gula me çilmisiye divêt em wê bi xwîna xwe avdin .

Dilawer gotina xwe temam kir û beriya herkesi tîfîng teqand û dirêji dijmin kir .

Bi qasî du saetan li hev xistin . Dijmin hew dikari xwe li ber lingên kurdan bigire ; keleh berda û revî .

Dilawer berî hemîyan ket kelehê ; ala neyar jê daxist û ala rengin di şûnê de daçikand . Dilawer giha bû mirazê xwe .

Erdê bin lingê Dilawer sor dikir . Xelkê digot qey Dilawer ala neyar xisti ye bin lingên xwe . Dilawer birindar bû ; lê tu kes pê nehesandi-bû .

Şerevanî gihane dora Dilawer , dixwestin birina wî derman bikin . Birina Dilawer xedar bû û Dilawer pê dizanî bû . Ji xelkê dora xwe re got :

— Hevalino ! birina min xedar e ; birina mirinê ye . Ne tu xem e . (Dilawer hinek sekini ji bêrika xwe aleke rengin derxist) Bi tenê min ji we divêt hon vê alê bikin kefenê min , cendekê min di ala kurdan de bipêçin û ji diya min re bibêjin ko birina min ne ji par re bû .

SIBHÎ RESÛL

Sûriyê . Berazê Sûriyê bi qeza Eyn-el-ereb (kaniya ereban) bi nav dibe .

Liwa Rihayê ko tê da Berazan tenê kurd hatine nişandan , ji van qezan û eşiran bi hevketî ye . Xelkên tê da , bê qeza Heranê ji rûki kurdin .

OSMAN SEBÎ

(2) Sir Mark sayks , kilêba « tiras el xulefa ya dawiyê » rûpel 572 - 588 .

ROVIYÊ JÏR

GULÊ

Min bihist ev ji kalan
 Dibên rojek ji rojan
 Jê xewinî gur û şêr
 Gurî li pê kir gazî
 Gurî gotê: ho birak!
 Eve şahê dilwer
 Da me bibî newalan
 Nema birçî dimîni
 Rovî zivirî cem wan
 Gelek bû bû jar û qels
 Şêr bi halê wî kenî
 Min her dixwest ji Xwedê
 Di vî emrê xwê ê pir
 Mala xelkê bisojim
 Wî çav da bû devê şêr
 Bide pêş me zû biliv
 Haydê ciki bi nêçir
 Rovî di pêş wan da çû
 Çûn devêrek bi çapan
 Şêr dengêki gurmijî
 Bû kazekaz sê revin
 Xew li şivên tewirî
 kesek ne ma di wî cî
 Şêr gote gur here wir
 Bi lez û bez gur revî
 Çû gihêste nava pêz
 Di nava wî colê pir
 Dema rovî dît nêçir
 Zûka sûn kêr û sadir
 Rûnişt li ser totîkan
 Li cem wana veket şêr
 Gur û rovî wek biran
 Şêr gote gur: parvake
 Gurî çepil vemalan
 Serî, gurçik teve dil
 Rakirin tev dane jêr
 Dûv û herçî goştê nerm
 Gava şêr dît yeka han
 Gurmista xwe hilanî
 Rep bû dêla gurê zer
 Teriya gur dihezi
 Got: Roviyoy tu yî jîr
 Vî goştê han parvake
 Piştî ko ev halê han
 Bi sed fên û du sed lûç
 Hol bû di ser laşa gur
 Ne got hestî, goştê nerm
 Birin danin li pêş şêr
 Got: ji bo min bes e ûr
 Ji bo min ev çetir in
 Şêr gote wî aferîn,
 Tu fêr bûyî seyê pir,
 Rovî gotê: ez xulam
 Min ne din wek gurê zer
 Malbata me roviyan
 Têne nasin bi jîrî
 Çavên Gur ên zîq û çep
 Bela bir ji derê min
 15-2-941 Şam — Hibûbî

Şîret ji bo hevalan
 Rovikî req dikojan
 Rabû revî serberjêr
 Rovî got: çî dixwezi?
 Me xulamêk divê çak
 Divê bike te rêber
 Bikin nêçir û talan
 Zikî ji xwe d'êşîni
 Silav da ji dil û can
 Birçî, rûtal û teres
 Rovî digot: ez benî
 ko min têxe ser vê rê
 Bibim xulam ji bo mir
 Têr hestiya bikojim
 Gurî got: ho kerê nêr
 Me j'te navê çol û çiv
 Welê emir dike mîr
 Şêr û gur tev dane dû
 Kerik pez dîn bi şivan
 Erd û ezman tev hejî
 Mihî li hev dicivîn
 Ew ji revî veşirî
 Pez hêliştin vê xwedî
 Du pezên çak bine vir
 Nabêj çapan û devî
 Dido dido kirin rêz
 Girtin anin du kavir
 Da lotikan li pêş mîr
 Tanîn didan destê gur
 Carcar didan lotikan
 Gur rakirin das û kêr
 Serjêkirin tev guran
 Para min jê cida ke
 kete ser goşt kir talan
 Her du kezêb her du mil
 Got: evana para şêr
 Ji bo xwe hişt ma li cem
 Ji qehra xwîn ket çavan
 Di navçava Gur danî
 Herdu çavan baz da der
 Şêr dane xwe du tezi
 Were vekar tu kizir
 Para min jê cida ke
 Rovî dît bi du çavan
 Bi wê geda bindirbûç
 Rakirin kêr û sadir
 Rakîşandin her du term
 Bi sûn da hat heya jêr
 Tev rêviyê wek bilûr
 Ji serê min zêtir in
 Ji kû ev eqil û zanî?
 Kesek nabe hinde jîr!..
 Ji Kurdistan heya Şam
 Bê mêjû û zirt û ker
 Di nav weş û kovîyan
 Para me ye kizirî
 Dêla wî a hişk û rep
 Pir eqil xist serê min
 OSMAN SEBRÎ

Gundî di mêvanxana Reşo de rûniştî hûn
 û daxaftin. Dijmin ji gund bi tenê qonaşekê
 dûr bû, nixta gundê Şadiyan di nêzik de wê
 biketa axa hav û kalan.

Herkes diponijî, û li çarekê digeriya.

Ezman girti bû; handevêkê ji reşiya şevê
 re hin bêtir tirs dida. Di vê gavê de deri
 bi şidet vebû; qiralê çayan, Qoçoyê Pola, bi
 heşt mirovên xwe ve ket hundir. Cilên wan
 şil bûn; av di tîfingên wan re dihate xwar.
 Gundîyan gişa da ber qiran: «Polayê kurd,
 sergevazê çiyayên kurdistanê fermo!»

Lê Qoço rûnenişt; di nivê odê da ma û
 wek serdareki bi dengêki xurt û gur gote
 wan: «Gundîno! ev panzde sal in ko ez
 gunehan dikim. Xelkê dikujim. Xerabiyê
 dikim. Stranên min di van rêlên rojneditî
 de hatin gotin, lê ji dihi vir da ji devê tu
 kesi dernakevin. Belki ji bo me hemiyan,
 ev şev, li ser axa welêt şeva me a dawiyê
 be. Ji bo avêtina gunehên xwe ji ser xwe
 min sond xwariye ko dijmin ji welêt derêxim».

Sorahiya rivîna agirê êzingan di tîfkê de
 li diwaran dihejîyan. Pola li dora xwe
 dinêri. Çavên wê diçirîsin. Çil gundi tev de
 rabûn û gotin: «Em ji sond dixwin, em ji
 bi te re ne, pilingê kurd!»

Di wê gavê de, ji nişkê ve deri vebû,
 jinikeke zirav, narin û şirin, wek pelekî
 dara bişengê li ber bayî, ket hundir û got:

«Ez jî bi te re me ez jî mêrê pola!»

Gundîyan gişan bi dengêki weke ken kir qir:
 «Gula qehdik! Gula bê namûs!»

Gulê ji gund bû. Berî çend salan bavê wê
 bi zor ew da bû yeki. Gulê rojekê mêrê
 xwe kuştî bû, ketî bû pê Qoço û li serê çayan
 pê re digeriya. Gundîyan bi çavekî nebaş
 lê dinêrin, her gav jê re dijûn dikirin û
 deriyên xwe her gav lê digirtin. Ji tîrsa
 Qoço ne bûya belki ew dikuştin. Lê, ne
 tehqîra gundîyan, ne ji tajanga Qoço ji Gulê
 re ev rê nedida berdand. Gava Qoço ew dida
 ber tajanga, Gulê digotê: «Li min xe pilingê
 min! li min xe! heya destê te biweste! Tu
 jîna min î! Ez goriya te me. Bê te ez
 nabim!»

Di çayan de bi Qoço re ger, di şikeftan
 de raketin, di berfê de qufulin, jê re bex-
 tyariyeke mezin bû.

Wê şevê Gulê disa digiri, lê icar ne ji eşa

tajanga Qoço wa ko wek marekî xwe di bejna wê a zirav dipêçand. Xew, qel ne diket çavên wê. Dijmin dê biketa welêt...
Rojên geşî ji bo wan ne diman. Her tişt dibû xeyal. Dengê topên dijmin gelek nîzik dihatin bihîstin... Çiyayên Qoço ên serbest diketin destê dijmin... Jina gund a pîs li ser vî halî bi girin difikirin. Li çara xelas bûnê digeriya. Divî bû ko gundê xwe, welatê xwe, çiyayê xwe û serbestiya pilingê xwe «Pola» ji dijmin biparêze. Ji nişkê ve rabû. Tiştekek hatibû bira wê. Xencereke bi siv girt. Ji şikeftê derket. Riya aliyê dijmin girt û winda bû.

Qoço, bi çil gundiyan xort û mêrxas ve li pêş dijmin kemîn girti bûn. Hingûra şevê bû. Li ser çiyayên bilind, nivres heyveke sor bi dilekî şikesti hêdi, hêdi hildihat. Dengê topan hati bû birin. Pola çavê xwe li ser çiyayên xwe; li ser warên xwe geran û bi keser li wan nêri:

Wi sond xwari bû; gunehên xwe yên panzede sala wê bi destê xwe rakirina, ne hişt ko dijmin derbazî tixûbên welêt bibe...

Di dilê wî e pola de agirê serbestiyê pêketi bû. Wi tu caran wek wê şevê hej kuştin û hilanîna tola xwe ne kiri bû.

Demekê, Gulê hat bira wî. Wi hej vê jînikê dikir. Li dora xwe nêri; lê Gula xwe ya ko wek sihekê jê ne dibû ne dît:

Di wê gavê de nêrevanekî wan got: «Bala xwe bidin! ji aliyê dijmin yek tê.»

Siha ko xweya dikir bê tirs û telaş dihat. Dengê şikên wan rakirin: «Ev Gula qehbik e!»

Gundiyeke din got: «Qehbikê em xistin fexê! Tifingê berdê Pola! ew rêberiya dijmin dike!»

Qoço rûyê xwe tirs kiri bû; birihên wî lê gijgijîn, kûr li pêş xwe dinêri. Wî ji gotinên gundiyan rast diditin:

Gulê li cem dijmin çî dikir? Ne xwe cihê wan şanî dijmin kiri bû... qehbiti kiri bû.

Qoço di bin ronahiya heyva sor re tifinga xwe dirêjî Gulê kir û got:

— Ha ji te re, Gulê! berî dijmin berika pêşin para te be...»

Berikê wek qîrekê tariya şevê çirand û armanca xwe a zirav wek çarşeveke hevrişim raxiste erdê.

Pist re Qoço rabû ser xwe û ji gundiyan re got: «Zû bin hevalino! emê nixta dijmin bigrin!»

Çûn. Lê dijmin bê li berxwedan revîn. Kurd ketin asêgehê; her der vala bû. Bi tenê di odekê de tişteki ecêb ditin.

Ji Diwana Cegerxwîn:

ALA RENGÎN

Ala rengîn pîroz bî xweş Te hildigrim diçim bi meş
 Tu' ser milên xortên ciwan Di nav te de yek rojek geş
 Ala sê rengî tu Bi nav û dengî tu
 Nişana cengî tu Ey xortên kurdan!

Silavê lê bikin.

Îro, me tu kiriyê himbêz, Rojek wê bê, te bikin rêz
 Di eywanan li ser banan Rojên şadî tu xemil û xêz
 Kesk û sor û zer î Sipî û gewber î
 Nişana zefer î Ey xortên kurdan

Silavê lê bikin.

KÎ BI YA MIN DIKE

Ey dewlemedê serbilind,
 Ma te çima ser daye xew,
 Pir mal û zêr û milk û gund,
 Bo çî dixwî her nan û dew?

Carek li Ewropa binêr,
 Her kî xudan milyon û zêr,
 Çaxê ko tê roja welat,
 Zêran didin merdane ew.

Rabin, li we îro xebat,
 Em jî digel we, bo welat
 Çêkin dibistan û civat,
 Zarak bixwînin roj û şew.

Îro xebat, karê te ye;
 Lewra ko şars yarê te ye,
 Her kes di bin barê te ye
 Peyvên te rast, yên min derew.

Dîsa ceger min bûye xwîn,
 Dîn bûm ji dest min çûye dîn;
 Bo min welat şîrin û zîn,
 Her şev li ser axîn û tew.

CEGERXWÎN

Serê zabitê dijmin ji laşê wî hati bû birin û mezê bi xwîn bû. Li ser nivînê xencereke bi xwîn diçirisi.

Qoço xencer rakir; wî ev xencer dabû Gulê? Di kulma zêbit a guvaştî de gurzek porên Gulê ên zer pêl dida.

Qoço kulmikên xwe gez kirin û wî pilingê ko çiya dihejandin ji bo cara pêşin giri û gote gundiyan: «We bi min gunehê paşin da kirin, ji Gula qehbik re me qehbiti kir!»

Bi dengêkî têrêş, lêrpoşmanî û têrbirin gotina xwe a paşin kir: «Gulê! te deynê xwe da, te gunehên xwe rakirin! niho dora min e Gulê! Gula min a zer!»

Bi xencera xwindar wek bayekî ji odê derket, berê xwe da dijmin û nema xweya kir.

NÛREDÎN ÛSIF

STÛNA XWENDEVANAN :

HEÇI DIPIRSE DIELIME.

PIRSÎN NE ŞERM E; LÊ NEHÎNBÛN ŞERM E.

Me ev stûn ji xwendevanên xwe re vekir. Emê tê de li pirsyariya wan veşerîna û bixebitin bi pend û şîretên xwe bi kêrî wan bîn. Bi tenê me hevî ji xwendevanên xwe heye pirsyariyên xwe kurt binivîsinin û dirêj nekin. Ji milê din ev stûn bi karê elbika postê ji wê rabe. Ev in pirsyari û cewab.

Mirza Hişyar — Amûde

Kurdmançî divêt bi tîpên kurdmançî bête nivîsandin. Ji xwe ji mektûba te dixuye ko tu qenc bi tîpên zmanê xwe dizanî. Ji lewre em ji te hevî dikin careke din nivîsarên xwe bi tîpine biyani nenivîsinî.

Di nav nivîsarên te benda « Navên kurd û kurdistanê » bi kêr dihat ; me ew xiste hejmara 28an.

Ji nezmê bêtir mela xwe bide nesirê. Ji xwe zman bi nesirê tête pê. Ji şîhir û nezmê re qabileyeteke cihê divêtin. Ew qabileyet zikmakî ye û di her kesî de nîne. Hebûna wê wesfekî qenc bibe ji nebûna wê ne tu kêmanî ye.

Xortên ko dixwazin xizmeta zmanê xwe bikin û hêj ji ber xwe de nikarin binivîsinin ji wan re kaniyeke kûr, mezin û fireh heye. Ava wê kaniyê tucaran naçike : « Folklor » yanî çîrok, çîrçîrok, stran, medhelok, mamik ; tiştên ko xelkê gotiye. Xortên me dikarin van tiştan ji dengbêj, çîrokbêj û ji kalan bipirsin û bêî ko tu tiştê wan biguhêrinin, weke xwe binivîsinin û ji Hawarê re rêkin. Em wan bi navên xortên ko ew ber hev kirine belav dikin.

Xortên me di dora folklorê ko wê binivîsinin, ji me re tiştine bi ehemiyet û spehî ji dikarin bidin zanîn. Mesela, yekî stranek nivîsandiye, di dora wê stranê de gelek tişt hene ko mirov dikare wan seh bike û bide zanîn. Wekî niho: heke ew stran li ser şerekî ye ; ew şer di navbera kîjan eşîran de çêbûye? ew eşîr li kû derê rûdinin? ew eşîr berê diçûn kîjan zozanan? xelkê wan eşîran bi çi mijûl dibin ; destxetê wan çi ye? xaliçe, mehîr an tiştine din çêdikin ???..

Mirza Fiad Melazî — Cerablûs

Kiryariya Hawarê a salî 500 qirûşên sûrî ne. Me hejmarên ko heta niho derketine şandine adrêsa te. Ji kerema xwe heqê ebonê li ser navê xwediyê Hawarê rêke.

Mirza Mihemed Îsa Cengbaz — Telêlûn, Derbasiye

Ji hisên te ên mijî re gelek kêfa me hatiye. Xwedê te bihêle û mirovên welatparêz, mîna te di nav kurdan de zêde bike. Ji kerema xwe navên mirovên ko dixwazin bibin ebona Hawarê ji me re binivîsin da ko em ji wan re kovarê rêkin.

Poste reşbelekên kurdmançî qebûl dike. Bi reşbelekê te re çend reşbelekên kurdmançî ji gihastine destên me. Ji lewre, ji niho pê de ji me re bi kurdmançî binivîsin.

Mirza Temoyê Xelef — Cemşeref, Eyndiwar

Mirza Xelef ji me dipirse : Şer kengê dest pê kiriye, wê çiqas dom bike û wê kengê xelas bibe?

— Şer di yekê Îlona 1939 an de dest pê kiriye. Ev rahat e. Lê wê çiqas dom bike û wê kengê xelas bibe ; ev îşekî zehmet e. Bi me di dinyayê de tu kes nikare li vê pirsyare veşerîna. Digel vê hindê tiştên ko di vê babetê de heta niho hatine gotin emê wan ji xwendevanê xwe re bi kurtî bidin zanîn.

Di destpêka şerî de Çorçil, reiswezaretê Ingilêrê gotî bû : min pênc sal dane ber çavên xwê. Hitler, rêberê elmanan, lê vedigerand û digot : ez ji karê xwe ji bo deh salan dikim.

Îsal, li serê salê, Çorçil digot : şer sê salên din wê dom bike. Hitler ji di wê demê de nitqek digot û ji miletê xwe re dida zanîn ko şer di sala 1941ê de û bi zefera Elmanyayê wê biqede.

Lê piştî şerê yewnanistanê, yanî berî meh û nîvekê Hitler di Reyxstagê de nitqek da û got : « Çekên me îsal ji par bêtir in ; sala tê ji îsal ji wê bêtir dibin. »

Mirza Hesenê Sado — Banê - Qesir, Dêrik

Pirsyari — Elman li tu kesî teqîr nakin. Heçî miletê ko li biwara wan dikevin, li wan dixin. Nekarên me ji ketine biwara wan ; çire li wan ne xistine û naxin?

Cewab — Dinya bi dor e, ne bi zor e.

Mirza Mistoyê Remo — Girê - Şeran, Cerablûs

P — Ji Çorçil û Hitler kî ji kê mezintir e?

C — Bi emir be, Çorçil apê Hitler e. Hitler 52 salî ye ; Çorçil di ser şestî re ye. Bi ritbe be, Çorçil dîsan ji Hitler meztir e. Çorçil di ordiwê de binbaşî bû ; Hitler onbaşî ye. Herçî xurtî, îro bi çek û posatên xwe Hitler xurtir e. Bi tenê stola Çorçil bi piranî ji ya Hitler meztir e. Lê mezinahiya ko tu dibêji di dawîya şer de wê bixuye.

Mirza Reşîdê Kurd — Amûde

Wer dixuye ko tu dixwazî wesfê tixubên Kurdistanê bidî. Herwekî me ji mirza Hişyar re got şîhir bê wezin nabin. Ji lewre nivîsara xwe bi nesirê û bi awakî tekûz binivîsin da ko em bikarin wê bexin Hawarê.

Mirza Mewlûdê Şekir. Tilşeyra Aşitan. Qamişli

P — Kurdên Qevqasê bi çi zarî daxêvin? Bi kuremencî an bi babanî?

B — Kurdên Qevqasê bi kurdmançî daxêvin. Ew kurd di xwendin û nivîsandinê de ji kurdên din pêştir in. Rojnameke wan bi navê « Riya Teze » heye. Di her gudekî wan de dibistana zarokan û li Rewanê dibistaneke mamostan heye. Csm wan gelek kitêbên kurdî ketine çapê.

DILGIRSI Û DILOVANI

Mirovekî xwe û zarowên xwe bi xebata destê xwe bi xwedî dikirin. Qencbûna sihet û xurtbûna milên wî, tim jê re kar û xebat pêk tanîn. Bê zehmetekî pir, di riya xebatê de jîna xwe diqedand. Lê wextek hat ko belengaziyeke mezin kete nav welêt. Êdî xwedî peran nema ew li cem xwe dixebitandin. Çima ko, tu kar ji wan re di wê xebatê de ne diman. Destengî ewqas pêş de çû ko dewlemend ji birçî mayinê ditirsîn.

Mirovê han jî wek xelkê belbî hîn pirtir barê dijwariya vê tengasiya han hiltanîn. Ew çend qirûşên ko di firehiyê de bi xwidana eniya xwe civandî jî xwarin. Dû re tiştên nava malê jî di wê rê de çûn. Lê dawiya wan rojên teng ne dihat. Gava xwe û birçîbûn li ber hev ditin, nexweşiyê jî lingê xwe avêti bû hundirê malê û xelkê malê li pê hev xisti bûn nav nivînê. Heya wê demê destên xwe li pêş kesî xweher kirin ne hati bû bira wî. Vi halê han ew ajoti bû ber derê cîranan.

Di rex mala wî de yek jî ê din dewlemendtir du cîran hebûn. Rabû çû nik yekî wan û halê xwe jê re got. Dewlemendê pêşin mirovekî dilhişk bû. Agahiya wî ya ser halê cîranê belengaz tu deriyên qençî û comerdîyê jî dilê wî venekirin. Bi gotinên xweş mirovê belengaz jî rûyê xwe da alî.

Ji ber ko wî mirovê zîvar di emrê xwe de destê xwe jî ber kesî xwar ne kiri bû, rûhişkiya dewlemendê pêşin yekcar ew jî comerdîya camêran bê hêvi kiri bû. Çavên jinik û zarokan li vegera wî a mal bûn; nizanî bû ko çawan destvala vegere mal. Dilê wî ê girs ne dixwest êdî here ber derê tu kesên din.

Bi dilêşî berê xwe da mal û vegeri. Dema di ber mala dewlemendê din re bori bê ko ew bibine, mirovek wek sikê li pê wî çû bû. Gava mirovê zîvar bi dilê şikestî keti bû xanî û nav koma zar û zêrçên xwe ên birçî û nexweş; mirovê ko li pê wî hatî jî li ber derî rawestî bû. Ew mirov cîranê wî, dewlemendê din bû.

Jin û zarokan bi diltengî li çavên wî dinêrin, dixwestin tê de şopa comerdîya cîranan bibinin. Lê sed mixabin ko jî çend hêstiran pêve tiştêk jî çavan ne dixuyan. Jina wî destvala bûna mêrê xwe bir biri bû; lê dişaxwe jî pirsînê ranegirt:

— Gelo, te jî cîranan tiştêk çar ne kir? Mêrik bi dilekî şewiti lê vegehand û got: — Na. Ez çûme cem yekî, rûyê xwe jî min bada. Ê din jî; ez neçûm balê. Dewlemend jî hezkirina peran pê ve çî dizanin? Wan mirovatî, camêrî, dilovani hemî jî bir kirine.

XWÎN NABE AV XWARZÊKE KURDAN

Xanimeke xwende û mamosta dihistanê jî me re gazezek rêkiriye, digel deh lîreyên sûrî. Kaxeza xaninê bi erebî ye. Me ew wergerande kurdmanciyê. Eve kaxeza xanimê.

Gerinendeyê Hawarê ê giram.

Ez bi kurdmanci nizanîm û nikarim bibêjim jî ez kurdmancim. Ji ber ko bavê min erebe. Lê ez xwarziya kurdan im; û gelek hejî wan dikim. Belê diya min kurdmance.

Diya me jî me re dibêje ko gava bavê wê jî Kurdistanê hati bû Şamê jî kurdmanciyê pê ve bi tu zmanan nizanî bû; ne bi tirkî, ne bi erebî.

Lê iro diya me bi xwe bi kurdmanci nizanê. Ji ber ko wê zû mêr kiriye û jî xelkê xwe veqetîya û zmanê xwe jî bir kiriye.

Belê ez gelekî bejî kurdan dikim û nemaze kêfa min jî dirûf û girêdana wan re têt. Carina ez kurdên Cizirê, li sükê dibinim û li şal û şapikê wan heşmetkar diminim.

Ez jî we hêvi dikim, min jî bexin nav xwendevanên Hawarê û diyariya min a kiçik qebûl bikin.

Ez Hawarê di çentikê xwe de digerinim û bi kêf û xweşî lê temaşa dikim. Bê ko jî xelkê bipirsim hînî çend pirsan bûme; mîna «sal, hejmar, sêşemb». Ji ber ko miqabilê wan ên frensîzî li ber e. Tefsîra Quranê jî pîrsek hînî min kir «çêlek». Divêt «sûretê çêlekê» «sûret el beqere» be. Ji ber ko quran bi vi sûretî dest pê dike.

Dilê min heye di tatilê de jî xwe re mamostakê peyda bikim û hînî zmanê kurdmanci bibim.

N. Q.

HAWAR — Me jî xwarziya xwe a nekurdhav gelek minet e; em spasên xwe ên kûr jê re ber pê dikim. Heke dilê wê beye hînî zmanê kurdmanci bibe, bi her awayî em jê re sekinîne; em dikarin jê re mamostê jî peyda bikin.

Ev jî bo zirxwarziya me. Gelo xwarziyên me ên kurdbav û braziyên me çî dikin? Hînî xwendin û nivîsandina zmanê xwe dibin. Heke hin hene ko hêj dest bi hînbûnê ne kirine; me hêvi heye ko xêreta zirxwarziya me jî wan re tajan-geke xurt û derseke kûre.

Di wê gavê de bû ko derî vebû û yek kete hundir û got: «Cîranê delal! bê ko tu riya xwe bi min xîni, te ez jî bi agirê dewlemendê diin şewitandim. Dewlemend hemî ne malperest in. Hin hene ko wek we, jî comerdîyê hez dikin. Ji iro bi şûn de tu jî wek birayekî min di nav mala min de xweyî parî.»

Bi destê belengaz girt û bir. Ji wê şevê bi şûn de heya ew destengî di welêt de rabû mêrikê zîvar teva zarowên xwe di mala cîranê dewlemend de ma û tu tengî ne dit.

FIAD CEMİL PAŞA

HEDÏSËN CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

148 - Yê ko namûsa heval û brayê xwe diparêze, Xwedê ji namûsa wi diparêze.

149 - Yê ko devê xwe digire digihe selametê.

150 - Yê ko hîlekariyê dike ne ji min e.

151 - Misilman ew e ko xelk ji bext û zmanê wi ewle ne.

152 - Yê ko baweriya xwe bi Xwedê û bi roja piştawiyê aniye; cinarê xwe na êştne û aciz na ke.

153 - Yê ko baweriya xwê bi yezdan û bi axiretê aniye qedrê mêvanê xwe digire.

154 - Yê ko ~~hevwana~~ xwe diêştne ta ko ji siwaraⁿ derkeve; ne ji min e.

155 - Mirovê ko tobe bike, weke ko guneh ne kiriye.

156 - Heke hevalê te nefsa xwe ji tiştê ko tu pê ne qailî bêtî dike; rast be ne rast be lnaniya xwe pê bine.

157 - Binivin, lê ko hon hişyar bûn dest bi gotin û kirina qencyîê bikin.

158 - Saxbûn û tiralt bi hev re bikêr na yin.

159 - Yê ko mirovên di xwe bi xwedî dike weke sedeqe daye.

160 - Yê ko poşman dibe, dibe tobedarê Xudayê xwe.

161 - Xelkê hêja du texlî in yên ko hîn dikin û yên ko hîn dibin, ên mayî bê kêr in.

162 - Jin mîna xwehên mirovaⁿ ne, divê qedrê wan bê girtin.

163 - Mirov mîna madena ne; hin kêmeyar in û hin jî giranbiha ne.

164 - Kovan û keser mirov digihin nivê pirtiyê.

165 - Yên ko devê xwe na girin her belayê dibinin.

166 - Her arikariya belengaz û biçareyan bikin; xwedê wê afikariya we bike.

167 - Yên ko ji taqeta xwe bêtir ibadetê dikin nefsa xwe dibin helakê.

168 - Tenayi ji civata xirab qentir e; û civata qenc ji tenayiyê çêtir e.

169 - Wey li wi miletê ko zanayên wan, şêx û axayên wan xirab û bêtêr in.

170 - Sunda me xwin; an honê poşman bibin an derewker derkevin.

171 - Heçî xedar û nefsmezin in; roja piştawiyê de wê bibin mîna mûriya û xelk wê pê li wan bikin.

172 - Xwedê heji wi mirovî dike yê ko gava tiştê dike qenc û rast dike.

173 - Gava hon dibinin ko mirovek xirabiyê dike; an bi destê xwe an bi zmanê xwe wi jê bidine paş, heke hon pê ni karin dia bikin ko ew dev ji wi îşê xerab berde.

174 - Heke hon zalimekî bibinin û destê wi na girin û berdidin ko ew zilmiyê bike xwedê we hemiyaⁿ diêştne.

175 - Cihada mezintir ew e ko mirov ji hakimekî zalim re rastiyê bibêje.

176 - Bav deriyê bûhustê ê navin e, ko te qedrê bavê xwe girt, ew derî ji te re vedibe, ko te qedrê wi ne girt ew derî li ber te wê bê girtin.

177 - Ko Xwedê keçikek da we; wê qenc bi xwedî bikin; ew sibe nav beyna we û agirê dojhê de dibe bedenek.

178 - Yê ko du keçaⁿ bi xwedî û mezin dike; di roja piştawiyê de, bi min re dimeşe.

179 - Yê ko keça xwe na êştne û bernade ko brayê wê, wê biêştne dikevê bûhustê.

180 - Ez û mirovê ko îşê sêwîki digerine di bûhustê de em hevalê hev in.

181 - Yê ko rêwiyekî bibîne û xwarina wi bidiyê bêsik dikeve bûhustê, meger ko wi gunehêk kiriye ko na yê efiw kirin.

182 - Tu qencyîê kême me bine, dev li ken bûn jî qencyîek e.

183 - Tacir di roja piştawiyê de bi fesadker û awanaⁿ re ye, meger ko ew ji Xwedê tirsyar bû, qenci kir û di dan û standina xwe de rast bû.

184 - Ko yekî qenci bi te kir, divê tu jî qencyîê pê biki, heke ji destê te na yê peshê wi bide; heke tu qencyîa wi na bêji û vedîşerî kafirî.

185 - Çavê ko ji tirsê Xwedê giriya ye û çavê ko misilmanaⁿ ji xirbiyê parastine agirê dojhê li wan çavaⁿ na keve.

TEFSIRA QURANÊ

Nişanek — Di çapkirina ayeta şêst û şeşan de xeletek çêbûye.

1 — Tefsira ayetê a rast ev e:

Me ev tişt da qewimandin; ji bona ko mirovên hazir û çêliyên di wan ibretêkê jê bigirin û me pê şîret li bawermendan kir.

2 — Ayeta ko bi hevoka « Gava we ew tişt dît... » destpê dike ayeta heftê û çara ye; ne a heftê û si-siya ye.

3 — Ayeta heftê û şeşan de despêka rêza sisê (em lê vedigerinin) xeleta çapê ye, di Quranê de nîne. Rêza çara de (û cuhî) jî nîne.

4 — Ayeta heştê û neban bi awayê jêrin despê dike: « Û gava ji aliyê Xwedê ve... » Dr. K. B.

Dunik — Dunik dikevin pêşi û paşiya wan pirs û komekên ko mirov wan ji derve ditine û têxe qisetê. Te ne bihistiye ko dibêjin: «Her tişt bi zravi dişkê; mirov bi stûri». Elmedê Xani ji bo kitêba xwe gotiye:

« Ev meywe eger ne avdar e »

« Kurdmaci ye ev qeder li kar e »

Xêzek — Dema ko qiset dikeve şiklê axaftinê û carê ko xeberbêj diguhêre; li pêşiya gotinê xêzekek tête danin;

Mizgîni dan kerê û gotinê:

— Deşsik ji tere bû.

Kerê li wan vegerand û got:

— Êmê min kêr, barê min zêde bû.

Bendek — Bendekê datînin navbera du bêjeyên ko di navbeyna wan de hogiriyek heye. Kariyê - belek. Kariyê - kêlehê. Birca - Belek. Bedir - Xnn.

Ji milê din gava ji kêmbûna cih kitên bêjeyê ji hev de dikevin ev nişandek wan kitan bi hev re girêdide. Hingê bêje dibe du perçe; perçekî wê di paşiya xêzekê de dimîne û perçê din dikeve pêşiya xêzeke nû.

Gava ev bêgavî tête pêş, divêt bêje kit bi kit ji hev de bêne xistin; bêi ko tipeke kitê jê bibe û bikeve xêzeke din. Mesela heke (nermijandin) kete paşiya xêzekê û tê de cih ne bû; ev bêje bi vi awayî tête birin: (ner mi jan din) û ji van çar kitan hin divêt bikevin paşiya xêzê û ên, an a mayîn pêşiya xêza nû, bêi ko ji tipên her çar kitan ne tu ji ji hev bibin.

NAVDÊR

34 — Navdêr ew bêje ye ko kesekî heywanekeî an tiştekeî şani me dide. Ji lewre bêjeyên Zin, pismam, şêr, hesp, post, û kursi navdêr in. Ji ber ko ji van her şeş bêjeyan dido hin kesan, didowên din hin heywanan û didowên mayîn ji hin tiştan pêş me dikin.

C. A. BEDIR-XAN

Şanek — Di hejmara 28an de, di rûpelê zanzehana de li serê stûnê nişandekên niqteşaniyê hatine hejmartin. Di wê hejmartinê de « bihnok » hatiye ji bir kirin. Me hêvi ji xwendevanên xwe heye serê vê stûnê bi awayê jêrin biedilînin:

(.)	Niqte
(?)	Niqtepirs
(1)	Niqtebang
(:)	Niqtecot
(;)	Niqtebihnok
(,)	Bihnok

LA LÉGENDE

DE MIR MOHAMMAD (1)

Mir Mohammad, prince de Botan, régna jusqu'en 1740. Il est resté célèbre dans la tradition locale, beaucoup plus à cause de ses chasses et de ses amours avec la fille du roi des péris, que de ses guerres. Un résumé de la légende de Mir Mohammad a déjà été publié dans le numéro 25 de « Hawar » (Bêriya Botan, notes).

On raconte que l'émir s'était épris de la fille du roi des péris. Il la rencontrait régulièrement dans une caverne de la montagne; il eut d'elle plusieurs enfants. Elle lui avait fait jurer de garder leurs relations secrètes. Or, un jour, le prince s'attarda au rendez-vous. Voyant la nuit venir, ses domestiques, qu'il avait quittés à quelque distance de la grotte, sous prétexte d'aller chasser seul, commencèrent à s'inquiéter. L'un d'eux parlit à sa recherche et le trouva assis à l'entrée de la caverne, en compagnie de sa maîtresse et de ses fils. Le valet tenta de se dissimuler, mais la péri l'aperçut. Elle crut que son amant lui avait manqué de parole, et disparut avec les enfants. Au même instant, le prince fut pris d'une fièvre violente. Il mourut pendant que ses hommes le ramenaient à Djeziré.

Le numéro 26 de notre revue contient également un conte intitulé « Elmedê Zeydan » où il est fait allusion aux relations de Mir Mohammad avec les génies: le héros de l'histoire relate, en présence de l'émir, les circonstances dans lesquelles il a été conduit à la cour du roi des péris, et comment il a cru le reconnaître parmi l'assistance. Le récit terminé, Mir Mohammad déclare au narrateur: « O Ahmadé Zaydan, celui qui était assis ce jour là sur le trône, à côté du fils du Roi des péris, c'était bien moi ».

Dans un article de la « Revue Patriarcale Syrienne » sur Basile Simon II (1939, no 6), nous trouvons encore une autre tradition relative à Mir Mohammed: « Basile Simon II, évêque de Tour Abdin, était très vertueux et très pieux. Il y avait à Bamenmen, chez Avdal Agha, un domestique syriaque qui désirait épouser sa propre cousine. Le prélat se refusait à bénir cette union irrégulière d'après la loi chrétienne. Le valet se plaignit à la femme de son maître, qui demanda à l'agha d'intervenir. Celui-ci eut beau faire, l'évêque ne consentit pas davantage au mariage. Avdal agha se mit en colère et envoya Basile Simon chez Mohammad beg Boqi, prince de Djeziré, espérant que l'émir le ferait mettre à mort. Arrivé à Djeziré, le prélat fut introduit chez le prince. On lui donna une coupe de poison. Il fit le signe de la Croix sur le récipient, et but sans être incommodé. L'émir fut surpris; il fit appeler le domestique qui avait préparé le breuvage, et lui demanda s'il y avait vraiment du poison dans le verre. Sur la réponse affirmative de l'homme, on emplit de nouveau la coupe, et on la lui fit boire. Il mourut le jour même. Mohammed beg convoqua de nouveau

(1) Voir le texte original de l'article et des chansons dans la partie Kurd de ce numéro.

l'évêque, et, dans l'intention de l'éprouver, lui ordonna de danser et de chanter. Il se refusa à danser, mais se mit à chanter en kurde le «Lavij» poème qui décrit le jour du Jugement Dernier et les châtimens réservés aux pêcheurs. Le prince et ses courtisans furent profondément touchés par le chant du prélat, qui fut renvoyé à son village, comblé de présents ». (1)

Mir Mohammad beg était un véritable Nemrod, et il est surtout connu sous le nom de « seigneur des chasseurs ». On lui amena un jour deux jeunes bouquetins mâles qui avaient été pris vivants. Il les baptisa Afeno et Hajale, et les apprivoisa. Lorsqu'ils furent gros, il leur rendit la liberté et interdit de les tuer. Les deux animaux atteignirent rapidement une taille extraordinaire. Quelque années plus tard, le prince de Behdinan envoya à Mir Mohammad la dépouille d'un bouquetin dont les cornes avaient 7 emfans de long. L'émir releva le défi et se mit en chasse, pour tuer une pièce encore plus remarquable. Il se rendit rapidement compte que, seul Afeno ou Hajale pouvaient lui fournir un trophée supérieur à celui que lui avait offert son voisin. La mort dans l'âme, il organisa une battue, tua les deux mâles, et fit présent de leurs têtes à l'Émir d'Amadiyé: on mesura les cornes de Hajale, elles étaient longues de 9 emfans.

C'est cet événement que relate la chanson dont nous publions ici quelques variantes.

I.

Source: Hadji Ramazan Keri.

Mon coeur, malheureux, est tombé dans une embûche.

Mon bouquetin robuste paissait sur l'alpe haute,

Il s'abreuvait à la source de Chkijèn.

Mon coeur a la certitude que Mohammad beg, le seigneur des chasseurs, ne survivra pas:

Afeno est resté à Ferachin. (2)

Peine et chagrins cheminent en caravanes, la joie les a rejoints sur la route.

Je contemple les rocs arrondis des cimes, une légère couche de neige blanche s'y étale.

Mon coeur a la certitude que Mohammad beg, le seigneur des chasseurs ne survivra pas:

Des présages se manifestent par le monde,

Ce monde de malheur qui pour nul n'est constant.

J'ai interrogé aujourd'hui les comptables pour savoir combien s'est écoulé de Novembre, et combien de jours en restent.

(1) C'est le « Lavij » dont le texte et la traduction ont été publiés dans le No 25 de « Hawar ». D'après une autre tradition, l'émir aurait simplement prié l'évêque de chanter une chanson où il ne serait question ni de guerre, ni d'amour.

(2) Il a le pressentiment de la mort de Mohammad beg et se sent déjà en sécurité sur le terrain de chasse du prince.

Novembre est fini, il reste trois jours et trois nuits de Décembre.

Mon coeur a la certitude que Mohammad beg, le seigneur des chasseurs, ne survivra pas:

Les bouquetins mâles dansent sur les rocs arrondis cimes.

Je vieillirai, mais coeur brisé ne peut vieillir.

Bouquetin, malheureux bouquetin à la belle barbe, au nez busqué!

Mon bouquetin robuste paissait sur l'alpe haute,

Il s'abreuvait à la source de Chakh.

Mon coeur a la certitude que Mohammad beg, le seigneur des chasseurs ne survivra pas:

Au sommet de l'alpe haute, Afeno a tourné le dos aux pentes terrestres (1)

Un cri d'alarme a retenti sur les pentes, mais je ne sais qui l'a poussé.

La détonation d'un fusil résonne joyeusement aux oreilles de Mohammad beg.

Je ne sais si c'est celle d'un fusil rayé, d'une carabine, ou d'un fusil à pierre.

Mon coeur a la certitude que l'on a tué Afeno.

Hajale, le père des jeunes bouquetins mâles est blessé de quatre balles.

Je contempiais les hautes cimes,

Comme aux premières lueurs de l'aube.

Douleur et chagrin sont venus camper dans un coeur blessé.

Moi, malheureux, je ne servirai d'émir ou de grand roi,

Autre que le prince, le souverain destitué(2).

II

Source: Hadji Djendi, d'Ereh.

Bouquetin, malheureux bouquetin, avec cette bouche et ce nez busqué!

Les chasseurs ont brisé les rocs de Hendjé; ils ont gagné les pentes de Chakh.

Les poudrières de Mohammad beg, l'émir de Botan, sont d'or et d'argent.

Il en laisse pendre les pompons sur ses reins.

Je préfère à tout autres rendez-vous de chasse (3) celui de Stoun, au dessus de Derba Chekér,

(1) C'est à dire: est mort

(2) Allusion à Mohammad beg qui n'a plus longtemps à régner, ou à quelque autre prince de Botan?

(3) «Çeper» signifie littéralement affût cependant, les «çeper» de Mir Mohammad étaient de véritables rendez-vous de chasse, comportant des pavillons dont les ruines subsistent encore de nos jours.

Mohammad beg, émir de Botan, est monté à cheval, avec une suite de valets et de domestiques, et Chero de Serkhanes, et Rasoul de Fenek.

Ils disent : « Nous allons tuer Afeno, nous enverrons sa tête au khan de Khoy (1).

Nous enverrons sa peau à l'Émir d'Amadiyé;

Nous enverrons sa chair au cadî de la ville, pour son souper.

Ces trois choses sont au nombre des merveilles du monde.

Je préfère à tout autre rendez-vous de chasse celui qui surplombe Devené.

Les poudrières de Mohammad beg, émir de Botan, sont d'or et d'argent, décorées à profusion.

Mon émir, tirer sur Afeno, fais gémir sa maudite femelle.

Bouquetin, malheureux bouquetin, bouquetin des pentes de Tavi !

La pointe de tes cornes est fine, la racine en est épaisse.

Mon émir, détourne ton fusil de la femelle, vise le mâle robuste aux boucles dans le vent.

Que ne répondas tu à mes paroles !

Les bouquetins mâles descendent en file de Kureké Qaso, ils ont contourné les falaises du versant ✓

Nos chasseurs sont novices, c'est pourquoi ils se vantent de la qualité de leur pulvérin.

Je préfère à tout autre rendez-vous de chasse celui de Darkavoté.

Le fusil de Mohammad beg, émir de Botan, tire deux coups par deux coups.

Je ne servirai prince ou seigneur autre que Mohammad beg, émir de Botan.

III

Dans la pièce qui suit, il est fait mention de la tombe de Mohammed beg. Sans doute, le poème a-t-il été composé après la mort de ce prince. D'autre part, il y est fait allusion à Abou Zayd de Balak, chasseur réputé qui accompagnait d'ordinaire l'émir. On retrouve le nom de ce personnage dans un grand nombre de chansons et de récits. On raconte qu'il ne survécut que peu de temps à son maître.

(1) Khoy: ville du Kurdistan iranien.

Douleur et chagrins cheminent en caravane; la joie les a rejoints.

La brume couvre les hauts sommets, Où s'étendent de vastes plans sans neige.

Mohammad beg le seigneur des chasseurs ne survivra pas.

D'extraordinaires merveilles se sont manifestées par le monde.

Je préfère à tout autre rendez-vous de chasse celui de Darkavot,

D'où volent les balles une par une, deux par deux.

Je ne servirai émir ou seigneur.

Autre que Mohammad beg, prince de Botan.

Bouquetin, joli bouquetin !

Les poudrières de Mohammad beg ont des franges qui tombent sur ses cartouchières.)

Détourne le guidon de ta carabine du front de Afeno et de Hajale, vise le mâle caché derrière les cognassiers.

Il me faut aujourd'hui un fusil dont le canon et la crosse soient aussi gros que ceux du fusil de Mohammed Paşa.

Je veux un mortier de poudre, écrasée par deux amoureux.

J'irai au rendez-vous de chasse de Mohammed beg, tuer Afeno et Hajale, les mâles robustes aux boucles dans le vent.

Les nuits d'hiver sont longues et le sommeil me fuit.)

Le temps a passé, les Pléiades sont maintenant au Sud, >

Les blessures sont profondes, ne les exposez pas à la brise ni au froid.

Les nuits d'hiver, brèves ou longues, le sommeil me fuit.

Le temps a passé, les Pléiades sont au Sud, Les blessures sont profondes, ne les exposez pas à la brise ou au froid du matin.

J'ai contemplé une haute cime. Que je souffre !

Douleur et chagrins campent dans un coeur blessé.

Après Mohammed beg, je ne servirai prince ni seigneur.

Je servirai ce roi, cet émir, ce souverain destitué.

J'ai bien examiné le monde, combien je suis perflé !

Afeno et Hajale, les pères des jeunes bouquetins,

Ont contourné l'affut de Mohommad beg, le siegneur des chasseurs.

Si vous ne connaissez pas la tombe de Mohammed beg le seigneur des chasseurs,

Allez au séminaire de l'hippodrome, voir sa stèle.

Arc et flèche et fusil y sont sculptés.

J'ai bien examiné le monde. Qu'il n'est amer!

On entend faiblement les coups de fusil qui partent de l'affut de Mohammed beg, le seigneur des chasseurs.

Si vous ne connaissez pas la tombe de Mohammed beg; le seigneur des chasseurs,

Allez au séminaire qui se trouve à l'extrémité de la place,

Regarder sa stèle funéraire.

Il a couché Hajale en joue.

Bouquetin, robuste bouquetin!

Afeno et Hajale paissent sur la chaise d'Awal.

Ils sont descendus s'abreuver à la source de seigneur.

Hélas, hélas Mohammed beg va mourir et tourner le dos aux pentes terrestres.

Aujourd'hui, le chasseur de chez mon père est sorti seul,

Il est monté jusqu'à l'affut de Karé, qui surplombe Devené.

Le mâle appelait la femelle, Debout, allons à la danse!

Mais Abou Zayd de Belek est à la mort.

Bouquetin! Quelle embûche on t'a dressée! Afeno et Hajale paissent sur la chaise d'Awal.

Ils étaient descendus s'abreuver à Hertchekin.

Alors, j'ai compris que Mohammed beg, le seigneur des Chasseur; ne survivrait pas.

IV

Source: Rasul agha, chef des Jéliyan.

J'ai contemplé Mohammad beg, sa parure et son élégance:

Tes poudrières sont décorées d'or, de franges et de pompons.

Détourne la balle de ton fusil de la femelle, son mâle est debout derrière les cognassiers.

Tu as répondu à tout ce que j'ai dit.

Le troupeau des bouquetins mâles est

descendu du ravin de Qaso et a contourné le Pelengé Zérin.

Nos chasseurs sont novices pour ce qui est du pulvérin: ils se vantent d'être pareils au Balaka Rache (1).

Nous avons dit plus haut qu'il existait de nombreuses anecdotes au sujet des chasses de Mohammed beg; c'est par l'une d'elle que nous conclurons cet article.

Un jour, l'émir et sa suite étaient allés dans la montagne. Les chasseurs s'étaient répartis dans les affuts. Deux frères, appartenant à la tribu des Keran s'étaient installés ensemble. Le prince avait bien recommandé à ses hommes de ne pas tirer tant qu'ils n'entendraient pas la détonation de son fusil.

Le jour se leva. L'émir aperçut un gros ours qui se dirigeait vers l'affut des deux frères. Il arriva à porté de leurs fusils, mais ils ne tirèrent pas. Mohamad beg bouillait d'impatience. Enfin l'ours contourna l'affut et disparut. Le prince se leva et se dirigea vers les deux frères, escorté de ses valets. Il était très en colère et se disait: «Je leur ferai couper la tête, pour avoir laissé échapper cet ours!». Cependant, lorsqu'il se fut approché, il aperçut un spectacle qui l'emplit d'étonnement: l'ours était là, étendu à terre, les pattes liées à l'aide de ceintures et de turbans.

Voyant l'animal venir à eux, les deux frères s'étaient concertés. Que faire? Il ne pouvaient tirer, puisqu'ils n'avaient pas encore entendu le fusil de leur maître. Ils ne pouvaient non plus laisser la bête leur passer sous le nez. Ils avaient donc posé leurs fusils, et tombant sur l'ours à bras raccourcis, ils l'avaient terrassé et ficelé avec leurs ceintures et leurs turbans.

Il racontèrent à l'émir ce qui s'était passé. Celui-ci fut si content d'eux qu'il les nomma, l'un «Fil» (éléphant), et l'autre, «Fengenoz». Il leur dit ensuite: «Je vous fais chefs des Keran, car la dignité de chef doit revenir aux braves.»

R. LESCOT

(1) Montagne du Botan.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdi C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re C. A. Bedir-Xan
- 7 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdi Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10 — Xwendina Kurdi Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11 — Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12 — Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13 — Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14 — Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdi. Lucy Paulé Margueritte û Emir. K. A. Bedir-Xan Paris - 1937
- 15 — Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê. Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolie. Paris - 1937
- 16 — Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê. Şîhrên Kurdi Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûri
Sêmehî	200	Qirûşên	Sûri

Xwedi û gerinendeyê herpirsiyar: Mîr Celadet
Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 30

—*—
SÊŞEMB
1 TÎRMEH 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 30

—*—
MARDI
1 JUILLET 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARE

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Keskesor	Nûredîn Ûsif
Diljaniya Haco axa	Ehmed Namî
Derdê mîletê me	Bedrî Cemîl Paşa
Divê em bibin yek	Cegerxwîn
Kulîlkên Kurdistanê	Telet Qedûr
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Tarîxa Kurd û Kurdistanê	Osman Sebrî
Bi xwehên Guhderz re	Rasteder
Kurd yek in	Derketîkî Dêrsimî
Jîna mîlet	Masûmê Hamidî
Ji xortan re	Nûredîn Ûsîf
Rabûn û rûniştin	Dr. K. A. Bedir-Xan
Ferhengok	Ferhengvan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan

ŞAM—1941
ÇAPXANA SEBATÊ

TEFSÏRA QURANÊ

90 - Ew ji dexsa xwe baweriya xwe bi Qurana ko Xwedê şandiye xwar ne anîne û bi vê yekê dilên xwe bi tiştekî erzan firotine .

Xwedê ji kerema xwe, ji bendeyên xwe ji kijikî re bixwaze ; Kitêba xwe jê re dişîne xwar . Erin li ser ernekê gihast û bi ser wan de ket û ji bona kafiran ezabekî giran heye û ew wan diêşîne û riswa dike .

91 - Gava ji wan re tête gotin ; baweriya xwe bi Qurana ko Xwedê şandiye xwar binin ; ew dibêjin : Em baweriya xwe bi Tewratê tinin ko ji me re hate dahatin û kitêbên din inkar dikin . Lêbelê Quran heq e ; û tesdiqa Tewratê dike . Pêxemberê min , ji wan re bêje : Heke hon bawermend in ; we çire pêxemberên Xwedê kuştin .

92 - Mûsa ji we re bi delilên eşkere û bi mûcizan hâlî bû , piştî ko Mûsa çû çiyayê Tûrê , we ji xwe re golikek anî û jê re ibadet kir ; hon zalim in .

93 - Dîsa binin bîra xwe ... We ji me re sond xwar , me çiyayê Tûrê di ser serê we re da sekinandin û me ji we re got : Vê kitêba ko em didin we bi xurtî û dilpakî ji xwe re bibin û guhdariya emrên wê bikin . We got : Me bihist û em guh na dine te . Ev gotina he ji devê wan derket ; ji ber ko ew keti bûn kufre û hevîna golikî di dilê wan de bû .

Pêxemberê min ... Ji wan re bibêje : Heke hon ji dil bawermend bûna , ma kengê baweriya we bi berdana Tewratê û bi ibadeta golikî , emrî we dikir .

94 - Pêxemberê min .. Ji wan re bibêje : Heke mîna gotina we bihuşt ji terefê Xwedê ve , bi tenê ji we re ye û heke hon di vê gotinê de dilrast in ; de ji xwe re mirinê bixwazin , ta ko hon lez û bez bigehin wê bihuştê .

95 - Herweki destê wan bi xwîna pêxemberan sor û xemilî ne ; tu cara dilxwaziya xwe bi mirinê nin in ; Xwedê halê zaliman dizane .

96 - Tu dibînî ko ew ji mişrikan bêtir ji jiyînê hez dikin , hinik ji wan minêkarê emrekî hezar salî ne , lê ew , bi vê jiyîna dirêj xwe ji ezêb dûr na xin . Xwedê bi emelên wan dizane .

97 - Pêxemberê min ... Ji dijminên Cebrail re bêje : Cebrailê ko ev Kitêb bi destûra Xwedê ji dilê te re nazil kirîye û ev Kitêb tesdiqa rastiya Kitêbên din dike û ji mirovên bawermend re mizgîniya rîya rasti û bihuştê dide .

98 - Xwedê ji her kesê ko neyartiya wî û melyaket û pêxemberên di wî û Cebrail û Mikail dike dixeyide ; Xwedê dijminê kafira ye .

99 - Me ji te re ayet şandine xwar , yên ko nişanî emrên Xwedê dikin ; bi tenê mirovên kafir baweriya xwe pê na yênin .

100 - Her cara ko cuhîyan sond xwar û bext dan , birekî ji wan paşê bextê xwe reş kirin ; ji ber ko piraniya wan baweriya xwe bi Tewratê ne anîne .

101 - Gava ji wan re , ji nik Xwedê pêxemberek ; cenabê Mihemed hat û wî hikmên Tewratê tesdiq kir ; birekî ji wan xudankitêban , Tewrat avêtin pişt guhê xwe , heta ko bikarin Qurane û pêxemberitiya cenabê Mihemed inkar bikin . Tewratê ev tesdiq dikirin .

Qey wan ne dizani^â bû ko Tewrat kitêba Xwedê ye...

102 - Û cuhî ketin pey Iblisên ko di wextê Siltan Silêman de sihr dixwendin û pê emel dikirin. Siltan Silêman bi xwe sihr ne dikir, ne bû kafir; lê Iblis bûne kafir, ji ber ko Iblisan xelk hîni sihrê dikirin.

Sihr di bajarê Babilê de, ji du melaiketên re, ji Harût û Marût re hati bû dahatin; lê gava wan her du melyaketan xelkê hîni Sihrê dikirin; berî dersdanê ji wan re digotin: Em ji nik Xwedê fitnekar in, yên ko hîni sihrê dibin, dibin kafir. Bi vi awayî Xwedê dilpakiya evdên xwe diceribandin, yên ko ji hînbûna sihrê xwe didan paš, bawermendiya xwe xuya dikirin û yên ko hîni sihrê dibûn, bextreşî dikirin û dibûn ji kafiran.

Xelk ji Harût û marût tiştine welê dielîmîn ko bi têsîra wan, jin û mîr ji hev dibin. Geli bawermendino.. Zererê sihrkaran, destûra Xwedê nîn be, na gehe tu kesî.

Bi hînbûna sihrê tu qenci ne digiha wan, wan bi tenê pê xisar didît û cuhiyan qenc dizani bû ko mirovên sihrkar û sihrzan ji buhuştê bê behr in.

Ya rast ev e ko, wan nefsa xwe bi behayekî erzan difiro. Heke wan bizaniya

103 - Heke wan baweriya xwe bi Quran û bi pêxember bianiyana û xwe ji cuhîti û sihrê dîr bikirana, sewaba Xwedê û xeyra wê diditin. Heke ew birewer bûna

104 - Geli bawermendino .. Ji pêxemberê xwe re (raina) me bêjin; cuhiyan wisa digot, di vê gotinê de mana dijûnê heye; lêbelê jê re (inzîrna) ango mîze li me bike bibêjin û ji dil û can guhdariya emrên pêxemberê xwe bikin... Ji bo kafiran ezabekî dijwar heye.

105 - Ji xudankitêban yên ko kafir bûne û mişrik na xwazin ko ji bal Xudayê we, ji we re, qenciyekek bête xwar; lê Xwedê rehm û piyariya xwe ji kê re dixwaze dide û wî pê kamiran dike, kerem û comerdiya Xwedê mezin e.

106 - Gava em ayetekê hiltînin, an paš ve dibin, an li şûna wê ayeteke din tîxin, em hercar ayeteke heja mîna ya ko hatiye hilandin, an yekê jê çêtir dişînin xwar. Ma tu ni zani ko Xwedê bi her tiştî dikare !..

107 - Ma tu ni zani ko xudawendi û serniyaniya erd û ezmanan ji Xuda re ye û ji wî pê ve tu kes ni kare serniyan û arîkarê we bibe.

108 - Ma hon ji dil dikin; ji pêxemberê xwe tiştine welê bipirsîn, her wekî cuhiyan ji Mûsa pirsî bû. Yên ko baweriya xwe bi kufre diguhêrin, riya rastiyê wînda dikin.

109 - Ji xudankitêban gelek hene ko dixwazin — niho ko hon êdî misilman bûne — we ji riya Xwedê bixirînin û ji nû ve, we bikin kafir. Ew ji dexsa xwe wisa dikin, herçend ji wan Tewratê de xwendiyê ko pêxemberîtiya Mihe-med heq e, û dinê wî rast e. Guh medînan wan û dev ji wan berdînan, heta ko Xwedê emrê xwe li ser wan çî ye, ji me re bide zanîn. Xuda bi her tiştî dizane.

110 - Nimêja xwe bikin, zekatê bidin û herçî qenciya ko hon ji bona xelasa ruhê xwe dikin û pêş xwe ve dişînin, honê sewaba wê li nik Xwedê peyda bikin.

Xwedê her tiştê ko hon dikin dibîne.

111 - Û cuhiyan got: Cuhî û File bitenê dikevin buhuştê. Ew ji xwe re wisan dixwazin. Pêxemberê min... Tu ji wan re bêje: Heke hon di vê gotinê de rastdîl in, kanî hiceta we.

112 - No ... Ne bi gora gotina wan e. Heçî ko bi dilpaki rûyê xwe dane Xwedê û dest bi qenciye kirine, li nik Xwedê sewaba wan heye û ji bo wan tîrsa ezabî nîne û ew xemdar na bin.

113 - Cuhîya got: Baweriya filehan ne li ser tişteki bi esas e, filehan got: Baweriya Cuhîyan ne li ser tişteki bi esas e; lêbelê her diwan ji kitêbên xwe dixwendin.

Mişrik û dînnezanan ji di heqê misilmaniyê de weke wan got. Xwedê li ser wî tiştê ko wan lihev ne dikir, di roja piştawiyê de hikmê xwe wê bide.

Ji bona Tefsîra Quranê K. k. (kerem kin) û li hejmarên Hawarê 27, 28, û 29. binêrin.

HEDÏSËN

CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

186 - Pëxember li neviyê xwe nêri ù got : Ji boyê ko emê malê xwe ji we re bihêlin, em xwe desteng dikin ; ji boyê ko emê bikarin we bi xwedî bikin, em her xwe dikevin ù tirsonek dibin ; ù heke yekî djrêjî we kir ji bona parastina we em çavsof dibin ; hon ji rûh ù bilna Xwedê ne .

187 - Gava Xwedê qenciya hakimekî dixwaze miroveki qenc jê re dike wezîr, heke hakim pêkanîna qencyekê ji bîra kir wezîrê wî tîne bîra wî, ko hakim dest bi qencyekê kir, wezîr arikariya wî dike, lê heke Xwedê serfiraziya hakimekî na xwaze; miroveki xirab dike wezîrê wî, ko hakim kirina qencyekê ji bir kir wezîr wê na yêne bîra wî ù heke hakim dest bi kirina qencyekê dike wezîr nabe arikarê wî .

188 - Mîna mirovan dixwim ù vedixwim ù weke wan radibim ù rûdinim; ez ji mirovekim ù nefsmeziniyê na kim .

189 - Nişanê minafiqan sisê ne, gava dipeyivin derewa dikin, gava wada xwe didin lê diqulipin, ko mirov piştta xwe dayê bexçiyê/dikin .

190 - Ko hon hatine vexwendin, herin .

191 - Ji malê xwe berê nefsa xwe bi xwedî bike, paşê arikariya mirovên di xwe ù di pişt re arî ciran ù hevalên xwe bike .

192 - Berê ji xwe re, pê ve meriyên xwe re, pê ve dora xwe re .

193 - Heke dilê hakim li peyayên wî xira dibe; peya mîfsid dibin .

194 - Di roja pişt dawiyê de, li ba Xwedê mirovên xirabtir ew in ko du rû ù riyakar in .

195 - Heke kesekî gulek da we lê vegerînin, kulîlk ji buhustê derkline ,

196 - Heke ji we sê mirov bi rê ve diçin - bila yekî ji wan serekîtiya ên mayin bike .

197 - Her vexwarina ko serxweş dike heram e .

198 - Mirovên bikêrnehati pirsên ne qenc dikin ta ko zana pê şaş bibin .

199 - Ez mizgîniyê didim we ù hon jî, ji yên di pê xwe re mizgîniyê bidin; heçî ko baweriya xwe bi yekîtiya Xwedê anîne wê bikevin buhustê .

200 - Dîn ji sê texlit mirova zererê dibîne; ji zanayên bi tevdan, ji hakimên bi zilm ù

zînat ù ji xebatkerên nezan, yên ko bê rê ù tertîb dişixulin .

201 - Ko zanin hate ji bir kirin xira dibe, ko nehêja hînf wê bûn wînda dibe .

202 - Erna Xwedê, ji helalan, berdana jîna ye .

203 - Helaliya ko Xwedê jê dixeyide berdana jîna ye .

204 - Xwedê ji mirovê ko di neyariyê de hare ; hez na ke .

205 - Bikêrî bikêrnehatiyâ werin .

206 - Ho mirov, nanê te besf te ye, pê qail na bîf; de bi malê hindik ù tîe bi bîrê pîr qîna xwe tîni, ko tu saxî, xwarîna te ji tîeri te dike, bila dînya ko bi eqlê te dikene ù te dixapîne xira bibe .

207 - Kurê jinikekê ji miletê wê ye .

208 - Mizgêstên xwe bê xeml ù rewş, lê gund ù bajarên xwe bi xeml ù zînet ava bikin .

209 - Cebrâîl hat ù gotê min : Her wekî dixwazî bijî dawiyê bimîrî, ji kê dixwazî hez bike, dawiyê jê veqetî, herwekî dixwazî bike tu ê pê herpirsiyar bibî, serfiraziya bawermenda ew e ko bi şev bi ibadetê mijûl dibî ù hewcedarê xelkê nê bin ù çavê xwe nê din her deriyê xelkê .

210 - Bi malê sêwiya ticaretê bikin ta ko malê wan bi dana zekatê kê mî ne be .

211 - Heke hon dixwazin dilê we nerm ù çak be ù îşê we here serî, li ber sêwiya bikevin ù ji wan hez bikin, xêrxwazê wan bibin, dilê wan xweş bikin ù ji xwarina xwe bidin wan ; pariyê devê xwe bidin devê wan .

212 - Pez bi xwedî bikin, bi xeyr ù bereket e .

213 - Hon dizanin pîsîti çî ye ? Pîsîtî ewê ko mirov gotîna yekî ji eflin re dibêje; ta ko ew li hev kevin .

214 - Dev ji heramiyê ù ji heramê xelkê berde ta ko tu serfiraz bibî, bi mal ù rizqê xwe qîma xwe bîne ta ko tu dewfementînê mirovan bibî, qencyê bike ciranê xwe ta ko bawermend bibî, tîslê ko ji bona nefsa xwe dixwazî ji xelkê re jî bixwaze ta ko misilman bibî! Pîr me kene dil pê dimîre (Mirovên bîeql pîr dikenin) .

215 - Ji Xwedê bitirse, tu qencyê kê mî me bine, gava avê ji bîrê dikîmî ko ava setîla te rijîya setîla hevalê te, ew jî ji we re qencyek e, xweşkirina dilê xelkê jî qencyek e, kubariyê me ke, Xwedê ji nefsmezîna hez na ke, heke kesekî bi kêmasiyekê ko tu jê bêri yî, qedrê te dişkinîne, tu eyba wî me de rûyê wî, berde bila ew pê gunehkar bibe ù sewaba kirina te, ji te re bimîne, dijûna me ke tu kesî .

KESKESOR

Di sala 1925an de bû. Wê salê, ez hin nû diçûm dibistanê, lê dibistana tirkan.

Di meha Sibatê, Sibata dinoka welatê jorin de, di gelek cihan de, berf wek dêliya bûkekê ji rûyê erdê hildihat û geşiya hêşinahiye û kulilkên Biharê. bi tevi tazehiya wan pêş me dikir. Goya zivistan ji bi hatina tişteki hêja hesiya bû, û zû xwe da bû paş û şûna sermê, berf û bagerê da bû şirgermiya tava Biharê.

Di van rojan de bû ko li bajêr tevliheviyek hebû: Di malan de mezin ji ker ve diştexilin û bi kêf û bi ken bûn. Jin bi tirs û telaş bûn û bi zarokan re pir mijûl ne dibûn. Esker bi zor diketin xaniyên Kurdan mitralyoz datini serê banan.

Li dibistanê, şagirdên mezin digihan hev û pir lişt digotin: «Şer .. kurd ... tirk ... standin ...» Me piçûk, me dida pey wan û bê ko bir bibin bi van nûçeyan kêfxweş dibûn. Lehtstik û ders bê rexbet bû bûn. Pirsên: «şer ... top ... tîfing ... kuştin ... hatin» em serxweş dikirin.

Mamosteyên ko giş tirk bûn bêzar xuya dikirin; di dersxanê de gêj dibûn û bê hemd dipeyivin. Êdi stranên tirkî ne dihatin gotin û ala tirkan ne dihatê çikandin ser dibistanê.

Tirs û tevger roj bi roj meztir dibû: Memûr xwe tavêtin mala mezinên kurd û bext ji wan dixwestin.

Esker top û mitralyozên xwe berdidan û direviyan. Mezinên bajêr yên ko berê berberî bi hev re dikirin li hev dihatin û çek didan mirovên xwe.

Dibistan hati bû girtin û mamoste xwe veşarti bûn. Zaroyên deh, panzdesali xencer û şejderb hildigirtin. Pirsê «tên» ji her devî derdiket; her kes bê sebir bû...

Rojekê: «Hatîn ... nêzik bûn ... kurd hatin...» digotin. Xort û mêr bi çekên xwe ve, bi dahol û zirne hin siwar, hin peya bi hezaran û bi dengên her bijî kurd ... her bijî kurdistan ... her bijî serbestî ... ji bajêr derketin û çûn pêşiya leşkerê kurd yê ko li her derê dida pey t... û ji dûr ve tirs dixistin dilê wan. Jin û zaro derketi bûn ser banan: hinan stranên şer digot, hinan govend digirt. Zaroyan debançe berdidan û hesp dibezandin. Herkes ji kêfxweşiyê mest û gêj bû bû.

Behsa rojeke nû û jîneke geş dikirin. Piştî demekê siwar bi kum û destmal, bi

şal û şapik wek birûskan ketin bajêr û rast çûn seraya hikûmeta t...

Li serayê tişteki rengin xuya kir. Wê rojê hinek baran hati bû; di pişt re bi derketina rojê keskesor bi ezmanan keti bûn. Me got qey yek ji wan danî bû serayê.

Xelk li dora serayê kom dibûn. Em zaro ji çûn: ew tiştê rengin di ser serê me re sekini bû. Lê ew ne keskesora ezmên bû. Ez bêsebir bûm ... li bavê xwe geriyam. Leşker rêz girti bûn, stranek digotin, çavên wan ên tûj têrken bûn. Min ew li ser hespê dit, ez çûm cem; wi ez danim ber xwe. Min jê pirsî: «Bavo ev çi keskesor e li ser serayê?»

— Ev ala me ye; kurê min! Ev şan û şerefa miletê kurd e!

— Berê yeke sor hebû; ew çi bû bavo?

— Ew ya neyaran bû. Neyar bi zor keti bûn welatê me. Em kurd iro wan ji erdê xwe derdixinin û dibin xwediye wi. Ha ji te re aleke piçûk! Wê deyne ser dilê xwe! Heji wi bike û ji bo serfiraziya wê bixebite!

Ez bi gotinên bavê xwe bû bûm sermest. Dilê min hildavêt. Bavê min ez maç kirim û ez danim erdê.

Heya ko ew keskesor li sera û kelata bajêr pêl dida dinê bi me re tim Bihar bû, bihuşteke rastin. Lê Biharê me zû wergeriya Paizeke reş û bihuştê me bû dojeheke dijwar.

Piştî çend mehan rewşa bajêr guherî. Tirseke mezin ket şûna geşî û rahatiyê. Ji bêbextiya kurdan û ji ber ko hinekê wan ji nezaniyê arikariya dijmin kiri bûn, kurd dişikestî. Mirovên xwenda behsa bêbextî û bêrûmetiya hin kurdan dikirin. Ev ha pir dom ne kir! rojekê dijminan dora bajêr girt û bi topan li me xist û gotin teslim bin. Lê herçend mêrên çekhilgir ne ma bin ji; jin, zaro, pir û nexweş ketin pêşiya dijmin. Hin xweş tete bira min: wê rojê şereki no û xwindar çêbû. Kurdan arikariya dijmin dikir. Gelek ne ajot dijmin weke gurên birçi ketin bajêr... hin di ci de kustin, zaro û jinên avis dan ber sîngiyan, kal bi dar ve kirin. Hinên din ji bi zar û zêçên xwe ve avêtin cihên nenas û nependî.

Ala rengin, şan û rûmeta me, çirandin avêtin ber lingên xwe, pê lê kirin û li şûna wê ya xwe, ya xwixwaran danin. Zman û stranên kurdi bend kirin û tirseke dijwar xistin dilê xelekê.

Ev şanzdeh sal in ko ev hal di kurdistanê de hikimferma ye. Û disa şanzdeh sal in ko

DILJANIYA HACO AXA

REHMETA XWEDE LÊ Û LI MIRIYÊN MALBATA WÎ BE

Der sala hezar û neh sed û çil,
Bist û didiwê Nisana têrgul;
Axê me Haco ê dilovan,
Xemxwarê feqîr û jarên kurdan.
Yezdanê mezin bi rehmeta xwe,
Dil şad kirî bi ceneta xwe.
Bîst û sisîyê meha me gotî,
Tîra felekê dilê me solî.
Tabût giha bû ser mezarê,
Rengê xwe dida riwê Biharê.
Ezmanê Cizîrê bû bû tari,
Wê gavê ji ewran xwîn dibarî.
Ew dem te digo ew e qiyamet,
Zahir ko me dîn du sed elamet.
Em xerqeyî pêlê hesretê bûn,
Sewda ji serê me wê demê çûn.
Xortê me ketin deravê kalan,
Bi hêl û qiwet misalê dalan.
Ser ta bi qedem hemî birin bûn,
Têk da bi tebayî sernexwîn bûn.
Rûdênê keça hemî wekî co,
Bê eql û hewes ji derdê Haco.
Şev ta bi seher melûl û gêjin,
Xwîn in ko ji çavê reş dirêjin.
Çerxa felekê neyar û bêbext,
Doza te çi ye, bi min re her wext?
Nahêle bi dilxweşî ko rûnin,
Nisxa xereza te em bixwînin.
Serdarê ciwan û xort û kalan,
Bê sûc û guneh te kir bi talan.
Em mane di hesret û xemê da,
Tîra ko li dil ketî te lêda.
Bes ko kedera te em helandin,
Can û cegerê me lev kewandin.
Qehr û xezeba xwe bes birêje;
Cewra te li me kirî ji mêje.

ala rengin di dilê min û di dilê hezar xortên kurd de pêl dide.

Ji bo anînciha wesiyeta bav û kalan, vekirina tola wan û daçikandina ala xwe ser kelat û çiyayên Kurdistanê em kurd li benda Bihara xwe ne; li benda baraneke bi keskesor

NÛREDÎN ÛSIF

Celwa xezeba xwe dagerîne;
Sûcek me tu nine ev çi kin e.
Qirên û hewarên xort û bûkan,
Lerzîn dikete dilê biçûkan.
Fîxan ji me çûne banê barî,
Hêja bi me re dikî neyarî.
Ko rêçşinasê miletê kurd,
Xemgîr li ser wî miletê kurd.
Haco tu bi navê kurdewarî,
Razayî li benda cewa barî.
Emrê te meger giha bû şestî,
Nazdarê welat tu zû nivistî.
Wextê te ne bû, niha tu razî,
Doza me bi dilxweşî bixwazî.
Insaf bike ev ne edle, zilm e;
Rojek te ne kir kerem digel me.
Bistanê bi hendesê te danî,
Guhdari hene bi dergevanî.
Pêta li dilê te ê birindar,
Xortê me ji xewnê kirine hişyar
Der heqê te de nizam çi bêjim,
Bê sebr û qerar û dîn û gêjim.
Feryad dîkin ji bê mecalî,
Hêstir diwerin ji her du alî.
Tirba te li pêşberê me her dem,
Pê sebr dîkin heta xweşin em.
Ger çendî qewî li me nihan bû,
Navê te î xweş ji nû eyan bû
Namî bes e, ey şivanê derdan,
Hêja bi xweşî dikî xeberdan.
Wek mirxê hezîn bi davê dilxweş,
Rûne bi tenê li kuncikî reş.
Çendî ko bibêjî, hem binalê,
Heta bigihîne dewrê salê.
Dîsa tu nizanî ev çi hal e,
Derdê di dilaye, bê mecal e.
Lê hêvî dikim ji Xwahê gewre,
Vi ewrereşî li me bigore.

Daxwaz î me êdî zû xuya bê,
Şêrin e welat niha qe nabê.

Ey Xwahê mezin tu çendî pakî,
Haco tu bi rehma xwe şakî.

Kêmayî hebin ji, lê nebîne,
Pir cewr û cefa ji bo me dîne.

EHMED NAMÎ

DERDÊ MILETÊ ME

(Ez dibêjim), (Nema dikim)

Berî ko ez dest bi meqseda xwe bikim , ez dê çend pirsan ji bo brayên xwe yên ko li Sûriyê rûniştî bikim .

Gelî biran Hawar derket , gaziya miletê kurd . Heya kari be li Kurdistanê derkeve mehvanê we ye . Divê kurdên ko li Sûriyê rûniştî ne Hawarê bijînin ; bi her hawayî alîkariya wê bikin ko kari be gaziya xwe bibe serî .

Derdê miletê me çi ye ? Ew çira hey a îro ûsa maye ? Bi min ev her du pirs bo me pir xedar in . (ez dibêjim) çi ye ; dema ko yekî ji me , ev pirs got tu dêbêjî qey ayeteke quranê ye ; jê venagere .

Mezin û piçûk xwenda û nexwenda giş welê ne . Gelî birano ma ne îsa ye ? ev pirsên te ne rast in , welê cênabe . (Ez dibêjim) xelas bû . Tu çi biki feyde nîne . Pir caran heye ko ew baweriya xwe tîne ko fikra wî ne rast e , lê carekê (ez dibêjim) gotiye bi şûn da venagere .

Divêt hêdi hêdi weke miletên din xwe hîn bikin ko veke wan em ji bêjin (em dibêjin) . Kînga me vava pêk anî karê me bêtir dê bimese .

Ew ji çawa dibe ? Kînga ko çend heval gihiştin hev li ser fikrekê xeber dan fikra ko li piraniyê de ma wê fikrê qebûl bikin bi dû piraniyê de herin . Heya îro çend civata kurdan çêbûne . Giş ji bo (ez dibêjim) ne çûne serî .

Gelî şêx û melan , mezin û xwendewarên kurdan ! ev kêmanî di we de ji hene . We ewçend mal û milkê xwe , îstiqbala xwe ji bo xelasa miletê knrd feda kir . Ma hon nikarin dev ji van her du pirsan berdin ? ji we dengê derkeve kurdên nezan ji wê bidin dû we .

Pirsa din ji (nema dikim) e . Ev pir lişteki ecêb e ; bi yekî re ser fikrekê xeber bidî ; tucaran bê camêri li te venagerîne . Pir caran dengê xwe nake , meriv dibê qey fikra me qebûl kiriye . Lê ne îsa ye . Ji xwe ra riya revê çekiriye . Qenc hat ; hevalê te ye ; ne hat ne bi te re ye ; ev disa ne liştek e .

Car heye bi her awayî hevalên hev , bi sondekê mezin ji girêdayiyên hev in û li ser fikrekê ji li hev hatine , lê saeta ko şîxul nêz dibe ; divê dest bi karê xwe bikin ; yek ji wan ra dibe dibêje (nema dikim) .

Keko îsa nabe , em hevalên hev bûn me sonda xwarî bû . Pir meriv hene ji vî rûyî dê bixesirin . Îşê miletêki ji bo viya dê bi şûn

DIVÊ EM BIBIN YEK

Ji paşa û begên kurdan ,
Di vê rê yek ne bû hişyar .
Ji bo serbestiya kurdan ,
Ji bo wan qet yek ne hû Xemxwar .

Hemî talanker û mêrkuj ,
Li ser wan dijminê xwînrej .
Melan êriş birin Euro ,
Heta Zeydo kirin serdar .

Dirist hû kuştina kurdan ,
Di şer'a şêx û mamostan .
Beg û ağan di nav gundan ,
Digotin her em in xuukar .

Yên xwenda li bajaran ,
Meger zana dibû , disa .
Di bin destê neyaran da ,
Dima ew bê gem û hevsar .

Bi zazî geh bi tazî geh ,
Bi tirkî , geh bi tatîti .
Mijûl bûn ehlê bajaran ;
Gelê kurdan ne hû yekzar .

Bi çil gundan hebû navek ,
Wekî xuşnav û mirdasan ;
Ne yek berk û ziman û dil ,
Bi vî rengî mirin yekcar .

Li hawêr dijminê bedxwaz ,
Ji hev em raqetandin tev ;
Heye ko ew ji hev dir e ,
Kirin dijmin kirin xwînwar .

Edîb û şairên kurdan ,
Bi biskên şê mijûl ma bûn ;
Yekî wek min hebûna ; lê
Di nav wan de dima bê çar .

Zeman sed fîrsetên hêja ,
Belaş dan , kes ne hû bêjê .
Heta hasil giha Mûsil ,
Cegerxwîn nû dikê Hawar .

CEGERXWÎN

de bikeve . Tu çi biki feyde nabe . Qîma wî nayê ; dibê (nema dikim) .

Eviya pir caran hatiye serê me . Ez ji şêx û melan , mezin û zanayên kurdmancan hêvî dikim ; bira bixebitin vê adeta nerind ji nav miletî rakin . Weke miletên din em ji xweyiyê pirs a xwe bin . Bira di şewrekê da rind bifikirin .

Heke pîrseke wan hebe wê gavê bêjin . Lê kînga ko soz dan serê wan ji here divê pirs a xwe bibin serî . Di mêranî û di camêriyê de weke miletê kurd kem peyda dibin :

KULILKÊN

KO JI KUDISTANÊ TÊN

Her sal kulilk li derekê li hev diciviyên û biserhatiya xwe ji hev re digotin . Kijan emeleki baş kiri be jê re mikafatek didan .

İsal civata wan li cem krizantêmê [1] û di bin riyaseta wê de bû .

Roja civînê kulilk hemî hati bûn ; ji sê kulilkan pê ve : Nergis , Beybûn û Xecxecok . Ji her ko wext dereng bû bû li benda wan ne sekinîn . Her yekê ji wan , bi dorê çiroka xwe got :

Berî hemiyan gulê dest pê kir û got :

— Min isal tişteki hêja ne kiriye . Bi tenê ez kelim dibistanekê û min dersxana zarokan xemiland û zarok pê kêfxweş kirin .

Kulilkan gişan , bi deveki , got :

— Aferîn ; ev tişteki hêja ye .

Dor gihaşt rihanê . Ew got :

— Ez li dawetekê hazir bûm û min sînga xanimeke xweşik xemiland

Kulilkan ne hişt ko rihan gotina xwe biqedîne , pê kenîn û henekê xwe pê kirin .

Lalê got :

— Tiştê ko min isal kiriye ev e : Berî çend rojan ez li ber serê xorteki biyanî û nesax sekinim , û çiqas ji min hat min demên wî ên paşin geş û sivik kirin .

Kulilkan tev de got :

— Pir baş , pir baş , ev tişteki hêja ye , divêt mikafat ji te re be .

Heçî benefşe , got :

— Ez li taştêkê hazir bûm . Mir û mezin li dora sifrê rûniştî bûn , pev dişewirin ; gotina wan li ser şer û xerabiyê bû ; û

Kulilkan ne hişt ko gotina xwe leman bike ; lê rabûn û gotin :

Bes bibêj ; kulilka felaketê !...

— Bi vî hawayî her yekê çiroka xwe got .

(1) Texlîtek kulilk e ; xelkê Dîyarbêkrê jê re « pat » ji dibêjin .

Dinê pê zane ko kurd weke şer in ; tucaran xwe ji mirinê nadin alî . Lê çî feyde tucaran ji gotina wan bi yek nabe . Em nikarin baweriya xwe bi hev binin piştî xwe û hev girêdin . Bo vê ji li bîndestê biyaniyan da mane .

Heke em dixwazin bi ser xwe û xweyiyê wêlateki bibin divê em van tiştan ji nav xwe rakin .

Kurdino destên xwe bidin hev ta ko em kari bin dilxwaza xwe bibin serî .

BEDRÎ CEMİL PAŞA

Kulilkan dest bi sêwra xwe kir gelo mikafatê bidin kê ? Çaxa ji derve dengê hat ; derî vebû û her sê kulilkên din : Nergis , beybûn û xecxecok , westiya û xwêhdayi ketin hundir û gotin :

— Em dereg man , qisûra me efîw bikin . Em ji dereke gelek dûr , ji çiyayên Kurdistanê tên . Li wê derê em rasti sê cendekên xortên kurd hatin . Ew di rîya welat û miletê xwe de bi şeref û rûmel hati bûn kuştin , em liber wan sekinîn , me ji wan re sih girt lêta ko hevalên wan hatin û ew veşartin .

Kulilk tev de rabûn ; ew rakirin ser milên xwe ji wan re çepilkan li hev xistin û gotin :

— Her bijin , her bijin ; mikafata vê salê ji we re ye .

TELET QEDÛR
HEC ELÎ BEGZADE

REWŞA DINYAYÊ

Ji îro û pê de Hawar di her hejmara xwe de xwendevanên xwe li ser rewşa dinyayê wê serwest bike ; û tiştên ko di nav nihe de çêbûne bi urti ji wan re bide zanîn .

Ji bo destpêkirinê emê bi şûn de veşandin û çavên xwe li bûyerên ko ji destpêka şer hetanî îro çêbûne bigerinîn .

Di şerê 1914an de zora elmanan çû bû û elman şerpeze bû bûn . Tu mistemlike di destê elmanan de ne ma bû , û hin birên welatê wan ji bi ser dewletên din ve kiri bûn .

Piştî ko Hitler hikim xiste destê xwe , xebateke zor xebiti , yekîtiya Elmanyê û Nemsê pêk anî ; birên welatê xwe yên ko jê hati bûn birin bi şûn de veşandin , dewleta Çekoslovakîyê ji ortê rakir û ew erd kire du wilayet û xiste bin hîmayeta Elmanyayê . Ji xwe erdê vê dewletê beriya şerê 1914an di destên Elman û Nemsê de bû .

Êdî mesela Danzigê ma bû . Danzig di behîra Baltiqê de bendereke elmanî ye . Sondxwariyan piştî 11an ew bender da bûn ser Polonyayê û ji Elmanyayê veqetandi bûn . Erdekî teng , weke liwanekê diket navbera Denzig û erdê Elmanyayê . Ev liwan ji di destê Polonyayê de bû . Ji xwe Polonye ji wek Çekoslovakîyê piştî şerê mezin bû bû dewlet . Beriya hingê Ûris , Elman û Nemsê erdê Polonyê Têk vekiri bûn . Ji Danzigê pê ve hin erdên elmanî ji keti bûn nav tixûbên dewleta Polonyê . Lê elmanan hêj qala wan ne dikir .

Elmanan dixwest di navbera tixûbên xwe û Danzigê de rêkê çêkin û ew rê bi milkane aidî wan bibe ; wek erdekî elmanî . Polonyê pê qail ne dibû . Ingilîz û Firensîz ji keti bûn navê .

Danzig herçend erdekî polonî be ji bi awakî xweser dihate idare kirin . Jê re digotin bajarê serbest . Hikim di destê walikî de bû û ew walî civata miletan tayîn dikir . Meclîsek ya Danzigê hebû . Xelkê Danzikê herçend tev de elman bûn ji lê hemî ne ji tayê nazîyan bûn . Lê elmanê nazî , hin bi hin piraniya meclîsê xisti bûn destê xwe û guh ne didan hikûmeta Polonyê . Hebû ko nazî

rojekê dest deynin hikûmetê; xwe bi serxwe ilan bikin û erdê danzigê bigihînin Elmanyayê.

Ji bayê Ewropayê bihna barûdê dihat. Tirs hebû ko şer çêbibe; şerêki mezin, wek şerê 1914an. Ji wextê mesela Çekoslovakayê hêtir.

Li gora tifaqekê, Polonyê biketa şer diviya bû Frensiz û Ingiliz li piştê wê rabin. Ingiliz li hevalbendan digeriya. Heyeteke ingilizi çû bu Moskoyê û bi zimamdarên Ûris keti bu mizakerê. Lê ji nişkekê ve wezîrxariciyê Elmanyê, Von Ribentrop bi balafirekê kete paytextê Ûris û bi dewleta Ûris re miahedeke nelihevixistinê imza kir. Heyeta ingilizan bi şûn de vegeriya Londrê.

Lê ji milê din hevalbendê elmanan ê kevin, tirk rû jê bada û berê xwe da ingilizan. Pêşdetir tirk ketin tifaqa frensiz û ingilizan; û di vê babetê de li Enqerê di navbera ingiliz, frensiz û tirkan de miahedek hate imza kirin.

Her du aliyên xwe kar dikir; şer nizing bû bû. Polonyê ciwab da Elmanyê. Li ser vê yekê li yekê Îlona sala 1939an de, rojêkê Înê ordiwa elmanan dirêjî Polonyayê kir. Elmanan bi awakî nû şer dikir û dirêjîki diketin welatê neyarên xwe. Poloniyên herçend dest birî bin ji xwe şikestî. Elman li nehê Îlonê gihastin paytextê Polonyê û li 21ê mehê polonî bê qeyd û şert teslim bûn.

Zimamdarên wê revîn Romanyayê; jê çûn Frensê û jê ji berê xwe dan Ingiliterê.

Elman û Ûris Polonyê di nav hev de leva kirin û bi vî awayî dewleteke mezin bi sih û du milyon rûniştiman ji hev de ket û ji ortê rabû.

Herçî frensiz û ingiliz li piştê Polonyê rabûn û li siseyê Îlonê daketine qada şerê lê arîkariya Polonyê ne kirin. Ji ber ko di bejê re nikari bûn bigihin Polonyê. Di rojên pêşîn de digotin ko Ingiltere bi stola xwe û di riya behirê re wê bête hawara Polonyê. Lê ev proje ji ne çû serî û zora Polonyê di nav sê heftan de çû.

Ingilizan esker şandin Frensê û her du hevalbendan bi hev re xeta Majîno asê kir. Xeta Majîno li ser tixûbên elman û frensizan de asêgeheke êcêb bû. Drêjahiya wê 150 kilomêtir.

Asêgeh ji rûyê erdê hêtir li bin erdê bû. Li bin erdê qîşleyine mezin û depozaneyîn hebûn. Hin topên wê ji dani bûn bin erdê. Wextê şer de ew derdiketin rûyê erdê; bera dijmin didan û dîsan dadiketin binê erdê.

Piştî şerê Polonyayê heta Bihara 1940î tişteki bi ehimiyet çênebû. Di qada şerê roava de, yanî di fixûbên elman û frensizî de topçiyên li hev dixist; û balafirên nêrevanivê erdên hev keşif dikir.

Bi tenê di warê siyasetê de bûyereke girane hate pê. Li Berlinê elman, talyan û japonan tifaqek inza kir û jê re tifaqa şebandin gotin. Li gora madeke wê tifaqê heke ji dewletên ko îro şerê elman û talyanan dikin pê ve dewleteke din dirêjî elman û talyanan kir hingê japon ji wê bikeve şer û şerê wê dewletê bike.

Herkesî got ew dewlet Emêrika ye; ji ber ko Emêrike mevildariya domokrasiyan, yanî ingiliz û frensizan dikir. Ji milê din Elmanyê bi lihevhatinên iqtisadî navbera xwe û Ûris xurt dikir.

Her texlît madeyên hov ji cem Ûris dihatin Elmanyayê.

Ingilizan ji herweki di şerê 1914 an de kiri bû ebloqe ilan kir; yanî ji hemî dewletên dinyayê re dan zanîn ko her texlît dan û slandina ticarî bi elmanan re hend e. Li ser vê yekê û hetanî îro ji ingiliz vaporên dewletên bêteref ji li behirê digirin; wan velo dikin û heke di nav wan de tiştin ji bo Elmanyê dîtin wan û vaporan ji zemt dikin.

Di vê navê de Ûris dirêjî Fenlandiyê kir, lê işê xwe ne bir serî. Paşê bi têkiliya elmanan Fenlandiyê stoyê xwe ji Ûris re xwar kir û tiştê ko jê dixwest da ê.

Sala 1939an bi vî rengî qediya û bişkojên Bihara 1940î bi şerê Norvêjê vebûn.

Bêdiro, li 9ê Nisana sala 1940î, rojêkê Duşembê elmanan dirêjî Norvêj û Denîmerkê kirin. Elmanan digot: « destên me de isbat hene ko ingiliz û frensizan karê xwe kiri bûn bavêjin ser Norvêjê û me di behira Baltiqê de hebis bikin, me rê ne da wan û pêşî ji wan stand ».

Denîmerkê dest hilnani û teslîm bû. Norvêjê li ber xwe da. Ji ber ko di navbera Norvêj û Elmanyayê de behir heye; elmanan eskerên xwe di bejê re nikari bûn binin Norvêjê. Diviya bû di behir û ezmanan re bihatana. Ingiliz û frensiz hatin hawara Norvêjê; stolên wan û ya elmanan li hev xistin; lê elman bi vapor û bi balafirên derbas bûn û di rojêkê de ketin paytexta Norvêjê.

Qral û hikûmet xwe dan aliyê bakur, esker dan hev; û xwe pêkanîn. Ingiliz û frensizan esker derêxistin bejê û digel norvêjiyan bera elmanan dan. Elmanan herçend ber bi bakur ve diçûn, ewçend ji îşê wan zehmet dibû. Bakurê Norvêjê tev de çiya ye û tê de ne rêhesin ne ji şose hene; û heta dawiya Bihara paşîn berf û qeşa ji erdê ranabin.

Şerine dijwar di navbera elman û sondxwariyan de çêbûn. Lê gelek ne ajot, eskerên ingiliz û frensizan digel qral û hikûmeta Norvêjê ji erdê Norvêjê rabûn û vegeriyan cihên xwe.

Elmanan bi şerê Norvêjê bakurê Ewropê xisti bûn destê xwe û keti bûn pêşberê girava Ingiliterê. Bi ketina elmanan Norvêjê destên ingilizan ji hesinê Îsvêçê dibûn. Ji ber ko hesinê Îsvêçê di Norvêjê re diçû Ingiliterê.

Dîsan elmanan da zanîn ko dilê ingiliz û frensizan heye di Belçike û di Holandê re bên û li elmanan xin. Elmanan rê ji van her du dewletan xwest ko di erdên wan re derbas bin û bikevîn biwara dijminên xwe. Wan her du dewletan cewab da elmanan.

Li 10ê Gulana sala 1940î elmanan dirêjî Belçike û Holandê kirin. Van her du dewletan arîkariya ingiliz û frensizan xwest. Frensiz û ingiliz çûn hawara wan.

Hin erdê Holandê ji behirê nizîmtir e. Holande rabû behir berda ser erdê xwe. Lê tu havlê jê çênebû. Li çardehê Gulanê yanî piştî çar rojên Halanda teslîm bû. Qrala wê digel hikûmeta xwe çû Ingiliterê.

Belçike 18 rojan şer kir û li 28ê Gulanê bi destê qralê xwe teslimî elmanan bû. Lê hikûmeta Belçikê çû Frensê û jê ji Ingilterê.

Ji Flandirê eskerên elmanî keti bûn navbera ordiya sondxwariyan û ew ji hev veqetandi bûn. Piraniya ingilîzan li milê bakur ma bûn; ew ji Dünkerkê li vaporan siwar bûn û vegeryane welatê xwe.

Elmanan çend rojan bihna xwe da û li 5ê Hizêranê şerê Frensê ê mezin dest pê kir. Elman ketin Parisê; hikûmeta Frensê çû Bordoyê.

Dijmin roj bi roj; saet bi saet dihate pêş. Reîscimhûr û reîswezaretê Frensê istifa kirin; û hikim xistin destê Merêşal Pêten. Merêşal li 22ê Hizêranê bi elmanan re mitarekêk çêkir.

Bi vî awayî şerê qada roava ji temam bû û ji roja şerê Belçik û Holandê heta çekdaniya frensiz û elmanî, ev şer 32 rojan dom kir.

*
**

Heta vî çaxî Elmanyê bi tenê şer dikir. Lê hevalbendêke wê hebû: Îtalye. Îtalye heta hingê ne keti bû şer. Lê piştî ko frensiz şikestin elman ketin Parisê û berê xwe dan behira spî Îtalye ji rabû û kete şer. Talyan di hin cihan de sê çar kilomêtir ketin erdê Frensê; û digel elmanan, bi Frensê re mitarekêk imza kirin.

Piştî şerê Frensê peravên Ewropayê ên roava ji bakurê Norvêjê heta tixûbên Spanyayê tev de keti bûn destê Elmanyayê. Elman ji wan peravan radibûn, diçûn Ingilterê li bajarên Ingilterê dixistin, nemaze li Londirê.

Carina balafirên elmanî, bê etlabî deh diwanzdeh saetan li Londrê didan. Hin taxên Londrê ji binî edim kirin. Di perava manşê de hin bajar yekcar hilweşiyane û bûne xirbe. Ingilîz ji diçûn Elmanyayê û li bajarên wê dixistin; lê di destpêkê de ne bi xurtiya elmanan. Lêbelê piştî ko Emêrikê ji wan re balafirên mezin û dûrger şandin ingilîz ji bombardimanên xwe xurt kirin.

Piştî şerê Frensê her kesi digot elman wê dirêji Ingilterê bikin û derbasî erdê wê bibin.

Ingiltere giraveke mezin e; çarnikarên wê behirin û di tu derê re nagihe beja Ewropayê. Di navbera Ingilterê û Frensê de behireke teng heye jê re Manş dibêjin; frehiya wê 35 kilomêtir in. Guman bû ko elman di wê û di ser wê avtengê re derbas bibin û herin Ingilterê vegirin. Ji xwe elmanan gelek esker û topên mezin anî bûn peravên Manşê û bi wan topan li bajarên Ingilterê ên peravên dixistin. Lê elmanan ev tişt yanî derbasbûna erdê Ingilterê hetanî îro jî ne ceribandine.

Şerê elman û ingilîzan di qada şerê roava de di ezmanan û di behiran de çêdibin.

Balafirên hev li bajarên hev dixin. Ji milê din li behirê şerê zor çêdibe. Ji wî şerî re şerê Etantikê dibêjin. Etantik behreke mezin e, dikeve navbera Ewrope û Emêrikayê. Noqar û balafirên elmanî di wê behirê de vaporen ko ji Emêrikê çek û çebirxanê ditînin Ingilterê dirêji wan dikin; û carina wan bin av dikin.

*
**

Piştî mitarekê kele navbera frensiz û ingilîzan ji. ingilîzan bi hênceta ko frensiz stola xwe tes-

TARİXA

KURD Û KURDISTANÊ

—3—

Di benda berî vê de, me li ser bakur û roavayê sinorê Kurdistanê zanîna xwe gotibû. Di vê bendê da min dil heye li ser hejmara gelê kurd bipeyivim. Çiças ko der heqê hejmara kurdan tişteki rast û dirist di destê me da nîne ji, mafir ko di vî wari da pir û hindik axaftin bûne û ev axaftin ne di cihê xwe da ne: divê em xwe jê bi şûnda nedin. Di van gotinên bûyî da, eger qesdên siyasî tine bûna, belbî ji me di vî warê nexweya da tu lişt ne digot û dihişt roja wê. Lê felneçakiya hin kesan em di vî wari da ji dane axaftin.

Li ser hejmara gelê kurd, xasma piştî şerê mezin pir gotin bûne. Lê tuyen wan nîziki rastiyê ne haline kirin. Piraniya nivisanên ko di vî wari da bûne, bi qesdên siyasî ne. Ên mayin ji, ji van nivisanan hatinê girtin.

Dema min çavên xwe di kitêba Emin Zeki hegi da li benda hejmara gelê kurd gerand, ez mat mam. Hejmara kurdan di sê milyonan da heya pênc milyonan hatiye nişan dan!.. Erdeki wek kurdistanê fireh, bi sê, çar, pênc milyon nefes çawan tijî dibe?! Tişteki li ber çavan e ko, Kurdistan ji erdê pir miletên dorhêla xwe mezintir e. Bi avabûnê û xelkên tê da, ji wan ne kêmîr e. *Kantzer*

Sebebên ko hejmara kurdan pê kêm hatiyê nişan dan dido ne:

1 — Heya van salên paşin eşirên kurdan yekcar bîndestî hikûmetên dor xwe ne bû bûn. Ji ber vê, ji sedî şeşt-heftiyê kurdan ne keti bûn nifûsa hikûmetan. Bi vî awayî, limî elmanan bikin çûn li du benderên frensizî xistin. Di wan her du benderan de yanî Dekar û Merselkebirê de cenkeştîyên frensizî li ser lengerê bûn. Ingilîzan çend cenkeştîyên frensizî bin av kirin û ji 1500î bêtir eskerên frensiz di wan şeran de hatine kuştin.

Piştî midêki general Degol di bin himayeta cenkeştîyên ingilîzî de avête ser Dekarê. general Degol dikir Dekar zemt bike û tê re bikeve Efrîqa frensizî a bakur. Lê eskerên Merêşal ew û ingilîz bi şûn de veqetandin. Û Ingilîz û Frensiz qutbîriya xwe ji hev kirin. Sefirên hev ji paytextên hev di şûn de kişandin.

*
**

Elmanan bihna xwe dida. Dor gîhaştî bû talyanan. Herweki kurdmanc dibêjin: Heçî dikeve govendê divêt çepilkên xwe bihejine.

Talyanan li Efrîqa bakur, li Binçazî û Tablis-

dikari bûn hineki xwe ji şerê van hikûmetan biparêzin. Wek dayîna leşker û peran. Yê di deftera nifûsa hikûmetê da çiqas hindik bûna, leşker û dayîna ko bidana ji ewçend hiudik dibûn. Ji bo vê yekê, heya mikûna kurdan hebûya xwe ne dixistin qeyda hikûmetan.

Ji bo serwextkirina xwendevanan ez tiştêki ko min bi çavên xwe ditiye bêjim. Hinga xwendevanan dikarin di vi warî da hikmê xwe bi reheti bidin.

Xweş di bira min da ye ko, di navbera salên 923-924an da hikûmeta tirkan qanûnek bi derêxisti bû. Li ser vê qanûnê, serê her pencî hezar nefs şandiyek (meh'ûs) dê bi-hata bijartin. Serekên eşiran dixwestin ko qeza me « Gexte » bi serê xwe şandiyeki biderîne. Lê hejmara qeza me di deftera hikûmetê da ne digehiştê bist hezarî. Ji bo wê, sî hezarê mayî li ser eşiran belav kirin. Hingê, her yekî ko me dixwest navê wi têxe deftera nifûsê, herweki here ber mirinê, digot:

— Mafir ko honê navê min têxin nifûsa tirkî, qe ne kurên min mexinê.

Kurd ewçend ji nifûsê direvîn. Piştî ko tirkî serê eşiran bi destên hev û din dane pelaxtin; di sala 928an da hejmartinek tevayî çêkir. Di vê hejmartinê da, hejmara qeza me Gextê giha bû heftê û çar hezarî. Hin ji, cih cih mirovên ko xwe an zarokên xwe ne dabûn nivîsin pir bûn.

2 — Yek ji, mirovên ko der heqê hejmara kurdan nivîsan kirine, xwe spartine prok-nivîsên (pelêjmar) hikûmetên ko welatê kur-

xerbê, ji sê sed heta çar sed hezarî, esker hesidandi bûn. Li 15ê Îlona 1940î ordiwa talyanî dirêjî Misirê kir û di axa Misirê de Sidî-Berani zemt kir, û li wê derê sekini. Ji milê din talyanan li roavayê Efrîqeyê Somalîstana inglîzî ji vegirtin.

Lê li 9ê Kanûna pêşîn sala 1940î inglîzian dirêjî talyanan kir, talyan ji Sidî-Berani derêxistin; ketin erdê wan û ew ajotin heta Binxaziye. Talyan perîşan bûn, vegeriyân heta TrablîsXerbê. Li roava ji talyan bêgav man ji Somalîstanê rabûn. Inglîzian dirêjî Erîtrê û Hebeşîstanê ji kirin. Talyan di wan deran de ji şikestin. Inglîzian erdê Erîtrê û Hebeşîstanê vegirtin; destên talyanan de tiştêki hindik ma.

Li 28ê Ciriya-pêşîn sala 1940î talyan dirêjî Yewnanîstanê ji kir. Ji ber ko Yewnanîstan dewleteke kiçik e; herkesî digot ko zûka zora wê wê biçe. Lê welê ne bû. Yewnanîstan bi xurtî li ber dijminê xwe sekini. Inglîzian bi stol û balafirên xwe arikariya wê kir û Yewnanan talyan bi şûn de vegerandin û nîzingî nivê erdê Ernewidlixe ji talyanan zemt kirin.

dan existîne bin destên xwe. Ev hikûmetên han berî her tiştî dixwazin hejmara gelê kurd hindik rave bikin; da ko kurd li ber çavê cihanê mileteki bê ser û ber bêne nasin. Di vê rê da kurdên bajarî, ji xwe dihesibînin. Çima ko hinî zmanê wan bûne!.. Pir ecêb e ko tîr bûna zmanên biyanî ji miletên din ra hiner tete zanin; lê ji bo me kurdan, vacayî xelkê, ji miletê ko zmanê wi hin bûne tene hesibandin!.. Zhar, bex-tereşiya ko dibên qey ev e...

Ji xwe vê paşiyê, tirk hebûna kurdan di welatê xwe da inkar dikine, û navên wan tirkên çiyayî danîne!..

Kurdên Tirkiyê, milyon û nîvek û du milyon hatine nîşan dan. Yekî ko ser û berê vê hêla kurdiştanê diti, nema dikare xwe li ber vê texminê ragire. Li ser teşkilata vê dawiyê, hevde wilayetên kurdan di bin destê tirkan da ne, ko navên wan ev in:

« Bayezid, Hezarom, Erzincan, Wan, Hekari, Sêrt, Mardin, Diyarbekir, Bidlis, Mûş, Xarpêt, Dêrsim, Meletî, Meraş, Entab, Kilis û Riha ».

Di sala 1928 an da gava hejmartina tevayî çêbû bû, hejmara wilayetan yek bi yek di rojnameyên tirkan da belav kiri bûn. Hingê min hejmarên van hevde wilayetên kurdi da bûn ber hev, tevayiya wan penc milyon û sî hezar derketi bû.

Di hejmartina 1928 an da xwe ne nivîsandina pir kurdan me li jor goti bû. Hikûmeta tirkan ji, serwextî vê yekê bû bû. Ji lewre di sala 1940î da car din hejmartineke teva-

Elmanan berê xwê da bû Balqanan, û berî her tiştî destê xwe avêti bû Romanyayê; erdekî tîr zad û genim û cihê petrolê

Mecarîstan û Bîrxarîstan; ev her du dewletên ko ji destpêka şerî ve meyildariya Elmanyayê dikir, ev ji li Romanyayê rabûn û erdên ko Romanyê piştî şerê 1914an ji wan standi bûn jê xwestin û bi arikariya Elmanyayê ew erd jê standin.

Qralê Romanyayê terka welatê xwe da û digel dostika xwe Madam Lapeskû, revî çû Spanyayê. Kurê wi rabû ser textê bavê xwe; lê hikim kete destê generalekî elmanperwer, Entonesko.

Inglîzian ji di Balqanan de xebateke zor dixebitîn û dikirin dewletên Balqanan bêxin tifaqa xwe. Lê xebata wan ne çû şerî; û pey hev Romanye, Mecarîstan û Slovakye ketin tifaqa sê-bendîn; yanî tifaqa elman, talyan û japonen.

Tirkiya ko ji destpêka şerî ve hevalbendê inglîzian bû xwe tev ne dida, bi gotin hevalbendiya Inglîterê dikir, û wer şani dida ko heke agirê şer bi Balqanan ket hiugê wê dest bibe xwe.

Eskerê elmanan keti bûn Romanyayê û hati bûn Tixûbên Bîrxarîstanê. Herkesî digot ko elman

yi çekir. Xweya ye ev hejmartin ji ya berî vê, qenctir hatiye ko hejmara welatê tirkan ji panzde milyonan hilda hevdehan.

Min geleki xwe êşand ko hejmara van wilayetên kurdan, disa wek cara berê li ser rojnameyan têxim destê xwe. Lê, mixabin ko westa min a di vê rê da vala çû. Lê qet şik tê nîne ko, ji van her du milyonên zêdebûyî, teqez milyonêk yê van hevde wilayetên kurdan e. Çima ko di hejmartina sala 1928 an da, çend êrdimên welêt qada şer bûn ko hejmartin di nav xelkê van êrdiman da ne bû bû.

Ji milê din, bi qasî sî hezar sirgûn tevî zarokên xwe, û ewçend ji hepsi di welatê tirkan da hatî bûn hejmartin. Di hejmartina 1940 î da, hepsi û sirgûn vejerî bûn welatê kurdan. Herçend êrdimên ko, ji dest şerên di nav da ne ketî bûn jmarê vê carê hatin hejmartin. Bi ser da, vê carê wek cara berê kurd, ji qeydkirina navên xwe û zarokên xwe ne direvin. Ji ber van sebebên jorin, eger ji nav her du milyonên zêde, me yekî wî kurd hesabandiye; divê texmina me di cihê xwe da be.

Yek ji, em ji bir nakin ko di nava bajar û sinorên wilayetên Hezarom, Erzincan, Meletî, Meraş û Entabê da, ji sedî nisbetek tirk heye. Lê hemberê van tirkan, kurdên me ên Qers, Zara, Qocgiri, Stenbol, Edene û deşta Heymanê, li ser tirkan tene hejmartin; ko evana me ne xisti bûn ser wan pênc milyonan. Gava em hejmara van kurdên di nav wilayetên tirkan da bidin ber tirkên li

di Birxaristanê re dirêjî Tirkîyê bikin, li Tirkîyê xîr û di Tirkîyê re bîn heta qenala Swêşê; û derbasî Misirê bibin.

Lê, Bihara sala 1941ê şer ne di erdê tirkan, lê di erdê Yûgoslavan de dît.

Li dîdowê Adarê birxar ji ketin tifaqa sêbendin û di roja wê de elman derbesî Birxaristanê bûn û gibaştin tixûbên Tirkîyê û Yewnanistanê. Tirkan xwe tev ne da, û vêca got: Heke pê li erdê me kirin emê şer bikin.

Talyanan şerê yewnan û ingilîzan dikir. Lê di her du qadan de ji dişikest; çî Balqanan çî Efrîqê.

Elmanan di Balqanan de herçî dewlet hene hemî ji xisti bûn bin destê xwe; ji Yûgoslavyê û Yewnanistana ko şerê talyanan dikir, pê ve.

Li 25ê Adarê, piştî xebateke zor, Yûgoslavye jî, bi şertê ko eskerê elmanan di erdê wan re derbas nebin; ketin tifaqa sêbendin.

Lê ingilîz û emîrîkanî di paytextê yûgoslavan de dixebitîn. Piştî du rojan hikûmeta Yûgoslavyayê guhêrî; wesiyê text û wezîrên ko tifaq imza kirî bûn, tev de revîn û çûn Yewnanistanê.

ser sinorê wilayetên kurdan | tevî ko van berhevda 40-50 hezari ji kurdan kêm dike | hejmara wan hevde wilayetan hemî kurd tên hesabandin.

Kurdên Tirkîyê ko ji şeş milyonan ne kêmtir in, milyon û nîvek û du milyon hatine nişan dan. Li ser vê mentiqê; gava biyaniyan an nivîsevanên hikûmetên doraliyê kurdan, tevayiya gelê kurd bi sê-çar milyonan texmin kirin, divê em ecêbmayî nemînin.

Di nav van hevde wilayetên Kurdistana Tirkîyê da, hejmara wilayeta min Meletiyê bi tenê (534,000) derketî bû. Ev wilayet, berê liwayeke Xarpêtê bû. Lê iro bi hejmara xwe, mezintira wilayetên Kurdistana Tirkîyê ye. Hemî nivîsevanên ko li ser welatê kurdan peyvîne, kesî ji kerema xwe ev wilayet naniye ser zarê xwe. Xweya ye ko wê li ser welatê tirkan dihesibînin. Di vî warî da, bê ko ji me xelkên wê bipîrsin; li cem xwe bi dayîna wilayeta me ji tirkan ra comerdiyeke baş dikin. Ev comerdiya ko bê haya me ye; nizam çiqas di cihê xwe da ye.

Ez ko kurdeki welatî me, û welatê xwe tevî xelkên wî çetirî biyaniya dinasim; hejmara kurdên di kurdistana da pirtirî diwazde milyonan texmin dikim. Berî çil salî şairê kurdan Hecî Qadirê Koyî ko piraniya Kurdistana geriyaye; ew ji bi diwazde milyonan texmin dikiye. Heke çiqas piştî Hacı Qadir kuştin û mirin di welatê kurdan da çêbûne jî, tovên kurdan ên xurt û bi reşek, ev valahiya han ji mêj va tiji kiriye.

OSMAN SEBRÎ

Hikûmeta nû qralê hevdesalî rakir ser text û dest bi eleyhdariya elmanan kir. Di kûçeyên Belgradê de timobîla sefirê elmanan sekinandin li rûyê sefir tif kirin û li wî xistin; û dirêjî hin elmanên din kirin. Bi vî awayî siyaseta elmanan di Yûgoslavyê de şikest.

Ingilîzê û Emîrikê nav di Yûgoslavyayê didaa. Ji xwe ingilîzan ordûke mezin anî bûn Yewnanistanê, û piştî ko Yûgoslavye li Elmanyê qulibî ingilîzan eskerên xwe di Yewnanistanê de xurt kirine. Emîrikê jî karê xwe kir ko ji Yûgoslavyê re çek û cebîrxane bişîne.

Lê li 6ê Nîsanê elmanan avête ser Yewnanistan û Yûgoslavyayê. Balafirên ingilîzî çûn hawara Yûgoslavan jî, û bi hênceta ko balafirên elmanî ji balafirgehên Birxaristan û Mecaristanê radibûn; balafirên ingilîzî li hin derên wan welatan jî xistin. Ji xwe ingilîzan ji roja ko ew dewlet ketî bûn tifaqa sêbendin qutbiriya xwe ji wan kiri bû.

Şerîne no di wan welatan de çêbûn. Yûgoslavyayê ji hefteke bêtir xwe ne girî; teslim bû, qralê wê ê ciwan çû Felestînê. Şerê Yewnanistanê

BI XWEHÊN GUHDERZ RE

Min temaşa Sorgula me dikir. Dengeki birina min der da û got:

— Bavo! ev çi ye?

Min serê xwe hilda û gotê:

— Hawar e.

— Hawara kê ye?

— Hawara kurdan e.

— Heya niho çira gazi ne dikir?

— Ko hate xwendin, tête zanin.

— De bixwîne

Piştî ko min ji benda sê tarixên Hawarê neh deh rêz xwendin; pîrskera min got:

— Bavo! tê bira te, pêrâr di kitêbeke kurdî da te xwendî bû:

« Hişyar mebe niho ne qenc e »

« Landik ji te re bizane qenc e »

« Bê xew mebe paşiya wê renc e »

« Binve kezba min binve lo lo! »

Çire çaxên xewê ji jiyîne nayên hajmartin.

— Bi Xwedê min şerm kir ko çêliyên heft, heşt salî qenc û neqenc, bi bihistinê dizanin û ji bir nakin; û ez bi çavên xwe dibînim û paşê....

Pê bistekê, min lê vegerand û got:

— Belê tén hejmartin; lê kitêb ne mîna merî ne. Ji lewra rojên xewa wan ne lê ye.

— Nexwe em nehêlin Hawar rakeve.

— Belê wer divê.

Yeke di got:

— Ma emê çi bikin?

— Divêt em pir bixwînin û binivîsinin.

Kitêbên ko di destên me de ne paqij hilînin; ji bona ko em bikarî bin, şûna çay û qehwê pêş nas û dostên xwe bikin û bi hev ra bixwînin.

— Bavo! ev pir şerm e; çawan nas û dost bîn û bê çay û qehwe rabin, herin.

— Kurê min şerma mezin ew e ko mirov nezanê xwendin û nivîsandina zmanê xwe be; nezan be. Nezanin hene çar rojan çay û qehwê didin mêvanên xwe. Lê te dit neyar rabû û mal talan kir û xewedi bê çay û qehwe hişt. Lê xwendin û zauîn nayên talan kirin; ew her û her yên me ne.

RASTEDER

bêtir dom kir. Digel vê hindê heta dawiya Nîsanê elmanan erdê Yewnanistanê, digel giravên wê, ji Giritê pê ve, tev de vegirtin. Ingilîzan eskerên xwe ji Yewnanistanê bi şûn de kişandin û anîn Misrê.

Edî talyan ji keti bûn erdê Yewnanistanê, û birek ji erdê Yûgoslavyayê bi ser erdê xwe ve kiri bû.

Bi vî awayî elman keti bûn devê avtenga Çene-

qelê, heçko tirk di Mermerê de girti ma bûn. Lê tirko digot hetanî ko pê li erdê min nekin ez nakevim şerî.

Di meha Nîsanê de şer li Efrîqê jî germ bû. Wer dixuye ko elmanan ji ker ve esker anî bûn Trablîsêrbê û karê xwe kiri bûn. Ji nişkekê ve dirêjî Bingaziyê kirin û di nav çend rojan de gihastine tixûbên Misrê. Bi rê ve herçi keleh û bajar hebûn ji Tobriqê pê ve, tev de ketin destên elman û talyanan.

Di vê qada şer de eskerê ingilîzan hindik bûn. Ji ber ko ingilîzan piştî ko di Bingaziyê de zora talyanan biri bûn û ew ajoti bûn ber bi Trablîsêrbê mişdarek esker ji vê qadê hilanîn û anî bûn Hebeşistanê; û birek esker jî rêkiri bûn Yewnanistanê.

Ingilîzan jî li Hebeşistanê şerê talyanan kirin û ew yekcar şêhândin.

Li meha Nîsanê di warê siyasetê de bûyereke girane çêbû. Ūris û Japon li hev hatin. Li 14ê Nîsanê li Moskoyê di navbera Ūris û Japonan de lihevhatinek hatiye imza kirin. Li gora wê lihevhatinê, heke yek ji van her du dewletan, yanî ji Ūris an japon, bi dewleteke din re Kete şer, dewleta din di wî şerî de wê bêterf bimîne.

* *

Li meha Nîsanê li Iraqê hikûmet hati bû guhartin. Reşîd Alî Begê Kêlanî hikûmet xisti bû destê xwe. Wesiyê textê Iraqê Mîr Evdililah revî bû Felestîne. Gêşek keti bû navbera ingilîz û iraqîyan. Ji ber ko ingilîz esker anî bûn Besrê. Li dawiyê ingilîz û iraqîyan li hev xist û iraqîyan dest danin hin balafirgehên ingilîzî. Şer dirêj bû. Elmanan jî bi hin balafirvan arîkariya iraqîyan kir. Lê ingilîzan ji Hindistanê eskirine nû û çekine giran anîn û bi êrişekê zora iraqîyan birin; ketin Beşdayê û bajarên Iraqê ên din. Reşîd Alî beg digel hevalên xwe çû Ecemîstanê; Mîr Evdililah û peyayên wî veqerîyan Iraqê. Ev şer jî bi vî awayî qediya û ingilîzan welatê Iraqê ji eskeran teji kir.

Di warê siyasetê de tevgerêdana elman û frensîzan diket ber çavan. Frensîzan nîzingî li elmanan dikir. Emîral Darlan çû Elmanyayê û bi darî Hitler ket û wer dixuye ko elman û frensîz li ser hin tîştan li hev hatin. Ev lihevhatin ingilîz û emêrikaniyan dixeyidand; û ev her du dewlet li Frensê radibûn. Ingilîzan bêbextî bi aliyê Frensê ve dida. Xulase navbera van her du hevalbedên kevin roj bi roj vedibû. Wer xuya dikir ko dilê ingilîzan heye ko frensîzan biêşîne.

Li meha gulanê şer nemaze di behir û di hewan de çêbû; hêj rastir di ezmanan re daket bejê.

Piştî şikestina Yewnanistanê qral digel hikûmeta xwe li girava Giritê qerar girti bû. Ji ber ko Girit jî beja Yewnanistanê dîr e; û derbasbûna behirê ji elmanan re zehmet e. Hin eskerê ingilîz jî derbasî Giritê bû bûn û digel yewnanan girav asê dikirin.

Li 20ê Gulanê, elmanan bi balafirvan dirêjî Giravê kir; û herçi balafirgeh û asêgeh in dane ber bomban. Ingilîzan digel yewnanan bera elmanan dida. Stola ingilîzan ya behira spî di dora giravê de digeriya û bera balafirvan didan.

Digel vè hîndê, elmanan di nav sê rojan de bi siwanan qedere deh hezar esker daxistin erdê Giritê û di hin cihên giravê de asê bûn. Şereki no di navbera elman û ingilîzan de çêbû. Piştî ko lingê elmanan di Giritê de erd girt talyanan ji hin esker anîn giravê; û şer dwanzdeh rojan dom kir, û elmanan Girit vegirt.

Di meha Gulanê de li Etlantikê jî şereki mezin çêbû. Beriya niho şerê Etlantikê; şerê noqaran bû. Noqarên elmani dirêji vaporen ingilîzi yên ko çek û zad tinîn, dikirin.

Li 20ê Gulanê di Etlantikê de hin cenkeştiyên ingilîzi û hinên elmani rastî hev hatin. Cenkeştiya elmani Bismarkê bi 35000 toni cenkeştiya ingilîzi Hût bi 42000 tonî bin av kir. Lê ingilîzan dan pey Bismarkê û piştî sê rojan Bismark xeriqandin û heyfa Hûta xwe hilanîn.

Li Efrîqê, di qada Selomê de şer heçko sekini ye. Lê li Hebeştanê talyan dişkên û ingilîz didin pey. Wer dixuye ko gelek najo li erdê Hebeştanê talyanek ji namîne.

Di vè mehê, yanî di meha Hizêranê de şer ket welatê Sûriyê jî. Herweki me goti bû ji ber ko hikûmeta Merêşal nizingî li elmanan dikir Ingiltêre jê ne razî bû. Bireki frensîzan jî digel ingilîzan bûn. Ji wan re «golîst» digotin. Ji ber ko navê mezinê wan general Degol e. Ew bi navê Frensa serbest an aza jî bi nav dibin.

Di babeta şerê Iraqê de me goti bû ko elmanan bi balafirên arikariya iraqîyan kiri bû. Ew balafir di ser Libnan û Sûriyê re derbas dibûn diçûn û ji bo standina benzîne jî datanîn balafirgehên van welatan. Piştî ko ingilîzan iraqî çêkirin ew balafir dîsan di riya jorin re vedigeriyan û diçûn wargehên xwe.

Ingilîzan ev tişt ji frensîzan re hêncet digert û gazind ji wan dikir û digot ko hin balafirên elmani di balafirgehên Libnan û Sûriyê de dimînin. Bi ser ve zêde dikirin û digotin ko elmanan esker derêxistine Lazqiyê. Hikûmeta Merêşal derew bi aliye van nûçeyan ve dida.

Balafirên ingilîzi li balafirgehên Şam; Heleb û Rîyaqê dixistin. Êdî xuya dikir ko ingilîz û frensîzên golîst wê dirêji Sûriyê bikin. Li 5ê Hizêranê general Denz ji Radyowa rohelat ji frensîzên Libnan û Sûriyê re nitqek got û ji wan re da zanin ko heke ingilîzan dirêji Sûriyê kir ordiwa rohelat wê dest bibe xwe û bera wan bide.

Li sibeha 8ê Hizêranê bi sefeqê ve ingilîzan û frensîzên golîst ji aliye nivro lêxistin û derbasî axên Libnan û Sûriyê bûn. Şer dest pê kir. Sibetirê dengê topan ji Şamê dihate bihîstin. Lê ingilîzan digot dilê me nîne em li frensîzan xî; armanca me derêxistina elmanan ji Sûriyê ye; û teklîfî frensîzan dikirin ko bê şer teslîm bibin; û ji lewre hêdî hêdî bi pêş ve diçûn. Lê frensîzên hikûmeta Vişiyê jî ya wan ne dikirin. Ji lewre şer dom dike. Li behrê û li hewayê jî li hev dixin. Ingilîzan di bakur re ji ketine erdê Sûriyê û berê xwe dane Tidnîr û Dêra-Zorê. Ji milê din hatin pêşiya Bêrûtê jî.

Li 21ê Hizêranê wextê nivro eskerên ingilîz û frensîzên gotîst ketine Şamê û eskerên hikûmeta Vişiyê xwe jê dane paş.

Di warê siyasetê de ji bûyereke girane hate pê.

Li 18ê Hizêranê li Enqerê tirk û elmanan tifaqeke nelihevixistinê imza kirin. Herweki me di jor de goti bû Tirkîye hevalbendê Ingiltêrê ye; ji lewre dinyayê li vè tifaqê ecêbmayî ma. Lê tirkan da zanin ko bi vè tifaqê hevalbendiya wan bi ingilîzan re xerab nabe. Dîsan tirkan ji ingilîzan re got ko tucaran nahêlin eskerên biyani di erdê wan re biborin.

Li 22ê Hizêranê şereki nû dest pê kir. Şerê ûris û elmanan. Herweki xwendevanên me dizanin û me jî li jor goti bû Ûris li ingilîzan qulipî bûn û keti bûn tayê elmanan û bi wan re tifaqeke nelihevixistinê jî imza kiri bûn.

Lê Hitler bi hênceta ko Ûris li ser gotina xwe nasekinin guh ne da tifaqa nelihevixistinê û dirêji welatê ûrisan kir. Romanyê jî bi elmanan re dirêji ûrisan kiriye. Welatê ûrisan welateki mezin e; xelkê wî zehf in. Bivê nevê di navbera ûris û elmanan de şereki mezin wê çêbibe; û herçi dijminên Elman in wê bibin hevalên Ûris.

Şam: 23 Hizêran 1941
NÛREVAN

KURD YEK IN

ŞAGIRDÊN SINIFEKÊ WEK ZAROYÊN MALEKÊ NE

— JI BO PIÇÛKÊN KURDAN —

Dihî, piştî nivro, gerinendeyê me bi kurikeki piçûk kete sinifa me.

Cilên kurik paqij, rûyê wî esmer û çeleng, porên wî reş bûn. Çavên wî ên kesk diçirîsin û mêraniya Kurdên jorin li rûyê wî dixistin.

Gerinende, bi mamosteyê me mîrza Feridûn re bi dengêki nizm axaft; derket û çû.

Kuriki nih hati li me bi tirs dinêrî. Mamoste rabû, bi destê wî girt û gote me: «Zaroyên min! divê hon iro pir kêfxweş bin! Niho ji we re ji kurdên jorin hevalek te. Ew li Mûşê hatiye dinê li ciyekî dûr; ji kenarê bakurê Kurdistanê. Qedrê wî bigirin ji ber ko ev kurê ciyekî Kurdistanê ye ko ji millet re mirovên bi nav û deng, xebatkarên baş, û leşkerên heja bixwedî kirine û iro ji dike. Heji wi bikin kurên min! Da ko ew xerîbiya xwe neyîne bira xwe. Da bizane ko zarokeki kurd li her dibistana kurd, û li her derê Kurdistanê ji xwe re zû hevalan û bran pêda dike.»

Paşê mamoste li diwari, li ser xerîteya Kurdistanê Mûş şani me kir, rûnişt û bi dengê xwe ê ahengdar banî Gurgînê Reşo kir.

Gurgîn ji ciyê xwe derket, çû li ber mamostê rawesta. Mîrza Feridûn gotê: «Gurgîn! di sinifa xwe de tu ê pêşin i; divê tu bi navê sinifê û bi navê piçûkên kurd ên Cezîrê silava xêrhatinê li hevalê xwe ê nih biki!»

JÎNA MILET

Şêxê kurdan , ferz e ser we , jiyina millet , wek
[selat ;
Şert û bendan bes bikin ; qeqeq nekin
| wek kewrebat
Şerm e bo we , hon fehê nakin dixwin
[xeyrên welat
Xwe nekin bo sofîyan her wek'ize , pût û lat
Xwe bikin wek aliyê şêr rab'ne bo millet û din
Mir û begler naketin mêjan û naçin camiyan.
Herçi şêx hez naketin , mensûr be millet
[tev melan
Ey gelî kurdan , binêrin mane em wek sêwîyan
Xwe bikin yek , da biçin em , cem Celadet
[Kamiran ;
Bo bikin çare ji bo vi milletê b'ax û enin .
Bo Xwedê , hon bibne yek , terk bikne wan
[bend û şera
Rabne ser xwe da bixwinin sûretê «Alem tera»
Miletê kurd amirê « ma'rûf û nehya minkera »
Ka dema ko ez bibinim vêkevit bo me çira!..
Ta qiyamet , ez bi hesret , dilpijan û dilbirin...
Ey geli şêx û egîdan , tev li axa û melan ;
Ma Xwedê gotiye millet hon bixwin her wek
[guran ;
An dibêji eeng û bendan rast bikin wek
[dijminan
Yan bi xîbet û nemîmet hon bikin paşgotinan
No , dibêji bibne wek avaniyek , geçirmeyîn.
Rabne bo millet û dinê xwe biçûk û hûr û gir ,
Hon bi yek bin çêtir e , bo we ji top û balafir
Paleya dijmin nekin , û neb'ne rençber ,
[bibne hur ;
Heye deh milyon nifûsa me kurmanca zêdetir
Qet tunine kes ko kurdan bikne yek û
[bicivîn?!...

M. MASÛMÊ HAMIDÎ

Gurgîn zîviri û bi dengê xwe ê ziz gote mûşî:
« Tu bi xêr hati brayê delal ! Xwe bihin fireh
bike ! Ev der ji welatê te ye ! Em gî bra û
yar in ! » ew himbêz kir û her du hinarikên
wi maç kirin .

Ji kêfa , me li çepikan xist mamoste ji
şa bû , mûşiyê piçûk ji dikenî . Mirza Ferî-
dûn çiyek şanî mûşî da û ew rûnand .

Mûşî hîn nih rûniştî bû ko ji her derê
sinifê jê re qelem , defter û kaxez hatin .
Kurikekî ji Silêmaniyê jê re resmê seraya
Silêmaniyê şand ; min bala xwe da ; ala
rengin di ser re pêl dida û diçirisi .

DERKETÎKÎ DÊRSIMÎ

JI XORTAN RE

Rudyard Kipling şair û feylesofê ingilîzî
şîret li xortan kiriye û gotiye :

— Te dit ko xelk di dora te de şaş bûn
û ji te re dibêjin tu ji şaş î ; guh mede wan .

— Ko xelk ji te kete şikê , tu ji xwe ba-
wer bibe , û guh mede gotina wan .

— Heke dikari bendewar bibî û ji bendewa-
riyê bêzar nebi ; ko xelkê derew li te kir
tu hergav bide ser riya rastiye .

— Heke xelkê ji te nefret kir tu ji wan
mexeyide

— Xeyalan bike lê wan ji xwe re meke
xwedî .

— Baş bifikire , lê fikrên xwe ji xwe re
meke serêş .

— Serdestî û bindestî , van her du xapino-
kên ha wek hev bizane û xwe bi wan mede
xapandin .

— Heke gotinên te ên rast derew derê-
xistin û gotin ko tu xelkê dixapini tu guh
me de wan .

— Bi salan ve dixebitî , xwediyê tiştan
dibî , pişt re , rojekê wan giş winda dikî û
ji nû ve ji bo pêk anina wan dixebitî .

— Divê bikari malê xwe giş bi carekê de
bavêji hat-û-batê û bêji : Min da an min
bir . Û ji çûna wî tu keseran nekîşîni û bi
agirekî xurt xwe ji nû ve bidî xebatê .

— Dil û laşê te ji mêj ve westiyane ; lê
di giyanê tê de hêj tiştekek heye û nav di te
dide û dibêje : Xebat , xebat ... û te davêje
xebatê , dest bibe xwe .

— Bi mirovêu kêr re te da û stand rû-
meta xwe winda meke .

— Ko bi şêx û axan û dewlemendan rabû
û rûniştî , bala xwe bide hişê rastiye ji te
nebit .

— Ne ji dijminê xwe , ne ji dostê xwe
ê delal meşe .

— Qedirê her mirovi bigire lê behayê wan
zêde mehesibîne .

— Ji demên jiyîna xwe deqîqê ji bê kar û
havlê derbas meke .

— Ko tu ketî ser şêst û pêncan ji xwe bide
xebatê wek xortekî bîst û pênc salî .

Heke tu bi şîretên min ên jorin ve çûyî,
hingê dinê û tiştên wê dikevin destên te û
tu dibî mirov , kurê min .

NÛREDÎN ÛSIF

RABÛN Û RÛNIŞTIN

Kurd gelek bi edeb û terbiye ne. Rabûn û Rûniştina wan, dan û standina wan bi rêz û tertib e. Kurd nazik, giran û bi edeb in. Xwediyê gotina xwe ne; paşgotiniya xelkê na kin; dostê dostê xwe, û dijminê neyarê xwe ne.

Pir na xêvin, gotina xwe bê sebeb dirêj na kin, gava erê dibêjin erê ye û gava no dibêjin no ye. Beriya ko tişteki bêtin, wi tiştî xweş didin eqlê xwe û êdi ji gotina xwe bi şûn da venagerin; heke wad dan poşman na bin; bi dilxweşi û ciwamêri wada xwe tinin eih.

Qenci û xirabiya ko ji wan re hate kirin, ji bir na kin; heke dijminê wan kete bextê wan, di sîcê wi diborin.

Lê ez dibînim, hinên di wan, rêz û rêzîkên bav û kalên xwe ji bir kirine û bi adetên milletên biyani ên nexweş emel dikin. Ev tişteki ne çak e, xerab e. Divê mirov dev ji adetên bav û pêşiyên xwe ên qenc bernede.

Tenbî û qeydeyên jêrin ji bona wan in:

Gava ji kesekî tişteki dixwazin, me bêtin — bide min —, lê bêtin — ji kerema xwe bide min.

Ko ji we re tişteki hate dan - spas - bêtin û pê dilxweşi û minetdariya xwe bidin zanin.

Gava kesek ji we tişteki dixwaze û — kerem ke — dibêje, lê vegezinin û bêtin — di nav keremê de bimini.

Heke kesekî banî we kir; lebe an fermû, an ez xulam, ez beni, ez gori, ez qurban bibêtin. Kurd hemî wisa dibêjin.

Ko kesekî ji we tişteki pirsî - erê - an - no -, yan dizanim an nizanîm bêtin; hi, ha me bêtin û serê xwe mehejinin, ev kêmasiyek e.

Gava hon tişteki vedixwin, bi edeb û isûl vexwin; hêdi, hêdi û bêdeng bikîşin; yên dora xwe aciz me kin.

Wadê hon li ser xwarinê ne û pari di devê we de ye. milçe milçe û çelq û çelq me kin. Heke hon di civatekê de, di nav xelkê de rûniştî ne, bi qirpe qirpa qirika xwe kari bin, hevalê dora xwe aciz me kin, nemaze ev tişteki pir eybe; kêmaniyeke mezin e.

Pêşbiri li jin û zarokan me kin; rê li wan me birin.

Wadê hon daxêvin, dengê xwe bilind me kin û heke mirovek dipeyive, gotina wi me birin û beriya ko ew gotina xwe biqedine, dest bi axaftinê me kin. Her rastiye bibêtin; derewker rûreş in.

Dest û tiliyên xwe me kin dev û difn û guhê xwe û wan pê paqij me kin.

Wadê hon dikuxin an dibihnijin, destê xwe û hêj çêtir destmala xwe bidin ber devê xwe.

Li erdê tif me kin. Goşt û xwarina ber diranan tû me kin erdê. Ariya cigara wxe, di nav civatê de, me weşinin erdê.

Li zaroa me din, wan pir me êşinin; wan tirsiyandi û çavşkênandi me kin, ew pê derewin dibin.

Çiqas ji bixeyidin dijûna me kin; xeberên xerab me bêtin.

Bê sebeb sond me xwin; bê işeki giran xelkê me din ber sonda.

Di nav axaftinê de, bi serê bav û pêşiyê xwe sond me xwin û bi serê bav û kalê xelkê û gora wan ji sond me xwin; ev tişteki zehf kirêt e.

Gava ko hon tèn malekê û banî we dikin ser xwarinê, bi derew me bêtin em tîn in; û werin ser sîfrê.

Wadê ji we tişteki tîrsin; xweş bala xwe bidin heta ko hon bikarin cihabê lê vegezinin.

Gava kesek ji we re tişteki dibêje an qise dike, bi lez û bez me bêtin ez dizanim; guhê xwe bidin ser galgala wi; bi bala fireh mirov hêj çêtir dielime.

Eru û biluntengi tiştine neqenc in; nemaze li ber mirovên qels û belengaz û jin û zaroa; dilşikestina wan kêmasiyek e.

Çavsoriya xwe li xurtan bikin, li yên di ser xwe re bikin; ne li yên di bin xwe re, ne li yên kêmi xwe.

Dr. KAMIRAN ALÎ BEDIR-XAN

FERHENGOK

DÛPAŞ (n) — Birê bêjeyê ê guhêrbar. Di bêjeya « ketin » de du bir hene « ket » û « in » « ket » rayek û « in » dûpaş e; û ev dikeve şikilê din û diguhêre: Ez ket - im, tu ket - i, ew ket - in [Terminaison].

FOLKLOR (m) — Ev bêje di eslê xwe de ingilîzî ye. Lê iro ketiye hemî zmanên dinyayê. Ji lewre me ji ew xistiye zmanê xwe. Ji xwe kurdên Qefqasê beriya me ev bêje xistine zmanê me û kitêbek bi navê « Folklor Kurdmanî » belav kirine. Folklor tevayiya adet, çirok û stranên milletekî ye. Ew adet, çirok û stranên ko ji nav xelkê bi der ketine û di dora nişan de bi ser ve ketine û gihastine nişan nû. Ji xwe bêjeya folklorê bêjeyeke bihevketî ye û bi mana zanin an zanîniya xelkê ye. [Folklore]

GUHÊRBAR — Tişte ko di hal û şikileki de namîne, diguhêre û dikare diguhêre. Ev bêje guhêbare. Yanî şikilê wi diguhêre û di haleki de namîne. Herweki bêjeya « bajar ». Ez ji bajêr tîm. Tu vî bajarî dibîni. Ez van bajarî dibînim. [Variable]

RAYEK (n) — Birê bêjeyê ê neguhêrbar. Di bêjeya « ketin » de « ket » rayek e û tucaran naguhêre. Ez ket - im, ew de bi - ket - a, ez ket - i - biwam. ew ket - i bû. [Radicale]

FERHENGVAN

BINGEHÊN GRAMÊRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 4 —

35 — Hevenav û serenav . Navdêr di nav xwe de û di bingehî de bi du biran leva dibin: hevenav û serenav .

36 — Hevenav . Hevenav ji wê navdêrê re dibêjin ko ji yekî bêtir kes , heywan an tiştan dinimîne û wan bi hev re bi nav dike . Herwekî rêwi , hesp , çiya . Bêdiro , gava em rêwi dibêjin ; ev bêje navê her mirovi ye ko bi rê ve diçe . Bêjeya hesp ji welê ye ; pê herçi heywanên wî cîsnî hene têne seh kirin . Bi bêjeya çiya herçi bihindihên dinyayê hene ko ne gir , ne mitik in û ji wan bilintir in têne birê . Ev in çend hevenav : « Şagirt , xanî , evor , mase , can , binahî , derzî , kerî , pez , kevir , dar , qenci , xelk , ziwan , kesesor , navro , girav , şeh »

37 — Serenav . Serenav ew navdêr e ko bi tenê kesekî , heywanekî an tişteki dinimîne û xweserî wî kesi , wî tiştî an wî heywanî ye . Herwekî : Sado , Bêlan , Herekol . Ev navdêrên ha yeko yeko xweserî mirovekî , seyeki û çiyaki ne . Ev in çend serenav : « Hevind , Sîpan , Xabûr , Hindistan , Hezro , Kerevon , Zin , Dêrgul , Kurdistan , Agirî , Cemşid , Ferezende » .

GUHÊRBARIYA NAVDÊRAN

38 — Navdêrên zmanê kurdmancî ji du awîrên têvel ve guhêrbar in : zayend û mêjer . Ev guhêrbariya navdêran bi tewangê têtê pê . Bi gelemperî dûpaşê navdêran li gora zayend û mêjerê wan diguhêrin . Carina jî ev guhêrbarî bi guhêrina tipeke rayeki têtê pê .

39 — Zayend . Di zmanê kurdmancî de du zayend hene : mê û nêr .

40 — Zayendê nêr . Navên mirov , heywanên nêr û navên tiştine nerihber yên ko kurdmancan ew nêr hesabandine , tev de ji zayendê nêr in . Wek : « Cemşid , mêş , nêrî , ga , xanî , gir , Ferat , can , beran , Xursîd , derî , êzing , hiş , çem , kevir , law , dirhav » .

41 — Zayendê mê . Navên jin , heywanên mê û navên tiştine nerihber yên ko kurdmancan ew mê hesabandine , tev de ji zayendê mê ne . Mîna : « Sinemxan , jin , meh , dar , çêlek , mehîn , tîfing , bizin , bir , gol , pehnav , Herekol , Hezarom , co , enî , top , ejnû , Kurdistan » .

42 Navên heyberên rihber . Di heyberên rihber de , carina mê û nêrê wê heyberê bi bêjeyine cihê û biserxwe têne nişan kirin . Herwekî di bêjeyên jêrin de :

Bra	Xwelî
Pismam	Dotmam
Bûra	Diş
Kur	Keç
Brazi	Brazê
Hesp	Mehîn
Yekane	Mehû
Beran	Mih
Nêrî	Bizin
Dik	Mirişk

Lê gava ew heyber bi awayê jorin , bi bêjeyine biserxwe û cihê ne binavkiri ne , hingê bêjeyên « mê » û « nêr » bi ser wan ve datinin û bi vî awayî zayendê wan , yanî mê û nêrên wan didin zanin . Di vî sikilî de veqetandek dîkeve navbera bêjeya rayî û bêjeyên « mê » û nêr . Veqetandek bi xwe jî zayendê wan şanî dide . Wekî niho :

kewê nêr	kewa mê
kerê nêr	kera mê
pisingê nêr	pisinga mê
sixurê nêr	sixura mê
hirçê nêr	hirça mê
gurê nêr	gura mê
filê nêr	fila mê
kevroskê nêr	kevroska mê

43 — Qeyda jorin , qeyda gelemper e . Yanî mê û nêrê heyberên rihber , nemaze heywanan , bi gelemperî bi vî awayî têne nişan kirin . Lê kêman caran û ji vî qeydê der , bêjeyên « mê , nêr , dêl , mak , mang » dîkevin pêşîya bêjeya rayî û bêî tu tiştî bi wan ve dibin ; bêjêke nû û bihevketî datinin pê Hingê ew bêje bi hev ve têne nivandin . Herwekî : « nêreker , maker , mêkew , dêlegur , mange »

Şanek — Zayendê heywanekî , carina , bi veqetandek û tewangê jî têtê nişan kirin . Gava em dibêjin : « hespa min bine » an « kera min bine » xuyaye ko em qala mehîn û makerê dikin . Dîsan gava em dibêjin : « ez li hespê siwar bûm » an « ez li kerê siwar bûm » gelek kifş e ko heywanê ko em li siwar bûne « mehîn » an « maker » e û ne « hespê nêr » û « kerê nêr » e .

(dûmahik heye)

C. A. BEDIR-XAN

Xwedê

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumilî, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re C. A. Bedir-Xan
- 7 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan.
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes . Medhelokên Kurdî . Lucy Paule Margueritte û Emir. K. A. Bedir-Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan . Qralê Kurdistanê . Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolle . Paris - 1937
- 16— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Prinz K. A Bedir-Xan û Herbert Örtel Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes . Berfa Ronahiyê . Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Salî	500	Qirûşên	Sûrî
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûrî
Sêmehî	200	Qirûşên	Sûrî

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 31

IN
1 TEBAX 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 31
VENDREDI
1 AOUT 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VE HEJMARE

Tefsira Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Mirina Guri	C. A. Bedir-Xan
Dik û Rovi	Osînan Sebrî
Behramê Gor	Cegerxwîn
Navên Kurdmancî	Bavê Cemşîd
Dinya Tarî	M. Ehmed Botî
Delaliya delalan	Seydayê gerok
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Diljariyek	Heşyar
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan
Paizok	Stranvan

BIRÊ FRENSIZÎ

Chant d'automne

ŞAM—1941
APXANA SEBATÊ

Xmedê

TEFSÎRA QURANÊ

114 - Ji mirovê ko di mizgeftên Xwedê de dibe mania anîna navê Xuda û avahiyên Xwedê hildiweşîne, ma jê zalimtir kî heye? Gava ew zalim dixwazin bikevin mizgeftan, bê lertz û tirs, ni karin derbasî hundirê mala Xuda bibin. Ji wan re di dinyayê de rûreşî û perîşanî û di axiretê de eza-
bekî mezin heye.

115 - Xuda xudanê rojhelat û rojava ye. Hon berê xwe ber bi kû ve bidin jî, rûyê Xwedê li we ye. Qenci û piyariya Xwedê mezin e; û ew mirazê dilrastan dizane.

116 - Cuhî, file û dîn-nezana got: Xwedê yek ji xwe re kiriye law... Gotina wan naçîhe bilindiya Xwedê. No... ya rast ew e ko heçî di erd û ezmanan de ne, evdên Xuda ne û guhdariya em-rên wî dikin.

117 - Xuda xaliqê erd û ezmanan e. Gava xwedê bi çêbûna tişteki dil dike, jê re dibêje: Bibe û ew çêdibe.

118 - Nezanan digot: Ma çî dibû, heke Xuda bi me re biaxafa û ji te delîlek ji me re bidaya. Pêşiyên wan ji wisa digot; heye ko her du jî weke hev in. Me ayetên xwe pêş mirovên bawer-mend kirine.

119 - Peyxemberê min... Me tu, bi dîn û Quranê rêkiriye heta ko tu ji mirovên bawermend re mizgîniya xweşiyê bidî û ên mayîn bi ezabî bitirsînî. Ji te halê dojeketiyên nayê pirs kirin, halê mirovên ko li ser rîya xwe a xwar pê didin erdê.

120 - Pêxemberê min... Heta ko tu

ji Cuhî û Fileyan nebî, ew ji te dilxweş nabî. Bêje wan: Rîya rastiye ya Quranê û misilmaniyê ye û jê pê ve tu rê nîne. Piştî dahatina Quranê û hikmên di wê, heke te li gora gotina wan bikira, tu êdî ji destê ezabî xelas ne dibuyî û tu kesî ne dikarî bû te jê bifilitine.

121 - Yên ko... Kitêba ko me daye wan rast dixwinin, guhdariya hikmên wê dikin û emrên di wê bi cih tinin ew pê bawer bûne.

Lê yên ko hikmên kitêbê inkar dikin an diguhêrin ew dibin kafir û ew dikevin xisarê.

122 - Geli lawên Israîl... Qenciya ko min bi we re kiriye binin bira xwe; min kal û kalikên we ji hemî miletan çêtir girti bû.

123 - Ji wê rojê bitirsin ko kes tê de ni kare arikariya kesî bike û dayina berdil û mehdera yekî ji yekî re nayê qebûl kirin û hon tê da bêarî wê bimînin.

124 - Wê demê binin bira xwe... Xuda bi pêkanîna emrên diyanetê ji Ibrahîm re emir da û ew pê ceriband. Ibrahîm her hikmên Xwedê pêk ve anî. Xuda jê re got: Ezê te bikim rêberê xelkê. Ibrahîm got: Lê çelîyê min? Xwedê lê vergerand û got: Ez bextê xwe na dim zaliman.

125 - Di sa binin bira xwe... Me Kabê dergê û cihê civandina xelkê û ew-legehê wan kir. Meqamê Ibrahîmî jî, ji xwe re bikin nimêjgeh. Me emrê xwe da Ibrahîm û Ismail heta ko ew hundirê mala Xwedê her paqij bikin ji bona tewafker û rûxistiyên di wê û ji bo bawermendên ko tê de xwe ji Xudayê xwe re ditewinin û lê secde dibin.

126 - Dtsa bñnin bira xwe ... Ibrahim got: Xudanê min vi bajarê ko min ava kiriye ji xelkê wî re bike cihekî ewle û ji xelkên di wî heçî ko baweriya xwê bi Xudâ û roja piştdawiyê anîne, ji hatinên vî bajarî qwit bide. Xuda gote wî: Ji wan pê ve ezê ji kafiran re jî tiştekî kê mî bidim, lê piştre, di roja piştdawiyê de, ezê wan bêxim ezabê agirî, ev çûyîna wan ber bi agirî ve, çî çûyîneke giran e.

127 - Binin bira xwe ... Gava Ibrahim û Ismail himê Kabê danîn, gotin: Xudayê me .. Ji kerema xwe, ji me vê avahiyê ji xwe re qebûl bike, ji ber ko tu diayên me dibihîsî û daxwazên me dizanî.

128 - Ibrahim û Ismail gotin: Xudayê me, ji kerema xwe, me ji xwe re bike misilman û ji imetên me ji bike mileteki misilman û emrên xwe li ser ibadetê ji me re bide zanîn, em jî ji gunehên xwê tobe dikin û dikevin bextê te. Tu toban didî û toban qebûl dikî, tu mezin û piyar î.

129 - Xudayê min ... Ji kerema xwe, ji çêliyê min ê bawermend pêxemberekî bibijêre û ji wan re bişine heta ko ew kitêb û ayetên te, ji wan re bide zanîn û wan ji gunehan paqij bike. Ê delal û zana, ê mezin û piyar tu î.

130 - Ji nefs - sefihan pê ve, tu kes xwe ji millet û dinê Ibrahim naqle paş; me di dinyayê de Ibrahimî kiriye rêberê rîya rastiyê, ew di axiretê de jî, ji birê qencîkeran e.

131 - Gava Xudanê wî jê re got: De nefa xwe teslimî min bike û bibe misilman: wî got: Min nefa xwe teslimî Mirê Mirazan û Xudayê erd û ezmanan kiriye.

132 - Ibrahim ji kurên xwe re we-siyet kir û Yaqûb jî ji lawên di xwe re got: Xuda ji we re, weke dinê rastî, dinê misilmaniyê bijartî û da, berê mirina xwe, divê hon baweriya xwe bi qencî û mezinahîya wî binîn.

133 - Gava mirina Yaqûb nîzik bû ma hon li nêk wî bûn? Yaqûb gazi Kurên xwe kir û ji wan re got: Piştî mirina

min honê perestîşî çî bikin? Wan got: Emê perestîşê Xudayê te û kal û kalikên te Ibrahim, Ismail û Isheq bikin, ew Xudayê ko yek e, bê hevber û hempa ye; em bi wî re dilpak in û em xwe davêjin bextê wî.

134 - Ibrahim û Yaqûb û çêliyên di wan derbas bûn çûn, ew ji emelên xwe û hon jî ji emelên xwe berpirsiyar in; pîrsa emelên di wan jî we nayê xwestin.

135 - Cuhîyan ji Misilmanan re got: Bibin cuhî; Fileha jî wisa got. Tu ji wan re bêje: Em ji her diwan jî naşin, em didin ser rîya Ibrahim a rast, Ibrahim tucaran jî mişrikan ne bû.

136 - Geli bawermendino .. bêjin: Me baweriya xwe bi Xwedê û bi Qurana ko ji me re dahat û bi kitêbên ko ji Ibrahim, Ismail, Isheq, Yaqûb û ji êlên di wan re nazil bûn û bi Tewrat û Incîla ko ji Mûsa û Îsa re û bi kitêbên ko ji hemî pêxemberên Xwedê re dahatine anîne û em tu ferqê na xine nav hera wan. Em rastdil in û em ketine bextê Xwedê û nefa xwe spartine wî.

137 - Heke Cuhî û Filan mina we baweriya xwe anîn; bi kerema Xwedê ew jî dikevin ser rîya rastiyê. Lêbelê, heke wan serhişkî kir û xwe ji baweriyê bi şûnda dan êdî aşîkar dibe ko ew na din pey rastiyê. Pêxemberê min! Xirabiya xwan na gihe te, dev ji wan berde, Xwedê besî wan e, ji heqê wan dertê. Xuda dibihîse û dizane.

138 - Geli bawermendino ... Bibêjin ... Em tabiên dinê Xuda ne, ma ji dinê wî çêtir çî heye? Em peresteşkarê Mirê Mirazan e.

139 - Pêxemberê min ... ji wan re bêje: Ma hon di heqê Xwedê de berberiya me dikin? Ew Xudanê me û we ye. Em ji emelên xwe, hon jî ji yên xwe berpirsiyar dibin. Em bi dilpakî peresteşkar û secdekarê wî ne.

Nîsanek - Di destpêka ayeta notî de xeletek çêbûye; li şûna "ewan ji dexsa xwe", "ew ji dexsa xwe" hate çap kirin. Dr. K. B.

Ji bona Tefsîra Qurânê k. k. û li hejmarên 27, 28, 29 û 30î fedkirin.

HEDÏSËN

CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

216 - Misilmanê ko tékili xelkê dibe ù derdê wan dikişîne, ji yê ko rûyê xwe ji wan diguhêrine ù li ber derdê wan na keve çêtir e.

217 - Ji Xwedê bitirsîn ù xwarin ù vexwarina heywanên xwe bidin wan, wan paqij bikin, bê sebeb wan me westînin ù me êşinin; ta ko bikêrî xebat, siwar bûn ù şerjêkirinê bûn.

218 - Ji Xwedê bitirsîn ù di heqê zaroyên xwe de qenc ù adil bin.

219 - Bi qenciyeke, bi dana nîv xurmeyekê jî be, xwe ji agirê dojhê biparêzin, sedeq mirovan ji agirê dojhê diparêze.

220 - Kafir jî be, ji nifirên bêsûçan bitirsîn, di nav beyna wan ù Xwedê de, tu perde nîne.

221 - Ji eqilmendiya bawermendên pak bitirsîn, di çavê bawermendan de ronîya Xwedê heye.

222 - Xwedê di roja qiyametê de li du texlît mirovan na neyire, yên ko qedrê mirovên di xwe ni zaniû ù li wan na gerin; li gora bayê serê xwe dimeşin ù ji yên ko cîranên xwe aciz dikin, qenciya wan vedişêrin ù xirabî ù kêmasiyên wan rê xelkê didin.

223 - Dido ji yekê, sisê ji didowan ù çar ji siseyan çêtir in, ji eivan, yekbûnî ù yekitiya xelkê hez bikin, Xwedê xelkê di dora yekitiya xwe de dicivîne.

224 - Ji heft tiştên neqenc ko xelk pê diçin helakê xwe biparêzin: Ji mişrikiyê, ji sihirbaziye, ji kuştina xelkê bê rê, ji xwarina malê sêwiyan ù faizê, di şer ù qewimandinê de, ji bazdanê, ù ji kêmkirina qedrê jinên xwedî namûs ù ji paşgotiniya wan.

225 - Dest ji zûaya ko Xwedê heram kiriye bikişinin, heke we ew kir emelê xwe ji xelkê veşêrin, ù tobê bikin, heke hon mikur hatin honê bêne recimandin.

226 - Ji dinya we sê tişt bi min xweş in: pîrek, bihna xweş ù mirovên nimêjker.

227 - Xwedê hindik jî be ji wê xebatê hez dike ko roj pê de têtê çekirin.

228 - Xwedê beri her tiştî ji cihanina ferzên diyanetê ù di pişt re ji wê karî hez dike ko mirov pê dilê xelkê şa dike.

229 - Ko hon hatine vexwendin herin, diyariya xelkê lê vemegerinin ù li xelkê me din.

230 - Heke heq ù rast bû ko hon li mirovekî bidin li rûyê wi me xin.

231 - Ji xelkê ne seba menfeeta xwe la ji bo Xwedê an ji bona tişteki heq ù rast hez bikin an bişeyidin.

232 - Gotina min a spehîtir gotina min a rastir e.

233 - Sifra spehîtir li cem Xwedê ew e ko xwarinxwerên wê pir in.

234 - Tiştê ko (ji nefsa xwe re dixwazî ji xelkê re jî bixwaze ù tiştê ko (ji bo nefsa xwe na xwazî ji bona xelkê ji me xwaze.

235 - Hevalîya xwe de bi tevdir be; heye ko rojekê dostê te dibe dijminê te, dijminaliya xwe de nerm be; heye ko rojekê dijminê te dibe dostê te.

236 - Li rûyê mirovên ko pesnê we didin axê birejînin.

237 - Tiştê ko pesinker dixwazin bavêjin devê wan.

238 - Cilên pak ù spehî li xwe bikin, li heywanên spehî siwar bibin ta ko çavê xelkê pê şa bibe.

239 - Hêj miletê min ji çar adetên dema nezaniyê ne geriyaye; bi navê hav ù kalê xwe pesnê xwe didin ù mirovên ko ne ji malbateke mezin in, kêmi xwe dibinin ù qedrê wan na girin, li stêra dinêrin ù didikin pê dema daketina baranê bizanin, gava li pê darbesta miriyayî diçin giri ù şin dikin. Divê ew dev ji wan tiştê berdînin.

240 - Ko sê mirov tevî hev rûniştine ji wan her siyan dido divê bi dizi ne peyivin ù hevalê xwe pê aciz ne kin.

241 - Gava hon ji xew radibin sê caran destê xwe bişon ù di pişt re dest bavêjin tiştê hon ni zanin, di xew de destê xwe li kû dafînin ù ji kû hiltinin.

242 - Qedrê bavê xwe bigirin an ne Xwedê ronahiya siûd ù xweşiya we ditemirîne.

243 - Hakim bi standina mal ù peran zalim ù qazî bi xwarina bertîla kafir dibe.

244 - Sê tişt dikarin miletê min bibine helakê: zikmezîni, xewa pir ù betalî.

245 - Gava hon tiştê dikin bi paktiliyê bikin an ne Xwedê pê qail na be.

246 - Heke tu dewlemendî, Xwedê dixwaze ko tu dewlemendiya xwe, bi rêz ù tertib, şani xelkê bidî ù pê arikaiya wan biki. Xwedê ji mirovên ko dewlemend in, lê malê xwe ji xelkê vedişêrin, hez na ke.

247 - Xwedê ji mirovên gazinker hez na ke. Mirovê ko xwe avêtiye bextê te me kuje.

248 Heke hon qenciyeke bixwazin ji mirovên rûspehî bixwazin.

MIRINA GURÎ

Adaptation de « La mort du loup »
d'Alfred de Vigny

JÎ GIYANÊ BRAYÊ MIN
Ê REHMETÎ SEFDER RA

Sefdo, lawecan! Di sala hezar û neh sed û bîst û didowan de em hati bûn Mûnixê. Ez û kekê te kamiran. Em şikiya bûn. Zora me çû bû. Felekê poşike reş kêşa bû ser qedera Kurdistanê. Êdî di warê siyasetê de tu hêvî ne ma bû. Me tev de digot : Zman, xwevdin û nivîsandina zmanê me; bi tîpên xweser, bi tîpên kurdî. Belav kirina kitêb, kovar û rojnaman. Min ji çiyayên Refanê ji te re elfabeke kurdî anî bû. Tu hîni wê dibûyî. Te digot : « Ez gelek kêfa xwe ji şihreke Elfrêd de Vinyî re ditînim : Mirina Gurî. Rojekê ezê wê wergerînim kurdmanciyê û wê belav bikim ».

Ev deh dwanzdeh sal in, kitêb û kovar bi zmanê kurdî û bi tîpên kurdî têne belav kirin. Lê telekê tu beriya wan belav kirî. Feleka bextreş, mîna Kurdistanê poşike reş û tarî kişandê ser canê te ê tenik û çeleng ji. Bi hêviya ko giyanê te ê pak pê bihese û pêşa bibe, eve min « Mirîna gurî » wergande kurdmanciyê û pêşkeşî giyanê te kir.

Ewir, di ber di ser heyvê re,
Heyva agirgon,
Bi lez derbas dibûn, diçûn;
Qey dû û dûman bûn,
Ji şewatê hildihatîn,
Bilind, winda dibûn.

Ji me, heta cihê tavikê miriyan,
Dar û daristan,
Qurmên daran giş;
Dixuyan
Wek stûnîne reş,
Çira ma heyveron,
Geh geh, dibû geh.

Herçî em nêçirvan,
Bêdeng, lal û ker,
Me da pexlaxa nerm,
Pûş ê pelaşa zer,
Me tev dida, seh dikir,
Şafir, qizbe, devî, şel.

Hêdî hêdî em diçûn;
Me rêl velo dikir,
Em vedihatîn erdê û radibûn ser xwe,
Ji nişkekê ve me dit;
Pencine dehbene gir,
Di axê re çûne; li erdê bînc xelek,
Me bihna xwe,
Ji ber xwe çikand û em sekinin,
Ser ling û nivekî.

Hevalekî me î pir,
Şexê nêçirvanan,
Şopgerînekî hêja.

Pisporekî rêçan.

Lê vehat, hûr lê mêze kir û got:
Ev, rêçên gur in.

Rêçine nû,
Belê rêç, ew rêç bûn,
Rêçên gurên fêris,
Gurên ko me da bû pey,

Û me dikir

Bi bêbextî

Di tariya şevê de . . .

Wek dizekine tirsok,

Bi ser wan de bigirin;

Û wan

Bidin; ber tîfing û xenceran.

Dor bê deng,

Ne pejin, ne teq, ne req,

Tebiet lal û xamûş;

Bi tenê di ezmanan de,

Qulingekî virnî,

Ji refê xwe veqetî;

Xwe dilezand,

Û li refê xwe diqorî,

Rêçnasê me î pir, veketî bû,

Li rêçan bû bû pehin,

Rêç seh kir û got:

Rêçine teze;

Gur, dêlik û dû cewrik in;

Êdî

Tu şik ne ma tê de,

Me xencerên xwe kir kar,

Tîfingên xwe dagirt;

Û da rê.

Şax, çiqil me ji hev dikir;
Kelem di bin lingên me de, ditewiyan.

Ko hil dibûn; li çip û hêtên me didan.

Sisê ji hevalên me sekinîn,

Tîfingên wan biriqîn.

Min çavên xwe, girt vekir;

Hûr, li şafirên mêze kir,

Di nav rejûya reş de,

Du morî diçirîşin,

Û jê wê ve,

Çend xeyalên tenik

Ji bejnan sekinî,

Qey di heyveronê de

Bê hay, ferîqet direqîsîn.

Gur, havê mal û malbatê,

Xwe da bû pêş,

Di ber devî û dar,

Çav li dora xwe daşt û dit:

Rê lê hati bû girtin,

Dijmin lê bû bû çarnîkar.

Dêlika wî,

Hinek jê dûr,

Li ber zarowan şekinî;

Li méré xwe diêri.
 Nêçirvanê mê i kal,
 Nav di seyên me dida û digot:
 Ha Şevger ha... ka Bêlan ka....
 Reşo, tu jî, ji par re.....
 Beriya ko se lê bêne wer,
 Gur, stoyê seyeki,
 Sekî şemboyî,
 Kire devê xwe û şidand,
 Şidand, şidand, şidand û berneda,
 Reşma ko bû,
 Ziqzîqa xencerên me.
 Xencer di rûdiyên wi re diçûn,
 Di zikê wi de,
 Digihan hev,
 Û berikên tifingên me,
 Di tihêla wi re tavêtin.
 Gur disan,
 Arçûmekên xwe, şidand, şidand, şidand,
 Lê vê carê,
 Devê xwe vekir,
 Seyê şemboyî,
 Ew heywanê fêris,
 Beriya gur....
 Ket erdê û mir.
 Gur.... li ser totikan rûnşti,
 Xwîna xwe alast,
 Awirek li me da,
 Li jin û zaroyên xwe fedkiri,
 Xatir ji wan dixwest.
 Û paşê,
 Erzina wi lerizi,
 Çavên xwe girt,
 Û di xwîna xwe de.... vegevizi.

Min eniya xwe a germ,
 Berda ser fola tifingê a sar,
 Û ez,
 Li vê rastiye dibûm hişyar:
 Heke dêlik hişte ko méré wi,
 Bi tena xwe, bêkes,
 Bê piştmer, bê heval û hogir,
 Bera san û nêçirvanan bide,
 Û di xwîna xwe de vegevize,
 Ne ji ber ko tirsîya bû,
 Û can lê şîrîn bû,
 Lê diviya bû.... ew,
 Biya gurê piştres,....
 Bimîne.....
 Û ji zaroyên xwe re,
 Bide zanîn,
 Ko li dinyayê
 Ji guran gurtir, ji wan birçitir,
 Di qesir û sereyan de rûnişti,
 Tevayek heye,
 Jê re dibên mirov,
 Lê secde dibin,
 Çi kedî, çi kovî, çi hov.....

Dikek hebû qiros û xişt,
 Rovikî jir dik dit li wir
 Gotê: ninin mizgeft û dêr
 Îro nimêj min ne kir hêj
 Fêla rovi dik bir dibir,
 Gotê: ninêj hîn ne bûye,
 Rovi digot: Ca wer xar,
 Pagekî tu raveke min
 Ava bikin xanikî çak
 Kês hati bû dikê qiros,
 Gotê: biliv, li pişt diwêr
 Rovi berî da cem kizir:
 Da xwe bi lez û bez revî
 Gava ko dik halê wi di,
 Rabû li ser diwêr venişt.
 Hat cem, silav jê ra dikir
 Fermû were dane li jêr;
 Bo min bibî tu pêşnimêj.
 Zanî ko ew dê wi bigir.
 Bi ser da min destmêj niye
 Pir in li nik min text û dar
 Li der mane zarok û jin,
 Bo te hibin gundikî pak.
 Rovi êxist feqê bi los.
 Kizir hine ez tême jêr.
 Lê herde bû tajikî pir.
 Çû cihêkî b'rêl û devî.
 Şa bû dikir qiqxî qiqî ...

OSMAN SEBRÎ

Lê ew.... ew heyîna serfiraz,
 Ew bi xwe,
 Cenawirekî we ye,
 Ne wek cenawirên din,
 Ne ji nêz û birçinan,
 Lê ji bo kêf û henek,
 Dide, her kesî, her tistî,
 Ber mirin û kuştinê.

Herê, diviya bû dêlik,
 Bimîne....
 Û ji cewrikên xwe re bibêje,
 Mebin nizing, tucaran....
 Avahiyên ko mirov.... tê de.

Ez, şermendeyî heyîna xwe, min digot,
 Em mirov, insan,
 Digel vi navê bilind,
 Çiqas nizim û xwar in,
 Bi tenê hon, heywanên fêriş,
 Hon in ko dizanin,
 Ji vê jiyîna derewin,
 Bê deng, lal û ker,
 Bê ax, zar û nalîn,
 Xwe bidin paş, jê veqetin,
 Terka wê û her tiştên wê bidin.

C. A. BEDIR XAN

Şairê « Mirina Guri » Elfrêd de Vinyî edibekî xudan şûr û gelem bû. Bavê wî zabit bû; ewî jî da bû ser şopa bavê xwe û bû bû zabit. Lê ji ber ko firsenda şer bi dest ne diket; Vinyî piştî ko bû kepîten ji ordiwê derket û xwe yekcar da edebiyatê.

Vinyî di sala 1797 an de di Bajare Loşê de, ji diya xwe bûye. Hêj di ciwanîya swe de keti bû civata Viktor Hûgo, Şarl Nodyê û edibên din ên mezin wê heyamê. Ji wê heyamê re di edebiyata frensizî de romantîsm dibêjin.

Vinyî xwe ji alayîşan digirt; xwe gelek tekilî xelkê ne dikir. Hin eserên Vinyî di pey mirina wî re hatine belav kirin. Esera wî « Dafnê » bi tenê di sala 1913 an de ketiye çapê.

Vinyî di sala 1863 an de ji seretanê emwê Xweda kir û qedirê wî piştî mirina wî çêtir hate girtin. Mina medhelokê gotiye: guri dimirin, porsor dibin.

BEHRAMÊ GOR

Roja bavê Behramê gor canê xwe siparte cebanan û taca kiyani bi şûn xwe ve hişt; Behram xortekî bengî bû. Tac da serê xwe û li ser textê şahani bê dilêşi û sergêji rûnişt. Çiko bav û bapirên navciwan û cihangirên bê hemta welatê faris kiri bûn wekî gustilekê elmas; Behram bi hêsani û bê diwari tiliya xwe tê re kişand. Bi navê bav û kalan çend salan bi vî awayî welatê faris xwar. Heman piştî çaxekî hindik berê xwe ji kiyaniya xwe gerand û xiste saz û leyiz û nêçirê. Behram hevsarê kar da destên mirovên xwixwar û sitemkar. Ta ji ber derê heywanê padişah dengê belengaz û rebenan û qirên û hawarên rencber û destgiran digilhanê gunbada gerdunê ezmanê banî.

Bi vî awayî û roj bi roj himê kiyaniya welatê faris herivtîn û maxên wê hilwesiyân. Dijmin û neyaran bêtirs destên xwe dirêj kirin nav welatê faris. Ji vî alî ve Kurdistan û ji wî alî ve Ecmistan li ber lingê neyaran şikestin û gelek ji mirovên xwedi nav û nişan ji ber Behram reviyân û ji welatê faris helistin; xwe dane ber siya kundirê neyaran.

Rojekê Behram digel mopizan û pehlewaniyên xwe ji nêçire dihat. Li bajarekî kavi û wêran rast hatin û ditin ko li serê diwarekî du bûm bi dengêki ziz û bilind dixwinin. Behram xwe ragirt û got: xwezî min zanî biwa ka ev bûm çi dibêjin?

Nagehan yekî ji mopizaniyên wî rabû ser xwe û got: Ey serbilindê welatê Îran! wey xudanê taca giran, eger tu ji bendeyê ber derê eyawanê xwe re ferman biki ezê vê kulê ji dilê te derêxim. Behram zû zû jê re fermana padişahi xwend û vê re destûr da û got, bêje.

Mopizan got: Bûmê vî alî nêr e; bûma wî alî mê ye. Ê nêr gazî dike a mê û dibêje: were, êvarê nik me razi. Ez û tu emê bikin henek û leqirdiyan; emê li ser gotina xwedê û pêxember herin; dê ji me re zarok çêbibin, em ji bi wan dilxweş bibin û kordunde nemirin.

A mê: Ez dil dikim, lêbeblê qelenê keçên malbata me giran e; ez bawer nakim ko tu kari bi di bin barê bavê min de rabi.

Ê nêr lê vegerand û got: De bêje qelenê te çi ye?

A mê: qelenê min çel bajarên wêran in;

NAVÊN KURDMANCI

Kurdmancin hene hetanî iro jî, navine biyani, navên Emro û Zeydon, li zaroyên xwe dikin; û gava mirov ji wan dipirse te çire navekî kurdi li keç an kurê xwe ne kir?

Hin dibêjin: maliyan ev nav eciband, ji lewre me navê keça xwe kir « Elya » an navê kurê xwe kir « Xetfan ». Ji wan re tu gotin nine. Mêrên ko bi maliyên xwe nikarin bivê nevé ewê bi me bikarin !

Lê hinên din dibêjin: Ma navên kurdmanci hene? Hebin ji em bi wan nizanin. Zûka em li wan vedigerinin û dibêjin: Belê navên kurdmanci hene û ew gelek çeleng û spehî ne. Ji xwe emê hinekê wan ji we re bidin zanîn.

Ji her du tofên jorin pê ve tofeke ecêb û xerîb heye. Xelkê wê tofê kurdine welatparêz û milletperwer in; bi navên kurdmanci dizanin û pend û şiretan li xelkê dikin û dibêjin: Navine kurdi li zaroyên xwe bikin. Lê bi xwe navine biyani li zaroyên xwe dikin. Do ne pêr Xwedê ji

da ko em zivistanê tê de bilûsin û biharan li ser wan bixwinin.

Ê nêr: Serê Behramê gor sax bê; ezê ji niha ta deh mehên din çar sed bajarên wêran bidime bavê te.

Behram ev gotin bihistin û bê deng û reng kete binê çadira xwe û gazî kire seydayê xwe û jê re got: Ey rêzanê welatê faris vê gotina te agir berda dilê min û cerga min herijand. Belê te birina min şani min da. Welê ez nizanim dermanê wê çi ye. Ez dizanim ko ne tu bi kes nikare birina min derman bike. De rûne û bêje ka em çawan bikin?

Mopizan rûnişt û got: Ey padişahê welatê faris! te mirovên xwixwar û sitemkar kirine rêzan û dergevan û rêber û serdar. Wan bi navê te reben û belengaz xudanê nav û nişan tev dil û gerdenxwar kirin. Gerek e tu van mirovên bedkar ji dergehê xwe dûr biki; gencên zêr û zivîn ji wan bistîni û li belengazan belav biki. Divêt guhê te ji dengê belengazên te re vekirî bê; û çavê te ji wan re belkiri bin; û tu ji wan re dilovan û nihirvan bi

Behram ev gotin xistin serê xwe û hey ji nû ve da ser rêça bav û bapirên xwe û navekî giran û nisaneke bilind bi şûn xwe ve li cihanê hişt û çû. CEGERXWÎN

xelkê wê tofê yekî re kurek da bû. Me jê pîrsî; te çi nav li kurê xwe kir? Camêr hinek sekîni; heçko dida eqilê xwe û di bira xwe de li navê kurê xwe digeriya. Devê xwe bir û anî û paşê bi dengeki nizim mirmirand û got: « Me navê Hesên Besrî lê kiriye; lê di nav xwe de em jê re Gurgîn dibêjin ». Di nav xelkê de ji wê jê re Gurgîn bigota ma eybeke mezin bû?

Herçî peyayên tofa pêşin, yanî yên ko bi malîyên xwe nikarin; bawer bikin malîyên wan ne kurdmanc in. Êdi dem e ko em kurdmanc ji guh bidin xwîna xwe û xwînên kê mîlî xwîna xwe a pak nekin.

Min got: « xwîna xwe a pak ». Belê di rohelatê nizing de û di nav hevrijadên me de tu mîletê arî xwîna xwe bi qasî me pak hîlnaiye. Ji niho û pê de ji divêt em ji guh bidin xwîna xwe û paqîjiya nijadê xwe ji xirabî û kêmasiyê bipapêzin; nemaze ji tîkîlbûna xwîna mîletên nêrî. Ji ber ko herwekî pêşiyên me gotine « xwîn nabe av » û ew rojekê xwe şanî dide; heqê xwe dixwaze û vedigere kaniya xwe. Ma ne heyf e ko mirov rabe şîlanê li ser dara gulê biteimîne.

Anîna jî nêrî biyanî ji milê din kurdine nekurdziman ditîne pê. Ji ber ko zaro ne li ber destên bavên xwe lê li ber destên diyên xwe bi xwedî dibin û ji zarê bavên xwe hêtir bi zarê diyên xwe xeber didin. Ev zaro mîdeki kurdine nekurdziman in; lê piştî nîfşekî kurdaniya xwe yekcar wînda dikin û dibin ji wî mîletê ko bi zmanê wî dipeyivin. Carina ji ew mîlet dijminê kurd e.

Tehsîra jî nêrî ne bi tenê di zimên de ye. Adet, zîman, rabûn û rûniştin û her texlît ayînên mîletan bi destê jî nêrî têne hilanîn. Ji ber ko jî nêrî mîran hêtir bi borîyê ve girêdayî ne û dan û standina jî nêrî bi biyaniyan re kê mî e.

Jî nêrî ew peresto ye ko di mala xwe de, zar û zêçên wê lê werhati, di ber heykela pêşiyên de heyran û heşmetkar rûniştî, lê fedikere; nav di xwe dide û deriyê xwe bi çîlmêreki xurt, li rûyê her tiştê xerîb û ne jê digire; û tê de li dijminêki nedîbar diqewimîne. Ew dijminêki nedîbar adet, zîman û ayînên mîletên din in. Ew di ber mala wê re digerin; diçin wî serî, tî nêrî wî serî, û heke fîrsend bi dest ket, teqşîr nakin, xwe nadin paş û dikevin ê.

Gava minov li berîvaniyan fedikire îsbata gotinên me di wan de dibîne. Herçî

mêr di bin egal û kefiyên dirêj de wînda bûne. Lê herçî jî nêrî hetanî îro ji belgîhên xwe ên delal ne guhartine û bi kofiyên xwe ên rengereng di beriyên bêdar û belg de wek kulîlkên zozanan ter û taze, serbilind û sereferaz digerin û dixingirin.

Di nav berîvaniyan de dîsan jî nêrî in ko navên kurdmancî hilanîne. Navên mîrên wan jî hî nêrî awartan pê ve tev de navîne biyanî ne; navên Emro û Zeydon in.

Em îro du lîstan li ser nêvên kurdmancî belav dikin. Navên mîran û navên jî nêrî. Bivê nêvê her du lîste jî kê mî in. Ji ber ko em ji welêt dîr in û di dora me de ew peya nînin ko ji me re navîne din bibêjin. Lê me hêvî heye ko bi arîkariya xwendevanên xwe em van lîstan bi ser xî n.

NAVÊN MÊRAN

Ado Agir.
 Bado Babîk Balo Baqoq Barano
 Baro Bazo Behlo Behrem Behrûz
 Belo Bengî Beno Berxo Bexşo
 Beybûd Bêco Bêro Biro Bişar
 Blêç Boke Bozan Bozo Bûbê Bûbo.
 Cangîr Cango Cebo Cemşîd Cano
 Cercûr Cîmo Cîno Cîroro.
 Çalo Çarta Çeçan Çeko Çeleng
 Çelepo Çelo Çemo Çerto Çeto
 Çîro Çîuro.
 Dara Delo Derbas Dermo Dilawer
 Dîlo Dîmdîm Dîrbo Dîbo Dogîj
 Dûwan.
 Efo Egîl Evdo Emîz Engo Etman
 Eto Ewanî Eyas Eylo Eyo.
 Felemez Fengenz Ferhad Ferho
 Ferîdûn Ferman Ferzenede Ferzo.
 Garîs Gefo Gemşo Gerno Gewro
 Gêncî Gêrto Gêso Gîsko Guhderz
 Gurgîn Guro Gurzo.
 Henê Hevînd Hewran Heyrano Hê-
 nîan Hirço Hodo Hopo Hovnê Hozo
 Hûrîk Hûşeng.
 Îpal Îşkan.
 Kakiîlo Kako, Kamîran, Kekan Kemo
 Kendo Kerevon Kero Keser Keyo
 Kêfo, Koles Kono Kotos Kundor
 Kûço Kûto.

Lendo Lewend Lézgin Lézgo Lolo.
 Malo Malor Mentësh Mero Meto Mélo
 Mistê Misto Miško Mišo Mûrik.
 Naîi Nehroz Newzad Niço Nino Nûto.
 Olo Omo Ortas.
 Perişan Perwiz Pešto Peyale Piling
 Pijon Pîran Pîroz Poro Potê Pozo
 Pûrto Pûşo.
 Qajo Qehfûr Qenco Qerno Qoço
 Qubad Quło Qulixan,
 Remo Rêso Rindo Rizgo Rîsor.
 Sadø Segman Serdest Serdil Sertîp
 Serxan Seydo Sêgul Sêncø Siheypûş
 Siyabend Simko Sino Soro,
 Şahîn Şabo Şawês Şermo Şemdîn
 Şengo Şewêş Şero Şîbo Şîrîn.
 Tacdîn Taco Talo Tazo Temo Tê-
 mûr Terho Teto Têlî Têlo Tîro
 Tolo Toro Tozo.
 Ücê Üco.
 Vêno Vito.
 Welø Wendo.
 Xelef Xerzo Xemo Xeneer Xêro
 Xişman Xoriş Xorto Xurto Xurşid
 Xusrew.
 Yadin Yado Yaro Yawer Yekane.

NAVÊN JINAN

Ano Arê Aşê Avê Axê.
 Baran Bazê Benêş Berfê Bersê Besna
 Beso Beyhûn Beyo Bêzar Bêzê Bêzo
 Bihar Biskê.
 Canê Cazê Canzê Cocê.
 Çiçek.
 Delal Derdê Dilê Dilşa Dirê Dilber.
 Eco Edê Edûl Esmer Etê.
 Ferfûr Ferxê Fincê Finco.
 Gewrê Gijê Gozê Gulçîn Gulê. Gu-
 lazer Gulistan Gulîzer Gulnaz Gul-
 perî Gulşa.
 Hafo Heftsed Helê Heyveron Hezar
 Înê Înikê.
 Kejê Keser Kewê Keynê Kilê Kinê
 Kotê Kulilk.
 Lalixan Layila Lehile Lêrê.
 Mehdiyar Meles Mencê Mencol Me-

nije Merinas Mestê Meymo Mêrê Mi-
 rari Momê.

Nacime Nado Narê Narîn Nazê Nazo
 Nermîn Nesrîn Neslixan Nêrgiz Nigar.
 Otê.

Perişan Perîzad Perwîn Pîroz Poşî
 Porgul.

Qerê Qeşem Qumrî.

Rewşen Rewşê Rewşo Rindê Rîhan
 Rîpê.

Senem Seno Sêrê Sêro Sêvê Sinem
 Sinemxan Sisê Sisin Sonê Sorgul Sosin.
 Şayeste Şemê Şengê Şemşûl Şeno Şerbet
 Şerbo Şêrê Şîrîn Şoxê.

Teyrê Teyro.

Xanê Xano Xatûn Xecê Xeco Xewê
 Xemlê Xemşê Xensa Xezal Xizem
 Xumal Xumar Xunav.

Zelêx Zerê Zerişan Zêrê Zêrîn Zin
 Zîvik Zizê.

Di listeyên jorin de hin tişt hene ko
 mirov divêt li ser wan bisekine û li wan
 hûr fedkire:

1 - Navin hene ko li jinan û li mêran
 bi hev re dikin. Herwekî: « Baran, Boz, Can
 Keser, Perişan, Şeng, Şêr, Xem, Şîrîn h. d. [1]»

Heke ev nav li mêran hatine kirin bi
 tewanga nêr yanî bi « o » yê têne tewandin
 û gava wan li jinan dikin ew bi tewanga mê
 yanî bi « ê » yê têne tewandin. Mîna: Şero
 Şêrê. Xemo - Xemê. Dilo - Dilê. Perişano
 Perişanê.

2 - Digel vê hindê em di van listan de
 dibînin ko hin navên mêran bi tewanga mê
 û hin navên jinan bi tewanga nêr hatine
 tewandin.

Navên mêran: Bûbê, Henê, Potê, Mistê,
 Hovnê.

Navên jinan: Ano, Beso, Beyo, Bêzo,
 Eco, Finco, Seno, Hafo, Nazo, Xeco, Şeno,
 Şerbo, Şêro.

Ji milê din navên mêran bin jinan bin
 carina bi her du tewangan têne tewandin.

Üco	Ücê	Xecê	Xeco
Bûbo	Bûbê	Bêzê	Bêzo
Misto	Mistê	Fincê	Finco
Besê	Beso	Nazê	Nazo
Sêrê	Sêro	Xanê	Xano

[1] Mîna van her du tîpan heta dawiyê ye. Ji ber
 kurtiyê holê « h. d. » tête nivisandin.

DINYA TARI

Heçî rêka diçim pê ve li ser min tari ye ezman;
Belê bînim tirîjtavan li nav pêlên evan ewran.
Ji bağ û beğçeyên avên dil im hergav birindar e;
Dipirsim ez hero sed car çira bağ im ne hat avdan?
Eve Adar, eve Nisan; ko roj derket cihan tisan.
Li ser min tari ye dîsan, temaşa kin gelî kurdan!...
Ji kurdan pertewek [1] derket hemî dinya pê ronî ba;
Çi kin em her jî vî bextî ko rûreş man wekî sûdan.
Rez û bağên gelek rengîn jî dest me derketin zû da.
Diwxazin dor bikin sênc e, belê çî bikin niye rezvan;
Me nûjen kir kevinbağek bi mêw û derxik û fêkî;
Hemî vêk re didin fêkî, belê bo wan divêt darvan.

M. EHMED BOTÎ

[1] Mexsed Ehmedê Xani ye.

Gelek eşkere ye ko ev tişt jî qeyda gelemper der e; û wî tu qeyda xweser nîne.

Gelo sebaba wî çîye? Bawer bikin tu sebaba bingelîn jê re nîne. Bi tenê jî bo delaliyê an jî bo kêmqedriyê li keçan bi « o » yê û li kurau bi « ê » yê deng dîkin. Herwekî li şûna ko « keçê » bibêjin; dibêjin « keço » û jî yekî re ko navê wî « Mîstefa » ye li şûna ko bibêjin « Misto » dibêjin « Mistê ».

3 - Herwekî me got « ê » û « o » yên ko dikevin paşîya navan tewang in; tewangên bankirinê ne. Ji lewre diviya bû hergav ne bi wan ve bibin; û bi tenê di dema bankirinê de bi wan bikevin. Lê ew tewang bi awakî welê bi serenavên xwe ve bûne ko jê tucaran venaqetin, herwekî jî rayekê bêjeyê biwan. Digel vê hindê kurdmancên ko di zîmên de mîhafezekar in gul didin vê ferqê û nabêjin « Gulê hat » lê dibêjin « Gul hat » û bi tenê di dema bankirinê de dibêjin « Gulêl were ».

4 - Me gotî bû ko « o » û « ê » tewangên bankirinê ne. Lê carîna van tewangan li şûna tewangên adetî jî dixebitin. Mesela em navê « Miş » bibin. Ev navê ha, navekî mîran e; jî lewre diviya bû bi « i » yê bihata tewandin û li gora qeyda gelemper diviya bû mirov bibêje: « Miş hat, Mişî got, Mişo were ». Lê herwekî me got « o » yê dixin şûna « i » yê û dibêjin: « Miş hat, Mişo got, Mişo were ». Wek neliceke vê qeydê navên ko bi « o » yê diqedin bi tu awayî nayîne tewandin. Ji lewre mirov dikare bibêje « Bozên got » lê nikare bibêje « Hêco got » divêt bibêje « Haco got » jî ber ko navê « Haco » bi « o » yê temam dibe.

5 - Heye ko di listeyên me de navin peyda bibin ko di eslê xwe de ne bi kurdi ne; lê kurdmanc ew bi awakî welê xebî-tandine ko dirfê zarê me bi wan ketiye û ew hatîne kurdandin. Di zîmên de her tiştê kurdandî bi kurdi ye û ew yê me ye.

BAVÊ CEMŞID Û SÎNEMXANÊ

DELALIYA DELALAN

Adaptation d'un poème de
Charle Baudelaire « Le Balcon »

Stêra biserhatiyên min, delaliya delalan !!
Tu bihara ber dilê min î;
Bextiyarî û xweşîya min jî te ye;
Ji te ye siûd û serbilîndahiya min.
Şiriniya ramûsan, destpaşil û dilxweşîya min,
jî bo te ye!
Tên bira te ew rojên bextiyariyê;
Ronikahiya mala me û xweşî û hênîkahiya
ber êvarê?
Stêra biserhatiyên min, delaliya delalan !!

Ber êvari, wadê tirêjên roavayî,
Sor û zer dibin !!
Mina şewq û pêtiya tîfikên diwaxanan;
Me xwe aveti bû ber siha şehneşinê.
Û xavikeke zeresor,
Xwe ber rûyê dinyayê da bû,
Di wê demê de sing û berê te,
Xema dilê min direvandî.,
Û dilê te ê xurt û nerm,
Çiqas niziki min dibû û ez dihewandim,
Me jî dilketina xwe re distirand,
Û dînehwirand.
Ber êvari wadê tirêjên roavayî dibin sor û zer.

Di êvarên germ de roj çiqas delal e;
Dinya dibe fireh û pehin.,
Dil dibe xurt û bi rewa
Min xwe li ser te de xwar dikir delaliya delalan
Û min bihna ciwani û rindbûna te bihn dikir;
Di êvarên germ de roj çiqas delal e.

Şev dibû tari, li ber me dibû beden.
Û di reşîka şevê de min reşahiya çavê te didît,
Û min bihna keçinî û çelengiya te bihn dikir.
Navkefên destên min bû bûn dergûşa piyên te;
Şev dibû tari û li ber me dibû beden.

Wan dem û rojên bihurî ez tinim bira xwe
Demên ko min serê xwe da bû ser çoka te,
Û bi nêrîna çavê te
Dinya li min dibû bihar,
Heşin dibûn gul û dar.
Tu î şahî û şabûnî,
Tu î xemrevin û dilxweşî;
Wan dem û rojên bihurî ez tinim bira xwe.

Me li ser dilketina xwe sond dixwar
Em sondayê hev bûn . . .

STÛNA XWENDEVANAN

P—Gelo rast e ko em kurd ji nijadê ari ne ?
Çi kurd li welatê Êris hene û ew di çi hali de ne ?

Şam, Taxa Kurdan. SIBHIYÊ DIYARBEKRÎ

C—Belê em kurd ji nijadê ari ne. Herçi pisporên nijadan hene di vê babetê de yek in. Yani tev de dibêjin ko kurd ji nijadê ari ne û di rohelatê nizing de wesfên aritîyê ji hevniyadên xwe ên din çêtir û bêtir hilanîne.

Kurd arinjîjad û arizman in ji; yani zmanê wan ji zmanekî ari ye; û bi zmanekî ari dipeyivin. Ê ew, yani kurd di kaniya zmanê ariyan de rûniştî ne. Li gora hin zmanasan dergûşa zmanên ari ew welat e ko dikeve navbera Diyarbekir û Xuristanê « Xuresan ». Nivê vi welatî kurdistan e û nivê din ji Ecemistan e. Belê zmanas dibêjin ko ev der welatê zmanên ari ne û zmanên ari tev de ji vi welatî li dinyayê belav bûne; û di nav xwe de bi çend birên bingehin lêk vebûne: slav, latin, german, yewnan. Mirovatiya van zmanên ari hetanî iro ji xuya ye; reşma ko berî hezar salan ji dergûşa xwe rabûne; bi dinyayê ketine û nema vegeriyanê kaniya xwe. Ev mirovati ne bi tenê di gramêr û di bastûrê de, lê di lîin bejeyan de ji eşkere dibin. Ev in çend mîsal:

Lêv (bi kurdî) leb (bi farisî) lip (bi inglîzî) lippe - lipe (bi elmanî).

Pol (bi kurdî) épaule - epol (bi frensîzî).

Ejnû (bi kurdî) genou-jenû (bi frensîzî) bi kurdî jenû ji dibêjin.

Dlop (bi kurdî) drop (bi inglîzî) tröpfen (bi elmanî).

Nav (bi kurdî) nam (bi farisî) nom (bi frensîzî) name (bi inglîzî) name (bi elmanî) onoma (bi yewnanî).

No (bi kurdî) no (bi inglîzî) non (bi frensîzî) nein (bi elmanî).

Tu (bi kurdî) tu (bi frensîzî) du (bi elmanî).

O! ew ramûsanên ji dil û can !!

O! ew nalînên kûr û dûr ...

..

Gelo dilketina me a bori,

Vedigere ciwaniya xwe a berê??

Mîna roja ko diçe ber ava

Û li rohelatî hiltê

O! Ew ramûsanên ji dil û can ...

O! Ew nalînên kûr û dûr.

SEYDAYÊ GEROK

Nîb, new, nû (bi kurdî) new (bi inglîzî) neuf - nöf (bi frensîzî) neu - noy (bi elmanî).

Neh (bi kurdî) neuf - nöf (bi frensîzî) neun - noyn (bi elmanî) nine - neyn (bi inglîzî).

Kok (bi kurdî) coquet - kokê (bi frensîzî).

Hesin, hésin (bi kurdî) eizen - eyzen (bi elmanî) ahen (bi farisî)

Par (bi kurdî) part - par (bi frensîzî).

Çêli (bi kurdî) child - çild (bi inglîzî).

Hirç, wirç (bi kurdî) ours - ûrs (bi frensîzî).

Mêş (bi kurdî) mouche - mûş (bi frensîzî)

Stêr (bi kurdî) star (bi inglîzî) stêrn (bi elmanî) astre (bi frensîzî) astron (bi yewnanî) stella (bi talyanî) sitare (bi farisî).

Germ (bi kurdî) warm (bi elmanî) warm (bi inglîzî).

Sin (bi kurdî) cime - sîm (bi frensîzî).

Braştin (bi kurdî) braten - bratin (bi elmanî).

Kurm (bi kurdî) wurm (bi elmanî) worm (bi inglîzî).

Tarî (bi kurdî) tarik (bi farisî) dark (bi inglîzî).

Ber (bi kurdî) pierre - pyêr (bi frensîzî)

Ard (bi kurdî) artos (bi yewnanî).

Ev mîsalên ha bi tenê ew bêje ne ko bi derbekê de têne birê. Lê heke mirov zmanê kurdî û zmanên din ên ari danîn ber hev û hûr li wan mêze kir wê bête ditin ko mirovatiya van zmanan digel zmanê me gelek kûr û nizing e. Ji xwe herçi kurdî û farisî, ewçend nizingî hev in ko ev her du zman wek du zarên zmanekî dikarin bêne hesibandin. Bi ferqa ko farisîyê ji kurdîyê bêtir hikmê erebîyê xwariye û di bin tehsîra wê de maye.

Ji milê din Mirza Sibhî dipirse: Çi kurd li welatê Êris hene; û ew di çi hali de ne?

Herwekî xmendevanên me divên bizanin piraniya kurdan bindestiya sê dewletan dikin: Iraq, Tirkiye û Ecemistan. Li bakurê Sûriyê û li ser tixubê tirkan ji Cezîra Mir Şeref heta roavayê Çiyayê kurdmancan, di drêjahiya vê xetê de ji birek kurd hene. Herçi welatê Êris, di wî welatî de kurdmanc kêm in. Dibêjin ko nifûsa wan di ser sed hezarî ye. Piraniya kurdên welatê Êris di Fîlestanê de ye. Ji ber ko baskekî welatê serhedan dihehe Fîlestanê. Ên mayîn li welatê Oevqasê, belav bûne: Gurcistan û Azerbeycan.

REWŞA DINYAYÊ

Diget vê kindikbûnê, di warê çanda kurdi de kurdmancên welatê ûris ji kurdên mayin peşdetir in. Ji xwe carekê, di hejmara Hawarê a heştan de me qala kurdên Rewanê û xebata wan a kultûrî kiri bû.

Ev deh sal in di gundên kurdmancên Qevqasê de dibistanên xweser hene û zaryên kurdmancan, çî keç çî law, di wan dibistanan de bi kurdmanci dixwinin. Ji van pê ve li Rewanê, ji bo kurdmancan, dibistaneke mamostan heye Di wê dibistanê de ji her ilm û fen bi kurdmanci têne xmendin. Xortên ko ji dibistana Rewanê şehadetnamê digirin dibin mamosteyên gundan.

Ji xortên dibistana Rewanê, ên bijarte diçin Moskoyê û di dibistanên ûris ên mezin de bi rûsî dixwinin û lisansê digirin. Ev lisansî vedigerin Rewanê û dersa mamosteyên kurd bi kurdi dibêjin.

Kurdên Rewanê di van deh salan de bi sedan kitêb belav kirine û hero ji hinên din belav dikin. Ji kitêban pê ve rojnameke wan ji heye, Riya teze.

* ☆ *

Ezbenî!

Îro ji postê pênc heb Hawar li ser navê min hatine. Ez hêvî dikim ji niho û pê de ji min bi tenê re hejmarekê bişîne. Ji ber ko kes Hawarê naxwîne.

Mektele: 24, 7, 1941 HEBEŞ SMAÏN

Vitika Mirza Hebeş Smaïn peyameke tehil û şêrîn e. Şêrîn e, ji ber ko ew rastiye dibije. Lêbelê ew rasti bi xwe tehil e. Belê Mirza Smaïn ji xwediyê Hawarê hêvî dike ko jê re ji yekê bêtir Hawaran neşîne. Çire? Çimki di welatê wî de kes Hawarê naxwîne û pê bendewar nabe. Lê jê re hejmarekê divêt ji ber ko ew bi xwe dixwîne; û ji lewre naxwaze Hawara ko bi hezar dişwariyî bi der têt di destên nezanan de telef bibe û bête çirandin.

Lê herweki me got, ev rasti bi xwe tehl e. Mektele û kaniya Ereban di Sûriyê de merkeze kurdmancan in. Ew erd birekî deşta Sirûcê ye; meqamê hegler û axeler û eşîran e. Ma rewayî heq e ko Mirza Smaïn di welatekî kurdmancan de ji çar hejmarên Hawarê re xwendevanan peyda nekit. Heke di dora kaniyê de hêj ew kurdên xwenda nînin jê bi tenê mezinên kurdan berpirsiyar in. Emê li hêviya pêjna dengê xwe bimînin.

HAWAR

ŞERÊ SÛRIYÊ — Herweki xwendevanên me dizanin li 8ê Hizêranê şer keti bû erdên Sûriye û Libnanê ji. Ji ber sebebên ko me di hejmara sîhî de goti bû ingilîzan û frensîzên golîst li heştê Hizêranê ji aliyê nivro de yanî ji Felestîne drêji Sûriyê kirin.

Ordiwa sondxwariyan xwe berda bû ser du baskan. Baskê ko ji Derheyê dihat berê xwe da bû Şamê. Baskê din, yê ko bi ser Seyda û Merceiyûnê ve dihat, berê xwe da bû Bêrûtê.

Baskê rastê, baskê ko ji Derheyê dihat, di Ezrehê re û dirêjki kete welêt û di Xeba-xîbê de qerar girt. Eskerên Merêsal ji ber dikîşîyan. Wer xuya dikir ko evan asêgcha xwe li ser çiyayên Kiswê çekiri bû. Sondxwariyan ji Xeba-xîbê dirêji Kiswê dikir. Eskerên Vişiyê li ber xwe didan. Hêdt hêdi şer dadiket rasta Xotayê. Topçiyên frensîzan ji nav darên beşçeyên Şamê û ji çiyayê Qesyûnê, di ser Mezê, Rehwe û bajarê Şamê re agir dikirin. Sondxwari ji milê din, di Qunêtirê re hati bûn Cidêdê. Heçko şer di nav Şamê de çedibû; lê hêj gule rast di rast ne diketin ê: Lê tirs hebû ko bikevin ê.

Li 18ê Hizêranê dengê tîfing û mitralyozan ewçend nîzing bû bûn ko mirov digot qey şer gihastîye kûçe û kolanên bajêr. Bêdîro, êvarkî di beşçeyên navbera Mezê û Keywanê de eskerên hîndî û frensîzên Şamê li hev dixistin.

Lê piştî eşayê dengê top û tîfing û mitralyozan, ji nişkekê ve hatine birin. Xelkê digot qey ingilîz ketine bajêr û frensîz çûne rayê Sibetirê xelk di nav bajêr de li ingilîzan digeriyan, lê ew peyda ne dikirin. Bi tenê balafirên ingilîzî di ser bajêr re firriyan û hin beyaname avêtin ê. Bi van beyanaman general Wilson, serfermandarê leşkerên sondxwariyan, ji general Denz dixwest ko bajarê Şamê bajarê berdayî ilan bike û eskerên xwe jê bikişîne. Ji ber ko eskerên sondxwariyan keti bûn devê deriyê bajêr û heke şer di dora Şamê de dom bikira ehali dê bihatan kuştin. Ji xwe şer ji şevêdi ve sekint bû. Lê ingilîz ne diketin bajêr, qey hêj dût bûn. Lê herçî eskerên Vişiyê, terka Şamê didan û bajar vala dikirin. Bi saetan ve top, tang, kemyon di cada Beşdê re derbas dibûn, berê xwe didan riya Himsê. Lê igilîz ne dihatin. Bajar mideke xweş vala ma. Piştî nivro hew te dit frensîzên ko berî nivro ji

Şamê rabû bûn, vegeriyan kozik û asêgehên xwe û ber bi êvarê şer ji nû ve dest pê kir.

Ma çî li frensîz û ingilîzan qewimî bû? Paşê hate seh kirin ko êvara hejdehê Hîzêranê mifrizeyek eskerên hindî, qedere 400-500 peya, gihasti bû Mezeyê û li beşçeyên navbera Mezê û Keywanê belav bû bû. Frensîzan ew hêsir girtin. Lê frensîzan ne dizanî bû ko ew mifrizekî biserxwe ye. Wau digot qey pêşdarê ordîwa dijmin e û dijmin, herwekî beyanama general Wilson dida zanîn, gihastiye devê deriyê Şamê û kete Keywanê. Li ser vê yekê frensîzan terka Şamê da. Lê gava dîtin ko şaş in û ingilîz hêj ji bajêr dûr in bi şûn de vegeriyan û dest bi şerê xwe kirin. Sondxwariyan li midafihên Şamê dişidand. Li 20ê Hîzêranê topçiyên ingilîzî topên xwe li rasta Mezeyê danîn û li kelehên Mezê, Rabwê û Mihaciran dixistin. Ber bi êvarê şer xweş kirin. Carina gule diketin nav bajêr, nemaze tara mihaciran. Hin berikên tîfing û mitralyozan jî ketine serê banan. Ji ehalîyan bi tenê du peya hatine kuştin û çendek jî birindar bûn.

Sibetirê, li 21ê Hîzêranê General Denz, bajarê Şamê bajarê berdayî îlan kir û frensîz jê kişîyan. Wextê nivro ingilîz û golîst ketine Şamê. Şer jî derve dom dikir.

Ingilîzan û serekê frensîzên golîst general Degol istiqlala Sûriyê û Libnanê îlan kirin û wad dan wan dewletan ko piştî qedandina şerê Sûriyê frensîzên golîst bi wan re mîahedeyên dostî û hevalbendiyê imza bikin.

Wê şevê xelkê Şamê bê tirs û lertz ketî bûn nav cihan. Lê bi sariya sibê ve bombeke ecêb teqîya; çendên din dane pey. Balafîrek an di lowan li Şamê xisti bû. Çî balafîr bûn, ne hate seh kirin. Hîman digot elmanî bûn. Bombe li dora Mizgofta Emewî û Tirba Selahedin ketî bûn. Ji bîstan bêtir xanî hilweşîyan; 82 peya hatin kuştin û jî sedî bêtir birindar bûn.

Piştî vegirtina Şamê ingilîzan zora xwe da eniya Bêrûtê. Frensîzan di wê qalê de gelek li ber xwe dida û bi xurtî şer dikir.

Pêşdetir, ingilîzan jî Iraqê jî dirêjî Sûriyê kir û ketin bakurê welêt. Qewetên wan ên mekanîkî berê xwe dan Tidmirê û lê wer hatin, û piştî mîhasereke sêzderojî midafihên Tidmirê 300 peya teslim bûn.

Ji milê din eskerên ingilîzî yê ko ji Iraqê hati bûn ketin Dêra - Zorê, Reqê û

Qamişlokê û berê ywe dan Heleb û Cerablîsê.

Eskerên ko Tidmir zemt kiri bûn ber bi Hîmsê meşîyan. Frensîzên golîst jî piştî vegerîna Şamê berê xwe dan bakur. Ewan jî piştî ko Nebek xistine destên xwe Hîmis jî xwe re kirine armanc. Baskekî din jî Şamê qesta Bêrûtê kiri bû û li ser riya Bêrûtê giha bû Dîmasê. Eskerên Merêşal di vê qadê de jî gelek li ber xwe dan û şerine no li bakur û li roavayê Şamê çebûn.

Li 7ê Tîrmehê balafîrên ingilîzî di peravên Tirkiyê de vaporeke frensîzî, bi navê « Sêndidyê » bin av kirin. Di wê vapore de jî bo frensîzên Sûriyê çek û posat û hin zabît jî hebûn; dihatin hawara ordîwa rohelat.

Di eniya Bêrûtê de eskerên Merêşal piştî ko ji Seydayê kişîyan; li ser xeta Damûrê asê bû bûn. Damûr, Kisweya Bêrûtê bû. Ji xwe Şam û Bêrût her du jî ji tixûbê Felestinê bi nîzikahî ve not kilometir dûr in. Piştî şerine mezin eskerên ewîstrali xeta Damûrê di hin cihan de qul kirin; lê xet bi temami ne ket destên wan. Eskerên Merêşal bi mêrani xwe li ber dijminên xwe digirt û rê ne dida wan ko bikevin Bêrûtê.

Wer dixuye ko piştî binavkirina Sêndidyê tu hêviya general Denz ne ma bû. Di roja xwe de stola frensîzî jî Bêrûtê rabû. Çend perçeyên lez berê xwe dan Freusê; hinên din jî çûn bendera Skenderonê. Tirkan ew vapor jî çek kirin û esker û deryevan girtin.

Li 8ê Tîrmehê paşî nivro, Mister Çorçil di Meclîsê de da zanîn ko general Denz mitarekê xwestiye. Di roja xwe de êvarê saet heştan de general Wilson bi radyowa Felestinê jî general Denz re dida zanîn ko eskerên wî bi diyari Bêrûtê ketine û jê dixwest ko Bêrûtê bajarê berdayî îlan bike û eskerên xwe jê bikişîne. Denz li general Wilson venegarand û şer di pêşiya Bêrûtê de dom kir.

Ingilîzan pêşnihada yanî teklîfa general Denz qebûl kir û şertên çekdaniyê yanî mitarekê jê re dan zanîn. Lê hikûmeta Merêşal şertên ingilîzan qebûl ne kirin û ew bi şûn de avêtin. Digel vê hindê Vişiyê destûr da general Denz û jê re da zanîn ko jî bo qedandina şerê Sûriyê hikûmeta Merêşal hemî selahiyet xistine destên wî. Li ser vê yekê general Denz rast bi rast bi general Wilson re kete mizakerê û li 11ê Tîrmehê

berî nivro nimnendeyên general Denz çûne Ekayê, qerargeha general Wilson.

Li 12ê êvarê di Ekayê de mitarekename bi tipên navên nimnendeyên her du aliyan ên pêşîn hate imza kirin. Ji xwe li nivê şevê di hemî xetên şer de her du aliyan agir û brûskên xwe betal kiri bûn.

Di dema imzakirina çekdaniyê de tişteki ecêb qewimi. Gava nimnendeyê general Denz, general Verdiyak qelên girt destê xwe û kir ko peymanê imza bike; çira wan elektrîk vemirî û heyetê mitarekê di tariyê de ma. Vêca rabûn çend kemyon anîn ber pencereyên odê, mitosiklek ji xistin devê dêri û li ber ronahiya fanosên wan mitarekename imza kirin. Bi vi awayî şerê Sûriyê, yê ko 34 rojan dom kir, tamam bû.

General Verdiyak mitarekenameke gelek bi şeref imza kir. General Wilson bi xwe pesnê eskerên Merêşal da; û çekên wan bi wan re hişt. Li gora mitarekenamê ji eskerên ordiwa rohelat heçî ko dixwazin wê bikarin derbasî aliyê general Degol bibin û herçî naxwazin wê vegerin Frensê.

Li 14ê Tirmehê, wextê nivro ingiliz ketine Bêrûtê û bajarên Libnan û Sûriyê ên din.

SERÊ ETLANTİKÊ — Şerê behra Etlantikê weke berê dom dike. Vê paşiyê di vê qada şer de bûyereke girane hatê pê. Li bakurê roavayê Etlantikê giravek heye, jê re dibêjin Îslande. Ev girav dikeve navbera Ewropê û Emêrikayê û li ser rê ye. Yanî yê ko girav di destê wî de ye, çûn û hatina vaporan di navbera Ewropê û Emêrikayê de çêtir dikare bihemîne.

Îslande aidi Denimêrkê bû. Roja ko elmanan avête ser Denimêrkê, 9 Nisan 1940, ingilîzan ji esker derêxist Îslandê û tê de cih bûn. Herwekî xwendevanên me dizanin Emêrikê bi her awayî û wek hevalbendekî arikariya Ingilîterê dike. Bi tenê hêj rast bi rast ne ketiye şer. Emêrike herçî vaporên talyanî, elmanî û vaporên dewletên ko erdên wan elmanan vegertine, tev de zemt kirine. Ew vapor di benderine emêrikanî de bûn. Emêrikê hin ji van vaporan dane Ingilîterê.

Li 8ê Tirmehê reiscimhûrê Emêrikê mister Rûzwelt da zanin ko eskerên emêrikanî ketine Îslandê û vaporinê stola Emêrikê di benderên Îslandê de lenger avêtine. Bi vi awayî eskerên emêrikanî ji bo cara

DILJARIYÊK

kohê xem wer bû li min wenda kirim cewr û ezab Dil bû çênî, pare pare ma li cergê sed kulab. Tercima halê me kurdan bête awaz û xezel, Ilmê derya wer bibîne xwîn dibare afitab. Mifteya işqê werinim dergeyê mewzûn vebe Xortê nûhatî bi xame da şiyar bin ji xewab. Aweyê şihran me danî pir bi inwan û edeb, Birca êvîna me îro hilvedaye pir xitab. Ayê kurdan îro nîne hem li erd û ta sema; Lewre deng û gaziya me nayê şerhê sed kitab. Mem ji bo Zînê li zindan siltiye ten û giyan; Pîra Heyzebûn diyar be xêr xwa kî bê cewab. Perda şahî me remûza ta ko azadî hebe; Îro pesnê xem rewa ye not qanûn û rebab; Ev riya qewmî ko dûr e, pir cefa ye hat û bat. Bi hezaran reng vedane wan bi xwînê bê hesab, Şam û sûri bo me tal e, av vexwim wek henzel e; Ava heywên Dicle pak e, şekir û qend û gulab. Dêrazorê ta bi Qersê erdê bavê min heye; Dewsa avê xwîn rewan e, birc û saran tev xerab. Jar û pejmîrde dinalin tev ko em pergende ne, B' tenê Heşyar şibhî mûman nav û ceger bûn kebab.

HEŞYAR

pêşîn ji welatê xwe rabûne û ketine qada şerê ewropayî. Lê hêj tîfing ne teqandine. Lê bêtî teqandina tîfingê ji ev esker bi keri Ingilîterê tèn.

SERÊ ÛRIS Û ELMANAN — Herwekî pisporên şer dibêjin ev şer, şerê dinyayê e mezintir e. Bi rasti gava mirov dide eqîlê xwe lê ecêbmayî dimîne. Di wê qadê de neh milyon mirov li hev dixin; şeş milyon ûris û sê milyon elman. Welê dixuye ko Ûris, ji berê de, xwe ji bona vi şerî kar kiri bû. Di destên Ûris de çek û her-texlit hesincawên ceng zehf in; nemaze tang. Tangên Ûris gelek mezin in ji. Hin tangên wî 120 ton in, keleheke gerok û hesinî. Divêt bala-firên wî ji zehf bin. Eskerên wî ên siwarî ji pir in. Elman bi drêjki ji hezar klomêtrî bêtir ketine erdê welatê Ûris. Îro di dora Smolenskê de şerê mezîn çêdibe.

Li gora fikra pisporên eskerî ev şer şerê qethî ye; yanî yê ko di vi şerî de bişkê hesêb zora wî wê here, û wê nema bikare xwe li ber dijminê xwe bigire.

Di vi şerî de Ingilîtere û Emêrike li piştê Ûris rabûn; ji ber ko Ûris bûye dijminê dijminê wan û bi neticê ve bû dostê wan.

Van her du dewlêlên mezin wad dan Ûris ko bi her awayî wê arikariya wî bikin.

Li 12ê Tirmehê di navbera Ûris û ingilîzan de peymanek hate imza kirin. Li gora

vê peymanê her du dewlet wê arikariya hev bikin û ev her du dewlet bê hev silih nakin.

Şerê ûris ne bi tenê ji bo ûrisan lê ji bo ingilîzan ji gelekî mîhim e û ingilîz ehemiyeteke mezin didin vê meselê. Ajansan çend çaran qal kiriye ko Ingiltere di Behra Manşe re wê esker derine beja Ewropayê û drejî Ejmanyayê bike. Hin cerîdeyên ingilîzi di vê babetê de dibêjin ko jê çêtir firsend bi dest nakeve. Ji ber ko elman bi ûris mijûl in û ji lewre di roavê de qewetên wî kêman in. Lê heta niho ingilîzan dest bi vî işî ne kirine.

Elmanan ji li rohelatê dûr hevalbendek heye: Japonye. Di navbera elman, talyan û japonan de tifaqek heye: tifaqa sêbendin. Li gora vê tifaqê heke dewletek, ji dewletên ko îro şerê talyan û elmanan dikin pê ve, bi wan re kete şer hingê japon jî şerê wê dewletê bike. Herkesî digot ew dewlet Emêrike ye; ûris ne dihate birê. Ji xwe di meha Nisana 1941ê de ûris û japonan jî tifaqek imza kiri bû. Li gora vê tifaqê heke yek ji van her du dewletan bi dewleteke din biketa şer, a din di wî şerî de diviya bû bêteref bimîne. Ji ber van sebebên rewşa japonan zehmet e. Ji ber ko bi her du aliyan re girêdayî ne.

Li 17ê Tirmehê wezaretê Japonyayê istifa kir. Lê di van mîr Konoyê hikûmet teşkil kir, lê Mirza Metçiwokê ye ko tifaqa Rûs-û-japonî imza kiri bû ne ket hikûmeta nû. Wezîrê xariciyê ê nû gava bi rojnamenivîsan re xeber dida bi awakî welê şexilî ko jê dihatê seh kirin ko hikûmeta nû xwe bi tifaqa sêbendin re girêdayî dihesibîne lê gul nadete tifaqa Rûs-û-Japonî.

Li gora nûçeyên paşin japon esker ditîne ser tîxûbên ûris û xwe kar dike.

MESELA HINDIÇINIYÊ — Hindiçini li rohelatê nivroyê Hindistanê mistemlekeke frensîzî ye. Di bin wê re nîngirava Melegê ber bi girava Sometrê dirêj dibe. Di navbera Melegê û Sometrê de avtengê heye, jê re avtenga Melegê dibêjin. Di devê vê avtengê de giraveke gelek biçûk û ji beja Melegê 800 mêtir dûr giravek heye; navê wê Sengepor e. Sengepor jî weke Cebeltariqê mifteke behran e; û ew jî di destên ingilîzan de ye. Herçî vaporên ko ji Ewistralyê, Nyûzelandiyê û bi tevayî ji Pesifikê tînan û gesta Behra-sor dikin divêt di wê avtengê re biborin. Ji milê din giravên holendî yên

BINGEHÊN

GRAMËRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHRVAN

— 5 —

44 — Mana û zayend: Bêjeyin hene ko gava mana wan diguhêre zayendê wan jî tête guhartin. Mesela «dar» gava bi mana dara heşin e mê ye «Vê darê ji min re dawesîne». Lê ev «dar» bi xwe gava bi mana darê hişk e nêr e «Vî dari ji min re bişkênine».

ko bi navê Hindistana holendî nas in, ji roavê ber bi rohelê û pey hev di bin wê avtengê re ne. Hindistana holendî bi her textlî madenên xwe, nemze bi petrola xwe gelekî heja ye. Di welatê japonan de hesêb petrol nine. Japon petrola xwe ji Emêrikê û ji Hindistana holendî ditînin.

Li 19ê Tirmehê di navbera Frensê û Japonyayê de lihevhatinek hate imza kirin. Li gora vê lihevhatinê Frensê û Japonye Hindiçiniyê pev re midafehe bikin. Piştî vê lihevhatinê eskerên japon ketine Hindiçiniyê û bi vî awayî nîzingî li Sengeporê û Hindistana holendî kirin.

Ingiltere û Emêrikayê ev lihevhatin protesto kirin; dest danin ser pereyên japonan yên ko di banqên emêrikani û ingilîzi de ne. Ji milê din Rûzwelt emir da ko ji Emêrikê tu tişt nayete rêkirin Japonyayê. Rûzwelt şandina petrolê jî bend kir û got: heta niho me ji japonan re petrol dida da ko japon bi hênceta petrolê dirêjî Hindistana holendî nekin.

Par japonan bi Hindistana holendî re tifaqeke iqtisadî imza kiri bû. Li gora vê tifaqê Hindistana holendî salê (1 800 000) ton petrol bidaya Japonyê. Piştî mesela Hindiçiniyê Hindistana holendî ciwab da mişteriyê xwe û jê re da znin ko tu petrolê nade japonan.

Nûçeyên paşin dibêjin ko di rohelatê dûr de wezîyet xedar e. Ji alîkî Japon, ji aliyê din Ingiltere û Emêrike xwe kar dikin û neçê neçê li hevdu dinêrin. Heye ko di wê qadê de şerîne behrî û mezin çêbibin, Ev her sê dewlet jî yanî Japon, Ingiltere û Emêrike dewletîne behrî ne.

Şam : 27 Tirmeh 1941,

NËREVAN

CHANT D'AUTOMNE

Le numéro 28 de "Hawar" contenait le texte et la traduction de deux "paizok" botaniens. Nous publions aujourd'hui un nouveau chant d'automne, recueilli cette fois-ci dans la tribu des Havérkan. Le ton de cette composition, plus léger et plus gracieux, est quelque peu différent de celui des deux premières.

(1)

Paizê li min dest da, min ne kir'kar û bara Zivistanê.
Çiyayê bilind dixwazin mij û moranê.
Beriya Xelet axa dixwazê reşîşeke bûrbaranê,
Ji xêra Xwedê ra, ez bibiwama dikeki por,
ji hewlahewla nêçirvana,
Mi xwe avêti bana hevrîngekê, ji ên kafir-zemanê.

(2)

Sê teyra di ser me re siwan digirtin,
Yek qaz e, yek qumri, yek seqer e,
Sê hingulisk di destê xelkê delal de ne,
Yek zêr e, yek ziv e, yek elmaseki bi cewher e.
Malê xelkê delal dani bûn di bin malê me re.
Şeva nivê şevê, ez çûme tewafa sing û bera.
Mi lê meyizand, gava matoreki mêra wi li ber e.

(3)

Dengek hate ji ezmana,
Hina digo: «Milyaket in, ketine pişti ewrana!»
Hina digo: «Qîrêna Memê şivana!»
Hina digo: «Dengê Ristem Pehlevan e!»
Hina digo: «Cindiye Bota kar bû ji zozana!»
Hina digo: «Beranê kovi ne, li serê Sîpanê.
Xelatê bi qloça li hev didana!»
Ez bûm ser tihêla rastê,
Ez qulibtim ser tihêla çepê.
Qîrên diketî toq û bênî û kehrebana,
Li ser sing û berê min ê gewr û boz didana.

(4)

Xaliqo, ji te sibhani,

45 — Di zayendê hin navdêrên ko tiştine nerihber dinimînin kurdmanc ne yek in. Hinan ew nêr, hinên din ew mê hesibandine. Ji wan bêjeyan tiştê ko heta niho me kari bû em bisenifînin bêjeyên jêrîn in. Heye ko hîuên din jî peyda bibin: Çax, wext, mixdar, qeder, sing, kursî, balgih, xeber.

46 — Wezîfeyên navdêrê: Navdêr di komekê de gelek wezîfan dibinin. Bi kurtî ên bîngehin ev in:

kirar: Soro iro ji bajêr hat.

Bireserê lêkerê: Min Soro dit. Min ji Soro re got.

Bi reserê navdêreke din: kitêba Soro nû ye.

Pêveberê lêkerê: Xeribî ne tu çek e.

MÊJER

47 — Di gramêrê de mêjer ew xweseriya navdêran e ko navdêr pê heybereke bi tenê an heyberine gelêr dikarin şanî bidin. Bi gotinên dibî mêjer yekejmari û gelejmarîya navdêran şanî me dike û em pê dizanin gelo di qisetê de qala heybereke bi tenê dikin an jî yekê bêtir. Heke navdêr heybereke bi tenê dinimîne hingê ew yekejmar e; û heke jî yekê bêtir dinimîne hingê ew gelejmar e.

48 — Yekejmar: Navdêr yekejmar e, gava ew jî tişt, mirov û heywanên ko dinimîne yekî bi tenê raberi me dike. Navdêrên komekên jêrîn yekejmar in: «Mir hat. Ez hespekî dibinin. Ez çiyayê bilind dibînim». Ji ber ko ew jî miran mîreki, jî hespan hespekî û jî çiyayê çiyaki bi tenê şanî dikin.

49 — Gelejmar: Navdêr gelejmar e, gava ew jî tişt, mirov û heywanên ko dinimîne jî yekî bêtir raberi me dike. Navdêrên komekên jêrîn gelejmar in: «Mir hatin. Ez hespina dibînim. Ez çiyayê bilind dibînim». Ji ber ko ew jî miran çend miran, jî hespan çend hespan û jî çiyayê çend çiyayê şanî dikin.

50 — Herweki jî misalên madeyên 48 û 49 dixuye di zmanê kurdmanci de yekejmari û gelejmarîya navdêran bi çend awayên têvel xuya dibin. Ew nemaze jî mêjerê lêker, tewang û veqetandekê dixuyin.

YEKEJMAR

Ev mehîn e.
Min mehîn dit.
Ez mehîne dibînim.
Ez mehînekê dibînim.
Ezê ji te re mehîneke qenc peyda bikim.
Ev kurê kê ye?
Mehîne xwar.
Tu vî hespî dibînî?

GELEJMAR

Ev mehîn in.
Min mehînin ditin.
Ez mehînan dibînim.
Ey mehînina dibînim.
Ezê ji te re mehînine qenc peyda bikim.
Ev kurên kê ne?
Mehînan xwar.
Tu van hespan dibînî?

51 — Gelejmarîya serenavan: Ji ber ko serenav xwserî tiştêki, mirovekî an heywanekî ne, û pê bi tenê ew bi nav dibin, di rastiyê de serenav tucaran nabin gelejmar. Lê bi mecazî û jî bo misalê hi gelejmarî têne gotin. Herweki: Ez ji te re Melayên Cizerî, Ehmedên Xani û Feqehên teyran jî kû peyda bikim. Tu di beyabanên bêdar û belg de li Bingolan digeri. (dûmahik heye)

Hingê ez li wê bûm, çaxa rîknê Birca Belek danin,
 Serhoste, lédîkir, şakirdiya kevîr dibirne banî.
 Ya serhoste, min diyê ti qesrekê ji min û xelkê delal ra çêki,
 Şekir nebat ji malê ne,
 Gul û rihan ji bihnê ne,
 Keç, werdek ji golê kevzê ne.

(5)

Kesi ne di masik neqeba di behra de bimirê ji fihna,
 Ya serhoste, min diyê ti xizemekê çêki ji dostê ra,
 Ti ne deynî ser sîndana,
 Ti lénexî bi çakûçana,
 Ti bigri bi hesrêti mewlana,
 Ti bikşîni bi mijgulê çavana,
 Ji bona xelkê delal li pozê xwe ê çilaki xî,
 Rojê êd û daweta, da xirab nebî cihê remisana.

(1)

LA JEUNE FILLE.
 L'automne m'a surprise, je ne me suis pas préparée pour l'hiver
 Les hautes montagnes réclament brume et brouillard,
 Et la plaine de Khalaf Agha (1), une averse.
 Si j'étais, par la grace de Dieu, un francolin que les chasseurs poursuivent à grands cris,
 Je me réfugierais dans un îlot inaccessible.

(2)

LE JEUNE HOMME.
 Trois oiseaux me faisaient un dais de leurs ailes,
 L'un était une oie sauvage, l'autre une tourterelle, le troisième un faucon.
 Il y a trois baguettes aux doigts du joli monde(2),
 L'une est en or, l'autre, d'argent, et la troisième, un diamant limpide.
 Les tentes du joli monde campaient en dessous des nôtres.
 A minuit, j'allai en pèlerinage vers sa poitrine et ses seins.
 Je les contempalai, surgit un grand benêt!

(3)

LA JEUNE FILLE.
 Un cri vint du ciel.
 Les uns disaient: « Ce sont les anges derrière les nuages! ».

Les autres: « C'est la voix de Memê chevan(1).
 D'autres: « C'est celle de Rustem, le héros »
 Certains: « Les guerriers du Botan(2) descendent de l'Alpe! »
 D'autres, enfin: « Ce sont les moufflons mâles qui luttent à coups de cornes sur le Sipanê Khalaté! »(3)
 [En réalité], j'étais couchée sur le côté droit, Je m'étais retournée sur le côté gauche,
 Mes colliers et mes pendants d'ambre retentissaient,
 Sur ma poitrine blanche et brune.

(4)

LE JEUNE HOMME.
 Gloire à toi, Créateur,
 J'étais là lorsque l'on édifia les fondations de Burdja Balak(4),
 Le maître maçon construisait, les apprentis montaient les pierres.
 Maître maçon, je veux que tu fasses un palais pour moi et pour le joli monde.
 Nous te fournirons de la maison le sucre candi,
 De notre haleine, rose et basilic.
 Jeune fille et canard, du lac couvert de mousse.

(5)

Nul n'a vu poisson mourir de soif en pleine mer.(5).
 Maître, je veux que tu façannes pour l'amie une fleur d'or(6).
 Sans la poser sur l'enclume,
 Sans la frapper du marteau,
 Sans la tordre avec les pinces:
 Saisis-la avec d'extrêmes précautions,
 Modèle-la avec les cils de tes yeux,
 Pour que le joli monde la mette à son nez busqué,
 Les jours de fête et de noce, sans gâter la fossette aux baisers.

(1) Memê Chevan est un saint, protecteur des troupeaux. Il est particulièrement vénéré par les Yezidis.

(2) C'est à dire, des guerriers terribles. Les Botaniens ont la réputation de tout faire avec excès, et l'épithète de « botani » implique souvent une nuance d'exagération.

(3) Montagne près du lac de Van.

(4) Le palais des émirs de Botan, à Djezirê, est célèbre dans tout le Kurdistan pour avoir servi de cadre aux amours de Mem et de Zin., le Tristan et l'Ysoldé kurdes.

(5) Allusion au trouble-fête dont il est question dans le 2e. strophe.

(6) Bijou que les femmes portent à la narine gauche.

(1) La plaine de Nissibine, ou Khalaf agha, chef réputé livra bataille aux Arabes, près de Tell Khalaf.

(2) La bien-aimée.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumill, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
- 7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10 — Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11 — Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12 — Dersên Şerîetê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13 — Çarînen Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14 — Proverbes Kurdes — Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15 — Le roi du Kurdistan . Qralê Kurdistanê .
Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle . Paris - 1937
- 6 — Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes . Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Salî	500	Qirûşên	Sûrî
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûrî
Sêmelî	200	Qirûşên	Sûrî

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emîr Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 32

DUSEMB
1 ÎLON 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 32

LUNDI
1 SEPTEMBRE 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedisên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Kardûx û welatê kardûxan	Herekol Hzizan
Miletê Bêserî	Bedrî Cemîl Paşa
Agahiyek	Hişyar
Dermanê Nezaniyê	Sibhiyê Diyarbekrî
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Şîretên Ehmedê Xanî	Nûredîn Üsif
Blûra min	Seydayê Gerok
Hindik Rindik	Xeberguhêz

ŞAM—1941
ÇAPXANA SEBATÊ

TEFSÎRA QURANÊ

140 - An gotina we ew e ko Ibrahim Ismaîl, Isheq, Yaqûb û êlên di wan Cuhî an file bûn? Pêxemberê min .. bêje wan: Ma hon çêtir dizanin an Xwedê? Ma ji ye ko biceta Xwedê li nik wî ye û ew wê vedişêre, jê zalimtir kî ye? Xwedê hay ji emelên di wan heye.

141 - Ew milet derbas bû çû, keda wan ji wan re ye û keda we ji we re ye. Pirsra emelê wan ji we nayê xwestin.

142 - Ji nav mirovan yên ko sefilî in dibêjin: Çi li wan qewimiye ko qibla xwe guhartin[1] Pêxemberê min, bêje wan: Xudanê rojhelat û rojava Xwedê ye, ew ji kerema xwe rûya rastiye ji kîjki re dixwaze dide.

143 - Herwekî me Ibrahim û çeliyên di wî bijartî bû, wiha ji me hon weke miletekî giran û delal ji xwe re neqand: heta ko hon bi rastiya pêxember û kitêbên Xwedê şehdetiyê binin û pêxemberê min ji, bi qenciya we şehdetiyê bîne. Gava me Beyta Miqedes, kiri bû qiblegeha we, me dixwest em bizanin kî ji we, li pey pêxember e û kî xwe jê dide paş. Bi emrê Xwedê, guhartina Qiblê ji bona bawermendan ne tişteki giran e. Xwedê sewaba nimêja we ya ko we ber bi aliyê Beyta Miqedes ve, kiri bû, winda nake, ji ber ko Xuda bi evdên xwe re dilnêrm û mihriyan e.

144 - Me dit ko te çavê xwe li ezmen digerand û jê dipirsî. Emê berê

[1] Gava cenabê pêxember bedela Beyta Miqedes di Qudsê de Kabe kir qiblegeha misilmanan, cihyan wisa got.

te bidin qiblekê ko tu pê dilxweş bibî. Rûyê xwe bide ber bi aliyê Mizgefta Miqedes ve û hon li kû derê bin rûyê xwe her bidin ber bi aliyê wê ve. Heçî ko xudan Kitêb in dizanin ko ew guhartina Qiblê bi emrê Xuda ye, heq e. Xwedê ji emelên evdên xwe ne bêhay e.

145 - Heke te hemî delîlên xwe şanî xudankitêban bidî ji, dîsa ew rûyên xwe na dine Qibla te, tu ji rûyê xwe na dî Qibla wan û hinên ji wan rûyên xwe na dine qibleyên hinan. Ji vir vê da ko ji kerema Xwedê zanîna rastiya Qiblê giha te heke te bi ya Cuhî û Filehan kir û rûyê xwe da Qibla wan, dibî ji zaliman.

146 - Yên ko me kitêb daye wan, ew herwekî kurên xwe nas dikin, wisa ji ew Cenabê Pêxember nas dikin, bi hatina wî ji kitêbên xwe seh kirine; lê birek ji wan rastiye vedişêrin û pê dizanin.

147 - Herçî ko ji nik Xuda ye û emrê wî ye, rast e, Pêxemberê min. Geli bawermendino, bila şik ne keve dilê we.

148 - Ji bo her miletekî Qibleyek heye ko ew berê xwe ber bi wê ve dide. Geli mislimanino, rûyên xwe bidin Kabê û dest bi ibadetê û emelên qenc bikin û di kirina ibadet û qenciye de ser ji hev bistin; hon li kû derê ji bin, di roja pişdawayê de, Xwedê we dê bicivîne û bêxe bin destê xwe. Xuda bi her tiştî dikare.

149 - Tu ji kîjan alî ji bi rê kevi di dema nimêjê de berê xwe ber bi Kabê ve bide. Ev emr û fermana Xuda ye. Xwedê ji emelên we ne bêhay e.

150 - Tu ji kijan ali ji bi rê kevi, dema nimêjê de berê xwe bide kabê. Hon li kû derê ji bibin berê xwe ber bi kabê ve bidin.

Da ko nerûdana we ber bi ali Kabê ve destê Cuhî û mişrikan de ne be hicet.

Ne ji kafir û zaliman lê ji min birtirin, ta ko hon bigehin nimeta min; û bikevin rîya rastiye.

151 - Me ji we re, ji we pêxemberek şand, heta ko ew ayetên me ji we re bixwîne û we ji kufr û nezaniyê xelas bike, we hîni kitêb û hikmetê bike û tiştine ko hon nîzanin bi we bide zanin.

152 - Min bînin bîra xwe, heta ko ez ji we bînim bîra xwe. Şikra xwe bi min bînin û serhişkiyê mekin, û ji kufrê xwe bidin paş.

153 - Gelî bawermendino! Di tengasiyê de, bi nimêjkirinê û girtina rojiyê û bi sebrê ji min hevidar bibin. Xudansebr digehin qenciya Xwedê, Xuda bi wan re ye.

154 - Ji mirovan re, yên ko xwe li ber Xwedê didin kuştin, mehbêjin mirî, canfedayên Xuda, ne mirî ne, ew sax in, lê hon tê nagehin.

155 - Emê we bi tirsê, bi birçitiyê, bi belengaziye û bi mirandina zaroyên we biceribînin. Pêxemberê min ... Heçî xudansebr in, ji wan re mizgîniya kerema min bigehîne.

156 - Yên belaketî ko dibêjin: Em evd û xulamên Xuda ne; em ketine bextê wî û emê vegerin ba wî; ji wan re ji mizgîniya kerem û comerdiya min bigehîne.

157 - Kerem û qenciya Xuda û piyariya wî bi wan re ye û ew gihane rîya Xuda.

158 - Sefa û Merwe ji li ba Xwedê qedirgiran in, yê ko mala Xwedê tewaf an ziyaret dike; jê re tu guneh nîne heke ewi Sefa û Merwe ji tewaf kir. Yê ko qenciye dike û jê hej zedetir, xweşhal dibe; Xwedê halê şikirdaran dizane,

159 - Herçend ji me bi Tewratê pêş wan kiriye, yên ko disa bi hicet û delilên pêxemberitiya Cenabê Mihemed

mikur nayin ew lanetketiyên Xuda ne û laneta her kesî jî li wan e.

160 - Lê heçî ji wan, ko poşman bûne û dest ji veşartina rastiye kişandine, û bi delil û hicetên pêxemberitiya Cenabê Mihemed mikur hatine û tobedar bûne nefsa xwe islah kirine; ez toba wan qebûl dikim û di gunehên wan dibihurim.

161 - Lê yên ko kufr kirine û bê tobe mirine ew kafir in, laneta Xuda û melaiketan û hemî xelkê li wan e.

162 - Ew di vê lanetê de her dê bimînin û ji wan re bext nayê dayin.

163 - Xudayê we yek e, jî wî pê ve tu Xwedê nîne, ê dilovan û piyar ew e.

164 - Afirandina erd û ezmanan, pey hev hatina roj û şevê û kin û çûn û hatina gemiyan ser avê, daketina baranê ji ezmên bi ya ko erdê hişk û mirî bi vê vedije, têrbûna rûyê erdê bi her texlit heywanan, hatina bayan ji her aliyên dinê, çûn û hatina ewran di navbera erd û ezmanan de; ev tişt hemî bi emr û fermana Xwedê û bi kerema wî çêdibin û di qewimandina wan de, ji bo mileteki birewer, hezar hikmet hene.

165 - Lê hin hene radibin, xaçên xwe dikin hempayê Xwedê û bi qasî ko mirov divê ji Xuda hez bike, ew ewçend heji pûtên xwe dikin.

Lê bêşik hej kirina mirovên bawermend ji Xudayê xwe, ji hevîna wan mişrikan, hej xurtir e û mirovên bawermend dev ji Xudayê xwe bernadin.

Heke pûtparêz bi giraniya, eş û cezayê ko ew di roja pişlawiyê de wê bibînin bizaniyana xurtî, qudret û mezinahiya Xwedê seh dikirin û tê digehiştin. Qudreta Xwedê mezin e; girtin û herdan di destê wî de ne. Xwedê bi awakî giran diêşîne û diezibîne.

166 - Dema ko mezinê wan kafiran ezabê Xwedê bi çavên xwe dibînin û xwe ji bindestiyên xwe dûr têxin û di navbera wan de tu bext û hevalitî namin.

Ji bona Tefsîra Qîranê k. k. û li hejmarên 27, 28, 29, 30 û 31ê fedkirin.

qenciyan pêk tîne

HEDÏSËN

CENABË PËXEMBER

249 - Gava hon ji min re qasideki dişinin miroveki bişinin ko nav û rûyê wi spehî yê.

250 - Ko xadima we ji we re xwarina we ani, bînin bîra xwe ko wê bi hilm û bihna wê xwarinê dilê xwe xurt û şa kiriye, berdin bila ew jî bi we re bixwe an jê çend pariyan bidine wê.

251 - Gava yeki xauedan û malvekiri¹ tê nik we qedrê wi bigirin.

252 - Gava Xwedê qenciya yeki¹ dixwaze, cihê wi bilind dike û wi dike arîkarê xelkê.

253 - Heke hon dixwazin qedrê yeki li cem Xwedê çi ye bizanin çav bidêrin û binêrin gelo xelk di heqê wî de çi dibêjin.

254 - Ko te xirabiyek kir qencyekê li pey wî bike; qenci xerabiyê dişo.

255 - Ko du misilman pev çûn û yeki ê din kuşt her du jî dikevin dojehê.

256 - Gava du misilman rastî hev tèn diyê silavan li hev bikin, li halê hev bipirsin, pesnê Xwedê bidin; ko wan ew kirin Xwedê di gunehên wan dibore.

257 - Tiştê ne bi dilê te be meke.

258 - Gava mirovek tişteki¹ dibêje û li dora xwe dinêre, yê ko dibihîse divê bizane ko ew gotina he emanet e, jî tu kesî re nayê gotin.

259 - Ko Xwedê kar an xebatek da we heta ko ew xwe bi xwe ji destê we ne çû dev jê bermedin. « mirov divê di xebata xwe de, pê bide erdê û tê de, pêş ve here »

260 - Heke tu bi kirina xwe a qenc şa û bi a kirêt şermisar dibi bawermendî, miroveki pak û paqijî.

261 - Heke hon dibihîsin ko mirovek dibêje xelk hemî bêfesal in; bizanin ko yê bêfesal ew bi xwe ye.

262 - Xelkê dora te, di heqê te de, herweki¹ dibêjin tu wiha yî.

263 - Heke we bihîst ko çiyayek ji cihê xwe rabûye bawer bikin; lê heke dibihîsin ko mirovek eslê xwe guhartiye bawer me kin.

264 - We bihîst ko, di welateki de êşek heye, me rin wî welatî û cihê ko hon tê de ne êşek lê peyda bû, jê dermekevin.

265 - Heke misilmaneki li misilmankî şûr kişand heta ko ew şûr bikeve kalanê xwe Xwedê lanet li xwediyê şûrkışandinê dike.

266 - Ko te gunehek kir li pey wi xê-

rekê bike ta ko xwedê pê gunehê te hilîne. (xêr gunchan wînda dike).

267 - Gava hon dienirin heke hon ji piya ne rûnin, heke rûniştî ne vekevin.

268 - Ko misilman li hev ketin ji bona lihevanîna wan bixebitin; heke hon pê nikarin tu caran hevalkariya zaliman me kin.

269 - Ko camêrên we bûne mezinên we û comerdên we dewlemendên we û hon ji îşê xwe bi şewiran dimeşînin jiyî ji mirinê çêtir e; lê heke awanên we dibin serekên we û çavtengên we dewlemendên we û îşê we dikeve destê pîrekan, mirin ji jiyinê baştir e.

270 - Ko îş ket destê peyayên bêkêr, divê mirov hêvidarê qiyametê bibe.

271 - Qenciya miriyan bêjin, kêmaniya wan me bêjin.

272 - Ez wisa dibînim, ko ji mirina min bi şûn de, hon mizgeftên xwe mîna kenîştayên çhiyan û dêrên filan bixemilînin, jê bigerin.

273 - Ji dan û standina faîzê mezinîtr guneh ew e ko mirov paşgotîniya jîn û mêrên bi namûs bike; bi xirabiyê qala xelkê me kin.

274 - Xwedê li wan tète xezebê, yê ko kirin û firotina xwe de sond dixwin; belengaz in û pozbilindiyê dikin, pîr bûne û zinayê dikin, wexta hikmê xwe de zilmê dikin.

275 - Timakarê dinyayê me be da ko Xwedê hejî te bike, çavê xwe bera malê xelkê me de, ta ko xelk ji te hez bikin.

276 - Ji Xwedê fêdi bikin û ji bona tu tiştî destê xwe li ber mezin û dewlemendan vemekin.

277 - Beriya mirinê, hisabê mirina xwe bikin, kirin û gotina we her çak û rast be,

278 - Ji bona îşeki¹ biçûk jî hevalkariya xelkê me xwazin,

279 - Hinde ji destê te tê, tu xwe çêtir bike.

280 - Her ji wîdana xwe bipirse, ewê rastiye rê te bide, miftî pê qail ne be ji, ne tu xem e.

281 - Girtiyar me eşinin, bi wan re qenc bin.

282 - Di sûçên xelkê biborin ta ko xelk û Xwedê di sûçên we biborin.

283 - Bindestiya mezinê xwe bikin, heke serê mezinê we hinga mewijeki¹ biçûk be jî.

284 - Xwedimal Xwedê ye, yê ko bawer bike xwedî mal ew bixwe ye, Xwedê xezeba xwe lê dike.

285 - Heçî li dinyayê xurtî û çawsorî li-xelkê kirine û ew eşandine, di axiretê de zefh wê bêne eşandin.

KARDÛX

Û WELATÊ KARDÛXAN

AN KURD Û KURDISTAN DI WEXTÊ
YEWANISTANA KEVIN DE

Piştî mirina Daryûşê diwin kurê wi ê mezin Erdeşîr li ser textê Ecemistanê rûnişt. Birayê wi ê biçûk Korûş, kurê Perizadê, dilê xwe lê xira kiri bû. Erdeşîr pê hesiya, brayê xwe da girtin û kir ko wi bikuje. Lê Korûş, bi mehdervaniya diya xwe, canê xwe xelas kir. Erdeşîr di brayê xwe hori, ew bi xatirê Perizadê da lê li cem xw ne hişt. Erdeşîr Korûş kire waliyê Enebolê û ew ji cem xwe bi dûr xist.

Korûş li Enebolê ji rahat ne dişekini. Agirê seltenetê di dilê wî de venemirî bû. Ji ker ve xwe kar dikir. Eskerê dida hev. Ji Yewnanistanê zabit û kumandar tanîn. Ji yewnanan di bin femandariya Klêarx de ji deh bezarî bêtir peya gihandi bûn hev.

Korûş piştî ko karê xwe kir; bi ordiweke mezin ajot ser brayê xwe. Erdeşîr pê hesiya bû û ewî ji xwe kar kiri bû. Di cihê ko îro jê re Xana Iskenderiyê dibêjin her du biran li hev xist. Eskerê Korûş zora dijminê xwe biri bû, lê ji ber ko Korûş di şer de hati bû kuştin, eskerên wî ên mizêfer belav bûn û ji hev de ketin.

Ji eceman hinek derbasî aliyê din bûn; hinên din revîn û yewnan bi serê xwe man.

Eceman Klêarx û kumandarên din eziman-din taştîyekê û bi hilekê ew kuştin. Ordîwa yewnanan di welatekî xerib de bêserî ma bû Şahê ecem dijminê wan, hevalbendên wan ên kevin li wan qulipî bûn. Ne dizanîn wê çi bikin.

Hin zabit û eqilmend gihane hev û şewrek danin. Di ordiwê de miroveki hêja hebû, bi navê Ksênefon.

Ksênefon xortekî hêja û xwenda û mêrekî genc bû. Di şewrê de herkes bi hêjabûna wî hesiya bû. Hevalên wî rabûn ew ji xwe re femandar bijartin.

Ksênefon di heqê vê seferê de kitêbek, bi navê « Enêvesis » nivîsandîye. Di vê kitêbê de Ksênefon biserhatiya wî leşkerî û sefera ecemê dîr û dirêj qise dîke.

Yewnanan dikir ko vegeerî welatê xwe. Diviya bû di Diclê re derbas bibin. Dicle rabû bû, pir lê nîn bûn; av jî bor ne dida. Eceman da bû pey û zor dida wan.

Yewnanan qerara xwe da: hindava xwe biguhêrinin, berê xwe bidin bakûr, ji welatê

kardûxan derbas bibin û tê re xwe bigehinin behra reş.

Welatê kardûxan welatê me ye. Hingê ji kurdan re kardûx digotin. Gava em hingê dibêjin, divêt bête zanîn ko ev hingê ji me gelekî dîr e. Beriya Îsa pêxember bi çarsed salî. Ji hingê heta îro li me kurdan 2380 sal borîne. Lê em di cihê xwe de ne. Me ber bi bakur ajotiye; lê me xwe ji cihê wwe ê kevin ne daye paş.

Ksênefon di kitêba xwe de bi « ez » ê naş-textile. Xwe wek miroveki din dihesibîne û çiroka xwe welê gili dîke. Ji lewre gelek caran navê wî ji devê wî tete bihistin. Êdî guhdariya Ksênefon bikin:

«Eskerê Ksênefon xwe gihandi bû bilindcihan û raserî dijminan bû bû.

Eceman xwe dida paş û diketin rêke din. Xrîsof — kumandareki yewnanî — bi eskerê xwe ve daketi bû deştê, eskerê xwe li gundên têrzad û zexîre bi cih dikir.

Piştî nivro dijmin ji nişkekê ve daket deştê û li me der bû. Kardûxan yewnanên ko ji ordiwê dîr keti bûn û da bûn pey talên kuştin. Li hire me gelek pez, ji pezên ko şivanan dikir li avê derbas bikin, standin.

Eceman gava dit ko em zadê xwe ji gundan dibin, rabûn agir berdan gundan. Ksênefon digot em herin arikariya gundiyan û nehêlin ko gundên wan bişewitînin.

Lê Xrîsof ne di vê fikrê de bû. Yewnan gotina Xrîsof di ser gotina Ksênefon re girt û wan ji dest bi şewitandina gundên Kardûxan kir.

Lê ji ber ko yewnanan nikari bû di Diclê re derbas bibin berê xwe dan çiyayên welatê kardûxan [1]

Tevdîra me ev bû ko em ji ker ve ji deştê rabin û beriya dijmin xwe bigehinin bilindcihan. Ji xwe ji şevê kotekî ew zeman ma bû ko em bêî ko bêne ditiu ji deştê derbas bibin. Me emrî barkirinê da û bi spêdê ve em gihane çiyê.

Xrîsof digel firqe û segmanên xwe ên sivik keti bû pêşiyê. Ksênefon di dimdarê de ma bû û pê re tu segmanên sivik nîn bûn, Eskerên wî tev de piyadeyên giran bûn. Ji ber ko yewnanan mihtemel ne didit ko ecem bidin çiyê, ji par re li wan vegeerî, bidin pey û li wan xin.

Xrîsof, beriya ko kardûx pê bilhesin, digel eskerê xwe giha bû Pehna çiyê. Ordîwê

[1] Bi texmîn deştê ko yewnan tê de ne, ew deşt deştê Silopî ye û milê din deştê Hesinanc û Diclê di ber wan re diherike. Ji hir wê bidin çiyayên Botan.

dida pey . Bi vi awayi em gihane gundên ko di newal û di gêran de bûn .

Kardûx, gava bi me hesiyan; ji gundên xwe rabûn û digel jin û zarowên xwe berê xwe dan çiyân .

Di gundên kardûxan de me gelek zad û zexire ditin . Xaniyên kardûxan bi kiloz û dizikên tinc û sifir xemilandi bûn . Yewnanan dest ne dane wan , û ne ketin pey kardûxên ko direvîn . Ji ber ko me di dilê xwe de digot heke me bi wan xweş kir, heye ko em ji welatê wan bê teq û req û bi awaki dostane derbas bibin . Ji xwe kardûx bi xwe neyarê şahê Ecem bûn .

Lê yewnanan herçî zad û zexire ne , tev de dibirin ; ji ber bégaviyê .

Kardûxan gulî ne da xweşkirina yewnanan û tu rûyê dostî û aşiyê şanî wan ne dan .

Dimdar heta bi tariyê di cilê xwe de ma; û bi şev dakete gundan . Ji ber ko rê gelek teng bû, bi hewa ketin û dahatin rojekê ajoti bû .

Hinek ji kardûxan giha bûn hev û ajoti bûn ser yewnanên ko ji par re ma bûn . Kardûxan ew bi tir û kevan û kevir kuştin , hinek ji birindar kirin . Ji xêra xwedê re yewnanên ko ji par re ma bûn hindik bûn . An ne birekî ordiwê î mezin bihata şerjêkirin .

Bi şev em di gundan de man . Kardûxan li ser çiyân agir dada bû . Me guhdariya hev dikir .

Bi şefeqê ve herçî zabit û kumandar , gihane hev û qerar dan ko barxana ordiwê sivik bikin û hêsrên ko vê paşiyê hati bûn girtin , berdin . Ji ber ko qelebalixê hêsr û dewaran em aciz dikirin . Eskerên ko li wan miqate dibûn nikari bûn şer bikin . Hêsrên nanê me ji dixwar . Li ser vê qerare ji dewarên baş heçî ko ji me re diviya bû me ew ji xwe re bijartin û ên mayîn berdân .

Pişti taştîyê ordû hi rê ket . Rojê pê de em meşîyan . Me carina şer dikir , carina ji me bihna xwe dida .

Sibetirê bapûkek li me qelibî . Digel vê hindê diviya bû em bi rê ve herin ; ji ber ko zadê me ne ma bû .

Xrisof da bû pêşiyê , Ksênefon di dimdarê de ma bû .

Kardûxan derbeke xurt li me da . Kardûxan nîzingî li me dikir û kevir û hesin li me dibarandin . Yewnanan dida pey û ji par re dikişîyan . Bi vi awayî em ji rêveçûnê diketin .

Gava dijmin li me dişidand Ksênefon eskerên xwe disekinand û şargeh dikir . Me clam dida Xrisof; wi ji eskerên xwe disekinand . Lê carekê Xrisof li şûna ko bisekine, xwe wer lezand ko ji adetê der ji me bi dût ket . Bivê nevê tiştek li wan qewimi bû . Lê Ksênefon nikari bû here pêşiyê û seh bike . Dimdar ji bégav ma û lez da xwe . Bi awaki welê ko meşa me bû bez û rev .

Di vê navê de segmanekî hêja , Klêonim, hate kuştin . Tirek li kêleka wi keti bû . Tire mirtal û kirasê wi i çerm qul kir û ji par re avêti bû . Segmanekî din , yeki bijarte , bi navê Basyas ji hati bû kuştin . Tirek di serê wi re çû bû .

Gava em gehîştin cihê ko em lê bimana Ksênefon bi lez çû cem Xrisof û gazind jê kirin . Ksênefon gote wi ko bi vê lezandinê dimdar meçûr bû bû hem bi rê ve here hem şer bike . Dîsan ji ber vê lezandinê yewnanan cendekên du peyayên hêja ji li erdê hişti bûn, bêt ko bikarin wan veşêrin .

Xrisof lê vegerand û got : Tu van çiyayên asê dibini? [1] Mirov di ser destê wan re nikare here . Divêt em xwe li wan biqelibînin . Tu vê riyê dibini, jû pê ve tu rê nine ko em tê re bikarin derbas bibin û ji vê derê xelas bibin . Ev ji, rêke zehf asê û nexweş e . Ji ber vê yekê min xwe lezand û ez li hêviya te ne mam . Min xwe ne lezanda hebû ko dijmin beriya me biketa bilindcihan û rê li me bigirta . Réberên me bi xwe dihêjin ko ji vê pê ve tu rê ninin .

Ksênefon gote Xrisof :

— Bi min re du hêsr hene . Her du ji xelkê vê derê ne , em carekê ji wan ji bipirsin .

Hêsr anin û ew ji hev dût xistin û ji ê pêşin pirsin heke rêke din nas dike . Kirin ne kirin wi hêsrî ji « no » pê ve tu tişt ne got . Rabûn ew, ji pêş çavên hevalê wi ve şerjêkirin . Hevalê wi anin û jê pirsin . Ewi got :

— Hevalê min ji we re got ko rêke din nas nake, ji ber ko di van gundan de keçeke wi bi mîr e . An ne rêne din hene .

Evi kardûxi soz da yewnanan ko wan di rêke qenc re biborine . Rêke welê ko dewar ji tê re bi raheti bikarin derbas bibin . Ji gotinên réber dixuya ko di pêşiya wan de

[1] Wer dixuya ko yewnan keti bûn dora Cûdi û Herkolê û diviya bû di ber û di ser wan re biborin . Li hire û bi hênceta Herkolê tiştek tête birê . Gelo navê Herkolê ji kû hatiye? Herkolê çiyaki bilind û biheybet e . Di Yewnanistana kevin de qehremanek wek Ristemê Kurd hebû; jê re digotin «Hêrkûl». Heye ko gava yewnanan ev çiya dit ji xwe re gotine «wek Hêrkûl e» û ev nav lê maye û di devên kardûx û kurdmanan de bûye Herkol .

girek heye û heke kardûx bi wan hesiyan û beriya wan ketine gir yewnan wê hew bikarin di ber re derbas bibin.

Şewrek danîn. Herçî zabit û kumandar û segmanên bijarte, gihane hev. Diviya bû birek esker here pêsiyê û beriya dijmin bikeve wî giri û rê bihemine. Ji bo wî kari du hezar canfeda hatine bijartin.

Roj diçû awa. Canfedan emrê xwe girti bû. Piştî şivê wê bi rê ketan. Me rêberê girêdayî ji sparte wan.

Wezifa canfedan ev bû: Ewê bi şev bikevan gir û heta spêdê, wê tê de biman. Bi sefeqê ve, bi dengê stirihan, wê îşaret bidana ordiwê û drêjî dijminê ko riya mezin girti bû, bikirana. Hingê tevayiya ordiwê xwe bigihanda wan.

Baraneke hûr dibarî. Ji bo veşartina hereketa canfedan û xapandina dijmin, Ksênefon digel eskerên dimdarê li ber riya mezin şargeh bû bû. Newalek diket neqeba me û çiyê. Diviya bû em tê re derbas bibin û bi hewa kevin. Kardûxan ji jor de kevirine gir û hûr li me gêr dikirin; kevirine girover. Di nav wan keviran de hin hebûn dibûn barê erebekê.

Ev kevir gava gêr dibûn li tehtan diketin, dipengizîn, dişeqitîn, dişikestîn û wek kevirên kuçkaniyê, di hewayê re, bi fikineke tij, difirîn. Di bin barana van keviran de me nikari bû em nîzingî li rê bikin. Em li rêke din digeriyan; ew jî bi dest ne diket. Heta bi şevê halê me û kardûxan bi wî kari bû.

Li me bû şev. Em ji şargehên xwe rabûn; me xwe da paş û me şiv xwar. Ji xwe eskerên dimdarê taştê jî ne xwarî bûn. Kardûxan bi şev jî dev ji me barneda; kuç û kevir li me gêr dikirin. Me pêjna wan dikir.

Canfedayên me bi rêberê xwe ve derbasî çiyê bû bûn. Ji nişkekê ve bi ser gerekona dijmin de girtin. Kardûxan agir dada bû û di dora wî de rûniştî bûn. Bi hatina yewnanan ne hesiya bûn. Yewnanan hinek ji wan kuştin, hinên din jî, ji hevrazan de gêr kirin û ketin şûna wan.

Canfedan di dilê xwe de digot qey bû bûn raserî dijmin û jî ordiwê re rêke baş temîn kirî bûn.

Lê ew şaş bûn. Di paş wan re kelhoşkek hebû û rê di ber wî re derbas dibû. Kardûxan mifrizekî mezin êxisti bûn kelhoşkî û rê birî bûn. Digel vê hindê di neqeba girê ko ketî hû destên yewnanan û wî kelhoşkî de riyek hebû. Kardûx bi şev di gir de beyitîn û bi sibehê ve

bê deng û pêjin dane rê. Mijê girti bû ser erdê. Kardûx û yewnanan ji hev ne dixuyan. Yewnanan nîzingî li kardûxan kir û dema ko bi dari hev ketin, borizanan li boriyên xwe xist û yewnanan bi zirt û fortan dirêjt kardûxan kir. Kardûxan xwe ne girt; ji cihê xwe rabûn û revîn. Ji ber ko gelek çist û çalak bûn kardûxan xwe bi lingên xwe xelas dikir û kêr dihatine kuştin.

Xrîsof gava dengê borizanan kir bi eskerên xwe ve û di riya mezin re ajote pêş. Kumandarên din dane rê û şivereyên ko diketin pêşiya wan. Herkesî bi awakî qesta çiyê dikir û hildikişîya ser. Hinekan rimên xwe paş xwe ve drêj dikir û hevalê xwe kaş dikir.

Riya ko rêber şani me da bû ji bo dewar û barxanê ji hemî riyên din çêtir bû. Ksênefon bi esker û barxanê ve, tê ve diçû. Li ser vê riyê mitîkek hebû; û dijmin ketî bû ê. Lê Ksênefon nikarî bû riya xwe biguhêrine. Ji ber ko dewar û barxane nikarî bûn di rêke di ve herin. Yewnanan halan di hev hildan û êriş kirin. Lê li mitîk wer ne hatin û cihêki revê ji dijminê xwe re hiştin. Kardûxan ji dest ne birine xwe, ji mitîk rabûn û xwe dane paş. Eskerên me tev da di ber gir re derbas bûn. Lê girekî din diket pêşiya me û tê de ji dijmin hebû. Yewnanan dil kir wî giri ji mîna girê pêşin bi êrişekê bibin û riya xwe vekin.

Ksênefon pê qail ne bû. Ji ber ko esker tev da drêjî wî giri bikira hebû ko kardûx vegerin girê ko diht lê bûn û ji par re li barxanê xî. Ji xwe jî ber tengiya rê dewar yeko yeko da bûn pey hev û barxane bû bû karwanekî dudirêj.

Ksênefon di bin femandariya sê zabitên heja Sefîsodor, Emfîkrat û Erxegoras de, birek esker di girê pêşin de hişt û bi eskerê mayîn ve drêjî girê din kir û ket ê. Di pêşiya gir de kelhoşkeki asê hebû û kardûx tê de şargeh bû bûn. Ksênefon nîzingî lê kir. Kardûxan bê ko dest bibin xwe kelhoşk heliştin û baz dan. Yewnanan lê ecêbwayî man û di-dilê xwe de gotin qey çavên dijminên xwe şkenandine û kardûx yekcar ji deştîlanîne ketine. Yewnan şaş bûn, dixapiyan. Çavên kardûxan ne şkiya bûn. Kardûxan tiştê ko di dimdarê de çêbû bû tev de diti bûn; xwe jî kelhoşkî da bûn paş û dikirin ko li girê pêşin bêne wer û li dimdarê xî.

Ksênefon digel eskerên xwe ên ciwantir hilkişîya bû ser kelhoşkî û talûke bi çavên xwe diti bû. Ksênefon emrî eskerê xwe kir

ko hêdi hêdi bimeşin da ko ên bişündemayî bikarin xwe bigihînin wan û gava li hev civiyan diviya bû esker tev de xwe bidin erdeki rast û bikevin qora şer .

Ksênefon hêj emrê xwe ne qedandi bû ko Erxegoras , ji nişkekê ve lê der bû û got ko kardûxan bi êrîsekê ew ji gir rakiri bûn; Sefîsodor, Emfikrat û heçî ko nikari bûn xwe ji zinaran de çeng bikin , hati bûn kuştin .

Kardûxan piştî ko zora yewnanên girê pêşin birin ; pey hev gir û mitikên din ji rakirin û ketin pêşiya kelhoşkê ko Ksênefon bi xwe lê bû .

Ksênefon bi wasta dilbendekî (tercimaneke) deng li kardûxan kir û mitarekêk ji wan xwest da ko yewnan bikarin kuştiyên xwe veşêrin . Kardûxan pêşnihada yewnanan qebûl kir; bi şertê ko yewnan nema gundên kardûxan bişewitinin . Ksênefon ji ev şert qebûl kir .

Dema ev mizakere , yanî mizakera çekdaniyê çêdibû û dawîya ordîwa yewnanan hêj dikişiya û dibate pêş, kardûxan ko ji kumbîr û kelhoşkên dorê dihatin der, li hev dicivîyan . Yewnan ji xwe digihandin hevalên xwe, yê ko çekên xwe danî bûn .

Ji nişkekê ve kardûxan da ber qiran û bi heyteholê hilkişiyane kelehoşkê ko Ksênefon hêj jê daneketi bû ; û ji nû ve kevir li ser yewnanan gêr kirin .

Peyayê ko mirtalê Ksênefon hildigirt jê bi dût keti bû. Segmanekî, bi navê Êrîlok , baz da û mirtalê xwe li ber Ksênefon girt . Her diwan di ber taldâ mirtalekî de meşîyan û xwe gihandine ordîwê. Yewnan ji ber kardûxanîkişîyan, gihane hev û ketin xaniyên têr zad û qwit . Di wan xaniyan de ewçend şerab hebû ko xwedîyan şerabên xwe ber bir û sarincên çementokirî da bûn .

Me kuştiyên xwe bi rêberê xwe guhartin . Rêber çû cem xwedîyan; kardûxan ji destûr da ko em miriyên xwe veşêrin .

Sibetirê, yewnan bê rêber û rêzan bi rê ketin . Kardûxan dida pey û li wan dixist, û carina ji beriya wan diketin geliyan û rê li wan digirtin .

Dema pêşdar disekini, Ksênefon ji par re hildikişîya serê çîyan û bera dijminan dida; ew belav dikirin . Xrîsof, ji aliyê xwe ve , gava dijmin dirêj dikir xwe dida ber û rê ji dimdarê re vedikir. Bi vî awayî pêşdar û dimdar li ber dengên hev bûn û li hev miqate dibûn .

Wextê yewnan ji bilindcihên ko hilkişîya bûn ser , dadiketin jêr kardûxan ew gelek

têşandin. Gava me dida pey wan ji me bi wan ne dikarî . Carina cihê xwe ne diterikandin, heta ko em bi temami nîzingî wan dibûn . Bi tenê ji çar pênc gavan ji ber me radibûn. Lê kardûx hewqas çîst û pêşivik bûn ko disan me ne dikarî em xwe bighînin wan û wan bigirin an bikujin .

Kardûxan ji tirkevan û kuçkaniyê pê ve tu çekên din hilnedigirtin. Kardûx tirkevanîne serdeste bûn. Kevanên wan qedere du gaz û niv dirêj û tîrên wan, ji gaz û nîvekê dirêjtir bûn. Gava tirkevanên xwe tavêtin xwe berdidan ser lingên xwe ên çepê, weris ber bi jêr û ber bi xwe ve dikişandin . Tîrên wan di zirihi û mirtalên me re derbas dibûn . Tîrên kardûxan ko diketin destên yewnanan; zolek çerm bi serên wan ve girêdidan û wek yadigarekê , ew ji xwe re hiltanin .

Di vî welatê çîyayî de ji xelkê her derê bêtir xelkê Girîtê bi kêr hatin .

Di roja heftan de em gehiştî bûn dawîya tixûbê welatê kardûxan û daketi bûn deştê. Me qerargeha xwe li ber ava mezin danî . Av ji çîyayên kardûxan ne gelekî dût bû . Me di gundên deştê de gelek zad û zexîre peyda kirin .

Ji ber pirahiya zadê ko keti bû destên me û ji ber şahîya ko em ji destên kardûxan xelas bû bûn, ew roj ji me re bû bû rojeke cejn û şahînetê .

Em ji welatê kardûxan di heft rojan de derbas bû bûn . Di van heft rojan de bîstekê ji me çekên xwe danani bûn. Ezab û eziyeta ko me di van heft rojan de diti bûn, me ew ne di şerê şahê ecem ne ji piştî kuştina Korûş û di wextê perîşaniyê de ji ne diti bûn . Bi xeyala ko ji wan ezaban xelas bû bûn ; yewnanan di bin tîrêjên tavê ên germ de bihna xwe dida û kêf dikir . »

Çirokiya Ksênefon, di heqê biserhatiya yewnanan, di welatê kardûxan de, li hire temam dibe. Gava mirov vê çirokê dixwîne tiştek tête birê. Gelo di ordîwa ko di welatê me re derbas bû bû, çend peya hebûn. Divêt di wê ordîwê de, gava ew ordû ji şerê Şahê Ecem vedigeriya deh hezar peya hebiwan. Ji ber ko ji vê biserhatiya Ksênefon re vege- ra deh-hezaran ji dibêjin.

HEREKOL AZİZAN

Ki ji we vè sernamê bixwinê bê şik ewê bêje ko ev mêrik din bûye. Ma tu mirovên bi eqil di nav me da hene ko ez ji din nebim. Bi min heryek ji me bi hawaki din e. Eger em ji mileteki bi hiş û zana bûna halê me ev ne dibin.

Di dinê da tu jindar hene ko kari bin bêseri bijin? Belê .. belê hene! Miletê kurd! Hon karin bibêjin mêşek, kelmêşek bê serî nabe! emê çawan bê serî bibin? Ma ez çi bikim hin ji hevalên me dibêjin ko divê em bê serî bin. Heke ji me serekek çêbe emê bi hev bikevin.

Ma wisa ye? na... na ne wisa ye. Bo me ji wek miletên din serekek (liderek) divê. Eşirên kurdan tucarn bêserî ne mane ko em kari bin bêjin divê miletê kurd ji bêserî be.

Eşirek kinga ko bêserî dimîne serek pir dibin, heryek ji wan dibêje ez im ko ez im. Ji lewre ev eşir kêr dikeve, eşirên dorê lê xurtiyê dikin û eşira bextereş ji bêseritîyê tim belengaz û şermisar dimîne.

Îro em ji bêserî ne, bê sergever û bê xweyi ne.

Ez ditirsim şermisari û belengazi para me be! Zaf mixabin! Ji piştgotini pêve ji destê me tiştê dernayê. Heke em heqnas in, di nav me da ki bêtir hej ji miletê xwe dike, rast e, zana ye, xebatker e, kêrhatî ye em dê wi bikin serî, di dora wi da bicivin ko ew ji kari be bêje ez liderê kurdan im.

Divê em parsûstûriyê nekin. Ji hev ra serê xwe dayinin û ji emrê serekê xwe ra îtaetê bikin. Ji bona ko em kari bin vè keştiya ko em lê siwar in, bi selameti bigelînin benderê.

Heke wisa nebe, ji me hikûmetek ji çêbe divê disa bêserî be. Çima ko em ji hev didexisin, û nikarin em ji yekî ra bibêjin tu serekê me yî. Divê ji niha da em xwe hinî vî tiştî bikin ko sibe ranehêlin pêşira hev.

Divê ew serek ji nefismeziniyê neke û ji qenciya welat pêştir tu armanc negire. Dilxwaza wi bi tenê xelasiya welêt be.

Hêdiseke cenabê pêxember dibêje ko heke ji we sê mirov bi rê ve diçin bila yekî ji wan serekîtiya ên mayîn bike. Jê tete zanin ko sê mirov ji bêserî nabin. Em ko mileteki mezin in çawan bêserî dibin.

BEDRÎ CEMİL PAŞA

Destpêka ilmê evîne pir bi me xweş bû mizac. Behr û movik yek bi yek qelbê me de girtî rewac.

Lewra dil perwaz nede ahên û fişan nayê der. Seyra işqê bê cefa dil nayê perhîz û mewac.

Ger nebî naxweş û bêzar şîn û giri çênebe. Bijîşk nayê diyari da bibexşîne ilac;

Lew bizane işq û aşiq her li dinya serwer e. Şerbeta pirsane peyda ew dike cama zecac.

Evîna paqij û hêja çêdibe werê nejad. Yektiya qewman dijîne kev li siltan text û tac.

Çeng û tenbûr tev dinale dengê sazê zîz û jar. Şêx û seyda ma çi zanin lezeta işqê amac.

Ger bixwinin, wer bibînin pend û nîshê aşiqan, Leşkerê cengê siwar bin, da ji Tûran bêne bac,

Hiş û zanin çêdike top û teyare nav û deng. Leşkerê mêrxas ê camêr tîne xûgi sed xerac.

Em li ser keştê siwar in derya bextê me rewan, Dê bi limanê gibin. Hişyaro zo ke tê ecac.

HIŞYAR,

DERMANË NEZANIYË

Dinya êvar bû. Ez rasti mirovekî hatim; mirovekî sere. Bi min re da û stand û ji min pirsî;

— Pismam, çi dikeve serê te, gelo kurd ji wê bikarin, mîna miletên din bibin tiştêk?

Min lê vegerand û got ê: Di canê Kurdistanê da êş pir in; û tu şik tê da mîna ko her êşek dermanek jê re divêt. Ji lewre canê Kurdistanê zehf dermanan dixwaze, da ko rihet û paşê xurt bibe. Ji her ko Kurdistan pir bi êş e, hewcedarî bijîşkeki jir û jêhatî ye. Da ko ew bijîşk bikare vè nexweşê darman bike.

Kurdino! ew bijîşk divêt rêbereki xurt, hişyar, cegerpola û desthesin be. Da ko bi xurtiya dest û dilê xwe bikare bê pêş û paş û bi zexmî her kêmasiyê ji nav miletê kurd hilîne.

Xeberbêjê min ji min pirsî û got:

— Bi te kijan êş berî hemiyan divêt bête derman kirin?

Min lê vegerand û got ê: Di canê miletê kurd de du kûnêrên xedar hene; wan canê millet kotî kirin û gihan hestî; divêt ev her du kûnêr hêne bi der kirin. Ev her du kûnêr, nezani û berberî ne.

Dermanê nezaniyê zanîn, û dermanê berberiyê yekiti ye.

SIBHIYË DIYARBEKRÎ

BINGEHËN GRAMÈRA KURDMANCI

BI NAVÈ YEZDANÈ PAK È DILOVAN Û MIHIRVAN

— 6 —

TEWANG

52 — Zimanê kurdmaci zimaneki tewangbar e. Yanî bêjeyên wî di qisetê de weke xwe naminin û li gora cihê ko di qisetê de dikevin ê, û wezîfa ko li ser xwe digirin têne tewandin û hin parkîf bi wan ve dibin, an hin tipên wan bi tipine din diguhêrin.

53 — Ji birên qisetê bi tenê ên guhêrbar têne tewandin. Ên neguhêrbar tucaran nayîne tewandin û ew hergav weke xwe diminin.

54 — Bi gelemperî bêje di qisetê de an kirar an bireser in. Gava ew kirar in weke xwe diminin, û gava dibin bireser hingê têne tewandin.

Tewanga her birê qisetê herçend yekcar ji hev cida nebin ji ew kem û zêde ji hev bifereq in. Tewanga her biri di cih û di devera wê de dê bête gotin.

55 — Tewanga navdêran: Navdêr, hevenav bin sernav bin, li gora mêjer û zayêndên xwe têne tewandin. Bi gelemperî û di yekejmariyê de navdêrên nêr bi «î» yê û navdêrên mê bi «ê» yê û gelemjara her diwan bi «an» ê têne tewandin. Ev parkîf bi paşya navdêran ve dibin.

Hesp hat. Hesp hatin.

Mehin hat. Mehin hatin.

Di komekên jorin de navdêrên «hesp» û «mehin» ne hatine tewandin. Ji ber ko ew her du ji di wan komekan de kirar in û kirar nayîne tewandin. Lê ev navdêr bi xwe di komekên jêrin de haline tewandin. Ji ber ko tê de êdi ne kirar lê bireser in.

Ez hespi dibinim. Ez hespan dibinim.
Ez mehîne dibinim. Ez mehînan dibinim.

Di misalên jorin de navdêr hemî bireserê lêkerê ne. Lê navdêr bireserê navdêreke din ji dibin. Hingê ji navdêr têne tewandin. Herwekî: Ev goştê çêlekê ye. Ava golê şêrin e. Di çiyayên Kirdistanê de her texlit dehbe û cenawir hene. Gola Wanê goleke spehî ye.

Şanek — Di nav bêjeyên ko bi «an» êkê teman dibin, di hinan de ev «an» ji esil û rayekê bêjeyê ye. Mîna: Rewan, baran, peyman, garan, kevan, diran h.d. Lê di hinên din de ev «an» bi xwe, tewang e, û ji ber sebebêkê bi wan ve bûye.

Mîna: Serhedan, Botan, Şêrwan, Xêrzan, Hevêrkan h.d. Ji lewre ev bêjeyên ha bi tu awayî nikarin bêne tewandin. Ji ber vê yekê herwekî mirov dibêje «Ez ji Rowenê tîm» nikare bibêje «Ez ji Botanê tîm». Ji ber ko eslê bêjeyê «bot» e, «an» a ko pê ve bûye tewanga gelemjara ye. Ji xwe gava em Botan dibêjin mexsed «cihê» an «êşîrên Botan» e. Bêjeya «bot» bireserê cih û eşîrê ye û ji lewre hatiye tewandin û bûye «Botan». Mîna bêjeya «dar» gava dibe bireserê bêjeke din tîte tewandin. Herwekî: «pêlên daran». Bêjeyên wek Serhedan, Şêrwan, Xêrzan, Hevêrkan, Soran ji mîna wê ne û tev de yek hawî ne.

Di vê navê de bêjeya «gulan» reşma ko ji wî cîsnî ye tîte tewandin. Bi rastî eslê vê bêjeyê «meha gul, meha gulan» e; yanî «an» tewang e. Ji lewre diviya bû «gulan» ne hata tewandin. Lê ev bêje ji qeydê der û bi awerteyî careke din ji tîte tewandin û dibe «gulanê» û li şûna ko bibêjin «meha gulan» dibêjin «meha gulanê». Ji ber vê yekê «an» a gulanê divêt ji eslê bêjeyê bête hesibandin.

56 — Awarte: Bi tenê û ji qeydê der di lêkerên gerguhêz û di zemanê wan ên borî de bireserên wan weke xwe diminin û ji hervajî ve kirarên wan têne tewandin. Ji lewre, di komekên jêrin de reşma ko bêjeyên: «Zin, hesp, çêlek, zarok» kirar in, hatine tewandin û bêjeyên; «Sisin, ceh, pencere» yên ko bireser in weke xwe mane û ne hatine tewandin.

Zinê Sisin dit. Hespan ceh xwar. Çêlekan giya xwari bû. Zarokan pencere şkênand.

57 — Herçî navdêrên nêr in heke di wan de tipên «ê» û «a» liene ev navdêr dikarin bi guhartina wan tipan bi «ê» kê ji bêne tewandin. Herwekî di wan komekan de: «Soro ji kêvir ket. Gurgin çû eş. Balafir ber bi ezamên firi. Ez li hêsp siwar bûm. Ferzo ji bajêr têt. Ki li ser bên bû? Em ji xênî derketin».

Bi vê qeydê ve, divêt di qisetê de hin navdêrên nêr bê tewang biminin. Ji ber ko di hemî navdêrên nêr de dengdêrên «e» û «a» peyda nabin. Ji lewre û li nik kurdmancên ko bi vê qeydê ve diçin bêjeyên wek: «kum, goşt, dil, hiş, mirov, mêrik, gir, kur, mir, mêr, gund» nayîne tewandin, ji ber ko di wan de ne «e» ne ji «a» heye. Ji ber vê yekê gava ew di qisetê de dibin bireser ji weke xwe diminin. Piştî ko ev qeyde di zmên de cih bûye navdêrên bi «e» û «a» ji di qisetê de bê tewang hatine gotin. Ji lewre herwekî mirov dikare bibêje «ez ji kevîrî - an - kêvir ketin» dikare bibêje ji «ez ji kevîr ketin» û bêjeya «kevîr» netewîne.

Şanek — Ji raveka jorin dixuye ko di navdêrên

nêr de meyildariya zmên ber bi terikandina tewanga wan a yekejmar e; nemaze şiklê pêşîn. Ji lewre her sê şiklên jêrin rast in.

Soro kevîrî tavêje. Soro kêvir tavêje. Soro kevîr tavêje.

Gurgîn çû aşî. Gurgîn çû êş. Gurgîn çû aş.

Balafir ber bi ezmanî firî. Balafir ber bi ezmanî firî. Balfir ber bi ezmanî firî.

Ez li hespî siwar bûm. Ez li hêspî siwar bûm. Ez li hespî siwar bûm.

Ferzo ji bajarî têt. Ferzo ji bajêr têt. Ferzo ji bajar têt.

Kî li ser banî bû? Kî li ser bèn bû? Kî li ser ban bû?

Em ji xaniyî derketin. Em ji xênî derketin. Em ji xanî derketin.

58 — Gava çend navdêr didin pey hev herwekî mirov dikare wan navdêra li gora mêjer û zayendê heryekê yek bi yek bitewine, dikare bi tewandina hinekan jî bes bike.

Navdêrên ko dane pey hev ne ji yek zayendî ne; lê tev de ji yek mêjerî ne. Tewandina navdêra paşîn bes e. «Ez hesp û mehîne dibînim. Ez hesp û mehînan dibînim. Hesp û mehînan xwar».

Navdêrên ko dane pey hev, ne ji yek mêjerî ne. Her navdêr cihê û li gora mêjer û zayendê xwe tete tewandin. «Ez mihê û bizinan dibînim. Ez hêsp û mehînan dibînim. Mihê û bizinan xwar».

Navdêrên ko dane pey hev ji yek mêjerî û tev de yekejmar in, lê ew ne ji yek zayendî ne; û navdêra paşîn nêr e. Ji ber ko di tewangê de esil navdêra paşîn e û hikim li mêjerê wê ye heke ew ne hatiye tewandin navdêra mê jî bê tewang dimîne. «Ezê herim keçik û kurik bibînim. Tu Rewşen û Felemêz dihîni?»

Şanek : 1 — Herçî navdêran ko bi «e» an bi «a» yê temamî dibin, çi mê çi nêr, ji ber kurtiyê, di yekejmarê de bi guhartina van tîpan bi «ê» kê jî tenê tewandin. Di gelejmarê de ew «e» û «a» yekcar dikevin û «a» ya tewangê dikeve şûna wan.

Li ser maseyê	Li ser masê
Li ser maseyan	Li ser masan
Ber bi çiyayî	Ber bi çiyê
Ber bi çiyayan	Ber bi çiyân
Çirayê vemirine	Çirê vemirine
Çirayan vemirine	Çiran vemirine
Perdeyê rake	Perdê rake
Perdeyan rake	Perdan rake

Şanek : 2 — Bêjeyên wêk Frense, Sûriye, Emêrike, Efrîqe h.d. yên ko bi «e» kê temamî dibin, heke ew bi guhartina wê «e» yê bi «ê» kê ne hatine tewandin û ketine bin hikmê qeyda gelemper ew «e» bi «a» kê diguhêre û ew bêjê bi awayê jêrin tene tewandin: Ji Sûriyayê, ji Frensayê, ji Emêrikayê, ji Efrîqayê. Lê şiklê din,

yanî şiklê: Ji Frense, ji Sûriyê, ji Emêrikê, ji Efrîqê» siviktir e.

59 — Bireserê Navdêrê: Navdêr di komê de an bi tena xwe ne, an bêjeyeke din bi wan ve bûye û hevaltiya wan dike. Ji wê bêjeyê re bireser dibêjin; ji ber ko ew mana navdêrê diedilîne û dibe serî.

Bireserên navdêran, li gora cîsnên xwe li pêşî an li paşîya navdêran tene zede kirin.

Bireser gava dikevin pêşîya navdêran bê tu tiştî bi wan ve dibin: ev keçik, kujan mirov, çar xanî, hin çiya, çend kitêb, delî bizin, van zarokan.

Lê gava navdêr bi xwe li pêş e û bireser dane pey, hingê veqetandek dikeve navbera navdêr û bireser û wan digihîne hev: Beriya Mêrdînê, hespê beza, mehîna spehî, çiyayê bilind, pehna çiyê, newala kûr, rêke dirêj, stûna xênî, destê bi tenê, dara sikestî, xencera min.

60 — Navdêrek dikare çend bireseran bibe. Hin ji wan dikarin bikevin pêşî hinên din jî paşîya navdêrê. Bireserên ko ketine pêşîya navdêrê û yên ko dane pey wê jî alîkî û tev de bireserên navdêrê ne û ji aliyê din ew bi xwe bireserên hev in:

Min çend kitêb hene. Min çend kitêbên genc hene. Ev xencera min e. Ev xencera xulanê min e. Ev xencera xulamê pismamê min e. Ev xencera xulamê ciranê pismamê min e.

II — VEQETANDEK

61 — Veqetandek bêjeyeke biçûk e ko dikeve paşîya navdêran û paşîya wan bêjeyên ko li şûna navdêran radibin û wan dinimîn.

Veqetandek carina di pêşîya rengdêran de jî peyda dibin.

Veqetandek bi gelemperî mêjer û zayendê navdêrê şanî didin û navdêr jî wekhevên wê vediqetin.

Bi pêvehûna veqetandekê navdêr carina binavkirî û carina jî nebinavkirî dibin.

62 — Di zimanê kurdmançî de du texlît veqetandek hene: veqetandakên binavkirî û veqetandekên nebinavkirî.

63 — Veqetandekên binavkirî: Veqetandekên binavkirî dikevin paşîya navdêrên ko bireserê bi wan ve bûye û ev veqetandek wan navdêran binavkirî dikin. Ev navdêr bi vî awayî jî wekhevên xwe vediqetin, dibin xweserî kesekî, tiştêkî, an weskêkî wan didin zanîn. Veqetandekên binavkirî sisê nê: ê, a, ên.

Ê — Ji bo yekejmarê zayendê nêr: Hes-

pê Soro, çiyayê bilind, deriyê malê, diwarê hewşê, pismamê min, mirovê qenc, kewê nêr.

A — Ji bo yekejmara zayendê mê: Mehîna Cemsîd, newala kûr, dotmama wî, jîna delal, stûna stûr, ava tenik, destmala Sînemê, kewa mê.

ÊN — Ji bo gelejmarê her du zayendan: Hespên Soro, Çiyayên bilind, deriyên malê, diwarên hewşê, pismamên min, mirovên qenc, kewên nêr, mehînen Cemsîd, newalên kûr, dotmamên wî, jînen delal, stûnen stûr, avên tenik, destmalên Sînemê, kewên mê.

Bi rasti, gava em « Hespê Soro » dibêjin, wî hespi bi veqetandeka « ê » ji hespên din vediqetînin, û xweserî Soro dikin. Bi wî awayî em dizanin ko ew hesp hespê mirovekî ye ko navê wî Soro ye, û ew ne hespê Gurgîn, Felemêz an mirovekî din e.

Disan di mîsala « Çiyayê bilind » de ji bi veqetandekê wesfê bilindbûnê em pê ve dikin û wî çiyayî jî wekhevên wî û nemaze ji çiyayê nîzîmî çîda dikin û ferqa bilind û nîzîmbûnê dixin navbera wan.

Gava em « dotmama wî » dibêjin, em çêlî wê dotmamê dikin ko ne ya min e, ne jî ya te ye, lê ya wî mirovî ye ko ew bi me her diwan nas e.

64 — Veqetandek « li pêşîya rengdêran de: Gava veqetandeka binavkiri dikeve pêşîya rengdêrekê ew li şûna wê navdêrê radihe ko herî bîstekê çêl li wê kirine û ew bi xerhebêjan nas e. Hingê veqetandek mîna pronavekî navdêrekê dinimîne. Herwekî di bersivên komekên jêrin de:

— Tu kijan kumî dixwazi?

— Ez ê gewir dixwazim (yanî kumê gewir dixwazim).

— Tu kijan destmalê dixwazi?

— Ez a sor dixwazim (yanî destmala sor dixwazim).

Di gelejmarê de:

— Ez ên gewir dixwazim (yanî kumên gewir dixwazim).

— Ez ên sor dixwazim (yanî destmalên sor dixwazim).

65 — Veqetandekên nebinavkiri: Veqetandekên nebinavkiri dikevin paşîya wan navdêrên ko jî wekhevên xwe hatine veqetandin, lê ne hatine bi nav kirin û bi biservebûna van veqetandekan kesine an tiştine nebinavkiri şanî didin. Du texlit veqetandekên nebinavkiri hene: 1— yên ko dikevin paşîya wan navdêrên ko hêj tu bireser bi

wan ve ne bûne, 2— yên ko dikevin paşîya wan navdêran ko bireserek daye pey wan.

66 — EK, EK, IN.

EK — Ji bo yekejmara zayendê nêr.

EK — Ji bo yekejmara zayendê mê.

IN — Ji bo gelejmarê her du zayendan.

Ev veqetandek dikevin paşîya wan navdêrên ko hêj bi serê xwe ne û tu bireser bi wan ve ne bûne.

Hespek hat. Hespîn hatin.

Mehînek hat. Mehînin hatin.

Min hespek dit. Min hespîn ditin.

Min mehînek dit. Min mehînin ditin.

Ev hespek e. Ev hespîn in.

Ev mehînek e. Ev mehînin in.

Gava em « hespek hat » dibêjin, em wî hespi jî wekhevên wî vediqetînin, lê em wî nadin zanîn gelo ew kijan hesp e? an hespê kê ye? Em wî bi vê veqetandekê nebinavkiri dikin.

Wezîfa veqetandeka nebinavkiri jî hev-dûbêja jêrin xewş tête seh kirin. Kur jî bavê xwe re dibêje:

— Ezbenî min dit, hespek hat û kete hewşê.

Bav — gelo ew kijan hesp e? an hespê kê ye?

Kur — Nîzanim ez herim lê fedkirim.

Kur diçe, lê fedkire, vedigere û ji bavê xwe re dibêje:

— Ezbenî, hespê ko hat hespê kumê e; an, hespê ko hat hespê Gurgîn e.

Bêdîro, hetanî ko kur ne çû û li hêsp fenekiri, kur û bav bi tenê dizanin ko yek jî heywanên ko jê re hesp dibêjin hatiye û ketiye hewşê. Lê jî ber ko tu wesfê wî bi wan ne nas e, ew hesp bi wan ne binavkiri ye û ew nîzanin ew kijan hesp e. Ji lewre veqetandekê nebinavkiri pêve ye. Lê piştî ko kur diçe lê fedkire û vedigere, hingê kur û bav dizanin ko ew hesp, hespê kumê e; an hespê Gurgîn e. Bi gotinên din ew hesp bi wan binavkiri dibe. Ji xwe veqetandeka binavkiri « ê » pê ve bûye.

Şanek — Heke navdêrîne jî yek mêjerî dane pey hev veqetandekê bi tenê besî wan e.

Hesp û mehînek hatin. Min keç û kurek hene.

Li şûna:

Hespek û mehînek hatin. Min keçek û kurek hene.

Lê heke navdêr ne jî yek mêjerî ne, hinên wan yekejmar û hinên din gelejmar in, hingê heryek jî wan cihê cihê veqetandeka xwe a xweser dibe.

Hespek û mehînin hatin. Min keçek û kurin hene.

(dûmahik heye) C. A. Bedir-Xan

REWŞA DINYAYÊ

HEVDÛDÎTINA RÛWZET Û ÇORÇIL—

Mister Rûzwelt reiscimhûrê Emêrikayê he-
weskareki masivaniyê ye. Lê Rûzwelt masi-
yan ne bi nehk û torên adeti û di perên
çem û golan de, lê bi alet û torine mezin û
di behran de digire. Rûzwelt car cara û ne-
maze gava ji xebata hikûmetê diweste li
yexta[1] xwe siwar dibe û dikeve behran;
diçe masivaniyê. Masivani ji mîna neçtrê
kêfek e, bi ferqa ko masi zindi bi dest dikevin.

Di daviya hefta Tirmehê a pêşin de telê-
grafan da zanin ko reiscimhûr ji Weşingtonê,
ji Qesira Spî [2] rabûye, ketiye yexta xwe û
qesta behran kiriye. Herkesî got reiscimhûr
weke hercar çû masiyan.

Piştî çend rojan xelkê Londrê bala xwe
da ko reiswezaretê wan jî, ji ber çavan winda
bûye û nayete meclisê. Nêrevanina got:
Çorçil çû Emêrikayê, ewê di behran de xwe
bigehine Rûzwelt.

Hikûmetên ingilîz û emêrikani jî vê nû-
çê re ne « berê » gotin ne jî « no ».

Nûçeyên ko ji yexta reiscimhûr dihatin;
wan jî qala mêvanan ne dikir û bi tenê di-
got: dinya xweş e; masi zehf in: reiscimhûr
bikêf e.

Ev hal heta 14ê Tirmehê dom kir û kesî
ne da zanin Çorçil li kû ye û çî lê qewimiye.

Li 14ê Tebaxê paşî nivro di saet pêncan de,
Mêcer Etlî, wekilê Çorçil, di meclisê de da
zanin ko Çorçil û Rûzwelt di behra Etlanti-
kê de gihane hev û li ser şer û nizama din-
yayê pev re axaftine, û mideke xweş li
cem hev mane.

Di dora vê hevdûdîtinê de gelek tişt hatine
gotin. Lê tiştê ko bi awakî resmî hate zanin
beyanameyek e.

Çorçil û Rûzwelt piştî vê hevdûdîtinê
beyanameyek belav kirin. Di vê beyanamê de
heşt niqte hene, wek çardeh niqteyên
Wilson. Bi kurfî her du reis didin zanin ko
Ingiltere û Emêrike ji rahetî û qenciya
dinyayê re dixebitin û ji xwe re tu tiştî na-
xwazin. Şer heta şikestina Elmanyayê wê
dom bike û piştî şer her millet divê bi-
gehe şiklê idara ko lê têt û ew jê hez dike;
û nabe ko miletek bindestiya miletekî din
bike, û herçî dewletên ko elmanan ew hilwe-
sandine ji nû ve wê bêne danin.

Bivê nevé herçî milletên bindest kêfa xwe

[1] Yext texlîtek vapor e, vapora geşî û gerê ye.

[2] Qesira spî xaniyê reiscimhûrê Emêrikê ye.

Şîretên

EHMEDÊ XANÎ

Rojekê, Ehmedê Xanî şêst zaroyên
kurd — keç û kur — birin mala xwe û ji
wan re daweteke mezin da. Piştî di
nav wan de rûnişt û ji wan re pirsên
jêrîn gotin. Dîvê hon wan di dilê xwe
de veşêrin, ji ber ko, rêber û zanayê
me ê mezin ew ne ji wan şêst zarokên
bi tenê re gotine, lê ji bo hemî za-
royên kurd re. Gotinên rehmetî ev in:

Hon piçûk in, hon geş in, bê derd
û xem dileyizin û dikevin; ev dema
dilxweşiyê ye.

Eger hon dixwazin hergav bextiyar
bibin û tucaran pir bedbext nebin li
du liştan bigerin; hejkirin û xebat,

Kî hejî we dike hejî wî bikin: îro
hejî merivên xwe bikin; hejî diya
xwe, hejî bavê xwe bikin, hejî heva-
lên xwe bikin, piştî honê hîni hejkirina
diya me gişan Kurdistanê bibin.

Ê didoyan; bixebitin; îro ji bo
hinbunê, ji bo zanînê bixebitin; da ko
halê dinê bizanin, bi pêş ve herin,
bibin meriv, bibin hêja, bibin serdest,
bibin însan!

Gava hon dersên xwe baş dizanin,
dilê mamosteyên xwe xweş dikin. Hon
dibînin ko hon jî geş dibin, ji bin
barekî giran xelas dibin, sivik dibin.
Ev hergav holê ye. Bixebitin da ko
wijdana we her gav ji we razî be! Û
gava wijdana însan rahet e û dilê wî
bi kêf e, ew însan tucaran ne bedbext e.

Zaroyên min ên delal! niha ji bo
xatirê min têr bixwin! vexwin! û
bikenin! Ez bi we bextiyar im, ez
dixwazim hon jî bi min dilxweş bin,
da ko welat ji bi hejkirina me hev
û du hergav şa be!

NÛREDÎN ÛSIF

ji vê beyanamê re anîne û bêsebr û hedar
hêvidarê anincila wê ne.

HEVDÛDÎTINA HÎTIER Û MÛSOLÎNÎ —
L: 29ê Tebaxê radyowên Berlin û Romayê
danê zanin ko ji 25ê Tebaxê ve Hitler û Mû-
solîni li cem hev bûn; Mûsolîni çû bû Okran-
yayê, qerargaha Hitler. Bi Dûçe re hin
kumandarên talyanî jî hebûn. Ji milê elmanan

ji serfermandarê ordiwa elmani von Keytel û wezîrê xarçiyê von Ribentrop hazir bûn.

Li gora danezanan di vê hevdûditinê de Hitler û Mûsolini li ser nizama Ewropayê a nû û li ser pêşvebirina şer axaftine.

SERÊ ECEM — Di şerê mezin yanî di şerê 1914an de ecem ne keti bûn şer lê ordiwên dewletên dorê û yê hevalên wan tev de keti bûn axa ecem: ûris, tirk, ingiliz elman. Lê ev ordû tev de û heryek bi awaki ji erdê eceman rabûn û ecem bi serê xwe man û piştî ko şahê pehlewi rabû ser textê ecem, Ecemistan ket riya pêşevçûn û bilindbûnê û ji xwe re ordiweke nizami ji çekir, bi tang û balafir û her textit hacet û hesincawên nû. Eceman di behra faris de, ji xwe re stoleke biçûk ji pêk ani bû. Dibêjin ko ordiwa eceman ji (200000) peyayî bihevketi ye.

Di vi şerî de her û her û bi her hêncetê eceman hêreftiya xwe ilan dikir.

Li 25ê Tebaxê, rojêke Dûşembê radyowên dinyayê dane zanin ko ordiwên ingiliz û rûsî ketine erdê Ecemistanê, ûris ji bakur de, ingiliz ji aliyan nivro û roava, ji belra faris û ji erdê Iraqê.

Tukesi li vi şerê nû ecêbmayî ne ma. Ji her ko di rojên paşin de gelek dan û standin di navbera van her sê dewletan de çêbû bû. Ûris û ingilizan digot di welatê ecem de elman roj bi roj bêtir dibin û ev elman ji bo her sê dewletan, ûris ingiliz û ecem, talûkeke mezin in.

Eceman digot mixdarê elmanan li Ecemistanê (690) peya ye, ne kêr, ne zêde. Lê li gora ûris û ingilizan ew elman ji (2500)î ji bêtir bûn.

Hevalbedan, yanî ûris û ingilizan digot ev elman li welatê ecem belav bûne û heçî rêhesin, kaxxane û tiştine ko di wextê şer de bi kêr tên, tev de xistine destên xwe; û di hin cihan de çek, cebîrxane, bombe û (50000) ton dinemit kom kirine. Û ev eleman bi hênceta negîrê, di nizingî Tehranê de, dikevin çolê û bi talimên eskerî mijûl dibin û xwe karî şer dikin. xwe kar kirin.

Ji milê din ûrisan tanî bira eceman ko li gora miahedeya 1921ê heke dewleteke din çavên xwe berda Ecemistanê û ji eceman ne hat ko xwe jê biparêzin hingê ji Ûris re dibe heq ko eskerê xwe bixe erdê Ecemistnê, bi şertê ko piştî derbashûna talûkê vi eskerî bi şûn de bikişîne û welatê eceman ji eskerên xwe vala bike.

Hevalbedan çend caran miraceheti hikûmeta eceman kir û jê xwest ko wan elmanan ji welatê xwe derine. Wer dixuya ko gotin û cihabên eceman ne diket serê ûris û ingilizan û dilê wan li wan gotinan rûnedinist.

Eceman digot elman ji wek biyaniyên din di bin nezaretê de ne û bi karê xwe mijûl in. Lê heye ko em hinên wan ji Ecemistanê derinin. Herçi cerideyên ecemî fortên xwe didan û digotin; Ecemistan bêteref e, lê heke dewletekê dirêji wê kir ewê di pêşiya xwe de ordiwa Ecemistanê dê bibîne, çêliyên ecem ji bo istiqalata welatê xwe bêperwa xwina xwe wê birijinin. Ecem nahilin ko xelkê xerib bûn û pê li erdê wan bikin Tirkan ji nav di eceman dida û digot Ecemistana Şahê Pehlewî ne Ecemistana kevn e. Ecemistana îro dewleteke newin û bi her awayî xurt e.

Ûris û ingiliz dihesiyan ko ecem bi wan dilehîze û dixwaze vi îşî ji bêxe herenayê. Eceman dixwest bi siyaseta xwe a kevin û bi sibe û dusibê her du aliyan bigerîne û di dema paşin de bi aliye xurt ve bibe.

Li ser vê yekê û li 25ê Tebaxê, sibê saet çaran de sefirên ûris û ingilizî çûne mala wezîrariyê Ecemistanê û noteyên hikûmetên xwe ji wezîrê ecem re ber pê kirin.

Wan notan tiştên ko me li jor gotine dihejmartin û bi ser ve zêde dikirin ko vegertina Ecemistanê tiştêki miweqet e û tu dijminahiya ûris û ingilizan di heqê eceman de nîne.

Dema sefiran noteyên xwe digihandine wezîrê xarçiyê Ecemistanê ordiwên wan ji diketin erdê Şahê ecem. Eceman di hin cihan de dest biri be ji xwe, xwe gelek ne êşand û çêtir dit ko xwe bide ali, û rê bide mewanên xwe. Ûris ji jor de, ingiliz ji jêr ve zûka meşîyan û ketin hin bajarên Ecemistanê. Ingilizan dest danî birên pêtrôle, bêt ko ecem bikarin xesarê bigihînin wan. Tirkiya ko nav di eceman dida û li gora peyman Sadabadê diviya bû here arikariya Ecemistanê, xwe tev ne da û weke hercar da zanin ko di vi şerî de ji bêteref e. Bi tenê got heyfa Ecemistanê, tu sûc û gunehên wê nînin.

Herwekî me got eceman di hin deran de çend tîfing teqandin, lê xwe ne danc ber û bi şûn de kişîyan.

Sibetirê, eceman ji dijminên xwe mitareke xwest. Ûris û ingilizan şertên eceman bi şûn de avêtin û yekcar ketine hundirê welêt. Şahê ecem gava dit ko ûris û ingiliz guh na-

BILÛRA MIN

Bilûra min a şîrîn,
Tu di sariya sibehê
Û hingura êvarê de
Hevalê bêhevalan,
Destbrayê şivan û dilketiyan î.
Dengê te,
Hêstirên dilên xemgîran,
Silava ji hev-veqetiyan,
Girin û zarîna dilketiyan
Tine bîra mîn.
Bilûra min tu î,
Xemrevîna terkiserên dinyayê !!

☆☆☆

Dengê bilûra min,
Çiya û zozanên bilind,
Kaniyên bi gul û rihan dorgirti,
Guhê skeft û serê zinaran
Guhêtarên te ne !!
Û sura bayê xerbî,
Te di nav pelên darê de digerine.

☆☆☆

Bilûra min, were emê
Bi wî çiyayê bilind re
Bi hewa kevin,
Û bibin cîranê bayên xurt
Û hevalê kîmtên wan

Yên bi mij û dûman,
Û tê de dengê xwe berdin,
Û zarîna dengê me
Bikevê nav kortal û geliyan
Û bêcaniya erdên jêrin
Bihejîne;
Û pêlên ava heftreng
Û xemzebaz
Nalîna me bigehîne
Deşta Sirûc û Diyarbekrê;
Û beriya mêrxasên Berazan;
Û kalîna berxan,
Tev şehîna hespan
Li me vegerînin.

☆☆☆

Bilûra min, binêre û bibihîse!
Roj çû ava,
Stêra êvarê bû geş,
Kolosên çiyên ên gewr,
Û hewraniyên wan ên sor û zêrîn
Bûne cûn;
Û pêlên ava şevê ên reş
Ketîne deşt û nevalan,
Heta rûyê gir û kepezan.
Di qeraca de
Kevir piyê şevgera dixapînin,
Û bêdengiya şevê de

Pêjna lingên mêrxasan tén.

☆☆☆

Bilûra min,
Dengê xwe berde !!
Dinya,
Mîna zarokekî bersîr,
Ket dergûşa xwe;
Dengê xwe berde bilûra min,
Û jê re bilorîne,
Xema wê birevîne !!
Bilûra min tu î

☆☆☆

Xemrevîna terkiserên dinyayê;
Û li rohelatî
Dema ko dinya hişyar dibe
Ji xew radibe
Ji me re
Strana azahî û serbestiya
Kurdistanê
Binehwirîne
Û dengê wê stranê, bila
Mîna tirêjên rojê ên pak û zêrîn
Bikeve nav dil û guhên me.
Bilûra min
Tu î xemrevîna dilketiyên welêt.

SEYDAYÊ GEROK

din ê, hikûmeta xwe guhart, û hikûmeta nû bi raya meclisê û bi emrê Şah şer da betal kirin û ordiwê dest ji şer berda, yanî ecem teslim bûn, û şerê ko roja Duşembê dest pê kiri bû roja Pêncşembê û bi selameti xelas bû. Bawer bikin cem eceman şer ji betaliyê ne çêtir e, û her tişt ji şer çêtir e. Ji xwe ecaman bi xwe gotiye canê şerî xweş e, merencîne.

Lê ordiwên ûris û ingilizî bi lez Ecemistanê vedigirin. Mister Îdin di meclisê de da zanîn ko ew esker bi miweqetî lê heta roja ko talûke derbas bibe wê li Ecemistanê bimînin.

DI ROHELATÊ DÛR DE—Di rohelatê dûr de dizik dikele, lê hêj ne avetiyê der. Japonan Hindîçîniya frensîzî bi temami vegirtin û gihastine tixûbên Siyam û Hindistanê. Li gora nûçeyên paşin japonan (150000) esker anîne Hindîçîniyê Ingiliz û emêrikaniyan ji wargehên Sêngapor û Filipînê xurt kirine. Te digot qey hema li hev xin. Lê tiştê ne bû û kela beroşê danî.

Ji aliyê din, japonan di Mençûriyê de eskerên xwe ser tixûbên ûris kom dikin.

Piştî şerê rûs û elmanî ûris û ingilizî û emêrikani bûne yek. Ingiliz û emêrikani dikin bi her awayî arîkariya ûris bikin. Ev

arîkarî nemaze ji bo karkirina şerê Biharê wê bête kirin. Lê Emêrike ji niho de dike hin tiştan bişîne Rûsyayê; nemaze benzîna balafiran. Ji bo vê yekê ji Emêrikê çar vaporên bi sarinc dane ûris. Ew vapor benzînê ji Emêrikê wê binin Veladivostokê, bendereke rûsî. Ev bender dikeve pêşberê giravên Japonayê û vaporên ko berê xwe didin wê be-benderê di ber û di nav giravên japonan re derbas bibin.

Ev îş li japonan zehmet e. Di welatê japonan de petrol nîne û Emêrike ji hew petrolê dide japonan. Ji milê din ûrisan petrolê Qevqasê ne di riya bejê re lê di riya behrê re dişandin Siberyayê. Piştî şerê elmanan bivê nevé vaporên rûsî edî ne dikarî bûn ji Batomê rabin û herin Siberyayê. Japonan digot bi vi awayî ûris di Siberyayê de bê benzîn bimîne. Lê gava japonan dit ko Emêrike benzînê dide ûris gelek li ber xwe ket û got ez vi îşî qebûl nakim.

Digel vê hindê vaporeke benzînê ji Emêrikê rabû, di ber pozê japonan re derbas bû û hat û ket Veladivostokê. Japonan bi tenê dengê xwe bilind kir û ev tişt cem ûris û Emêrikê protêsto kir, yanî ji wan dewletan re mektûb şand-û got ev îş ne bi

dilê min e, û heye ko ji ber vê yekê navbera me xerab bibe.

Kesî nezani çawan û çire, lê ji nişkekê ve kela japonan danî û li gora nûçeyên paşin Japon û Emêrike ketine mizakeran, mizakereyên siri Ew mizakere ji rast bi rast bi destên Rûzwelt têne gerandin.

ŞERÊ ÛRIS — Şerê ûris û elmanan bi xurtiya xwe a berê dom dike. Bi tenê elmanan plana xwe guhartiye û berê xwe daye nivro û paşê ji bakur.

Herweki me di hejmara 31ê de goti bû elmanan, nemaze, zora xwe dida eniya Smolenskê. Bajar bi xwe ji mêj ve keti bû destên elmanan, lê şer di wê hindavê de dibû, û ji lewre jê re eniya Smolenskê dibêjin.

Elmanan zora xwe dida vê eniyê, ji ber ko ev der mifteya rîya Moskoyê ye. Di vê eniyê de şerine mezin çebûn. Qederê çar heftan, elmanan di vê eniyê de drejî xetên ûris kir, lê ew xet nikari bûn bişkênin û rîya Moskoyê ji xwe re vekin. Bivê nevé birê ordiwa ûris ê meztir yanî giraniya wê di vê qadê de bû û li ber payitextê welatê xwe disekinî. Elmanan dixwest vê ordiwê bişkênine, bikeve zikê welêt û ordiwa ûris ji hev de bêxe. Lê elmanan piştî ko mehekê, û beî ko bikarin gavekê ji pêş ve herin, di vê eniyê de şer kirin, plana xwe guhartin û qesta nivro, qesta Behra reş kirin û li 16ê Tirnehê Nikolayef zemt kirin. Di behra reş de tersxana ûris di vê benderê de ye. Di vê benderê de hin cengkeştîyên nivco, hêj li ser taxokan, ketine destê elmanan. Ûris dibêjin me ew cengkeştî beriya ko terka benderê bidin, xerab kirine. Elman dibêjin, tu xisar ne gihaye wan. Di nav wan cengkeştîyan de yeke mezin hebû bi (35 000) tonî, Krewzorek jî bi (10 000) tonî.

Nizingî Nikolayefê bendereke din heye: Odêsa. Ûris tê de asê hûne, elman digel romanan lê wer hatinê, ew di mihaserê de hiştine, pêş de çûne, û ji erdê Ûkranyayê herçî li roavayê çemê Dinyêper e, tev de xistine destê xwe û li 27ê Tebaxê ketine Dinyêpetrovskê. Erdê Ûkranyayê erdeki hêja û ew der mintiqeke sinhetê ye. Li Dinyêpetrovskê febrîqeke elêktrikê heye. Dibêjin ko di dinyayê de jê meztir febrîqa elêktrikê nine. Lê ûrisan da zanin ko bendên febrîqê berhewa kirine û erdên dorê xistine bin avê. Eskerên ûris derbasî wî aliyê çem bûne û li ber xwe didin.

Herweki me got elmanan ji milê din berê xwe da bakur û dirêji Leningradê kir. Leningrad payitextê ûrisan ê kevn e. Çar yanî imperatorên ûris tê de rûdiniştin. Ji xwe berê jê re Petresbûrg — Petrograd digotin. Piştî bolşevikiye navê wê guhartin û navê « Lénin » lê kirine.

Li 28ê Tebaxê elmanan di bakur de ketinê Rêvalê (Talin). Rêval di Estonyayê de bendereke mezin e û tê de tersxane yanî febrîqa vaporan heye. Rêval dikeve devê Behra Fenlandiyayê. Hesêb ev behir ketiye destê elmanan û vaporên ûris tê de girti mane. Di wê benderê de ûrisan bi xwe hin cengkeştîyên xwe bin av kirine da ko nekevin destên elmanan. Ûris beriya ko jê derkevin avahiyên benderê ji şewitandane.

Bi ketina Rêvalê rewşa Leningradê yekcar zelmet bûye. Niho, elman ji nivro, û ji rohelê dirêji Leningradê dikin. Ji bakur ve ordiwa Fenlandiyayê berê xwe daye payitextê çaran û li 30ê Tebaxê ketiye Vipûriyê (Viborg).

Di navbera Mosko û Leningradê de du xetên rêhesin hene. Elmanan ji van her du xetan yek xerab kiriye û avêtiye ser a din. Heke a din jî hate xerab kirin Leningrad yekcar ji welêt wê qut bibe.

Ûris û elman her du jî fortên xwe didin, lê rastî ew e ko ev şer şerêkî dijwar e û ordiwa elmanan heta niho miqawemeta ko di şerê Ûris de ditiye di tu şerî de ne diti bû. Ûris bişkên jî li ber xwe didin û gelek caran radibin hicûmê, hicûma miqabil, em jê re bi kurdmancî bibêjin berhicûm. Di şerê ûris da tabiya elmanan ne vegertîna welêt e, ne jî kuştina peyan e. Ji ber ko ne welat bi vegertîne, ne jî peya bi kuştîne xelas dibin; welat ewçend fireh, peya ewçend zehf in. Elman dixwazin di deravine teng de li ordiwa ûris bişidinin û wê jî desthilaninê bêxin. Elmanan çend caran kês li dijminê xwe anî be ji plana xwe bi temamî nikari bû bibe serî. Welat ewçend fireh e ko gava cih li ûrisan teng dibe birek ji wan here jî birê din xwe dide paş û di devereke din de xwe ji nû ve saz dike û derfê pêşiya dijmîn. Ji vî hawayî ev şer jî texminan bêtir dom kiriye û heye ko hêj bêtir jî dom bike. Ji xwe Ingiltere û Emêrike xwe kar dikin ko li Biharê arikariya ûris bikin û ji lewre jî ji niho de ûris û ingiliz di Ecemistanê re ji xwe re rê ji vedikin da ko di bejekê re bikarin bigehin hev.

Di Şerê ûris û elmanan de bivê nevê kuştî û birindar zehf in. Ûrisan carekê gotî bû ko xesara elmanan digel kuştî, birindar û hêsiran du milyan û niv e. Elmanan zûka danezanek belav kir û got ko xesara ûrisan pênc milyon e. Mina kurdmancan got devê xelkê ne doxwina mirov e, gotin ji ne pez in ko bijmêrinin û jê qemçûrê bibin, ji lewre herkes bi kêfa xwe ye û li gora xwe dibêje.

Me gotî bû ko elman ji hicûma Smolenskê geriya bûn û zora xwe da bûn nivro û bakûr. Ji danezanên her du aliyan dixuye ko vê carê û ji 26ê Tebaxê ve di eniya Smolenokê de ûrisan dest bi hicûmê kiriye. Elman qala vê hicûmê dikin û dibêjin me dijmin bi şûn de vegevand û xesareke mezin gihande wi. Herçi ji hebe tu şik tê de nine ko îşê elmanan di şerê ûris d zehmet bûye û ûris şerê xwe xweş dikin

ŞERÊ EFRÎQAYÊ — Herweki xwendevanên me dizanin li Efrîqê şer di du qadan de çêdibû. Hebeşistan û Libye. Ingilîzan ji mêj ve Hebeşistan ji destên talyanan standine. Li Hebeşistanê hesêb tu talyan ne mane.

Herçi şerê Libyayê, ji ber germa Havînê, sivik bûye. Lê divê li Paizê ji nû ve dest pê bike. Ji xwe di dirêjahiya Havînê de her du aliyan tîdarîka xwe dikir. Çend caran ingilîzan di Behra Spî de drêji vaporên talyanî kirine; yê ko esker û hesincavên cengî tanin Libyayê. Wer dixuye ko ji ingilîzan ra ji Emêrikê û di qenala Swêşê re gelek teng û balafir hatine. Heke di welatê ûris de bi sarbûna hewayê şer ji wê sar bibe; li Efrîqayê bi sarbûna hewayê şer wê germ bibe.

HINDIK RINDIK

ZANÎN Û NEZANÎN — Herçend mirov nezan e, xwe ewçend zana dihesibîne. Ji xwe zanayên nezaniya xwe kêr in. Fedkirin zanayên rastî di vê babetê de çî dibêjin:

Ez bi tenê tişteki dizanim; ew jî ev e ko ez bi tu tiştî nizanim. (Sokrat)

Mirov herçend dide eqilê xwe, ewçend dibîne ko bi tu tiştî nizane. (Voltêr)

Divêt mirov gelekî xwendî û xebitî be da ko bikare tişteki hindik bizane. (Monteskyô)

Di dinyayê de sê texlit nezani hene: Bi tu tiştî nezani, kêr û nerast zani; bi tiştine welê zani ko bi kêrî xwedî nayin. (Düklos)

Tiştê ko mirov pê nizane ew di ber çavên wi de bêkêr e. (Fontnêl)

Bi adeti, yê ko hindik dizanin gelek dipêyivin û yê ko gelek dizanin hindik dipêyivin. (Rûso)

Heke mirov ev her du tişt danine ber hev, dibîne ko tiştê ko pê dizane, li gora tiştên ko pê nizane, gelek hindik e. (Fontnêl)

EYLOYÊN DERKETÎ — Ev şerê ha ne bi tenê li mirovan, lê li heywanan jî dibikume. Textlîtek eylo hene, ji wan re eyloyên şehane dibêjin. Ev eylo li Ewropayê heke yekcar winda ne bûne ji gelek kêr bûne. Lê vê paşiyê refina ji van eyloyan dirêji Spanyayê kirine. Dibêjin ko çarmedora van eyloyan sê mêtir e. Wer dixuye ko ev eylo ji ber şerê ûris û elmanan bêgav mane, ji ber top û tişting û bombeyên balafirên revine û berê xwe dane tixûbên Spanyayê, çiyayên Navarê. Ev eylo ji bo keriyên pez jî guran bi talûketirin Se bi wan nikarin, ji ber ko ew jî ezmen datên û beranîne mezin dixin nav perûşkên xwe û direvin. Refeki wan keriki pez ji hev de dixin. Ji lewre notirvanên tixûbên Spanyayê li wan şargeh bûne û wan dikujin. Heta niho jî van eyloyan 20 denc hatine kuştin.

XEBATA DI NAV CIHAN — Herçi em kurdmanc gava qala xelkê Ewropayê, qala awayê xebata wan dikin, di dilê xwe de dibêjin ew camêrên ha serê sibebê, gava radibin serçavên xwe dişon, serên xwe kur dikin û li ber maseyên xwe rep û rast rûdinin û welê dixebitin. Ne ko mîna me çarmêlki an li ser cong û nivekê rûnin, an çend balgihan bidin ber enîşka xwe, pal bidin û bi îşê xwe mijûl bibin. Ji lewre heke min ji we re got ko reishikûmetê Ingilîterê di nav cihan de dixebite heye ko hon li min ecêbmayî bimînin. Belê Mister Çorçil an di nav nivînê de an di hemamê de dixebite.

Belê Mister Çorçil hero sibe zû saet heftan de têt दौर wezaretê. Di qata jêrin de odeke wi heye. Tê de nivîna wi raxisti ye. Çorçil rast bi rast diçe wê odê, cilên xwe ji xwe dike enteriyê xwe werdigre dikeve nav cihan û tê de xwiriniya xwe dişkênine. Piştî ko têt xwar rojnameyên xwe dixwîne û hanî katibên xwe dike û di nav nivînê de dixebite, û heta dema taştîyê di vî hali de dimîne. Wextê nivro ji nav cihan radibe cilên xwe li xwe dike û diçe taştîyê. Û gava dikeve hemamê jî katibê wi li pişt derî ye. Çorçil ji nav avê jê re nitqekê an tişteki din dide nivisandin.

XEBERGUHÊZ

Handwritten
Division of

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
- 7 — C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitîn
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10 — Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11 — Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12 — Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13 — Çarinên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14 — Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-Xan Paris - 1937
- 15 — Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê. Emîr K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolle. Paris - 1937
- 6 — Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê Şihrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Salî	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûri
Sêmehî	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerîndeyê herpirsiyar: Mîr Celadet
Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emîr Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 33

ÇARŞEMB
1 ÇIRIYA-PÊŞÎN 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 33

MERCREDI
1 OCTOBRE 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTİYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Du salên şer	Hawar
Stêrk	Nûredîn Úsif
Klasîkên me	Herekol Azîzan
Xebata Hawarê	Hişyar
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan

TEFSÎRA QURANÊ

167 - Bindestiyên wan dibêjin: Vegera me li dinyayê hebiwa, herwekî wan nefsa xwe ji me dûr xist me ji xwe ji wan wê dûr bixista. Xwedê emelên wan ên xirab dê şani wan bide û ewê binalin. Herhal ew agirketî ne û jê dernakevin.

168 - Gelî mirovino.... Ji hatinên erdê tiştên qenc û helal bixwin û me kevin ser şopa Iblîs; Iblîs dijminê we ê nas û xedar e.

169 - Iblîs we bi tenê hinî tiştine xirab û bêar dike û ew nav di we dide heta ko hon di heqê Xwedê da tiştina bibêjin ko hon, xwe bi xwe, rastiya wan nîzanin.

170 - Gava ji wan re tête gotin: Bî-kevin pey kitêba Xwedê; ew dibêjin: Em bi ya kal û kalikên xwe dikin. Ma ev çawan dibe? Kal û kalikên wan nezan bûn, û ne da bûn ser rîya rastiye.

171 - Halê kafîran, mîna pez û se-yên şivaneki ne. Şivan banî wan dike, ew dengê şivên dibihîsin lê mana gotina şivên seh na kin. Ew ker, kor û lal in; seh na kin, serwext na bin.

172 - Gelî bawermendino! Heke hon di ibadeta xwe de dilpak in, ji tiştên qenc yên ko me dane we bixwin û şikir-darên Xudayê xwe bibin.

173 - Goştê heywanên mirî, goştê berazan û xwîna heywanên şerjêkirî, û goştê heywanên ko ne bi anîna navê Xwedê, lê bi anîna navê pût an xaçeke din hatine şerjêkirin; ji we re haram e.

Lê yê ko ji ber bêgaviyê, bêî ko dilê wî lê biçê û zikê xwe bi wan têr

bike, heke ji wan tiştan hinik xwar gunehkar na be.

Efiwa Xuda mezin e û Xwedê piyar e.

174 - Zanayên cuhiyan yên ko hicet û şehdetiyên kitêba xwe Tewratê, li ser Cenabê Mihemed, vedişêrin û bi vî awayî çend peran dikin destên xwe rêderketî ne. Ew pereyên ko wan xwar di roja piştdawiyê de, di zikê wan de dê bibe agirekî sor.

Di roja axiretê de, Xuda bi wan re na xêve, kerema Xuda na gihe wan û ew ji gunehên xwe yekcar paqij na bin û ji wan re ezabekî giran heye.

175 - Ew ji wan in ko bi rastiye nerastî û bi xûfranê ezêb kirîne. Ew bi çi êşeke giran dê bêne şewitandin.

176 - Ji ber ko ew hikmên kitêbên Xuda veşartin û bi hin kitêbên Xwedê baweriya xwe anîn û bi hinên din bawer ne bûne.

Ev serhişkî û nehevgirtina wan ji rastiye çende dûr e.

177 - Nişana pakdili û bawermendiyê ne bi dana rûyê xwe ber bi aliyê rojhelat û rojava ve ye, lêbelê dilrastî û bawermendî ew e ko mirov baweriya xwe bi Xwedê û bi roja piştdawiyê, bi melaîketan, bi kitêban û bi pêxemberên Xuda bine û bi xweşdili ji malê xwe arikariya mirovên di xwe, sêwî, rêwingî, parsek, û belengazan bike, û dişa ji bona azadkirina dil û hêsiiran bi peran arikarê wan, bibe; rabe nimêjê û zekatê bide, û heke bext da, ji bextê xwe ne zivire, li ser bimîne û tengasiyê de sebr bike, dilê xwe sist me ke. Yên dilrast ew in û ew ji dil ji Xwedê ditirsin, tobedarên Xuda ne û ketine serriya Xwedê.

tê magê her.

178 - Geli bawermendino Di kuştina hev û du de, li ser we, bi qisasî hatiye emir kirin

Mirovê aza bi aza re, yê dil bi dil re, jin û dot bi jin û dot re têne qisas kirin.

Xwini divê cezayê xwe hinga kirina xwe bikişîne.

Lê dayîna bedîla xwinê ji, ji we re heye.

Yê ko bedîla kuştîyê xwe dixwaze, divê tiştêkî bi hinga şehîniya kuştîyê xwe (yê kuştî) bixwaze, ne jê zêdetir.

Xwini jî divê, di dana xwe de, têrçav û camêr be.

Ev destûr li ser bedîla xwinê ji we re ji ber Xwedê ve sivikahi û piyariyek e.

Yê ko piştî standina ewada xwina xwe, dest bi kuştina xwini dike, jê re ezabekî dijwar heye.

179 - Geli mirovên bijir Di qisasî de jiyîn heye. Xuda bi emrê qisasî canê we diparêze; ta ko hon ji tîrsa qisasî dest ji kuştina xelkê bikişînin û bi wî awayî, xwe, bi destê xwe ne din kuştin.

180 - Ji we re emrê ^{Xwedê} Xuda ye, gava mirin nîzikî we dibe, heke hon dewlemend in, ji dê û bav û mirovên di xwe re tiştêkî li gora marûfê ango ji malê xwe, ji sê paran behrekê wesiyet bikin. Ev li ser bawermendan heq e. [1]

181 - Yên ko guhdariya wesiyetekê kirine heke ew piştî hiknê wê wesiyetê diguhêrinin, guneha guhartina wê li ser wan e. Xwedê dibihise û dizane.

182 - Lê yê ko di wesiyetekê de nediristiyekê dibîne û ji gunehkêrbûna wesiyetdarî ditirse û ji ber vê yekê mana wesiyetê ji ber edaletê ve, li hev tine jê re tu guneh nîne.

Xuda di gunehên evdên xwe dibore, Xuda piyar e.

183 - Geli bawermendino Girtina rojiyê ji we re ferz bûye, herwekî ew ji pêşiyên we re ji ferz bûbû, heta ko hon xwe bidinê rîya Xwedê û dest ji gunehan bikişînin.

184 - Rojên rojiyê ên ferz hejmartî

ne; (bîst û neh an sih roj in.) Yên ko seba nesaxiyê an ji her rêveçûnê rojiya xwe xwarin, divê ew bi hinga wan rojan, di rojine din de, rojiyê bigirin; û yên ko dikarin rojiya xwe bigirin lê ji seba qelsiyê na girin, divê ew bedela her roja ko rojiya xwe ne girtin, nanê belengazekî bidin.

Her kesê ko qenciya xwe bêtir dike qenci digehe wî.

Lê heke hon rojiya xwe digirin, ji we re ji dana nanî çêtir e.

Heke hon serwext biwan û we ew seh bikira

185 - Xuda Quranê di meha remezanê de, bend bi bend, şandiye xwar. Quran rîya rastiyê û emrên Xuda pêş we dike û rasti û xwariyê ji hev dike.

Destpêka meha remezanê de ko çavê we bi heyvê ket an we pê bihist dest bi rojiyê bikin.

Lê yên ko nesax in an bi rê ve diçin û ji ber vê yekê rojiya xwe dixwin, divê ew di rojine din de rojiya xwe bigirin.

Xwedê ji kerema xwe îşê we giran na ke lê sivik dike.

Hon jî rojiya xwe bi timamî bigirin û rojiya xwe li gora emrê Xuda biqedînin. ^{Xwedê}

Qedrê ^{Xuda} Xuda bigirin, bi mezinahiya wî birewer bin, û şikirdarên Xudayê xwe bibin.

186 - Ko evdê min pîrsa min ji te kirin, bêje wan:

Ez nîzik im, ez tîm-hêviya hêvidarên xwe, bila hêviya min bikin û bila ew jî haweriya xwe bi min binin û guhdariya emrê û fermanên min bikin, heta ko pê birewer û serwext bibin.

Ji bona Tefsîra Quranê K. K. û li hejmarên 27, 28, 29, 30, 31 û 32 an fedkirin.

[1] Ev ayeta be bi ayeta mîrasê hate rakirin.

HEDÏSËN

CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

286 - Sikirdarên Xwedê ew in ko gava qenciya xelkê dibinin şikirdarê wan dibin.

287 - Dev ji ehmeqan berdin.

288 - Heke we ew pênc tişt anin pê ezê mizgîniya bihuştê bi we din; di parkirina mîratê de neheqiyê me kin, ji nefsa xwe bêtir bi xelkê re bi insaf bin, di dema şer û qewimandinê de xwe jê me din paş û baz me din, gava talanê dijminan bi dest we dikeve xaintiyê lê me kin û jê ji xwe re bê rê tiştêkî hilmeyînin û heqê bêçareyan ji zaliman bistinin.

289 - Mala we vekiri û zmanê we şirin be.

290 - Keda helaltir keda dest e; dan û standin ji qenc û bi xêr û bereket e.

291 - Bi dilekî pak ibadeta Xwedê bike û tu tiştî me ke hevber û hempayê wi, ni-mêjên xwe ên ferz bike û heke zekat li ser te ferz e zekata xwe bide; heke hec li te ketiye, here hecê û ayîna emrê pêk bîne; rojiya meha remezanê bigire; tiştê ko tu dixwazî xelk ji te re bikin tu jî ji wan re bike û tiştê ko tu ji xwe re na xwazî, ji xelkê re jî me xwaze.

292 - Ibadeta Xwedê bikin û tu kesî me kin hevber û hempayê wi, gava dest bi karekî dikin xwe di pêşberê Xwedê da bihesibînin û bi dilekî pak bixebitin û binin bîra xwe heke hon wî na binin ew we dibîne; li me-xlûqên Xwedê fetkirin û mezinahiya Xwedê seh bikin, ko te gunehek kir li pey wî qenciye-kê bike, heke te ew guneh bi dizî kiriye qenciya xwe jî bi dizî bike, lê heke te ew guneh bi êşkere kir, qenciya xwe ji êşkere bike.

293 - Ji nifirê bêsuçan bitirsîn, Xwedê diayê wan qebûl dike.

294 - Navê kal û kalikê xwe bizanin; ji mirovên di xwe hez bikin, herin ziyareta wan, ji wan me gerin.

295 - Tişt miştan mavêjin rê û tiştên ko xelk pê aciz dibin jê hilînin.

296 - Jina qencîr û delaltir ew e ko qenaetkar e.

297 - Jin divê qedrê mêrê xwe û diya wî bigirin.

298 - Hema dest bi karê xwe bikin, honê bibînin, Xwedê îşê we pêk tîne.

299 - Berî ko ji destê we derkevin qedrê pênc tiştan bigirin; berî mirinê qedrê jiyînê, berî nexweşiyê qedrê saxiyê, berî xebatê qedrê rahatiyê, berî pîriyê qedrê ciwaniyê berî bêlengaziyê qedrê dewlemendiyê, an ne hon poşman dibin.

300 - Parsek ne peyar, siwar be ji tiştêkî bidinê.

301 - Ko we sedeqa xwe ji dizeki re, ji jinikeke zinakar re an ji dewlemendeki re jî dan, we rast kiriye; an ewê pê ji xirabiya xwe xelas bibe an jê ibretekê bigire.

302 - Jin divê bê destûra mêrê xwe ji malê wî tiştêkî me de xelkê.

303 - Li ser rê me sekinin û ma xêvin; heke disekinin divê li jinên xelkê me nêrin, rê bidin mirovên ko tê re diborin, silava xelkê li wan vegezin, qenciye bikin û ji xirabiye bigerin.

304 - Di civatekê de tu kesî ji cibê wî ramekin û li şûna wî rûmenin.

305 - Gava hon li cara evîl rasti kesekî tîn û jê hez dikin divê jê re bidin zanîn.

306 - Hon brayê hev in, arikariya hev bikin, rastiye bêjine hev û li hev xedariye me kin.

307 - Zalim be, mezlûm be, arikariya hevalê xwe bikin, ko mezlûm e; wî ji zilmê xelas bikin, ko zalim e hermedin ko ew zilmê li xelkê bike,

308 - Ko te di ciwaniya xwe de qenciye-kî bi pîreki kir, di pîriya te de Xwedê bi destê ciwanekî, qenciye-kê digihîne te.

309 - Qedrê her kesî li gora qîmeta wî bigirin

310 - Silavan li hev bikin; bi vî awayî honê ji hev hez bikin.

311 - Silavan li hev bikin, dest vekirî bin, xelkê vexwînin cem xwe û herwekî Xwedê emrî we kiriye, ji hev hez bikin, bibin brayên hev û du.

312 - Piştî îmanê, tiştê çak ev e ko xelk hejî hev bikin.

313 - Îmanê çêtir ew e ko mirov di tengiyê de sebrê bi xwe bide û dest vekirî be.

314 - Pereyê çêtir ew e ko mirov jê berî ji bona rizqê jin û zaroyên xwe, paşê jê ji bona emê hespê xwe yê ko di piştê wi de di rîya Xwedê da şer dike, di piştê re jê ji bona hevalê xwe serf dike.

315 Qenciya ko dixwazîn bikin, di dema saxiya xwe de bikin, ko we wesiyet kir, êdi Xwedê dizane, gelo di piştê mirina we re, daxwaza we tete cih an ne.

DU SALËN ŞER

Ji 1Ê ÎLONA 1939AN HETA 1Ê ÎLONA 1941Ê

Ji ber ko vî şerî li yekê Îlona 1939an de dest pê kiriye li yekê Îlona 1941ê du salên xwe ên pêşîn diqedîne û pê li sala xwe a sîsiyan dike. Zarokên ko di şeva yekê Îlona 1939an de bi zikê diya xwe ketine îro panzdemehî ne û peyayên ko wê şevê not û neh salî bûn îro sed û yek salî ne.

Bi vê hêncetê em liista jêrin belav dikin. Berî destpêkirina şerî bi heft rojan yanî li 23ê Tebaxê Ūris û elmanan peymaneke nelihevixistinê imza kiri bûn. Elmanan bi vî awayî tixubên xwe ên rohelê temîn kiri bûn.

1939

- 1 Îlon — Elmanan dirêjî Polonyayê kir û şerê ko ev du sal in dom dike, dest pê kir.
- 3 Îlon — Frensiz û ingilîzan ji elmanan re dane zanîn ko navbera wan şer e.
- 17 Îlon — Piştî ko elmanan ordiwa polonyayê ji hev de xist ūrisan jî dirêjî Polonyayê kir.
- 27 Îlon — Polonye bê tu şert û qeyd teslîm bû û ūris û elmanan ew di nav hev de lêk vekirine.
- 30 Çirya-Paşîn — Ūrisan dirêjî Fenlandiyayê kir. Ev şer hetâ 13ê Adara 1940î dom kir.

1940

- 9 Nîsan — Elmanan dirêjî Norvêj û Denîmerkê kir. Norvêjê dest bire xwe, Denîmerke teslîm bû.
- 10 Gulan — Elmanan dirêjî Belçikê û Holendê kir. Wan her du dewletan dest bire xwe û frensîz û ingilîz çûn hawara wan.
- 14 Gulan — Holende teslîm bû.
- 28 Gulan — Belçike jî piştî ko elmanan erdê wê vegirt û ordiwa wê şikest teslîm bû. Lûksembûrg jî di bin lîngan de çû.
- 5 Hizêran — Destpêkirina şerê Frensê.
- 10 Hizêran — Talyan kete şer û ji fresîz û ingilîzan re da zanîn ko navbera wan şer e.
- 24 Hizêran — Frensîzan şertên elman û talyanan qebûl kirin û bi wan re mitarekêk imzan kirin.
- 28 Hizêran — Ūrisan Besarebye û Bûkovinye jî Romanayê standin.
- 3 Tîrmeh — Di Wehranê de stola ingilîzî dirêjî stola frensîzî kir û xesareke mezin gihande wê.
- 8 Tebax — Elmanan bi belafirran dest bi hicûma giravên Ingilîterê kir. Vê hicûmê du mehî dom kir. Elmanan dixwest bi vê hicûmê derziya piştî Ingilîtrê bişkênîne. Lê ingilîz li ber sekenî û ne sikiyan.
- 19 Tebax — Talyanan dirêjî Somalîştana ingilîzî kir û ji ber ko eskerên ingilîz tê de gelek hindik bûn talyan ketin ê.
- 15 Îlon — Talyanan dirêjî Misrê kir û di axa Misrê de Sîdî-Beranî zemt kir, lê li wê derê sekinîn.
- 27 Îlon — Ji vê tarîxê heta 24ê Çirya - Paşîn Japon, Mecer, Romanye û Slovekye, pey hev, ketin tifaqa elmanan.
- 28 Çirya-Pêşîn — Talyanan di Ernewidlişkê re dirêjî Yewnanîstanê kir.
- 9 Kanûna - Pêşîn — Ingilîzan dirêjî talyanan kir û ew jî erdê Misrê derêxistin, dane pey û ketine erdê Libiyayê. Talyanan baz da. Ev şer heta 6ê Kanûna paşîn sala 1941ê dom kir û ingilîzan talyan heta Binxaziyê ajotin û ketin ê.

STËRK

ADAPTATION DE « LES ÉTOILES »
D'ALPHONSE DAUDET

Gava li zozanên Sipanê Xelatê min peze xwe diçêrandin, carîna heftêyin diborin bêî ko ez dengê tu insanî bibihîsim. Ez bi tenê bi hevaltiya kûçik û peze xwe bûm. Lê, her serê panzde rojan çarkê gava jî dût ve min dengê zingilên qantirê me dibihîst ji kêfa xwe serê xwe radikir: gundiyeke, yan kebanîya mala axê a pîr jî min rê zadê min ê panzderojî tanî.

Wê rojê, ez çîqa şa dibûn; min jî wan, nûçeyên gund dixwestin, lê tiştê ko ez jî her tiştî hêtir dixweş dikirim pîrskirina halê Mijganê, Mijgana keça axê bû.

Bê ehemiyet min jî wan dipirsi: gelo xa-

1941

- 2 Adar — Birxarîstan kete tifaqa sêbendîn û di roja wê de eskerê elmanan derbasî Birxarîstanê bûn.
- 11 Adar — Emêrikê qanûna deyn û arîkariyê danî.
- 25 Adar — Yûgoslavye bi hin şertan kete tifaqa sêbendîn.
- 27 Adar — Li Yûgoslavyayê Ordîwê hikûmeta ko tifaqa sêbendîn imza kiri bû, xist. Hikûmeta nû guh ne da tifaqa sêbendîn.
- 3 Nîsan — Elmanan jî Binxaziyê dirêjî ingilîzan kir û ew heta tixubên Misrê vegerandine. Ev hereket deh rojan ajot.
- 6 Nîsan — Elmanan avête ser Yûgoslavye û Yewnanîstanê. Ev şer heta dawîya vê mehê dom kir û elmanan ev her du welat vegirtin. Eskerên ingilîzî jî ji Yewnanîstanê vegeriyan Misir û Gîrîtê.
- 13 Nîsan — Ūris û japonan peymaneke nelihevixistinê imza kir.
- 19 Nîsan — Iraqî li ingilîzan rabûn û iraqî û ingilîzan li hev xist.
- 19 Gulan — Her Hês, wekilê Hîtler bi balafrekê jî welatê xwe rabû û çû Ingilîterê.
- 20 Gulan — Eskerên elmanî bi balafrîran ketine girava Gîrîtê û girav di nav deh rojan de zemt kirine. Ingilîz jî jê vegeriyan Misrê.
- 20 Gulan — Cengkeştiya elmananî Bîmerkê cengkeştiya ingilîzî « Hûd » bin av kir.
- 27 Gulan — Ingilîzan cengkeştiya elmanî Bîsmark xerîqnd û heyfa Hûdê hilanîn.
- 31 Gulan — Ingilîz ketine Beşdayê.
- 8 Hizêran — Ingilîzan û frensîzên golîst dirêjî Sûriye û Libnanê kirine.
- 22 Hizêran — Elmanan dirêjî welatê ūris kir û şerê dinyayê ê meztir dest pê kir.
- 7 Tîrmeh — Emêrikê esker derêxist girava Islan dê.
- 14 Tîrmeh — Şerê Sûriyê xelas bû û ingilîz û golîst ketin Sûriye û Libnanê.
- 25 Tîrmeh — Ūris û ingilîzan dirêjî Ecemîstanê kir. Eceman 72 saetan şerekî derewîn kir û çûn rayê, yanî teslîm bûn.

nîma piçûk pir diçe dawet û şahînetan yan ne? Qet dikeve govendan? Cilên spehî li xwe dike? Eger jî min re bigotana: « ma jî tê re çî? şivanê reben û belengaz! » minê li wan vegeranda ko ez gihame bîst salî û min hin di spehîtiya wê de tukes ne dine!

Rojeke Înê ez li benda zadê xwe bûm; herî nivro bareneke xurt hat. Heya piştî nivro çavên min li rê bûn, piştî min hêviya xwe birî û jî sermê ketim holika xwe. Esrê, min dengê zingil bihist; zûka derketim derve; çî bibînî...? bizanî ki?... Mijgan! xanima min bi xwe bû...

Li ber holikê peya bû. Ji bayê çiyê hinarikên wê bû bûn sorgul. Li min vejeriya û got; « Gundî mijûl bûn: pirê jî çû bû cem zaroyên xwe bavê min ez şandim... »

Mijgan, bi bejna xwe a zirav û narîn, bi çavên xwe ên çeleng û bi cilên xwe ên xemilandi û giran spehîti bi xwe bû. Ciyê wê bajar, xaniyên delal, û işê wê govend, reqs û stran bû, lê ne çiya, zozan, rêl û qantir bûn.

Mexlûqa çeleng! çavên min jê ne dibûn. Cara pêşîn min ew jî pir nêzik didît. Niha ew li ber min sekîni bû û bi tenê jî bona çavên min bû.

Dilê min hildavêt, hişê min diçû û qirika min dihat girtin.

Mijgan zad jî selikê derêxist û da min. Piştî bi nêrinên tûj li dora xwe nêri, da ko jî giyan şil nebe hinek fistanê xwe rakir û çû holika min; min da pê wê. Li hundir, li çiyê raketina min, li blûr, kulav û li darê min nêri, piştî bi dengekî ziz û ahengdar gote min: « Tu li vir dijî ne? şivanê reben! Niha tu bi tena xwe, jî diltengiyê çiqas bêzar dîbi? Bêje min: tu çî diki? bi çî mijûl dîbi û kî tinî bira xwe? . . . » Minê jê re bigota, « Bi tenê te xanima qeşeng ». Dilê nim derew ne dikir; lê zimanê min ne geriya û ez sor bûm.

Mijgan bi eza min hesiya û xwest hin bêtir min biêşîne, « Hevala te a delal çima carina nayê çiyê û te nabîne? »

Mijganê, gava ev pirs digotin serê xwe dikir paş û dikenî; min digot qey periya spehîtiyê bi xwe ye!

Lê hatina wê weke xewnek bû. Piştî demekê gote min! « bi xatirê te şivano! »

Bi dilekî şikeştî min jî got ê: « Xwedê bi te re be xanîm! » Piştî selikên xwe ên vala avêtin ser qantirê xwe, lê siwar bû û bi rê ket.

Ûsa dihat min ko her kuçê ko jî bin lin-

gên qantir difirîn yek bi yek li dilê min diketin. Cavên min jî rê ne dibûn û wek serxweşekî li çiyê xwe dinihêrtim

Ëvarê, gava pez, vedigeriya gomê nan jî kaş dengêk bihist Gava min serê xwe rakir, min xanima xwe disa li ber xwe dit. Lê niha wek sibê delalî û çelengî ne dikir, lê jî tîrsa dilerizî û jî sermê diranên wê dirî-krikin. Welê dixuya ko jî barana sibê çem rabû bû, Mijgan xwestî bû lê derbas be, avê bor ne da bû. Cilên wê şil bûn û çavên wê hêstir dikirin.

Hingûra şevê bû, êdî nikari bû wegere.

Min xwest dilê wê rahet bikim. Min got ê: « Çî xem e? Xanim şevên Tirmehê kurt in, tu sebebên tîrsê ninin, çavên xwe bigirî û vekî, sibê ye! » Paşê, zû min agirekî mezin dada. Mijgan sol û cilên xwe ziwa kirin. Piştî min jê re piyanek şîr, hinek penîr, nan û fêki anin. Lê eqlê wê ne li xwarinê bû, li hal û mala xwe digirî, bê hemdê min, çavên min jî hêstir kirin.

Bû şev. Min jî xanima xwe re di holikê de jî pûşan û jî postê berxeki paqij nivînek çêkir. Xanima min çû nav ciyan û ez li ber derî rûniştim.

Ji hevîna wê, dilê min ^{dilperiti} diperiti û laşê min dişewiti. Lê Xwedê dizane, tu fiştê xerab ne dihat bira min.

Çawan bihata? keça axê min xwe sparti bû min û li bin parastina min bû! Welê dihat min ko Mijgan di nav keriyên min û di keriyên dinê giş de miyeke tekane ye! *unique*

Min tucaran ezman wek wê şevê kûr, û stêr wek wê şevê geş ne diti bûn. Di canê min û di çavên min de her tişt guhêrî bûn. Çavên min bi nêrinên şaş li tiştan dinêrin û eqlê min di ezmanên xeyalan de ajnî dikir.

Di vê gavê de deriyê holikê vebû û wek hêva çardeşevî keçîka delal jê derket. Ji mayîna xwe; û jî ber nivîna jî pûş û pelaş xew lê çû bû. Hat û li ber agir rûnişt. Min kulavê xwe jî xwe kir danî ser milên wê, agir vêjand û bê deng li cem wê rûniştim.

★ ★ ★

Şev xweş û hinek hênîk bû. Di dora me de cihaneke veşartî bê deng şiyar dibû.

Di her tiştî de ez livînek dihesiyam; giya mezin dibûn, kulîlk vedibûn, meywe digihan... Dilê wan jî wek yê min hildavêt û xwîna wan jî wek ya min dibezîya... Stêr bi xwe radibûn û rûdiniştin.

Ji tevgera her tiştî jî her dengî, Mijgan

ji tirsan dilerizî û xwe li min dipêçand. Ji nişkê ve di ser serê me re ronahiyêke geş bori. Me serê xwe rakir; sterekê reşiya şeve çirand û ji dûrî me ket erdê.

Mijgan bi tirs pirsî: « Ev çi ye? » min lê vegerand: « Ev giyanek e, dikeve biluştê ».

Paşê min şhadeta xwe ani. Wê ji, şaş şaş li min nêrî û wek min kir û pirsî « hon şivan sihirbaz in? » Min got ê: « No xanimê! Lê em li serê çiyên nêzîkî stêran in, ji lewre em ji xelkê bajaran bêtir bi hal û sirên wan dizanin ». Mijgan serê xwe dani bû ser destekî xwe û li stêran dinêrî. Gava min li rûyê wê nêrî min go qey şivana sêtêran e, ketiye erdê. Bi dengê heyrî gote min: « Stêr çîqa pir in, çîqa spehî ne! Min ew tu caran hevqa zehf û hevqas çeleng ne ditine! Tu bi navê wan dizani şivano? »

Çawan nizamî xanima min! Binêr! di ser serê me re: Komika sêwivan e, ji rojhelatî hiltê û ber bî rojavê diçe. Hinek li bakur, Termê Mixel e - heft in - li rastê wan, Dûpişk e, her gav li bakur e. Li ber me, kakeşin e. Hinek li çep; Kerwankuj e; wek stêrka sibehê ye. Ji lewre kerwanek pê xapiya ketiye rê, û bi şev ji sermê qufiliye. Hinek li nivro Lêl e; dibêjin ko Lêl û Mecnûn hejî hev du dikirin lê ne digihan hev; gava mirine giyanên wan derketine ezmên, yek çûye rojava, yek jî rojhelat. Li zivistanê Mecnûn li zozanan e, û Lêl li germiyan e. Havinê Lêl tê zozanan û Mecnûn diçe germiyanan û gava jî cem hev derbas dibin digelî hev, hev du maçî dikin û piştê her yek diçe aliyê xwe.

Di vê gavê de tiştêkî nerm, sivik û germ ket ser milê min. Ev serê Mijgan bû. Çirokên min ew lorandî bûn û bê hemdê xwe ew avêti bû xeweke giran. Min qet xwe ne livand. Stêr pir diçirîsin. Ûsa dihat min ko, cot, cot tèn min piroz dikin, û bi ken dişa vedigerin jor. Bi eş û keser min li Mijgan dinêrî, lê tu xerabî û pisitî ne dihatin bîra min. Bi tenê bextiyar bûm Min digot qey çelengtir, spehitir û xweşiktira stêran dahatiye, xwe daye milê min û li wê vezeliyaye.

Heta derketina rojê Mijgan ez sermest hiştim. Piştê rabû, û bi ditina rojê weke gulekê vebû û kenî.

Li goman, berx dikalîn, li ser zinarên bilind kew dixwendin, li ser xwînavayî giyayên kesk û taze tirêjên rojêke sor diçirîsin, û ji fikra ko ezê bextiyariya xwe wînda bikim, dilê min ê reben digevizî û bi nalên kûr û bi keser li wan, li pez, kew û çiyên vedigeriya.

NÛREDÎN ÛSIF

KLASÎKÊN ME

AN ŞAHIR Û EDÎBÊN ME ÊN KEVIN

Em dikin qala klasîkên xwe bikin. Lê berî ewilî divêt em li bêjeya « klasîk »ê hûr bibin. Ji ber ko ev bêje bi me ne nas e. Di edebiyata mîletên ewropayî de heyamêk heye jê re heyama klasîkan dibêjin. Ew heyama ko tê de şahir û edîbên klasîk rabûne. Ji wan edîb û şahiran bi xwe re jî klasîk dibêjin. Ewan edîbên ha teqlidî edîb û şahirên yewnan û latînî dikirin û li gora isûl û qeydeyên wan dinivîsandin; gelek bala xwe didan wan isûl û qeydan, yanî gelek isûl û şîkilperest bûn. Ji edebiyatê pê ve jî her tîstî re ko di wextê kevin de û bi islûleke bijarte hate çêkirin klasîk dibêjin. Di warê mûstiqiyê de jî klasîsm heye. Herçi bestekarên wê heyamê ne ji wan re jî klasîk dibêjin. Mîmariya klasîk jî heye. Xulase herçi fen û sinhetên ko bi wê rêzîkê ve çûne ji wan re klasîk dibêjin.

Gelo di edebiyatê de klasîkên kurdmanan ki ne? Ew kengê rabûne û bi paş xwe ve çi eser hiştine?

Bersiva vê pirsîyariyê ne hêsani ye û jê re xebateke zor divêtin. Ji xwe jî eserên beriya îslamiyetê hesêb tiştêk ne maye. Piştî îslamiyetê jî nav kurdan gelek şahir, edîb û peyayên zana rabûne, lê eserên xwe bi piranî bi erebî, bi farisî an bi tirkî nivîsandine; û ji wan mîlet û edebiyata wan re xizmeteke mezin kirine. Herçi şahirên tirkan ên mezin yên ko serê tirkan bilind dikin Nabî, Nefhî û Fizûlî her sê jî kurdmanan in. Yên ko bi kurdmanî nivîsandine gelek hindik in û wan jî bala xwe ne daye zmnên û çêtir kêfa xwe jî pirsên erebî û farisî re anîne.

Digel vê hindê ev çend eserên ko pêşyan ji me re hiştine edebiyata me a klasîk ditînin pê û di nav wan de eserîne kûr û hêja hene. Ji xwe herçi folklorê me ye, yanî edebiyata xelkê, di nav folklorên dinyayê de bi bijarteyî dikeve rêza pêşîn. Di rohelatê nîzing de folklorê tu mîletî ne gîhaştîye dereca folklorê me.

Herçi klasîkên me, herwekî me got ev behseke dirêj û zehmet e, û jê re wextêkî fireh divêt. Ev ne işê bendekê an du bendan e. Heke iro em vê bendê dinivîsinin mexseda me ne ew e ko em li vê behsê hûr bibin û klasîkên xwe bisenifînin. Bi tenê em dixwazin vê behsê vekin; bi hêviya ko hinên din pê mijûl bibin û tiştêkî tekûz bi ser xî.

Di vê bendê de emê bê awerteyî qala hemî şahir û edibên kurdmanc bikin yen ko bi kurdmanci nivisandine. Heye ko, hinekê wan bi tenê şahirê diwanê ne û ne klasik in. Bila misenifê klasikan bi wan mijûl bibe û klasikan ji neklasikan bibijêre; û heqê herkesî li gora hejabûna wi bidiyê.

Di vê babetê de di destên me de tu wesiqe ninin. Tiştên ko ez pê dizanim, min pîrê wan ji şêxê rehmetî, Eydirehmanê Garisî bihistine. Ji milê din di kitêba kurdizanê ûris Eleksandr Jaba de der heqê edebiyeta kurdi lîn not hene. Jaba ji melakî kurdmanc re di heqê edebiyata me de bendek da bû nivisandin. Melayê kurdmanc, ji xêra Xwedê re, benda xwe ne bi erebî, ne bi farisî û ne ji bi tirkî, lê bi kurdmanci nivisandiyê.

Ewî melayî di benda xwe de qala tarîxa bûn û wefata her şahirî jî kiriye. Lê wer dixuye ko mela di van tarîxan de şaş e. Melê ew bêî ko bi rastiya wan bizane, ji ber xwe de û bi texmîn golîne, û li hev siwar kirine. Digel vê hindê em gofînên melayê Jaba weke xwe diguhêzînin stûnên xwe. Di benda melê de tiştine xelet hebîn ji ew bend di celebê xwe de esereke yekta ye. Herwekî Xanî gotiye: «Kurdmanci ye ew qeder li kar e».

★ ★ ★

ELÎ HERÎRÎ — Di nav şahirên kurdmanc de yên ko piştî îslamiyê rabûne û bi kurdmanci nivisandine; ê pêşin Eli Herîrî ye. (Xwedê rehmeta xwe lê erzan bike û heke di ser bihuştê re bihuşteke din, bihuşteke bijarte heye cih û meqamê wi tê de çêke). Li gora ko me bihistiye gundê wi Herîr di welatê Soran de ye û Eli bi xwe sorî ye. Lê Melayê Jaba dibêje ko Herîr di welatê Şemdinan de ye. Me bi xwe tu esera wi ne ditiye. Dibêjin ko diwana wi heye.

Melayê Jaba der heqê Eli Herîrî dibêje: «Şahirê berê Eli Herîrî ye. Diwançeyek heye, şahir û qesayid Herîr jî gundek e, di cihê û nehya Şemdinan, di sencaxa hekariyan de, û şahir û ebyatê di wi jî di nêv Kurdistanê qewî zêde meshûr û marûf e. Texmîna ko di tarîxa çar sedê hicretê de peyda bûye û di çar sed û heftê û yekê de merhûm bûye û di nav Herîrê de medfûn e».

MELAYÊ CIZERÎ — Mela li cem hemî kurdmancan, nemaze li cem feqehan ewçend nas e ko ne hewce ye ez wesfê wi bidim. Mela şahirekî mitesewif e, diwana wi di sala 1919 an de li Stenbolê ketiye çapê. Beriya wê li

Petresbûrgê jî hati bû çap kirin. Min jî vê çapê nisxeyek li Şamê di taxa kurdmancan de ditiye. Çapa Petresbûrgê çapeke litografik e.

Melayê Jaba di heqê Melayê Cizerî de dibêje: «Şahirê diwê Melayê Cizerî ye. Elsê wi jî Cizîra Bihtan e. Navê wi şêx Ehmed e. Di tarîxa pased û çilî de di nêv Cizîrê de peyda bûye. Di wi wextî Mir Imadedîn li Cizîrê mir bû û xweheke mir hebû. Ev şêx Ehmed li xweha mir aşiq bûye. Xezeliyatine zehf gotiye û diwançeyek tertîb kiriye. Diwana Melayê Cizerî dibêjin qewî diwaneke misteleh e, û zehf li nik ekradan meqbûl e. Paşê, Mir Imadedîn ew şêx Ehmed ceribandiyê ko aşiqê heqîqî ye û xweha xwe da ê. Şêx Ehmed qedûl ne kiriye. Ev şêx Ehmed jî di tarîxa pased û pêncî û şeşê de merhûm bûye û di nêv Cizîrê de medfûn e, û ziyaretgaha xelkê ye».

Herwekî melayê Jaba gotiye tirba Melayê Cizerî ziyaretgah e. Ji xwe hej di saxiya wi de welayet bi aliyê wi ve didan. Dibêjin ko mela li Westaniyê, li ber şetê Cizîrê, li ser kuçeki rûdinişt û şihrên xwe dinivisandin. Ji cizba wi kuç welê dişincirî ko piştî ko mela jê radibû jin diçûn wi kuçî û nanên xwe pê ve didan û dipijandin.

Ji diwana melê me xezala jêrîn bijartiye. Heye ko di diwana melê de jê spehîir xezel hene. Lê me kêfa xwe ji ber gotina «Şebçiraxî şebî Kurdistan im» jê re anî.

Pir ji dina te xerib im xanim
 Ji te ser ta bi qedem heyran im
 Her bi can teşnelebi lehlan im
 Dil di benda girîha zillan im
 Yûsifi cirhekeşî hicran im
 Nîqteyî daireyî rindan im
 Lew şebî daire sergerdan im
 Badenûşî qedehî hîrman im
 Bedel ateş jî ceger biryan im
 Lew perişan im û pir êşan im
 Aşiqî nazik û mehbûban im
 Tu mehbîn bêser û bêsamân im
 Gulî baxê iremî Bihtan im
 Şebçiraxî şebî Kurdistan im
 Çi tebiyet beşer û insan im
 Lilehil hemî çî alişan im
 Di riya yar li rêza san im
 Lew di iqlimî sixen xaqaan im
 Sibehî id e û ez pê zanîm
 Ko bi kêra te seher qurban im
 Xweş birandarekî bêderman im
 Carekê şefeq e rûhim can im
 Ji Xwedê re veke benda beriyê.

Dinbirê hurmisalê zeriye
Nazikê nişkerê sirperiyê.

FEQEHÊ TEYRAN - Melayê Jaba dî heqê Feqehê Teyran de gotiye: «Şahîrê siyê Feqiyê Teyran e ko navê wi Mihemed e. Eslê wi ji qesaba Miksê ye, welatê hekariyan e. Di tarixa heft sed û diwê peyda bûye. «Hikayeta Şêxê Senhani» û «Qiseya Bersisayi» ji mewzûn gotiye û «Qewlê hespê reş» ji wisani mewzûn gotiye û zehf beyt û eşhar ji qewî milemeh û rengîn golîne. Û navê wi ji di şîhrê da «Mim û Hey» e, û miqdarê heftê û pêne salan emir kiriye û di tarixa heft sed û heftê û heft da merhûm bûye û li Miksê ji medfûn e».

Gelo Feqehê Teyran kî bû? û navê wi, çi bû? Ji ber ko Feqehê Teyran leqeba şahîr e û ne navê wi ye. Ji eserên wi «Wesfê şêxê senhani» nik min heye. Yê ko ev nisxe nivisandiyê di dawîya wê de bi erebî gotiye: «Qesida wesfê şêxê senhani ya ko Mir Mihemed nezim kiriye tamam bûye. Ev mir Mihemed bi navê Feqehê Teyran meşhûr e». Li gora vê şerhê Feqehê Teyran mir bû û navê wi Mihemed bû. Lê mirê kîjan welatî? Heye ko ji mirekên Miksê bi xwe bû. Ji eserên Feqeh min ji «Wesfê şêxê senhani» pê ve tu ji ne ditine Ji xwe esera «Qiseya Bersisayi» bi guhê min ve ji ne bûye. Min navê «Qewlê hespê reş» bihistiye Bawer bikin jê re «Hikayeta hespê reş» ji dibêjin. Min hin xezel û qesideyên wi ên peregende ji ditine.

Dibêjin ko Feqehê Teyran şagirtê Melayê Cizerî bû û li ber destên wi xwendiyê. Feqeh di wefata Melê de jê re mersiyyek ji gotiye û li tarixa wefata Melê têde bi ebecedê îşaret kiriye. Ew mersiye bi destê min keti bû lê di dema nivisandîna wê bendê de ne bi min re ye.

Lê qenc tete hira min ko Feqeh di mersiya xwe de dibêje «Heft eyn û lam ji hev bûn eida, şin û giri dîsa tê da». Heke mirov ev pirsên ha bi hesabê ebecedê hel kir bawer bikin. Tarixa wefata Melê jê xuya bike. Dîsan ji wê qesidê tete zanin ko Melayê Cizerî ji gundê Hêsetê ye. Ji ber ko Feqeh dibêje:

Îro werin, lazim werin, cîran û xelkê Hêsetê.

Herçi «eyn û lam» Feqeh qala van her du tîpan di «Wesfê şêxê senhani» de ji kiriye û gotiye:

Miksi [1] ji wê meymestihê	Tewil diket hikayetê
Miski ji eşqê sihtiye	Ev şîhir vi şêx ve nihtiye
Halê xwe tê de guhtiye	ji «eyn û lam» a hicretê

[1] Feqeh qala nefsê xwe bi xwe dike Herwekî. me got Feqeh ji welatê Miksê ye. Lê gelek li Cizîra Botan mane û tê de xwendiyê.

Gelo leqeba Feqehê Teyran çawan bi vi şahîrî ve bûye. Dibêjin ko Feqeh bi zîmanê teyran dizanî bû ji lewre navê Feqehê Teyran lê kirine. Di vê babetê de min ji Şêx Evdîrehmanê Garisî çîroka jêrin bihistiye.

Feqehê Teyran diçû Cizîrê Bi rê ve rastî keşekî hat;pev re hevalti kirin Midekî çûn, westiyân, xwe dan ber siha darekê. Bihna xwe didan. Du çûk hatin û veniştin ser darê. Çûk pev re diştexilin û Feqeh dikenî. Keşê ji Feqeh pirsî û got ê: Ma tu çîre dikenî?

Feqeh got: Ev adeta me ye, em feqeh holê dikenin.

Keşê: Divêt jê re sebebê hebe, mirov bê sebeb nakene.

Feqeh: Xebera te ye, lê heke min ji te re got, ditirsim tu bêbextiyê li min biki û belakê binî serê min.

Keşê soz da yê ko nabeje tukesî. Feqeh rabû mesela xwe jê re qise kir û got:

—Ez bi zîmanê teyran dizanim. Tu van çûkên ser darê dibîni, yekî ji ê din re dibêje, ev feqehê ha diçe Cizîrê, lê nizane ko li Cizîrê serê wi dê bête eşandin.

Keşê deyn ne kir. Her diwan da xwe û ji nû ve bi rê ketin. Gava gehiştin Cizîrê Feqeh çû Medresa sor, keşê çû Westaniyê. Li Westaniyê xelk giha bûn hev û wek mirovine ko li tiştêki digerin diçûn, dihatin û li erdê fedikirin û dipeyivîn. Keşê sehîli kir û zani ko remildarekî gotiye ko di erdê Westaniyê de xezîneyek heye, lê nikari bû cihê wê şani bide. Mirê Cizîrê ji li xezîne digere.

Vê carê, keşê keni û çû nik mir; mesela feqeh û çûkan jê re got. Mir şande pey feqeh. Feqeh gote mir; belê ezê xezîne derînim, lê para xwe jê dixwazin.

Mir ji şertê Feqeh pejirand, yani qebûl kir. Feqeh ji çû hinek zad anî û reşand nava Westaniyê, û xwe li paş kevîreki veşart. Teyr hatin ser zad, zad xwarin û bi hev re ştexilîn. Teyrekî ji yekî ditir pirsî:

—Ma kê ev zad reşandiyê wê derê?

—Feqehê Teyran ev zad reşandiyê, seba xezîne.

—Ma tu nizani xezîne li kû ye?

—Belê dizanim, sibehî wextê roj hiltêt kevîrê ko tavê berî ewilî lê didit xezîne di bin wî kevîrî de ye.

Feqeh zivîrî medresê û nivîst. Sibe zû rabû çû Westaniyê û piştî ko kevîrê xwe nas kir berê xwe da mala mir û gote wi: Ezbenî min xezîne bi cih kir.

Mir digel xulaman rabû, hat Westaniyê,

erd kolan û xezîne derêxistin. Malekî zehf derket. Mir ji feqeh pirsî: Para te çi ye bêje...

Feqeh got: Beramberê serê keşê bidin min

Mir got: Serê keşê bi laşê wî ve ye, em çawan beramberê wî bidin te.

Feqeh got: Rahet e, serê keşê ji laşê wî vekin.

Anîn serê keşê jê vekirin û danîn ser sehîne û li milê din hêdi hêdi zêrên xezîne êxistin, hetanî ko zêr tamam bûn. Zêr beramberê serê keşê ne hatin.

Mir enîrî û gote feqeh: Te zanî bû ko serê keşê hinde giran e, ji lewre te ev şert bi min re kir.

Feqeh deyn ne kir, zêr ji şehîne rakirin û çend kulm ax avêtine şûnê. Milê axê daket, serê keşê rabû. Hingê Feqeh berê xwe da mir û got ê:

—Mir im, min zêr navêt, zêr ji te re divêtin, tu ko xwedî xulam û mêvanî. Mexseda min ew bû ko ez şanî we bidim ji serê insên girantir ax heye, û insan bi tenê bi axê têr dibe.

Ev her sê şahîrên ha yanî Eli Herîrî, Melayê cizerî û Feqehê Teyran bivê nevê berîya Ehmedê Xanî ne. Ji ber ko Xanî qala wan dike û dibêje:

Min de îlema kelamî mewzûn Ali bikira li banê gerdûn
Binave riha Melê Cizêrî Pê hey bikira Eli Herîrî
Keyfek we bida Feqiyê Heta bi ebed bimaye
[Teyran] [heyran]
Çi bikim ko qewî kesad e Nînin ji qimaş re xeridar,
[bazar]

Ezê niho hin şîhrên Feqehê Teyran bidim zanîn. Ji Wesfê şexê senhanî:

Van qisetan izhar bikim Behsan kar û bar bikim
Yar û biran hişyar bikim Da ez ji şêx dim wesfeki
Şêxek hebû çaxê ewil Nûrha Xwedê hel bû di dîl
Sed gumreh û dal û midil Bi destê wî tîn tobetê
Şêxek hebû sinhaniyan Serdarê pansed solîyan

Ji qesideke wî:

Bizan ko min yar ti wî Dil ji birindar ti wî
Ez kuştim yekcar ti wî Çi bikim ko min yar ti wî
Bê dest û hem pa ti wî Pir li min kubar ti wî
Ê b'êzeb xwendî ez im Di qeyd û bendê ez im
Zencîr bi zendê ez im Miştaqi rindî ez im
Aşîqê cindî ez im Perwazi fîndê ez im
Xweş qed û ehla ti wî Cama piyala ti wî
Şûx beju û bala ti wî Delala mala ti wî
Pir bext û tala ti wî Nîmeta ala ti wî.

Dûr ji wisalê ez im Yar di xeyalê ez im
Îsa li erdan ti wî Bi girt û berdan ti wî.

MELAYÊ BATE — Melayê Jaba der heqê Melayê Bate gotiye: «Şahîrê siyê ji Melayê Bate ye. Navê wî ji Mela Ehmed e. Eslê wî ji Bate ye. Bate gundek e, ji gundê di hekarîyan. Di tarîxa heşt sed û bistî da peyda bûye,

û zehf şîhir û ebyat gotine. Diwanêke mexsûs heye, qewî qenc e, û mewlûdeke kurmanci gotiye. Di Kurdistanê de ew meqbûl e; û heştê salî emîr kiriye û neh sedê hicrî merhûm bûye. Di nêv gundê Bate de ji medfûn e».

Li gora tiştê ko min bihistiye Bate li Behdînan û li nîzingî Amediyê ye.

Ji eserên Batê min bi tenê mewlûda wi ditiye. Herçi diwan û şîhirên wî ne, çavên min bi wan ne ketiye Mewlûda wi di sala 1905 an de li Misrê hate çap kirin. Heke ez ne şaş im ew mewlûd di sala 1919 an de li Stenbolê ji ketiye çapê. Bi min re nisxeke destnivîs heye. Eve çend dûrik ji mewlûda Batê:

Hemdê bêhed bo xudayê alemin
Wî Xudayî daye me dinê mibîn
Em kirine imela xeyrel beşer
Tabihî wî miqtedayê namwer
Wî xudayî malikê milkê ezîm
Daye me miras qurana kerîm.

Bo cemihî mislimîn û salihe
Bo feqîrê Bate ji el-fatihe.

AŞAYÊ BÊDARÎ — Me tu eserên vi şahîrî ne ditîne. Me bi tenê navê wî seh kiriye. Rawîyan gote me ko Aşayê bêdarî gelek guh daye zimên û çiqas jê hat ewçend bêjeyên erebî û farisî ne xistine şîhrên xwe. Melayê Jaba qet qala vi şahîrî ne kiriye. Dibêjin ko Aşa di pey Batê re rabûye. Ji lewra me ew daniye vê derê.

EHMEDÊ XANÎ — Mela Camî di heqê Mewlana Celaledînê Rûmî û kitêba wi «Mesnewî» de gotiye:

Men çi gûyem wesfî an alicenab
Nîst pêxember welê dared kitab.

Yanî: Ez di heqê wî alicenabî de çi bibêjim, ne pêxember e, lê kitêba wi heye.

Ev pesneki biliud û hêja ye û bi her awayî li bejna Mewlana têt.

Di heqê Ehmedê Xanî û kitêba wi «Mehmûzin» de, bi min be, mirov dikare jê bêtir ji bibêje. Belê Xanî ji xudan kitêb e Lê Xanî pexember e ji. Pêxemberê diyaneta me a milî, pêxemberê ola me a nijadî.

Xanî di wextekî welê de rabû ko — berîya niho bi sê sed û neh salan — ne li cema me, lê li Ewropayê ji xelk hêj li mîliyeta li nijadê xwe hişyar ne bû bûn û zelamên ji yek mileti hev û dû ji bo ketolîkî an protestanîyê dikuştin. Di heyameke welê de Ehmedê Xanî bira mîliyeta xwe, bira kurdaniya xwe biri bû û ji kurdan re gotî bû hon berî her tiştî kurd in, rabin ser xwe, dewîeteke

kurdi çekin û bindestiya miletên din mekin.

Melayê Jaba der heqê Ehmedê Xanî gotiye : « Şahirê pêncê ji Ehmedê Xanî ye. Eslê wî ji tayîfeyê hekariyan ji eşireta xaniyan e. Bi xwe haliye Beyazîdê, di tarîxa hezarî da tewetin kiriye. Di zîmanê kurmançî de Memozî nav kitêbek aşîq û maşûqan gotiye û kitêbek lixet ji bi kurmançî û erebî gotiye, navê wî Nûbihar e. Zarokê di Kurdistanê hemû di piştî quranê dixwinin. Û zehf ji xezeliyat û eşharan û beyt bi zîmanê kurmançî gotiye. Û di zîmanê erebî û farisî û tirkî ji qewî mahîr û sahibî îrfan e. Û ji şîerayê di Kurdistanê hemûyan ji meşhûr û faîq e, belkî ji hemû şîeran meqbûl û memduh e. Û di hezar û şêst û sê da ji merhûm bûye û di nêv Beyazîdê da mizgeftêk ji bi navê xwe bîna kiriye. Û bi xwe ji li kenarê mizgeftê medfûn e ».

Xanî herwekî bi xwe dibêje di sala hezar û şêst û yekê hicrî de ji diya xwe bûye.

Lewra ko dema ji xeyb tek bû

Tarîx hezar û şêst û yek bû.

Kengê emîrê Xwedê kiriye em pê nîzannin. Lê gava Memozîna xwe qedandiye çil û çar salî bû.

Îsal gehîste çilû çaran Ev pêşrewê gunahkaran

Xanî ji Memozînê pê ve hin eserên din hene. Nûbar : ferhengeke menzûm e. Kurdî-Erebî. Xanî ji bo Nûbarê dibêje :

Ji paş hemd û selewatan Ev çend kelîme ji lixetan Vêk êxistine Ehmedê Xanî Nav lê nihbara piçûkan danî Ne ji bo sahibî rewacan Belkî ji bo piçûkê di | kurmançan

Ji eqîda îmanê :

Sîfatê di sebhe ji bo zilcelal

Bîzan heft in ey arîfê pîr kenal

Xweşî, şîn û zanîn û vên û kelam

Bihîstin digel dîfî bû temam.

Xanî li Beyazîdê dibistanek ji danî bû û tê de dersa zarokan bi kurmançî digot. Di pey mirîna wî re şagîrtê wî Smaîn bîst salên din li wê dibistanê guhdar bû û dersên kurmançî tê de gotin.

Li gora tiştê ko min bihistiye Xanî kitêbeke ceşrafyayê ji çekiriye û tê de qala ezman û stêrkan kiriye. Herçend ez gelek lê gerîya bim ji ev kitêb ne ket destên min.

Ehmedê Xanî herwekî bi xwe gotiye, Mem û Zîn ji xwe re kirine behane û bi vê hêncetê kula dilê xwe bi der daye, derdê mîletê xwe ê ker û lal bi zîman kiriye û ew axivandiye.

Mem û Zîn ji bo Ehmedê Xanî remzên Kurdistanê, rêzîkên welatê wî ne. Xanî

dibîne ko ew rêzîk wînda dibin, kurdmanc bi zîmanîne din dixwinin û dinivîsinin, bi rêzîkên mîletên din ve diçin, belgên xwe ên nijadî ji xwe tavêjin, dikevin rengê mîletên din û bi vî awayî û bi rêva bindestiya wan dikin. Seyda dibêje :

Sazî dili kul bi zir û hem bit

Sazendeyê eşqî Zîn û Mem bit

Şerha xemi dil bikim fesane

Zînê û Memî bikim behane

Nexîmê we ji perdeyê derînim

Zînê û Memî ji nû vejînim

Derman bikim ez ewan dewa kim

Wan bê mededan ji nû ve rakim

Meşhûr bikim bi terz û îslûb

Mînatîz bikim mîhib û mehbûb

Ewreng bikim ji nû serefrez

Da bine temaşeyî nezerbaz

Dilber li Memî bikin girîne

Aşîq bikenin bi derdê Zînê.

Ev meywe eger xerab e ger qenc

Kêşaye digel wî me dused renc

Ev meywe eger me avdar e

Kurmançî ye ev qeder li kar e

Ev tîfle eger ne nazenîn e

Nûbar e bi min qewî şerîne

Ev meywe eger ne pîr lezîz e

Ev tîfle bi min qewî ezîz e

Mehbûb û libas û gûşware

Milkê di min in, ne mistear e.

Ez pilewer im ne gewherî me

Xodreste me ez ne perwerî me

Kurmançî im û kûhî û kenarî

Ev çend xeber in di kurdwari.

Memozîna Xanî di sala 1919an de li Stenbolê hatiye çap kirin. Seyda Hemze - iro midirê dibistanên Hesîçê ye - jê re dibaçeyek nivîsandîye. Têde dibêje ko Xanî Nûbara xwe di sala 1094ê hicrî de nivîsandîye. Li gora vê tarîxê berîya qedandîna Memozînê bi neh salan, Tirba Xanî li Beyazîdê ziyaretgaha xelkê ye.

SMAÏLÊ BEYAZÎDÎ — Melayê Jaba di heqê vî şairî de gotiye: « Şairê şeşê, ji şairê di Kurdistanê Ismaîl e. Eslê wî ji Beyazîdê ye, ji şagîrdê di Ehmedê Xanî ye. Di hezar û şêst û pêncê hieretê peyda bûye û di hezar û sed û bîst û yekê de merhûm bûye. Kitêbeke lixetan ji « Gulzar » nav telif kiriye bi kurmançî û erebî û farisî, zaro dixwinin. Bi xêrî ji wê ji zehf xezel û eşharan û ebyat bi zîmanê kurmançî gotiye. Cehda wî meşhûr û marûf e. Û di nêv Beyazîdê da merhûm û medfûn bûye ».

Me Gulzara Smail ne ditiye; ne ji şihirên wi. Tiştê ko em di heqê wi de dizanin ew e ko Smail daye ser şopa Xani û di dibistana Beyazîdê de dersên zarokan bi kurdmanci gotiye.

SEREF - XAN — Melayê Jaba di heqê Seref-Xan de gotiye: «Şairê heftê Şeref-Xan e, ji mîrê di hekariyan e, û ji neslê Ebas. Di hezar û sed û yekê da ji li Colemêrgê ko cihê hikûmeta hekariyan e peyda bûye. Eşhar û ebyat bi zimanê kurmanci û farisi zehf gotiye. Di hezar û sed û şêst û yekê da merhûm bûye û di nêv Colemêrgê de medfûn e».

Me ev Şeref-Xan nas ne kir. Heke jê mexsed xwediye Şerefnamê Mir Şeref e, mir Şeref ji mirên Bidlisê ye, û me tu şihirên wi bi kurdmanci ne ditine.

MIRAD - XAN — Me navê vî şahiri ji ne bihistiye. Melayê Jaba qala wi dike û dibêje: «Şahirê heştê Mirad - Xan e ko di tarixa hezar û sed û pênciyî da li Beyazîdê peyda bûye. Ewî ji miqdereki xezeliyat û eşharan bi zimanê kurmanci gotiye û di hezar û sed û nehê da merhûm bûye û di Beyazîdê da medfûn e û paşî wi ji kurmancan êdî şair peyda ne bûne, heta niha»

Herweki me got di heqê Mirad - Xan de em tu tiştî nizanin. Li gora navê wi divêt ew ji ji mirekên Kurdistanê be.

Melayê Jaba — em wi hergav bi vi navî bi nav dikin ji bor ko bi navê wi nizanin-piştî ko heşt şairên jorin hejmartine benda xwe bi gotinên jêrin qedandiye:

«Berê zaf medaris di wilayetê di Kurdistanê de hebûn. Dikat, bajar, qeza û qesebe û gundan da ehlê islamê di Kurdistanê da elbete felabid medreseyek û dido û sisê û belko êdî zêde hebûn û bila derece diqet û ihtimam ji kenarê di hakim û ehaliyan der heqê emrê di medaris û islaman hebûn. Li nik mezin û piçûkê di Kurdistanê qedr û rîfta ilm û ileman hebû. Melayê di qewi û zûfinûn di Cizir, Amedi, Soran û Sêrf û etrafan da zaf bûn. Lakin niha êdî medrese û ilema û xwendin di Kurdistanê de qewi kêm bûye, nadir peyda dibe. Elbetde elametê axiri ye ko ilm ilema niqsan dibin».

Kitêba kurdizane îris di sala 1860î de ketiye çapê. Li gora vê tarixê melayê ko em bi navê wi nizanin beriya niho bi 80-90 salî şairên jorin senifandine û di heqê ilm û zanîne de ev tişt bi dileki kul gotine.

SIYEHPÛŞ — Sed heyf û mixabin ko di heqê vî şairê hêja de em tu tisti nizanin, ji

şihra jêrin pê ve, ya ko vê paşiyê ketiye destên me.

Dilberê min di bi çavan Sed elif pabûsî bû
Agîrêk berda hinavan Şeuh û der fanûsî bû.

Şemh û rihniya zilamê Agîrêk berda di amê
Zilf û xalên û temauî Qeyd kirin mehbûs bi damê
Şerbeta şîrîkelamê Terki min nadit midamê
Sed şikir îro selamê Kir li min taze xulamê
Şerh û teqrîrê Isamê Fîkr û teswirê kelamê
Reng û elwanê di Camî Şibhetî tawûsî bû.

Şibhetî çavê duyengê Qews û ebrûyê du bengê
Mir-reyê tira xedengê Zilf û xal û xuncerengê
Kes ne di qet wî çî rengî Neqşê maçîn û firengê
Qet ne ma qet wî çî rengî Hikmeta Têmûr û lengî
Sifdera mêrê du cengê Şêr û mexmûr û pilingê
Sed hezaran wek bişengê Hikmekî kawûsî bû.

Min qebûl e hikmê rindan Serxweş û sûretlewendan
Lê çî bêjim qewl û bendan Ketme tora lehl û xendan
Zehmetek wan pir bi Kefşe bîmî wek gaz û sindan
[min dan

Dil hedef kir tir li min dan Lê ji halê mestemendan
Bê eded cewher bi min dan Lewmenoşê can bi der dan
Xemzeyê pir mekr û fendan Lê li min casûsî bû.

Lê li min berda girînê Mihbeta wê nazenînê
Bê sebeb ketme nivînê Ax û efşan û enînê
Lê ji ber hisna şerînê Şeq bû bedra yasemînê
Kani hûra ser zemînê Carekê bête girînê
Ev bi xef, hal im bibîni Methema bavê birînê
Zilf û xal û xemrevînê Bo me calinosî bû.

Zilf û xal û mest û naz e Işweyê wan xemzebaz e
Gerdenê gerdênfiraz e Lê ji eşqa rûyê laze
Cerd dikin ehlê mecazê Ta sedî yasî û qaze
Xef dibin esrar û raze
Ez çî kim sewm û nemaz e Kar û şîxl û bê niyaz e
Min ji dest tenbûr û saz e Dil wekî naqûsî bû.

Dil ebîr û mest û mîrê Begler û şah û wezîrê
Da li min derbek bi tîrê Ta li mîr' nê min vebîrê
Kirme hib-ba zemherîrê Sîne kir armanc li tîrê
Kani mel-layê Cizêri Mek-kî û Elyê Herîri
Xani, Şêxê Babeşîrê Bêni li dengê min feqîrê
Xemri û gîs û herîri Şev li min kabûsî bû.

Şev dikim nalin û zarî Şibhetî teyrê Biharê
Ey Siyehpûş tu xumar î Sahibê adab û kar î
Çend Siyehpûş tu sitar î Lê bi eşqa dil nikarî
Dir û yaqût û mirarî Misk û enber jê dibarî
Hespê şahê şeşsiwar î Angeh ez pabûsî bûm.

Dilberê ehlê diian bû Qatîlê cergê pijan bû
Qasîdê rûh û we can bû.

Dibêjin leqeba Siyehpûş pê ve bûye ji ber ko hewranîki reş bi xwe ve dikir, li hespeki boz siwar dibû û koloseki spî li serê wi bû; û ew di nav hesp û kolosê spî de reş dikir.

Ji şihra jorin em dizanin ko Siyehpûş di pişt Xani re ye Jû pê ve Siyehpûş bi vê şihirê ji me re du şairên din dide nas kirin: «Meki» û «Şêxê Babeşîrê».

AXAYOK — Gelo ev kurdê ko bi zmanê xwe bi qasî Ristemê kurd mêr e kî bû? Belê ew

axa an pîsrâyek bû. Lê axayê kû derê,
navê wî çî ye, û kengê rabûye?

Disan û disan em nizanin, em nizanin.
Bi tenê çend dîrikên wî ketine destên me û
bi vi awayî me zani şahîrek rabûye û leqeba wî
Axayok e Nebe ko ev û Axayê Bêdarê yek
bibin. Disan em nizanin. Ev in dîrikên Axayok
yên ko bi dest me ketine:

Tawûs bi vi şiklê melih,	Şermendeyê saqê di res
Ew qijika gûxwer binêr	Qij qij dîkî elwan im ez.
Şêrê ji heft bavê xwe şêr,	Dawayî şêrî naketin
Tûlepîsê heft kûçikan	Ewew dîkî erslan im ez.
Nanê çehî tîr naxwîtin	Tîştêk di malê da niye
Sîmbêl û çavan bel dîkî	Zobaşiyê qewman im ez.
Fezî û terîqa neqşebend	Ger ew bi şorbe germ biya
Ew dîzika şorbe di nêv	Dê şêxê Bestamî biya
Fezî û terîqa sofîyan	Ger ew bi reh behîta wîcûd
Ew nêriyê lehyetewil	Dê bê guman sofî biya
Fezî û terîqa alîman	Ger ew bi şaşî gir biya
Cismê kulîndê ser mezin	Dê qazî heyzawî biya.
Fezî û terîqa qadîrî	Ger teq teq û seq seq biya
Ew seqseqa asî, yeqîn	Dê qûbê gêlanî biya.

MEWLANA XALID — Şêx Xalid Zîyaedîn
di terîqeta neqşibendî de şîhba Xalidî daniye.
Mewlana Xalid ji kurdên Silêmaniyê ye. Şêx
Xalid berî ewilî li Bexdayê û di pey re li
Şamê terîqeta xwe belav kiriye û di sala 1242
an da li Şamê çûye rehmetê. Di çiyayê Çilya-
ran de veşartî ye. Mewlana Xalid şahîreki
mitesewif e; û wî diwaneke farisî heye Min bi
xwe diwan ne ditiye. Dibêjin ko di wê diwa-
nê de çend qesîdeyên bi kurdi an nivkurdî hene.
Me got nivkurdî ji ber ko Mewlana di wan
qesîdan de kurdi û farisî tevli hev kirine. Êdî
mirov nîzaue ew qesîde bi kurdi an bi farisî
ne. Ewe qesîdeyek ji wan qesîdan:

Çî tedbîr ey misilmanan	Ki men xod ra nemîdanem
Ne tersa me yehûdiyem	Ne gebr û ne misilmanem
Ne beriyem, ne behriyem	Ne şerqiyem ne xerbiyem
Ne ez erkani tebhiyem	Ne ez ellaki gerdan im
Ne ez Çin im, ne ez Hind im	Ne ez bilxar û maçin im
Ne ez milkê Iraqê me	Ne ez xaki Xuristan im
Ne ez av im, ne ez ba me	Ne ez xak im ne ez ates
Ne ez dinya, ne ez iqba	Ne ez firdewsi ridwan im
Nişan im bê nişan başed	Mekan im lamekan başed
Ne ten başed ne can başed	Ne min ez canî canan im
Ne baba me, ne dada me	Ne ema me, ne xala me
Li ser wechê çiraya me	Dikim iro di efxan im
Ji efxana bes e salek	Ji maşûqan bes e yarek
Ji bo mîbiban hero carek	Weli bîm ez bi çesnan im.

MELA YEHYAYÊ MIZÛRÎ — Min bi tenê
navê wî bihistiye û ji min re gotinê ko
diwaneke wî heye. Disan rawiyan gole min
ko Mela Yehya gelek bala xwe daye zimên û
di दौरa imkanê de, bêjeyên erebî û farisî ne
xistine diwana xwe. Çiyayê mizûriyan di ser
Dihokê re ye.

MELA XELILÊ SÊRTÎ — Dibêjin ko Mela

Xelil di wextê Mala Yehyayê Mizûrî de rabûye.
Evi melayî kitêbek heye bi navê «Nehcef
Enam». Beytên jêrin ji wê kitêbê ne:

Tu guh dère nitq û beyana fesîh
Ji bo ferz û eynan e merdê melih
Ko iman û islam û sewm û selat
Li ser malîdaran e hec û zekat
Li ser te ji ferzan e ey nûrî can
Bizanî tu erkanî û şertê di wan
Heçî hikmê şerhê tu mihtac dibi
Ji bo zanîna wî tu minqad dibi
We lêken qe yek bê yekî nabitin
Mîsilmani bê her diwan nabitin
Tu manayê şelidê ko bawer bike
Telefiz eger qadir î pê beke.

ŞÊX EVDILQCDIRÊ GÊLANÎ — Ev ki-
jan Şêx Evdilqadirê Gêlanî ye? Xwedê pê za-
ne. Yê ko navê wî ji min re gotiye, gote min
ji ko diwana wî di gundê Qelenderan de
peyda dibe. Qelenderan di दौरa Mêrdînê de ye.

HECÎ FETAHÊ HEZROYÎ — Disan min
bihistiye ko diwaneke wî heye û herwekî ji
navê wî dixuye ji Hezroyê ye.

ŞÊX MIHEMEDÊ HADÎ — Rawiyan gote
min ko pêşiyên Şêx Hadî ji Rewandîzê hatine
û di Licê de cih bûne. Dibêjin ko diwana wî heye.

ŞÊX EVDIREHMANÊ TAXÊ — Dibêjin
ko Şêx Evdirehman bidlisî ye. Tax çî ye? Ji
gundên Bidlisê ye, an Şêx ji taxeke Bidlisê e
dûr e, û ji lewre jê re Evdirehmanê Taxê an
«taxî» gotine. Me disan bihistiye ko diwana
wî heye.

NALÎ — Ji şabîrên Soran e. Diwana wî
di sala 1931ê de li Bexdayê çap bûye û yên
ko diwan dane çap kirin biserhatiya Nalî ji
tê de gotine. Jê dixuye ko Nalî leqeba şabîr e
navê wî Mela Xidir e, bavê wî Elmed Şawês
e. Nalî di sala 1215ê hicrî de, li Şarezorê,
ji diya xwe bûye. Di sala 1255an de çûye
Stenbolê û heta dawîya emrê xwe li Stenbolê
ma û di sala 1273an de emîrê Xwedê kir. Li
Stenbolê di gornistana Eba - eyûbê - ensarî de
veşartî ye

ŞÊX RIZA — Şêx Riza ji sori ye. Ew ji
çûye Stenbolê û li Stenbolê di cîvata şabîr û
zanan de gelek bi qedr û rûmet bûye. Dersa
efendî û beglerên Stenbolê digot, nemaze bi
farisî. Şêx Riza hecawekî hêeman bû. Mixabîn
ko tu şîhîrên wî bi min re nînin ko ez belav
bikim. Bi tenê çirokoke wî dizanim.

Herwekî me got Şêx Riza li Stenbolê
dersa edebiyatê digot. Wezîrê miarifê gelek ji
Şêx Riza hez dikir. Lê carekê wezîr şêx xeyi-
dand. Di mala wezîrê miarifê de, li heywanê

postê hirçeki hebû; ev post bi kayê dagirti bûn û li ser lingan sekinandi bûn. Şêx Riza piştî erna wezîr, rojekê, di dersê de qala mecaz û kinayê dikir. Ji şagirtên xwe re heçko mîsallek anî û got: « Gava hon dikevin xanîki û li heywanê hirçeki dibinin divêt bizanin ko xwe-diyê malê qereçî ye ».

HAÇÎ QADIRÊ KOYÎ — Hacı Qadirê koyî Xaniyê didowan e. Ew jî weke Xani bi derdê milletê xwe dişewitî. Şîhir û qesidêyên wî tev de li ser millet û welêt in.

Çend şîhirên Hacı Qadir di sala 1925an de li Beşdayê di bin navê « komela şîhirên Hacı Qadirê Koyî » de çap kirine. Di wê komelê de biserhatiya Hacı jî gotine. Li gora wê komelê Hacı Qadir kurê Mela Ehmed e, di gundê Gorqeraçê de jî diya xwe bûye, û jî eşîra Zengenê ye. Lê jî ber ko di zarotiya xwe de guhastiye Koyê navê « koyî » pê ve bûye.

Hacı jî weke Nalî û Şêx Riza çûye Stenbolê û ketiye civeta edîb û şîhirên Stenbolê. Ji şîhirên wê heyamê pirê wan farisiya xwe li ber destên Hacı xwendine

Hacı diwaneke mezin heye an hebû. Min diwana wî ditiye; bi destniviseke hûr qederê 800 rûpel hebû. Hacı jî diwana xwe du nîsxê nivîsandî bûn; heke nîsxê wê tirkî şewitandiyê heye ko nîsxa din rojekê bikeve destên me.

Ezê iro şîhrece Hacı e neçaphûyi belav bikim. Herwekî me got Hacı perestîşkarê Xani bû. Hacı li ser Memozîna bavê min a destnivîs şîhira jêrîn nivîsandiye.

Zemane resmî caranî ne mawe
Çiraşî nazim û minşî kujawe
Le dewri ême roman û cerîde
Egerçî meqsed e, zanîni baw e
Eman qedrê bizane em kitêbe
Le dinya êsteki hemtay ne maw
Le eyamî heyatî şêxî Xanî
Le ser nîsxey xet ew nûsirawe
Le layî erbabî xoy bo qedr û qîymet
Xezîney gewher e, û kîsey diraw e
Le mecmûhî diwel, Soran û Botan
Le sayey em kitêbe nasirawe
Le kurdan xeyrî Hacı û şêxî Xanî
Esasî nezîmî kurdi danenawe.

Hacı di sala 1912ê hicrî de li Stenbolê çûye rehmetê. Bi eqlê min li Skûdarê di gornîs tana Reqece - Ehmed de veşartî ye. Ez dikarim bibêjim min Hacı ditiye, lê nikarim bibêjim ez Hacı nas dikim. Ji ber ko sala ko Hacı çû rehmetê ez hêj nû ketî bûm ser lingan.

ŞÊX NÛREDÎNÊ BIRÎFKÎ — Ji eserên

Şêx Nûredînê Birîfkî di destên me de bi tenê Çiroka Siltan Ebûbekrê Şîblî heye. Ji xwe jî pê ve min tu eserên şêx ne ditine. Ev in çend beyt ji qesîda Ebûbekrê Şîblî:

Ev bendeyî şêxî cihan Lazim divî sira nihan
Zahîr bikim qutbî zeman Da hon bizanin qîsetê
Şêxek hebû xewsê dinê İnsan hemî jê bûn xenî
Ne d'hate xab û xwarinê Daim bi terka lezetê
Navê ewî qutbî şerîf Şîblî Ebûbekrê zerîf
Yekser dibû wek mû zeîf Daim bi tîrs û xeşyetê
Eslê terîqa şêx çî ye Ewîl emîrî şahîye
Şêx hakîmek farîsî ye Siltanê mîr û şewketê
Mîrê nihawendî bû ew Şahê semerqendî bû ew.

EVDIREHMANÊ AXTEPÎ — Kitêbeke wî heye bi navê « Rewzel Neîm » tê de qala weşfên pexember û mîraca wî kiriye. Kitêb mênzûm e, û 360 rûpel in. Kitêb di sala 1302ê hicrî de hatiye nivîsandin. Evdirehman teqlidî Ehmedê Xanî kiriye û di şîhîrekê de qala kurdmançî û kurdmançan kiriye. Evdirehman di beyteke vê şîhirê de dibêje:

Me ev çend lefzî şerîn çekirin
Zimanê di tirkî me pê jêkirin.

★ ★ ★

Heta niho me behsa wan camêran kir ko bi nezmê nivîsandine û xwediyê diwanê ne. Ji van pê ve çend mirovên din hene ko bi şîhirê mijûl ne bûne lê di warên din de bi kurdmançî nivîsandine. Êmê niho qala wan bikin.

Kurdîzan Eleksandr Jaba jî di kitêba xwe de qala wan dike û welê dixuye ko ev tişt jî jê re ewî melayê kurdmançî bi devkî gotine û Jaba ew bi frensîzî nivîsandine.

ELÎ TEREMAXÎ — Jaba dibêje ko kurdmançan heta 1000ê hieretê ilmên din û şerîetê bi zmanê erebî dixwendin Piştî 1000î melayek bi navê Eli, jî gundê Teremaxê, jî qeza Miksê rabûye û jî ber xwendinê çû heta Beşdayê. Eli di medresên Beşda, Mûsil, Behdînan û Soran de xwend û di nav alimên heyama xwe de bû bû zanakî serdeste. Ewî Eliyê Teremaxî piştî ko veşariya welatê xwe rabû di gundê xwe de medreseyek ava kir û bi zimanê kurdmançî kitêbeke tesrifê jî çekir u darsa feqehên xwe bi kurdmançî got. Hêdi hêdi ew kitêb li Kurdistanê belav bû.

MELA ÛNISÊ ERQETÎNÎ — Jê re Melayê helqetîni jî dibêjin. Xuya ye ko « Erqetîn » an « Helqetîn » gundê wî ye.

Vi melayî daye pey Eli Teremaxî û kitêbên tesrif, zirûf û terkîbê bi zmanê kurdmançî nivîsandine. Min ne eserên Eli ne jî yên Ûnis ditine ji lewre min nikarî bû ez hin tiştan ji wan belav bikim.

MÊLAYÊ ERWASÊ — Melayê Erwasê kitêbeke biçûk lê heja nivîsandiye Kitêba wi li ser nexweşî û dermanên wan e. Mela tê de qala nexweşîyan dike û dermanê her nexweşiyê û çêkirina dermanên ji dibêje. Min bi xwe kitêb ne ditiye, ez bi saxlûxdanê dibêjim. Disan rawiyan gotê min ko Melayê Erwasî di wextê Evdil - Xanê bavê Bedir - Xan de rabûye. Li gora vê û bi texmîn Mela beriya niho bi 150 salî emir kiriye. Ji kitêba wi re Tiba Melayê Erwasê dibêjin.

KITÊBEKE HİSABÎ — Vê paşiyê kitêbeke biçûk ketiye destên min. Kitêbeke mewzûn. Tê de qala hesabî kirine. Ev in çend beytên wê:

Neh caran neh bi xwe hesêb ke billemam
Heştê û yek in, tu bizan ya ez xulam.
Heşt caran çar çend in eya şirinbira
Ew sih û dû ne herçî zêde ji te re.
Heft caran pênc çend in eya tîflê piçûk
Ew sih û pênc in da ko pê nebi xudûk.
Şeş caran sê çend in eya sahib meqal
Ew deh û heşt in tu bizan ya pirê kal.
Pênc caran pênc çend in ey mêrê çak
Ew bist û pênc in tu bizan ey canê çak.
Çar caran heft çend in tu bêje vê demê
Ew bist û heşt in da tu hîlnegri xemê.
Sê caran neh bo te beyan kim ya delal
Ew bist û heft in tu bizane ya heval.
Du caran çar çend in min bo te kirye xet
Ew heşt tamam in der vê nezma pir xêlet.
Êk caran êk êk e bizan ya nasiha
Bo feqirê koyî bêjin fatiha.

Di dawiya vê kitêbokê de bi erebî şerhek heye. Li gora vê şerhê xwedî kitêba xwe di şala 1345ê romî de nezim kiriye; berî hevdela salan. Gelo li kû derê? Li Tirkîyê, Iraqê an Sûriyê?

Xwendevanên delal. Ev nivîsara ko ji bo kitêbekê hindik lê ji bo bendeke hinek zêde ye, li hire tamam bûye. Herwekî min ji we re got li vê bendê ne wek bendeke tarîxa edebiyatê lê wek listeke şahîrên me ên kevin fedkirin. Hingê hon dikarin xwe ji şaşbûnê biparêzin.

HEREKOL AZİZAN

LI DINYAYÊ ÇIQAŞ HEYWAN HENE — Tukesî heywanên dinyayê ne hejmartine lê bi texmîn hejmarên jêrin pêk ve anîne.

580 milyon pezên mêşîni. 100 milyon pezên bizîni. 120 milyon ga û gamêş. 180 milyon beraz. 90 milyon hesp. 15 milyon ker. 2 milyon hêştir. 900000 rên. Rên texlîtek garkovî ye; li bakurê Ewropê û Emêrikayê diji. Xelkê wan welatan ew kedi kirine û ji wan re taxok û ereban didin kişandin.

ÎŞÊ SPİÇBERGÊ — Li bakurê Novjê giravek heye jê re Sepîçberg dibêjin. Ev girav ji beja Ewropayê ji 500 kilometri bêlîr dûr e, mirov dikare bibêje ev girav li perê dinyayê. Ji xwe jê we ve dinya qeşa ye. Li 8ê Îlonê Mister Çorçil di meclîsê de da zanîn ko eskerên sondxwariyan derketine wê giravê. Mister Çorçil bi ser ve zêde kir û got ko sondxwariyan bi vê vegertîne pêşî ji elmanan staudîye. Bi vî awayî ingilîz hûncê hakîmê bakurê Ewropayê. Ji xwe girav aîdî Novjê ye. Lê giraveke bê xêr e. Bi tenê tê de hin kanên rejûyê hene. Divêt ji awirê eskerî ve û nemaze ji bo şerê Etlantikê ehemiyeta wê hebe.

ŞERÊ ETLANTİKÊ — Di şerê Etlantikê de vê paşiyê tiştê mezîn û bi ehemiyet qewimiye. Herwekî xwendevanên me dizanin ji destpêka şerî ve Emêrike bi ingilîzan re ye û ew bi her awayî arîkariyê Ingilîterê dike. Vê paşiyê cengkeştîyên emêrikani di Etlantikê de gava noqar û cengkeştîyên elmanan diditin elman ingilîzan ko bûn û li wan xîn. Li 10ê Îlonê Mister Rûzvelt nitqek got û tê de da zanîn ko ji niho pê de cengkeştîyên emêrikani di Etlantikê de herçî noqar, balafir û cengkeştîyên elmanî yên ko bi biwara wan kevin ewê li wan xîn. Ji xwe elmanan vê paşiyê çend vaporên emêrikani yên ko çek û posat tanin Ingilîterê di Behra Sor û di Etlantikê de bin av kirine.

Li 14ê Îlonê kulnêl Noks wezîrê behriyê di nitqeke xwe de got ko ji niho û pê de vaporên ko ji Emêrikayê çek û posatan dibin Ingilîterê di bin himayeta stola emêrikani de bi rê ve herin. Û stola emêrikani heke bi rê ve rasti keştîyên dijînin hat ewê wan bigire an bin av bike.

Piştî wan qeraran ji elmanan re divêt an çavên xwe li vaporên ko ji ingilîzan re ji Emêrikê çek ditînin bigirin û berdî ew di ber pozê wan re biborin, an şerêkî nû bidin ber çavên xwe û weke berê li wan vaporan xîn. Li gora nitqa Rûzvelt heke elmanan li wan vaporan nexê ji nabe ko noqarên wan di navbera Îslandê û Emêrikê de bigerin. Ji ber ko Rûzvelt emir daye stola xwe ko di wê mintiqê de dirêjî vaporên elmanî bike. Ji vî emrê Rûzvelt dixuye ko Emêrike êdî daye ber çavên xwe ko tifinga xwe biteqîne. Heke Emêrike ketê şer divê ne vî barê Ingilîterê wê siviktir bibe. Lê li gora tifaqa sêbendin heke Emêrike şerê elmanan kir divêt Japon ji bikeve şer. Hingê şerê behrî wê bigehe behra pesîfikê ji û mesele wê mezîn bibe.

HALÊ FRENSE — Wer dixuye ko Frensê ne rahet e. Îşê Merêşal Pêten zehmet bûye. Piştî şerê ûris bolsêvikên frensîz li hikûmeta Pêten radibin. Li Parisê û di hin derên Frensê ên din de li zabî û eskerên elmanan dixin. Berî çendekê li Laval û li hevalekî wî xistine. Brîna Laval sax bû, hevalê wî mir. Dibêjin ko elman ji frensîzan hinekan ji benderên efrîqayê dixwaze. Xilase tiştêk, tevli-heviyek di Frensê de heye, lê bi temamî ne xuya ye.

ÎŞÊ ECEM — Îşê ecem safî bûye. Şah Rîza - Xanê pehlewî terka tac û textê xwe da û ji Tehranê rabû. Kurê wî Şahpûr ket şûna bavê xwe û bûye Şahê Ecem. Ji ber ko eceman der heqê anîn-ciha şertên sondxwariyan de ne dilrast bûn ûris û ingilîzan ketine Tehranê ji. Ecem li ser pêşnihada

XEBATA HAWARÊ

Alî Bedir-Xan Celadet beg ji bo te pir silav
Dir ji zarê te dibare tê de bihna sed gulav
Lew divê esra felaket tarîxa zar û ziman
Edebî şîr û kinayet lavij û lûj dan bilav
Her bijîn pisporê Kurdan tevî Kurdistan bijîn
Da ko tîpên me di çapxanê rijandin zêre av
Çax û hêwana me iro maye bê deng û xebat
Xew li çavê me dibare xem li ser me sed xûnav
Mînet û xîşma vejale mij li sipan gîrtiye
Em di bin da mane jarî hêlîna derdan xunav
Em li bin lingê nejadan bûne gêrik her mirî
Zar û pejmîrde dinalin her bi dîlî lavelav
Tarîxa cihan dixwaze serxwebûn û nav û deng
Yezdanê navdar ko daye dest û ling û çav û gav
Ma dizanî ayê jaran nîne jê re pîrsiyar
Qanûnê cihan seranser bend û serhê wan dirav
Ger nexwînin em nebinin xwîn û cenga serxwebûn
Yan ne çapek nih nebinin dê biminin kal û xwaw
Ma dijîn lawanî Kurdî ger ne ewrê reş here
Hêj bibare dil diyar be wê bibînin roj û tav
Fîrset û zeman nîzane dûr û nêzik çax û heng
Ma ne Hişyar tu dixwazî vî zemanî çax û gav.

HİŞYAR

ûris û inglîzîzan sefaretên elmanî, telyanî, bîrxarî,
romanî û mecerî gîrlîne, û elmanên ko bi destên
wan ketine teslîmî ûris û inglîzîzan kirine. Wer di-
xuye ko ûris û inglîzîzan nîzama Ecemîstanê wê
biguhêrinin.

ŞERÊ ÛRIS — Herwekî me di hejmarê 32an de
gotî bû ûrisan şerê xwe xweş kiriye û xwe li ber
elmanan digîre. Lê wer dixuye ko elman gelek
zorê didin ûrisan û wan pîr tîşînin. Şerîne xwînrîz
di navbera wan de çêdibin. Ûris, nemaze, di eniya
Smolenskê de rabûne berhûcîman ji. Û li gora da-
nezanên Moskoyê ûrisan di vê eniyê de elmanan
26 kîlometir bi şûn de ji veçerandine. Lê ji milê
dîn ûrisan daye zanîn ko elmanan, di bakurê Kiyêvê
de, ketine bajarê Çernîgovê. Di eniya nivro de yanî
Okranayê de elman li ava Dinyeper derbas bûne
û ketine wî milê avê. Bi vî awayî kiyêv û nivgîrava
Kîrîm ketine bin talûkeyê. Wer dixuye ko elmanan
dikin rîya Kîrîmê bigîrin û ordîwa ûris ya ko li
Kîrîmê ye ji welêt qut bikin.

Odesa weke xwe di bin mîhaserê de ye. El-
man hêj ne ketin ê. Li Leningradê şerêko dojelîn çê-
dibe. Berfa pêşîn dest bi ketinê kiriye. Heye ko
ew dojel jê hinek honek bûye.

Di welatê ûris de cihê ko jê re Volge dibêjin,
400000 elman hebûn. Ew elman ji wextê Keterîne
ve di wî welatî de ne. Ûrisan ji tîrsa ko ew el-
man tişteki bikin, rabûn ew ajotîne Sibêryayê.

Igilîz û emêrikanî dibêjin emê bi her awayî
arîkariya ûrisan bikin û em nahîlin ko ûris bişkên.
Wer dixuye ko hin belafîrên inglîzî çûne Rûsyê û
di eniya Leningradê de şerê elmanan dikin.

Herwekî me berê ji gotî bû çekên ûris zehf û
ecêb in. Welê dixuye ko hin tangê wan bi 250 ton
mezin in.

Ji tevgera ordîwa elmanî wer dixuye ko elman
di Okranayê de tişteki nû pêk ditînin, û dikin
li ûrisan derbeke xurt bidin.

BINGEHÊN

GRAMÊRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 7 —

67 — FKÎ, EKE, INE.

EKÎ — Ji bo yekejmara zayendê nêr.

EKE — Ji bo yekejmara zayendê mê

INE — Ji bo gelemjara her du zayendan

Ev veqetandek dikevin paşîya wan nav-
dêrên ko bireserek daye pey wan.

Hespeki delal hat. Hespine delal hatin.

Mehîneke delal hat. Mehînine delal hatin.

Hespeki Soro hat. Hespine Soro hatin.

Mehîneke Soro hat. Mehînine Soro hatin.

Gelek êskere ye ko gava em « hespeki
delal » an « hespeki Soro » dibêjin, ev gotin
ne bi mana « hespê delal » û « hespê Soro »
ye. Em li mîsala « hespeki Soro » hûr bibin.
Di gotina « hespê Soro » de qala hespeki
welê dikin ko bi her awayî bi me nas e. Lê
gava « hespeki Soro » dibêjin ev hesp bi me
bi temamî ne nas e. Bi tenê em dizanin ko
ew, hespek ji hespên Soro ye. Lê ew kîjan
hespê Soro ye; em pê nîzanin.

68 — Veqetandekên nebinavkîrî di pê-
şîya rengdêran de: Veqetandekên nebinavkîrî
ji wek ên binavkîrî, carina dikevin pêşîya
rengdêran. Hingê şiklên wan ev e: i, e, en.
Hespeki min i qenc hebû. Hespine miu en qenc
hebûn. Mehîneke min e qenc hebû. Mehînine
min en qenc hebûn.

Çend mîsalên din:

Ez çûme derên çeman, çem en ser in,
Zoranên bavê te bilind in, berf û baran lê dibarin.
Kurê Haco ê mezin i xwenda. Hespêki min i
sor hebû.

Li gora nûçeyên paşîn emîral Rîder serfeman-
darê stolâ elmanî hatiye Bîrxarîstanê û elman
Behra reş, di benderên bîrxarî de stolkê saz
dikin. Ji bona ko ji wan wargehan û di rîya
behrê re, di Behra - Reş de dirêjî peravên ûris bi-
kin. Dibêjin ko bîrxaran ji talyanan heft torpiyor
kirîne. Ji ber ko Bîrxarîstan dewleteke bêteref e,
divêt cenkeştîyên wê di Çeneqelê re derbas bibin.
Heke ev nûçe rast e, ev torpiyor bivê nevê ji bo
elmanan in. Lê Bîrxarîstan herçend ne ketî be ji
şer, nikare yekcar bêteref bête hesabandin. Ji lewre
gelo tirk ji vî îşî re wê çî bibêjin?

Herwekî xwendevanên me dizanin tirk ji mêj
ve bi inglîzîzan re girêdayî ye. Lê vê paşiyê bi
elmanan re ji peymaneke nelîhevîstîne imza kiri-
ye. Kurdmanc dibêjin: bi gurî goşt dixwe, bi şivên
şîne dikişîne. Bextê romî ye, ma kes pê dizane. . . .

Şam: 16 îlon 1941 NÊREVAN

Şanêk — Gava çend navdêr bi bireserê ve girêdayî ne û ew hemî ji yek mêjerê ne, ji yek zayendî nebin jî, mirov dikare wan navdêran bi yek veqetandekê bi bireserî ve girêbide. Veqetandek ji zayendê navdêra paşin tête bijartin, yanî heke navdêra paşin nêr e, veqetandek nêr û heke ew mê ye, veqetandek jî mê ye. Herwekî li şûna ko mirov bibêje: « Meta min û mamê min hatine » « Pismamê min û dotmama min hatine » Mirov dikare bibêje: « Met û mamê min hatine ». « Pismam û domama min hatine ».

Çend mîsalên din: Hesp û mehîna Lêzgin. Keç û kurekî min hene. Mih û bîzinine zozanan.

69 — Gava ji yekê bêtir bireser bi navdêrekê ve dibin û ew bireser tev de navdêr û pey hev bireserên hev in hingê her yekî wan li gora mêjer û zayendê xwe veqetandekê cihê dibe :

Ava me şêrîn e.

Ava kaniya me şêrîn e.

Ava kanîke me şêrîn e.

Ava kanîne me şêrîn e.

Ava kaniya gundê me şêrîn e.

Ava kanîke gundê me şêrîn e.

Ava kanîne gundê me şêrîn e.

Ava kanîke gundeki me şêrîn e.

Ava kaniyên gundê me şêrîn e.

Ava kaniya gundê ciranê me şêrîn e.

Ava kanîke gundê ciranê me şêrîn e.

Ava kaniyên me şêrîn e.

Avên kaniyên me şêrîn in.

Lê heke di nav wan bireseran de rengdêrek heye, hingê û ji ber ko rengdêr ji bêjeyên negultêrbar e, û ji lewre tu veqetandek pê ve nabe, veqetandeka navdêra ko rengdêr bireserê wê ye dikeve pêşiya wê rengdêrê û wê bi navdêra xwe ve girêdide. Herwekî : gava em « kure Haco ê mezin » dibêjin « ê » ya ko ketiye pêşiya rengdêra « mezin » jî « ê » ya ko bi « kur » ve bûye pê ve ne tu tişt e. Yanî yê ko mezin e, kur e, û ne « Haco » ye. « Haco » biwa meê hingê bigota « Kurê Hacoyê mezin ». Heke me çêli keçên Haco bikira hingê meê « a mezin » bigota, ji ber ko veqetandeka keçê « a » ye. « Keça Haco a mezin » Lê heke me mezinbûn bi aliyê Haco ve da hingê veqetandeka « Haco » pê ve dibe: « Keça Hacoyê mezin ». Çend mîsalên din : Tifinga min a dirêj. Hespêkî min î xurt û beza hebû. Kitêba Hevind a peritî. Mehîna min a kumêt.

70 — Tewanga veqetandekê: Ji veqetandekên nebinavkiri « ek, ek, in » gava dikevin paşiya bêjeyên ko di qisetê de ne kirar lê bireser in, ew ji weke navdêran, têne tewandin û dibin: eki, ekê, ina.

Hespek hat. Ez hespekî dibinim.

Hispin hatin. Ez hêspîna dibinim.

Mehînek hal. Ez mehînekê dibinim.

Mehînin hatin. Ez mehînîna dibinim.

Şanek — Ji qeydê der û di hin cihên Kurdistanê de veqetandeka « in » carina bi « î » û « ê » ye ji tête tewandin; herçend « in » veqetandakeke gelejnar e û parkitên « î » û « ê » yekejmar in. Mesela : Li şûna « goştî bide min » û « avê bide min » « goştî bide min » û « avî bide min » dibêjin.

71 — Gava navdêr bi dengdêrekê temam dibin, dema ko veqetandek bi wan ve dibin mirov dikare hin tipên ko navdêr û veqetandekê bi hev re girêdidin jî navê bêxe û wan kutebir bike. Herwekî li şûna ko mirov bibêje:

« Piyekî, xaniyekî, çirayekê, maseyekê, coyekê, xwesûyekê, kursiyek, xaniyîne, maseya min ».

Dikare bibêje : « Pêkî, yanîkî, çirakê, masekê, cokê, xwesûkê, kursîk, xanîne, masa min ».

(dûmahik heye) C. A. BEDİR-XAN

HEYRAN [1]

Heyran! îşev meçe, li hire be,
Wê bê pêşiya heyranê min nijda şemer
[û ereb e,
Wê te bikujîn, xelk ê bêjîn, Eysmelana
[rehen biye serê loman û sebeba
Li ser serê min hat heyran, mehvanê
[paşmexribê.

Heyran Xwedê xerab bikê Keşanê !
Xaniyê Mir Ehmedê min raserî kolanê
Minê divê ezê şeva nivê şevê herim te
[wafa xal û nişanê gerdenê
Devê min şemiti, keti bi ser lefika ki-
[tana Eysmelanê.

Heyran tu î xirab î,
Tu li derê mala babê min rûdini,
[qet ranabi;
Ti we bikî, ezê bêjim bab û brayên xwe
Ev sêwiyê heyrana ji min venabê.

Heyran digo keçikê ez xirab im,
Ez li ber derê mala babê te rûdinim,
[qet ranabim.

Ti ne bêji bab û brayên xwe
Ti bêji xunkarê dinê islamê ez ji te venabim

[1] Ev heyranêke Botan e; serekê jêliyan bi xwe ji me re gotiye.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
- 7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazîl Nikitîn
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendîna Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerîetê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes . Medhelokên Kurdî Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan . Qralê Kurdistanê . Emîr K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolle . Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes . Berfa Ronahiyê Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Salî	500	Qirûşên Sûri
Şêsmehî	300	Qirûşên Sûri
Sêmhî	200	Qirûşên Sûri

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan . Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emîr Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 34

ÇARŞEMB
15ÇIRIYA-PÊŞÎN 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 34

MERGREDI
15 OCTOBRE 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊHEJMARE

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedisên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Eşîra Jêliyan	Herekol Azîzan
Welat	Sibhiyê Diyarbekrî
Cenga Canî	M. E. Botî
Edebiyata Kurdî	Refîq Hilmi
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Radyowên Kurdî	Hawar
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

187 - Di şevên remezanê de, nîzikbûna we li jinên we, ji we re helal e. Ew cilên we ne û hon ji cilê wan in. Xwedê seh kiriye ko hon di şevên remezanê de nîziki jinên xwe dibûn û we pê nefa xwe dixapand; lê hon êdi tobedar bûn û Xwedê tobe da we û di gunehên we bihort.

Êdi hon dikarin, di şevên remezanê de, li cem jinên xwe biminin, hevîdarên kerem û teqdîra Xuda bibin û fêkiya qederen xwe jê bixwazin.

Heta dema sagurê ko tê de reşiya şevê ji ronahiya rojê ji hev dibe, bixwin û vexwin lê ji wê demê û wir da heta rojavayî rojiya xwe bigirin, dest ji xwarin û vexwarinê berdin û gava hon di mizgeftan de, di itikafê de ne, nîziki jinên xwe mebin.

Ev tixwibên emrên Xudê ne, nîziki wan ne bin. Bi vî awayî Xuda emr û fermanên xwe pêş xelkê dike da ko ew pê bîrewer bin, ji Xwedê bitirsin û dest ji xirabiyê bikişînin.

188 - Malê hev û du bê heq mestînin, talanê xelkê mebin, di neheqiyê de û di xwarina malê xelkê û anîna talanê di wan de, ji bo pişturtiya xwe, ji hakîman re bertilan medin.

Hon dizanin, ew zilm e. Laneta Xwedê li zaliman e. Zalim rûreş in, mîna kafira ne. Kafir dojeketî ne û tê de her dimînin.

Ji te bête pirs kirin :

189 - Mehên nû ji çire ne?.. Bêje : Mehên nû demên rojiyê, fitarê, hecê û ayînen di vê, çaxa dayîna deynan û me-

hikê pêş xelkê dikin. Ji par re derbasi hundirê malan mebin, ev tiştê kirêt e û bê xêr e, lêbelê di deriyan re bikevin xaniyan, guhdariya emrên Xwedê bikin, jê bitirsin, heta ko kerema Xwedê bigehe we.

190 - Yên ko qesda kuştina we dikin, di rîya Xwedê de, wan bikujin, lê yê ewil hon destê xwe dirêji wan mekin, Xuda ji tadakeran hez nake.

191 - Hon li kû derê ji rastî wan dijminên dinên xwe tèn. dest bi kuştina wan bikin û herwekî wan hon ji welatê we derêxistin, wisa ji hon, wan ji welatê wan derênin. Ji ber ko fitne ji kuştinê xirabtir e. Lê di mescida - Haremê de, dest bi kuştina wan mekin, meger wan bi xwe destdirêjiya we kir; ko wan wisa kir wan bikujin, cezayê kafiran wilo dibe.

192 - Heke wan dest ji kufr û kuştinê kişand... Xuda efiw û tobê dide; Xwedê mezin û piyar e.

193 - Heta qelandina fitne û kufrê, di kuştina wan de, pê de herin û dev ji wan bermedin heta hingê ko bête seh kirin ko taet û ibadet bi tenê ji Xuda re ye. Lê yên ko dest ji kufrê dikişînin û poşman dibin, ji wan re dijminîti nayê kirin. Xuda neyarê zaliman e.

194 - Herwekî par, di meha Zil-qadê de, wan rîya Mekê ji we girt û bextê xwe li ser ewleyiya wê meha giran û cihê miqedes şêkêand, wiha hon ji di wê mehê de herin qezayê Emrê û dest bi kuştina wan bikin. Gava hin bextê xwe li ser ewleyiya cihê an wextê miqedes xira dikin ji wan re qisas divê.

Bi her çî awayî yek ji we re xirabiyê dike, bi wî awayî lê vegezin.

Ji Xuda bitirsîn û sinorên heqê xwe bizanin û dîsa bizanin ko Xwedê bi ciwanmerdan re ye.

195 - Malê xwe di rîya Xwedê de bi xweşdili bidin û bi çavtengiyê, xwe bi xwe mavêjine tehlukê, camêr û destvekirî bin.

Xuda ji mirovên ciwanmêr û destvekirî hez dike.

196 - Ko we dest bi Hecê û Emrê kir, ji bo Xwedê, ferz û sinet û ayînên di wan pêk binin û biqedînin.

Heke seba tengasiyekê, weke nesa-xî an girtina rê (şer û kuştinê) nikarin bigehin Hecê, ji we re şerjêkirina deveyekê, çêlekekê an pezekî dibe wacib.

Qurbana we divê di wî cihî de ko tengasî bi ser we de hat, hêj bi xêrtir di Heramê de bê şerjêkirin; û bêri ko qurbana we bigehe wê derê pora xwe kur mekin, yê ko seba nesaxiyekê an nexweşiya serî bivê nevé, pora xwe diqusîne, jê re fidyeyek wacib e.

Hikma fidyê ev e: Sê roj girtina rojiyê an ji şes belengazan re dana şes mid genim an şerjêkirina pezekî.

Heke tengasî naqimîne, û her çend ji dema Hecê bihuriye, yê ko digehe Emrê û heta ko sala nû û dema Hecê bê bi nîmeta Emrê dibe nîzikî xeyra Xwedê, jê re şerjêkirina deveyekê, çêlekekê an pezekî dibe wacib.

Heke qurbanek nakeve destê wî, divê sê roja rojiyê bigire û di vegera xwe de ji divê heft rojên din rojî bigire.

Ev hikmên Xwedê, ne ji bo xelkên Mekê û xelkên dora wê ne.

Ji Xuda bitirsîn û bizanin ko Xwedê bi ezabekî giran diezibîne.

197 - Mehên Hecê mehên hejmartî ne. (Şewal, Zil-Qade û neh rojên Zil-Hicê ên pêşin) in.

Yê ko dest bi pêkanîna ferza Hecê kiriye, bila ew di Hecê de nîzikî jina xwe nebe, dest ji fisq û xirabiyê bikişîne, bi heval, xadim û xulamên xwe re pev neçe.

Çiqas ji destê wî tê bila qenciye bike. Xuda bi vê qenciye dizane. Ji bona Hecê bi peran û zad debara xwe bikin, lê zadê xweştir tobe dia û dilrastî ye.

Gelî mirovên birewer..... Ji min bitirsîn.

198 - Dema Hecê de heke hon, bi kirin û firotinê, bi ticaretê rizqê xwe ji Xudayê xwe dixwazin, ev ji we re ne guneh e. Gava hon ji Erefatê vedigerin, di cihê Meşerîl - Heramê de navê Xwedê binin bira xwe, jê şikirdar û razî bin, hon nezan bûn ew ji kerema xwe riya Hecê a rast da we.

199 - Paşê weke xelkên din, hon ji ji Erefatê vegezin û werin û tobedarên Xudayê xwe bibin. Xwedê ewî û toban dide, Xuda piyar e.

200 - Gava we ayînên Hecê pêk anin û qedandin, herwekî mirov bav û bapirê xwe tine bira xwe welê ji, an hêj bêtir honê navê Xwedê ji dil binin bira xwe û bi mezinahiya wî birewer bin.

Yên ko ji Xudayên xwe bi tenê hêviya malên dinyayê û mezinahiya wê dikin, ew ji axiretê bê behr in.

201 - Lê yên ji wan ko dibêjin: Xudanê me, ji kerema xwe di dinyayê de xweşî û qenciye ji me re li hev bine û di axiretê de me bigihîne kerema xwe û ji me agirê dojehê dûr bike... ji me

202 - Ew ji hêvî û qenciye xwe xudanbehr in. Xwedê di cezadanê û keremkariyê de, bi lez û bez e.

203 - Di rojên hejmartî de, (ango di cejna qurbanê de, ji sibeha roja erefê heta piştîvroyê roja cejnê a sisê) Xudayê xwe binin bira xwe û bi navê wî zikrê bikin. (Awayê zikir ev e: Ê mezintir Xuda ye, ê mezintir Xuda ye, ji Xuda pê ve tu Xuda nîne, ê mezintir Xuda ye, ê mezintir Xuda ye, pesn ji Xuda re ye.)

Yê ko vê zikrê bi lez di nêv du an bi giranî di nav sê rojan de dike jê re tu guneh nîne.

HEDÏSËN

CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

316 - Ji sedeqeyên qenc yek jî ew e ko mirov hîni tiştêkî çak bibe û miroveki di hîni wî tiştî bike.

317 - Keda çêtir ji dan û standina pak û ji keda xebata destan û xwehdana eniyan tê.

318 - Bawermendên çêtir ew in ko exlaqê wan baş e.

319 - Bawermendên çêtir ew in ko kirîni û firotna xwe bi camêriyê dikin, deynê xwe bê zehmet didin û xwediyê deynê xwe aciz nakin û deyndarên xwe na şidînin û na êşinin.

320 - Heçî eqilmend in, serdestê hevalê xwe dibin.

321 - Pir mehrin mevin mala dewlemendan.

322 - Pir mehbêjin li qisûra min me nêre, honê dawî derewan bikin.

323 - Li qisûra comerdajî me nêrin ko pêyê wan semilî, Xwedê wan digire û bernade ko bikevin.

324 - Gunehên mezintir ew in: mişrikî, kuştina xelkê bê rê, asê bûna dê û bavaş, dana şehdetiya zor.

325 - Di roja piştawiyê de piraniya xelkê ji ber gotinên bêrê û beredayî wê bêne êşandin.

326 - Dev û diranê xwe her paqij bigirin.

327 - Bila mirina we tim di bîra we de be, dilê belengaza pê rahet dibe û pozbilind jê ibretê digirin û eqilmend dibin.

328 - Mirovên mezintir ew in ko ji Xwedê tirsiyar in.

329 - Qedre nanê xwe bigirin.

330 - Bawermendê çêtir ew e ko exlaqê wî baş e û xeyra jina xwe dixwaze.

331 - Jina bi zar û zêç ji jinikeke spehî lê bê zaro çêtir e.

332 - Qencyê herî ewilî ji dîya xwe re bike, paşî dîsa ji dîya xwe re bike, cara si-siya dîsa ji dîya xwe re hîke, di pişt re ji bavê xwe re û pişt re li gora nîzikahiya wan ji mirovên di xwe re bike.

333 - Xwedê ji sê evdên xwe hez dike: hakimê adil, mirovê ko ibadeta wî dike û yê ko kesî na ke hevberê wî.

Xwedê ji sê evdên xwe dişeyide: mirovê durû ko paşgolîniya xelkê dike, yê ko bê rê ji xelkê pîr dipirse û yê ko ziaker e.

334 - Xwedê dibêje: gava du mirov bi dilekî pak şirikê hev in ez bi wan re me, lê

heke dilê xwe li hev xira dikin, ji wan digerin.

335 - Di roja piştawiyê de Xwedê ji evdê xwe re dibêje: ez ne sax ketim, te serek li min ne da; ez birçî bûm, te xwarin ne da min, ez ketim tengiyê, te li min ne pirsî; evdê wî jê re dibêje: Xudayê min, ma min çawan dikarî ez bizanim ko ew tişt hatine serê te. Xwedê lê vedigerîne û dibêje: gava car û ciranê te nesax ketin tu ne çûyî serdana wan, ko birçî man, te li wan ne nêri, ko ketin tengiyê, te arikariya wan ne kir, ma ev ji ne mîna wî ye.

336 - Bi serê bav û brayê xwe sund me xwin.

337 - Xwedê emrî we dike, divê hon qedre jina bigirin, ew dê û dot û metên we ne; ma hon na bînin file ji xwe re jinekê mehr dikin û heta mirinê jê na gerin.

338 - Xwedê spehî ye û hejî her tiştê spehî dike.

339 - Pêşîgera xaniyên xwe paqij bikin, mîna cûhiya rêvin me bin.

340 - Xwedê di gunehên xelkê dibore û ji mirovên ko di sûçên xelkê diborin hez dike.

341 - Xwedê bi deyndara re ye, bi wî sertê ko deyndar pereyê xwe bê rê zia me kin.

342 - Xwedê li rû û malê di we na nêre, lêbelê li dil û emelê we dinêre.

343 - Xwedê ji arikarê hewcedaran hez dike.

344 - Xwedê di her tiştî de ji xwediyê sebrê hez dike.

345 - Xwedê ji mirovên ko bawîşka tinin hez na ke.

346 - Xwedê ji mirovên bi vên û xeyret hez dike.

347 - Heke jiu û mêr li hev dinêrin, dilê wan pev re rast e û hejî hev dikin Xwedê jî li wan dinêre, li wan tê rehîmê û li gora dilê wan dide wan. Heke jin û mêr destê hev digirin û pê şa dibin, Xwedê gunehê wan ji destê wan diweşîne û ew ji gunehên xwe pak dibin.

348 - Bi exlaqekî baş mirov digehe dereca mirovên ko hero rojiyê digirin û bi şev ibadeta Xwedê dikin.

349 - Bawermend ew e ko bi şûr û bi gotina xwe cihadê dike, rastiyê dibêje.

350 - Li cem nesaxa pîr rûmêrin û bi dengêkî bilind ma xêvin.

451 - Mirovê ko destek cil dide belengazekî rût, di axiretê de, Xwedê lê tê rehîmê.

352 - Bizane, çawan divê hevalê xwe bibijêrî.

JÊLIYAN

Di hejmara Hawarê a 29an de (rûpel : 10) me hin awayên xebalê şanî xortan da û goti bû ko xortên me ji folklorê re bixetin û herçî starn, çîrok, çîrçîrok, medhelok û mamik in bidin hev û belav bikin. Em dikin iro di vî warî de rêke din ji şanî wan bidin. Eşîrên Kurdisianê û her texlît adet û rêzikên wan. Ma kes heye ko eşîra xwe nas neke. Nemaze heke çend peyayên eşîrekê gihane hev ewê bikarin li ser wê eşîrê tişteki tekûz çêbikin. Ev nivîşarên ha ko gihane hev ewê bikarin tarix cexrefye û jîna Kurdistanê a civakî binin pê.

Ji xwe Osman Sebrî di vê babetê de bendek belav kiriye. Çiyayê Sasonê (Hawar : 27, rûpel : 8). Osman Sebrî li eşîra xwe bi xwe hûr biwa bivê nevē dikari bû tişteki jê tekûztir bine wicûdê.

Ezê iro ji eşîrên Botan qala jêliyan bikin. Ez dizanim ko di vê dendê de gelek kêmahî wê hebin û min dikari bû hinekê wan bidim alî. Lê dema nivîsandina vê bendê de yên ko eşîra jêliyan ji min re gotine ne bi min re ne ko ez ji wan bipirsim. Lê ev bend dikare bi kêrî hinan bêt. Yên ko vê bendê dixwînin heke li ser eşîrine din tişteki nivîsandin, nivîsara wan bivê nevē ji ya min wê tekûztir bibe.

Eşîra jêliyan, eşîrek ji eşîrên Botan e. Eşîrên Botan sih, sih û pênc eşîr in û bi awayê jêrin lêk vedibin : Koçer û dêmani. Koçer ji du birin : Çoxsor û Şilit. Çoxsor : Miran. Alikan, Dudêran, Dawûdiyan, Soran, Garisan, Gergerî. Şilit : Batûyan, Teyan, Xêrkan, Kiçan, Mûseraşan. Eşîrên deşta Slopi : Hewêri, Zêwki, Spêrtî, Reşikan. Dêmani : di vî milê avê de : Meman, Hesinan, (jêrin û jorin) Ebasan, Aliyan. Di wî milê avê de : Berwarî, Erih, Garisan (Koçerên wan ji hene) Welat - Kelhok, Welat - Kêver, Welat - Kilis, Şûvan, Jêliyan, Dêrşew, Hacı - Aliyan, Keran, Harûnan, Slopiyan. Hacı-Bêra : Şernex, Goyan. Eşîrên Botan tev de siliv in.

Eşîra jêliyan serokê wan Resûl axa bi xwe ji min re gotiye. Brayê wî Egid axa û kurmaniê wî Sadiq axa ji bazir bûn û arikariya wî dikirin. Gava li ser tişteki bi hev ne dikirin Resûl axa simbelên xwe ên tîrmû ba dida, berê xwe dida min û digot : «Ma ezbenî, ev ji kû dizanin» û bi vî awayî zora wan dibir. Te digot qey bira û kurmaniê wî ne jêlî, lê berazî an şikakî ne.

Di vê bendê de min zarê Resûl axa, di daira imkanê de, weke xwe hiştiye û ne guhartiye. Ji hin awayên gotinê pê ve; yên ko xweserî xerbdanê ne û nayin qeleinê.

Min notên eşîra jêliyan di sala 1932an de li Hesîçê cem xwe nivîsandi bûn.

CEXREFYA TEBÎHÎ

TIXÛB, ÇIYA, ÇEM, DEŞT, NEWAL

TIXÛB — Min xeriteke cihê jêliyan çêkiri bû û tê de tixûbên wî bi her kitkitên wî şanî da bû. Di dema nivîsandina vê bendê de min xerita xwe peyda ne kir. Bivê nevē

ev kemahike mezin e. Lê min nikari bû ez wê bi aliki bidim. Digel vê hindê li gora ko ez dizanim eşîra jêliyan bi eşîrên jêrin dor-girtî ye : Li baku : Şûvan; li nivro : Hacı Aliyan, li rohelat : Dêrşew, li rova : Keran.

ÇIYA — Cihê eşîra jêliyan hin dest, hin çiya ye; hin zozan, hin ji germiyan e. Cihê germiyan ji cihê zozan zehftir e. Tê de şeş çiyayên bingehîn hene. Çiyayên jêliyan ji bakûr ber bi nivro ev in : Çiyayê Kehniyan, Çiyayê Kosiyan, Çiyayê Pehnik, Çiyayê Reş, Banê Azizan, Çiyayê Findikê.

Çiyayê Kehniyan — Ji Çiravê vediqete, dikeve cihê jêliyan û ber bi rojavê diçe. Di vî çiyayî de çend deriyên mezin hene. Deriyê Kêlostê, Deriyê Beristanê, Deriyê Dizi, di neqeba wan de derîki din heye, jê re Keleha Mîr dibêjn. Li vê derê şawine asê hene ko dewar tê re nikarin herin. Ji wan re Şawa Bihok, û Şawa Selpene dibêjin.

Di nivroyê Keleha Mîr de Kehniya Botê û Deriyê Dehlê hene. Birek ji vî çiyayî heye jê re Başûş dibêjin. Di Başûşê de jî Bênikil, Kehniya Beytik û Ziyareta Geliyê Zêwê û Dola Eynê hene. Di Kevera Dêrawotê de jî du derî hene : Deriyê Şkêrê, Deriyê Asê.

Piştî Dêwikê çiya dibe zîni. Zîniyê Basan û di pey wî re Afîr e, jorin û jêrin. Di van zîniyan de jî çend derî hene : Deriyê Gawat, Kevera Şêx Emer, Deriyê Sûsikê, Keleha Motit.

Çiyayê Kosiyan — Ev çiya ji ji Çiravê têt. Hetanî Emtê jê re çiyayê filehan dibêjin. Jê wê ye êdî dibe Çiyayê Kosiyan. Deriyê Gozê di birê filehan de ye. Warê vî çiyayî guher û kehni ne. Çend derî lê hene: Deriyê Kaşê, Bîrên Lodiyan, Dola Qirikan, Keleha Dêrdê, Dola kosiyan. Ev dol teji rez e. Sotek, hewalek li vê derê heye wek, Qernasisê. Çiyayê Kosiyan di Girikê de xelas dibe û qûna wî dide deşta Mişarê.

Di vî çiyayî de cihek heye dibêjin Mehînan. Ev der erdeke rast e; deviyên wê zehf in. Xelkê Girê Hisênî, Goveşil, Tanzih û Girdaran tê de cot dikin û erdê difetnin. Mehînan ji xwe koz e. Zivistanan koçer tenê û lê disekinin.

Çiyayê Reş — Ji neqeba jêliyan dest pê dike û diçe miqabilî Çelikê. Di vî çiyayî de ji hin der û derî hene. Deriyê Meydanê; (li hire sarincek heye dibêjin Sêrinca Qubletê, serinceke kevn û mezin e, heye ko serinceke romanî ye) Deriyê Diholan, Keleha Mela Hacı, Banê Behivê, Kelehoşik, Deriyê Tilê, Tirba

Hesênê Zer; Hewdân; (tê de çend hewd hene) Bira Gêmê, Birika Qubi, Bira Hırçketiyê, Çêlê Kunmêşê (di çêlê wi yanî zinarê wi de kunên mêşan hene) Deriyê Kêrxwer, Bira Eysîkê, Kopê Kelihê, Meydana Eli Axa, Bira Gewr, Bira Reş, Bihto (cihê rez e) Bira Çalavê, Bira Nizarê Hêvin, Beriha Newiyan (bi xwe berih e, yanî şikeft e, sê aliyên wê girtî, alikî wê berdayî) Kevera Çêlik (di miqabili Çêlikê de ye. Ev kever cihê pezkovi ye, lê de çend geli hene, neçirvan tene van geliyan) Gewra Kêrte, Geliyê Kehniyan, Gêra Nêwiyan, Geliyê Kûr, Geliyê Sor, Nekorte, Pêpelik (rêke asê ye) Mixalete, Ziving, Şkêra Babîs (raserî ava Babîs e, û cihê hırçan e).

Gera Xani — Di quntara Çiyayê Reş de ye. Xanek li vê derê heye; çend berih ji lê hene. Ava Babîs di vê derê de tete ser ava mezin Herçî spindarên cihê jêliya e, ditinin hire, dikin tof û kelek û rêdikin Mûsil û Beşdayê. Sala dexil şirin bê, ji Heskifê û ji Bişeriyê, bi kelekan ceh û genim ditinin hire û difroşin.

Çiyayê Pelniik — Ji Goveşilê dest pê dike û diçe Kifrê. Çiyakî bidar e, koza wi zehf xweş e. Berojê Mir Elmed koz e. Berê Mehrihan ji, welê ye.

Banê Azizan — Banê Azizan ji riya Dara Stewrê dest pê dike, diçe Goyinan. Banê Azizan koza dudêran e, tete heta Devtenûrê, raserî avê.

Çiyayê Findikê — Ev çiya ji nav acî Aliyan, tete nivroyê Banê Azizan, raserî ava Seyidiyan. Ava Seyidiyan di nav Harûnan de ye. Çiyayê Findikê de ji çend derî hene: Ke-la Şêx Ozman, Deriyê Gozê û Deriyê Ga.

DEŞT — Di cihê jêliyan de deşteke bi tenê heye: Deşta Mişarê. Belê yek e, lê belê herwekî dibêjin heranê çavbelek e. Deşta Mişarê deşteke gelek speli û bi hatin e. Her du aliyên destê çiya ne. Qubletê deştê Çiyayê Reş e, paşqubletê wê ji çiyayê Kehniyan e. Drêjahiya deştê bi peyari heşt saet e; ji neqeba jêliyan heta ava mezin. Frehiya wê, ji saetekê heta du saetan dajo.

ÇEM — Ava mezin di ber Çiyayê Reş re dibore. Lê pê ve di cihê jêliyan de hêjayî gotnê sê avên din hene: Royê Babîs, Royê Sor û Cowa Basixirê.

NEWAL — Di cihê jêliyan de Newala Kehniyê meşhûr e. Newaleke biheybet e, dora wê dar û devî û dehl in.

CEXREFYA SIYASÎ TEŞKÎLATA EŞIRA JÊLIYAN

Eşira jêliyan li ser erd lêk vedibe. Di vî erdi de neh hevêrke yanî mintiqe hene. Di her hevêrkê de çend gund hene. Ev in hevêrkeyên jêliyan: Deşta Mişarê, Mendekeran, Lêfên Nêwiyan, Royê Jêliyan, Lodê, Navkura Basan, Mala jorin, Mala jêrin, Dêrûya Kurêşan.

— 1 —

DEŞTA MIŞARÊ

Li Deşta Mişarê hevdeh gund hene:

Girê Hesênî — Gundekî bi dar û ber e. 60 mal tê de hene. Ava kehniya wê boş e. Gund di ser kehniyê re ye. Li dora kehniyê seyrangahek heye bi navê Deravê Miemberê. Hezar mêr dikarin di bin siha darên wê de rûnin. Darên wi spindar, zergoz, çinar, tû, bizo, ben, mazû û berû ne. Hatina wan bi zehfî spindar e. Çandiniyên wan ên avî penbû, kuncî û maşik in. Ên beji ji ceh genim, nok, nûsk û kizîn in. Ava kehniya gund di Qadê re dibore û dikeve rowê Babîs.

Li pişta gund xanik heye jê re dibêjin Ohi. Ev der di zamanê berê de asêgeha gund bû.

Qadê — Qadê dikeve navbera Girê Hesênî û Goveşilê. Di cihê jêliyan de ji erdê wê behalir erd nine. Lê gund bi xwe îro xirbe ye. Tê de avahiya dêr û medreseke kevin heye. Medrese digel milkê xwe, di wextê mir Nasir de guhastine Tanzê. Ava Girê Hesênî, wextê ji Deravê Miemberê xelas dibe dikeve ser milkê Qadê. Di erdê Qadê bi xwe de gelek kanî hene. Ava van kaniyan digehin hev û rowê Qadê ditinin pê; du aş li ber vî rowî digerin. Temamî milkê wê avî ye. Hatina wê, xelkê Goveşil û Girê Hesênîyê dixwin. Ev der gundê Eli axayê qadê bû, maqûlekî jêliyan.

Zorava — Ev gund xelkê Goveşilê ava kirine. Newala Kehniyê di qubletê gund de ye. Royê Babîs, ji gund, 20 deqîqe dûr dibore. Di nav gund de kehni ji heye. Milkên wan ên avî li Qadê ne. Ên beji li destê ji hene. Di çiyayên dorê de ji milk û eqarên gund hene. Xaniyên wan şikeft in. Hin xelk rast bi rast di şikeftan de rûdin. Hinan ji xaniyên xwe li devê şikeftan çekirine. Di nav şikeftan de mezelen mezin hene ko tani [1] kirine; hinek ji bi kuçan diwar kirine û ji hev veqetandine.

[1] Tani kirin ev e: Ji darên bi, bertî, spindar an mazûyan stûnîne zirav ditinin, binên wan didin erdê, serên wan ji didin tehta şikeftê (xanî be giryan) û wan li rex hev dikekinin. Zelamekî hoste bi şivikan wan stûnan bi hev re dihûne û mîdekî dihêle heta ko hişk bibin. Û paşê tewek herî li rûyê wan didin. Ev ji dibe texlîtek diwar.

Rezên gund di qubletê gund de ne û jê du saet dÛr in. Lê ji gund dixuyin. Du aşên gund hene. Pirekê eqîd di ser Babîs re ye, dibêjin ê Pira Haçîkan.

Eynê — Gundekî şên e. 80 mal tê de hene. Kehni deh deqîqe di ser gund re ye. Av ji kehniyê têtê aşê gund, jê dikeve mala Şêxê kal (şêxeki neqşibendi û şêxê jêliyan e) Av ji mala şêx dertê, diçe mizgeftê, û ji mizgeftê belav dibe ser bağ û bistanan. Çiyayê Kehniyan raserî gund e. Çiya hemî rez e; rezên wi ewçend qenc in ko heçko difis weke kehnikê jê diherike. Her texlit fêki lê hene. Gund di nav daran de naxuye. Li piştê gund çiyayekî din heye dibêjin ê Kopê Mikriyan. Xaniyên gund bi zehfî oli [1] ne. Xani hemî ji kevir in, ji kevirê kursî ne. Mizgefteke kevin lê heye, di hewşa wê de quleteynin hene. Mizgeft di zemanê berê de asêgeha gund bû.

Tilmişar — Gundê Resûl axa bi xwe ye. 50 mal tê de hene. Di binê gund de çar kehni hene. Aşek li ber awa wan digere. Erdê gund erdeki bi nan e, û erd hemî avi ne.

Sê deqîqe nîzingî gund girek heye dibêjin ê Girê Yewnan [2] Li serê wi giri qesrek heye, qesreke kevin. Di nivroyê gund, di Çiyayê reş de kelehek heye dibêjin ê Kelehoşîk. Tev de eserên qedimî ne.

Karitan — Îro xirbe ye. Berê 30 mal lê hebûn. Babîs di ber re dibore. Di nav gund de kehni ji heye.

Basixir — 20 mal tê de hene. Cowa Basixirê jê der dibe. Ji gundên jêliyan ji hemîyan bêtir, di vî gundî de birine, penbû, kuncî, maşîk diçînin. Dehlên gund hene. Li piştê gund kelehek heye dibêjin ê Keleha Mela Hacı; asêgeha gund e.

Duav — 20 mal tê de hene. Ji kehniya gund pê ve avek ji Gamêş û Kerkujan têtê. Ji xwe Babîs tê re dibore. Ji lewre ji vî gundi re gotine Duav.

Gamêşan — Gundekî kiçîk e, 10 mal tê de hene. Milkê wi bêji ye; lê derametê wan heye. Wek bacan, kulind, silk h. d. Kehni di nav gund de ye.

Kerkujan — Ev ji gundekî 10 malin e. Milkê wi beji ye. Ji ceh û genim pê ve derametên gund hene.

Xalidî — 40 mal tê de hene. Kehniya

[1] Di cihên Botan de xani li gora tebeqên xwe bi nav dibin. Navko-yekitebeq. Oli-dutebeq. Qesir-sêtebeq.

[2] Gelo navê yewnan bi çî awayê lê bûye. Heye ko ji wextê Ksênefon. Li hejmarê : 32, rûpel 4 fedkirin. Kardûx û welatê kardûxan.

gund heye. Cowa Girikê di nav gund re diçe. Cowa Basixirê di binê gund re diherike. Tirba Şêx Hîsênê neqşibendi di vî gundi de ye. Şêx Xalid ev gund ava kiriye û navê wi daniye Xalidî.

Girik — Girik bi xwe xirbe ye. Şêx Xalid di qubletê Girikê de Xalidî ava kiriye. Berê 40 mal tê hebûn. Cowa Girikê di nav gund re dibore Erdê wi bi zehfî avi ye. Aşek lê heye. Di biniya gund de pireke mezin heye.

Di Girikê de zikakek heye dibêjin ê zikaka fitnê. Carekê siltan Mirê Botan xwestiye Stenbolê. Rîspikî mir heye, ew ji pê re çûye. Wekê gihan Stenbolê, rîspî gote mir :

— Ezbenî, sibehê, ezê cilên te wergirim, bibim mir. Tu ji cilên min wergire bibe rîspî. Ma em ji kû zanin siltan çire banî te kiriye. Ezê herim ba dewletê. Heke siltan ez kuştim, tu vegeri mal. Cihê Botan namîne bêserî. Tuê zarowên min ji bi xwedî bikî. Ê heke siitan qenci bi min kir, ji xwe ew qenci ji te re ye.

Mir tevdira Rîspiyê xwe eciband. Sibehî rîspî cilên mir wergirtin û çû ba dewletê. Mir çend rojan li hêviyê ma, rîspî venegeriya. Mir ji hinekan pirsî. Yekî gote mir : « Tu here mal, mir hêdi venagere ».

Mir vegeriya mal û ji bona xizmeta rîspiyê xwe ba kire kurê wi Elî û axatiya jêliyan da yê. Pênc şeş gundên qenc ji bi ax û av ve dan ê.

Elî axa bû aakî gelek zexim. Gundekî jêliyan heye navê wi Basixir e. Milkên gund zehf in. Lê erdê wi beji bû. Mezinê gund çû ba Elî axa got : « Em bê av in, me divêt em cowekê binin gundê xwe ». Av di Girikê re dibori. Hingê ji Girik di destên Axayê Dêrşew de bû. Elî axa got, herin avê binin. Gundi çûn co kolan. Axayê Dêrşew seh kir, hawara xwe hilanî, hat Girikê. Elî axa ji hawara xwe bir û çû. Li Girikê her du eşran li hev xist. Jêliyan berda dêrşewiyan. Nîzingî pêncî mêr ji wan kuştin. Dêrşewiyan laşên xwe hiştin û baz dan. Elî aya got, sikira cowa Basixirê bi keleşên dêrşewiyan çêkin. Ji bona vî qasî navê vê zikakê bûye zikaka fitnê.

Di navbeyna jêliyan û dêrşewiyan de çend salan bû neyarî. Heta Elî axa nexweş ket, mezinên jêliyan hatin dorê. Elî axa gote wan : Westê ez mirim, min bibin ziyareta Reda Darê û li wê derê veşêrin. Ez mirî bim ji dêrşewî newêrin di ser tirba min re biborin û bêne hewe.

Tirba Elî axa îro ji li ber keviya rê kifş e. Ziyareta Reda Darê li ser rîya Dêrşew e.

Meylanan — 20 mal tê de hene. Ava wan ji cowa miriyê ye. Di vî gundi de tûyên garisî zehf in.

Batokan — 40 mal tê de hene. Ava wan ji cowa miriyê ye. Di çiyayê Beytikê de rezên gund hene.

Îsxasan — Ava wan ya vexwarinê ji bîrê ye. Ava aviyan ji cowa miriyê ye. Fêkiyên wan kêmin in. Xaniyên wan navko ne. 30 mal tê de hene.

Zovaniyan — 40 mal tē de hene. Ava Eynē tēte vī gundī ū di çandiniyēn vī gundi de winda dibe. Dehlēn gund zehf in ū bi merēs in. Rezēn wan di Çiyayē Başūsē de ne. Xelkē gund bi zehfī şêxzade ne.

— 2 —

MENDEKERAN

Gundēn Mendekeran jī li destē ne, dikevin rojavayē deşlê. Li Mendekeran neh gund hene:

Goveşil — Cihê gund tehl e. Dora gund gir ū bistī ne; cihê gund nivz e; dibe wek gêrekê. Berê 100 mal tē de hebûn. Ji roja ko gund şewitye, xelk venegeryan ê. Hin çûne erdê Qadê; hinēn din Zorava jī nû ve ava kirine ū ketin ê.

Girxetib — Cihê gund bilind e, li ser gireki ye, gireki bi devî, deviyēn hûr. Royê Babis di bin gund re dibore. Ev her sê gund yani Girxetib, Bêder ū Gundikê Elkan hema bi hev ve ne. Avahiyēn gund qedere 20 mal in.

Bêdar — Gundekî tēr kehni ū tēr hatin e. 70 mal tē de hene. Spindarēn wê zehf in. Dehl ū rezēn wê jī hene.

Gundikê Elkan — Gundekî kiçik e. 15 mal tē de hene. Ava Babis di ber gund re dibore, kehniya gund jī heye.

Diyê — Xirbe ye. Berê 50 mal tē de hebûn. Gundekî bi av ū spindar e.

Gundikê Sêvan — Gundekî xirbe ye. Berê 20 mal tē de hebûn. Cowa Sêvan di gund re diçe. Babis jī di nivroyê wî re diherike. Kehniya wî jī heye.

Dibêjin ko zilamek hebû, navê wî Resûlê Qêsim bû. Di wextê xwe de mêrekî qenc bû. Di çiyayê Zovaniyan, di Başūsê de cihek heye, dibêjin ê Bênikil. Resûlê Qêsim, li wê derê xaniyek çêkiri bû ū dehyeka rezēn çivê dixwar. Mendekeran pê nikari bû. Ji ber ko pismamēn wî jī zehf bûn. Resûl jī ber timahiyê, rabû ū digel brayê xwe berda pismamēn xwe. Hejdeh mēr jī wan kuştin. Wextê bi tenê ma mendekeran hatin ê, ew ū brayê wî kuştin.

Xirabgewran — 10 mal tē de hene. Ro di ber re dibore. Kehni jī heye. Milkê wan avî ye, lê dehl ū rezēn wan ninin.

Gundikê Îso — Xirbe ye. Berê 10 mal tē hebûn. Kehni heye. Babis di nivroyê wî re dibore. Avî ū dēm e. Di rojavayê gund de mesilek heye: Mesila ava şirîn. Ev mesil tēte ser Babis.

Haçikan — Di nivroyê Geveşilê de ye. Xirbe ye. Berê 40 mal tē de hebûn. Xani hemi şikeft in. Mizgefteke zemanî jī tē de heye.

ÇIROKIYA MENDEKERAN — Dibêjin ko di nav eşira Batûyan de qebileyek heye, jê re Mende-

keran dibêjin. Zilamek jī wê qebilê xwini bûye ū hatiye nav jêliyan ū konê xwe di Çiyayê Reş di guhera Kopê Kelehê de veda.

Wî xwextî Eli axayê bernihî axayê jêliyan bû. Eli axa derkeli bû nêçirê. Ji taştîya wan re hinek xwê diviya bû. Axê gote xulamêkî xwe here wî konî hinek xwê bine. Xulam çû konî. Sofikî pîr mezinê malê bû, heft kurên wî hebûn, her heft jî çekhilgir. Keçek ya wî jî hebû, gelek spehî. Xulam xwê bir ū vegeriya cem axayê xwe ū gote wî: « Ezbenî di wî konî de keçek heye zehf spehî, bi kêri axê têt ».

Wekê xulam holê got, kêfa axê jî hat. Axê got: « Rabîn em herin kon ». Wextê nzingî kon bûn, sofiyê pîr gote kurên xwe: « Cilan bibin binê wê dara mezin, mehvan jī me re hatine ». Cil kişandin binê darê. Axê diviya bête kon, jī bona keçekê bibine. Ban kire sofî ū got: « Mamo! em mehvanên kon in » Mamo got: « Axa heçî mehvanên kon bin, li binê darê rûdinin ». Li binê dara mezin rûniştin, xwarin jī wan re anin. Piştî xwarinê axê gote sofî:

— Bavê kuran, min divêt tu keça xwe bidî min. Ez axayê jêliyan im, tu çiqasî bixwazî ezê bidim te.

Babê keçekê got: Axa weki tu cihê jêliyan hemî bidî min, ez keça xwe nadim te.

Eli axa jī vê gotinê enirî, rabû, berê xwe da Kêrtê; enrî xulamian kir ko herin talanê sofî binin.

Xulam çûn li pezê wî dan. Bû hawar. Her heft kurê wî zilamî siwar bûn bi hawara pezê xwe çûn. Li xulamên axê xistin, yek kuştin ū pezên xwe vegerandin. Xulam vegeriyan ū tiştê ko bi wan re bû gotine axê. Eli axa jûvan bû, hema zilamek rêkir mala wan, ū got bêje wan: Bextê Xwedê ū yê min jī wan re, bila jī cihê xwe nelebîtin, tiştê ko bivên ezê bidim wan. Min neqenc kir, jī ber vî qasî ev fehîtiya ha hate pêşiya me. Ez îro diçim mal, bila sibe hên ba min, ez xulamê xwe jī di wan borim.

Sibehî ew zilamî siwar bû, du kurên wî jī pê re, çû Bernihê, mala Eli axa. Axê zehf qedrê wî girt ū nû got ê: Tu jī kû tē î, ū bi kû ve diçî?

Wî zilamî li axê vegerand ū got. « Ez jī nav batûyan xwini bûme. Min qesta navê te kir. Dih wextê tu hatî mala me, te pîrsa îş ū halê me ne kir. Te hema got, keça xwe bide min, ev di nav eşiran de eybeke mezin e. Ji bona vî qasî min keça xwe ne daye te. Ez îro jī wê nadim te. Ewe ez ū zaroyên xwe ū mala xwe li ber te ne. Heke min liho jī keça xwe da te ev dibe kêmahike mezin. Ez yê kêmahiyê li ser xwe danavinim.

Axê got: Keça te, keça min e. Ji cihê jêliyan te kû derê bivê ezê bidim te.

Wî zilamî got: Hin şikeft hene, jī wan re dibêjin Haçikan, min ew diyetin.

Axê got, here min ew dane te.

Wî zilamî jī mala xwe anî Haçikan. Piştî midekî kurek yê wî çû Goveşilê, ên din Diyê, Bêdar, Girxetib ū Gundikê ū ew der ava kirin. Her neh gundēn Mendekeran jī wan heft kuran zêde bûne, jī lewre dibêjine wan Mendekeran. Ew zilamê xwini pêşiyê Resûl axa bi xwe ye.

LÊFÊN NÊWIYAN

Di Lêfên Nêwîyan de 7 gund hene. Gund tev de li qûna nivroyê Çiyayê Reş in. Ji wi çiyayî re dibêjin kever, çiyaki kêr dar, bi teht û kevir. Di Keверê de pezkovî zehf in. Di van gundan de mirov li ber deriyê xaniyan bisekine te dit hema bû qirçqirça stîrîhên nêriyan. Pez dikevin heta nava gund. Ji erdê van gundan zehfê wî bej ye. Hinek aviyê wan di Royê Jêliyan de heye. Hinek ji van gundan ava Diçlê vedixwin. Hin kehnî ji hene. Hatina wan ceh û genim e. Birinc û penbûyê wan hebe ji hindik in. Tiri û bejîrên wan zehf in; avî ji hene bejî ji. Hatinek ya wan jî êzing û rejû ye. Êzing û rejûyên xwe ditînin ber ava Diçlê û ji ticarên Mûsil û Cizirê re difroşin.

Serkar — Îro xirbe ye. Berê 40 mal tê de hebûn. Ji Diçlê vedixwin. Ev gund di serferberligê de xerab bûye.

Çêlikê Hemeliyan — Xirbe ye. Berê 20 mal tê de hebûn. Ji Diçlê vedixwin.

Geliyê Osman — Di rojhelatê Serkarê de ye. Ava ye, 10 mal tê de hene. Kehnî lê heye, ji Diçlê dût e.

Nêwîyan — 20 mal tê de hene. Kehnî heye. Ji Diçlê saetek û niv dût e.

Di nivroyê gund de xanek heye, dibêjin ê Xana Kewan. Xaneke zehf mezin e. Meze-lin jê hêj ava ne.

Geliyê Heftar — Di rojhelatê Nêwîyan de ye. Îro xirbe ye. Beriya serferberligê xerab bûye, 20 mal tê de hebûn.

Kêrte — Kêrte ji Diçlê du saet dût e. Kehniya wê heye, ava wê boş e. Di cihê jêliyan de bi pirahiya hejîrên xwe meşûr e. Tiri û rezên wê ji zehf in. Di biniya gund de Kêrxwer, Gêrtin û Gêra Hejîran dehl û seyrangah in. Avahiyên gund 30 mal in.

Mala Şêx Mihemedê kêrtfeyî, xelîfeyê neqşibendî di vi gundî de ye. Mizgefteke kevin ji tê de heye. Ev miygeft di zemanê Şêx Xalidê cizerî de hatiye çêkirin. Hezretê Mewlana ji Şêx Xalidê Cizerî re gotî bû, di Cizirê de mesekine, here Kêrtê, midekî li wê derê himine, paşê here Basîretê û li wê derê qerar bigire. Basîret gundek yê dêrşewîyan e. Qubên Şêx Xalidê Cizerî, Şêx Salihê Sibkî û Şêx Xalidê Zibarî tev de li Basîretê ne.

ROYÊ JELIYAN

Di Royê Jêliyan de çardeh gund hene. Ev gundên ha tev de di bakur û di nivroyê Royê Sor de ne. Royê Sor ji qwina Çiravê der dibê û di welatê Bikatê re tete neqeba jêliyan, û jê diçe Diçlê. Gund hemî nîzingî vê avê ne. Gelekê erdê wan avî ne. Birinc û penbûyê wan zehf e. Fêkiyên wan jî gelek in. Hinek ji van gundan di nav darên fêkiyan de naxnyin. Pîraniya xaniyên wan şikeft in. Şikeftên wan gelek spehî û xwesbergeh in. Di nav wan de şikeftên oli, yanî dutebeq hene. Di şikeftan de derî diçin hev. Ji lewre mirov ji serê gund heta biniya gund di şikeftan re dikare here. Wekê li serê gund jîni-kek dan bikute deng diçe heta taxa jêrin; şikeft wêlê deng dîdin.

Pirêdel — Yanî Pirê delal. Ev gund niv-xirbe ye. Îro tê de pênc şeş mal hene. Gund dikeve bakurê Royê Sor. Ji Diçlê niv saet dût e. Di vi gundî de çinareke keverare heye; ava aşekî ji nava wê derdikeve. Di hundirê çinarê de quleteynek heye. Çarnîkarên quleteynê fers in. Tê de yanî di qurmê darê de cihê deh zilaman heye. Li ber vê avê aşek digere. Di nivroyê Pir de, di ser Royê Sor re pireke darîn heye. Biharan wextê av radibe mirov di ser pirê re diçe. Her du milên avê teht in, pir qederê 50 mêtir bilind e. Li vê derê ziyaretê heye dibêjin ê Pirê Delal.

Bernih — Gundê Elî axayê bernihî ye. Elî axa maqûleki xurt bû. Li Bernihê berê 100 mal hebûn. Îro gund bi xwe xirbe ye. Di nivroyê gund de, li ser Royê Sor tehtek heye jê re Keleha Bernê dibêjin. Teht hing du minaran bilind e. Keleha Elî axa li ser serê vê tehtê bû. Di nivê tehtê de nîzingî bişt mezel hene. Ev mezel bi pirahî bi pencere ne. Avdîza tehtê li serê tehtê qul kiwîne û anîne heta Royê sor, û di nav avê re derê-xistine. Di şerên berê de gava xelk di kelehê de asê dibûn û dijmin li wan dihate wer, xelkê kelehê ji serê kelehê û di avdîzê re dihatin heta avê bê ko dijmin wan bibîne. Ji wan mezelen nava tehtê re dibêjin Mira Bernê.

Milkê Bernihê bê qeder zehf e û ava wê têra milkê wî nîne. Ji lewre di tehtan re co kolane û ji çiyayên dorê av anîne. Cihên cowan bilind e. Di hin cihan de co qul kirine pencere êxistine ê, di hin deran de kulekine kiçik tê vekirine. Serê çend salan carekê xelk diçin dikevin cowê û di kulek û pence-

rafi re gelaşan yanî zibîlan tavêjîn dêrve û
cowê paqij dikin. Di Bernihê de mizgeftine
zemani, mizgeftine eqid ji hene. Ji her tiştê
wi xuya ye ko Bernih avahike kevin e, û
merkeza zelamine xurt bû.

Şikeftiyan — Şikeftiyan gundeki mezin
bû. Berê 100 mal lê hebûn, iro ancax 30 mal
hene. Royê Sor di ber gund re dibore; keh-
niya wi ji heye. Xani di nav şikeftan de ne.
Dehlên gund zehf in.

Çemê Gewr — Berê 100 mal tê de he-
bûn. Iro 20 malek lê hene. Gund di keviya
Royê Sor de ye. Kehniya gund ji heye. Xani
di şikeftan de ne.

Marosa Jêrin — Xirbe ye. Berê 30 mal tê
de hebûn. Li ser Royê Sor e.

Marosa Jorin — Berê 40 mal tê de he-
bûn. Iro xirbe ye. Li ser Royê Sor e, û
kehniya wi ji heye.

Asik — Xirbe ye. Berê 50 mal tê de
hebûn. Ava kehniya wê lête ser Royê Sor.

Bileñnan — 60 mal tê de hene. Di cihê
Botan de ev der bi hêjir, hinar û bi dehlên
xwe bi nav û deng e. Cihê wê pariki bilind
e. Ji avê niv saet dûr e. Di gund de kehni heye.

Lodik — Xirbe ye. Berê 30 mal lê he-
bûn. Cihê wê bilind e, xweş e. Ji avê qederê
saetekê dûr e. Kehniya gund heye.

Şikefta Ûsif — 40 mal tê de hene. Rase-
ri avê ye, lê jê saetekê dûr e. Cihê wi bi-
lind e. Kehniya wê heye. Dehlên wê di Çemê
Şikefta Ûsif de ne. û zehf in. Birinc û dirch
(garisê spi) ji diçinin.

Hintaniş — Xirbe ye. Berê 30 mal lê
hebûn. Royê Basiretê di ber gund re dibore.

Goyinan — Berê gundeki gelekî mezin
bû. 300 mal tê de hebûn. Lê iro qederê 70
mal lê hene. Goyinan gundê Eli Hemanê bû.
Mala Eli Hemanê di cihê jêliyan de maleke
kevn e. Gund di qwina rizdeki de ye, cihê
wi bilind e, di bin re roki kûr diherike.
Miqabilê gund çiyaki bilind e. Li ser serê wi
çiyayî kelehêk heye, asêgeha gund e; dibêjin
ê keleha Eli Hemanê. Eli axa tê de rûdinişt.
Xaniyên gund di devê şikeftan de ne. Hatina
wan avi ji heye, beji ji. Du aş li ber ava
gund digere. Birinc û pênbû ji dajon. Hêjirên
wan ji hene.

Findik — 100 mal tê de hene. Av û
hewa wê zehf xweş e. Dibêjin heçî ava Fin-
dikê vexwe û bayê wê li wi bide ew mirov
zû namire. Kehniyên wê boş in. Gund bi
xwe li ser cada Sêrt û Cizirê ye. Hatina wan
avi ji heye, beji ji.

Dêrik — Iro xirbê ye. Berê 10 mal tê
de hebûn. Di vi gundi de kanîne delal hene,
gelek spehî û xweşbergeh in. Cihê gund bi-
lind e, di qwintara Banê Azizan de ye.

Gundên Lêf û Royê Jêliyan hemî koz
in, Zivistanê berf nagirin. Ji bo vi qasî eşira
Dudêran, Zivistanê bi koçerî têne van deran.

— 5 —

GUNDÊN LODÊ

Gundên Lodê çar in :

Lodê — 60 mal tê de hene. Gundeki
gelek spehî ye. Di nav jêliyan xweşiya av û
hewa vi gundi bi nav û deng e. Gundek zehf
bi zêdali ye. Rezên wê hê qeder boş e. Di
vi gundi de berê gelek roris « giyayê rengên
sor û qirmiz » şin dibû. Gelek sabûn ji çêdikin.

Lodê gundê Hesam axa bû. Hesam axa
maqûleki têrnan û dewlemend bû. Dibêjin
savare wî ji nav Xerzan, ji Ridwanê dihat.

Şişil — Ev gund ji Lodê cihê bûye; yanî
bireki xelkê Lodê berî sih sali Şişil ava kiri-
ne û guhastin e. Şişilji weki Lodê gundeki têr rez
e. Kehniyên wê ji boş in. Çiyayê Lodê dikeve
neqeba van her du gundan.

Xwaran — Ji xwe gundeki kiçik bû. Vê
paşiyê xerab bûye. Xelkê wî ji lodê bûn. Ji
Lodê hati bûn vê derê û 4-5 xani ava kiri
bûn. Lê debar ne kirine.

Şêx Şehweli — 60 mal tê de hene. Gun-
deki dêm e. Di binê gund de hinek spindar
hene. Ehlê gund qanlirci ne. Zifistanê gelek
berf têtê vi gundi, û rê têne girtin. Di biniya
gund de tehtek heye, ew text qul kirine û
tê ve riyek vekirine. Jê re neqeba jêliyan
dibêjin. Şêx Şehweli ziyareteke meşhûr e.

— 6 —

NAVKURA BASAN

Di Navkurê de çar gund hene :

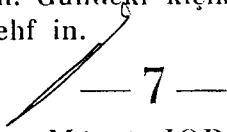
Basan — Berê 100 mal tê de hebûn. Lê
iro 10-15 mal lê mane. Gundeki dêm e. Di
dora gund de birkin hene. Li ber van birkan
titinê diçinin; titineke xweş lê çêdihe. Di cihê
Botan de titina Basan meşhûr e. Rêzen gund
zehf û taze ne. Kehniya gund ji heye.

Milan — Gundeki dêm e. 30 mal tê de
hene. Ava wan ya vexwarinê ji birê ye. Li
devê gund hinek dehlên wan hene. Di bin
gund re cihêk heye dibêjin ê Serê Herexê.
Kehniyeke mezin lê heye. Ava kehniye diçe
heta Tanzê. Perên avê hemî spindar in.

Dêwik — Li ser tixûbê eşira Kêver e.

20 mal tê de hene. Kehnîya gund heye. Avî û bejiyên wî ji hene.

Dêrawid — An Dêra Dawid. Dikeve rojhelatê Basan. Gundekî kiçik e, tilin û rezên wî baş û zehf in.

MALA JORÎN

Mala Jorin heşt gund hene :

Tanzê — Berê bajar bû, digotin ê bajarê Tanzê. Îro gund e, 60 mal tê de hene; gundekî zehf bi av û dar û fêki ye. Gund dikeve rojavayê Eynê. Spindarên wê bê qeder zehf in. Di cihê jêliyan ji vi gundi têrspindartir gund nîne.

Tanzê di Kurdistanê de cihekî bi nav û deng e. Cihê hakim û aliman e. Mirên Botan tê de sikeh birîne. Nemaze di wextê Mir Nasir de gelek sikeh hatine birin. Hetanî iro wextê gundi erdê ditetinin sikehên mirên Botan peyda dikin.

Medresa Tanzê mereseke meşhûr e. Di wextê berê de 500 feqeh tê de dixwendin. Medrese heta wextê Bedir - Xan begî ava bû. Bedir - Xan beg cihên wê ên herifti ji nû ve da bûn ava kirin. Îro ji qederê 40 mezêlên ava fê de hene. Quba Mir Nasir di hewşa Medresê de ye.

Ji mala risipiyê wan re dibêjin mala Emer - Reşê.

Dibêjin ko Têmûrleng Tanzê vegirti bû, lê ne gihâştî bû Dêrûya Kurêşan. Eskerên wî li hire şikestin û bi şûn de vegehiyan.

Qawix — Dikeve nivroyê rojavayê Tanzê. 60 mal tê de hene. Cihê gund rast e. Gundekî bi av û spindar e. Bakurê gund çiya ye.

Motita Emer — Ev gund nizingî ava Bihtan e. 20 mal tê de hene. Bakurê gund çiya ye. Li ser çiyê kelehek heye jê re Keleha Motit dibêjin. Ev keleh di wextê berê de asêgeha gund bû. Li pišta gund qubek heye, Ebû-Tihar, ziyareteke êzdiyan e.

Motita Seyid — 40 mal tê de hene. Gundek bi dehl û spindar e. Kehnîya wî boş e. Aşê gund heye.

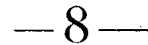
Sûsik — 40 mal tê de hene. Cihê gund girik, newal û mesil e. Pišta gund çiyayekî bi rez e. Gund dikeve bakurê Motita Seyid.

Gawat — Cihê gund wek yê Sûsikê ye, lê jê bilintir e. Di nivroyê gund de çiyayek heye dibêjin ê Kevera Şêx Emer 20 mal lê hene.

Çemê Pirê — Gund nizingî ava Bihtan e.

20 mal tê de hene. Gundekî bi werz e. Cihê gund bilind e. Kaniya wî boş e.

Gêra Wişiyê — Îro xirbe ye. Berê 50 mal lê hebûn. Cihê nêçirê ye. Kewvedan û kewgiriya wî zehf xweş e. Gund dikeve rohelatê Gawatê.

MALA JÊRÎN

Delî gundên Mala Jêrin hene :

Kifrê — Îro xirbe ye. Berê 50 mal tê de hebûn.

Girdaran — 80 mal tê de hene. Gund dikeve nivroyê Tanzê. Gundekî avî û dêm e. Biniya gund newal e. Di vi gundi de erdek heye dibêjin ê Qusêr. Di vi erdê de bêrmek heye, bêbini kûr e. Dora bêrmê hemî penbû û birinc e.

Koxikan — Cihê gund teht e, li ber Royê Babîs e. Newalek heye, jê re dibêjin Newala - San. 20 mal tê de hene.

Serderinc — Îro xirbe ye. Berê 30 mal lê hebûn. Xaniyên gund şikeft in. Di pišta gund re rê naşixule, deverine derî ne.

Lepikê Şêr — An Lepikêşêr. Îro xirbe ye. Berê 50 mal lê hebûn. Gund li ser devê latekê ye. Xani şikeft in. Di bin re Royê Babîs diherike. Cihê gund ji avê gelek bilind e. Mirov ji binî dinihêre serê tehtê, kumê mirov dikeve.

Di vi gundi de zilamek hebû, mezinê gund bû. Digotin ê Haciye Hesoyê. Emrê wî çû bû 115 salan, Lêbelê tu kêmayî ne keti bû eqlê wî. Maqûlên dora jêliyan rêdikirin pey, ew dibirin cem xwe, ji bona ko şîretan li wan bike.

Berê şêst salî, Ferhad axa, zabitê jendermê qeza Dibê hati bû Lepikê Şêr. Ferhad axa bi xwe kurdmanc bû, ji xelkê Bidlisê. Wî wextî kurê Haci, Heyro mixtarê gund bû. Haci jî ji derve, li ber dîwarê xênî rûniştî bû. Ferhad axa bi çend nefaran ve gihâştî bû raserî gund. Gotin, ve ye hinek esker hat. Haci got, cihê min bibin mal de. Kurê wî got ê : « Çîre tiwê biçî mal de, Ferhad axa ye » Haci got : « Kurê min ma ez ditirsim diçim mal, min navê ez kumê ser bibînim ». Cihê wî birin mal ve.

Ferhad axa hat, peya bû, û gote Heyro : « Ka xwalê Haci ». Heyro got ê : « Xwe ji ber te veşartiye ».

Ferhad axa ban kir ê : Xwalê Haci, çîre tu ji ber min revî ? Ez jî wek kurê tê me.

Haci got : Ez ne ji ber te revîme. Ez ji ber kumê te revîme.

Ferhad axa got : Wekî ez vi kumê sor deynim, tiwê bêî ba min ?

Haci got, belê. Ferhad axa kumê sor danî, Haci jî hat balê û jê re got :

— Ferhad axa, ezê ji te re mesela kumê sor

bîbêjin. Berî nîha wextê ko kumê sor hêj ne hatî bûn vî welalî; virkerê vî welatê ez bûm. Ji xêri min kesekî din nizaniya viran bike. Wekê min jî min dikir ez vîrekê bikim, êvarê min taxek titina Dêwikê dida hûr kirin, min digote Gozê (jina wî) « Cihê min başqe deyne, şkevika titinê jî deyne her serê min ». Heta sibehê min qelûn vedikişand, min lihêfa xwe jî dikişand ser serê xwe, min mitale dikirin, heta spêdê. Min ew şkevika titinê hemî vedixwarin û ez saetkê jî ranedizam. Min vîrek pêk dianî, ser û guhên wê didan hev û min ew vîr di civata maqûlekî de digot. Heta deh panzdeh rojan kesî nizaniya ko ew vir e. Wextê kumê sor hatin vî welatî ez dibînim di civatekê de zilamek radibe vîreke mezin dike; ew jî dizane ko vir e, ehlê civatê jî. Lê ne ew li ber xwe dikeve û ne kes dibêje ev çî vir e, te kiriye. Ji her vî qasî min navê ez kumê sor bibînim.

Bûtehran — Raserî Diclê ye. 10 mal tê de hene. Xaniyên wî şikeft in. Cihê gund bilind e. Milkê wan dêm jî heye, avî jî. Ji xwe herçî gundên Mala jêrin in, di Qusêrê de milkê wan heye.

Wehsid — Gund li ser rastekê ye. 20 mal tê de hene. Milkên gund avî ne. Di nav gund de kehnî heye.

Seyfi — Di ber vî gundî re ava Bihtan di-gehe ava Diyarbêkrê. Kehniya gund jî heye. 40 mal tê de hene.

Balak — Gundekî xirbe ye. Berê 30 mal tê de hebûn.

Bawerneker — Xirbe ye. Gundekî bi spînder e. Berê 30 mal tê de hebûn.

— 9 —

DÊRUYA KURÊŞAN

Di Dêrûyê de neh gund hene. Gund bemi di newalekê de ne. Her du milên newalê çiya ne. Milê bakur Çiyayê Kehniyan, milê nivro Çiyayê Kosiyân. Babis di newalê re dibore û taveje Diclê. Hatinên van gundan bi pirahî goz, rez, birînc, spîndar û her texlit fêki ne. Gund di nav daran de wînda ne. Heta ko mirov nekeve nava gund xaniyan nabîne. Nemaze gozên wan zehf in. Bi tenê di Reşênê de qedere (10 000) goz hene.

Di çiyayên van gundan de sümên kevin zehf in. Dewarên van gundan jî ber herfê şes mehan nikarin berdin.

Reşêne — 100 mal tê de hene. Gundekî têrkehnî ye. Deh deqîqe di ser gund re jî qwîna Çiravê kehniyek der dibe, navê wê Kehniya pehn e. Cowa aşekî jê çêdibe. Ava wê hewqas sar e ko mirov hi derbekê de nikere têr vexwe. Ava vê kehniyê di nav gund re derbas dibe. Bi rê ve ava çend kehniyên

din tevli wê dibin, ev av dibe rok. Aş di nav gund de ye.

Emtê — 20 mal tê de hene. Babis di ber gund re dibore. Kehniya gund jî heye.

Kehniya Biyê — Kehniya Biyê di cihê jêliyan de kehnike bi nav û deng e. Di dora kehniyê de zehf darên tû û fêkîne din hene. Serê kehniyê dibe sih û seyrangeh e. Avahiyên gund 10 mal in.

Bêngov — Guhd îro xirbe ye. Berê 10 mal tê hebûn

Eleziz — Ev gund di sala 1930î de ava bûye. 10 mal lê hene.

Xaniyê Nizêr — 20 mal tê de hene. Kehniya gund heye.

Basnê — Gundekî bi dar û kehnî ye. 30 mal tê de hene.

Kûşê — Avahiyên gund 40 mal in. Gund kehnike spehî heye.

Kûşa Kevin — Herwekî kurdmanc dibêjin: Nû hatin, kevin xelal in, piştî ko Kûşeke din ava bû, Kûşa Kevin xerab bûye.

★ ★ ★

Piştî ko me tixûb, çiya, çem, deşt, newal û gundên jêliyan gotine emê niho tiştîne din wek heywan, dar, giya, kulilk, pişe û sinhet, hekîmî, hin adetên vê eşirê, hatinên axê û malmezînen jêliyan bibêjin.

HEYWAN — Heywanên wan ên kedi her texlit terş û dewar in: pez, hesp, ker, hêstir, ga, çelek û gamêş. Hespên wan bergir in. Nik xudanmêraqan hespine kihêl jî peyde dibin.

Herçî heywanên kûvî, di cihê jêliyan de ev heywanên ha peyda dibin: hirç, piling, yişk, qwîz, rovi, kêrvoşi, heftar, sixûr, kuri-~~beşk~~, beraz, guri, siorî, jîjo, seravi, pezkovi, gornebaş, mar (texlitê maran: korêmar, marê-reş, marê-teyar, tirmar, keşkîni, kerê, dûxşûjin, stobazin marê avî) marmarişok, kêlgeratik, gungumok, halizêrk, şemsemotik, dûpişt, nişk, koremişk, şevîl, xilt, cirt, zof, begmar, mûri (texlitê mûriyan: reş, hesinbazik, zer, gêrik, rêviş).

MASÎ — Cewr, ferxewer, şehot, mak, marfasi, naqor, sêlexwer, hesinok, zîkdêlik. devhosp, bîrek, hefrî) beq, reç, kêcal, kûrkûrik, meretest, çohir.

TEYR — Qertel, şahin, wilîh, dubrak, laçin, kurt, şisyarik, bazih, başok, hâm, peyok, kûnd, leyleg, qir, qireşek, qira - piştikulav, danisêrik, qijik, çilêçilê, kew (kewê gözêl, kewê çir, kewê sūsik, kewêkenger) tiyili, zeçele,

silak, kurkirinek, gefvêre, darlutik, kevok, dolayrêsk, por, beztik, zervûr, tîf, qîfîk, çûkmaşîk, îbêd, kevak, bilbil, sehlûl, şivannijûlik, miriska avê, miriskor, kutêpir, bêl, qûng, werdek, qaz, xeyvas, hacîfêsk, semaavatik, tez-zheti, dawidê dunikil.

DAR, MÉW, DEVÎ — Di cihê jêliyan de her texlit darên bi ber û bê ber hene: Hir-mê, karçîk, xox, hilû (çend texlit in: hilûyê zer, hilûyê rês, havîni) qeysi, mijûnjîk, hêjir (çend texlit in: bêhnali, şingûli, zeyîk, kê-kevanî, dirbi, hacanî, rijîk, tefari) bihok, hin-ar (çend texlit in: tîrş, şêrin, rarişok) sêv (çend texlit in: gulijok, şekiri, xişxişok, eme-rê reş, xeyli, çernkeri) tû (çend texlit in: reş, ezzeqi, garisi, şemi) tûtirik, kizwan (gir, hîr, bitan, benhîrîk) mazû, gîfor, gîrk, gîrol, gulîj, berû (berûyê berû, berûyê mazû) be-rani, gozû, belafûk, simberî, êyrist, sovedar, spîndar, bî, benîstok, kexol, berav, gulşîrem, gez, ajîk, behiv, sênc, çînar. Texlitê tiriyên wan ev in: teyîfi, gozane, sinceri, kerxûsi, gençiki, gewrê mir, gewrê melimo, reşê çê, sorê dîfsê, berisane, tortori, gozavê sor, bihê tal, tiliya zeynebê.

GIYA — Giyayên xwarbar yanî, yên ko tene xwarin: Quzmaz, tolîk, sorvaz, şîmrok, şîrk, tîrşok, kepeng, kengzer, helîs, kîqadik, sêvbiyerdê, pariyê milbê, berîk, gozerêbik, spîndik, gulmêw, selîk, pûnk, kariyê belek, kariyê - kelehe.

Giyayên nexwarbar û kulilk — Giyares, nefel, keliik, ket, çever, zirçîk, giyayê keran, kelenper, karîs, firêz, sorîk, nêrgîz, hendekû, bêzan, hêro (hişk dikin, dikin toz û jin porên xwe pê dişon; por pê nerm dibin) sosin, gemgilok, beybûn, kulilka Nisanê, bilikazîk, bûklîndêr, rihan, rihana lawan, gûl, şîlan.

PÎŞE Û SINHET — Di nav eşirên Botan de herçî dêmanî ne di tevnê de kêin; ko-çerên wan xurt in. Di nav jêliyan de jin keş, penbû, hîri dirêsin, bi lêşiyê goran çêdikin, Hinek ji tevnê çêdikin, lê sivik. Wek tîrîk û ciwal. Penbû bi dolavê dirêsin dikin ris û rêdikin Sêrtê. Sinhetkarên Sêrtê heqê destên xwe dibin û pê çaw û stenboli çêdikin.

Di nav jêliyan de qeleçî hene. Ev qe-leçî gêsîn, hêjing, serad, kêr, milheb, hestif, dirêşik û kilpidanan çêdikin. Hin ji van qe-leçiyên bi sinheta tişngê ji dizanin.

Bacoli, reşikan çêdikin û xeratiyê dikin. Xelk bi pirahî cenan û cotkar û rezvan in.

HEKIMÎ — Li Kurdistanê hekimî bi zeh-fî wek malmelan, emajî ye. Ji wan hekiman

re, hekimên kurdmaçî dibêjin. Her eşirê ma-la hekimê wê heye. Hekimên jêliyan ji eşira Alikan in; mala Silêmanê hekim.

Ev hekim her tex it nexweşî û birinan derman dikin. Birinan bi kewê derman dikin. Rûn û hingivîni tevli hev dikin û pê dikewi-nin. Fîtilan ji bi birnan didin. Ji bo kewê dermanekî din ji beye. Wi derwani ji giyê û ji dermanê spi yê şexsanê çêdikin. Ev, ji her dermanên dia rahatir û çêtir e. Dermanên piştî kewê ji hene, zehfêr wan ji giyê çêdi-kin. Wan giyan hekim bi xwe ji çîyan didin hev. Heke berik di nav hestî de ma, goşt di-qelêşînin û berik derdixînin. Carina hestî di-şkê. Hingê wi dicebirînin. Berik bikeve sêvo-kê û di milê din re tavêje, dermanê spi da-tînin her du devên birinê heta ko şewata wi bigehe hev. Hekim bi goşt û xwarînine din qewet didin birindarên xwe.

Carina birindar ji tîrsa çanê xwe dimi-rin. Ji lewre birindaran bi tenê nahilîin. Xelk tene dora wan û nav didin wan.

Xwarîna nexweşan bi adetî tiştine tîrş in. Hinarê şêrin, şorbeşîr, hingivî, epraxê bi-rîncî; diklozê bisti ji didin wan.

Nexweşiyên ko di nav jêliyan de peyda dibin an yên ko pê bihîstîne ev in: Tê, êşa zirav, zerîk (zerika reş, zerika zêr) xûri, so-rik, êşa giran, zîkêş, qolînc, bayê sor, bayê spi, gûhês, serêş, çehvîkûbûn, devkûlbûn, tit-ntê, zûn, pûv, xilt, mîzvoki, keçêli, geyîk, arşîm, serîpayî, kuxîk, laya sêroje, helîk-wik (heftûvik) dilês, xîrak, nekîs, beşîk, halêq, şîrîmak, argûsketîin, mûmar, kulmêrû, bûkîk, perde, ewr, axa-reş, sikûlok mekulok, qofi, bîj, devxvari, falînc, hêvketîin.

Bi hekiman re bazar e; heke nexweş rahet bû heqê xwe dibe, heke bi birin an bi nexweşiya xwe ket hekim bi xwe tu tiştî na-xwaze. Herçî nexweşiyên sivik xelk xwe bi xwe derman dikin Jinên sere bi dermanên wan dizanin.

Li Kurdistanê, nemaze di cerahiyê de hekimîne bi nav û deng peyda dibin. Ev he-kim ji eşirên din tene xwestin.

Peyayê ko di şeran de birindar dibin heqê hekimên wan axa dide.

HATINÊN AXÊ — Di zemanê berê de, gava axatî hebû û Kurdistan li ser rêzîka xwe a kevin bû eşiran wêrgû dida axayên xwe. Hatinên axayê jêliyan ev bûn:

Doşani — Li Bîharê her gund li gora halê xwe pezek an dido an hêj bêtir dibir axê.

Kesim — Li Pehizê, her gund li gora zêdayiha xwe barek dido difs, birinc, genim dida axê.

Edani — Di êdan de êdaniya axê hebû. Pez, dexil an difs.

Deman — Axa xurt biwa ne dihişt ko bajari deman bikin. Axê deman bikira fêda gundiyan ji tê de hebû.

Spindari — Di Gera Xani de li serê tofa spindarê axê hela pênc mecdiyan dibirin. Di tofekê de (300-500) spindar hene.

Davikê Qemçûrê — Wextê qemçûrê wekê qemçûrçî dihatin û diketin gundan axê pezê gundiyan ve lişartin. Gundiyan ji tiştê dida axê.

Ticari — Wextê ticar dihatin û hin tişt dikirin, di wê dan û standinê de para axê hebû. Para axê mixtaran ji ticaran distand û didan axê. Li serê pezêki çexiki. Li serê hiriya pezêki qemeriki. Li ser xunkariya tewaş çexiki (xunkari heft heqe ne)

Pêrûya Kozê — Koçerên ko dihatin erdê jêliyan heqê koza xwe didan xwediyên. Jê pê ve xwediyê kozê pêrûya axê ji wan distand û dida axê. Ev koçer di mideta ko di erdê jêliyan de diman, li bin destê axayê jêliyan bûn. Şer biwa digel jêliyan diçûn şer.

Ev hatinên axê ên binavkiri bûn. Ji van pê ve axa biçûwa ba mir an ba hikûmetê, teşxêleyek lê biqewimiya ji eşirê distand. Di-san axa milkek bikiriya û pereyê wi têr ne kira pereyê mayin li gundan beş dikirin û mixtaran ew pere didan hev.

CEZA — Axaxê jêliyan wek axayên Kurdistanê ên din xelkê eşira xwe cirm dikir. Ji cezayê ko ji xelkê dihate standin para axê ji hebû.

Dizi — Axa li malê dizi digeriya, heke ew peyda kir vedigerand xweyi û tiştê jê ji xwe re hiltani.

Kuşli — Axê mala xwini talan dikir û dida xwediyê kuştî û ji xwe re ji tiştê dibir.

Birindar — Axê heqê birinê ji carih distand û dida birindar. Tiştê ji ji xwe re dihişt.

Dawa — Ji dawayên ko axê bi xwe şerîta wan dikir heqê qazitiyê ji wan distand.

MALMEZINÊN JÊLIYAN — Herwekî me di teşkilata eşira jêliyan de û di rêza gundên wan de gotine, me selûtiya şeş malmezinên jêliyan kirine.

Eli Axayê Bernihî — Tiştê ko me di heqê wi de zani di gundê Bernih de gotiye. Îro ji mala Eli axa tukes ne maye. Bernih ji gundên Boyê jêliyan e.

Eli Axayê Qadê — Eli axa ji gundê Qadê ye, ji gundên deşta Mişarê. Ji mala wi du zelum hene

Eli Hemanê — Ev Eli axa ji Goyinan e, gundekî Royê Jêliyan. Ji vê malê ji çend zelum hene.

Hesamê Lodê — Ji xwe herwekî nav li ser e, Hesam axa lodî bû. Çend zelum ji vê malê ji hene.

Mala Eli Bekiran — Mala Resûl axa, axayê jêliyan a iro bi xwe ye. Çirokiya vê malê me di gundê Mendekeran de gotiye. Şecera Besûl axa ji ev e: Bekir, Eli, Miheme, Resûl, Miheme û kurê wi Resûl axa. Navê kurê Resûl axa ê mezin, yanî weliehdê wi, Evdîrehman e. Resûl axa li bin xetê ye, li Deşta Hesinan, di gundê Çem - Şeref de rûdine, û azayê meclisa mihafeza Hesiçê ye. Xwedê rikêba wi dirêj bikir.

Şam : 18 Îlon 1941 HEREKOL AZÎZAN

WELAT

Welat tu î, çavreş î
Tev bihust û her xweş î
Jiyin di te, pir geş î
Tu î, tev bax û bistan.

Ez fedekarê te me
Ez bi gotiya te me
Leşkerê ala te me
Mirin li ber te erzan.

Erdê te jî zehf bi xêr
Birçî nînin, hemî têr
Peyayên kurd weke şer
Piling in ew, li çîyan.

Ji bo te dilkelî ez
Dikim bigchim bi lez
Da bibinin mîrg û rez

Herçî zozan, Serhedan.

Lê çî têtê min ji dest
Mame bêhiş û sernest
Bo armancê divê west
Aza bibi Kurdistan.

SIBHIYÊ DIYARBEKRÎ

CENGA CANÎ

Hilo rabe birayê min tu kanî
Ji hewşê carekê derkev li banî
Ji xew rabin hemî tev de bi carek
Binêrin qenc li halê vî zemanî
Biher e dê biharit ewr û ezman
Heşin kir dexl û danek bo me anî
Xebat e her xebat e her xebat e
Bi ceng bin mal û mîndal û bi canî
Rojên serma bizanin iro çûne

Ji iro paş xweşî kelte zozan î
Li dotmama xwe be aşiq eya kurd
Tu qedrê wê bizane her giran î
Me xemîandî ji bo te bûkeke taze
Ji destê xwar û bedxwaran deranî
Ji nav bûkan ew e pêşkêşa hemyan
Şeveq roj e bilind e aşîyan î
Hemî dînya dixwazit wê bibinî
Tinê em xef dikin li jorê xanî
Ji bo te yek nivîştî botî çêkir
Divêtin ka çî gotî tu bizanî
Bi şahî be bi şahî be birao
Tu her bîji bi dînya şadimanî.

M. E. BOTÎ

REWŞA DINYAYÊ

ŞERÊ ÛRIS -- Ev şer bêî ko xwe sist bike dom dike. Ûris gelek li ber xwe didin û bi mîrani şer dikin. Lê ji wan re çek û posal divêtin. Ingiliz û emêrikaniyan soza xwe da bû Ûris ko arikariya wi bikin. Ji bona vê yekê ji konferansê di Moskoyê de wê bihata danin. Di vê konferansê de işê arikariyê wê bihata mizakere kirin.

Ev du meh in, dinyayê qala vê konferansê dikir û Ûris dixwest ko konferans zûka çêbibe. Dawî dawî li 28ê Îlonê nîminendeyên Ûris û ingiliz û emêrikani di Moskoyê de gihauc hev û dest bi mizakera işê arikariyê kirine. Ingiliz û emêrikaniyan digot şer bi hatina Zivistanê ji xwe wê bisekine, û li Biharê wê ji nû ve dest pê bike. Heta hingê ji wê wext hebe ko em bikarin arikariya Ûris bikin. Lê Ûris dibêjin şer li Zivistanê nasekine, elman di şerê xwe de wê pê de herin û Havîn û Zivistan ewê dirêji me bikin, ji lewre divêt arikariya ingiliz û emêrikani bê derengi û etlahî bigehe destên me.

Ingiliz bi xwe di şer de ne û ji her wextî bêtir hewcedarê çekan in. Çekên ko ew bi xwe çêdikin ne hesi wan e, û ji lewre ji Emêrikê çek û cebîrxanê ditinin. Herçi Emêrike ye, febrîkeyên wê tev de ji bo dewletên ko şerê elmanan dikin dixebîtin. Nemaze ji ingilîzan re. Ji milê din Emêrike ji nû ve ordûkê çêdike, ordûke mezin. Ji vê ordiwê re ji çek û posal divêtin. Ordiwa emêrikani berê (225000) zelam bûn. Îro ew ordû gihaştîye milyon û nîvekê. Ji milê din tiştê ko ji Ûris re divêt bê hed û hesab e.

Ingiliz û emêrikani dixwazin bi her awayî arikariya Ûrisan bikin û nehilin ko Ûris bişkê, lê herwekî Mister Çorçil gotiye Ingilîterê nikare çekên girava xwe kêm bike. Ji ber ko elman dikare berê xwe ji Ûris bade û bide ingilîzan.

Mister Çorçil li 30ê Îlonê di meclisê de li ser vê meselê xeber da û got ko di vî şerê mezin de gelek nişkegavî hene, yanî tiştine welê ko dikarin ji nîskekê ve biqewimin. Ji lewre ji sondxwariyan re divêt di ner qada şer de hazir û xurt bibin.

Li gora gotina Mister Çorçil vê Zivistanê elman dikarin şê tiştan bikin : Şerê Ûris bisekininin û di riya Libyayê re dirêji Mîsrê bikin. Di riya Spanyayê re dakevin Efrîqa roava.

An berê xwe bidin girava Ingilîterê û rast bi rast dirêji ingilîzan bikin.

Ji roja ko şerê Ûris dest pê kiriye tiştê heye ko hergav têtê birê û di dora wi de gelek axaftin çêdibe. Ingilîterê esker derêxista Ewropayê û ji par re li elmanan bixista. Bi vî awayî Ingilîterê ji nû ve pê li erdê Ewropayê dikir û barê Ûris ji sivik bibû. Hebû ko bi vê derbê elman bişkê û şer ji xelas bibe.

Dema Mister Çorçil di meclisê de xeber dida ev mesele ji vebû. Serekwezîrê ingilîzan di vê babetê de stexilî û got ko herçend di şerê Ûris de xesareke mezin giha be ji elmanan ordiwa elmanan hêj xurt e. Jû pê ve Mister Çorçil da zanin ko ev mesele işeki eskerî ye. Ji lewre nabe ko li ser vê meselê êşkere bête xeberdan. Ji ber vê yekê serekwezîrê ingilîzan ji meclisê re ne da zanin heke ingiliz dikin esker bişinin Ewropayê û heke şandin, kengê.

Herçi şer bi xwe roj bi roj germtir dibê. Herwekî xwendevanên me dizanin elman ji mîj ve gihaştî bûn dora Kiyêvê - payitextê Okranyayê - û zor didan ê, lê hêj ne keti bûn ê. Li 19ê Îlonê Kiyêv ket destên elmanan. Baskekî ordiwa elmanan berê xwe da aliyê rohelê û bajarê Poltavayê ji zemt kir. Pollava dikeve nivroyê roavayê Xerkovê û jê qedere 125 kilomêtir dûr e. Xerkov bajarekî sinahî ye. Gotino febrîkeyên Xerkovê li rojê 100 tangî çêdikin. Ji ordiwa elmanan baskekî din berê xwe daye Rostovê. Rostov deriyê Qevqasê ye. Ehemiyeta Qevqasê ji ji ber pêrolê gelekî mezin e. Li gora nûçeyên paşin dilê ingilîzan heye di Ecemîstanê re, ordûkê bişinin Qevkasê û pêrolên Bakoyê bihemînin. Generalê ingilîzan ê bi nav û deng, general Wêvel vê paşiyê çûye Qevqasê. Dibêjin ko ordiwa ingilîzi wê here heta Rostovê û li wê derê pêşiya elmanan wê bigire. Ji ber ko heke elman kelin Qevqasê, ji wê derê, wê bixwazin, di riya Ecemîstanê re, dakevin Iraqê û pêrolên wê ji bêxin destên xwe. Ji lewre dikeve serê mirovan ko ingilîz esker bişinin Qevqasê.

Leningrad û Odese weke xwe ne û şerên xwe xweş dikin. Nemaze di Leningradê de şerine giran û xwindar çêdibin. Dibêjin ko di Leningradê de milyonek eskerê Ûris heye. Ji van eskeran pê ve ji ehaliyan herçi çekhilgir ew ji keline şer. Mişdarê van çekhilgir ji milyonekî bêtir texmin dikin.

Elman di nivro de zorê didin Kirimê ji Kirim di Behra reş de nivgiravek e. Yanî

DI RADYOWÊ DE
WEŞINEKÊN KURDÎ

BÊRÛT RADYOWA ROHELAT

PÊLÊN KURT (37, 34) PÊLÊN NAVÎN (293, 50)

SAET : 6, 30 heta 6, 45 p.n.

Radyowa rohelat hero piştî nivro ji saet şeş û nivan heta şeş û çel û pênc deqîqan bi kurdî diweşîne. Di her weşinekê de nûçeyên dinyayê û stra nine kurdmanci hene.

RADYOWA BEËDAYÊ

PÊLÊN KURT (30, 50) Û (42, 50)

SAET : 5, 45 heta 6

Radyowa Bexdayê ji hero piştî nivro ji saet pênc û çel û pêncan heta şeşan bi kurdî diweşîne. Şandiyarê Beşdayê ji carina stranine kurdî dide.

sê aliyên wê behir aliki wê bej e. Ev bej ji gelek teng e, îşê çar kilometiran. Ûris di vî erdê teng de asê bûne û Kirimê midalehe dikin. Di nivroyê Kirimê de Sivestepol heye. Ev bender wargheki stola ûris e. Heke elmanan Sivestepol ji zemt kir ev îş ji stola ûris re zehmet e. Ji milê din, bi ketina Sivestopolê rewsa Odesê ji xerab dibe. Ji ber ko Odesê ji bejê mehsûr e, her tişt jê re, di rîya behrê re ji Sivestopolê têt. Ji lewre ûris cehda xwe dikin ko Kirim nekeve destên elmanan.

Me qala konferansa Moskoyê kiri bû. Ev konferans sê rojan dom kir û belav bû. Dibêjin ko di vê konferansê de ji bo arîkariya ûris her tevdir hate difin.

Li gora nûçeyên Londrê ên paşin elman gibaştine dora Xerkovê û zorê didin ê. Ordiwa Merêşal Bûdyenî bi xurti li pêşiya elmanan sekini ye. Disa li gora wê radyowê elman di Kirimê de hinek pêş ve çû bin ji ûrisan xesareke mezin gihandiye elmanan.

ŞERÊ EFRÎQAYÊ --- Herweki me berê ji goti bû delêletin hene ko şerê Efrîqayê wê dest pê bike. Di wê qadê de şerên eihmaskirinê (istikşaf) xurt bûne. Talyan ji bi vapoan esker û çek ditinin Libyayê. Ingilîz li wan vaporan dixin. Di dora Tobriqê de şerine topçiyên û brlafiran çêdibin. Lê şerê rastin hêj dest pê ne kiriye.

Şam : 3 Çirîya Pêşin 1941 NÊREVAN

ŞIHİR
Û EDEBIYATA KURDÎ
REFÎQ HILMÎ

Kitêbeke spehî, çeleng û hêja, 146 rûpel. Mirov gava vê kitêbê dibê destê xwe, destê wî pê tijî, dilê wî pê geş û germ dibe. Refîq Hilmî di vê kitêbê de qala hin şairên soran ên paşin kirine. Bi kurtî biserhatiya wan gotiye û hin şihirên wan belav kirine û li eserên wan hûr bûye. Kitêb bi her awayî tekûz û lihevhatiye ye. Bi tenê tipên wê ne tipên me ne. Kitêb bi tipên erebî hatiye çap kirin. Ji lewra xwendin û sehkirina wê ji bo me dişwar e. Me hin tişt jê seh kiri be ji, ne bi temanî. Di rûpelê kitêbê e paşin de dibêje : « Hêwaman wa ve ke zori pê neçê bergî diwemî em kitêbe le çap bidên ». Jê dixuye ko ev kitêb ji du cildan bihevketî ye. Ya ko di destên me deye, cilda pêşin e, a didowan ji li pey e. Refîq Hilmî kitêba xwe pêşkeşî sortan kiriye û di rûpelê pêşin de gotiye :

DIYARÎ

Em çen laperçeye ke awineyeke sûret û sireli hendî le şaire nawardekanî Kurdistanî Iraq be winey deske guliki rengawreng û bûnxweş derêxa ke her guliki le baxêk helbijira bi pêşkeşî lawani kurd û be taybetî pêşkeşî ew qotabiye xweşewistane ekem ke le qolabxane berzekan da exwînî û wê da le şihir û edebiyatî kurd şilikyan ber çav nakewêt. Eger bem sipare biçûke tiwani bêtim ke giyanî edebî ewan becûlinemewe teqelayek bo pêkînan û deshinani bergî diwem edam lelam siwik ebî û giyani niştemanperverim taze êbêtewe.

Di vê cildê de Refîq Hilmî li şairên jêrin hûr bûye : Ehmed begê Sahibqiran. Ehmed begê Wesman paşa. Emin Feyzî beg. Emin Zekî beg. Eşîrî (Şêx Evdîlxaliq). Ahî (Salih efendî). Bêxod (Mela Mehmûd). Bêkes (Faîq). Pîremerd (Tewfiq). Hacı Qadirê koyî. Herîq (Mela Salih). Hemdî (Mela Hemdûn). Xakî (Mela Mihemed). Xeste.

BINGEHÊN

GRAMÊRA KURDMANCI

BI NAVE YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN..

— 8 —

Şaneka Tarixî — Gramêra frensîzî dibêje ko zmanê frensîzî veqetandekên xwe ji pronaveke latînî girtine. Gelo me yên xwe, ev hêjeyên hûr, ji kû girtine ?

Li gora tedqîqatên ko heta niho min çêkirine, me ji veqetandekên xwe ji h. pronavay girtine, lê ne ji pronavine biyanî, ji pronavine xwe.

Belê, veqetandekên me ên binavkiri ji pronavine me en îşarkî bi der hatine. Herweki pêş-

delir de bête gotin « yê, ya, yên » pronavine îşarki ne û veqetandekên me ên binavkiri ji wan haline pê. Di esl û bingehî de gava ev pronav diketin pêşiya navdêrekê û dibûn rengdêrîne îşarki « di » yek diket navbera wan û navdêrê. Mesela gotina « Hespê Soro » di eslê xwe de « Hespê di Soro » [1] ye.

Bêdîro, pronavên « yê, ya, yên » di şiklê « ê, a, ên » de bûne veqetandek û bi paşiya navderan ve zeliqîne; carina jî ketine pêşiya rengdêran. Yanî « Ev hesp yê Soro yê » bûye « Ev hespê Soro ye ». Mîsalên jêrîn biserveketina veqetandekên kurdmançî bi temamî şanî didin.

Ev hesp, yê di Soro ye. Ev hesp, yê Soro ye.
Ev, hespê di Soro ye. Ev, hespê Soro ye.

Ev hesp, yên di Soro ne. Ev hesp, yên Soro ne.
Ev, hespên di Soro ne. Ev, hespên Soro ne.

Ev mehîn, ya di Soro ye. Ev mehîn, ya Soro ye.
Ev, mehîna di Soro ye. Ev, mehîna Soro ye.

Ev mehîn, yên di Soro ne. Ev mehîn, yên Soro ne.
Ev, mehînen di Soro ne. Ev, mehînen Soro ne.

Herçî veqetandekên me ên nebinavkiri, me şiklên wan ên pêşin, yanî yên ko bi navdêreke bê bireser in, me ew jî pronavên xwe ên nebinavkiri « yek » û « hin » girtine û ew xistine paşiya navdêran.

Yek hesp hat. Hespêk hat.
Hin hesp hatin. Hespîn hatin.

Yek mehîn hat. Mehînek hat.
Hin mehîn hatin. Mehînin hatin.

Herçî veqetandekên nebinavkiri, yên ko dikevin paşiya navdêrên ko bireserek bi wan ve bûye, di pêkanîna wan de, pronavên îşarki û ên nebinavkiri arikariya hev kirine û ew anîne pê. Herwekî jî mîsalên jêrîn dixuye.

Ev hespek yê di Soro ye. Ev hespek yê Soro ye.
Ev, hespekî di Soro ye. Ev, hespekî Soro ye.

Ev hespîn yên di Soro ne. Ev hespîn yê Soro ne.
Ev, hespine di Soro ne. Ev, hespine Soro ne.

Ev mehînek ya di Soro ye. Ev mehînek ya Soro ye.
Ev, mehîneke di Soro ye. Ev, mehîneke Soro ye.

Ev mehînin yên di Soro ne. Ev mehînin yên Soro ne.
Ev, mehînine di Soro ne. Ev, mehînine Soro ne.

Bi vî awayî veqetandekên me ên binavkiri û ên nebinavkiri haline pê!

Di vê ravekê de kêmahiyek dikeve berçavan. Gelo « î » û « e » yên ko di gotinên « hespekî Soro » û « mehîneke Soro » de têne ditin, jî kû peyda bûne. Divêt ev tehsîra tewanga pronava nebinavkiri « yek » bibe. Ji xwe ev pronav di eslê xwe de jmarnav e, û jmarnav navdêran di-

lewine û ev tewang yanî û tewanga jmarnavan di serhemî tewangên din re tete girtin. Heke me ew gotin veqetandekê şiklê jêrîn ew « î » û « e » jî bi der tên.

Yek hespî Soro.

Yek mehîne Soro.

Herçî « e » ya « hespine Soro » ye ev « e » di eslê xwe de « en » bû û « n » jê ketiye û li şûna « hespînen Soro » îro dibêjin « hespine Soro ». Ji xwe « n » îşareta gelemariyê; û jî ber ko di « ine » de « n » ek heye ji xwe jê re hewce namîne.

III — PRONAV

72 — Pronav ew bêje ye ko dikeve şûna navdêrê. Pronav, mejer û carina jî zayendê navdêrê dide zanin. Ji hêla din pronav wezîfeyên navdêra ko dinimîne li ser xwe digere û wan ditine cih.

Di komekên jêrîn de : « Zimanê lalekî ji yê virkerêki çêtir e. Du diz ji bo kerêki dizi pev diçûn; yekî dixwest wî bifroşe, ê din dixwest pê karekî bike. Bayê zozanan ji yê deştê xweştir e. Ewê ko hat birayê min bû » bêjeyên « yê, yekî, wî, ê, pê, yê, ewê » pronav in. Ji ber ko ew ketine şûna navdêrên : « zimanê, dizekî, kerî, dizê, bi kerî, bayê, mirovê ».

Bêdîro, heke me ev navdêr veqetandekê şûna wan pronavan ew komek dikevin şiklên jêrîn. « Zimanê lalekî ji zimanê virkerêki çêtir e. Du diz ji bo kerêki dizi pev diçûn; dizekî dixwest kerî bifroşe, dizê din dixwest bi kerî karekî bike. Bayê zozan ji bayê deştê xweştir e. Mirovê ko hat birayê min bû ».

73 — Zayendê Pronavan : Pronavan sê zayend hene : mê, nêr û nêtar.

Pronavên nêr — Pronavên nêr ew pronav in ko dikevin şûna navdêrên nêr. Lêzgin got, wî got.

Pronavên mê — Pronavên mê ew pronav in ko dikevin şûna navdêrên mê. Qeşçî got, wê got.

Pronavên nêtar — Pronavên nêtar ew pronav in ko dikevin şûna navdêrên her du zayendan û li gora zayendê navdêra ko dinimîn dikarin carine nêr û carina jî mê bûne hesibandin Lêzgin hat; ew hat. Qeşem hat; ew hat.

74 — Di zimanê kurdmançî de şeş texlil pronav hene.

- 1 — Pronavên keşîn
- 2 — Pronavên îşarki
- 3 — Pronava girêkî
- 4 — Pronavên pirsîyarki
- 5 — Pronavên nebinavkiri
- 6 — Pronavên xwedîn

[1] Ev şikil hetanî, îro di hin cihên Kurdistanê de peyda dibe. Lê bi tenê di gelemarê de tete gotin. Yanî li şûna ko dibêjin « hespên Soro » « hespê di Soro » dibêjin û gelemariya hespan bi « di » yê didin zanin.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazîl Nikitîn
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarimên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê.
Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle. Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehi	300	Qirûşên	Sûri
Sêmelî	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerinendeyê herpirsiyar: Mîr Celadet

Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 35

ÇARŞEMB
12ÇIRIYA-PAŞIN 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 35

MERCREDI
12 NOVEMBRE 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedisên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Dîwana Melê	Qedri Cemîl Paşa
Melik û Koçer	Dilistan
Lênîngrad	Smainê Serhedî
Perîşanî	Nûredîn Úsif
Sond	Qedrican
Kurdên Ecemistanê	Herekol Azîzan
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmançî	C. A. Bedir-Xan

BIRÊ FRENSIZÎ

Melaye Djeziri Tawûsparêz

ŞAM—1941
ÇAPXANA SEBATÊ

TEFSÎRA QURANÊ

Di rojên jorin ên hejmartî de, piştî her nimêja ferz, ev dia divê bête kirin.

Her diakarên Xudayê xwe bibin, jê bitirsin û bizanin ko honê vegerin û bigehin wî. Siûd û perîşaniya we di roja pişdawayîyê de, di destê Xuda de ye.

204 — Mirovek heye tê nik te û tu şexaliya wî li ser îşên dinyayê dicibîni û ew dibêje: Xuda şahîdê min be, dil û zimanê min weke hev in, lê ew dijminekî din î dijwar e.

205 — Gava ji hafa te derdikeve, dûrî te dibe, dest bi fesadiyê û xirabiya zad û çêliyan dike. Xuda ji fesadê û xirabiya hez naêke.

206 — Gava jê re tete gotin: Ji Xuda bitirse, ew nefsmeziniyê dike û dibe gunchkar. Dojeh têra wî dike.

Dojeh çi cihekî têrşerm û ezab e.

207 — Disa kesek heye, ji bona rizayê Xwedê canê xwe dide. Xuda, bi evdên xwe re, keremkar û piyar e.

208 — Geli bawermendino Bi tevayî dest bi misilmanîyê bikin û ji dil û can dest jê bermedin, mekêvin ser şopa Iblîs a xwar, mirov pê şermisar dibe.

Ew dijminê we ê xuya û xedar e.

209 — Heke hon paš dahalîna aye-tên Xwedê û sehkirina wan dîdîliyê di-kin, bizanin ko Xuda qadir û zana ye.

210 — Ji mişrikan pê ve her kes hêvîdarê emrê Xuda ye, yê ko di sihên ewrên tenik û di xunava qiyamekê de û bi melaiketên ve digehe me û ji wan pê ve disa her kes baweriya xwe bi

wê demê tîne ko tê de mirov cezayê emelê xwe dibîne û her kes û her tişt vedigere ba Xudayê xwe.

211 — Pêxemberê min Ji lawên Israîl bipirse, bila ew bêjin, me ji wan re çend ayet û kitêb dane Lê yên ko bi ayetên Xuda serwest dibin û pa-şê mana wan diguhêrinin, ji wan re êşe-ke giran heye, Xuda di cezadanê de dijwar e û ew bi xurtî diêşîne.

212 — Jiyîna dinê ji kafiran re têr-xeml dixuye û ew tenazê xwe bi mi-rovên bawermend ên belengaz dîkin, lê di roja pişdawayîyê de, cihê bawer-mendan ji yên wan bilindtir e. Xwedê ji kîjki re dixwaze nîmeta xwe bêhisab dide.

213 — Di destpêka dinê da, mirov hemî miletek bûn û gotina wan yek bû, paşê li hev ketin, Xwedê ji wan re pê-xemberin şandin, heta ko ji camêran re mizgîniya xweşiyê bidin û mirovên xi-rab bi ezêb bitirsînin û bi wan pêxem-beran re kitêbin nazil kirin, heta ko li ser tiştên ko mirov li hev ne dikirin, pêxemberên Xwedê hikmê xwe li gora heq û edaletê bidin.

Ji Cuhî û Filan pê ve tu kes bextê xwe xira ne kir; her çend ji ji Cuhî û Filan re bi Tewrat û Incîlê hikmên Xwedê û emr û fermanên di wî xuyanî bû bûn, wan ji dexs û xirabiya xwe hik-mên kitêbên Xwedê, yên ko ji mirovan re şanî riya rastiye didan, guhartin.

Lê Xuda ji kerema xwe, evdên xwe ên bewermend û dilpak, gihandin ronîya rastiye, her çend ji ew li ser vê rastiye bi destûra Xwedê bi ya hev ne dikirin. Xuda, ji kerema xwe, her kesê ko dix-waze digihîne rîya rastiye.

214 — Ma we ji xwe re digot^{ko} horfê bê zehmet bikevin bihuştê? Yên berî we ketine lengiyeke giran, bela û nesa-xî, belengazî û birçîlî zora xwe dida wan. Pêxemberê Xwedê û yên ko baweriya xwe bi wî anî bûn digotin: Kani arikariya Xwedê..... Bizanin.... Arikariya Xuda nizing e.

215 — Ji te dê bête pirs kirin: Emê çi bidin û ji kê re bidin? Bêje wan: Ji malê xwe, di rîya Xwedê da, ji dê û bav û mirovên di xwe re û sêwî, belengaz û rêwingiyan re bidin; herçi qenciya ko hon dikin, Xwedê pê dizane.

~~Xwedê~~ 216 — Di rîya Xuda de şer kirin ji we re bûye ferz û hon jê hez nakin; bizanin ko tiştin hene ko hon ji wan hez nakin lê li hev hatina wan ji bona qenciya we ye û hin tiştên din hene ko hon hejî wan dikin lê qewimandina wan bi kêrî we nayê. Xuda pê dizane lê hon pê nizanin.

217 — Ewê ji te mesela şer û kuştinê di meha Remezanê de bipirsîn; bêje wan: Di vê mehê de şer û kuştinê gunehê heke mezin e. Lê veqerandina xelkê ji rîya Xwedê û ji ziyareta Mescida-Heramê û jê derêxistina ehlên di wê gunehê hej mezintir e; û fitne ji kuştinê xirabtir e. Geli bawermendino.... bizanin ko kafiran, heke ji wan bihata, heta ko hon ji dinê xwe derkevin, dest ji kuştina we bernedidan.

Heçî ji we ko dev ji baweriya xwe berdidin û dimirin dibin kafir.

Sewaba qenciya ko wan pêkanîne, di dinê û axiretê de, pûç û winda dibe û ew agirketî ne û tê de her diminin.

218 — Yên ko baweriya xwe anîne û ketine rîya mihaciriyê, û rîya Xuda de şer kirine, ew hevîdarên rehmeta Xwedê ne. Xuda ew û tobe dide, Xuda piyar e.

219 — Ji te mesela şerab û qumarê dê bête pirs kirin.

Bêje: Vexwarina şerabê û leyistina qumarê gunehên mezin in, herçend ew bi kêrî xelkê bîn ji.

Lê her hal gunehê vexwarin û leyistina wan ji nehfa wan pirtir e.

220 — Di dinya û axiretê de bi ayetên Xuda serwext bibin. Ji te mesela sêwiyan wê pirs bikin; bêje wan: Gerandina îşê sêwiyan ji we re xeyr e. Heke malê we û wan têkilî hev dibin, binin hira xwe ko sêwî xweh û brayên we ên piçûk in, bi wan re camêr bin. Xwedê camêr û nekesan nas dike.

Xuda bixwesta bi netêkilbûna malê we û yê sêwiyan emir dikir, lê ew ji we re zehmet dibû, ji kerema xwe bi têkilbûna wan destûr da, ji ber ko Xwedê delal, zana û fêris e.

221 — Dot û keçên mişrikên ko hej baweriya xwe ne anîne ji xwe re mekin jin.

Ji dot û pîrekên mişrikan, heke we hejî wan ji kir, mehrkirina jin an cêriyeke misilman ji we re dîsa bi xeyrtir e.

Heke we mişrikek ecibandi be ji, heya ko wî baweriya xwe bi misilmanîyê ne aniye, dot û jinên misilman jê re mehr mekin.

Mehrkirina dot û jineke misilman ji evdeki misilman re, jê bi xeyrtir e.

Jin û mîrên mişrik we digihînin dojhê, lê bi cihanîna emr û fermanên Xwedê mirov dikeve rîya bihuştê, û bi destûra Xuda mirov ji gunehên xwe tobe dike û jê pak dihe.

Xuda ayet û hikmên xwe pêş xelkê dike heta ko ew pê birewer bin û dest ji gunehan bikişînin.

Ji bona Tetsîra Quranê K. K. û li hejmaern 27, 28, 29, 30, 31, 32 33 û 34 an fedkirin.

HEDÏSEN

CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

353 - Ko te seyê xwe sand ù wî nêçirek ji te re girt, jê bibe ù bixwe, lê heke seyê te çû, ji xwe re nêçirek girt, wi jê mebe, ew rizqê wî ye.

354 - Parsekî heram e, meger ko bizreke mezin hebe.

355 - Jin ji parsûkê xwar hate afrandin, heke tu dixwazi wê rast bikî tuê wî bişkî-nîni, bi sebr ù nermiyê pê re bide bistinê.

356 - Gava cenaze derbaz dibe ji ber wi ve rabin. (rabin ser xwe).

357 - Wada xwe bine cih, bawermend wilha dikin.

358 - Mirovên ko xelk ji xirabiya wan ditirsin, di roja pişdawayê de, li ba Xwedê bê qedr ù rûmet in.

359 - Sebr ù dilnêrmî du xisletên heja ne.

360 - Mirovê ko diyariyekê dide kesekî ù paşê jê distîne, mina seyek e ko vedirêşe ù di pişt re tiştê ko vereşandiye di xwe.

361 - Gunehên mezintir ew in ko mirov mişrikiyê bike, ango yekitiya Xwedê nas me ke, li dê ù bavê xwe asê bibe, swîndên dere-wîn bixwe ù pêşberê qazî de piştî ko bi anî-na navê Xwedê sînd xwariye, derewan bike ù pê bi qasî mûyekî ji be, ziyane xelkê bike.

362 - Bi tenê bi malê xwe hon nişkarin arikariya xelkê bikin, Bi exlaqê baş ù bi gotinên şîrîn ew razî dibin.

363 - Ko min di heqê meslekekê de hikmê xwe da ù xelet kir, divê ji bir mekin ko ez jî mirovek im, dikarim xeletekê bikim, lê ji ber ko min xelet kiriye heqê xwedîheq winda nabe ù yê ko dizane dawa wî ne heq bû, divê jê bigere, tiştê ko mirov bê heq ù rê dibe, perçek agir e; êdî hon dizanin, bibin an berdîn.

364 - Miletên berî we mehiw bûne, ji ber ko gava mezinekî ji wan zilm ù dizî dikir ew berpîrsiyar ne dikirin ù ko belengazekî tiştêk dikir, lê radibûn ù diêşandin.

365 - Heçî di civatekê de rûniştî ne swînd-xwariyên hev in (bextdayiyên hev in) galgala ko di civatekê de hatiye gotin, ji xelkê re me bêjin, ew tiştêkî heram e.

366 - Berî ko bikevin mala yekî destûra wî bixwazin.

367 - Xwedê bi mirovên mihrivan tê rehmê.

368 - Ez jî yariyê dikim, lê dişa rastiye dibêjim.

369 - Ne îşê min e ko dilê xelkê qul bi-kim ù bizanim tê de çi heye.

370 - Tu ù malê xwe tev da hon aidê bavê xwe ne.

371 - Heqê du kesên qels ji we re zehf heram e, heqê sêwîyan ù heqê jinan.

372 - Di dinya ù axiretê de kes ji min bêtir ne nîzîkî Îsa kurê Meryemê ye, nav bêyna min ù wî da tu pêxember danehatiye, pêxember tev de ji bavekî ne, bi tenê dîya wan cihê ye ù dîne wan yek e.

373 - Ez ji mirovên ko gava belayek tê serê wan li serê xwe dixin ù porên xwe dikişînin, cilên xwe diçirînin ù diqetînin, bi dengêki bilind ax ù zarînan dikin ù digirin pak ù bêri me.

374 - Yê ko sêwîyan dihewîne, di bihuştê de, bi min re ye.

375 - Îşê dinyayê hon ji min çêtir dizanin.

376 - Vexwarina ko heke we jê pir vex-war serxweş dibin ji we re heram e.

377 - Pir me bêje, pir me kene, ji feqîr ù belengazan hez bike, bi wan re rûne, xê-xwazê wan be ù arikariya wan bike; zehmet be jî her rastiye bibêje, qedrê mirovên di xwe bigire, ew ji te bigerin jî, tu ji wan me gere, gava dienirî, bi xelkê re mepeyive, kêmaniyan xwe bizane ù bi kêmaniya xelkê mijûl me be, paşgotîniya ~~nav~~ hevalên xwe me ke, bi gotin, ù rabûn ù rûniştina xwe hevalên xwe aciz me ke, bêî ko bi te bike-ve swînd me xwe.

378 - Qedrê ciranê xwe bigirin ù wan aciz me kin.

379 - Di ziwaca xwe bi pezekî ji be, dawetê bike.

380 - Ezê ji nimêj, rojî ù zekatê çêtir tiştêkî rê we bidim? Ew li hev anîna mirovan e; bi şer ù pevçûnê xelk winda dibin.

381 - Ezê rê bidim we, mêrxas ù egîdê we kî ye? Mêrxas ù egîd ew e ko gava di-enire li cihê xwe giran e, ù bi nefsa xwe dikare.

382 - Ji gotin ù kirina ko, di dawiyê de, tuê poşman bibi, jê bigere.

383 - Ji gotin ù emelên ko giş jê diqê-hire, dîr here.

384 - Di mesela diyancetê de pir kûr ma-jon, milletên berî we, pê dîne xwe winda kirine.

DÎWANA MELÊ

Di hejmara Hawarê a 33an de me bendek li ser klasikên xwe belav kir û tê de qala Melayê Cizerî ji kir. Îro em dest bi belavkirina dîwana Melê dikin. Dîwana Melê herwekî me di wê bendê de gotî bû beriya niho ji hati bû çap kirin, û ne carekê, lê çend caran. Çapa me a îro ji wan çapan gelekî bi ferq e. Ev diwan berê bi tipên erebî dikete çapê. Îro bi tipên me bi xwe, bi tipên kurdmançî dê bête çap kirin.

Qedri begê Cemil paşa himet kiriye û dîwana Melê ji serî heta binî wergerandiye tipên kurdmançî, yanî ew ji nû ve bi tipên kurdmançî nivisandiye. Xwedê jê razî be û wî di vê riya xebatê de payidar bike.

Dîwana Melê di nav kurdmançan, ne maza di nav mela û feqehan de gelek nas e, û gelek nivîstên wê ên destnivîs hene. Me hêvî ji xwendevanên xwe heye ko nivîsta Qedri begî deynin ber nivîstine din û ferqên ko di nav nivîstan de dibînin ji me re bidin zanîn. Em wan di Hawarê de belav dikin û piştî ko diwan bi temamî qediya em li van ferqan hûr dibin û ji wan nivîsteke tekane ditînin pê.

Mela mitesewif e. Ji lewre şihrên wî bi çend awan dikarin bêne mana kirin. Xwendevanên me ji vî awirî ve ji dikarin bixebitin û awayê manakirina xwe ji, ji me re binivîsinin.

— 1 —

Niwaya mitribê çengê fixan avête xerçengê [1]
Werin saqi heta kengê neşoyî dil ji vê jengê
Heyata dil meya baqî binoşin da bi miştaqî
«Ela ya ey-yihes saqî edir ke'sen we nawilha»
Ko katib demê cedwel ket, şikeste xet mi-

[selsel ket

Ji yek herfan mifesel ket, ki ye vê mişkilê
[hel ket

Dizanî, rûd û ûd ewel çî tavêtin sirûd ewel
«Ko eşq asan nimûd ewel, welê iftad
[mişkilha»

Ji mihra wê şefeqse'dê, şerînlê şekerwe'de
Dinalim şibhetî re'dê ecêb im lê ji vê ee'de
Kî dil ra tab herçîneş, bi kufrê mibered dîneş
«Ji tabî ce'dê mişkîneş çî xûn iftad der
[dilha»

Di vê tavê di vê xanê me eyş û eymeni kanî
Kesi destet ji dewranê, nihalek vê gulistanê
Deraxûşeş çî mey ared kî ez dil caneş
[bispared

«Ceres feryad midared kî ber bendîd meh-
[milha»

Bi quranê bi ayatê eger pîrê xerebatê
Bibêjim secde bin latê, mirîdê wî dibin qatê

[1] Birca Merix

Mirîd er bê beser nebiwed zi fermaneş be
[der nebiwed
«Kî salik bê xeber ne biwed, zi rah û resm û
[menzilha»

Ji vê zîlmat û deryayê, ji mewcan qet xeber
[naye

Şikestî keştiya bayî, eeaca wê şefeq dayê
Ji herfan mah û salê ma, ne hat der şiklê
[falê ma

«Kuca danend halê ma, sebikbarani şahilha»
Me ra ewel ji pîr xamî, kişand axir bi bed-
[nami

Ji rengê Se'dî û Camî, ji şihret pê hesan amî
Bi deng û bang û awazî, dibêji nexmeya sazi
«Nihan key maned an razi, kezo sazend meh-
[filha»

Ji Hafîz, Qutbê Şirazî, Mela ! felm er biki razi
Bi awaz û ney û sazê, bibi ber çerx
[perwazi

Tezed min hîbîha sefwa, bihi ehilî hewa
[neşwa
«Mela matelqe men tehwa, de'e-dinya we
[ehmilha».

— 2 —

Ismê te ye mektûb di dîwana qidem da
Herlek qelemlî ilmî bi teqwimî reqem da
Eşkal û xet in, daire û niqteyî eşqê
Ew neqşmisal in di xeyalati edem da
Mîm met'elî şemsa ehed ayine sifet kir
Lamîb ji ereb berqî li fexarî ecem da
Da şahidî esma bi henî wehî binasin
Yek mesti semed kir, bi yekî neqşî senem da
Yek girtiye zilfê, û yekî xal nimayî
Ayine bi Iskender û cam bi Cemî da
Erwahi miqedes şevî qedra te dixwazin
Nûra te ye mîsbah di qendîla herem da
Da weqtlî liqayê bi te hey bin di beqayê
Min neqdi dil û can di fenayê bi selem da
Yaqûtlîroşan di kefelmasî şikestî
Fw sefheyî elmas ko neqaşî qelem da
Yareb bi çî rû leb bi seneya te kişayim
Sibhaneke len ihsiyê fi şanike hemda
Minet ji Xuday ko bi ebdê xwe Melayî
Eksirê xem û eşqê ne dinar û derem da.

— 3 —

Meşateyî hisna ezel çengalî zilfan tab da
Da eşq hilbit pê li pêl qelbê Melê celab da
Hisna hebîb û lîtfî yar avête dil eşqa xedar
Lew selb kir ji ixtiyar, wê hisnê ev
[icab da
Min di seher zilfên di mest, hatin sema ihram
[best

Çûn secdeya xalê bi qest, lew haciban mih-
 [rab da
 Rûh û rewanê min hebîb, disa bi telbisa [1]
 [reqîb
 Rencide kir miskîn xerîb, terka dilê elîbab da
 Mehbûb bi reyhan û gulav, ker kir li min
 [cerg û hinav
 Zehra hilahil bû di nav, lew saqîyan celab da
 Wan dest û zend û saidan, mey daye şêx
 [û zahidan
 Mest im ji çeşmê şahidan, wî nêrgîza sirab da
 Miskê reşandin ez dibêm, wan Hindiyê xa-
 [lan bi dêm
 Lê xetê reyhan li dêm, katib ji nû îrab da
 Nazîqeda nûrinbeşer, ew bû li min neq-
 [şî beser
 Dinya xeyalî her seher, nav dideyî bêxab da
 Ew tiliyên nazîk reqîq, pir da me fîncana eqîq
 Ew badeya nûrin rehîq, minet bi min wehab da
 Da xef nebi pêjna firê, mey rête şehkasa surê
 Minet ko îro dêmdure, disa şeraba nab da
 Mey hate fîncana sedef, ki dê vexwit êdî bi xef
 Saqî bi nay û çeng û def l'efûriyan mehtab da
 Îd e hebîbê nezre lê, bang da bû qurbana Melê
 Yareb hibînim rojhelê, sikin di dest qe-
 [sab da

— 4 —

Muxbeçeyên meyfiroş her seherê tên sema
 Badexwaran nûşenûş mane li dorê çema
 Hin gul û hin enber in, h'n şîrîn û esmer in
 Hin guher in daneyî misli siheyli sema
 Hin zeri ne pir sur in, surperî ne dêmdure in
 Min ko di çerxê we di, sebr û qerar im ne ma
 Sebr û qerar im ko bir cerg û ceger hûr dikir
 Zilmê wiha kê dikir can dibir û dil teba
 Can û dilê min ew e hûriweşê min ew e
 Padişahê min ew e, ez li derê wî geda
 Yari ko di em geda dest bi dest me da
 Em bi semayî birin reqs û sema ji we ma
 Gote me durdaneyê em ji te û tu ji me yi
 Lew bi heqîqet yek in, mesele bi şîbhe ma
 Bade me noşî ji dest, çûme ji xew mame mest
 Qelre bi behrê giha, behir bi eyni xwe ma
 Gûşî bi amî mede terka midamê mede
 Ekserûlîn fi zema e'lebulîn fi ema
 Herf ji yek bûne fesil, ger bibêrî wan bi esl
 Herf dibite yek xetek, xet ko ne ma niqte ma
 Wehdeti mitleq Mela, nûr e di qelhan cela
 Zor divê vê meselê ehlê dilan şîbhe ma.

Melê qesîda xwe a pêşîn bi tezmîna heşt mis-
 rahên Hafîzê Şîrazî pêk aniye. Me ew misreh xis-

tine nav dunikan û bi vî awayî ew ji yên Melê
 vegetandine. Hafîz jî bi xezela ko ev heşt misreh tê
 de ne dest bi dîwana xwe kiriye. Heke xezela dî-
 wanekê a pêşîn bismela wê dîwanê bihata hesiban-
 din, Mela nivê bismela Hafîz kiriye bismela
 dîwana xwe

Ev xezela Hafîz gelek bi nav û deng e. Ji
 lewre û bi vê hêncetê me dil kir em vê xezelê ji
 xwedevanên xwe re ber pê bikin. Eve yezel:

الا يا ايها الساقى ادر كاساً وناولها
 كه عشق آسان نمود اول ولى افتاد مشكها
 بپوى ناهه كاخر صبازان طره بكشايد
 زجمد زلف مشكيش چه خون افتاد دردها
 بى سجاده رنگين كن كرت پيرمغان كوید
 كه سالك بيخبر نبود زراه و رسم و منزلها
 مرا در منزل جانان چه امن وعيش چون مردم
 جرس فرياد مى دارد كه بر بنديد محمها
 شب تاريك و بيم موج و كردابى چنين هائل
 كجا داتند حال ما سبكباران ساحلها
 همه كارم زخود كامى بيدنامى كشيد آحر
 نهان كى ماند آن رازى كزو سازند محفلها
 حضورى كرهى خواهد ازو غائب مشو حافظ
 متى ماتلق من تهوى دع الدنيا واهمها

Heke me ev xezel bi firehî bi mana kir
 Hafîz dibêje:

Meyger! bi agahî, piyanê di civatê de
 bigerine û şerabê bide civatrûniştîyan.

Eşq û evînî di destpêkê de hêsani xuya
 kir, lê gava em gilaştin ê, me dit ko ew xurt
 û dişwar e.

Sira bayê sibê biskên yarê ji hev dike
 û jê bihnine xweş belav dibin.

Ji xelekên guliyên wê ên bi misk, xwîn
 kete dilê dilketiyan.

Heke pirê mişan [1] gote te, guh mede kurt
 û pistan, secadê ji bi şerabê bi reng ke.

Ji ber ko pirê terîqetê ê karnas bi ayî-
 nê nê ve menzilê dizane û ji wan ne bêhay e.

Di civata yarê de, ji min re tu bistehî
 û rahetî nine, ez nikarim ferîqet bim û lê
 rûnim.

Ji ber xo naqûsa rewingiyan bang dide
 û dibêje: kar bin û barê xwe girêbidin.

Belê, em çawan ewle bibin ko ba û
 bahos li me rabûye, di nivê behrê de keştiya
 me li ber gêrên kûr sekini ye.

[1] Miş bi mana zerdeştî, atêşperest an mecûşî ye. Bi
 mecazî, ji meyger re jî dibêjin. Mişpeçe lawikê meyger. Pirê
 mişan jî bi mana mezinê terîqetê ye.

Lê xelkê peravan ên barsivik bi halê me nizanin.

Karê min di dinyayê de, ji xodgamiyê ez avêtim bednamiyê; yanî min her û her ji ya xwe kir û pê bednav bûme.

Ma kengê ew sir veşarti dimîne ko jê civatan saz dikin, yanî sira ko di civatan de tete gotin veşarti namîne.

Ey Hafîz, heke te bistehî divêtin, terka yar û armançê mede û li wan guhdar be.

Û gava dixwazî xwe bigehinî mehbûbê dilan terka dinê û her listên wê bide.

Misreha vê xezelê a pêşîn, ya ko bi erebî ye, ne ya Hafîz e. Ev misreh ya Yezîd kurê Miawiyê ye. Di heqê vê misrehê de çirokek heye. Dibêjin ko xelkê gazînd ji Hafîz kiri bû û goti bû ê: «Ya Hafîz te di nav şairên ereb de ji Yezîd pê ve kesê din peyda ne kir ko jê misrehekê bigiri û pê dest bi diwana xwe biki. Ma tu nizani ko Yezîd kafîrek e». Hafîz kenî û li wan veşerand û got: «Ma hon ji nizanin ko malê kafîr ji bawermend rê helal e».

Mê ji xwendevanên xwe hêvi kir ko nivîsta Hawarê û yên xwe deynin ber hev û ferqên ko tê derfîn ji me re bidin zanin. Bi me re ji nivîsteke diwana Melê heye. Me her çar qesideyên ko di vê hejmarê de belav dibin, danine ber nivîsta xwe û ferqên jêrin ditine:

Qesîde: 3. Misreh: 12 û 13.

Li gora nivîsta Hawarê:

Mest im ji çeşmê şahidan, wî nêrgîza şîrab da
Miskê reşandin ez dibêm, wan Hindiyê xalan bi dem
Li gora nivîsta min:

Mestî bi çeşmê şahidan, ew nêrgîza şîrab da
Miskê reşandî ez dibêm, j'wan niqteyan hin bûne kêr.
Qesîde: 3. Misreh: 22, 23 û 24.

Li gora nivîsta Hawarê:

Saqî bi nay û çeng û def, fêrûriyan mehtab da
Îd e, hebîbê nezre lê, bang da bû qurbana melê
Yareb bibînim rojhelê, sikin di dest qesab da.

Li gora nivîsta min:

Saqî bi çeng û nay û def, fêrûriyan mehtab da
Îd e, hebîbê nezre lê, yareb bibînim rojhelê
Yan dê bi qurban bê melê, sikin di dest qesab da.
Qesîde: 4. Misreh: 2 û 3

Li gora nivîsta Hawarê:

Badexwaran nûşenûş mane li darê çema
Hin gul û hin enber in, hin şîrin û esmer in
Li gora nivîsta min:

Badexwaran nûşenûş mane li dorê cema
Hin gulî bûnber in, hin di şîrin esmer in.

Nivîsta ko bi min re ye Mela Evdiselam ew di sala 1322ê hicrî de nivisandiyê. Mela Evdiselam cizerî û alimekî zor e. Mela Evdiselam gelek bi diwana Melê mijûlê bûye û zehf nivîst li ber nivîsandine. Û dibêjin ko Evdiselam qene ji zane Melê mana bike. Ji lewra nivîstên ko ewî nivîsandine gelek biqiniyet û mihteber in.

Mela Evdiselam di heqê tarîxa wefata Melê

MELIK Û KOÇER

Melik Xelil hebû; melikê Hesenkêfê bû. Hesenkêf bajareki kevnare ye, li ser Dicle, yanî çemê Diyarbekrê, û di ser Cizira Botan re ye.

Rojekê melik Xelil û leşkerê xwe çûne rav û nêçirê. Birek kêvi rakirin. Melik beranek jê veqetandek û (melik li hespeki siwar e) da ser piştê beranê xwe û ew gihande geliki kûr.

Di wî geliyê de şivanekî koçeran li ber pezê xwe bû. Melik beranê xwe winda kir. Vegeriya cem wî şivani, silav lê kir. Şivan silava wî venegerand. Melik enirî û got:

— Herçî şivan in weki keran in, guhên wan li ser kar û berxan in, ne li ser silava camêran in.

Şivan got: Ew mirov ker in ko li şolê xwe miqate nabin û rav û nêçir ji xwe re kirine kar.

Melik bêtir enirî û got: Şivano tu şivanê kê yî, û navê te çi ye?

Şivan got: Çi şolê te pê ye; tu li şolê xwe pirsê bike.

Di wê hingê de leşkerê melik dor lê girt û silava padesahiye lê kirin. Melik ji wan re got: Vî teresî bigirin, kuştina wî helal bûye.

Şivan got: Ya melik Xelil! destûra peyivê bide min.

Melik destûr da ê. Şivan çiroka baz û çûk ji xwe re kire behane û got:

Min bihîst ko çûkekî	Rokê gote bazekî,
Ey padişahê teyrani!	Hero karê te seyrani.
Tu guh nadî şolê xwe,	Serbest nakî colê xwe.
Bi çeng û fir û perwaz,	Ta ko nebin belengaz.
Baz enirî wekî şer	Xwe çim kire serbejêr.
Çûk ket nava pencên baz,	Reben kir qîr û awaz.
Çûkî gote bazê pîr:	Te ez girtim bûm hêsîr.
Gote bi qîr û zarî:	Ger min bixwî tu karî,
Belê zikê tey mezin,	Qe têr nabe, j'laşê min.
Bazê me çûk azad kir,	Bi tiştêkî xelat kir.
Xelat kir bi malê xwe	Jê re xweş kir riwê xwe.
Xem û kulên çûk ne man,	Firî çû ber bi ezman.

Wê hingê Melik Xelil xelateke mezin li şivan kir û kêfa xwe gelek jê re ani. Ev çirok ji Melik re bû şîret û Melik jê girte î-ret.

HESAR: 9 - 4 - 1936

DILISTAN

de û bi zmanê erebî hasiyekê kiçik li ber vê nivîstê nivisandiyê û gotiye: Tarîxa wefata Melê ne xuyaye. Lê divêt berî an piştî siltan Fatîh emrê Xwedê kiri be. Li gora qesideyên wî Mela di pey Fatîh re çûye rehmetê.

C. A. B.

LÊNİNGRAD

Di nav bajarên ûris de piştî Moskojê Leningrad e. Îro di dora Leningradê de serne xwîndar çêdibin. Di radyowên dinyayê de her û her navê Leningradê lête gotin. Bi vê hêncetê me dil kir bin tiştan li ser Leningradê, ji xwendevanên Hawarê re bidin zanîn.

Mintîqa Leningradê, bi hatinên xwe ên tebihî û madenî ji her derê Rûsyayê hejâtir e. Ji lewre dewletên dorê hergav çavên xwe berdidan vî welatî. Di pêşiya sedsala (esir) sêzdehan da ordîwa Îsvêçê gîhaştî bû heta çemê Nêva Lê ûrisan îsvêçî şkenandin, ew bi şûn de vegevandî û avêtin derveyî tixûbên xwe.

Lê Îsvêç ji wî erdê dewlemend ne digerya. Di pêşiya sedsala çardehan de îsvêçiyên disan dirêjî welatê ûris kir û ketin erdê ûris û herê xwe dan bajarê Novgorodê. Lê îsvêçî vê carê jî şikestin û vegeviyan welatê xwe.

Di sedsala hevdehan de îsvêçiyên bi arakariya poloniyên zora ûris birin û ketin erdê Leningradê, û keheha Kronstandê ava kirin. Ev kelh îro di behra Baltîkê de wargehê stola ûris e, û di pêşberê Leningradê de ye. Îsvêçî sedsalekê li hîre man û hatinên vî welatî xwarin.

Di sala 1703an de çarê ûrisan ê bi nav û deng, Pêtrojê mezin, îsvêçî jî welatê xwe derêxistin. Heta hingê bajarê Leningradê nin bû. Pêtro rabû li wê derê li ser çemê Nêva bajarêkê ava kir û nîshet bi navê xwe ve navê Pêtrêsbûrgê lê kir, û payitextê ûris jî Moskojê guhaste vê derê. Navê vî bajari du caran hate guhartin. Di sala 1914 an de bû Leningrad. «Burg» bi elmanî «Grad» bi rûsî ye, û her du jî bi manâ hîre û bajar in.

Di sedsala nozdehan de Leningrad gelek pêş ve çûye û bûye merkezeke sinahî. Bolsêvîkî jî di vî bajari de rabû û di sala 1919 an de Leningrad zora eskerên çar birine û ew digel malbata çaran jî Leningradê derêxistine û ala sor çikande ser seraya çaran.

Ji awirê sinhetê ve Leningrad jî Moskojê ne kêmtir e. Di sala 1939an de mîxdarê emeleyên ko di febrîkeyên Leningradê dixebitî (1200000) peya bûn. Di mintîqa Leningradê de jî febrîkeyên selîloz û elûmînyom pê ve her textîl destegahên sinhetê hene. Hin febrîkeyên çek û posatan jî peyda dibin. Nîfûsa Leningradê (3191000) e. Di salên paşin de di dora bajêr de bi tene şêst febrîkeyên kewçûkê hatine çêkirin.

PERÎŞANÎ

Li taxa Mihaciran, ji oda xwe temaşa bexçeyên Şamê dikim. Ji nîşkê ve zozanên Kurdistanê ên bilind, bi dar û avên cemidî tîn bira min. Ez xwe li wê derê, li ser kanişkê, li bin daran dibinim. Doraliyên min giş hêşinayî ne. Ji bihnêu xweşik pozê min vedibe û singa min hildibe. Ji nêzik, weke nalinê, dengê blûrekê têt, serê xwe radikim: şivanek pezê xwe tine avê. Çiqas bi kêf im, çiqas hexliyar im, bihuşt! bihuşteke rastin.

Şivan li blûra xwe, hin bêtir bi keser dixê; laşê min giş dilerize, xwe jî bir dikim.

Gava çavên xwe vedikim, li ber xwe du jendermeyên romî dibinim. Çavên wan sor in û ji rûyê wan lanet dibare, yek ji wan, tîfinga xwe jî milê xwe radike, bi dengêkî hişk û bi zmanê xwe, ji şivan re dibêje: Bes bizire, ka ji me re berxeki bîne.

Şivan fehim nake; şaş û bi tirs li wan dinêre. Jendermeyê din dikeve nav pêz û li berxeki qelew digere. Şivan razî nabe, lê bi zimanê wan nizane. Bi destê xwe îşaretan dide û dibêje: «Meke! berde! berde!» jendermeyê din tîfinga xwe hildike, dirêjî şivan dike, dibêje: «Blûr qey ne bes bû, tu bi kurdmançî jî dibêji» û berdide. Şivan bê deng dikeve erdê û pez belav dibin. Xwînxwaran bihuşt kirine dojeheke dijwar.

Bi girîvî van deran berdidim û tîmî Cîzirê. Wexta peleyiyê ye. Her der zer, zer e. Li zeviyên, ji dîr ve wek heywanan, tiştên bi can, li ser çar lingan dilivin. Nêzîkî wan dibin, bi qelafeta bedewiyên insanan dibinim. Lê bi kurdi dipeyivin; laşê wan ê tazî û spî, nerm û xweşik li ber tava Cîzirê şewitî û reş bûye. Ji rûyê wan xwêdan dilop dike. Lê wek makinê dişixulin. Bi wan re jin û zaro jî hene. Pîrekan, zaroyên xwe ên serşîr avêtine erdê, nav toz û axê. Mêşan rûyê wan girtiye. Ji cilên wan ên genî bihnên pis tîn.

Zaroyên deh donzde salî arîkariya wan dikin. Nivtazî ne, pêxwas û serqot in. Ji tavê, çavên wan bi zor vedibin. Bê mekteb û xwendin in!

Ji milê din Leningrad bajarekî ilm û zanistiyê ye. Tê de 58 ûnîversîte, 41 mozexane û 140 civatên her textîl zanistiyê hene.

Piştî mirîna Leningradê navê bajêr bi temami guhartine û kirine Leningrad.

SMAINÊ SERHEDI

Li dora xwe dinêrim: darek nîne. Lê xaniyên wek koxên mirîşkan, dibînim.

Diçim rex wan. Ji derî ve serê xwe xwar dikim, diçim hundir. Alikî, mezeleke tarî, bê pencere û nizim; li quncikekê nexweşek dinale, li alikî ji kerek dizire. Bihna min teng dibe. Zû xwe tavêjim derve.

Ev e hal û jiyîna wan. Çandina wan çi ye? Çend elb genim û ceh. Bêtirê wan ji cotê axan, an xwedî erdên biyani dikin. Piraniya wan, ji niha de malê xwe bê qîmet firotiye. Ji ber ko birçî û tazî ne, belkî ji deyindar in. Ên mayî, li pehizê, ji destê tîca rên bê wijdan, wê çi hikişînin.

Zilma memûr û jenderman ji li ser e. Şêx ji hene: Piştî paleyî û rakirina benderan deynê şêxan dimîne.

Roja cejnê ye. Ez van gundiyên reben, belengaz, cahîl, bê mirşidên rastîn û xwedî wijdan, li cem şêxê wan dibînim. Cilên wan peritî ne, hin pêxwas in, û ji dûr hatine.

Tên, ji dûr ve destqifilî, serxwar, li ber şêx disekinîn, paşê bi dor diçin secdeya wekilê Xwedê, wekilê pêxember, û dergevanê bihuştê. Lingên wî, destên wî maçî dikin, tîşteki didin ê û bi fehît, bi tirs û telaş li ser çongan, pêlepaş dimeşin û derdikevin.

Dinê û bihuşt tev de kar kirine. Niho ewê herin mal, û çend mehan, di koxikên xwe de, nanê tîsî û savar bixwin û ji dinê bê xeber li benda biharê bin. Bextiyar in!

Vedjêrim Şamê, serê xwe ji pencerê derdixînim, ji qesrên delal dengê radyowan û perwaneyên elektrîkî tînin. Li ser cadeyên pak tremway dimeşin. Li ezmên balafîrek digere. Bê hemdê xwe keseran dikişînim û ji xwe re dibêjim: nezani... nezani... nezani... perîşani.

Şam: 10 Tirmeh 1941 NÛREDÎN ÛSIF

SOND

Rojine derbashûyî... rind nayê bira min. Dersxana me yektebeq û nesiwaxkiri bû. Gava deriyê kûçê dihate vekirin dehlîzeke teng û tarî û paşê hewşeke bêdar, rût xuya dikir. Di hewşê de Bermîleke avê, zingari hebû ko me bi ava wê destmêj digirt.

Keçik û lawikan bi hev re dilistin, bi hev re dixwendin.

Xoca mezin jin bû; bejindirêj, piştixwar û hebek mejîçelqiyayî. Xocê biçûk kurê xoca mezin bû, hêj zarok bû.

Ez, li dawîya zarokan gişan rûdiniştîm ko darê xoca mezin negihêje min. Ji ber vê yekê navê min bû bû « Rovi ». Ji xwe di dersxanê de her zarok, li ser awayê tebiet û şiklê wî, naveki zêde lê hati bû kirin. Gurê har, Mîşkê kewarê, Gabelek....

Di dersxanê de awakî cezayê hebû, felaqê. Heta keçikên mezin ji xwe ji felaqê xelas ne dikirin. Kesê ko ji felaqê ne tirsîya û jê ne recîfiya tine bû. Ewê ko cirma wî biçûk ba, xocê biçûk bi çend şimaqan û xoca mezin bi çend daran canê wî ditevizand û serê wî diwerimand.

Ji aliyê lêxistinê para min ji gişan kêmtir bû. Bi tenê carekê xoca mezin ji ber « derew » kê guhê min pir zêde kişand û ez êşandim. Heta çend rojan sorbûn û êşa guhê min ne çû... Digel vê qasê tu qebaheta min tune bû û min « rast » goti bû....

Rojekê, zarokeki bilbiloka hermîla nîmêjê şikandi bû. Her du xocan dixwest bîzanî xwediyê vê cirmê kî yê? Yê ko ew şikandi bû zarokeki biçûk, ziravok, nexweş û bêcan bû... Min ew ji xoca mezin re got. Xocê dikira ew havêla felaqê Wî jî inkar dikir. Wê gavê zarokeki din hate ba xocê û got: « Yê ko bilbilok şikandiye ez im û ne Misto ye ». Û xwe li ber felaqê dirêj kir. Hingî darê xoça xanimê hilat û daket; zarok bi kel û giri, bi ax û waxin bist, si dar xwarin. Paşê xoca mezin li min vejeriya û got: « Te çima derew û bêbextî li hevalê xwe kir? » Wê gavê guhê min çend caran û wer kişand ko ez ji erdê bilind dibûm....

Ez giriyam... giriyam... çima ko min derew ne kiri bû. Belê, yê ko bilbilok şikandi bû Misto bû; û min ew bi çavê xwe diti bû û paşê min ji xoca mezin re goti bû.

Piştî ko em ji dersxanê belav bûn, min ew zarokê ko derew li xwe kir, û xwe li ber felaqê dirêj kir, dit û min bi destê wî girt û ji wî pirsî:

— Te çima ez derewker derêxistim û te bi ser de derew li xwe kir û bê sebeb te xwe da ber kotekan; te bilbilok ne şikandi bû.

Ewî got: Belê, min şikandi bû....

— Na, te ne şikandi bû, Misto şikand; min ew bi çavê xwe dit û paşê min ji xocê re got.

Êdin nikari bû rastî veşarta, li rûyê min nêrî û qederekî ma û paşê ji min re got: « Heke tu sond dixwi ko ji xocan re nebêji, ezê rastiye bêjim ». Min jê re sond xwar, ji min re bû bû meraq. Ewî got:

— Belê, bilbilok Misto şikandi bû, ez ji pê dizanim, lê ew pir bêcan e, nexweş e, tu nabini, ma dikare xwe li ber felaqê bigre.

— Te çima li dewsa wi kotek xwar?

— Çima? Çima ko min bi wi re sond xwariye. Ew iro nexweş e, ez rehet im, min ew xelas kir

— Sond çi ye?

Ewî got: Ma tu nizani? Min got: Na. Hebek bi dût ket û got:

— Em xwîna hevdu dimêjin û bi hev re sond dixwin. Yê sondxwarî dibin xwinbirayên hev û heta mirinê bi her awi arikari û alikariya hev dikin.

Paşê, min bala xwe da, gelek zarok bi hev re sond xwarî bûn.

Rojekê, min ev bi çavê xwe dit. Xocê biçûk, li ber bermîla avê destmêj digirt. Xoca mezin, paşîya wê li me bû; nimêj dikir. Du zarokan bi kêreke dardestî, milên hev diqelişand; dilopên xwîna sor di cihê birinkirî didan û dimêtin, û bi hev re sond dixwarin.

Sondxwarin û xwinbiratî ji min re bû bû meraq. Xwinbirakî min heba, gava xoca mezin guhê min dikişand, ewê xwe dida ber min û ne dihişt ko guhê min bête kişandin û carina ji ez ji felaqê xelas dikirin.

Di nav dibistanê de min xwe bi tenê didit. Hinek hevalên min hebû. Lê me bi hev re sond ne xwarî bûn û em ne bû bûn birayên hev.

Rojekê min daxwaza xwe ji diya xwe re got; min ji wê re çiroka sondxwarinê da zanîn. Diya min rûyê xwe bi min re firş kir û got: « Nebe ko tu din bûyi; ez wisan zarotiyau naxwazim ».

Lê min guh ne da ê; min ev tişt « sondxwarin » da bû ber çavê xwe. Min dixwest ji nav hevalên xwe xwinbirakî qene bibijêrim. Rasthatineke xweş, ji min re ev heval bexş kir. Rojên inê zarok giş li nav bexçê mala me dicivyan. Hetanî êvarê me bi hev re dilist. Hevalekî min hebû ko ji wi bêtir navê wi bi min xweş bû. Ewî gelek caran piştê gurê har datanî erdê. Gurê har, navê ko Xoce xanim li « Cemo » kiri bû. Cemo bi rastî mîna gurekî har bû; canê gelek zarokan dişewitand

Sindik Havînê, her rojên inê, bi xwe re destek darên bihê diani. Me ji van daran ji xwe re hesp çêdikirin û em bi hev re derdiketin cirîdê.

Rojekê ji rojên inê disa Sindik bi xwe re gurzek dar anî bû. Min ji xwe re yekî dirêj û rast bijart û bi kêreke lûj min qaşilê

wi diqêşart û ji hespê xwe re guhik û pozik derdixistin; min hespê xwe çêdikir.

Sindik û hevalên din li benda kêra destê min bûn, da ko wan ji mîna min hespên xwe çêkirina Nizanim çawan bû, carekê min dit kêra destê min, ji nav qaşilê darê çerixî û xwe gihand tiliya min a biçûk ya destê min i çepê û ew birin kir. Xwineke bi av û sorjê heriki. Di wê gavê de tişteke hate bira min. Sond xwarin. Min êşa tiliya xwe ji bir kir û ji Sindik re got:

— Rabe Sindik, destê min hazir e, tu ji destê xwe birin bike, da ko em bi hev re sond bixwin û bibin xwinbirayên hev.

Sindik hebek dama, bi çavên xwe ên reş li erdê belek nêri û got: Ma dibe wisan, ji bo xwinbiratîyê divêt em xwîna zendên hev bimêjin.

Min got : Çi xem e lo ! .. ma ne xwin e, ha ji dest, ha ji zend.

Sindik got, baş e, û kêr ji destê min girt û zendê xwe vemalt û biri, heta hebekî kûr ji biri. Xwîna wi hewqas tir bû ko ne diheriki; ew bû difopek û rabû. Me xwîna xwe tevli hev kir. Berê min mêt; tişteki şorgerm bû. Paşê wi xwîna tiliya min mêt.

..

Nayê bira min. Di pişt re çiqas zeman derbas bû, nizanim ... mehek, salek. Min ji bir kiri bû ko ez û Sindik bûne xwinbirayên hev. Disa em bi hev re diçûn dibistanê, û em bi hev re vedigeryan. Rojekê, dinya gelek germ bû Xoca mezin di nivê rojê de em serbest berdand, mîna rojên pêncsembê ... Ez û Sindik hêdi hêdi vedigeriyan mal. Min destmala xwe danî bû ser serê xwe. Xwêdan ji eniya me diheriki, em li ser rêke biçûk û teng dimeşyan. Ji nişka ve kûçikekî reş û mezin derket peşîya me. Li pê wi çend zilam bi darên xwe bi dû keti bûn. Li dût ve deng lime kirin û gotin :

— Xwe bidin alî, ewê bi we bigre ...

Em tirsyan û şaş man. Min got, eman em birevin. Çavên kûçik sor bû bûn; mîna agir dibiriqin. Kûçik nêziki me bû bû. Sindik got, tu xwe li paş min veşêre, û xwe da peşîya min. Kûçik dirêji wi kir; Sindik ji xwe avête ser wi. Mîna ko bi navê bileyizin; destên xwe di nav piştê hev re birin û anin. Kûçik ji rabû bû ser lingên xwe. Paşê her du ji ketin erdê.

Ev şer bi min pir dirêj hat Ji tirsan ez direcifim. Zilamên ko bi dû kûçik keti bûn, gihiştin cem me û bi darên xwe li kûçik xistin.

KURDÊN

ECEMISTANÊ Û HALÊ WAN

Şevêdi çend xort hati bûn nik min û bi hênceta îşê Ecemistanê hin tişt li ser kurdên ecem ji min pirsîn.

Xortan dipirsi: Li Ecemistanê çi qas kurd hene û ew di çi halî de ne? Tixûbên wan digehin heta kû derê? Bi ketina ûris û ingilizan wan welatan gelo halê kurdan hinek naguhêre û ew kurd, ji hatina van dewletan tu fêde nabinin?

Min û xortan li ser van pirsan me gelek xeber da. Min dil kir xwendevanên Hawarê ji li ser vê axaftinê ser wext bikim. Evê xwestinê ev 'bend aniyê pê.

Me got kurdên Ecemistanê. Gava mirov vê gotinê dibîne û dixwîne dibêje qey welatek heye jê re Ecemistan dibêjin û tê de hin

Sindik xelas bû. Lê reben, ji serçavê wî xwin diheriki. Kûçik dêla xwe kir nav lingê xwe, serê xwe bera erdê da û çargav revî. Sindik ji min re got: «Metirse, tiştek ne bûye, birin biçûk e». Zilaman ew kirin himêza xwe û ew birin mala wî. Ez ji bi rev çûm mal, û min serhatiya xwe ji diya xwe re got.

Roja din Sindik ne hat dibistanê. Min ji diya xwe re got: «Yadê em herin mala wan, Sindik bibinin». Diya min qail ne bû. Ewê digot, Sindik nexweş e, nabe ko em herin wî nerehet bikin».

Paşê, her sibe, bi hêviya ko ez Sindik bibinim diçûm dibistanê; lê heyhat!... ew qet ne dihat. Meger ew kûçik har bû. Sindik birin Diyarbekrê ser tixtor û ji wir jî biri bûn Stenbolê. Paşê me bihist ko Sindik miriye.

Her rojên Havînê ko zû ji xew radi-bim û sibehên ewravî dibinim, mîna herkesi, zarotiya min tê bira min. Welatê min î kesk, cihê ko lê hatim dinê tê her çavên min û bê hemdê min hêstirên min diherikin ser destê min ê çepê. Li tiliya xwe a biçûk dinêrim, li ser movîka uavîn; li dewsa wê birina perestêşi xêzeke biçûk û spi xuya dike, û hêj germiya lêvên hevalê min ê fedakar tê de ye. Di pişt re xeyaleta havalê xwe a qehrêman, wî hevalê ko ji bona sonda xwe, ji bona xelasiya hevalê xwe, bi kûçikê har re pence pence şer dikir.

Salqîn : 12 - 9 - 1941

QEDRÎCAN

kurd hene. Disan gotinên kurdên Tirkîyê û Iraqê ji dikarin bi vi awayî bêne mana kirin. Lê rasti bi awaki din e, esil kurd in, esil Kurdistan e.

Welatê kurdan, Kurdistan welateki ji hev ve ye. Miletine din ketine wi welatî û ew welat perçe kirine û her perçe ketiye bin hikmê dewleteke din. Ji lewre gava em kurdên Ecemistanê dibêjin mersed ew kurd in ko di wi birê Kurdistanê de dijîn ko ketiye bin hikmê eceman. An ne kurd di her derê de di welatê xwe de ne û di tu derê de ne mêvanên xelkê ne.

Em vegerin ser pirsê xwe a bingetin, kurdên Ecemistanê.

Birê Kurdîstana ko iro di bin hikmê eceman de ye welateki mezin e, û xelkê wî xelkeki boş e. Roavayê Ecemistanê ji bakur heta nivro, hesêb tev de Kurdistan e.

Di teşkilata eceman a kevin de wilayeteke Kurdistanê ji hebû. Lê, nemaze piştî ko Şahê Pehlewî li ser textê Ecemistanê rabû bêjeyên kurd û Kurdistanê li Ecemistanê ji bûne kufir û bilêvkirina wan hate bend kirin. Herweki tirk ji me kurdmancan re tirkên çiyayî dibêjin, eceman ji navê ecemên çiyayî li me kirine. Bi vi awayî em bûne tirk û ecem, lê em mane çiyayî û ne bûne deştî. Lê gava ew ji me re çiyayî dibêjin mana hovbûnê tê de vedîşêrin. Ji xwe heke ew çiya ne biwan Xwedê dizane heta niho çi ji me dikirin.

Herweki me got roavayê Ecemistanê ji bakur beta nivro tev de Kurdistan e. Ev Kurdistan bi Kurdistanên Tirkîyê û Iraqê ve ye. Ji nivro her bi bakur ve Kurdîstana ecem, bir bi bir bi awayê jêrin bi nav dibe: Loristan û eşîrên bextiyarî, Kirmanshan, emareta Erdelan, Mikri û Sawieblax, nivroyê wilayeta Azerbeycanê. Boavayê gola Ūrmîyê: di vê mintiqê de û di her sê qezayên Xoy, Selmas û Ūrmi de zehf kurd hene. Herçi qeza Makû, hesêb tev de kurdmanc e. Di hir ve kurd digehin tixûbên Qevqasê Di Loristanê re ji digehin behre, Xelîca Besrê, bendera Benderbûşîr.

Ev, Kurdîstana Ecemistanê ye ko herweki me got bi Kurdistanên Tirkîyê û Iraqê ve ye. Jû pê ve di gelek cihên Ecemistanê de kurd hene.

Di dora Tehranê de eşîra Pazokî. Li Xuresanê eşîrên Pejnewend, Bawenor, Zehferanlû. Li Hemedanê eşîrên Cozkan. Li Mezin-dranê eşîra Modanlû. Di wilayeta Faris de

eşirên şevankare. Erdê van eşiran dige-he Xelica Faris, Benderebasê. Di Iraqa ecem de eşirên Embarbo. Di navbera Qezwin û Gêlanê de eşirên Omerlû. Di her çar wila-yetên Kirman, Gêlan, Xûzistan û Qehistanê de ji kurd hene.

Gelo nifûsa kurdên Ecemistanê çi ye? Ne bi tenê li Ecemistanê, lê di tu derên Kur-distanê de nifûsa kurdan bi temami ne nas e. Ji ber ko tirk û ecem gava statistikan çêdikin nifûsa kurdan nadin zanin. Lê her-hal kurdên Ecemistanê divêt ji du milyon bêtir bin. Dr. Blêç Şêrkûh wan digihine 3 300 000i.

Beriya Şahê Pehlewî Ecemistan dew-leteke miri bû. Smail axayê şikakî yê ko bi navê Simko deng daye ji waliyên Ecemistanê xweyîkî (xokî) distandin. Digel vê hindê ece-man siyasetek di heqê kurdmancan de hebû. Ewan ji weke tirkan dixwest kurd temsil bi-kin, yanî kurd bikin ecem. Ev siyaset nema-ze di wextê şahê Pehlewî de xwe eşkere kir. Beriya wî ev siyaset wek marekî sermadîti bi tenê dûtê xwe tev dida, bêî ko bikare serê xwe hilde û jehra xwe birijîne.

Di vê Kurdistanê de emareta Erdelan berberî bi şahên ecem dikir. Şahên ecem, ji ber ko bi xurtî bi mirekên Erdelan ne dikar-in tevdîreke din ji wan re diti bûn. Nermi-ya jinan. Şahên ecem bi vê nermiyê ew sist kirin û paşê ew şêkandî. Belê şahên ecem keçên xwe dan mirekên Erdelan, ew kirin zavayên xwe û bûn xwezûrên wan. Bi keçên şahê ecem re efyonkeşî û meyxwerî ji ketin qesra wan mirekan. Piştî çendekê keçên şahê ecem ne bi tenê jinên mirekên Erdelan bûn; lê bû bûn diya wan jî. Êdî karê hikûmetê, îşê kurdên Erdelan keti bû destên xwarziyên şahê ecem û wan bi ray û tevdîra diyên xwe, yên ko keçên şahê ecem bûn ew digerlandin. Pêşdetir ew xwarzi çûn ser mezheba xwalên xwe ji û bûn şihî. Nemaze di wê heyamê de sinî û şihîti wek kufr û imanê dijminên hev bûn. Herçi kurdên Erdelan sinî bûn. Gava mirên wan bûn şihî ewan rû ji wan ba da û bi vî awayî ew xelk ji destên mirekên xwe derketin û mirekên Erdelan wek şivanê bê kerî di çola Xwedê de bi tena xwe û xelkê wan bêserî man, û ew wek keriyê ko gu-ran bi ser de girti ji hev belav bûn. Ji xwe eceman ji ev diviya bû. Ji bona ko bikarin wan yeko yeko bêxin bin destên xwe. Welê ji bû.

Di wextê Pehlewî de siyaseta eceman di heqê kurdan de li ber siyaseta tirkan hati bû girtin. Şahê Pehlewî piştî ko ordiwa wi gihafte 80 000i menawreyek di Kurdistanê de çekir û kurd ji çek kirin. Herçi me-zinên kurdan, yên ko av bi wan sar û germ dibû, ew ji anîn Tehranê.

Kurdên Ecemistanê ji wek kurdên her derê - ji ber ko nezan in - bi hev ne xweş in. Eceman ji wek tirkan, ji vê berberiyê istifa-de dikir û eşirên kurdan berdidan hev.[1]

Ji milê din kurdên Ecemistanê di mi-liyetê de, ji kurdên hemî deran kêmtir in. Ew kurd hêj li xwe hişyar ne bûne. Dizanin ko kurd in, lê nizanin kurdîti çi ye û dax-waz û armanceke kurdan heye. Herçi miletên bêarmanc zûka winda dibin û tékili miletine din dibin. Ji lewre ji kurdên minewer re yên ko firsend bi destê wan dikeve divêt li hişyari-ya van kurdan bixebitin.

Bi hatina ûvis û ingilîzan welatê Ece-mistanê, halê kurdan dikare biguhêre û di-vêt biguhêre. Lê ji bona vê yekê ji divêt kurd ji van dewletan re şanî heyineke milî bidin; da ko ew ji qedrên wan bigirin.

[1] Di vê babetê de ezê ji xwendevanên re tiştê ko min bi xwe dît û bihistiye bidim zanin. Di sala 1930î de Şahê Pehlewî, ji ber ko min ji ya wî ne kiri bû, ez ji Tehranê ajoti bûm Iraqê. Li nizingî Kirendê, di çayxanekê de me bihna xwe dida. Mihafizê min çû bû destavê. Ez bi tenê ma bûm; min çavên xwe li dora xwe digeland. Di alikî çayxanê de çend peya bi ciline nîveskerî rûniştî bûn. Nizanîm çire, min guh da axaftina wan. Bi kurdî dipeyivîn. Min nizingî li wan kir û min zani ko ew jenderme ne, lê jendermeyên çolê. Belê îşê wan di bajarên de nîn bû. Yekî ji wan nijenderman gote min:

— Belê ji me re ji dibêjin jenderme, lê em jendermeyine texlî in. Ji xwe tu nabînî cilên me nivî mirî nivî kurdmancî ne. Em wek jendermeyên din timobîlan nasekinînin û ji xelkê pirsîyariya tezkeran ji nakin. Îşê me kuştina nijdevanan e. Em kurd in, ma tu ji ne kurd î? (Min got belê). Xelkê van welatan hemî kurd in. Eşîra teniştî me neyarê me ye. Me gelek mêr ji hev kuştine. Bi dor em li hikûmetê asê dibin û wêrgûyê nadin. Hikûmetê dizane ko em pev ne xweş in; radi-be destê yekê digire û li a din dixê. Par em li hikûmetê asê bû bûn, neyarên me bûn jenderme û li me dan. Îsal ew li hikûmetê asê ne, em bû-ne jenderme û li wan didin û heyfa xwe ji wan hiltînin. Me gelek ji wan kuştine, lê hêj me 35 mêr di zikê wan de hene.

Di vê demê de mihefizê min hat û got ko timobîla me kar e. Em bi rê ketin.

REWŞA DINYAYÊ

IŞÊ JAPONYAYÊ — Japon hevalbendeki mihwerê ye, yanî hevalbendê elman û talyan e. Ji xwe beriya vi şerî jî jî van her du dewletan re dewletên mihwerê digotin. Mihwer xetke xeyalî ye ko Berlin û Romayê digehine hev.

Herwekî xwendevanên me dizanin japon jî piştî şerî kete vê tifaqê û jî ber ko bi japonan xwediyên vê tifaqê ên mezin bûne sisê, navê tifaqa sêbendin jî Iê kirine.

Ev çar sal in Japonye di rohelatê dûr de şerê Çînê dike û hêj zora wê ne birîye. Yanî serê Japonayê ne bê teşxele ye. Lê Japonyê di rohelatê dûr de armancine mezin hene. Berî her tiştî Japonye dixwaze lingên ewropayî û emêrikuniyan jî rohelatê dûr qut bike û wan veqerîne welatê wan. Ji vi karî re jî jî iro çêtir firsend nîne. Ingiltere şerê elmanan dike, Emêrike jê re çek û ceberxinan çêdike. Jû pê ve Emêrike xelkê xwe hazir dike, roja ko xelk qîma xwe pê anî Emêrike jî tîfinga xwe wê biteqîne.

Japon di vi derxavi de bêqerar e. Carina dengê xwe bilind dike, diçe wî serî tete vi serî û zirtê xwe dide. Li şerê Ūris fedîkire û gava dibîne ko Ūris li ber xwe didin û zû zû naşkên dengê xwe nizim dike û dibêje ez dixwazim her îşê xwe bi aşiyê saz bikim û radibe berê xwe dide Emêrikê. Ji xwe di meha Îlonê de serekwezîrê Japonayê e berê mektûbek jî mister Rûzvelt re nivisandi bû û japon û emêrikani dest bi dan û standinê kiri bûn. Mizakere bi xef bû û mister Rûzvelt bi xwe ew mizakere digeraud. Lê jê tu netîce derneket û li 16ê Çiriya Pêşîn ajansan da zanîn ko wezareta mir Konoyê istifa kiriye.

Sibetirê general Toyo wezareta japonî teşkil kir. Ingiltere û Emêrike bi vê guhartina wezareta japonî gelek bendewar bûn û gubên xwe bel kirin. Gelo wezareta Toyo wê çî bike?

Herhal bi ketina wan dewletan erdê ecem, bivê nevé zilma eceman di heqê kurdan de wê kêm bibe û heke kurd dil kirin û herwekî me got şanî hevîheke milî dan, heye ko bigehin hin heqên xwe jî.

Sam 24 Îlon 1941. HEREKOL AZIZAN

General Toyo jî terefdarên Japonya mezin û jî terefdarên şer e. Dinyayê got Japonyê hikûmeta xwe guhart, dike bikeve şer. Serekwezîrê nû general Toyo nitqek da û tê de nemaze li çar niqtan îşaret kirin :

- 1 — Qedemdina şerê Çînê
- 2 — Pêkanina yekitiya Asyayê
- 3 — Di hundirê welêt de yekitiyeke milî anin pê
- 4 — Tevgirêdana Japonayê bi dewletên mihwerê xurtir kirin.

Wezareta general Toyo wezareta serdarên eskerî ye. Yanî esker di warê siyasetê de zora sivilan birine û jî ber vê yekê Konoyê istifa kir û Toyo hikim xiste destên xwe.

Lê Toyo jî ne wêrî bû bikeve şer. Çire? Wer dixuye ko serdarên Japonayê jî bû bûn xapinozên nitqa Hitler a pašîn. Hitler bi wê nitqê dida zanîn ko ordiwa Ūris jî hev de ketiye û hew bi kêrî şer têt. Li ser vê yekê japonan goti bû dora me jî hatiye divêt em jî dirêji Sibiryayê bikin û para xwe jî mirata Ūris bibin. Herwekî kurdmanc dibêjin : ko ga ket erdê kêr zehf in. Lê japonan bala xwe da û dit ko jî bervaji gotina Hitler ve ga hêj ne ketiye erdê û jî piyan sekini ye. Japonan gava ev dit kêra xwe veqerand kalanê wê, û veqeriyên siyaseta herênayê.

Di şerê Ūris de wezhiyeta japonan mîna wezhiyeta talyanan di şerê Frensê de ye. Japonayê li Mençûriyê li ser tixûbên Ūris yên rohêlê esker kom kiriye da ko Ūris mecbûr bibe birekî eskerên xwe li ser van tixûban bihile û van nebe qada şerê roavê, pêşberê elmanan.

Herwekî me got Japonye carina fortê xwe dide; rojnameyên japonî li Emêrikê radibin. Dinya dibêje qey Japon sibe bikeve şerî. Lê... paşê ba diguhêre, li şûna bayê kur î xurt bakî xerbi î xweş û nerm radibe.

Ji xwe îşê japonan zehmet e. Ji ber ko heke Japon xwe tev da divêt, jî Çînê pê ve, şerê sê dewletên din bike, Rûsyê, Ingiltere û Emêrike. Stola emêrikani xurt e. Ingilîzan jî di behra japonan de stolek heye.

REWŞA EMÊRIKAYÊ — Emêrike hêj ne ketiye şer. Lê bi her awayî arikariya ingilîzan dike û jê re dixebite. Cenkeştîyên wê vaporên ingilîzî, jî çek û cebirxanê dagirti, dîtinin hefa girava Îslandayê û wan bi rê ve jî noqarên elmanî dihemînin. Elmanan heta niho jî dehan bêtir vaporticeretên emêrikani bin av kirine. Li 17ê Çiriya Pêşîn

noqareke elmani di nizingi Islandayê de bera torpiyoreke emerikani — bi navê Kerney — da û ew birindar kir. Bertorpiyor ne xerîqî, lê ji deryavanên wê 11 peya hatine kuştin. Digel vê bîndê navbera elman û emêrikaniyan hêj ne şer e.

Li 27ê Çiriyê reiscimhûrê Emêrikayê Mister Rûzwelt nitqek da û tê de dirêji Hitler kir û careke din ji dinyayê re da zanîn ko Emêrike xwe ji boyî şer kar dike.

Rûzwelt di vê nitqê de wek reisdeuletê mileteki şerevani xeber daye. Lê qala Japonyayê ne kiriye. Dibêjin ko ev elametek e ko Emêrike digel japonan di mizakerê de ye.

Ne bi tenê Rûzwelt qala Japonyayê ne kiriye, lê Emêrikê da zanîn ko ji ûrisan re di riya Veladivestokê re êdî çek û ceberxanê naşîne. Bi vi awayî heçkê Emêrikê ji ya japonan kir. Ji ber ko japonan çend caran ji Emêrikê re goti bû ko nikare lê razî bibe. Ji lewre Emêrike divêt çek û ceberxanê ji ûrisan re di riya bakur yanî di bendera Erkenjêlskê re an di nivro di riya Ecemistanê re bişîne Riya bakur zehmet e, ji ber ko Zivistanê pêde bendera Erkenjêlskê dicemide. Herçi riya nivro gelek dûr e; ji Emêrikê heta wê derê 12000 kilometir e. Elman ji dikin bikevin Qevqasê û vê riyê bigirin.

ŞERÊ ÛRIS — Îro hemî dinya qala şerê ûris dike û herkesî çavên xwe berdaye wê qada cengê. Ingilîz û emêrikani cehda xwe dikin ko arikariya ûrisan bikin û nehîlin ko dewleta bakurê Asyê û Ewropayê di bin lûngên eskerên Hitler de bête pelaxtin. Û heq di destên wan de ye. Ji ber ko îro di pêşîya Hitler de kes ne maye ko li Ewropayê şerê wi bike. Şer dom dike û hero ji roja bori xurtir dibê. Ûris ji bi mêranî şer dikin û gelek li ber xwe didin. Herwekî stranê gotiye di vi şerî de, bihustê lawê bavan bi lîre ye.

Hitler bi xwe da zanîn ko şer xurt bûye û wê hêj xurtir bibe. Belê fûrer yanî rêberê elmanan li 4ê Çiriyê pêşin, li Berlînê û bi hênceta arikariya Zivistanê nitqek da.

Hitler di nitqa xwe de, nemaze qala şerê ûris kiriye û xwestiye ji miletê xwe re bide zanîn çire ev feşxela mezin aniye serê wi. Bi kurtî Hitler ji miletê xwe re got; min bala xwe dida û didît ko ûris bi me ne rast e û dilê xwe li me xerab kiriye, xwe pêk dîtine û dike li me xe. Ji lewre min da eq-lê xwe gelo ez li hêviya derba wî biminim an ez rabim û beriya ko ew li me xe ez li

wî xim. Min lêxistin di ser hatin lêxistinê re girt, û min ne xwest firsenda lêxistinê bidim dijminê xwe. Min ev fikir gihandê qerarê û li 22ê Hizêranê emri ordiwa me kir ko dirêji welatê ûris bikin û wê talûka mezin ji ser serê me rakin û imperatoriya bolşevikiyê ji bini edim bikin.

Ev, gotina Hitler e. Herçi ûris, derew bi aliyê vê gotinê ve didin û dibêjin, Hitler rastiye nabêje; me fucaran dil ne kir ko em li elmanan xim. Em bi wan re dilrast bûn; lê wan bêbextî li me kir. Hitler dixwaze welatê ûris ji wek welatên din bixê bin destên xwe, lê elmanên reben divêt bizanin ko erdê ûris, herwekî ji ordiwa Nepolyon re bû bû, wê bibe gornistana ordiwa elmanî jî.

Hitler li 4ê Çiriyê got, ev 48 saet in di qada şerê ûris de hicûmêke nû dest pê kiriye û heta çend rojan honê netîca vê hicûmê bibin. Ev hicûm ji hêj ordiwa ûris wê bibe derba mirinê.

Bêdîro piştî çend rojan ajansan da zanîn ko elmanan di qada nivro û navîn de dest bi êrişêke nû kiriye û wer dixuye ko armancên ordiwa elmanan Mosko û riyên Qevqasê ne.

Herwekî me got ingilîz û emêrikani qerara xwe dane bi her awayî arikariya ûris bikin û nehîlin ko ûris bişkê.

Ev arikari, ji îro de dest pê kiriye, û dibêjin ko tangine ingilîzi gihastine welatê ûris û bi ûrisan re şerê elmanan dikin. Lê arikariya ko her du demokrasîyên mezin dibêjin tiştêki bê hêd û hesab e; lê jê re hinek wext divêtin. Ji milê din dîrahiya riyên ji heye. Riyên navbera ûris û ingilîz û emêrikaniyan rênê dûr in; behrin hene ko dikevin navê. Di bejê re ji mesafeyîne bêpîvan hene. Ji lewre divêt ûris êrişa elmanan bisekinin û bi çekên ko ji Emêrikê jê re bînin, li Biharê şerê xwe xweş bikin.

Elman ji bivê nevé li vê heqîqetê hişyar in û van hisaban bi xwe dikin û dibêjin, heke beriya Zivistanê me zora ûris ne bir û Zivistan li me geriya, li Biharê îşê me, wê çetin bibe. Ji lewre bi çî awayî û bi çî behayî be divêt em di van çend rojan de derbeke welê bidin neyarê xwe ko pê gêj bibe û bikeve axa mirinê.

Belê, elmanan holê got û holê ji dibêjin. Lê min a kurdmanan gofiye; kirin û gotin ne xwe û bira ne. Ji xwe li gora gotina Hitler di viya bû di nivê Çiriyê de şerê ûris biqediya û ordiwa ûris ji hev de biketa.

Lê welê ne bû. Herçernd elman pêş ve çûne û erdine nû xisti bin ji destên xwe ordiwa ûris hêj li ser xwe ye û bi fedakarîke mezin li ber xwe dide.

Hicûma ko Hitler di nitqa xwe de da zanin li 2ê Çiriyê dest pê kiri bû. Pisti şerê Smolenskê şer di eniya navin de heçko sekî, ni bû. Vê carê elmanan ji vê eniyê dest bi erîşa xwe kir û berê xwe da Moskoyê, payitextê bolşevîkan. Elmanan ji bakur û nivro ji dirêji Moskoyê kiriye û heta 60 kilomêtirî nizingî payitextê bolşevîkan bûye, û reşma cehdeke mezin elmanan nikari bû bikevin bajarê. Şer di dora bajarê de dom dîke û ûris bi awakî ecêb şer dikin. Ji milê din elman dixwazin ji bakûr û ji nivro bikevin piştî Moskoyê û li bajarê hene wer û Mosko ji minna Leningradê bexîr nav çemberê.

Ûris mikur tèn ko payitextê wan ketiye talûkeyê. Lê peymîd nabin û şerê xwe xweş dikin. Lê herçî hikûmet ji serfermandariyê pê ve ji Moskoyê rabûye û çûye Semarayê. Semara (Kwibîşef) dikeve rohelatê Moskoyê û jê qedere 1000 Kilomêtir dûr e.

Serfermandarê eniya navin merêşal Timoşenko bû. Stalin ew ji vê qadê rakir û general Zogov anî şûna wi.

Timoşenko çû eniya nivro. Di vê eniyê de ji rewşa ûrisan zehmet bûye. Ji ber ko elman zora xwe didin vê eniyê jî.

Ûrisan terka Odesê daye û eskerên elman û romanî li 16ê Çiriya pêşin ketin bajarê û bendera Odesê. Ûrisan heriya ko jê rabin avahî şewitandin û febrîke berhewa kirine.

Li 25ê Çiriyê elman ketin Xerkovê jî. Niho erîşa elmanan li ser Rostovê ye. Rostov deriyê Qevqasê ye. Şer gihastîye deriyên bajarê. Lê ûrisan elman li hire sekinandine.

Ji milê din elmanan avête ser nîvgirava Qirimê jî. Berzex yanî erdê ko nîvgiravê digehîne bejê gelek teng e, 8 kilomêtir e. Ûrisan di vê berzexê de istihkamanê asê çêkiri bûn. Elmanan qedere 15 rojan xwe dane wan istihkaman û ew şkenandine û ketine rasta Qirimê. Di Qirimê de bendereke mezin heye Sevstepol. Niho elman wê bixwazin di avtenga Kercê re derbasî peravên Novrosiskê bibin û jê bixwazin bikevin ser riyên Qevqasê. Bi vegertina Qirimê rewşa ûris di qada nivro de wê gelek zehmet bibe. Ji ber ko petrolên Qevqasê rast bi rast dikevin bin talûkê. Ji lewre û li gora ajansan eskerên general Wêvel berê xwe dane Qevqasê. Bivê nevwê ingiliz nikare bihile ko elman bi-

BINGEHÊN GRAMÊRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 9 —

75 — Pronavên kesin. Ji van pronavan re pronavên kesin dibêjin. Ji ber ko ew, nemaze, dikevin şûna kesan û wan dinimînin. Di kisetê de sê kes hene ko dikevin axaftinê. Ê xeberebêj, yanî yê ko daxêve, û yê ko pê re tete axaftin û kesê ko axaftin li ser wî ye. Di gramêrê de ji wan re kesê pêşin, kesê diwim û kesê seyim dibêjin.

1 — Kesê pêşin. Yê ko daxêve: ez, min, em, me, xwe.

2 — Kesê diwim. Yê ko pê re tete axaftin: tu, te, hon, we, xwe.

3 — Kesê seyim. Yê ko di axaftinê de qala wî dikin: ew, wî, wê, ew, wan, xwe, ê.

Ji van pronavan « wî » nêr, « wê » mê û ên mayin tev de, yanî: « ez, min, tu, te, ew, em, me, hon, we, wan, xwe, ê » nêtar in.

76 — Pronavên lihevxiştî. Ji pronavên nêtar hinên din hene ko ji wan re pronavên lihevxiştî dibêjin. Ji ber ko ew bi lihevxiştina daçek û pronavekê tene pê.

(dûmahik heye) C. A. Bedir - Xan

Kevin Qevqasê û destên xwe deynin ser birên petrolê.

Ji lewre ingiliz çek û ceberxaneyên ko ji Ingilîterê û Emêrikê tèn di benderên xelîca Besrê û di riyên Iraq û Ecemistanê re dişinin Qevqasê. Û ji bona vê yekê jî mihendisên ingilîzi wan benderan diedînin û fireh dikin. Ji ber ko arikarî roj bi roj bêtir dibe û di wan benderan de cih hinek teng e.

Li gora nûçeyên paşin elmanan Qirim, ji Sevstepolê pêve vegirtine û dest bi bombardimana Sevstepolê jî kirine.

Bi vegertiua Qirimê stola ûrisan ya behra reş jî wê bikeve tengiyê. Ji ber ko di peravên Qevqasê de ji Nevrosiskê pê ve tu bender nîne ko bikare stola ûris bihewîne. Elmanan ji niho de Nevrosiskê dane ber dombeyên balafirên xwe. Di roavayê Behra reş de bendera Batûmê hebe ji ev bender nikare stoleke mezin bihewîne.

Lê herçî ji hebe, ûris xwe bi şûn de bikişinin ji bi mêranî şer dikin û gelek li ber xwe didin.

Şam : 3 Çiriya - Paşin 1941 NÛREVAN

BIRÉ FRENŞIZİ :

MELAYE DJEZIRI

Mela Ahmad, plus connu sous le nom de Malayé Djezirî, est, avec Ahmadé Khani, l'un des deux classiques kurdes les plus populaires.

Nous ne savons pas grand chose de lui. Son nom indique qu'il naquit à Djeziré, mais aucun document ne permet de fixer d'une façon certaine l'époque à laquelle il vécut. On rencontre dans une élégie de Faqih Teyran, un chronogramme indiquant la date de la mort du poète. Malheureusement, le texte en est si corrompu qu'il est impossible d'en tirer une conclusion. Dans son "Recueil de notices et récits kurdes", Jaba se fait l'écho d'une opinion suivant laquelle le Mela aurait quitté ce monde en 550 H (1155-56 AD). Enfin, un manuscrit appartenant à l'Emir Djeladet Beder Khan contient une note disant que notre auteur a dû mourir à peu près en même temps que le Sultan Mehmet Fatih (soit vers 1485), mais plutôt après lui.

Cette dernière thèse paraît la plus raisonnable. En effet, la date 550 H est aussi, approximativement, celle à laquelle disparut le premier grand poète mystique de l'Iran, Senai. Or, les œuvres du Mela sont profondément pénétrées de l'influence du soufisme persan, mais ses idées et son style rappellent ceux de Hafez (mort en 1389) et de ses successeurs plutôt que ceux de Senai. De plus, la pièce par laquelle débute le divan du poète kurde est une imitation du célèbre premier ghazel de Hafez. Elle ne peut donc avoir été composée qu'après la première édition des œuvres de cet auteur (1368).

Malgré ces données, la question reste sans réponse. Elle ne pourra être résolue que le jour où l'on possèdera un texte correct de l'élégie de Faqih Teyran, à défaut de quelque autre document. Signalons enfin que la tombe du Mela, qui se trouvait à l'intérieur de la Medresa Sor, à Djeziré, et qui était un lieu de pèlerinage, a été détruite par les soldats turcs. Il y a donc peu d'espoir que l'on retrouve jamais son épilaphe.

La tradition orale compense dans une certaine mesure le manque de sources écrites et nous donne quelques renseignements sur la vie du Mela (cf. "Hawar", no 6). Elle nous a même conservé son portrait : c'était un homme de taille moyenne, le visage arrondi, le teint clair. Il avait les yeux et les sourcils noirs, la barbe clairsemée, le front large, le cou allongé. Il se coiffait d'un foulard maintenu par une sorte de turban. Il était ordinairement vêtu d'un caftan et d'un aba, et chaussé de sandales rouges. Son commerce était agréable, il était toujours souriant et prenait garde de ne blesser personne.

Melayé Djezirî s'appelait, de son vrai nom, Ahmad Nichani. Ayant commencé ses études à Djeziré, sa ville natale, il les continua en Iraq, en Syrie, en Egypte et en Perse. A son retour au pays, il fut un certain temps l'un des favoris de l'Emir. Mais il ne tarda pas à se brouiller avec

lui. Il se retira alors à Dyar Bekir, où il demeura quelque temps. Il regagna ensuite Djeziré et y termina ses jours.

On raconte aussi que le Mela était épris de la soeur du prince de Botan, Izz ed Din (dont on ne trouve pas trace dans l'histoire), et que le souverain, ayant compris la pureté de cet amour, maria les deux jeunes gens.

Le poète allait d'ordinaire composer ses vers aux environs de Djeziré, à Westani. La légende prétend que, lorsqu'il se levait pour partir, le rocher sur lequel il s'était assis restait tellement surchauffé par le feu de l'inspiration, que les paysannes du village venaient y cuire leur pain.

Melayé Djezirî a laissé un divan d'environ 2000 vers. Les idées et les sentiments qu'il y exprime sont ceux du soufisme persan, le vin de l'extase, les joies et les peines de l'amour mystique (qui se confondent souvent avec celles de l'amour terrestre), l'attente du retour au Principe Universel, forment les principaux thèmes chantés par le poète. Les deux ghazels que nous traduisons (II et IV, cf. texte kurde, p. 4-5) permettront de se faire une idée de son oeuvre. Comme nous le remarquons plus haut, le style en est fortement influencé par l'Iran. Les mots persans et arabes sont nombreux dans le vocabulaire du Mela, beaucoup plus que dans celui d'Ahmad Khani. La nature de l'inspiration de son recueil, et les difficultés qu'en présentent la lecture, font qu'il est beaucoup plus populaire parmi les chaykhs et les mollahs que dans les autres classes de la société kurde. De nos jours encore, il est lu et commenté dans les écoles coraniques.

*
**

Ton nom est inscrit au registre éternel.

La plume de la Connaissance [1] a tracé un signe dans le Grand Livre (de la création).

Tout n'est que formes et lignes à l'intérieur du cercle et des points de l'Amour mystique.

Ces figures [2] sont des symboles parmi les hallucinations du néant.

La lettre Mint a rendu le lever du soleil de l'Unité étincelant comme un miroir [3]

Elle scintille, et son éclair, parti d'entre les Arabes, va frapper la coupe de Perse.

Afin que nous puissions contempler les témoins des Noms Divins sous tous leurs aspects [4],

Elle a enivré l'un de l'Eternel, à l'autre, elle a livré la forme de l'idole,

L'un est épris de la chevelure, à l'autre est apparu le grain de beauté.

Elle a donné le miroir à Alexandre, et la coupe à Djam [5].

Les âmes saintes désirent la nuit de ton Qadr [6],

Ta lumière est le flambeau qui éclaire la lampe du sanctuaire.

Afin de pouvoir, lorsque je te rencontrerai, trouver grâce à toi la vie dans l'éternité,

J'ai livré par avance au néant l'essence de mon coeur et de mon âme [7].

Les marchands de rubis ont brisé le diamant dans leur main,

Cette tablette de diamant marquée par le Dessinateur. [8].

Seigneur, comment mes lèvres pourraient-elles cesser de chanter ta louange ?

Gloire à Toi : je ne mettrai pas de terme aux cantiques que je t'adresse.

Grâces soient rendues à Dieu qui, à son esclave le Mela,

A dispensé l'élixir de peine et d'amour, sans dinar ni derhem [9].

*
**

Les fils des mages vendeurs de vin [10], chaque matin à l'aube, viennent à la danse [11].

Les buveurs, vidant coupe sur coupe restent près de la rivière [12].

Les tresses des unes répandent l'odeur de l'ambre [13], les autres sont de douces brunes.

D'autres encore, sont des bijoux pareils à Canope des cieux;

Certaines sont blondes et . . . [14], elles ont des visages de fées, des joues de perle.

Voyant que le monde allait de la sorte, je perdis patience et calme.

M'ayant ravi patience et calme, elle me déchirait le foie [15].

Qui m'opprimait ainsi ? Elle me ravissait l'âme et le coeur.

Voici mon âme et mon coeur, voilà ma belle au visage de houri,

Voilà mon roi ! Je suis un mendiant (qui frappe) à sa porte.

Lorsqu'elle me vit quémander, l'amie me prit par la main,

Elle me conduisit à la danse (16). Ni danse ni musique ne s'interrompirent.

Le grain de perle me dit : « Nous sommes tienne, et tu es nôtre,

En réalité, nous me faisons qu'un, mais le problème est insoluble » [17].

Je bus le vin que me tendait sa main. Je m'éveillai, seul et ivre.

Une goutte d'eau avait rejoint la mer, mais la mer restait pareille.

N'écoute pas le vulgaire, ne renonce pas au vin.

La plupart sont dans l'affiction, la plupart sont frappés de cécité.

Toutes les lettres ont la même origine, si tu les réduis à leur principe :

Chaque lettre devient une ligne; ôte la ligne, reste le point

L'Unité absolue [18], Mela, est la lumière irradiant les coeurs;

C'est là une question difficile à comprendre, et les mystiques restent dans le doute.

TAWÛSPARÊZ

(1) La connaissance divine.

(2) Les êtres et les objets créés.

(3) La première lettre du nom du Prophète. Est prise ici comme symbole de la révélation. L'Unité : l'unité absolue de Dieu et du monde créé.

(4) Le mot *shahid* signifie littéralement " témoin ". Chez les poètes mystiques persans, il a pris le sens de " bel adolescent, belle jeune fille " (il n'y a pas de genres en persan), les beaux jeunes gens étant sur terre les témoins de la splendeur divine.

(5) *Djam* est un diminutif de *Djamchid*, nom d'un souverain légendaire de l'Iran. Le miroir d'Alexandre, et la coupe de *Djamchid* sont des objets merveilleux permettant de contempler tout ce qui se passe dans le monde.

(6) La nuit du *qadr* est celle au cours de laquelle Mahomet eut sa première révélation.

(7) C'est à dire: je me suis anéanti dans la contemplation du Seigneur, renonçant à toutes les joies du monde.

(8) Les marchands de rubis sont les ignorants qui dédaignent les trésors du mysticisme (le diamant) pour se consacrer aux jouissances terrestres (le rubis).

(9) C'est à dire: gratuitement.

(10) Les fils des mages sont les directeurs spirituels des soufis. Le vin qu'ils vendent est leur enseignement, destiné à dispenser l'ivresse mystique. Au vers suivant, les buveurs symbolisent les initiés.

(11) *Sema* : séance de musique et de danses destinées à provoquer l'extase.

(12) Variante : à l'écart de la société.

(13) Nous avons suivi le texte de la variante.

(14) Deux mots incompréhensibles

(15) Le foie, comme le coeur, est le siège des sentiments.

(16) Cf. note 11.

(17) Dieu et la création, (comme l'âme et le corps) ne font qu'un en réalité, suivant la doctrine soufie. C'est là le mystère auquel le Mela fait allusion.

(18) L'unicité de Dieu et du monde créé, cf. note précédente.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyîşa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitîn
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê.
Emîr K. A. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle. Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehi	300	Qirûşên	Sûri
Sêmehi	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerinendeyê herpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emîr Djêladet Aalî
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 36

DUŞEMB
1KANÛNA-PÊŞN1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 36

LUNDI
1 DÉCEMBRE 1941

KOVARA KURDÎ ☆ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Diwana Melê	Qedri Cemîl Paşa
Kevirê Mûsayê Ehmed	Rastedar
Halan	Hişyar
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Viborg	Hesenê Mistê
Agirî	Osman Sebrî
Mosko	Dilawer Çarpîne
Sinema	Evdirehmanê Rojkî
Lêhîstika Şetrencê	Stranvanê Hawarê
BIRÊ FRENSIZÎ ☆ PARTIE FRANÇAISE	
La partie d'échecs	Tawûsparêz

ŞAM—1941
ÇAPXANA SEBATÊ

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

222 — Ewê ji te pirsar mehikê bikin; bêje wan: Mehik, tiştêkî rêvîn û bi ezab e. Gava jin mehika xwe dibînin, nîzîkî wan me bîn, heta ko ew jê xelas û paqij dibin.

Ko paqij bûn, ji rîya ko Xwedê ji we re emir kiriye, nîzîkî wan bibin. Xwedê ji tobedaran hez dike û heji paqijan jî dike.

223 — Jinên we zeviyên we ne, bi awakî hon dixwazin zeviyên xwe biçin. Ji bo nefsa xwe tiştine qenc pêkin. Ji Xudayê xwe hêviya zaroyên qenc bikin. Ji Xwedê bilirsin û bizanin ko honê rastî wî bèn. Ji mirovên bawermend re mizgîniya xweşiyê bide.

224 — Ji bona pêkanîna qenciyeke weke fact û ibadetê, ziyareta xelkên di xwe û li hev anîna mirovan, sund me xwin û ji bo nekirîna qenciyeke navê Xwedê mekin behane. Xuda dibihîse û zana ye.

225 — Heke hon li ser tiştêkî ne rast xapiyan û we bi rastbûna vî tiştî sund xwar;

Xwedê we berpirsiyar na ke, lê heke sundxwarîna we nêrast bû û hon pê zana bûn, hon berpirsiyar dibin.

Xwedê ji tobedaran re tobe dide, Xuda piyar e.

226 — Yên ko bi qesda ne nîzîkbûna jinên xwe sund xwarîne, ji wan re çar meh mihlet heye.

Heke ew di nav wan çar mehan de nîzîkî jinên xwe dibin, Xuda

di gunehên wan dibihîre. Xuda efiw û tobe dide, Xwedê piyar e.

227 — Heke ew dest bi berdana jinên xwe dikin; Xuda dibihîse û dizane.

228 — Jinên berdayî heta sê mehikên xwe bibînin, divê bisekin.

Heke avis in, divê avîsbûna xwe veneşêrin, ji ber ko veşartîna vê ne helal e, heke wan baweriya xwe bi Xuda û bi axiretê anîne.

Di nav wan sê mehan de vegera mêrê wan jî wan re çêtir e.

Heke mêrê wan dixwazin, bila bi jinên xwe li hev bèn.

Jin û mêr divê bi devkenî û xweşdîlî bidin, bîstînin.

Lê mêr, bi dayîna mehr û nanî, jî wan pêşdetir in. Xuda delal û fêris e.

229 — Têlaq du car in, piştî wan du têlaqan, divê mirov jîna xwe an li gora şerîetê bi camêrî li cem xwe bihêle an bi camêrî û comerdî jê veqete.

Standîna mehra ko we jî jinên xwe re dane; bi temamî be an jê behrekê be, jî we re ne helal e.

Lê heke jin û mêr, her du dibînin ko li gora şerîetê emrê xwe bi çeyî û xweşdîlî nîkarin derbaz bikin, wê gavê, Geli Qazîyan, jî bo jin û mêr di vegerandîna mehrê de, a ko mêr jî jîna xwe re da bû û li ser vê mehrê, bi tiştêkî kêr û zêde, li hev hatîna wan de, tu guneh nîne. Ev tixwibên emrên Xuda ne, derbasî wan me bîn, yê ko sinorên Xwedê derbaz dibin, dibin zalimên nefsa xwe.

230 — Heke mêr jîna xwe careke din jî berda (têlaq bûne sê car) êdî ew jin, jî mêrê xwe re ne helal e. Lê-

belê heke miroveki din wê jinkê mehr dike û piştê berdide, paş vê berdanê, heke jin, û mîrê wê yê berê, ji xwe re yeqîn dikin ko dîsa li gora emrê Xwedê bi xweşdilî û çeyî bi hev re dikarin bijîn, ji nû ve ziwaca wan ji wan re ne tu guneh e.

Ev tixwibên emr û hikmên Xuda ne, Xwedê wan pêş xelkê dike heta ko ew bizanin û pê birewer bin.

231 — Heke we jinên xwe berdan û sê mehikên di wan timam bûn, an li gora şerietê wan bi qenci û keremê bihêlin cem xwe an dîsa li gora şerietê bi qenci û comerdîyê dest ji wan bikişinin.

Di dema mehikê de bi nîzîkbûna wan tadê li wan me kin; yê ko vi tiştî dike zalîmê nefsa xwe dibe. Ayet û emrê Xuda ma vêjin pişt guhê xwe. Bi şikirdarî û pakdiliyê nîmetên Xuda, yên ko ji we re hate dayîn, binin bîra xwe. Û dîsa binin bîra xwe.... Kîtêb û ayetên Xwedê yên ko ji we re dahatine; û şîretan li we dikin.

Ji Xwedê bitirsin û bizanin ko Xuda bi her tiştî dizane.

232 — Heke mîr jina xwe berda û sê mehikên jinkê timam bûn û jin û mîr paşî vê telaqê li gora emrê Xwedê li hev hatin û mîr xwest ko jina xwe a berdayî ji nû ve mehr bike; Geli weliyên jinan, hon manî ziwaca wan me bin.

Ev ji wan mirovên ko baweriya xwe bi Xwedê û bi roja piştawiyê anîne şîretek e.

Bi cihanîna vi emrê Xwedê, hon ji gunehên xwe paqij dibin. Xuda pê dizane û hon pê nîzanin.

Ji bona Tefsîra Quranê K.K. û li hejmaên 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34 û 35an fedkirin.

HEDÎSEN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÊ LÊ BE

385 — Hingî we sir û pîvaz xwar derbazî mizgeftan me bin (xelk ji bihna sir û pîvazê aciz dibin).

386 — Derewan me kin, derew ji baweriyê dîr diçe, dîn û derew nabin yek.

387 — Ji jîna ko dixwaze bê sebeb dev ji mîrê xwe berde, bihna bihuştê heram e.

388 Mezin û hakimên ko xelkê xwe dixapînin divê bizanin ko para wan dojeh e.

389 — Dîya ko sê zaroyên wê mirine, divê bizane, ew sê zaro navbeyna agirê dojehê û dîya xwe de dibin beden, dîya wan rûyê agiri nabin.

390 — Mirovên camêr û ewle dibin xwedî mal û rizq, xwedî nav û rûmet, bêbext şerpeze û perîşan dibin, meydana bêbextan tupe ye.

391 — Heke xeyr û bereketa xwarinê dixwazî, herî û piştî xwarinê destê xwe bişo.

392 — Xwarina dawetekê a bê qedr û qîmet ew e ko dewlemend jê dixwin, çavê feqîran lê dikeve û jê mehrûm diminin.

393 — Mirovên xirab ew in ko mehvane wan nîşe.

394 — Qenci wînda na be, xirabî jî na yê ji bîr kirin, Xwedê jî her heye, edî çawa wan dixwazî bike.

395 — Tiştê ko dilê te pê rahet dibe bike, û ji tiştê ko dilê te pê rahet na be, bigere, heke miftî bi awakî dî fetwa bide jî guh mejdê.

396 — Ko hon dibînin rastiye bêjin, îşê we xira bibe disa ji rastiye xwe vemegerînin û bizanin ko îşê we her wê bimeşe û heke dibînin ko derewan bikin îşê we bimeşe, disa rastiye bêjin û bizanin ko îşê we pê xira nabe û dîsa dimeşe.

397 — Heke te di dema Xurtiya xwe de Xwedê nas dikir, Xwedê jî di dema qelsiya te de, te nas dike.

398 — Tacîrê xwedînamûs hevalê pêxemberan û ehlê Xwedê ye.

399 — Tacîrê tîrsonek kar na ke, tîcîrê çavsor xurt û dewlemeud dibe.

400 — Xwedê li mirovên ko bi qels û belengazan ra dilnêrm in, qedrê dê û bavê xwe digirin û dilê xadim û xulamên xwe xweş dikin, tê rehmê, û ew dikevin bihuştê.

DÎWANA MELÊ

— 5 —

Cin çin kirin zîlfên siyah keski etlasan qeba
 Ê.li nişan nabin xuya têkil kirin lazim seba
 Min di seba bayê seher mada ji bedrê kir du ker
 Qews û qezel jê hate der disan bi zîlfan re teba
 Îro ji me l'bedra tamam enberfeşan bin sed
 [selam

Ey hudhudê şîrin kelay ehlen we sehlen
 [merheba

Min diblerek wek dur heye mehbûb û şîrin
 [sur heye

Hisn û cemalek pir heye Belqîs-sifat mesken
 [Seba

Me divê perî ya dilberê lê hêj l'islûba berê
 Lê kifş bibi tu j'pencerê tê û diçi teşbihî ba
 Şûx û şepala meyperest ew zalima heşyar mest
 Vê nameyê xwendî ve dest fi teyîha neşrun neba
 Bêj' ew şîrina surperî durdaneya ez Mîşterî

Kan' ehd û peymana berê bê fêdê çû teşbihî ba
 Neyşekira spi dest û zend zanim mecalî na-
 [me xwend

Lêva tebesim kir ji qend maset keban fi reba
 Dilber mecalî name di nasi ko nişana me di
 Nûnek mixalîf tê ne di, hel qelbiha nehwis
 [- seba

Qasid bi meqsûda me hat ba mijde û emr û
 [berat

Nişan hinarin hem xelat şebzadeya gulgun qeba
 Îro mecalî lê hat û wext, disan ciwan bûn
 [direct

Ew li efna danî ji text « ma kane berqen
 (xelleba »(*)

Selwa rewan zeynî wereq çiçek melê din sed
 [neseq

Yaqûtuba yehkiş şefeq yehki iqûden
 [kewkeba (**)

— 6 —

Dilber şikinand [1] şekirek, « fequltu ya rûhî
 [meta » (***)

Got min heta xatir hebit, min got çi kim
 [ez ba [2] heta

Zîlfan tu bes çin çin bike, miskîn miqabil
 [din bike

Pêşkêşî yek zilfa xwe ke [3] milkê xeten tex-
 [ti xeta

(*) ما كان برقا خلبا

(**) يا قوتها يحكي الشفق يحكي عقودا كو كبا

(***) فقلت يا روحى متي

Dil bendi dama [4] zîlfekê, kefti kemenda
 [ilfekê

Hel fi yedil meftûni şey, ew keyfe esneh[5]
 [ya feta (*)

Zîlfê di van şîrin leban, jehri ne şibhî
 [eqreban [6]

Tir têne dil wek kewkeban, girtin bi wan
 zîlfên duta [7]

Nisbet perî zîbayî tu, wek nêrgizan yekta
 [yi tu [8]

Yamen rea xuli fehel, yuşbîlî bi şey'in
 [qameta (**)

Ji wi baxçeya [9] yar zeynî, bê pîrs Mela
 [sêvek çinî

Rubbema ceneytu cennetî elqet eleya cina-
 [yeta [10] (***)

— 7 —

Bi narê firqetê sotim ji ferqê ser heta pê da
 Xedenga xefletê nihtim, ji berqa lamia lê da[1]
 Xedenga firqetê re'd e, dilê ko nagihan lêde[2]
 Dibêjin ger [3] cebel bit ew, bî ker bit wê
 [di gavê de

Heçî firqet ne di hicran, bibin [4] min dağ
 [weki lê ne

Ji ber [5] derbê di hicranê, fraqî rûh û
 [can key da

Kesê mihnet ne di firqet, ne xwarî [6] cir'e-
 [ya hicrê

Çi zanî [7] bê xeber jawa dilê dağ û ke-
 [ser tê da

Bi dama mihbete bend im, xedenga firqetê
 [dil niht

Bi şibhî mirxî nim besmel di hev wer tēm
 [di xûnê da

Birûska batîni da dil, li sine pêta wî wer
 [bû [8]

Ko dê pehtin di pêta dil, di nav wî nar û
 [pêtê da [9]

Ji ilfê şibhetî zîlfê midam lew bê qerar im ez
 Ko can min ezîz îro çû û dil ma di ilfê da

Ji mehbûb dūr kirim çerxê, felek ez pir
 [hilavêtîm

Nizanim dê bi kû det min, di vê dewran û
 [çerxê da

Hebibê bê xeta kuştîm, bi derba firqetê axir
 Ji wê rojê dizanî min, ko yar tîrek li cergê
 [da [10]

(*) هل في يد المفتون شى او كيف اصنع يافتا

(**) يامن رأى خلى فهل يشبه بشىء قامتا

(***) ربما جنيت جنتي القت على جنائيا

Gero disa bibinim ez çiraya wisletê hilbit
 Bisojim şibhi perwanê, li ber wê nar û şex-
 [qê da
 Bi derba kewkeba sibhê li meşreq zihre tali' det
 Zihel dūr bit li şeş birean û wînda bit di
 [xerbê da
 Ji Sindê zihre peyda bit, ji Hindê mişteri der
 [bit [11]
 Sipêde det Sireyayê, şefeq det qametê pê da
 Ji şewqa ebrûyan binimêt hilal disa di
 [qewseyan
 Ji xawer bête der xursid, zîlam wer bit di
 [nûrê da
 Bi werdan zeyinin gulşen, çimen da lale
 [bişkiştin
 Binefs û çiçekan vêg ra şefeq dane di rew-
 [dê da (12)
 Sehergeh endelib mest in, ji bihna werd û
 [bişkojan
 Şibhi tûtak û goyinan dinalin em di firqê da
 Li kelbê asitanî xo ne persi qet hebîb carek
 Gelo nayête birê em, di vê nêçir û ravê da
 Dizanim şehsiwara min xezalek wê di fetrakê
 Bi çayî seyd ez bûma di wê fetrak û bendê da
 Çi hedê sed hezar canan di fetrakê hebîbê min
 Ko sed Cemşid û Keyxusrew xulam in ser
 [di vê rê da
 Di deh salan milazim mam û yarê rû ne da
 [carek
 Eger yekcar bi min rû det, bes e carek di
 [salê da
 Dilo mizgin bi te şa be, ko siltan me divê bêtin
 Ji min bawer ke peyşamê, seher mizgin bi min
 [pê da
 Şikir binahiya min hat, bi Yaqûb dîde rew-
 [şen bû
 Bi bûya Yüsifê misrê li ken'anê beser peyda
 Nesimê sinbil û sévan seher da hebs û zindanê
 Vebû qifla me bê mifte we ringinî di qelbê da(13)
 Firaqa şev bi axir çû sipêde kifşe bû disa
 Merixa nehs ava bû, xuya bû roj di şerqê da
 Di çerxê wek nicûm dêmduz, sema hatin
 [qira nayek
 Hêva bedrê talih bû Sihel min di di reqsê da(14)
 Ji wadi cymenî dilber, li min engûstek izhar kir
 Çi xweş enwarê berqê wi teela bû di Tûrê da
 Qirana zihreyê min di di ber eqda Sireyayê
 Ji perwinan dibêjim ekse hêj kelti di
 [camê da
 Hebîbê ezmi sibhet kir di caman lew şerab anî
 Dilê min di du seyadan, ji biryan ra be-
 [ravê da (15)
 Bitûlên asitanê ra vexwendin Mir, li dergahê

Bi vi çavi hebîb ditim şikir ev şefqe Mew-
 [lê da
 Ji şibhi (16) ebrîwên saqi we bedrek mîp
 [niqabil di
 Hilatin sed hilal îro îşaret min ji eksê da
 Bi zarê xwey şîrin xwendim, ji lîtfê bende
 [nişan kir
 Te pir cewr û cefa dînc, di silûk û se'y û
 [cehdê da
 Biçin werdan ji gulzaran, ko eýxaran di
 [dest xar in
 Ji mexsûsan di dergahê di'a min ew di
 [hicrê da
 Bi teşrîfa xwe ez xwendim, ji lîtfê bende
 [nişan kir
 Xelat û şifqe û dildan, şikirxwaz in ko ba
 [xwey da
 Me hadir secdeya şikrê li vê erdê miqedes bir
 Bi mijganên xwe dur siftin, enî malî li
 [erdê da
 Eya binahiya cavan pût û iz û latê min (18)
 Tu yi pêşber (19) sicûda min, sehergahan di
 [xelwê da
 Li bal ilmê te mafûm e ji jîna min tu yi
 [meqsûd
 Fidayê can me di can bit, di qesda wesl
 [û dîne da
 Bi hisna xwe tu agah i, bi sehm û heybet
 [û dîni
 Nicûm û kewkebê lamih, ji bala tèn bi bej-
 [nê da (20)
 Li xalên werd û nisrînan, ji qudret xel
 [kişandin lê
 Bi terha nêrgiza ebla sehergahan nesim lê da
 Ko tule j'asitanê xwe neki dūr tu ji dergahê (21)
 Ji ba xwey vê ricay nakin di babê lîtf û
 [rehîmê da (22)
 Tu barê ferqetê zani nikarim(23) ez tehemil kim
 Ji barê gohê-qendil im, meger fil im di eşqê
 [da (24)
 Hero (25) derdê mezin firqet, ceger sot ateşî
 [da dil
 Cihê sebrê ne ma çendan ferec min di
 [di sebrê da
 Mela! b'qameta yekta qiyamet min bi çavan di
 Firaqa rûsiyah îro ji min canê şîrin cî da(26)

Em pê de diçin û ferqên her du nivîstan, ya
 min û ya Hawarê ji xwendevanên xwe re didin zanîn.

— 5 —

Ev xêzel di nivîsta Qedri begî de yekcar nîne.
 Me ev li ber nivîsta Mela Evdiselam nivîsandiye.

— 6 —

(1) Şikêna. (2) pa. (3) zilfek te bin. (4) dava

KEVIRÊ MÛSAYÊ EHMED

Li welatê Şêrwan, di bin qesra Şebistanê re, kevirêk heye; jê re «Kevirê Mûsayê Ehmed» dibêjin. Qesra Şebistanê, naveki din ji heye keleha Kormasê.

Beriya 80 - 90 salî gava fermana Şêrwan rabû mirê wî welatî Seid beg kurê Salihê lal bû. Seid beg mîreki serdestê bû. Şerê dewletê kir û gelek caran romî şkênandin û bi kumên sor rengê çiyayê xwe ê heşin kiriyê sor/felek. Lê kurmê darê di nav darê de xwe tevî da.

Berdevekî Seid begî hebû, bi navê Şêrik. Ew ji mîreki qenc bû. Lê hêbextî li mirê xwe kir û derbasî aliyê dijmin bû; û çû heta Stenbolê û bi hafa siltên ji ket.

Bi rêzaniya Şêrik romiyan eskerê Şêrwan şikastin. Seid beg ket hêsiyîye. Dewletê ew ajot Rûmêliyê û ew di keleha Vidinê de hebs kir. Sêd beg di wê kelehê de emrê Xwedê kir û tê de hate veşartin.

Şêrik bû Şêr beg û mezinahiya cihê Şêrwan xiste destên xwe.

Keleha Şebistanê qesra mirekên Şêrwan bû. Şêrik ji xwest qesreke xwe çêke Şebistan li serê çiyê, di cihê asê de bû. Şêrik di xwest qesrekê mina wê, lê li deştê ava bike. Şêr beg dest avête kevirê Şebistanê ên sch-kiri. Zibara xwe ji nav evin û xulamên Seid begî rakir. Kevir li ser piştê zilaman dibirin deştê.

(5) esne. (6) zilfên bit û şirinleban jehrî ne şibhet eqreban. (7) lê min ji zilfan pir kire iro tenê girtin da ta. (8) nisbet perî ziba ye ew, wek nêrgizan yekta ye ew. (9) me j' beççeya. (10)

— 7 —

(1) tê da. (2) xedenga firqetê re'd e, dilê o xefletê lêdin. (3) wer. (4) ne bi. (5) ji bil. (9) vexwari. (7) çî zanim. (8) birûska batini da dil di pêtê sine wî wer bû. (9) ko dê hêtin (an: di pêtin) di pêta dil di nav wî nar û pêtê da. (10) ko yar ew tir li cergê da. (11) ji Qundis zihre peyda bit ji Hindis mişterî bit der. (12) benefş û çiçekan vêkran şefeq da yek di rewde da. (13) vebû qisla me hê mifte zi rengin ji qiflê da. (14) ko xweş enwar û berq in ew tecela bûn di Tûrê da. (15) ji biryan re berê wî da. (16) ji şiklê. (17) bi zehrê xwey şerif xwendim ko xizmetkarê dirin im. (18) heya Linahiya çehvan li û iz ew welatê min. (19) pêşen. (20) nicûm û kewkeb û lamih ji lala tîn bi bejnê da. (21) ko tu lê asitanê dûr nekî êdî ji dergahê. (22) ji la xwey vê recû nabin di babê lîtf û rehme da. (23) dikarim. (34) bi narê kûh û qendil im bela fil im di eşqê da. (25) dihi. (26) şirin hey da. C.A.B.

HALAN

Ji xwenda û minewerên kurdan re Geli kurdan minewer, ma ne bes e ev keder Pêti bi dinya ve ket, kes ne ma bê ceng û şer. Agir li me bû xekek, mîrga neyar maye şin Şewta cihan tev disoj, şahê Îran daye ber Dijmin li ber dojhê, maye b'tenê bê şewat Mirin jê ra sed silav, pê dilizin zo û fer Çendî û kurdên egî iro bûye nagihan De helîne dexl û dan, biji vejî bê keder Çerxa felek mijde da, kurdên ciwan xortên no Cenga welat hatiye, rewşa cihan ceng û şer L' Ewirpaê tu binêr, ten û gihan tev dison Ji bo bijin mir û ser, hemî teva tene şer Em bi tenê man nezan, belengaz û pir xizan Nezani bo me neyar, ma çî bêjim bê mefer Îro ne benga xewê, roja havil û gerê Hêvidar e qewmê kurd, ji we divê serxweser Rehberê qewman e ew minewerê pir xebat Bapirê qewmê min e, kesê neyar bike der Ma ne bes e ev hewar, hindî sal in mane jar Bes e êdî bin şiyar, heya kengê ev keder.

HIŞYAR

Yekî ji kevirê şan, bi rê ve, kevirê xwe dani bû erdê û pal da bû ser. Şêrik çav pê ket. Li ser piştê hespê xwe çowek li paş guhê wî dani û got ê:

— Ma tu westiyayî, an dil naki kevirê xwe bibî?

Kevirkêş, Mûsayê Ehmed, keserekî xwe ani û li Şêrik vegevand û got:

— Na kere, ma ez kengê diwestim. Lê tex-^{lêre} mina tişteki dikim.

Şêrik çowekî di ji lê dani û pirsî: Texmina çî diki?

Mûsayê Ehmed bê ern û xeyd, lê bi ken got ê:

— Ez dibinim ko felek li Seid begî geriyaye û tu kevirên qesra wî liser piştê peyayên wî dibî deştê. Em berê xwe didin jêr, pêşiya me nişûv e; em diqedinin. Lê heke rojekê felek li te jî geriya, hinên din wê rabin û kevirên Şebistanê bidin piştê çelî û peyayên te û wan vegevinin cihê wan ê berê, serê çiyê. Didim eqlê xwe û dibêjim şikir ji Xwedê re berê me li jêre, lê peyayên te ên reben wê çî bikin berê wan wê qikeve kêş.....

Mûsayê Ehmed ev gotin û raliştê kevirê xwe, Şêrik li ber xwe ketî bû. Destên xwe berdane ber xwe, çayên wî di dûrahiya ezman de li ser niqtekê sekini bûn. Qey tê de tiştên ko Mûsê jê re goti bûn wek xeya-

REWŞA DINYAYÊ

SÊ MITIQ — Li 6ê Çiriya - paşin, Stalin serekê ûrisan nitqek da û li Moskoyê di Meydana - sor de birek ji ordiwa sor di ber Stalin re bori û bolşevikan cejna Çiriyê şalînet kir. Cejna Çiriyê ew roj e ko tê de Lénin bolşeviki ilan kiri bû (6ê Çiriya - paşin 1919). Cem bolşevikan ev cejneke mezin e; cejne wan a meztir e. Dema Stalin nitqa xwe digot balafirên rûsi di ezmanê Moskoyê de difirîn û bajêr ji hemleyên balafirên elmanî diparastin.

Stalin piştî ko wesfê cejna Çiriyê da qise kir û got ko di sala 1919an de halê bolşevikan ji îro xerabtir bû. Nan kêr, cebirxane hindik bû. Piraniya welêt di eleyhê bolşevikan de bû. Digel vê hinde ordiwa sor di bin femandariya Lénin de xwe pêk ani û di dawiyê de mizefer bû.

Stalin pirsê xwe pêş ve ajot û got : Îro dijmin birekî welatê me vegertiye û gihastiye deriyên Mosko û Leningradê. Bivê nevé xesar gihaye ordiwa me. Lê ev ordû û stola me reşma van xesaran li pêşiya dijmin sekinine û şerê wi dikin. Hêj di destên me de gelek madeyên hov, çek û cebirxane hene. Peyayên me ji zehf in. Hevalbendên me ji hene. Divêt em zora elmanan bibin. Dijminê me ne ewçend xurt e, herweki bi xwe bawar dike. Ji elmanan heta niho çar milyon û niv peya çûne. Di destên elmanan de tu peyayên ihtiyat ne mane. Elman qewetên xwe ên paşin didin der. Ji lewre hew dikarin di vê cidalê de pê li erdê bidin. Elmanan Hitler heta seş mehên din wê ji hev de bikeve.

Li 9ê Çiriya - paşin Hitler li Mûnixê nitqek da çavên xwe li tiştên bori gerand; qala şerê ûris kir û got ko ev şer ne bi tenê ji bo Elman-

letên gabûsekê diditin. Xwedê giravi Şêrik li bêbextiya xwe hişyar bû bû û poşmaniyê ew têşand. Şêr beg kevir ji destên Mûsayê Ehmed xiste erdê û got :

-- Keleh û kevirên wê li min heram bin, ez mirovekî kurdmanc im. Ez ne mêrê Qesrê me.

Şêrik da rê û vegeriya xaniyê xwe ê kurdmanci, zibara wî ji belav bû.

Ev kevir hêj li wê derê ye û jê re « Kevirê Mûsayê Ehmed » dibêjin. Di dora wî de diwarekî hişkêber ji heye.

RASTEDAR

yayê lê ji bo hemî Ewropayê cidala jiyin û mirinê ye. Ji ber ko ev şer şerê Ewropayê digel bolşevikiyê ye û Ewrope tev de ketiye sefekê û şerê bolşevikan dike.

Hitler dibêje me ji ûrisan sê milyon û seş sed hezar hêsir standine. Bi tevayî 18 milyon eskerên ûris ji sefa şer hatine existin Elmanyê careke din Çiriyê wek ya sala 1919 an nabine. [Li 11ê Çiriya - paşin sala 1919an de Elmanyê ji sondxwariyan mitareke xwesti bû û teslim bû bû]. Her tişt tête birê, her tişt dibe. Lê teslimbûna Elmanyayê nabe û nayete birê. Heye ko şer dom bike, tiştine nû biqewimin, ordiwên her du aliyan heta tabûrên xwe ên dawin şer bikin. Ev ji dibe. Lê tabûra paşin ya ko di qada şer de wê bimine û bi serdestî pê li erdê bide ewê tabûreke elmanî bibe.

Rêberê elmanan çêli Emêrikê ji kir û got : Rûzwelt dibêje, min emir daye stola xwe ko bera vaporên elmanî bidin Herçî ez, min emir da stola me ko li vaporên emêrikani nexin, lê xwe ji wan biparêzin û heke vaporên emêrikani dirêji wan kir hingê dest bibin xwe û xwe midafehe bikin.

Piştî Stalin û Hitler û li 10ê Çiriya-paşin, wezirê Britanyayê ê pêşin, Mister Çorçil ji nitqek da.

Mister Çorçil dibêje : Şerê ko Hitler di Polonyayê de dest pê kir hemî Ewrope vegirt, jê derbasî Efrîqayê bû û jê kete birekî Asyayê ji. Heye ko ev şer hêj firehtir bibe û agirê şer bikeve hemî dînyayê. Lê Ingiltere herî xurtir dibe. Îro balafirên me ji yê elmanan bêtir nebin ji bi qasî yê wan hene û bi hin wesfên xwe di ser wan re ne.

Çorçil qala Pesifikê ji kir û got : Ez nizanim cehda Emêrikê ji bo mihafeza aşiyê di Pesifikê de wê here serî an ne Lê divêt ez bibêjim heke Emêrike bégav ma û şerê japonan kir piştî saetekê Ingiltere ji wê şerê Japonayê bike. Japon bi qasî Emêrikê ne xurt e. Ji lewre heke Japon şerê me kir wê bikeve perîşaniyê.

Mister Çorçil berî qedandinê dibêje, heye ko Hitler disa qala aşiyê bike. Lê divêt herkes pê bizane ko Ingiltere ne bi Hitler û ne bi tû hikûmeta nazî re behsa lihevhatinê nake.

QANÛNA BÊTEREFIYÊ — Emêrike bi her awayî arîkariya Ingilterê dike. Jê re her textit çek û cebirxanê rêdike. Stola emêrikani vaporqeflevên inglîzî di Etlantîkê de dihemin. Ji milê din jê re gir û hûr 60-70 cenkeştî ji dane. Bi tenê vaporên emêrikani ên

VİBORG

ORDIWA SOR EW ÇAWAN ŞEWITAND

Herweki xwendevanên me pê dizanin gava şerê ûris û elmanî dest pê kir, Stalin da zanî ko ordiwa sor yanî ordiwa ûris neke bégav ma û ji ber dijmin kişiya ewê di riya xwe de her tiştî bişewitine û xerab bike. Ji bona ko zad û zexîre û her tiştê ko bi kêrî mirovan têt nekevin destên elmanan.

Viborg bajarekî Fênlandiyayê ye. Di sala 1939an de Ûrisan ev bajar ji Fênlandiyayê standî bû. Vê carê fênlandiyar bajarê xwe bi şûn de vegerand. Lê ûris beriya ko jê bikişin bajar şewitandine.

Rojnamevanekî emêrikanî, Çak Benêt, heta dawiyê li bajêr maye û jê bi ordiwa sor re derketiye. Çak Benêt dibêje:

Roja 28ê Tebaxê, esirkî naqûsên dêrên Viborgê, bi hev re lêdidan. Ez li cem berber bûm û min riya xwe kur dikir. Min ji berber re got:

—Piştî ko Stalin serbestiya her ayînen diyaneî ilan kir keşe ji bi naqûsên xwe dixwazin xwe şanî bidin. Lê çire û nemaze di vî wextî de naqûs tev de lêdidin? Berber cûzana xwe dani û li min vegerand û got:

— Tu ko rojnamevan î, divêt beriya min te seh kiri be ko dijmin ketiye dora bajêr û jê bi tenê çil kilomêtir dûr e.

Dihî min ji hakimê bajêr bihistî bû merêşal Veroşilov emir daye xeta rêhesin ya ko dikeve roavayê bajêr xerab bikin. Min ji berber re got:

— Ma çi îşê naqûsan pê heye?

Berber: Bûye adet, di wextên talûkê de naqûs lêdidin. Ji xwe îro min ji yekî bihist ko ordiwa sor di dora bajêr de wê ti ber xwe

bide helanî ko bajêr bi temamî xerab bikin.

Ez li gotina berber ecêbmayî ne mam; çimkî min dizanî bû ko ûris her bajêrê ko jê radi-bin xerab dîkin.

Ji dikana berber rabûm û çûm otêla xwe; û derketim şehnişînê. Min dit ko ji taxa Romdenê dî û dûmaneke reş radibû. Romden taxa febrîke û destigahên sinhetê bû. Teqîn û reqînan ji didan pey hev. Min dilê xwê de digot, qey dijmin nîzingî li bajêr kiriye û bi topan li bajêr dixê. Ma ne diviya bû ko hikûmet di wext û zemanî de xelkê li ser wext bike.

Ez di van texmînan de bûm ko xwediyê otêlê hate nik min û ji min re got ko polis digerin û ji xelkê re didin zanî ko saetkê berî saetkê terka bajêr bidin; ji ber ko ordiwa sor berî halîna fênlandiyar wê bajêr bişewitine. Hingê min zanî ko ev dî û dûman û ev teq û req ne ji topên dijminan e; û ordiwa sor dest bi şewitandin û hilweşandina bajêr kiriye.

Ji otêla xwe rabûm û çûm daîra eskerî. Ji hevalên me. sisê li wê derê bûn. Min ji wan zanî ko eskerê ûris li nivê şevê wê ji bajêr bikişe, lê beriya ko terka bajêr bide wî welê xerab bike ko kuçek li ser kuçekî nemîne.

Ilakimê eskerî gote me ko ehali tev de wê ji bajêr derkevin. Lê herçî em rojnamevanên biyanî; bi dilê xwe ne, heke me divêt em dikarin binînin. Me ji qerara xwe da ko em heta dawiyê tê de binînin.

Gava em ji daîra hêkim rabûm me riya xwe bi stasyona rêhesinê xist. Mehşer, jin, zaro, pîr, ciwan, ser hev dikirin ko ji hev derkevin û xwe bigehînin trêne. Bi zor me ji xwe re ri- yek vekir û em tê re derbas

bûn. Kûçe û kolanên din ji welê teji bûn.

Saet bû heft. Topên keleha bajêr, li ser hev, deh derb berdand û xwe tal kirin. Ez û hevalên xwe em di daîra belediyê de bûn. Em hilkişyan serê banê belediyê. Tiştê ko me dit temaşake ecêb bû. Dî û dûmanê bi ser viborgê de girti bû. Di wê perda reş re zimanine sor dihatin der û ber bi ezmanê heşin ve, hil dibûn. Depoyên benzîn û her texlît ardiwan û seraya hikûmetê wek elbikên kerton disotin û dibûn xwelî. Di tariya şevê de avahiyan Viborgê wek bizotine stûr û bilind dixuyan. Ji daîra belediyê pê ve her der dişewiti, her tişt bû bû agir û dûman. Taxa belediyê dihiştin dawiyê, ji ber ko eskerên ko hêj li bajêr bûn ewê di vî taxê re derketana.

Me xwest ko em dakevin kûçan û di dora şewatan de bigerin. Ji me re gotine ko piraniya kûçeyên bajêr leşemkirî bûn û hebû ko em pê li wan bikin û beriya eskerên fênlandiyar wan ber hewa bikin.

Saet bû yanzdeh, agir hela bi zikê bajêr keti bû. Ter û hişk tev de dişewitin. Eskerê hêdî hêdî ji ber dikişiya û terka bajêr da. Memûrên belediyê ji me re gotine ko saet dwanzdehan de eskerên paşin ji wê ji bajêr derkevin. Ji lewre diviya bû, em ji tevdira xwe bibînin. Me ji ya wî kir û me da rê. Riya ko şanî me dan tê de leşem nînbûn. Bi rê ve hevaleki me dil kir cixarekê berde. Beresteyê wî pê ne ket. Bi me re ji kibrit peyda ne bû. Hevalê me cixarê xwe veşand elbika wê, li bajarê ko wek daristaneke hişk dişewiti, fedikirî û got:

— Qeder! emrê vî cixareyê ji emrê vî bajarî dirêjfir e.

HESENE MİSTÊ

barkêş û yên rêvingiyan nikari bûn bikevin behrên ko tê de şer çêdibe. Qanûneke emêrikanî jê re bend bû, yanî wê ne dihişt ko ew vapor herin wan behran. Disa madeke wê qanûnê digot ko Emêrike nikare vaporticaretên xwe bi çek bike. Reis Rüzwell kir îre kir û ew qanûn ji her du meclisan re daye edilandin. Ji 15ê Çiriya-Paşin û hir ve vaporticaretên emêrikanî wê bikarin herin benderên ingilizi û ewê ji Ingilterê re çek û cebiracane bibin.

ŞERÊ BEHRÊ — Di mehî. Çiriya-paşin de di Behra-spi de şer germ bûye. Di vî behrê de nemaze talyan û ingiliz li hev dixin. Talyan di behra spi re esker, çek û cebirxane dilînin Libyayê. Stola ingilizi û bala-firên wî li vaporên talyanî dixin. Di nivê vî Çiriye de ingilizan bi ser vaporgefleke talyanî girtin. Di qeflê de deh vaporên barkêş hebûn. Ingilizan ew her deh ji bin av kirin. Ji van pê ve ji stola ko qefle dihemand çar bertopiyor

(Dawiya Rewşa Dinyayê di rûpelê 13an de ye.)

AGIRI

Çi gava çavên xwe digirim û berê ramanên xwe ber ve welêt diguhêzim, bê hemd navçavên Çiyayê Agiri ên bilind û pirberf tên ber çavên min.

Ew Çiyayê ko bi destê şina Xwedê di bakurê welatê min da wek pandigehekê hatiye daçikandin û ji ba û bager, berf û bilêk û mij û dûmanê vala namîne.

Ew Çiyayê ko, dem bi dem ji gelên doraliyê xwe ra, her carê bi awakî bûye qiblegah; iro ji di dilê welatparêzên kurd da cihekî bilind û zirav ji xwe ra girtiye. Eger di babiliskên kevin da bû bû argûna agirê zerdeştîyan û qada dêlindêzên wan, iro ji didegaha gelê kurd e. Ji ber ko di nav kuç û zinar, best û şikêr, pal û kûntarên xwe da; bi hezaran hestiyên şerkerên kurd vedişere. Ji lewra rûmeta wî ya iro ji ya di h ne kêmtir e.

Eger zerdeştî ji bo parastina canê xwe bazgûri bilindi û guraniya agirê navçavên wî dibûn; şerkerên kurd, ji bo serbestî û azahiya welatekî binpê û miletêki bindest ywîna xwe di bilindcihên wî da rijandin; û bi vê yeka han, rûmeta wî mezin û navê wî bilind kirin.

Car caran tê bîra min ko bi zaravayekî lavekar bi laudika şerên welêt Çiyayê Agiri ra bipeyivim. Bipeyivim da ko daxwaza xwe jê fêr bibim.

Ev çiya ne wek çiyayên mayî ji kevirên pir bihevketî ye! Wi zeman zeman lavelavên pir mirovên wekî min ên derdimend bihistine. Çiqas ko cihaba wî ne bi dev û zimanê jî, teqez dilê bazgûrbûyan ji ronahiya rastiye bê par nahêle.

★ ★ ★

Çiyayê bilind! Ji çend salan, te birek hevalên canecan û mêrxas hebûn. Ma gelo, haya te ji wan heye?

Ew hevalên ko, li nik wan parastina te, serbestî û azahiya welêt bû. Heyn û rûmeta xwe û wetatê xwe di navçavên te ên bi berf da diditin. Ji bo parastina axa te, bi comerdi xwina xwe dirijandin... Bê şik pirê wan ji te veneqetin; axa te a çak bi xwina xwe a paqij avdan. Iro ji hestiyên wan mêrxasan di best û şikêrên te da bayên hênîk li xwe dixin.

Yek jê Birho, tevî xurtî û piraniya neyar û rûbadana bext, nikari bû dev ji te ber-

de. Herwekî ji te ra sond xwari bû, diviya bû gotina xwe bine cih û dest ji te neke. Te ji bi comerdi di pavderza piştî xwe da (1) gorek dayê. Çiqas ji Birho ra ew ax bi qasi bihuşteke hêja ye; ji te ra jî, di piştî te da razana şerêki weke Birho hêja ye. Çi cihekî baş û pandiyekî mêrxas...

★ ★ ★

Ma gelo tu zanî ko çî li Ferzende qewimî? Na, belkî ji tu nizanî. Çima ko qedere ew şerê bê daxwaza wî ji best û şikêrên te bi dîr xist. Ew mêrxasê ko herdem para neyaran di dest wî da mirin bû; bi bêbextiya hin destên gunehkar, bê teq û req, şin û şivan çû! Çûyîneke welê ecêb ko, di dema mirina xwe da ne li pişt xwe yar û ne ji li xwe neyar ne dîtin.

Roja ko şer giha kûntarên te û neyar qelaçeya wî bi cih kir, hingê tu bi xwe hêrekerê mêraniya Ferzende bûyî. Wê rojê neyar sed û si guleyên topan li kozika torinê Hesenan da bûn û şeş birinên xedar di ran û parsûyên wî da vekirî bûn. Roj nîziki êvarê bû ko bi hikmê topan qûça ko qelaçe li ser bi carekê ser û bin bû Toz û dûman di qelaçeya Ferzende da wek ewrekî gewr radibûn û li kûntarên te belav bibûn. Mirov bawer ne dibûn ko di nav wê hirkana êgir û dûmanê da tinawir bimîne. Lê Ferzende, wekî şerê ko di hewingê da bi birin dibe; hin nih dest bi hañan û zirtan dikir.

Wê gavê hevalan digot ê: « Ferzende! neyar cihê te nasiye û birinên te [xedar in, rabe em hineki te bi şûn da bibin ». Ewî bi dengê xwe ê box li wan vedigerand: « Mala we ne ava, ma hon çawau qail dibin ko neyar bêje: Ferzende rû bada !... Ma hon nizanin ko mêrxasên mala Emer ji me torinên malbatê ra riya revê venekirine. Şerên Ava - heftreng (2) û Mêrgekulavê hin di bîra min da ne. Lêdin û neyar serwextî halê xwe nekin. Mirin jî bi camêri xweş e ».

Ev pandiyê te ê mêrxas, di keleha Xoyê da beri da salan hate jehirandin.

★ ★ ★

Di hevalên te ên xweya da bi tinê serdarê şerkerên kurd sergevazê bilindcihên te fermandarê me ê bi ronî maye. Ew ji jî yanzde salan û vir da di nav lepên eceman da nikari bû tev bigere. Lê bêhneke bi tinê wi tu jî bir ne kiri û nake. Wi hergav, çav li kêseke bi havil e, da ko weke berê mêrxasên kurd li serê xwe bicivîne û di navçavên

MOSKO

ASEGEHÈN PAYÏTEXTÈ BOLŞÈVÏKAN

Ji didowé Çiriyé a pêşin ve elmanan dest bi êrişeke nû kiriye û vê carê berê xwe daye Moskoyê, payitextê ûrisan. Dibêjin ko ûrisan dora payitextê xwe gelek asê kirine û wek xeta frensizan a bi nav û deng Mejino, xeteke xiurt di dora wê de anîne pê.

Di nivê Tebaxê de serfermandariya or-diwa ûris rojnamêvanên biyani ezimandine ziyareta wan asêgehan. Nûyork Hêrald Trib-yûn di vê babetê de mektûbeke mixabirê xwe yê Maskoyê belav kiriye. Mixabir di mektûba xwe de weskê asêgehên Moskoyê dide û dibêje:

— Timobila kulnêl Polyof ya ko em lê siwar bûn, di ber û di nav zeviyên heşin re derbas dibû, diçû. Ew zevî bi xêra sê çemên ko aya xwe dirijînin wan, her û her û salê pê de kesk û heşin in.

Piştî saetekê, timobila me gihaste gundeki nû û spehî. Em ji Moskoyê 60 kilomêtiri bi dût ketî bûn. Di xaniyên vi gundî de zabit cih bû bûn. Di vi gundî de em hineki sekinin, kulnêleki li wesiqeyên me nihêrt û paşê destûra me da Timobila me ji nû ve bi rê ket. Her du aliyên rê bi darên ekelip-tos xemilandi bûn.

Timobila me li ber siha darekê sekini. Kulnêl Polyof xwe zer kir û peya bû. Me ji da pey. Em gihastin deriki; û bêt ko em li wi din, derî vebû. Ji ber ko didevanên bînerdê hatina me ditî bûn. Derî nizim bû, me xwe xwar kir û em tê re derbas bûn. Piştî du gavan deriyeki din ket pêşiya me. Paşê yeki sisiyan. Em di wan re ji derbas bûn û ketin hundirê asêgeha zêrzemîni. Me digot, qey em ketine hundirê noqarekê yanî vaporeke ko di bin behrê re diçe.

te ên bilind da ala kurdî a rengin daçikine...

Teqez vê carê, bi tinê bi wê ji naseki-ne; û wê piştî xwe hîde te û dirêji neyarên welêt bike.

Çiyao! bizan, şerê xelasa mileteki heye ko bisekine lê ew beriya xelasiya wi mileti naqede, dom dike... Pêş de diçe....

OSMAN SEBRÎ

[1] Ji goreyî ko min ji devê şerkerên Agiryê bihisti-ye, gora Birho di nava herdu Araratan di palekê da ye.

[2] Şerên Ava-heftreng û Mêrgekulavê di Serhedê da bi nav û deng in. Di van şeran da torinên Hesenan mîcraniyên ecêb kirine.

Belê ûris dora payitextê xwe kola bûn û li bin erdê bajarek çêkiri bûn. Gava em ketin hundirê wi bajarê binerdin berî her tiştî çavên me bi dûrebîneke mezin ket. Diwar ji hemî qul bûn û di wan qulan re devê mitralyozan derdiketin derve û li çolê dinî-hêrtin. Di ber û di tanişta me re hin zabit û esker diçûn û dihatin. Min dil kir ko bi wê dûrebîna mezin fedkirim derve. Destûra min dan. Min ji bin erdê rûyê erdê weke xwe didit û tiştên ko min bi rê ve ne ditî bûn, niho çavên min bi wan ji diketin.

Ji vê istihkamê em derbasî istihkameke din bûn. Her du istihkam qulêri hev bûn û di navbera wan de neqebeke girtî hebû. Istihkama didowan ji ya pêşin meztir bû. Diwar bi resmên Stalin, Vorosilov, Bûdyenî, Timoşenko, Gedanof û Melotof xemilandi bûn.

Çavên me bi gremefon û radyokê ketin. Kulnêl gote me ko esker di vi bajarê bienerdîn de mîna xelkê ko di zikê Moskoyê de ne dijîn, û kêfê dikin.

Istihkamên binerdin li pey hev digihan êk. Zabitê ko bi min re bû got ko di dora Moskoyê de bi vi awayî yanî di bin erdê re 400 kilomêtir çarçik istihkam hene. Kulnêl pîrsa xwe pêş ve ajot û got:

— Erdê ko hon tê re hatine tev de istihkam in; binê wan erdan ji top û mitralyozan tijî ye. Bi dûrebîna ko hon dibinîn nobetdarên me dijmin ji dût ve keşif dikin. Topên istihkamên pêşin dikarin di deqîqê de (10 000) gule berdin dijmin. Heke dijmin ew istihkam xerab kirin istihkamên din bera wi didin. Herçi tang in emê bihilin ko ew heta 500 mêtiri nizingî me bibin û paşê bi guleyên pênc sed kiloyî emê li wan xin. Heke dijmin gaza jehrin istimal kir em jê ji natirsin. Ji ber ko istihkamên me welê hatine çêkirin ko bi şixulandina bawesinan tê de hewa zûka têtê guhartin. Heye ko istihkameke me bikeve destên dijmin. Ev ji ne xem e. Ji ber ko istihkameke din li pey wê ye û diyê dijmin ji nû ve xwe pêk bine û dirêji istihkama didowan bike. Ev ji îşekî zehmet e.

Yeki ji me ji kulnêl pîrsî:

— Elman dibêjin ko xeta Stalin di çend cihan de şkenandine. Ev çi xet e?

Kulnêl kenî û got:

— Li Rûsyayê xetek wek xelên Mejino û Zigfrîd nine. Serfesmandariya rûsî, bi tenê di hin cihan de tabîye dane kolan û zeviyên torpilê çêkirine. Herçi riyên ko diçin Mosko û Leningradê û bajarine din en mezin û riyên

SÎNEMA

DI ŞERÊN FLANDR Û DINKERKÊ DE

Di şerên berê de tarixê bûyerên şer dinivisandin û dihiştin nifşên ayendê. Lê di vi şerî de tarix van bûyeran dinivisîne û resmên wan jî dibe. Bi vi awayî nifşên ayendê bûyerên vi şerê bêeman û xwindar di kitêbên tarixê de wê bixwinin û li ser perda sinemê a spi de jî bi çavên xwe û weke xwe bibînin.

Yek ji van sinemageran biserhatiya xwe bi awayê jêrin qise dike:

— Li 10ê gulanê sala 1940î min ji serfermandarê ordîwa îngilîzî ya Ferensê izna xwe xwest ko ez derbasî Belçikayê bibim û sûretên şerê wî welatî bigirim. Ewî izna min da û bi çend hevalan re ez derbasî Belçikayê bûm. Xelkê Belçikayê derketî bûn pêşiya eskerên ferensîz û îngilîzî yên ko hatî bûn hawara wan; silav li wan dikirin û çepilkan li wan dixistin. Min resmê vê nîmayîşê girt û pê devê kemêra [1] xwe, vekir.

Roja din em gihastine bajarekî bîmberdimankirî. Berî bi rojekê balafirên elmanî ew bajêr da bûn ber bîmban. Min li hire jî çend resim girtin. Menzereyîne ziz û elemnak. Di alîkî de jinîkeke lingbîrî, li darûbestê siwarkirî, qail ne dibû here xestexanê, da bû ber qîran û dixwest kurîkê xwe bibîne; kurîkê ko eskeran cendekê wî ê hûr û cemidî jî bin rîknên hilweşiyayî derdixist.

Derketim derveyî bajêr. Min li erdê balafireke elmanî dit û dil kir ko resmê wê bigirim. Min nîzingî lê dikir, eskerekî belçîkî gote min ko di van balafirên de carina bîmbeyên siwarkirî hene ko piştî ketina balafirê

ko digehin birên pêtrôle bi vi awayî torpîl-kirî ne.

Îcar min gote kulnêl ko frensîzan di sala çilî de keriyên berazan berda bûn zeviyên torpîlê û bi vi awayî torpîlên elmanan beriya êrişê esker jî berezan re da bûn teqandin.

Kulnêl disan kenî û got:

— Belê me hay jê heye. Lê ji zeviyên me yên torpîlê bihneke welê nexweş radibe ko beraz jî jê direvin.

Me roja xwe di nav îstihkamên Moskoyê ên bînerdîn de qedand. Di vegeerê de min jî timobilê temaşa çolê dikir û di bin her dar û kevirî de qey topek an mîtral-yozek didit». **DILAWER ÇARPÎNE**

bi midekî nenas diteqîn. Ez jê bi dûr ketim.

Li 13ê gulanê em gihastin Brûkselê paytextê Belçikê. Me şevêkê rahet û bi sikûn derbas kir. Sibetirê hevalekî me dawetek çêkir û waliyê bajêr jî lê ezimand. Em li ser taştê bûn. Işareta talûkê hate dayîn û beriya ko em xwe bigihînin sirdaban balafirên elmanî bîmbeyên xwe bera bajêr dan. Min nemerdî ne kir û digel kemêra xwe derketim şehnişînê, da ko sûretên balafir û bîmberdimanê bigirim. Balafirên dijmin bi sê refan lêk vebû bûn. Bîmbeyên texrib û şewatê diketin ser taxên bajêr û jî her derê toz û dûman, pêt û agir radibû û mirin li bajêr belav dibû. Min çend sûretên din jî girtin.

Piştî nivro em ji Brûkselê rabûn û me berê xwe da Lovanê. Bi rê ve em rasti qelleyên derketiyan dihatin. Hin bi rê, hin bi zeviyên ve diçûn. Kemêrê halên wan ên perîşan jî li ser filmê sekinand.

Menzera ko kemêrê di deriyê bajarê Lovanê de girt bawer bikin ez wê menzerê tucaran jî bir nakim. Pîrejînekê zarokek kiri bû himbêza xwe, yekî din li piştê xwe a xûz siwar kiri bû, didowên din jî ew jî dawê girtî bûn û xwe jê re didan kaş kirin. Rê jî timobil, metosikl û ereban tîjî bû Herkesî jî ber mirin û kuştîne baz dida. Di vê navê de mitosikla keçîkekê, nîzanim çawan bû, li pîrejîne da. Jinik digel barê xwe ê giranbeha li erdê pehin bû. Em tev de ber pê çûn. Jinik jî ling û ji rûyê xwe birin bû bû. Zarokê ko di himbêza wê de bû mitosiklê pê lê kiri bû, serê zarokekî din li kevirê ketî bû û mejiyê wî hali bû der. Ji her du zarokên din, lingê yekî şikestî bû, ê din sax bû, tu tişt pê ne hati bû.

Herçî keçîka ko li mitosiklê bû zû ji erdê rabû, ji piyan sekinî û li vê mezera kuştarê, bi çavîne bel û heyirî, wek yeke ko eqlê xwe wînda kiriye û din bûye, dinihêrt û destê xwe di ser eniya xwe a xwêhdayî dibir û tanî.

Yek ji timobilên ko di ber me re derbas dibûn, sekinî. Me her du cendek û her du birîndar û lawîkê sax lê siwar kirin. Me jî xwediyê timobilê zanî ko kûçe û kolanên Lovanê jî cendekan tîjî ye. Me da pêş û em geştiştin bajêr.

Li Lovanê me seh kir ko elmanan nîzingî li bajêr kirine û belçîkî jê dikişin. Lê belçîkî beriya ko jê bikişin, dikirin pîra ko li devê bajêr bû berhewa bikin. Min di dilê

[1] Mekîna fotografê ya ko pê resmên sinemayê têne girtin.

xwe de got; nabe ko kemêra min vè firsendê ji dest bide.

Kumandarê belçikî şîret li min dikirin û digot ko di vî işî de talûkeke mezin heye. Min ew talûke da bû ber çavên xwe. Ez ji bajêr derketim û ber bi pirê çûm. Zabîtek lê bû. Min pê re da û stand û zani ko wî zabiti ev 48 saet in parik nan ne kiriye devê xwe. Disa zabiti gote min ko dinamîtên ko xistine ling û kevaneyên pirê bi qîmeta hezar zêrî bûn. Bi texmîna wî zabiti elman ber bi êvarê wê bigihiştana pirê. West ji nivro bû. Ez vegeriyam bajêr da ko çend sûretên din ji bigirim.

Êvarê ez disan hatim ser pirê. Topçiyên belçikî tavêtin elmanên ko dirêji bajêr dikirin.

Zabîtê ko pir berhewa bikira ez bi şûn de vegerandim û gote min, ji sed mêtirî bêtir nîzingî pirê mebe. Min kemêra xwe li wê derê daçikand û ez bi xwe hinekî din bi şûn de kişiyam.

Zabiti îşaretek da min. Min jê zani ko zabit fitila dinamitan vexistiye û ji min re dide zanin ko divêt hinekî din ji xwe bidim paş. Qederê deh mêtiran min xwe da paş. Erd di bin lingên min de hejiya, stûnine reş ber bi ezmên rabûn û lê belav bûn. Bê hemdê xwe gaveke din bi şûn de vegeriyam. Wê gavê ez ji mirinê xelas kirim. Ji ber ko cihê ko ez lê bûm bi rakirina lingê min qelişî û erd vebû, pêşiya min bû hevraz. Lê kemêra di cihê xwe de bû; her tişt cem xwe û weke xwe girti bûn. Elmanan dikir ko bikevin bajêr. Roj çû bû ava, zerahiya ezmên a paşin di tariya şevê de wînda dibû.

* *

Ez di bin barana bimbe û gulan de di navbera xetên belçikî û Dinkerkê de diçûm, dihatim. Carekê du balafirên elmanî bi ser timobila min de girtin, mitralyozên xwe li me girêdan. Şiforê min hate kuştin, timobil wegeriya lê ez xelas bûm. Carekê ji perçeki gulê li zendê min ê çepê ket û ez birindar bûm û vegeriyam Ingilterê. Qederê deh rojan li mal mam.

Di dewiya Gulanê de û piştî şikestina ordiwa belçikî eskerên ingilîzî ji Dinkerkê diketin vaporan û vedigeriyan welêt. Diviya bû ez herim û sûretên vegera ordiwê bigirim.

Ji Ingilterê ketim vaporeke kevin û min berê xwe da Dinkirkê. Beriya Dinkerkê bi saetekê mijê rûyê behrê girt û her tişt ji ber çavên me wînda bûn; ne bej, ne vapor,

JI MEMÊ ALAN :

LEHÎSTIKA ŞETRENCÊ

Min bihistiye ko Lêzgin axa dike Memê Alan digel tercimeke frensîzî belav bike. Disan bi guhê min ve kirine ko bi axê re herçend gelek guharto hebûn ji di tiwan de strana lehîstika şetrencê nîne.

Ji xwe kêm dengbêj û stranvan hene ko pê dizanin. Di nav kaxezên xwe ên kevin de ez lê geriyam û minhoke peregende bi destê min ket. Heye ko ev minho ne tiştêki tekûz û bi ser û guh e. Lê heke axê kêm û nivcobûnê di ser nînbûnê re girt divêt ev minho bi kêrî wî bêt.

Ez wê pêşkêşî axayê xwe dikim. Ew bi kêfa xwe ye. Girtin û ne girtin her du ji jê re bêminet in.

Sibehî mirê min rabû, berê xwe da derizane Di ber xulaman re derbas bû hate diwanê

ne esker Bi sibehê ve me nizingî li Dinkerkê kir lê femandariyê ne hişt ko em bikevin hundirê benderê; ji ber ko balafirên elmanî bê etlahî li benderê dixistin.

Zabiteki gote me ko şevêdi 300 balafirên elmanî, bi fikra ko komên eskeran in, li girên qûm yên ko li nizingî benderê ne xisti bûn. Di vê navê de birekî esker bi selematî li vaporan siwar bû bûn.

Bimberdiman hefa rohelê dom kir. Carekê ko bimbe diteqîyan vapore me bi ava behrê re dihejiya. Gava bimberdiman sekîni destûra me dan û me nizingî li bejê kir. Bi me re bi sedî vapor, qayiq û her texlit filê qe nizingî li bejê dikirin da ko esker li wan siwar bibin. Min çend caran sûretê vapor û siwarbûna eskeran girtin.

Lê vê carê siwarbûna eskeran li vaporan bi selematî ne çû seri. Dema ko eskeran qesta vaporan dikir û bi sedî peya xwe avêti bûn behrê û bi melevaniyê diçûn vaporan ewir şeqitin û balafirên elmanî xuya kir; û vapor dan ber bimban û mitralyozên xwe li eskeran reşan in. Esker tevli hev bûn û bi hev ketin. Min digot qey di bin vê barana hesinî de kesê zindî ne maye û bender ji cendekên eskerên ingilîzî tiji bûye. Kemêra min dixebiti û ji min çêtir didit û digirt.

Piştî ko hemle qediyê û toz û dûman belav bûn; min dit ko esker weke berê û ji nû ve qesta vaporan dikin.

Balafireke elmanî ket nizingî vapore me. Me yek ji balafirvanên wê xelas kir.

Gava vapore me terka Dinkerkê dida bender û bajar dişewitin. Kemêrê ew resim ji girtin ».

EVDIREHMANÊ ROJKÎ

Rûnişte ser textê mirên Cizira Bota
Ser textê gewherkiri, zivin, zêrheli
Lêva xwe hema şil kir, bi çaya fincana ferfûri
Go sifrê rakin, dilê min naçe tu xwarin û
tu xwîrîni.

Mir ne kir bani xulaman, li hisabdaran ji
ne pîrsi

Lê kesî ne wêri bû here balê,
Dizanin mir bemad e, mirûzdavi
Xwe dan ali û tev de rabûn ji heywanê.
Taliyê berdevkeki kal û hi xatir,
Ji hindav de rabû, bi hafê ket axir.

Qelûna mir dagirt, pereng berda ser, agir veda;
Li dorê fedkiri, dest da balgiha, kuxi, kir
ne kir

Mir xwe tev ne da, û poz pê ne kir.
Kalo li xwe ma heyirî, pêlepaş çûye der;
Nik xulaman hate ve, bê deng û lal, xwe
kir ker.

Xulaman jê pîrsi, gote wi mamô!
Ma mir tişte ne gote te?
Mifirdi dey ne kir, serî hêjand, bi lali gote no.

Mir texmîn dikir, texmîneke giran, gelek
damayî;
Derdan seri da bû, ew û xemên xwe şevê
pê de nerazayî
Dihatîna bîra mir tiştên dihi û pêr û ên mayî.
Ma Mem çire bi mir re ne çû bû rav û nêçirê
Li bajêr ma û dema mir hat, bi zilaman ve,
ji derî da;

Torinên Çizira Bota tev de rabûn ji ber wi va
Bi tenê Memê Alan ji cih ranebû xwe qet
tev ne da.
Li erdê ma perîşan, hewrani li xwe badayî.

Beko, Bekoyê awan, seypesanê mirekên Bota
Ji derve, li pişt derî, sekini
Wi ji texmîn dikir, awa awa.
Heçko dilê mir xwendî bû, go firsend e aniha.
Bi pabûsi kete hundir, gote mir, mirê min
ezbenî
Ma meqsûd ne ew bû em vekin qûtiya dila.
Bila herin ba kin, ji bili hevata Memê Ala
Ji min zêde be ji ez bibêjim, ez bendeyê
mir in.

Tecrîbe ke pê re bide bistine,
Kirasê wi şil ke rake, bide ber tavê.
Qet bermede hilîne, deyne, biwestîne heta dawî
Tiwê her tiştî bibîni bi vi çavi.
Bi awanî digo Beko, hema tu zora wi bibe,
îşê te pê nine.
Beko danî hilanî, devê xwe bir û anî, şîret
li mir kirin.

Mir ev şîret ditine rast, gote xulam û
pişekaran
Herin tenha ji min re gazi kin Memê Alan
Lê guh bidin, xêber neçit Tacin û her du biran
Min iro navê bêne hafa min çi kurman û
çi pismam.
Cila bibin hewşê, raxin, lêhistika şetrencê
bidin navê.
Vexwinin herçi begler û axa giragir û tori-
nên Bota.

Roj dihate taştîya, tavê dida bedena Birca -
Belek
Mêvanên mir dihatin tof bi tof û yek bi yek.
Memê Alan bi dilxweşi hat û kete civate
Memî digo, mir di min bori
Herçi qisûrên min hene dane ber ligan
Ji xwe adet ji ev e, cem mir û mezin û
hakiman.

Mêvan rabûn ji ber sifra parêv û medfûni
û arok
Hina qelûn dikişand, hina ji guh dida çirok
Mir gote Memî, mêvanê min i giram û hêja
Min dil heye iro ez bilehizim bi şerta
Eve şetrenc, kerem ke rûne pêşmiqabil
Şertê min ev e, yek e, sivik e, heçi şikest
Xwe bispêre lêvok û belengazê min.
Ewê pê re, bi kêfa xwe, henek û yarikê bike.
Memî go li ser sera ezbenî herçi emr û
fermana mirê Botan e
Rabû, hat, rûnişte ber şetrencê, rêz kirin şah
û fil û ferzin
Mem lehizvanekî zor bi, lê Mir pê ne dizanî
Mem û Mir herweki biçûna navê hevdû
gerandin

Temaşageran zani xurt e, Memê Alan
Mir Ezin nikare hihine bar û berbarî
Bi rimh û gurz û şesperi, Mem kete nav
eskerên mir
Sefa pêşin xera kir di baskan ve kete hundir
Siwar ji hespa de xistin, peyar dan ber
lingên fila
Bera birc û barû da pêşi ji dijmin stand
Li şah hate wer, rex û ferzin kirin hêşir
Beko madê xwe kir di fena wi derkete pûç
Mem tu firsend ne da, pey hev ji mir bi-
rin sê dest
Beko di îş xerab e, mir dişkê bi Mem re
maye serdestî.
Ewi soz da bû mir Mem bigre, lê bi bindestî.
Çavê Beko bi Zînê ket, Zîn li ber pencerê
rûniştî

LA PARTIE D'ECHECS

Les lignes que l'on va lire sont la traduction d'un passage généralement peu connu de la légende de Mamé Alân, et qu'un des collaborateurs de "Hawar" a eu la chance de pouvoir noter.

La "Partie d'échecs" se situe un peu après les divers épisodes dont le résumé a été publié jusqu'ici (cf. Hawar, No 25) : les trois frères Djelali s'étant mis d'accord pour protéger les amours de Mam et de Zin, les jeunes gens parvien-

Di nav qewetên talyani de divêt hin qewetên elmanî jî hebin.

Li gora danezanên ingilizi li 18ê vê Çiriyê bi şefeqê ve ingilizan dirêji xetên talyani û elmanî kirine û bi derbekê xetên pêşîn şkêrandine û qedere 60 Kîlometirî pêş ve çûne.

Ingilizan qeweteke mezin aniye vê eniya şer. Li gora gotina rojnameyên ingilizi vê carê ingiliz dixwazin talyan û elmanan bajon heta tixûbên Tûnisê û xwe bigehinin erdê frensizan. Heke plana ingilizan çû serî talyan û elman yekcar jî Efrîqê wê qut bibin. Ji xwe dixwaza ingilizan jî ev e.

Li gora danezana ingilizi ya ko li 25ê mehê hate belav kirin di navbera eleman û ingilizan de şerine xwindar çêbûne û xisari-ne mezin gihane her du aliyân.

ŞERÊ ÛRIS — Şerê ûris û elmanan weke berê bi şidet û xurtî dom dike. Piştî ko dinya bû sahî û erd cemidi elemanan jî nû ve dirêji Moskoyê kir. Li gora radyowa Moskoyê eleman ber bi payîtextê bolşevîkan ve dimeşin û rewşa bajêr xeternak e. Ûrisan terka hin îstihkamên nû dane û elemanan nizingî li Moskoyê kiriye.

Lênîngrad weke xwe ye. Ûris carina dirêji xeta elemanan dikin û dixwazin wê xetê di deverê de qul bikin û derkevin. Li gora hin nûçeyan, ûris bi balafirên ji Lénîngradê esker dîlinin Moskoyê.

Herçî qada nivro, di nivgirava Kirimê de, li 16ê Çiriyê - paşin eleman ketine bajarê Kerçê û avtenga ko rê dide Qevqasê, xistine destên xwe.

Herçî bajarê Rostovê, li gora elmanan, bajar li 22ê mehê ketiye destên wan. Lê ûris derew bi aliye vê nûçeyê ve didin û dibêjin ko Rostov hêj ne ketiye destên elemanan û şer di kûçeyên bajêr de dom dike û eleman di rohelatê bajêr de şikeştine û baz dane.

Şam : Çirya - Paşin 1941 NÈREVAN

ment à avoir deux rendez-vous. Cependant, Beko le traître, travaille à la perte de Mam. Ses intrigues sont déjouées à plusieurs reprises. Il persuade enfin à Mir Ezin de tendre un piège au héros et de l'empoisonner.

De bon matin, mon émir se leva. Il se dirigea vers la galerie.

Passa devant les valets, entra dans le divan.

Il s'assit sur le trône des princes de Djézira Botân.

Sur le trône d'or et d'argent, incrusté de pierreries.

Il humecta seulement ses lèvres avec le thé de la tasse de porcelaine.

Et dit : "Otez la nappe, je n'ai pas envie de manger".

L'émir n'appela pas ses domestiques, il ne s'enquit pas non plus des intendants. Nul n'osa s'approcher de lui :

Tous savaient qu'il était las et de mauvaise humeur.

Ils se levèrent quittèrent le perron.

Seul, un vieux courtisan, favori de son maître

Entra dans la salle.

Il bourra le tchibouk de l'émir, mit une braise sur le tabac, tisonna le feu.

Il regarda autour de lui, arrangea les coussins, toussa. Mais il eut beau faire

Le prince ne bougea pas et ne fit pas attention à lui.

Tout perplexe, le vieux sortit à reculons.

Il retourna auprès des valets, bouche cousue, sans piper mot.

Les serviteurs lui demandèrent : "Oncle, L'émir t'a-t-il dit quelque chose ?"

Il resta silencieux, hochant seulement la tête pour faire signe que non.

L'émir réfléchissait profondément, perdu dans ses songeries.

Ses soucis s'étaient ranimés, il avait passé en leur compagnie toute la nuit sans dormir.

Les événements de la veille, de l'avant veille et des autres jours lui revenaient à l'esprit.

Pourquoi Mam ne l'avait-il pas accompagné à la chasse ?

Pourquoi était-il demeuré en ville ? Lorsque à son retour, il avait franchi la porte, accompagné de sa suite,

Tous les nobles de Djézira Botân s'étaient levés en son honneur.

Seul, Mamé Alàn n'avait pas bougé, il était resté immobile

A sa place, l'air embarrassé, drapé dans son manteau [1]

Bako, Bako le Mauvais, le chien des princes de Botan.

Se tenait debout à l'entrée, sur le seuil de la porte.

Il réfléchissait, lui aussi à mille choses, Comme s'il avait lu dans le coeur de l'Emir. Il se dit enfin : "C'est le moment !"

Il entra, baisant le sol, et dit à l'Emir : "Je suis ton serviteur :

N'avions-nous pas pour but d'ouvrir le coffret des cocurs ?

Que l'on aille donc mander Mamé Alàn et lui seul,

Même si cette proposition est déplacée de ma part, je suis l'esclave de l'Emir

Epreuve-le, cause avec lui,

Mouille sa chemise et étends-la au soleil [2].

Ne lui laisse aucun répit, discute, lasse-le jusqu'au bout.

Et tu verras tout de tes propres yeux."

Bako disait perfidement : "Gagne seulement la partie, je me charge du reste."

Bako discourait, il parlait sans arrêt, prodiguait ses conseils.

L'émir trouva sage son avis, il dit à ses valets et à ses domestiques :

"Allez m'appeler Mamé Alàn, et lui seul, Mais prenez garde que Tadjin et ses frères n'en soient pas avertis.

Aujourd'hui, je ne veux en ma présence ni cousins ni parents.

Portez les tapis dans la cour, étendez-les, installez l'échiquier,

Puis mandez tous les begs, les aghas, les grands et les nobles de Djezira Botan".

Vers l'heure du déjeuner, le soleil inondait les murailles de Burdja Balak,

Les hôtes de l'Emir arrivèrent par groupes et un par un.

Mamé Alàn vint aussi, tout joyeux, se mêler à l'assemblée.

Il se disait : "L'émir m'a pardonné,

Il a oublié toutes mes fautes,

[1] Mem s'était prétendu malade, pour ne pas accompagner l'Emir à la chasse, et était allé rejoindre Zin au palais. Surpris par le retour du prince, il dissimula Zin sous les plis de son manteau et ne put se lever.

[2] C'est à dire, tâche de découvrir ses défauts.

Suivant l'habitude des princes, des grands et des souverains."

Les hôtes quittèrent la nappe chargée de rôti de mouton, de croquettes farcies et de boulettes de viande grillée.

Les uns fumaient leurs tchibouks, les autres écoutaient l'histoire.

L'émir dit à Mam : "Mon hôte cher et bien-aimé,

J'ai envie de faire une partie avec toi, moyennant gageure :

Voici l'échiquier, viens t'asseoir en face de moi.

Quant à l'enjeu que je propose, il n'est que peu de chose,

Le perdant se prêtera aux facéties de mon bouffon,

Et nous rirons de lui à notre plaisir."

Mem répondit : "J'exécuterai volontiers tous les ordres de l'Emir de Botan."

Il alla s'asseoir devant l'échiquier, disposa les rois, les tours et les reines.

Mam était un joueur de premier ordre, mais le prince l'ignorait.

Les adversaires s'attaquèrent avec autant d'ardeur que s'ils se fussent pris à bras le corps.

Les spectateurs comprirent que Mam était fort,

Et que Mir Azin ne pourrait venir à bout de lui.

Mam chargea les troupes du prince à coups de lance, de masse et de massue,

Il bouscula la première ligne et enfonça les ailes,

Culbutant les chevaux, faisant fouler aux pieds les fantassins par ses éléphants [1]

Il attaqua, franchit la muraille et les tours de l'ennemi.

Il encercla le roi, s'empara de la citadelle, fit prisonnière la reine.

Bako faisait triste mine, voyant sa ruse déjouée.

Mam ne lui laissait aucun répit. Il gagna successivement trois parties.

Le traître vit que les choses allaient mal, l'émir se faisait battre, et Mam l'emportait,

Or il avait promis de réduire le héros à la merci de son maître, mais à condition qu'il fût battu.

Soudain, il aperçut Zin, assise à la fenêtre,

Elle se tenait derrière Mam, au premier étage, face au prince, et regardait dans la cour.

Bako se mit à rire, tout joyeux, il dit :
Mon prince, je suis ton serviteur.

Il arrive qu'au jeu, la chance tienne à la place que l'on occupe.

C'est pourquoi il te faut changer avec Mam

Que Mam prenne le siège de l'émir, et l'émir le sien."

Les joueurs changèrent de place.

Mam s'installa en face de sa tendre bien-aimée, mais sans l'apercevoir.

Alors, Bako rouvrit la bouche, et dit aux assitants ;

"Notre château doit être fort ancien, il est orné d'étranges motifs."

Involontairement, Mam leva la tête pour examiner la muraille.

Les regards de l'amant croisèrent ceux de l'aimée.

La raison l'abandonna, la vie quitta son coeur, l'âme s'envola de son corps.

Les mains de Mam allaient et venaient sur l'échiquier,

Mais il ne savait plus où en était le jeu, ni ce que faisait l'émir.

Sans y faire attention, il sacrifiait ses éléphants et ses chevaux pour sauver ses piétons.

Il se laissa exposer à l'échec par des coups faciles; sa reine fut prise.

Les piétons de l'émir capturaient ses chevaux comme des mulets et des rosses.

Bako disait : "Mon prince, ne t'avais-je pas dit que le jeu est une question de chance et de position."

Mir Azin le croyait; tout joyeux, il continuait à mettre Mam en échec

Mam fut vite battu : le prince lui gagna six parties.

Les valets et les domestiques enlevèrent l'échiquier.

L'émir congédia ses hôtes, chacun s'en fut vers la galerie.

Il monta lui-même à ses appartements.

L'assemblée se dispersa, la cour du palais demeura absolument vide.

Zin s'était aussi retirée de la fenêtre

Bako s'avança vers Mam, et lui dit :
"Prince,

Pour payer ton enjeu à l'émir, abandonne-moi tes pieds et tes poings."

Mam répondit : "Soit : Voyons quel est ton gage".

Bako prit une corde; il lia les mains et les pieds de Mam.

Celui-ci fit un mouvement,

Le corde tomba en lambeaux, et se rompit.

Alors, Bako descendit chercher une chaîne dans les souterrains du château.

Mamé Alàn, toujours sans dire mot, tendit doucement ses mains et ses pieds.

Bako lia solidement son hôte, nouant les maillons de la chaîne.

Mam se recueillit un instant, puis, il souffla et l'on eût dit que des flammes lui sortaient de la bouche.

Le fer rougit, fondit, coula, se répandit sur le sol et se changea en un serpent gigantesque.

Bako s'enfuit devant le monstre, tremblant de peur.

Mam se mit à rire. Il siffla, le serpent se fit tout petit, monta,

Puis disparut dans un trou. Bako reprit son souffle et revint vers Mam.

Il se fit suppliant, et dit : "Je suis ton serviteur.

Quand pourrai-je venir à bout de toi ? Il faut que tu m'en indiques le moyen."

Mam pensait que tout cela n'était que farce et plaisanterie.

Il répondit au traître : "Mon ami, va à l'écurie, arrache quelques crins, à la queue et à la crinière de Boz,

Prends aussi quelques uns de mes cheveux, attache-moi avec.

Cela me fera perdre connaissance, et je resterai évanoui une heure durant.

Aussitôt, Bako alla chercher un peu du crin de Boz, il prit aussi quelques cheveux de la tête de Mam.

Il tordit le tout ensemble, et en fit une cordelette mince et fine,

Dont il se servit pour lier à Mam les pouces des mains et des pieds.

Mam resta immobile, figé, sans connaissance. Il n'était plus qu'un fardeau léger.

Bako le regarda avec crainte, tout étonné de ce changement.

Puis, il revit l'image du serpent. Alors il souleva le corps.

Gagna les souterrains, et le jeta dans une oubliette profonde et noire.

TAWÛSPARÈZ

Kilêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
- 7 — C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitîn
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê.
Emîr K. A. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle. Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûri
Sêmehî	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerinendeyê herpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emîr Djêladet Aalî
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 9
HEJMAR 37

ŞEMBIH
20 KANÛNA-PÊŞÎN 1941

HAWAR

ANNEE 9
NUMERO 37

SAMEDI
20 DÉCEMBRE 1941

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARE

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedisên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Diwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Hevîna Perixanê	Nûredîn Ûsif
Kurdistana bakur	Hişyar
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan
Zêrê Ewropayê	Cemilê Tacdo
Di Etlantikê de	Evdirehmanê Rojki
Şer	Smaînê Serhedî
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Şahîno	Stranvan

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

233 - Jinên berdayî heke dixwazin wextê bixwedikirina zaroyên xwe ên berşîr timam bikin, divê wan du salan bimijînin. Rizqê zarok û cilê wî li gora taqetê li ser bavê wî ye.

Tu kes bi tiştêkî zêdeyî taqeta xwe berpirsiyar nabe.

Heke dê zaroyê xwe dimijîne, nabe ko zaro jê bête standin, her weki eger dê bi mijandina zaroyê xwe qail bû, êdi nabe ko jê vegere û ji bavê zarokî, girtîna dayînekê bixwaze.

Ko bavê zarokî mir, li ser warîsên wî jî, hikim dîsa ev e.

Heke dê û bav li ser mesela ji şirkirina zaroyê xwe, berî timam bûna du salên mijandinê, dişewirin û li ser mîdekê jê hêj kurtir li hev tèn, ji wan re tu guneh nîne.

Ger hon, ji bo zaroyê xwe, dayînekê digirin, ji we re tu guneh nîne, lê divê heqê wê li gora adet û edaletê bidin ê.

Ji Xuda bitirsin û bizanin ko Xwedê her tiştê ko hon dîkin dibîne.

234 — Jinên ko mîrên wan dimirin û bî dimînin, bila ew çar meh û deh rojan, li hêviya mehîkên xwe bimînin, û di vê dema hêvidariyê de xwe meşemilînin.

Paşê ji emelên wan, weke xemilandin û ziwacê, yên ko li gora marûfê ne, ji we re tu guneh nîne.

Xuda emelên we dibîne û dizane.

235 — Heke hon ji jinebiyekê re, di nav çar meh û deh rojên hêvidariyê de, qesda xwe a ziwacê didin zanin,

an heke hon vê daxwaza ziwacê di dilê xwe de vedişêrin, ji we re, ne tu guneh e. Xwedê, xwe bi xwe, dizane ko ev daxwaza hanî di dilê we de ye. Lê bi wan re, bi dizî maqêvin û me din, me stînin, heke bi wan re xeber didin bi dilpakî û camêri bipeyivin.

Berî qedandina wextê hêvidariyê dest bi standina wan me kin.

Bizanin ko Xwedê veşartiyên dilên we nas dike. Ji Xuda bitirsin û ji rîya wî a rast averê me bin. Bizanin ko Xuda ji tobedaran re efiw û tobê dide Xwedê dilnêrm e.

236 — Berdana jina, ko hon nîzîkî wê ne bûne û we mehra wê jî ne birîye, ji we re ne guneh e.

Lê li gora taqet û edaletê bi dayîna tiştêkî, qedrê wan bigirin; dewlemend li gora dewlemendiya xwe, belengaz jî li gora halê xwe bila bide. Ev dayîn li camêr û comerdan tê.

237 — Heke hon jinên xwe piştî birina mehrê lê berî nîzîk bûna wan berdidin, divê ji wan re nivê mehra vebirî bidin; meger, ew bi xwe an weliyên wan jê bigerin.

Ne standina wê ji teqwayê re nîzingtir e.

Di nav hev de qenc, xatirniwaz û keremkar bin.

Tiştên ko hon dîkin, Xwedê dibîne.

238 — Dest bi nimêjên xwe bikin û nimêjên xwe li gora emrê Xwedê pêk binin û bala xwe bidin nimêja navîné ango nimêja sibehê. Ji bona Xwedê bi dileki pak rabin nimêjê.

239 — Heke hon di talûkê de ne, û baz didin, bi peyarî an bi siwarî,

nimêja xwe bikin û gava talûke neîma; dişa herwekî Xuda ji we re da zanîn, berê we ne dizanî bû, dest bi nimêja xwe bikin.

240 — Yên ko dimirin û jinên wan bi dimînin, divê berî mirina xwe, ji mîratxwerên xwe re wesiyetê bikin, da ko ew wan jinûbiyan ji mala mîrên wan ên mirî derneêxin û ji wan re salekê nefeqê bidin. Lê heke jinebî, xwe bi xwe, ji mala mîrên xwe derdikevin û bi marûfê, xwe dixemilînin an peyziwacê digerin. Geli qazî û mîratxwerîno... Ji we re edî tu gunch nihe. Xuda delal û fêris e.

241 — Ji jinên berdayî re li gora camêrî û comerdîyê divê liştek bête dayîn, ev li ser mirovên bawermend deyn e.

242 — Xuda bi emrên jorin ayetên xwe şanî we dide ta ko hon bi hikmên di wan birewer bibin.

243 — Pêxemberê min, te li wan ne nihêrtiyê?... Ji tîrsa mirinê bi hezaran ji welatê xwe derketine. Xwedê ji wan re got: Bimirin... Piştî Xuda ji kerema xwe ew vejandin.

Kerem û qenciya Xwedê li ser xelkê mezin e, lê bêlîrê wan şikir nakin.

244 — Di rîya Xuda de, dest bi şer û kuştinê bikin û bizanin ko Xuda dibihîse û zana ye.

245 — Yê ko bê minet û rûtîrsî, di rîya Xwedê de, arikariya xelkê dike, Xuda ji kerema xwe a mezin vê qenciye bi zêdahî ji xwediyê wî re vedigerîne. Xuda ji hikmeta xwe hinan çavteng û hinan ji destvekirî dike, qismeta hinan digire, qismeta hinan vedike.

Geli mirovên bawermeud, bizanin ko honê vegerin ba Xwedê.

246 — Pêxemberê min, ma tu pê nîzani? Piştî mirîna Mûsa mezinê lawên Israîl gihane hev û ji pêxemberên xwe re gotin: Bila ji me re mirek bête bijartin, heta ko em bi arikariya wî di rîya Xwedê da, bi Calût û xelkê di wî dest bi şer û kuştinê bikin. Pêxemberê di wan got: Ditîrsim ko hon paşî vê gotinê bêbextiyê bikin û dest bi şer û

kuştinê nêkin. Wan got: Ma çawan em dest bi şer û kuştinê nakin, Calût em ji welatê xwe derexistin û em ji zar û zêçên xwe bi dût xistin. *dût*

Lê gava şer û kuştin li ser wan ferz bû, bextê xwe şênand, bi tenê cendekên wan dest bi şer û kuştinê kirin.

Xwedê mirovên zalim û bêbext nas dike.

247 — Pêxemberê di wan ji wan re got: Xuda ji we re Talût kire mîr.

Wan got: Ma çawan Talût dibê mirê me, em ji mîrtîyê re, bi her awayî, jê layiqtir in, ew ne dewlemend e ko arikariya me bike. Pêxemberê wan got: Xwedê ji mîrtîyê ra, Talût ji we çêtir girtiye. Xuda Talût kiriye serokê we. Bi zanîn û zexmiya xwe Talût ji we zêdetir e.

Xuda ji kijki re dixwaze serdrazî û mezinahiyê dide.

Kerema Xwedê mezin e, û zanina wî kûr û fireh e.

248 — Gava lawên Israîl ji pêxemberê di xwe hiceta mîrtîya Talût xwestin, wî ji wan re got: Ewê ji we re Tabûtê bine. [1]

Di vê Tabûtê de tiştine welê hene ko bi arikariya wan tirs nakeve dilê we, hon rahet dibin û mîraniya we dişide.

Û di vê Tabûtê de ji pêmayên malbatên Mûsa û Harûn çend tişt peyda dibin. Milyaket vê Tabûtê hildigirin, û bi hatina vê Tabûtê Xuda rastiya gotina pêxemberê we şanî we dide; heke hon mirovên bawermend in...

249 — Gava Talût bi eskerê xwe ve ji bajarê Qudsê derket; Talût ji wan re got: Xuda we, bi ava çemekî, dê biciribine. Yê ko ji ava wî çemî venexwar, ew ji min in, û yê ko vexwar ne ji min in, meger ko mistekê bitenê vexwin, ev ne xem e.

[1] Hin dibêjin ew Tabût Sendûqek bû, li gora gotina hinan ew legenekê zêr bû, ji bihuştê hati bû û tê de, gava pêxemberan dihatin şuştin.

HEDÎSÊN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÊ LÊ BE

401—Ko mezinê we ji we tiştêkî zêdeyi heq û insafê xwest, bi xebera wî me kin.

402—Xwedê arikariya wan mirovan dike ko ji xwe re an jinekê tînin an erdekî beyar dajon û diçînin.

403—Xwedê li mirovên ko bi nekasan re jî comerd in, di sûçên xelkê diborin û dilê xwe li wan vedikin û bi xadim û xulamê xwe re dilbirehm in tê rehmê.

404—Mal bi danê kêma na be, yê ko di tengiyê de, sebrê dide xwe, serfiraz dibe û yê ko tiral e, na xebite û hewcedarê xelkê dibe, dawî perîşan û serpeze dibe.

405—Xwedê dibêje ez neyarê sê mirovan in; yê ko bi navê min sund dixwe, wad dide û lê diqulepe, yê ko zaroyê xwe an zaroyên xelkê difiroşe, yê ko palekî jî xwe re line û piştî ko pale xebata xwe diqedîne heqê taba wî naqê wi.

406—Mirov paşgotiniya sê texlit mirovan bike ne heram e:

Lê gava Talût û eskerên di wî gihastin lêva avê, piraniya eskerên wî jî ava çemî têr vexwarin, bes hindikê wan dest jê kişandin.

Gava Talût û bawermendên ko ji ava çemî venexwarin û pê bindestiya xwe şanî Talût dan, derbasî avê bûn wan jî hev û du re digotin: Îro em bê taqet in, em nikarin bi Calût û eskerên di wî dest bi şer û kuştinê bikin, jû pê ve ew pir in, em hindik in.

Lê yên ko ji kerema Xwedê bawerîya xwe ji dil anî bûn û yeqîn dikirin ko ew rastî Xwedê bèn digotin: Bi destûra Xwedê çend car hate ditin ko hindikahi zora piraniyê biriye....

Heçî xudaⁿsebr in digehin nisret û kerema Xwedê.

Ji bona Tefsîra Quranê K.K. û li hejmaern 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, û 36an fedkirin.

NIŞANK — Di hejmara 36an de ayeta 224 bi awayê jêrîn destpê dike: Ji bo nepekanîna qencyekê...

Paşgotiniya mirovên bêdin û exlaq;

Paşgotiniya hakimên zalim;

Paşgotiniya mirovên ko bi tiştên ko Xwedê û pêxember ne gotine emrî xelkê dike û wan pê şaş û gēj dike.

407—Diayê wan mirovan li ba Xwedê ne meqbûl e: dia mirovê ko di xaniyekî xerab de radiibe û rûdine û dibêje: Xudayê min, ji hilweşandina wî xaniyi min biparêze; dia peyayê ko di rê û kûçan de dinive û dibêje: Xudayê min, min ji tada dizaⁿ biparêze û dia wî ehmeqê ko heywanê xwe girênade û ko ew baz da dibêje: Xudayê min, heywanê min ji min re vegerîne.

408—Xwedê, di roja piştawiyê de, li rûyê sê mirova na nêre û bi wan re na peyive:

yê ko di çolê de ava xwe a zêde na de hewcedaran, yê ko ji bona frotina malê xwe bi derewa sund dixwe û yê ko ji bona kar û xweşiya xwe mezinahiya mirovekî xedar nas dike.

409—Xwedê li mirovên ko li ber dê û havê xwe radibin û bêgotiniya wan dikin, serxweş dibin û gava qencyekê dikin di piştî re qala qencya xwe dikin, nameyizîne.

410—Mirov deynê xwe ne bi diayê lê bi hikmê qazî distîne.

411—Mirovên derewker, nefsmezin, durû û yên ko xirabiyê bi xar û lez dikin û qencyê bi şûn da dihêlin û paşgotiniya xelkê dikin, dikevin ber xezêba Xwedê.

412—Bi mezînaⁿ re rabin rûnin, ji mirovên zana bipirsin û li eqildaran bigerin; tekilîⁿ wan bibin.

413—Malê hindik û zaroyên pir belayeke mezin e, arikariya wan bikin.

414—Yên ko zaq û xwarin û hûr mûrên ko xelk hewcedarê wan in tînin û ji xelkê re difiroşin, mîna mirov in ko di rîya Xwedê da cihadê dikin, lê yên ko ew biha diliroşin, mîna mirov in ko kitêba Xwedê inkar dikin.

415—Jin bi dû giyana dibin, şîr didin zaroyên xwe, bi dilekî rehm li zaroyê xwe digerin, heke ew qedrê mêrê xwe jî digirin û nimêja xwe jî dikin, bêşik dikevin bihuştê.

416—Gava mirov ji tiştêkî zehf hez dike her û hor dibe.

417—Ez ji dinya we ji jînaⁿ û ji bihnenê spehî hez dikim û çavê min ji nimêjê ronî dibe.

418—Şîretan li xelkê bikin, ta ko xelk ji Xwedê hez bike û ko xelk ji Xudayê xwe hez kirin, Xwedê jî hejî we dike.

DÎWANA MELÊ

— 8 —

Serê zilfa te bi kulabi dia
Hate destê me bi celabi dia
Sofiyê xelwinişin bête sicûd
Her du birhên te ne mihrabi dia
Erzekê dibikim sûreti hal
Ko tu yî qibleyi erbabi dia
Ji diayê qedehêk ser destê te ?
Her seher sinet e mey nabi dia
Guli iqbal ji gulzara qebûl
Me çini bû di şekerxabi dia
Her du birhên te, ne ixlas û yeqîn
Ko di wi secdeye erbabi dia[1]
Ji dilek safi bibin me di mihrabê
Secdeyek lazim e erbabi dia[2]
Me bi dil irweyê-wisqa ye di dest [3]
Ji senaya te ser elqabi dia
Ji ezel yek cihetî daye Melê
Her me ixlas e ji esbabi dia

— 9 —

Destê qudret ko hilavêt ji bejna te niqab
Bi cemala ceberûtî, me ne ma perde hicab
Li gulên te yê nazik ko seher girte xunav
Di ebarîqê reqîban [1] ji hesed sote gulab
Eynî kafûre bi meşreb, me ji hisna te ê saf
Lew di eşqa te di dil da l' me vebû ilmî ibab
Me ji ser çeşmeyî heywan, qedehêk saf vexwar
Nagihê lezetê zewqa me, bi sed eildi kitab
Lew di çengê me dixwînî [2] ko di eşqa te bi saz
Me bi bejna te dixwînî [3] ney û qanûn û ribab
Qehweya telx di gel zehra hilahlil biderî
Me ji destê te mibarek şekeramîze gulab
Ger ji destê te mibarek jehri qatîl vexwim ez
Vê li min şehd û esel bit şekeramîz û xweşab
Qelzemi eşq, ji bayê xwe mixalîf demekê
Ne dema hate icacê me li ser destê xirab
Seherê Xîdrê inayet ko birin çeşmeyî dil
Bi cihanê me nezer da ko cikan eynî serab
Bi libabê mebe mexrûr wehe [4] serkeşte Mela
Ba ye ber keftiye wi beyhûde sergeşte hibab
We ye hudhnd ji Seba bêt me nizani çî ye hal
Ko li halê me xerîban ne sial û ne cewab
Her du birhên te ne mihrab çî iman û çî kufir
Bûd û nabûd ko yek in ew çî sewab û çî iqab
Were Nişan ! bide nişani xwe bê perde seher
Lê ji xwinê bike perhîz ko şehîdan çî hisab.

— 10 —

Lilehil bemd ji yarê me di dest cam e lebaleb
Ji lehê noşî peyapey di dil ilhamî lebaleb
Tureya wan xet û xalan, ko ne herfên qelemê ne
Me ji feyza te ye niştane rewan [1] cam e lebaleb
Mesti şehkasi meya cazibeyên rûh we dîn
Rûh dizanî ko ji ber lezetê eşq mame lebaleb
Nêrgîza mest ji bala çîmenan simbil û gul tê

Qedehi taze bi destê xwe meşî, da me lebaleb
Wahidek sîrfe me meşreb te çî iksîri wicûd
Em lebaleb, çî lebaleb, bi xwe hem came lebaleb
Şeml û perwane bi zatê xwe ji halê me di dîr in
Ateşek sîrfe ji eşqa te wewesta me lebaleb
Qedehêk taze ji eşqê, di ezel da me hekîmî
Yê dinoshin hey û heyhey bi xwe cama me lebaleb
Carekê gote Nişani; ne Mela; min were havê
We ji xwest min dil û can û dilhen kami lebaleb
Te dizanim, te dibînim, ko tu yî nûrî [2] wicûd
Elah elah, ji çî nûra te serapa me lebaleb [3]
Ji inayet nezerî xase ko her misreh û baytek
Qedehên abi heyatî ne di şihra me lebaleb.

— 11 —

Şehî bi qesda kuştina min rim hejand min go sebeb
Da me çeşmê qelr û xeşmê, rim di dil da go edeb
Kuştîyên didar û dinê bê xeta her delî sed in
Her seher dîsa ji nû va tene kêrê sed celeb
Dê ji çerxi pencemîn bêtin tenezil ket merix [1]
Mislî şeimsê gergeşin awan dê bêtin xezeb
Her mecalê ew di çengê bêt û wert her carekê
Rast û çep dê bêxitiu sed, sed bi mizraq û qeseb
Ristem û Cemşid û Xalid Hemzeyê şerê Eli
Aferîn ey şehî siwarê kurd û rimbazê ereb
Lê li tûlê asitanê çix bi wan le'lan kirin
Dergehên fethê vebûn iro limehcûran eceb
Bendeyê sadiq seher armanci reştûzên xwe kir
Min bi qewlê dijniman, det ber xadengan bê sebeb
Leşkerê qelr û xeman ve çûn hesara dil hikin
Ke'be û beytil herame lê ne borîtin receb
Siftine pir le' l û mercan bi nişganen heta
Dîde rewşen bin bi dîna dêmdure şiuîn xabeb
Yêko Xîdrî ra divêt ava heyatê bit nesib
Dê di se'y û celidê yeksan bin li bal wi rûz û şeb
Xizmeta pîrê mişan dê kit kesê meqsûde mey
Şîşe û cama zicacê yê divêt dê rit Heleb
Cewrî Hindê dê kişînit her kesî tawûs divêt
Gewher û dura yetim bê terkî ser nînin teleb
Xefletê ew keşfê şîr dest bi dest hatin ceger
Go xênîmet ya Melê, miskîn Mela ker kir kezeb.

* * *

Di hin qesîdeyên ko di hejmarên 35 û 36an de belav bûne hin xeletên çapê hatine dîtin. Em wan xeletan li jêr rast dikin.

Hejmar : 35. Qesîde : 2. Rêz : 11.

Erwahi miqedes şeva qedrê, te dixwazin.

Qesîde : 3. Rêz : 2.

Da eşq hil bit pêl bi pêl

Qesîde : 4. Rêz : 12.

Em bi semayê birin reqs û sema ji wê ma

Hejmar : 36. Qesîde : 5. Rêz : 3.

Min di seba bayê seher madara bedrê kir du ker

Qesîde : 5. Rêz : 9, 10.

Me divê ko dîsa dilberê, hey hey li islûba berê

Kifş bi ji taqa pencerê bê û biçî teşbîhi ba

Qesîde : 5. Rêz : 12.

Vê nameyê xef de bi dest fi teyiha neşrun neba

Qesîde : 5. Rêz : 12.

Ew lamia danî ji text ma kane berqen xeleba

Q. C. P.

Ferqên niştan:

8

[1] Me di wê secde ye adab û dia. [2] Sec-

HEVÎNA PERÎXANÊ

Rojeke pehîza 1907an bû. Perîxan û Eyşe di hexçê de dileyistin. Perîxan donzde û Eyşe ji sêzde salî bû.

Wek hergav, lêstika wan disa şer bû: Perîxan bû bû eskerê kurd û Eyşe ji eskerê romî. Berê, ji dût ve bi keviran dan hev; piştî nêzik bûn û bi daran, bi silan û bi kumikan ketin hev.

Perîxanê di van tiştan da xwe zû ji bir fikir, bi rastî şer dişik, wek pilingeke birindar xwe tavêt ser dijminê xwe û pir dom ne fikir ew dida ber xwe.

Eyşe ji xwe li ber Perîxanê pir rane-girt; xwe sipart wê û bext jê xwest. Lê Perîxanê dilê xwe zû bi zû hênik ne fikir: di wê de ji navê «romî» û ji romîyan re kîneke venekuştî, kûr û bê payan hebû. Bi darê xwe li kumê Eyşe ê hesin dixist û digot ê: «romiyên genî! hon bi bêbextî me dikujin! heqê me distînin! lê di şeri de dawiya we bi kurdan re ev e! her bijî kurd! her bijî Kurdistan!» Qirin, zarîn û hêviyên Eyşe Perîxan sist ne fikir.

Di vê gavê de, ji aliyê malê meriveki xuya kir. Nêzik bû; ew apê Perîxanê bû. Bêhal dimeşîya; di çavên wî ên sor de şopên hêstirên ziwa xuya dikirin. Hat, destê Perîxanê girt û bi dengêkî têrêş got ê: «Bes e Perîxan! Bes e! te hevala xwe kuşt!» Perîxanê bi erin û xeyd li Eyşe nêri û lê vege-rand: «Heqê romîyan û yê dostên wan ev e! bila Eyşe romî nebe! Nizanim emê rojêkê tola xwe vekin!... Emê wan ji erdê xwe derêxin!... derêxin!...»

Piştî destê xwe da apê xwe û meşîyan. Piştî demekê, Perîxan hat ser hişê xwe;

deyek lazim e der bawî dia. [3] Me bi dil irwet û siqa te di dest.

9

[1] qenînan. [2] dixewnin; yanî xuya dikin. [3] dixewnin. [4] were.

10

[1] rewan. [2] nûrî. [3] Elah elah ji çî nûr e te serapa me lebaheb.

11

[1] Dê ji çerxî bê xemîn bêtin tenezil ket merix. C. A. B.

serê xwe rakir û li apê xwe nêri: halê wî ê pêrişan endişeyeke mezin xist dilê wê. Çima apê wê bêhal bû?... çima wek hergav ne dikenî û ne dipeyivî?... Bavê wê ê biha li ber dilê wê hate bira wê... Perîxanê baş dizani jîna bavê wê her gav di xeterê de bû. Hezar tişt hatin bira Perîxanê û te-laşeke mezin dan ê. Dilê wê ê piçûk pir hildavêt û laşê wê ê zirav û narîn dile-rizî.... Dixwest zû bigehe mal... zû...

Ezman reş bû. Bayekî pehîzê i pis pelên daran ên çilmisî û zer dibarandin ser serê Perîxanê û apê wê. Ev pel wek laşên mirîyan diketin erdê û ew dinixumandin. Perîxanê bihintengî fikir... Mal jê re dût... pir dût xuya fikir; dimeşîyan, ... dimeşîyan lê ne digihan ê...

Dawiyê hatin. Ketin hundir; xelkê malê di liwanê de bûn û digirin. Perîxan di nivê odê de ma û li dora xwe nêri: ciyê bavê wê vala bû... Ruyê wê bû zer. Bistekê xwe wînda kir; lê zû xwe ragirt û çavên xwe vekirin: diya wê reşa xwe girêda bû; rûniştî, digiri; serê xwe rakir; keça xwe dit, milên xwe jê re vekirin: Perîxan weke çûkekî birindar kete himbêza diya xwe û bi girîn got ê: «Dayê! Dayê! Kanî bavo? ka bavê min ê delal? Kuştine! ne?...»

*
**

Bavê Perîxanê, Mûsa begê kêsanî, meriveki gir, çeleng, dewlemend û mîletperwerekî hêja bû. Wî ji piçûkayiyê da hejî mîletê xwe ê dil, hergav bindest lê mêr û qehreman fikir û jî bo serbest û serbilind bûna wî dixebitî. Mûsa beg civateke veşartî digerland. Armanca wî ev bû: «yan serxwebûn yan mirin!» Tu kurên Mûsa begî nin bûn. Bi tenê Perîxana wî hebû. Ji levre hêviya xwe bi wê girêda bû. Mûsa beg keça xwe wekî kurekî bi xwedî fikir û her tişt hinî wê dikirin.

Ëvaran ew rûdinand ber xwe û bi saetan ve wek hevalekî pê re dipeyivî. Carina ew fikir himbêza xwe, destê xwe di ser pora wê a reş re digerland û li çavên wê ên kesk û bijangreş dinêri û digot ê: «Perîxan! ev çî çav in, Perîxan? Ev ne wek çavên xelkê ne! Çavên te pir kûr, dût û tûj dinêrin! Ev ji min re pir tiştan dibêjin. Ez di van de qedera Kurdistanê, cihanîna

hêviyên xwe dibinim, min bê guman neki, Perixan! » Perixanê milên xwe ên zirav li stoyê bavê xwe digerland, ew maç dikir û çavên wê hêstir dikirin.

Perixanê ji niho de bavê xwe hêvidar dikir: Memozîna Ehmedê Xani ji ber kiri bû. Xerîta Kurdistanana mezin, tevî bajêr û gundên wê wek resamekî ji ber çêdikir û diwarên odayên malê bi wan dixemilandin, ji diroka kurdan pir tişt dizanîn û dilgirtiya mêraniya wan dibû.

Mûsa beg ji keça xwe razî bû. Perixan rojekê bi kêri millet bihata...

**

Wê rojê, gava, Perixan di beşçê de dileyist, bavê wê bi hevalên xwe ve civinek danî bû. Bi hêbextiya yekî eskerên romî dora çiyê girtî bûn û ketî bûn hundir. Ew yek bi yek derêxistin, birin qîşlê û ew dan ber tîfingan.

Gotinên Mûsa beg ên dawîn ew bû bûn. « Her bijî serbestî! her bijî kurd! her bijî Kurdistan! ». Mûsa beg piştî ko ev gotin ketî bû erdê û di xwîna xwe de vegevîzi bû...

**

Diya Perixanê mesele giş got ê. Perixan dilgirtiya bavê xwe bû; hinekî giri. Lê gotinên bavê wê hatin bira wê: « yan serxwebûn! yan mirin! Perixan! min bê guman neki! » Belê! Bavê wê di riyeke miqedes de hati bû kuştin; qurbana armanca xwe bû bû. Rabû, çavên xwe ziwa kirin û ji diya xwe re got: « Dayê! bavê min dijarwêbûna rîya xwe dizanî; wî ev tişt giş da bûn ber çavê xwe. Lê wisa diviya bû. Ez rîya wî digirim. Divêt ez tola wî û tola welêt rakim!... rakim!... Ev ji ne bi giri, lê bi xebatê dibe... »

Perixan ji liwanê derket û ket kitêbxana bavê xwe.

**

Şeş sal borîn. Perixanê dibistana xwe xelas kiri bû û bû bû dilbereke bejinzirav, hinariksor, narîn û awirpiling. Weke hemî keçên nîşê xwe, Perixan ji dilketî bû.

Lê hevîna Perixanê ne weke hevîna herkesî hevîneke adî bû. Perixan dilketiya armanca bavê xwe, dilketiya serbestiya milletê xwe, dilketiya serxwebûna welatê xwe bû.

Perixan, niho, ji heyeta civata bavê xwe a kevin bû Bi jîrî, xebat, îxlas û agirê wê, civat li her derên Kurdistanê ji xwe re lebatên hêja peyda kiri bûn. Perixan bê etlahî dixebitî û xwe ji bo rojêke minasib hazir dikir. Ew roj hat.

**

Rojêke cejna romîyan bû. Esker li meydana mezin hati bûn rêz kirin. Serdareş esker û hakimê Kurdistanê bi zabitên xwe li ciyekî bilind, di bin çadirekî de rûniştî bûn û temaşaya esker û xelkê dikirin.

Kurd berê vi bi rojekê xwe li her derê Kurdistanê pêk ani bûn: Bi tenê ji wan re canbêzarek diviya bû. Ji bo wî ji Perixanê xwe pêşkêş kiri bû.

Dinê bihar bû. Her der bi heşinayî û bi kulilkên rengareng xemilandi bû. Perixan, bi cilên hevrişim spî, bi bejna xwe a zirav, bi porên xwe ên reş û çavên xwe ên dilbirin spehitiya kulilkên biharê bû.

Perixanê bi navê bajêr ji hakim re kulilk pêşkêş bikirana.

Perixanê kulilkên xwe danî bûn di nav sepeteke piçûk û xemilandi. Li bin kulilkan bimbêk hati bû veşartin.

Niho Perixanê sepet di destên xwe de girti bû û weke periyekê di nav esker re dimeşiya. Çavên xelkê lê bûn û heyran û mest lê dinihêrtin.

Hevalên Perixanê, seşderb û bimbe bi dest ve, hêdi... hêdi... xwe dixistin paşîya esker. Hinekan ji dora qîşlê digirtin.

Perixan giha çadirê hakim. Hakim rabû, çû pêşîya Perixanê û destê xwe dirêji selikê kir. Di vê gavê de, Perixanê selik rakir û çiqas jê dihat hewqas bi xurtî ew xiste erdê. Di nav toz û dûmanê da her tişt wînda bûn...

Ji aliyên din, dengê tîfing û bimban dihatin. Lê pir dom ne kir.

Romî bê serek ne dikarin xwe li ber agirê hevalên Perixanê bigirin. Kurd ketin qîşlê û ala xwe çikandin ê.

Piştî çend saetan, hevalên Perixanê ên serdest hatin ciyê bimbê. Ji ax û kuç pê ve tu tişt xuya ne dibû. Hineki kofan: laşê Perixanê di ser yê hêkim re ditin. Pencên wê li stoyê wî kilit bû bûn. Hevalên wê bihin ji ber xwe çikandin û sekinîn. Paşê bi hîrmet

KURDISTANA BAKUR

Çi wexteke xweş bû. Min dibistanek bi donzde şagirtan hebû. Belê di sala 1938an de di Senceqê de min dibistaneke kurdi dani bû û min tê de dersa şagirtên xwe bi kurdi digotin. Lê wek her tiştê rind û baş ev ji pir dom ne kir. Dibistana min hate girtin, şagirtên min belav bûn. Rojekê min ji şagirtên xwe re derseke ceşrafyayê ji da; ceşrafya kurdistana bakur. Min dil kir vê dersê ez di Hawarê de belav bikim. Heye ko bi kêrî hinên din ji bê.

Di vê dersê de min navên wilayet û qezan, nifûs û mesahe ji goti bû.

AGIRÎ — 4 qezayên wê hene: Diyardin, Doxê, Beyazid, Elaşgird. Rûyê erdê wê 12600 kilomêtir çarçik. Nifûs. 299619.

HEZAROM — 7 Qezayên wê hene: Xinis, Spîr, Qereyazi, Oltî, Parsin, Terean, Tortom. Mesahe: 28970 K. Ç. Nifûs: 384477.

HEKARÎ — 3 qezayên wê hene: Zap. Kevar, Şemzdinan. Mesahe 15505. Nifûs: 25016.

BÎNGOL — 4 qezayên wê hene: Cebeqçûr, Gênc, Kêxi, Şilxan. Mesahe: 9157. Nifûs, 60000.

WAN — 8 qezayên wê hene: Başqe, Gewêş, Erdiş, Gurpinar, Hewasar, Miradi, Ūzalip, Şitaq. Mesahe : 30635 Nifûs: 142661

MUŞ — 3 qezayên wê hene: Belaniş: Qulp, Varto. Mesahe: 28897, Nifûs: 157503

BEDLIS — 4 qezayên wê hene. Exlat, Hizan, Qotor, Motkan. Mesahe. 7072. Nifûs. 50000.

DIYARBEKIR — 8 qezayên wê hene. Bismil, Çêrmûk, Çinar, Egil, Erxeni, Qulp, Lice, Silivan. Mesahe. 11875. Nifûs 214875

XARPÊT — 6 qezayên wê hene. Bêzgi, Zalheyder. Kevanmaden, Paxirmaden, Palo, Sêvrêj. Mesahe. 13036 Nifûs. 235141.

SÊRT — 7 qezayên wê hene. Bişêri, Erih, Xerzan, Berwarî, Şêrwan, Şernex. Sason. Mesahe. 14305. Nifûs. 127870.

laşê wê derêxistin û ew li ser destên xwe di nav bajêr de gerandin.

Ji aliyên din nûçeyên serdestiya kurdan dihatin. Xelkê hêstirên şin û şahiyê dirijandin û giyanê Perixanê di tava ala rengîn ne diçirisi û ji giyanê bavê xwe re dikenî.

NÛREDÎN ÛSIF

BINGEHÊN

GRAMÊRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 10 —

77 — Pronavên kesin du tofên biser-xwe ditinin pê: pronavên kirar, pronavên bireser.

Pronavên kirar bi gelemperî dikevin şûna wan navdêrên ko di qisetê de kirar in. Herçi bireser dikevin şûna navdêrên ko di qisetê de bireser in.

Ji lewre ev pronavên ba nayine tewandin. Ji ber ko şiklên wan ên bireser şiklên wan ên tewandî ne. Lê herçi pronavên ko şiklên wan ên tewandî ninin, gava ew, di qisetê de dibin bireser, wek navdêrên ko dinimînin têne tewandin.

Pronavên kirar Pronavên bireser

ez	min
tu	te
ew	wî, wê
em	me
ho:1	we
ew	wan

78 — Awarte: Herwekî di mada (56) de hate gotin, navdêr gava kirarê lêkereke gerguhêz in, di zamanên xwe ên borî de weke bireseran têne tewandin û ji bervajî ve bireser

MÊRDÎN — 9 qezayên wê hene. Cizir, Dêrik, Kercos, Bêdilê, Şemreq, Midyat, Nisêbin, Serêkani. Sorikan, Mesahe. 13045 Nifûs. 235020.

ROHA — 6 qezayên wê hene. Heran, Helwan, Sirûc, Siwerek. Wêranşehr, Yayleq. Mesahe. 15880. Nifûs 299194.

DÊLECÛG — 4 qezayên wê hene. Bozangeb, Gulbazar, Lêvkend, Sêgot. Mesahe. 4731. Nifûs. 125417.

MELETYE — 9 qezayên wê hene. Edyeman, Eqçedaş, Erebgir, Bêsnî, Hekimxan, Darend, Kexte, Egin, Petirke (Şiro). Mesahe 21265 Nifûs 412025

Di her du wilayetên Qers û Siwasê de yên ko bi Kurdistanê bakur ve ne qedere (400000) kurd hene. Nifûsa Kurdistanê bakur bi vi awayî digehe (3168818) ji kurdên Xeymenê pê ve. Min ev hejmar ji stalistika sala 1937an girtine

HÎŞYAR

serê wan ên sererast weke xwe dimînin. Ji ber vê yekê di van lêkeran de pronavên kirar bi ên bireser diguhêrin û her yeke wan dikeve şûna a din; yani pronavên kirar dibin bireser û ên bireser dibin kirar.

Ji lewre lêkerên wek «gotin, xwarin, xistin» di zennanên xwe ên borî de bi pronavine bireser têne çevandin û bireserên wan ên sererast bi pronavine kirar têne nimandin. Herwekî: min got, te xwar, wî xist, we got, wê xwar, wan xist, me xwar. Çend mîsal: Zînê Sisîn dit. Wê ew dit. Hespan ceh xwar. Wan ew xwar. Min qelem ji destê Min ew ji destê xwe xist. xist Cîranan em ditin. Wan em ditin. Soro ez xapandim. Wî ez xapandim.

PRONAVÊN KIRAR

79 — Pronavên kirar dikevin pêşiya lêkeran û lêker rast bi rast didin pey wan: ez hatim, ew çû, min dixwar, wan gotî bû, ezê herim, min dê bigota.

80 — Carina û gava di komekê de bireserin hene, hinekên wan dikevin navbera pronav û lêkerê: Îro, ez ji Farqînê hatim. Ew dihi berî nivro çû Diyarbekrê. Min nan xwar. Ez diçim nêçirê. Wan ev tişt ji min re di koçka we de gotî bû. Ezê sibê bi birayê xwe re herim dibistanê.

81 — Heke lêkerê du kirarên tével hene pronavên ko wan dinimîn, li gora rêza kesên xwe didin pey hev, yani kesê diwim dide pey kesê pêşin û kesê seyim dide pey kesê diwim. Ji bo xurt kirina gotinê piştî pronava didowan pronaveke gelejmar û ji kesê pronava pêşin tete hildan. Ji lewre nabe ko mirov bibêje: «ew û ez em hatin» lê divêt bibêje «ez û ew em hatin» an «ez û ew hatin». Ji ber ko «ew» ji kesê seyim û «ez» ji kesê pêşin e. Çend mîsalên din: Tu û ew hon çûn. Ez û tu emê herin. Te û wî we bigota. Min û te me ne xwar. Ez û ew em rabûn.

82 — Heke di komekê de çend lêker, lê kirarekî bi tenê heye hingê ne gerek e ko di pêşiya her lêkerê de pronav bête tekrar kirin. Ji lewre, li şûna ko mirov bibêje: «ew çû, ew lê fedkiri û ew vegeriya» dikare bibêje û spehitir e ko bêje: «ew çû, lê fedkiri û vegeriya». Dîsan li şûna «Min kiri, min fifrot

û min pê kar kir» mirov dikare bibêje: «min kiri, fifrot û pê kar kir».

83 — Le heke lêker tev de ne ji yek cîsnî ne, yani hin gerguhêz û hin ji negerguhêz in; hingê li gora pêkhatina komekê lêker bi pronavekê an bi didowan tene çevandin.

84 — Pronava lêkera negerguhêz di pêşiyê de:

Vêca her lêker li gora cîsnê xwe û bi pronavine cihê tene çevandin. Yani lêkerên negerguhêz bi pronavên xwe û ên gerguhêz bi yên xwe. Û herwekî ji mîsalên jêrin dixuye hevokên ko lêkeran ew anîne pê dikarin bi hev gihanga «û» yê bi hev re bêne girêdan:

Ez çûm, min ji xwe re hespek kiri.

Ez çûm û min ji xwe re hespek kiri.

Tu çûyî, te ji xwe re hespek kiri.

Tu çûyî û te ji xwe re hespek kiri.

Ew çû, wî ji xwe re hespek kiri.

Ew çû û wî ji xwe re hespek kiri.

Em çûn, me ji xwe re hespek kiri.

Em çûn û me ji xwe re hespek kiri.

Hon çûn, we ji xwe re hespek kiri.

Hon çûn û we ji xwe re hespek kiri.

Ew çûn, wan ji xwe re hespek kiri.

Ew çûn û wan ji xwe re hespek kiri.

Şanek — Di kesên seyim de şikilên «ew çû û wî kiri» û «ew çûn û wan kiri» îro hesêb nayine gotin yanî ev şikil ji kar hatine êxistin. Di kesên seyim de pronavên didowan yanî «wî» û «wan» tene xistin û komek dikevin şiklên jêrin: Ew çû, ji xwe re hespek kiri.

Ew çûn, ji xwe re hespek kirin.

Di vi şikilî de her du pronavên «ew» çi yekejmar çi gelejmar êdî ne pronavine kesin lê pronavine îşarki ne.

85 — Pronava lêkera gerguhêz di pêşiyê de:

Hingê her du lêker bi yek pronavê tene çevandin, bi pronava lêkera gerhugêz.

Min çû ji xwe re hespek kiri.

Te çû ji xwe re hespek kiri.

Wî (wê) çû ji xwe re hespek kiri.

Me çû ji xwe re hespek kiri.

We çû ji xwe re hespek kiri.

Wan çû ji xwe re hespek kiri.

Herwekî di mîsalên jorin de tete ditin, di vi şikilî de lêkera negerguhêz ji - wek lêkerekê gerguhêz - bê dûpaş tete çevandin. Yani «çûm, çûyî, çû, çûn, çûn, çûn» tev de

dibin « çû ». Mirov dikare bibêje qey lêkerên « çûn » û « kirin » gihane hev û lêkereke hevedidani wek « çûnkirin » anine pê. Û ji ber ko di lêkerên hevedidani de hikim û îtibar li lêkera paşin e, û di karê me de lêkera paşin « kirin » lêkereke gerguhêz e, lêkera hevedidani « çûnkirin » lêkereke gerguhêz hatiye hesêb û welê hatîve çevandin.

PRONAVÊN BIRESER

86 — min, te, wî, wê, me, we, wan

Herweki di mada (77) an de hate gotin ev pronavên ha di eslên xwe de pronavine bireser in : ez te dibînim, tu min dibînî, em wan dibînin, tu wê dibînî, em we dibînin, hon wî dibînin, ew me dibînin.

Lê di lêkerên gerguhêz û di zamanên wan ên borî de ev pronav dibin kirar û heke lêkerê biresereki sererast heye ew bireser bi pronaveke kirar tête guhartin : min tu ditî, te ez ditim, wî em ditin, wê hon ditin, me tu ditî, we ez ditim, wan em ditin.

Lêbelê heke bireserê lêkerê ne sererast, lê nerêrast e; hingê û li gora qeyda bingehîn pronav weke xwe dimînin; min ji wan re got, te ji min stand, wî ji wan girt, wê li me da, me bi wan nikari bû.

87 — Xwe.

Ev pronava nêtar her du mêjer û zayendan ji dinimîne; yanî dikeve şûna me û nêr, yekeymar û gelejmar : wî xwe kuşt, wê xwe kuşt, wan xwe kuşt.

Gava di komekê de kirar û bireser ji yek kesî û ji yek mêjerî ne û tevgera kirêrast bi rast li ser wî bi xwe ye, hingê pronava bireser bi pronava « xwe » tête niman-din. Bi gotinên din pronavên ji yek kes û mêjerî û yeke wan kirar û a din bireser di komekê de nagehin hev. Ji lewre mirov nikare bibêje « ez min di neynikê de dibînim » ji ber ko « ez » û « min » her du ji yek kesî û ji yek mêjerî ne; û yeke wan kirar û a din bireser e. Ji ber vê hindê divêt bête gotin : « ez xwe di neynikê de dibînim ».

Lê di konexa : « ez pezê me diçêrinim » de du pronav ji yek kesî û yeke wan kirar û a din bireser gihane hev. Ji ber ko ew herçend ji yek kesî bin ji ne ji yek mêjerî ne; « min » yekeymar û herçî « me » gelejmar e.

Lê ji milê din em dibînin ko di ko-

ZÊRÊ EWROPAYÊ

Îro di dinyayê de hesêb tu pereyê madenî ne maye; ji hin polikên sifir û nikel pê ve. Zêr û ziv di sto û zendên jinan an di devên mirovên kêmdran de tête ditin. Di destê xelkê de li şûna polikan kaxez heye. Lê miqabilê wan kaxezan zêr di banqeyên her dewletê de veşartî ye.

meka « ez te û birayê te dibînim » de du pronav ji yek kes û mêjerî gihane hev. Ji ber ko her du ji bireser in û di wan de tu kirar nîne.

88 — Awarte. Pronava « xwe » ya ko di eslê xwe de pronaveke bireser e carina û bi kirareki di ve di cihê kirar de tête ditin. Herweki : « Ez û birayê xwe em hatin. Min û birayê xwe me got. Tu û birayên xwe hon ji min re sax bin ».

Di vî halî jî de mîna ko di misalên jorin de tête ditin pronavên ji yek kes û ji yek mêjerî nagehin hev. Lê heke mêjer guhêri hingê ew digehin hev : Ez û xulamên me em hatin. Min û birayên me xwar.

89 — Ê.

Ev pronava nêtar bi tenê yekeymarê dinimîne û dikeve şûna pronavên « vî, wê, wî, wê » yên ko di komekê de piştî lêkerê hatine hildan, herweki di misalên jêrin de :

Min da vî, wê	Min da ê
Min da wî, wê	Min da ê
Ezê bidim vî, wê	Ezê bidim ê
Ezê bidim, wî, wê	Ezê bidim ê

Lê li şûna « min da wan » « min da ê » naye gotin; ji ber ko pronava « ê » nikare mêjerê gelejmar binimîne.

✱ ✱ ✱

NÎŞANK — Şaneka jêrin li dawîya mada (12) wê bête zêde kirin. (Hawar : 28. rûpel : 10)

S — Di hin cihên Kurdistanê de gava ev dengdar « s » dide pey dengdêrekê wê hinek tij weke « z » kê dixwinin. Ev awayê bilêvkirinê nakeve nivisandinê û « s » hergav weke xwe yanî « s » tête nivisandin û bi « z » yê nayete guhartin.

Awayê Nivisandinê	Awayê Bilêvkirinê
Biguhêsine	Biguhêzîne
Selete	Zelete
Ez çûm Parisê.	Ez çûm Parîzê.
Ez derbas bûm.	Ez derbaz bûm.
Ji pesnan diştexile.	Ji peznan diştexile.

C. A. BEDIR-XAN

Di vi şeri de zêrê Ewropayê bi pirani cihê xwe guhastiye û çûye Emêrikayê. Ji ber ko ev zêr malê dewletê ye û gava dijmin dikeve welateki dikare vi zêri zemt bike. Ji ber vê yekê zêrê Ewropayê ji ber elemanan revî û qesta sirdabên Emêrikê kir.

Dewleta pêşin ya ko zêrê xwe revand Polonya ye. Tecaran ne dihate bira Polonyayê ko elman di çardeh rojan de wê bigehin deriyên payitextê wê. Ji lewre hikûmeta Polonyayê heta roja ko topên elmani li istihkamên Verşovayê dan tu tevdîr ji bo revandina zêrê xwe ne diti bû.

Di bin guleyên dijminan de revandina zêran îşeki zehmet bû. Zêrên Polonyanê 21 milyon bûn.

Fermandariyê kemyonên Verşovayê tev de misadere kiri bûn. Ji lewre kemyon bi dest ne diketin. Dawiyê pênc kemyonên kevin peyda kirine û mixdarê zêrê ko di wan kemyonan diçû li wan bar kirine û deh peyayên fedayi ew ji Verşovayê derêxistine. Di nav wan deh peyan de wezîrê maliyê ê berê Mazoski ji hebû.

Ji ber bimbardimanan rê xerab bû bûn. Digel vê hindê wan deh peyan ew pênc kemyon bi sehzahi û bi lez ajotin û berê xwe dan welatê ûris. Kemyon bi şev bi rê ve diçûn û bi roj xwe di bin daran de vedîştartin. Roja din radyowa Verşovayê ji wan re dida zanîn ko elman bi wan hesiyane û dan ser şopa wan. Li ser vê xeberê Mazoski vegeriya Verşovayê. Hikûmetê zêrê mayin ji li deh kemyonên din bar kirin û sparte wi. Mazoski wê riya xwe biguharta û berê xwe bidaya nivro, ber bi behra reş.

Mazoski bi deh kemyonên nû ve xwe gihande pênc kemyonên din û zêrê welatê xwe anî Romanyayê, bendera Kostencê. Li bendera Kostencê veporeke emêrikani hebû. Ew vapor wê biçîwa Rûsyayê. Keptan û Mazoski li hev hatin û zêr lê bar kirin û bi rê ketin. Vapor gihasti bû nivê rê, radyowên dinyayê elam didan ko ûrisan ji dirêji Polonyayê kiriye. Mazoski disa qesta keptên kir û jê xwest ko berê vaporê ji Rûsyayê biguhêrinê û bide Stenbolê. Keptên ji ya wi kir û zêrê Polonyayê anî Stenbolê

Vêca Mazoski miracaheti tirkan kir. Tirkiye miraceheta Mazoski qebûl kir û jê re

DI ETLANTİKÊ DE

BISERHATIYA VAPOREKE SVÊÇI

Xwendevanên Hawarê hero di rojman de dixwinin an ji radyowê dibihisin ko filan vapor di behra Etlantikê de bin av bûye.

Vaporeke svêçi bi navê Gareme li 10ê Îlona 1940i ji Emêrikê rabû û dihate Ingilterê. Barê vaporê çek û cebirxane bûn. Vaporê ew dianin Ingilterê. Gareme li 25ê Îlonê di nizingî Îslandeyê de hate bin av kirin. Naxuda yanî keptanê vaporê biserhatiya xwe bi awayê jêrin qise dike:

— Ji xwe beriya vi şeri bi salekê me

ji bo guhastina zêran ji Stenbolê li Helebê trêneke bi çek û mihafiz pêk ani. Lê hikûmeta Tirkiyê ji bo kirê trêne 1000 zêrên zer dixwestin. Ev pere bi Mazoski re nin bû. Şirketeke emêrikani ev pere bi kerê xwe da Mazoski û wi ji zêrê xwe anî Helebê. Zêr ji Helebê hatin Bêrûtê. Li bendera Bêrûtê du krewzorên frensizi li benda wi bûn. Zêr li wan bar kirin û rêkirin Emêrikayê.

Dewletên din, ji halê Polonyayê ibret girti bûn. Holandê beriya ko eleman bikeve welatê wê, bi du mehan, zêrê xwe rêkir Emêrikê. Zêrê Holandê 160 milyon bû.

Denîmerkê ji 21 milyon zêrê ywe şande Emêrikayê.

Herçi Norvêç, beriya ko 37 milyon zêrê xwe birevine elman keti bû welatê wê. Digel vê hindê norvêçiyên zêrên xwe bi şev revandine û li vaporekê bi navê Yomê bar kirine û bi selamet gihandine Emêrikê.

Gava eleman ketine Norvêçê isvêçiyên ji zêrê xwe revand.

Herçi Frense 130 milyon zêrê xwe heta dawiyê di sirdabên benqa xwe de bişti bû. Lê gava elman ketin dora Parisê hikûmeta frensiz ew zêr li krewzora Vensan bar kir û şande Emêrikayê. Krewzor ji xisti bûn bin bandêra emêrikani.

Dibêjin ko Sviçre zêrê xwe di şikeftên çiyayê Elpê de veşartiye û bi tenê çend peya bi cihê wi dizanin.

Disan dibêjin ko yewnan û yûgslavan ji di wextê de xwe zêrên xwe revandine.

Herçi Belçike, sebero. bi tenê bireki zêrê xwe kari bû birevine.

CEMÎLÊ TACDO

di Atlantikê de talûkeke mezin derbas kiri bû Dinya Zivistan bû, behir gelek nexweş bû, pêlên behrê di ser vapura me re radibûn û dadihatî. Me bi rêkî mezin ji barê xwe avête behrê û bi vi awayî em xelas bûn. Digel vê hindê di dema firtinê de çar kes ji deryavanên me keti bûn behrê û xerîqî bûn.

Di pêşiya sala 1940î de, di nizingî peravên Emêrikayê de em rasti krewzora elmanî, Graf von Spè, hatin. Krewzorê îşaret daye me ko em bisekinin. Lê ji ber ko em di peravên Emêrikayê de bûn em ne sekinin. Krewzorê guleyek avête me û hingafte serê vaporê. Sê deryavanên me hatine kuştin û em sekinîn. Elmanan vaporê velo kir û gava ditin ko vala ye dev jê berdan. Me xwe gihande bendereke emêrikani. Ji hingê ve em di navbera Emêrike û Ingilterê de diçûn û dihatin û me ji ingilîzan re çek û cebîrxane tanin.

Li 10ê Sibata 1941ê em bi qeflekê ve diçûn Ingilterê. Bi rê ve rasti noqar û balafirên elmanî hatin. Bimbeyên balafirên dîketin dora vapura me û herçî torpil di ber û di tanîştî me re wek marine teyar diborin. Herçî torpiyorên me ên mihalîz bera noqar û balafran didan. Me digot qey em ketme dojêhê. Lê Xwedê welê bez kir û em ji wê cehe nemê bi selameti xelas bûn.

Vê carê dilê me hebû em herin wela-tê xwe û zar û zêçên xwe bibinin û bilna xwe bidin. Destûra me dan. Bi hewake xwes em ji Nûyorkê rabûn. Bi rê ve em rasti cenkeştîyên emêrikani hatin. Wan qefleke emêrikani dibemand.

Li 20ê Îlonê emiraliya emêrikani elam da me ko bertorpiyoreke elmani di van cihan de digere û wê û di bertorpiyorên emêrikani herçend li hev da bûn ji bertorpiyora elmani ji destê wan xelas bûye. Emiraliyê digote me ko em berê xwe bidin Îslandayê. Ji dûr ve me bertorpiyora elmani dit û berê xwe jê bada.

Li 24ê Îlonê me dengê balafirekê bihist. Balafir bilind difiri. Me ne zani çî balafir e. Lê gelek ne borî balafir dakef û li vaporekê da, bi navê Brizis. Brizis di cih de xerîqî. Ev vapor bi 4000 tonî mezin bû. Ya me 8000 ton bû. Me digot dor gihastîye me ji. Lê balafirê bi Brizisê bes kir û li me ne xist û

ŞER

WÊ KENGÊ XELAS BIBE

Rojnameke mîsri bûyera jêrin dide zanin: Di tremwayeke Cizê de çar peya hebûn. Her çar ji jî Cizê diçûn Qahirê. Xenimek, du zelam û zabîteki hindî. Zabît derêxist û ji bilêçî re heqê du bilêtan da û got ê:

— Yek ji min re û yek ji bo xanimê. Xanim emri û bi xeyd gote zabît:

— Çire, ma tu min ji kû nas diki ko heqê bilêta min didi

Zabît got: Ma çî xem e Xanim, ji kere ma xwe vê bilêtê ji min qebûl bike.

Xanimê disan bi xeyd lê vegeand û got:

— Tu sebeb nine ko ez bilêta te qebûl bikim, min pere heye

Zabîtê hindî got: Xanim mexeyide, lê te pere nine. Te pereyê xwe li mal ji bir kiriye.

Xanimê çentê xwe vekir û dit ko bi rasti pereyê xwe li mal ji bir kiri bû.

Rêwingî tev de li vi îşî ecêbmayi man û ji zabît pîrsin ko çawan ev tişt zani. Zabît ji rewigiyan re da zanin ko bi xwe ji feqîrên Hindistanê ye û ji lewre bi van tiştan dîzane. Hingê rêwingiyan jê xwest ko der heqê istiqbala wan hin tiştan ji wan re bibêje. Hindî ji ber ko zabît ko nukarî bû li fala wan binere.

bi riya xwe de çû. Me bi bêtêlê elam da stola emêrikani û me jê xwest ko bête hawara me.

Di Brizisê de 87 deryevan hebûn. Me 39 peya ji wan xelas kirin. West bû bû nivê şevê, em bi cenkeştîyêkê hesiyan. Me digot ko keştîyêke emêrikani ye, bêtêla me girtiye û hatiye hawara me.

Lê gelek ne borî, me zani ko keştîya ko nizingî li me dikir ew bertorpiyora elmani bû ko em jê direvin. Keptanê bertorpiyorê emri me kir û got: dev ji mixaberê berdin û di nav deh deqîqan de filûqeyên xwe daxin behrê. Me bi emrê wî kir û li filûqeyên xwe siwar bûn. Em hêj ji vapura xwe bi dûr ne keti bûn ko bertorpiyore topên xwe li vapura me girêda û ew bin av kir.

Pişti çîl deqîqan sê cenkeştîyên emêrikani gehîştine me û em birin Îslandeyê. Me ew bertorpiyora elemani nema dit.

EVDIREHMANÊ ROJKÎ

REWŞA DINYAYÊ

REWŞA TIRKIYÊ — Heta niho kesî nezani Tirkiye bi kê re ye. Bi her du aliyên di de distine û ji her du aliyên re xweş dike. Mina medhelokê gotiye bi guri goşt dixwe û bi şivên şîne dikişîne.

Herwekî xendevanên me dizanin Emêrikê qanûneke deyn û kirêkirnê heye. Li gora vê qanûnê Emêrike ji dewletên ko şerê elemanan dikin bi deyn çek û posatan dide an wan ji wan re kirê dike. Ji ber ko ev dewlet wan çek û posatan bi pereyê pêşin nikarin bikin.

Li 4ê vê Kanûnê mister Rûzvelt reiscimhûrê Emêrikayê emirnameyek imza kir û pê da zanin: ji ber ko midafeha Tirkiyê ji bo selametiya Emêrikê gerek e Emêrike ji Tirkiyê re ji li gora qanûna deyn û kirêkirinê çek û her texlit hesincawên cengê wê bişîne.

Ji milê din Emêrikê da zanin ko ji şeş mehan de ye Emêrikê her tişt ji tirkan re dişand; lê li ser destên ingilîzan û ji bo her carê emirnameke Rûzvelt diviya bû. Ji niho û pê de ewê rast bi rast ji hikûmeta tirkan re bişînin. Di nav çekên ko ji tirkan re wê bêne şandin cilên eskerî ji hene.

Digel vê hindê Tirkiye di şerê Japon û Emêrikê de ji bêteref e.

ŞERÊ LIBYAYÊ — Ji 18ê Çiriya - paşin ve şerê Libyayê ji nû ve dest pê kiriye. Ingilîzan dirêji talyan û elmanan kir û ji hingê ve di sehrayê de şerekî xwîndar dom dike.

Ingilîz di vê qada şer de gelek xurt in, Esker, çek û çebirxaniyên wan bê qeder zehf in. Havinê pê de tangên emêrikani û her texlit hesincawên cengê di riya Siwêşê re dihatin vê eniya şer.

Şerê Libyayê an Misrê ji 15 Îlona sala 1940î de dest pê kiriye. Hingê talyanan dirêji Misrê kir û ordiwa Merêşal Greçyanî, di

Lê gote wan ko dike here eniya Libyayê û dizane ko di şer de wê birîndar bibe. Lê çî bike ev ji qedera wî ye.

Rêwingîyan jê pirsî: Ma şer kengê wê biqede.

Zabit got: Şer di wextekî nîzinge de wê xelas bibe. Û dibinin ko bajarên Ewropayê di cejna Miladê de wê bi ronî bibin.

SMAÎNÊ SERHEDÎ

erdê Misrê de gihaste heta Sidi-Berani; lê jê hir ve ne hat.

Dîsan par li 9ê Kanûna-pêşin ingilîzan dirêji talyanan kir; ew ji erdê Misrê derêxistin û ajotin heta Bingaziyê. Lê paşê eleman derhasî Efrîqayê bûn û li 3ê Nisana sala 1941ê ingilîz ji erdê talyanan derêxistin û ew vegerandine tixûbên Misrê, lê asêgeha Tobriqê di destên ingilîzan de ma. Elemanan Tobriq mihasure kir lê aliyê behrê yekirî ma û ingilîz tê re eskerên xwe bi xwedî dikir.

Par plana ingilîzan weke din bû. Ingilîz ji Mersî-Metrûh û rast bi rast di peravên behrê ve meşiya bûn û pey hev Sidi-Berani, Selûm, Bardiyê, Tobriq, Berqê û Bingaziyê vegerti bûn; hêî ko riya xwe bi kûrahiya çolê xî.

Lê isal ingilîz bi planeke din ve çûn û li şûna ko ji pêşiyê dirêji dijminê xwe bikin dil kirin lê bêne wer û wî di çemberê de bixeniqînin.

Eleman di liwana Helfayayê de çeper û kozikên xwe çekirî bûn û tê de asê bû bûn. Ingilîzan xwe ne da wê xetê.

Ordiwa ingilîzan ji çend deran de dirêji dijminê xwe kir.

Eskerên nyûzelandî ji nivroyê Sidi-Emer derketin û berê xwe dan Kepûço û jê derbasî Bardiyê bûn û lê hatine wer. Birekî vi eskerî ji pêşiya Bardiyê berê xwe da Cembûtê û gihastiyê. Ji Cembûtê nyûzelandî pi dan ber eskerên ko dirêji Sidi-Riziq dikirin. Birekî din dirêji Tobriqê kir û xwest xwe bigihîne ingilîzên asêgehê.

Baskekî din di bakurê Madelenê û di çolê re dirêji Birelgobî kir û jê berê xwe da Sidi-Riziq, û li qewetên elmanî ên mekanîkî hate wer.

Ji milê din eskerine hindî di kûrahiya sehrê û di Cexebûbê re ser Caloyê meşiyên û ketin ê. Ev esker xwe pêk dihatin û dikin di riya çolê re berê xwe bidin bakur û bikevin Bingaziyê.

Bi vî awayî birekî ordiwa elmanan di navbera Kepûço, Sidi-Riziq û Kebra-Salih de kete nav çembera ingilîzî û ji giraniya xwe qut bû. Di nav vê çemberê de tang û timobilên her du aliyên ên zirihpoş li hev dan û hevdu kirin piç û parî. Ingilîzan Sidi-Emer ji elmanan vegirt, lê elmanan dîsan ew bi

şûn de vegerand; û şer hinek sar bû; qey her du ali birinên can û tangên xwe derman dikirin.

Piştî 25ê Ciriya—paşin şer ji nû ve germ bû û general Römél—fermandarê elmanî—kir ne kir û di Sidi-Rizîq de xeta mihaserê şkênand û eskerên mehsûr gihande giraniya ordiyê. Ingilîzan bi xwe pesnê Römél û eskerên wi da.

Bêdiro, Römél bi çalakî û hinerwerike mezin ordiwa xwe ji talûkeke mezin xelas kir. Lê hêj talihine kûr û dûr di pêşiya wi de hene.

Li 5ê Kanûna-pêşin, ingilîzan piştî ko xwe pêk ve anî ji nû ve dirêji talyan û elemanan kir.

Di vê êrişê de ingilîzan Sidi-Rizîq bi şûn de vegerand, berê xwe da bakur û mihaserê Tobriqê vekir. Eleman û talyanan ji ber ingilîzan rabûn û xwe dane paş û neketin nav çembera britaniyan. Bi tenê qewetên ko di Selûm û Bardiyê de bûn tê de mehsûr man û ingilîz li wan hatine wer û di peraya behrê re dane pey dijminên xwe û ew ber bi Xezalê ajotine û keline Bira-Hamid. Bira Hamid di nivro-rohelatê Tobriqê de ye.

Li gora danezana ingilîzi ya 14ê mehê eskerên britanî gehîştine pêşiya Xezalê û ji her ali lê hatine wer. Xezalê li perê behrê û di navbera Tobriq û Dernê de ye. Lê hêj bêtir nizingî Tobriqê ye.

Ji milê din herweki me li jor got ingilîz li nivro û di çolê re ji dikin xwe Bigihînin Bingaziyê. Ev baskê ha hêj li Ciyalo ye.

Li gora rawîşa şer welê dixuye ko general Römél di pêşiya dijminêki xurt û serdert de dike xwe bispêre çiyayên ko dikevin nivrorohelatê Dernê û tê de asê bibe. Lêbelê ingilîz bivê nevé ev plan bir birine û ji lewre dikin di çolê û ji par re çarnikarên çiyê bigirin û ordiwa Römél tê de edim bîkin an vê ordiwê hêstir bigirin.

Ji milê din ingilîz bê etlahî didin pey ordiwa Römél û dikin jê re lirsendê nedin ko bikare xwe pêk bine.

Römél gava ji aliki eskerên xwe ên piyade dike bispêre çiyê; ji aliyê din ji bi qewetên xwe ên mîkanîkî di rastê de şerê ingilîzan dike. Bêdiro li gora nûçeyên 15ê mehê şer di rasta Tobriq û Xezalê de ji nû

ve germ bûye; û welê dixuye ko vê carê zora elemanan diçe.

ENTÛKUMÎNTÛRN — Di sala 1936an de di navbera eleman, talyan û japonan de peymanek hate bû imza kirin, bi navê peymanana entikumintêrn yanî peymanana berbolşevikiyê.

Li gora vê peymanê dewletên ko ev peyman imza kiri bûn di eleyhê bolşevikiyê de dê bixebitiyan. Lê ji roja ko ev şer dest pê kir û ûris û elemanan peymaneke nelihexistinê imza kiri bû ev peyman ji kar ne hati be ji existin pê emel ne dikirin. Lêbelê piştî ko elemanan dirêji ûris kir ev peyman ji nû ve hate xebitandin.

Li dawîya Çiriya—paşin li Berlinê dorsala peymanê hate şahînet kirin û bi vê hêncetê konferansêk hate danin. Sêzdeh dewlet ketine vê konferansê. Li gora elemanan ev konferans himê Ewropa nû û nizama wê ye.

ŞERÊ JAPON — Ji sibeha 8ê Kanûna-pêşin ve Japonye ji dewleteke şerevanî ye.

Herweki xwendevanên me dizanin Japonye ji mêt ve hevalbendê elemian û talyanan e; û ev pênc sal in Japon şerê Çînê dike.

Di rohelatê dûr de pêşkepiyên Japonyayê Emêrike û Ingiltere ne. Japonan digot ma çire Ingiltere û Emêrike têtikilî işên Asiyayê dibin. Ev her du dewlet ji ne asiyayî ne. Yek ewropayî, a din emirakanî ye, bila dev ji Asiyayê berdin; em asiyayî işê xwe dizanin û emê ji Asiyayê re nizameke nû deynin.

Herçi ingilîz û emêrikani, wan ji ya japonan ne dikir; lê yekcar qûtbiriya xwe ji ji japonan ne dikirin; û dixwestin Japonyayê mecbûr bikin dev ji şerê Çînê berdê û li gora lihevhatinekê eskerên xwe ji Çînê bikişîne. Japonan pê dida erdê. Herçi emêrikani ne wan ji arîkariya Çînê dikir pi dida ber wê û ew xurt dikir.

Di vê navê de japonan bi destûra Frensê (40000) esker şandin Hindeçiniyê. Ingilîz û emêrikaniyan ev hereket protesto kirine û ebloqa Japonyayê şidandine. Ev ebloqe, ebloqeke iqtisadi bû; yanî ingilîz û emêrikani ne di hişlîn ko Japon ji welat an mistemlikeyên wan tiştan bikire û bibe welatê xwe. Japonye ji vê ebloqayê gelek êşiya; kir ne kir Emêrike ji şertên xwe danehat û ebloqe ranekir.

Ji aliki ev mizakere çêdibûn; ji aliyê din her sê dewletan xwe kari şer dikir. Ingilîz û emêrikani wargehên xwe di Pesifikê de xurt dikirin. Ingilîterê ji bo vê yekê hin wargehên xwe dan Emêrikê ji. Japon ji esker tanin Hindeçiniyê.

Di meha Çiriya-pêşin de di Weşingtonê de mizakera her du dewletan germ bû bû. Hinan digot wê li hev bên; hinên din digot lihevhatina wan ne maye wê ji hev qut bihin. Di vê navê de hikûmeta Emêrikê noteyek da Japonyayê û tê de şertên xwe ên paşin jê re dan zanin. Ev note ne hate belav kirin. Lê dibêjin ko Emêrikê ji Japonyayê daxwaz dikir ko eskerên xwe ji Çin û Hindeçiniyê bi şûn de bikişine.

Qederê delî panzdeh rojan ev note bê cewab ma. Rûzwelt ji imperatorê japonan re ji mektûbek rêkir.

Li 8ê vê Kalkûnê radyowên dinyayê didan zanin ko gava sefirê japonan li Weşingtonê cewaba hikûmeta xwe ji Emêrikê re her pê dikir stol û balafirên japonî di pesifikê de bi ser wargehên ingilîzî û emêrikani de digirtin.

Japonye û Emêrike di bejê re nagehin hev. Japonye ji çend giravan bihevketî ye û ev girav dikevin bakurê rohelatê Asiyayê, dawiya welatê Ūris. Emêrike jê gelek dût e; behir, behira Pesifikê dikeve navbera van her du dewletan.

Lê Emêrike di Pesifikê de giravin hene û Emêrike di wan giravan de wargehên stol û balafirên çêkirine. Stol û balafirên emêrikani dikarin ji wan wargehan rabin û li giravên Japonyayê xin. Nemaze giravên Filipînê nizingî giravên japonî ne û dikevin nivroyê wan.

Ji ber vê yekê stol û balafirên japonî berî ewilî dirêjî wan giravan kir û li girava Haway, Midway, Weyk, û Filipînê xistine.

Giravên Hawayê ji erdê Emêrikê, ji Senfrensiskoyê 2200 mil dût in. Ev girav heçko di Pesifikê de berqerokola Emêrikayê ne. *base* Ji lewre emêrikaniyan ew girav asê kirine û tê de wargehên stol û balafirên çêkirine. Dema japonan bi ser van giravan de girtî bîrekî stola emêrikani di wargehan de bû. Welê dixuye ko stol û balafirên japonî xesareke mezin gihandine wargehan û çend cenkeştîyên emêrikani ên mezin hin av kirine.

Herçi giravên Filipînê, japonan bi ba-

lafir û cenkeştîyên xwe li wan giravan ji xistine. Ji milê din balafirên eskerên piyade, ji jor de, bi peraşûtan, bera erdê dane û vaporan ji esker û tang derêxistine bejê. Bi vi awayî lingê japonan di Filipînê de erd girt. Niho japon û emêrikani di bejê de ji li hev didin. Ji van pê ve japonan li hin giravên din ên emêrikani ji xistine û li hinan ji bi peraşûtê û di bin himayeta stolê de esker ji derêxistine.

Li gora gotina Rûzwelt xesarine mezin gihane stola emêrikani û wargehên wê. Nemaze di girava Hawayê de. Ji lewre Rûzwelt heyetek şandiye Hawayê da ko berpirsiyarên vê şikestinê bi nav bikin. Ji milê din her sê fermandarên pesifikê haline guhartin: emiralê stolê, kumandarê eskerên bejê û generalê qewetên hewayî.

Japonyayê li pesifikê sê dijminên bingehî hene: Emêrike, Ingilîterê û Holende. Ji xwe Çin ev pênc sal in şerê japonan dike.

Tistê ko bi Emêrikê ve ye, me ew li jor got. Herçi ligilîterê; vê dewleta mezin, herwekî di her derên dinyayê de ye, li Pesifikê ji wargehî û mistemlikêne mihim hene.

Sengepor: Sengepor miifta behran, kilita Pesifikê ye. Vaporên ko ji behra sor û behra hindi û ji peravên Efrîqa roava tên tê re derbas dibin û dikevin Pesifikê. Bi gotinên din Sengepor Cebellariqeke din e û ji lewre ingilîzan ew xistiye destên xwe û asê kiriye. Sengepor dikeve nivro û pozê nivgirava Melayayê û bakurê girava Simatrayê. Ji behra ko asêgeh tê de ye avtenga Melayayê dibêjin. Nivgirava Malayayê ji di destên ingilîzan de ye. Lê Melaye bi xwe di bejê re nagihê tu erdê ingilîzî. Siyam, bi navê xwe ê nû Teyland dikeve navbera Melayê û Birmanyayê. Birmanye bi xwe bîrek ji Hindistanê ye û di bin hikmê ingilîzan de ye.

Stola ingilîzan ya pesifikê li Sengeporê dimîne. Balafir û noqarên japonî dirêjî avtenga Melayayê kirin û xesarine mezin gihandine stola ingilîzan.

Japonan di dora Sengeporê û di behra Baukokê de du keştîyên heja bin av kirine.

Me got ko Teyland dikeve navbera Melayê û Hindistanê. Ji lewre japonan ji alikî, ingilîzan ji aliyê din ajoline ser vi welatî. Ingilîzan diviya bû Teylandê bixin destên xwe û tê re û di Melayê re esker, çek û cebir-

qederê

xanê bişinin Sengaporê. Ji japonan re ji di-
ya bû li pêşiya dijminê xwe bisekinin û rê
lê bigirin. Japonan ji rohelê û di bejê re
ajot ser Teylandê û bi vaporan esker derê-
xistin peravên wê ên nivro. Ev eskey berê
xwe da Birmanyayê. Teylandê qederê sê çar
saetan şerê japonan kir û paşê çekên xwe
dani. Japon û Teyland li hev hatin û eskerê
japonî bê şer di erdê Teylandê re borin û
berê xwe dan Birmanyayê û baskek ji ber
bi jêr bû û berê xwe da Melayayê. Japon û
ingilizan li hev da û japon ketin Birmanyayê
û bajarê Viktoryayê xistin destên xwe. Li
Viktoryayê balefirgeheke mezin heye. Balafirên
ko ji Hindîstanê radibûn û diçûn Sengaporê
jê difirin.

Herçi Melaye, eskerên japonî di Tey-
landê re û ji behrê ji ketine wî welatî jî û
şerine no di navbera ingiliz û japonan de
çêdibe. Li gora danezanên paşin di Melayayê
de japon qederki pêş ve çûn û nizingî li Sen-
gaporê kirine. Lê Sengapor ciheki gelek asê
ye û dibêjin ko ew hevîr gelek av hilline.

Ingilizan di pêşberê peravên Çînê de di
hindava Kentonê de giravek heye, bi navê
Honkong. Ev jî berqerekol û wargeheki ingi-
lizi ye. Japonan avête ser vê giravê jî. Ingi-
liz û japon li hir jî li hev dixin. Li hire
Çin arikariya ingilizan dike û ji par re li ja-
ponan dixê

Japonan esker derêxiste girava Borneo-
yê jî. Ev girav yek jî giravên holendi ye. Ji
tevayiya van giravan re Hindistana holendi
dibêjin. Ev Hindistan bi pêtrol û bi her tex-
lit madenên xwe gelek dewlemend e. Li Ew-
ropayê Holende bi xwe herçend keti be jî
destên elemanan di vê mistemlikê de hikû-
met, ordû û stoleke holendi heye.

Çaryeka Borneoyê ya ingilizan, a ma-
yîn ya Holendê ye. Erdê ingilizan dikeve
bakurê giravê. Japonan eskerê xwe derêxiste
vî birê giravê, yanî erdê ingilizan.

Di cihên ko me li jor gotine şer dom
dike. Lê hin giravên kiçik û bê ehemiyet ji
niho de û yekcar ketine destên japonan.

Bi vî şerî dewletên dinyayê ên mezin
têk de têkilî şer bûne û şerê me bû şereki
gelempêr.

Li 11ê vê Kanûnê eleman û talyanan
ji dane zanîn ko digel hevalbendê xwe yanî

bi japonan re, ew jî şerê Emêrikayê dikin.
Disa di vê rojê de li Berlinê her sê dewle-
tên peymanê sêgane yanî Îtalye, Elemanyê û
Japonyayê peymaneke din imza kirin. Li go-
ra vê peymanê ev her sê dewletên ha bêî
hev bi dijmin re nakevin mizakarê û pê re
tu silhê imza nakin.

Di vî şerê nû de ûris hêj rewsa xwe
xuya ne kir; yanî bi japonan re ne kete şer.
Ûris bivê nevê dijminê Japon e. Lê bi ele-
manan ewçend mijûl e ko naxwaze dijmina-
hiya xwe êskere bike. Herçi Japon dema ko
şerê du dewletên dinyayê ên meztir dike ne-
wêre barê ûris ji hilîne. Ji lewre hevalben-
dê ingiliz û emêrikaniyan di Pesifikê de hêj
ne ketiye şer. Heye ko Ûris mideki din jî
di vî halî de binîne

Herçi Emêrike, Rûzwelt bi xwe dibêje,
bi nişkegaviya japonan di Pesifikê de ketiye
halekî neçenc. Lê Emêrike xwe pêk ditine.
Rûzwelt dibêje di şer de ne derba pêşin lê
derba paşin hêja ye û bi tenê ev derb e
ko dewletan digehine zeferê, zefera rastin.

ŞERÊ ÛRIS -- Pergara şerê Ûris vê
dawiyê guhêrî. Qey Kanûn, berf û sermâ li
Ûris hatine û herçi eleman in Kanûnê ew
çevandine.

Li 22ê Çiriya -- paşin eleman bi nişke
gaviyê keti bûn Rôvstoê; lê jê wê ve ne çû
bûn. Ji ber ko Rostov li ser riya Qevqasê ye
û deriyê wê lête hesêb windakirina wî ji ûri-
san re tişteki xedar û ji elemanan re zefe-
reke mezin bû. Lê Rostov di şerê ûris û
elemanan de bû Itlonekek; jê û tê ve qedera
şer guhêrî. Ûris li elemanan vegeyriyan ew jî
Rostovê derêxistin, ketin pey û ew ajotin he-
ta Tagendrofê Elemanan baz da û xwe di
dora Tagendrofê de li ber ûris girt.

Ji milê din Zivistana wî welatî li ele-
manan dişidand. Dibêjin ko di dora Moskoyê
de piyadeyên elemanî êdi nikari bûn xwe li
erdê pehin bikin. Ji lewre jî piyan disekinîn
û welê şer dikirin. Çimki heçî ko li erdê pe-
hin dibû di çend deqîqan de bi berf û kur-
şê ve dizeliqî û nema jê vedibû. Herçi ûris
eskerên sibêrî anî bûn dora Moskoyê. Xelkê
Sibêryayê salê pê de di nav berfê de dijîn.
Ew dimînin kurmên berfê. Ji berfê aciz nabin
lê nikarin jê bigerin. Heke jê geriyane yanî
ji berfê derketin nema dikarin bijin. Bêdiro

ŞAHÎNO

Strana Şahîno straneke cihê Botan e. Me du guhartoyên Şahîno hene. Lê her du ji ne tamam in. A pêşîn ji «v» yên wê xuya ye ko ew yekî erihî gotiye. Ji ber ko xelkê Erihê weke serhediyên «b» yan bi «v» yê diguhêrinin. Herwekî li şûna «cewabkê» gotiye «cewawkê». Dîsan gotina «bê» bi «vê» yê guhartiye û gofiye «Heger hindik vê».

heke mirov kurmên berfê ji berfê deranî ew kurm dimirin.

Hitler digot me karê xwe kiriye emê li Zivistanê jî şer bikin û zora ûrisan bibin. Lê gotina wî ne çû serî û general Zivistan hate hawara ûrisan.

Piştî Rostovê eleman di eniya Moskoyê de jî şikestin û bajarên ko bi şerîne no keti bûn ê, ji dest dan û bi şûn de vegeyriyan. Ji 6ê Kanûna-pêşîn ve eleman terka bajarên dora Moskoyê didin û ûris dikevin ê. Li 13ê vê Kanûnê hikûmeta ûris ji Kwîbişefê vegeyriya Moskoyê. Ji ber ko Mosko weke berê bû bû bajarekî bi selamet; ordîwa elemanan jê bi dûr keti bû û siwariyên ûris da bûn pey wê.

Herçî eleman, wan ji danezanek belav kir û tê de got ko ji ber xurtiya sermayê şer di eniya ûris de sekeniye û ordîwa elemanî heta Biharê wê di midafehê de bimîne û xeta şer ji nû ve û li gora şerê midafehê wê hête saz kirin û ji lewre di hin cihan de eskerên elemanî xwe didin paş û dikin bikevin çeperîne nû.

Lê ûris ji elemanan nagerin; her û her dirêjî wan dikin da ko eskerên elemanî yên ko xwe didin paş tu firsendê nêbinin ji bona ko ji xwe re îstihkamine nû bikolin û bikevin ê. Heçî deran de ji ko eleman ketine îstihkamine nû ûris di wan deran de ji hicûmî elemanan dikin. Bi kurtî heta niho eleman dirêj dikir û ûris xwe dida alî û li ber xwe dida. Lê ji vê Kanûnê ve ûris dirêjî elemanan dikin û eleman tabye û îstihkaman dikolin û dikin tê de xwe midafehe bikin.

Herçî Leningrad weke xwe ye. Eleman di dora bajêr de sekinîne. Di nivro de Sevstopal di bin mihaserê de ye û hawara wê di riya behrê re têt.

Şam: 19 Kanûna-pêşîn 1941 NÊREVAN

— 1 —

Hey malikwêrano, Şahîno tu dey naki
Tu şixleki, emeleki d'mala bavê xwe de naki
Qelenê mi giran e, tê ji kû peyda ki?

Havin e, xweş Havin e,
Dar û eqarê mala bavê mi çêbine.
Xelkê digo Ehmedxan gul e, mi digo kula dilê
[min e.

Bihar e, malê me çûne zozana,
Ezê kolekê ji Şahînê xwe re çêkim ji gul û
[rihana

Heke hindik vê, ezê ker kim ji mala cirana.
Dewarê mala bavê min hesp in,
Serbarê wa xurme ne, binbarê wa qesp in,
Cewavkê bidin Şahîn axa hosityanya ez
[xwestim.

Dewarê mala bavê mi hêstir in,
Serbarê wa xurme ne, binbarê wa şekir in
Bi xwedê ki cewavkê bidin Şahîn axa
[hosityanya ez birim,

Şahîno mal î wêrano tu din î, tu ne din î...
Tu kaxez pê kaxeza dişîni,
Qelenê mi giran e, tê ji kû binî?
Şahîno tu din î, tu ne din î,
Tê xweyê canika bozheşîni,
Ti ne ew mêr î, mi bixwazi yan mi birevîni.
Şahîno kurê axê.

Rezikê Şahînê mi li bei kezaxê.
Tu vi destê mi bigre, birevîne, agirki berde vi
[milk û vê ocaxê.

— 2 —

Şahîno dîno rabe mi birevîne emê herin zozana,
Ezê kolekê ji Şahînê xwe re çêkim ji gul û
[bergê rihana,
Heke têr î ne kir ezê ker kim ji malê gundi
[û ciraua.

Şahîno! dîno tu din î, tu ne min distîni, ne min
[dîrevîni,

Nextikê mi giran e, te ji kû binî,
Tu ji Xwedê natîrsî etfa zivî li ser singê mi
[dihejinî.

Singê mi bêxçê gulan û sêvan e, dema bihna
[te teng bi,

Were demkê, da tu xemên dilê xwe jê birevîni.
Xaniyê bavê min mezin e, êla koçera danî
[li bin e

Mi şevêdi xewnek ya xêrê li xewna xwe di bî,
Mi di dêka te rebenê dibî xwestûya min e.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Bupelmine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînen Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê.
Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle. Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê
Şihrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûri
Sêmhî	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMAR 38

PÊNCSEMB
22 KANÛNA-PAŞIN 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMERO 38

JEUDI
22 JANVIER 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Zerdeşt	Seydayê Gerok
Dîwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Emêrike	Smâînê Serhedî
Noqar	Cemilê Tacdo
Tiştên Pesîfikê	Evdirehmanê Rojki
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Mosko	Hesenê Mistê
Ez zêde dikim	Şêx Abid
Rewşa dinyayê	Nêrevan
BIRÊ FRENSIZI ★	PARTIE FRANÇAISE
Kharabo	Tawûsparêz

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

250 — Gava wan, bi Calût û eskerên di wî, dest bi şer û kuştinê kirin, Talût û eskerê wî gotin: Xudanê me e mezin . . . me bi sebr û mêranyê bîsidine û li ser qewmê kafiran nisretê bide me.

251 — Xuda nisret da wan û bi destûra Xwedê zora dijminên xwe birin û Dawûdî Calût kuşt. Xwedê jê re pêxemberiti û mîriti da û jê re, her çî ji wî xwest, da zanîn.

Heke Xwedê destê hinan bi hinan ne girta û bi vî awayî di dinyayê de fîxwîbên rîz û tertîbê qaîm ne kira, dinya xira dibû, lê kerem, qenci û piyariya Xuda li ser erd û ezmanan e.

252 — Ev ayetên Xuda ne, em ji te re didin zanîn, bê şik û şîbhe ev rast in û tu ji pêxemberê Xuda yî.

253 — Me hin pêxember, ji hinên din çêtir girtine. Hin ji wan hene ko bi wan re Xuda rastbirast peyiviye. Xuda qedrê hinan ji hinan bilindtir kiriye. Me ji İsa kurê Meryemê ra mûcîze û hicet dan û me ew bi rûhê miqedes zexm kirin.

Heke Xuda bixwesta, piştî hatina pêxemberan û ayetên Xwedê yên ko şanî rîfya rastiye dikin, xelk hev û du ne dikuştin; lê wan bi hev ne kirin; birekî ji wan bi dinê Xwedê baweriya xwe anîn, birekî din kafir bûn. Heke Xuda bixwesta ew li hev ne diketin û hev û du ne dikuştin. Lê Xwedê her çî ji dixwaze dike.

254 — Geli bawermendino . . . Ji malê xwe tiştên ko me bi dana wan emrî we kiriye bidin; bidin berî wê roja ko tê de kirin nîne, hevaliti û xatir girtin nîne, kes ni kare mehdera kesê bike.

Ën ko kafir in, zalim in û ên ko zekatên xwe ne dane, weke kafiran zilm li nefsa xwe kirine.

255 — Xwedê yek e û ji wî pê ve tu Xuda nîne, sax e; her sax e; abadîn e; her hebû, her heye û çûna wî nîne. Ne diponije û ne jî radize.

Her tiştên erd û ezmanan milkê wî ne. Tu kes bê destûra Xwedê ni kare mehdera kesê bike.

Ew pêşi, hal û dawîya me dizane. Ew bi qasî daxwaz û destûra xwe, me digehîne zanîna xwe.

Textê wî dora erd û ezmanan digire û parastina erd û ezmanan jê re ne tu zehmet e. Ê bilindtir, ê mezintir, û ê çêtir ew e.

256 — Di dinê Xuda de, zorkirin nîne. Tu kesî ji bona ko ew bibê misilman me eşinin. Êdi bi kerema Xwedê kufir û din, rasti û nerasti ji hev veqetiyane.

Yên ko destên xwe ji parastina Taxûtê, ji pûtên mişrikan kişandine û baweriya xwe bi Xwedê anîne; wan destên xwe xistine destikekê xurt û jê venaqetin. Xwedê dibihîse û zana ye.

257 — Xuda piştixurtî û arîkarê bawermendan e. Xuda wan digihîne ronahiyê, lê muîn û arîkarê kafiran Iblis e, û ew wan ji ronahiyê dibe tariyê.

Kafir wê bikevin agiri û ew her tê de de bimînin.

258 — Ma te ew ne ditiye ? ... Ew Nemrîdê ko ji kerema Xwedê xudan milk û dewlet bû bû, paşê nefsmezîni kir û rabû bi Ibrahîm re di mesela mezinahiya Xwedê de pev çû ... Gava Ibrahîm jê re got: Xudanê min ew e ko dimirîne û miriyan vedijîne. Nemrîd got: Ez ji dimirînim û vedijînim. Lê gava Ibrahîm lê vegerand û got: Xudayê min rojê ji rojhelatî dide hilatin, ka tu wê ji rojavayî bide hilatin.

Vê gavê Nemrîdê kafir şaş bû.

Ji ber ko Xwedê zaliman nagihîne rîya rastiye; ew ji kerem, piyarî û arîkariya Xwedê dûr in.

259 — Ma te ne bihistiye ... Ji wî mirovê ko di ber gundekî hilweşandî re derbaz dibû û gava halê gundê wêran û kambax dit ji xwe re got: Ma Xwedê çawan vi miriyî, vi gundi, vi xirbeyî dikare ji nû ve ava bike.

Xuda ew mirov mirand, sed sal mirî hişt û piştê wî ew vejand û jê pirsî: Tu çiqasî li vir mayî? Wî got: Rojekê an danê rojekê. Xuda got: No ... sed sal in tu lê yî. Li xwarin û vexwarina xwe mêze ke, ew xira ne bûne; li kerê xwe jî binêre; em dixwazin tiştên ko me anî serê te ji xelkê re bibe ibret û li hestiyên kerê xwe fedkire ... me çawan hestiyên wî dane hev û piştê me goşt li wan kiriye.

Gava wî ev tiştên ha ditin got: Min zanî, Xuda bi her tiştî dikare.

260 — Wê demê bînin bîra xwe ... Gava Ibrahîm got: Xudanê min ji kerema xwe pêş min bike, tu çawan miriyan vedijîni? Xuda got: Ma te hêj baweriya xwe bi min ne aniye?

Ibrahîm lê vegerand û got: çawan ... min baweriya xwe bi te aniye,

Lê dixwazim bi çavê xwe bibînim û pê dilê xwe bişidînim.

Xuda jê re got: çar teyran bîne û wan xweş nas bike û paşê wan teyran ker bike, perçe bike û her perçeyekî ji wan bavêje ser çiyayekî, piştê bani wan bike, lez û bez ewê bèn cem te û êdî bizane ko Xuda delal, xwedîqudret û fêris e.

261 — Yên ko di rîya Xwedê de ji malê xwe bi xweşdiliyê didin, mîna fovekî ne ko jê heft sinbil derketiye û her sinbilkî wî sed heb girtine. Xuda ji kijikî re dixwaze du caran dide. Xuda zana ye û comerdiya wî mezin e.

262 — Yên ko malên xwe, bê minet û bi xweşdiliyê di rîya Xwedê de didin û êdî qala qenciya xwe na kin, Xuda wan digihîne xeyr û kerema xwe. Ji bona wan di roja piştawiyê de tirs nîhe û ew xemdar nabînin.

263 — Gava parsek, di xwestina sedeqeyê de, we aciz dikin, bi wan re gotineke şîrin û efiw kirina qisûra wan, ji dayineke bi minet û eza, çêtir e,

Xuda dewlemend û dilnerm e.

264 — Geli bawermendino ... Xeyr û qenciya sedeqeyên xwe bi minet û ezayê xira ne kin, me bin mîna wan ko ji ber ditîna xelkê ji malê xwe tiştêkî didin lê baweriya xwe bi Xwedê û bi roja piştawiyê ne anîne. Ew mîna zinarêkî ne ko ax li ser e, baraneke xurt lê dikeve, ax diçe û zinarê hişk rût dimîne. Ew ji xeyra qenciya xwe bê behr dibin

Xwedê rîya qenci û rastiye pêş kafiran na ke.

265 — Lêbelê yên ko malê xwe di rîya Xuda de ji bo pêkanîna emr û mirazên Xwedê û ji bo zexmkirina baweriya xwe didin, mîna bîstanekê cihbilindî ko lê baraneke xurt datê an xunavek û hatina wê ducar dibe. Xuda tiştên ko hon dikin dibîne.

266 — Ma kesek ji we dixwaze ko ew xudanê dehlekî be, bi av û kanî,

ZERDEŞT

Wexta ko Zerdeşt sih sali bû, ji weletê xwe derket, dev ji gol û kaniyên erdê xwe berda û hilkişiya ser çiyên û tê de deh salan xweşiya tenahi û lezeta eqilmendiya xwe tam kir û jê têr ne bû.

Lê dawî fikra xwe guhart û rojekê li rohelatî hat pêşiya rojê û got:

Tu stêra mezin! Halê te çi dibû heke yên ko tu rondar dikî ne hebûna, wê gavê sirûd û mezinahiya te bikêrî çi dihat?!

Deh salan pê de, her roj tu bi hewa diketî û dihatî hir, heta her şikefta min û te em rondar dikirin; bê min û mar û eyloyê min, bê şik tu ji rîya vî çiyayî û ji roniya xwe aciz dibûyî...

Lê me her ro di sariya sibehê de çavênîya te dikir û ronahiya te a zeyde dibir û em pê şikirdarê te dibûn û pesnê te didan.

Binêre ... ez ji eqilmendiya xwe aciz bûme, mina meşa hingivîne ko ji piraniya hingivê xwe têr dibê, min destin divêtin yên ko xwe dirêj dikin û dixwazin. Ez dixwazim diyarî bikim û lêkvekim; heta ko di nav mirovan de, ên aqil bî dîniya xwe û ên

têr darên xurme û mêw û fêkî û ew pîr be û zaroyên wî biçûk bin û bîderbekê babiliskeke germ û agirnakwê dehlê bişewitine? Xuda bi vî awayî ayetên xwe pêş we dike heta ko hon serwest bin.

267 — Geli bawermendino ... Ji kedên xwe ên qenc û ji zadên erdê ko me ji we re da gihastin di rîya Xwedê de bidin.

Gava didin, liştine qenc û hêja bidin, liştine welê ko heke ji we re bihata dayîn, we ne seba şermisariyê lê bi kêf û xweşdiliyê bîstandana.

Bizanin ko Xuda dewlemend e û qedrê evdên xwe digire.

Ji bona Tefsîra Quranê K.K. û li hejmaên 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, û 37an fedkirin.

feqîr û belengaz bi dewlemendiya xwe ji nû ve şa bibin.

Ji bona vê yekê divê ez bikevim xwar, herwekî tu li êvarê dikî, dema ko dadikevî li wî aliyê avê, heta ko ji dinyayê jêrîn re roniyê bini. O ... tu, stêra dewlemendtir ...

Herwekî mirov dibêjin, divê ez herim ava, dakevim xwar da ko bigehim mirovên ko hewcedarî zanin û dewlemendiyê ne.

O tu çavê rahet û bêtesxele, tu î ko bê hesed û tîma dikarî li siûd û hextiyariyeke mezin ji binêrî ... Were, xêr û qenciya min bixwaze!! Xêr û qenciya wê piyanê bixwaze, ya ko dike di ser ra birije, ta ko aveke zelal û zêrin jê biherike û geşî û xweşiya roniya te bibê her derî ... Binêre! Ew piyan dike careke din vala bibê û Zerdeşt dixwaze ji nû ve bibê mirov.

Daketina Zerdeşt bi vî awayî destpêkir. Zerdeşt ji çiyê bi tenê kete xwar û kes raslî wî ne hat.

Lê dema ko zerdeşt giha rêl û daristanan, ji nişka ve dit ko li her wî mirovekî pîr sekiniye; ew ji holika xwe derketî bû û dixwest li daristanê rayê giyan û pelên heşnatiyan herhev bike.

Û wî bi awayê jêrîn dest bi axaftinê kir û got: Ev rêwingiyê he ji min re ne keskî xerib û nenas e; berî çend salan ji vir birêbiwarî derbaz bû bû; navê wî Zerdeşt e, lê xwe guhartiye.

O Zerdeşt! Tu di wî wextî de xwelî a xwe dianî çiyê; gelo tu dikî niho agirê xwe binî deşt û nevalan?!

Ma tu ji cezayê ko pê mirovên şewatker têne eşandin na tîrsî?

Erê, ez Zerdeşt nas dikim, çavên wî pak û zelal in; û tu xirabî di devê wî de cih na gire. Ma meşa wî ne mina wî mirovî ye ko ketiye govendê! Zerdeşt hatiye guhartin; Zerdeşt bû bû mina zarokekî; Zerdeşt niho mirovekî sere û hişyar e; ma tu li ba mirovên razayî çi digerî, tu ji çûyîna ba mirovên razayî çi hevî dikî?

Te di bédengî û tenahiye de mina li behrê emir dikir û behrê tu li ser pêlên xwe hiltani! Wey li te, tu dikî niho bikevî erdê? Ax li te, tu dikî ji nû ve barê giyanê xwe hilgiri?

Zerdeşt lê vegerand û got : Ez ji mirovan hez dikim.

Mirovê pîr û miqedes got : Ma çire min xwe kişandiye tenahiya rêl û daristanan . . . ne ji bona wê yekê ko min gelek hejî mirovan dikir. Niho ez ji Xwedê hez dikim û ji mirovan hez na kim; mirov tişteki nepêkhatî ye û hevîna wan ez bikuştama.

Zerdeşt lê vegerand û got : Min qala hejkirinê kir, ne were ye? Ez ji mirova re diyariyekê linim! Mirovê pîr û miqedes got: tu tişteki me de wan; çêtir ji wan tişteki bibe û pê barê wan siviktir bike û barê wan ê mayî bi wan re hilgire; ewê pê hêj kêfxweştir bibin; bi tenê heke tu ji pê dilxweştir dibi? .

Zerdeşt got : No . . . Ez sedeqê na dim, ji bona dana sedeqê divê mirov zehf feqîr be; ez ne hinde belengaz im.

Mirovê pîr û miqedes hi ser zerdeşt kenîya û got : De binêre; ko ew diyariya te qebûl bikin. Ew ji mirovên ko di tenahiye de dijîn ne ewle ne û pê qîma xwe na yênin û bawer na kin ko ew tên da ko diyariyekê bidin wan.

Dema ko em dikevin bajarê wan û li ser riyên wî ên tena dimeşin, pêjna piyên me li wan nexweş tê; û berî bi saetên ko ro hîlê gava ji rê û kûçan dengê piyên me dibihisin, ew di textê xwe de texmîna dikin û ji xwe re dibêjin : Gelo ew diz dixwaze here kû.

Meçe ba mirovan û di rêl û daristanan de bimine! Hêj çêtir here nav dehban! Çire na xwazî mîna min bibî . . . di nav hirçan de hirçeki û di nav teyran de teyrekî . . .

Zerdeşt jê pîrs kir û got : Mirovê kal û miqedes di nav rêl û daristanan de çi dike? Mirovê pîr û miqedes lê vegerand û got : Ez stranan çêdikim û wan dibêjim; û gava ez stranan çêdikim, dikenim, digirim û dinehwirinim û pê pesnê Xwedê didim. Bi stran, girin, kenin û nehvirandinê Xwedê dipe.inîniin; yê ko Xudayê min e.

De bêje, te çi diyarî aniye me?

Gava Zerdeşt ew xeber bihistin, selav li pîrî kir û got : Ma ez çi dikarim ji we re bigerinim diyarî; baştir ew e ko berdîn, bila ez zû ji vir herim; ta ko ji we tişteki me stinim!

DÎWANA MELÊ

— 12 —

Min di dil kovan hezar in, dağ û keybir bê hisab
Mihneta werdên bixar in wê di dil da sed nişab
Sed nişab in min di dil îro ji xarên sorgulan
Yek bi yek peykan civî bûn çûne cergê da kulab
Pîr bi wan cerhan xweş in, lew ko tên derman
dikin [1]

Şerbet û ava heyatê şeker û qend û gulab
Ger du sed peykan di nêva dil biwan dê xweş
biwan

Her dema kewkeb bidîna necm û perwîn bê hicab
Zihre û eqda sireya kifşe bûne ew di şerq
Sayeya bextê me daim ma li ser perde niqab
Wajgûn dewrê nîma min çerx û bayê lewleban
Kewkeban seyri mixalîf girî têkîl kir hisab
Vêketin [2] Şems û Zihel îro di birca eqrebê
Heyf çû destê Merixê milki dil lew bû xerab [3]

Lew tenezil kir Merixê nobe çû dewre Zihel
Çû teref mîhra sipehrê nez - zili erdan ezab
Lew ji şeş bircan Etarid j'afitabê dûr bû
Lê Zihel bû Mîsterî avête çerxê inqîlab

Şew - wişî nezma nicûna heyeta çerx û birûc
Lew li wêsfek dernetêtin mah û Zihre asitab
Mînqelib min di menazil vaji ew seyrê dikin
Yek bi yek xûn jê dibarin atêş û lemlî û şehab
Zihreyê cengê siwar in di ji çeng avêt çeng [4]

Xweş li pey qanûnî wî, wê guh de tu qanûn ribab
Ez dibêm axirzeman e, dê qiyamet rabîtin

Lew şeva tarî kişandî wî ne hişt eswed xurab
Xweş li min alem siyeh ma stêr û kewkeb qet ne ma
Ez ji wê rojê ditirsim axirî zû kir şitab

Ev ne ew iqlîm e ya şems û kewakib tê di seyr [5]
Ez ne wê erdê dibînim ya ko lê ew mahitab

Cin û teyarek me di wer bû li min [6] wînda kirim
Dame ber penc û kulaban hilfirandim wek iqab
Siflewî înan û avêtîm zemîna zilmetê

Lê ko hişyar im gelo ya xewn e min dîtî bi xab
Dewê mefûnî minafiq ey Xwedê rûreşkîrî

Me bi bala hilkişînit aqîbet çi bit selab.

Sirperî ilef nîzaû sibriya ebyed diket

Pîr xelet erzan me di der heqê wî alîcenab [7]

Ehremen talim da bû destî ebyed tê hebû

Bi vî awayî mirovê pîr û mêrê sere bi ken û xweşî ji hev veqetîyan, bi kenê ko du zaro pevre dikin û pê şa dibin.

Lê dema ko Zerdeşt bi tenê ma, ji xwe re got : Ma inkana wî heye . . . ! Vi mirovê pîr û miqedes di nav rêl û daristana de hêj ne bihistî be ko Xwedê miriye. [*]

SEYDAYÊ GEROK

[1] Ji vî Xudayî mexsed ne Xudayê erd û ezmanan e; lêbelê baweriyên pûç û şaş in.

EMÈRIKE

XWE ÇAWAN KAR DIKE

Emèrike xwe kar dike, xwe ji bo şerêkî dût û dirêj kar dike. Ji gotinên Mister Rûzwelt wer dixuye ko şerê japon û emèrikaniyan wê gelek dom bike û Emèrike ne bi tenê di Pesifikê de, lê di her qadê de wê bikeve şer û heta zora dewletên mihwerê biçe şûrê xwe venagerine kalanê wî.

Mister Rûzwelt li 7ê Kanûna Paşin di pêşberê Kongrê de nitqek daye: « Divêt em uehêlin ko dijmin nîzingî peravên me bibê. Divêt em xwe bigehinin erdê wî û şerê xwe di erdê wî de bikin. Eskerên emèrikani ji bo çêkirina dijmin wê herin her derên dinyayê, lê hêne wer û zora wî bibin. ».

Piştê Mister Rûzwelt ji kongrê re da zanin ko ji bo serbestiya dinyayê û çêkirina dewletên mihwerê divêt Emèrike mesrefine mezin bide her çavê xwe. Ji niho de di bidca herbiyê de 56 milyar dolar hene.

Rûzwelt dibêje ko heta sala 1943an balafir û tangên Emèrikayê ji vên mihwerê wê sê çaran bêtir bibin. Yanî di pêşberê tang an balafireke mihwerê de sê tang an sê balafirên emèrikani wê hebin. Febrikeyên emèrikani di sala 1942an de wê (60 000) balafir (45000) tang û (20 000) topên berbalafir çêkin. Herçi sala 1943an e, di wê salê de emèrikani (125000) balafir (75 000) tang û (35 000) topên berbalafir çêkin. Li van pêve tersaneyên emèrikani di sala 1942an de 8 milyon ton û di sala 1943an de 10 milyon ton vapor wê binin wicûdê.

Rûzwelt heriya ko nitqa xwe biqedîne gotiye: Ev hejmar besî japon û elemanan in. Ewê ji van hejmaran bizaniu mirov çawan digehe zefêrê.

SMAÎNÊ SERHEDÎ

Pir bi wê talim û rayê hati bû çû bû xitab
Ah eyamên wê wisalê ew ko xweş borin û çûn
Ew şeraba îş û nûşê ma li pêşber min serab
Şerbeta şîrînleban zehra hilahil bû di nav
Lew bi narê firqetê axir li min dil bû kebab
Hudhudek xweş tebhe min îro divê herwek nesim
Da bi bal dilber hinara b'aniya disa cewab
Erzihalê min bigota yê bi inwana edeb
Asitan bikra ziyaret çetr û seywan û teneb.

NOQAR

YANÎ VAPORÊN KO DI BIN BEHRÊ RE DIÇIN

Ji şerê 1914 û 18an ve du çekên nû dikevin her çawan: noqar û balafir. Ev her du çekên ha ji gelek çaran bera çekine din, çekine ji xwe meztir didin û zora wan dibin. Noqar an balafirek çarîna cenkeştike bi 30 000 tonî an jê meztir bin av dike. Balafir di ezmanan de difire, noqar di bin ava behrê re diçe. Di vê bendê de emê qala noqaran bikin.

Îşê noqarê berî ewilî di sala 1777an di şerê istiqlala Emèrikê de hate bira mirovan. Emèrikaniyan ji bo istiqlala xwe şer dikir, Heta hingê Emèrika bakur ne bi serê xwe lê mistemlekeke ingilîzî bû. Herçi Kenade ew ji mistemlekeke frensîzî bû.

Ingilîzan ji emèrikaniyan hêsir girti bûn. Ew hêsir li vaporan siwar kiri bûn û dikirin bibin Ingilîterê. Ew vapor di bendera Nûyorkê de kar bû bûn û cenkeştike ingilîzî bi navê Îgel ew vapor dihemandin. Yekî emèrikani bi navê « David Bihnel » noqarek çêkiri bû û navê « Türtel » lê kiri bû. Türtel ne weke noqarên îro bû. Bi tenê noqî avê dibû û di bin behrê re diçû. Şiklê wê girover û dirêj weke sigarekê bû. Tê de peyaki bi tenê rûdinişt û ew dimeşand. Serê noqarê wek singokê tûj bû û pê ve bimbeyek hebû. Noqarê diviya bû dirêjî dijminê xwe bikira û bi singowa xwe ew qul bikira. Di vê qulê re bimbe wê biketa hundirê vaporê û wê tê de biteqiya.

Li 25ê Nisana sala 1777an de noqarê di bendera Nûyorkê de dirêjî cengeştîya ingilîzî Îgel kir. Lê ji ber ko singowa noqarê nikari

Da di çesman min werina xakê herwek tûfiya
Ya hebîb lê pê nihadê b'aniya wî ew tirab
Her kesê rabê bi behsê carekê mehder biket
Xêrî heftê hec didêrî belkî behtir ew sewab
Wehde da bû dê şehîd kim wî bi şûrê xwe î şerîf
Ma nebi îro peşiman ew ji tedbîra sewab
Şerhi halê min mela neçî beyadê hê temam
Wê siwadê gerçî her dem jê birin sed intixab.

FERQÊN NIVÎŞTAN

— 12 —

[1] Pir bi wan cerhan xwe têt in lew ko di derman dikir. [2] Vêk ketin. [3] Sêf çû destê Merixê milki dil lew bû xerab. [4] Zihreyê çeng siwa j'ev di ji çeng avête çeng. [5] têt bi seyr. [6] di min. [7] Pir xêlet erzan me di derheq xwe û alicenab.

bû bi temami bedena cenkeştiyê qul bike himbe ji der ve teqiya û xesar ne giha cenkeştiyê. Lê cenkeştiyê ji tu xesar ne gihande noqarê. Ji ber ko naqar beriya ko cengeşti li topên xwe bixebite noqi avê bû û xwe jê xelas kir.

Ev tecriba pêşin bû û ne çû seri. Sed sal keline navê, emêrikaniyan şerê hevûdu dikir. Ordiwa Emêrika bakûr di nivro de bajarê Çerlestonê mihasure kiri bû. Noqarê rekê dirêji kerewzora Nû - Eyrenseyd kir. Nû - Eyrenseyd kerewzoreke xurt bû. Noqara ko dirêji wê kir bi navê « David Lêgel » bû. Tê de sê peya hebûn Di pêşiya vê noqarê de ji singoyek hebû. Bi siûngoyê ve ji himbeyek bi pênci kilo barût hebû. Vê noqarê ji diviya bû xwe li dijminê xwe biqelibine û bedena wi qul bike. Noqarê dirêji kerewzorê kir. Lê deryavanên kerewzorê zû lê hişyar bûn û bera wê dan. Guleyek ket serê noqarê û her sê peyayên noqarê teslim bûn. Bi vi awayî ev tecribe ji peşili. Digel vê hindê mihendisên behri dev ji vaporên binbelûri bernedan û lê xebitîn.

Di sale 1880î de mihendisêki talyani bi navê Remezoni li ser hesabê hikûmeta Frense noqarek çêkir. Ev noqar di bendera Tûlonê de daket behrê. Dirêjahiya noqarê 20 mêtir bû û noqar bi 180 sentimetir bi ber bû. Lê vê noqarê ji aletên torpilavêj nîn bûn. Evê ji wek yên berê diviya bû xwe li dijminê xwe biqelibine û bi vi awayî himbeyên xwe biteqîne. Digel vê hindê ev noqar wek maka noqarên iro têtê hesêb. Lê ev noqar ne kete şer.

Noqarên torpilavêj di şerê 1914an de peyda bûn û di vi şerî de ketine şikileki tekûztir. Di noqarên iro de li gora mezinahiya noqarê 40-50 deryevan, çend top û torpil hene.

Bi tenê japonan, di şerê Pesifikê de noqarine nû bi kar anîne. Dibêjin ko ew noqar gelek hûr in û bi destên du peyan têne xebitandin. Di van noqaran de torpileke bi tenê heye û ev noqar heta sê sed mêtirî dikevin binê behrê. Disan dibêjin ko vaporine xweser van noqaran li xwe siwar dikin û gava nîzingî dijmin dibin wan dadixin behrê. Li gora vê gotinê divêt wek vaporên bala-firhîlgir vaporên noqarhîlgir ji hebin.

CEMİLÊ TACDO

TIŞTÊN PESÎFİKÊ

Bi şerê japonî ji her wextî bêtir deng bi Pesifikê ket. Ji lewre me dil kir ko xwendevanên xwe li ser hin tiştên Pesifikê serwext bikin.

PESÎFİK — Pesifik yek ji pênc behrên dinyayê ên mezin e. Pesifik dikeve navbera Asye û Emêrikayê. Rohelatê behrê Emêrike, roavayê wê Asya ye. Bi gotinên din Asye dikeve rohelatê Pesifikê û Emêrike di roavayê wê de ye.

Japonye di vê behrê de wek Ingilterê wela tekî giravan e. Ev girav di rohelatê Asyayê de ne û dikevin pêşberê Mençûko û Sibêryayê. Di nav van giravan de a meztir Nîpon e; ji lewre ji japoniyan re nîponî ji dibêjin.

Di Pesifikê û di navbera Japonye û Emêrikê de giravine din jî hene. Hinek ji van giravan yên Emêrikê, hinên din jî yên Japonyayê ne, û ev girav têk de wargehine behrî û hewayî ne. Herçi giravên ko li ser riyên behrî ne bi piranî di destên Emêrikê de ne. Di navbera Japonye û Emêrikê de du riyên bingehîn hene.

Yokohama - Senfrensisko — Yokohama bendera japonî û Senfrensisko bendera emêrikani ye. Li ser vê riyê girav û wargehê Harbûrê heye. Ji Yokohama heta Harbûrê (2595) û ji Harbûrê heta Senfrensisko (1941) mil in. Di navbera Yokohama - Senfrensisko re rêke din jî heye û ev dikeve nivroyê rîya pêşin. Ev rê di girava Midweyê û giravên Hewayê re diçe. Ji Yokohama heta Hewayê (3379) mil û ji Hewayê heta Senfrensisko (2068) mil in.

Giravên Hewayê wargeheki gelek mezin û bi ehemiyet e. Kişwerê Hewayê ji çend giravan têtê pê. Honolûlû mezkeza van giravan û wargehê stola emêrikani ya Pesifikê ye. Dibêjin ko emêrikaniyan ji bo çêkirina vi wargehî bilyonek dolar serf kirine. Nifûsa Hewayê (256000) e. Ji vê nifûsê (159000) peya japon in.

Ji Honolûlû heta Manîlê merkeza Filipînê, û di ser girava Wêkê re (4797) mil hene.

Emêrikê ji yên jorin pê ve di Pesifikê de girav û wargehên din jî hene: wek Giwam. Conson, Kenton; ji giravên Filipînê pê ve. Filipîn bi xwe welatek e.

Ingilîzan ji mistemlikêne mezin di Pesifikê de hene. Ewistralye, Nûzêland, Gina - nû. Ji Sidneyê, payîteytê Emistalyayê heta bendera Emêrikani, Senfrensiskoyê (3658) mil in. Rê di giravên (Kwik) û (Tahiti) re derbas dibe, Ji Sidneyê heta Hewayê jî (4476) mil lene û rê di girava (Fici) re dibore. Fici ji Sidneyê (1743) mil dûr e.

Nûzêland, ev girav dikeve nivroyê rohelatê Ewistralyayê û welateki mezin e.

Gina — Nû. Ev girav di navbera ingilîz û holendiyan de bi nivî ye. Rohelatê giravê yê ingilîzan û roavayê wê yê holendiyan e û ev berekî Hindistana holendî ye.

Bakurê Bornêo jî yê ingilîzan e.

HEDÏSËN

CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE

419 — Yën ko gava dev ù destê xwe dişon navbira didan ù tiliyên xwe jî paqij dikin çiças spehî ne.

420 — Yê ko ji bona dîn ù welatê xwe şer dike ji bona parastina wan şevêkê hişyar dînîne, xewê li xwe diherimine, ji mirovê ko hezar rojî rojî girtiye ù hezâr şevî nimêj kiriyê çêtir e.

421 — Qedrê jinên mirovên ko di rîya dîn ù welatê xwe de şer dikin mîna yê dîya xwe bigirin.

Herçî Holendê vê dewleta kiçik jî di navbera Ewistalye ù Hindeciñiyê de giravine gir ù hûr hene ù ji tevayîya wan re Hindistana holendî dibêjin ù Japonye çavên xwe berdaye nemaze vî welatî.

HINDISTANA HOLENDÎ — Belê japonan nemaze çavê xwe berdaye Hindistana holendî. Ji ber ko Hindistana holendî welatekî mezin ù dewlemend ù nemaze bi madenên xwe ên tével heja ye. Di Hindistana holendî de gelek petrol heye ù ev made di Japonyayê de heke yekcar nûn be jî gelek kême.

Hindistana holendî ji nivgirava Malêzyayê ber bi rohelê heta bakurê Ewistralyayê dirêj dibe. Ev kişwer welatekî giravan e. Mezintirên van giravan jî roavê ber bi rohelê Simeire, Cawe, Selebis, Bornéo ù birekî Gîna - nû ye. Di vî welatî de 63 milyon peya rûdinin. Herçî milletê serdest yanî Holende nifûsa wî di Ewropayê de 6 milyon ù tiştê e.

EWISTRALYE — Ewistralye rast bi rast ne mistenlekeke ingilizî ye. Jê re dominyon dibêjin. Welat di işên xwe ên daxilî de bi ser xwe ye lê di işên xaricî de tabihî taca Ingilîterê ye. Girava Ewistralyayê welatekî mezin e, rûyê erdê wî digel Tesmanyayê (7704000) kilomêtir çarçike, 15 caran bi qasî Frensê. Xelkê wî tev de ji nijadê engloeskson in, ù di wextine kevin de ji Ingilîterê hatine vê derê. Xelkê cihê eslî jî ber van revîne ù xwe dane nivroyê roavayê giravê, cihine beristan. Mişdarê wan qederê niv milyon e. Herçî engloeskson 6 milyon ù 400 hezar in.

Ewistralye welatekî gelek dewlemend e. Pezê wan zehf e. Di sala 1938an de di vî welatî de 100 milyon pez hatine hejmartin. Zadê wan jî boş e. Genimê Ewistralyayê diçe Emerikê, Ewropê ù welatên rohelatê dûr. Berê, di Ewistralyayê de gelek kanên zêr hebûn. Îro zêr bi tenê di mintiqa Kelgorî de peyda bide. Ji axa vî welatî madenên wek ziv, zeng, sifir, hesin jî dertên.

EVDIREMANÊ ROJKÎ

422 — Mirov qedrê xadim ù xulamê xwe bigire, jê re xeyr ù bereket e.

423 — Mirov divê, ji qe ne ve, li hefteyê carêkê ser ù gıyanê xwe bişo.

424 — Pênc guneh hene ko bi kefarete na yin şuştin ù ew mîna kufr in :

Mişriki, bê rê kuştina xelkê, bê rê xwarina malê xelkê, ji şerî bazdan, derew ù sund xwarina bi derewan.

425 — Hakimê qenc ew e ko hon ji wî hez bikin, ew jî hejê we dike ù hon bibin arikarê wî ew jî arikariya we dike, hakimê neqenc ew e ko hon jê dixeyidin ù ew ji li we na nêre, hon lanetê lê dikin, ew jî laneta li we dike.

426 — Qencên we ew in ko xwediyê gotina xwe ne.

427 — Çêtirên we ew in ko dilê mirovên di xwe xweş dikin.

428 — Mirovê çêtir ew e ko bi kêrî xelkê tê.

429 — Ziwaca baştir ew e ko xeyd ù zehmet tê tu ne be, qelenê wê ne giran be.

430 — Xortên we ên baştir ew in ko mîna mirovên sere giran in ù kalên we ên xirab ew in ko piş bûne ù li ciwanîyê digerin.

431 — Çaktirên we ew in ko xêrxwaz ù xêrkarê jin ù zaroyên xwe ne.

432 — Camêr ù mêrxas qedrê jina digirin, dilê wan na şkininin, mirovên pis ù bêqedr jîna diêşinin.

433 — Çêtirên we ew in ko ji bona dînyayê dev ji axireta xwe ù ji bona axiretê dev ji dînya xwe bernadin ù ji xelkê re na bin bar.

434 — Yê ko heqê xelkê bi timamî dide serfiraz dibe.

435 — Dêza, xaltiyên we mîna dîya we ne, qedrê wan bigirin.

436 — Xelk hemî mirovên Xwedê ne, Xwedê ji nav wan, ji mirovê ko ji hemiyana bêtir bi kêrî xelkê tên, hez dike.

437 — Her xatirê mirovên xwe ên nesax bipirsin, herin serikî bidin nexweş ù nesaxên xwe.

438 — Deynkirin kêmaniyeke mezin e.

439 — Deyn nîrek e, gava Xwedê kêmaniya yekî dixwaze, wî nîrî datîne ser sto-yê wî.

440 — Destpêka eqildariyê tîrsa Xwedê ye.

MOSKO

NEPOLEON, HITLER Û STALIN

Şerê ûris li 22ê Hizêrana sala 1941ê de dest pê kiri bû. Dinyayê digot ko zora ûrisan heke ne di çend heftan de be ji di çend mehan de wê here û ûris dê bêne şkê-
nandin. Bi tenê Stalin serekê kişwerê bolşevikan, pê li erdê dida û digot, Rûsye naşkê, heye ko eleman bèn heta Moskoyê, dibe ko Moskoyê ji bistinin, lê pê zora me naçe û em serê xwe li Hitler natewinin. Napoléon

441 — Pir hene bi şev nimêjê dikin û jê karê wan bi tenê kêm xew mayîn e û pir ji hene her bi rojî ne û jê karê wan tihî û birçî man e.

442 — Pir hene zikê wan têr e, şikir-darê Xudayê xwe ne û ji mirovên bi rojî û birçî çêtir in.

443 — Xwedê li mirovên pakdil û pak-ziman tê rehmê.

444 — Herê, wekî mirov silava xelkê lê vedigerine wiha ji divê cihaba kaxeza wan li wan vegerine, ev heq û rast e.

445 — Destê ko li ber te vekiriye vala vemegerine.

446 — Yê ko bertîla dide û yê ko distîne, mêvanê dojhê ne.

447 — Yê ko li insan û heywana tê rehmê û bi dilekî xweş û birehm li wan dinêre, bila bizane; Xwedê wê wer lê binêre.

448 — Xulqfirehî û dilbirehmî destpêka eqilmendiyê ye.

449 — Yê ko bi dilekî pak ji yekî hez dike, bila bizane ko Xwedê ji hejî wi dike.

450 — Pir li çûn û hatina xwe lezê me kin, hevaltîya we wê bêtir bibe.

451 — Herin goristana, ber serê miriyê xwe, pê axiret tê bîra we.

452 — Zina perîşanî ye.

453 — Herin bigerin, laşê we pê rahet û sivik dibe.

454 — Herin bigerin, bi rêke dûr û dirêj herin, bedena we pê rahet û malê we bêtir dibe.

455 — Destê xwe dirêjî can, mal, namûs û şerefa xelkê me kin, ew ji we re heram e û hon pê kafir dibin.

ji hati bû heta Moskoyê, lê serdarê frensizan ê mezin bi zefera xwe şikest û pol û poşman, di bin pûkên berfê de ji cem me vegoriya û Mosko ji ordîwa wî re bû gornistan. Dawiya Hitler ji ev e.

Gotinên Stalin hêj bi temami ne çû bin ji seri Hitler ji plana xwe ne bire seri.

Elemanan pênc mehan yanî ji 22ê Hizêranê heta 22ê Çiriya - Paşin, roja vegirtina Rostovê, ji zeferekê dida pey zefereke din. Lê jê bi şûn de û bi Pirekanûnê ve stêrka elemanan sernexwin bû. Elemanên mizefer xwe ji eniya ûris dane paş.

Me got ko Stalin di destpêka vi şerî de qala Napoléon kiri bû û goti bû ko Hitler ji wê bibe hevalê wî. Stalin dibêje ko qedêrên Hitler û Napoléon gelek diçin hev. Ma qedera Napoléon çi bû?

Di vê babetê de zabitekî elemani bi navê Klewziç tarîxek nivisandiye û tê de qala seferê Moskoyê kiriye. Napoléon di sala 1812 an de aveti bû ser welatê ûris. Di wê tarîxê de xurtiya Napoléon gihasti bû dereceke welê ko dewletên ewropayî tev de keti bûn bin hikimê wî û Napoléon bû bû liakimê Ewropayê. Napoléon gava dirêjî ûris kir zabitekî elemani Klewziç xwe gihande ordîwa ûris û pê re serê Napoléon kir. Klewziç di heqê wî şerî de dibêje :

Tabîya Napoléon şerê brûskin yanî şerê bi lez bû. Napoléon eskerê xwe li cihekî kom dikir û ji nişkekê ve tavêt ser dijminê xwe. Îşê xwe wer zû pêk tani û diqedand ko firsend ne diket destê dijminê wi ko xwe pêk bîne û li pêşîya wi bisekine. Ji lewre şerên Napoléon ji çend rojan bêtir ne tajot û di van çend rojan de Napoléon zora dijminê xwe dibir û ew dişkênand.

Gava Napoléon avête ser Rûsîyayê, ûrisan di pêşîya vê tabiyê de tevdirên jêrin ditin û pê ne hiştin ko tabîya Napoléon here seri. Belê Êris bêt ko bikevin şerine mezin ji ber ordîwa Napoléon dikîşîyan, di cihên ko ji dest didan rê, pir, zad. avahî û her tiştên ko dikari bûn bi kêrî dijmin bèn xerab dikirin. Ji milê din gava ordîwa ûris dikîşîya di cihên bisemt de çete ji par re li ordîwa frensizan dixist. Bi vi awayî, ordîwa Napoléon ya ko ber bi pêş diçû hero qelstir

HEKE WE ŞIKIR KIR
EZ ZÊDEJDIKIM
« AYETA QURANÊ »

Xwedê li ser şêx, mela, welî û seydan û li ser hemî rêberên dinê islamê ferz kiriye ko ew spasên xwe ên kûr ji miletê kurdî re pêşkêş bikin da ko Xwidayê gewre ji wan re peyar bit û ji wan razi bit û nîmeta xwe li ser wan zor bikit.

Da bêle zanîn ko ew mitîi vê ayetê ne, ayeta ko min li serî gotiye.

Heger yek ji cenabên wan cemerdan ji min re bêjî ji ber çî spasên şêxan û ew-

diket û ordiwa ûris ya ko xwe dida paş, ji alîki şer dikir û ji aliyê din xwe pêk tanî.

Nepolêon di dilê xwe de digot ko bi standina Moskoyê mesele wê safî bibe û ûris aşiye yanî silhê wê bixwazin. Ji Napolêon ve gava ordiwa wî bigehîsta Moskoyê ewê ji xwe re cih û qîşleyên germ û her texlît zad û zexire wê peyda bikira û tê de wê bikariya bihna xwe bide.

Belê Napolêon Mosko zemt kir, lê hêviya wî pûç derket. Ûrisan beriya ko terka payitexê xwe bidin ew şewitandi bûn û tistên ko agir bi wan ne diket ew ji xerab kiri bûn. Napolêon û ordiwa wî ne keti bûn bajarekî, lê keti bûn xerabezarekê. Ji xwe li Moskoyê ji feqir û belengazan pê ve kes ne ma bû.

Napolêon di Kremlinê, di qesra çarên ûris de li hêviya şertên aşiye bû; lê ew ne dihatin. Herçi çar yanî imperatorê ûrisan û fermandarên wî ordiwa ûris ji nû ve pêk ve tanin û li ber fikan desekinîn. Wekê Napolêon bêgav ma û ji Moskoyê kişiya ûrisan da pey ordiwa wî û ew gelek êşand.

Gava Napolêon ji Moskoyê vedigeriya hemî Ewrope di bin hikmê wî de bû ji Ingilîterê pê ve. Ingilîterê xwe ji bo şerê Napolêon kar dikir. Piştî sê salan Ingilîterê digel hevalbendên xwe di Vetêroyê de zora Napolêon bir.

Tiştê ko li Napolêon qewimî ev e. Napolêon ket Moskoyê. Herçi Hitler nizingî li Moskoyê kir û bêî ko bikev - ê ji ber kişiya û ûrisan da pey. Ayende wê ji me re bide zanîn heta Biharê ûris elmanan wê vegezin heta kû derê.

HESENÊ MISTÊ

liyan ji bo miletê kurdî ferz e? Hecar û herdem ez dikarim cewaba xwe bidim, bi hindik û rindik.

Belê her hosa ye, wek ko ez dibêjim. Çinko miletê kurdî di çaxê saxiya wan de xidmeta şêxan û ewliyan kiriye.

Ew ewliya bi arikariya miletê kurdî gihastine wê reyê, rîya hidayetê û bextiyar bûne. Piştî ko ew wefat bûne kurdan gelek tekiye û mezar li ser tirbetên wan ên speli çekirin. Ewan ew xaneqahên wan û mezarên wan hemî bi mehfûr û bi heran xemilandine. Zêr û zîvê xwe helandin, kirine gumbet li ser mezarên wan.

Kurdan gelek malê xwe xerc kir di reya nan û danê wan xaneqan da û heya niho kurd hemî malên xwe serî dikin di reya xêratên di wan comerdan de. Û piştî wefata wan malên xwe didin zaroyên wan ji.

Ew zaroyên ha çi kesb çi kar ninin. Heger ew di dinyayê de bi torinî û bextiyarî dijîn rizqê xwe ji Xwedê û ji miletê kurdî dixwazin.

Herçi şêx û ewliya wan jî hevaliya tu miletê din ne kir ji xeynî miletê kurdan. Çinko tu kesê din ji kurdan pê ve elba wan nê pîvaye. Ji ber vê yekê hemî ewliya û şêxên gewre wek şêx Ebdilqadirê Gêlanî, Şahê Neqşebend, şêx Nûredînê Birivkanî, şêx Xalidê duçeng, şêx Xalidê Cizerî, Xêwsê Hizanê, şêxê Nêri, şêx Ehmedê Xanî, şêx Ehmedê Cizerî û Kak - Ehmedê Şêse di nav Kurdistanê de rûdimişlin heya ko tirbetên di wan ketine nav Kurdistanê.

Van comerdan hevaliya kurdan kir, bi saxiya xwe ew terk ne kirin, bi wefata xwe ji. Çinko wan agehî bi dilê miletê kurdî e paqij û xûna wan a pak ya weko hercar û herdem di laşê wan de dijîviye û ji bona razikirina dilê wan hebû.

Wan comerdan her bi vî awayî xwe ji kurdan hesêb dikir. Ji van comerdan herçi ne kurd bûn ji itirafa kurdî li ser xwe dikir.

Çinko ew bi enaniya miletê kurdan bi wan re hisiya bûn, dilê wan her wext bi kurdan re sax bû. Kurd jî di çaxa wan de bextiyar bûn, zengîn bûn, malê wan pir bû û tebietsilûk û ji terîqetên wan bûn. Heya niho ji kurd bi vî awayî ligel zariwên wan mixlis mane.

Eger vi çaxî kurd yek ji zariwên şêx-
an û ewliyan dibinin ko kesk li serî ye, he-
ma dibezin, diçin tewafa destê wî û her
tiştê ko ew ji malê wan daxwaz dikin, ew
bi wan didin, bi niyeta dilê xwe ê paqij û
xwina xwe a pak.

Heger kesek qenci ligel yekî bikit di-
vêt ew qenciya wî ji bir nekit, eger qenci
li wî ne veqerit, şûna wê çî xerabiyê nekit.

Ez yek ji zariwên wan ewliyan im. Ji
wextî ez hatime dinyayê heta vi çaxî ez
rizqê xwe û toriniya xwe û bextiyariya xwe
ji miletê kurdî dixwazim û her hosa; kalikê
min şêx Nûredîn û kalikê kalikê wî ji rizqê
xwe û yê xaneqa xwe û sifra mihvanên xwe
û şilana dtwanxana xwe ji miletê kurd
xwestine, û ji miletê kurd birine.

Belê vi çaxî em zariwên şêxên vi ze-
manî bi xwe perişan bûne. Em ji bavên xwe
perişantir in; destê me kurt bûye; toriniya
me winda bûye.

Ma jê re sebeb çî ? Sebeb ev e, çaxê
kalikên me torin û bextiyar bûn wî çaxî li
nav kurdan yekî hebû, kurd serbixwe bûn,
her bextiyar û torin bûn. Vi çaxî kurd peri-
şan bûne, em jî bi perişaniya wan perişan in.

Heger mirov ji rezekî tirih xwari bit
û salekê ew rez tirih ne da, nabit ko mirov
pišta xwe bidit wî. Divêt mirov wî xweyî
bikit heta saleke din.

Gelek em zariwên şêx û ewliyan ji
Xwedê bixwazin û jê hêvîdar bibin û ji kali-
kên di xwe daxwaz bikin ko ew di xwestina
yekîti, bextiyarî û toriniya miletê kurdî de
hemî himetên di xwe serf bikin da ko mile-
tê kurd ji bindestiya dijminên xwe derkevit
û bibit serbixwe.

Eger em bi mayîna terîqên xwe û
silûkên xwe bawermend in û dixwazin bi
rêsika kalikên xwe biçin divêt her bi vi
awayî ji Xwedê xwe bextiyarî û biserxwebûna
kurdan bixwazin.

Ez xatircem im, ji hemî ewliya û şê-
xên kurdan yên vi zemanî wek şêx Brahim
Heqî Şahê Basiret, şêx Elmedê Xiznê quthê
rebanî û şêx Ebdilqudûsê zilî û şêxên kurdên
Iraqê û hemî şêxên kurdan ko ew hemî çar
qunûtek zêde li ser nivêja xwe bikin û ji
bona serxwebûna kurdan ji rebê xwe teka
û hêviyê bikin. Çinko rêsikên din û diyane-

REWŞA DINYAYÊ

ŞERÊ LIBYAYÊ — Di hejmara 37an de
me goti bû ko genêral Römêl di peşberê di-
jmineki xurt û serdest de eskerên xwe li
çiyayên ko dikevin nivrorohelatê Dernê di-
heşidine û dike tê de li ber xwê bide. Römêl
welê jî kir, lê di wan çiyayên de jî gelek ne-
ma, jî ber ko ingilizan da pey û dirêji eske-
rên Römêl kir. Römêl bi ingilizan re ne kete
şerêki mezin û jî vê derê jî kişiya û terka
Bingaziyê jî da. Li 25ê Kanûna pêşin ingiliz
ketin Bingaziyê. Wer dixuye ko Römêl dixwa-
ze bi eskerên xwe ên mayîn ve xwe bide Tra-
blisxerbê. Ji pêşiya vê mehê ve Römêl di
Egedabyayê de ye. Egedabye li ser tixûbên
Trablisxerbê ye û par eskerên general Wêvel gi-
laştî bûn heta vê derê.

Ordiwa Römêl û eskerên talyani gava
ji ber ingilizan dikişyan di Selûm, Berdiye û
Helfayayê de qewetin hiştî bûn û ew qewet
di wan deran de asê bû bûn. Wan qewetan
bireki ordiwa ingilizi bi xwe re dihişt.

Bi vi awayî û bi wan qewetan bireki
peravên Libyayê jî di destê ordiwên mih-
werê de dima. Qewetên mihwerê dixwest
herweki ingilizan par di Tobriqê de kiri bû
di Berdiyê de di erdê dijmin de biminin û
li riyên menzila dijmin xin û bi vi awayî bi
qewetine hindik işine mezin bibinin.

Belê Tobrik heft mehan di bin miha-
sara eleman û talyanan de ma û ne ket. Ji
ber ko di behra spi de serdesti bi ingilizan
re ye. Ingilizan eskerên Tobriqê di rîya behrê
re bi xwedi dikirin.

Lê eleman û talyanan nikari bû asêgeha
Berdiyê mîna ingilizan di rîya behrê re
bi xwedi bikin û jê re zad, çek û cebir-

tê ji miletê kurd pê ve bi tu kesî re ne
maye û di nav miletan de ji miletê kurdî
hêjatir û sezatir nine.

Ez xwe, bi tenê bi miletê kurd re torin
û bextiyar dibinim û ji Xwedê mezin serfi-
razi û serxwebûna wî daxwaz dikim. Her hi-
ji miletê kurd.

ŞÊX ABID

Ji fîmilya şêx Nûredînê Birivkani

Amûde : 10-12-1941

zanê bişinin Ingilizan ji bê etlahî li Berdiyê dişidand. Dawiyê li 2ê vê mehê ingilizan Berdiyê stand û eskerên tê de hêsir bûn. Herçî Selûm e, li 6ê mehê qewetên mihwerê jê kişyan û ingiliz ketin ê.

Piştî Selûmê li Libyayê di destê mihwerê de bi tenê Helfayê ma bû. Li 17ê vê Kanûnê Helfayê ji teslim bû. Helfayê ehemiyeteke mezin hebû. Helfayê li ser rîya mezin, rîya ko ji tixubên Misrê diçe tixubên Trablîsêrhebê ye. Ji lewre helanî ko qewetên elemanî û talyanî tê de bûn qefleyên ingilizî di nivroyê wê û di çolê re diçûn û dihatin. Radyowa Londrê dibêje ko di Helfayê de ji xwe zad ne ma bû; newaze av. Hêsirên ko ketine destên ingilizan hew karî bûn ji piyan bisekinin.

Bi vî awayî ingilizan Libyê ji dijmin paqij kir û êdî bi rahetî ew dikarin xwe bidin ordiwa Rômêl. Wer dixuye ko giraniya ordiwa Rômêl berê xwe daye Trablîsêrhebê û dikîşe. Bi tenê dimdar di Egêdabiyayê de ye, şerê pêşadarên ingilizan dike û giraniya ordiwê dihemîne.

SERÊ ÛRIS — Herwekî me di hejmara borî de gotî bû elemanên ko gehîştî bûn heta ber deriyên Moskoyê bi şûn de vedigerin. Û wer dixuye ko Hitler û fermandarên wî êdî bi hev nakin û tiştek di navbera wan de qewimiye. Hitler li 19ê Kanûna pêşin beyanamêk belav kir û pê da zanin ko destê serfermandarê ordiwa elemanî merêşal von Brewxiç ji kar hate kişandin û Hitler bi xwe ketiye şûna wî û bûye serfermandarê ordiwa awe.

Ji zarê beyanamê xuya dikir ko Hitler û Brewxiç li ser sefera ûris, li ser domkirina wî di wextê Zivistanê de ji ne yek bûn. Disa li gora zarê beyanamê ji Hitler bêtir Brewxiç dil kiriye ko rîxma Zivistanê ordiwa elemanî dirêji Moskoyê bike. Herwekî ew êriş çêbû, lê ne çû seri.

Îro plana elemanan ev e: Heta Biharê di midafehê de mayin û di vê navê de xwe ji bo êrişa Biharê kar kirin, û çiqas ji wan hat ewçend di nizingî armancên xwe de mayin û jê ne dūrketin.

Herçî plana ûrisan ev plan divêt xerabkirina plana elemanan bit. Ji lewre ûris di her derê de direjî xetên elemanî dikin û zorê didin wan û di hin cihan de elemanan bi şûn de vedigerinin. Ûrisan di hin deran de

nemaze di dora Moskoyê de ji 150 kilomêtirî bêtir pêş ve çûne û eleman bi şûn de veğerandine û bajarên Kelînî, Oskoyî, Kelûge, Nêrokominsk, Pilof, Folkof, Kozelek, Tafok û Ogorski zemt kirine.

Di qada nivro de êrişa ûrisan piştî standina Rostovê di pêşiya Tagendrovê de sekini bû. Ûris di vê qadê de, lê di dereke di ve pêş ve çûne, xwe zer kirine nivgirava Kirimê. Bi vapor û balafiran avêtine ser bajarên Kerç û Fêodosyayê û li 30 û 31ê Kanûna borî ev her du bajar zemt kirine. Kerç li ser avtenga behra Ezovê ye, û dikeve aliyê avtengê yê roavê. Ji xwe aliyê rohelê di destê ûrisan de bû. Bi vî awayî avteng bi temamî û ji nû ve ketiye destê ûrisan.

Di vê Kanûnê de ji êrişa ûrisan pêş ve çû û li 2ê mehê ûrisan xeçereya rêhesinî Novikirşî vegirt û pê elemanên ko li Novogrodê ne û yên ko di dora Leningradê de ne ji hev qut bûn. Li 3ê mehê ûrisan Maloyeroslovîç zemt kir. Bi ketina Maloyeroslovîçê Mojayesk ji diket bin xeterê. Li 4ê mehê ûrisan bajarê Voroskê ji xist destê xwe û pê 40 kilomêtir nizingî li Mojayeskê kir. Li 8ê mehê ûris gihastine heta bajarê Mişofskê; 130 Kilomêtir nivroyê Moskoyê û 38 Kilomêtir roavayê Kelûgayê.

Ûris zorê didin Fenlandiyayê ji. Ûrisan di Kerêliyê de licûmî fenlandiyan kiri be ji fenlandî li pêşiya wan sekinin û ne şikestin.

Li 10 û 11ê mehê ûrisan di qada navin de Mosalek û Lodinovo zemt kirine. Mosalek dikeve 140 kilomêtir roavayê Smolenskê. Herçî Lodinovo 70 kilomêtir bakurê Briyanskê ye.

Li 16ê mehê ûrisan esker daxiste nivroyê Sevestopolê û bajarê Kelavayê zemt kir. Kelava 16 Kilomêtir dûri Sevestopolê ye. Herçî ûrisên ko di Sevestopolê de ne niho ew ji dikin xeta mihaserê bişkêninin û xwe bigehînin ûrisên ko daketine erdê Kirimê.

Li 19ê mehê ûris ketine Mojayeskê. Herçî eleman in, wan ji li 20ê mehê di Kirimê de bajarê Têodesyayê bi şûn de veğerandiye.

SERÊ PESÍFİKÊ — Di şerê Pesifikê de nişkegaviya japonan dom dike û japon di hemî qadan de serdest in. Lê Emêrike xwe pêk ditine û dewletên gir û hûr dide dora xwe.

Li 22ê Kanûna borî serekwezîrê Ingilterê Mister Çorçil çû Weşingtonê. Bi Mister

KHARABO

La chanson de Kharâbo a été recueillie chez les Omeris, tribu de vigneron fixée près de Mardine; elle présente de ce fait quelques particularités dialectales que l'on reconnaîtra aisément en parcourant le texte kurde (go pour ko; mi pour min, etc.). Le poème est l'oeuvre d'une jeune femme abandonnée par son fiancé, qui a quitté le village pour aller se marier ailleurs. Elle a dû,

de son côté, épouser un de ses cousins. Elle évoque le souvenir de ses rendez-vous avec l'infidèle qu'elle aime et déteste tout à la fois. Elle le maudit, mais veut être seule à le faire, aussi couvre-t-elle de ses imprécations quiconque se permettrait d'adresser des reproches à son Kharâbo. Les sixième et septième strophes contiennent des formules de malédiction très intéressantes pour l'étude de la magie populaire kurde.

TAWÛSPARÊZ.

Çorçil re hin fermanîdar û pişpor ji hebûn. Mirovdewletên îngilîzî û emêrikani gihane hev û li ser awayên hevkarîyê xeber dan. Li Wesingtonê konferansê hate danin. 26 dewletên ewropayî û emêrikani ketine wê konferansê. Mister Çorçil qederê mehekê li Wesingtonê ma û li 17ê vê Kanûnê veşerîya Londrê.

Disan li 16ê vê mehê çiyîneke din li Riyodejanêroyê de çêbû. Herçi dewletên Emêrika navîn û nivro ne ketine vê civinê.

Herçi şer, japonan li 25ê Kanûna borî Honkong zemt kiriye. Li 2ê vê Kanûnê japon ketine Menilayê, merkeza giravên Filipînê. Lê hêj Filipîn bi temami venegirtine; sêr tê de dom dike.

Japon ji her derê betir zora xwe didin Melêzyayê û dikin xwe bigehînin Sengeporê. Ji aliyê din japon û îngilîz xwe di Birmanyayê de ji tev didin. Çenkeyşek serekê Çîna nevegirtî eskerên çînî şandine Birmanyayê.

Lê şer nemaze di nivgirava Melêzyayê de germ e. Wer dixuye ko japon di vê qadê de bi temami serdest in û îngilîz xwe didin paş û ber bi Sengeporê dikişin. Japon ji alîki di bejê re tèn ji aliyê din esker derdixînin her du milên nivgiravê û bi vî awayî dikevin paş ordîwa îngilîzî. Û balafirên japonî ji bê etlahî Sengeporê didin ber bimbeyên xwe.

Li 19ê mehê japonan qederê 70 kilometir nizingî li Sengeporê kiri bûn û rîya avtenga Meleqê biri bûn. Li 20ê mehê radyowe Londrê dida zanîn ko hin balafirgehên Melêzyayê ketine destê japonan û japonan ji nû ve esker derêxistine Bêtîmarê 90 mil bakurê Sengeporê.

Îngilîz bi xwe dibêjin ko Sengepor ki-lita bebran di bin xeterê de ye.

Sam 20 Kanûna Paşin 1942. NÊREVAN

Xerabo, Xerabo, weleh û bileh, tu xerab î. Tu bi galigalê, bi gotinê çênabi.

Malê te pir e, ji canê te re edabo!

Qama te kin e, hemberî taximê memikê mi nabo!

Şevê kanûna dirêj in, tu ji ber serê min ranabo!

Belki debara te dibê, ebûra mi di mala bavê mi de nabo!

Xerabo, weleh, tu xerab î,

Tuê ji dinyaê, ji alemê xerablir î.

Tu ji koma pismamê mi çêtir î.

Serê memikê mi, rekena Xwedê, minayi tiriye Çelikê Êliyê Remo, di çax û benga xwe de dikemili.

Serê memikê mi, rekena Xwedê mina Qesrê Pirota, serê Mihela Meşkîna avakirî.

Xerabo, dino, havin e, xweş havin e.

Nanê cehin e û dewê tirşin e.

Serax û binraxa min û xelkê delal ebakî şalin e.

Herçi derdê dila ne di be, bila nebîne!

Tu rabe, ji mi re gwizaneke berbera bîne.

Ezê serê memikê xwe biçipilînim, ji kala re bikim taştê, ji xorta re bikim feravîne.

Bazê dilê min rojîka rojîya sê meha digire, bila êvarê pê fitara xwe bişkênîne.

Xerabo, xerabê dinê, te mika xwe daye bi bizinê,

Te gula xwe daye bi sosinê.

Te berê xwe daye qellê û sêpaê zinê

Ez û xerabê bi tenê şevê nivê şeva li zikaka

biniya mala li hev rûniştin,

Me gilikê xwe pev kirin û gazindê xwe dihiştin,

Kundê şkêra, wawikê ber devê çema li halê min û bejna zirav diponiştin,

Mirikê gorê di mezela, ê go isal hezar û pênc sed sal miri bûn, kefenê xwe li cemcûmê serê xwe gerandin, li ser qebrê xwe rûniştin, Li balê min û bejna zirav diponiştin.

Ez bi te re dost bûm, tu bi mi re dijmin bûyi. Tu li paş xanika li min dikelisti, te derbek bi tîfingê berda mi, ez dikuştim. *quella*
Şevê nivê şeva, te bi destê tola jiina xwe girt, û ez li ber diwara dihiştim.

Xerabo, dîno, mi bihistî tu zewici, te ji xwe re yek dixwestî.

Heke ji mi çêtir be, bila li te helal be, li wi canî, ya na, ezê tu nifira li te nakim. tu dûridest î. *inaccessibile*

Xwedê teala bike, Rebî, goştê canê te bihele, li hewa bimîne komek hestî,
Tu kwir bibî, têkevi ber vi destî.

Xerabo, dîno, tu zewici, te yek anî,
Hege ji min çêtir be, bila li te helal be, li wi canî.

Ya na, Xwedê teala bike, Rebî, li canê te keve derdek, tu nebîni tu dermanî.
Ezê serê sibehê rabim, bi destê te bigirim, te bikişînim wi cebanî.

Xerabo, Xerabo! Xwedê teala bike, Rebi, heçî ji xerabê min re bêje: "Tu xerabo",
Bila karîni û warîna zarokê nêr tu carê di mala wan de nabo!

Bila sed olçek genimê sor li binê beriya Mêrdîne biçîne, li şwîne bila qereziwana reş rabo! *ivrai*

Êmayî, bila kulivê par û pêrar lê rabo!
Bila salekê bine ser bênderê, gêre bike, û bidêre, ew ji jê re bi ka bo,
Kulmek zadê ji wan re safî nabo!

Heçî ji Xerabê mi re bêje: "Tu baş î, tu pir qenc î" Xwedê teala bike, Rebî, kulmek garisê li piştî mala biçîne,
Li şwîne sed olçek genimê sor hilîne;
Bi ofara binî qîza şêxkî, axakî ji xwe re bine;
Zikata matê vê salê bide min û bazê dila, emê pê daweta xwe li dar xinîn.
Min di bazê dila barê xwe bar dike, berê xwe dide aşê mala Hacı Şemdîn e.

Tu li wê newalê timam bigere, tu li heft seriya bigere, tu çavkî di wan de nabîne.

Mi di mirata çapê li arvanê bazê dilê min dixîne,

Heft çap û niva ji arvanê bazê dilê mi hiltîne,
Daweta min û Xerabê bi tenê sala vê salê nêv ci li dar dimîne.

Xerabê mi xeyidî ji gundiya, ji maliya.

Mi di da ser rêka Omeriya,

Minê digo: "Ezê rabim, ban kim heval û hogir û hemşeriya,

Bila herin xelkê delal vegezin bi kêf û eşq û laqirdiya

Bila Xwedê teala biqedîne miradê miradxwaza û dilketiya,

Bila miradê min û Xerabê mi bimîne heya koçerê me vegezin ji deşta Mûşê, rûnî akinciya.

Xerabo, dîno, xerabê xelkê,

Te bejin ziravo, bi terha benikê,

Dilkê min û bejna zirav di hev hebû çî kula go ketiye mala xelkê.

Xerabo, dîno, mala bavê keleşgewra mi li wê çivê li wê ewcê, li wê zikakê, li wê fitlekê

Te meşqazê, meşqetikê, meşordekê,

Heçiyê xortê go bi çavê xwe di û bi dilê xwe zewici, ewê sê roj û sê şevê xwe kuştine ji dinyaê, ji qoce felekê.

Xerabo, dîno bila li te be, li wi dili,

Bila li mala hezar û heft sed bavê te be, li wê sewdanê, li wi aqilî,

Çewa te dev ji mi, kihêla serê tewla berda, tuê li bergîla şîxulê Rîşmiliya û Qîbaliya dihesilî.

Mi ji te re ne go: "Di meha biharê, bergîla li şwîna kihêla metewilî!"

Li xûşka mezin binêr, dî re xûşka biçûk ji xwe re werî.

Lawiko, dîno, ezê çî bikim? Sala vê salê, ez bi mêr im, tu bi jin î.

Kul û kederê te gelek in, şak berdane ser vi dili.

Kul û kedera ji bîra nakim, heya axê meze lan, kêlê di kevirî.

Kul û kederê te: pir bûne, tucar dernakevin ji vi dili.

Xelkê digo : “ Keleşgewra te esmer e û genim-
gwin e.”

Bi xelkê tehl e û bi nevs a mi şêrin e.
Tu rabe, serê xwe di kulek û şibakê qesrê
re biderxine,

Bila sira baê Qerejdaşê li ser şêbiskê te ê
şê xine,

Bi ser henarkê rûkê rastê te vegevine.
Ez dikim herim welatê xerib û xûrbetê, tu
kani ramisanekê bi mi de, ji boşaza qirikê,
ji xanûmanê ger enê,

Bila kederê ramisanê te keçikê li welatê xer-
rib û xûrbetê di dilê mi de nemine.

Wexta Ezrail dakeve rûhê mi bistine,
Wê gavê, bila diwanzde mikweta zêdi heqê
mî li mi xine,

Bila heqê ramisanê keleşgewra mi ji mi hilîne!

Xerabo, Xerabo, Xerabo! Wey li minê, wey
li minê, wey li minê!

Çewa iro hatiye cewaba nexêr e,
Ji mi keçikê re.

Digo : “ Delalê dilê te li welatê xerib û xûr-
betê nexweş e, nexweşekî li ber mirinê.

Ezê ji komê pismama ne wêrim herim sereki
bidimê.

Xwezî ji xêra Xwedê re, ezê bistekekê li te-
nişta Xerabê xwe rûniştama, meyê li hevûdu
helal bikira heqê ramisana, malifeta derdê
diketînê!

Geli gundî û malino, car û cîrano, hûnê bi
qedrê Xwedê kin, mala Xerabê mi ziyareteke
pir evzel e, hûnê bi destê min bigirin û mi
bibinê.

Çi darika di bexçê mala havê mi de bû, ji
gula, ji beybûna xemilandi,
Xerabê mi rahişti ^{perîna} hejkî, lêxistî, timam
diweşandi.

Bê lome be, çewa dostikek mero gelik i be-
dew hebe,

Li çiyakî mîna çiyayê Omeriya be,
Mero dev jê berde, dil pêkeve erebekê, li
binê beriya jêrî, û lêvdeqandî! ^{deqandî}

Xerabo, wile, tu xerabo,
Malê te pir e, ji canê te re edabo!
Tu bi şêxkî diwazde eîmî bo,
Sed werdê te di bêrika mi de bo

Qenyatiya dilê mi bi te nabo!

TRADUCTION

Kharâbo, Kharâbo, tu es vraiment méchant.
Tu ne te laisses pas toucher par mes paroles.
Tes biens sont nombreux, puissent-ils cau-
ser ton tourment!

Tu es petit, tu n'arrives même pas à la parure
d'argent qui couvre mes seins.
Les nuits de Décembre et de Janvier sont
longues, ne quitte pas mon chevet.

Peut-être parviens-tu encore à vivre. Chez
mon père, je ne le puis!

Kharâbo, tu es vraiment méchant.

Tu es pire que ce monde (maudit),
Et pourtant, tu vau mieux que mes cousins!
La pointe de mes seins —pauvrette de Dieu!—
est pareille aux raisins de Tchéléké Aliyé
Ramo (1), lorsqu'ils sont bien mûrs sur le cep.
La pointe de mes seins —pauvrette de Dieu!—
est pareille au Château des Moines, qui do-
mine Mehela Mechkina. (2)

Kharâbo, insensé, c'est l'été, le bel été!
Nous avons du pain d'orge, du petit-lait aigre;
Nous avons, mon bien-aimé et moi, pour
couverture et pour dessous de lit (3), un
manteau de soie.

Puisse qui ne connaît le mal des coeurs, l'igno-
rer pour toujours :

Va me chercher un rasoir de barbier,
Je couperai la pointe de mes seins, j'en ferai
le déjeuner des vieillards, le goûter des garçons.
Le faucon de mon coeur observe trois mois
d'abstinence en plus de Ramadan, qu'il en
mange le soir, pour rompre son jeûne!

Kharâbo, Kharâbo insensé, tu as échangé ta
brebis pour une chèvre,
Ta rose pour un lis. (4)

Tu te précipites vers la mort et le gibet.
Avec mon Kharâbo solitaire, à minuit, j'étais
assise dans la rue, au pied des maisons;
Nous échangeons nos plaintes, laissant tout
reproche.

Les chouettes, perchées sur les pierrailles, les
chacals au bord des rivières baissaient triste-
ment la tête, pleins de pitié pour nous.

Les morts du tombeau, enterrés depuis quinze cents ans avaient enroulé leurs linceuls autour de leur crâne, et s'étaient accroupis sur leurs sépulcres.

Ils baissaient tristement la tête, pleins de pitié pour moi et pour mon ami svelte.

Je t'aimais, tu me détestais comme un ennemi.

Tu m'as guettée, caché derrière les maisons, pour me lâcher un coup de fusil. Tu m'as tuée. Puis, prenant ta maudite femme par la main, tu m'as laissée seule, en pleine nuit.

Kharâbo, insensé, j'ai appris que tu t'es marié, que tu as demandé la main d'une fille. Si elle vaut mieux que moi, que Dieu consente à votre union. Sinon, je ne te maudirai pas davantage : tu m'es inaccessible !

Mais, fasse le Seigneur que ton corps se dissolve, et qu'il ne reste de toi qu'un tas d'ossements exposés en plein vent !

Puisse-tu devenir aveugle et tomber à ma merci !

Kharâbo, insensé, j'ai appris que tu t'es marié, que tu as épousé une fille.

Si elle vaut mieux que moi, que Dieu consente à votre union !

Sinon, fasse le Seigneur que ton corps soit atteint d'un mal sans remède !

Je me lèverai de bon matin pour te trainer par la main jusqu'au cimetière.

Qui dira à mon Kharâbo : " Tu es méchant ! ", Fasse le Seigneur que jamais sa maison ne retentisse aux cris des enfants mâles ;

Qu'il sème cent oltchaks (5) de blé rouge dans la basse plaine de Mardine, qu'il n'en pousse que de l'ivraie,

Et que toutes les sauterelles d'antan s'attaquent au reste ;

Qu'il mette durant un an sa récolte sur l'aire, qu'il batte, qu'il vanne, et n'en tire que de la paille,

Sans une poignée de grain propre !

Mais, qui dira à mon Kharâbo : " Tu es bon. tu es brave ",

Fasse le Seigneur qu'il sème une poignée de mais derrière sa maison,

Et qu'il en pousse cent oltchaks de blé rouge ; Que les grains restant sur l'aire lui suffisent pour demander en mariage la fille d'un chaykh ou d'un agha,

Et qu'il me donne, ainsi qu'au faucon de mon coeur, l'aumône de l'année (6) ! nous en aurons assez pour notre noce.

J'ai vu le faucon de mon coeur charger ses bêtes et aller au moulin des Hadji Chamdin.

— Explore la vallée d'un bout à l'autre, avec ses sept sommets, tu n'y trouveras pas une seule source (7) —

J'ai vu le meunier mesurer la farine du faucon de mon coeur

Et en prélever sept boisseaux et demi (8).

Mes noces avec Kharâbo le solitaire en resteront là pour cette année.

Mon Kharâbo s'est brouillé avec les gens du village et avec ses proches.

Je l'ai vu s'en aller par le chemin des Omeris. Je me suis dit : " Je vais appeler les amis et les voisins,

Qu'ils partent chercher mon bien-aimé à grand liesse.

Que Dieu exauce les vœux des amoureux, Même si la réalisation des miens et de ceux de mon Kharâbo doit attendre jusqu'au moment où nos nomades reviendront de la plaine de Mouch, pour se fixer au sol (9).

Kharâbo insensé et cruel,

Kharâbo à la taille fine comme une jeune pousse de lentisque,

Mon coeur et celui de mon svelte bien-aimé endurent à eux deux toutes les peines du monde.

— La maison du père de ma belle est au tournant de cette ruelle.

O toi dont la démarche est gracieuse comme celle des oies et des canards sauvages, et des perdrix du désert,

Quiconque se marie selon le désir de son coeur, après avoir contemplé celle qu'il aime, soustrait trois jours et trois nuits au monde, au destin.

— Kharâbo, insensé, Malheur à toi, malheur à ton coeur (10) ;

Malheur à la famille de tes dix-sept cente ancetres, malheur à ton amour, malheur à ta raison !

Moi, la jument de race que l'on attache au fond de l'écurie; tu m'as délaissée pour cette rosse des Reehmela et des Qebaliya (11). Ne t'avais-je pas dit qu'au printemps, il ne faut pas attacher les bidets à la place des chevaux pur sang ?

Regarde l'ainée, épouse ensuite la cadette (12). Fol ami, que faire ? Cette année, j'ai un mari, et toi, une femme !

Tu me causes des peines nombreuses, qui me déchirent le coeur.

Je ne pourrai les oublier, jusqu'au (jour où je dormirai dans) la terre du tombeau, (sous) la stèle de pierre.

— Les gens disaient : “ Ta belle est brune et noireude. ”

Amère aux autres, elle m'est douce.

Mets la tête à la lucarne du château,

Laisse la brise du Harabdagh frôler tes boucles blondes et les rabattre sur ta joue droite.

Je vais partir au loin, laisse-moi prendre un baiser au défilé de ta gorge, à ton cou pareil à celui des femmes de ta famille !

O jeune fille, fais qu'une fois en terre étrangère, je ne garde pas au coeur le regret de n'avoir pu t'embrasser.

Et, quand Azrail descendra du ciel, pour chercher mon âme,

Qu'il me donne douze coups de maillet en sus de mon compte (13),

Pour me faire payer le baiser de ma belle !

— Kharâbo, Kharâbo, Kharâbo, malheur à moi, malheur à moi, malheur à moi !

La mauvaise nouvelle vient de me parvenir, Pauvre fille !

On m'a dit : “ Celui que ton coeur aime est malade au loin, malade à mourir. ”

Je n'ose aller le voir par crainte de mes cousins.

Que ne puis-je, par la grâce de Dieu m'asseoir un instant auprès de mon Kharâbo.

Nous nous acquitterions de notre dû de baisers, ce remède au mal d'amour !

Villageois, amis, voisins, pour l'amour de Dieu, la maison de mon Kharâbo est un sanc-

tuaire très saint; il faut me prendre par la main et m'y conduire.

Les arbres du jardin de mon père étaient tous parés de fleurs et de boutons,

Mon Kharâbo a pris une perche et les a gaulés. Je ne lui reproche rien, puisque, quand on a une si belle amie,

Dans une montagne comme celle des Omeris, On la laisse pour s'amouracher d'une bédouine de la basse plaine, aux lèvres fatouées !

Kharâbo, tu es vraiment méchant,

Tu possèdes des biens nombreux, puissent-ils causer ton tourment !

Si tu étais un chaykh instruit des douze sciences,

Et si je portais dans ma poche cent de tes charmes,

Mon coeur n'aurait pas davantage confiance en toi.

NOTES

(1) Village omeri.

(2) Quartier de Mardine.

(3) Binrax : couverture ou tapis que l'on place entre le sol et le matelas sur lequel on dort.

(4) C'est à dire : tu m'as abandonnée pour une autre qui ne me vaut pas.

(5) Un oltehak vaut environ 60 kgs.

(6) L'aumône rituelle que les Musulmans doivent verser chaque année (zekat).

(7) Ce vers doit sans doute s'interpréter comme une malédiction lancée contre le meunier : son moulin ne peut fonctionner sans eau.

(8) Les meuniers kurdes sont payés en nature.

(9) Les Omeris sont de très anciens sédentaires, aussi est-il douteux que les nomades auxquels il est fait allusion ici fassent partie du groupement. Il s'agit, plus vraisemblablement de fractions étrangères venant hiverner sur le territoire de la tribu.

(10) C'est à dire : malheur à toi qui en as aimé une autre.

(11) Les Reehmela et les Qebaliya sont les habitants de deux villages des environs de Mardine. Ils sont assez méprisés par leurs voisins.

(12) Kharâbo n'est sans doute pas content de son mariage : il aurait dû suivre le conseil donné par ce proverbe, et bien examiner la soeur aînée, pour voir ce que deviendrait plus tard la cadette, qu'il se proposait d'épouser.

(13) Suivant la croyance musulmane, l'ange qui descend au tombeau chercher l'âme du défunt frappe ce dernier pour lui faire avouer ses fautes.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdi C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyîşa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re C. A. Bedir-Xan
- 7 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdi Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10 — Xwendina Kurdi Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11 — Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12 — Dersên Şerîetê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13 — Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14 — Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdi Lucy Paule Margueritte û Emir. K. A. Bedir-Xan Paris - 1937
- 15 — Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê. Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolle. Paris - 1937
- 16 — Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê Şîhrên Kurdi Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûri
Sêmehî	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerînendeyê berpirsiyar: Mir Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMAR 39

YÊKSEMB
15 ŞIBAT 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMERO 39

DIMANCHE
15 FEVRIER 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedisên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Dîwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Hêviya me	Salih Bamernî
Sengepor	Hesenê Mistê
Hindik Rindik	Xeberguhêz
Guneh	Qedrican
Çiyayên Silivan	Mihemed Cemil paşa
Serxwebûna mûriyan	Cegerxwîn
Rewşa dinyayê	Nêrevan

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

268 — Iblis we bi belingaziyê ditirsine û şîretên çavtengiyê li we dike. Xuda bi ewî û kerema xwe bext dide we, Xuda zana ye; kerem û comerdiya Xwedê mezin e.

269 — Xwedê ji kîjî re dixwaze ~~ilmê~~ marifetê dide û Xuda bi vê dayî-nê/xeyrekê mezin digehîne wî. Lê bi tenê mirovên bîrewer û eqilmend qedr û bihayê vî ilmî dizanin û pê emel dikin.

270 — Xuda tiştên ko we ji malê xwe di rîya wî de daye an nezra ko we kiriye dizane; kes nikare zaliman ji ezabî bifilitîne.

271 — Heke hon sedeqa xwe aşikare didin çê ye, lê heke hon, ji belengazan re, bi dizî didin hêj çêtir e.

Sedeqa we hin gunehên we hiltîne. Xwedê tiştên ko hon didin an dikin dizane.

272 — Pêxemberê min.... Anîna mirovan ser rîya rastiyê ne wacibê te ye. Xuda her kesê ko dixwaze digihîne rastiyê. Tistên ko hon ji malê xwe didin, xeyra wê ji we re ye.

Hon xeyra her tiştê ko seba xwestina rizaya Xwedê didin bi zêdahî wê bibînin û tu neheqî li we nayê kirin.

273 — Arikariya hewcedaran bikin yên ko di rîya Xuda de, di şer û kuştinê de ne û ni karin dest bi ticaretê bikin, ên nezan wan dewlemend dihesibînin,

ji ber ko ew belengaziya xwe pêş xelkê na kin, lêbelê Pêxemberê min, ji rengê rûyên wan tu wan xweş nas dikî. Ew bi xwestina sedeqeyê xelkê aciz na kin.

Gelî camêrino.... heke hon arikariya wan dikin Xuda pê dizane. Xuda dizane we ji kê re da û ji bona çî da.

274 — Yên ko ji malê xwe, di rîya Xwedê da şev û roj, bi dizî an bi aşikare didin, xeyra Xwedê digehe wan, di roja piştawiyê de ji wan re tîrsa ezêb nîne û ew xemgir nabin.

275 — Yên ko faizê distînin, halê di wan di roja piştawiyê de, gava ji gora xwe radibin, mîna wan in ko Iblis destê xwe da ye wan û ew gêj û dîn bûne.

Ji ber ko wan got: Kirin û firotin mîna standina faizê ye.

Ne were ye... Xuda kirin û firotin helal, lê standina faizê heram kiriye. Lê yê ko bi emrê Xwedê bîrewer dibe û êdî dest ji standina faizê dikişîne, gunehê wî tê ewî kirin û faizên ko wî berî emrê Xwedê standî bû, jê nayê pîrs kirin.

Lê yên ko piştî emrê Xwedê ji nû ve faizê distînin wê bikevin agirî û tê de wê her bimînin.

276 — Xuda keda faizê xira dike û malê ko jê sedeqe tê dayîn digihîne zêdahiyê. Xuda ji kafir û gunehkaran hez nake.

277 — Yên ko bawermend bûne û tiştine qenc pêk anîne, nimêja xwe kirine û zekatê dane sewaba wan li nik Xuda heye.

Xuda wan digihine sewabè.

Ji bo wan di roja piştdawiyè de tirs nîce û ew xemdar na bin.

278 — Geli bawermendino Ji Xuda bitirsin û dev ji standina faizèn mayîn berdin heke we baweriya xwe bi Xwedè aniye.

279 — Heke we dev ji standina faizè bernedaye, bizanin ko hon bi Xuda û bi pêxemberè wi di şerî de ne. Lê heke hon tobedar dibin rêsmalè we ji we re ye. Zilmè me kin da ko zilm ne gihe we

280 — Heke deyndarè we di tengasiyè de ye, li hevîya destfirâhiya wi bimînin û eger hon di heqè xwe diborin ji we re hej bi xêrtir e. Heke we bizaniya

281 — Ji wê rojè bitirsin ko honê bigehin Xudayè xwe. Tê de her kes li gora emelè xwe, li ser heq û edaletè, berpirsiyar dibin û tu neheqî li we na yê kirin.

282 — Geli bawermendino . . . Gava hon deyneki dikin û ji bo vegerandina vi deynî wextekî datinin, divè hon vi binivîsinin, bila katibekî, bi çi awayî hon li ser vegerandina vi deynî li hev hatine, li gora wê binivîse.

Bila yê ko dinivîse, her wekî Xuda jê re da elimandin rast binivîse û xwe ji vè nivisandinè ne de paş.

Deyndar divè ji katib re teqrir bike û ji Xuda bitirse ji deynè xwe tişteki kêm ne ke.

Lê heke deyndar kêmaqil, lal an sefih e û ni kare teqrir bike, bila weliyè wi, ji bo wi, li gora rastiye teqrir bike.

Di vî işî de banî şahidan jî bikin. Şahid divè dido û mër bin, heke dû mër peyda na bin bila merek û du jin bin. Jin divè dido bin da ko heke yekê ji wan ji bîr dike şahida din bikare arikariya wê bike.

HEDÎSEN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÈ LÊ BE

456 — Heft mirov hene ko her kes ji wan bigere ji, Xwedè dev ji wan bernade: yê ko bi dileki pak nimêja xwe dike, yê ko jineke spehi û dewlemend jê hez bike jî, ji tîrsa Xwedè pê re zinayè na ke, yê ko bi dileki pak û rast ji hevalè xwe hez dike, yê ko gava qisûra xelkê dibîne çavè xwe digire, yê ko di dema şerî de tim li pêşiyè ye, yê ko qisûr û gunehên xwe her tîne ber çavè xwe û ji bona xelasiya nêsa xwe dixebite; yê ko xêrxwazî xelkê ye û ariya wan dike.

Gava ji bo şehdetiyè banî şahidan dikin bila ew xwe jê ne din paş.

Deyn piçûk be mezin be tiralî û kêmgiirtiniyè me kin, her, dest bi nivisandina deynî û dema vegerandina wi bikin.

Emrè Xwedè ji adet û daxwazèn we zêdetir li gora edaletè ye û nivisandina deynî li nik Xuda hêja ye, ji ber ko seneda we a deynî gotina şahidan dişidine û işè we pêk ditîne û we ji şik û şibheyè diparêze; meger ko dan û standina we bi malhazirî çêdibe; vè gavè ne nivisandina senedè ji we re ne tu guneh e.

Her hal ko firset ketè destè we di dan û standinè de her banî şahidan bikin. Bila ji katib û şahidan re tu zerer ne gihe; divè ew işè xwe li gora rastî û edaletè pêk binin û hon jî bi wan re li gora rastî û edaletè bimeşin.

Ko zererè we giha katib û şahidan, hon gunehkar dibin.

Ji Xuda bitirsin, hon dibînin ko Xwedè we hîni zaninè dike.

Xwedè her tiştî dizane.

Ji bona Tefsîra Quranê K.K. û li hejmaên 27, 28, 9,2 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37 û 38 an fedkirin.

457 — Ne pir bikin, ne hindik bikin, bi can û bèn bikin.

458 — Yê ko li dinyayê digere û bîrbira zanina dinyayê dibe, mîna mirovek e ko rojî digire.

459 — Mirovên ko ji bona debara feqîr û belengazâ dixebitin, mîna mirovên ko rojên xwe bi girtina rojîyê û şevên xwe bi nimêjê diborin an rîya Xwedê da şer dikin qedr-giran in.

460 — Mirovê xirabtir ew e ko zana ye û neçê ye.

461 — Comerdi^{ye} darek ji bihuştê ye ko şax û guliyên xwe ber ra erdê daye; ye ko destê xwe davêje guliyên wê darê û comerdîyê dike, cihê wî bihuşt e; û çavtengi darek ji dojhê ye û şax û guliyên wê li erdê xwar û marû bûne, ye ko destê xwe davêje guliyên wê darê û çavtengi û serberjêriyê dike mewanê dojhê ye.

462 — Giran bin, giran bin, xulqfireh û baldirêj bin, Xwedê ji giranî û dilbireniyê hez dike, li xwe me kin lez.

463 — Mirov bî xulqfirehiyê digebe miradê xwe; bi ecelê jê mehrûm dimîne.

464 — Mirovên xirabtir ew in ko ji malbateke dewlemend in, her tiştê wan zehf û çak e; paşî radibin henekê xwe bi xelkê dikin û feqîr û belengaza kêmi xwe dibinin.

465 — Mirovê xirab ew e ko zar û zêçên xwe di tengiyê de dihêle.

466 — Mirovê ko xelk ji dest û zîmanê wî ditirsin peyayekî xirab e.

467 — Ji bona mirova, du belayên mezin hene; tirs û çavtengi.

468 — Ibadet û qenciya ko ji bona xapandina xelkê tête kirin, mişriki ye.

469 — Mirov pîr dibin lê, di hejkirina mal û saxiyê de, dilê wan her ciwan dimîne.

470 — Miriyê deyndar di gora xwe de girêdayî ye, ko deynê wî hate dayîn, serbest dibe.

471 — Sedeqa ko bi dizi tête dayîn, xwe-diyê xwe, ji xezeba Xwedê diparêze.

472 — Gava nimêja xwe dikin sola xwe ji pîyê xwe me kin, me bin mîna culiya.

473 — Xewa sibehê dibe manî rîzqê we.

474 — Mirov bindestiya bavê xwe bike qey bindestiya Xwedê kiriye, lê rabûn, li ber Xwedê asêbûn e.

DÎWANA MELÊ

— 13 —

Lew seker cewlan didet bayê sehayê rast û çep Sosin û sinbil bi mestî tèn semayê rast û çep Da ji mîhraba du nûnan secde bit eswed hecer Dil bi mîzan mahi nû ebrû nimayî rast û çep Dil ji bîskan filfilin nû ser dida xala siyah (1) Şehperi zîlfa şepal wî dalê daê rast û çep Alemê wêrani zilfên te ji rengê enberê Çerx û perwazê didin carek li bayî rast û çep Xencer û lîr û teber barîne şibih berq û birûsk Misriyan lamih ji elmasan dida rast û çep Teblîk û eqd û şerab û nitrik û berk û wereq Her bi lîrz û cezbeyên yaqût û taî rast û çep Bişkoyên benda girêbanê ji rengê kewkeban Berq û lîr û şîr ji xurşîdê vedayê rast û çep Kewkeb û qewsî quzeh lûlû (2) li benda heyderî Tèn tewafa zilf û xalên dilribayê rast û çep Dil dixûnit zilf û xalan dem û balayên ji nûn (3) Her bi qanûn mijde da xeybê ji nayê rast û çep Zengiyân qewsên vebestin pêşberê coqa hebeş

475 — Xwarina yeki besî didiwa ye; xwarina didiwa besî çara ye, û a çara besî heşta ye.

476 — Xwarina comerdeki şifa û derman e, a çavtengêki derd û bela ye.

477 — Heke mezin û zana şîreta li xelkê dikin heq û rast e, heke nezan wî îşî dikin, isê bê rê û durûtiyê dikin.

478 — Barê xelkê sivik bikin, giran me kin, nav di wan bidin, xeyreta wan mes-kininin.

479 — Xwedê dev ji xelkê bêbext û levloke berdide û li wan na yê rehmê.

480 — Xwedê pişt û qiwetê dide mirovên ko digehin hev û pev re dixebitin.

481 — Xwedê ji wan xebatkera, hez dike yên ko bi dil û can dixebitin.

482 — West hene ko mirov tê de sebrê bide xwe, mîna agir di mista xwe de, bigire giran e.

483 — Tirs we ji belayê na parêze.

484 — Bawermend bêbextiyê na kin; tu kesî na xapinin, hîlebaziye li kesî na kin, li wada xwe na qulipin û li pê wada xwe derin.

485 — Destê xwe bê rê ma vêjin malê xelkê.

486 — Mirovê ko mêvana na hewîne bêkêr e.

HÈVIYA ME

Ax û afêt me dijwar in;
Brin kûr in, sed hezar in;
Xoşya me welat û war in;
Hemi la dipîşk û mar in;
Welat bê te em ne minin!

Bihušta me kurdistan e;
Şêrê mezin Kamiran e;
Pilingê lat û gelyan e;
Serdarê hemî miran e;
Bo ditna te em yêt din in!

Kurdistanê . tu ya şeng î
Hemi dema ya bê deng î

Da birestin yek bi yek çûn ber liwayê rast û çep
Çingçinga bişkowan awaz û dengê zêrgowan
Sed melaîk guh didin ber vê newayê rast û çep
Lew ji eşqa wî dinalin bazin û berk û wereq
Cezbeya dil min ji remza wan gihayê rast û çep
Zihre û eqda Sireyayê ji şerqê keş-sifin
Leyletilqederê ji meşreb perde daye rast û çep
Zihrerengê mah û xûrşîdê ji bala wî nima
Lew du kewkeb çûne vê ra istîwayê rast û çep
Bête eywanê ji xelwê hûriya qudsî sirîşt
Sed hezaran rûhî qudsî tèn liqayî rast û çep
Ma melayî ez lebi leilabi heywan bit nesib
Qudsiyan ragirtine destê diayê rast û çep.

— 14 —

Nêrgizên şeng di mest in çep û rast
Saqiyan cam di dest in çep û rast
Rast û çep têne (1) ceger sine kulab
Ererên şeng di mest in (2) çep û rast
Tuxî ala ko xuya bin ji ecem
Ereban tîp şikestin çep û rast
Pir bi şerqê û seher westayin
Hindiyên rojperest in çep û rast
Qeyserê rûm li serhadî fireng
Top û zencîr vebestin çep û rast
Her du destên xwe hemaîl şevêkê
Me ji bo yar dixwestin çep û rast
Li Melê sirperiya hûrî - sîfat
Sed melek dest bi dest in çep û rast

FERQÊN NIVIŞTON

— 12 —

(1) Dil ji bîskan filfilin nû fer dida xala siyeh. (2) Îlû û benda heyderî. (3) ji nûr.

— 14 —

(1) dane. (2) dibestin.

Şêrê mezin heta kengî?
Birin dijwar in, xîn pengî.
Hemi gava b'oz û, şîn in.

Gula meznî ji çakiya;
Bijî, bijî; mirê çiya!
Tu baran î, em in giya
Nê neyaran welat kiya
Heta kengî dê ho minin!

Celadet beg li gel te da
Roj in, l'nav esmanê me da
Pişt we dinê kesek ne da
Hindav hemiyê li bin we da
Paşî we, me ne vêt rûnin.

Hin in hîvya Kurdistanê
Roj in radikin taristanê
Bihar in, diben zûvistanê
Ewr in jor da den baranê
Gî divin emê wet binin.

Em sotiyê ditna we ne,
Kuştîyê viyana (1) wey ne
Tu her ser î, em her pêy ne
Xudanê mey hindi hey ne
Bê serbesti em na rûnin.

SALIH BAMERNÎ

(1) viyan - hevîn.

SENGEPOR

Di şêrê Pesifikê de japonan piştî ko li wargehên emêrikanî dane û stola emêrikanî ji bo mîdeki ji riya xwe bi dûr xistine, zora xwe, nemaze dane Sengeporê û di Melêziyayê û di riya behrê re dirêji wê kirine. Sengepor ji bi her awayî hêja ye û jê re kilita behran dibêjin.

Sengepor giravek e, û dikeve nivroyê Melêzyayê û li ber pozê vê nivgiravê û li bakurê girava Simatrayê ye. Simatre ji giravek ji giravên Hindistana holendî ye.

Girava Sengeporê 44 kilomêtir dirêj û 22 kilomêtir pehin e. Ev girava hûr lê hêja û biqîmet ji Londrê, ji payitextê Ingilistanê 13000 milên behrî dûr e. Ji Sengeporê hefa

Londrê û li ser riyên Belra hindi û behrên sor û spi de sê kilitên din hene: Babelmendeb, Siwêş, Cebeltariq. Ev her sê kilit ji di destê Ingilterê de ne

Di girava Sengeporê de 500000 çini, 100000 melêzi û qedere 10000 ewropayi rûdinin. Me ev hejmar ji statistikeke kevin girtine. Dibêjin ko nifûsa giravê iro di ser milyoneki re ye. Mişdarê ewropayian yanî ingiliz û peyayên wan, bivê nevé, di wextê şer de bêtir dibin. Bi wan re wek hindi û ewstralayan, miletine din ji û bi hênceta eskeriyê tene giravê.

Ingilizan ji bo asêkirina Sengeporê gelek pere dane der û ji vê giravê keleheke nestandbar anînepê. Xebata asêkirina giravê he la 14ê Sibata sala 1938 an dom kiriye û 600 milyon freng lê çûve.

Ji birc û barû, şargehên top û mîtral-yozan pê ve, di giravê de ji bo zad û cebirxane û ardiwên avîu depoyine zêrzemînî hatine çekirin. Di wan depoyan de milyonek ton benzîu dikare bête veşartin. Tonek benzîu 50 teneke ne. Li gora vî hesabî mişdarê benzîna ko di wan depoyan diçe 50 milyon teneke ne.

Di dora Sengeporê de giravine hûr wek Bolan û Tikang hene. Ingilizan ew girav ji asê kirine û bilindcihên wan topine giran û her texlit hesincawên cengê êxistine.

Balafirgeheke giravê heye; dibêjin ko di dinyayê de jê meztir û spehîtir tu balafirgeh nîne.

Di bendera Sengeporê de gir û hûr, ji bo her texlit vaporên barkêş û cenkeştîyan tersaneyin hene. Ew vapor heke xesazede bûne di wan terşanan de tamîr dibin û ji nû ve bi kêr tèn.

Pesarekeke (1) Sengeporê heye ko bi tenê ji bo anîna rikin, dep û stûnên wê ên hesinî 38 milyon freng hatiye serf kirin. Li ser pesarekê qedere 60000 peya cih dibin.

HESENÊ MISTÊ

(1) Cihê ko vapor lê pal didin û barê xwe pê dadikin û rewingiyên xwe lê peya dikin.

HINDIK RINDIK

ŞER Û BERAZ — Ma çi işe berazan di şeri de heye. Heta niho herçi misilman in ew dikuştin û ji bela wan xelas dibûn. Herçi filehan ew dikuştin û goştê wan dixwar. Lê di vî şerê xedar û bêeman de beraz bi kêri mirovan tèn û bi wan re tene kuştin.

Herweki şerevani li behrê torpil direşinin û gava vapor li wan dikevin ew diteqin û pê vapor berhewa dibin welê ji û di şerê bejê de ji erdê torpil dikin û gava eskeran erebeyên mitorkiri di wan erdan re derbas dibin ew torpil diteqin û xesarine mezin digihin esker û ereban. Ji lewre gava esker dikevin erdê dijmin keriyek berez didin pêşya xwe û bi vî awayî beraz pê li torpilan dikin wan diteqinin û li şûna mirovan ew dimirin.

TEVNEPIRK — Belê di vî şeri de tevna pirê ji bi kêr têt. Ew tevna ko kebaniyên malê jê aciz in û hero ji quncikên diwarên xwe rêş dikin û tavêjin zibilgehê. Di cenkeştî û balafirên de ji bo ditina armancê û lê nişangirtinê dûrebîn û teleskopin hene. Ji wan aletan re tayine gelek zirav û li gora wê ziraviyê xurtî ji divêt. Wer dixuye ko di vî ziraviyê de ji tayên tevnepirkê xurtir tu ta ninin. Ji lewre van tevnan didin hev û ji wan tayan dûrebîn û teleskopê çêdikin.

GUR Û ŞÛR — Îsal di her derên dinyayê de sermane xurt çêbûne û ji adetê derberf bariye. Zivistan li Bîrxarîstanê ji xurt bû, gund û bajar ji hev qut bûn û di bin berfê de man; gurên birçî bi keriyên daketin dora avahiyan. Zabiteki birxari li dora gundekî de rasli keriki gur hatiye. Guran dirêji wî kir. Bi zabit re çi tîfing çi şejderb hebû. Zabitê mêr û camêr li şûrê xwe xebiti û ji keriyî çar gur kuştin. Gurên mayin revin; lê piştî midekî disan li zabit vegeyriyan. Zabit disan da şûrê xwe lê şûrê wî hew dibiri, ji ber ko xwîn lê cemidi bû û şûr bû bû rotikek. Guran zabit kirin piç û parî. Gava gundi gihastine ser di mextela zabit de ji şûr û çizmeyên wî pê ve tişteq ne ma bû. Guran bi tenê ew ne xwari bûn.

TOP Û COTKARÎ — Herweki nas e, casûsî di şeran de çekeke xurt e. Di betariyeke rûsî de kumandar bala xwe dida û di-

dit ko balafirên elemani zûka cihê wi ke-
şif dikirin û li betariya wi dixistin. Lê ele-
manan bi awakî welê dîhingaftine betariyê ko
kumandar lê ecêbmayî dima. Dawiyê kuman-
dar gote peyayên xwe : « Zarono çavên xwe
vekin divêt dora me de yek hebe ko rêzani-
ya dijmin dike ».

Eskeran bala xwe da. Li nizingî beta-
riyê cotkarek hebû û di bin barana bîmban de
bê tîrs û lîrz cotê xwe dikir. Kirasekî spî li
cotkari hebû. Eskeran çû, cotkari girt û anî.
Cotkari casûseki elemani bû. Kirasekî spî li
xwe kiri bû ji bona ko balafirvanên elemani
di reşahiye de wi zûka bibinin. Cotkari bi
halete xwe şûvine welê radikirin ko ew tev de
işaretin bûn û balafirvanên elemani pê cihên
topên dijmin nas dikirin. Ne hewce ye em bi-
hêjin ko cotkariyê me îşareta dawîn di sêpiyê
de da.

FRENKO Û DELALKE EMÊRIKANI —
Vê paşiyê balafirvanekî kenadi bi navê Vit-
dal bi artisteke emêrikanî — Edit Roge — ze-
wiciye û gava general Frenko dîktetor û se-
rek dewletê Spanyayê bi vê ziwacê hesiyaye
gelek enîrî û li ber xwe ketiye. Ma Frenko
çî ji vê ziwacê ye? Delala emêrikanî Edit
Roge Frenko xapandi bû.

Di şerê Spanyayê de balafirvan Vitdal
di xizmeta soran yanî cîmhûriyetciyan de bû
û şerê eskerên Frenko dikir. Vitdal di şerê
de hêsir ket û bû mehkûmî îdamê. Sibetirê
ewê bihata bi dar ve kirin. Jina Vitdal ji
Frenko re kavezek rêkiri bû û efiwa mêrê
xwe dixwest. Sûretê jinikê ji bi mektûbê ve
bû; jinikeke delal û bedew. Frenko Vitdal
efiw kir û gava şer qediya balafirvan vege-
riya welatê xwe. Edit Roge artisteke emêrika-
nî bû, di Ewropayê de digeriya û piştî îşê
Vitdal deng pê keti bû. Lê ew ne jina Vitdal
bû û ew nas ne dikir ji. Hîle li Frenko kiri
bû û vê paşiyê gava vegeiriya Emêrikê rabû
û Vitdal kir. Frenko ji ber vê fena jînkê
xeyidî lê hew dikari bû Vitdal bi dar ve bike.

XEBERGUHÊZ

GUNEH

Carekê min di kitêbekê de xwendî bû :
« Serhatiyê meriv çiqas kevnar be, di mejiyê
meriv de hewqas şopên kûr dinêle . . . »

Rast jî wisan e; testên ko min di biçû-
kiya xwe de ditine, serhatiyê wê gavê iro
pîr qenc, gelek bi zelalî tîn bîra min . . . Lê
tiştin hene ko dihi, pîr min ditine; an bi-
hîstinc, an jî hatine serê min bi xwe, iro
zû bi zû nayên heşê min . . .

Qey gava meriv zaro be, mejiyê meriv
hêj bêtir nerm û taze ye; jî lewra birok û
serhatiyê meriv bi hêsanî tê de cih digirin û
hêr ko zeman derbas dibe şopên kûr dihêlin . .
Eve, yek jî serhatiyê biçûkî :

Bihar, diqediya. Havinê, nih dest pê
dikir. Êdin herkes jî germa rojê derevîyan;
xwe davêtin bin siha darekê an diwarekî . . .

Piştî xwendinek heşt mehan, dibistana
me jî deriyê xwe li me digirt . . . Ez, bi xwe
pîr kêfxweş bûm; heşt meh xwendin, di nav
wê girigêç û hay û hûyê de, di nav wan diwarên
teng û tari de, ne tenê canê min, rihê min
bi xwe jî bawî bû bû. Dilê min kufik û ziu-
gar girti bû . . .

Gava mamosteyê me mizgîna belavkiri-
na dibistanê ya havinî da me, ne tenê ez,
hemî suxteyên dibistanê mina çiyikên ji qe-
fesê azad dibin, çirevîtik didan xwe, kumên
xwe ber bi ezmanan davêtin û digotin : Her
biji Mamosta ! Her biji Mamosta ! . . . Tenê sê,
çar zarokên tiral digiriyan, di sinifa xwe de
ma bûn, û li ber mamoste û hevalên xwe
rûsar diman : Tîrsa de û bavê wan jî da bû
ser dilê wan, bêhemd jî çavê wan hêstir di-
herikin. Giriye van zarokan hinek kêfa min
kêmtir dikir, dilê min bi halê wan dişewitî . . .

* * *

Piştî girtina dibistanê qederek derbas
bû bû; rind naê bîra min, Xwedê zane me-
hek an meh û nîvek. Ez û çend hevalê xwe
ji ser zinarekî derbasî ser latekê dibûn, kaş
bi kaş, newal bi newal li hêlinê çûkan dige-
riyan; bi saetan ve bi dû çelikê wan ên
nihîrî diketin; me ew digirtin, ew heywanê
bê zar û zîman heta di nav pepikê me de
bimirana, me bi wan dilistin . . .

Em, carina serqot, carina ji pèxwas digeriyan û ji vi halê xwe bêtir şa dibûn. Kum û sol û cilê me ji me re teng dihatin, bi her hawayî me dixwest em serbest bin...

Çiqas car histiriyê kaşan lingên me diqelaşt, û kelemên dar û deviyên lingên me xwîn dikirin. Disa ne xema me bû. Haya me ji me tune bû; lisk, serbesti, azadi em sermest û serxweş dikirin... Çend caran me ji dê û bavê xwe gotinên tal dibihistin, disa me guh ne dida wan...

Piştî heşt meh xwendin û ew jiyîna zindanî, sê çar mehên havinê serbesti para me bû heqê kesî tune bû me ji vê azadiyê bê par bike.

Rojekê min û sê çar hevalan me gotina xwe kirin yek: emê biçûna Şikefta Bixêrê, nêçira çêlkewan... Şikeft ji gundê me bi sê çar saetan dût bû. Ji ber germa havinê kewan teva çêlikên xwe, xwe davêlin bin siha vê şikeftê. Di şikeftê de kaniyek ji hebû. Lê şikeft ne xalî bû; cihê pirebok, cin û periyên bû. Heta min ji pirika xwe carekê bihist ko Şikefta Bixêrê payitextê padişahê cin û periyên e, kes ne wêrî bû here hundirê vê şikeftê Heta peyayên mezin bi xwe ji taqet ne dikirin. Lê zarotî, ji bona nêçira çêlkewan, ne cin li ber çavê me xuya bûn ne perî... Ji xwe me dixwest cara ewilî em vê mêraniyê nişan bidin; di şikefta cin û periyên de nêçira çêlkewan bikin.

Reşo û Remo li ber derî man, ez û Cemo ji ketin hundirê şikeftê; ha li vir, halî wir me sê çar çêlkew girtin. Ew pir biçûk bûn, nikarî bûn bîrîyan. Di wê gavê de dinya bi genc û xezinê xwe ve bidana me, em hewqas kêfxweş û dilgeş ne dibûn. Lê em hebekî westiyên; li ber derê şikeftê darek tûê hebû, em li bin siha wê rûniştin, me him xwe rehet dikir, him ji em bi nêçirên xwe şa dibûn... Hingî Cemo ti bû bû; dixwest here hundirê şikeftê avê vexwe, lê bitenê ne wêrî bû. Min dizanî bû li xwe danîne ji kesî re bêje: bi min re were hundirê şikeftê, ez ne wêrim bi tenê herim. Min, hêgûman dizanî bû ewê bi tenê here... Di wê gavê de şeytaniyek hate bira min. Min xwest ko mêraniya Cemo biceribinim. Min xwe ji wan vedizî û ketim hundirê şikeftê. Ne Cemo ne ji tu hevalan çnyîna min a şikeftê ne di-

tin. Min di quncikekê de xwe veşart. Min dit Cemo hêdi hêdi, bi tirs lingê xwe davêje û lê. Şikeft tari bû, hêj av venexwari bû, gava nêziki min bû, ji nişka ve, bi dengekî bilind min go: pix... pix!

Heyhat!... Cemo, di dilê xwe de got qey cin e, bi tirseke mezin veciniqî û ket erdê; dev û diranê wi ketin hev. Çiqas min deng lê kir qet li min venegerand. Bi tenê çend caran çavê xwe vekir û bi tirs li min nêrî. Çavê wi ê kesk di nav tariya şikeftê de mîna du cinciqan diçirîsin... Hingê min fam kir ko min qebahetek, an hêj bêtir, gunehekî mezin kir. Ez çûm cem hevalan û min ji wan re got: werin bê çî li Cemo hatiye?

Em her sê çûn cem wi, çiqas me kir ne kir me nikarî bû ew ji cihê wi bilivanda. Ji xwe em giş zarok bûn, em her sê çar ji, heft heşt salî bûn... Hingê dengê bilûrekê ji dût ve hezin hezin dihat. Me dizanî bû xwediyê vê bilûrê şivanek e. Reşo û Remo li ber Cemo man, min xwe li dengê bilûrê girt. Piştî qederekê min xwe gihand şivên û min serheliya me ji wi re got. Şivan, ji dût ve, merivê Cemo dihat; pezê xwe sipart hevaleki xwe û bi min re hat şikeftê; Cemo li piştî xwe kir û em bi hev re vegehiyan gund. Hêj zimanê Cemo ne digeriya, min ji ji fediyên, qebaheta xwe vedîşart, heta min ji hevalên xwe re ji rastî ne digot.

Em çawan vedigeriyan gund? Dê û bavê Cemo ewê ji me re çî bigotina. Meê ji dê û bavê xwe re bigota çî?! Çar ne çar em diçûn.

Çiroka me zû li nav gund belav bû. Bavê min, di mal de ez heps kirim. Min bihist ko hevalên min ji mîna min heps kirine. Hêj ji zimanê Cemo venebû bû. Her kesî digot: Ciniyê wi şeytanî ye, ne rehmani ye û gişan, ji dawiya Cemo ditirsiyan, tenê Şêx Sedeqe...

Şêx Sedeqe, bi cin û periyên dizanî bû. Ev kalê rîsipî ko zeman piştî wî xwar kiri bû, bi nav û deng bû... Eslê wî yan ji Mekê bû yan ji Medinê... Min bihist ko Şêx, ji bavê Cemo re gotiye. «Heke tu deh zêran (pênc pêşin, pênc paşin) bidî min ezê kurê te rehet bikim...» Bavê Cemo ji qail bû bû û goti bû «Tu kurê min rehet bike mal û milkê min giş ji te re pêşkêş in...»

Ëdin her kesî hêvi dikir ko şêx ewê Cemo rehet bike... Tenê min bawer ne dikir. Min derd û êşa Cemo ji Şêx bêtir û çêlir zani bû...

Gava cemo birin cem şêx, şêx ez ji xwestim nik xwe, û ji min çend pîrs kirin: «Wexta ko Cemo çû şikeftê, cihê ko lê keti bû xwar, û çiqas neziki qoziya çepê bû, çiqas dûri qoziya rastê bû??» û bi kîlêba xwe dinêri û bi qelesa xwe a qijoti li ser kaxetekê çend xêz û nixtik çêdikir û serê xwe dihejand û digot: «Min fam kir... Min nas kir kîjan cin e... ev cineki şeytani ye, jê re dibêjin: polotox...»

Paşê li ser neynûkên dest û lingê Cemo bi qelesa xwe tiştin nivisand û got «Min cini di laşê wî de heps kir, heta ez wî ne kujim, bera nadim, ka ji min re destek şivê ter binin».

Xulamê wî Dilo, gurzek şivê hinarê jê re anin û bi lingê Cemo girt û bilind kir, şêxê wî ji, şiv bi şiv di lingê wî zarokê reben dişikand... Cemoyê ko heta wê gavê zimanê wî ne digeriya qirîna wî diçû ezmanan. Lê şêx digot «ev ne dengê Cemo ye, hêj zimanê wî girêdayi ye û dest bi lêxistina xwe dikir û digot: Efrît... şeytan... ma tu ji destê min bi kû da birevi» û bi zimanê cinan çend pîrs li ser dikirin: têmatim... tenatin... şin... şin...

Xwin ji bin lingê reben diheriki, gava her darek li bin lingên reben diket, tirên birînskê li dilê min dixist... Min nikari bû rasti bigota. Ew roj ne bû êvar, Cemoyê reben ji ber darên wî zalimê xedar mir.

* * *

Ev bûn bist, bist û çend sal... ev çirok li serê min qewimiye. Hêj ji bira min ne çûye. Ji min re bûye derdek, di hundirê min de bûye girêkek, di dilê min de bûye birînek... birîneke pir kûr. Sal bi sal nêma û kêma wê bêtir, êşa wê zêdetir dibe. Giyanê min ji ber diheje... Gelek caran, Cemo di xewna xwe de dibinim; li hember min melûl melûl disekine û bi gili û gazin ji min re dibêje. bêbext... bêbext!

A-Ziwan : 28-1-942 QEDRÎCAN

ÇIYAYÊN SILIVAN

Çiyayê Silivan, Çiyaki bi dar û ay e. Darên çiyê ji mêj ve ji sêv, ji şeqoq, ji hejir, bi gwiz û bi dêli ve xemilandi ne.

Ev darên ha giş bê xwedî ne. Xelkên vi çiyayî bi serbestî jê dixwin. Dar û deviyên vi çiyayî gelek mezin in.

Çiyayê Elbatê bi timamî bi darên hêjiran xemilandi ye. Dirêjahiya wî çiyayî 30 û pehniya wî 25 kilomêtir heye.

Satarê tu kesî tê de nine. Di ser rîya Erqenîsê geliyê gûza heye; di vi geliyê de bi hezaran û bi sed hezaran darên gwizan hene.

Di vi geliyê de ji satarê tu kesî nine.

Ev çiya ko kela Mèreniyê li ser e, teji darên sêv û şeqoq e û bi dêliya xemilandi ye. Di wî çiyayî de, du kaniyên mezin bi kuleteynan hene. Ev her du kanî seyrangehê xelkên Narikê ne.

Di Narikê de nîzikahi ve sih gund hene.

Ev gond cihê cihê giş bi navdeşt û çiya, bi av û bi aş e. Şewil hene ko tê de hevde û hejde aş digerin Rûniştimanên gundan hind jê pêncsed mal, hindekî ji sed mal hene.

Havîn û pehiza vi çiyayî gelek şirin û hênik e. Navdeştên vi çiyayî giş dehl, rez û bi darên fêki teji ne. Ev erdê ha yê navdeşt bi satar in.

Hêja bûna vi çiyayî nemaze ev e ko tê de kana kevirên aşan peyda dibin.

Divê neye ji bir kirin ko aşên Kurdistanê kevirên xwe ji kana vi çiyayî tinin.

Di kurdîstana me de li deştê Şor û Deqnat, li çiyê Hêlda û Boşat bi nav û deng in. Şor û Deqnat di deşta Silivan de ev cih in ko ji qûtara çiyê avên bist, sih aşî bi hev re û bi carekê ji kanikê dertê ser rüyê erdê.

Hêlda û Boşat berberê hev û her yek ser zinareki yekperçe du qesrên mezin in.

Di navbeyna wan de deşta Narikê heye. Di ser vê deştê û bi her du qesran û gundên di wan re, çiyayê Elbatê û çiyayê Fişatê bilind dibin.

Ji xwe deşta Narikê ne deşteke dorberedayi ye, ew di navbeyna çar zinarên bilind û dirêj de ye, ew zinarên he mîna bi şûr hati-ne birandin yekperçe ne.

kariyê bikin û riyên Bûrmê û Hindistanê midafehe bikin.

Ji milê din japonan li 23ê Kanûna paşin esker derêxistine giravên Selmon, Gma-Nû, Irlanda-Nû û Britanya-Nû, tev de mistemlikeyên taca ingilizi. Şer di wan giravan de ji dom dike.

ŞERÊ LIBYAYÊ—Herwekî xwendevanên me dizanin li 18ê Çiriya paşin 1941 şerê Libyayê ji nû ve dest pê kiri bû û ingilizan berda bû talyan û elemanan û ew ji Libyayê derêxisti bûn û heta bi tixûbên Trablîsêrbê ajoti bûn. Ber bi dawiya meha Kanûna Paşin 1942 ingiliz gihaştî bûn Egêdabyayê û keti bûn ê. Romel eskerên xwe ji Egêdabyayê heta bi şeş kilometri wê ve kişandi bû û berê xwe da bû Trablîsêrbê.

Di vê navê de balafirên talyan û elemani li rojê 10-12 caran li girava Maltê dixist. Dihate bira mirov ko dilê elemanan heye bi peraşûtan esker daxinin Maltê. Lê ev tişt çênebû. Wer dixuye ko jê mexsed melisandina stola ingilizi bû. Da ko rîya behrê ji wan re yanî ji talyan û elemanan re serbest bimîne û tê re ji xwe çek, esker û cebirxanê binin. Balafirên ingilizi di behra spi de hin ji vaporên ko ev tişt diguhastin bin av dikirin. Lê bivê nevé hinên diu derbas dibûn.

Li 25ê Kanûna Paşin 1941 ji nişkekê ve wezîyet di Libyayê de guhêrî û eskerê Romel yê ko berê xwe da bû Trablîsêrbê li neyarê xwe zivîrî. Eleman û talyan ji midafehê derbasi êrişê bûne. Ingilizan xwe dane paş. Eskerên Romel li pey hev Egêdabye, Bingazi û Derne vegirtin û li 6ê vê Sibate gihaştine dora Xezalê û li wê derê sekinîne. Xezale dikeve 60 kilomêtir roavayê Tobriqê. Niho şer di dora Xezalê û di navbera pêşdaran de dom dike; şerê sivik. Lê bivê nevé ev şer bi êrişê yekî ji her du şerevanan wê xurt bibe.

ŞERÊ ÛRIS — Êrişê ûrisan di dirêjahiya eniyê de dom dike. Eleman dikin li ser xetekê bisekinin û li hêviya Biharê bimiun. Lê ûris naxwazin vê firsendê bidin neyarên xwe û tim û tim dirêji wan dikin. Li gora danezanên rûsî piştî ko ûrisan Mojayesk bi şûn de vegerand êdi Mosko ji her talûkê bi dûr ketiye. Ûrisan piştî ko eleman ji dora Moskoyê bi dûr xistine niho dikin mihaseza Leningradê vekin. Ji bona vê yekê ji ûris di

navbera gola Îlmen û Smolenskê de rabûne hicûmê û xetên elemanan di vê mintiqê de qul kirine û niho dikin vê qulê fireh bikin û bikevin paşiya eskerên elemani yên ko li Leningradê çarnîkar hatine. Ji milê din ûris gelek zorê didin Xerkovê. Xerkov di Okranayê de merkezeke sinalî û gelek bi ehemiyet e. Li gora nûçeyên radyowa Moskoyê ûrisan qedere deh kilomêtiran nizingi li bajaran kirine; û heye ko Xerkov di van rojan de bikeve destê ûrisan.

ÇIN Û MAÇIN — Ev çar sal û tiştêk e ko japon şerê Çinê dike û hêj zora wê ne birîye. Belê japonan birekî Çinê, nemazê peravên wê vegirtine. Lê Çin mîna welatê Ûris Kîşwerekî mezin û bê pîvan e, xelkê wê ji boş e. Çin li gora Japonyayê welatekî bişûndemayî ye. Lê herçi neyarên japonan hene ji destpêka sefera Çinê ve arikariya Çin û Maçinê dikin. Piştî ko japon dirêji Emêrikê û Ingilîterê kir ev her du dewletên mezin bi çar destan bi Çinê girtine û dikin bi her amayî arikariya wê bikin da ko Çin bikare li pêşiya japonan bisekine û şerê wan bike. Di şerê Pesifikê de herwekî Emêrike kaniya çek û posatan e; di vî şerî de Çin ji ji hevalbendan re wê bibe kaniya mirovan, kaniya şerevaniyan.

Çin û Maçin iro bûye du dir. Birê vegirti û birê nevegirti. Di birê vegirti de japonan hikûmetek danî û ew hikûmet bitenê ji ya japonan dike. Herçi birê nevegirti tê de hikûmeteke din heye û serekê vê hikûmetê merêşal Çenkeyşek e. Ya ko şerê japonan dike ev hikûmet, yanî hikûmeta Çenkeyşek e.

Herwekî me li jor got iro Çenkeyşek li Hindistanê ye û bi jeneral Wêvel û ferman-darên ingilizi ên din dide distine û eskerên çini hin bi hin tèn Birmanyayê. Wer dixuye ko emêrikani û ingilizi hêviyeke nezin di Çenkeyşek de heye. Ji xwe midafeha Birmanyayê midafeha Çinê bi xwe ye; ji ber ko Çin di vê rê re xwe digehîne behrê. Heke ev rê kete destê japonan halê Çinê wê zehmet bibe.

Şam : 10 Sibat 1942 NÊREVAN

REWŞA DINYAYÊ

NITQA ÇORÇIL — Pişti ko Mister Çorçil ji Emèrikê vegeriya di welatê ingilizan de li ser halê şer, nemaze li ser şerê rohelatê dūr, kurt û pist zêde bû bûn. Rojnaman digot ko serekwezir Mister Çorçil di pêşberê Meclisê de wê xeber bide û ji meclis û millet re rewşa siyasi û eskerî wê bide zanin.

Dêdiro, li 26ê Kanûna paşin, Mister Çorçil di pêşberê meclisê de xeber da û bi vê xeberdanê mizakerêk vebû û ew sê rojan dom kir. Serekwezirê ingilizan di nitqa xwe de nemaze tiştên jêrin gotine:

Berî her tiştî divêt meclis û millet bizanin ko di parastina azahi û heqê mirovan de êdi Ingiltere ne bi tenê ye. Ingiltere yek ji bist û şeş dewletan e ko ev bar hilanîne û kirine piştî xwe.

Çorçil qala Hes kiriye û gotiye ko Hes hati bû Ingilterê ji bo mizakera aşiyê. Lê aşike welê ko şertên wê Hitler wê bivekitanda, yani bi emir bigota. Ev aşî ji piştî êxistina hikûmeta Çorçil wê bihata mizakere kirin.

Herçi şerê Libyayê serekwezir gotiye ko general Romel, xwe pêk tani û dikir dirêji deşta Nil bike. General Oçinlêk, fermandarê qewetên imperatoriya britani rê ne da wi û planên Romel ji hev de xistine û ew tevî hev kirine. Me Libye ji nû ve vegirt û heke me nikari bû qewetên dijmin bi temami edim bikin me du seyekên wê qewetê qeland. Belê di vî şerî de me ji dijmin 36500 hêsir standine; ji wan 10600 kes eleman in. Kuştî û birîndarên elemanan 11500 peya ne. Herçi talyan in wan ji 13000 peya ji dest dane. Me 1852 balafirên dijmin xistine erdê û 386 tangên wî xerab kirine. Di Libyayê de şerêkî nû pêk ve têt; ji ber ko ji dijmin re piştmerîne nû hatine.

Mister Çorçil ji ehemiyeta zefera Libyayê peyiviye û gotiye ko di saya vê zefere de Qevqas û welatên rohelatê nizing hatine xelas kirin. Serekwezir şexaliya xwe pêş ve biriyê û gotiye: Em iro pêşiya xwe ji berê çêtir û ronaktir dibinin û ji her wextî bêtir ewle ne ko zefer wê bikeve destê me.

Belê rewşa me di rohelatê dur de ne pir e geş e. Ji lewra me bi japonan midarê

dikir; heta roja ko me zani ko êdi Emèrike ji we bikeve şer. Îro Britanyê piştî xwe daye vi hevalbendê xurt û xwe bi wî girtiye.

Hin dibêjin ko me qewetên xwe weke xwe belav ne kirine û qewetê kafi ne rênêkirine Sengeporê Heke me gelek esker bişanda Sengeporê meê deşta Nil bixista talûkê û eskerên ko biçawan Sengeporê wê tede bi mehan û salan ve bêkar û emel bimana.

Îro ji rohelatê dūr xebere neqene tèn. Heye ko di ayendê de nûçeyên ji van xirabtir ji bigelîne me.

Gava di Etlantikê de min Rûzwelt dit me li ser ketîna Emèrikê şer ji xeber da. Herçend wext diborî, ewçend em ewle dibûn ko heke japonan dirêji me kir em ne bi tenê ne, piştmerîne me hene.

Divêt bête birê ko stola emèrikani di Hewayê de bû. Ji lewre me mimkin ne didit û ne diket serê me ko japon ev stola xurt û mezin li ser bask û li paş xwe bihile û li Sengepor û Melêzyayê xe. Digel vê hindê me zirehpoşa mezin « Prins of Wels » şande Sengeporê û me Sengepor û Honkong ewçend xurt kir ko bikarin mideki dirêj xwe ji êrişî dijmin biparêzin.

Li 7ê Kanûna-pêşin ^{rojbendane} gava nîminendeyên niponî li Weşingtonê digel yên emèrikaniyan mizakere dikirin japonan ji nişkekê ve bi ser me û bi ser emèrikaniyan de girt. Japonan di Pesifikê de bi miweqetî be ji stola emèrikani ji kar êxistine û xesarine mezin gilhandine stola me. Ji bona iro di Pesifikê de, serdestiya behrê ji destê her du dewletên behrê ên mezin, Ingilterê û Emèrikê, ketiye destê japonan. Gelo ev serdestî wê çiqasî dom bike? Ewê hinde dom bike ko di wê midetê de japon de bikarin di Pesifikê de hin mistemlekeyên hevalbendan bixin destên xwe. Bêşik japon di vê midetê de û di wî erdê fireh û bêpivan de serdestiya hewan ji wê bexê destê xwe û derêxistina wi ji wan deran wê hibe işekî zehmet.

Ji xerabkirina Japonyayê re wextekî dirêj û bihneke fireh divêtin. Belê mirov dikare bi hezaran peyan bişîne wan qadên şer ên dūr. Lê hetanî ko serdestî di destê japonan de ye ew peyan nikarin bi kêrî tu tiştî bîn bilî ko bibin qurbana gule û berikên dijmin. Min got ko hetanî ko serdestî di destê

japonan de ye Lê rojekê ev serdesti, serdestiya behir û ezmanan ji destê japonan wê bikeve destên me.

Herçi şerê Sengeporê ye ez naxwazim di vê habetê de tu kehanetê bikim. Lê ewçend dikarim bibêjim ko erdê Sengeporê host bi bost dê bête midafehe kirin. Ji bo rêkirina qewetine nû rohelatê dîr me her tevdirên gerek ditine. Di nizing de honê berên van tevdiran bibînin.

Mister Çorçil di vê navê de qala Ewstralayê ji kir û got: Heke eskerên ewstralayê yên ko îro di qadên şer ên tével de ne dil kirine ko vegehin Ewstralayê û rast bi rast welatê xwe midafehe bikin em manî vegehan wan nabin.

Herçi şerê ûris, Mister Çorçil pişti ko pesnê eskerên rûsî daye gotiye: Emê bi her awayî arikariya ordiya ûris a qehreman dikin. Tiştên ko Stalin ji me xwesti bûn me ew hemî jê re rêkirine. Heye ko ji ber nexweşiya hewayê rêkirina hin tiştan bi derengi ketiye Lê di Sibate de emê tiştên derengmayî ji bigehinin ûrisan.

Çorçil di dawiyê de got: Bi hatina Zivistanê emê bikarin qewetên xwe ji nû ve kar bikin û pêk ve binin. Û qet nebit, ji bona niho Iraq, Sûriye, Felestîn, Iran, Qevqas û birên petrolê dîri talûkê ne. Ji roja ko hikûmeta Vişiyê em terikandine tucaran hal û rewşa me weke îro pêkhatî ne bûye. Bi fêdakarinê mezin di van du salan de em di nû de mane û ne xeriqîne.

Hinan digot divêt em esker derînin bêja Ewropayê û di erdê Frensê û Holendê de şerê elemanan bikin. Niho ez didim eqlê xwe û dibînim ko heke me ji ya wan bikira emê bi temami xerab û edim biwan. Ji niho û pê de di hilgirtina barê dijminan de imperatoriya britani ne bi tena xwe ye; Emêrike bi me re ye.

Mister Çorçil di dawiya mizakera ko sê rojan ajot ewlehiya meclisê xwest Lebatên hazir, ji yekî pê ve, tev de dengên xwe dane hikûmeta Çorçil.

ŞERÊ PESÎFİKÊ — Şerê vê eniyê bi xurtiya xwe a berê û bi serdestiya japonan dom dike. Emêrikani di giravên Filipînê de bi mêranî şer dikin û li ber xwe didin. Japonan ew girav hêj bi temami venegirtine.

Qewetên emêrikani di van giravan de hindik in û tu piştîmêr ji wan re nayin Lê wer dixuye ko fermanerê wan genêral Ertûr mêreki qenc û şerevaneki serdeste ye û dilê wi heye bi qewetên xwe ên hindik heta dawiyê şerê japonan bike û erdê Filipînê host bi bost midafehe bike. Herweki stranê gotiye: Bihustê lawê beva bi lire be Mêrê xerab ji mêrê çê bi şade be.

Di erdê holendiyan, yanî di Hindistana holendi de ji tevgera japonan di van rojan de xurt bûye. Japonan ji çar giravên vê Hindistanê ên bingehin dido, yanî Bornêo û Selebîs hesêb vegertine. Li Bornêoyê birine petrolê en hêja hena. Lê holendiyan beriya ko terka giravê bidin ew bir şewitandine. Di Bornêoyê de erdê ingilizan ji heye. Berê yê elmanan ji hebû.

Japon niho zora xwe didin her du giravên din, Cave û Simatrayê. Balafirên japonî her û her li wargêhên van giravan ên behrî û hewayî didin.

Herçi qada ingilizan, herweki Mister Çorçil gotiye weziyet tê de ne ewçand baş e. Japonan pişti ko Melêzye safi kir û erdê vê nivgiravê an mingiravê vegirt topine mezin anine pêşberê girava Sengeporê û dest bi lêxistina vê keleha asê kir. Girava Sengeporê gelek nizingî beja Melêzyayê ye. Japonan qedere çar rojan bi top û halafirên li balafirgeh û istihkamên Sengeporê dane û li 9ê Sibate, di tariya şevê de lingên eskerên japonî di axa Sengeporê de erd girt û japonan di peravê de çend kozik xistine destên xwe û dirêji xetên ingilizi kirine. Danezana ingilizi dibêje ko şerine no di navbera japon û ingilizan de çêdibe.

Disan li gora danezanên ingilizi, ingiliz di Birmanyayê de ji xwe dane paş û japonî ber bi pêş çûne. Japonî dikin Rengûnê—payitextê Birmanyayê—bêxin destên xwe. Rengûn benderek e û li serê rîya Bûrmayêye; rîya ko diçe Çina nevegirtî. Ev rê gelek bi ehemiyet e; ji ber ko çek û cebirxane yên ko Çenkeysek pê şerê japonan dike jê re di vê rê re tene şandin.

General Wêvel çû bû ziyareta Çenkeysek. Vê paşiyê Çenkeysek ji hate Hindistanê. Ji xwe eskerên çini hati bûn Birmanyayê û hin ji tèn. Yanî çini digel ingilizan dikin hev-

Dirêjahiya wan a bakur û nîroyî panzde;
a rohelat û roavayi neh kilomêlir in

Ji çiyayê Fîşatê û ji yê Elbatê avên
kaniyan datên û di ser wan zinaran ve gelek
ciyan de dişindilîn erdê.

Di hundirê deşta Narikê de gundeki
kevn û romani heye ko jê re Bakûs dibêjin
û li gora golîna xelkê gava yewnanî jê der-
bas bûn navê vê deştê danîne bihuşt.

Di zinarên ko dora deşta Narikê di-
girin şikeftine destkolayi hene û di wan
şikeftan de avahiyên ko xelkê berê ji xwe re
çêkiri bûn, mina xanî, dikan bi pêpelingên
xwe ve hêj iro têne dilin û li çêkirina wan
mîrov ecêbmayî dimine.

Pehîzê ji axa û mala wî pê ve xelkê
vî çiyayî bi hev re diçin Erqenîsê, lê arman-
can datînin, xort armancan dihingêvin, segma-
nên vî çiyayî roja Erqenîsê têne nas kirin.
Her gund bi tevalî wek malek tên Erqenîsê.

Ew nan û pezê xwe bi xwe re tinin, her
gund cihê, cihê bi hev re dixwin.

Ava Erqenîsê ji zinareki dertê dikeve
nav tehteki yekperçe, bi du sed gavi dimeşe,
piştê dikeve kuleteyna piçûk û ji vê ji der-
tê digehe kuleteyna mezin, ev kuleteyn bi
xox û xiyar û bi tiri tete teji kirin.

Ava Erqenîsê hevqas sar e ko ev fêki
tê de diterikin. Temami xelkê Erqenîsê bi
serbestî û bi tevayî jê dixwin.

Ev xelk sê roj û sê şevan li vê dimî-
nin û roja çaran axayê Silivan bi tevî zaro û
xatûna xwe ve têne Erqenîsê.

Xelk diçin pêşiya Axê û bi şahî gelek
tîfinga berdidin. Axa bi malbat û zaro-
yên xwe ve lê serê kaniyê û xelk dest bi
govend û şûr û mirtalan dikin û govandê
digerinin.

Êvarê xelk xatir ji axayê xwe dixwazin
û her kes diçe ser kar û şîxlê xwe bes ser-
bendê malbatan li vir, li cem axê diminin.

Axa heft rojan bi tevî serbendan li ser
Erqenîsê disekine, xwarin û vexwarina wî ji
gundê çiyayê Narikê ji ber xwe ve jê re tê;
axa lê mehvanê eşira xwe ye.

Di nav wan heft rojan de axayê Silivan
bi tevî maqûl û serbendên xwe ve bi roj
bi nêçirê û bi şeva tava heyvê de, bi goven-
dan mijûl dibe.

Piştî heft rojan Xatûna Axê maqûlên

SERXWEBÛNA MÛRIYAN

Hero şêrê Sileyman	Diçû şehre mûristan
Ewî şêrê neynûk-kuj	Bajar li wan dikir doj
Bi vî kari dexl û dan	Ji wan distand bi talan
Gavil hiştin şehre û sük	Kuştin zar û zêrç û bûk
Li wan çawa bû hawar	Li ser hev bûn kero bar
Ne aña man ne ji beg	Teva şêwra xwe kir yek
Tev de rabûn yekî jir	Ji bo xwe re kirin mîr
Dane hevdi soz û bext	Jê re anîn tac û text
Hemî çûn ber derê wî	Sûnda wan bû serê wî
Tevan çepkên xwe kutan	Biji biji mûristan.
Mîrê wekî Iskender	Ji eywanê hate der
Ewî mîrê dilovan	Bi serbestî gote wan
Ez dixwazim ziv û zêr	Da ez herim gilyê şêr
Ziv û zêr û dil û can	Dan ê çû cem Sileyman
Bi wan lingên xwe ên hûr	Berê xwe da riya dîr
Belê nûrê qubd û jir	Dane cem xwe çend wezir
Geh firin û geh meşin	Ta gihane Filistin
Xelkên bajêr hûr û gir	Karê xwe wan sivik kir
Xwas û peya hemî çûn	Pêrgî mîrê mezin bûn
Xweş xweş hatin gote wan	Li eywanê bû mêvan
Her dû mîran şev û ro	Pev re kirin guft û go
Go ey şahê ser bi zêr	Ez hatime gilyê şêr
Divêt wî daleqênî	Tola me jê bistênî
Sileymanê keyseihû	Pirsek ne xweş day rû
Go ez mûki dûvê şêr	Nadim bi sed hezar mêr
Mîr rabû ser lingê xwe	Lê vegeand dengê xwe
Go j'niha û çarê dî	Binêr çî tê serê wî
Sileyman jî ne bû tirs	Ne kir serê xwe ev pîrs
Mîr nivîsî yek ferman	Şand welatê mûristan
Li kû hon şêr bibênin	Çavên wî zû derênin
Şêrê mezin pîr qelew	Ji êvar de kete xew
Mûrî rabûn weke mêr	Kelîn poz û guhên şêr
Şêrê sar ê qerbelek	Nava rojê bû kelek
Hudhud gote Sileyman	Ka ew şêrê dergevan
Kurê Dawûd pê kenî	Hudhud got-ê ez benî
Ew şêrê pîr hinermend	Îro sê ro bûye zend
Mari tev de bûne yek	Kuştin şêrê çavbelek
Arîkarî yekîti	Mûrî kirin rûsipî
Ta ko kurd û Kurdistan	Nebin weke mûristan
Ne bajar û ne ji gund	Tev de nabin serbilind
Ko tune bin mêr û zêr	Emê çawa herin şêr
Wawik û şêr û keftar	Di me bikin tar û mar
Bê yekîti em dijin	Lewra em bûn cegerxwîn

CEGERXWÎN

xwe, serbendên xwe bi diyariya xelat dike û
destûra wan dide. Piştê axa jî tevî xulamên
xwe vedigere mal.

MIHEMED CEMÎL PAŞA BIRC

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumilî, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
- 7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazîl Nikitîn
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerîetê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînen Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emir. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê.
Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle. Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên Sûri
Şeşmehî	300	Qirûşên Sûri
Sêmehî	200	Qirûşên Sûri

Xwedî û gerîndeyê herpirsiyar: Mir Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMAR 40

SEMBIH
28 ŞIBAT 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMERO 40

SAMEDI
28 FEVRIER 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARE

Tefsira Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Zilamek û Zimanek	Herokol Azîzan
Nivîsevan	Cemîlê Tacdo
Diwana Melê	Qedrî Cemîl Paşa
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan

★ BIRÊ FRENSIZÎ ★

Bavê Emîn Diya Ferzo

ŞAM—1942
ÇAPXANA SEBATÊ

TEFSÎRA QURANÊ

283 — Heke hon di seferê de ne û katibek nakêve dest, bila deyndarê we ji we re gerewekê bide. Lê ger hon ji hev û dû ewle ne û gerew naştinî, divê deyndar ji Xuda bitirse û deynê xwe bide.

Şahid divê liştên ko dizane veneşêre û bi esehî şehdetiyê bide. Şahidê ko zanîna xwe vedişêre, dilê xwe gunehkar dike. Xuda liştên ko hon dikin pê dizane.

284 — ^{Xwedê} Her liştên erd û ezmanan milkê Xuda ne. Tiştên ko di dilê we de ne, heke hon ew vedişêrin an aşikare dikin Xuda pê dizane, û bi we re hisabê wan dike.

Xuda ji kîjki re dixwaze efîw û toban dide û her kesê ko dixwaze diezîbine. Xwedê bi her tiştî dikare.

285 — Pêxember baweriya xwe bi kitêba ko jê re nazil bûye aniye, misilmanan ji baweriya xwe pê anîne.

Hemî bawermendan baweriya xwe bi Xwedê, bi melaîketên wî, bi kitêbên

wî û bi pêxemberên di wî anîne û ew tu ferq nakin di navbera şandiyên Xwedê.

Hemîyan got: Xudanê me, me emrê te bihist û me tev da bindestiya te kirin û em gî ketine bextê te.

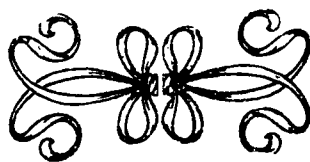
Em hevîdarên kerema te ne; efîw û tobê bide me; emê vegerin ba te.

286 — Xwedê li tu kesî ji qiweta wî bêtir bar na ke. Barê her kesî li gorî taqeta wî ye. Keda her nefsekê jê re ye.

Her kes qencî û neqenciye ji nefsa xwe re dike; û mêvanê emelê xwe ye. ^{Xudanê} me, ^{me} ji ber gunch û ji birkirinên me ber pirsîyar me ke.

Weke ên berî me, tiştine giran li me bar me ke.

Xudanê me, barê me ji taqeta me zêdetir me ke. Gunehên me efîw bike û tobê bide me. Me ji rehîm û dilovaniya xwe dûr me ke, me bigihîne xîfran û mihrivaniya xwe. Xudan û sermiyanê me tu j, em ketine bextê te, û li ser qewmê kafiran nisretê bide me.

III

SUREYÊ MALBATA IMRAN

DU SED AYET IN, DI MEDÎNÊ DE DAHATIYE.

BI NAVÊ XUDAYÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHRIVAN

Xwedê

1 — E. L. M. ji wan herfan miraz çî ye Xuda dizane.

2 — Ji Xwedê pê ve tu Xuda nîşne, yê sax û abadî ew e, ew her hebû, her heye û her dê hebe, çûna wî nîşne.

3 — Xwedê ji te re bi defîl û hîcetan Quran şandîye xwar û Quran hikmên kitêbên din tesdîq dike. Berî Quranê Tewrat û Incil nazil bû bûn;

4 — Da ko ew rîya rastiye pêş xelkê bikin. Berî dahatina wan, Xwedê kitêbên din jî şandîye xwar, wan jî rasti û xwarî ji hev dîkirin. Yên ko ayetên Xwedê inkar kirine û pê kafir bûne ji wan re ezabekî giran heye. Xuda xurt e û tola xwe vedike.

5 — Xuda her tiştên erd û ezmanan dizane, jê tu tişt nayê veşartin.

Xwedê 6 — Ew e ko di maka dîya we de, li gora daxwaza xwe, şikleki dide we. Ji Xuda pê ve tu Xuda nîşne, e xudanqudret û fêris ew e.

7 — Ew e ko ji te re Quran rêki-riye. Manayê hin ayetên Quranê, kîş in, sehkirina wan hêsanî ye û ew ayetên ha himên Quranê ne, hinên din managiran, mana wan, zû bi zû, nayên sehkirin.

Mirovên dilxwar û fitnekar dikevin pey ayetên managiran û, li gora daxwazên xwe, mana wan ayetan seh dikin û didin sehkirin û pê dest bi fitne û fesadiyê dikin.

Ji Xuda pê ve tu kes mana wan

ayetên giran nîşane û, bi awayî li hevanîna manayên wan, ne şehreza ye.

Mirovên zana û dilpak dibêjin: Me baweriya xwe bi hemî ayetên Xuda anîne, ew hemî ji wî ne, li serser û li serçavê me ne. Lê bi tenê zelamên bi-jîr digehin vê rastiye.

8 — Mirovên zana û dilpak dibêjin: Xudanê me, te em kirin rîya rastiye, êdî, şik û dudiliyê ji me dûr bike, me jê safî bike, me bigihîne piyariya xwe, efiw û tobê bide me. Keremkar tû i û em ji te hêvîdar in.

9 — Xudanê me.... Tu me hemi-yan, di rojekê ko di hatina wê de tu şik nîne, dê bicivîni. Tu bextê xwe xira naiki.

10 — Divê kafir bizanin... Dewlemendî û zar û zêç, wan, ji ezabê Xwedê na filitine. Ew ardüyên dojhê ne.

11 — Ew baweriya xwe, mîna milletê firewn û qewmên berî wî, bi ayetên Xwedê nayênin, û ayetên Xuda inkar dikin. Xwedê ew eşandin. Xwedê bi ezabekî giran diêşîne.

12 — Pêxemberê min... bêje wan: Zora we wê bête birin, honê bikevin dojhê; dojhê çî dereke terezab e. Dojhê cihê eş û perîşaniyê ye.

13 — Di roja şerê Bedir de, gava du bir rasti hev hatin, tiştên ko di wî şer û kuştinê de qewimîne delîl û hîcetên pêxemberîtiya Cenabê Mihamed pêş xelkê dikin.

Ji wan du biran yek misilman êdi kafir bû. Misilmanan di rîya Xwedê da dest bi şer û kuştinê kiri bûn.

Herçend misilman hindik bûn, lê hafiran ew ji xwe du cara betir diditin û misilmanan zora kafiran birin.

Xwedê her kesê ko dixwaze bi nisreta xwe zexm dike. Di vê de, ji bo mirovên bîrewer ibretine mezin hene.

14 — Jin û hevîn, zar û zêç, bar bi bar zêr û zîv, xweşi û dewlemendî, hespên esil, keriyên pez û dewaran, çêre û zeviyên fireh tiştine têrxeml in, hejkirina wan şîrîn û dilrevîn xuya dibe, lê ew tişt hemî malê dinyayê ne, dergehê çaktir û bilindtir dergehê Xuda ye.

15 — Pêxemberê min ... bêje wan: Ezê ji we re bi tiştêki hej bixêrtir mizginiyê bidim. Li ba Xwedê ji bo mirovên dilpak û bawermend bihuştine bi av û kanî hene û ew tê de her dimînin û di wê de ji bo wan jinên paqij û bedew peyda dibin û rizayê Xuda ê giranbiha digehe wan. Xwedê emelên evd û beniyên xwe dibîne.

16 — Ew in ko dibêjin : Xudanê me, me baweriya xwe bi te aniye, ji gunchên me bigere, tobe bide me û me ji ezabê agiri biparêze.

17 — Yên ko xudansebr in, xudanbext in, itaetkar in, camêr û comerd in û di saguri de radibin nimêja xwe.

18 — Xuda delilên xwe anîn ko ji Xwedê pê ve tu Xuda nîne.

Milyaket û bawermendên zana ji rabûn bi edaleta wî mikur hatin û gotin : Ji Xuda pê ve tu Xuda nîne, yê delal, ê xudanqudret û fêris ew e.

19 — Dinê heq li ba Xwedê, dinê islamê ye,

Xudankitêb berî di heqê islamiyetê de berberiyê ne kirine; lê gava delîl û hicetên rastiya dînhê islamê hate zanîn wan berberiya hev û du kirin û ew ji ber dexsê bi hev ketine.

HEDÎSEN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÊ LÊ BE

487 — Xwedê ji xebatkeran hez dike.

488 — Mirovên ko ne xebatker in bi kêrî dinya û axiretê na yin.

489 — Xwedê arikarê xebatkeran e.

490 — Zekat û sedeqeyên xwe bidin peyayên ko ji ber qelsî û nesaxiyê bêçare ketine û nanê xwe ni karin ji keda destê xwe bixwin.

491 — Tu heywan, tu teyr, tu cih, tu roj û tu tişt ne bi çifte ne, yên ko dibêjin ne were ye, derewîn in.

492 — Xwarîna we hazir be an îşekî we hebe dest bi nimêjê me kin; mirov divê nimêja xwe bi rahelî bike.

493 — Yê ko qebahetan kiriye li qisûra xelkê na nêre; yê ko dinya ditiye xelkê nas dike, qedr û xatirê mirovan dîzane.

494 — Bi xwarin û vexwarinê zorê li nexweşên xwe me kin, me din ser kêfa wan û me tirsîn ko ew ji birçîna dimirin. (kes ji birçîna na mire.)

495 — Me enirin, me xeyidin, nerm bin, bihna xwe fireh bikin.

496 — Ko yekî dest bi kar û îşekî kir heta xelas kirina îşê xwe, qenc be, xerab be tu tiştî me bêjin, û dawiyê qerarekê li ser wî bidin.

497 — Bi ketina hevalê xwe dilxweş me bin, tiştê ko Xwedê anî serê wî dikare bine serê we ji.

498 — Jin cêri ji bin li wan me din.

499 — Ji avahiya dûr me çin û li cihên nepenî rûmenin, yê ko lê rûdinin mîna miriyên merzellan in.

500 — Dijûniya li Iblis me kin, sitariya xwe ji Xwedê bixwazin.

Yên ko ayetên Xwedê inkar dikin û pê kafir dibin divê bizanin... Xuda zû diêşîne û zû ji digehîne qencyê.

Ji bona Tefsîra Quranê K.K. û li hejmaêrn 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37 38, 39 an fedkirin.

501 -- Galgalên neqenc ji miriyan re me bêjin.

502 -- Ji kesî re me bin serbar, heke hon siwar in û tajanga we ji destê we ket, hon bi xwe peya bin û wê ji erdê hilinin.

503 -- Tirbên miriya ji xwe re me kin ziyaret û mizgeft.

504 -- Gava mêvan tèn ba we, bi tîstên li mal hazir be, qedrê wan bigirin.

505 -- Xwe dûri xelkê me girin, ji mirovên xwe bidûr me kevin, dev ji zewacê bermedin, derê nepenî ji xwe re me kin cih û war,

506 -- Ji firax û piyan, tas û sênîyên zîv û zêr me xwin û vemexwin.

507 -- Tîstên mîna mehûj, behîv û nok yek li pê yekî bavêjin devê xwe, wan tîşt bi kulma me xwin.

508 -- Misilman xwediyê gotina xwe ne û pê têne nas kirin.

509 -- Misilman ew e ko xelk ji dest û zmanê wî ewle ne.

510 -- Para hilekar û bêbextan agir e.

511 -- Mirovê ko pereyê wî hebe û deynê xwe ne de bêbext û zalim e.

512 -- Xwediyê gotina xwe bibin û ari-kariya Xwedê bixwazin.

513 -- Şiretker divê bi dilekî pak şiretan bide û bêbextiyê ne ke û galgala hate jê re gotin, bila ji devê xwe dernexe.

514 Mirovên pak zû têne xapandin, mirovên xerab xwe vedîşêrin, xwe davêjin pişt dîwara, heta derb li wan ne keve.

515 -- Jin û mêr mîna kevirên bedenekê ne, hev û du himbêz dikin û qiwetê didine hev.

516 -- Yê ko xirabiyê dike, li saxiya wî xerabî tê pêşiya wî.

517 -- Heçî ji Xwedê na tirsin, ji xelkê ji fedi na kin.

518 -- Mirovê ko bi çavê rehmê li xelkê na nêre, Xwedê rehma xwe lê na ke, mirovê ko toba xelkê qebûl ne ke, Xwedê jî toba wî qebûl na ke, mirovê ko di sûcên xelkê na bore, Xwedê jî di gunekên wî na bore.

519 -- Heçî ko ji xelkê xegzê qenciye dibînin û şikiriya xwe bi wî xelkê na kin, şikirdarê Xwedê jî na bin.

520 -- Heçî ko li hemberê dijmina de

ZILAMEK

Û

ZIMANEK

Belê heke ew zilamê xurt û bi vên peyda bû zilamek dikare zimanekî jihevdeke-ti saz bike û carina zimanekî mirî vejine. Herwekî emê niho bibêjin ew zilam peyda bûye û zimanekî mirî vejandiye û ew xistiye nav zimanên zindi, nav wan zimanên ko mirov pê daxêvin û mexsedên xwe pê eşkere dikin.

Me got zimanên ^{wahabî} mirî û zimanên zindî. Bêdiro, ji awirê jiyinbariyê ve ziman ji wek mirovan û wek her heybera riiber dizên, dijin û dimirin.

Ji zimanên mirî bin hene warkor û kordûnde diçin, di pey xwe re tu tîştî nahêlin; ne kêl ne kitêb. Hinên din di pey xwe re eserine mezin, kitêbine hêja dihêlin û ew kitêb hetanî iro ji têne xwendin. Lê ew ziman bi xwe mirî ne, ji ber ko êdi ew ne zimanê devkî ne û tu kes bi wan napeyive-

Li Ewropayê latîni, li rohelatê nizing ibranî zimanine mirî bûn. Latîni iro ji zimanekî mirî ye. Lê herçî ibranî êdi ne zmanekî mirî, lêbelê zimanekî zindî ye.

Belê ew mirovê bivên di nav cihîyan de derket û zimanê ibranî vejand. Ibrani zimanekî samî, zimanekî kevnare, hevalê erebiyê ye. Tewrat yek ji çar kitêbên mezin pê hatiye gotin û nivîsandin. Bi tenê zanayan pê dizanin û di kîniştan de tewrat bi vî zimanî dihate xwendin.

Herçî cihî bi zimanine din, bi zimanên welatên ko tê de rûdiniştin xeber didan. Yanî cihîyan zimanekî mîli, zimanekî xweser nîn bû û ji lewre wan bi zimanên xelkê xeber didan.

Di sala 1877an di şerê ûris û tirkî de zora tirkan çû bû û herçî milletên Belqanê hene ji bindestiya tirkan xelas bû bûn. Xe-

heta şkênandina neyara an kuştina xwe çok dichin berê û berê xwe ji dijmina na guhêrin, di gora xwe de, na yin eşandin.

521 -- Heçî ko bi zar û tewleyê dileyizin, li ber Xwedê û pêxember asê dibin.

laskirina dewletên Belqanê nemaze bi destê çarê ûris çû bû serî û miletê ûris bi xwe bi vi işî bendawar dibû û rojnameyên rûsî gelek qala dewletên Belqanê ên nû dikir.

Di welatê ûris de xortekî cihî bi navê Elyêzer bin Yehûda hebû. Kurê Yehûda wek herkesî bi vi şerî bendewar dibû û didit ko mîletên bindest wek Sirbistan û Birxaristanê û ên mayîn ji nîrê zorkerên xwe xelas dibûn û digihaştin istiqlalên xwe. Yehûda bi van bûyeran li miliyeta xwe hişvar dibû û li her halê mîletê xwe diket. Yehûda didit ko halê mîletê wî ji halê her mîletê din xirabtir e. Cihî ne bi tenê bê welat û bê hikûmet in; lê zimanê wan ji nîne û bi zimanên xelkê xeber didin.

Xortê cihî qerara xwe da û di dilê xwe de got: divêt cihî vegerin welatê pêşiyên xwe, welatê kurên Israîl, û disan divêt ko cihîyan ji weke xelkê zimanek hebe û têk de pê baxêvin. Ew ziman ji zimanê pêşiyân, zimanê ibranî ye.

Yehûda hîni zimanê xwe bû û di sala 1878an de qesta Parisê, qesta wî bajarê mêvanhewin kir.

Li Parisê, Elyêzer bin Yehûda təkili cihîyên Parisê bû. Elyêzer ji alikî zimanê xwe pêş ve dibir û ji aliyê din fikrên xwe ên mili belav dikirin. Lê welatîyên wî bi xwe lê radibûn û heye ko digotin ev mirov din e. Lê Yehûda guh ne dida wan û ji esera xwe a mezin re bi vênêke xurt û mezin û bi serê xwe dixebitî. Yehûda kirî bû serê xwe ji mîletê xwe ê bêziman mîletekî biziman bîne pê.

Yehûda bi xwe hîni zimanê xwe, hîni ibranîyê bû bû. Niho diviya bû ibranîyê di nav civata mîletê xwe de belav bike. Ji bo çandîna tovê xwe jê re zevîyek diviya bû. Di sala 1881ê de Elyêzer keça mamosteyê xwe ji xwe re anî û berê xwe da Felestînê. Bi vi awayî jinîkek, himê xanimanekê, keti bû destê wî Zaro wê bidana pey. Yehûda, bi rê ve, di vaporê de dersa jîna xwe got û hetanî ko gihastîne erdê Felestînê jîna wî hîni çend pîrsên ibranî bû bû.

Gava pê li erdê pêşiyân kirin Yehûda gote jîna xwe, ji niho û pê de emê bi tenê bi ibranî xeber bidin. Ibraniya jinîkê gelek hindik bû. Jinîkê kir ne kir lê mêrê wê ji qerara xwe ne geriya. Ne hewceyî gotinê ye

ko zaroyên Yehûda hetanî ko bûne xort ji ibranîyê pê ve bi tu zimani ne dizanîn û ji lewre di nav xelkê de lal dihatine hesêb. Lê bi vê laliyê mîletê cihî wek mîletine din bû xwediyê zimanekî, xwediyê zimanekî xweser.

Yehûda û xelkê mala wî di zivarîyê de dijîn. Lê çî xem. Ji fikirine mezin re fedakarîne mezin divêtin. Li ber ko xelk bi derbekê bira fikira mezin nabe. Yehûda nanê tîsî dixwar lê gaya didit ko xelkê mala wî bi ibranî xeber dida, bawer bikin, xwe bex-tiyartirê mirovên dinyayê dihesiband.

Dawiyê Yehûda rojnameke bi ibranî belav kir û ji xwe re xwendevan ji peyda kirin. Bi rê va û di hin dibistanên cihî de dest bi xwendina ibranîyê ji kirin.

Ji milê din Yehûda ferhenga mîletê xwe cêdikir û bêjeyên ko di zimanekî mirî de nînin ew ji pêk ve tanin. Zimanê ibranî ji di nav cihîyan de belav dibû. Di sala 1922an de gava Elyêzer bin Yehûda mir zimanê ibranî yê ko berî 30-40 salî zimanekî mirî bû, bû bû zimanê mîletekî. Ev ziman iro di Felestînê û di rex erebî û ingilîziyê de zimanekî resmî, zimanê dewlet û hikûmetê ye jî.

Kurdino, eve zilamek û zimanek û tiş-tê ko bi vîna zilamekî têtê pê. Di kar û biser-hatiya vi zilamî de pend û derseke mezin heye. Herçî mîletên bindest û bêziman an bê zimanê nivîskî divêt jê ibretê bigirin. Herçî em kurd, me ziman, me zimanekî delal heye û em pê daxêvin û piraniya me ji vi zimani pê ve bi tu zimani nizanin. Bi tenê divêt em hîni xwendin û nivîsandina zimanê xwe bibin.

Îro hînbûna xwendin û nivîsandina zi-manê mader ji bo her mîleti êdî ne bi tenê wezîfeke şexsî lê wezîfeke mili ye jî. Heçî bi vê wezîfê ranebûne wezîfa xwe a mili pêk ve ne anîne û bi kêrî mîletê xwe ne hatîne. Ji bona ko mirov bikare xwe ji mîletekî bi-hesibîne divêt bi kêrî wî bêt.

Pişti ko em kurd ji wek mîletên din bûne xwediyê elfabeke xweser, xwendin û ni-visandina zimanê me gelek hêsanî bûye Tec-ribê şanî daye ko li gora jîriya mirov kurd ji heftêkê heta çar heftan de dikarin hîni xwe-ndin û nivîsandina zimanê xwe bibin.

Belê piraniya kurdan bi tenê bi zimanê awe ê mader dizanin û ji lewre li mal be ji derve be bi tenê bi kurdi dipeyivin. Lê di

NIVÏSEVAN

NE DI ÇAPXANÊ LÊ DI QADA ŞER DE

Nivîsevanên rojnaman di şerên berê de ji, bi ordiwan re, heta bi nizingî qada şer diçûn, di qerargahên fermanbaran de diman; û ji rojnameyên xwe re, nûçeyên şer bi telegrafê didan zanin.

Lê di vî şerî de ev xudanqelem derbasî tixûbên xwe ên kevin bûne û nizingî li qadên şer kirine. Ev camêrên ha iro li balafir û cenkeştîyan siwar dibin û digel şerevaniyan xwe didin ber agirê şer.

Yek ji wan, yekî emêrikanî, bi navê Lari Elin, di krewzora ingilizi « Golte » de bû; gava balafir û noqarên elemanî di avên Qêrewanê de, li Behra-spi, dirêji wê kirine. Lari Elin biserhatiya xwe bi awayê jêrin gili dike :

Nivê şevê bû. Radyowa krewzorê da zanin ko talûke nizing bûye. Herçi topçî çûn û li ber topên xwe sekinîn. Ez di kehîna (mezela vaporê) kumandar de nivîstî bûm. Nobeldar ez hişyar kirim. Min lez da xwe û xwe gihande hevalê xwe Eleksandr Henderson, mixabirê Royterê. Me her diwan piştên cancelas bi xwe ve kirin û di tariya şevê de hilkîşîyan pira vaporê a jêrin. Û jê, me berê xwe da pira jorin. Em hêj ne gihastî bûn-ê, torpîlek li paşiya krewzorê ket, pêt û rivînî jê belav bûn û krewzor bi hejêke xurt hejîha. Heçko torpîlan da bûn pey me. Gelek ne bori torpîleke din li orta vaporê ket. Qey brûskek li vaporê keti bû. Dor ewçend bi

nav kurdan de hindikahîke kiçik heye û xelkê vê hindikahiyê an di welatê xerîbiyê de bûne an iro tê de dijin. Tiştê ko ji vê hindikahiyê re divêt, heke bi zimanê xwe nizanin berî ewilî hîni wî bibin û piştîre di nav mala xwe û bi zar û zêçên xwe re herweki Elyeyer dikir bi tenê bi kurdi xeber bidin.

Belê ji van kurdan re divêt, gava ji derve têne mal, herweki eilên xwe ji xwe dîkin û wan bi cilên malê diguhêrin, zimanê xwe ji welê biguhêrin û bi zimanê kûçê di nav malê de naxêvin û zimanê malê, zimanê mader wêk tiştêki miqedes hilînin.

HEROKOL AZÎZAN

roni bû bû ko çavên mirov pê kor dibûn. Torpîla sisiyan li pêşiya vaporê di bin birca topên pêşin re ket. Ji pozê vaporê duki stûr û tari rabû. Krewzor gelek êşiya bû, qey dilê wê li hev keti bû; hew dikari bû ji piyan bisekine.

Min da eqlê xwe û dit ko êdi imkân ne ma bû ko ez xwe bigehînim pira jorin. Ez bi şûn de vegeyriyam. Gava, devên topên aliyê çepê berê xwe didan ezmanan, ji aliyê rastê keştyê xwe xwîl kiri bû û noqî avê dibû.

Êdi tu wext ne ma bû ko ez wînda bikim; min da piştî xwe a kewçûk û ew nepixand. Krewzor li xwe qelibî; ez û çend sed zabîr û deryevan em têk de avêtine behrê. Heta hingê Henderson bi min re bû û em bi hev re keti bûn avê.

Lê jê bi şûn de em ji hev bi dûr keti bûn. Carekê bi guhê min ve bû Henderson hin tişt ji zabîtekî re digotin. Lê min ew seh ne dikirin; û ji hingê ve min Henderson ne dit.

Herçi ez; ez bi melevaniyê nizanîm. Herçi piştî min a kewçûk ez jê ne gelek ewle bûm; tiştêki kevin bû; hebû ko di nav avê de biteqîya. Wê çî li min biqewimiya. Min ew piştî ji balafîlhilgîra Ilîstriyûs girti bû. Li 10ê Kanûna-paşî sala 1941, roja ko balafirên elemanî bi ser Ilîstriyûsê de girti bûn û ew da bûn ber bîmban ez jî tê de bûm. Ez di van texmînan de bûm ko min hew dit ez di nav du diwarên avin de diqeliqim.

Herçi cenkeştî di nav pêlên behrê de wînda dibû û di paş xwe re, li rûyê behrê teweke donê e stûr berdida. Belê krewzor noqî avê dibû û dişewiti. Tirs kete dilê min. Agir biketa eebîrxane û depoyên barûtê em di nav behrê de ji dibûn piç û parî. Şikir ji Xwedê re tiştê ko hatê bera min li me ne qewimî. Bi tenê dema ko Golte ji çavan wînda bû tiştêk tê de teqîya, lê teqîneke sivik; bêt ko zerer bigêhe me.

Hetanî ko min xwe careke din li rûyê avê dit min gelek av û don daxwari bû. Min piştî xwe li xwe şidand û li dora xwe fedkiri. Ruyê behrê ji serên mirovan tijî bû bû. Min cehda xwe dikir da ko ji cihê ko vapor tê de xerîqî bû ez xwe jê bi dûr xim.

Min dit ko çend deryevan hildikîşîyan ser mitorbotekê. Min hêz da xwe ko ez ji

xwe bigehînim wan û pê li tişteki hişk bikim. Bêfêde, ez careke din noqi avê bûm Ewçend av û don çû bûn hundirê min, min digot qey kezeba min wê biteqe. Min deng li dora xwe kir û got: hawar, hawar . . .

Min da xwe, û careke din min ceriband ko ez xwe bigehînim filûqe û hilkişim ser. Lê ewçend peya lê siwar bû bûn ko beriya ko ez bigehîm-ê, filûqe noqi avê bû û peya ji nû ve ketin behrê. Herçi ez disan noqi avê bûm. Gava avê ez ber bi jor hiştavêtim, serê min li tişteki hişk ket. Ew tişt filûqe bi xwe bû; ez lê siwar bûm û lê rûniştin. Hew min dit filûqe dabat; ez ji pê re. Min disan av û dona krewzorê daxwarin. Êdi di min de taqet ne ma bû. Pêlên behrê, bê hemde min ez dibirim û tanim.

Avê ez gihandim deryavanên krewzorê. Min ji tevgera wan zani ko hawara me hatiye; torpiyorên ingilizi di dora me de ne û li me digerin. Bi t kesi re fanosê elêktirik an tişteki ronak nin bû ko cihê me şani torpiyoran bide. Lê torpiyorekê heta 75 mêtiran nîzingî li me kiri bû. Herkesi berê xwe da bû wê. Min ji da xwe ko ez ji weke wan bikim. Heyhat, pêlêke xurt ez jê bi dîr xistim û ez kişandim binê avê.

Lê nizanîm çawan bû, pêleke din ez dam rûyê avê û ez gihandim heta torpiyorê. Piştî min li bedena keştiyê ket. Di şilahiya avê de qirika min ziwa bû bû. Lê dengê jê hat û min kire hawar û gazi. Bi min hesiyan. Dengê ji torpiyorê hat. Wi dengî digot: « Eve ji te re werisek, vi werisi di bin çengên xwe re derbas bike û xwe pê girêbide, emê te bikişinin ». Min lê vegerand û got: « Êz nikarim, taqet di min de ne maye ». Di dora min de weriseki pis û geni wek mareki digeriya.

Deryavanên torpiyorê got: « Hinik were pêş emê ji te re pêpelûkeke weris bavêjin pê re were jor ». û pêpelûk daxistin behrê. Di vê navê de qayîxek bi ser min de hat û sê çar çaran pozê xwe li min da. Min dida ber qirran û digot: « Kuro hêdi, we ez kuştim ». Ma kengê bi min dihesiyan. Peyayên wê pê li serê min dikirin û bi pêpelûkê re bi hewa diketin, hildikişian torpiyorê.

Dawiyê min çengeki xwe di pêpelûkê re derbas kir û ez pê ve zeliqim. Lê min nikari bû ez bi hewa kevim. Laşê min giran bû bû; dest û lingên min ne dilivîyan. Deryavaneki ingilizi bi navê Notî werisek di stoyê min re gerand, didowên din arikariya wî kirin, min ji ari wan kir, û nizanîm çawan bû; min carekê dit ez li ser pira torpiyorê me. Deryavanan ez girtim û deverû ez berdama erdê, lingên min ber bi jor kirin, milên min dilivandin. Ji dev û difna min ava behrê zêt û dona krewzorê diheriki. Cilên min qederê sê tili don girti bûn.

Gava çavê deryavaneki bi bazûbenda min ket bi madeki xweş qir kir û got: « Eve yeki emêrikani ».

Ji ber ko nikari bûn cilên min ji min bikin ew qetandin û ez birim diwanxana xwarinê. Qezazedeyine dia ji tê de hebûn; dîktor li wan niqate dibû Derziyek li min ji xistin. Qederê deh saetan ez raketî mam, bê ko ez bikarim xwe tîk bidim. Di van deh saetan de torpiyor û bertorpiyor li noqara ko em torpil kiri bûn geriyan; lê ew peyda ne kirin.

Torpiyora ko ez tê de bûm 100 û yeke din 75 zabit û deryavan xelas kiri bûn. Di Gollê de 580 peya hebûn. Di nav windabûyiyan de kumandarê krewzorê jî hebû.

Gava em gihaştine Iskenderiyê min hêj nikari bû ez ji piyan bisekinim. Du zabit ketine bin çengên min û ez anîme bejê. Ez vê bendê li otelê û di nav cihan de dinivîsinin.

Herçi Henderson, mixabirê Royterê, ew jî di nav windabûyiyan de bû. Heyfa wî, zelaneki hêja û mîreki qenc bû. Gava şerê behrê dest pê dikir Henderson hildikişiya serê pira keştiyê û di nav guleyên vapor û bim-beyên balafirên de dişekini û temaşa şerî dikir.

CEMÎLÊ TACDO

DÎWANA MELE

— 15 —

Bilbilê mecrûhê eşqê taqata xaran nehin
Dê gulava rişê sine pişkokaan bê xarî bit
Her dilê bazisifet seyde de teyxûnek hebî
Fir-r û perwazê humayê pençeyê şenqal bit
Yar divê hakim bitin qewlê reqîban guh ne kit
Şahê milkê dilberê dê failek mixtari bit
Da bi zilmê qet ne soji xenc û xet xalên di hûr
Xeyrixwahên dewletê nûr dê li wan guhdar bit
Teyrê dil bê temhe ki nayête dest şehzadeyan
Quşciyê şahin di dest wê li pey azarî bit
Bendeyê ba xwey bivê d' meyla sîm û zer ne kit
Da etaya padişahan bê hed û hejmarî bit
Sar dibîf ma dil bi sed cewr û cefayên zer-reyek
Eşqê tebiet nar e hingî dê biçit dijarî bit
Leşkerê alem meger yekser te dijmin bin mela
Xem bi mâyek nakîşinî ger te dilber yarî bit.

— 16 —

Qelbê me şibih zêr e, ji feyza te cela girt
Ma rûsiyeh û sifresefet rengê sefa girt
Teşbihî cedawil me di nêv ateqê eşqê
Dilî qelbî heqîqet bi te eksîrî huma girt
Salik ki ye hatî ji mecazê bi heqîqet
Sûret ne şinasî û bi mana ne fena girt
Tenha ne li min lamihî hisna te şefeq da
Alem bi xwe wê hisn û cemalî di xwe da girt
Teyxûn e di dest de û heye dewlet û iqbal
Herçî te bivê daw di tora xwe huma girt
Canê xwe me kir daneyê dama ko vedayî
Ahûsifet ew pê hesiya rahi xeta girt
Enqa ne şikara kes e dafan tu biçin ber
Dafa ko tu l' enqa ko vedi badihewa girt
Herkes seherê talibî tişteki bi çimen hat
Hin sosin û hin sinbil û hin zilfê duta girt
Destê me seher girt û birin seyri hebîbê
Filhal reqîbî ji hesed lerze û ta girt
Ew keb ki xereman ko li kozê li qebo hat
Şahîne qezayê bi texafîl ji xwe re girt
Zinhare kesî dest bibit erqemî li ser wê
Bi işwevê lehlanî ne bi tilsimê jiha girt
Sebrê berê şîrî e û istad xeber da
Lew dil me bi telhî û xeman xur-rem û şa girt
Her neşter û şokên ko hebîbê me li dil da
Min yek bi yek û têk li derdê xwe şifa girt
Aşîq ji xemê sayeî mey came teheb kir
Pir eqli didêrid me ji qismê hukema girt
Sef sef ne tenê gezme dibarin ji kevanan
Dil kakilê zilfan ji kemendê bi teba girt
Diwane herî t-ê ne di vê silsilehendê
Go mistehqî Xusrew û xûban bi ceza girt
Peyweste di fêris ji me re dê berizîn dil
Zilfan bi çep û rast li oxilme cema girt
Qewsê du hilalan ko li ser birci esed bit
Bû şihre di amî ko li enguştê nima girt
Şihra te mela sihri şeker-riz e bi muciz
Zanim ji lebê lehli te ew feyzi û eda girt.

REWŞA DINYAYÊ

ŞERÊ MANŞÊ — Manş ew behr e ko dikeve navbera Frensê û Ingilterê û Etlantikanavî digehine Behra-bakur. Hin derên Manşê gelek teng in û ew di navbera Giravên Britanyê û Frensê de avlengekê ditinin pê. Cihê wê e tengtir 34 kilomêtir e. Di parastina Ingilterê ji êrişa biyaniyan de ehemiyeta Manşê gelek mezin e. Napolêon piştî ko Ewrope vegirt dikir dirêji Ingilterê bike. Napolêon ji ber vê yekê stolek ji da bû çekirin Lê plana wi ji ber Manşê, ji ber aveke 34 kilomêtir dirêj ne çû seri.

Di vi şerî de ji gava balafirên elemani bi çend litir benzîn diçûn û şev û roj li Londrê dixistin, armanca rastin bivê nevé vegirtina Ingilterê bû. Lê ev kar ji wan ne hat. Ji ber ko lingê wan digilast şilabiyê û nikari bûn li ava Manşê derbas bibin.

Eleman di behrê de kêman bibin ji çend cepeştîyên wan hene. Ji wan cengeştîyan sîsê : Şernhorst, Gneyzênaw û Prins Ögen, ev qederê salekê ye ji benderên elemani bi dût ketî bûn û di bendereke frensîzî, Brêstê, de diman. Brêst li roavayê bakurê Frensê ye û li ser pozekî ye. Ev poz her bi Etlantikê ve dirêj dibe.

Balafirên ingilîzî di ser Brêstê re difiryan û her û her li cenkeştîyên elemani dixistin. Li gora gotina Mister Çorçil ji 4000 îbêtir bimbe avêtine wan. Vegera van keştîyan Elmanyayê işekî zehmet bû; an ewê di Manşê re derbas biwan an derketana Etlantikê û di pişt giravên Ingilterê re xwe bigihandana Behra-bakur û bihatana welatê xwe.

Li 13ê Sibatê emiraliya ingilîzî da zannin ko her sê cenkeştîyên elemani bi bin himayeta torpiyor û bertorpiyor û balafirên de di Behra Manşê de xuya bûne û stol û balafirên ingilîzî dirêji wan kirine. Şerek di navbera stol û balafirên de çêbû; lê cenkeştîyên elemani digel hicûma ingilîzan di avtengê re derbas bûne û xwe gihandine benderên welatê xwe.

Ji ber ko serdestiya behran di destên ingilîzan de ye ev kar ji elemanan re miwe-feqiyetek hate hesibandin. Xelkê Ingilterê ji vi işî enîrine kasûlî bi aliyê hikûmetê ve dane. Di meclisê de mînaqesêk di vê babetê de

*Amir
Xusrew
Napolêon*

çebû û Mister Çorçil got ko ne diviya bû ev cenkeşti bi selamet di ber peravên Ingilterê re bihorin; lê diviya bû ew bihatana bin av kirin. Serekwezîr dibêje; digel vê hindê ev bûyer di lêhê me de ye. Ji ber ko bi vi awayî ev cenkeşti ji Ellentikê bi dût ketine û ji ber rîya vaporqesleyên me rabûne; û ji milê din di benderên elemani bi xwe de ji me re armancine nû anîne pê. Di dawiyê de Çorçil ji meclisê re da zanîn ko heyetek dê bête teşkil kirin û ev heyet li ser vê mesele wê tehqîqatê çêke da ko bête zanîn heke kasûlî heye û heke heye berpirsiyar ki ne.

ŞERÊ SENGEPORÊ — Di şerê Pesifikê de yek ji armancên japonan ên bingehîn kelehna Sengeporê bû. Me chemiyeta Sengeporê di hejmarên pêşin de goti bû. Japonan piştî ko nivgirava Malêzyayê bi temami vegirt li 9ê Sibatê esker derêxiste Sengeporê û dirêji kelehê kir Ingilîzan gelek li ber xwe da. Şer şeş rojan dom kir û li 15ê Sibatê fermandarê ingilîzî ji fermandarê japonî re da zanîn ko ordiwa ingilîzî dike teslîm bibe û di wê rojê de ew asêgeha giranbeha kete destê japonan û bi vi awayî ji şerê Pesifikê birê pêşin gihaşte dawiyê.

Kelîna Sengeporê, bivê nevē, ingilîzan êşand û di meclisê de di vê babetê de gelek dan û standin çebû. Mister Çorçil bêt ko chemiyeta vê bûyerê veşêre, ji meclisê re da zanîn ko ji roja ko stolên emêrikani û ingilîzî di Pesifikê de şikestî bûn û serdestiya behrê keti bû destê japonan qedera Sengeporê xeternak xuya dikir. Ji ber ko Sengepor wargehekî behrî bû û bêt stolê nikarî bû, weke xwe, bête midafehe kirin.

Piştî Sengeporê japonan avête ser giravên Cave û Simatrayê; her du giravên Hindîstana holendi. Ji çar giravên Hindîstana holendi ên bingehîn a meztir û ji awirê eskerî ve bîhemiyetir Cave ye. Ji milê din Cave dikeve bakurê roavayê Ewîstralayê ji. Ji xwe qerergaha genêral Wêvel serfermandarê qewetên sondxwariyan yên Pesifikê ji li vê giravê ye.

Di pey Sengeporê re japonan berda Simatrayê û bi peraşûtan esker daxistîne Palembangê. Birên petrolê yên Hindîstana holendi di Palembangê de ne. Lê holendiyan beriya ko xwê jê bikişin agir berdan wan biran

û herçî avabiyên wan, berhewa kirine Japonan bi vaporan ji esker derêxistin beja Simatrayê û van eskeran xwe gihande eskerên ko bi peraşûtan daketine giravê. Şer di navbera japonî û holendiyan de dom dike. Lê şerê mezin di girava Cavê de wê çebilê. Nîfûsa Cavê 42 milyon e û giraniya qewetên holendi di vê giravê de ye. Ji milê din li gora hin nûçeyan ingilîzî û emêrikaniyan ji esker rêkirine Cavayê. Japon bi balafirên li Cavê didin lê hêj ne ceribandine ko esker derinin bejê.

Herçî Ewîstralayê ye, japonan avête ser wi welatî ji. Balafirên japonî car-car li wargehên giravê didin. Li 19ê mehê japonan esker derêxiste girava Timorê ji. Bi vegirtina Timorê japon çetir nizingî li Ewîstralayê dikan. Ji xwe Ewîstralayê xwe kar dike. Hikûmeta Ewîstralayê hegi çekhîlgir hene banî wan kirine. Wer dixuye ko Emêrike bi xurtî arîkariya Ewîstralayê dike. Heye ko hin çek û eskerên emêrikani gihaştî bin Ewîstralayê. Lê işê Ewîstralayê işeki zehmet e. Ewîstralayê welatekî mezin û bêpivan e. Rûyê erdê wê digel Tesmanyayê 7704000 kilomêtir çarçik e; 15 caran bi qasî Frensê mezin. Ji lewre vegirtina wê dişwar e. Pisporên eskerî bawer nakin ko Japonye bikare vi barî ji hilgire.

BÎRMANYE — Piştî ketina Sengeporê japon gelek zorê didin Bîrmanyayê ji: Bîrmanye du chemiyetên mezin hene. Berî her tiştî Bîrmanye dev û deriyê Hindîstanê ye. Ji milê din rîya Bûrmayê, yanî rîya ko Çîna nevirgtî digehine behrê tê re derbas dibe. Ji xwe heke Çîn ev pêne sal in şerê japonan dike xêra vê riyê ye. Çekên emêrikani di vê rê û di erdê ingilîzî re digiha Çenkeyşek. Vê paşiyê japonan, piştî ko di Bîrmanyayê de, Merteban ji xistine destên xwe rast bi rast dirêji Rengûnê, payitextê Bîrmanyayê û serê rîya Bûrmayê kirine. Li gora danezanên 24ê mehê japonan di hin deran de qedere sed kilomêtirî û jê kêmtir ji nizingî li Rengûnê kiriye.

Ji ber vê yekê rîya Bûrmayê ketiye bin xeterê. Eskerên ingilîzî digel eskerên çînî, yên ko vê paşiyê hatine Bîrmanyayê ji bo parastina Rengûnê gelek li ber xwe didin. Digel vê hindê ingilîz û çînî ji niho de li şûna rîya Bûrmayê dest bi çekirina reke din ki-

riye. Ev rê wê di Kelkûtê re derbas bibe û Behra-hîndî wê bigehîne Çînê. Ev rê di ser û di nav newclîne kûr û çiyayîne asê re wê derbas bibe. Lê wer dixuye ko di vê nizîngahiyê de rê wê teman bibe. Ji ber ko bi hezeran çîni li ser dixebitin. Çimkî heke rîya Bûrma-yê kete destê japonan Çîn ji behrê wê qut bibe.

ŞERÊ LIBYAYÊ — Herwekî xwendevanên me dîzanin Romel ji Egêlê li neyarên xwe vegeyriya û li 6ê vê mehê gihaştî bû nizîngî Xezalê. Li vê derê sekîni û ji hingê ve xwe tev ne da. Herkesî hevî dikir ko Romel dirêji Tobriqê ji bike û wê bixwaze ji nû ve xwe bigehîne tixûbên Misrê.

Herwekî Romel xwe tev ne da, îngilîzan ji dirêji wî ne kir Giraniya her du ordîwan ji hev dûr in; bi tenê mifrizevîne mî-torkirî carîna li hev didin û balatîrên her du alîyan benderên hev didin ber bîmban Herçî girava Maltê balatîrên elemanî û talyanî bê etlahî li wê didin. Li behrê ji şerî çêdibin. Ev şer ji bo binavkirina vaporên hev e. Herçî dewletên mîhwerê, ji ber ko di bejê re nagehin Efrîqê çek û eskerên xwe di vaporan de û di rîya behrê re ditînin Libyayê.

ŞESÊ ÛRIS — Ev şer reşma berf û baran û sermayê dom dîke û wer dixuye ko Zivîstan li ûrisan têt. Ji ber ko ûris ji pêşîya Zivîstanê ve dev ji êrişê bernedan. Herçî eleman di hin cihan de xwe ji nû ve didin paş û bi gelemperî şerekî mîdefîlê dîkin

Li gora danezanên rûsî ji 20ê vê mehevê ve ûrisan çend bajarên din bi şûn de vegevandine. Lê danezan wan bajarên bi nav nake. Li 23ê mehê danezaneke rûsî dida zanîni ko di eniya Smolenskê de eleman rabûne hicûmine xurt, lê ûris ew hicûm sekinandine û eleman bi şûn de vegevandine.

Li 24ê mehê radyowên Mosko û Londrê dane zanîni ko ûris ketine hundirê Xerkovê û ûris û eleman di kûçeyên bajêr de li hev didin.

Disan wan radyowan got ko ûrisan ji Lenîngradê dirêji xetên elemanî kiriye, ew şkenandine û şer di îstîhkamên elemanî de dom dîke.

Şam : 25 Sibat 1942

NÊREVAN

BINGEHÊN

GRAMÊRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DÎLOVAN Û MÎHRVAN

— 11 —

PRONAVA BERBIHEVÎN

90 — HEV, ÊK.

Pronava berbihevîni ew pronav e ko di qisetê du kesên têvel bi hev re dinimîne û li şûna wan dikeve. Ferqa vê pronavê ji yên din ev e ko pronavên din bi tenê kesekî (kesê pêşîn, kesê diwim an kesê seyim) dinimînin. Herçî pronava berbihevîni diyêtu du kesan an sê kesan bi hev re binimîne; an ji kesekî çend peyan Ew pronava ha tucaran nikare kesekî bi tenê binimîne. Herwekî li jor têtê ditin ev pronav du şikil hene: hev û êk. Şikilê paşîn « êk » bi tenê li nivrorohelelatê Kurdistanê de têtê gotin.

Me got ko ev pronava ha du an sê kesên têvel dinimîne. Bêdîro, gava em « em brayên hev in » an « em brayên êk in » dibêjin pronava berbihevîni; li gora hazîrbûna kesan du an sê kesên têvel dinimîne. Heke yên hazîr « ez » û peyaki din e « hev » kesê pêşîn û diwim û heke yên hazîr ji du kesan bêlîr in, hingê « hev » her sê kesên qisetê dikare binimîne.

1 — Yên hazîr « ez » û peyaki din e. Hingê komeka « Em brayên hev in » mana jêrîn dide: Ez brayê te me, tu ji brayê min i ».

2 — Yên hazîr « ez » û peyayîne din in. Hingê komeka « Em brayên hev in » bi awayê jêrîn têtê mana kirin: Ez brayê we me, hon ji (yanî tu û ew) brayên min in.

Çend misalên din. Medhelokê gotiye: « Kalo ji bêkesî, pirê ji bînefsî her diwan li hev pîrsî ». Di vê medhelokê de « hev » ji kesê seyim du mirovan dinimîne: kalo û pirê. Heke me medhelok ji hev de xist mana jêrîn jê bi der têt: Wî (kalo) li pirê pîrsî; wê « pirê » ji li kalo pîrsî.

Dijmînan şar berda hev. Yanî vi aliyî berda wî aliyî û wî aliyî ji berda vi aliyî.

Em du heval in û em ji hev ne razî ne. Yanî ez ji wî ne razî me, ew ji ji min ne razî ye.

PRONAVÊN LIHEVXISTI

91 — Ev pronavên ha herwekî di mada 76an de hate gotin bi lihevxiştina hin daçekan bi hin pronavan hatine pê û li gora pêkhatina komekê ev wan daçek û pronavan diniminin Herçi daçek « ji, li, bi, di » ne. Herçi pronav an « vi, vê, wi, wê » ne, an « hev, êk » in. Ji lewre ev pronavên ha du tofan ditinin pê.

92 — Tofa pêşin jê, lê, pê, tê.

Min jê stand : min ji vi stand, min ji wi stand, min ji vê stand, min ji wê stand.

Ez jê distininim : ez ji vi distininim, ez ji wi distininim, ez ji vê distininim, ez ji wê distininim.

Min lê pirsî : min li vi pirsî, min li wi pirsî, min li vê pirsî, min li wê pirsî.

Ez lê dipirsim : ez li vi dipirsim, ez li wi dipirsim, ez li vê dipirsim, ez li wê dipirsim.

Min pê karî bû : min bi vi karî bû, min bi wi karî bû, min bi vê karî bû, min bi wê karî bû.

Ez pê dikarim : ez bi vi dikarim, ez bi wi dikarim, ez bi vê dikarim, ez bi wê dikarim.

Min tê da : min di vi da, min di wi da, min di vê da, min di wê da.

Ez tê didim : ez di vi didim, ez di wi didim, ez di vê didim, ez di wê didim.

Herwekî ji misalên jorin ve dixuye ev pronavên ha bi tenê yekejmarê diniminin û nikarin bikevin şûna gekejmarê. Ji lewre li şûna « min ji wan stand » « min jê stand » nayete goin.

93 — Tofa diwim : jev — jêk, lev — lêk, pev — pêk, tev — têk.

Me jev — jêk stand : me ji hev — êk stand.

Em jev — jêk distininim : em ji hev — êk distininim.

Me lev — lêk pirsî : me li hev — êk pirsî

Em lev — lêk dipirsim : em li hev — êk dipirsim.

Me pev — pêk nikarî bû : me bi hev — êk nikarî bû.

Em pev — pêk nikarin : em bi hev — êk nikarin.

Me tev — têk da : me di hev — êk da.

Em tev — têk didim : em di hev — êk didim.

(dûmahik heye) C. A. Bedir-Xan

BIRÊ FRENŞIZÎ :

BAVÊ EMÎN

La chanson que nous présentons aujourd'hui aux lecteurs de Hawar a été transcrite d'un disque Odéon enregistré par la cantatrice kurde Miryam Khanoum, originaire du Botân (tribu Jéliyân).

Lé poème relate la mort de Ahmad agha, ancien chef des Remân, qui, après avoir passé la majeure partie de sa vie en lutte ouverte contre l'autorité du Sultan, finit par tomber au cours d'un engagement avec les forces gouvernementales. Lors de la disparition d'Ahmad agha, son fils aîné, Amin, était encore trop jeune pour lui succéder. Ce fut donc Perikhân, la femme du défunt qui prit à sa place le commandement de la tribu.

Aussi intelligente et courageuse que jolie, elle continua de mener le combat contre le pouvoir central, avec encore plus d'acharnement que n'avait fait son mari. Elle montait à cheval, portait les armes, et marchait à la tête de ses guerriers, accompagnée de dengbêj (poètes populaires) qui chantaient ses exploits. Sa réputation ne tarda pas à éclipser celle d'Ahmad agha, dont les enfants ne furent bientôt plus connus que sous le nom de " fils de Pexikhân " personne n'appela jamais Amin, l'aîné, autrement que Emîné Perixanê, ce qui d'ailleurs, lui déplaisait fort.

Après avoir participé à la révolte de 1925, Amin se réfugia en Syrie avec sa mère. Tous deux rentrèrent en Turquie, lors de la proclamation de l'amnistie de 1928; mais le jeune agha des Remân fut presque aussitôt abattu par des gendarmes turcs. Perikhân mourut quelques années plus tard.

Actuellement, l'aîné des enfants d'Amin se trouve en Syrie, et malgré tout le déplaisir qu'il en éprouve, ses compatriotes continuent à joindre au sien le nom de sa grand-mère (1).

Le cas de Perikhân n'est pas unique dans les annales kurdes. Elles conservent au contraire le souvenir de nombreuses femmes énergiques qui surent prendre en main les destinées de leurs tribus, et dont le rôle politique eut souvent plus qu'une importance locale. L'un des personnages les plus influents du Kurdistan irakien était, durant la dernière guerre, la fameuse Adela Khanoum, avec laquelle nous ont familiarisé les voyageurs anglais.

DIYA FERZO

Lê Dayê

Lê dayê, dibê sibe ye, bakî sera w' aṣao vè sibê li min saa tê.

Dengê top û cebîrxana lî dora qesra havê Emin çarnîkar tê.

Derbeka lédane havê Emin, way li min por bikurê w'ezê!

Çardara havê Emin girédane bi şelîtê, bi nerbetê, bi reqeta mēra ber bi māl tē.

De w'ezê çîqa xiyala xwe didim devê vè birinê, wezîro, vè sibê xwîna sar tē.

Lê Dayê

Dibê sibê ye, aṣao vè sibê, sibê ye, vè sibê bakî sera li mi sar e.

Dengê top û cebîrxana lî ser singa havê Emin, wezîro, vè sibê çarnîkar e.

Çardara havê Emin girédane bi şelîtê; vè sibê bi beraqê tavê re ber bi mal e.

Ferman e, ferman e, aṣao ferman e.

Lê Dayê

Dibê Dar û kursî xopana koza şewitî Dar û kursî!

Dibê heçî jî wê ve hatî min por bi kura Xwedê vè sibê jê pirsî.

Derbeka lédane havê Emin simbêlê zersosinê Lê, Xwedê zanê, vè sibê dî nav xwîne dîgevîzî.

TRADUCTION

O ma mère, ô ma mère !

Ce matin, souffle sur nous, ô mon agha, un vent froid qui vient du sérail (2).

Le grondement du canon, le fracas des obus retentissent autour du château du père d'Amin. Ils ont touché le père d'Amin ! Malheur à moi, infortunée aux cheveux coupés court ! (3)

On a lié le père d'Amin sur la civière, avec des cordes et des entraves. Voici son brancard qui s'avance vers la maison, suivi de quelques hommes.

J'ai beau regarder, ce matin, les lèvres de cette blessure, ô mon vizir (4), je ne vois couler qu'un sang glacé !

O ma mère, ô ma mère !

Ce matin, souffle sur moi, ô mon agha, un vent froid qui vient du sérail.

Ce matin, le grondement du canon, le fracas des obus retentissent tout autour de la poitrine du père d'Amin, ô mon vizir !

On a lié ce matin le père d'Amin sur un brancard, avec des cordes. Le voici qui s'avance vers la maison, aux premières lueurs du soleil ! Nous sommes proscrits, ô mon agha, nous sommes proscrits, proscrits ! (5)

O ma mère, ô ma mère !

Maudit Dar û Kursî ! Puisse le feu te brûler, Dar û Kursî (6)!

Ce matin, malheureuse aux cheveux coupés court, j'ai interrogé tous ceux qui venaient de là-bas

On m'a répondu : " Ils ont touché le père d'Amin, le guerrier aux moustaches dorées comme les lis.

Sans doute le débat-il au milieu de son sang, ce matin ! "

NOTES

(1) Il est à noter que beaucoup de filles venues au monde dans les tribus voisines des Remân, à l'époque de Perikhân, ont reçu à leur naissance le nom de cette dernière.

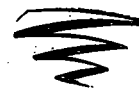
(2) C'est à dire : le gouvernement exerce ses répersailles contre nous.

(3) En signe de deuil, les femmes se coupent les cheveux et se répandent des cendres sur la tête.

(4) On donne souvent aux bons guerriers les titres de vizir (ministre) ou mir (prince).

(5) Ferman : décret impérial. En kurde, ce mot s'emploie le plus souvent dans le sens de " proscription ".

(6) Nom de lieu. Sans doute celui de l'endroit où se déroula le combat fatal à Ahmad agha.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendîna Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê.
Emîr K. A. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle. Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Sali	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmeli	300	Qirûşên	Sûri
Sêmeli	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mir Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emîr Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMAR 41

YEKŞEMB
15 ADAR 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMERO 41

DIMANCHE
15 MARS 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Qurane	Dr. K. A. Bedir-Xan
Marş	Namî
Destbosî	Miço
Ûkranye	Xelilê Genco
Ji ezmanan	Silêmanê Ferho
Hindik Rindik	Xeberguhêz
Diwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Rewşa dinyayê	Nêrevan

★ BIRÊ FRENSIZÎ ★

Chahino	Tawûsparêz
Quelques Chonsons	Tawûsparêz

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

20 Ko Cîhi û Filan di heqê dîn de berberiya te kirin; bêje wan: Min xwe û bîndestên xwe spart Xwedê. Ji nezanan bipirse: Gelo we baweriya xwe aniye? Heke gotin belê, ew ketin ser rê ya rastiyê; heke gotin na, bizane ko wacibê te agahkirina wan e. Xuda emelên evdên xwe dibîne.

21 — Yên ko ayetên Xwedê inkar kirine û pê kafir bûne û bê rê pêxemberên Xwedê kuştine û dest bi kuştina şîretkerên rîya Xwedê kirine; bila bizanin Ji bo wan ez ebekî dijwar heye.

22 — Emelê wan bi kêrî dinya û axiretê nayê, halê wan li her du dinyayê xirab e û kes nişkare wan ji ezabê Xwedê bifilitine.

23 — Ma tu wan nabînî... Ew euhiyên ko ji kitêba Xwedê xudanbehr in, li ser meselekê li hev nekirin û gava ji bo helkirina wê meselê, li gora kitêba Xwedê, me banî wan kir, bireki ji wan kitêba Xwedê avêlin piştguhê xwe û jê xwe dane paş.

24 — Ji ber ko wan digot: Agir bi tenê di rojên hejmartî de dest bi me dide û wan bi vê gotina bêesas nefsmezîni dikir û pê nefsa xwe dixapand.

25 — Gelo halê wan çito bibe.... Di wê rojê de ko, di hatina wê de tu şik nîne, gava em wan dicivînin û tê de her kes bi kedê xwe berpirsiyar dibe û neheqî nîne û nayê kirin.

26 — Pêxemberê min... Bêje: Xu-

dayê min, tu xudanê milkê şahî û dewlemendî yî, tu ji kijki re dixwazî padîşahiye didî û ji kijki (dixwazî padîşahiye distîni, her kesê ko dixwazî serfiraz û serbilind dikî û her kesê ko dixwazî reben û şermisar dikî, qenci di destê te de ye, tu bi her tiştî dikarî, è xudanqudret tu î.

27 — Bi fermana te şev digehin rojê û roj digehin şevê, û ew hin kurt û hin dirêj dibin; tu ji miriyan saxan û ji saxan miriyan dertîni. Ji kijki re dixwazî bê hesab mal û milk didî.[1]

28 — Nabe ko mirovên bawermend dest ji misilmanan berdin û ji xwe re kafiran bikin hevalbend û arikar.

Yê ko wisa kiriye li gora emrê Xwedê ne meşiyaye; meger ko cih li we teng dibe û hon bi wan re midarayê dîkin. Xwedê, emrê xwe pêş we dîke û we bi ezabî ditirsîne; guh bidin ê. Dergêhê we dergêhê Xuda ye. Dergêhê we e paşin, dergêhê Xuda ye.

29 — Bêje; Tiştên ko hon di dilê xwe de vedişêrin an eşkere dîkin, Xuda pê dizane. Her tiştên erd û ezmanan jê re xuyanî ne. Xuda bi her tiştî dikare, yê xudanqudret ew e.

30 — Dî roja piştawiyê de, her kes kedê xwe jê qenc û xirab, di ber xwe de, wê bibîne û ji xwe re dê bêje: xwezî emelê min ê xirab nizîkî min ne hata. Xwedê dixwaze ko hon dest ji

[1] Ko Xwedê da napirse lu kurê kê yî.
MEDHELOK

gunehan berdin. Xuda bi evdên xwe re mihriyan û dilnêrm e.

31 — Pêxemberê min ... Ji Cîhî û Filan re bibêje: Heke hon ji Xwedê hez dikin, werin bindestiya min bikin, dako Xwedê ji hejî we bike û di gunehên we bibore. Xuda esîw û toban dide, Xwedê piyar e.

32 — Bêje ... Bindestiya Xwedê û pêxemberê di wi bikin, heke hon xwe jê didin paş, bizanin ko Xuda ji kafiran hez naêke.

33 — Xuda Adem, Nûh, Malbata-Ibrahîm û Imran ji bo erd û ezmanan bijartine.

34 — Ew hemî ji çêliyekê ne, ji xwîn û rayekî ne. Xuda dibihîse û Xwedê zana ye.

35 — Binin bira xwe ... Jina Imran ji Xudanê xwe re goti bû: Xudayê min, ev zaroyê ko hêj di maka min de ye, min ji te re nezîr kiriye, tu wi ji xwe re qebûl bike; ji ber ko tu gotina min dibihîsi û qesda min dizani.

36 — Gava jina Imranî zaroyê xwe anî û dit ko keçîkek e, dilê wê şikiya û got: Xudanê min, min keçîkek anî.

Xuda zanî bû çî zaye, ji xwe keçîkek ne kurek e.

Jina Imran got: Min navê wê kir Meryem; û min keça xwe û çêliyên di wê, bi te sipart, Xudayê min, wan ji Iblîsê recimkirî bisitirine.

37 — Xuda Meryem bi awakî delal qebûl kir û wi ew bi xweşî da xweyî kirin û Zekeriya bû bergerê wê. Her cara ko Zekeriya diçû batê, didît ko cem Meryemê zad û fêkî peyda dibûn. Zekeriya jê pirs kir û got: Lê Meryemê, ev zadê ha ji kû tê? Meryemê got ê: Ev zad ji bal Xuda ve ye, ji ber ko Xuda ji her kesî re ko dixwaze rizqekî bêhisab dide.

38 — Zekeriya hema derbasî hun-dirê mezela xwe bû û got: Xudayê

MARŞ

Xortên kurdan tev de rabin, dil şad û xweşî
Em kurên Kurdistan in her bijin bijî
Her bijî Kurdistan her bêjin bijî
Ev welatek pir şêrin e her bêjin welat
Rêberên xwînşiroş in bo jina welat
Her bijî Kurdistan her bêjin bijî
Serbilindî kes nabinê bê rojên dijwar
Wek şêrên birîndar in bo te ne xwînşwar
Her bijî Kurdistan her bêjin bijî
Roja cengê em tev mêr in şagirtên Rostem
Serbestî doza me ye heroj û her dem
Her bijî Kurdistan her bêjin bijî
Welatê me pir hêja ye terka wi nakin
Ger di vê rê de iro em can fida kin
Her bijî Kurdistan her bêjin bijî.

NAMÎ

min, ji kerema xwe ji min re zarokeki çak bide, ji ber ko tu diayan dibihîsi.
39 — Ew hêj di mihrabê de disekini û nimêj dikir ko Cebrail banî wi kir û got: Xuda, ji kerema xwe, bi Yehyê mizgîniyê bi te dide, Yehya tesdiqdarê hatina Îsa pêxember, ji bal Xwedê ve, ye. Yehya ji mirovên salih re dê bibe pêxemberk, û wê bibe zelamêki pehrizkar û mezinê miletê xwe. *mirovêki*

40 — Zekeriya ^{le} vegerand û got: Ma çawan ji me zarokek çêdibe, ez pîr im û jina min stewr e. Cebrail got ê: Emrê Xwedê ev e; û Xuda her çî ji dixwaze dike.

41 — Zekeriya got: Xudanê min, delîlekî pêş min bike da ko ez bi avis-bûna jina xwe bawer bim.

Xuda got ê: ka ji te re delîlek; tu ê sê rojê bédeng bimîni, lal bibî û bi xelkê re bi îşaretan bipeyivî.

Navê Xudanê xwe her bine bira xwe û şev û roj dest ji kişandina tesbihê bernede.

DESTBOSÏ

JI APÊ MIN NÛREDÏN RE

Ji bo apê min Nûredin dilovan
Hero sed Hatem û Kawis bi heyran
Selavan ez bi gulavê dinosim
Bi lèvên xwe du destên te dibosim
Li Bêrûtê tu mayi yan li Parêz
Min resmê te şev û ro kiriye himbêz
Bi vi dengê xwe ê zîz dinalim
Wekî Ferhad û Mecnûn ez dikalim
Hezar û neh sed û sala çil û yek
Me ji noşi meya işqê peyalek
Min zani dêrdeki dijwar giha min
Hemî xort û heval û hogirê min
Bi xwe ez bi elhwan nizanim
Belê derdê dilê bavê xwe zanim
Çiko rokê min jê re goti babo
Xeberdanên te ez sotim bes e lo!...
Digoti min kurê min tu nizani
Ji apê xwe bipirse ew dizanê
Ne ez tenha bi vi derdê birindar
Hemî lawanê kurdi bûne xwîn-xwar
Cegersoj in birindarên evin in
Divên rokê welatê xwe bibinin
Min got derdê we eşek pir xedar e
Bi vê rê de kesê bîmrê ne ar e
Meger zahir biçûk im, lê dibînim
Li kovara Hawarê ko dixwînim
Hene tê de kelam û şîhrên mewzûn
Gelek bêtir ji apê min Cegerxûn
Ewi masa peyala işqê dani
Bi navê rêberê seydayê Xani
Kesi wek wi ne noşi mey ji camê
Berî herkes bi şîhrê çûye damê
Bi te ey şandiyarê rohelatê
Dikin fexrê bi wi kar û xebatê
Te pir wek min ji xabê kirne hişyar
Eger çerxa felek bo me bibe yar
Bijî apo bi van rojên ciwani
Bijî dişa bijî apo tu kani
Mişo me ez li zanistê me sami
Li te pirsê dikê bavê min Nami

ÛKRENYE

Di şerê ûris û elmanan de navê Ûk-ranyayê gelek caran tête gotin. Di vi welati de şerine mezin çêbûne û iro ji çêdibin. Ji lewre me xwest xwendevanên Hawarê li hin tiştên vi welati ser wext bikin.

Ûkranye dikeve nivroyê welatê ûris. Rû-yê erdê wê 443000 kilomêtir çarçik e. Ji Frensê hinek kêmîr. Ruyê erdê Frensê 551000 kilomêtir çarçik e. Erdê Ûkranyayê ji nivro digihe heta behra reş. Ji aliyê rohelê tixûbên wê diçin heta Qevqasê. Di aliyê roava de welatên Polonye û Romanyayê hene. Herçi tixûbên bakur bi erdê Rûsya spî dorgirti ne.

Erdê Ûkranyayê erdeki rast e, tev beristan e, bi tenê aliyê nivro de hin cihên bilind hene.

Çemê Dinyêper di nivê vi erdi re dibore û welat dike du perçeyên wekhey. Dirêjahiya Dinyêper 2250 kilomêtir e. Çemên wek Birbiyat, Dêsna, Bûg, Donz û Dinyester dikevin Dinyêperi.

Cimhûriyeta Ûkranyayê a sovyêti bi heşt mintiqa an wilayetan par dibe: Kiyêv, Çernigof, Odêse, Donz, Xerkov, Dinyêpropetrovsk û Moldavye. Kiyêv payitextê Ûkranyayê ye.

Di erdê Ûkranyayê de her texlit maden hene: Xwê, bismût, zeybeq, mengenêz, kufrit, linît, û di mintiqa Donbasê de komira kevir.

Di Ûkranyayê de nemaze komira kevir û hesin zehf in. Di mintiqa çemê Donz de ruyê kanên komira kevir 23000 kilomêter çarçik e. Di sala 1937an de ji van kanan 71 milyon ton komir hatiye derêxistin.

Di mintiqa Çemê Donbas de kanên hesin gelek dewlemend in. Di sala 1937an de ji van kanan 21 milyon ton hesin derêxistine. Kanên Korskê ji wan ji dewlementir in. Hesinê van kanan bi tenê ji hemî hesinê dinyayê bêtir e.

Herçi fesfor û mengenêz di Ûkranya rohelat de boş in.

Axa Ûkranyayê, axeke reş e hûr e. Li Ewropayê ji erdê Ûkranyayê çêtir nîne. Di zemanê bolsêvikiyê de cotkariya Ûkranyayê gelek pêş ve çûye. Di sala 1938an de zadê Ûkranyayê ji hemî zadên Elmanyê, Polonye û Meceristanê du caran bêtir bû.

MİŞO

JI EZMANAN

HETA BINIYA BEHRÉ Û JÊ LI BÛYÉ ERDÊ

Di vî şerê mezin de bivê nevé tiştine mezin û nedilî diqewimin. Lê em bi bêlirê wan nahesin. Ji ber ko yên ko ew tişt li wan diqewimîne perîcar pê dikevin û dimirin. Lê hinên din heta bi guhên me ve dibin

Herwekî xwendevanên me dizanin şerê girava Giritê şerêkî ecêb û xariqilade bû. Elman di ezmanan re dihatin û pê li erdê dikirin. Ingiliz jî bi balafirên xwe derdiketin pêşiya wan û cehda xwe dikirin ko wan bişkênînin û nehîlin ko lingê wan erd bigire.

Elmanan hin esker daxistî bûn balafirgeha Malêmiyê. Balafirên ingilîzî dihatin û li wê balafirgehê dixistin. Di nav wan de balafirvanek hebû bi navê Honor. Honor bera du balafirên elmani da bûn. Lê balafira wî jî birîndar ketî bû û ber bi jêr dibû. Honorê balafirvan dibêje :

— Dijmin hingaftî bû baskên balafira min. Min dit ko êdî bê fêde bû. Min ne dikarî ez şerê dijminê xwe bikim. Ji lewre min digot jî min re çêtir e ez jê bi dîr kevîm. Lê dijmin dev jî min bernedîda û berikên mitralyoza xwe li min dibarandin. Di navhera min û behrê de 200 mêtir ma bûn. Ji nişkekê ve balafira min wek kevirêkî, bi lez ket û heta çil mêtirî noqî avê bû û tê de rûnişt. Lê jî ber ko derî û pencereyên balafirê qenc giri bûn av ne kete cihê ko ez lê bûm. Min kirasê xwe ê canparêz li xwe kir û di gula balafira xwe re derketim derve. Kirasê min ez

Di Ûkranya nivro de zehaş, gundor û her texlit fêkî çêdibin. Titina wan jî heye. Ji sala 1927an ve colkariyên Ûkranyayê dest bi candîna penbû jî kirine.

Ji milê din di van salên paşîn de giyayê kewçûkê jî diçînin. Şekirê Ûkranyayê ewçend heye ko têra, hemî Rûsyayê dike.

Nifûsa Ûkranyayê 35 milyon e. Bajarên Ûkranyayê ên mezin ev in : Xerkov (800 000) Kiyêv (650 000) Dinyêpropetrovsk (300 000) Odêse (500 000) Ertmosk (225 000) Stalîno (290 000) Vorosîlovgrad (100 000) Nikolayef (100 000) Keson (100 000).

XELÎLÊ GENCO

anim rûyê behrê. Behir bi pêl bû. Pêlan ez davêtim çep û rastê. Niho min şerê pêlên behrê dikir. Qederê sê saetan min ajnî kir û ez geliştîm bejê û kefim şikeftêkê. Ewçend westiya bûm ko min xwe li erdê şikeftê dirêj kir û heta sibehê tê de nivistim.

Roj li min hilat. Ez rabûm, jî şikeftê derketim. Êdî li zadekî digeriyam. Piştî saetêkê ghiştîm dêrekê, dêreke vala û bêkes. Di dêrê de, min hinek av û çend darikên kibritê peyda kirin.

Wê rojê ez li dêrê beyitîm. Sibefirê min da rê û ez geliştîm şikeftêkê. Min tê de hinek nîsk peyda kir. Qey min di emrê xwe de jê tamdartîr tiştêk ne xwarî bû. Min terka şikeftê jî da û ez jî nû ve bi rê ketim. Ji dîr ve hin dar û şinahiyek xuya dikir. Ez ber pê çûm. Piştî çar saetan ez ghiştîm ê.

Ew der gundek bû. Zaro civiyane dora min û ez birim dêrê. Keşe hinek nan û mast daye min. Min jî keşê zanî ko di gund de ingilîzekî din jî heye. Ew jî balafirvan bû û ketî bû vî gundî. Ez çî bibînim hevalekî min. Em her du jî bûn mêvanê keşê.

Ditira rojê me jî gundiyan seh kir ko eleman jî gund bi tenê 20 kilomêtir dîr in. Di san gundiyan gote me ko elmanan jî gundiyan gundekî din 6 zelam kuştî bûn. Ji ber ko wan tiştên ko elmanan dixwestin ne goli bûn wan.

Gundî bû bûn du bend. Hinekan dixwest ko em xwe bispêrin elmanan, hinên din digot bila bi kêfa xwe bin. Dawiyê her du bend bûne yek û gotine me, hon serbest in. Me jî qerara xwe da ko em jî gund rabin û jî elmanan bi dîr kevîm.

Bi şev me terka gund da. Şev tarî û hewa ne xweş bû. Heta bi nivê şevê em bi rê ve çûn. Em westiya bûn, me bihna xme dîda. Ji nişkekê ve dengê balafirekê bi guhê me ve bû. Me digot qey balafireke elmani ye. Lê gava balafir hinekê din dahat û nizingî li me kir me jî dengê wê zanî ko ew ne balafireke dijmin, lê yeke herikên, balafireke ingilîzî ye.

Fanosa min a elêktrîkî hêj bi min re bû. Min pê îşaret dan balafirê. Ewê jî li me veşerand û danî. Em lê siwar bûn û jî erdê Giritê rabûn.

SILÊMANÊ FERHO

HINDIK RINDIK

MELEVANIYA JAPONAN — Li gora nû-
çeyên ko ji Sengeporê gihastine rojnameyên
ewropayî japonan piştî ko Melêzyc vegirtine
û gihastine pêşberê Sengeporê bi her awa û
û bi her wasitêyê keleha Sengeporê keşif
dikirin. Di vê navê de eskerên japonî bi şev
xwe tavêtin behrê û bi melevaniyê li kenala
Goherê derbas dibûn û digihastin peravên
Sengeporê û erd keşif dikirin. Dibêjin ko ja-
ponan di êrişê Sengeporê de ji van keşifan
gelek istifade kir. Ji ber ko eskeran beriya
hicûmê erdê ko lê pê bikira ji berê de nas
kiri bû.

HINDISTAN — Hindistan mistemlikeke
ingilîzî ye. Lê çî mistemlike, ji Ewropayê bêtir
têrnîfûs. Ruyê erdê wê 1808680 kilomêtir çargoşe
û nifûsa wê 375 milyon e. Herçî Ewrope
ji Rûsyê pê ve, digel giravên britanî 2084296
kilomêtir çargoşe ye û nifûsa wê 354250000e.
Li goya vi hesabî nifûsa Hindistanê ji ya
Ewropayê 20 milyon û 750 hezar bêtir e.

PETROLA HINDISTANA HOLENDÎ —
Hindistana holendî ji çend giravan pek ve
têt. Erdê van giravan erdekî gelek dewlemend
û bi nan e. Bi tenê petrola vi erdî hêjayî
milyonan e. Ji vi erdî li salê 7400000 ton
petrol bi der têt. Hatî bi vi awayî bi gira-
van lêk vedibe: Simetre 5000000, Bornêo
1600000, Cave 800000 ton. Herçî Birmanye jê
ji qedere 1500000 ton petrol derlêt.

Herçî birên Bornêo û Simatreyê ne
ketine destê japonan. Lê holendiyan ew berî
ko terka wan bidin şewitandine û berhewa
kirine.

ŞER Û MIKAFAT — Di her derê û di
her welatî de xelk bi her awayî nav di es-
kerên xwe didin û wan dihêvojin şer. Herçî
kurdmançî, delalê beriyê û lewîkê siwaran ev
hemi ji şerevaniyan re navlêdan in. Lê herçî
emêrikani bi pere û mikafatan ji nav di
eskerên xwe dîdin. Şirketeke emêrikani ilan
kiriye û gotiye: ji her balefirvanê emêrikani
re yê ko balafireke dijmin bide erdê; 500 do-
lar mikafat dê bête dayin.

Mister Lêvî, disa midirê şirketekê; evî
ji mîkafetek ji bo deryavanan danî. Mister
Lêvî ji her deryavani re ko cenkeştiya wî di

bakurê Etlantîkê de noçareke dijmin bixeri-
qîne, wê 200 dolar bide. Ji milê din Mister
Lêvî ji Mister Rûzwelt re 1000 dolar rêkirine.
Ev 1000 dolar ji deryevanên wê cenkeştiyê
re dê bêne belav kirin ko krewzoreke dijmin,
di ser 6000 tonî re, bin av bike.

ÇEKÊN NÛ — Mixabirê «Gazêt de Lo-
zan» ji Londrê dide zanin Ingilîzan bimbe-
ke nû çêkirine. Ev bimbe wek balafiran, xwe
ji xwe dikeve firê û ber bi armanca xwe ve
diçe. Bimbe di şikilê balafiran de ye. Ev bimbe
bi baskên xwe difere û gava digelhe ser serê ar-
manca xwe baskên wê têne girtin û bimbe
bi serî ve û ziçikî dikeve ser armancê û di-
teqe. Ev bimbe 20 kilo giran e.

ÇAVÊ CAM — Di wextê şerê 1914 û 18an
de yekî ji mihafizên tixûbên frensîz û spenyolî
bala xwe daye ko di nav rêwingiyan de mi-
rovên kor, yekçav ji adetê der bêtir bûne.
Mihafîz ev tişt gotê serekê xwe û yek ji wan
mirovên girtin û çavê wî ê pipok derêxistin.
Di nav çavê pipok de vitikek hebû; lê bi ^{lêlek}
xetêke zirav hati bû nivisandin. Kaxez xwen-
dîn û zanin ko mêrik casûs e; korên mayin
ji hevalên wî ne

PORDARWÎN — Ji destpêka vi ^{xelat} şerî ve
navê Ewîstralyayê her û her têtê gotin. Beri-
ya şerê japonan ji ber eskerê wê navê wê
dihate bihîstin. Ji ber ko eskerên wê di her
qada şer û di bin bandêra ingilîzan de şer
dikin. Piştî şerê japonan ji ji ber midafêha
wê gelek qala wê dikin. Japonan nîzingî lê
kiriye û balafirên wan li bender û wargehên
wê didin; nemaze bendera Pordarwin.

Pordarwin bajarekî gelek kiçîk e; heye
ko ewîstrali bi xwe pê rind nizanin. Pordar-
win merkeza Ewîstralya bakûr e û 3000 ni-
fûsa wê heye. Cihêkî gelek germ û hewa wê
ne xweş e. Lê ji awirê eskiriyê ve Pordar-
win ehemiyeteke mezin heye. Bender û bala-
firgehên wê gelek bi ehemiyet in û dora ba-
jêr bi xwe asêgeh e. Ji vi 3000 nifûsî bi tenê
hezar peya xelkê spi ne; ên mayin xelkê
Ewîstralyayê ê kevin in. Rengê van mirovan
reşşin e. Bajar ewçend germ e ko jê re
bajarê tilnê dibêjin.

Xelkê bajêr bi piranî nêçira lûlû, games
û timsahan dikin. Herçî lûlûvan japon in. Îşê
wan herçend zehmet be ji kara wan ji ew-
çend zêde ye. Her lûlûvan di çar mehan de

600 dolar kar dike. Yên ko nêçira gamêşên kûvi dikin salê ji 1000 dolari bêtir kar dikan.

Lê iro di vê benderê de bi hezaran peya gihane hev û çûn û hatin tê de zêde bûye. Ji ber ko dijmin heye ko bixwaze tê re bikeve hundirê welêt.

ŞER WÊ KENGÊ BIQEDE — Me bi xwe bi çavê xwe ne dit, me ji xelkê bajêr bihist Şiforek, ji Şamê diçû Beşdayê. Mêrikê me beriya ko bi rê bikeve depoya timobila xwe ji banzîrê dagirti bû; ewçend ko têra riya Deşdayê bike. Lê şifor nizani bû ko depoya timobila wî qul e. Mêrik riya xwe hêj bi nivî ne kiri bû KO timobil sekini. Şifor daket li mitorê fedkiri; kir ne kir, timobil ne meşiya. Dawiyê îş çî ye zanî û kire hawar û gazî û got: ya Xwedê, ya Mihemed, ya Îsa, ya Mûsa, ya Meryem. Ji nişkekê ve jinikeke bedewî lê peyda bû; cerek li ser milê jinikê ye. Şifor mesela xwe ji jinikê re got. Jinikê got: ka vi ceri bibe û bera depoyê bide. Şifor got: hirmet ma kengê timobil bi avê meşiyaye; ji min re banzîrê divêt. Jinikê gelek li ber şifor da û mêrik cerê jinkê bera depoyê da û timobil bi rê ket.

Şifor piştî ko çend gavan ji jinikê bi dût ket gote xwe: heye ko ev hirmet dixwaze here derekê, ka ez jê bipirsim. Şifor lê ziviri, jinikê got: ez naçim tu deran ev der cihê min e. Şifor jê pirsî: Hirmet ma tu ki yî. Jinikê got: ez Meryem im. Şifor çû destê wê û disan jê pirsî: Ji kerema xwe ka ji min re bibêje ev şer wê kengê biqede. Meryemê got, di cejna Îsa pêxember de.

Şifor gava ji Beşdayê veşeriya Şamê biserhatiye xwe ji hevalên xwe re got. Hevalên wî gotin ê: Ma te jê ne pirsî kîjan cejna Îsa û cejna kîjan salê.

Heyhat şifor ev ji bir kiri bûn û ji Meryemê ne pirsî bûn. An ne meê, bi sal û roj û meh, bizaniya ev şerê xedar wê kengê bigehe dawiyê.

XEBERGUHÊZ

DÎWANA MELE

— 17 —

Mehbûb bi dîl bit me bi efrazî çî hacet
Enqa bi xwe bêtin fir û perwazî çî hacet
Ne î dût e hebîbê me ko feryad û fişan kin
Wî guh li zemir û dil e, awazî çî hacet
Go sixte mirada xwe ji min telbe ke iro
Min tu kerim î, ji te daxwazî çî hacet
Min nale refîq in xem û tehlî ne misahib
Feryad enîsê min e demsazî çî hacet
Dildan û niwaziş çî ne dişumî bes in min
Pir derd û cefa hurmet û îzazî çî hacet
Sihbet bi mey û çeng û hebîbê me divêtin
Feryad û fişan ma ne bes in sazî çî hacet
Razên me çî hacet ko ji xem-maz bizani
Eşkên me bes in dideî xem-mazî çî hacet
Her lehze çî hacet ko bi nazan bikuji min
Cana ji xwe qurbani te me naz çî hacet
Ta çende bi hicra te tu min tecrîbe bînî
Zêrê ji xwe xalis mihek û gazê çî hacet
Hacet niye cana yedî beyza biderinî
Inkarî di dîn da nebit icazî çî hacet
Esrari ezel dê di ebed bêne zihûrê
Encam û serencam ji aîzazî çî hacet
Ger lûlûyê mensûr ji nezme tu dixwazî
Wer şîhrê Melê bin te bi Şîrazî çî hacet.

— 18 —

Ewil ko yarê da me yek zereyek inayet
Qismet me xemr û came di deftera hidayet
Hisn û cemali eanan nadêritin tu payan
Herçî nebit bidayet esla nehin nihayet
Feyza ilûm û hikmet eama sefa ko gêra
Me ji destê mişbeçan dît bi mishef bi ayet
Arif heta ne noşî mey ji destê meyferoş
Xaib ne bû ji hûşî peyda ne kir wilayet
Gunah û zihd û tamat hilnagirit xerabat
Kesê ko bi vî derdî divê bikit riayet
Eşqê ji her du çeşman ewil dît dil eser kir
Lê zere zere axir sotin kir û sirayet
Şaki silabi herdem bikuştina Melê bit
Gazindiyan ji kê kim, ji kê bikim şikayet
Cama di destî şahid jengê ji dil dişotin
Piri mişan ji rindan weh weh dikir riwayet
Etwari eşq û mestî esrari pîrperestî
Teqriri sed riwayet nakil ji bo kifayet
Liyitmeîni qelbî eynelyeqin dibexşit
Eyneleyan divêtin kafi nehin riwayet
Miri û padişahi müyek li nik Melayî
Nadim bi milki alem yek zereyf inayet

— 19 —

Er'erxeram e bi qed û qamet
Yek bûse da me bi sed qiyamet
Yek bûse bexşî ewil bi ihsan
Axir li min kir cirm û xeramet

HEDÎSÊN

CENABÈ PÈXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÈ LÈ BE

522 — Xwedè ji mirovên ko bi cilên spehî, nefsa xwe mezin dikin dienire.

523 — Şahidê ko şehdetiya xwe ne da, mina şehdetiya zorê ye.

524 — Heçî ko baweriya xwe bi axiretê anîne xelkê aciz na kin, zirara kesî na kin.

525 — Bi zaroyan re li gora şqilê wan bimeşin, bi wan re bileyizin.

526 — Heçî ko baweriya xwe bi Xwedê û bi axiretê anîne arikariya ciranên xwe dikin.

527 — Porên xwe bişon û bişkininin.

528 — Heçî ko bext dide miroveki û wi mirovî dukuje, bêbextiyê pê re dike, çavê wî li bihuştê na keve; ew meşvanê agirê dojhê ye.

529 — Heçî ko di nav xelkê de fesadiyê dikin, wan bera hev didin, ne ji me ne, dûrî me ne.

530 — Heçî ko xelkê dixapinin, hilebaziye li wan dikin, ne ji me ne, dûrî me ne.

531 — Heçî ko sêwiya dihewînin û wan bi xwedî û mezin dikin para wan bihuşt e.

532 — Heçî ko pîs û kêmaqil in, serê wan bê mejî ye, tim ezabê xwe dibinin.

533 — Senhetên xwe de pê bidin erdê, wi senhetê xwe me guhêrinin.

534 — Heçî ko roja tengaiyê de mina şewat û rabûna ayê, arikariya xelkê dikin, Xwedê qedrê wan weke mirovên ko di rîya wi de hatine kuştin digire.

Ji jeng û zirqê dil da bişotin
Cama sedef bin rind û keramet
Ji her du çesman tê mest û xunriz
Nûra du çesman kê di selamet
Li derd û êşan pêkan û nişan
Me j' her du çesman kifş in elamet
Riswayê eşqê tenha ne ez hûm
Kes di zemanan hib bê melamet
Du secde ferz in filhal bibin ber
Dema xuya bit ew qed û qamet
Da eybi rindan nekî beyanî
Nifûsî qewmî beha tesamet
Mela li te emrî bîfêde borî
Kêşa bi zoran qehr û nedamet.

535 — Xwedê ji mirovên nezan yên ko nezaniya xwe nizanin û li ser rûyê xwe dikevin, hez na ke.

536 — Heçî ko bi dileki rast û pak nefspîçûk in, Xwedê wan mezin dike.

537 — Xwedê ji mirovên ko di civata de xwe dinepixinin, di ser xelkê re rûdinin û bi giranî û qapanî bi rê ve diçin hez na ke.

538 — Heçî ko is û xebata xwe bi bîhn- firehiyê diqedînin, kar dikin, Xwedê poşmaniye na de wan, lê heçî lez û bezê li xwe dikin, meydana wan kin e, zererê dibînin.

539 — Jinên pîr û stewr ji xwe re me yînin.

540 — Li mirovên seqet û nesax bi çavên kirîne me nêrin, dilê wan dimîne.

541 — Kêfxweşiya xwe bi şer û kuştinê me yînin, lê ko hon ketin şerî heta ko zora dijminê xwe bibin û wi bişkininin pehniya xwe bidin erdê û li cihê xwe giran bin.

542 — Mirina xwe me xwazin.

543 — Gava hon dikin rakevin agirê xwe bitemirînin.

544 — Gava hon li nişanê dixin, heywana me yînin ber nişana xwe.

545 — Yê ko silava xwe na de merhebabûn jê re na be.

546 — Tiştê ko hon jê têşin me xwin.

547 — Bi wi şertê ko mirov wezifeyên dewlemendiyê pêk bine, destvekirî be, dewlemendi hêja ye û xeml û zineta Xwediyê xwe ye.

548 — Yê ko ne xwediyê gotina xwe ye û li wada xwe diqulipe ne miroveki misilman û bawermend e.

549 — Ko pere li cem we peyda ne bû tiştêkî me kirin, xwe me kin deyndarê xelkê.

550 — Teneyî ji civata mirovên xerab çêtir e, lê hevalliya miroveki qenc ji tenahiye baştir e.

551 — Xwelî li serê wi mirovê be ye ko bi derewa xelkê dikenîne.

552 Navbeyna du mirovan bê destûra wan rûmenin.

553 — Ne li ser ava herikandî û ne ji li ser ava golê me mizin.

554 — Însan û heywana bi jehr, bi sewitandin û xeniqandinê me kujin.

555 — Jin û zaroya me kujin.

REWŞA DINYAYÊ

ŞERÊ MANŞÊ — Di hejmara 40i de m qala Manşê kiri bû. Vê carê şer ne di behra Manşê lê di vî aliyê Manşê, li ser erdê frensizan çêbû. Li yekê vê mehê danezaneke ingilîzî qala vî şerî kir û got ko peraşûtîstên ingilîzî ji balafirên daketine erdê Frênsa vegirtî, di peravên Manşê de, û dirêjî stasyonê neke elemanî kirine. Di vê stasyonê de elemanan balafirên xwe ên xesardîtî tamir dikirin. Eskerên ingilîzî dirêjî vê stasyonê kiriyê û ew şikênandiye. Ingilîzan xesarine mezin gihandine elemanan û hin hêsir jî bi xwe re anîne Ingilîterê.

Eskerên ingilîzî piştî ko bi karê xwe rebûne xwe gihaudine perava Manşê û di bin himayeta topên stolê de, vegeyriyane welatê xwe. Xesarên ingilîzî kêm in.

Radyowa Londrê piştî ko qala vê zefera ingilîzî kir digot ko ev herketêke bi ser xwe bû an ne mexseda ingilîzan ne vekirina enîke nû ye. Radyowa Londrê ev tişt got ji ber ko mesela enîke nû vê paşiyê û disan tête gotin. Bêdiro, Litvînof, sefirê ûrisan li Weşingtonê di nitqeke xwe de digot ko ji sondxwariyan re divêt di roavê de enîke nû vekin, yanî esker derînin Ewropayê û dirêjî elemanan bikin; da ko barê ûrisan siviktir bibe. Litvînof di nitqa xwe de nemaze tiştên jêrîn gotine :

Ji bo şikestina qewetên mihwerê divêt em şerê wan di çend enîyan de bikin. Û divêt ev enî jî hev dûtir bibin. Tu şek tê de nine ko Elmanyê û Îtalye, li Biharê, xebateke zor wê bixebitin. Me hêvî heye ko dost û hevalbendên me vî halî bir bibin û bi karê ko jî wan re gerek e rabin. Reşma mizeferiyetên ordiwa ûris dijmin hêj xurt e û zora wî ne çûye. Dijmin di paş eniyê re xwe jî bona Biharê kar dike. Ehemiyeta enîya rohelat, enîya ûris mezin e û dawîya şer li gora rewşa vê eniyê wê qerar bigire.

ŞERÊ LIBYAYÊ — Şerê Libyayê weke xwe ye. Eskerên Romel gihaştine dora Xezaleyê û lê sekinne. Lê ingilîzan jî dirêjî wan ne kir. Çaxê şerê Efrîqayê jî dibore. Dema ko herfên Rûsyayê wê bihelin, qûma Efrîqayê wek kuçên tifikê wê bikele û wê bisincire.

Ji lewre divêt ko beriya Nisanê di Libyayê de herket jî nû ve dest pê bike. Herçî şerê balafirên, her du alî li wargelî û qerargehên hev dixin. Dewletên mihwerê di lêxistina Maltê de pê didin erdê û balafirên wan hero li wargehên giravê didin.

ŞERÊ ROHELATÊ DÛR — Herwekî me di hejmara çilî de gotî bû japonan jî Hindîstana holendî piştî Bornêo, Selebis û Simatrayê çavê xwe berda bû girava Cavayê a mezin û balafirên wan bender û wargehên giravê didan ber bimban.

Li 27ê Sibatê de nizingî Sirabayayê de — bendereke Cavayê — di navbera stolên emêrikanî, ingilîzî, holendî û japonîyan de şerê behrî çêbû. Li gora danezanên ingilîzî û emêrikanî balafirên sondxwariyan stola japonî di nizingî behra Cavayê de diti bûn û elam da bûn stolên xwe. Di pey stola japonî re, jî eskaran teji, çil vaporên barkêş hebûn. Li ser vê xeberê her sê stolên sondxwariyan derketin pêşiya stola japonî û li wê dan. Ev şerê behrî qedere 36 saetan ajot û balafirên her du aliyan jî bi stolan re şer kirin. Stolên sondxwariyan bi mêrani şer kirin û piraniya cenkeştîyên japonî birin kirin, hinekê wan bin av kirin û ew hemî jî xeta şer bi dûtir ketin. Ji aliyê din bimbe û gule li piraniya vaporên eskerî jî ketin û japon hêgav man û jî behra Cavayê baz dan. Di vî şerî de nemaze stola holendî qehremanîke mezin şanî da.

Emêralê vê stolê emir da kumandarên cenkeştîyên xwe ko qeweta dijmin çiqas serdest bibe jî dirêjî wê bikin û heta dawiyê li ber xwe bidin. Wan kumandaran jî welê kir û du krewzorên holandî yên ko di vî şerî de bin av bûne reşma ko behir hilkişîya bû pira wan a jêrîn topên xwe şixulandin û bera dijminê xwe dan.

Sibetirê ejansa emêrikanî dida zanîn ko japonan esker derêxistine Cavayê û lingê wan di giravê de erd girtîye û japonî û sondxwari di bejê de li hev didin. Japon derketi bûn sê cihên giravê û dikirin li merkeza giravê, li Betavyayê wer bèn. Li gora ejansan li Cavayê jî qewetên ingilîzî, emêrikanî û ewîstrali pê ve 150 000 eskerên holendî hene. Japonan di derba pêşîn de 60000 esker derêxistin Cavayê. Lê hero qewetiye nû ditînin. Holendî

ù sondxwari gelek li ber xwe didin. Digel xê hindê êrişa japonan ber bi pêş dîce û japon dikevin hundirê giravê. Li 5ê Adarê japon ketin Betavyayê. Helanî iro serdestiya behr û ezmanan, di Pesifikê de, di destê japonan de ye û japon bi vê serdestiyê tavêjin her derê. Herçi ingiliz û emêrikani xwe kar dikin û li hêviya dora xwe diminin. Û dibêjin ko tiştên ko emêrikani û ingilizan di Pesifikê de ji dest dane ev qerekonên wan ên pêş bûn; mina Metêzye, Sengapor û Hindistana holendi. Xetên wan ên bingehin hêj li paş in.

Herçi ingiliz xwe di Hindistanê de kar dikin. Japon li ber deriyê Hindistanê ne; yanî li Birmanyayê ne û dixwazin rojkê berî rojkê işê Birmanyayê safî bikin. Japonan di Birmanyayê de gihastin riya Bûrmayê û niho zora xwe didine Rengûnê; payitextê wî welatî. Japonan qedere 80 kilomêtir nizingî li Rengûnê kiri bû û li wê derê sekini bûn. Ji pencê Aderê ve û ji nû ve dest bi êrişê kirine û li 8ê mehê japon ketine Rengûnê û serê riya Bûrmayê, xistene destê xwe *gawin*

Herçi emêrikani wer dixuye ko xwe di Ewistralyayê de kar dikin. Heke japonan piştî Cavayê avête Ewistralyayê heye ko japon di wî welatî de di pêşiya xwe de emêrikaniyan peyda bikin.

Êrişa japonan, herweki me berê ji gotî bû ji bo sondxwariyan nişkegaviyeke mezin bû. Sondxwariyan hesabê wî şerî ne kerî bû. Mister Çorçil li 26ê Sibatê, di vê babetê de û di meclisê de gotiye: Min hergav hêvî dikir ko Emêrike şerê dewletên mihwerê wê bike. Lê tucaran ne dihate bira min ko japon ji wê bikeve şer û dirêji me bike. Ji lewre ez, herçi milletên ingiliz-ziman hene şiretan li wan dikim û dibêjim, sebrê bi xwe bidin û li hêviya encamê biminin. Êrişa japonan di wextekî welê de hate rû ko hingê ji me dixwestin ko em di Frensê an di Holandeyê de enike nû vekin û ji par re li elemanan bidin.

Piştî ko japonan pê li erdê Cavayê kir, fermandarê ingilizi ê bi nav û deng, general Wêvel yê ko qerargaha xwe dani bû Cavayê, jê rabû û vegeriya Hindistanê, ser wezifa xwe a pêşin; femandariya ordiwên Hindistanê. Generaleki holendi ket şûna wî.

Japon beriya ko vegirtina Cavayê temam bikin avêtine ser Gîna-nû ji û li 7ê Adarê esker derêxistine vê girava mezin.

Li 8ê Adarê japonan da zanin ko di Cavayê de eskerên holendi teslim bûne û di wê giravê de şer gihastiye dawiyê. Radyowa Londorê herçend derew bi aliyê vê nûcevên ve ne da be ji gotiye ko di rojên paşin de nuxabere bi Hindistana holendi re hatiye birin; ji lewre ji Cavayê tu xeber ne gihastiye Londrê.

Japonan giravên Filipinê hêj bi temami safî ne kirine; emêrikani hin tê de ne û li ber xwe didin.

Bi vegertina Sengapor, Rengûn û Hindistana holendi japon gihastine Behra hindi. Behra hindi ji bo ingilizan gelekî bi ehemiyet e. Ji ber ko vapor di vê behrê re tèn û dikevin Behrasor û jê dertên Behra spi. Herweki ji navê wê dixuye Hindistan bi vê behrê dorgirti ye. Di nivroyê Hindistanê de giravek heye jê re Seylan dibêjin. Ev girav xecerêya vê behrê ye; yanî vaporên ko di vê behrê de tèn û diçin, komir û pêtrola xwe jê dibin.

Di van rojan de gelek qala Seylanê dikin û dibêjin heye ko japon bavêjin ser Seylanê ji. Ev in dûrahiyên navbera Seylan û benderine din: Rengûn-Seylan 3200 kilomêtir, Sengapor-Seylan 3600 k. Seylan-Besre 6500 k. Seylan-Eden 6150 k. Sengapor-Medegeskar 9700 k. Seylan-Medegeskar 6700 k.

Di vê navê de me qala Medegeskarê ji kir. Medegeskar giravek e û dikeve nivro-rohelatê Efrîqayê. Ev girava mezin mistemli-keke frensizi ye. Wê di şerê Behra-hindî de ehemiyeteke mezin heye û di van rojan de di dora wê de kurt û pist zehf bûne. Gotine ko hikûmeta Vişiyê di vê giravê de hin war-gehan wê bide Japonyayê. Lê hikûmeta Vişiyê derew bi aliyê vê gotinê ve da.

ŞERÊ ÛRIS — Di hin derên welatê jêrin de darin bişkivî bin û bihna Biharê dest bi belavbûnê kiri be ji di welatê ûris de hêj Ziviştan e; herf û qeşa pûk û baran e.

Digel vê hindê şer bi xurtike mezin dom dike. Ji wî mili be ji wî mili, êriş û berêriş, hicûm û berhicûm in. Lê teşebis di destê ûrisan de ye. Bihar nizing bûye. Bi Biharê ve êrişa elemanan wê dest pê bike. Ûris pê dizanin û ji lewra cehda xwe dikin ko elemanan

CHAHINO

Les deux fragments qui suivent ont déjà été publiés en kurde dans le numéro 37 de Hawar. Tous deux été recueillis au Botan, l'un dans la région d'Erub, l'autre chez les Jéliyân.

I

Maudit Châhino, tu ne dis rien !
Tu ne fais rien dans la maison de ton père.
Ma dot est forte, où te la procureras-tu?(1)
C'est l'été, le bel été !
Les arbres et les champs de mon père portent leurs fruits.
Les gens disaient : " Ahmad Khan est une fleur. " Je répondais : " Il est la plaie de mon cœur ! "
C'est le printemps. Nos tentes sont parties pour les zozâns (2).
Je construirai pour mon Châhino une cabane avec des roses et des baïlies.
Et, si j'en manque, j'en emprunterai chez les voisins.
Mon père n'a que des chevaux pour bêtes de somme.

bi şûn de, ber bi tixûbên wan ve vegirinîn û herçî cihên mihim, jî niho de wan bexin destê xwe; da ko di dema êrişê de bikarin li ber wê bişekinîn û wê bişkêninin.

Ûrisan di danezanên xwe yên 26 û 27ê Sibatê dane zanîn ko di nivroyê gola Îlmenê de zora elemanan birine û di wê mintiqê de li ordîwa elemanan a 16an wer hatine. Li gora danezanê di vê mintiqê de 94000 eleman ketine nav çemberê ûrisan; û elemanan di şerê Stereyarûsayê de şikestineke wer pis şikistine ko çek û topên xwe berdane û çavê xwe dane revê; lê ûrisan ew edim kirine.

Li 6ê Adarê ûrisan da zanîn ko eleman di Stereyarûsayê de rabûn hicûmê û di kirine xetên rûstî bişkêninin lê ew hicûm ne çûye seri. Ji milê din ûris dibêjin ko nizingî li Smolenskê kirine û ghaştine deriyên Orêlê û Orêl li ber ketinê ye.

Di qada nivro de ji merêşal Timošenko, li ser eniyeke 400 kilomêtir fireh rabûye hicûmê û zora elemanan birîye. Di vê eniyê de ûrisan bi 90 firqeyî dirêjî elemanan kiriye.

Şam 14 Adar 1942 NÈREVAN

Ils portent des dattes en haut de leur charge, des cannes à sucre par dessous.

Prévenez Châhin agha de Hochani que l'on a demandé ma main.

Mon père n'a que des mulets pour bêtes de somme

Ils portent des dattes en haut de leur charge, du sucre par dessous.

Pour l'amour de Dieu, prévenez Châhin agha que l'on m'a prise en mariage.

Maudit Châhino, es-tu fou ? N'es-tu pas fou !

Tu envoies lettre sur lettre.

Ma dot est forte, où iras-tu la chercher ?

Tu possèdes une pouliche grise,

Mais tu n'es pas homme à demander ma main, ni à m'enlever,

Châhino, fils d'agha !

On est en train de tailler les vignes de mon Châhino.

Prends-moi, enlève-moi toute le fen à cette ferme, à cette maison !

II

Châhino, enlève-moi, nous irons aux zozâns. Je construirai pour mon Châhino une cabane avec des roses et des pétales de basilic.

Et si j'en manque, j'en emprunterai chez les villageois et les voisins.

Châhino, fou, tu es fou ! Ni tu ne me prends pour femme, ni tu ne m'enlèves.

Ma dot est forte, où iras-tu la chercher ?

Tu ne crains donc pas Dieu pour brandir ainsi le poignard d'argent sur ma poitrine ?

Ma poitrine est un verger plein de roses et de pommes. Lorsque tu es triste,

Viens un instant, tu y chasseras la peine de ton cœur.

La maison de mon père est vaste, une tribu nomade campe en contre-bas.

La nuit dernière, j'ai fait un rêve de bon augure :

J'avais ta pauvre maman pour belle-mère !

TAWÛSPARÊZ

(1) Le mot qelen, que nous traduisons par dot désigne la somme que doit verser le jeune homme aux parents de sa fiancée au moment du mariage.

(2) Zozân : pâturage d'été.

QUELQUES CHANSONS

A part "Koçerê" et "Lo Miro" les textes que l'on va lire ont été notés au Botan. Le premier d'entre eux, Berdolavi, est une chanson à filer (le mot berdolavi, qui veut dire "devant le rouet" n'est pas le titre de la pièce, mais désigne l'un des genres de la littérature populaire kurde). Les autres sont des refrains de danse. On remarquera que les vers qui les composent sont uniformément de sept pieds, et que les rimes en sont beaucoup plus régulières que celles des autres chansons. Trois de ces couplets renferment des allusions à des événements historiques qu'il nous a malheureusement été impossible d'identifier : Ce sont Malko (exécution d'un chef chrétien par un prince kurde) Amar agha et koçerê (révolte des Mirân). Le dernier, Lo miro, est une épigramme composée il y a quelques années, sur un de nos amis, par un vieux chanteur.

TAWÛSPARÊZ

Kesek ninin kul û xemê dinê ne di dil de.
Dilê min rebeua Xwedê, sitila kuçkiri agir di
bin de.
Heke delalê dilê min nas naki, êvara dimeşit
d'nava gun' de.

**

Ezê çûme reza, rêza gula, gula li mi zer kir.
Min û delalê xwe çînine, li hev di wer kir.
Tilik ji perê dilê mi ma bû kêr.
Eşq û evîni li halê min eser kir.

**

Ezê çûme reza, rêza gula, gula li mi spî kir.
Min û delalê dilê xwe çînine, henek û yari kir.
Tilik ji perê dilê mi ma bû kêr.
Minê rojê sê cara, mîna heval û hogira, li
halê xwe gili kir.

**

Ezê çûme Cizira Bota, ber de çem e
Xizêma keleşgewra mi zêr û ziy e, çar dirhem e.
Ez, rebenê Xwedê şeva, nivê şevê, dema he-
nek û yarika.
Bihnekê rûniştam li cema.

TRADUCTION

Il n'est personne qui ne porte en son cœur
souffrances et peines du monde.

Le mien, pauvrete, est un vase qui bout sur
les chenets, le feu brûle en dessous.

Si tu ne sais quel est celui que j'aime; il
se pavane le soir au milieu du village !

**

Je suis allée à la vigne. Des haies de roses !
Leur vue m'attriste.

Le bien-aimé et moi, nous les avons cueil-
lies, pour nous battre avec.

Il restait de mon cœur moins large qu'un
doigt,

Tant l'amour me troublait.

**

Je suis allée à la vigne — Des haies de roses !
Leur vue me rend joyeuse.

Le bien-aimé et moi, nous les avons cueillies;
nous avons badiné, joué.

Il restait de mon cœur moins large qu'un
doigt.

Trois fois le jour, je me lamente, comme
font mes compagnes

**

— Je suis allé à Djezir de Botan, au bord
de la rivière.

Le bijou que ma belle porte à la narine est
d'or et d'argent, il pèse quatre drachmes.

Hélas ! Que ne puis-je, à minuit, l'heure des
jeux d'amour, rester un peu chez elle !

MELKO

Melko xwestî diwanê.

Sê fincan qehwe danê.

Paşê, celad berdanê.

Melko go : " Ez melko me ! "

Şêro go : " Ez Melko me,

Xweyê şwirê bi co me.

Kilê çavê Silto me ! "

On fit venir Malko au divan.

On lui donna trois tasses de café,

Puis on le livra au bourreau.

Malko dit : " Je suis Malko ! "

Le lion dit : " Je suis Malko ,

Je possède un sabre à nervure,
Je suis le kohol des yeux de Selto ! ”(1).

EMER AĀA

Emer aāa aāa ye,
Şêrê Soro aāa ye.
Şwirê misri kêşaye,
Nav eşira xwe daye.

Amar agha est un chef,
Il est le lion de Soro agha.
Il a tiré son sabre d’Égypte,
Et chargé sa propre tribu.

MÊRG

Mêrga pišta mafano,
Çi mêrgeke heşin e!
Keç’ko d’rêsin teşêko,
Xirxiro wê jê têno.
Dostlika min esmer e,
Esmer, şêrin esmer e!

La prairie derrière les tentes,
Comme elle est verte !
Les filles y font fourner leurs que-
nouilles
Que l’on entend ronfler.
Ma mie est brune,
Brune ! C’est une douce brune !

KOÇERÊ

Kesera mêrê berê,
Koçerê cer li mil kir,
Qesda kanika gir kir.
Cer qul bû, taqî şil bû.
Dilê lawik bikul kir
Koçer ji malê Mira,
Reş’kandin bendê şêra.
Ez te nađim b’ tu eşira;
Koçer ji malê Bota.
Raş’kandin bendê cota.
De lê û lê, koçerê,
Pozqulê, xizêm zerê;
Kesera mêrê berê !

Tourment des braves (2)
La nomade avait pris sa jarre sur l’épaule

Et s’en allait vers la source du coteau.
La jarre était fêlée la robe était mouillée.
La belle a blessé le cœur des garçons
Les nomades des tentes Mirân
Ont brisé leurs chaînes comme des
lions (3).

Je ne te donnerai pour aucune autre
fille de tribu.

Les nomades des tentes de Botan
Ont brisé leurs entraves comme des
beufs .

Tralala ! Ma nomade,
Aux narines percées, au khezém d’or(4),
Tourment des braves.

LO MIRO

Lo miro, lolo miro !
Ro dihate nimêja niro.
Oda mirê min b’soring e,
Heçî dosta wi firenge;
Emrê wi emrê quling e.
Lo miro, lolo miro !
Ro dihate n’mêja niro.
Oda mirê min b’ hene ye,
Heçî dosta wi file ye,
Emrê wi j’emra zêde ye.

Emir, émir !
Voici l’heure de la prière de midi.
La chambre de mon émir est de couleur
pourpre
Toutes ses bonnes amies sont d’Europe.
Il a vécu moins longtemps qu’une grue(5).
Emir, émir !
Voici l’heure de la prière de midi.
La chambre de mon émir est couleur
de henné.
Toutes ses bonnes amies sont chré-
tiennes.
Il a vécu plus longtemps que quiconque.

(1) C’est à dire : Je suis le bien-aimé de Selto.

(2) Mêrê berê, homme de jadis, a le sens de brave.

(3) Les Mirân sont une tribu nomade du Botan. Ces deux vers renferment sans doute une allusion à une de leurs révolte (Celle de Brâhim agha contre son suzerain, l’Emir de Botan vers 1830 ?)

(4) Khezém : bijou que les femmes portent dans la narine gauche.

(5) La croyance populaire veut que la grue ait une vie très courte.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Bîyişa Pêxember. Bi Kurdiya 'dumilî, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
- 7 — C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitîn
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10 — Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11 — Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12 — Dersên Şerîetê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13 — Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14 — Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emir. K. A. Bedir-Xan
Paris - 1937
- 15 — Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê.
Emir K. A. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolle.
Paris - 1937
- 6 — Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê.
Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Salî	500	Qirûşên	Sûri
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûri
Sêmehî	200	Qirûşên	Sûri

Xwedî û gerinendeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMAR 42

ÇARŞEMB
15 NİSAN 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMERO 42

MERCREDI
15 AVRIL 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTİYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Qurânê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Awayê Evinê	Hişyar
Newrûz	Herekol Azîzan
Îşê paqij	Şevger
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Dîwana Melê	Qedri Cemîl Paşa

★ BIRÊ FRENSIZÎ ★

Les jeux kurdes	Tawûsparêz
-----------------	------------

TEFSİRA QURANE

42 — Wê demê binin bira xwe
Cebrail ji Meryemê re got : Lê Meryemê,
Xuda tu bijartiye û ji gunehan paqij
kiriye. Xwedê tu ji hemî jinên dinyayê
çêtir girtiye.

43 — Lê Meryemê Ji Xudayê
xwe re bindestiyê like, guhdari emrên
wî bibe û bi nimêjkeran re secde bibe
Xudayê xwe û xwe lê bitewîne.

44 — Pêxemberê min Qiseyên
Meryem, Zekeriya, Yehya û İsa lişline
xeybê ne; emê ji kerema xwe wan liş-
tan bi te didin zanin; herwekî gava ji
bo bijartina bergerê Meryemê, bist û
heft mirîdên Dergehi. qelemên xwe avê-
tin avê û gava ew li hev ketin, tu ne
li cem wan bûyî û pê ni zani.

45 — Wê demê binin bira xwe . . .
Cebrail got : Lê Meryemê, Xuda bi
pirsekê mizgîniya kurekî bi te dide, navê
wî Mesîh İsa kurê Meryemê ye. Qedrê
wî, di dinya û axiretê de wê mezin bi-
be; ew yek ji yên nîzîkî Xuda ye.

46 — Ewê, hêj di landika xwe de, bi
xelkê re wê baxêve û di mezinahiya xwe
de jî bi wan re dê bipeyive.

Ew ji dilpakan e.

47 — Meryemê got : Xudayê min, tu
mêr nîzîkî min ne bûye, çawan ji min
zarokek çêdibe. Cebrail got ê : Emrê
Xwedê ev e, Xuda her kesê ko dixwaze
dixuliqîne. Ji xwe gava Xwedê bi çê-
bûna tiştêkî mirad dike, ji wî tiştî re
dibêje : Bibe, û ew tişt çêdibe.

48 — Xwedê jê re kitêb û hikmetê
û Tewrat û İncîlê dê bide zanin

49 — Xuda İsa, ji lawên Israîl re, bi

pêxemberitiyê dê bişîne û İsa ji wan re
dê bibêje : Ez ji bal Xuda ve, bi ayet
û delîlan hatime nik we. Lawên Israîl
wê jê bipirsin û bibêjin; Delîlên te çî
ne. İsa ji wan re dê veqerîne û wê
bibêje : Ezê ji ax û heriyê ji we re tey-
rekî çekim û jê re bi kerema
Xwedê can bidim, ezê yên ko ji dîya
xwe kor bûne, sax bikim; çavên wan
dê vebin; û nexweşên bawesînê bigehî-
nim saxiyê û bi destûra Xwedê miriyan
vejînim; û herçend ji min tiştên ko hon
dixwin û mala xwe de kom dikin ne
dîline, ezê navê wan bi we bidim za-
nin. Ev delîl û hicetên pêxemberitiya
İsa çên hêja ne; heke we baweriya xwe
pê aniye?!

50 — İsa wê bibêje : Ez tesdîqdarê
kitêba we Tewratê me û tiştên ko ji
we re hale haram kirin, ezê wan ji we
re dîsa helal bikim û ez, ji we re, bi
ayetên Xuda tîm, ji Xwedê tirsîyar bi-
bin û bindestiya min bikin.

51 — Ji ber ko Xuda, Xudayê min
û we ye, jê re taet û ibadetê bikin, rîya
rast ev e; û rîya rast, rîya Xwedê ye.

52 — Gava İsa bi kafiriya çîhiyan
hesiya, pirsî û got : Di rîya Xwedê da,
heval û arîkarên min kê ne? Hewari-
yan lê veqerand û got : Em di rîya
Xwedê de arîkar û destbrayên te ne,
me baweriya xwe bi Xwedê aniye û
tu bibe şahidê me ko em misilman in.

53 — Xudayê me, me baweriya xwe
bi Incîla ko te şandiye xwar aniye û
bindestiya pêxemberê te kiriye, me ji
şahidên mezinahiya xwe bihesibîne.

54 — Çîhî di heqê İsa pêxember de,
dest bi bêbextiyê kirin. Xuda jî di heqê

^a
çhiyan de welê kir. Xuda di her tiştî de, ji her kesî xurtir e.

55 — Bine bira xwe... Xwedê, ji İsa re got: Pêxemberê min, ezê te binivîninim û piştî te bal ezmanan, cihê melyaketan ve hilînim û ezê te ji dijminên te pak û safî bikim. Ezê tabîên te, di axiretê de li ser kafiran serfiraz û cihibilind bikim. Di roja pişdawayî de kafir wê bèn pêşiya min, û wê bikevin hafa min, û li ser tiştê ko we bi hev ne dikir, ezê pîrsa xweya paşin bibêjim û hikmê xwe bidim.

56 — Ezê kafiran, di dinya û axiretê de, bi ezabekî giran biêşînim; kes nikare tê de arikariya wan bike.

57 — Lê yên ko misilman bûne û tiştine qenc li hev anîne, emê wan bigihînin kerem û comerdiya xwe. Xuda ji xedaran hez na ke.

58 — Em bi wehî û ayetên xwe ji te re tiştên heja û hikmetdar didin zanîn.

59 — Zayîna İsa, li ba Xwedê weke afirandîna Adem e; Xuda Adem ji axê da afirandî û jê re got: Bibe û ew çêbû.

60 — Herçi ko ji bal Xuda ve ye, bêşik rast e, dudiliyê me ke.

61 — Piştî hatina delîl û hicetên pêxemberîtiya İsa, heke dîsa hinan berberîya te kir, bêje wan: Geli mirovîno... Werin, em banî jinên me û we, zaroyên me û we, nefsên me û we bikin û piştî niyazmendên Xuda bibin û ji bona derewkeran dest bi xwestina laneta Xuda bikin. Yên ko pêxemberîtiya İsa inkar dikin, divê bikevin laneta Xwedê.

62 — Ev qiseyên hanî, qiseyên rast in. Ji Xuda pê ve, tu Xuda nîşe, ji Xwedê pê ve delal, fêris û xudanqudret tu kes nîşe.

63 — Heke wan ji qebûlkirina rastiye xwe dane paş, bila bizanin, Xuda mîfsidan nas dike.

64 — Pêxemberê min..., Ji Çîhî û Filan re bêje: Xudankitêbino... Werin emê li ser qiseya ko, di heqê

AWAYÊ EVÎNÊ

Ma dizanî aşiqan dilber xiyala şev û roj
Wer dinalin xwin dimalin ew ji çavan şev û roj
Dilgirên dama evinê, wan j'nedî ve gotiye
Guft û goyên zilf û xalan dane zanin şev û roj
Me b'tenê dilber divaye, yara bê ten û gihan
Ew sirişta zende gaye landika me şev û roj
Bihuşt û zenda gihane wê di cihan daye deng
Wê ji me sed dil rewa ye em li bendê şev û roj
Qenc û naz e, tengudaz e, padişahêk bê wela
Her dema bersef dixwaze minekar im şev û roj
Berfa yarê ji xuyina me nivîsî xêzexş
Soz û peyman me dida wê olperest im şev û roj
Karê maştûqan wiha ye, aşiqan erzan didin
Wan bi xîsmê dil hewa ye xwin dirêjin şev û roj
Sorgula bilbil divaye xîsmê seywan lê veda
Ma li ser lat û zinaran tum şiyar e şev û roj.

HİŞYAR

wê de, gotina kitêb û pêxemberên Xuda yek e li hev bèn û em bibêjin: Em yekîtiya Xwedê dizanin, ji Xuda pê ve, ji tu kesî re, ibadetê na kin, tu kesî na kin hevri û hempayê wî, ji wî pê ve tu kesî na hesibînin mezin û sermiyanê xwe. Pêxemberê min... heke wan xwe jê dane paş, bêje wan: Hon bibin şahidê me ko me baweriya xwe bi yekîtiya Xwedê aniye, û em misilman in.

65 — Geli xudankitêbino... Çîhî dibêjin, İbrahim ji me ye; file ji dibêjin, no ew ji me ye; çire hon wisa berberîya hev û du dikin, ma hon bir na bin ko Tewral û Incil, ji we re piştî wî hate rêkirin.

66 — Hon çî millet in... Bi ^{hon} tiştê ko hon esl û rastiya wî dizanin qaîl na bin û baweriya xwe pê na ^{hon} yênin, zidê wî dimeşin; û bi tiştê ko ^{hon} nîzanin berberîya hev û du dikin. Xuda pê dizane, lê hon pê ni zanin.

67 — İbrahim ne çîhî, ne ji file, lê misilmanekî pak û dilrast bû û ne ji koma kafiran bû.

68 — Nizikên İbrahim ew in ko li ser şopa wî çûne, û ew ji pêxember û mirovên bawermend in.

Xuda xwedî û arikarê bawermendan e.

HEDÛSEN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÊ LÊ BE

556 — Nezir û qurbana me kin, ko filan îşê min çêbû ji filan pêxember û ewliya re qurbanekê şerjê bikim me bêjin.

557 — Di şîna xwe de ax û zarîna¹ û qîr û wîra² me kin.

558 — Heçî ko her ji koçeriyê hez di-kin dibin hovê serê çiya, yên ko her bi seyd û nêçirê mijûl dibin ji kar û îşê xwe xafil dibin û bi şunda dimînin, mirovên ko her li pey mezinên dewletê digerin fituekar dibin.

559 — Heçî bêsebeb xaniyê xwe difiroşin ji wan peran xêr na bînin.

560 — Xwedê li mirovên ko gava tişteki difiroşin xerabî û kêmaniya wî na bêjin lê xezebê.

561 — Heçî ko xaniyê xwe difiroşin û bi pereyê xaniyê xwe xaniyekî naştin xeyr û bereketa wan peran na bînin.

562 — Heçî ko bihna rûn û goşt ji destê wan tê û bê destêştinê radikevî û pê neşax dibin divê bizanin ko ew sûcdarê nefsê xwe ne.

563 — Yê ko xurtî û çavsoziyê li xelkê dike û bê heq malê wan dixwe, ne ji me ye.

564 — Westê ko hon sir û pivazê dixwin gerek hon ne yin civatê camêra.

565 — Heçî ko bê destûra xwediyê wan kaxez û defêrên xelkê li hev dixê û li hundirê xaniyê wan dinêre û şîxiya xaniyên wan dike, divê bizanin ko xirabî û heramiyê di-kin, heqê wan ew e çavê wan bê rijandin.

566 — Yê ko malê diziyê dikire bi diz re gunelkar dibe

567 — Yê ko nişanvan e û dev jê ber-dide û avêtina tîfing û nişanê ji bîr dike ji nimeta ko Xwedê da bû, wî mehrûm dibe.

568 — Tiştê ko sinet û Quran tê tu ne be înanîya xwe pê meşin û pê emel me kin.

569 — Heçî ko dixwazin xelk li ber wan rabe pîya, bila hesabê rûniştina xwe li agirê dojhê bikin.

570 — Heçî ko bêsebeb û bêheq mirovên nemisilman, diêşînin ez neyarê wan im û ez li axiretê dawadarê wan dibim.

571 — Heçî ko bê sebeb û bê heq xelkê diêşînin, Xwedê, ji xwe dixeyidînin.

572 — Bêbextiya mezintir ew e ko me-zinê welateki bi zad û xwarina xelkê ji xwe re ticariyê dike.

573 — Li Incîlê hatiye nivîsandin: wek te bi wan kiriye wê bi serê te jî bê; wek te bi wan dikî ew jî wê bi te bikin.

574 — Ji bona mirovên ko qencyê di-kin masiyên behra jî dia dikin.

575 — Heçî dar û xerzâ³ diştîlîfîn⁴ û erd û cotê xwe dikin Xwedê qedrê wan digire.

576 — Yê ko dielime tişteki û bi xelkê na de zanî kerin, mîna mirovek e yê ko zêrên xwe vedîşere, dike bin erdê û pê arikariya xelkê na ke.

577 — Mirovê ko şîreta qencyê li xelkê dike û ew bi xwe qencyê na ke mîna çirayek e ko dora xwe reş dike û ronahî dide xelkê.

578 — Heçî ko dilê wan di dana deynê wan hebe Xwedê arikariya wan dike.

579 — Ji qencyê hêjatir tişteki tune, qencîker mîna mirovek e ko her nimêja xwe dike û rojiya xwe digire.

580 — Li ba Xwedê sedeqa mezin ew e ko mirov rastiye bibêje.

581 — Mezin hemî pigirêdayî wê bèn hafa Xwedê, emelê wan ên qenc wan ji pigirêdanê xelas bikin.

582 — Yê ko di roja tengahiyê de bi kêrî hevalê xwe ne hat ko ew ket tengasiyê kes ji bi kêrî wî na ye, xwedîtiyê lê na ke.

583 — Mirovê ko deriyê xwe digire li ber xîzan û belengaza, Xwedê deriyê rehm û keremê lê digire.

584 — Xwedê mezinê milletê ko li ser rast ne meşiyaye, ber bi rû ve davêje dojhê.

585 — Tu dilê bê xem tune ye.

586 — Sebir, baldirêji û bihnfirehî zîneta mirova ye.

587 — Xwedê di gunehên tobedaran dibore.

588 — Tirsê tu kesî ji mirinê xelas ne kiriye, feyda tirsê tune ye.

589 — Du gur, hinde hakimekî zalim ke-riyî na êşînin.

590 — Tu hinde xebata xulamê xwe sivik dikî, bi wî qasî Xwedê sewaba te bê-tir dike.

591 — Wesiyetê xwe binivîsinin û li cem xwe hilînin.

592 — Yên ko qedrê kal û piçûk û za-royên me na girin ne ji me ne.

593 — Yê ko gava cîranê wî birçî ye, zikê xwe dadigire û li cîranê xwe na pîrse, ne camêr e.

NEWRÛZ

BÏST Û SISEYÊ NÏSANÊ

Herçi Kurdistan, nemaze welatê jorin ditine, qenc bir dibin ko ev cejna mezin, cejna me a mili û nijadin, Newrûz, ji tebieta welatê me bi xwe hatiye der; şertên jiyina welatê me ew xwestiye.

Belê herçi welatê kurdan û Zivistana wê ditine û tê de jiyiyane rind dizanin ko Zivistana wi welati heyama berf û pûk, zîpik û teyrok û boranê ye. Heta dera ko binahiya mirov lê hikim dike çav ji spitahiya berfê pê ve tu tiştî nabine. Welat di bin poşike nerm û stûr, di bin poşike spi de, lal û bêdeng nivisti ye.

Di tariya şevê û di hişkesayiyê de, jê re, bi tenê guregura ezmanan û reçîna blêç û birûskan dilorin. Di şevên savî de hîlma erdê di navbera erd û ezmanan de wek perdeke zivin disekine û di heyveronê de ev perde wek tûleke tenik dilive û dirêfê. Ev şev dirêj û bi melal in; roj kurt in. Roj kêman xwe şani dide; û dinya ji ronahiyê bêtir di tariyê de dizivire, tê û diçe, li rojê, li çira û li tehma wê digere.

Cih cih çiyayine bilind, wek Agiri, Sîpanê Xelatê zozanên Bingol û Şerevdînê û Herkela welatê navîn çarkokine spi li serên xwe wer anîne û ji jor de, li hin reşahiyan destê, wek li wan ecêbmayî, fedikirin; serên xwe ber bi ezmanan hildidin û çarikên xwe her û her, bi hiriyeke xwerûspi û ji nû ve dixemilinin.

Her rihber û candar daye pey ciheki germ; çî ban çî şikeft, hemî ji bona wan qenc in. Tîfîk dildara herkesî, hewînga her tiştê bican e. Tiştê ko mirov dixwaze çend perengên êgir au tirêjeke tavê ye.

Herçi heşinahi ne; di bin poşîva berfê de xwe germ hiltinin; berf agirê wan e. Heçko erd mirî ye û tiştên rihber jê direvin; qey ditirsîn û naxwazîn bi nesaxiya wê bikevin.

Dilê herkesî bi imid û hevike tekane hiltavêje : Çile û rojên serma pîrejîmê û herçi gît in derbas bibin û roj bi tirêjên xwe ên zêrîn sopa ewrên reş ji sînga ezinên bîmale û Bihar bi xeflanê xwe ê rengereng rûyê erdê ji nû ve bigire; berf û qeşa bihelin; ro û robar û çem biherikin; di mêrg û dest û çîyan de heşinahi serî hildin; darên rût û tazi bikevin xemil û xêzên xwe ên kesk û şîn; hezâr di gulistanan de dasitanên xwe ji

gulbinan re bixwinin, hacîreşk bi fira xwe a lez li sînga ezmanan xetên xwe ên bê rêç û sop ji nû ve bikişinin.

Xwedê vê hêviya mirovan dibe serî û Bihar têtê rû; dinya vedije û herçi miletên irani yên ko herî herkesî û bi rêberiya Zerdeşt yekitiya Xwedê nas kirine vê rojê şahînet dikin û jê re newrûz an nûroj dibêjin. Ji ber ko di gera rojê de roj û heyameke nû dest pê dike.

Dibejin ko ev cejin panîşabê irani î fesanevî Cemşîd daniye û piştî afirandina dinê herçi stêrk in di vê rojê de bi ger û firê ketine, û ji hev belav bûne.

Ehmedê xanî vî şairê kurdan ê mezin, yê ko daye pey her tiştê miletê xwe ê mili û nijadin; di Memozîna xwe de qala Newrûzê ji kiriye û gotiye :

Xel-laqi cihan ji feyzi fitret
Heyalî felek bi wechî qudret
Bê qalib û bê mîhit û miqyas
Bê alet û bê mişir û meqras
Evçende mîez-zem û midew-wer
Evrengê misen-neh û miker-rer
Înane bi mareza wicûdê
Kêşane bi menzera şihûdê
Hikmet ew e, ev hemî li kar in
Hindek di peya û hin siwar in
Hindek di betî û hin serî in
Hindek di meîn û hin menî in
Hin midbir in û hinek midêb-bir
Hin miqbil in û hinek miqed-dir
Hin katib in û hinek di istad
Hin mitrib in û hinek di cel-lad
Hin rojperest in û hin şebfrûz
Hin xus-sarevîn û hin xemendûz
Hindek di misalî Zîn zerî ne
Hin şibhi Memî di mişterî ne
Bilcîmle miseyqel û minir in
Hin padişeh in, hinek wezîr in
Hindek ji teher-rika tebiî
Ew têne bi niqteya rebîe
Tecdid dikin ji bo we salê
Gava weko têne îtidalê
Danayî miem-merî kuhensal
Evrengêhe go ji bo me ehwal
Got adetî pêşî û zemanan
Ev bû li hemî cih û mekanan
Wextê weko şehsiwari xawer
Tehwîl dikir di mahî Azer
Yanî ko dihatê birçî sersal
Qet kes ne dima di mesken û mal
Bilcîmle diçûne der ji malan

Heta digehište pir û kalan
 Roja ko dibûye idi newrûz
 Tazim ji bo dema dilefrûz
 Sehra û çemen dikirne mesken
 Bêda û demen dikirne gulşen
 Xesma ezeb û keçên di bakir
 Elqis-se cewahirên di nadir
 Tek da di mizey-yen û mileb-bes
 Vêk ra li tefer-ricê mirex-xes
 Lîken ne bi tehmêt û bi min-net
 Belki bi terîqî şerh û sin-net
 Lewre ko ewan xerez ji gîştê
 Meqsûd ji çûyina bi destê
 Ew bû ko çî talib û çî metlûb
 Yanî du teref mihîb û mehbûb
 Ev her du celeb ko hev bibinin
 Kulwê di xwe ew ji bo xwe binin.

ZERDEŞT

Rêber û Rêzanê milletên îranî û
 xwediyê Avêstayê

Dewra felekê ji bextî tîrûz
 Disan ko nîma ji nû ve newrûz
 Mebnî li wê adetê mîbarek
 Şehri û sipahiyan bi carek
 Bajar û kelat û xanî berdan
 Teşbih bi nijdiyan û cerdan
 Sef sef dimeşîne kûh û deştan
 Ref ref dixweşîne seyr û geştan
 Esnafî imem sixar û kub-bar
 Qetha ve ne ma di şehri dey-yar

Hindek bi peyari çûne başan
 Hindek bi siwari çûne raşan
 Hindek bi tebayaî û bi kesret
 Hindek bi hevalî û bi wehdet
 Rabûne ve xanim û xewatin
 Wan ji tiji gul kirin besatin
 Hûran kire meskenê xwe cen-net
 Bê perde û bê melal û min-net
 Dûşize û dixter û rewalan
 Pakize izar û zîlf û xalan
 Etrab û kewalbê di ezra
 Merdan û mirahiqê di zîba
 Eshabi qimaş lîftî rixsar
 Erhabi metah hisni didar
 Wan lêk dikirin metah yek erz
 Texmîn dikirin bi tûl û w'elêrz
 Sewdakerî eşq bûn di bazar
 Hem bayî hisn û hem xeridar
 Sersali û bakir û rewalan
 Sedsali ciwan û pir û kalan
 Sersal li resm û rahi mahûd
 Gêran diçû meqami mehmûd.

Qendili minir dêri ezreq
 Mîskat hemil kirin mirew-weq
 Sersal ko bû ji nû ve mamûr
 Mir daye gerê di taze destûr
 Destûr ko bû ji bo wişaqan
 Rabûn hemî şîbheti îşaqan
 Têk çûne bi mareza mezadê
 Dildadeyî meqsed û miradê
 Il-la bi tenê Memo û Tacdin
 Wan dane xwe dixterane tezyin
 Yanî di dema ko bûye tehwil
 Ew her du bira di came tebdil
 Istebreq û sindisin di ber da
 Çend meher û miqrime bi ser da
 Kakûl kiri bûne tir-re her sû
 Perçem kiri bûne zîlf û gêsû
 Wan lew kiri bû libas tesrif
 Da qel nebitin li wan çu teklif
 Pûşide libasi dilberani
 Seyran dikirin bi sergirani.

Tîştê ko Xani di heqê Newrûzê de
 gotiye ev e Xani digel sebebên ve cejnê ên
 felekî ayin û azinên wê ên civakî ji gotine.

Ji qesîdeyên Xani dixuye ko di wê
 heyamê de kurdmancan ev cejin bi ayinine
 mezin şahînet dikirin û ev cejin gelek biqedir
 dizanin. Welê xuya dike ko mir bi xwe di
 cejnê de hazir dibû û ayinên şahînetê bi
 emirê wi dest pê dikirin. Herçi ciwan di ve
 cejnê de di bexçe û bîstanan de rasti hev

ÎŞÊ PAQIJ

— JI POJNAMEKE —

Aşir beg çil û pênc salî bû; lê hin jin ne ani bû. Ev bûne 22 sal Aşir beg li ber masa defterxanekê de dixebiti Xwîngiran bû. Karek ji destê wî bi zor derdiket.

Ko jê re bigotana: « Ji kerema xwe hinek lez bike û vî îşî zû xelas bike » Aşir beg dieniri û digot: « No, zû qedandin ji min nayê. Metelek heye dibêje: Îşê paqij di şeş mehan de çêdibe ».

Eger îşê heval an nasekî biketa destê wî Aşir beg pê dişewiti. Ewê di defterxanê de destqifili biçûwa wî serî, bihata vî serî û dîsa wê vegeriya cihê xwe. Hemi hêfêde, dawîya îş ne dihat.

Hevalên wî carina digot: « Bêkariyê ev zîlam xistiye vî hali; carekê bizewicîya ». Lê Aşir beg tucaran jin ne tanîn bîra xwe. Heval û hogiran jê re sexlîxa gelek didan. Lê cihaba Aşir beg, hergav ev bû: « Niho ne wexta wê ye. Jinanin li kû ez li kû? Ji iro bi şûn de serê xwe bexim belayê ».

Aşir beg hero di wexta xwe de dihat dairê li ber ma ê rûdinişt û ji guhdarine nexuyayî re çend caran « Îşê paqij di şeş mehan da diqede » digot, û xwe ji bin barê xebatê xelas bikir.

Wext guhêri bûn. Jin ji mina mêran

dihatîn û bûk û zava hevdû diditin û hinkûfê xwe dibijartin.

Zerdeşt di Avêstayê de rast bi rast çêli Newrûzê ne kiri be jî qala cejineke Biharê kiriye û jê mexsed bivê nevé Newrûz bi xwe ye.

Îro ev Cejîna me a milî û nijadî di nav me de kêr kiri be jî dîsan di hin bajarên Kurdistanê de wê şahmet dikin. Lê herçî kurdên êzîdî ne jê re « Cemayî » dibêjin û wê wek cejineke miqedes dizanîn. Di vê rojê de kurdên êzîdî cilên xwe ên nû li xwe dikin û di erdekî rast de digehin hev. Her mal xwarina xwe bi xwe re ditîne. Firaxan tevli hev dikin û wan firaxan dirêjkî li erdê rêz dikin û li her du aliyên wê sifrê rûdînin û tiravîna xwe dixwin. Rojê pêde li çolê diminin, direqisin, distrên û dileyizin.

Newrûz di nav kurdan de kêr kiri be jî ji milê din di welatê rehelatê nizing de ji bo milletên neari jî di çaxên salê de bûye destpêka Biharê. HERÊKOL AZİZAN

memûr dibûn û di dairan de dixebitin; ne-maze li ber mekineyên nivisandinê. Tilînivîsek ani bûn daira Aşir beg jî. Ew keçikeke porzer, bejinzirav û hergav devbiken bû. Di destpêkê de ev tişt ji Aşir beg ra xweş ne hat. Çavên wî li keçikê diketin û Aşir beg digot: « Îşê pak di şeş mehan be diqede »; û bi ser ve zêde dikir: « Fesibhanelah... dairên dewletê gihane çî hali; em di nav jin û keçikan be mane ».

Lê Roj bi roj çavên Aşir beg hin bêtir li keçika tilînivîsî dinihêrtin, lê êdî daireyên dewletê gihane çî hali ne digot, lê pîrsa « Îşê qenc di şeş mehan de diqede » jî devê xwe ne dixist. Ji ber ko niho jî berê bêtir îşê tukesî ne diqedand. Kijan xudangilî qesta wî bikira, kijan dergevan kaxazek jê ra bianiya bêî ko bipirse û bêî ko bizane îş çî ye û bêî ko çavên xwe ji tilînivîsê ba bide; li wan vedigerand û digot! « Îşê pak di şeş mehan de temam dibe ».

Rojekê di dairê de şexaliyek çêbû! « Aşir beg jin tine

— Piştî çil û pêncan ?

— Ma lê . . . û çawan yeke mîna xezalan

— Gelo kê tine ?

— Di defterxana wî de keçikeke tilînivîsî heye

— Ne lo! . . Ma tu çî dibêji ?

Ev gotin ne vala bûn. Bi rastî Aşir beg tilînivîsê mehir dikir. Dilê keçikê jî bebû. Aşir beg, Aşir begê berê bû. Dîsan bi xwîngiranî jî xudankaran re digot: Îşê pak di şeş mehan de diqede.

Jina Aşir beg dev ji xebata dairê berda bû û bû bû kebanîya mala xwe. Lê ev kebanîti pir dom ne kir. Piştî zewaca wan bi şeş mehan jinika reben bi jana zirav ket û çû

Gava heval bi mirîna jina wî hêsiyan çûn ayîna veşartina wê. Hin cenaze li mal bû. Hevalên Aşir begi borandin mezeleke li piştî derî. Aşir beg bi çavîne bihêstir kete hundir. Ji hevalan ê meztir, başkatibê dairê jî bo seryweşiya wî çend pîrs gotin. Herwekî dibêjin: bila serê te şax bê, her tişt emrê Xwedê ye; dînya jî tu kesî re ne maye . . . h . d

Aşir beg çavên xwe ên bihêstir li hevalên xwe gerand; dil kir ko tiştêkî bibêje. Lê eql û mejiyê wî hewqas bi hev keti bûn ko tiştêk ne hat bira wî. Rûyê xwe ji hevalan bada û bi zor mirmirî: « Îşê paqij di şeş mehan de diqede ».

ŞEVGER

REWŞA DINYAYE

IŞÊ HINDISTANÊ — Bûyera siyasi a girantir ya van rojên paşin işê Hindistanê ye. Şerê Pesifikê gihastiye deriyên Hindistanê Japon ji propegendeke mezin çêdikin û xelkê Hindistanê li ingilizan dieliminîn. Hindi ji istiqalata xwe dixwazin. Nemaze ji ber rewşa iro ingiliz ji gelek guh didin mesela Hindistanê

Sir Steford Krips, ji bona vê yekê li 22ê Adarê hate Hindistanê Bi Krips re projeye wezareta Ingilistanê hebû. Li 30ê Adarê Krips ew projeye belav kir û da zanin ko tiştê ko Ingiltere dikare bide Hindistanê ev e; û projeye bi tu awayî nayête tadil kirin. Ji hindiyân re divêt an projeye weke xwe qebûl an red bikin.

Li gora vê projeye Ingiltere heqeki mîna heqê dominyonan diîda Hindistanê. Kenede û Ewîstralye dominyon in. Di idara dominyonê de welat di işên daxilî de misteqil e; herçi xariciye bi taca Ingilistanê ve girêdayî ye. Di vê projeye de du şertên bişîndehîştî hebûn: projeye piştî şerî wê bête telbîq kirin û heta dawîya şer herçi işên eskerî ne, tev de di destê ingilizan de wê biminin.

Serekên Hindistanê piştî ko li projeye hûr bûn ji ber van her du şertan ew red kirin. Lê Krips bi serekên Hindistanê re bi siyasetê bi rê ve çû û ne hişt ko mizakere yekcar bêne birin. Ji milê din nîmînendeki Rûzvelt, kuInêl Conson û Çenkeyşek ketin navê û dikin ingiliz û hindiyân li hev binin.

Hindi têk de ne ji yek din û mezheb û zimani ne û ji lewre di nav hev de ji ne yek in. Di nav hindiyân de qedere 80-90 milyon misilman hene. Herçi misilman bi hindiyên bûdaperest ne xweş in û çêtir me-yildariya ingilizan dikin û dibêjin heke heqek ji Hindistanê re bête dayin divêt hindiyên misilman hikûmeteke cihê binin pê.

Ji milê din li Hindistanê mehrace hene. Ev mehrace wek mir û axayên me ên berê ne; serekên eşiran in. Xelk bi her awayî bindestîya wan dikin û ev mehrace gelek dewlemend in. Heke li Hindistanê hikûmeteke milî û adetî hate çêkirin bivê nevé işê hikûmetê wê bikeve destê mirovên xwenda û karnas û hikimê mehrecanê eşirî wê qels bibe û ew hêdi hêdi li ber qanûn û nîzame wê bihele û ji ortê rabe. Ji ber vê yekê mehrace ji ewçend meyildariya vî işî nakin.

Lê herwekî me got mizakere dom dikin

û ingiliz dixwazin işê Hindistanê rojekê berî rojekê safî bikin.

Li gora nûçeyên paşin Sir Krips vegera xwe bi şûn de hiştiye, genêral Wêvel ketiye navê û dikin tevdiroke wêlê bibinin ko her du alî qîma xwe pê binin. Lê ev tesebis ji ne çû serî û li 11ê Nîsanê Sir Steford Krips ji Nûdehîyê û bi radyowê da zanin ko kongra hindiyân û civata misilmanan qîma xwe bi şertên projaya ingilizî ne anîne û projeye bi şûn de avêtine. Hindi dixwazin projeye iro bêt telbîq kirin û di meclîsa midafeha Hindistanê de nîmînendekî wan hebe.

ŞERÊ PESIFIKÊ — Şerê Pesifikê giraniya xwe daye nemaze Ewîstralyayê û tixûbên Hindistanê,

Herçi Ewîstralya ye, herwekî me berê ji gotî bû emêrikaniyan midafeha wê li ser xwe girtiye û tê de xwe kar dikin. Li 15ê Adarê general Mek-Ertûr, yê ko li Filipînê bû hate Ewîstralyayê û bûye serfermandarê leşkerên sondxwariyan yên Pesifika-Nivro-Merk-Etûr di Filipînê de bi xurtî li pêşiya japonan sekini û bi mêrani şerê wan kiri bû. Ji hingê ve deng bi vî generalê emêrikani ketiye.

Japonan piştî ko esker derêxistine giravên Timor û Gîna-Nû gelek nîzîngî li Ewîstralyayê kirine. Balafirên japonî ji wargehên wan giravan radibin û her û her li wargehên Ewîstralyayê didin. Mirov digot qey dilê japonan heye esker derînin Ewîstralyayê ji. Lê japonan ev tişt hêj ne ceribandîye.

Herçi Şerê Filipînê, vê pasiyê, di niv-girava Batanê de emêrikaniyan terka kozikên xwe da bin ji zora wan ne çûye, xwe dane paş, ketine kozikine din û li ber xwe didin. Japonan ji nû ve esker derêxistine Batanê û dikin ji nû ve dirêji emêrikaniyan bikin û işê Filipînê bi temami safî bikin.

Piştî şerîne xurt emêrikaniyan terka Batanê da û li 9ê Nîsanê kişiyane girava Korêigdorê. Ev girav di xelîca Menilyayê de ye û tê de kelehek heye. Lê birekî eskerê emêrikani di Batanê de mane û ketine destê japonan. Wer dixuye ko şerê Filipînê gihastiye dawîya xwe. Lê herçi ji hebe emêrikaniyan di Filipînê de bi qehremani şer kirine û şani dinyayê dane ko mêrine qenc bi çekine kêni ji dikarin li ber dijminê xwe bisekinin. Bêdîro ev çar meh in Filipîn ji welêt qut bûye û ji hingê ve jê re ne piştîmêr ne ji çek û cebîrxane ne hatine. Gelek heye ko eskerên Filipînê balafir ji nûn bûn; lê bi xwe

mêrine qenc bûn. Mêrê qenc dikare her tişti bike; ko hewce bû dibe barût, dibe gule u dikeye ser serê dijminê xwe.

Herçi Cave, Simetre, Bornêo û giravên Hindistana Holendi ên meyîn tev de keti bin ji destê japonan, di hin deran de şerên çetan dom dike û balafirên ingilizi û emêrikani li wargehên wan giravan, yên ko îro di di destê japonan de ne, gah gah hicûm di-kin û li wan dixin

Ji milê din di Pesifikê de şerine behri ji çêdibin û nemaze noqarên emêrikani dikin vaporên japonan ên barkêş bin av bikin.

Li aliye Hindistanê şer nemaze di Birmanyayê de germ bûye. Di vê eniyê de pe-xasim eskerên çini li pêşiya japonan sekinine.

Piştî ketina Rengûnê şer di dora Tongo û çemê İrewadi de çêdibe. Li dawiya Adarê japonan Tongo zemt kir û eskerên çini û ingilizi xwe jê bi şûn de kişandin.

Ji milê din japonan avête ser giravên Endemanê û ew xistine destên xwe. Giravên Endemanê dikevin nivroyê xelica Bengalê. Rojnameyên Londrê di vê babetê de dibêjiu: standina van giravan delileke din e ko dilê japonan heye dirêji Hindistanê ji bikin. Di hejmara 41ê de me qala girava Seylanê kiri bû û goti bû ko mihtemel e ko japon herdin vê giravê ji.

Piştî ketina Sengeporê ehemiyeta Seylanê bêtir bûye. Li 5ê Nisanê balafirên japoni bi ser vê giravê de girtin û ew dan ber bimbeyên xwe. Dîsan di vê rojê bi xwe de balafirên japoni li Medras û çend benderên Hindistanê ên din ji xistine. Medras û benderên din dikevin nivro rohelatê Hindistanê û ji 400 heta 800 kilomêtiri di ser Seylanê re ne. Seylan û benderên lêxisti tev de ji wargehên japonan gelekî dûr in. Tu balafir nikare ji wan wargehan rabe, here Seylan û benderên din û dîsa vegere wargehê xwe.

Ji lewre û welê dixuye ko çend vaporên balafirhilgir hatine nizingî wan benderan û balafirên xwe ber bi wan benderan ve firandine. Balafir piştî ko bi karê xwe rabûne vegeyriyane ser balafirhilgiran.

Lê wer dixuye ko ingilizan di Seylanê de tevdira xwe diti bûn û betariyên balafir-siken xurt kiri bûn. Ji ber ko danezana ingilizi ya ko di heqê vi şeri de hate belav kirin dibêje: Japonan bi 75 balafirên dirêji Seylanê kiriye. Me ji wan 27 balafir di cih de avêtine erdê. Xesarine welê gihastine 25ên

din ko divêt ew ji bi rê ve keti bin behrê û ne gihasti bin vaporên xwe.

SERÊ ÛRIS — Dinyayê tev de çavê xwe berdaye vê eniya şer. Ji vi mili be, ji wi mili, mirovdewletên sivil û eskeri, pisporên şer û iqtisadi yekzar û yekziman dibêjin ko şerê Ewropeyê di vê eniyê de û bi şikestina yeki ji her du şerevaniyan wê bigene encamê.

Ji milê din serekdewletên sondxwariyan bi tevayî mikur tèn ko ji bo sivikirina barê Rûsyayê divêt di roavayê Ewropayê de enike aû bête dînin; yanî ji sondxwariyan re divêt eskerê zerinin peravên Ewropê yên roavê.

Lord Biverbrûg di vê babetê de gotiye: « Rûzwelt, Çorçil û Mekenziking ehemiyeta eniya ûris qenc bir dibin. Ji xwe heke ordiwa ûris bêgav ma û kişiya piştî çiyayên Oralê imidên me ji binî bêne qelandin. Şerê Biharê wê bibe şerê encambexs. Ji Emêrikê re divêt di şerê Biharê de roleke mezin bilehize. Xebata febrîkan bi tenê bi şixulandina tevayên febrîkê, di qadên şer de bi kêr têt ». Biverbrûg pê dixwaze bide zanin ko ji Emêrikê re gerek e esker bişine Ewropayê û divêt ew esker bi sondxwariyan re şerê elemanan bikin.

Li gora kaniyên bêteref û yên sondxwariyan Emêrike ji xwe ji bona vê yekê kar dike. Li 7ê Nisanê genêral Merşal reisê erkanherbiya Emêrikê hate Londrê. Dibêjin ko hatina genêral Merşal Londrê ji ber vê yekê ye. Genêral ji rojnamevanan re gotiye: eskerên emêrikani besebir li hevîya wê rojê ne ko pê li erdê Ewropayê bikin.

Herçi eleman in ew ji karê xwe ji bo şerê Biharê dikin û dizanin ko şerê qada ûris ji bona wan şerê heyin û mirinê ye. Li gora ajansan eleman xwe ne bi tenê di Rûsyayê de lê di deverine din de ji kar dikin. Di vê navê de eleman eskerine nû di finin Belqanê, giravên behra Êjê û peravên İtalyayê. Ji milê din merşal Von Brewxiç hetîye Yewnanistanê.

Li gora hawirên Londrê, li Biharê, eleman di Behra-spi de ji wê rabin hicûmê-ke gelemper. Pisporên eskeri yên Londrê û Enqerê dibêjin eleman ji milekî dirêji Qevqasê bikin; ji milê din ji di Maltayê re bavêjin Libyayê û di Qibrisê re herdin Sûriyê û bi vi awayî wê bixwazin li Swêşê bene wer

Di eniya ûris de şer ji hêdi hêdi germ dibe. Lê elemanan hêj dest bi êrişê ne kiriye. Yên ko radibin êrişê ûris in. Ûris dixwazin beriya êrişa elemanan bilindcihên mihim

BINGEHËN

GRAMÈRA KURDMANCI

BI NAVÈ YEZDANÈ PAK È DİLOVAN Û MIHIRVAN

— 12 —

ŞANEK — Ji daçekên ko ji bireki bihevketî ne û dikevin pêşiya bêjeyan (li, bi, ji) tu daçek nikare bikeve pêşiya pronavên lihevxiştî. Ji ber ko ev di wê de hene. Ji lewre mirov nikare bibêje; Mozê bi wî pê veda. Divêt bibêje: Mozê bi wî veda. An: Mozê pê veda.

Lê herçi daçekên ko ji du biran bihevketî ne (di-de, jê-re, bi-ve) birê wan ê paşin dikare bide pey pronavên lihevxiştî: ez tê de bum, min jê re got, ev her du gund pev ve ne. Birê van daçekan ê pêşin ji xwe di wan de ye.

Ji milê din pronavên lihevxiştî dikarin bidin pey hev. Ji ber ko di wan de daçekek û pronavek heye û ji lewre gava didin pey hev ji pronavek dikeve navbera her du daçekan: Min jê lê pirsî. Yanî: min ji vi li wî pirsî.

PRONAVÊN IŞARKÎ

94 -- Pronavên îşarkî ji kes lişt û heywanan bi tenê kesên seyim dinînin û gava dikevin şûna wan, wan bi îşaretkirinê şani didin.

95 — Di zimanê kurdmanci de du texlî pronavên îşarkî hene:

ji destê elemanan bistînin û êrişî wan ji niho de kêmsînd bikin. Elman ji li ber xwe didin.

Di qada nivro de herf ji xwe heliyaye û tang dest bi karê xwe kirine. Li 9ê Nisanê di nivgirava Kerçê de ûrisan bi tanga dirêjî elemanan kiriye.

Herçi elemanên ko di Stareyarosê de ketine nav çemberê ûrisan hêj li ber xwe didin û hin zora wan ne çûye Qada Smolenskê weke xwe ye. Di dora Xerkovê de ji tu tişt ne guhêriye. ûrisan di dirêjahiya eniyê de hin gund û beledan bi şûn de vege-randi bin ji navên wan ne dane zanin.

ŞERÊ LIBYAYÊ — Di rojên paşin de gelek caran hali be ji gotin ko Romel wê rabe bicûmê, heta niho liştêk xuya ne kir û şer di navbera pêşdar û qerekolan de çêdibe û balefirên her du aliyan li wargelî û depoxaneyên hev dixin. Herçi Malte ye; balafirên elemanî, carina bêtflahî û bi şev û roj li wê didin. Herwekî me berê ji got Malte di Behra spi de wargehekî stola ingilîzî ye û li ser rîya Libyê û İtalyayê ye.

Şam: 12 Nisan 1942 NÈREVAN

Ên pîvene: ev, ew

Ên qersene: yê, ya, yên

96 -- Pronavên îşarkî ên pîvene pronavîne nêtar in û ji ber ko şikilên wan ên kirar û bireser cihê cihê nînin li gora mêjer û zayendê navdêra ko dinînin têne te-wandin û veqetandekên wan dibin. Ji veqetandek-an, bi tenê ên binavkiri bi van ve dibin. Ên nebinavkiri bi van ve nabin. Ji ber ko ev bi îşaretkirinê ewçend binavkiri ne ko nikarin bibin nebinavkiri.

Ev — Tiştê nîzing an nevdêra ko di qisetê de piştî hemîyan hate gotin şani dide.

Ev hat Evi got, evê got, ez evi dibinim, ez evê dibinim.

Ev hatin Evan got, ez evan dibinim.

Ew — Tiştê dîr an navdêra ko berî çendekê di qisetê de hate gotin şani dide.

Ew hat Ewi got, ewê got, ez ewi dibinim, ez ewê dibinim.

Ew hatin Ewan got, ez ewan dibinim.

ŞANEK — Ev pronavên ha di şikilên xwe ên tewandî de, gelek caran bêt « e » yê têne bi kar xistin: Vi got, vê got, ez vi dibinim, ez vê dibinim, van got, ez van dibinim. Wi got, wê got, ez wi dibinim, ez wê dibinim, wan got, ez wan dibinim.

Lê neexistîna « e » yê çêtir e. Ji ber ko gava « e » hate existîtin pronava îşarkî « ew » bi pronavên kesin « wî, wê, wan » texlî hev dibe.

Şaneka jêrin di pey mada 96 re de bête senifandin.

ŞANEKA TARÎXÎ — Pronava berbihevî bi biserveçûna zimên ketiye şikilê xwe ê îro « hev, êk ». Ev pronav di esilê xwe de ji sê bêjeyan bihevketî ye: « hev-û-din » an « êk-û-din ». Ji lewra herê li şûna « em birayên hev in », « em birayên êk in » « em birayên hevûdin in » an « birayên êkûdin in » digotin. Piştî « û » ji ji navê ket û pronav bû « hevdin, êkdin ». Lê birêva di vi şikilî de ji hin tadil hatine rû. Herwekî: Hevdi, hevdu, hevdû. Ekdî, êkdu, êkdû.

Şikilê bingehî bi temamî wînda ne bûye û hetanî îro di hin derên Kurdistanê de weke xwe tete gotin. Li milê din, ji ber xweşdengiyê, nemaze di zimanê nivîskî de û gava pronavên berbihevî didin pey hev an ev pronav kefine pêş an paşê bêjeyîne yekîte di şikilên kevî de têne istimal kirin.

Me ji hev re gotî bû ko sibe em hev bibînin.

Me ji hev re gotî bû ko sibe em hevdû bibînin.

Me hev nas ne kir.

Me hevdû nas ne kir.

Piştî ko em li esilê vê pronavê hûr bûn emê wê ji hev de bêxin û li nêmanên ko ew anîne pê hûr mêze bikin.

Ji xwe di şikilê « êk-û-din » de mana her bêjeyê eşkere ye. Bi tenê tê de « yek » bûye « êk ». Herçi « hev-û-din » gelek heye ko « hev » ji bi mana « yek » e. Bêdîro di zarekî kurdî, di zarê dumilî de ji « yek » re « jew » an « yew » dibêjin.

DÎWANA MELÊ

— 20 —

Emrê zayî bo me bê dilber ebes
Wê li vî (1) emrê me borit pir ebes
Dil emanet da bi naehlan ne di
Lê bi naehlan mede gewher ebes (2)
Da di seyra eşqê bê dilber neçi
Lew (3) dibit seyra te bê dilber ebes
Pir li pey weslê me se'y û cehde da
Cehde û se'ya me hatin der ebes
Ahûyê (4) kuştim bi derba xencerê
Ma di mêlakê derit xencer ebes
Dil ji derba kaşowan bû parepar
Ko di meydanê dibit sed ger ebes
Mehdera wî sixteyî iro bikin
Ez dibêjim nabit ev mehder ebes
Kîşf û manê kî li lewhi simê wî (5)
Niqteyî misk û xetî enber ebes
Da mela hişyar bit lê pir kesan
Sine pir lê dane sîng û ber ebes.

— 21 —

Femî (1) enbersikenê bêt ji enber meke behs
Bil ji wê silsile û zilfî mienber meke behs
Veke lêvê û ji nêvê biwerin qend û nebat
Ji lebi lalsekir bêj û şekir meke behs
Bi ser enguştê eqîqê bide fîncana rehiqê
Abi heywan te çi yin nav ji kewser meke behs
Zeriyên şehle û dirdane bibin şahidi bezm
Ji ganim reng û siyeh cehre (2) û esmer meke behs
Di beşaret bi îşaret ji neyê bête sima
Tu b'wê nay û semayê bike hawer meke behs
Di nihani bi deraxûşê bidî canî şîrin
Şaxî emrî bi xwe birjî û ji Qeyser meke behs
Ayeti hisni mîfes-sal kî ji keş-safi cemal
Ilmî eşqê bike tefsîr û ji defter meke Behs
Razî dehrê ji sipehrê tu nizanî bi cedel
Hikmetî dawer e ew tu ji hikmet meke behs
Avî heywan te divêtin tu bibe hemre Xidir
Cami Cemî bin û ji Dara û Sikender meke behs
Jî ezel aqibeli kar ko malûm ne bitin
Cami mey noş ji teqdîrî miqed-der meke behs
Dilê yarê me ne bû nerm bi sed ab û girî
Ji dilê dilberî ma herê mermer meke behs
Tir bi sed têne ceger, sine li ber maye çeper
Ji dil û cerg û kul û sineyî kerker meke behs
Şîrê elmasî kîşîmî tu ji lamih de xeber
Vegirit heq-çeqi yaqût ji gewher meke behs
Ji şefeq zihre xuya bit tu binêr perwînan
Cihetê (3) ew binimêt tu j'meh û xawer meke behs
Li rûyê yar di nû ve me qeran dîne di mest
Tu ji seyri qemer û talî û exter meke behs
Pir ji dênê xet û xalan te xeber daye mela
Nezerê wer bide bejnê ji mîfes-sîr meke behs.

FERQÊN NIVIŞTAN

— 20 —

(1) tevî. (2) me da gewher ebes. (3) lê
(4) ah wê (5) kifş e mana kî ti lewhi sîm wî

— 21 —

(1) Nami. (2) çirde. (3) cibhelî.

LES JEUX KURDES

Le jeu, les voyageurs l'ont souvent remarqué, tient une grande place dans la vie des paysans kurdes. A chaque occasion (fêtes, mariages, etc.), les enfants, et même les jeunes gens et les hommes faits se rassemblent dans les prés qui entourent les villages, et organisent des parties endiablées. L'ardeur puérile et l'acharnement que des gaillards de trente ans et plus apportent à un tournoi de saute-mouton ou de colin-maillard offrent à l'étranger un spectacle bien pittoresque. Sans aller jusqu'au Kurdistan, sur une place de Beyrouth voisine du port, on peut voir assez souvent des crocheteurs oméris en train de se disputer quelques piastres aux billes, et tellement absorbés par cette occupation qu'il semble que le reste du monde n'existe plus pour eux.

Naturellement, les jeux guerriers et les combats d'animaux étaient autrefois les divertissements les plus appréciés. Le Charaf Nameh (XVIIe siècle) nous apprend que "les jeunes kurdes passaient tout leur temps à jouer au polo et à tirer à la cible." L'Anglais Rich (Narrative of a residence in Kurdistan, 1826/7) parle des exercices d'escrime pratiqués à la cour des Babân. L'un d'eux consistait à trancher d'un coup de sabre une pièce de feutre épaisse d'une quarantaine de couches, mouillée au préalable, et qui était soit étendue sur le sol, soit suspendue au plafond. (t. I, p. 132). A la même époque, la lutte était également très en vogue, et les rencontres donnaient lieu à des paris (ibid, t. I, p. 120). Cependant, comme la pratique de ce sport provoquait souvent des bagarres sanglantes (le vaincu, que soutenaient ses amis, ne voulait jamais reconnaître sa défaite) on ne s'y adonne plus que très rarement. D'après Millingen, (Wild life amongst the Kurds, 1870), des joutes, des concours de lancement de pierres étaient fréquemment organisés (I. 256-257).

Dans les pays de cavaliers (Kurdistan persan, Serhedan), on pratique encore de nos jours certains jeux à cheval. H. Massé, (Croyances et coutumes persanes, p. 421), décrit l'un de ces divertissements, appelé taghaleh : il s'agit de lancer sur le sol un bâton garni de cuir à chacune de ses extrémités, et qui rebondit aux côtés du cavalier. Celui-ci doit le saisir au vol.

Les courses, les joutes, le djérid arabe (cidi) sont eux aussi très répandus.

Les récits des voyageurs du siècle dernier renferment de nombreuses allusions à des combats d'animaux, qui s'accompagnaient de paris en argent. Rich (t. I, p. 102) parle d'un propriétaire de Koy Sandjak, qui envoyait son chien jusqu'à Suleymaniyé, pour le faire se mesurer avec un adversaire répété. A Seldouz (Wilson cité par H. Massé, p. 423, n. 2), et dans la région de Qotour (Millingen, p. 256-7), on organisait des batailles de buffles; elles avaient généralement lieu le soir, à proximité de l'abreuvoir. Enfin Rich (t. I, p. 91-3 et p. 109) décrit les rencontres de perdrix qui passionnaient la population de Suleymaniyé. Les perdreaux de combat avaient chacun leur nom, et leurs maîtres les soignaient avec amour; ils leur faisaient même passer l'été à la montagne, pour les maintenir en bonne forme. Les oiseaux jeûnaient pendant vingt-quatre heures, la veille du match. Au moment de la rencontre, on disposait les cages en cercle, et les assistants se plaçaient un peu en retrait. On faisait alors sortir successivement les deux adversaires, et la lutte commençait. Elle se terminait lorsque l'un des champions arrivait à mettre l'autre en déroute, ou à le saisir par la nuque et à le traîner deux ou trois fois autour du ring. Rich cite encore des combats de béliers, et l'on trouve souvent dans les chansons des comparaisons inspirées par ce sport. Un chant de guerre déclare :

Şeré feqîrê Êzîdiya û solîye Misilmana
Xweştir e jî şerê nêri û herana!

La bataille que livrent des faquires yezidis
(1)aux soufis musulmans

Est plus belle à voir qu'un combat de
boucs ou de béliers!

Les jeux suivants, qui se pratiquent en
plein air, sont appelés jeux d'été.

Hol, ou Gok (hockey) —. Analogue au hockey européen. La crosse s'appelle çewgan, çemik, ou kaşo, et la balle, gok. C'est de loin le jeu le plus populaire au Kurdistan. Il arrive que l'on se lance des défis de village à village. Les équipes adverses se rencontrent à mi chemin, et la compétition dure parfois une journée ou plus.

Baütan (saute-mouton) —. Dans certaines régions ce jeu s'appelle aussi kervanê xwê (la caravane de sel). Durant la partie, on chante le refrain suivant :

“Baütan, xweş baütan!
Sera didiwan çûme çiyân,
Min digo : “Pirê, piçki rûn!”
Gahê reş î nav kevîran.”

(Saute-mouton, joli saute-mouton!
Pour la seconde fois, je suis allé sur les monts.
Je disais : “Vieille, un peu de beurre!”
Le bœuf noir est dans les pierres.)

Çire. — Notre jeu de barres.

Talûl. — Chacun des joueurs est muni d'un long bâton. L'un d'eux, le talûlçi, se place sur une butte, et lance à ses camarades une petite pièce de bois nommée talûl. Les joueurs se la renvoient les uns aux autres, à l'aide de leurs crosses. Si le talûlçi manque son coup lorsque le talûl revient vers lui, il est exclu du jeu (dimire, il meurt) et un autre le remplace.

Qaq (billes) —. Se joue à deux. Chacun des adversaires a deux billes. Celle que l'on lance s'appelle qaq, et celle qui sert de but, gule. Si l'on parvient, à l'aide de la première bille, à envoyer la seconde à plus de trois pas, on a le droit de redoubler son coup. Celui des joueurs qui réussit le premier à couvrir de la sorte une distance de cent pas a gagné.

Apê Mûs (colin-maillard) —. Se joue à deux. Les adversaires sont séparés par une grosse pierre, un escabeau, etc, sur lequel chacun doit tenir la main gauche. L'un d'eux a les yeux bandés. Il est muni d'une corde qu'il brandit en criant : “Apê Mûs, adeta te derbeke bê namûs!” (Oncle Mûs, tu as l'habitude de frapper en traître.) Il s'efforce d'atteindre son partenaire qui se dissimule, cherchant à éviter les coups. S'il est touché, les joueurs changent de rôle.

Sora berda Mema (Les Soran poursuivent les Maman) (2) —. Les joueurs se divisent en deux camps, Soran et Maman. Entre les deux groupes, deux comparses tiennent un manteau tendu à la manière d'un rideau. Un Soran et un Meman s'approchent simultanément du manteau, en rampant, de manière à n'être pas vus. Un arbitre les interroge alors tour à tour, à voix basse : il s'agit pour chacun des adversaires en présence de deviner qui se trouve en face de lui. Si c'est le Soran qui y réussit le premier, l'arbitre crie; “Sora berda Mema!”, ou inversement : “Mema berda Sora!” Le groupe indiqué s'élance sur

les traces de l'autre, qui prend la fuite. Si l'un des poursuivants parvient à attraper un membre du camp adverse, le partie est gagnée, et les vainqueurs sont récompensés par une promenade à califourchon sur le dos des perdants.

Dik û mirişk (les coqs et les poules) —. Deux camps, celui des coqs, et celui des poules. Le parti des poules est commandé par un coq. Les poules sortent, se tenant dos à dos, autant que possible. A ce moment, les coqs du groupe adverse se jettent sur elles et tentent de leur sauter sur les épaules. Leur coq cherche à les défendre. S'il parvient à désarçonner l'un des assaillants, le camp des poules a gagné et les coqs doivent se laisser chevaucher.

Doşek û balif (matelas et coussins) —. A quelques détails près, analogue au précédent.

Les jeux que nous venons de citer ne sont plus guère pratiqués de nos jours. Certains sont même complètement tombés dans l'oubli. Les circonstances politiques et matérielles ne tarderont pas à faire disparaître ceux qui subsistent, comme d'ailleurs bien d'autres traditions kurdes. Les seuls divertissements auxquels on s'adonne régulièrement à l'heure actuelle sont ceux dont la mise en train nécessite moins d'apprêts. La liste qui suit—et elle est loin d'être complète—montrera qu'ils ont encore nombreux.

Les jeux que nous allons décrire se répartissent en deux catégories: jeux d'hiver, exécutés à l'intérieur des maisons, et jeux d'été, qui demandent plus d'espace et ne peuvent s'organiser qu'en plein air. Cette distinction, qui semble très nette, m'a été précisée par plusieurs infomateurs.

Şetrenc(échecs) —. Les échecs sont connus depuis fort longtemps au Kurdistan. Comme dans la Perse ancienne, tout membre de la noblesse doit en posséder une bonne connaissance, sous peine d'avoir une éducation incomplète. Un vieux chef auquel un de mes amis demandait un jour s'il savait y jouer répondit simplement: « Je crois passer aussi pour un agha kurde. » Les noms des pièces sont les suivants: şah, le roi; ferziu, la reine; hesp, le cavalier; fil, le fou; rex, la tour; peydek, ou peya, le pion.

Çûkfiri (pigeon vole) —. Les joueurs s'installent en cercle. Le chef du jeu lève la

main en disant: " Çûk firi fir ! " (Moineau vole !) ou " Qaz firi fir ! " (Oie vole !), on encore: « Qazi firi fir ! » (Cadi vole !). Les participants doivent lever la main ou la garder baissée, suivant que les êtres ou les objets cités sont susceptibles ou non de voler. Celui des joueurs qui se trompe est puni: on couche le perdant face contre terre; l'un de ses camarades lui pose la main sur le dos, un second place la sienne sur celle du précédent, puis un troisième, etc. On dit alors:

“Dombila, dombil !

Axçi ko nas ?

Gûê beraz, inç ko nas ?

Destê ki li ser desta ?”

(Tambour, tambourin ! —Qu'est-ce, ô gens ? —Excrcément de porc, qu'est-ce, ô gens ? —Qui a la main par dessus celles des autres ?)

(1). Si la réponse donnée est juste, le joueur reprend sa place, sinon, on le frappe et l'on recommence jusqu'à ce qu'il ait deviné.

Dibistan (P'école) —. Se joue en hiver. Des enfants s'accroupissent en cercle et étendent mains. Le chef de jeu tire un de ses camarades au sort, en s'aidant de la formule suivante; “Yekê yekê, yekaneke, dibistanê, gula çepê, malê me ye, malê we ye, xilexile ye, heba cê ye, bist li te ye ! ” (Un par un, l'un d'entre eux, rose de gauche, c'est à nous c'est à vous, cela remue, c'est un grain d'orge, le vingt à toi !) Celui sur qui est tombé “le vingt” enfouit aussitôt les mains dans ses vêtements, pour les réchauffer. Le chef désigne alors un autre de ses partenaires, puis un troisième, etc. qu'il ne reste plus personne, il demande: “ Germ bûye, germ ne bûye ? ” (Est-ce chaud, ou non ?). Les uns répondent oui, les autres: “ Pas encore. ” Le maître de jeu ordonne alors à ceux qui prétendent s'être réchauffés de lui toucher les joues avec les mains, s'ils ont menti, il les punit: Il tire l'oreille du délinquant tout en le questionnant, jusqu'à ce qu'il obtienne une réponse satisfaisante. Un dialogue s'engage: “ As-tu fait boire mon âne ? — Oui, je l'ai fait boire. — Lui as-tu donné de l'eau chaude ou de l'eau froide ? — De l'eau chaude. — Tu lui as brûlé la bouche ! — Non, de l'au froide ! — Tu lui as gelé la bouche ! — Non, non, de l'eau tiède ! — Alors, c'est bien, tu lui as rafraîchi la bouche. ”

TAWÛSPARÊZ

(1) Je ne saurais garantir l'exactitude de la traduction de ce refrain, qui est en kurdé mêlé d'arménien.

(2) Les Soran et les Meman sont deux tribus du Botan.

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelnine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10— Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11— Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12— Dersên Şerîetê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13— Çarînên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14— Proverbes Kurdes : Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15— Le roi du Kurdistan . Qralê Kurdistanê .
Emîr K. F. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle . Paris - 1937
- 6— Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17— Der Schnee Des Lichtes . Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiryariya Hawarê

Salî	500	Qirûşên	Sûrî
Şeşmehî	300	Qirûşên	Sûrî
Sêmehî	200	Qirûşên	Sûrî

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire : Emîr Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMAR 43

—*—
SÊŞEMB
5 GULAN 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMERO 43

—*—
MARDI
5 MAI 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTİYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedisên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hilbîna Çiran	M. E. Botî
Veşartîin	Hesenê Mistê
Cebeltariq	Silêmanê Ferho
Biserhatiyek	Xelilê Genco
Kiriyariya Hawarê	Xwedyê Hawarê
Diwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

69 — Birek çîhî dixwazin we ji dînê we vegehin, we şaş bikin lê ew bes neîsa xwe şaş dikin û pê na hesin.

70 — Geli xudankitêbino..... ayetên Xwedê inkar mekin û pê kafir ne bin, hon delîl û hicetên pêxemberîliya Bezma Mihemed xweş nas dikin.

71 — Geli xudankitêbino.... li rastiye çilên nerastiyê me kin, rastiye veneşêrin, hon bi xwe dizanin.

72 — Ji xudankitêban hinan ji hinan re got: Destpêka rojê de, baweriya xwe bi Quranê bînin û dawîya rojê de bi wê kafir bibin, da ko misilman we bibinin û bikevin dudiliyê û ji dînê xwe vegehin.

73 — Gava çîhiyên Xiberê ditin ko hîlebaziya wan bi kêr ne hat, ji çîhiyên Medîne re gotine: Bi tenê bi mirovên ji dînê xwe bawer bin. Pêxemberê min, bêje wan : Dînê heq, dînê islam e û rîya rast, rîya Xwedê ye.

α Çîhiyên Xiberê ji çîhiyên Medîne re digotin : Hikmet û zanîn, gezû û ku-
tefir bi tenê ji we re û ji xeynî we, ji tu-kesî re ne hate dayîn û baweriya xwe me yênin ko misilman li cem Xwedê dikarin berberiyê bi we bikin.

Pexemberê min. . bêje wan : Zanîn û kerem di destê Yezdanê pak de ne, ew ji kîjkî re dixwaze jê re dide. Xuda zana ye û zanîna Xwedê kûr û fireh e.

74 — Xuda ji kîjkî re dixwaze, pêxemberîti û rîya rastiye dide, kerem û comerdiya Yezdan mezin e.

75 — Ji çîhiyên xudankitêb hin hene ko tu ji wan re qentarek zêr bikî emanet, ew wî vedigerînin te û hin

hene ko ji wan re zêrekî bidî, heta ko tu pê ne dî erdê, ji te re wî zêrî ve-nagerînin; ji ber ko ew ji xwe re dibêjin; Heçî ne çîhî ne û Tewrat ne xwendine, malê wan ji me re helal e.

Ew bi xwe dizanin ko derewan dikin, Xwedê di Tewratê de tişteki welê ne gotiye. *Xwedê*

76 — Belê, gotina wan ne rast e, Yezdan ji mirovên xudan bext û camêr hez dike, ji yên ko gava ji wan re tişteki bi emanetî lê dayîn wê emanetê ji xwediyê wê re vedigerînin û ji Xuda ditirsîn û destê xwe ji gunehan dikşînin.

77 — Ew çîhiyên ko seba xatirê peran, emrên Xuda davêjin pişt guhê xwe, maña Tewratê diguhêrin û bextê xwe xira dikin, ew ji nimeta axirelê bê behr in. Yezdan di roja pişdawayê de li wan na neyire, bi wan re na peyive, û wan ji gunehan paqij na ke. Ji wan re ezabekî giran heyê.

78 — Ji çîhiyên xudankitêb hin hene ko mana Tewratê guhartinê û ew, vê guhartoyê bi devki xweş dixwînin, da ko hon çîhên Tewratê ên guhartî seh ne kin û wan çîhên ji, ji eslê kitêbê bihesibînin. Ew dibêjin çîhê he ji, ji eslê Tewratê ye; lê ne were ye; û disa ew dibêjin; ew jî ji nik Xuda ye; lê ew çîhên he, ne ji nik Xwedê ne. Ew derewan dikin û pê dizanin; pirsên ko ne yên Xuda ne, dikin yên Xwedê.

79 — Ma layiqî mirovekî ye ko jê re Yezdan kitêb, hikmet û pêxemberîti daye, rabe û ji xelkê re bêje : Dev ji Xuda berdî û bibin evdê min. Mirovekî wisa divê, li ser rîya Xwedê bisekine, xweş hîni emrên Xwedê bibe û herwekî, jê re, hate gotin, ji xelkê re, dîne Xwe-

Xwedê

dê bide zanîn û pey emr û fermanên Xuda bimeşe.

80 — Ew ji we re nabêje: Pêxember û melyaketan bikin ji xwe re xwedî. Ma kengê ew piştî ko hon misilman bûne, bi kafiritiyê emrî we dike.

81 — Bînin bîra xwe... Xuda bi hemî pêxemberan li hev hat û ji wan re got: Piştî kitêb û hikmeta ko min bi we da, ezê pêxembereki rêkim, ew tesdiqdarê kitêbên li ba we, Tewrat û Incilê ye. Divê hon baweriya xwe bi wî, bi Bezma Mehemed, bînin û arika-riya wî bikin.

Xuda ji pêxemberan pirsî: Gotina me yek bû, we soz da? Pêxemberan lê vegerand û got: Belê, gotina me yek e, me soz da.

Xwedê gote wan: Bibin şahidên vê gotin soz û qerare, ez jî bi we ra şahid im.

82 — Yên ko piştî vê qerare xwe jê didin paş, ew minafiq û kafir in, fasiq û mizawir in.

83 — Ma ew, ji dîne Xwedê pê ve, dîneki dixwazin? . . .

Her tiştên erd û ezmanan, bivê ne- vê bindestiya Xuda dikin, xwe dispêrin wî; û hemî dê vegerin ba Xwedê.

84 — Pêxemberê min . . . bêje: Me baweriya xwe bi Xwedê û bi Qurana ko ji me re û bi kitêbên ko ji Ibrahîm, Ismaîl; Isheq, Yaqûb û çeliyên di Yaqûb re û bi Tewrat û Incila ko ji Mûsa û Îsa re û bi kitêbên ko ji pêxemberên Xuda jên din re dahatine, aniye. Em tu ferqê naxin di navbera wan de û me xwe sipartiyê Xwedê û em xulamên wî ne.

85 — Yê ko ji dîne islamê pê ve dîneki dixwaze û dibe, ew dîn jê weke dîneki rast nayê qebûl kirin û ew di axiretê de dicesire.

86 — Ma çawan Xwedê mileteki ko baweriya xwe tine û piştî kafir dibe digihîne rastiye?

Delilên pêxemberitiya Bezma Mihe- med giha bû wan û wan bi pêxembe- ritiya Canabê Mihemed şehdetî da bûn. Xuda qewmên zalim, nagihîne rastiye.

HEDÎSEN

CENABÊ PÊXEMBER.

REHMET Ê SILAVA XWEDÊ LÊ BE

594 — Dewlemendî ne bi mal e, bi dil û comerdîyê ye.

595 — Girtina rojiyê ne ew e ko mirov dev ji xwarin û vexwarinê berde, lêbelê xwe ji gotin û îşê xerab jî bigire.

596 — Xurtbûn ne bi dest û lep e, Xurtbûn ew e ko mirov wexta xeyda xwe de bi nefsa xwe bikare, ji devê wî dijuu dernekeve û ji destê wî xerabi çênebe.

597 — Gotin û dîtin wek hev na bin.

598 — Heqê siwara silava li peyan bi- ke, heqê mirovê ji pîya silava li ê rûniştî bike.

599 — Heke Xwedê di gunchên peyayên ko heywanên xwe diêşînin û barê wan giran dikin biboriya, kes gunehkar ne dima.

600 — Bi tenê bi gotina xelkê, bê delil û îşbat divê kes kesî ne êşîne

601 — Heke hon tişteki xerab di hun- dirê şikefta de jî dikin, ew tê dîtin û bihîstin, dev ji îşên xerab berdin.

602 — Ji bona her derî mifta wî heye, mifta bihuştê ew e ko mirov ji piçûk û be- lengaza hez bike û li halê wan binêre.

87 — Eve cezayê wan; laneta Yez- dan, melyaketan û laneta xelkê li wan e.

88 — Ew di vê lanetê de her dimi- nin, ezabê wan sivik nabe û tu kes li wan na neyire, li halê wan fenakire.

89 — Lê yên ko di piştîre poşman û tobedar dibin û nefsa xwe îslah di- kin, bila bizanin; Yezdan ji tobedaran re tobe dide, Xuda mihriyan û piyar e.

90 — Lê yên ko baweriya xwe anî- ne û piştîre kafir bûne û li ser vê pê dane erdê û wilo kifra xwe hêj zêde- tir kirine, toba wan na yê qebûl kirin, ew mirovên rêşaşkirî ne.

91 — Yên ko kufir kirine û pê mi- rine, ew kafir in, heke li cem wan zêre dinyayê hebe jî û ew wî zerî feda bi- kin jî, ji wan re xelas nîne; ji bona wan ezabekî dijwar heye û ji wan re tu arî- kar nîne.

603 — Qurbana xwe bi anina navê Xwedê û di rîya Xwedê da şerjê bikin; laneta Xwedê li ser wan mirovan be yên ko qurbana xwe li ser navê ewliya û enbiya, şex û ziyareta şerjê dikin.

604 — Yên ko hevîya xwe bi nivîst û berbejna dikin, em dest ji ber wan hiltînin, bila berbejn û nivîstê wan, wan ji tengasiyê xelas kin.

605 — Milet hemî bi belayekê teşîn, bela miletê islamê ji hakîmê zalim in.

606 — Dîrêj me kin, kin û rast bibêjin, bi axaftina zêde û bêrê xelkê ji xwe aciz me kin.

607 — Laneta Xwedê li wan be yên ko rû û laşê xwe diqelînin, birûyê xwe bi mûçinga zirav û dîrêj dikin, porên li erdê mayî tînin û bi serê xwe ve dikin.

608 — Xwedê laneta li wan mirovan dîke yên ko, di qehr û kerba xwe de, rûyên xwe bi neynûka diqelînin, cilên xwe diqurînin û diqetînin û qîr û wîr dikin.

609 — Cilên xwe ên kevn û pinekirî fi xwe bikin, lê nûyê xelkê li xwe me kin, xwe me xûn bin mineta xelkê.

610 — Li ser tîrba miriyaj rûmenin, li ser sêla agir rûnin çêtir e.

611 — Mirovê ko di dema saxiya xwe de xêr û qencikê dîke, ji wî insanê ko li ber mirina xwe du sed xêr û xeratan dîke jî bi xêrtir e.

612 — Xurtî û hikmê Xwedê ji ên we mezintir e, zor û çavsoniyê li xelkê me kin.

613 — Xelkê di bin xwe re me gire, tu jî di bin emrê Xwedê de yî, û Xwedê ji te mezintir û xurtir e.

614 — Gava hon rastî zaroka hatin silava li wan bikin.

615 — Ma Xwedê wê çawan ji miletê ko peyayên wî ên qels û belengaz heqê xwe nikarin ji yên ji xwe xurtir bistînin hez bike û li wan bê rehmet?

616 — Bixwînin, bielimîn û li gora zanîna xwe bimeşin, bi gotina xelkê xwe şaş me kin.

617 — Hakîmên we jî li gora hezkirin û tifaqa we, li we dinêrin, heke hon qedrê nefsa xwe nîşanin, tadayiya hev dikin, hakîmên we jî we diêşinin.

618 — Bixwînin û vexwînin çavfirehî û camêriyê bikin, lê bêrê pereyê xwe ma vêjin çolê.

619 — Xwarina xwe ji qiraşa firaxê bixwînin, kevçiyê xwe mavêjin serê firaxê.

HILBÎNA ÇIRAN

Feqeh Mistefa benda jêrin berî heşt salan nivisandîye. Tê de du tişt hene ko dikevin ber çavan. Awayê nivisandinê. Me ew weke xwe hiştîye ji bona ko bibe nîmûneke zarê wî. Mistefa ji Kurdistanê hati bû Bêrûtê û di xanîkî pakrastî û têronî de rûniştî bû. Wî xaniyî û wan çiran ev bend ji Mistefê re daye nivisandin.

Mistefa bi vê bendê ronî û medeniyeta ko li Bêrûtê ditiye ji bo welatê xwe ê xopan daxwaz dîke.

Kurdistan heta niho weke şeveke tari û dijwar bi, bi berf û bager û baranê. Kesi ne dikari tê bigere û bê û biçê mala dost û heval û hogir û çiranên xwe; ji bo serdana hev, ka kî sax e, kî mirî ye; ji ber teqeteka ezmana û birîska ko ji rojhelat û rojava derdiketin; digolin ev brîskên he ê li me bidin û me bikujin; em ne wêrin bîn û biçin û bigerin.

Tirsihan, rûniştin malên xwe de û berf bi ser wan de hat û ket û stwir bi û berfê ew nixumandin û ew mane bende û derueketin; heta çavên wan tarî bin û pir bin û xerifin û bi kêrî tu şolan ne hatin.

Di ser vi qasî re guriyên har ji xwe kiri bin rexên rîyan û kengê yek ji wan tê re bibore hemî bi hev re xwe bavêjin-ê û bigirin û bibên û birevinin û bêxin newaleke kwir de û bixwînin.

Paşê ev kurdên he pê hesihan ko guriyan xwe kirine kemîn û revdê û xwe di pêşiya wan de veşartine û nikarin ji wan derbas bibin. Çinkî destvala bin; ne ko bêzirav bin. Kurd mane rawestayî di malên xwe de.

Eva guriya ji gelek ziyarên wa kiri bin û pez û dewarên wa xwari bin. Nema-ze berxên wa ên helî û serceleb û nişankirî û beranên wa ên lov, ên ko dilê wan li ser dişewiti.

620 — Hon hemî şivan in û pirsa keriyê we ji we dibe; pirs û cihaba malê ji bav, ya xelkê ji mezinan û ya miletî ji hakîman têne kirin.

621 — Hon hemî insan in û kalikê we Adem ji axa reş hate afirandin, bi navê bav û kalê xwe, noz belindiyê me kin.

622 — Xwe mezin me kin, mezinahî li gora kar û zanîne ye.

VEŞARTIN

DI ŞER DE XWE Û HER TIŞTÊN XWE VEŞARTIN

Heta çêşitek welê ev guriyên he hin bi bin û dihatin eşkere radidan ser wa, ziyan û xesara wan dikirin û diçûn.

Yeki ji wa ne dikari va guriya bikujit an ser xwe bidit rexeki. Ji ber ko ew bê çek û bê tîfing bin. Bi ser qira didan. Guri ji bi wa hesihan ko halê wa ev e; ji bilî qira tişteki ji wa nayê. Vêca qene hin bin û ne lîrsihan; bin nayarên ji dil û rast. Herçi tiştê ko kêfa wa xwest ji xwe re kirin û birin û xweyî hêlîştin rwiit weke mari û birçi weke xwe. Ê mir, mir; ê revî, revî. Halê me û wa ev e; ji xwe re bibînin û seyrê bikin.

Ev ciranên ko niho hazir in ji wan dîr bin; ne dikarin li hawar û bangîna wan bîn û van guriyan ji wan bidin alîki û wan biparêzin.

Kengê hawar û bangîna digihandin ciran û ji wan re digotin em kelin bextê we de, hinek guri hin bine me, tişteki ji me re ne hêlîştine, heta mirovan ji dixwin û har û devbixwin bine; em çar ji wa naki. Cîrana xwe kar dikirin û dihatin wan biparêzin. Reyda guriya diçû pêşiya wa; ew ji dixwarin û dixapandin, weke mesela gur û rêvî.

Paşê ew berfa stwîr bi şape û bi ser wa de hat; hwîr û gir û qor û zexim li ber xwe bir; û çiya û rêlên mezin û tari û têrdar ji helî û til kirin, weke deştê rast lê kir; û ew bê xudan hêlîştin.

Lê çend zilam ji ber wê şapê kuta bin û sax û parazti derketin Spas ji Yezdanê pak re.

Ev zilamên he li hev civihan û kom bin û ji hev re gotin: Herê birano em tev birçi û tazi ne; keke qiyamet e, em ji diçûn heke ne qiyamet e ji xwe hin diçûn û hin dimînin. Em li va dera bigerin û binêrin ka kesek li rasta me nayê; ji me re zadeki, avekê bidit; heta ko piyên me ax girtin û şidihayin.

Çûn û gerihan Ne mirov, ne heywan, tu tişt xuya nabit. Dîtin ko gund û bajarên wa hemî bine kaviil û xirbe. Toti! û pepok û govin û kundê kor, di wan de dixwinin û hêlînen xwe di şikêrê wan de çekirine û kerbes û kummêri tê derketine û kiloxên zilaman û jinan û zarowan bine weke şença dora reza; bilind bine. Heywanan ew ji xwe re kirine gew û tê de rûniştine.

Gava hûsa dîtî agir di hinavê wa de şixuli û dilê wa şewiti. Serkol û pêxwas li dinyayê ketin û gerihan Ji xwe re mêçbitî kirin nik xelkên biyeni. Ji xwe re mâlek nûjen çekirin û danîn û peydâ kirin û lêkdan

Ji roja ko çekên bi harût peyda bûne, di şer de xwe, çek û her tiştên xwe veşartin bû fenek û di talimên eskeri de vê fenê hini eskeran dikin.

Belê ev tişt, veşartin û xwe veşartin pişti derketina harût û hesinê bi qul hate rû. Berê ne tişteki ewçend bi ehemiyet bû. Ji ber ko şerevaniyên bi şûr û xencer û rimh û gurz, beriya ko bigehin hev û çav bi hev bikin hikari bûn hevûdin biêşinin.

Ji xwe pêşiyar gotiye: pişti ko hesinê biqul derket mêranî ne maye. Lê hinên din dibêjin ne ko mêranî ne maye, lê hûye bi nivî; nivê din bû para fen û siîhetê.

Gava tîfing nû derket şerevaniyên kevin ew ne ecibandi bûn. Dibêjin ko wi wexti yeki qeredaxî dijminê xwe bi tîfingê kuşt û çû serê wi anî Gava ew veşariya nik hevalên xwe gote wan: ev hesinê dûravêj ne tu çek e; divêt mirov qedereki bi rê ve here da ko hikare serê neyarê xwe bine.

Dî vî şerî de veşartin ji şerên berê bêtir ehemiyet girtiye. Di şerên berê de bi siwari û bi dûrebinan hevûdin bi tenê ji rû û ji teniştan keşif dikirin û li ser halên hev serwest dibûn. Lê îro bi balafirên şerevani ji jor de ji halên hev dibinin. Ji lewre işê veşartin û nixumandinê bêtir pêş ve çûye.

Herçi wextê berê û şerên kurdmanci ditine divêt bizanin ko şerevani gava diketin kozikan kolosên xwe ên dirêj, ji xwe dîr,

û li hev guhdar bin û xebitin. Ev mal danin û binyana he ji her boş bi û kême ne bi û kême nabe.

Xwedê hez kir heta çêşitek welê çend gund û bajarên xwe ên kaviil û xirbe ava kirin û nav û dengê wan di dinyayê de gerihan û belav bin serê dijmin û neyaran ê nîzîm bibin û stoyên wan bête şikestin û çavên wa ê tari bibin.

Ew zilam bine weke kerobike du sed û pênci hejmar û hilawisti di nêva mezelekê ji wa ên rayexisti û xemilandi, bi her tiştên spehî ê taze

Çiqas delal û rind e. Û mirov divê her lê binêre û tê de rûne. Mirov jê re heyran dibê û dimîne û pesnê vî ji her ciheti ve dide. Îro Kurdistan ji wisa ye.

Bêrût 1934

M. EHMED BOTÎ

datanin erdê û ew kolosên bêseri dikirin armanca neyarê xwe. Lê iro bajar û benderin bi temami ji çavên dijmin têne veşartin. Di Dûseldorf û Kolonyayê de elemanan ji texte û kertonê febrîkeyin çekirine da ko balafirên ingilizi bèn û li wan xin. Herçi febrîkeyên raslîn ew ji xistine şikilê xaniyên adetî.

Di şerê çin û japonan de ji bo cara pêşin çiniyan balafirgehên derewin çekirine û lê heykelîne balafirên danine. Japonî dihatin û li van balafirên didan û ew balafirên texte dişkênand û dişewitandin.

Herwekî xwendevanên me dizanin balafirên ingilizi gelek caran diçûn û li bendera elemanî Hembûrgê dixistin. Hembûrg wargehekî behri ye û tê de tersaneke stola elemanî heye. Di yê tersanê de du hawiz hene; yeke mezin, a din piçûk. Ev her du hawiz bi rêhesinekê digelî hev û rêhesin di ser pîrekê re derbas bibe. Ingilizan dikir vê pîrê û avahiyên hawizan xerab bikin. Eleman rabûn li dirêjahiya rêhesinê dar danin û her du hawizan ji qayixine welê teji kirin ko ew ji jor de wek xaniyên piçûk xuya dikirin. Bi vî awayî pîr û hawiz hatin veşartin. Elemanan di cihekî din de pîreke derewin û du hawizên din digel avahiyên çekirin; hemî ji texte û kertonê.

Berî ewilî balafirên ingilizi pê xapiyan û bimbeyên xwe her û her berdidan pîr û rêhesina derewin. Lê piştîre gava resmên ko beriya nixumandina pîrê û yên ko di pey nixumandinê re hati bûn kişandin danin ber hev û balafirvanên ingilizi li hila elemanan hişyar bûn. Resman şani wan dida ko cihê pîrê gubêrî bû.

Çenkeştîyên elemanî, Gneyzenaw û Şernhorst yên ko di Sibate de di Mauzê re vegeeriyane welêt di bendera frensîzi Brestê an di bendereke din de bûn. Balafirên ingilizi heke ne hero be ji serê du se/rojan carekê bi ser wan de diçûn û ew didan ber bimbeyên xwe. Danezanan digot xisarîne mezin gihane çenkeştîyên elemanî. Lê ew bin av ne dibûn. Piştîre hate seh kirin ko elemanan di bendera Brestê de mîna Şernhorst û Gneyzenaw du keştîyên derewin çekirî bûn û daxistî bûn behrê. Balafirên ingilizi dihatin û bimbeyên xwe berdidan wan keştîyên sehvir. Herçi çenkeştîyên rastin ew di cihekî din de û bi awakî veşartî bûn. Bivê neyê ingilizi bi vê hilê ji hesiyan û ji vaporên texte û kerton geriyân.

CEBELTARIQ

Di rojên paşin de û bi hênceta şerê Biharê ji nû ve çêlî Cebeltariqê têtê kirin. Cebeltariq yek ji her du deriyên Behra spî ye. Deriyê din Swêş e. Swêş dikeve nivrorohelatê vê behrê û di Behra-sor re Behra-spi digelîne Behra-hindî.

Herçi Cebeltariq e di roavayê Behra-spi de ye û bi vî deriyê ve Behra-spi digelîne Etlantikê.

Ji xwe ev her du derî ne biwan Behra-spi dibû golek û ne digiha behrên mezin. Ji xwe deriyê nivrorohelê, yanî kenala Swêşê, hêj ne bûne sed sal ko hate vekirin. Heta hingê ehemiyeta Cebeltariqê ji iro hêtir bû. Lê herçi deriyên Hindistan û Pesifikê ji iro dirêjtir bûn.

Cebeltariq zinarekî nivgirav e, di nivroyê Spanyayê de ye û bi bejtengekê digelîne erdê Spanyayê. Jê re Cebeltariq gotine ji ber ko femandarê erebî Tariq kurê Zeyad, di vê avtengê re derbasî Ewropayê bûye.

Heta sala 1704 an Cebeltariq di bin hikimê spanyolan de bû. Di vê salê de emiralê ingilizi Bok ji nişkekê ve berda ser Cebeltariqê. Stola Bok di pêşiya bajarê de lenger avêt û ingilizan bajar û keleh zemt kirin û tê de cih bûn.

Hingê bajar di zikê zinêr de û ji çend avahiyên pêkhatî bû. Herçi keleh ew ji ne fiştekî asê bû. Tê de hin tabiyê hebûn. Ingilizan keleh xurt û asê kir. Di sala 1705 an de spanyolan dirêji Cebeltariqê kiri be ji teşebîsa wan ne çû serî, û ew bi şûn de vegeeriyân.

Piştî ko ingilizi tê de cih bûn, herçi dewletên Ewropayê ên mezin, yên ko berê guh ne didan-ê çavên xwe berda bûn Cebeltariqê.

Di sala 1762 an, di wextê Lwî 15 qralê frensîzan de genêral De Valyêr ji bo vegeertina Cebeltariqê planek çekirî bû. Li gora wê planê mihacim di behir û bejê ve dirêji kelehê bikirana. 18000 piyade digel 100 topî ji bejê û sih çenkeştî ji behirê.

Di sala 1781ê de Kriyon gava diçû sefera giravên Balêarê bi tabiyêke nû dirêji Cebeltariqê kir û wî ji siûda xwe ceriband.

Ji xwe digotin ser tep û hîle ye. Lê di vî şerî de ev tep gelek pêş ve çûye. Ew çend ko carina bajarîne derewin çêdikin û ew dikin armanca balafirên neyar.

HESENÊ MISTÊ

BISERHATIYA

KUMANDARË NOQAREKE ELEMANI

Rojnameke ingilizi bêl ko navê wi ê rastîn bide zanin biserhatiya kumandarê noqareke elemani bi awayê jêrîn dide zanin. Zabitêki elamanî, herweki bi xwe wê bibêje, ketiye esaretê û di qerargaha hêsiran de biserhatiya xwe ji rojnamevan re gotiye. Rojnamevan navê Von Şleysen li zabitê elemani kiriye û bi vî navî çêli wi dike û dibêje:

Von Şleysen mirovekî bejinavîn û zirav e. Bi qasî ingilizêkî bi ingilizi dizane û gava bi ingilizi dibêje mirov nabêje ko ew eleman e. Emrê wi di dora sih û pêncan de ye, zewîçî ye û wi du zaro hene. Li ber min li

Di pey re spanyolan bi xwe careke din dil kir ko ingiliz ji Cebeltariqê derînin. Lê ev teşebis ji ne çû serî.

Ji van pêve çend carên din frensîz û spenyolan berda Cebeltariqê û ew ji bej û behirê ve ebloqe kir. Lê hercar stola ingilizi ebloqe vedikir û digihaşt hawara kelehê.

Lê îrô çekên hicûm û midafehê û her tişt gnhêrine. Ji lewre heke yekî dirêjî Cebeltariqê kir, wer dixuye ko reşma her tiştî wê bikeve bin barekî ji berê girantir. Ji ber ko ingilîzan asêgeha xwe gelek xurt kiriye.

Ingilîzan topên dûravêj di nav teht û zinaran de çih kirine; bi awakî welê ko bi tenê devên topan dixuyin. Mitralyozên 340 milimêtirî ji bi vî awayî hatine veşartin. Ji van mîtrolyzan li Sengeporê ji hebûn.

Dibêjin ko di her wan topan re tu cenîkeştî, bi selamet nikare derbas bibe.

Ji aliyê din ingilîzan li her derên kelehê topên balafirşiken danîne. Ji milê din û vê paşiyê mihendisên ingilîzî bajarekî binerdîn çekirine. Di wextê şer de, nemaze di hicûma balafirên de, esker û ehali xwe di wî bajarê binerdîn de wê veşêrin.

Lê herweki me got Cebeltariq ne girav; lêbelê nivgiravek e û bi bejtengêkê bi bejê re girêdayî ye. Ji lewre dijmin herweki di mextê berê de bû, dikare di bejê re ji dirêjî kelehê bike. Ji lewre ingilîzan cihê bejtengê ê tengtir kola û tê de çalekê 50 mêtir dirêj û 6 mêtir kûr daye çekirin. Bi vî awayî û di mehcetê de Cebeltariq di çend saetan de dikare ji bejê qut bibe û bibe giravek.

SILÊMANÊ FERHO

ser kursiki rûniştiye û biserhatiya xwe gili dike û dibêje:

— Ev cara pêşin bû ko em derdiketin seferê. Emê biçivan dora Şotlandê. Li nivê şevê me terka Villhelmshafenê da. Behir hinek bipêl bû. Ez pê bi kêf bûm. Ji ber ko gava behir holê ye mirov dikare neynika didevaniyê ji derve bihîle û dijmin nikare wê bibîne. Bi şefeqê ve min emir da ko noqar bikeve heta çil mêtirî binê behrê. Ji aliyê rohelê çend torpiyoreên dijmin xuya kirin. Diviya bû dora me de vaporên torpilavêj hebûn. Em li wan geriyên lê me ew peyda ne kirin. Heta saet dehan em di binê avê de man.

Gava me da rûyê avê, me dit ko torpiyor ji bi dûr ketine û ji me ve naxuyin. Êdi em li rûyê avê man. Ji ber ko di dora me de tu vaporên dijmin xuya ne dikirin.

Piştî nivro saet sisiyan de dengê hate min: ji dûr ve dû dixuye.

Min terka kebîna xwe da û ez hilkişiyam jor. Belê ji dûr ve dûyek xuya dikir û ber bi me ve dihat. Di pey re qeretûx xuya kir. Min emr da ko torpilê hazîr bikin. Vapor berê xwe da bû pozê noqara me û di riya torpiyoreên ko me berî nivro diti bûn diçû. Gava me dû diti bû em keti bûn binê avê û wekê vaporê nizingî li me kir me disa da bû rû. Me noqar xiste weziyeta şer. Dilê min hiltavêt. Ev şerê me ê pêşin bû. Êdi em gelek nizingî hev bû bûn. Li ser vaporê qelebalişek çêbû û me dit ko mirovine bi cilên resmî gihaştine dora topekê. Me zanî ko bi me hesiyane û dikin li me xin. Min emir da ko torpilê bavêjin. Vapor yeke ingilîzî bû: lê min nikari bû ez navê wê bibinim.

Min dit torpil di nav kufên spî û şinahiya behrê de riya xwe vedikir û ber bi vaporê ve diçe. Gelek ne bori pêlên behrê ber bi ezmanan rabûn û perçeyên hesin li dora me belav bûn. Me hingaftî bû. Piştî sê deqîqan teqînîne din hatine bihistin. Min got qey vapor ji cebirxanê barkirî ye. Paşê me zanî ko torpil li malika makinan keti bû.

Xelkê vaporê bi hev ketin. Deryavanan ber bi filûqan ve bezîn. Du filûqe daxistin behrê. Deryevanan bi yekî ko cilên resmî lê bûn girti bûn. Me zanî ko ew keptanê vaporê ye. Keptan bi çavine ziz li me difidkirî. Deryavan xwe tavêtin behrê. Dilê min bi wan ve ma bû. Min ne xwest xerqûna wan bibinim. Min emir da, noqara me ket binê behrê. Min zanî bû ko mezinên min ji bona vî îşî ewê

min pîroz bikirina, lê ez bi xwe tu fexrê pê ne hesiyam.

Von Şleysen biserhatiya xwe a didowan û a paşin bi vî awayî gili kir :

— Dinva hej nû zelal bû bû. Şevê pêde ez ne nivisti bûm. Dinyavê dikir ko ronî bibe; lê jê ne dihat; mijê ne dihişt. Mijeke kûr û tari, me nikari bû em pêşiya xwe bibinin. Noqara me bêî ko pêşiya xwe bibîne diçû, herî ber bi armancê. Tirs hebû ko em bikevin ser torpilekê. Saet dehan de me hin tirêjên tavê ditin, lê gelek hindik. Wext bû bû nivro, perda mijê ji nişkekê ve çiriya. Hej me li ber xwe ne diti bû ko zabileki deng li min kir û got;

— Torpiyorek, berê xwe daye me....

Min emirê xwe da û got:

— Zû, li binê behrê

Torpiyore em diti bûn. Noqara me bi nivî keti bû avê ko guleyek li ber pozê wê teqiya û noqar hejiha. Gule lê ne keti bû. Em ji bi temami keti bûn nav avê û ji ber çavên torpiyore winda bû bûn. Min dengê perwana torpiyore dikir. Torpiyor di ser serê me re digeriya. Bilneke din, du bimbeyên binayin di ber noqara me re teqiyân. Noqar çend caran çû û hat. Lê disan bimbe li me ne keti bûn. Qederê du saetan em di bin avê de man. Gava me da rûyê behrê, me dit ko torpiyor ji me geriyaye û winda bûye. Min destê xwe di ser eniya xwe re bir û ani. Xwêhdaneke cemidî jê dilop dikir. Me bir dibir ko heke kêlike din em noqi avê ne biwan emê welê noqi biwan ko careke din em derneketin.

Heta êvarê em li rûyê avê man. Em di ber peravên Skoçayê de bûn. Di van deran de vaporên peravên ên kiçik gelek caran rastî mirov tîn. Min ne dixwest torpîla xwe bavêjim armanceke welê hûr. Ji xwe stolîne ji wan keştiyan ji dûr ve xuya dikirin. Stoleke din, disan ji wan keştiyên hûr ber bi me ve dihat.

Min kumanda noqbûnê da. Em daketin heta sih mêtirî. Lê em ne digihaştin biniya behrê. Mêtironimayê şanî 32 mêtiran da. Biniya noqara me li tehtan ket. Me qesta pêşiyê kir. Lê bê fêde. Me rind guh da. Tiştêk li noqarê diket û jê dengêki hesinî radibû. Min tavil zani çî li me qewimiye. Em keti bûn nav toreke hesinî.

Min got, ber bi paş. Bêfêde, perwana noqarê li benine fola diket û dixişîşî. Ewan

vaporên hûr ev tor avêti bûn û em keti bûn-ê. Li gora saetê roj ji mêtî ve çû bû ava. Emê şeva xwe di nav noqara forgirti de derbas bikirina. Lê sibe.

Min bani deryavavan kir û tiştê ko li me qewimiye gote wan û bi ser ve zêde kir: — Di pêşiya me de sê tişt hene: Teslim bûn, an bi bimbeke binavîn mehiw bûn an bi destê xwe noqara xwe teqandin û tê de mirin. Niho bidin eqlê xwe û bêjin min hou kijanî dixwazin.

Deryavanan li hevdû nihêrt û deng ne kir. Zabitê mihendis bi selaveke eskerî qedimî û got :

— Kumandan! tu miroveki zewicî, xudan zaro û ciwan î jî. Û tu dizanî ko can şêrin e. Te çawan xwest welê bike em bi qerara te razî ne.

Herçi ez, min nikari bû 46 welatiyên xwe di biniya behrê de bi kuştin bidim. Min li zabitê mihendis venegerand; bi tenê gote hemiyan; bila herkes here ser karê **xwe**.

Herkes çû cihê xwe. Min ser hev çend qehwe vexwarin û min qerara xwe li deftera noqarê nivisand.

Ber bi destê sibê di xew re çûm. Lê min xewnîne ecêb diditin. Saet heftan de ez hişyar bûm û çûm kebîna nêrevaniyê. Tora hesinî wer li me geriya bû ko me pê re nikeri bû em li rûyê avê derkevin.

Heta saet yanzdehan em di vî hali de man. Ji nişkekê ve me dengê perwanekê kir û tiştêki giran ket ser pira noqara me. Me zani ko dixwazin bi me re bidin bistinin. Me aleta mixaberê şixuland. Wan digot : « Rûniştimanên noqarê hon, di çî hali de ne, zindî an mirî Cebirxana xwe bavêjin ».

Min li wan vegehand : « Em tev de zînd ne û heta sê deqîqan di me de tu cebirxane namîne ».

Me cebirxane avêt û em derketin rûyê avê û ketin filûqeyên ko di dora me de digeriyan.

Herweki tu dibinî her pênc zabitên wê noqarê di vê hêsirgahê de ne. Dilê min her bi vapora ingilîzî ve ye; ya ko min di sefera xwe a pêşin de bin av kiriye ».

XELILÊ GENCO

KIRIYARIYA HAWARÊ

Li 15ê Nisana sala 1942an saleke belavbûna Hawarê tamam bûye. Ji lewre ji eboneyên Hawarê re divêt ji vê terixê ve kiriyariyên xwe nû bikin û heqê kiriyariyê ji gerinendeyê Hawarê re rêkin.

Belê ev ji bo kiriyariyê ye. Lê vê sala belavbûnê ji milê din tiştine hêja şani me dane. Me divêt em çêli van tiştan bikin. Ji ber ko ew di tarîxa çapa kurdan de niqteyine pêşveçûnê ne.

Di sala 1934an de gava Hawar nû belav bû ji xwediyê Hawarê re diviya bû di nav kurdan de bigere û kiriyariyên Hawarê bide hev Hingê kurdan kiriyariya Hawarê didan, lê bi vî şerti, yanî gava xwediyê Hawarê diçû cem wan û ji wan dixwest. Lê vê carê holê ne bû. Kurd ji xwe ber bi Hawarê mijûl bûn û mil dane ber. Belê mirovine nenas, xortine belengaz, wek xortên milletên pêşveketî, pênc kaxezên xwe dikirin nav zerfêkê de û ji xwediyê Hawarê re dişandin û nav di xelkê didin û digotin arikariya Hawarê bikin. Hawar kôvara me a tekane ye; divêt ew bijit, jiyandina wê li ser me ferze. Û Hawar jiyîya û di salekê de li şûna 12 caran 16 caran belav bû. Di saleke wê de ko her tişt beha bûne. Belê kaxeza ko berê bi qemerikî bû iro bi panzdeh qemerîyan nayete kirin. Her tişt bi vî awayî.

Ji milê din mezin û dewlemendên kurdan ji bi diyarîna arikariya Hawarê kirin. Divêt em çêli wan ji bikin. Di nav wan de nemaze serekê eşira Hevêrkan; Hesen axa Haco bi diyarîke giranbeha hate serdana Hawarê. Belê vê paşiyê gava Hesen axa hate Şamê 400 lireyên sûrî dane Hawarê. Hesen axa gava ev pere dane Hawarê digot; Min kuntiratek stand û jê çend pere kar kirine. Ji vê karê min para Hawarê hilanî; ev e para Hawarê.

Belê Hesen axa bi vê diyariyê pêşi ji hemiyah stand. Digel vê hindê em mirovên ko ji kiriyariya resmî bêtir û bi navê arikariyê pere dane Hawarê nikarin ji bir bikin. Di vê navê de nemaze kurdên Şamê gelekî bi kêr hatin; di şevêkê de 200 kaxez dane hev û ji nû ve derêxistina Hawarê têmin kirine.

Em digel şikrîniya xwe navên mirovên ko ji 5 kaxezan bêtir pere dane Hawarê li hire belav dikin:

Lireyên Sûrî		Lireyên Sûrî	
Hesen axa Haco	400	Şêxmûs axa Hacı Xelef	15
Eli axa Zilfo	50	Lêzgin axa	12
Mehmûd axa Zirkî	50	Arif beg Ebas	10
Dr Ehmed Nafîz beg	30	Şêx Mihemed Zekî	10
Mihemed beg Cemil paşa	25	Yekî Serhedî	10
Silêman efendi Qotres	25	Mihsin beg Berazî	10
Emer axa Şemdin	20	Memdûh Selim beg	10
Bekir axa Alosî	20	Mihemed Eli axa Şêxmûs	10
Ehmed axa Qereçolî	20	Mihemed Hec Eydê axa	10
Qedrî beg Cemil Paşa	15	Nizamedin beg Kubar	10
Ekrem beg Cemil paşa	15	Bedirxan axa	10
Bedrî beg Cemil paşa	15	Dr Nûrî beg	10
Miqdad beg Cemil paşa	15	Receb axa Zilfo	10
Faiz beg kurdî	15	Tahir beg Bedir-Xan	10
		Xanimekê	10

Ji mezin û dewlemendên kurdmancan hin hene ko navê wan ne ketiye lista jorin. Ji ber ko wan hêj tiştê ne daye. Heye ko rê bi wan ne ketiye. Gava ew ji bidin, emê navên wan ji dê belav bikin.

Me got ko her tişt beha bûye. Lê me kiriyariya Hawarê zêde ne kir. Xwendevanên me bi xwe, bivê nenê vê behabûnê wê derpês bikin û ji bona sala nû, herkes li gora halê xwe tiştêki bi ser kiriyariya resmî ve dê zêde bike. Lê heçî halê wan tenik e bila disan pênc kaxezan bişînin, me ji wan qebûl e.

..

Ji yêkê Nisanê ve me dest bi belavkirina kovareke din kiriyê: Ronahî.

Ronahî kovareke bi resim û sûret e. Di tarîxa çapa kurdan de tiştêki nû. Belê beta niho tu kovarên kurdi bi resim û sûret belav ne bûne. Ji lewre belavbûna Ronahiyê di jiyîna me a milî û civakî de bûyereke girane ye.

Digel vê hindê ne Hawar ne Ronahî ne ji çend kovar û kurazeyên din nikarin kitêbxana me a milî û civakî ya ko yekcar vala ye tijî bikin. Ev her du kovar dilopine behireke mezin in; dilopine behira zanînê ne. Di vê behirê de ji me kurdan bêtir kêmpar tu millet nîne. Heçî milletê ko iro doza heq û hevîna xwe dike divêt di vê behirê de xudanpar bibê; lê ne bi dilopan, belkî bi çal û çalik û gotikan.

Belê, ava çalan ji bi dilopan têne pê û her mileti ji holê dest pê kiriyê. Bi tenê divêt dilop bidin pey hev. Heke ewan ne da pey hev dilopên pêşin di singa axa hişk de winda dibin.

Me kiriyariya Ronahiyê ji kiriyê 5 lireyên sûrî. Lê me hêvî heye ko ji xwendevanên me

Tu sehergeh were bazari hidûs
 Li te bê faide azar nedif xari hidûs
 Da ji dil xuncelebê nazik û dirdane peri
 Bi tebes-sim bi te ra bêti ji gulzari hidûs
 Sed gireh min di dil in çep û rastê wê dikir
 Şahidê hisni qidem zilfi girehdari hidûs
 Bil ji siltani qidem min bi te iqrar nehin
 Ger li kapan nehin menqebi dew-wari hidûs
 Dil di deryayi qedem qaf e; bi sabit qedem i
 Gerçi daim li serê ferqe me minşari hidûs
 Belki diwar bi guh bin bi Xwedê ki bi Xwedê
 Bi tu rengi ne geri eşkere esrari hidûs
 Lemheyek ger ji kenarê qedemî pertewê det
 Dê ji ber wê seetê mehiw bine enwari hidûs
 Ser bi sed pencereyan daye şîaya qedemê
 Kunbeti eşq li ser kursiyî diwari hidûs
 Tu hidûsê wer bibin qenc nezer dih carek
 Li esasê qedemê daniye diwarê hidûs
 Here eslê xwe û tertîb û qiyasê jêke
 Ger nizanî çî ye yekcar berê dari hidûs
 Ateşî eşq şibhi zêr wê wicûdê hel ket
 Heye nûmkin ne firit zeybeqî fer-rari hidûs
 El-lah el-lah tu di emrê xwe te carek ne bihi
 Çi seda lêt ji vê kunbedi dew-wari hidûs
 Tu ji ber perdeyî wehmê were der da bibihî
 Çi newa têt bi sed nexme li ewtari hidûs
 Hal û misteqbel û mazî di xwe da tîk yek in
 Sibhe mewcûd e bi eynê xwe di êvari hidûs
 Rast û çep gav û seet her li me da derbê nebit
 Zilfiqari qedemê heyderî ker-rari hidûs
 Rast û evraz û nişûvê mi biwartin yek û yek
 Lê tenê wê li me bû daire berwari hidûs
 Dê li qelbê me çî det lamiyê islamê
 Ko li canê xwe me xef bestiyê zen-nari hidûs
 Reng û jengê hedesê neqşê hidûsê me di dil
 Bide ber rindeşî eşqê ev e qes-sari hidûs
 Can li ser dest nihaî di riya canan da
 Rûhi sef sef ko vewestane di bazarê hidûs
 Lê ji xeflet biretin saye zewalê ey dil
 Rûnenî da tu emanet bi siya dari hidûs
 Da nigarê xwe bi sed rewşî bibinî îro
 Were carê bike seyrê tu di etwari hidûs
 Tu bi halê me dizanî çî ye her lehze Mela
 Me di dil têt û derit xencerî xed-derî hidûs.

Qesîda 15an di hejmara 40î de nivce hate belav kirin. Yanzdeh malikên wê ên pêşin kêmin in. Em wan malikan li jêr belav dikin:

ên demlewend yên ko tu diyari rênêkirine Hawarê vê kasûliyê bi hêncela belavbûna Ronahiyê wê bi şûn de vegezinin. Bi vi awayî ronahî ji weke Hawarê, rexma dilaxêva kaxezê, wê bikare bijî û kurdan du kovar û di behira zanîne de li şûna dilopekê du dilop wê hebin.

XWEDIYÊ HAWARÊ

ENÎKE NÛ — Ji mēj ve ye ûris dibêjin, li Paizê me êrişa elemanan di pêşiya Moskovê de sekinand, Zivistanê pê de me şerê wan kir, di hin deran de me ew bi şûn de vegeand û me xesarine mezin gihande ordiwa Hitler. Lê di şerê Biharê de divêt arikariya me bête kirin, ji arikariya çek û cebirxanan pê ve; divêt hevalbendên me esker derinin peravên Ewropê ên roavê û ji par re li elemanan xin. Ji hevalbendan mexsed nemaze Ingiltere bû. Terefdarên vê fikirê li Ingilterê ji hebûn. Ji xwe bi vi awayî û bi derbekê ingiliz wê bikarin zora elamanan bibin.

Lê Ingilterê ji bo vi işî karê xwe hêj teman ne kiri bû û Ingiltere bi tena xwe bû. Lê iro li rex Ingilterê Emêrike ji heye. Herweki xwendevanên me dizanin eskerên emêrikani dest bi hatina Ingilterê ji kirine. Emêrike eskerên xwe li bakurê Irlandê kom dike. Vê paşiyê rêisê erkanherbiya Emêrikê general Mersal ji hate Ingilterê û qedereki lê ma.

Berê digotin Ingiltere û Emêrike di sala 1943an de wê esker derinin Ewropayê û li elemanan bidin. Lê di rojên paşin de ev fikir hate guhartin. Îro dibêjin ingiliz û emêrikani ewê isal derkevin beja Ewropayê. Ji ber ko elemanan piraniya eskerê xwe li qada ûris heşidandiye û di roavayê Ewropayê de qewe-

Ger ji wê hûrisirîştê işweyek izhar bit
 Dê bibit narê hebibil-lah û dojah sar bit
 Ger ji ber perdê yedi beyza bi mi'ciz bête der
 Şems û kewkeb dê hilên alem tijî enwar bit
 Wer ji eksa xumriyan qewsi qezeh det yezemîn
 Dê gul û rihan bibarin tîk ve erl gulzar bit
 Şemhê dê can det ji şewqê bête ger siphî nefes
 Narit axir ger bi mûyek behsi zilfê yar bit
 Dê xeta bit nafei misk er nafei tatar bit
 Toq û gerdên helqeya zin-nari zilfa yari min
 Dê kilîta qelbê eşqê helqeya zin-nar bit [1]
 Eqda ihramê di eşqê da ko pirê eşq bit
 Dê çî xem ger xerqe rehnê xaneyê xem-mar bit
 Gezmeyek qewse şevîn aşiq bi néva dilkevit
 Dê ji can destan bişot xesma [2] kevan nûbar bit
 Ger ji qewseynan bi mîzan bête der cotek xedeng
 Dê ceger bit pare pare sine tarûmar bit
 Xwîn ji mîlakê bi derba xencerê ko hate der
 Bo şehidê eşqê êdî dê ji kû hişyar bit
 Dê ji wan lehlan şifayê dil bi qanûn tobe kit
 Da îşaret xweş bikin dê herkesî bîmar bit
 Bilbilê mecrûhê eşqê

[1] Dê kilîta qelbê eşqê da ko pirê eşq bit
 [2] xasan

teke gelek kêm hiştiye û Elemanyê di vê eniyê de tuçaran evçend kêmqewet namine. Ji milê din heke ûris di pêşiya êrişa elemanan de bi tena xwe maye, heye ko nikare li ber vê êrişê bisekine.

Qinyata hawirên sondxwariyan û ya bêterefan ev e. Yanî dema ko eleman dirêji ûrisan bike ingiliz û emêrikani ji wê dakevin beja Ewropayê û ji par re li elemanan bidin û elemanan bexin nav du agiran de.

ŞERÊ PESİFİKE — Herweki xwendevanên me dizanin ji roja ko şerê Pesifikê dest pê kiriye şer di erdê ingiliz û emêrikaniyan de çêdibe û ev her û her erdine xwe ji dest didin. Ji ber ko van ji bo vi şerî weke japon xwe kar ne kiri bûn. Lê li 18ê Nisanê û ji nişkekeve balafirên emêrikani di ser erdê Japonyayê re firiyane û li Payitextê wan li Tokyoyê û li hin bajarên din xistine.

Ji ber ko emêrikaniyan di vê babetê de hêj tu danezan belav ne kirine me qenc nezani mixdarê xesara ko gihastiye japonan çi ye? Herçi japon in dibêjin xesar hindik in.

Lê bi tevayî divêt bajarên japoni ji êrişên hewayî gelek xesardide bibin.

Ji ber ko di erdê Japonyayê de gelek zinzal çêdibin; yanî erd diheje, ji lewre japoni xeniyan xwe ji textê çêdikin û diwarên wan xaniyan ji kaxezê ne; kaxezeke welê ko di bin makinan de hate dewisandin. Bi vê dewisandinê ew kaxez dibin depine hişk û qahim. Digel vê hindê texte texte ye, kaxez ji kaxez e.

Ji lewre divêt bajarên japoni, wek bajarên ewropayî, li ber bimbeyên balafirên nikarin bisekinin.

Bi tenê tiştê heye, ew xani zû hilweşin ji naşewitin. Ji ber ko di texte û kaxezên wan xaniyan de madeki welê heye ko agir bi wan nakeve. Mina kertonên girover, yên ko dikin ser vaporên primûs û pê tehna agir dişkêninin.

Japonye ji bej û wargehên Emêrikayê gelek dût e. Ji lewre balafirên emêrikani çawan nizingî li erdê Japonyayê kirine. An balafir bi balafirhilgiran hatine heta peravên Japonyayê an ji erdê Çina nevegirtî firiyane. Herçi ji hebe ev işeki zehmet bû û sondxwariyan gelek kêfa xwe jê re ani.

Li gora nûçeyên rohelatê dût Emêrikê ev balafir rêdikirin ordiwa Çinê. Balafir li ser balafirhilgiran hetine heta nizingî Japonyayê û jê firiyane û piştî ko li Tokyo û li

bajarên din xistine berê xwe dane roavê û çûne Çinê. Herçi belafirhilgir piştî ko balafir ji wan firiyane vegehiyan wargehên xwe. Ji lewre japonan da be ji pey vaporên balafirhilgir nikari bûn xwe bigehinen wan.

Şerê Filipinê bi temami safi ne bûye. Emêrikaniyan piştî ko terka nivgîrava Batanê dane kişiyane ser girava Korêgîdorê. Li Batanê 60000 eskerên emêrikani ketine destê japonan. Ji lewre divêt di Korêgîdorê de eskerên emêrikani hindik bin. Lê ew esker bi xurti û mêrani li ber xwe didin. Eskerên emêrikani top û mîtrolyozên xwe veşartine nav zinarên giravê û şerê xwe xweş dikin. Japon ji, herweki eleman li Maltayê dikin, ber û her Korêgîdorê didin ber bombeyên balafirên xwe. Lê emêrikani pê li erdê didin û teslim nabin, û kes nizane şerê Korêgîdorê hêj çiqas wê dom bike. Ji ber ko şikênandina mêrên gene ji şikênandina top û tanga ji dişwartir e.

Rewşa Ewistralyayê weke xwe ye. Wer dixuye ko emêrikaniyan gelek esker, balafir û çekine din anine Ewistralyayê û hêj ji ditinin. Balafirên japoni gelek li bender û wargehên Ewistralyayê da bûn. Herkesi digot qey dilê wan heye esker derinin Ewistralyayê ji. Lê ev tişt çênebû û li gora pisporên eskerî êdi nikare çêbibe ji; japonan ev firsend ji destê xwe revandiye.

ŞERÊ ROAVÊ — Şerê roavê ew şer e ko di roavayê Ewropayê de û di navbera ingiliz û elemanan de çêdibe. Ev şer iro bi tenê di hawan de ye. Ji ber ko di beja Ewropayê de ingiliz ninin û hêj lê venegeriyane.

Ev şer di van rojan de xurt bûye. Bi sedan balafirên ingilizi di ser Mansê re derbas dibin û li bajarên Frensa vegirti û li bajarên elemanan didin. Dibêjin ko ingiliz bi van hicûman dihingivinin du armancan: ferbrike û destegahên ko ji bo elemanan dixebitin û ji wan re çek û posatan çêdikin xerab dikin û ji milê din elemanan mecbûr dikin bîrekî balafirên xwe di vê eniyê de bihilin û nekarin wan bişinin eniya ûris. Ji xwe dibêjin ko ingiliz li şûna ko esker derinin beja Ewropayê heye ko bi van hicûmên hewayî bes bikin û bi vi awayî arikariya ûrisan bikin. Lê herçi ûris pê didin erdê û dibêjin ko bêt ko ingiliz û emêrikani esker derinin Ewropayê barê me sivik nabe. Bivê nevê, di vê babetê de gotina paşin ji erkanherbiya sondxwariyan re ye. Gelo wê çi bibêjin û wê çi bikin. Tiştê ko bikin divêt di van rojan de xuya bikin.

PIRSA FRENSE — Herweki xwendevanên

me dizanin roja ko hikûmeta merêşal Pêten bi elemanan mitarekeyek imzâ kir — 22 Hizêran 1940 — frensizên ko pê qail ne dibûn, terka Frensê dan û di bin serkariya genêral De gol û di Londrê de encimenek çêkirin û dan zanin ko ewê di rex Ingilîterê de biminin û şerê elemanan bikin. Bi vi awayî frensiz bûne du bir yên ko xwe bi merêşal girtine û yên ko dane pey De Gol.

Di hikûmeta Merêşal de Laval, yek ji serakwezîrên Frensê, bû bû serekwezîr û siyaseta dewletê digêrand. Ji nişkekê ve Merêşal Laval avêt û emîralê stolê Darlan anî şûna wî. Hingê Laval gelek meyildariya elemanan kiri bû û ji lewre Pêten hikim ji destên wî standin û ew kirin destên emîral Darlan.

Digel vê hindê ingilîz û hevalbendên wî ji emîral Darlan jî ne razî bûn û digotin heye ko Darlan stola frensîzî teslimî elemanan bike. Lê Darlan, herçend bi elemanan gelek da û stand, lê ev tişt ne kir.

Herçî Laval çû bû Parisê û lê rûniştî bû. Carina qala wî dikirin, lê bi awakî resmî têkili îşê hikûmetê ne dibû. Lê ji pêşiya vê melhê ve çend caran Laval û merêşal Pêtan hevûdin ditin. Di dora van hevûdîtînan de gelek kurt û pist çêbûn. Hinan got rast e, hinan got derew e, lê iro kirdeyek li ber çavên me ye. Ji 20ê Nisanê ve Laval serekê wezaretê Vişiyê ye Herçî wezaretên daxilî û xarîciyê ne ew jî di destê Laval de ne. Ji xwe Merêşal di nitqeke xwe de da zanin ko siyaseta Frensa a daxilî û a xarçî her diwan bi destê Laval de bûne gerandin. Herçî emîral Darlan bûye serfermanderê qewetên bej û behir û hewayê bêî ko bibe wezîr. Lê emîral wê bikare bikeve mizakera meclîsa wezîran; nemaze gava mizakere li ser midafêha Frensa û kişwerê wê ye.

Bi vê guhartinê, bêsîk hikûmeta Vişiyê, bêtir nizingî li elemanan kiriyê. Lê ji vê nizingbûnê hêj tu kirde ne hate der.

Laval piştî ko hikim xiste destê xwe gotarek yanî nitqek da û got: « Di kanûna sala 1940î a pêşin de gava min hikim jî destê xwe da min Frensêke xurt hiştî bû. Du salên bêhextiyê Frensê xistine halê iro. Merêşal iro hikim xiste destê min. Digel emîral Darlan ezê ceşda xwe bikim Frensê ji erdê rakim. Em di saetine dişwar de dijîn. Welat di nav zîvari û sefaletê de vedigevize.

Ji sala 40î ve daîra şerî hêj firehtir bûye. Frensizino! honê qebûl bikin ko hin frensiz yên ko bêhextî û xiyamet li welatê

xwe kirine herin di hin erdên kişwerê we de rûnin. Ingilîzan piştî ko em xistine şer û piştî ko em di qada şer de di tena xwe hiştine û stola me bin av kirine; iro jî dixwazin kişwerê me ji destê me bibin.

Frensizino! ez berê xwe didim we û arikariya we dixwazim. Heke we dil kir Frensê wê bikare di Ewropa nû de serê xwe hilde û bi şeref û rûmet cihê ko sezayî wê ye bêxe destê xwe ».

Dîdevanên ko gotara Lavêl mana kirine dibêjin ko niyeta Laval heye dirêji erdên Frensa aza bike. Di wan ardan de frensizên aza ne bi tena xwe ne; di her derê de ingilîz bi wan re ne. Heke Laval tişteki welê kir ewê şerê ingilîzen jî bike.

ŞERÊ ÛRIS — Di vê eniyê de şer weke xwe dom dike, êriş û berêriş her du alîyan. Di rojên paşin de ûrisan êrişên xwe kêr kirine. Dibêjin ko ûris jî di hin derên eniyê de xwe jî nû ve kar dikin û ji lewre êrişên xwe hinek sist kirine. Digel vê hindê danezanên rûsî disa dibêjin, me çend gund bi şûn de yegeandine, lê wan gundan bi nav nakin. Herçî şerê balafirên jî bervajî ve di rojên paşin de xurt bûye. Ji ber ko neyaran li rê û eskergehên hev dixin û dikin kom kirina eskeran jî hev re zehmet bikin.

Ji milê din balefirên elemanî, nemaze, zora xwe dane bendera Mûrmanskê. Ev bender dikeve bakurê Rûsyayê û gelek bi ehemiyet e. Ji ber ko emêrikani jî ûrisan re di wê benderê re çek û cebirxanê dişinin. Balafirên elemanî jî sed carî bêtir li vê benderê xistine. Digel vê hindê çûn û hatina vaporan di vê benderê de qut ne bûye.

Ev tiştine bêhemiyet in. Şerine kiçik in. Lê hemî dinyayê iro diperse û dibêje: Bi pirani, berf di Rûsyayê de ji heliyayê; nemaze ji Moskoyê heta Behra reş; ma gelo çire êrişa Biharê hêj dest pê ne kiriyê. Bi rasti berf heliyayê û derece di Rûsya navîn de di ser sifrê re heta 25an jî rabûye. Lê êrişa elemanan hêj dest pê ne kiriyê.

Herçî par şerê ûris li 22ê Hizêranê dest pê kiri bû. Gelo elemanan çire beriya wê tarixê dest pê ne kiri bûn. Ji ber sebebên hewayî an ji ber sebebîne din. Em pê nizanin; lê tiştê ko em dizanin Zivîstana isal gelek xurt bûye û pir dom kiriyê û hatina Biharê bi derengî ketiyê. Ji lewre divêt tîdarikên elemanan jî ji adetê der, bi şûn de ma bin. Di vê babetê de gotin zehf in. Hin dibêjin ko ev êriş li peşiya Gulanê, hin dibêjin li nivê

RECTIFICATION

A la suite d'une erreur de mise en page, le passage de l'étude de notre collaborateur Tawûsparêz sur les jeux kurdes (Hawar N° 42) compris entre les lignes 40 de la page 11 (1ère colonne) et 20 de la page 12 (2e colonne), et qui forme la fin de l'article, s'est trouvé intercalé au milieu du texte.

Gulanê wê dest pê bike. Li gora pisporine din ev êriş beriya Hizêranê nikare dest pê bike.

ŞERÊ LÎBYAYÊ — Di vê qada şer de teki nû nine. Balafirên mihwerê her û her .. girava Maltê didin û jê nagerin. Heta niho ewan belafiran ji du hezar cari bêtir li Maltê xistiye. Digel vê hindê ev girava piçûk digel her tiştên xwe di cihê xwe de ye de û topên wê ên balafirşiken li dijminan vedigerîne.

ŞERÊ HINDISTANÊ — Gelo japon dil heye dirêji Hindistanê ji bike? Ji xwe ji roja ko japon ketine Birmanyayê hesêb şerê Hindistanê dikin. Ji xwe ji milê din li Seylan û Madrasê ji xistine. Li ser vê yekê fermandariya ingilîzî emir da ehaliyan ko herçî di midefeha giravê de ne xudankar in terka giravê bidin. Jê dixuye ko fermandariya ingilîzî mimkin dibîne ko japon esker derinin Sêylanê ji. Ji xwe pisporên Londrê ên eskerî dibêjin ko piştî safî bûna şerê Filipînê di destê japonan da 100000 eskerên bêkar dimînin. Ji van pisporan ve japon van eskeran binin qada Hindistanê. Ji lewre gelek mihtemel e ko di van rojan de di vê qadê de şerîne mezin çêbibin û japon berdî ser Seylan û Kelkotayê.

Ingilîz bivê nevē ehemiyeteke mezin didin îş û şerê Hindistanê. Ji lewre dil kirin îşê Hindistanê safî bikin û hindîyan bikin hevalbandên xwe. Lê hindîyan pêşnîhada ingilîzan bi şûn de vegerand û her tişt weke xwe ma.

Herçî Birmanya ye; şer tê de dom dike. Ingilîz û çîniyan piştî ketina Tongoyê xwe daye paş. Di Birmanyayê de birên petrolê hene. Japon gihaştine heta wan biran. Lê ingilîz beriya ko jê rabin ew bîr xerab kirine û avahiyên wan şewitandîne.

Emêrikani di vê qadê de ji arikariya ingilîzan dikin. Ji xwe li Birmanyayê dalaf-rvanên wan hebûn. Vê paşiyê eskerên emêrikani bi her texlit çêkên xwe ve gihaştine Hindistanê.

Şam : 27 Nisan 1942

NÊREVAN

BINGEHÊN

GRAMËRA KURDMANÇÎ

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 13 —

97 — Pronavên îşarki ên qersene sê pronav in : yê, ya, yêu. Ev pronav li kes, tişt û heywanan bêtî ko dîr an nizingbûna wan bidin zanîn îşaret dikin û di komekê de hergav kirar in û tucaran nabin bireser.

Yê ko hat birayê min bû.

Yên ko hatin birayên min bûn.

Ya ko hat dotmama min bû.

Yên ko hatin dotmamên min bûn.

Herwekî di misalên jorin de tete ditin ev pronavên ha tucaran ne bi serê xwe ne û hergav bireserek dide pey wan. Ev bireser ji pronava girêki « ko » ye.

98 — Ha. Ev bêje ji texlitek psonaveke îşarki ye. Ev pronav dikeve paşiya pronavên îşarki ên pîvene û bi veqetandekê digelhe wan û fikira îşaretkirinê xurtir dike :

Evê ha Eva ha Evên ha

Ewê ha Ewa ha Ewên ha

Ji milê din ev pronava ha dide pey navdêran ji û bi veqetandekê bi wan ve dibê.

Mirovê ha Mirovên ha

Jinika ha Jinikên ha

ŞANEK — Hin pronavên îşarki, di zimanê devkî de, cih cih ketine şikilîne din û esilê xwe wînda kirine. Ev tişt bi libevxistina pronavên îşarki ên pîvene bi pronava « ha » hatiye pê.

Evê ha Eva ha Evên ha

vîna vêna vêna

Ewê ha Ewa ha Ewên ha

wîna wêna wêna

Di vî şikilî de mê û nêr yanî zayendê bêjeyê dîsan xuya dike. Lê tiştê ko li aliyê roavayê welêt qewimiye ev ferq ji ji ortê rakiriye û bi tenê ferqa mêjer hiştiye.

Evê ha Eva ha Evên ha

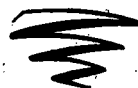
vaya vaya vana

Ewê ha Ewa ha Ewên ha

waya waya wana

Nemaze ev şikil bi tu awayî nikare bikeve zimanê niviskî.

(dûmahik heye) C. A. BEDIR-XAN

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rûpelînine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
7 C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10 — Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11 — Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12 — Dersên Şerîetê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13 — Çarinên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14 — Proverbes Kurdes . Medhelokên Kurdî
Lucy Paule Margueritte û Emir. K. A. Bedir-
Xan Paris - 1937
- 15 — Le roi du Kurdistan . Qralê Kurdistanê .
Emir K. F. Bedir-Xan û Adolphe de
Falgerolle . Paris - 1937
- 6 — Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdis-
tanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel
Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes . Berfa Ronahiyê
Şîhrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û
Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiriya Hawarê 500 Qirûşên Sûri

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMAR 44
—*—
ÇARŞEMB
20 GULAN 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMERO 44
—*—
MERCREDI
20 MAI 1942

KOVARVA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan
Reşbelek	Bavê Cemşîd
Xatûn an Piling	Nûredîn Ûsif
Dîwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Kumandos	Silêmanê Ferho
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TEFSÎRA QURANÊ

92 — Heta ko hon ji malên xwe ên hêja di rîya Xwedê de ne din, hon na/gehînin xeyr û qenciye. Yezdan her qenciya ko hon dikin dizane.

93 — Ji lawên Israîl re, her zad helal bû, bes berî dahatina Tewratê, wan xwarina hin tiştan/seba nezrekê-ji xwe re heram kiri bûn; weke şîr û goştê devê.

Piştî cuhî rabûn û gotin herambûna wan di Tewratê de nivîsandîye. Bêje wan: Heke hon dilpak û rastiya in, ka Tewratê bînî û bixwînin.

94 — Heçî piştî wî, gotina vir li ser Xwedê dikin, ew ezabdarên nefsa xwe ne.

95 — Pêxemberê min... bêje wan: Xuda rast got, Yezdan rastiye dibêje, bi gotina wî qail bibin, bikevin pey miletê Ibrahîm. Ibrahîm li ser rastiye sekiniye û ji bêdînan ne bûye.

96 — Mala pêşin ko ji bo bawermendan hate ava kirin, Mala Xuda ye; di Mekê de. Qedre wê giran e û ew ji erd û ezmanan re şanî rîya rastiye dide.

97 — Di Mala Xuda de, delilên mezinahiya wê ên aşikare hene, weke Meqamê Ibrahîm û ji wî pê ve her kesê ko dikeve hundirê wî, ji talan û kuştinê ewle dibe û ^{Xwedê} Yezdan ji her kesî re ko taqeta wî heye, qesda ziyareta Hecê emir û ferman kiriye. Yên ko emrên Xuda davêjin pişt guhên xwe bila bizanin... Xwedê ne hewcedarê taet û ibadeta wan e. ^{Xwedê} Yezdan, mezin û dewlemend e.

98 — Bêje wan: Geli xudankitêbino... Çima hon ayetên Xuda li ser

Hecê inkar dikin, Xwedê emelên we dizane.

99 — Bêje wan... Geli xudankitêbino... Ma çire hon dest bi vegerandina mirovên bawermend ji rîya Xwedê a rast dikin, Hon bi xwe dizanin ko dinê heq, dinê islam e. Xuda ji emelên we ne bê hay e, ew pê dizane.

100 — Geli bawermendino... Heke we, bindestiya mirovên xudankitêb kir, divê bizanin, piştî ko hon misilman bûne ewê we ji nû ve, ji dinê islamiyetê dertêxin û vedigerînin kafiritiyê.

101 — Ma hon çawan kafir dibin? Ji we re Quran tê xwendin û pêxemberê Xwedê di nav we de ye û ji we re şîretan dike. Yên ko li gora emir û fermanên Xuda dimeşin û xwe dispêrin Xwedê, bila bizanin, Yezdan wan digihîne rîya rastiye.

102 — Geli bawermendino... Emir û fermanên Xuda her bînî bira xwe, ji dil, ji Xuda bitirsîn, berî nîzîkbûna mirinê bibin misilman û misilman bimirin.

103 — Bi dileki xurt bikevin ser rîya Xwedê û bi ya Quranê bikin, dev jê bermedin û destê hev bigirin, gotina xwe bi yek bikin, û kerema Yezdan bînî bira xwe, hon dijminên hev bûn, wî dilê we li hev anî û bi kerema wî hon bûne brayên hev, hon di ber lêva kortalekê têragir de bûn; wî hon jê xelas kirin. Xuda bi wî awayî ayet û delilên xwe şanî we dide, ta ko hon li gora wan bimeşin û biminî ser rîya rastiye.

104 — Divê ji we, miletek rabe ko ji xelkê re li gora şîretê bi cihanîna

qencyê û bi ne kirina xirabiyê emir dike. Miletên wisa bextxweş in û digihin rastiye.

105 — Mebin, weke wan mirovên ko pişti hatina ayetên Xwedê, disa gotina xwe naîkin yek, li hev dikevin, qayîş û berberiya hev dikin. Ji wan re ezabekî mezin heye.

106 — Di roja piştawiyê de, rûyên hinan gewr û rûyên hinan bibe reş û ji yê rûreş re dê bê gotin: *We* baweriya xwe anî û hon jê paşê kafir bûne, ji ber vî yekî, niho jî herin, tama dojhê biceribinin.

107 — Lê yê rûgewr dikevin bi-huşte û ew tê de her dimînin. *Xwedê*

108 — Ev ayet û hikmên *Xuda* ne, ji te re rast tèn xwendin; *Xuda* na xwaze ehlê erd û ezmanan biêşîne.

109 — Her tiştên erd û ezmanan milkê wî ne û her tişt vedigere ba Xwedê.

110 — Miletê çêtir hon in; hon ji xelkê re li gora şerîetê bi cihanîna qencyê û bi nekirina xerabiyê emir dikin û baweriya xwe bi Xwedê tînin. Heke xelkên xudankitêb jî bawerîva xwe bianiyana, ji wan re qenc dibû, ~~Rast e ko~~ ji wan hin mirovên bawermend hene, lê bêtirên di wan fasiq in.

111 — Zererê wan naîhe we; ew, we bes aciz dikin, heke wan bi we re dest bi şerî kir, dê bêne şkenandin û wê baz bidin û nisret naîkeve destê wan û ew naîgehin felatê.

Xwedê 112 — Ew li kû derê jî bibin ewê bikevin perîşanî û şermisariyê, meger ko misilman dibin an dikevin bextê misilmanan. Herwekî wan, ji rastiye xwe dane paş, ~~erna Yezdan~~ giha wan, ew dê serpeze û belengaz bibin.

Ji ber ko wan ayetên Yezdan inkar kirin û pêxemberên Xuda bê rê kuştin, ji ber ko wan gunehkarî dikirin û ~~işin~~ dikirin ko ji serê wan zêde bû. *tiştine*

113 — Xudankitêb hemî ne weke hev in; ji wan miletek heye ko li ser baweriya xwe sekiniye, di şevê de aya-

HEDÎSEN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDE LÊ BE

623 — Yê ko bê heq û rê xelkê diêşinin, para wan dojh e.

624 — Yê ko misilmanekî pak e dibe xerabî jê çêbibe, lê li kesi derew û bêbextiya na ke.

625 — Yê ko talanê xelkê tîne, heqê xelkê dixwe, cihê wî dojh e.

626 — Her kes di dilê wî çî hebe wê kifş bike: qenciker bi qencya xwe, derewîn bi derewê xwe, bêbext bi rûreşiya xwe, mêr bi mêraniya xwe, camêr bi camêriya xwe tene nas kirin.

627 — Mal û xwîn û namûsa we li hev heram e.

628 — Derewa mekin, dawîya derewê tu ne ye, hon pê dinya û axireta xwe bi zmanê xwe xera dikin, lê di sê tiştê de derew ne kêmanî ye, yek di şer de ji ber ko şer tep û hile ye, a didiwa; ji bona dilxweşkirina jina xwe, heta ko dilê wê ji mala wê ne reş be, a sisiya; ji bona li hev hatina mirova, ji ber ko bi hev ketina mirova, xerabî

tên Xuda dixwînin û secde ji ~~Yezdan~~ re dibin. *Xwedê*

114 — Wan baweriya xwe bi roja piştawiyê aniye; ew li gora şerîetê bi cihanîna qencyê û bi nekirina xirabiyê emir dikin û di kirina qencyê de bi lez û bez in û ew ji mirovên salih in.

115 — Yê ko qencyê dikin, divê bizanin ko qencya wan tu caran naîye ji bîr kirin. Xuda ji wan re bi zêdahî qencyê dide. Yezdan emelên evdên xwe ên qenc û dilpak dibîne û dizane, Xuda qedirdan e.

116 — Mal û zar û zîcên kafiran, tu caran naîkarin li ber Xwedê arikariya wan bikin. Ew dojhketî ne û tê de her dimînin.

117 — Di dinyayê de comerdiya wan kafiran mîna zeviya gunehkaran e ko bayekî sar û cemidî lê dide û zadê wê zeviyê dişewitîne. Xwedê ew ne eşandine, ew bi destê xwe mala xwe xira dikin.

û fesadî jê çêdibe, ko agir bi erdê ket gerek wî agirî mirov vemirîne, avkê li wi agirî bike; ne ko mirov agir xweş û gûr bike.

629 -- Li xirabiya xelkê me gerin, ew ji bona we xeyreke mezin e.

630 -- Poşmanî jî niv tobak e, heke we guneh we kirana Xwedê mileteki dî xulq bikira heta ko gunehkar bibin û Xwedê di gunehên wan bibore.

631 -- Yê ko çavê wî tim li neyartî û xerabiyê ye, xeyra kesî na xwaze, gunehkar dibe û ew guneha ko Xwedê li ser stoyê wi daniye, besî wî ye.

642 -- Heke tu her tiştê ko bi guhê xwe dibihîstî û bi çavê xwe na bînî dibêji, dawî tu derewîn derdikevi.

643 -- Heke tu dibêji ez heqê xwe temam distinim û tiştêkî xwe yê zêde bi ser wan de bernadim, wê gavê mirov dizane ko tu çavteng û temakar î.

634 -- Tirsax Xwedê elametê zanînê ye û ji xwe razî bûn û pozbilindî ji destê nezaniya me ye.

635 -- Bi nav û dengê pêşiyên xwe, xwe mezin me kin, mezinahî bi camêrî û emelê qenc, bi zanîn û marîlet e.

636 -- Heke hon eqilmend in, li pêş xwe, li dinyayê binêrin û jê ibretê bigirin.

637 -- Di sûçên deyndarên xwe biborin ta ko Xwedê jî di gunehên we bibihore.

638 -- Xwedê di gunehên mirovên ko li ser rîya heq û Pastyê hatine kuştin dibihore.

639 -- Tiştên rast û heja ko hon pê dizanin binivîsînin, ta ko ew tişt winda ne bin, û xelkê dawî jê aqildar bûn.

640 -- Îşê xwe bi asayî deyne, paşî bis-pêre Xwedê.

641 -- Bêjin: Xudayê me efiwa te ji gunehê me mezintir e, em hevîkarê comerdiya te ne.

642 -- Bêje: min baweriya bi Xwedê anî û hîde ser rîya rastiyê.

643 -- Yê ko dilpak e, xwediyê gotina xwe ye.

644 -- Heçî dara ko xelk li bin siha wê radikevin û vedizelin dibirin, Xwedê wan bi ser rûyê wan davêje dogehê.

645 -- Qeda û heft bela li mala cuhiya bikeve yên ko tirba pêxemberên xwe kirine mizgefta xwe.

646 -- Ji nîmeta ko bi xweydana eniya xwe û keda piyê xwe na keve destê we bigerin, devberdana wê ji mineta xelkê çêtir e.

REŞBELEK

JI CEMŞID Û SÎNEMXANÊ RE
LI BÊRÛTÊ, MÊVANÊN MAMÊ XWE.

Zarona!

Ev bûne deh pauzdeh roj we terka mala bavê xwe da û hon çûne Rêrûtê; nik mamê xwe.

Bawer bikin êdî wext e ko em li ser vê çûyîne hinek xeber bidin. Bivê nevé hon ji honê bixwazin bizanin di pey we re û bêt we hergehê mala bawê we çawan dixuye û di pergara mala we de çi hatiye guhertin û ev çawan guhêriye û bi vê guhartinê gelo em razî ne, an em bêriya wextê berê, wextê ko hon li mal bûn, dikin.

Hon bi xwe ji dizanin ko îşê we zehmet e, teşxele ye, teşxeleke mezin e.

Belê, piştî çûna we mala me dimine qadeke şer ko dengê top û tîfingan lê sekinine. Lê herçî li wê qadê mane gumêna top û tîfing û mitralyozan hêj di guhên wan de ye. Roj bi roj ew gumên ji winda dibin Lê ji ber ko ew, ên bişûndemayî, hînî bêdengiyê ne bûne, ji xwe dipirsîn: ma çi li me qenimiye; ev çi bêdengî ye. Qey guhên wan ji bêdengiyê diwestin. Qey ji vê rahatiyê aciz in û li nerahetiyê digerin.

Îro, xaniyê me ji berê papijtir e. Kes

647 -- Qenci xwediyê xwe ji tengariyê derdixe.

648 -- Li ba min qedrê zanînê ji xeyra ibadetê çêtir e.

649 -- Paşgotiniya heval û ciranê xwe me kin, ew tiştêkî xerab û pir guneh e.

650 -- Jinikeke xerab seyêkî bê av dît, av kişand û ber ra ber wî da, Xwedê di gunehên wê pîrekê hemî borî.

651 -- Pez xeyr û bereket e. Xwediyê devê xelayê na bine, Meta roja piştawiyê eniyê hespaî bi xeyr û oxir e. Xulam û xadimê we hevalê we ne, hergavê dilê wan bi danekê şa bikin, û gava ew dikevin tengiyê wan di wê tengasiyê de me hêlin.

652 -- Ez, ji tercalî bêtir, ji wan dîndar û misilmanan ditirsîm yên ko gotinek bi rastî ji xelkê re na bêjin, ji bona kaî û menfeeta xwe xelkê xesim û nezan dihêlin û wan didin ser rîya xwar.

653 -- Mirovê ko tiştên li ser rîya ko xelk jê aciziya dikin, ji rê hiltine digihe kema Xwedê û Xwedê di gunehên wî dibore.

nine ko kaxezan biçirine û wan li ser meh-fûran bişşine Mehfur bi xwe ji kêmtoz in. Herçi firax ew ji weke berê naşken Heke yek bişkê ji, hêdeng e, ji ber ko wê diya we dişkênine. Ji xwe divêt hon bizanin ko dizika kebanîyê şkenendi hêdeng e

Gava hon li mal bûn; min nikarî bû ez bixebitim. Ji ber ko we ne dihişt Diviya bû ez bidim pey we û li we miqate bibim, nehilim ko hon nizingi li sobê bikin, biçin ber avê û nehilim ko hon bikevin û biêşin.

Min dikir ne dikir, carina hon bê min diketin, we xwe birin dikir; hon digirin, min ji we re digot: Xwedê ji we rezî ne tu xem e ko hon ketine; serê we ji bişkê ne xema min e, seriyê he deq û seq ji xwe kundir e; lê megirin, ez ne li ber êş, lê li ber giriyê we dikevim, ez jê aciz im. Giri ne karê mêran e. Ji lewre û nemaze ji bona Cemşid qet çenabit. Mêrên kenc nagirin; lê ew dijninên xwe digirin.

Lê hêfêde; min digot... digot... lê hon disa diketin û digirin... Guhên me hîni giriyê we ji bû bûn. Carina hilqetilqa kelogiriyê we ji dibû; wek defeke nekokiri.

Digel vê hindê divêt ez mikur bêm ko di van ketinan de par û sîcê min an par û sîcê pîriyê ji divêt hebe. Ji ber ko gava berçavik bi çavên min ve ne ez we gah dibînim, gah nabînim. Belê ev berçavik ji, berçavikên pîriyê, tevayine ecêb in. Gava tu wan bi guhên xwe ve dikî, yanî perdeke cam di pêş çavên xwe re dikişîni ji nizingî xweş dibîni; lê ji dût ve nabîni. Û heke te ew ji ber çavên xwe danîne heta dawîya dinyayê dibîni; lê ber pozê xwe, bişkojên kirasê xwe nabîni. Ev ji yek ji hezar halên pîriyê ên, ne tu. Pêşyan bila sebeb ne gotiye pîri hezareybi.

Belê, gava we niyeta seferê kir, min ji niyeta xebatê kir û di dilê xwe de got: Heke zaro çûn ezê bikarim qenc bixebitim. Min ji xwe re projevîne mezin çêkiri bûn.

Min digot ezê di vê navê de giramêra xwe û Kitêba Sinemxanê biqedinim û hinde nivîsaran bivîvisinin ko têra çend hejmarên Hewarê bikin.

Lê welê ne bû. Min kotek Hawara ko di bin çapê de ye qedand û ji bo Hawara tê min xêzek ji ne nivîsand.

Ma gelo çire ? Ez ji kû zanim. Gava hon li hir bûn ez ji reprea we aciz dibûm; min nikarî bû ez bixebitim. Lê niho, mal xir û xalî, ne deng e, ne pejin; mêşek bifire em

pê dihesin. Bawer bikin ez niho ji têrahetiyê aciz im; ji lewre ez nikarim bixebitim.

Gava hon li mal bûn, bi min be, ez çêtir dixebitim. Ez bi şefeqê ve radibûm û heta ko hon hişyar dibûn saetkê an du saetan ez bi nivîsandinê mijûl dibûm.

Berî ewilî Cemşid hişyar dibû Qey camêr ji xewê bêtir bi kêrî hişyariyê dihat. Ez dienirim. Lê heta hingê min qedere deh rûpel nivîsandi bûn.

Lê niho ez dereng radibîm. Ez ji xwe re dibêjim, ma çire ez zû hişyar bibim; çî li min qewimiye, zaro ne li mal in; kes nîne min aciz bike; ez dikarim bi kêfa xwe bixebitim.

Carina, bi şev dengê we dikim û hişyar dibim; çavên xwe li textên we digerinim. Paşê, tete bira min, ez dibêjim sehvir e, ma zaro ne çûne Bêrûtê.

Berê min diya we hişyar dikir; niho diya we min hişyar dike.

Berê ez dereng diçûm çapxanê; lê zû vedigeriyam mal. Niho zû diçim, lê dereng vedigerim. Paşnîvro, ji rojên dibistanê pê ve, hesêb, tucaran ez dernediketim derve. Lê niho piştî nivro ji ji xwe re işekî peyda dikim û diçim bajêr. Li min dihe şev û paşê ez vedigerim mal û ez nikarim bixebitim. Ma hon çî dibêjin, heke hon vegeeriyam mal ezê bikarim bixebitim. An honê min disan aciz bikin.

Zarone herwekî min ji we re got di mala me de rahetî û hesabike ecêb heye. Lê gelo kêfa me ewçend jê re têt.

Maleke hêdeng, bawer bikin, wek jiyî-neke bê saz û stran e.

Ma guh ne ji bona bihistinê ne. Divêt mirov bibihise û deng bi guhê mirov bikeve. Lê ji roja ko hon çûne deng û gazî di mala me de daneketine.

Belê zarone! mala me iro dimine wê kunpereya ko zêrên wê jê ketine, tu çiqasî wê bihejini ji deng jê nayê.

Şam : 12 Nisan 1942. BAVÊ CEMŞID

XATÛN AN PILING

JI FRANK STOCKTEN

Di wextekê de padişahê hebû. Fikirên wî padişahi ne wek fikirên ên din bûn. Fikirên wî en ecêb hebûn. Di wexta wî de padişahan ji bo şahiya xelkê xwe, di cejin û dawetan de peva û dehbe berdidan hev.

Lê wî padişahi ji vî adetê re tîstekî nû zêde kiri bû. Di van temaşan de ne bi tenê xelkê kêf dikir; lê peyayên qenc xelat û ên xerab dihatin ceza kirin. Gava mirovek bi xerabiyê dihate itham kirin ew tavêtin hepsê û piştê ew tanin meydana temaşê. Wexta meydan ji temaşageran tiji dibû û padişah li ser textê xwe rûdinişt temaşayê dest pê dikir.

Di dawiya meydanê de, li cem hev du deriyên wekhev hebûn. Girti di meydanê re derbes didû û diçû û derik ji wan deriyan vedikir.

Eger girti deriyê suncan vekira, jê pilingekî birçî derdiket, xwe tavêti ser wî û ew dikir perçe perçe. Hingê xuyadikir, yan padişahi welê bawar dikir ko mêrik, bisûc e û bela xwe ditiye.

Lê ko mêrik deriyê din vedikir, jê xatuneke delal û ciwan derdiket û padişah ew xatûn ji mêrik re mehir dikir û xelkê ji şahiyê ji wan re li çepilkan li hev dixist. Mêrik bi jin ji biwa padişahi jê re ew jinik ji dida. Ji ber ko li vekirina wî deriyê mêrik şani dida ko bêsûc e û zilamekî qenc e.

Li cem qiralan ew isûl pir heja bû. Ji ber ko bi carekê de peyayên xerab bela xwe û peyayên qenc mikafata xwe digirtin.

Xelkê ji hejî vî tewasiyê dikir; temaşake bimeraq. Xelk gava dihatin temaşagahê û hetanî ko girti deriyek vedikir, wan ne dizani gelo ewê dawetekê, an kustarekê bibinin. Piling carina ji wî deriyê û çerina ji wî deriyê derdiket.

Keçikeke padişahi e delal hebû û li ber dilê wî gelek eziz bû. Wê keçikê, dizika, ji peyayên serayê hejî xortekî mîr û çeleng dikir. Lê ji ber ko ew xort ne ji mîrekan bû hejkirina wî sûcekî mezin bû. Ji lewra gava padişahi bi evina wan hesiya ew xortê delal avête hepsê. Li gora isûlê wî ew xort ji wê biçîwa û di temaşagahê de deriyek wê vekira. Bi wî awayî wê bihata zanîn hejkirina keça padişahi lê di bû sîc an ne. Herkesî û padişahi ji dizanî ko ew tîstê sîc e. Lê adet û rîzîk

diviya bû bihata çî. Ji ber ko sîc mezin bû di welêt de li pilingê xurtir û li xatûna çelengtir gariyan.

Roja hikim hat. Xelk bi tofan diçûn temaşagahê. Cih hemî tiji bû bûn. Herkesî xwe ker kiri bû. Ewçend ko teptepa dilê xelkê wê bihata bihistin. İşaret hate dayin û xort kete meydanê. Çiqas bibejin û rîft û zirav, çiqas mîr û spehî dixuya. Li xwe ziviri û serê xwe li padişahi nîzîm kir. Lê, lê ne nêri çavên wî diçûn dotmîrê ko li cem bavê xwe rûniştî bû.

Dotmîr ne xwestî bû li mal bimine. Hati bû ko qedêr û şerîvîsa dilgirtivê xwe bibine. Ji roja ko evina wan bû bû eskere dotmîrê ji evina wî pê ve her tîstî ji bir kiri bû, niho wê çî bikira? Tîstekî kiri bû ko heta wê wextê ji destê tu kesî derneketi bû. Ewê sira deriyan derêxisti bû. Belê ewê dizani kîjan derî keçik û kîjan derî piling vedişere.

Dotmîrê ne bi tenê deriyê keçikê lê keçik bi xwe jî nas dikir. Keçika li paş yekî ji her du deriyan veşartî ji xatûnê qesirê a xweşiktir bû. Dotmîr ew xweş dinasi. Ewê çend caran bi çavên xwe diti bû ko keçika li paşderî bi çavên evinê li dilgirtivê wê nêri bû û carekê du caran ji dotmîrê bawer kiri bû ko dilgirtivê wê ji li nêrinê wê keçikê veşandi bû. Û dawiyê, rojekê dotmîrê ew diti bûn ko bi hev re daxaftin. Vê keçikê wêri bû li dilgirtivê dotmîrê binere û pê re baxêve. Ji lewre dotmîrê lê hati bû xezebê. . . . xezebêke gur û kûr. . . .

Gava xort serê xwe ji padişahi re xwar kir û li dotmîrê nêri bû; çavên wî jê dipirsî: kîjan? Xort dotmîrê xweş nas dikir, qûdretê wê dizani; bêsîk dotmîrê sira deriyan derêxistiye. Ji lewre xort li dotmîrê gelek bi hevî nêri. Çavên wî jê pirsî bûn û xort zanî bû ko pirsîyariya wî jê re eşkere bûye. Diviya bû lê veşerine.

Dotmîr piçîk destê xwe rakir û ew ber bi aliyê rastê bada. Ji dilgirtivê wê pê ve tu kesî ew ne dit. Ji ber ko her kesî çavê xwe berda bû xort û awirên wan ber bi deriyan diçûn. Xort ne sekini, bi mîrîni û bi gavine lez ber bi deriyan çû. Dilên temaşageran qey sekini bûn, herkesî bihna xwe girti bû. Xort ber bi deriyê milê rastê ve çû û deriyê rastê vekir.

Niho, tijika çirokê ev e. Gelo ji deriyê ko hate vekirin piling an jinikek derket? Herçend em vî meselê didin êqîlê xwe

DIWANA MELÉ

— 23 —

Şimşadi xeram serwi xen-nac
Canan dibirit bi işwe tarac
Min di seherê di xabi mestî
Da rengê tezer û lale der-rac
Bişkift ji xunce nêrgiza mest
Bû ferq li ser qedê ve tarac
Cebhet kesifi ji sibhi sadiq
Nûrê ko voda bi şibhetî dac
Elmas nimane şibhi misrê
Danin cegerê me dil kir amac
Nesrîn û benefşe tew-wizandin
Mawerû reşande şûşeyî ac
Cihê hebeşan bi tîrfetileyn
Anî qederek ji Isfehan bac
Sima ko nima ne ma li hiş sim
Simab ji xecle ma ji ixrac
Mirata Sikenderî li pêş e,
Behrûn we leha ikusi emwac [*]
Dora qemerê ji ber şefeq da
Ko spēde li ferq ser niha tac
Çerx û felek û melek diborin
Ev Şems û kewakib û di ebrac
Zihre bi qirani qabi kewseyn
Welnecmi iza hewa bi midrac [**]

çend cihaba wê çetintir dibe. Ji ber ko dotmîr
pir hejî wî peyayî dikir û bi hêsani ji
yeke din re terka wi ne dida. Carina di xewnên
xwe de didit ko dilgirtiyê wê derî vedikir û
pilengekî birçî xortê wê didirand. Carina ji
xewinişê din ditin: didit ko derî vedibû û
keçikê jê derdiket û bi ditina keçika ciwan
xort şa û dilxweş dibû û xelkê ji wan re
çepilk li hev dixistin û ji kêfê didan ber
qîran. Disan dotmîrê diti bû ko wî xortî ew
xatûna çeleng wek jina xwe biri bû mal û
qet li evîna wê ne pirsî bû. Ma bi carekê
mirin jê re ne çêtir bû?

Bi saetên dirêj ve, bi şev û bi roj
dotmîr dama bû. Ewê çî bikira? Ewê dizanî
ko xort deriyê xêrê jê bipirsiya. Dawiyê
dotmîr qerara xwe da bû û gava xort jê
pirsî bi lez destê xwe rakiri. bû û deriyê
aliyê rastê şanî wi da bû.

Gelo dotmîrê kijan derî bijarti bû?
Ez bi xwe nikarim li vê pirsîyariyê vegeftinim.
Ji lewre ez wê ji we hemiyan re dihêlim:
Ji deriyê ko hate vekirin çî derket, piling
yan xatûn.

NÛREDÎN ÛSIF

Dengê melean dibête zimzim
Erwah ji eşqê têne mirac
Dil behrek e sed hezar mewc in
Arif çî xeber ji beluri mew-wac
Borî û bi xencetê Mela kuşt
Ew xenceleba delal û xen-nac

— 24 —

Dil ji ilacê ko bi der ket mizac
Dê ji lebê nûşî eta bit ilac
Ayinei cami cihan bîn cem
Badeî lal ne di cama zicac
Avi heyatê bi we da şerbetek
Zinde kirim ma ji ediw re nişac
Bend kirim gerçî şibhi fil bûm
Şimberê said û bazû ji ac
Exteri iqbâl û mehê birc û hext
Mîhr û sipehr û kemer û text û tac
Kos ko hingaft bi şayî li text
Padişahan neqdi rewan da xerac
Xusrew û Şîrin li der bendî hisin
Şimberan lazim e lê mîhr û bac
Sik-keyî şihra me bi navê te hat
Lew bi eyarê di cihan da rewae
Abi rewan min diye şihra Mela
Yinkir il maî li sûtî-l-mizac [***]

— 25 —

Dîsa ji nû bêhal e dil saqî werin cama zicac
Mîştâqî xemra al e dil lew xweş bi rokê bit mizac
Saqî ko dê mehweş bitin kakul ji şêva reş bitin
Qerqef bila ateş bitin em dê bi wê dil kin ilac
Da em bi wê dil hey bikin sine dağ û key bikin
Sed menzilan pê tey bikin ew dê di sêrê kit rewac
Bê nûr û narê mîhbetê bêneqş û sinhê qudrêtê
Naçin meqamê wisletê nûrin lena wel-leylû dac
Ev nar seyyeli dil e, daim li wê qala dile
Newrûz û sersala dil e, weqtê ko hilbit ew sirac
Heta bi nûra badeyê rengin nekî sec-cadeyê
Dûrî jî wî şehzadeyî dirdaneyê gerden ji ac
Dirdaneyê gerden bilor riban li ser dêm bûne hûr
Hey hey bi mestî tete dor xala li nik ferqa bi tac
Mîhra te pir ebter kirim, xalan ji biskan tu derin
Zilfa miselsel enberin, çin çin ji çinê tene bac
Heryek li ser çehvan didin j' Ispehanê tèn xerac
Çehvên belek qewsên helek çerx û felek xalib melek
Fî hib-biha emrî delek welhib-bi yecrî fî ecac [****]
Şahid b'hezar reng xem-milîn reqs û semayê
[kem-milîn
İro Mela em sed dil in, saqî werin cama zicac.

(*) بحر ولها الكوس أمواج

(**) والنجم اذا هوى بمدراج

(***) ينكر للماء لسوء المزاج

(****) في حبا عمري ذلك والحب يجري في عجاج

KUMANDOS

Xêra medeniyetê, medeniyeta sedsala bîstan, wek her tiştên dinyayê şer, aletên şer, awayên şer û her tiştên şer gelekî guhêrîne û hînbûna wan bûne tiştine zehmet, fenîne zirav û dişwar. Di vê navê de emê fro behsa kumandos bikin.

Kumandos çi ye? Kumandos bi gotina me nijdevan an çeteci ne. Lê ew ne wek çeteciyan me bi tenê dizanin tîfingê bişixulînin. Ew mirovine xwendî û medenî ne û bi gelek tiştan dizanin.

Kumandos gotineke portekîzî ye. Gava ingilîzan di nivroyê Efrîqayê de şerê boêran dikir, boêran çeteyîne kumankos teşkil kirî bûn û bi wan şerê ingilîzan dikirin. Di vî şerî de piştî ko ingilîz jî Donkerkê kişîyan û lingê wan jî erdê Ewropayê qut bû ev kumandos saz kirîne. Peyayên kumandos fedayî ne. Talîmeke xweser dibînin. Divêt ew segmanîne baş bibin û bi melevaniyê bizanin. Ji milê din kumandos divêt xweş bizanin xerîtê bixwînin û li gora plan û xerîtan bi rê ve biçin û tiştên ko plan şanî didin di tariya şevê de jî bikarin li ser wan vebin. Ne hewce ye ko em bibêjin madam ew şerevanî ne berî her tiştî divêt ew mêrine qenc bibin. Ji ber ko heke ne mêrine qenc in dema ko tîfing teqîya jî tîrsan ilm û fen û her tiştî jî bir dikin û hema çavê xwe didin revê.

Yekî jî wan kumandosan biserhatiyeke xwe jî rojnawenanekî ingilîzî re bi awayê jêrin qise kiriye û gotiye:

Vê carê meê dirêjî Berdiyayê bikira. Berdiye di peravên Lîbyayê de bendereke kiçîk e. Dijmin di vê benderê re çek û zad dibirin Kepûço û deverîne din; yên ko jî behirê dûr bûn.

Li gora talîmata ko da bûne me diviya bû em seh bikin: Eskerên dijmin di nav bajêr de dimînin an konên xwe di dora bajêr de vedigirin? Eskerên Berdiyê talyan an eleman in? Berdiye bi rastî ehemiyata ko didin-ê lê heye; yanî di wê benderê re jî dijmin re gelek tişt tên?

Ji milê din û li gora talîmata ko me jî fermandariyê girti bû diviya bû em hemla xwe welê bikin ko dijmin bawer bike ko ev hiçûmeke mezin e û mecbûr bibe jî deverîne din esker bîne. Bi vî awayî me barê hin eşkerên xwe sivik bikira. Rê bi me biketa meê pir, depo ê her texlît avahiyên neyar xerab bikiran.

Li me bû şev, em li vaporeke piçûk lê bilez siwar bûn û bi rê ketin. Diviya bû em saet yanzdehan de bigihaştana armanca xwe û di saet didowan de jê vejeriyana. Bi vî hesabî jî bo qedendina işê xwe me sê saet wext hebû. Heke me û dijmin li hev ne xîsta ev wext têr dikir.

Berdiye li ser zinarekî ye. Di vî zinari û di peravê de çar qelş hene ko mirov dikare li wan peya bibe. Li van qelşan çar mifrize wê peya bibiwan. Gava em li vaporê siwar bû bûn her mifrize yeko yeko wezîfa xwe nas kirî bû.

Bi rê ve herçî serekên mifrizan, xerite û fitograf bi dest, peyayên xwe da bûn dora xwe û wezîfa her kesî jê re digel her hûrahiyê didan zanîn. Ji van mifrizan şeş peya bijartin; ewê di vaporê de bimana. Mifrizeyek jî li paş me bimaya ko keke lihevexistin çêbû ewê rîya piştmerên dijmin hibira.

Her tevdir û talîmat xelas bû bû û em hêj jî armanca xwe dûr bûn. Diviya bû em hinekî rakevin û bihna xwe bidin. Lê em ewçend di heyecanê de bûn ko xewa me ne dihat. Em jî hev belav bûn û heryek bi tişteki din mijûl dibû. Piraniyê çekên xwe paqîj dikirin. Hinekan solên xwe ên spi yên futbolê reş dikir. Hinên din bombeyên destan li ber piştên xwe dikirin h. d. . . .

Dinya hinek sar bû bû û behîr xwe tîk dida. Em tîrsîyan ko firtineyek derkeve û bêi ko em bi karê xwe rabin em vegarin wargehê xwe.

Bi adetî şevên Behîra-spi ne ewçend reş in. Lê işev tarîke ecêb li me daketi bû. Me kotek ezman didit.

Dawiyê em gihastin. Filûqe daxistin behirê û em li wan siwar bûn. Ecêb, peyayên ko di vaporê de nikari bûn binivîn, nihê di filûqe de di xew re çû bûn. Ji nişkekevê jî binê filûqe xîşînyek hate bihstîn. Me nîzingî li bejê kirî bû û filûqe li qumê rûniştî bû. Em dakatin avê û jê gihastin qelşikên zinarê Berdiyê. Herkesî da bû pey serekê xwe û bi lez ber bi armancê ve diçû.

Piştî mideki min dit ko li pêş tişteki neadeti heye. Min xwe da pêş û ez gihastim sefa pêşîn. Peya li ber çalekê şekîni bûn û dikirin di ser wê re xwe zer bikin. Çal jî nivî bêtir jî avê tijî bû. Talîke tanga bû. Di fitigrafên ko balafirvanên me girti bûn ev çal xuya ne dibû. Ji lewre me jî berê de tevdira wê ne diti bû. Em li çalê derbes bûn. Lê me pê bist deqîqe wînda kirin. Em hildikişîyan

seré teht û zinaran. Lê ne gelek bi zehmet. Ji ber ko em li wan li ser xêrite û fitografan hûr bû bûn. Em ketin newalekê; newalek mîna bîrmekê, bîniya wê teht. Me lingên xwe kiri bû nav kulavan, da ko dijmin pêjina lingên m nekî. Lê ji ber ko em di newalê de bûn reşma her tiştî carina deng û berdengin dibatin bihistin.

Ji nişkekê ve û pey hev sê derb hatine berdan û herik di ser serê me re borin. Peyayên mifrizê di cih de sekinin û li xwe xebitin. Lê disan bi rê ketin; qesta pêş kirin. Min di dilê xwe de digot gaya em daketin. Bejê dijmin bi me hesiya bû lê deng ne kiri bû û tiştî bû ko em ji behrê bi dûr bikevin. Û gava em ketin newalê bi ser me de girtin. Lê ne were bû. Pistî wan her sê derban disan bédengiyê dora me girt.

Me da bû kumbîrekî û me fikir em lê hilkişin. Bû bû hilqehilqa dil û şingên me. Me lez dida xwe; ji ber ko em dereng ma bûn û wext li me dibori. Saet bû bû yek kêm çarîk. Diviya bû saet dido û kêm çarîk de em vegeyriyana peravê û li saet didswan bigihaştana vapore xwe. Ji xêra Xudê re mifrizeyên din yên ko di riyan din ve çû bûn gihasti bûn bajar û dest bi işê xwe kiri bûn.

Bajar vala bû. Di Meydanekê de gornîstaneke timobîlan hebû; timobîlîne şikestî û şewiti. Kumandosên ko beriya me gihasti bûn bajar dinamît datanin depoxaneyan. Herçi pir me dinamît bi wan ji xisti bûn. Depoke kewçûk ji ket destê me em bi karê wê ji rabûn. Dijmin bi me ne dihesiya. Dinamîten ko me danî bû depoxanên û lingên piran beriya ko em vegeyin vopore wê hiteqiyân.

Ji nişkekê ve me dengê motoran kir. Du mitosikl di ber me re borin. Me agir kire ser wan lê me ne hingaft. Lê bi vi awayî dijmin bi me bihesiya û wê bigota ko qewetên ingilîzî daketine Berdiyê û bi ser me de tang û qewetine mîkanîkî rêkîra. Ji xwe me ji ev diviya bû. Da ko dijmin mecbûr bibe û di qadekê de qeweta xwe kêm bike.

Me işê xwe qedand û berê xwe da peravê. Dinamît teqiyân; pir û depoxane herhewa bûn û agir bi avahiyân ket. Bi ronîya şewatê me pêsiya xwe çêtir didît. Êdî dijmin bi me hesiya bû û topên xwe li me girêda bû. Lê tu zerer ne giha me û em gihastin vapore xwe. Balafirên dijmin rabû bûn; di ser Berdiyê re difriyan û li me digeriyan. Me peyayên xwe hejmartin; birekî mifrezê

REWSA DINYAYÊ

ŞERÊ BÎRMANYAYÊ — Vê pasiye şerê Bîrmanyayê germ bû bû. Japonan lez dida xwe û dixwest rojkê berî rojkê şerê Bîrmanyayê xelas bike. Ji ber ko di Gulanê de barana wî welatî dest pê dike, erd dibe herî û hereketên eskerî lê disekinîn.

Ji xwe radyowa Londrê ji digot ko di Bîrmanyayê de wezîyet xedar û giran e. Hawara japonan her û her dihat. Japon gewî bû bûn û berdan ser çînî û ingilîzan. Ewan ji li ber vê zorê çend caran xwe daye paş û ketin çeperine nû û bi destpêka Gulanê ve bajarên Laşyo û Mendelay ji dest dane. Ev her du bajar ji bajarîne mezin û mihim in. Mendelay merkeza Bîrmanyayê ye. Herçi Laşyo li tixûbên Çînê û ji behîre ve dawîya rîya Bûrmayê ye û ji hire rê dikeve erdê Çînê.

Rîya Bûrmayê herwekî xwendevanên me dîzanin ji bo çîniyan gelek bi ehemiyet bû. Çîn, Çîna Çenkeyşek bi tenê di wê rê re digihaşt behîrê.

Ji Tîrmeha sala 1937an yanî ev pênc sal in japon şerê Çînê dikin. Japonan berî her tiştî peravên Çînê vegirtin û ew ji behîrê qut kirin da ko jê re di rîya hehîrê re tu çek û cebîrxane nayit. Lê Çenkeyşek di rîya Bûrmayê û di erdê ingilîzan re û nêmaze ji Emêrikê ji xwe re her tişt tani. Ji milê din di bejê re û ji Rûsyê ji hin tiştî ji Çenkeyşek re dihatin.

Japonan digot heke me zora Çînê ne birîye sebeb rîya Bûrmayê ye û zor didan ingilîzan ko wê rê bigirin. Ingilîzan guh ne dida japonan. Lê piştî ko ingilîz di Ewropayê de û di şerê elemanan de bi tena xwe man ji bégaviyê bi japonan re li hev hatin û rîya Bûrmayê ji bo sê mehan girtin. Di vê navê de japonan bi destûra hikûmeta Vişiyê eskeranî Hindeçîniye. Ingilîzan dit ko bi japonan re midare bê fêde ye, piştî sê mehîan rîya Bûrmayê ji çîniyan re vekir.

Ji roja ko japonan dirêjî ingilîz û emêrikîyan kir Çîn bû hevalbendê wan. Ji hîngê ve ingilîz û emêrikîyan ne bi tenê di rîya Bûrmayê re lê bi her awayî û di rênê din ve ji her tiştî dişînin çîniyan û çînî di sefên ingilîgan de şerê japonan dikin.

didowan hêj venegeyriya bû. Saet bû bû dido, dijmin bi me hesiya bû, me nikarî bû em li hêviya wan bînin. Vapor bî rê ket:

SILÉMANÉ FERHO

Ji xwe Mister Rûzwelt gava japonan ev re bîri da zanin ko hevalbendan li şûna vê riyê riyên din saz kirine û ji çiniyan re weke herê her texlit çek û posat dê bête şandin.

Japonan piştî ko ev her du bajar xistine destên xwe dikin bi manawrakê eskerên çini û ingilîzi ji hev veqetandin. Di hin cihan de ji xwe ketine laskên wan û li wan tene wer.

Bêderew, japonan piştî ko Laşo vegirt derbasi çirê Çirê bû û qedeki tê de meşiya. Bi vi awayî çini û ingilîzi ji hev qut bûn û japon ket navbera wan. Herçend ingilîz di newalekê de ma bin ji li gora danezanên ingilîzi ev esker bi isûl û nizam xwe didin paş û dikin xwe bigehînin giraniya ordiwa Hindistanê.

Ji milê din japon herê xwe daye bakurê roavayê Birmanyayê û dike riya ko di Kelkotê re diçe Çinê, wê ji bibire û bi vi awayî Çina Çenkeysek yekcar ji riyên behîrê meh-rûm bike. Li gora nûçeyên paşm çini pê li erdê didin û li ber êrişa japonan disekinin. Çini bi xareki berdaue ser rêhesina Laşo-Mendelay û ev rêhisin birine. Li 15 Gulanê radyowa Londrê digot ko şerê Birmanyayê divêt bête hesêb ko xelas bûye.

PIRSA MEDEGESKARÊ — Medegeskar girav û mistemlikeke frensî ye. Ev girav dikeve nivrorohelê Efrîqayê. Medegeskar ji her cihê xwe ê ceşîrafi gelek bi elemiyet e. Yê ko Medegeskar di destê wî de ye dikare riyên nivroyê Efrîqayê û riya Behira-sor li neyaran bigire. Piştî ko japon derketine Behira hindi di dora Medegeskarê de gelek kurt û pist çêbûn. Digotin ko hikûmeta Vişiyê wargehên Medegeskarê wê bidit japonan; japon wê esker derînin Medegeskarê.

Herçi dewletên mihwerê ne ji bervajî ve digotin ko ingilîz û emêrikaniyan dil heye ko Medegeskar bêxin destên xwe û ji lewre li hêncetan digerin. Ji milê din digotin ko heyeteke japonî gihaştîye Medegeskarê û digel memûrên giravê ên firensîz hevkarîyê dikit.

Li 5ê Gulanê, serê sibehê radyowa Londrê ji dinyayê re dida zanin ko eskerên ingilîzi gihaştine Medegeskarê û dikin dakevin bejê. Hikûmeta Londrê danezana jêrin belav dikir:

« Dewletên sondxwari ji bona ko pêşî ji japonan bistinin û nehîlin ko japon esker derînin bendera Diêgo-Swarês, ji dihi ve qewetên ingilîzi gihaştine pêşberê Medegeskarê. Emiralê stolê ji zîmamderên giravê ên firensîz

re da zanin ko sondxwari ji her sebebên eskerî û bi miweqetî giravê dê vegirin; Tê girav her firensîz e û her wê firensîz bimîne ».

Herçi Emêrike ewê ji danezanek belav kir û tê de got ko işê Medegeskarê bi rayê wê çêbûye û her du hikûmet, Ingiltre û Emêrike di vê babetê de yek in û piştî şerî an roja ko ji vegertina wê re hewce ne ma, Medegeskar wê vegeerê Frensê. Ji milê din Emêrikê digot heke hikûmeta Vişiyê dest hilani û li ber xwe da emê vê hereketê jê re di heqê sondoxwariyan de dijminahi dê bihesibinin.

Emiralê stola ingilîzi ji waliyê Medegeskarê teslimkirina giravê xwest. Wali ev teklîf bi şûn da avêt û da zanin ko eskerên giravê wê dest bibin xwe û li ber xwe bidin. Li ser vê cihabê ingilîzan berda giravê û şer dest pê kir.

Zîmamdarên Vişiyê ji ev pêşnihad qebûl ne kir û Pêten û Laval û Darlan heryekî cihê cihê emir da wali û kumandarê Medegeskarê ko heta dawiyê şerê ingilîzan bikin. Nemaze emiral Darlan di emirê xwe de di heqê ingilîzan de tiştine gelek giran digotin. Emêrikê ji noteyek da bû Vişiyê. Laval li vê noteyê vegeerand û hereketa ingilîz û emêrikaniyan protêsto kir.

Em bèn qada şer. Bendera Diêgo-Swarês dikeve bakurê Medegeskarê û jê bi erdeki teng veqetandi ye; heçko nivgiravek e. Di benderê de hawizên tersanê hene ko tê de krewzorên mezin ji cih dibin û tene tamir kirin. Jû pê ve balafirgeh û depoyên benzîne lê hene. Devê benderê gelek teng e, avtengek e. Li her du milên avtengê topên peravîn ên behri hene. Ev top dîravêj in û nahîlin ko dijmin di riya behîrê re nîzingî li benderê bike. Bi tevayî Diêgo-Swarês benderke nûjen tete hesêb.

Ingilîz digel tangine kiçik di paş benderê re daketin bejê û ji par re dirêjî benderê kirin û stola xwe ne xistin ber topên benderê. Herweki me got frensîzan dest bire xwe. Ingilîzan noqar û vaporeke kiçik yê frensîzan bin av kir û şer nemaze li bejê germ bû.

Li gora ajansan frensîzan li Medegeskarê 7000 esker hebûn. Ji vi eskerî 2000 û hin li bendera Swarêsê bûn. Şerê Swarêsê sê rojan dom kir.

Li 8ê Gulanê piştî nivro Mister Çorçil di meclîsê de da zanin ko Diêgo-Swarês teslim bûye. Mister Çorçil di vê babetê de gotiye: Berî sê mehnan me dest bi karê Mede-

geskarê kiri bû. Di vê navê de fermanîdârên me tevdîrên xwe ditin û herwekî we diliye eskerên me bi mîrîni û qehremanî şer kir û di du roj û nîvan de bendara Swarêsê zemt kirin. Ev zefer gelek bi isûl û nîzam çebû û her sê çekên me hej û behîr û hewayê hêjabûna xwe şani dan. Midafihên firensîz ji xweş şer kirin. Lê heyfa min têtê wan, yê ko dihî hevelbendên nre bûn iro şerê me dikan. Em ji xelesa Frensê re dixebitin. Em dikarin vê xesara firensîzan, fedakariyek di rîya şerê xelasê de bihesibînin ».

Ji milê din Vişiyê ji da zanin ko midafihên Swarêsê agir û birûskên xwe betal kirine û teslim bûne lê eskerên din yê ko di cihên giravê ên din de ne ewê şerê ingilîzan bikin.

Rojnameyên ingilîzî û emêrikî ji kêfa xwe gelek ji vê zeferê re anîne û pesnê eskerên ingilîzî dane. Rojnameyên emêrikî dibêjin ko Medegeskar xeleka sinsilekê a pêşin e. Di pey Medegeskarê ji sondxwariyan re divêt Dekar û herçî mistemlekeyên firensîzî yê ko di şer de bi kêrî hevalbendan tèn divêt hêne îşxal kirin. Nîzingî Emêrikayê ji hin giravên firensîzî hene. Welê dixuye ko Emêrike ji bo selametiya hemîyan ewê esker derine wan giravan.

Hin rojnameyên emêrikî dibêjin madam firensîzan di Medegeskarê de dest bire xwe êdî navbera Vişî û Emêrikayê şer e.

Mister Çorçîl di meclîsê de gotî bû ko xesara ingilîzan gihastîye hezar peyayî. Lê piştî xuya kir ko xesara ingilîzan jê kêmtir e. Peyayî hebûn ko hêşir ketî bûn destê firensîzan û ingilîzan ji her ko pê ne dizanîn ew windayî dihesibandin. Piştî teslîmbûna benderê ew hêşir veşariyan cem xwedîyan.

ŞERÊ FILÎPÎNÊ — Welê dixuye ko şerê Filîpînê bi temamî safî bûye û çend giravên hûr yê ko şer di wan de hêj dom dikir ew ji teslim bûn. Di nav wan giravan de asêgeha Korêgîdorê piştî ketina Batanê 27 rojan bi eskereki hindîk û bi çekine kê mîrîni şerê japonan kir.

Korêgîdor li 6ê Gulanê teslim bû. Lê hetanî ko dijmin pê li beja giravê ne kir û li stoyê midafihên wê siwar ne bû kelehê li ber xwe da û çekên xwe ne danî.

Japonan piştî ko 27 rojan li Korêgîdorê ji Batanê bi guleyên topan û ji ezmanan bi bombeyên balafirî xist û dit ko keleh bi tu awayî teslim nabe eskerên piyade xiste filûqan û di tariya şevê de berê wan da giravê.

Midafihên Korêgîdorê pê hêşiyên û bi top û mîrîni ralyozan hera wan filûqan da. Di nav filûqan de gelek xesar digiha eskerên japonî. Esker xwe çeng kire avê, ji hev belav bû û bi melevanîyê gihaste peravê. Gava lingên eskerên pêşin di giravê de erd girt, eskerên mayî hê zehmet digihastin bejê. Fermanîdârê emêrikî gava ev hal dit teslim bû. Di pey Korêgîdorê re giravên din ji ji desthilatinê gerîyan û teslim bûn û şerê Filîpînê bi qehremanîya mîrîni qenc û canfeda gihaste dawiyê. Japonan bi xwe pesnê midafihên Korêgîdorê da. Ma dijmin û mîrîni qenc ji dost û mîrîni pis ne çetir e. Heye ko ji bo herkesî ne welê ye; lê eqilê min i kurdmancî holê dibêje.

ŞERÊ ÛRIS — Êrîşa Bîharê hêj dest pê ne kir. Hin dibêjin ko eleman hêj tîdarîkên xwe temam ne kirine. Ji aliyê din li dawîya Nîsanê di enîya ûris de hewa guhêriye. Ji nişkekê ve baranîne xurt hatin û di pey baranê berf ji barî û dereca ko rabû bû heta 28an kete binê sîfirê heta du derecan.

Di vê navê de Hitler peyivî Ev mîdeyek e rêberê elemanan xwe ker kiri bû. Li 26ê Nîsanê piştî nîvro Hitler di pêşberê meclîsê de xeber da. Lê vê carê Hitler weke berê ne digot ezê vî şerî isal biqedînim an ordîwa ûris ji hev de ketîye û heta 15 rojan ewê çekên xwe deyne. Rêberê elemanan vê carê ji hervajî ve gelek ihtiyatkar bû. Ewçend ko çêlî Zivîstaneke din ji kir.

Di vê gotara Hitler de niqta mîhim îş daxilî ye. Dixuye ko Hitler ji hinan ne razî ye; divêt hin ji ji Hitler ne razî bin. Hitler got: « Dema ko bi hezaran xortên eleman di enîyên şer de ji bona xelasî û selametiya welêt xwe bi kuştin didin ez nikarin qail bibim ko qaziyên me bi xayîni û canîyan re bi mîhîrvanîyê bi rê ve biçin. Ji lewre ez ji we selahîyetîna di ser selahîyetên edlîyê re dixwazim ».

Meclîsê ev selahîyet dane Hitler. Li gora van selahîyetan Hitler ji niho û pê de wê bikare hê mîhakeme her cezayî li xelkê bike. Divêt di hundîrê Elemanyayê de hin tişt hebin ko ne bi kêfa Hitler in.

Yekê Gulanê cejîna bolşevîkan e. Di vê rojê de Stalîn serekê ûrisan ji ordîwê re emîrek belav kir û nav di eskerên xwe da. Stalîn di emîrê xwe de nemaze gotîye ko iro Elemanyê ji par qelstir e, herçî Rûsyê iro ji destpêka şerî bi gelekî xurtir e û divêt eske-

rên sor isal elemanan ji erdê Rûsyayê bavê-
jin derve û bigehin zefere.

Di navbera nitqa Hitler û emirê Stalin
de hevdûditinek çebû. Li 29ê Nisanê Hitler
û Mûsolini li Selzbürgê gihane hev. Wezirên
wan yên xariciyê û pîsporên wan ên eskerî
ji bi wan re bûn. Hitler û Mûsolini qederê
du rojan li cem hev man. Çi kirin, ne kirin;
çi gotin, ne gotin; bivê nevé ev ne hatine be-
lav kirin. Kurt û pist zehf in. Lê kes bi ras-
liyê nizanê.

Dibêjin ko piştî vê hevdûditinê di rîya
Romanyeyê re gelek eskerên talyanî diçin
eniya şerê ûris.

Herwekî me got di eniya ûris de hêj
tişteki girane ne hatiye rû. Bi tenê li bakur
û di dora Mûrmanskê û gola Ilmenê de ji pêşiya
Gulanê ve eleman carina zorê didin xetên
ûrisan. Şerê balafirên roj bi roj xurtir dibe.

Li 13ê Gulanê ûris û elemanan ji niş-
kekê ve di danezanên xwe de dane zanin ko
li Kerçê şerine no çebûne û hêj çêdibin.

Kerç li nivroyê Rûsyayê, li bakurê Behira
reş û di nivgirava Kirimê de ye û dikeve
rohelatê nivgiravê. Kerç bi xwe ji nivgira-
vekê diline pê û ev nivgirav bi bejtengêkê
bi nivgirava mezin Kirimê ve ye. Firehiya
bejtengê qederê bist kilometiran e. Ji bejten-
gê heta pozê nivgiravê dema ko bajarê Ker-
çê lê ye 80 kilometir e.

Par, elemanan nivgirava Kirimê bi
temamî vegirti bû û rûs jê kişiya bûn. Lê
li Zivistanê û gava behira Azovê cemidî bû ûris
di ser qeşayê re derbas bûn zor dan elema-
nan û nivgirava Kerçê bi şûn de vegerandin
û tê de cih bûn û nemaze bejtengê asê kirin.
Pêşiya Kerçê avtengêk e û jê re avtenga Kerçê
dibêjin. Ev avteng Kirimê ji beja pêşniqabil
vediqetine û firehiya wê bi tenê çend kilometir
in. Heke mirov derbasî beja pêşniqabil bû
dikeve riyên ko digehinin Qevqasê.

Li gora danezanên 13ê Gulanê elemanan
li 8ê Gulanê û bi şefeqê ve dirêji nivgirava
Kerçê kiriye û piştî şerine ko pênc rojan
dom kir ûrisan xetên bejtengê ji dest dane
û bi şûn de kişiyane. Eleman dibêjin ko ûris
şerpeze bûne û tevî hev baz dane û bi hezeran
hêsir û bi sedan top û tang ketine destê ordi-
wa wan. Lê herçî ûris derew bi aliyê van
gotinan ve didin û dibêjin ko xesarine mezin
gihandine elemanan û bi isûl û fesal û bi nizam
û tertîb ji xetên xwe rabûne, xwe dane paş
û keline xetine nû.

Ji milê din danezaneke rûsî ya 14ê

Gulanê dide zanin ko ordiwa Merşal Timo-
şenko dirêji Xerkarovê kiriye, elemanan baz daye
û eskerên rûsî gihastine heta girên ko li Xer-
kovê hikim dikin.

Digel vê hindê dibêjin ko şerê Kerçê ne
destpêka êrişa Biharê ye. Ev şer erd xweş
kirin e. Eleman dixwazin ûrisan ji Kerçê
derinin û di erdê Kerçê de lidarika xwe ji
bo hîcûma Qevqasê bikin.

Li 15ê Gulanê eleman ketin bajar û
bendera Kerçê û gihastine avtenga Kerçê. Ev
avteng behra Azovê digehine Behira-reş. Şerê
Xerkovê bi şidet dom dike û radyowa Lon-
drê dibêje hêj mexseda Timošenko ne xuya ye.

ŞERÊ ROAVÊ — Di vê eniyê de şer
gelek germ û nemaze bêeman bûye. Balafirên
ingilîzî bi şev û bi roj û bê etlahî di ser erdê
Elemanyê û erdê Fransa vegirti re difirin û bajar
û destegahên wan didin ber bomban. Di vê
navê de û li dawîya meha Nisanê balafirên
ingilîzî berdan bajarê Rostokê. Rostok di
Behira-baltikê de ye Bajarekî biçûk, lê tê de
febrikeyên balafirên Heynkel hene. Ingilîzan
sê çar çaran li Rostokê xist û ew bi erdê re
rast kir. Ji xelkê 8000 peya hatine kuştin 3000jî
bê ban û sekan mane û guhastine-bajarine din.

Li 3ê Gulanê balafirên ingilîzî bi refîne
mezin dirêji Hembürgê kirine û ew dane ber
bombayên xwe Xesarine mezin çebûne û bi
hezeran peya hatine kuştin an birindar bûne.

Li 5ê Gulanê balafirên ingilîzî gihastine
heta Danzingê yanî erdê Polonyayê. Danzing ji
balafirgehên ingilîzî divê 1500 kilometir dûr
bit. Heke destê ingilîzan gihastê Denzingê
heye ko sibe balafirên wan xwe bigehinin xetên
eniya ûris û ji par re li elemanên ko şerê
ûrisan dikin bidin. Divê ev balafir bala-
firine nû û dürger bibin. Heye ko ev ji
Emêrikê hatine.

Hitler di gotara xwe de qala êri-
şên hewayî kirin û got heke ingilîzan li
xelkê me ê sivil xist em ji emê derbên wan
bi derbine jê xurû li wan vegezin. Bêdiro,
ji hingê ve balafirên elemanî ji ji nû ve
dest bi lîxistana bajarên ingilîzî kirine. Lê
derba elemanan ne weke berê, ne wek êrişên
Tebax û Îlona sala 1940î ye; jê bi gelekî sistir
e. Herçî ingilîz ji hingê ve gewî bûne.

ŞERÊ LÎBYAYÊ — Di şerê Libyayê de
tişteki nû nine. Bi tenê bombardimanên
Maltayê dom dikin. Girav li ber xwe dide.
Lê li 8ê Gulanê kumandar û, waliyê giravê
istifa kiriye û yekî din li şûnê hate tayîn
kirin. Sebeba vê istifayê ne hate seh kirin.
Herwekî adet e, gotine ji ber sebebên sihi.

GÎNA-NÛ Û EWISTTALYE — Gina-nû dikeve bakurê Ewistralyayê û nizingî wê ye. Japonan ji mêj ve avêti bû Gina-nû û bireki wê vegerti bû. Piştî emêrikaniyan esker derêxiste giravê û êrişa japonan sekinand. Ji hingê ve japon di vê qadê de di midafehê de ne Bi tenê serê balafirên e. Balafirên her du aliyan li balafirgeh û wargehên hev dixin. Li gora danezanên Weşingtonê balafirên emêrikani xesarine mezin digehinin japonan.

Vê paşiyê di dora Ewistralyê û Gina-nû de şereki behri çebû. Stola japanan û ya ingiliz û emêrikaniyan qedere heft rojan ji 3ê Gulanê heta 10ê wê li hev dan. Li gora danezanên emêrikani dilê japonan hebû esker derînin giravên ko dikevin rohelatê Ewistralyayê. Stolên ingiliz û emêrikani xesarine ezîz gihandine stola japonî û ev stol polîşman vegehiya wargehê xwe.

MERTINIK — Mertinik giravek ji giravên Entilên kiçik e û ya Frensê ye. Mertinik li behira Etlantikê û li rohelatê Emêrika navîn e. Piştî mesela Medegeskarê rojnâme-yên emêrikani qala giravine Frensê en din ji kiri bûn.

Li 10ê Gulanê hikûmeta Emêrikê heye-tek şande Mertinikê û ev heyet rast bi rast bi waliyê Mertinikê re kehe mizakerê; bêt ko hikûmeta Vişiyê bête serwest kirin. Digel vê hindê waliyê firensiz hikûmeta xwe serwest kir û hikûmeta Vişiyê di vê babetê de notak da Emêrikayê. Lê wer dixuye ko Emêrike naxwaze bi Vişiyê re bide bistîne û ji xwe re çêtir dibîne işê xwe rast bi rast bi waliyê Mertinikê safî bike.

Emêrike dibêje ko Mertinik wê firensiz bimîne û weke berê ala firensizî di ser seray û kelehên wê re wê li pêl bi bit. Bi tenê emêrikani ewê esker derînin hin cihên giravê û tê de wê cih bibin.

Li Martinikê stoleke firensizî heye. divêt çekên wê stolê ji bête rakirin. Di vê stolê de ji keştiyên hûr pê ve balafirhilgîrek bi 22000 tonî û du krewzorên mezin hene. Jû pê ve li Martinikê 140000 ton vaporên barkêş hene. Emêrike dixwaze van vaporan ji bistîne. Bi şertê ko kirê wan bide.

Hikûmeta Vişiyê di nota xwe de çî gotiye ne nas e. Lê li gora nûçeyên paşin dest bi jiçekirina cenkeştiyan kirine. Lê wali û heyeta emêrikani li ser tevayiya meselê hêj li hev ne hatine. Lê wer dixuye ko emêrikani bi çî awayî hebe ewê vi berî bibin seri.

NÛÇEYÊN ECEMISTANÊ—Piştî ko ûris

BINGEHÊN

GRAMÊRA KURDMANCI

BI NAVÊ YEZDANÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 14 —

PRONAVA GIRÊKÎ

99 — Pronava girêki dikeve paşiya navdêr an pronaveke din û wan bi komeka ko di pey wan re têt girêdide. Di zimanê kurdmanci de ji bo her du mêjer û zayendan bi tenê yek pronave girêki heye ew ji «ko» ye.

Pronava «ko» di komekê de, li gora navdêra ko dinimîne carina kirar û carina jî bireser e.

Kirar : Mirovê ko tu diti birayê min e.
Yê ko tu diti birayê min e.

Bireser : Mirovê ko te dit birayê min e.
Yê ko te dit birayê min e.

Çend mîsalên din : Destmalên ko te kirine spehî ne. Ez îro li hespê ko te dihi ji gund ani, siwar bûm. Çiyayê ko li pêş me ye Herekol e. Mifta ko min pê ev derî vedikir wînda bûye.

100 — Herweki di cih û deverê de de bête gotin di zimanê kurdmanci de ji «ko» ya pronav pê ve «ko» ke din jî heye. Ew ko gihanek e û wezîfa wê di qisetê de weke dîne. «Ko» ya gihanek dikeve navbera hevokên komekê û wan digehîne hev. Ji lewre ev «ko» hergav dide pey lêkerê : Min got ko ez nayim. Ew hatin ko me biezimîn.

Ev ko bi xwe gava bi mana «heke» ye hingê beriya lêkerê tete gotin : Ko Lêzgin hat emê herin neçirê.

û ingiliz ketine Ecemistanê kurdên Ecemistanê hinek bilhna xwe da. Lê eceman ev serbestî ji kurdan re tişteki zêde hesibande û jî nû ve dest bi şidandina kurdan kir. Li ser vê yekê kurd li ber hikûmeta Tehranê asê bûne. Ecem û kurdan li hev xistine. Di girtinhevên pêşin de, wer dixuye, zora eceman çûye. Eceman di vê mehê de, li Tehranê ordiwek saz kiriye û li 18ê mehê ev ordû berê xwe da Kurdistanê.

Ji milê din waliyê Kurdmançşahê û serrekên kurdan gihane hev û wali daxwaza kurdan ji serekan pirsî. Daxwazên kurdan ev in: Wali û herçî memûrên Kurdistanê divêt kurd bibin û di dibistanên Kurdistanê de divêt her tişt bi zimanê kurdi bête xwendin. Ji van pê ve kurd dixwazin ko hatinên Kurdistanê li Kurdistanê bête serf kirin.

Şam : 19 Galan 1942 NÊREVAN

Kitêbxana Hawarê

Hejmar:

- 1 — Rêzana Elfabiya Kurdî C. A. Bedir-Xan.
- 2 — Rupelmine Elfabê C. A. Bedir-Xan.
- 3 — Dilê Kurên Min Dr. K. A. Bedir-Xan.
- 4 — Biyişa Pêxember. Bi Kurdiya dumili, bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 5 — Nivêjên Êzediyan bi dibaca C. A. Bedir-Xan
- 6 — Mektûb ji Mistefa Kemal paşê re
- 7 — C. A. Bedir-Xan
- 1 — Mesela Kurdistanê Bazil Nikitin
- 8 — Ji mesela Kurdistanê C. A. Bedir-Xan
- 9 — Elfabeya Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 10 — Xwendina Kurdî Dr. K. A. Bedir-Xan
- 11 — Elfabeya min Dr. K. A. Bedir-Xan
- 12 — Dersên Şerietê Dr. K. A. Bedir-Xan
- 13 — Çarinên Xeyam Dr. K. A. Bedir-Xan
- 14 — Proverbes Kurdes. Medhelokên Kurdî Lucy Paule Margueritte û Emîr. K. A. Bedir-Xan Paris - 1937
- 15 — Le roi du Kurdistan. Qralê Kurdistanê. Emir K. F. Bedir-Xan û Adolphe de Falgerolle. Paris - 1937
- 6 — Der Adler von Kurdistan. Eyloyê Kurdistanê. Prinz K. A. Bedir-Xan û Herbert Örtel Berlin - 1937
- 17 — Der Schnee Des Lichtes. Berfa Ronahiyê. Şihrên Kurdî Prinz. K. A. Bedir-Xan û Dr. Curt Wunderlich Berlin - 1937

Kiriya Hawarê 500 Qirûşên Sûri

Xwedî û gerîndeyê berpirsiyar: Mîr Celadet
Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali
Bedir-Khan. Damas—Syrie

SAL 10
HEJMER 45

—*—
ŞEMBÎ
20 HIZÊRAN 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMÉRO 45

—*—
SAMEDI
20 JUIN 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsira Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Segê Jar	Şêx Abîd
Diwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Bir û Bêri	M. E. Bqî
Çiyayê Cûdi	M. E. Botî
Memozin	Ehmedê Xani
Sikalay	Bengine
Masivan	Cemilê Tacdo
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir-Xan
Hedisên Ceuabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan

★ BIRÊ FRENSIZÎ ★

Proverbes

Tawûsparêz

SAL 10
HEJMER 45

ŞEMBI
20 HIZÈRAN 1942

HAWAR

ANNEE 10
NUMÉRO 45

SAMEDI
20 JUIN 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

TÊXISTIYÊN VÊ HEJMARÊ

Tefsira Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Segê Jar	Şêx Abid
Diwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Bir û Bêri	M. E. Boti
Çiyayê Cûdi	M. E. Boti
Memozîn	Ehmedê Xanî
Sikalay	Bengîne
Masivan	Cemilê Tacdo
Rewşa dinyayê	Nêrevan
Gramêra Kurdmancî	Ç. A. Bedir-Xan
Hedîsên Cenabê Pêxember	Dr. K. A. Bedir-Xan

★ BIRÊ FRENSIZI ★

Proverbes

Tawûsparêz

TEFSÎRA QURANÊ

118 — Geli bawermendino.

Cuhiyan me kin hevalê xwe; divê misilmanjdi nav xwe de, bibin hevalên hev. Cuhi bi her awayî xirabiya we dixwazin û tu caraşjê dest na kişinin; ew minêkarê perîşanî û şermisariya we ne. Dilê wan jî dev û gotina wan reştir e. Em ayet û şîretên xwe şani we didin da ko hon pê serwext bibin.

Heke we seh bikira.

119 — Geli bawermendino. . . Divê honê halê cuhiyan xweş bizanin. Hon hejî wan dikin, lê ew jî we hez nakin. We baweriya xwe bi hemî kitêbên Xwedê aniye; ew bi tenê gava bi we re ne dibêjin: Me baweriya xwe bi Quranê aniye, lê gava jî we vediqetin û bi tenê diminin, jî erna xwe kumikên tiliyên xwe gez dikin.

Pêxemberê min. . . . Bêje wan: Di erna xwe de bifetisin. . . Yezdan kî n û erna dilê wan dizane.

120 — Gava qenciyekek digehe we, jî dexsê bihna wan teng dibe û mirûçê wan diqermiçe; lê gava xirabiyek dest bi we dike, we diêşîne, rûyê wan dikene, kêfxweş dibin. Heke hon seh dikin û jî Xudayê xwe tirsiyar in, bizanin ko zerrera kîn û hîlebazîya wan naşîhe we; jî ber ko zanîna Yezden dora emelên wan digire û cezayê wân mizawiran dide.

121 — Wê demê bîne bîra xwe. . . . Te sibe zû zaroyên xwe berda û bi qesda rastkirina şergehekê — jî bo bawermendan — tu jî mala xwe derketî. Xuda bihistiyar û zana ye.

122 — Du bir jî we, dest bi bazdanê kiri bûn. Lê piştê zanîn ko Xwedê xwedî û arikarê wan e. Misilman divê dilê xwe bi Xwedê bigirin, Yezdan nisretê dide wan.

123 — Di şerê Bedir de jî, hon hindik bûn; lê Xuda jî kerema xwe nisret da we; jî Xudayê xwe tirsiyar bibin da ko hon bi nîmeta wî şikirdar bibin.

124 — Pêxemberê min. . . te jî bawermendan re digot: Xuda bi sê hezar

melyaketên ko da dahatin arikariya we dikir; ma ev ne besî we ye.

125 — Heke hon dilê xwe sist na kin, sebr dikin, guhadrê emrên pêxemberê xwe dibin û jê ditirsin; bizanin ko heke dijminên we li we har bûn, Yezdan bi pênc hezar melyaketên nişankirî arikariya we dike.

126 — Herwekî Xuda jî we hez dikir, bi vê arikariyê inzigîniyê dide we, ta ko tirs ne keve dilê we, dilê we sist ne be. Di şerî de nisret jî kerem û dana Xwedê ye. Xuda fêris û delal e.

127 — Xuda di roja şerê Bedir de jî kerema xwe bi kuştina hin kafiran û bi xistina hinên din li erdê, zora wan bir, ew şikestin û nisret da we.

128 — Heke Xwedê dixwaze tobe dide wan, an wan diêşîne, jî ber ko ew zalim in. Pêxemberê min. . . Tu təkili şîxlê wan nabî.

129 — Her tiştên erd û ezmanan milke wî ne; jî her kesî re ko dixwaze tobe dide û her kesê ko dixwaze diêşîne. Xuda gunehan xira dike, Xuda piyar e.

130 — Geli bawermendino. . . . Du bare, sê bare faîzê mestînin û me xwin, jî Xudayê xwe tirsiyar bibin da ko hon jî ezabê axiretê ewle bin; ezabê axiretê ne gihe we.

131 — Ji agirê ko jî bo kafiran hatiye dadan, we hay jî xwe hebin, jê bitirsin.

132 — Bindestiya emrên Xuda û pêxemberê di wî bikin ta ko hon bigehin rehma Xwedê.

133 — Li hev anîna tiştên rast û qenc de lezê bikine xwe heta ko hon bigehin xîfrana Xwedê û bihuşta ko pehnî, firehî ê mezinahiya wê bi qasî erd û ezînanan e û jî bo mirovên dilpak û bawermend hatiye ava kirin.

134 — Yên ko di tengî û firehiyê de destvekirî ne û arikariya mirovan dikin, erna xwe hiltînin, xwe digirin û xelkê di sûçên xwe diborînin bila bizanin. . . . Xwedê hejî qencîkeran dike.

135 — Yên ko tiştêkî neçê dikin an ezabdarê nefsa xwe dibin, divê Xwedê

bînin bîra xwe, tobedarê wî bibin û jê toban bixwazin. Ma ji Xuda pê ve ki dikare di gunehê xelkê bibore. Ew divê ji xirabiya ko kirine û pê bîrewer bûne destê xwe bikişînin û lê venegerin.

136 — Mikafatê qencikeran çiqas spehî ye. Xuda gunehên di wan esîw dike, ji bona wan bihuştine têr av û kanî hene û ew tê de her dimînin.

137 — Berî we ji, ji mîletên dinyayê re emrên Xuda dahat û pir tişt qewimîne... Di erdê de bigerin û xweş binêrin; gelo dawîya dilxar û derewkeran çawan bû.

138 — Quran halê wan pêş we dike, rîya rastiyê şanî we dide û li mirovên ko ji Xwedê ditirsîn şîretan dike.

140 — Gava hon bikevin tengiyê, birîndar dibin. Bînin bîra xwe ko ew tiştên ha li dijminên we ji diqewimin. Carna hon, carna ew birîndar dibin. Xuda bi vî awayî we diceribîne û mirovên bawermend nas dike û wan digehîne nimeta şehadetê. Xwedê ji xedaran hez na ke.

141 — Xuda bi vî awayî, mirovên bawermend ji gunehan paqij dike û pê kafiran diperçiqîne.

142 — Gelo we ji xwe re digot... berî ko Xwedê şerkerên rîya cihadê û mirovên xudansebr nas bike, honê hema bikevin bihuştê.

143 — Beriya ko şer û kuştin destpê bike hon di rîya Xuda de mirêkarê mirîne dibûn, lê gava ev çêbû, we ji dût ve nihêrt.

144 — Mihemed pêxemberê e, berî wî ji pêxemberên din hatin û çûn, heke ew bimira an bihata kuştin ma hewe pişt pehniya xwe bi wan ve bikira û baz bidaya? Yê ko baz didin zererekê ji nagihînin Xuda. Ew ezabdarên nefsa xwe ne. Yezdan ne hewceyê mêraniya wan e. Lê Xuda camêr û şikirdaran digihîne xeyr û qenciye.

145 — Tu kes bê emrê Xwedê na mire, dema mirina her nefseki li cem Xuda nas e. Em ji mirovan re, wextê

ko ew sewaba dinyayê dixwazin, jê didin û ji yên di re ko ji ya axiretê dixwazin wê digehînin wan.

146 — Ma çend car pêxemberên Xuda bi komên mezin re dest bi şerî kirin û halin kuştin, lê wan tu caran dilê xwe sist ne kir, ji şerên rîya Xwedê aciz ne bûne, wan xwe ne avêt bextê dijminên xwe, xwe pîs ne kirin; Xuda ji mirovên diqirî û xudansebr hez dike.

147 — Gotina wan ev bû û wan ji vê pê ve tişîlik ne digotin: Xudayê me, di gunehên me bibore, dilê me bişidîne û li ser qewmê kafiran nisretê bide me.

148 — Yezdan ji kerema xwe ji wan re sewaba dinyayê, nisret û dewlemen-diye û sewaba axiretê a spehî û qedir-bilind, bihuşt da. Xuda heji qencikeran dike.

149 — Geli bawermendino... Heke hon, guh li kafiran didin, ew we vedi-gerînin li ser dîne xwe û dinya û axireta we diçe, wînda dibe.

150 — Lê hon dizanin... Xudan û sermiyanê we Yezdan e, Xudan û sermiyanê bilindtir û spehîtir ew e.

151 — Emê dilê kafiran bitirsînin... Ji ber ko wan, bê izna Xwedê tiştine dikirin hevber û hempayê Xwedê. Cihê wan dojeh e, dojeh ji xedaran re cilêki têr êş û têr ezab e.

152 — Xuda li ser gotina xwe seki-niye, lê diviya bû, hon dest bi kuştina dijminên xwe bikin. We çî kir? we sistî û kêmasî kir, we guh ne da emrên pêxemberê xwe, we baz da, her çend ji rîya nisretê pêş we de bû; hin ji we ketin pey malê dinyayê, dest bi falanî kirin; ji we, bi tenê hinan di rîya Xwedê de dest ji şer û kuştinê ber-ne-dan. Ji bo ceribandina we. Yezdan berê we ji dijminên we zivirandin û wî hon şikênadrîn. Piştî, herweki hon poşman bûne, Xuda esîw da we; Xuda bi bawermendan re comerd, delal û keremkar e.

SEGÊ JAR Û ŞEXÊ TEYLES

Di dema Silêman pêxember de şexeki teyles hebû. Cilên wi ciline kesk bûn. Zor zor birûmet bû. Karê wi ticaret bû. Bi xwe li bajareki dadenişt. Di sûka ticaretê de bi keskên xwe û cilên xwe ên teylesan zora herkesi dibiri bû.

Şex heroj beyaniyan ji mal der diçû û taşt ne dixwar. Qîza wi a biçûk taşt wi, jê re, dibire sûkê. Rojekê ji rojan qîzika şex rabû, taşt bavê xwe jê ra bir. Teqereza Xwedê, wê rojê taşt şexê min keleparçe bû.

Wekû taşt geha cem şex û rahişte xwarinê, wi çaxî, segekî jar û melûl û bêxweyi yê ko li wê rê bû; xwe avêti bû erdê û temayi dikir ko şex çend hestiyaniyê ber wî da ko pi wan hestiyaniyê debara xwe hikî, heya çend demekê.

Ko şex taşt dixwar çî dikir? Hema wi goşt ji hestiyaniyê vedikir û dixwar û hestî li teniştê xwe dikir kom. Segê jar wî çaxî kuriya xwe li bijiya xwe dida û dihejand û çavên wî biraberê şexê kesk req bûn. Lê çu himet ji şex ne dîtî. Wi çaxî çavên qîza şex bi dilovaniyê hi layê seg ve çû û dilê wê ê kaçûç pê şewiti. Çavên xwe bi dilovaniyê ji seg vegerand û bi çaveki xezebê nêri bavê xwe û got ê:

— Bavo tu çira van hestiyaniyê li teniştê xwe diki kom û nadî vi segê jar û birçî, ne gunehî e, hinde ew li te dinêrit.

Bavê wê yê ko şexê Xwedê bû, lê vegerand û got:

— Qîza min, bisekine ez ji xwarina xwe xelas bibim, ez dê bidim ê.

Ko şex ji xwarinê xelas bû dest bire hestiyaniyê û ew lûlaq yek bi yek li ser segê jar wer kirin û lêxistin; heya ko yek ji wan lûlaqan li ser destê segê jar ket û destê wi şand. Wi çaxî segê jar bi qirin û hewar û fixan qesta Silêman pêxember kir û çû cem wi; da ko gili û gazindiyên perîşaniya xwe ji destê şexê kesk î rihzerê tacir bikir. Ko giha cem Silêman agehîya daberizina şex li ser wê da zanin.

Wi çaxî giliyên hemî beşeran û heywanan diçûn cem Silêman. Ko Silêman segê jar di wê perîşaniyê de dît dilê wi ê dilovan bi perîşaniya wi periti. Wê gavê berê xwe da bi layê balbasên xwe ve û ferman kir ser wan û gote wan:

— Zûka, zûka wi şexê kesk î rihzer û tacir yê ko daberizi ser segê jar binin hire; da ko ez tola vi rebenî jê vekim.

Balbas çûn û şex anin cem Silêman û li navbera destên wi rawestandî. Silêman hakimeki zor adil û heqperest bû. Ko Silêman şex dît bi çavê xezebê lê nêri û got:

— Şexê rihzer û kesk, te çire li vi segê jar xist, heya ko te destê wi şand; ma te bext nine? Çire heya vê derecê tu bi zarana ra sitemkar î? Hey bêbext û bê kovan....

Silêman qedereki lê nêri; paşê careke din li şex vegehiya û got ê:

— Tu bo çî dey naki, ma ji ber çî te destê wi şand, bi min bêje.

Şex çavên xwe pil kirin û bi vi awayî cehaba xwe da û got:

— Ya pêxemberê Xwedê, tu pê agahî ko ev seg segekî herimi ye û pis e, ev heroj têt cem min. Ji min re ne çak e çu se li nizingahiya min rûnin da ez ne herimim, da xelk xwe ji min nedin paş.

Silêman pêxember lê vegerand û got:

— Ma te, an Xwedê ew inandiyê Cihanê, hey bêbext

Silêman berê xwe ji şex dagerand û gote segê jar.

— Segê jar bixwaze, ez bo te çî tol ji şexê daberizi bistînim.

Segê jar ma sekiniyê û haziran xwe ker kir. Silêman careke din gote seyê jar:

— Ez bo te destê şex pêş destê te ve bişkinin

Seg li Silêman vegehiya û got:

— No, ne destê min, ne destê wi bi tinha ye. Bi destşikandina wi gelek ziç û zarayan wê heyf bibin; bextê min qebûl nakit

Silêman lê nêri û got.

— Dixwazi ez wi bo te hebis kim

Segê jar bi hebiskirina şex ji qail ne bû. Silêman gelek di gumana tolvekirina segê jar da ma; serê xwe li ser sînga xwe rakir û li seg got:

— Pa ez ji te re çî li şex bikim bêje

Seg li Silêman vegehiya û got:

— Ezbenî ez ji te dixwazim ko van cilên şex yên baweriyê jê vekî û cilên wek yên xelkê li ber wî hikî da ko heywanên din wek min jar û reben bi van cilan nexapin û nizingî li şex nekin. Her ez vi ji te dixwazim.

Silêman ferman kir cilên şex jê kirin û ciline adetî lê kirin.

Çiqas xiyala xwe didim vê çirokê, di

DÎWANA MELÊ.

— 26 —

Pir meke israf di çetli mibah
Sefki demi aşiq mala yibah [1]
Sine bi dest xwe mibarek veke
Te'refu kem fi kebedî min cîrah [2]
Dil ji hewaye te di fikrên dihûr
Fî liceci beyni hibûbir-riyah [3]
Eşq giha kê nî li eqli xo ma
Yefteku bil aşiqi hisnî melah [4]
Dê du siyehî sirmeyê çehvên xwe kit
Xaki reh yari seba her sebah
Toz nî xîbarê seherê pir çîneş
Qed neşere-l-tey-yibû bilmiski fah [5]
Fêris û rimbaz gihane yek bi tir
Ehmede fil-beyni çetlîr-rimah [6]
Bûsezenan her ki ber an asitan
Mek-kene min cebhetil ebrah [7]
Hel-le lehûl çetle bi şeri'l huda [8]
Men keşefes-sire bis-siri bah [9]
Hisn û edaya te mela herki di
Seh-he lehû in-neke eynil fesah [10]

- (۱) سفك دم الماشق ما لا يباح
- (۲) تعرف كم في كبدي من جراح
- (۳) في لحيج بين هبوب الرياح
- (۴) يفتك بالماشق حسن الملاح
- (۵) قد نشر الطيب وبالمسك فاح
- (۶) احمد في البين قتيل الزماح
- (۷) مكن من جهة الابراج
- (۸) حل له القتل بشرع الهدى
- (۹) من كشف السر وبالسر باح
- (۱۰) صح له انك عين الفصاح

— 27 —

Heyfî qeyda xak û gul bit arifi çalak rûh
Da micer-red bit ko pertew det ji nû ew pak rûh
Qeydi xak û gul nebit da bê hicab û perde bi
Misli bedrê carinan têxit xisûfê xak rûh
Şemhî sir nûr naditin ger ew nekit perhîzi dil
Zewqî cama eşqê nakit ger nekit imsak rûh
Dil bi tayek nêrgîzan dih nazikek terwende dih
Gul dikin teşbîhî xaran her xes û xaşak rûh
Cami eşqê paki rûhanî tihûra batî e
Ê nenûşî her we ma het-ta ebed napak rûh
Heyeta kêf û kemê bê kêf û kêfa arif e
Dê bimînî ger nebit naçar bê tiryak rûh
Dê bi gulzara cemala sebzepûşan dê çî bit

dilê xwe de dibêjim ma kengê li Kurdistanê
de ji ev hikimdarê adil rabit û van cilên teyles
ji me bikit û xelkê wekû segê jar dilşad
bikit.

ŞÛX ABID

Ey di mîhrê da nebi dil pare pare çak rûh
Bil ji can der-rakeyek rewşentir û wala divêt
Sûretî hisna miqed-des da bikit idrak rûh
Ger xeberdar î ji sir-ra « kunhi kenze » guh bidêr
Da bi sed nûrî beyan kit maneyê lewlaç rûh
Lamihî sir-ra tecel-lî ser li tora dil dikit
Zebt nakit wê mecalê sed hezar eflakî rûh
Her du êlanên te di min toqî gerden kir midam
Da me her bêtin tebes-sim wek gula Deh-bakî rûh
Cewherî hisna eda tenha dibit meqbûlî tebh
Ger ne seyqel dit bi nûrî eşq wek hek-kakî rûh
Dê bi vî endaz û terzî key bibit sihrê hilal
Ger ne bala tebh bit wek pehlewan çalak rûh
Dilber-im avêt melê wî barî kir qewse şevê
Dê bidit ber gezmeyan bêşûc e ew sef-fakî rûh
Şehsiwar îro kemend avêtine qelbê Melê
Bend nakit xeyrî fetraka te sed fetrak rûh.

— 28 —

Eşqê ko bidin bi yek du erwaş
Pêweste di vê bi hev bin eşbah
Can û cesedan ko it-tihad e
Wel ma lehil-mizac bir-rah [1]
Wesla te li can û dil heyat e
Men zaqe meraretel-newa tah [2]
Tenha ne di sine min xedeng in
Min lehzeke fil-qilûbi emah [3]
Perwin ji şefeq seher xuya bûn
La bed' we fihî minke misbah [4]
Lew mest û minel hewa keban in
La bed' we qed timilû erwaş [5]
Her şam û seher bi destê xoban
Min xemretina tedûh eqdah [6]
Ifteh bi liqakê qifli qelbi
Fel-qelbû lehû liqak mifteh [7]
Sey-yah me dîn di xelwe îro
El-lah ko çî xelwe û çî sey-yah
Berqê ko veda ji ber niqabê
Wel-lami' min sinah qed lah [8]
Qews û qezehau me dîn ji bala
Wel-enberû men şezah qed fah [9]
Ayineyi dil Mela cila dih
Min tele'tehû feqed sefar-rah [10]

- (۱) والماء له المزاج بالراح
- (۲) من ذاق مرارة النوي طاح
- (۳) من لحظك في القلوب ارماح
- (۴) لا بدع وفيه منك مصباح
- (۵) لا بدع وقد تميل ارواح
- (۶) من خمرتنا تندوح أقداح
- (۷) فالقلب له لقاك مفتاح
- (۸) واللامع من سناه قد لاح
- (۹) والعنبر من شذاه قد فاح
- (۱۰) من طلعت فقد صفا الراح

BÎR Û BÊRÎ

Wextê em di Kurdistanê de digerihayîn û herê me diket çêl, çiya û zozanên Kurdistanê en bilind û feşgin û em derdiketin ser serên wan û me temaşa li dinyaya Kurdistanê dikir û li her çaraxên xwe dinêri; me didit ko ew kaş, kendal, heroj, pesar, lat û zinarên welatê Kurdistanê heryek bi awa û rengêki spehî xemiliye.

Hinek jê heşin in, avên sar û cemidi jê derdikevin û serbejêri mêrg û çimanan dibin û her texlît gul û gulçîçek li her wan heşin dibin û bilbil û şehlûl di nav wan gulên bihindar de heryekî bi reng û awazekî dixwinin û distrin.

Hinek jê zer in; giya û guliyan wan nizikî hişkbinê bûne. Bûkik û kumikên wan diwerihin û bihina wan belav dibit. Ba û hewa wê bihinê difirin û li ser mirovan de tinin. Difina mirov hergav bihina xweş hildikişinît û mirov tucar bê bihina xweş naminit û pelên ewrên reş û tarî li ser re rawestane; û siha wan dikevit ser wan gul û giyayên zer; û hêdû hêdû taviyên baranê jê dirijihin û dibarin ser wan. Ji nû ve destekî din gul û giyayên nû serên xwe hildidin û derdikevin û ji binê xwe heşin dibin û her hev lil radibin û xwe li stoyên hevdû dipêçin û herwekî keskesorên meha Adar û Nisanê xuya dikin.

Hinek jê reş in; ji ber ko hingî hemiz û têk re ne û têrdar in û terh û şitilên wan en zirav û dirêj pal dane hev; guli belçimên wan ser hev de xelîhane û dihejin. Ba û hewayekî hûr û rahet li wan didin û ser hev de xwil dikin û wan dikin gimş û di nav wan de xawîşe, rizde û berên mezin û fersên tûl û hilû hene. Ronahiya wan li wê reşatiyê didit; mirov dikarit wan ji hevdû ferq bikit.

Hinek jê çiya û rûyalên mebeh û mezin û bilind in. Navser, pal û pehnayên wan fireh û vekirî ne. Ko mirov derket ser serên wan û li her xwe de nêri û fedkirî mirov dibinit ko ser dinyayê ketiye. Herwekî mirov li ezmanan bifirît; welê دنیا, çêl û çiya li pêş çavên mirov ve hûr û kiçik xuya dikin û hemî ji mirov nizimtir e û li bin mirovan re ye. Ew nav û heyîna vala vekirî, beredayî navbera gelî û nêwalan de li hewa pêl bi pêl her texlît reng û lewin weke filimê sinemayê dikişinît û li her çehvên mirov re tinit û diborinît. Ko mirov li rasta singê

xwe û li ser xwe re li wan hêsû û bisti û sermilên bilind dinêrit dibinit ko roj û ezmanan pêk ve pala xwe dane ser wan. Û ew sermil û çiya û hêsû ji wan re bûne balgeh û nalbenîşk û pêk ve mane û bûne yek û welê dixweyin.

Gava min holê li wan dinêri û ew tişt diditin, min xwe ji bir dikir û di dilê min de tu meraq, kul û keser ne diman û min digot ko niho ez giham mexsed û mirada xwe. Ew tiştê min ji Xwedê xwesti da min. Ew ji biluştê weletê min, welatê Kurdistanê ye.

Car caran min digot xelk çiqas bêeqil in. Li bajaran perên xwe didin û diçin sineman û xisara xwe dikin. Ma çire nayên Kurdistanê û seyra sinema û biluştên wê nakin. Hemû belaş in.

M. E. BOTÎ

ÇIYAYÊ CÛDÎ

Serê çiyayê Cûdi tu raweste û binêr
Axa welatê kurdan hemî zîv e û tev zêr
Ji wê dê tu dibinî Şernex Zaxo û Cizir
Sed heyf û sed mixabin hemî bê hakim û mir
Guli, sindî, silopî weko eynê diyar e
Bêspin Bêşêr û Hevler hatin bi yadigar e
Berde Dêrgul, Herêkol, heta biçîl Piştkever
Tor û Şingar û Bêxêr kela Memê heranber
Hemî qesta te dikin, ey Cûdiyê miradan
Tu qiblegah î tîro ji bo vî qewmê kurdan
Çendî xweş î, bilind î, tu ey çiyayê Cûdi
Te çend nav û nişan hişt ji bo vî qewmê kurdî
Bejna te bejna Zînê, mêranî wek Memê al
Dinalim ser te tîro ji qehran bûme evdal
Taca serê te zêrin, tu serbilindê Eyran
Wextek hebi te zû da, hemî ji bo te heyran
Heke nîzik heke dûr, weko Mekeh Medîne
Ev ji cihek miqedes werin da em herin ê
Ko roj hate rasta te, heval heyiv û stêr in
Li vê rewş û xemla te, hemî pêk ve dinêrin
Selam û erzi hîrmet ji bo Cûdi Nûh-nebi
Tu misteheqî fexr î bibêji ma ki hebi
Botî bo te dibêjît hero sed car ezbenî
Tağê eywana Kesra li pêş te her dikenî.

M. E. BOTÎ

MEMOZİN

Rehmeti Hacı Evdılqadirê Koyî der heqê Memozînê digot: « Kitêba mîletê me ye ». Holê digot; ji ber ko di gotina « quran an mishefa mîletê me ye » de ji Qurana ezimişan re kêm-hîrmetiyek didit. Batin bi çi awayî bêne eşkere kirin mîxsed û mirazê di xwe de vedişêrin.

Herwekî me di benda « klasikên me » de dot (Hawar: 33) Hacı perestîşkarê Xanî bû û xwe şagirtê wî dihesiband. Hacı di diwana xwe de gelek çêlî Xanî kiriye. Efsûs ew diwan ji bo iro windayî ye. Bi tenê şîh-reke wî bi min re heye. Hacı ev şîhir bi destê xwe li ser Memozîna bavê min a destnivîs nivîsandîye. Ez wê şîhirê careke din diguhêzînim stûnên Hawarê:

Zemane resmî caranî ne mawe
Çiraî nazim û minşî kujawe
Le dewrî ême roman û ceride
Egerçî meqsed e zanîni baw e
Eman qedrê bizane em kitêbe
Le dinya êsteki hemtay ne mawe
Le eyamî heyatî şêxî Xanî
Le ser nisxey xet ew nûsirawe
Le layî erbabî xoy bo qedr û qîymet
Xezîney gewher e û kîsey diraw e
Le mecmûhî diwel, Soran û Botan
Le sayey em kitêbe nasirawe
Le kurdan xeyrî Hacı û şêxî Xanî
Esasî nezmi kurdi danenawe.

Heçî kurdên birewer bêlî min û
bêlî Hacıjîqenc bir dibin Memozîn çî ye û
Xanî kî ye.

Xanî ew mirov e ko gava xelkê Ewropayê hevûdin ji bo dozên mezhebi dikuştin, li mîliyeta xwe hişyar bûye; dil kiriye û xebîtiye mîletê xwe ji hişyar bike û wî bigehîne azahî û serxwebûnê. Mîlet pê ve ne çû. Ji ber ko wî, tiştên ko Xanî digotin bir ne dibirin, ew seh ne dikirin. Wek her mirovê mezin, wek her pêxemberî Xanî ji beriya wextê xwe hatî bû; wextê wî ew seh ne kiri bû. Gava Xanî berevaniya mîlet, nijad û welatê xwe dikir welatîyên wî li ber tiştine din sekîni bûn.

Me got ko Xanî wek her mirovê mezin û her pêxemberî beriya wextê xwe hatiye. Ma gelo welê ye? An ew di wextê xwe de tîn û tov li erdê wer dikin. Ev tov heta ko şîr bibe midekî dirêj li bin erdê dimîne. Heye ko ji lewre dibêjin filan beriya wextê xwe hatiye. Tovê Xanî ev sê sed sal in li bin

erdê ye. Ma hêj dema şînbûna wî ne hatiye. Ev çend sal in zeviya Xanî di hin cihan de dest bi şînbûnê kiriye.

Ji hejmara Hawarê a 35an ve me dest bi belavkirina Diwana Melê kir. Ji vê hejmarê ve ji emê Menozîna Ehmedê Xanî bi tipên kurdmanci dê belav bikin.

Ji esera Xanî re Memozîn dibêjin. Ev gotin ji du hêjeyan bihevketî ye. Mem û Zîn; navên qehremanên çirokê. Lê melayên kurdan ew xistine sikilê Memozîn û iro jê re ji « Mem û Zîn » bêtir « Memozîn » têtê gotin.

Xanî binyanê esera xwe ji destana Memê Alan girtiye; lê ew weke xwe ne hiştiye û gelek tiştên wê guhartine. Xanî bi vî awayî ji Memê Alan re guhartoke nû guharto ke nivîsandî saz kiriye û ev guharto di hin cihên Kurdistanê, nemaze di cihên kotê de medrese hene, li guhartoyên xelkê tesir kiriye û ew kêm û zêde daye guhartin.

Belê feqehên ko di medresan de Memozîn dixwendin, di civatên begler û axeleran de qesideyên Xanî bi saz û qeyde digotin. Dengbêjên ko di wan civatan de qesideyên Xanî seh dikirin hin birên wan qesidan bi îslûbên xwe dixistin kîlam û stranên xwe û bi vî awayî di Memê Alana di wî welatî de de hin tişt dihatin guhartin. Bivê neyê wan dengbêjan qesideyên Xanî xelet û li gora xwe seh dikirin û stranên xwe bi vî terzî dielandin. Bi vî awayî Memê Alana xelkê ji Memozîna Xanî carina tiştine welê digirtin ko Xanî ew bi xwe tucaran ne gotî bûn.

Ji xwe me dil heye di cih û deverê de em li van ferqan îşaret bikin û guhartoyên xelkê deynin ber guhartoya Xanî.

Xelk iro jî, esera Xanî ji dastana xelkê ferq dikin û dibêjin li gora Memê-Alan Mem padişahê welatê mîxribîyan e, û li gora Memozînê, Mem kurê debirê diwana Mir e.

Em ji dema qala van her du eseran bikin ji ya Xanî re Memozîn û ji ya xelkê re Memê-Alan dê bibêjin.

Xanî Memozîna xwe bi 50 qesidan lêk vekiriye û di qesideyên pêşin de qala Xwedê, pêxember; kurdîti û Mirê Botan kiriye.

Li ser qesideyên Memozînê li şûna ser-namê çend xêzik nesir hene. Ev xêzik Xanî bi xwe nivîsandine an hinên din piştê ew bi ser ve zêde kirine em pê nizanin. Herçî ji hebe ew nesir ne rast in. Islûba wan ne kurdmanci ne farîsî ne jî erebî ye. Ev nivîsar ji her du îslûban der, ne nezîm ne jî nesir in. Digel vê hindê em van xêzikan diguhêzînin

stûnên xwe da ko minhowa li her destê me weke xwe bikeve destê nîfsên ayendê.

Qesida pêşin li ser Xwedê ye û bê sername ye. Xani di malika vè qesidê a pêşin de bi mecaz dibêje ko ev qeside sernama kilêbê bi xwe ye.

— 1 —

Sernameî name nami El-lah
Bê nami wi natemam e wel-lah
Ey metlei hisni eşqbazi
Mehbûbi heqîqî û mecazî
Namê te ye lewhî namiya eşq
Ismê te ye neqşî xamiya eşq
Bê neqşî te neqşî xame xam e
Bê nami te name natemam e
Namê te ye şahî beyti meqsûd
Fihristî mikatebatî mehmûd
Mezmûni miraselatî lareyb
Meshûdî mikaşefatî bilkeyb
Mahbûbî qilûbî men lehil qelb
Qelban tu diki bi ba xwe ve celb
Maşûq tu yî bi fexr û nazî
Aşîq tu î lêk bêniyaz î
Mitleg tu mifid û mistefad î
Bê şibhe mirid û hem mirad î
Nûr î, tu di hisni rûyî dildar
Nar î, tu di qelbî aşîqî zar
Şemh î, ne ji qismi nûr û nar î
Şems î, ji eyan tu perdedar î
Genc î, tu di nêv tilismi alem
Kenz î, tu eyan ji ismi adem
Ev alem û ademi û meshûd
Ev mimkin û masiwayî mewcûd
Hemiyân bi te ye midare û debr
Fey-yazî riyazî xulki wel-emr
Emrê te bi lefzî « kun » [1] du alem
Mewcûd kirin xerez çî adem
Adem bi xwe yek ji her diwan e
Yek herf ji emri « kun-fekane »
Ew herf heqîqeta miheq-qeq
Hem emr e bi qudreta te hem xelq
Eşbah mires-sem in ji nasût
Erwah miwes-sem in bi lahût
Ev rûh û cesed bi cebr. û ikrah
Tezwîc biwin bi emri El-lah
Nasûti egerçî rengsîfal e
Lahûti ji pertewa cemal e
Herfa ko me gotî neqşî hûr e
Lê meqsed û maniya wê kûr e
Zahir te eger ne maye sihra
Batin ew e, neqşî xame kubra
Mewcûd e di wê şahadet û xeyb
Meshûd e di wê siyadet û eyb

Insan bi xwe hem zilam e hem nûr
Adem ji te hem qerib e hem dûr
Hindê weko cinsi alemi ne
Ew tabî'i new'i ademi ne
Evrenge felek hemî mîez-zem
Evçende melek hemî miker-rem
Ev karigeha ezîm û dew-war
Ev barigeha bedî û sey-yar
Evçende zemin digel enasir
Evrengehe erd digel cewahir
Evçendehe nimet û nefais
Evrengehe me'kel û melabis
Evçendehe mid-dea û metlûb
Evrengehe mişteha û mehbûb
Heywan û meadin û nebatat
Metlûb û meqasid û miradat
Bilcimle ji bo me re li kar in
Filcimle ji bo me her debar in
Heq-qa ko te xweş nizam û rewneq
Tertîb kirin ji bo me elheq
Em xafil û atil û gunehkar
Mayîne di qeydi nefsî em-mar
Ninin me di qelbî fikr û zikrek
Nakin bi zebanî hemd û şikrek
Xani ko nehîn bi qelbî zakir
Bari bide wi zebanî şakir.

— 2 —

TADADI NÎMETŞIMARÎ Û TEKRARÎ, ŞIKIR-GIZARIYA BARI DI SÛRETÊ AYÎNEDARÎ Û PERDEBERDARIYA PERWERDIGARÎ DA DIGEL IXTITAMA BI MINACATEKI MIXTESERI KURDÎ.

Ey şikri te cewhera zebanî
Wey zikri te seyqela cenanî
Ey wahîdî bêşerîk û yekta
Wey wacîdî bênezîr û hemta
Ey baqiyî bêzewal û daim
Wey hadiyî bêfena û qaim
Ey xaliqî erd û aşmanan
Wey xaliqî cimle ins û canan
Milk û melek û felek bi carek
Bilcimle te çekirin febarek
Sibhaneke kul-lema xeleqte
Ehsente fe keyfe ma feleqte
Herçî ko te çekir ey nikûkar
Heryek di hedê xwe de sezawar
Ev ne sedef in di pir mirarî
Dir-ri di sefid şefaf û tarî
Heft in di misalî dir-ri xeltan
Her şeş cihet û çihar erkan
Her sê weledê di pir mewalîd
Xebra û sema digel meqalîd
Lewh û qelem û sewabîd û ers
Heywan û nebat û maden û fers
Zahir kirin evqeder senayih

Peyda kirin evqeder bedayib
 Heryek ji edem kirin te peyda
 Ibdah kirin te bê heyûla [2]
 Filcimle çî ew-wel û çî axir
 Elqis-se çî mûmin û çî kafir
 Heryek ji te ra we bûnê mezher
 Ewreng di wan tu bûyî mizmer
 Bê hisin te nine wan wicûdek
 Bê nûr te nine wan nimûdek
 Hikmet ew e batini û zahir
 Qudret ew e xaibî û hazir
 Ninin te tecez-zî û temek-kin
 Em-ma we [3] di wan diki tewet-tin
 Goya hemî cismek in tu can î
 Goya hemî şehrek in tu xan î
 Hisna te ye zînetê hebiban
 Rişka te ye xêreta reqîban
 Meyla te ye aşiqan dikêşit
 Derdê te ye, dil ji ber diêşit
 Şirin te kire şekir li Perwiz
 Ferhad ji rengî eşki xûnriz
 Leyla te kire bela li Qesê
 Ramîn bi te ram bû li Wêsê
 Yûsif te çira nima Zilêxa
 Wamiq te kusa ginande Ezra
 Şexî wekû pence hec hijari
 Din kir te ji bo keça kufari
 Niloferê nazperwerî kir
 Ew ji te li mihri nişteri kir
 Balayî bilind te daye ser wan
 Pabendi bela te da tezerwan
 Sorgul te kirin ji xar peyda
 Bilbil te kirin hezar şeyda
 Xweşrengî te da giyayê sorgul
 Xweşdengi te da newayê bilbil
 Ronahî te da serê şemalan
 Perwane kirin bi şewqê talan
 Mehbûb te çêkirin di dilkeş
 Meczûb te pê kirin mişew-weş
 Ev eşq û mihbela di dil da
 Ev zilfî selasil di mil da
 Aya ne [4] te çêkirin miqabil
 Heryek te bi hev kirin miadil
 Ayîne te çêkirin miqabil
 Ayîne te çêkirin miker-rer
 Hisna xwe di wan te kir misew-wer
 Ayîne li pêş tûtiyan girt
 Davek te li pêş koviyân girt
 Ayîne ji wan we ye ko av e
 Ew eksî ji wan we ye ko tav e
 Neqşê te dibinin ew di avê
 Nakin hezerê ji av û davê
 Lebteşne teleb dikin zelalî
 Wi dane û dam û zilf û xalî

Meqsûd ko bû ji pêş ve hazir
 Dê qesd bikin cemîi nazir
 Tûti bi xwe ma şekir dirêjin
 Herçi dibihîr [5] ewi dibêjin
 Wê meqsedê mixteser dibinin
 Pabend dibin gelek diminin
 Meqsûd û miradi dil tu şa yi
 Em-ma tu « tedel-lû men teşa î » [6]
 Herçi te divê bibi delalî [7]
 Pabend diki bi zilf û xalî
 Herçi ko tu bini ser hidayet
 Vê ra bikirî biki inayet
 Hazir wi dibî meqami malûm
 Ger xadim e wi digêri mexdûm
 Bê secde te ey cenabî mabûd
 Adem kire qiblegah û mescûd
 Îsa te kusa gihande ew can
 Aya bi çî te hebande ew can
 Dersa ko bi xef te gote İdris
 Elbet diçû meqami teqdis
 Iblisî feqîrê bê cinayet
 Hindê te hebû digel inayet
 Her roj dikir hezar taet
 Lewra ko te da wi istitaet
 Wi secde ne kir li xeyrî mabûd
 Gêra [8] te ji ber derê xwe merdûd
 Yek secde ne bir li pêş ehyar
 Qehra te kire mixel-lidin-nar
 Elqis-se ji hikmeta te agah
 Ferdek mi ne di tebarekal-lah
 İrfanî teleb di sahib idrak
 Der heq-qî te gote ma erefnak
 Xanî bi nizaniya xwe der heq
 Gumrah bibit ne dût e elheq
 Il-la ko meger miin Xûda bit
 Ya rahberê wi Mistefa bit
 Yareb bi heq-qî mistefa ki
 Xanî bi xwe re tu aşina ki [9]

[1] İşaret li ayeteke Quranê ye. Wê ayetê gotiye:

وَأَمَّا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

[2] Mexsed ji heyûlayê nimûne ye. Yanî, ji Xwedê re, te her tiştên tebiyetê bê nimûne afirandine

[3] Di vî şikilî de manakirina misrehê zehmet e. Lê heke ew « me » « tu » biwa hingê mana eşkere ye. Mana ew e ko tu di wan de rûdini, yanî cihê Xwedê nîne an ew ne nas e, lê Xwedê di herkesî de ye. Min nikarî bû ez vê misrehê bi « we » ye mana bikim. Heke hinên din karî kerem bikin û ji me re bidin zanin.

[4] Heke ji bo weznê « ne » avêtîye pêşiyê; dikarî bû bibêje:

Aya te ne çêkirin miqal.

Ji ber ve yekê heye ko di libernivisan-dinê de « te » û « ne » pêş û paş bûne.

SIKALAY POR U KEW

Ewa por û kew lèk hatine ziban
 Be gileyî kirdin li halê kurdan
 Por he kew elê: « Ey kurd tebîet!
 Li ber çi hawrêt exête zillet?
 Boç bo bêgane tu xot emrênî?
 Be qesbe qesb bo çi exwênî?
 Ewan be sire ehênîye bin dor?
 Rawçî nûstiwe tu ey key luşyar.
 Be demaxî xoy mişliyan lê egirî.
 Be brindari serîyan ebirî.
 Le ciyati ewe bo yan bikey şin
 Xônîyan emji eley aferin!
 Ya li meydana beqin exwênin
 Ke têkiş ber bûn yektir eşkênin
 Xozge em halem lê ebû hali
 Mêşkim lem ilme ne debû xali!
 Kew: « Pore kiçani wate kinaye
 Em qewme êsta bûn dese paçe;
 Bê wan dirê û germîyan û kôstan
 Êstas diyare dewrey Kerim-Xan.
 Emeş le kewî kurdan xulqawin.
 Wek ewan ejîn her çend fewtawin
 Ger xundewarî tarix ezani
 Kirdeweyî ême be baş ezani;
 Be eqil biwaye xelki Ewrûpa;
 Her giz ney edi teyare û bomba
 Ême bîlên çi le kirdeyî Yezdan
 Hiç kes be koşîş nagate kurdan. »

BENGÎNE

[5] Yanî herçî ko dibihîsin.

[6] اما تو تفضل من تشائي

[7] Ne delaliya kurdmancî; lê bi dadê nevinî û xirabiya erebî. Me dikarî bû em wê bi « z » ye binivîsinin; lê hingê dibû « zelalî » û jê maneke din bi der diket. Bi tîpên erebî:

هرچی ته دفی بی ضلای

[8] Ji « gêra » mexsek « kirin » e. Yanî te ew ji ber derê xwe kiriye merdûd. Ji xwe berî 12 misrehan Xanî dîsa şûna kirinê bi « gêran » e emel kiriye û gotiye:

Ger xadim e, wî digêrî mexdûm.

Yanî heke ew xadim e tu wî diki mexdûm.

[9] Herçî şairên kevin in bi minacatekê dest bi esera xwe kirine. Ew minacat hemî kêm û zêde weke hev in. Lê minacata Xanî di celebê xwe de yekta û tekane ye. Nemaze tiştên ko di heqê Iblis de gotiye yekcar negotî û nebihîstî ne. Xanî ji Xwedê dipirse û dibêje; ma te çire Iblis ji diwana xwe bi der kir; bi min be tu sîcê wî nine. Ewî ji mabûd pê ve perestîşî tu kesî ne kir.

Xanî midekî, welê dide zanin ko heq di destê Iblis de ye. Ji ber ko secde xweserî Yezdan e. Ji lewre Iblis secde li pêş Adem ne birîye. Lê paçê Xanî xwe dispêre hikmeta Xwedê û jê dixwaze wê hikmetê jê re eşkere bike. An ne, Xanî ditirse ko heke gelek da eqlê xwe, û Xwedê rêberîya wî ne kir; rîya xwe dê wînda bike.

Belê Mihemed Mistefa, pêxemberê Xwedê

MASIVANÊN

DIHÎ TORPİLÇINÊN İRO

Xelkê Britanyayê wek her xelkê girav û peravan gelek mevla xwe didin masivaniyê. Masivani di nav wî xelkê de sinheteke mîli têtê hesêb. Nemaze gundiyên peravan hesêb bi masivaniyê dijîn. Beriya vi şerî li Britanyayê qederê 27000 masivan hebûn. Ev masivanên ha îro, ji rû û ji hîniya behirê, ji masivan bêtir torpilan digirin.

Mesele holê çêbû. Eleman li riyên behirê yên ko ji Etlentik û Pesîfikê têne Ingilîterê torpil direşînin. Eleman van torpilan ji jor de bi balafirên berdidin jêr. Ev torpil li behirê bêlav dibin û qedereki dikevin binê avê. Gava vapor di ser wan re diborin bi têtên ko li rûyê avê dimînin ew dertên rû, li vaporan dikevin, diteqin û wan bin av dîkin.

Di vi şerî de selametiya riyên behirê ji bo ingilîzan gelek bi ehmiyet e. Ji ber ko her tiştên Ingilîterê ji derve û di riyên behirê re tên. Wek her stolê di stola ingilîzî de ji vaporên torpilçin hebûn. Lê eleman ewçend torpilan direşînin behirê ko ew vapor ji bo rakirina wan têr nakin.

Herçî vaporên masivanan reşma şerî derdiketin behirê û bi îşê xwe mijûl dibûn. Lê ji ber ko ew vaporîne* dijînin bûn balafirên elemanî ew didan ber bombeyên xwe û ew dixerigandin. Ji lewre ev vaporên bêçek hew dikarî bûn derkevin behirê. Hikûmetê bi miwafeqeta xwedîyan ew vapor bi çek kirin û li wan top û mîtrelyozên balafirşiken û topeke ji bo noqaran danin. Bi vi awayî vaporên masivaniyê bûne cenkeştî. Piştî ko ew vapor bi çek bûn wezîfêke nû li ser xwe girtine: Çinîna torpilan.

Ev îşekî zehmet û bi talûke ye. Lê masivanên dihi bi şehrazayî bi karê xwe ê nû radibin.

Herwekî me got torpilên ko eleman ji jor de favêjin, xwe di bin avê de vedîşêrin. İcar rabûn li vaporên masivaniyê cihazek siwar kirin. Têline wê cihazê berdidin kûrahiya behirê. Ev têt têtên torpilan ber bi xwe ve dikişînin û wan ditinin der, rûyê avê. Gava torpil xuya kirin masivan bi tîfing an mîtrelyozan bera wan didin û wan diteqînin.

CEMİLÊ TACDO

rîya rast şanî daye. Lê Xanî di wê rê de ji ne xatircam e; dixwaze ko Xwedê bi xwe, xwe jê re eşkere bikit. Xûfrana di ser rehmetê re li Can û gîyanê te Xanî.....

REWŞA DINYAYÊ

ŞERÊ ÛRIS — Di dawîya Gulan û di pêşîya Hizêranê de ûris û elemanan, xwe kêm û zêde tev da. Lê dibêjin hêj êrişa mezin, êrişa Biharê dest pê ne kiriye.

Elemanan piştî ko Kerç bi şûn de ve-gerand û ûris jê derêxist di Gulanê de dest bi herkeleke nû ne kir. Lê herçi ûris beriya ko işê Kerçê safî bibe, di mintîqa Xerkovê de, li 13ê Gulanê dest bi êrişê kiriye. Li gora pisporên eskerî armanca ûrisan xerabkirîna plana elemanan û bişûndevegerandina Xerkovê bû. Ûrisan bi qewetîne mezin û zîrehpûs dirêji Xerkovê kir. Eleman qederê heftêkê di midafehê de man û li 19ê Gulanê rabûn berhicûmê. Ev şer heta dawîya Gulanê dom kir û her du aliyan got; me zora ê diîr bir. Herçi ûris in, wan Xerkov bi şûn de venegerand. Lê elemanan ji tu erdê nû venegirt.

Elemanan li 29ê Gulanê danezanek belav kir û got ko şerê Xerkovê bi şikestina ûrisan xelas bûye û di vi şerî de 240000 hêsir ketine destê elemanan.

Li 31ê Gulanê ûrisan ji ji Kwibişefê danezanek belav kir û tê de got ko elemanan êrişa xwe nikari bû bibe serî û hicûma elemanî peşiliye. Danezanê digot ko xesara elemanan kuştî, birindar û hêsir 94000 peya ne. Ji ûrisan 5000 kuştî 70000 hêsir hene.

Bi vi awayî, şerê Xerkovê, hêj ko yekî ji her du aliyan lişteki heja bi ser de bexe, qediya.

Di nivgirava Krimê de ji Kerçê pê ve Sevstepol ji di destê ûrisan de ye. Ji xwe elemanan par ji Sevstepol ne standi bû. Sevstepol bendereke gelek bi ehemiyet û wargehekî stola Behira-reş e. Par elemanan dor lê girtî bû û ûris tê de mehsûr ma bûn. Sevstepol ji biketa destê di erdê Krimê de eskerên ûris ne diman. Ji milê din stola rûsî bi Sevstepolê wargehekî heja ji di destê dida.

Li 6ê Hizêranê elemanan bi çekên xwe ên hewayî û bi eskerên bejê dirêji Sevstepolê kir. Balafir û topçiyên qederê çar rojan li tabiyên kelehê da û di derekê de xetên rûsî şkenandin. Lê ûrisan ew der pine kir û li ber êrişa elemanan sekinin. İşê ûrisan di Sevstepolê de zehmet e. Ji ber ko keleh di mihaserê de ye û jê re tu imdad naye.

Ji milê din û li gora radyowa Moskoyê, li 11ê Hizêranê elemanan di mintîqa Xerkovê

de ji, ji nû ve rabûne hicûmê.

Herçi eniya bakur, di Leningard û di gola Ilmenê de herçend şer hinek germ bûye ji; di vî cûyê de hêj tu delêletên êrişê ninin.

ŞERÊ ROAVÊ — Şerê roavê di van rojan de gelek germ bûye. Ji xwe şerê vî eniyê şerê balafiran e. Li 30ê Gulanê bi şev qederê 1250 balafirên îngilîzî bi ser bajarê Kölnê de girtin û qederê 3000 ton bombe berdane bajarê û febrîkeyên dorê. Di tarîxa şerê balafiran de heta niho lucaran 1250 balafir bi hev re bi ser dijmin de ne girtine.

Elemanan gava Londre bombaran dikir carekê an du caran bi 700-800 balafirên bi ser Londrê de girti bûn; lê lucaran mîxdarê balafirên wan ne gihasti bûn 1250î. Dibêjin ko bajarê Kölnê hesêb xerab bûye û xelk jê direvin û diçin bajarîne din. Piştî du sê rojan, disan qederê 1000 balafirî avêtine ser febrîkeyên Krûpê û xesarîne mezin gihandine wan febrîkan. Ingilîz dibêjin: « ev lê! lê! ye, lo! lo! hêj li pey e ».

ŞERÊ PESÎFİKÊ — Piştî ko şerê Birmaniyayê safî bû û japon di tixûbên Hindistanê de ji ingilîzan veqeliyan ordîwa japonî zora xwe da Çînê û di wilayeta Çekyangê de dest bi êrişê kir. Japonan di vî wilayatê de du bajarên mezin û girane zemt kirine, Kêniwa û Laçi û êrişa xwe pêş ve birine. Çiniyan li 2ê Hizêranê dane zanin ko di wilayeta Çekyangê de çar bajar bi şûn de vegevandine. Lê çiniyan ev bajar hêj bi nav ne kirine.

Di Pesîfîka navîn û di navbera japon û emêrikaniyan de şerê behrî û hewayî çêbû. Di vî şerî de zora japonan çû û emêrikaniyan tola Pêrherbûrê ji dijminê xwe hilani.

Di Pesîfîka navîn de giravek heye jê re Midwey dibêjin. Ev girav wargehekî behrî ye û dikeve roavayê giravên Hewayê û mifta wan tê de hesêb.

Li 4ê Hizêranê japonan stoleke mezin digel vaporên barkêş şande Midweyê. Di vaporan de eskerên bejê hebûn.

Mexseda japonan vegertina girava Midweyê bû. Balafirên emêrikani stola japonî beriya ko bigohe dora giravê keşif kir û elan dan stola emêrikani. Her du stolan û çekên hewayî li hev da. Ev şerê ha qederê 3-4 rojan ajot. Stola japonî şikest û bi şûn de vegeviya. Li gora danezanekê emîraliya emêrikani xesareke mezin gihastiye stola japonî. Qederê 15 cenkeşiyên japonî bin av bûne an xesar gihaye wan. Di nav vaporên binavbûyî de çar vaporên balafirhilgir hene.

Herçi emêrikani ji wan ji vaporeke balafir-hilgir bin av bûye, û xesarine sivik gihastine çend vaporen din.

Piştî vê şikestinê japonan esker derêxiste giravên Elêuten. Ev girav li bakurê Emêrikê ne û ji nivgirava Elaskê wek xetekê ber bi jê r. dibin. Elêuten ji hezar û hin giravan bihevketi ye. Lê piraniya giravan xali ne û xelk tê de ninin. Emîraliya emêrikani dibêje ko japonan, nemaze esker derêxiste giravên xali.

ŞERÊ LİBYAYÊ — Di qada Libyayê de, piştî ko mideki dirêj her du aliyan bihna xwe da, şer ji nû ve dest pê kir. Romel li 26ê Gulanê dirêji xetên ingilizi kir. Ingilizan ji berhire ber bi beriyê, ji Xezalê heta Birhekîmê, xetêke midafehê çekiri bûn û pêşiya vê xetê ji torpilan tiji kiri bûn. Elemanan bi qewetên xwe ên mîkanîkî û zirelpûş ji par re li Birhekîmê hate wer. Ji milê din elemanan ji pêşiya xetên ingilizi torpil rakirin û ji qewetên xwe re du riyên teng vekirin û piştê ev her du rê gihandine hev û rêke fireh anîne pê. Lê li hire sekînin. Herçi ingiliz in, wan ji ji alîkî êrişa elemanan sekînan û ji aliyê din ew ji ketin paşiya elemanan û li riyên ko tê re ji elemanan re çek û cebîrxane dihat, dixistin.

Di navbera ingiliz û elemanan de şerine xwîndar çebûn. Midafeha Birhekîmê qewetên Frensa Aza li ser xwe girti bû. Frensizan bi mêrani û qehremani şer kir. Frensizên Aza piştî ko 16 rojan li ber dijmineki xurt sekînine xwe dane paş. Ji xwe herçi firqeyên talyani ne, frensizên aza ew tarîmar kirine. Lê ji ber ko cih li wan gelek teng bû bû serfermandariya ingilizi li 12ê Hizêranê emir da eskerên Birhekîmê ko jê bikişin. Di tariya şevê de bireki ji frensizên aza xwe da paş û ji Birhekîmê xelas bûne. Birhekîm bi xwe û birek firensiz ketine destê elemanan.

Piştî Birhekîmê şer di dora Harmatê de dom dîke.

PEYMANEKE NÛ — Mister Îdin wezîr-xariciyê Ingilîterê da zanin ko Molotov wezîr-xariciyê Rûsyê li melîa Gulanê li Londrê bû û jê çûye Weşingtonê û li 26ê Gulanê, di Londrê de, di navbera ûris û ingilîzan de peymanek hate imza kirin.

Ev peyman ji 8 bendan bihevketi ye. Li gora vê peymanê her du alî ji bo şikestina Hitler, ewê bi her awayî arikariya hev bikin û heta zora elemanan bibin wê şerê wan bikin û tu ji her du aliyan bêî ê din bi

elemanan re silb nakin.

Ev peyman piştî şerî ji wê dom bike û ûris û ingilîzan her tevdirê bibinin da ko eleman nikarin ji nû ve serê xwe hildin û dirêji xelkê bikin.

Mideta peymanê bist sal in.

PIRSA ENIYA NÛ — Bi peymana rûsi û ingilîzi ye pîrsa enike nû ji nû ve bû girêka gotinê.

Mister Îdin di meclisê de gava qala peymana rûsi û ingilîzi kir ji milê din da zanin ko ûris û ingilîz û emêrikani di vê babetê de yek in û di sala 1942an de, yani isal di Ewropeyê de enike nû dê bête danin. Yani ingilîz û emêrikani di Ewropayê de şerê elemanan bikin. Lê bi çî awayî, sondxwari wê esker derinin beja Ewropayê an bi şerê balafirên wê bes bikin. Bivê nevē ev ne hatiye gotin û nayit ji gotin. Ji ber ko ew ji sirên eskerî ye.

Lê tiştêk heye û ev tişt bi dari cavan e. Emêrikani her û her qewetine nû rêdikin Ingilîterê. Heta niho balafir û eskerên bejê hati bûn. Lê vê paşiyê her du hikûmetan da zanin ko stoleke emêrikani ji gihastiye Ingilîterê. Ev stol ji niho de bi stola ingilîzi hev-kariyê dîke.

NÛÇEYÊN COL :

Beri çendekê vaporeke hikûmeta Meksîkê a petrolokêş hati bû bin av kirin. Li ser vê yekê Meksîkê ji japon, talyan û elemanan tezmînat xwest. Dewletên mihwerê guh ne da pêşîhada Meksîkê. Meksîkê ji ji wan her sê dewletan qutbiriya xwe kir û da zanin ko navbera wan şer e.

Mêksîke di Emêrika navîn de ye û welatekî fireh e. Nemaze kanên petrolê tê de zehf in.

Ji milê din Emêrike ji bi qeraca kongrê da zanin ko navbera Emêrike Bîrxaristan, Mecaristan û Romanyayê ji şer e. Di nav hevalbendên Elmanyayê de Fenlandiyê ji heye. Rûzwelt got me ji Fenlandiyê re hero îlan ne kir ji ber ko hêj me imîd heye ko em Fenlanddiyayê ji elemanan veqetînin.

Şam : 15 Hizêran 1942 NÊREVAN

PROVERBES

DIVERS:

- 1 — Her warek biharek e.
Nouveau camp, nouveau printemps.
- 2 — Berxê nêr li ber du maka ye.
Le bélier suffit à deux brebis.
- 3 — Bextê nêr kerê jî dike nêr.
Chance mâle fait de l'ânesse un âne.
(C'est à dire: bonne chance permet l'impossible).
- 4 — Stirî navbeyna goşt û neynûk de cih digirit.
L'épine s'est introduite entre la chair et l'ongle.
(Se dit d'un parasite).
- 5 — Dé û dotê şer dikir, kêmaqila bawer dikir.
La mère et la fille se sont chamaillées; les imbéciles s'y ont laissés prendre.
- 6 — Mirov zêrê xwe di sûka ceh de nâfirşe.
On ne vend pas son or au marché à l'orge.
- 7 — Du hespê nêr li ser alifki nabin.
Deux étalons ne peuvent paître ensemble.
- 8 — Masî ji serê xwe genî dibe.
C'est la tête du poisson qui se gâte d'abord.
- 9 — Mêrê çê li navê xwe tê.
Le brave vient à l'appel de son nom.
(Même sens que le proverbe français: quand on parle du loup, il sort du bois).
- 10 — Mirov bi zimanê xwe tê girêdan.
On se lie avec sa langue.
- 11 — Mirov xwîndar bit, kerdar nebit.
Il vaut mieux avoir une vengeance à poursuivre que des dettes à payer.
- 12 — Mû bi mû, rihek çêbibe.
Poil par poil, on arrive à faire une barbe.
- 13 — Şev radizin, dijmin ranazin.
Les nuits dorment, mais les ennemis ne dorment pas.
- 14 — Gurî dimirin, porşor dibin.
Les teigneux morts, il deviennent roux.
(On ne dit que du bien des morts).
- 15 — Ava hêdî hêdî me ecêb jê di.
L'eau qui dort, nous en vîmes merveille.
- 16 — Kevroşka mê û nêr, mirovê xurt dizane.
Seuls les puissants peuvent dire si le lièvre est mâle ou femelle.
(On ne contredit jamais plus fort que soi).
- 17 — Nanê sêlê durû ye.
Le pain cuit sur le « sêl » est à deux faces.

(Le « sêl » est une plaque de métal que l'on fait chauffer et sur laquelle on colle de minces feuilles de pâte pour la cuisson. Le pain ainsi obtenu a deux faces semblables. Ce proverbe s'applique aux hypocrites).

18 — Wextê leglegê çû bi leqleqê.
La cigogne a passé son temps à claquer du bec.
(Se dit de quelqu'un qui se livre à des occupations futiles).

19 — Heta Xwedê li me pirsî, kefenê me rizî.
Quand Dieu s'enquit de notre sort, notre linceul était déjà pourri.

20 — Ma te rih li ber tava hêvê spi kiriye.
Tu as blanchi ta barbe au clair de lune.
(Se dit à un rêveur, à un inutile).

21 — Mirov biçûkê biran nebê, seyê gundan bê.
Plutôt que cadet, chien de village.

22 — Aş çû, emê li çeççeçokê bipirsîn?
Le moulin est perdu, chercherons-nous le traquet?

23 — Berf û baran dahat, rêç wînda kir.
Neige et pluie sont tombées, effaçant la sente.

24 — Berû da bizinê, û dest avête qemçikê.
Il donne un gland à sa chèvre et lui tâte aussitôt la queue (pour voir si elle a engraisé).

25 — Berxê çê ji ber kozikê xuya ye.
Bon bélier se reconnaît dès le seuil du bercail.

26 — Bi berxîti têr şîr ne xwar, bi kavirtî têr giya ne xwar.
Chevrette, elle ne téta pas à sa faim, chèvre, elle ne brouta jamais assez.

27 — Bila ez xwerê şêran bim, û ne nêçîra çeçel û roviyan bim.
Que je serve de pâture aux lions, et non de proie aux chacals et aux renards.

28 — Ji giya nermtir nîne, di bin keviran da namîne.
Rien n'est plus faible que l'herbe, pourtant, elle ne reste pas sous les pierres.

(Les faibles eux-mêmes parviennent à secouer le joug de l'oppression).

29 — Bi lavlavê mirov ji ber jina xwe nake deŕ.
Ce n'est pas avec des prières que l'on gouverne sa femme.

30 — Çiyayên bilind bê berf nabin, newalên kûr bê av nabin.

Il n'y a ni hautes montagnes sans neige, ni vallées profondes sans eau.

(C'est à dire : les grands doivent toujours subir des épreuves).

31 — Dar, behra wi li bihuştê heye.

Le bâton a a récompense au paradis.

(Même sens que le proverbe français: qui aime bien châtie bien)

32 — Dar dikeve, berî bi kû da?

L'arbre s'abat, où tombera-t-il ?

(On ne peut prévoir les conséquences d'un acte).

33 — Darê bi tenê mina mîrê li ber hikmê jinê, darê dido agirê Kodo, darê sisê agirê tisê, darê pênc û şeş agir dike xweş.

Une bûche solitaire est pareille à un homme soumis à une femme; deux bûches, c'est le feu de Kodo; trois, un feu mesquin; cinq ou six font une belle flamme.

34 — Darê zorê ji bihuştê hatiye.

Le bâton de la violence vient du paradis (cf. No 31).

35 — Dest destan dişo, vedigere ruyan dişo.

Une main lave l'autre, les deux, le visage.

(C'est à dire : l'union fait la force)

36 — Destê bi tenê, deng jê nayê.

Main isolée ne peut applaudir.

(Cf. No 35).

37 — Di koşa min de rûniştiye, bi riya min dileyize.

Il est assis sur mes genoux et joue aec ma barbe.

(Se dit d'un jeune homme prétentieux).

38 — Riya dûr çêtir e ji tirba kûr.

Longue route vaut mieux que tombeau profond.

(C'est à dire: les entreprises dangereuses sont préférables à l'inaction).

39 — Bilûra ber ga ye, çira ber kora ye. C'est jouer de la flûte aux boeufs, et donner une chandelle aux aveugles.

40 — Bira bira ye, bazar cida ye.

Un frère est un frère; mais les affaires sont les affaires.

41 — Bira di li bi dili bî, tûrê parsê li mili bî.

Que deux cœurs s'aiment, tant pis si les épaules portent la besace de la mendicité.

42 — Bizina, guri ji serê kaniyê vedixwe.

La chèvre galeuse boit en haut la source !

(Se dit à propos des gens qui ne savent pas rester à leur place.)

43 — Cer di riya avê de dişkê.

Tant va la cruche à l'eau qu'à la fin elle se casse.

44 — Cê keran şami dike, mesqel şûran misri dike, xizani mîran kotî dike.

L'orge fait d'un baudet un âne de Damas; la meule, d'une mauvaise lame un sabre d'Egypte; la misère, d'un homme un vaurien.

(Les ânes de Damas sont renommés pour leur taille et leur force).

45 — Çekê mîra nivê kar e.

L'outil fait la moitié du travail.

46 — Çiqa go: « Kew e, » mi go: « Nikilê wi sor e. »

Il avait beau dire: « C'est une perdrix! » Je répondais: « Elle a le bec rouge. »

(S'emploie en parlant d'une discussion inutile)

47 — Çiya hewceyi çiyê dibe.

Une montagne a besoin d'une autre montagne. (On a beau être puissant, on ne peut se passer d'aide).

48 — Diz hebe, şeverêş pir in.

Pour peu qu'il y ait des voleurs, les nuits obscures sont nombreuses.

(C'est à dire: qui cherche l'occasion la trouve).

49 — Giyayê hewşê ji xwediyê malê ra tehil e.

Les herbes qui poussent dans la cour sont amères pour le propriétaire.

50 — Go: « Ev çi ye tu diçini? » Go: « Wekê heşin bî, tê bibîni. »

— Que plantes-tu là? — Une fois poussé, tu le verras!

51 — Golikekî vijoker garanekî dilewitine. Un veau foireux salit tout le troupeau.

52 — Gotine gur: « Here berxan! » go: « lingê min têşe. »

On dit au loup: « Va tuer les agneaux! » Il répondit: « J'ai mal à la patte! »

53 — Gotine rovi: « Me tu kirî mîrê ni-rişka. » Rovi girî û go: « Ez ji siûda xwe ne bawer im. »

On dit au renard: « Nous t'avons fait prince des poules! » Il repartit en pleurant: « Je n'ose croire à mon bonheur! »

(A suivre)

TAWÛSPARÊZ

BINGEHËN

GRAMËRA KURDMANÇI

BI NAVË YEZDANË PAK Ê DILOVAN Û MIHIRVAN

— 15 —

PRONAVËN PIRSIYARKÎ

101 — Pronavên pirsiyarkî dikevin komekên pirsiyariyê û li gora pêkhatina komêkê, carina kirar û carina ji bireser in.

102 — Ki-Kê, Çi-Çi. Ev pronavên ha herwekî têtê ditin xwediyê du şikilan in, kirar û bireser; ji lewre nayîne tewandin

KIRAR

Kî hat ?

Çi hat ?

BIRESER

Tu kê dibîni ?

Tu çi dibîni ? [1]

Pronavên « kî » û « kê » bi gelemperî û bi tenê kesan û pronavên « çî » û « çî » tiştên mayîn û carina û bi awakî nerêrast kesan ji dinimîn. Ji van pronavan bi tenê « çî » carina veqelandekê dibe.

Ev kî ye ? Ev Hevînd e. Ev zarokek e. Ev miroveki min e.

Tu kê didîni ? Ez Hevînd dibînim. Ez zarokekî dibînim. Ez miroveki xwe dibînim.

Tu kî yî ? Ez dergevanê dibîstanê me.

Ev çî ye ? Ev kitêb e. Ev çiya ye. Ev xapandin e

Tu jî çî yî ? Ez ji ji xwe re zilamek im.

Ev çiyê te ye ? Ev pismamê min e.

Çend mîsalên din: Tu bi kê re hati ?

Yê ko hat kî bû ? Ez çî jê bikim ? Ez pê çî bikim ?

Kê kî kuşt ? Kî kê dikuje ? Kê got ?

Çi dest daye te ? Kê dest daye te ? Te çî xwar ?

Tu çî dixwi ? Kê kari kê ? Kî kare kê ? Ev bi çî ye ?

Te destê xwe daye çî ?

103 — Kijik, kijan. Ev her bu pronav mîna hev in, yanî çiyok in û bêferq ji bo kesan û her tiştên din têne gotin û ji ber ko şikilên wan ên kirar û bireser, eihê eihê nînin, wek navdêran û li gora navdêra ko dinimîn têne tewandin.

Kijik hat ? Tu kijikî, kijikê dibîni ?

Kijan hat ? Tu kijani, kijanê dibîni ?

Kijik hatin ? Tu kijikan dibîni ?

Kijan hatin ? Tu kijanau dibîni ?

Çend mîsalên din: Kijani got ? Kijikan hilgirt ? Te ji Kijanê re got ? Wê ji kijikî

[1] Piraniyeke kurdmançan e mezin di pronava « çî » de kurt û dirêjbûna « i » yê derpêş nakin û « çî » û « çî » yê bi yek awayî bi lêv dikin. Ji lewre her du ji di şikilê « çî » de dikarin bêne nivîsandin.

xwest ? Kijan rabû ? Tu li kijani siwar bûyî ? Kêfa te ji kijikê re têt ?

ŞANEKA TARÎXÎ — Herwekî ji xwe ber dixuye pronavên « kijik » û « kijan » bêjeyine hevedidani ne. Divêt ev ji bêjeyên « kî - jî - van - yek » bihevketî bin. Kurdmançan gava ev bêje lihevxişt û û jê pronaveke pirsiyarkî ani pê; hinan ji nav van bêjeyan « kî » « jî » û « yek » girtin û ji pronava xwe re şikilê « kijik »ê dan. Hinên din li şûna « yek »ê « an »a « van »ê girtin û ji pronava xwe re şikilê « kijan »ê dane.

Kî - jî - van - yek Kijik

Kî - jî - van - yek Kijan

Ji ywe em iro jî dikarin bibêjin; « Tu kê ji van dixwazî ». Lê bi vî şikilî bi tenê mirov têne nimandin.

104 — Çend. Ev pronava ha bi tenê gelejmarê dinimîne: Ev çend in ? Te çend ditin ? Tu çendan dixwazî ?

Ji ber ko ev pronav bi tenê gelejmarê dinimîne, herwekî di mîsalên jorin de têtê ditin bi tenê bi lewanga gelejmarê têtê tewandin. Ev çend bi xwe carina pronava nebinavkiri ye

105 — Kû. Ev pronav bi tenê ji bo pirsiyariya cih têtê gotin: Tu çuyî kû ? Ew li kû bû ? Hou ji kû tèn ?

PRONAVËN NEBINAVKIRÎ

106 — Pronavên nebinavkiri dikevin şûna navdêrên ko di qisetê de bi awakî mîhem batîne şani kirin. Bi gotinên din ev pronav wan kes, tişt an heywanan dinimîn ko di qisetê de ne binavkiri ne. Ji ber ko van pronavan şikilekî bi tenê heye, gava ew dibin bireser wek navdêran têne tewandin.

Di zimanê kurdmançî de gelek pronavên nebinavkiri hene û li gora pêkhatina komekê û mehcetê; ji bêjeyine tével; û ji nû ve hinên din ji têne saz kirin.

Ën bingehin ev in :

107 — Yek. Heryek.

Yek hat. Yekî digot. Yekê digote yekî. Ez yekî dibînim. Min ji yekê re got. Heryekê digot. Heryekê dixwend. Yekî din digot. Yekê din digot.

108 — Tu. Kes.

Min tu ne dit. Kes ne het. Kesî ne got. Ez tiwan nabinim. Tiwan ne xwar.

109 — Tukes. Tutîşt.

Tukesî ne got. Tukes nabêje. Tukes ne hat. Ez tukesî nas nakim. Min ji tukesî re ne got. Tutîşt nine. Min tutîşt ne dit.

110 — Herkes. Hertîşt. Tişteket.

Herkesî digot. Min ji herkesî bihist. Herkes dibêje. Tişteket ket. Hertîşt hazir e. Ji hertîştî bêtir. Tişteket heye. Ez tişteketî dibînim.

HEDISEN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÊ LÊ BE

654 — Zanîn û hînbûn ji ibadetê hejâtir e, bi ibadetê mirov nefa xwe xelas dike, bi zanîna xwe, karker bi xwehdana eniya xwe, pale bi qeweta lep û pîvê xwe...

655 — Zanayên we yên ko bi kêrî din-yayê nalyin li axiretê jî xeyra wan tûne.

656 — Rastî, qencî û rûspîkirin e, bi rastî-yê mirov digehe miradê xwe, derew rûşî ye, rûyê xwediyê xwe reş dike û mala wî xirab dike.

Di îşê diyanetê de zêde me rin, zêde mezin, dîn û diyaneta we jê zererê dibîne.

657 — Tim bala xwe bidin hîng û şûr û xencera û ji destê xwe bera mezin, mijûlahiya spehitir, mijûlahiya silehê ye.

658 — Qenc û mihrivan, comerd û dil-rehm bin, xatirê xelkê meşkênîni, qedrê wan bigirin.

659 — Cavê we bila ne li malê xelkê be, dilê xwe me bijînin bi mal û dewlemendiya xelkê, timakariyê me kin, dewiya wê poş-manî û belengazî ye.

660 — Tiştê heja ko hon dizanin ji xelkê re ji bidin zanîn, îşê xelkê sivik bikin, mezin ne kin.

661 — Jina teşîrê ya ko di mala xwe de hiriya xwe dirêse bi qedr û qîmet e.

662 — Zaroyên xwe hîni soberiya avê û nişana tîfingê bikin.

663 — Çaxa dê û bavê we, pev re, bani we kirin, berî werin cem dîya xwe.

111 — Hin. Hinek.

Hin hatin. Ez hinan dibînim. Hinan got. Min hin ditin. Hinek hatin. Hinekan got. Ez hinekan dibînim. Hinên din dibêjin. Hinekên din hene.

112 — Filan. Behvan. Filankes. Ev pronavên ha dikevin şûna navên mirovan û li gora mêjer û zayendên wan têne tewandin.

Filan hat, behvan ne hat.

Soro hat, Hevind ne hat.

Filanê digot. Mebêje filan û behvan, yek bi yek binav bike. Filankes çire ne hat?

113 — Ji van pê ve bêjeyên wek yên jêrin hene ko gelek caran wek pronavên nebinav-kirî têne istimal kirin: Çend, çendek, hemî, giş, tev, gelek, heçî - li. d...

(dûmahik heye) C. A. Bedir- Xan

954 — Di roja tengaviyê de arikariya mirovan bikin, maldar bi malê xwe, zana bi zanîna xwe, karker bi xwehdana eniya xwe, pale bi qeweta lep û pîvê xwe...

Heke qenci ji we na ye, xirabiyê bi kesî me kin.

665 — Xwedê ji wî mirovî hez dike yê ko hevalên wî dişkên û direvin, lê ew bi xwe ji cihê xwe na lebite, şer û lîxistinê dike û li hember dijmina disekine, an dijmina dişkênine

666 — Derman bidin nesaxên xwe, Xwedê derd daye û derman jî daye.

667 — Yê ko senki dide nesax û birindaran parek wî di bihustê de heye.

668 — Dewlemendê ko li gorî demletiya xwe nan û av dide xelkê û arikariya kêmketiya dike, mîna mirovê ko sê meham digire qedigiran e.

669 — Cil û nivînê xwe, derw û hewsa xwe, gund û bajarên xwe papîj bikin, wek cuhiya gemar û rêvin me bin.

670 — Mizgîniya xweşiyê bidin wî camêrê ko bi eynê kêmantiya xwe mijûl dibe, xelasa nefa xwe dixwaze, tadê li nefa xwe dike, hewce bû xwe diêşîne û ji ber vê yekê bi qisûr û kêmasiya xelkê mijûl na be.

671 — Dev ji zanîna ko bi kêrî axiret û dinyayê na ye berdîn.

672 — Mijûlbûna saetekê li ser zanînê ji nimêj û ibadeta sevekê çêtir e û mijûlbûna rojekê li ser zanînê, ji sed mehên rojiyê bi xêrtir e.

673 — arikariya wî belengazî bikin heya ko heqê xwe ji yê xwe xurt-tir bistîne

674 — Ne bi tenê li mezela mêrên xerib, heke mezela dîya we be jî berî ko hon derbazî hundir bibin li derî bidin.

675 — Li her tiştî Xwedê bi qenci emr kiriye, gava mirovekî dîkujin an heywanekî şerjêdikin, zehmetê me din wan, destê xwe li wan sist bikin, bila bi rahetî can bidin.

676 — Çaxa hon derbaz dibin civatekê silavê li wan bikin û gava hon derdikevin, didin ser rîya xwe, xatir ji wan bixwazin.

677 — Gava hon têne hundirê civatekê û gava hon bi şûn da vedigerin, silava bikin û xatir bixwazin.

Kiriya Hawarê 500 Qirûşên Sûri

Xwedî û gerinendeyê bepirsiyar: Mîr Celadet Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali Bedir-Khan, Damas-Syrie

Mijälbuna

hee

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir Xan
Casûs	Silêmanê Ferho
Diwana Melê	Qedri Cemil paşa
Memozina Xani	Herekol Azizan
Bewşa Dinyayê	Nêrevan
Hedîsên Pêxember	Dr. K. A. Bedir Xan
Gramêra kurdmançî	C. A. Bedir Xan
Proverbes	Tawûsparêz

TEFSÎRA QURANÊ

153 — Gava hon şikiyan û hilkişiyân ser çiya, we baz dida û li dora xwe ne dinfêrt; pêxemberê Xuda peyayên di wî di dora wî de, banî we dikir, we guh ne dida; bi derbekê dengê rabû û got: Mihemed hate kuştin. Yezdan bi eşa şikênandinê û bi hawara kuştina Bezma Mihemed, hon xistin halekî welê; la ko hon li ber kuştina hevalên xwe û talanê ko ji destê we çû mekevin û xemdar nebin; Xwedê emelên we dizane.

154 — Piştî vê eş û zarîne, ji bo rahetî û ewlebûna we, Xuda xeweke sivik bi ser we de anî, dilê we rahet bû û pê şidiya. Lê ji we birekî dîn diket derdê hate xwe û weke mirovên dema nezaniyê zen dikirin ko Xwedê ne heq e, û ji xwe re digotin, işê bezma Mihemed naçe serî û jê re digotin: Ma ji emr û mizgîniya nisreta Xwedê para me heye an ne? Pêxemberê min, bêje wan: Her tişt bi emrê Yezdan çêdibe. Pêxemberê min... Tiştin hene ko we di dilê xwe de vedişêrin lê ji te re

na bêjin, herwekî gava ew dûri te ne dibêjin: Heke li gora gotina Mihemed, Xuda û nisreta wî bi me re biwa, em ne dihatin şikestin û hevalê me, ne dihatin kuştin. Pêxemberê min... Bêje wan: Divê hon bizanin... Heçî ji we ko Xwedê bi mirîna wan emir kiriye, di mala xwe de rûniştûbûna ji, bivê nevé, ew li gora emrê Xwedê ji mala xwe wê derketana û di meydana şerî de wê bihatana kuştin.

Emrê Xuda ew bû, da ko nependiyên dilê we aşikare bibin, û dilpak û fitnekar ji hev cihê bibin û dilê we ji destê Iblisê waswas bifilte. Xuda veşartiyên dilê we nas dike.

155 — Di roja şerê Ihidê de, yên ko hatine şikestin keti bûn dawaya Şeytên, dest ji parastina asêgehê berdan û xwe da bûn pey talanê.

Lê Yezdan ji kerema xwe di gunehên wan borî, ji ber ko Xuda ji tobedaran re tobe dike, Xuda delal û dilnerm e.

156 — Gelî bawermendino... Me bin mîna kafirên ko di heqê mirovên di xwe de ko di rîya ticaretê de, di welatê xeribiyê de dimirin an di rîya Xwedê da tèn kuştin dibêjin:

Heke ew li cem me, di Medîne de biwana, mirin dest bi wan ne dikir û ew ne dihatin kuştin. Hierana gotina wan ew e ko; Xuda dil dike wan biceribîne û biêşîne. Yê ko mirovan vedijîne û dimirîne Xuda ye, Xuda binayê emelê we ye; û her tişê ko hon dikin ew wî dibîne.

157 — Ji we re, kuştina we di rîya Xwedê da an mirina we di xaniyê xwe de û eşw û piyariya Xuda; ji zêr û malê wan kafiran ko ew dicivînin, bê şik çêtir e.

General Yablonski, generaleki Rûsya kevin, Rûsya çaran, vê paşiyê ji rojnamevaneke emêrikanî re kirdeya jêrin e xerib goliye û bi ser ve zêde kiriyê ko tê de tu xilaf nîne û mirovdewletên wi zamanî ji pê dizanin. Yablonski dibêje:

— Ji kepitên Taname ne biwa me şerê 1904an winda ne dikir. Me ew şer winda ne kira bolşevîki di welatê ûris de ranedibû û iro me ji çarek wê hebiwa.

Di şerê 1904an de em şikestin û japonan zora me bir. Bi vê şikestinê di welatê ûris de fikirên ixtilalê dest pê kir. Lê heke Taname ne biwa me ew şer winda ne dikir û xelk li çariyê ranedibû.

Taname di sala 1901ê de hati bû Pêtrês-bürgê. Di sefaretajaponî de wezîta wi hebû; zabitê irtibatê. Taname xorteki bejimbilind û stûr bû. Bejineke welê ko di nav japonan de kêr peyda dibe. Mêrik kirêt lê devkenok û cazibeder bû. Ji lewre jinan kêfa xwe jê re tanî.

Hingê, ez ji kepitên bûm û di istixbarata ordiyê de dixebitim. Me gelek guh dida Tanamê. Ji ber ko zabitê irtibatê bû; yani casûsê dewleta xwe.

Taname ji maleke kevin bû. Bavê wi yek ji misteşarên Mikado, yani imperatorê japonan bû. Taname gelek di welatên xeriban de gerîya bû û bi hemî rêzik û adêten civatan dizanî û ji lewre zûka bi xelkê re dost dibû.

Me gelek guh dida Tanamê; ji ber ko me dizanî ko dûr û nizing emê şerê dewleta wi bikin. Ji milê din zabitê me yê ko li Tokyoyê bû ji me re dida zanîn ko hin sirên me ên eskerî digihan erkanherbiya japonan. Bivê nevé Taname dikarî bû ji me re bibêje ev sir çawan digihaştin Tokyoyê.

Taname gelek pere serf dikirin. Bi qumarê dileyist û hergav winda dikir. Du hevalên min ên zabit hebûn ko pê re dileyistin û her û her jê dixwarin.

Salekê me da pey Tanamê; lê me tu tişt tê ne anî der. Herçî raporên sefaretaya Tokyoyê digot ko sirên me ên eskerî tim û tim digelna erkanherbiya japonan.

— Me kir ne kir me tu tevdîr ji Tanamê re ne dit. Dawiyê me qerara xwe da em wi mecbûr bikin û bi xwe terka Petresbürgê bide. Me digot heye ko yê ko bête şûna wi jê kêmtir bibe. Me dizanî ko Tanamê eleqayek

Ahî ji derdê dil dikit herçî ki di azari çerx Derban li nêva dil didit lami' sifet nûbarî çerx Tê nîneyan peykan nehîm amanci wan tîran ew in Dama belayê der kemîn her koşe dora mari çerx Bira xwe tinin xunceyan aşiq di nêv îşkenceyan Tavête dil ber penceyan herdem ji nû şeqarî çerx J'kûvan letif in gul'izar lew tèn ji bilbil ah û zar Şûna gulên restîne xar nav çîmenan gulzarî çerx Sed baziyani hiq-qebaz têtin bi hîle kari saz Geh geh bi naz û geh niyaz seh-har e pir mek-kari çerx Herçî bixwînit sihetê axir di cama şerbetê Zehra hilahl didit-ê dil daima azari çerx

Ev er-rea jehrê didan min ji di dil da bin sinan Ma behri ferqê dijminan bêt û birêt mînsarî çerx Dîjmin ji ca-talan bitin ew xweher û nalan bitin Mêlaki dil kalan bitin lê bêt u red xed-dari çerx Da kuhnexana misli dêr çendin kewakib tene sêr Pêkan bi davê şibhi toyr her jê dibarin nari çerx Şensî bi şemsê cam bi cam het-ta dikin dewrê temam Ateş dirêjî her midam ev kunbetî dew-wari çerx Agir bi avê gil diket qelban ji qelban bil diket Misqeb di can û dil diket daim nevinî kari çerx Çendî di xûban in rezim min ji di dil danî gezim Amanci wan reuzan ez im sereskêrê sey-yari çerx Min pir şevan het-ta seher danîne rê sem' û beser Ew mabrû ma bête der ta bûme nobetdari çerx Kes di li lewhî sine qel neqşek vehalî bê xelet Herdem ji nû yek taze xel tavête der pergari çerx Me j'besreta şirinleban xew nîne çebvan qet şevan Feryad ji destê kewkeban pîrsê bike j'bidari çerx Van rehrewên him-metbilind berdane meydanê semend Serkeşte yin het-ta bi çend ev rekbi meş'eldari çerx Gavek ji dengî zengilan eymen çî nînin menzilan Hey hey bû bendê mehmelan feryad e her qentari

[çerx
Pir min ji vê çerxê Mela kêşane afati bela
Ebleh dibînin wey hela herçî ji dil bit bari çerx.

bi artistekê heye: Îlinskayê Ez çûm cem Îlinskayê û min jê re mesele got. Beri ewilî jinikê pê qail ne bû. Welê dixuya ko heji Tanamê dikir. Min ew tirsand û Îlinskayê soza xwe da me ko Tanamê mecbûr bike ji Petresbürgê rabe.

Wê şevê Îlinskayê çû nik Tanamê û jê xwest ko wê mehir bike. Taname ji vê xwestinê gelek aciz bû û ji artistê re da zanin ko li welêt jina wi heye û zabitên japonî nikarin jinên biyani binin. Îlinskayê jê re got: Ji te re 24 saet mihlet, heke te ez ne kirim ezê rezaletêke mezin binim serê te.

Dilîra rojê Taname ji bo îşeki milîm ez ezimandi bûm mala xwe. Ez çûm. Gava em bi dari hev ketin Tanamê gote min:

— Te bilist, ecêba ko Îlinskayê dixwaza bîne serê min.

Min xwe danî nezaniyê û min kir ko

ez bi tu üstî nizanî. Tanamê gotina xwe pêş ve bir û bi ser ve zêde kir û got:

—Tu dizanî ko bavê min ji misteşarên Mikado ye û mala me maleke gelek keyî e. Heke li Tokyoyê hate hihistin ko min elaqe bi artistekê heye ev ji bo rûmeta mala me rezaleteke giran e. Belê heke ev tişt hate bihistin ne ez ne bavê xwe ne ji mamên xwe em nikarin biminin. Ezê ji Petrêsbürgê herim. Lê Ilenskaye min ditirsine û dibêje ko heke min ew terikand û ez çûm weletê xwe ewê min caris bike û xelkê min bi minasebeta me bihesine. Heger Ilenskayê tehdida xwe bire serî bavê min wê intihar bike û şerefa mala me wê payimal bibe. Êdi tu dizanî; ez di bextê te de me, divêt tu arikariya min biki. Çi sertên te hebin ji ji niho de min ew qebûl in.

Min jê re got ko ezê bi serek û hevelên xwe bişewirin. Ez ji nik Tanamê kêfxweş derketim û çûm dairê û min mesele ji hevalên xwe re got. Tev de kenîyan û li min vege radin:

—Taname henekê xwe bi me dike. Qey ji bona ko ji rezaletiya artistekê xelas bibe ewê di ceyhê welatê xwe easûsiyê bike.

Kumandan Oblenof got: mexseda wi eşkere ye. Taname dixwaze, bi vê hêncetê ji me re planike derewin bişine û me bixapine. Digel vê hindê ev planên derewin ji bi kêrî me tên jê me bi wan bikarin bizanin gelo erkanherbiya japonî, me di kijan cih û niqtan û bi çi awayî dixwaze bixapine. Ji lewre em jê plana Porartûr û Mençûriya nivro bixwazin.

Me ev fikir tev de eciband. Hema wê êvarê min Taname dit û sibetir casûsê me terka Petrêsbürgê da.

Havîna sala 1902an bû. Me karê xwe dikir. Êdi tu şik ne ma bû ko dilê japon hebû barê xwe li barê me xê. Me Taname ji bir kirî bû. Lê ewi xwe anî bira me. Di Kanûna wê salê a pêşin de ji çentê sefareta me ya Tokyoyê zerfêk derket. Me zerf vekir, planeke eskerî tê de hebû. Tanamê ew şandi bû. Plana hicûma Porartûrê, planeke feni û hêja: Cihên ko japonan esker derêxistana; armanca her firqê û her kitkitên êrişê. Em lê hûr bûn û em lê ecêbmayî man. Oblenof got: Xuya ye ko japon di derew û hilan de gelek şehraza ne.

Zabiteki got: Heye ko ev plan rastin e. Me plan avête dolabekê de. Piştî şeş mehan Tanamê ji me re zerfêke din rêkir. Vê carê plana şerê Mençûriya nivro bû. Li gora vê

planê armanca ordiya Mançûriyê Mûkden bû. Me ew ji avêt dolabê. Piştî sê mehan me ji Tanamê zerfêke din girt. Vê carê ji me re plana çemê Yalo şandi bû. Beriya ko em lê hûr bibin me bihist ko Tanamê dema ko ji erkanherbiyê planên eskerî didizin hate girtin û bi fihmeta casûsiyê hate bi dar ve kirin. Berî ewilî em bi vê xeberê bawar ne bûn. Lê piştî çend rojan zabîte me ji Tokyoyê ji me re da zanin ko xeber rast e û Tanama hate kuştin. Gelek ne hori rojnama ji ew xeber belav kir û jû pêve rojnaman da zanin ko bavê wi ji ber behamûsiya kurê xwe intihar kiriye.

Êdi tu şik tê de ne ma bû ko Taname ne derewin, lê rastin bû. Planên ordiya japonî weke xwe dane bû me. Tayil, me ew her sê plan derêxistin û erkanherbiya me planên me li gora wan edilandin.

Di sala 1904an de şer çebû. Me û japonan hi hev da. Gotinên Tanamê rast bûn; japonan di deverên ko wi şanî me dan dirêjî me kirin. Lê di her derê de em şikestin. Ne ji ber ko qewetên me kêr bûn. Lê ji ber ko me qewetên xwe danî bûn cihine welê ko ji niqteyên êrişên japonan gelek dûr bûn û ji me re wext ne dima ko em wan qewetan bînin cihên ko lê gerek bûn. Ma japonan, planên xwe, piştî ko bi xiyaneî Tanamê hesiya bûn guhartî bûn?...

Min cihaba vê pirsîyariyê peyda kir; lê dereng. Ez bi xwe di eniya şer de bûm. Çend zabîten japonî keti bûn destê me. Me ji wan pirsî heke Tanamê nas dikin. Wan zabitan gote min: ma li Japonyayê kes heye ko Tanamê nas nake, ew qebremaneki mili ye. Imperator mala wi bi nişana rojê mikafat kiriye.

Min got: Hingê ne hate idam kirin, herweki di wextê xwe de rojnaman nivîsi?

Wan got: Belê bi tehmata casûsiyê hate idam kirin. Lê piştî ko şer dest pê kir hate seh kirin ko Taname ne casûs lê canfedeki mili bû. Lê ev tevdîr ji we re diti bû, xwe bi kuştin da bû da ko hon haweriya xwe bi planên wi binin. Bavê wi ji intihar kir; ev ji rast e.

Çiroka general Yablonski û biserhatiya Tanamê ev e. Di biserhatiya vi zabîte japonî de ibreteke mezin heye. Belê Tanamê di xizmeta welatê xwe de ne bi tenê canê xwe, lê canê bavê xwe ji feda kiriye.

SILËMANË FERHO

MEMOZINA EHMEDÊ XANÎ

— 3 —

DI NATA QELEMI MESNÛAT
Û SERDEFTERI MEWCÛDAT
Û EQIL Û MAQÛLAT Û
PÊŞDESTÊ [1] MEXLÛQAT
HEZRETÊ SEY-YIDIL-SADAT
MIHEMED MISTEFA ELÊH
EFZELIS-SELEWAT

Eşya bi heseb delîl û birhan
Nabin çu meger [2] wicûb û imkan
Wacib yek e, zati kibriya ye
Mimkin pir e, cem'i masiwa ye
Wey wacibi mimkinati berqe'
Mimkin wî ji bo xwe kirne melle'
Yanî ewê vê [3] bibit mibirhen
Hisna wî biderkevit ji mekmen
Gencinei cewheri bibit faş
Sabit bibitin ji neqş neq-qaş
Lê sinheti wî hekîmê dana
Neqşî ewî qadiri tiwanê
Ne dibû ko bibit ewî risûmek
Laiq ewî dê hebit rîqûmek
Herçî weko bûne bêreqem bû
Lew ew-weli maxeleq qelem bû
Ev ew-wel û rûh û eqil ew-wel
Her sine bi ew-weli miew-wel
Em-ma meke wan ji hev tu tefriq
Evrênge ewan bigire [4] tewfiq
Bê şeykî wahid in bi carek
Te'dad û te'ed-did îtibarek
Ew-wel biriçî ji hisni sermed
Nûrek bûye maniya Mihemed
Ew nûr bi emri alemil-şeyb
Bû menşei feyzi alema şeyb
Erwah ji maniya peyember
Çêbûn mesela nebat û şek-ker
Bo esli esili cimle nefsan
Nefsa sîeda û nefsi nehsan
Hemîyan ji wî dîtine tefer-ri'
Hemîyan bi wî girtine temet-ti'
Hêja ne zemîn, ne ev sema bû
Ew serweri cimle enbiya bû
Xelqa felekan ji bo wî rabû
Secda melekan ji bo wî rabû
Ew rehmetî cimle alemîn bû
Adem di meyani ma' û tir bû
Pêxemberi cem'i ciz'i kul bû
Adem bi xwe hêj av û gil bû
Ew pencereya cemali barî
Şemsa feleka dilê di tari
Gava kete sûreti cihani
Pêxemberi axiriz-zemani
Wî berzexi mimkinat û wacib
Wî padişehî li şiklî hacib
Mensûx kirin wî dîn û mil-let
Me'lûl kirin elil û il-let
Fikrê ko cihan cem'i kifr e
Kêşa ji nibi-weta xwe sifre
Xelkê ko hebûn li rûyê erdan
Teklif kirin hemî bi merdan
Laqan bi xwe hindîwî kemîn bû

Fexfûr ji xwanê kaseçîn bû
Qeyser bi qisûriya xwe qasir
Hazir kiriya bi eyni basir
Şahi erebî elem ko rakir
Kesrayî eceb eceb duta kir
Rûm û hebeş û fireng û tatar
Herçî ko ne kir bi dînî iqrar
Naçar gelek beşir fena bûn
Het-ta ko hinek bi dîn teba bûn
Pitxane bi agirî dişiştin
Ateşgede cimlekî vekuştin
Gava ewî dîn kir aşikara
Dawîdî û sibîti û nesara
Tewrat ewan ji bîr kir ekser
Incil û zebûr çûn ji ezber
Îsayî dema dixwende incil
Behsa wî dikir bo hey û tenzil
Go mijde didim resûlî emced
Dê paş me bê bi navê Ehmed
Dehwa xwe dikir bi dest û idman
Destê wî bi seyf û dev bi quran
Xweşxilqet e, hem resûl e, hem mir
Pur [5] hikmet e, hem kitab e,
[hem şîr
Naxwende sebeq mîder-risî am
Bê mal û menal sahib in'am
Bê xêl û heşem bi xwe cihangîr
Bê tebl û elem cihan seda gir
Herçî te didî meger her ew bû
Leşker ji cinûd « lem terew » [6] bû
Bê xeyme û barigah û eywan
Ewran vedida li ser wî seywan
Hîndê ko ji pêş ve baxeber bû
Ewçend ji pişt ve babeser bû
Sihdan ne diket ji wî li erdan
Vêk ra dibihîst sed xeberdan
Gûyende dibûn digel cemadat
Pûyende dibûn digel nebatat
Yek new' ne ma ji cinsi heywan
Nîna [7] nibi-weta wî înan
Il-la ko hinek ji ibni adem
Bûn derxwiri ateşî cehen-nem
Elqis-se di erd û asimanan
Hasil di cem'i ins û canan
Nînin bê şerefeta wî tişteq
Nabit ji wî zêdetir me pişteq
Ev bêmededê di im-meta xwe
Mimtaç kirin bi him-meta xwe
Wer'a wî we reng dîn qewî kir
Şer'a wî sirat mistewî kir
Alem hemî şibhi enbiyan e
Abid bemî pêk ve ewliya ne
Ferdek ji şehabeyî di kub-bar
Pansed ji dilawerî di kuf-far
Ew cimle digel yekî seraser
Ne dibûn bi mehabetê beraber
Xelkê heye şibheyek di dînî
Behsê bi cedel bikit ji dînî
Quran û xeber çî mi'cizat in
Ayat û siwer çî bey-yinat in
Bûbekr û Emer çî xweş qerîn in
Esman û Elî eceb guzîn in
Ey padişehê bilindpaye
Xurşîd felek-nîşîn saye
Ne'tî te bi ilmi min mihal e

Med-dah ji bo te zilcelal e
Ez dê çî bibêjim ey şehinşah
Wes-safi te ye kelamil-lah
Şaha ji te ra xweş-ism e « yasin »
Taha ji te ra tilism e « tasîn » [8]
Her ev bes e, ey hebîbi mixtar
Barî ji te ra bijite swindxwar
Sed car bijite ey keremkar
Ger dê me hebîn guneh du sed bar
Sed mertebe gerçî em xerab in
Em-ma ji te naimid nabin
Het-ta bigehete Xaniyê jar
Napak û pelîd û wacibin-nar
Ew ji bi xerabî im-metîni
Dehwa diketin wes-siyîni
Wî bedemeli wekî kilaban
Barî bike peyrewê şehaban [9]

[1] Em diqeta xwendevanan li ser vê pîrsê, li ser vê deçeyê dikişînin. Xanî ev bêje, bi xwe, ji bêjeyên « pêş » û « dest » li hev-xistiye û aniye pê. Xweş bêje ye, bi mana serwer, bilind û mezin e.

[2] Min ev misreh weke xwe nizani bû ez bixwînin. Di min-howa erebî de mirov nikare « k » ji « g » yê ferq bike: Heke me ew « k » hesiband dibe mekir

نابن چومکر وجوب وامکان

[3] Zehmet e. Ev « vê » ji ber çî di vê derê de ketiye navê. Ji bo eşkerekirina ayendê di paşiya « ew » de « ê » yek heye û ew bes e. Ji xwe « wê » ya ayendê yanî istiqbal bi « w » yê ye û ne bi « v » yê ye. Ji lewre me nizani ev « vê » çî bêje ye û wê li hire çî kar e.

Heke ji bo temankirine weznê ye, bivê nevê « wê » çêtir bû.

[4] Mirov dikare « bigere » ji bixwîne.

[5] Farisî ye bi mana tîji ye û ne « pir » a kurdmançî bi mana gelek. Ji lewre me ew bi « u » yê nivisand.

[6] Işaret bal ayefeke quranê ve ye:

فأرسلنا عليهم ريحا وجنوداً لم تروها

[7] Yanî ne anî. Şikilê kevin: îna, ne îna - nîna.

[8] Işaret bi sûretine quranê ve ye:

« يس » û « طس »

[9] Xanî ji Pêxember daxwaz dike ko wî ji wek seyê eshabên kehfê bigehîne bihuştê. Şairê sorî, Şêx Rîza di vê babetê de çarîneke gelek spehî gotiye. Çarîn bi xwe bi farisî ye. Eve kurdmançiya wê: Ey pêxemberê Xwedê! berde ez ji wek seyê eshabên kehfê, bi yarên te re herim bihuştê. Ji xwe çawan dibe ko ew here bihuştê û ez herim doje-hê. Heke ew seyê eshabên kehfê ye; ez seyê eshabên te me.

REWSA DINYAYÉ

ŞERÉ MISIRÉ — Hetani ko şeré Efrîqa bakur di erdê Libyayê de çêdibû jê re şeré Libyayê digotin. Lê ji roja ko qewetên Romel keline erdê Misirê ji vi şeri re şeré Misirê dibêjin.

Dema şeré Libyayê germ bû û ordiwa ingilizî a heştan ji çend xetên midafehê xwe das paş û vejeriya erdê Misirê mister Çorçil li Emêrikê, cem mister Rûzwelt bû. Wextê şikestina Sengeporê ji disan Çorçil li Emêrikê bû. Şikestina Libyayê, bivê nevé di Ingilistanê de endîşeyine kûr û mezin ant bûn pê- Di meclisê de 22 nîminendan teqrîrek dan û ji hikûmetê izahat xwestin û pê mesela ewlehiya hikûmetê verakirin. Çorçil serekwezîr û wezirê midafehê ye; yanî her sê wezarêtên cengê: herbî, behrî û hewayî di bin emirê wî de ne. Ev nîminende û hinên din dibêjin, ji xwe berê ji hinan got, Çorçil serekwezîrêkî pêşdest û serderte ye; lê her du wezîfan yanî serekwezîrî û wezîriya midafehê pev re nikare pêk ve bine; ji lewre divêt Çorçil ji wezaretê midafehê istifa bikit, li şûnê yekî din tayîn bikit û bi xwe bi serek wezîriyê hes bikit. Herçi Çorçil vê pêşnihadê qebûl nakit û dibêjit, hetani ko ez serekwezîr im divêt wezaretê midafehê di destê min de bimîmît, an ne ez ji serekwezîriyê ji xwe didim paş. Lê mîletê ingilizî nikare ji Çorçil bigere. Ji ber ko ew bi xurtiya vên û dilê xwe di wextine gelek teng de dilqewînî da mîletê xwe û ew ji sistî û newmîdiyê xelas kiriye.

Emê di van stûnan de berî ewilî qala nitqa Çorçil bikin û paşê kirdeyên şerê Libya û Misirê bibêjin. Li 2ê Tirmehê, Çorçil pistî ko çavên xwe li şerên Libyayê ên borî gerand, qala hezîmeta iro kir û got:

— Ne ez, ne mîlet, ne hikûmet, ne erkenherbiyê bawar ne dikir ko Tobriq di rojekê de bikeve destê dijmanan. Serfermandar Okinlêk bi xwe ji ev tişt ne tani bira xwe. Berî bi rojekê Okinlêk telêgrafek şandi bû Londrê û tê de goti bû ko li Tobriqê eskerine kafî hiştî bûn û bi texmin wan eskeran wê bikariya 90 roji berevaniya Tobriqê bike.

Ez hingê li Emêrikê bûm. Li 21ê Hizêranê gava diketim oda mister Rûzwelt û li kelîna Tobriqê serwext bûm qey banê qesra reîscimhûr keti bû serê min. Digel vê hîndê ne mizakereyên xwe bi Rûzwelt re pêş ve birî nemaze meseleyên jêrin me gihande qerarê:

Çûn û hatina esker, vapor û balafirên di navbera Emêrikê û di welatê me de. Tevdirên gerek ji bo vaporên me yên ko bi destê dijmin têne binav kirin û çêkirina vaporên nû.

Serekwezîr di sa vejeriya ser pîrsa şerê Misirê û got:

— Hin hene ko hikûmetê itham dikin û dibêjin ko me tiştên lazîm di wext û zemanî de rênêkirine welatên rohelatê nîzing. Lê ne welê ye. Di nav du salên paşin de me çek û eskerên jêrin şandine welatên rohelatê nîzing: 950 000 esker, 4500 tang, 6000 balafir, 5000 top, 50 000 mîtralyoz, 100 000 kemyon. Di vefavê de me 2000 tang ji rênêkirine welatê ûris.

Çorçil, di pey re da zanîn ko beriya êrişê elemanan ji general Okinlêk re go'i bû ko kumanda ordiwa heştan rast bi rast bixwe destê xwe. Lê Okinlêk pê qail ne bû bû û fermandariya wê ordîmê di destên general Rîçî de hiştî bû. Lê piştî şikestinê û ji 26ê Hizêranê vê Okinlêk kumandê bire destê xwe. Serekwezîr golîna xwe pêş ve bir û got:

— Di Libyayê de me karê xwe kiri bû û Romel dest bi êrişê ne kira Okinlêk bi xwe wê dirêji Romel bikira. Min got ko me karê xwe kiri bû. Belê roja ko Romel dirêji me kir qewetên her du aliyan bi vi ferzî bûn: Bi Romel re 90 000 esker hebûn (50 000 elemanî, 40 000 talyanî) eskerên me 100 000 bûn. Berberî 5 tangên mihwerê me 7 tang û li berberî 5 topên elemanî û talyanî me 8 top hebûn. Di hewan de em li dijminê xwe serdest bûn. Lê xesarine mezin gihaşline ordiwa me. Heta niho me 50 000 peya wînda kirine; pîrê wan hêsiir çûne. Li 21ê Hizêranê di eniya Birhaşim de, serê sibehê 300 tangên me keti bûn qada şer. Êvarê ji vi sê sed tangî, bi tenê 70 tang vejeriyane warê xwe.

Lê şerê Libye û Misirê hêj xelas ne bûye. Me ewlehiya xwe da general Okinlêk û em bawer in ko Okinlêk sezayî vê ewlehiyê ye.

Ji milê din serekwezîr da zanîn ko ev şeş meh in, her meh 50 000 esker di riya behîrê re, nivroyê Efrîqayê, Pozê Imîdê li xwe ha didin, tèn dikevin ordiwa ingilizî.

Çorçil beriya ko gotara xwe biqedîne, careke din da zanîn ko reşma van hezîmetan û binavbûna vaporan Ingiltere û hevalbendên wê de bigehin zefera paşin.

Meclisê çepilk li serekwezîrê xwe li hev xistin û hikûmeta Çorçil bi 475 dangan ewlehiya meclisê stand. 25 dengên mixalîf

Eve gotare Mister Çorçil a hêja. Em bînen niho ser qada şer.

Piştî ko asêgeha Bîrhekîm an Bîrhaşim kete destê elemanan rewşa şerê Libyayê gelek guhêrî. Ordiwa ingilîzî a heştan terka xeta Xezale-Bîrhekîm da û kişiya heta tixûbên Misirê. Bi teûê ferman-darê ingilîzî Riçî qederê 25-30000 esker li Tobriqê bişt da ko Tobriq ew bendera mîhim weke par di destê ingilîzan û di paşiya Ordiwa Romel de bimîne û bi vî awayî birekî ordiwa mîhwerê di dora Tobriqê de bisekinîne.

Giraniya ordiwa heştan ji Behirê ber bi çolê li ser xeta Selûm, Kepûçû û Sîdî Emer cih bû û li hêviya dijminê xwe ma. Lê Romel vê carê mîna berê ne kir. Beriya ko îşê Tobriqê safî bike ber bi pêş ne çû. Pêşdarên ordiwa wî gîhaştî bûn heta pêşiya Bardiyayê. Li 20ê Hizêranê Romel ew pêşdar ji ji pêşiya Bardiyayê bi şûn de vegevand û ji rohelê, roavê û ji nivro dirêji Tobriqê kir.

Ingilîzan Zivistanê pê de Tobriq asê kiri bû. Herwekî Corçil gotiye hevike mezin hebû ko Tobriq çend mehaq li ber êrişa eskerên mîhwerê bisekinê. Lê ev hêvî ne ji serî. Keleş ji 24 saetan bêlîr nikarî bû li ber êrişa dijmin bisekinê. Eskerê Romel li 21ê Hizêranê keleha Tobriqê bi temamî zemt kir û mîxdarek hêsir, çek û cebîrxane ket destê wan. Romel piştî ketina Tobriqê çet ne sekini û da pey dijminê xwe da ko jê re fîsende xwe pêkanin û xwesazkirinê nedit. Ingilîzan Berdiye midafehe ne kir û dev jê berda. Eskerên mîhwerê li 24ê Hizêranê gîhaştî bûn pêşiya xeta Selûm Sîdî Emer û direjî wê kiri bûn. Piştî şerekî warqilandinê general Riçî eskerên xwe ji vê xetê ji kişand, xwe da paş û vegeviya heta Mersimetrûh. Ji ber ko Riçî dîtî bû ko eskerên wî ji bo midafeha vê xetê hindik bûn û heke li hîre şer bikira wê bihata şikestin. Riçî dev ji Sîdî-Berani jî berda; ji ber ko dijmin dikir lê bihata wer. Li 25ê Hizêranê eskerên mîhwerê ketin Selûm, Kepûçû û Helfayê. Dîmdarên ordiwa ingilîzî dijmin diwarqiland û giraniya ordiwê li Mersimetrûh cih dibû.

Di vê navê de serfermandar Okinlêk kumanda ordiwa heştan ji general Riçî standî bû û xisti bû destê xwe. Okinlêk dit ko midafeha xeta Mersimetrûh ji bi qewetên berdest zehmet e. Ji milê din Romel dikir li baskê ordiwa ingilîzan ê çepê bide û ji par re bikeve piştî xetên ingilîzî. Okinlêk li ber vê weziyetê terka Mersimetrûh ji da û ordiwa xwe kişand heta xeta Eleneyn û Qetarê. Ordiwên mîhwerê li 30ê Hizêranê ketin Mersimetrûhê ji. Romel bê etlahî dida pey ordiwa ingilîzî. Dîmdarên Okinlêk li pêşiya eskerên Romel disekinîn û ew diwarqilandin. Di vê navê de Okinlêk ordiwa xwe saz dikir û imdada ingilîzan gîhaşte qada şer. Di vê xetê yanî di xeta Eleneyn û Qetarê de Okinlêk baskê xwe ê rastê da bû behirê û baskê xwe ê çepê da bû Qetarê. Qetare gerek e, ji behirê 50 kilomêtir nizimtir. Hundirê gerê teht û zinar in. Havinê ew zinar welê disincirin ko mirov lê re nikare here; Zivistanê ji av lê tîji dibe. Ji ber vê yekê baskê ingilîzan ê çepê bi vê gerê ji talûka fêwer-halîne xelas dibû. Ji milê din dirêjahiya vê xetê ji 50-60 kilomêtir e. Ji lewra ji midafeha wê ji xetên berdayî û bêpavan gelek hêsantir e.

Okinlêk eskerên xwe tê de cih kir û li hêviya dijminê xwe ma. Romel bi qewetên xwe ên mîkani-ki li 2ê Tîrmehê gîhaşte pêşiya xeta Eleneynê û

dirêji wê kir. Di êrişa pêşin de herçend Romel di deverekê de ew xet ji gelaştî be ji ingilîzan ew bi şûn de vegevand û di vê xetê de asê bûn û jê ne tebilîn. Piştî ingilîz rabûn berhicûman û hin kozikên elemanan zemt kirin.

Ji çarê mehê ve Romel dev ji êrişê berda û teşebîs ket destê ingilîzan û wan çend caran dirêji xetên Romel kir. Lê heta 10ê mehê her du aliyên xwe gelek tev ne da û kerkes cihê xwe de ma. Li gora nûçeyên paşin ingilîzan qewetîne mezin anîne vê qadê. Herhal di van rojan de divêt şerê Libyayê ji nû ve germ bibit. Bi vê êriş û pêşveçûna ordiwên mîhwerê Misir keti bû ber talûkeke mezin. Lê Okinlêk bi labiya xwe a paşin ew talûke da derbas kirin.

ŞERÊ ÛRIS — Bi şerê Libyayê re şerê ûris ji germ bû. Îşê Sevestepolê di hefta yê mehê a pêşin de safî bû û eleman ketinê. Lê ûris di Sevestepolê de şerekî ecêb kirin. Herwekî stranê gotiye: (Bostê lawê hava bi lire be). Midafihên Sevestepolê piştî ko bêgav man û terka tabyayên bajêr ên derve dan û ketiñ hundirê kehelê ev telêgraf ji Stalin re rêkirin: « Emê heta mirov û berikê paşin şerê xwe bikin. Lê heke dijmin kete hundirê kelêhê em ji te hêvî dikin emir bidî topçiyên me ko topên me li kelehê girêbidin û me ji digel dijmin bikujin. Ev mirin ji me re ji jiyinê bi rûmetir e ».

Bi vî awayî elemanan nivgirtava Kirimê bi temamî xiste destê xwe.

Edî tu şik tê de ne ma ko êrişa elemanan a mezin, ya ko diviya bû li Biharê dest pê bike. destê pê kiriyê û xesereke mezin gîhaştîye ûrisan. Ordiwa-Timosenko ji ber elemanan kişiya û eleman gîhaştine. Çemê Don û lê derbas bûne.

Ji yekê Tîrmehê ve nûçeyên ûris û elemanî dida zanin ko elemanan ji navbera Kûrsk û Xerkovê dest bi êrişê kirine û di hemla pêşin de êrişa elemanan şanî xurtiya xwe da. Di navbera ûris û elemanan de şerine xwîndar çebûn. Ûris bêgav man û xetên xwe ji dest dan û di nav pênc şes rojan de ordiwa elemanî gîhaşte çemê Don, lê derbas bû û kete bajarê Voronêjê. Bi vê pêşveçûna elemanan rewşa ûrisan gelek xerab bû. Ji ber ko Voronêj li ser rîya rêhesina Mosko û Rostovê ye û horiyên petrolê ji têre diborin. Ji milê din çemê Don ji ûrisan re bi qasî çend asêgehan heja bû.

Ûris bi xwe lê mikur lûn û dibêjin ko rewşa wan xeternak e û elemanan qewetîne mezin li ava Don derbas kirine û lê pirin çêkirine.

Kadyowa Moskoyê li 8ê mehê digot weziyet xeternak be ji ûris di şerê Don de ji desthilaninê ne ketine û nakevin ji. Ji milê din danezana rûsî dide zanin ko ordiwa ûrisan rabûye ber hicûmê û li her du baskên ordiwa elemanî dide.

Eleman di aliye Kelêninê de ji rabûne hicûmê û li gora danezanên rûsî di wê eniyê de ji şerine mezin çêdibin û di yek rojekê de gündêk an gîrek çend caran ji destê ûrisan dikeve destê elemanan û ûris xî dîsa bi şûn de vedigerinin.

ŞERÊ ROAVÊ — Li roavê şerê balafiran dom dike. Balafirên ingilîzî bi sedan di ser Mansê re derbas dibin û li bejêr û febrîkeyên elemanî û li yên ko di bin hikimê elemanan de ne didin. Vê paşiyê ingilîzan di mideta heftêkê de sê caran li Brêmênê xistine û xesarine mezin gîhandine bajêr û febrîkan.

HEDÎSÊN

CENABÊ PÊXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDÊ LE BE

678 — ~~Ezê ji we re~~ tiştê ko ji nimêj, ^{rojî} û sedeqê bi xêrtir e rê we bidim? Lihevanîna du mirovan ^{ji wan çêtir e}; tevlokî asasê dîn û millet xera dike.

679 — Mirovê ko gava qenciye dîke bi qenciya xwe dilxweş dibe û gava xirabiyê dîke dilteng dibe, bi xirabiya xwe dilxweş nabe miroveki pak û bawermend ^ê.

680 — Heke tu hînf zanînekê bûyî, divê ji xelkê re bidî zanîn.

681 — Tiştê ko ji te re hate gotin, her weki hatiye gotin ji xelkê re ^{ji} wiha qal bike, kêm û zêde meke.

682 — Zanî wînda nabe, lê carîna zana kêm dibin, ew nezanên ko li eihê zanan rûdînin, îsê xwe û yê hevalê xwe tev da şaş dikin, tiştêki ji hev naçerînin.

683 — Malê we pir be hindik be pê arikariya belengaza ^{bi} bikin, yê ko bi tenê ji zêdahiya malê xwe arikariya xelkê dîke, min ew peya ye ko piştî ko zikê wî xweş tîr dibe xwerinmaviya xwe dide birçiya.

684 — Mirovek hat ba cenabê Pêxember û goti şiretekê li min bike, lê bila kin be ne çirêj be; cenabê Pêxember gote wî: me xeyide, xulqê xwe teng meke!

685 — Paşgotinî ji dan û standina faizê xirabtir e,

686 — Dayende, ango yê ko dide Xwedê ye, ez bi tenê par dikim.

687 — Ji pêş min ve tu cara paşgotiniya xelkê me û ji min re me jî filan di heqê te de an di heqê filan kesi de tiştêki xerab gotiye: ez dixwazim wadê hon tîm cem min, bi çavê rehmê li we binêrim.

688 — Nîşanê minafîqa çar in: gava dipeyivin derewa ^{di} dikin, ko wad dan li wada xwe diquşpîn, ne xwediyê gotîna xwe ne, gava ji wan re emanetek tê dayîn xainiyê pê re dikin û di doz û dawa xwe de tadayf û neheqiyê dikin.

689 — Di singa we de perçeyek goşt heye, heke ew pak û saff ye, her tiştê we qenc e, heke ew xirab e, her tiştê we neçak e; ew perça goşt dil e.

690 — Gava dikin, temblî û şîretalî xelkê bikin, wexta wê ^{wê} xweş bizanin, wextin hene xelk ji şîretan ^{aciz} dibin û wextin hene şîret û golîna we diçe heta dilê wan.

BINGEHÊN

GRAMËRA KURDMANCI

— 16 —

PRONAVÊN XWEMALÎN

114 — Pronavên xwemalî ew pronav in ko li navdêrên ko dikevin şûna wan îşaret û fikireke xwemaliyê bi wan ve dikin. Bi gotinên din ev pronav xwediyên tiştên ko di qisetê de qala wan hate kirin şani didin. Ev pronavên ha ji du pronavên tével têne pê; ji pronaveke îşarki û ji pronaveke din, bi gelemperî pronaveke kesin.

115 — Yekejmar. Yekejmara vê pronavê li gora zayendê tiştê ko mirov xwediyê wî ye bi pronavên qersene « yê » û « ya » tête pê û pronavên din didin pey.

ËN NËR

ËN MË

yê min, xwe

ya min, xwe

yê te, xwe

ya te, xwe

yê vî, vê, wî, wê

ya vî, vê, wî, wê

yê me, xwe

ya me, xwe

yê we, xwe

ya we xwe

yê wan, wan

ya wan, wan

116 Gelejmar. Gelejmara vê pronavê bi pronava qersene « yên » dest pê dîke û pronavên din didin pey.

CELEJMARA HER DU ZAYENDAN

yên min, xwe

yên me, xwe

yên te, xwe

yên we, xwe

yên vî, vê, wî, wê

yên wan, wan

117 — Herweki tête ditin ev pronavên hevedidanî bi her bireki xwe, di qisetê de wezîfeyine tével dibinin. Birên pêşin yanî pronavên îşarki en qersene, şani wan tiştan dikin ko me qala wan kirine û em xwediyê wan in. Herçi birên paşin, pronavên ko dane pey wan şani kes yanî xwediyên didin. Ji ber vê yekê pronavên pêşin ji mêjer û zayendê tiştan û pronavên paşin ji mêjer û zayendê xwediyên têne bijartin.

destmala nin ya min destmatên min yên min
gopaiê min yê min gopaiên min yên min

Di kesên seyim de pronavên ko xwediyên şani didin ji zayendê û mêjerê pève dîr û nizingbûna kesan ji didin zanin. « vî, vê, wan » nizing « wî, wê, wan » dîr. Herçi xwe kerem bikin fedkirin mada: 87

118 — Di zimanê kurdmanci de, ji ên jorin pève, hin pronavên din ên xwemalî hene û têne çekirin ji. Herweki: yê kê, ya tukesî, yên kijanê, ya hinekan, yê filanan h.d.

(dûmahik heye)

C. A. BEDİR-XAN

PROVERBES

54 — Benisté méré pis, çiroka méré qenc e.
Le mastic du lâche, c'est l'histoire du brave.

C'est à dire: le lâche se fait valoir en racontant les exploits du brave).

55 — Gul bû, baran lê ket, şil bû.

La fleur éclose, la pluie vint et la mouilla.

56 — Gundê bincame tê de, çu cara ava nabit.
Le village qu'habite un hypocrite ne sera jamais prospère

57 — Heçi ne li şer e şer e.

Qui n'est pas à la guerre est un lion.

58 — Heçi dur e bi nûr e.

Tout ce qui est loin brille.

59 — Heçi li hespê hevalan siwâr e, her i peyar e.

Qui monte les chevaux de ses amis va toujours à pied.

60 — Hemi kera bi wişké majo.

conduis pas tous les ânes de la même manière
— Herkes giriyê wi bi miriyê wi lê.

Chacun pleure ses morts.

61 — Her seriki eqileki.

Chaque tête sa raison.

— Hevalê qijikê nûkilê wi her di gû de ye.

L'ami de la pie a toujours le bec dans la crotte.

64 — Hêlina teyrê kor, Xwedê çêdike.

Dieu bâtit le nid de l'oiseau aveugle.

65 — Hirçek li rezekî bî şû hat, wê salê çel kêt mehûj zêde bûn.

Un ours se fâcha avec une vigne. On récolta, cette année-là quarante boisseaux de raisin sec en plus. (L'ours, brouillé avec la vigne, s'abstint de la visiter et de manger le raisin.)

66 — Ji bona çaveki, dihebinim çiyayeki.

A cause d'une source, j'aime une montagne.

67 — Ji mēra nav dimîne, ji ga çerni.

Les hommes laissent un nom, les boeufs, une peau.

68 — Jin keleh e, mēr girti ye.

La femme est une citadelle, l'homme, un prisonnier.

69 — Jinikê xewn bi mēre xwe re didit, keziya xwe li ser yarê xwe kur dikir.

La femme se vit en rêve avec son mari; elle coupait ses cheveux pour son amant.

70 — Jijo serê xwe di pirça xwe dide, dibê; « ox, çî nerm e »

Le hérisson se frotte la tête sur ses piquants, et dit: « oh! qu'ils sont doux. » (chacun se croit parfait).

71 — Keçik ziyaret in.

Les jeunes filles sont des lieux de pèlerinage.

(C'est à dire: elles sont très entourées).

72 — Ken ji dilê geş tê, baran ji ewrê reş tê.

Au cœur joyeux le rire, au nuage noir la pluie.

73 — Ker bi gem û hefsar, mēr bi soz û qerar.

L'âne a un mors et un licou, et l'homme, une parole et une promesse.

74 — Ker û şûr, bazara mēriyê kor.

Ane et sabre, commerce d'aveugle.

75 — Ko agir bi çiyê ket, ter û hişk tev de dişewitin.

Que la foudre tombe sur la montagne, humide ou sec, tout brûle.

(Le malheur frappe indistinctement tout le monde).

76 — Ko ecelê mûriyê hat, çeng û perê wê çêlibin.

Lorsque la fourmi se prépare à mourir, il lui pousse des griffes et des ailes.

(Se dit des ambitieux qui causent leur propre perte, en se lançant dans des entreprises au-dessus de leurs forces).

77 — Ko kela şorbê cû, behayê keskê bi perêk e,

La soupe écumée, l'écumoire ne vaut plus qu'un sou.

78 — Ko ker kete heriyê, xwedî wê rehêje heriyê.

Que l'âne tombe dans la vase, son maître le tirera par la queue.

79 — Kor çito li Xwedê dinêre, Xwedê ji werge lê dinêre.

Comme l'aveugle voit Dieu ainsi Dieu le voit.

80 — Li diwari mişk hene, di mişkê de galî hene.

Dans le mur il y a des souris, elles ont des oreilles.

81 — Li kerê miri digere ko solî wi jê jêke.

Il cherche les ânes morts pour prendre leurs fers.

(Se dit d'un avaré).

82 — Malan mal bar kir, terziyan go: « Derziya me di serê me ra ye. »

Les tentes levaient le camp. des tailleurs dirent: « Nous portons notre aiguille sur la tête. »

(Se dit de pauvres gens dont le bagage est léger).

83 — Mala zarok tê de, şeytan naçe tê de.

Maison qui a un enfant, le diable n'y va.

84 — Mala zêra xerab dibit, mala kura xerab nabit.

Maison qui a l'argent pour richesse peut être ruinée, maison qui a des fils pour richesse ne le peut.

85 — Mal mala aşîqa ye, simbêl simbêlê sîbaşi ne.

Sa maison est celle d'un bohémien, ses moustaches, celles d'un soubachi.

(Soubachi: directeur de police; ce proverbe s'applique aux gens qui n'ont rien, mais se donnent grande allure).

86 — Mastê paiza bidin eziza, şîrê bihara bidin neyara.

Donnez le lait caillé d'automne à qui vous est cher, le lait de printemps, à vos ennemis.

(Le lait de printemps est généralement mauvais).

(A suivre)

TAWÛSPARÊZ

Kiryriya Hawarê 500 Qiruşên Sûri

Xwedî û gerîndeyê bepirsiyar: Mir Celadet
Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djéladet Aali
Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM—1942 — ÇAPXANA SEBATÊ

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARE DE

Tefsira Quranê	Dr. K. A. Bedir Xan
Ezmên dibarandin	Xelilê Genco
Dîwana Melê	Qedri Cemil paşa
Mehfûr	Silêmanê Ferho
Dê an Xûşk	Nûredîn Ûsif
Memozîna Xanî	Herekol Azîzan
Rewşa Dinyayê	Nêrevan
Ava Diclê	M. F. Botî
Gramêra Kurdmancî	C. A. Bedir Xan
Hedîsên Pêxember	Dr. K. A. Bedir Xan
Proverbs	Tawûsparêz

TEFSÎRA QURANÊ

158 — Heke hon mirin an di rîya Xwedê da hatîne kuştin, honê vegerin ba Xudayê xwe, û ev ji we re xeyr e.

159 — Pêxemberê min... Bihinfirehiya te bi wan re, ji kerema Xuda ye; heke te dilê xwe teng bikira û zorê li wan bidaya, ewê ji dora te belav bibûna. Qisûrê wan ew bike û ji bo wan diayê bike da ko Xwedê tobe bide wan. Gava tu dest bi îşekî dikî, bi wan re bişewire û ko te qerara xwe da, êdî ji Xudayê xwe hêvidar be, Yezdan, ji hêvidarên xwe hez dikê.

160 — Gava Xuda, ji kerema xwe nisretê dide we, êdî kes nikare zora we bibe; heke wî nisret ne da, ji wî pê ve ma kî dikare arîkariya we bike. Ji ber wê yekê divê mirovên bawermend ji Xudayê xwe hêvidar bibin; kerem û comerdîya wî bixwazin.

161 — Pêxemberê Xuda, tu cara di belavkirina talanê de bêbextiyê nake. Her kesê ko vê bextreşiyê dike, di roja piştdawiyê de, wê neheqîtiyê di pêş xwe de dibîne. Her kes li gora emelê xwe tê ceza an mikafat kirin û ji tu kesê re neheqîti nayê kirin.

162 — Mirovên ko li gora emrê

Xuda dimeşin, ma kengê mîna wan in ko bêbextiyê dikin û Xuda ji wan dixeyide. Cihê wan dojeh e û dojeh çî ciheki ter tirs û ezab e.

163 — Cihê mirovên çak, li nik Xuda bilind e. Yezdan emelê zelanîyan camêr û peyayên bêbext dibîne. *mirovên*

164 — Xuda bi mirovên bawermend re gelek keremkar û comerd bû. Wî, ji wan re ji miletên wan pêxember şandin da ko ew ji wan re ayetên Xuda bixwînin, wan ji gunehên wan paqij bikin û ji wan re kitêb û hikmetê Dîdin zanîn. Berê ew miletên he, nezan bûn û rîya xwe şaş kiri bûn.

165 — Herçend ji, di şerê Bedirê de, ji dijminên we heftê mirov hati bûn kuştin û heftiyên din ji hêsirên we bû bûn, dema şerê lhidê de ko ji we heftê zelan hate kuştin, we hema got: Ev çima hat serê me? pêxemberê min, hêje wan: Ev îşe destê we ye, Xwedê ji we standi bû. Xuda bi her tiştî dikare.

166 — Ew tiştên ko di roja şerê lhidê de qewimîne bi destûra Xuda çêbûne, Xuda dixwest mirovên bawermend nas bike;

167 — Û dixwest ko mirovên durû ji bêne zanîn. Ji wan re dihate gotin: werin di rîya Xwedê da dest bi şer û kuştinê bikin.... Werin arîkariya koma şerkeran bikin. Wan digot: Me îşe şerî bizaniya, me arîkariya wan bikira, lê, ji xwe, ev ne şer e, hon xwe rast bi rast davêjin mirinê. Ne wisa bû... lê ew di wê rojê de, ne nizki baweriya pak, lê cîranên kufrê bûn. Ew tiştên ko ne di dilê wan de ye hema bi zimanê xwe dibêjin. Xwedê tiştên ko ew di dilê xwe de vedîşerîna pê dizane.

EZMÊN

LI SER SERÊ ME PEYA DIBARANDIN

Ev salek û tiştê e ko elemanan bi siwanvaniyan girava Girîtê vegirt. Vê paşiyê yewnanekî ko di vê baranê de şil bûye ji rojnamevanekî ingilîzî re qala şerê Girîtê kiriye û gotiye:

— Berî hatina elemanan bi du rojan min terka Etnê da bû û ez hati bûm Girîtê. Hikûmet ji hati bû Girîtê. Hikûmet di giravê de teşkilat çêdikir û jê re memûr diviya bûn; lê ew bi dest ne dikitin. Li Etnê ez hinek bi îşê îşê mijûl bû bûm. Min xizmetên xwe pêşkeşî hikûmetê kir û min wezîfêk girte ser xwe.

Li 20ê Gulanê bi şefeqê ve ez ji Xaniyê rabûm û çûm gundê Kiryonîro. Min bihisti bû ko di wî gundi de mişdarek zeyt heye. Gava ez gehiştîm gund reîsê belediyê hêj hişyar ne bû bû. Ez li ber xanekê rûniştîm û di sariya sibê de min qehwa xwe vediwar. Rojeke Biharê e spehî bû. Ez keti bûm texmîn û mitalan. Dengê topên balafirşiken yên ko ji Sodayê berdidan ez hişyar kirim. Xwediyê xanê bi erin got: Ma ne şerm e; li Xanyayê didin, ji xelkê sivil çî dixwazin.

Piştî demekê topan xwe laî kir; lê viz û vingîna balafiran nizing dibû. Gelek ne borî me dengê boriya talûkê bihist. Xelkê gund di gastîna gund de gihanc hev û li ezmên difêdkirin. Balafir ref bi ref dihatin. Bi carekê de me dit ji balafirekê çend balafirên din peyda bûn û ew jê veqetiyan. Lê gava me rind bala xwe da me zanî ko ew ne balafir, lê tiştine din in... belê ew insan bûn, esker bûn, ji balafiran derdiketin û dihatine me. Ew siwanvani bûn.

Ji berê de ji me re goti bûn; heye ko dijmin siwanvaniyan berdit ser Girîtê. Lê me bawer ne dikir. Êdî me ew bi çevên xwe diti bûn.

Jin û kurê min li Xaniyayê bi tenê bûn. Ez ji nav gundiyan derketim û min da rê û ez ketim nav darên zeytûnê. Balafir di ser daran rê difirin û siwanvani bera erdê didan. Ez tirsîyam ko nekevim destê wan. Ez di vê mitalê de bûm min dit yek kete nizingî min, hema 4-5 gav ji min dûr. Mêrik pê li erdê kir, ne kir çav bi min kir, da tîfinga xwe, û bera min da. Destê min birin bû; min xwe li erdê pehin kir. Dengê timatik û mitralyozan nav di min dida. Ingilîz û siwanvaniyan rahiştî bûn hev. Gava pitpita mitralyozan bi dîr ket ez ji cihê xwe derketim. Erd ji cendekan tiji

DÎWANA MELÊ

— 30 —

Dilberê iro seher avête cerkê min du dox
Yek li şîne, yek li dil da lew ji min tîn ax û ox
Ah û oxên min ji dil tîn ew ji ler tira qizil tîn
Yan ji kovanên di kul tîn jê dizên her xûn û zox
Xûn ji dil co co rewan tê wek eqîq û erxewan tê
Lê ji dest selwa ciwan tê ew şepala şeng û şox
Ew şepala şox û şengê kafira rom û firengê
Da me ber ciltek xedengê zalimê kuştîm bi dox
Zalimê kuştîm şepalê nazikê qencê delalê
Bûn hicaba zilf û xalê berqê'e ala û tox
Nitrik û tayên bi rîşî yê di zêrin pê veweşî
Min du fêris dîn di pêşî mirwet û însaf yox
Lew heriftîm ez ji meylê şibheti sehl û sihlê
Mihbet û eşqa delilê ez kirim yekser pilox
Dest nehêlim ez ji dîne şibhi Ferhad û Şirîne
Dê ji ber eşq û evîne min dirêçit ev kilox
Sihbeta çerx û sema tê wek Melê sed mibtela lê
Zemzem û ava heyatê mişterî sed şêx û şox

— 31 —

Heyheya reqs û sema tê ya çî xweş bestiyê çerx
Ko di bircê bi sema têt û li ser dest çûye berx
Sofiyên her di tewafê hec-ceril-eswed-de qesd
Gul û sinbil bi sema tîn hem-miyan zemzem û çerx
Neqşî elmas ger elmas e lê binî girtiye herf
Xetî yaqût e li yaqût şikênandî qey li neix
Kerixin em di qiyamê wê ji dil perde dirand
Arif wextim û me'rûf bila bête ew ji kerx
Da binasî xeterên rê tû nebî xafil jiwî
Dicle ye lê di pir in, berderî pêl in û berx
Pir şiar e di şîrê de û Mela bû şalfiroş
Lew nişan min mede fexê ko li nik min bûye fex.

bû bû. Min nizingî li cendekên nûzelandiyan kir. Di cizdanên wan de resimên dê û bav, jin û zorowên wan hebûn. Min li wan temaşa kir û çavên min hêstir kirin. Şer ne tiştêki qenc e. Lê zarowên min.... Min ji nû ve da rê û ez gihaştîm Xanyayê. Ezmên bê etlahî siwanvani dibarandin Gelekê wan diketin dora balafirgeha Malêmê. Ev balafirgeh ji bajêr deh kilomêtir dûr bû. Welê xuya dikir ko elemanan dixwest di dora balafirgehê de bigelîn hev û jê bikevin bajêr.

Ingilîz û yewnanîyan bi mêranî şer dikir. Lê gelek caran li xwe heyirî diman. Eleman dadiketin her derê. Mifrizekî ingilîzî dema ko şerê tofeke siwanvaniyan dikir, tofeke din diket piştî wan an teniştî wan. Ji lewre wan ne dizanî berî ewilî şerê kê bikin. Ji milê din eleman bi siwanvaniyan re di şikilê eskeran de qirdik ji berdidan erdê. Carina esker diçûn ser qirdikan û siwanvaniyên rastî ji par re li wan dixistin. Digel vê hindê xwînsariya ingilîzan û mêraniya xelkê Girîtê gelek bi kerhatin. Mêrên kal tîfingên xwe ên jengirti ji bin erdê derdixistin; hin bi tîfingên neçirê

MEHFÜR

JF « MAURICE BOUCHOR » HATE WERGERANDIN

Li wextê berê siltanê Stenbolê, bi xulam û herdevkên xwe ve çû bû welatê kurdan. Kurê wî ji pê re bû. Rojekê ew gihasti bûn gundekî mezin. Gund bi mêrgine fireh dorgirî bû. Şehnêdêra wî gundî bû. Xelkê kêf dikir û têciran hûrnûr difirotin. Nemaze mehfûrên spehî, mehfûrên rengereng yên ko di wî welatî de çêdikirin.

Çavê kurê siltên bi keçikeke delal û bedew ket û pê re axaft. Piştî ko dût û dirêj pê re da û stand kurik gote bavê xwe ko dilê wî heye wê bike jina xwe.

Siltan li kurê xwe vegerand û got: Kurê min vi îşî meke, ma ev keçik ki ye gundike kurd. Min ji te re li Stenbolê keça paşaki hazir kiriye. Di payitextê me de jê dewlementir paşa nine.

Kurik bi edeb û terbiye li bavê xwe vedigerand, lê pê li erdê dîda û ji keçika kurdmanc ne digeriya. Kurik digot heke divêt ez dikarim ji bo vê keçikê hemî emrê xwe di vi gundî de biborînim. Siltan dit ko ji derdê kurê xwe re ji keçikê pê ve tu derman nine. Siltan şande pey keçikê û ew anî hafa xwe û jê re got: min qîma xwe bi te anî, ezê te bikim bûka xwe, tu çi dibêji?

Keçikê bi edeb û terbiye, lê bê gur û gef gote siltên: Ezbenî, kurê te çi îş dîke?

Siltan hate kerbê û got: Ma tu din bûyi

dirêji siwanvaniyan dikir. Jin û zarowan bi ço û qevîran bera wan dida. Ji xwe carina eleman beriya ko bigehin erdê bi berikên mîtralyozan di hewayê de dihatin kuştin. Te dit çend siwanvani daketine zeviyekê. Xelk li wan kom dibûn, bi fîşîng, şejderb, kêr û ço bi wan diketin, ew dikuştin. Bivê nevé ji xelkê ji hin dihatin kuştin.

Heta êvarê esker û ehaliyan şerê siwanvaniyan kir û bi texmin heçî daketi bûn erdê tev de hati bûn kuştin.

Fermandariya îngilizî êvarê danezanek belav kir û da zanin ko îngiliz hakimî weziyetê ne. Lê dawîya barana însên ne dihat û eleman guh ne didan telefate. Di destê eskerên elemani de çekine xerib hebûn. Bi qeweta wan çekan û bi fedakarîne mezin mihaciman zora midafihan bir. Herçî midafîlî xwe dan peravan, lî vaporan siwar bûn, çûn; da ko di deverîne din de û ji nû ve şerê dijmin bikin.

XELÎLÊ GENCO

keçê, li karê kurê min dipirsi, ma tu nizani ko ew kurê siltan e...

Keçikê disan bi rahetî vegerande siltên û got-ê: Ezbenî ez kurê siltan çi ye nizamin! heke kurê te karek, sinhetek heye ez wî dikim, an ne no!...

Kirin ne kirin keçikê qîma xwe bi mêrekî bêsînhet ne anî. Siltan vegeriya Stenbolê, kurik di gundê kurdmancan de ma û hînî çêkirina mehfûran bû. Piştî ko kurê padişê bû hostekî serdeste, keçik qîma xwe pê anî û tev de çûn Stenbolê. Siltan bi kurê bûka xwe şa bû û daweta wan kir.

Rojek ji rojan kurê siltên bihisti bû ko ji derveyî bajêr di rex pîreke kevin de aşxaneke nû vebûye û tê de xwarînine gelek qenc û tamdar çêdikin. Kurik cilên siltanî ji xwe xistin û cilîne têciran li xwe kirin û berê xwe da aşxanê. Gava gihîştî-ê xwedî gelek qedrê wî girt û jê re sênîyek xwarin anî. Bi rastî xwarînine qenc bûn. Kurê padişê ji her sehenê parîyek dibir û tam dikir ko erd di bin wî de hejîha û raxera odê digel sênîya xwarîne dakete jê. Kurik bi carekê de dit ketiye zêr-zemîneke tari û ezman hew jê xuya dîke. Ji nişkekê ve çar pênc peya bi xenceran pê ketin û dikirin wî bikujin. Kurik xwînsariya xwe wînda ne kir û gote wan:

— Zêr û zivê min hemîn ji we re ye. Lê bi kuştina min çi bi dest we dîkeve. Ez ne bi tenê têcirê mehfûran im, lê ez zanim mehfûran ji çêkim. Li şîna ko hon min bikujin, min bi xwedî bikin, ez dikarim ji we re mehfûran çêkim.

Diz pê qail bûn û jê re tevnek vegirtin, hiri û tiştên din ên gerek ji ji kurê padişê re anin. Bi vi awayî şahzade xêra sinheta xwe ji mirîne xelas bû.

Em bèn sereya siltên. Dinya bû êvar û gava kurê siltên venegeriya serayê xulam û berdevk belav bûn çar goşeyên payitext û lê gerîyan. Tukesî şopa wî hilnanî. Li serayê şîna şahzadê girêdan.

Herçî şahzade, di hepsa xwe de şev û roj li mehfûra xwe dixebiti û qet serê xwe ji xebatê ranedikir. Bi tenê carina xew lê giran dibû û saetek an didowan di xew re diçû, qey da bû ser rêkê û dikir rojekê berî rojekê bigehe dawîya rîya xwe.

Şahzade, bi vi awayî şeş mehên xwe di hespa dîzan de tamam kir. Lê di vi midetî de ji mehfûreke mezin û spehî çêkir û ew da destên dîzan û gote wan:

— Eve ji we re mehfûreke delal, wê bibin û ji paşaki re bifroşin. Hêj çêtir wê rast bi rast bibin seraya siltên. Siltan gelek heji mehfûran dike. Mehit ko wê ji sed zêri kêmtr bifroşin.

Didowan ji dizan cilên təciran wergirtin, mehfûr kirin piştî xwe û ketin kûçe û kolanên bajêr û gihastin ber seraya padişê û ketin hewşa wê. Siltan gava çav bi mehfûrê kir ew gelek eciband, sed zêr pê dan û ew kiri

Mehfûr raxistin diwanxanekê de û xelkê serayê tê kom bûn. Keçika kurdmauc, jina şahzadê gava mehfûr dit, di wê de neqş û kulilkên mehfûrên welatê xwe nas kirin. Keçik li neqşên mehfûrê hûr bûn û bi derbekê de got: « Bi Xwedê ev mehfûr ji welatê min têt, an yê ko ev çekiriye li ber tevnên welatê min xehitiye ». Çavên keçikê hêstir dikirin. Keçik li her neqş û kulilkên mehfûrê cihê cihê fedkiri û ji nişkekê ve qir kir û got: « Werin fedkirin, eve navê wî û ji me re çî dinivisine ». Xelkê serayê tev de li cihê ko keçika kurdmanç şanî wan dida nihêrtin û dîtin ko gotina keçikê rast e. Şahzade li nav gulekê navê xwe û cihê ko lê girti bû nivisandi bûn.

Bi emirê siltan esker gihane hev û herê xwe dan pira kevin û bi ser şikefta dizan de girtin û deriyê hesinî yê ko diz têt re dadiketin biniya erdê şkenandin û gihastin zêr-zemina ko şahzade bi xwe têt de bû. Şahzade li ber tevnê rûniştî, dest bi çekirina mehfûreke din dikir. Eskeran diz hemî girtin, ew kelemçe kirin û Şahzade derêxistin ber tava rojê. Siltan û bûka wî ji di pey eskeran re gihastine devê şikeftê. Xelk li wan kom bûn, herkesî xelasbûna

şahzadê şahînet dikir. Şahzade jina xwe di himbêza xwe de diguvaşt û digot-ê: Ji ber evina te ez hîni senhetê bûme û xêra vê sinhetê min xwe ji mirinê xelas kir û dîsan gihastime te.

Siltan ji nû ve daweta kurê xwe heft şev û heft rojan bi reqs û govendan da şahînet kirin
SILÊMANÊ FERHO

DÊ AN XÛŞK?

JI « FRANK STOKTEN » HATE WERGERANDIN

Li golekê, xortek dê û xûşka xwe di sendalekê de digerine. Dinê bihar e. Bayekî şêrin li ser rûyê avê ê şin pêlên sivik cêdike û wek dergûşekê sendalê dihejine. Di bin şirgermiya tavê de kulilkên doraliyên golê bi giranî hildibin. Wek xanimên çeleng û xemilandi bi pozbilindî li hev dinêrin û ji xwe pêve tu kesi naecibinin

Sendal, bi stran û ken ji peravan dūr dikeve. Xort li dê û xûşka xwe dinêre; ji şa û kêfxweşbûna wan, xwe çîqa bextiyar dizane û heşmetkar li diya xwe a pîr, lê hin çeleng û narîn û li xûşka xwe a ciwan, şepal û dilber temaşa dike.

Ji nişkave, ji livîna yekê ji wan sendal diqûlibe û her sê ji dikevin avê. Ji xort pêve ne dê ne ji xûşk bi melavaniyê nizanin.

Xort hewar û zarinên wan dibihîse û cigera wî dipêrite. Her diwan pevce nikare xelas bike; ewê yekê ji wan bibijêre: kî gelo? Xûşk an dê?

Ez dikim nakim tu tişt têt dernaxinin. Ka hon ji pê mijûl bibin û hinekî xwe biêşinin.
NÛREDÎN ÛSIF

MEMOZÎNA

EHMEDÊ XANÎ

— 4 —

ISTIDAYI ŞEFAET Û ISTIŞFA'I
MEÛFERET E JI CENABÊ SAHIB
SERÎRI ŞEFAET DI SÛRETÊ
MÎRACÊ DA BI BAL HEZRETI
IZ-ZET

Ey wasiteyi wicûdi kewneyn
Şayesteyi qurbi qabi qewseyn
Şahinşeh e textigeh Medîne
Mi'ciz ji te ewqeder me dîne
Seyra felekan li nik te gavek
Fexra melekan ji te silavek
Şeq-qilqemera te yek îşaret
Zaxil-besera te yek ibaret
Ey padişehî seriri lewlaq
Rabe here, asimanê çalak
Hazir ji te re biraq û refref
Şatir bi te ra ferîşte ref ref

Da refî bibin ji ber te perde
Bê perde digel Xwedê xeber de
Bêje tu qedir û zilcelal î
Bêje tu qedim û layezal î
Em fanî û jar û mişti xak in
Hadî ne tu bi xwe em helak in
Ew-wel te ji bo çî da me tazim
Danî li ser me taci tekrim
Teşrifî xilafetê te da me
Gava te emanetê xwe da me
Malûmî te bû ko em nezamîn
Qedrî wê emanetê nizanin
Herçî te ji bo me kir irade
Yek zer-re me lê ne kir ziyade
Haşa ji kemalî refeta te
Dûr e ji celal û rehmeta te
Kufrî û gunehan biki behane
Laiq te bitin eve şehane
Yekrû ne li nik te kufrî û îman
Yeskû ne li nik te xuldî û neyran
Qehra xwe biki eger tu zahir
Cen-net li me de bibête agir

Wer feyz bikit sehabî rehmet
Dûzex li me dê bibête cen-net
Ger kafir û ger gunahkar in
Bilcimle ji te imîdwar in
Kes nîne ji kafir û isatan
Mezher nebitin ji bo sifatan
Kafir biwîn em bi ismi qeh-har
Xef-far e ko em kirin gunahkar
Kufre tu meger neşî bibexşî
Ger dê gunehan bi me ne bexşî
Dê şad bibin li me şeyatin
Mesrûr bibin gelek melain
Qet xeyret e ey penahi alem
Qet laiq e ey şebani adem
Ev gurgi leîni bedserencam
Jêk ra bikelin me şibhi eñnam
Elqis-se biki ko dêwî serkeş
Tenha û tenê biçite ateş
Filcimle me cimle xas û aman
Asê û şeqî û natemaman
Têk ra bi şefaeta xwe xas ke
Vêk ra me ji agirî xelas ke.

REWŞA DINYAYÊ

PIRSA ENIYA NÛ — Ji roja ko êrişa elemanan dest pê kir û di nîvrojê eniya ûris de ordiwên rûsî bêgav mane û ji ber elemanan kişiyên pîrsa enike nû ji nû ve tête gotin û çapên hevalbendan li ser ve pîrsê gelek disekin. Ji xwe ve paşiyê gava Çorçil çû bû Emêrikê, bi Rûzwelt re ev mesele ji hate mizakere kirin û di dawiya mizakerê de her du hikûmetan da bû zanin ko di sala 1942 an de li Ewropayê enike nû wê bête danin; yanî eskerên ingilîz û yê hevalbendên wî wê lakevin beja Ewropayê û şerê elemanan bikin.

Li 16ê Tirmehê radyowa Londrê da zanin ko eskerine kenedî û ingilîzî di dora behira Britanyayê de manawrene mezin çekirine. Ev menawre bi vi awayî çêbûne: Esker li vaporen siwar bûne û ketine behirê. Piştê ev esker di bin himayeta stolê de vegehiyane bejê û dirêjî peravên Britanyayê kirin. Di peravan de eskirine din hebûn, heçko ew dijmin bûn. Eskerên ko ji behirê hatine zora wan birine û daketine bejê. Radyowa Londrê gotiye ko menawre bi miwefeqiyeke mezin gihastiye dawiyê. Vê radyowê bi ser ve zêde kir û got: Eskerên ko ev menawre çekirine, sibe wê herin û dakevin beja Ewropayê. Çapa yanî metbûata sondxwariyan di vê menawrê de delêletên çekirina eniya nû dibînin. Ev çap bi xwe pê li erdê dide û dibêje êdî wext e, eniya nû divê rojekê berî rojekê bête danin.

PIRSA HINDISTANE — Herwekî xwendevanên me dizanin di Sibata vê salê de Sir Staford Krips çû bû Hindistanê û bi navê hikûmeta xwe bi serekên Hindistanê ên mili ketî bû mizakeran. Ingiltere dil dikir bi hindiyên re li hev bêt û işê Hindistanê safî bikit. Ingilterê ji hindiyên re wada istîqlalê dida. Lê ev istîqlal piştî şerî wê bihata tetbiq kirin û heta dawiya şer Hindistan di bin vegertina ingilîzan a eskerî de wê bimaya. Hindiyên ji ber van sebeban pêşnihadê ingilîzan bi şûn de avêt û her tişt weke xwe ma.

Bivê nevé japonan kêfa xwe ji vê qerara hindiyên re gelek anî û hêz da bû propaganda xwe. Lê heta vê dawiyê li Hindistanê sezayî gotinê tu tişt ne qewimî bû.

Vê paşiyê Gandî serekê hindiyên e bi nav û deng xwe tev de û li 13ê mehê encimana kongrê a icraî qerareke dîr û dirêj belav kir. Di vê qerare de encimên bi kurtî dibêje: Divê ingilîz ji Hindistanê rabin û herin. Piştî çûyina ingilîzan li Hindistanê hikûmeteke mili dê bête saz kirin û di vê hikûmetê de ta û qewimên Hindistanê tev de dê bêne nûnandin. Ingilîzên ko dil dikin, bi şertê ko wek hindîkî bêne hesêb, dikarin li Hindistanê bimînin. Digel vê hindî hindî bi tu awayî naxwazin di warê şer û cidale de işê ingilîz û hevalbendên wî biwarqilînin. Ji ber vajî ve piştî ko ingilîz ji Hindistanê kişiyên Hindistan wê arikariya Çînê ji bikit.

Qerara encimênê ev e. Li 7ê Tebaxê kongre wê bigehit hev. Hingê ev qerar ji kongrê re dê bête ber pê kirin. Heke kongre ev qerar tesdîq kir û ingilîz ji Hindistanê ranebûn hingê hindî ji nû ve dest bi grêvina bikin yanî bê şer û çek ewê bixwazin ingilîz acîz bikin.

STOLEKE FRENSE — Gava mitarêka frensîz û

AVA DICLÊ

LI BEXDAYÊ LI BER ŞET HATE GOTIN —

Ava Diclê em dizanin tu ji Kurdistanê tê Ka selamên wî welatî bê diyarî holê tê Tu çire hinde melâlî hêdû hêdû ber me tê Rengê te şeylê û tari we bê mişmiş teyî tê Bihû dikim te Ava-Diclê wek kirasê Usif tê Her bi xwina genc û lawan lewma hinde jari tê Aava-Diclê tey de xwinî, her ji xwina kurdi tê Bin te de hesti kiloxan sed hezar ser ser de tê Nexmeya şina şelidan pêl bi pêl tê û tê Ber bi van xortên welatî her bi av û nale tê Tu li nav astêng û nalên we ji nav palên çiyên tê Serbejêrî kerbelayê we ho behrê diçî û tê Ka Cizira mir Bedir-Xan tu ji nav Birca-belek tê Ew cihê ewçend bi deng bû tro bê jin û mirî tê Tu ji nav şer û pilingan û ji nav axa b'bihûn tê. Her hijî tu Ava-Diclê her bi nav û dengî tê

M. E. BOTI

elemanî çêbû, bîrek ji stola frensîzan ya Behira-spî, li Skenderiyê bû. Ingilîzan ne hişt ko ev stol ji Skenderiyê rabe û here bendereke din. Emiralê stolê ji qebûl ne kir ko derbasî aliyê Degol bibe. Ji lewre ingilîzan stol girt û ew ji çek kir û hikûmeta Ingilterê da zanin ko keştiyên vê stolê heta dawiya şer li Skenderiyê wê bimînin; stol bi zabit û deryavanên xwe ve li Skenderiyê ma.

Vê paşiyê gava ordiwa Romel ket axa Misirê û rewşa ingilîzan di vê qadê de bû xeternak hikûmeta Vişiyê emiralê emiralê stolê û got heke eleman ketine Skenderiyê bila cehda xwe bike ko jê rabe û stolê bigehine bendereke frensîzî. Û heke ev fîrsend bi dest ne ket weke berê û di bin bandêra frensîzî de li Skenderiyê bimînit.

Bivê nevé ingilîz û emêrikani pê hesiyan. Li ser vê yekê li 3ê Tirmehê Emêrikê notak daye Vişiyê û jê xwest ko ev stol li Behira-sor û di Behira-hindî re xwe bigehine bendereke emêrikani. Vişiyê ev pêşnihad yanî teklîf bi şûn de avêt. Emêrikê pêşnihadîke din ji Vişiyê re ber pê kir û got bila stol xwe bigehine girava Martînikê. Ev girav mistemlikeke frensîzî ye û li Emêrikê ye. Vê paşiyê emêrikaniyan dest daniye ser giravê. Vişiyê ev pêşnihad ji bi şûn de avêt û da zanin ko ev stol ji benderên Frensê pê ve naçit tu deran. Li ser vê yekê Rûzwelt got: Êdî ingilîzîşê xwe wê bizanin û heke elemanan nîzingî li Skenderiyê kir ingilîz an stola frensîzî bi xwe re bibin, an wê bin av bikin; ji xwe binavkirina vê stolê hêsani ye, ji ber ko qameyên topên stolê jê halîne hilanin.

Niminendevên Vişiyê dibêjin ko heke ingilîzan dirêjî vê stolê kir; stol ewê li ber xwe bidê û heye ko keştîne din bigehin hawara wê.

SERÊ ÛRIS — Herçend êrişa Timoşenko ya meha Gulanê, di mintîqa Xerkovê de, êrişa elemanan bi şûn de hiştî be ji ev hicûm ji destpêka Tir mehê ve bi tevî germî û giraniya xwe dest pê kiriye û piştî çend rojan xuya bû ko armanca elemanan a pêşîn Qevqas û bi taybetî petrolên Bakoyê ne.

Elemanan beriya hicûma mezin — hicûma ko di pêşiya vê mehê de dest pê kir — erd jê re xweş kiriye. Armanca vê erdxweşkirinê birîna rêhesinan bû, yên ko Rostovê bi Moskoyê re girêdidin. Bi vî awayî Qevqas ji imdada ko jê re ji Moskoyê bihata wê mehrûm hiwa. Ji ber vê yekê jî yekînekên ordiwa von Bok jî Xerkovê derketin berê xwe dan çemê Donê û piştî şerine dijwar li çem derbas bûne û li 27ê Hizêranê ketine Kûbyanskê. Kûbyansk dikeve nivro-rohelê Xerkovê û jê 70 kilometir dûr e. Di Kûbyanskê de çend rêhesin digehin hev.

Herçî yekînekên ordiwa von Kleyst ew jî ji Poltavayê rabûne û berê xwe dan rohelê û li 24ê Hizêranê ketine Îzyomê, bajarek li ser çemê Donê. Bi vî awayî elemanan eniya xwe ber bi rohelê biri bû û ew di hindava Tagenrogê de rast kiri bû.

Li 29ê Hizêranê elemanan jî bakurê Xerkovê, ji hindava Korskê jî rabûne hicûmê û li gora danezanên wan di nav pênc rojan de 250 kilomêtir pêş ve çûne û gihastine çemê Don. Elemanan li çemê Don jî derbas bûne û li 6ê Tirmehê dane zanin ko Voronêj ketiye destê wan. Ūrisan derew bi aliyê vê nûçeyê ve da û got ko Voronêj di destê wan de ye. Lê ūrisan mikur hat ko eleman li Don derbas bûne û gihastine wî milê avê.

Ji milê din eleman ji Biyelgorodê jî rabûne hicûmeke din û jê ve jî qesta Don kirine û berê xwe dane Pavlovskê. Vê ordiwê di nivê rê de berê xwe ji rohelê bada, xwe li bakur girt û li 8ê Tirmehê yekînekên vê ordiwê ketine Starayaroskolê. Li 11ê mehê ūrisan da zanin ko bi hemtê xwe bajarên Kentemir û Lizîşansk vala kirine û jê kişiyane.

Her du ordiwên elemanî yên ko ji Xerkov û Poltavayê rabû bûn du armanc da bûn ber çavên xwe; li rohelê Stalingrad û li nivro Rostov.

Ordiwa ko berê xwe da bû Stalingradê li 16ê mehê gihaste Bogûçarê, li ser çemê Don. Ūris jê û jî bajarê Morovdayê jî kişiyan. Elemanan piştî ko ev her du bajar standin bi qewetên xwe ên mîkanîkî dan pey ūrisan û xwe li Stalingradê girtin. Li 20ê mehê elemanan qedere 100 kilomêtir nizingî li Stalingradê kir û li hire sekinîn. Welê dixuye ko ūrisan li pêşiya Stalingradê xetere midafehê çêkiriye û dilê wan heyê li hire pê li erdê bidin û şerê elemanan bîkin. Stalingrad bajarekî mezin û merkezêke sinahî ye. Heke elemanan Stalingrad — bi navê xwe ê keyin Çariçin — stand ewê bigehin çemê Volgê, Volga ūrisan a niqedes.

Piştî rêhesina Moskoyê - Rostov, Volga di navbera Qevqas û Rûsya bakur de rêke behrî ye. Volga çemê Ewropayê ê dirêjtir e; 3400 kilomêtir. Heke eleman girhastine Volgê ewê tê re dakevin behira Qezwînê û bi vî awayî Rûsya bakur ji Rûsya nivro yekar wê qut bibe. Ji lewre divêt ko ūris di pêşiya Stalingradê de pê li erdê bidin.

Em hên ser ordiwa elemanî ya ko berê xwe da bû nivro û armanca wê vegirtina Rostovê bû. Vê ordiwê, ji ber ko ūris di gelek cihan de bêt ko li ber elemanan bisekinin ji ber dikişiyan, bêtalî meşiya û li 19-20 Tirmehê li aliyê nivro jî derbas çemê Don bû, çem li xwe ba da û ji rohelê berda Rostovê. Ji xwe birekî vê ordiwê jî bakur dadiket Rostovê. Mexseda elemanan li Rostovê wer hatin û girtina midafihên wan bû. Ji xwe par elemanan

Rostov vegirti bû; lê Tîmoşenko ew bi şûn de vegerandi bû. Ji hingê ve ūrisan Rostov asê kiriyê.

Li 24ê Tirmehê herçend danezanên elemanî zemtkirina Rostovê da bin jî zanin ūrisan ev nûçe ne belyand yanî jê re belê ne got û ew tesdîq ne kir. Elemanan li 25ê mehê jî gotine ko Novoçersk jî ketiye destê wan. Lê ūrisan piştî du rojan da zanin ko ev her du bajar vala kirine û jê rabûne.

Herwekî jî raveka jorin dixuye elemanan bi çend baskan dirêjî ordiwa Tîmoşenko kiriyê. Jê mexsed xistina vê ordiwê nav çemberê bû. Lê vê carê plana elemanan ne çû serî. Tîmoşenko di wext û zemanî de xwe da paş. Ji xwe welê dixuye ko Tîmoşenko jî herwekî Okinlêk li Misirê kiriyê, ji bona ko nekeve deravekî teng xwe dide paş hetanî ko cihekî wek Elemeynê peyda bike û li wê derê êrişa elemanan bisekinîne, xwe pêk bine û paşê rabe berhicûmê.

Eleman bi vê hicûmê di nav çar heftan de, li ser enikê 600 kilometir fireh 600 kilometir pêş ve çûne. Lê herwekî me got elemanan nikarî bû ordiwa Tîmoşenko bigire. Tîmoşenko li nivro xwe da paş. Lê li bakurê eniyê di mintiqa Voronêjê de rabû berhicûmê û piraniya ordiwa elemanî jî milê Don yê rohelê avête roavê û pirên ko elemanan lê çêkiri bûn ew jî xerab kirin û bajar bi temamî xistine destê xwe. Êrişa ūrisan di mintiqa Voronêjê de dom dike û pîsporen eskerî dibêjin ko ev êriş ji bo baskê ordiwa von Bok ê çepê xetereke mezin e.

Herçî elemanan, herwekî me got li nivro jî di çend deran de li çemê Don derbas bûne û li vî milê avê ketine û xwe jî bo êrişa Qevqasê kar dikin.

ŞERÊ MISIRÊ — Herwekî me di hejmara 46an de goti bû fermandarê ingilîzî general Okinlêk kişiya bû heta xeta Eleyemeyn-Qetare, û li hire li pêşiya elemanan sekinî bû û hicûma wan sekinandi bû. Bi vî awayî Okinlêk ji gerokiya Romel re sencek danî bû û teşebis xisti bû destê xwe.

Okinlêk piştî ko imdadine mezin gihastine wî û ordiwa xwe saz kir ji 20 heta 25ê mehê du caran dirêjî xetên mihwerê kir û di dirêjahiya eniyê de gir û mitikên heja xistine destên xwe û eskerên xwe tê de cih kirin. Herçî eleman di midafehê de diman û ji xwe re tabiye û kozik dikolan. Okinlêk jî baskê elemanan yê çepê, yanî ji behirê jî dirêjî xetên mihwerê kir û stolê bi topên xwe ên dîravêj tabiyên wan bombaran kir.

Li gora fikira pîsporen eskerî vê carê ingilîz wê rabin hicûmê û ordiwa Romel ji erdê Misirê derînin û wê vegerînin Libyayê. Heyê ko heta Trablîsêrbê.

ŞERÊ PESÎFÎKÊ — Li Pesîfîkê qey şer sekiniye. Ji tevgera balafirên her du aliyan pê ve hêjayî gotinê tistek nîne. Li gora nûçeyên ko ji wê eniyê tînd sondxwarî xwe kar dikin û vê carê qewetên emêrikani û ingilîzî wê rabin hicûmê.

Herçî şerê Çînê, ev şer dom dike û japon zora xwe didin çîniyan.

ŞERÊ ROAVÊ — Li roavê yanî di navbera ingilîz û elemanan de şerê balafirên e. Ingilîz bi refîne jî çend balafirên bihevketî diçin ser Elemanyê û Frensa vegerti û erdên din yên ko firo di destê elemanan de ne û li bajarên wan ên sinahî û li wargeh û henderên wan didin.

BINGEHËN

GRAMËRA KURDMANCI

17 — RENGÐËR

119 — Rengdêr ew bêje ye kô bi navdêrê ve dibe û wesfeki wê dide zanin; an wê navdêrê di mana wê de tayin û texsis dike. Herweki gava em « hespê reş, hespê beza, hespê xurt » dihêjin « reş, beza, xurt » rengdêr in; ji ber ko ew yek bi yek wesfeki navdêra hêsp didin zanin. Disan di gotinên « ev hesp, çar hesp, kijan hesp, hin hesp, hespê min » de bêjeyên « ev, çar, kijan, hin, min » rengdêr in; çûnki ev ji navdêra hêsp di mana wê ne dixesisinin û dieyinen.

120 — Ji raveka jorin dixuye ko rengdêr du cisin in: yên ko navdêran diwesifinin û yên ko mana wan tayin û texsis dikin. Ji ên pêşin re rengdêrên wesfîn dibêjin û ew xwerû rengdêr in. Ên mayin di esilên xwe de bêjeyine din in û gava di komekê de bi navdêrê ve dibin, wezifa rengdêrê dibinin û navdêrên xwe li gota tewangên xwe didin tewandin û gava navdêr ji komekê dikevin û ew bi serên xwe diminin hingê vedigerin esilên xwe.

121 — Di nay navdêran de bi tenê ên wesfîn yên ko xwerû rengdêr û ji bêjeyên neguhêrbar in; gava bi tena xwe ji diminin nayine tewandin û veqetandekê ji nabin. Lê herweki di cih û dewera wê de dê bête ravekirin ve qeydê ji awerteyin hene.

122 — Di zimanê kurdmanci de şeş texlit rengdêr hene:

- 1 — Rengdêrên wesfîn
- 2 — Rengdêrên îşarki
- 3 — Rengdêrên jmarin
- 4 — Rengdêrên pirsiyarki
- 5 — Rengdêrên nebinavkiri
- 6 — Rengdêrên xwemalin

123 — Ji van rengdêran, ên wesfîn dikevin paşiya navdêran û bi du awan bi wan ve didin. Ên xwemalin hergav didin pey navdêrê û veqetandek dikeve navbera wan. Herçi îşarki, pirsiyarki û ên nebinavkiri dikevin pêşiya navdêran û bê tu tiştî bi wan ve dibin. Ên jmarin, hinek ji wan dikevin pêşî û hineên din paşiya navdêran.

RENGÐËRËN WESFÎN

124 — Rengdêrên wesfîn gava bi navdêran ve dibin wesfeki wan didin zanin, angu wan diwesifinin.

Weki niho, bêjeyên « reş, spehî, bibind » rengdêrîne wesfîn in; ji ber ko gava bi navdêran ve dibin wesfeki wan didin zanin. Her-

HEDÎSËN

CENABË PËXEMBER

REHMET Û SILAVA XWEDË LË BE
691 — Windabûna zanin û zanayaⁿ pîr. bûna nezanî û nezana^m zehfûna serxweş û zinakeraⁿ ji elametên qiyametê ne.

692 — Yê ko pêşnimêj e bila xelkê ji nimêj û ibadeta xwe aciz me ke, ne-pîr bike, ne hindik bike, bi can û bën bike; bila bîne bîra xwe ko, di cemaetê de, nexweşin hene, jarin hene û mirovin hene ko îşê wan bîlez e.

693 — Hedîsa qudsî, angu Xwedê li ser zîmanê Pêxemberê xwe gotiye: Kelîma şehadetê keleha min e; yê ko wê bêje, wê têkeve keleha min û yê ko dikeve keleha min ji ezabê min xelas dibe.

694 — Her rastiye bibêjin; yên ko ew dibihîsin pê kexweş dibin. an ne, ew ne îşê we ye; xema vî tiştî me xwin.

695 — Ji welatê xwe hez bikin; hejkirina welêt ji îmanê tê.

696 — Dilê sêwi û zaroyaⁿ dilê bêkes û bêcareya xweş bikin. Heke we ev tişt kir bizanin ko Xwedê we de bigihîne xweşiyê.

697 — Her bixebitin, ji bona wê, ji xebatê çêtir û hejâtir tu tişt nîhe; hon pê dinya û axirefa xwe ava dikin.

698 — Berî îş û xebata xwe pêkbinin û piştîre dest bi diayê bikin.

699 — Bê destûra Xwedê kes nîkare arikariya kesekî bike.

700 — Mirov ne bi diaya xelkê, lê bi emelê xwe, digehe rehîm û qenciya Xwedê.

701 — Mirovê ko bi kêrî dinyayê naye, bi kêrî axiretê jî naye.

702 — Nanê xwe ne ji xebata xelkê, lê ji keda xwe bixwin.

kweki: « Min hespê reş dit. Ev hespê ha reş e. Ez li ber gola spehî rûniştî me. Bi min ev gol spehî ye. Felemêz hilkîşiya bû ser ve dara bilind. Ev dar gelek bilind e ». Mîna ko ji van misalan dixuye rengdêrên wesfîn di komekê de piştî navdêrên xwe peyda dibin û bi du awayên têvel bi wan tene girêdan.

1 — Bi veqetandekê: tîfinga qenc, şejderba dagirtî, mehîneke boz, xanîkî nizim, mêreki baş, mirovine xirab, jînine spehî, destmaleke sor, çeleka doşe. Hingê rengdêr bireserê navdêrê ye.

2 — Bi lêkera bûnê: ev tîfing qenc e, ew xanî nizim e, şejderb, ne, dagirtî ye, hespê min beza ye, mehîna ko hat avis e. Hingê rengdêr pêveberê lêkera bûnê ye.

PROVERBES

87—Mezinahiya gund di pehnahiya rê ve xuya ye.
On reconnaît la grandeur du village à la largeur de la route.

88 — Mêr çem e, jin gol e.
L'homme est une rivière, la femme un lac.

89 — Mêr bê xweyî dibin, jar dibin; jin bê xweyî dibin, har dibin.

Homme seul devient faible; femme seule devient chaude.

90 — Min darek avêt kewê, li kewê ne ket, kew li darê ket.

J'ai lancé un bâton sur une perdrix; ce n'est pas le bâton qui est tombé sur la perdrix, mais la perdrix, sur le bâton.

91 — Mirin ne hêjayî sinê ye.

La mort ne vaut pas le deuil.

92— Mirîşka birçî di xêwna xwe de garis dibîne.
Poule affamée rêv de maïs.

93— Mirîşk avê vedixwe û li Xwedê dimeyizîne.
Poule qui boit regarde vers Dieu.

94 — Mirovê tirsonek her dimire, ê mêt carkê.
Le poltron meurt à chaque instant, le brave, une seule fois.

95 — Mir dimire, xizan dimîne.
Le prince meurt, le pauvre reste.

96 — Navekî giran di gundekî wêran.
rand nom dans village en ruine.

7 — Perê xulamêkî qenc, lê axakî xirab e.
L'argent est un bon valet, mais un mauvais maître.

98 — Pivaz çiqas firk bin, serê wan mezin dibin.
Plus les oignons sont espacés, plus ils ont la tête grosse.

(Qui vit retiré se croit un grand personnage)

99 — Qorîna quling ji derdan e.
La grue crie parce qu'elle a mal.

100 — Rovî di ber mêtewê re çû, devê wî ne giha tirtih go: « Tirş e ».

Le renard vint à passer devant un cep, il ne put atteindre les raisins, et dit: « Ils sont aigres ».

101 — Rovî têt e, tiri tirş e.
Le renard n'a pas faim; le raisin est aigre.

102 — Royê kiçik lê herikî ji avê mezin lê sekini çetir in.

Petit ruisseau qui coulent valent mieux que grandes eaux qui dorment.

103 — Serê guri di bin kum de çetir e.
Mieux vaut que tête teigneuse reste sous le bonnet.

104 — Serê heft newalan newalekê ye, serê heft gotinan gotinekê ye.

A l'origine de sept vallées, il y a une seule vallée, à l'origine de sept paroles, un mot.

105 — Sê gidi bene li dinê, yê li hevraza vedixwe qelûnê, yê mala xwe datîne rex mala bavê jinê, yê bi rê va diçe bi tinê.

Il y a trois fous au monde: celui qui fume la pipe à la montée; celui qui plante sa tente à côté de celle du père de sa maîtresse; celui qui chemine seul.

106 — Si û sê kilamê hirçê ne, li serê dara

hirmê ne.

L'ours a trente trois mots à dire, tous au sujet du poirier. (Les ours aiment les poires).

107 — Şeva tari di êvarê de kifş e.

Nuit sombre s'annonce dès le soir.

108 — Şev yek e, diz hezar.

Il n'y a qu'une nuit, mais mille voleurs.

109 — Şêr dikûje, rovi dixwe.

C'est le lion qui tue, mais le renard qui mange.

110 — Şêr li zozana dihirmijê, gur li binê beriyê miha berdidê.

Que le lion rugisse sur l'Alpe, le loup poursuivra les brebis dans la plaine.

111 — Şor li mirdaran, sipî li qirpalan.

Aux lâches les insultes, aux haillons les poux.

112 — Tajiyê Mihê koro berdidanê kiroşka, diçû qijika.

Le lévrier de Mehê koro, on le lachait sur les lièvres, il poursuivait les pies.

113 — Te beran gurand, ma birayê berên nine?
Tu as écorché le bélier, n'a-t-il donc pas de frères (qui chercheront à le venger ?)

114 — Teyr baş e, bi refê xwe re.

Oiseau ne vaut qu'en vol.

115 — Teyrin hene goşt dixwin, hin hene goştê wan dixwin.

Il y a des oiseaux qui mangent la viande, et d'autres qu'on mange la leur.

116 — War ew war e, lê bihar ne ew bihar e.
C'est bien le même camp, mais pas le même printemps.

117 — Xewa miriyan tê, xewa birçiyân nayê.
Qui est mort peut dormir, mais non qui a faim.

118 — Xeyalê aşvên av e.

Le rêve du meunier, c'est l'eau.

119 — Xêr bi rêz e, şer bi rêz e.

Le bien a son tour, le mal aussi.

120 — Xizani kirasê hesini.

Misère, chemise de fer.

121 — Xwin nabe av.

Sang ne devient pas eau. (On ne peut pas pardonner une offense grave.)

122 — Ya şex Misûr dox dirêj e, naçe tûr.

O cheykh Mesur, la queue est trop longue pour entrer dans la musette. (Tu ne peux pas nous en faire accroire).

123—Yeki li zikê yeki dida, digo: « Ay piştâ min! »
On frappait quelqu'un sur le ventre, il disait: « Ah! mon dos! ».

(A suivre)

TAWÛSPARÊZ

Kiriyariya Hawarê 500 Qirûşên Sûri

Xwedî û gerinendeyê bepirsiyar: Mir Celadet Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM—1942 — ÇAPXANA SEBATÊ

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARE DE

Tefsira Quranê	Dr. K. A. Bedir Xan
Reşbelek	Bavê Cemşid
Diwana Melê	Qedri Cemil paşa
Nêçira hirçan	Osman Sebrî
Memozîna Xani	Herekol Azizan
Rewşa Dinyayê	Nêrevan
Gramêra kurdmanci	C. A. Bedir Xan
Gotinên şopewer	Osman Sebrî
Heyran	Stranvan
Coutumes	Tawûsparêz

TEFSÎRA QURANÊ

168 — Ew tirsonek û minafiqên ko di roja şerê lhidê de ji bajarê Medîne derneketi bûn, wan di heqê mirovên di xwe de yên ko di rîya Xuda de hati bûn kuştin digot: Heke wan biya me bikirana, ne dihatin kuştin. Bêje wan: Heke gotina we rast e, gava mirin nîziki we dihe ka hon canê xwe jê xelas bikin.

169 — Yên ko di rîya Xwedê da ketine, hon wan miri meşesibînin. Canfelayên rîya Xwedê ne miri ne, Xuda wan bi xwedî dike.

170 — Ew gihane kerema Xwedê û pê dilxweş û bextliyar in û ew dixwazin ji hevalên xwe re ko di rîya Xwedê da xwe didin kuştin mizgîniya xweşiyê bigehînin û ji wan re bidin seh kirin ko ji bo wan ne tîrsa roja pişdawayîyê û ne ji xem û axîn heye, cihê wan bilind e û qedrê wan wê bêle girtin.

171 — Mizgîniya kerem û nîmeta Xwedê digehe wan û ew seh dikin ko Xuda sewaba qencî û mêraniya wan ne ji bir dike û ne ji dihêle ko ew wînda bibe.

172 — Yên ko di şerê lhidê de, piştî ko birîndar bûne, dîsa li gora emrê

Xuda meşiyane û yên ji wan ko bîndestîya Xwedê û pêxemberê di wi kirine û tiştine qenc pêk anîne û ji xirabiyê xwe dane paş, ewê bigehînin xeyreke mezin.

173 — Bînin bîra xwe gava mirovên minafîq kom bû bûn û ji şerkerên rîya Xuda re digotin: Dest bi şerî me kin, dijminên we gihane hev, hon hindik in, ew pir in, hon qels in ew xurt in, hon bi wan nîkarin; gotina fitnekaran, baweriya şerkerên rîya Xuda hêj qaimtir dikir, dest û lepên wan dişidiya; dilê wan xurt dibû û guh li gotina fitnekaran ne didan û vedigerandin wan û digotin: Xuda besî me ye; jê xweştir arikar peyda na be.

174 — Bi arikariya Xwedê ew ji mêdana şerî bê xisar û zehmet zivirin û bi mêraniyê ketin pey emrê Xwedê. Kerem û comerdiya Xwedê mezin e.

175 — Bi wê gotinê Iblîs dixwest arikarên xwe bitirsîn. Ma ne kifş e? Heqî ko pey bezma Mihemed ne çûne şerî, arikariya Şeytên kirine. Her wêkî hon mirovên bawermend in, ne ji Iblîs û hevalên di wi, lê ji min bitirsîn.

176 — Dilê te, ji emelê kafirên ko xeyreta hev dikişînin û di xirabiyê de pêşî ji hevûdu distînin xeûndar ne be. Ew nîkarin ji Xuda û bîndestiyên wi re tu zererê bigehînin.

Xuda ~~ji wan re~~, di roja pişdawayîyê de, ji xweşiyê parekê ji na de wan. Ji bona wan êşeke mezin heye.

177 — yên ko baweriya xwe a pak bi kufre difiroşin û dikin bihayê wê, ji Xuda re tu zererê na kin, ji bo wan ezabekî dijwar heye.

REŞBELEK

— 2 —

JI CEMŞID Û SİNEMXANÊ RE

YÊN KO BERÊ XWE DANE ZOZANAN Û İRO
DI HAVINGEHA ZEBEDANÊ DE NE [1]

Zaronol

Diya wehûrmûrên we didan hev; hon kar dibûn. Me ji we re goti bû ko honê herin Zebedanê. We ji min pirsî: Zebedani çi ye, ew ji wek bajarê Şamê ye?

Min ji we re goti bû; no Zebedani ne bajar e, Zebedani zozan e, havingeh e. We dîsan pirsî, ma zozan çi ye? Minê ji we re bidaya zanîn, lê nizanîm çi kete navê û ştexaliya me hate birin.

Niho guh bidin, ezê ji we re di stûnên Hewarê de bibêjim zozan çi ye. Ji xwe hêj çêtir e ko ez bi we re, di vê babetê de, li ber destê Hawarê biştexilim. Bi vî awayî ji hevalên we yên ko li derveyî Kurdistanê bûne û heyama zozanan ne ditine û ew ne bihistine ewê ji lê serwestî bibin.

Li wextê berê kurdmanc koçer bûn. Gava ez kurdmanc koçer bûn dibêjim, jê mexsed ne ew e ko kurdmancan gund û bajar nîn bûn. Kurdmancan qesr û bircine welê hebûn ko ew ji hezar salan de heta îro li ser himên xwe sekini ne.

Heta vê paşiyê ji birekî kurdmancan di koçeriyê de dijîn û vê jiyînê di ser jiyînai demanî re digirtin. Çire? Ezê paşê evî ji we er bibêjim.

Ez dizanim honê niho ji min bipirsîn, ma koçer ji çi ye û koçerî çi teva ye? Koçer ji wan xelkan re dibêjin ko Havîn û Zivistanan di cihêkî de rûnanin û cih û warê xwe li gora sar û germbûna bayî diguhêrin; li Zivistanê tene germiyanan û li Havînê vedigerin havingehan û diçin zozanan. Sinheta van xelkan ji cotkariyê bêtir şivanî ye; pez bi xwedî dikin. Herçi xelkê ko ji bervajî ve salê pê de di cih û gundekî de rûdinin û nemaze bi cotkariyê mijûl dibin ji wan re ji dêmanî dibêjin.

Koçer di tevinê de ji xurt in.

Herçi dêmanî, ew ji salê pê de di gundên xwe û di bin banan de ne diman. Nemaze yên ko di dora gundên wan de mêrgin hebûn. Biharê, ewan konên xwe li wan mêrgan vedigirtin û havingehên xwe tê de çêdikirin.

Lê zarono, ez dibînim ko em ji zozanan

Reşbeleka zarowan a pêşîn di hejmara Hawarê a 44an de belav bûye.

DÎWANA MELÊ

— 32 —

Sir-ri wehdet ji ezel girtiye het-ta bi ebed
Wahid û ferd e bi zatê xwe wî nînin çu eded
Di qedem da ezel û eyn û ebed her du yek in
Sermediyet we dixwazit ne ezel bit ne ebed
Ferq e wahid ji ehed lê di meqamê semedê
Bi heqîqet ko bikin her du çi wahid çi ehed
Yek e derya tu bizan qenc çi mewc û çi ji hebab
Di esil da ko hemî ave çi av û çi cemed
Aftabi ehedyet di xwe de girtiye kewn
Ne ko ewrek heye lê girtiye çehvên me remed
Hisn û zatê bit û latan ji cemada semed e
Ji misala senemê weko teclaya semed
Xeyrî derya niye sehra bi heqîqet em-ma
Ji rûyê kef û kemê ev av biye şibhi zebed
Kul-li yewmin huwe fî şe'n nebî xafil jê
Her peyapey ji şîûnan digirit feyz û meded
Ger dê Adem bidiya sir-ri ilmî Iblîs
Hînema ebsere keb-bere hîne we seced [1]
Çi zeman û çi mekan û çi cihat û çi hidûd
Çi meqadîr û tefasil û hisab in çi eded
Çi minafat û lizâm in çi qiyas û çi misal
Ev çi tewlid û çi terkîb e çi rûh in çi cesed
Ser bi eczê diderit qew-wetê der-rakeyî ma
Yerce'el qelbû qelîlen we meta qame qe'ed [2]
Heyret û ecz û serencam di babê nezerê
Key bi xaliq nezerê qasiri mexlûq resed
Guftigûyî me'rîfetê çendi Mela peyda ki
Gewhera me'rîfetê nagihete kes bixered

(١) حيناً ابصره كبر حيناً وسجد

(٢) يرجع القلب قليلاً ومتى قام قعد

Di nivîšta Hawarê de

رجع القلب قليلاً ومتى قام قعد

Yerce'il qelbû kelîlen we meta qame qe'ed

bi dût ketine; lê me dev jê bernedaye. Bi tenê piştî ko salên min gihuştine pêncihî riya zozanan ji min re hinek zehmet e Ji ber ko riya wan bilindciban kaş e, hevraz e,

Zozan, zozan!... biluştî koçerên miran. Zozan, ev çi gotineke spehî û şêrîn e. Di kefa kefa Havînê de bi tenê bi bilêvkirina wê can û giyanê mirov hûqîk dibe û bi xiyala wê mirov hişkahiya tebietê ter û heşîn dibîne. Belê zozan... zozan...! biluştî şivan û bêri-vanan. Nizanîm çawan bû ko heta niho min ji we re qala zozanan ne kir.

Birakî we hebû; ew nûxwiriye min bû; ew ne dit. Min navê mainekî we lê kiri bû: Sefder. Derdeki bêderman pê ket û herwekî hon dibêjin û wek mamê ko ewî navê wî hil-digirt, çu cem Xwedê. Sefder şeşmehî û di nav dergûşê de bû; ji xwe tucaran li ser piştî xwe ranebû, min jê re digot: « Sefder, koçer çûne zozanan ». Sefder bêî ko bizane kêfa xwe ji vê gotinê re tani û dikenî. Ev gotin bir û

tirba wî ye. Ji ber ko kekê we beri ko zimanê wî bigere çû bû nik Xwedê û ne wek Sinemxanê « Ez sîtiya Bota me » ne ji wek Cemşid « Ez merê qenc im » goti bû.

Lêbelê, zozan, zozan .. warê siwarên serhedan.

Ji germiyanan diçine zozanan.

Zivistan e, welatê kurdan di bin poşiya berfê a spi de nixumandi, nivisti ye. Koçer û dêmanî gihastine hev; li ber tîfkê qelûnê dikişinin. Terş di şkeft û zivingan de, dewar di stewl û axuran de ne. Jin li aliyê malê nanên xwe bi tenûrê ve didin, hiriyê dirêsin, goran çêdikin û ji zarowan re dilorinin, dergûşên wan dihejinin.

Di civatan de koçer ji dêmaniyan bêtir dipeyivin û tiştên ko di riyên zozanan de ditine ji civatnîşinan re qise dikin.

Bi vî awayî digehin Biharê; koçer û dêmanî cejna Newrûzê bi hev re şahînet dikin, gewltiyên xwe li hev dikin, xatir ji hev di xwazin; heta bi Paizê.

Seqem şikestiyê; zora sermayê çûye; di lêf û pesaran de gyanermik dest bi şûnbûnê kiriye; hirç ji kunên xwe hatine der û lê digerin.

Sibe roja barkirinê ye. Koçer, tev de, jin û mêr, pir û ciwan wek ordiwa ko seferberiya wê hate ilan kirin, xwe kar dikin. Karê seferreke dût, seferreke welê ko beri ber bi jor û her ber bi bilindcihan e; pê bi pê, gav bi gav ji ezmen re nîzingtir û ji nîzmiyê dût, hildikişin... hildikişin...

Kitkitên konan li erdê raxisti ne... stûn, şelit, gulick, çasir, nêvber, têj, perispan, kêlik, xûrb, çit, berçit, ping, sing, bersing, tirij, çap h.d.... Li rex wan têt, tûr, xurcîk, meşk û hevân; diz û dizik, den û qersûnek in. Herçî beroş, sêni, cîfî û bergeş; ji xwe ew ji beri çend rojan de nik spiker in. Jin li van tekberan kom bûne, toz û ritama wan diweşinin, li wan hûr dibin, derzi û şûjin bi destî ve, wan didûrin, û pi ne dikin.

Li aliyê hewşê şinginiya çakûç û simtiraşan e; dewar li rex hev sekimî, bi dor lingên xwe li ber solbend radikîn û solên xwe ji bo kuç û fersên zozanan nû dikin.

Wê şevê li koçerên ko rojê pê de xebitine, xew giran bûye. Lê herçî dewar, wek zarokên ko kêfa xweji solên xwe ên nû re anîne şevê pê de lingên xwe li erdê didin û piko-liyê dikin; kêfxweş in. Ji rûniştina Zivistanê ûrxan bûne.

Bi sariya sibê ve karwan bi rê ketiye. Karwaneki welê qey tu dibêjt bajarek e, bi

ling bûye û bi rê ve diçe. Ma çi heye ko ne pê re ye.

Ji xwe şivan keriyên xwe beriya karwên ajotîne û seyên gurxênêk li gurên birçî yên ko li riya pez kemîn bûne, qelibîne û hevûdin dirandine.

Karwan dimeşe... sipanîne berfê, yên ko ji dût ve, bi tirijên tavê ên pêşin, wek pîpo qîne şikesti diçirişin, dest bi xuyakirinê dikin. Di hin deran de berf heliyaye û erd di spîtahiya berfê re wek qulên çarşeveke spîûkevin reş dike.

Tayên berfê ji rûyê erdê radibin û wek peline spî, xwe ber bi bilindcihan ditewinin. Kulikên ko xwe di bin germiya berfê de veşarti bûn, adarîk, pelezêsk; pîtanîk, firîsk û gangilok, ev bûkên Biharê — mîna çiçikên mîrîşkan yên ko ji qalikên xwe ên spî der dibin — sor, spî, mor û xumrî serf hildidin.

Bûkên nû, yên ko bi nûxwiriyan xwe ve ji bo cara pêşin di vê rê re diçin bi her zarîna berşirên xwe disekinin û devên zaroyên xwe didin ber singên xwe. Herçî jinên sere bi çavîne mîhîrvan li wan fedikirin û dibêjin: « Heq di destê wan de ye, me ji holê ne dikir, me ji bawer ne dikir ko, heke zaro hinek giriyan heye ko tifaqek li wan biqewime. Lê piştî ko wan ji çendek anîn, ew ji ewê bizanin ko êşa ko zarowan nagirine ji êşa ko wan digirine xedartir e » û karwan ji deştê bi hewa dikeve, karwanvanî şa û bi kêf in... distrên... dinehwîrinin...

Zozanvaniyan zozanên dilê xwe diçêrandin....

Koçer diçin zozanan û ji nû ve digehin warên ko tê de ne kêç, ne mêş ne ji pêşî hene. Hewa saf û sivîk e, sira bê giraniya bedenên wan şîstiyê. Koçer ji nû ve çîst û çalak in; xwin di rayên wan de ne wek ava çeman lê wek ava şîp û avşaran diherike. Lingên ko niho di ser şehar û şaxuran re xwe zer kerine di laşên wan de tu movikên tîrxan ne hiştine.

Koçer diçin, diçin... zozanan. Rêberê wan berf e; danê şopa berfê. Berf dihele, ew didin pey... Heta roja ko berf ji nû ve dest bi ketinê dike. Koçer hingê ji ber berfê dikişin. Biharê, wan da bû pey berfê. Paizê, berf dide pey wan û wan dadixîne jêr. Qey berf naxwaze ko koçer pê lê bikin û singa wê a spi bi reşikên xwe reş bikin. Koçer ji ji ya wê dikin, pê lê nakin û xwe didin deştê.

Belê zaronol koçer bi vî awayî Bihar û Havîna xwe di zozanan de diborînin û Paizê

NÊÇÎRA HIRÇAN

Li Mirdês di gundê Xêstûrê da bi navê Mela Eli nêçirvanek hebû. Rojekê Mela Eli çû bû nêçira kewan û sê kew kuştî bûn. Di vegera mal da rastî hirçeki hati bû û di navbera wan da pevçûneke xweş bû bû. Ji bo ko xwendevanên me agahî ser û berê vevçûnê bibin divê em rê bidin gotîna nêçirvan. Mela Eli got:

Wê rojê ez çû bûm nêçira kewan û min sê kew kuştî bûn. Di vegerê da ji bo vehêsinê ez li ser kanikê rawestiyam. Hîn ez nîh rûniştî bûm ko min hirçekî nêr li pêşberî xwe dit. Herwekî em ji hirçan dizanin; heya mirovek teng nekeve ser, an bi birin neke nizingî mirov nabin. Lê vi hirçî welê ne kir. Ne ez teng keli bûm ser wi û ne ji min ew bi birin kiri bû. Tevî vê yekê hat û li pêş min rawestî. Tu deng jê ne dihat, her li çavên min dinêrî. Xweya bû tiştek di dilê wî da heye. Tifinga min ne vala bû, lê tu berik ji tê da tine bûn. Herwekî adet e ji bo nêçira hirçan em du berikan dêxine tifingên xwe. Îro ji bo nêçira kewan min çend zo balme (xurdek) xisti bûn ê. Bi vi zikê tifingê min ne dikari bela xwe di hirçî bida û bi rihetî ji jê filitîn dişwar bû. Wî her li çavên min dinêrî; lê nêrînek bi neyarî.

Êvar nizing bû, ji bo min çûyîn diviya bû. Heya şev reş bûye min nikari bû welê mat li pêş hirçî biminim; her tevgerek diviya bû. Hingê hate bira min: Ne be ko hirçî ji birçîna berê xwe da be min û çav li xwarina goştê min be? Li

vedigerin germiyanan. Û kurdmanc hejî vê jiyinê, hejî koçeriyê dikin. Çire? Ji ber ko koçerî azahî ye û kurdmanc bendeyên azehiyê ne û azahî di bajarên wan de ne maye.

Ji ber ko bajar, bajarên Kurdistanê ketine destên dewletên biyanî û memûrên ne ji wan. Bajar bajarên wan, lê qanûn û nizam, qanûn û nizama romiyan.... Kurdmanc ji wan qanûn û nizaman derevîn û bi tenê koçeriyê ew ji qanûnên bajarên, ji nizamên dewletên vegertiyar xelas dikirin û ew digihan din bilindcîhên çîyan, çiyayên ko ber bi ezmanan serî hildidin û nizingî li Xwedê dikin.

Belê zaronol ji ber ko qanûn û nizamên romî keli bûn bajarên wan, kurdmanc xwe didan çîyan û xwe dispastin qanûn û nizamên Xwedê. Herçî li jiyîna Kurdmançan a civakî hişyar in rinb dizanin ko kurdmancan xêra eşirî û koçeriyê ziman û nijadê xwe pak û weke xwe hilanîne. BAVÊ CEMŞÎD

ser vê ramanê min kewek di tûrê xwe yê nêçirê da bi derxist û avête pêş wî. Hirçî termê kew bi rihetî rakir û da ber difna xwe bin kir û paşê berjêr avêt. Bi vi awayî min her du kewên din ji yek bi yek avêtine ber, wî ji ew her du kewana di par ra gihandine yê pêşîn. Vê carê êdi tiştekî ko min bavêtanayê ne ma bû. Bê şivîşk çavên wî li min bûn. Hêdika min dest bîrê ser tifingê. Wî qes da min nasî bû ko di pê ra xwe avête ser min.

Ji ber ko kanî di navbera me da bû berî ko ew xwe bigehîne min, min berê tifingê li singa wî saz kir. Bi dengê tifingê ra borînek ecêb bi ser ket û hirçî xwe gihandê min. Berê, tifing ji dest min girt du ta kir û avête wê giharê hînga xwe tevlê min kir. Standin û du ta kirina tifingê du sê saniyan ne ajotî bû. Bê ko ez rêke felatê biramim, min xwe di himbêza hirçî da dit.

Erê çiqas ko neyarê min hirçekî nêr bû; lê ez bi ged û hêlên xwe jê ne kêmîr bûm. Min ji dest di nava wî ra bir û me hev û din kut kir. Heke mikûna hirçî hebûya ko min ji xwe bi dîr xe; teqez wê bi çepên min bigirta û ez li kuçekî bidama. Lê min nava wî zemt kiri bû û diviya bû piştî wî deynim erdê. Serekî dirêj me hev û din bir û anî. Dawî bi piraniya tîfkirina ser çavên min, ez şaş kirim û nava xwe di nav çepên min da bi derxist. Hinga rahişte milê min û du sê caran ez li erdê xistim. Êdi tu ya xêrê di cendekê min da ne ma bû û min nema dikari bû li ber xwe bidim. Wê demê hirçê delal hate benda min û kulmikan.

Êdi nema min dikari bû çavê xwe rakim. Berî her tiştî pencek li serê min da û çermê serê min daxiste dor guhên min. Paşê bi dilê xwe ji sîng û piştî min da. Serekî ez welê di nav lepên xwe da vepûrisim, dawî min dit ko dev ji min bernade; êdi min xwe li mirinê na.

Gava hirçî dit ko ez nema dilebitim, ji lédanê geriya û guhê xwe da ser bêvila min. Min qenc bihna xwe bi xwe da girt, ne deng û ne ji pişîn ji min ne dihat. Dema ez di wî hali da ditim ez hiştim û çû. Lê ji xilxila xilikên ber lingên wî min zanî ko dîr ne çûye.

Serekî ez welê mam û ne dipizivim. Gava dit ez napizivim cardin vegeri ser min. Min dîsa bihna xwe bi xwe da girt. Vê carê wek bijîşkê ko dixwaze nexweşiya nexweşê xwe fêr bibe dîr û dirêj cendekê min palmisand û guhê xwe da ser difna min. Dawî ko bawerîya xwe bi mirina min anî, hema di rex min da bi çepolan gorek di nav xîçilan da veda û ez rakişandim ê. Dîsa bi kevir û xilika

ser min por kir. Qey ko bi wê ji dilê wi rihet ne bû bû ko, dixwest zinareki mezin ji bi ser min da wer ke; da ko ji derketina min bê qisawet bimîne.

Di rex me da zinareki zehf mezin hebû, çû xwe da paş û zor kir. Zinar geleki mezin bû, hikmê wi lê ne dibû. Eger ew ji bi ser min da tot kiri bûya êdi dinya ko min bidîya ew hînga bû. Sed xêra Xwedê ko zora wi li zinêr ne bû û dev ji min berda û çû. Heya giha serê çiyê dengê pelepela wi di guhê min da bû. Ji ber ko zora wi li zinêr ne bû bû ewçend kiz dibû û ji erna dikire lewelew.

Piştî ko di gaza çiyê da wer bû êdi nema deng jê hat, şev ji qirîya bû, kevir û xilîkên ko bi ser min kiri bû ne gelek bûn. Min da xwe û ez rabûm. Cendekê min herweki bi mirkut bête kutan, ciheki rihet tê nema bû. Beri her tiştî min çermê serê xwe di dor guhên xwe da rakir û herdu serî anîn berhev û destnala xwe di ser ra girêda. Paşê min her sê kewên xwe bi tilinga dutabûyî va li erdê hilanîn û berê xwe da mal.

Herweki em ji hirçan dizanin goştê taze û nih naxwin. Çi gava çend roj bi ser da

çûn, û geni bû bin ketê; dê hînga bixweMe. q-seda ko cendekê min vedîşt ji, ji bo wê yekê bû. Ew zinarê ko dixwest bi ser min da tot ke ji, ji bo ko tu cinawirên din berî hatina wi goştê min nexwin.

Dema hirçî ez vedipûm ser hev û li min dixist min sonda tola xwe xwarî bû; lê çawan careke din ez û wi, emê raste hev bihatana?! Hirç di çiyê da pir in; paşê min dê ew çilo binasîna?!

Di vegera mal da awayê ko ez pê tola xwe ji wi hirçî hilinim hate bîra min. Ji xwe piştî çend rojan ji bo xwarîna goştê min ê geni wê bihatana cihe ko ez tê da veşartî, hînga tol girtin gengaz bû. Beri her tiştî zûka dermankirina birînên min diviya bû.

Bi niv şev gihome mal û min birînên xwe dane derman kirin û pêçandin. Roja sisyayan ez di nivînê da bi derketim û tevî birayê xwe hatime ser gora ko hirçî ji min ra çêkiri. Me disa gor weke berê kir û li pêşberî gorê ji kozikek ava kir.

Ji wê rojê da min û birayê xwe me dev ji kêr û îş berda û ji sibê heya êvarê di wê kozikê da çavdariya gorê û hatina hirçî kir.

MEMOZINA EHMEDÊ XANÎ

— 5 —

EŞ'ARI MEDÎHETA TEWAÏFÊ DI
KURDAN E, BI ŞECAET Û XÊRETÊ
Û IZHARABEDBEXTÎ Û BÊ TALIYA
WAN E DIGEL HINDE ŞECAET Û
HEMIYETÊ

Saqî tu ji bo Xwedê kerem ke
Yek cir'ei mey di camî cem ke
Da cam bi mey cihan-nîma bit
Herçî me irade ye xuya bit
Da keşîf bibit li her me ewal
Kani dibitin miyesser iqbal
Tdbari me wê giha kêmale
Aya biwe qabilî zewalê
Ya her wihe dê lîstiwa bit
Het-ta weko dewr nîntiha bit
Qet mîmkin e ev ji çerxi lewleb
Tali' bibitin ji bo me kewkeb
→ Bextê me ji bo me ra bibit yar
Carek bibitin ji xab hişyar
Rabit ji me jî cihanpenahek
Peyda bibitin me padişahêk
Şîrî hinera me bête danîn
Qedri qelesa me bête zanîn
Derdê me bibînitin ilacê
Ilinê me bibînitin rewacê
Ger dê hebiwa me serfirazek
Sahib keremek sixen-niwazek
Neqdê me dibûye sik-ke meskûk
Ne dima wihe bêrewac û meşkûk

Herçend ko xalis û temîz in
Neqdîn bi sik-keyî eziz in
Ger dê hebiwa me padişahêk
Laiq bidîya Xwedê kulahek
Tayîn bibiwa ji bo wi textek
Zahir ve dibû ji bo me bextek
Hasil bibiwa ji bo wî tacek
Elbelt-te dibû me ji rewacek
Xemxwarî dikir li me yetiman
Tinane derî ji dest leîman
Xalib ne dibû li ser me ev rûm
Ne dibûn xerabey di dest bûm
Mehkûmî eleyh û sialîk
Mexlûb û mitî'î tirk û tacîk
Em-na ji ezêl Xwedê wisa kir
Ev rûm û ecem di ser me ra kir
Tebeiy-yelî wan egerçî ar e
Ev ar li xelkê namidar e
Namûs e li hakim û emîran
Tawan çî ye şair û feqîran
Herçî bire şîrê destî him-met
Zehî kir ji bo xwe b'mîrî dewlet
Lewra ko cihan wekî erûs e
Wî hikim di destê şîrî rûs e
Lê eqd û sêdaq û mihr û kabîn
Litf û kerem û eta û bexşîn
Pîrsî ji dinê min ev bi hikmet
Mihra te çî gote min go him-met
Hasil ko dinê bi şîr û ihsan
Texîr dibit ji bo wî insan
Ez mame di hikmeta Xwedê da
Kurdanc di dewleta dinê da
Aya bi çî wechî mane mehrûm
Bilcîmle ji bo çî bûne mehîkûm

Wan girt bi şîrî şehri şihret
Texîr kirin biladi him-met
Her mîrekî wan bi bezlî Hatem
Her mîrekî wan bi rezmî Ristem
Bifikir ji ereb heta ve gurcan
Kurdancî ye bûye şîbhi bircan
Ev rûm û ecem bi wan hisar in
Kurdanc hemî li çar kenar in
Her dû terefan qebîlî kurdanc
Bo tîrî qeza kirîne amanc
Goya ko li serhedan kilid in
Her taife sed dikin sedid in
Ev qulzîmî rûm û behrî taçîk
Hîndê ko bikin xîrûc û tehrîk
Kurdanc dibin bi xûn mîlet-tex
Wan jêk ve dikin misalî berzex
Cwamêrî û him-met û sexawet
Mêrînî û xeret û celedet
Ew xetme ji bo qebîlî ekrad
Wan dane bi şîr û him-met û dad
Hîndê ji şecaetê xeyûr in
Ewçend ji min-netê nîfûr in
Ev xeret û ev îliw-wî him-met
Bu manî'î hemîli harî min-net
Lew pêk ve hemîşe bê tîfaq in
Daîm bi temer-rid û şîqaq in
Ger dê hebiwa me it-tîfaqek
Vêk ra bikira me inqiyadek
Rûm û ereb û ecem tenamî
Hemîyan ji me ra dikir xulamî
Tekmîl dikir me dîn û dewlet
Tehsil dikir me ilm û hikmet
Temyîz dibûn ji hev meqalat
Mîmtaz dibûn xudan kemalat

REWŞA DINYAYË

PIRSA HINDISTANË — Li 7ê Tebaxê kongra Hindistanê di Bombayê de gihaye hev. 10 000 nimî-nande di kongrê de hazir bûn. Mehatma Gandî qedere saet û nîvekê peyivî û ji lebatan re sebebên gihanheva kongrê da zanin. Kongrê piştê dest bi mizakera qerara encimena icraê kir. Encimênê qerar da bû ko ingilîz ji Hindistanê derkevin û istîqlala Hindistanê bête ilan kirin. Kongrê ev qerar bi piraniyeke mezin tesdîq kir û ji milê din qerar da heke ingilîz ji welatê wan derneketin xelkê Hindê dest bi isyana medenî bikin.

Ingilîzan dît ko bistehî yanî asayîşa Hindistanê wê xerab bibe. Li ser vê yekê û li 9ê mehê waliyê Hindistanê Gandî, Nehrû, Mewlana Azad û ji lebatên kongrê qedere 250 peya dan girtin. Li ser vê yekê di hin bajaran de esker û ehaliyan li hev xist. Lê eskeran zora ehaliyan bir.

SERÊ MISIRË — Di şerê Misirê de tişteki nû nine. Welê dixuye ko her du alî ji xwe ji bo êrîşeke nû kar dikin. Bi tenê di Behira-spî de ji 11ê mehê heta 14an şerekî behirî û hewayî çebû. Vaporqefleke ingilîzî ji Cebeltariqê diçû Maltayê. Dema qefle di ber Sicilyê re diborî balafirên mihwerê bi ser qeflê de girtin û stola talyanî ji xwe tevli vî şerî kir. Elemanan û talyanan got ko di vî şerî de ji cenkeştî û barkêşên ingilîzî qedere panzdeh keştiyan hatine bin av kirin, qefle ji hev de ketiye û ji vaporan hin vejeriyane Cebeltariqê û çendek giha bin ji Maltê, tu xêr di wan de ne maye.

Li 14ê Tebaxê ingilîzan der heqê vî şerî danezanek belav kir û got ko eleman û talyan mibalexê dikin û rastî ev e: Di vî şerî de balafir-hilgira ingilîzî « Îgil » bi 22000 ton mezin û krewzora Mençester bi deh hezar ton mezin û hin vaporên barkêş binav bûne û xesar gihastiye hinan; lê qefle xwe ghandiye Maltê. Ingilîzan ji krewzoreke talyanî û du noqar xeriqandine.

SERÊ PESÎFİKË — Li Pesîfikê ji 7ê vê mehê ve emêrikanî dirêjî japonan dikin.

Li ser rîya Emêrike û Ewîstralyayê komek girav

Roja heştan piştî rohelat bi du saetan hirç di gaza çiyê da bi derket û berê xwe da gora min. Tifingên me di dest me da bûn; lê ne wek berê ji bo nêçira kewan dagirtî, vê carê ji bo kuştina hirçekî nêr. Me her yekî du berik êxisti bûnê. Rast hate ser gorê û dest bi vedanê kir. Gava gor vala dît, borin ketê û rabû ser lingên paşin. Wê hingê bû ko duyê du tifingan di kozikê da dirêjî pêsira hirçî bû û pê ra deng jê vemiri.

Piştî vê bi du rojan min kaviLê hirçê xwe di diwana axayê Mirdêsan Heci Ebûzer axa da raxisti bû. Herçî kesên ew kaviL dîdît digotin: « Me hin hirçekî holê mezin ne ditiye ». Vê gotiua han hînekî şerma bindestiya min direvand û min bi xwe ra digot: Bindesti ne ji pîsiya min, lê ji pîrxurtiya hirçî bûye.

OSMAN SEBRÎ

heye, ji wan re giravên Silêman dibêjin. Japonan ev girav di vî şerî de xistine destê xwe. Li 7ê Tebaxê qewetên emêrikanî bi hin yekinekên ewîstrali ve dirêjî wan giravan kir û esker derêxiste hinan. Li bej, li behir û li hewayê şer e. Lê heta niho ji vî şerî tu netîce ne hate rû.

Japon dibêjin eskerên emêrikanî yên ko ketine bejê ji warên xwe qut bûne, ji ber ko vaporên emêrikanî vejeriyane wargehên xwe. Lê emêrikanîyan da zanin ko îşê giravên Silêman heye ko gelek dom bike û beriya netîca qetî emêrikanî hew danezanan belav bikin.

SERÊ ÛRIS — Bi pêşveçûna ordiwên elemanî, di qada nivro de rewşa Rûsyayê hero xeternaktir dibû û ûris ev venedîşartin. Bi dengê bilind ev digotin û arîkariya hevalbendên xwe dixwestin. Ev bûne deh panzdeh roj rojname û radyowan digot ko Çorçil ji bona vê yekê çûye Moskoyê. Lê Londrê ev nûçe teyid ne dikir. Li 17ê Tebaxê hikûmeta Ingilîterê bi awakî resmî da zanin ko Çorçil çûye Moskoyê û digel nîminendeyê Emêrikê Mr. Heriman bi darî Stalin ketiye û ji bo şikestina elemanan û zefera sondowariyan tevdirên gerek mizakere kirine. Welê tete texmîn kirin ko di vê hevdûtinê de mesela eniya nû ji hate mizakere kirin.

Herçî qada şer, di eniya bakûr de ûris êriş dikin û eleman di midafehê de ne. Lê di eniya nivro de êrişa elemanan dom dîke û ordiwên elemanî gihastine qûntar û deriyên çiyayên Qevqasê.

Piştî ketina Rostovê, elemanan ji alkî berê xwe da rêhesina ko Stalîngradê bi bendera Novorosîskê re girêdide û ji aliyê din bi qewetên ko li nivro derbasî çemê Don bû bûn qesta rohelê kir.

Baskê ko berê xwe da bû nivro piştî ko peravên behira Azovê yên rohelê paqî kirin li 2ê Tîrmehê gihaste bajarê Yêskê û rêhesina Stalîngrad-Novorosîskê birî û li 4ê mehê gihaste çemê Kûban û pirin avêtane ser çem. Ûrisan gelek berevaniya mintîqa Kûbanê kiri be ji eleman li 9ê Tîrmehê ketine bajarê Kresnodarê, merkeza Kûbanê û jê avêtine Meykopê. Li Meykopê birine petrolê hene. Ûris hêgav man, agir bi birên petrolê xistin û terka Meykopê ji dan. Bi vî awayî elemanan nîzingî li peravên Behira-reş yên rohelê ji kir. Baskê ordiwa elemanî piştî vegertina Maykopê berê xwe daye Grosniyê, mintîqeke petrolê.

Herçî baskê ko berê xwe da bû rohelê di dirêjahiya çemê Manêç de meşiya û berê xwe daye behira Qezwinê. Eleman bi vî awayî di wextekî kurt de gelek pêş ve çûne û bakurê welatên Qevqasê tev de vegirtine. Lê Stalîngrad hêj ne kotiye destê wan û ev bûne 3 hefte dora Stalîngradê de şerine dijwar çêdibin. Li 15ê mehê elemanan da zanin ko di hindava Stalîngradê de eskerên elemanî di her derê de gihastine Çemê Don. Dilê elemanan hebû di Stalîngradê re bigehin Volgê. Lê gava dîtine ko Stalîngrad gelek li ber xwe dide niho dikin di Esterxanê re bigehin devê Volgê û wê riyê ji bigirin.

Li gora nûçeyên paşin eleman di hindava Stalîngradê de li enîşka çemê Don ji derbas bûne û gihastine wî milê avê. Bi vî awayî elemanan 60 kilomêtr nîgingî li Stalîngradê kiriye. Herçî Grosnî, di vê mintîqê de ji ûris hêgav man û xwe dane paş. Di navbera elemanan û petrolên Grosniyê qedere 200 kilomêtr maye. Şam: 15 Tebax 1942 NËREVAN

GOTINËN ŞOPEWER^[1]

BEXT

Bi navê bext tiştê heye ko carina di rewşeke kesînedî da xwe dinimîne û bihayê kira wê hingê wînda dike. Lê bext ne rasthatî-neke dûrî kirê ye. Ew havîla kîreke kevn e; ko di demeke nepayî û di rengê rasthatîne da li mirov bi dertê. Kîreke baş, bextçakîyê û kîreke nebaş bextereşîyê tinin pêş xwedîyê xwe.

Ne bi tinê kirên mirov, carcaran kirên bav û kalan jî di kirasê « bext » da têne pêş kur û neviyan.

TIRSA MIRINÊ

Kesên ko dimirin digehin Xudayekê ditovan. Ji her vê yekê tîrsa mirinê jî mirovên bawermend ra şermeke mezin e.

ŞOPA TERBIYÊ

Terbiye jî sê tiştan pêve hemî sinçiyên^[2] mirov herwekî bixwazê diguhêzîne.

mêrani — tîrs

comerdî — çikostî

xêrxwazî — bedxwazî

Ev her sê tiştên han di afirandîna mirov da çilo bin welê dimînin. Terbiye tucaran nikare mirovekî mêr, tîrsok û comerd, çikos û xêrxwaz jî, bedxwaz bike. Ji vê pêve herçî sinçiyên mirov hene bi terbiyê têne guhartin û mirebî çawan bixwazê dikare berê şagirdê xwe wê da biguhêzîne.

Bi tinê yek heye ko jî van her sê sinçiyên jorin şopa heval an mirebî çiçekî kêm an zêde dike; lê bicarê nikare bade.

OSMAN SEBRÎ

[1] Şopewer: Her tiştê ko lê hikim û manake kûr heye û di bîr û mejiyê mirov de şopîna dihîle û zû zû nayete jî bîr kirin.

[2] Sinçî: Bi mana exlaq û seciyê ye. Yanî xesletên mirovan ên zikmakî û ên destexistî. Sinçî xwerû kurdmançî ye. Ma te li sinçiyê wî nihêrî, ne tu sinçî ye.

HEYRAN

Heyran îşev meçe, li hire be

Wê bê pêşîya heyranê min nijda şemer û ereb e
Wê te bikujin xelkê bêjin Eysmelana reben

[biye serê loman û sebebe

Ser serê min hat heyran mehvanê paşmexrebê.

Heyran Xwedê xerab bikê keşanê

Xaniyê Mir Ehmedê min raserî kolanê

Minê divê ezê şeva nivê şevê herim tewafa
[xal û nişanê gerdenê

Devê min şemîti ketî bi ser lefika kitana
[Eysmelanê.

Heyran tu î xirab î

Tu li derê mala dabê min rûdînî qet ranabî

BINGEHËN

GRAMËRA KURDMANÇÎ

— 18 —

125 — Rengdêrên wesfîn li gora bastûrên xwe an sade an hevedîdanî ne. Ên sade ew in ko di zimên de şikleki wan î sabit heye û jî bêjeke bi tenê têne pê. Wek: sor, girtî, nivîz, qels, nerm, xurt, şikestî, weza, dirêj, kurt, fireh, pehin, bilind, teng h.d.

Ên henedîdanî ew in ko jî bêjeyên tével tênepê. Ev rengdêrên ha di zimanê kurdmançî de bê pîvan in û di dema xebêrdan an nivîsandîne de hinên din, jî nû ve têne saz kirin. Mina: pozberan, çavbelek, dilteng, xweşçival, nûza, dilşikestî, kêmxew, sorboz, warxweş, destvala h.d.

126 — Bi gelemperî rengdêrên wesfîn di komekê de bi navdêrên xwe ve peyda dibin. Lê gava navdêrên wan ne bi wan re ne, yanî ew jî komekê ketîne, hingê navdêr bi veqetandekên ko rengdêr bi wan ve dibûn têne nimandin. Herwekî di madeyên (64,68)an de hate gotin veqetandek dikeve pêşîya rengdêrê û wêzîfa pronavê dibîne. Heke di qisetê de, jî berê de, çel li hêsp û mehîne hati be kirin, hingê mirov li şûna ko bibêje: « ez hespê boz dibînim » an « ez mehîna boz dibînim » dikare bibêje: « ez ê reş dibînim » û « ez a reş dibînim »

127 — Lê carina navdêr jî qisetê yekcar dikeve û rengdêr wek pronavekê li şûna [wê radibe Hingê rengdêr, jî ber ko wezîfa navdêrê dibîne û wesfê xwe ê rengdêrîn wînda dike, wek navdêrê tete tewandin û veqetandek bi paşîya wê ve dibe.

Stranê gotiye:

Tîrsim bîmrim ne binim esmera min
Riya Mêrdînê bi kaş e, delala min.

Bêjeyên « esmer » û « delal » her du jî rengdêr in. Lê jî ber ko li hire bûne navdêr û şanî jin an keçîkekê didin veqetandeka mê bi van ve bûye. Heke me malikên stranê vegerandin esilên wan, hingê navdêr vedigerin şûnên xwe û rengdêr bi serên xwe û bê veqetandek dimînin:

Tîrsim bîmrim ne binim yara min a esmer
Riya Mêrdînê bi kaş e, yara min a delal.

Tu we bikî, ezê bîjim bab û brayên xwe ev
[sêwiyê heyrana jî min venabî.

Heyran digo keçîkê ez xirab im
Ez derê mala bebê te rûdînî qet ranabim
Ti nebejî bab û brayên xwe, ti bêjî xunkarê
[dîne îslamê ez jî te venabim.

COUTUMES ET TRAITS DE MOEURS

124 — Em bûne kirivê hev, xwina me li dawa hev ketiye.

Nous voilà « kiriv », le sang de chacun de nous a taché le pan du vêtement de l'autre.

Le « kiriv » est celui qui tient dans ses bras l'enfant que l'on est en train de circonscrire. La « kiriyati » établit entre les membres des deux familles intéressées (ils deviennent « kiriv » les uns par rapport aux autres) des liens analogues à ceux de la parenté par le sang.

125 — Konê reş kêmaniyê qebûl nake.
Tente noire ne souffre aucun manquement.

Allusion à l'hospitalité dont les nomades sont si fiers.

126 — Mêvanê yeki, mêvanê gundeki.
L'hôte d'un habitant est celui de tout le village.

127 — Şal û şapik şixlê saxê.
Pantalon et gilet de Chakh,

(Les tissus de Chakh sont renommés.)

128 — Reşik pehin, devî xwar.
Les espadrilles larges et la bouche de travers.

129 — Bavê keça siltan e.
Qui a des filles est un roi.

(Il peut en effet faire le bonheur ou le malheur des prétendants. Allusion aux difficultés qu'éprouvent dans certaines régions, les jeunes gens à se marier, en raison de la dot élevée qu'ils doivent verser au père de la fiancée).

130 — Bê şêx û pîr meçe diwana mîr ko tu dekevi halê feqîr.

Sans cheykh ni pîr, ne va pas chez l'émir, si tu n'en veux pûtir.

(Il ne faut pas s'adresser aux grands sans être recommandé. Les cheykh et les pîrs, chefs religieux servent souvent d'intercesseurs).

131 — Çavzer hebin, çavreş pîr in.

Pour peu qu'il y ait des yeux marrons des yeux noirs sont trop nombreux.

(Les yeux marrons, considérés comme un signe de beauté, sont, au Kurdistan, plus rares et par conséquent plus appréciés que les yeux noirs).

132 — Dawet feriki, berbûri hetiki.

Après la noce, la « berbûri » a honte.

(C'est à dire : chaque chose en son temps. La « berbûri » est la matrone qui accompagne la mariée jusqu' à la chambre nuptiale).

133 — Dewletiya bi lez, rez û pez.
Fortune rapide: vigne et moutons.

(Au Kurdistan, la culture de la vigne et l'élevage du mouton permettent de réaliser de gros profits, les bonnes années).

134 — Dijminê bêv nabê dostê lêw.

L'ennemi du père ne devient pas l'ami du fils.

(Allusion aux querelles héréditaires qui divisent les tribus kurdes).

135 — Ez mineta axê jî li xwe nakim.

Même envers mon agha, je ne veux pas avoir de dette de reconnaissance.

136 — El êla min e, nav navê Bişarê Momin e.

C'est ma tribu, et le renom revient à Becharé.

(Se dit en parlant de quelqu'un qui profite du travail des autres).

137 — Go ziyaretê: « min gelek cara bi derewa bi te swind xwariye » Go: « Mi jî gelek cara mala le xerab kiriye, lê tu bi xwe nizani. »

Il dit au sanctuaire: « Souvent j'ai fait sur toi de faux serments! » Le sanctuaire répondit: « Et moi, je t'ai souvent joué de mauvais tour à ton insu! » (Les ziyaret sont les sanctuaires locaux — tombeaux ou cénotaphes de saints, sources, grottes etc. — qui avoisinent la plupart des villages kurdes. C'est par eux que l'on jure. Beaucoup sont entretenus par de saints personnages qui en perçoivent les revenus et recueillent les offrandes des pèlerins — d'où la réponse du sanctuaire dans notre proverbe.)

138 — Gundek e, gudorek e.

Un village, un melon.

(Se dit d'un repas où les invités sont trop nombreux et le menu trop maigre.)

139 — Gundê bê rez, û konê bê pez, û méré dibê ez û ez, hemî ne tu tiş in.

Village sans vigne, tente sans moutons, homme qui dit: « moi, moi ».

(Tout cela ne vaut rien. cf. No 133).

140 — Heçî bi inal e, bi xwaltik û xwal e.

Qui a une maison a aussi tantes et oncles maternels.

(Qui a une famille a quelqu'un pour le soutenir).

141 — Heçî jinekê bine, divê tûrek pereyê wi an barek derewên wi hebe.

Qui prend femme doit avoir un sac d'argent ou un ballot de mensonge.

142 — Her kezîzerek simbêlsorek li pey e.

Derrière chaque chevelure blonde, il y a une moustache rousse.

(La chevelure blonde pour les femmes, et la moustache rousse pour les hommes, constituent autant d'attraits physiques).

143 — Hirç û govend, rovi û sûk, koçer û piyaztirşk.

L'ours et la danse, le renard et le marché, le nomade et l'oignon confit.

144 — Jina werin jî mala, xwarzi bê n ser xwala.

Prends femme dans une bonne famille, les neveux ressemblent à leurs oncles maternels.

145 — Kerê got: « Xwedê kir ê ez ker im, ne koçer im? »

L'ânesse dit: « Grâce à Dieu, je suis une ânesse et non pas un nomade! »

(Allusion à la bêtise proverbiale des nomades).

(A suivre)

TAWÛSPARÊZ

Kiriyariya Hawarê 500 Qirûşên Sûri

Xwedî û gerinendeyê bepirsiyar: Mîr Celadet
Ali Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djéladet Aali
Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — 1942 — ÇAPXANA SEBATÊ

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Qurane	Dr. K. A. Bedir Xan
Memozîna Xanî	Herekol Azizan
Cıvat	Reşid kurd
Kenediyê pêşin	Cemilê Tacdo
Telqîna Ezdîyan	Feqîrê telqînbêj
Marşa canbêzaran	Osman Sebrî
Li pêşberê yarê	Osman Sebrî
Sê salên şer	Hawar
Diwana Melê	Qedri Cemil paşa
Ji Rastedar re	Şebistan
Şihirên zarokan	Osman Sebrî
Rewşa Dinyayê	Nêrewan
Medhelokên japonî	Hawar
Coutumes	Tawûsparêz

TEFSÎRA QURANÊ

178 — Kafir bila kêfxweş û dilgeş mef bin, û ji xwe re ne bêjin ko ev jiyîn û emrê dirêj û mihleta mezin, ji bo wan çak e. Me ev tişt da wan da ko gunchê di wan zêdetir bibin. Ew, di roja pişdawayîyê de bi serkeşiya xwe heyran û bêcare dê bimînin. Ji bona wan ezabekî giran û cegersûz heye.

179 — Xuda mirovên bawermend he-ta wextekî, di tengasiyê de dihêle, herwekî tengasiya we a hazîrî, da ko te de, êdî qenc û xirab ji hev veqelin; û ne qesda Xwedê ye ko ew ji we re nependiyên hikmeta xwe bide zanîn. Lê Xuda li gora daxwaza xwe, ji hin pêxemberên xwe re hikmeta veşartiyên xwe didê seh kirin. Baweriya xwe bi Xuda û bi pêxemberên di wî binin. Heke hon bawermend in û ji Xudayê xwe tirsîyar in, bizanin ko Xwedê sewabeke mezin digihîne we.

180 — Divê mirovên çavteng û destgirtî xweş bizanin: Heke ew ji malê ko Xuda da wan, di rîya Xwedê da na din, ew çavtengiya wan bi kêrî wan na ye û ew ji wan re ne tu xêr e, lê belê ew birînek e, xirabiyek e.

Malê wan di roja pişdawayîyê de, wê bibe nîrê stoyê wan ê gunehkar. Mirat-xwerê erd û ezmanan Yezdan e, her-

kes dê wê here û ew dê bimîne. Xuda ji emelên we xeberdar e.

181 — Xuda gotina wan bihistiye; wan digot: Xuda belengaz e, em dewlemend in. Em vê gotinê qeydîkin û ji bîr na kin ko wan pêxemberên Xuda bê rê kuştine. Emê wan bexîne dojhê û ji wan re dê bibêjin: lezeta agiri tam bikin; çawan e?

182 — Ev dê bibe zecayê kuştina pêxemberên Xuda, an ne, Xuda bi evdên xwe re ne zalim e.

183 — Mezinên çhiyan digot: Mêze bike, Xuda emrê xwe bi me da, divê em heta ko pêxemberekî welê bê ko gava em qurbanekê şerjê dikin û berdidin mezelekê, bi emrê wî ji ezmên agirek datê û wê qurbanê dişewitîne; baweriya xwe bi tu kesî neyînin.

Pêxeberê min... hêje wan: Berî min, ji we re bi delîl, hicet û mûcizan, her wekî hon dibêjin, pêxember hatin. Heke hon rastdil in, çire we ew kuştin?

184 — Heke ew bi gotina te qail nabin û derew bi alî te ve didin, tu xemdar mebe, ji ber ko ew bi gotina pêxemberên berî teyî û bi kitêb û hicetên Xwedê yên din jî qail ne bû bûn.

185 — Her nefes lezeta mirinê wê tam bike. Di roja pişdawayîyê de her kes li gora emelê xwe herpirsiyar dibe; yên ko ji ezabê dojhê xelas dibin û digehin nîmeta bihuştê çiqas bextiyar in. Jiyîna dinyayê xew û xewnek e û xapandina demekê ye.

186 — Xuda we, bi can û malê we dê biceribîne. Yên ko ji wan re berî we kitêbên Xuda hati bûn şandin, yanî xudankitêb û dîn-nezan ji; bi çend awayî wê bêne qehirandin û ezibandin. Heke hon sebr dikin û ji Xudayê xwe tirsîyar dibin û di rîya rastiye de pê didin erdê, êdî aşîkar dibe ko hon, li gora emrê Xuda meşiyane.

MEMOZINA EHMEDE XANI

— 6 —

SEBEBA NEZMA KITAB E BI VI
EZMANI DI SURETE ŞEKWAYA JI
DEWRANE U GILIYA JI EBNAYI
DI ZEMANE KO LI BAL WAN
YEKSAN E HINERA DANAYI
DIGEL EYBA NADANI

Xani ji kemali bekemali
Meydana kemale dite xalf
Hasil ji inad eger ji bedad
Ev bidhet e ger xilafi mitad
Safi semirand vexwar dirdi
Manendi deri lisanî kurdi
Inaye nizam u intizamê
Keşave cefa ji boyi ame
Da xelk ne bejitin ko ekrad
Be merifet in be esl u binyad
Enwa'i milel xudan kitêb in
Kurmanc h'tene di be hesêb in
Hem ehli nezer nebên ko kurdmanc
Eşqe ne kirin ji bo xwe amanc [1]
Tek da ne di talib in ne metlûb
Vek ra ne mihib-bin ew ne mehbûb
Be behre ne ew ji eşqbazî
Farixi ji heqiqi u mecazi
Kurmanc ne pir di be kemal in
Em-ma di yetim u be mecal in
Filcimle ne cahil u nezan in
Belki di sefil u be xudan in
Ger de hebiwa me ji xudanek
Alikeremek letifedanek
Ilm u hiner u kemal u iz'an
Şi'r u xezel u kitab u diwan
Ev cins biba li ba wi me'mul
Ev neqd biba li nik wi meqbûl
Min de elema kelami mewzan
Ali bikira li bani gerdun
Bina ve riha Melê cizeri

Pê hey bikira Eli Heriri
Keyfek we bida Feqihê teyran
Het-ta bi ebed bimaya heyran
Çi bikim ko qewi kesad e bazar
Ninin ji qinaş ra xeridar
Xesma ko di ve esir da himyan [2]
Maşûq u hebîb e bo me heniyan
Yani ji teme' dirav u dinar
Heryek ji me ra we bûne dildar
Ger ilim temam bidi bi pûlek
Bifroşi tu hikmetê bi solek
Kes nakete meyerê xwe Cami
Ranagiritin kesek Nizami
Wextê ko me di zemane evreng
Filcimle li ser diravi bu ceng
Hez kir me bibine kimiyager
Gava ko me di ne bu miyes-ser
Tesfiye me pelekê emel kir
Tesfiyei cewheri deşel kir
Qelbe me ne kir qebul hile
Qet bu xerez u ne bu wesile
Din çu u ne ket bi dest me dinar
Paşê ji neçari bwine sef-far
Sifre xwe i xef me eşkera kir
Qirtasiye bu me le dia kir
De'wet kiriya bi sidq icabet
Bu wasitayi qezayi hacet
Ev pul egerçi be beha ne
Yekru ne u saf u be behane
Be hile u xurde u temam in
Meqbûli miamila ewam in
Kurmanci ye sirf e be guman e
Zer nine bibin sipideman e
Sifre me i sor e aşikar e
Ziv nine bibin ko kemeyar e
Neqde me mebeje kem beha ye
Be sik-kei şahî şehrewa ye
Ger de bibiwa bi derb menqûş
Ne dima wihe be rewac u meşşûş
Mehbûb e bîkes ne namzade
Lew hexti siyah u namirad e
Qirtasiyeya me be penahan

Be derbi qebûli padişahan
Me'lul e li ba gelek eliman
Meqbûl e li ba gelek hekiman
Le hakimi wext i merifetnak
Mesmû' ne kir bi sem'i idrak
Mire ko bi nave mirza ye
Mehza nezera wi kimiya ye
Qelbi di zeşel diket biluri
Puli di deşel dicit filuri
Sed bar hebin filusi ehmer
Derhal dicit bi yek nezer zer
E'lay dicit bi qehri edna
Ednay dicit bi lif e'la
Paşan digirit weki esiran
Aza dicitin weki feqiran
Her roj hezar be newayan
Her lehze bi litf sed gedayan
Zengin dicitin bi desti him-met
Hikmet ew e nakitin çu min-net
Ger de wi nezer bida me carek
Iksiri tewec-ciha mibarek
Ev qewl hemi dikirne eşar
Ev pul hemi dibûne dinar
Em-ma nezera wi zede am e
Lew xas nezer ji dil ne da me
Ew rehmeti xas e bo ewami
Yareb tu bidi wi her dewami.

[1] Nakeve serê mirov ko Xani
xelet bibêje u xelet binivisîne.
Digel ve hindê di ve misrehê de
«eşqê» xelet e. Ji ber « eşq » li hire
bireser e, u bireserê lêkerên gergu-
hêz di zemanên horî de nayine
tewadin. Ji lewre şikilê rast « Eşq
ne kirin ji bo xwe amanc » e. Lê
ji bo timamkirina weznê mirov
dikare bibêje: Wan eşq ne kirin ji
bo xwe amanc.

[2] Himyan bi mana « heban »
e; u li hire bi mecazi cizdanê perê
u pere bi xwe ye.

KURD U CIVAT:

CIVAT

— 1 —

Di kurdmanci da ji kombun u civina
çend mirovan ra civat te gotin.

Lê ji gutlek mirov ra we çaxê civat di-
bejin ko ew gutil bo cihanina dozêkê an galaz
u dehkekê civiya be; u xurti u serdestiya li-
batan li ser hev hebe. Bi kurti: « raman u
armaneke civatê hebe »

Eger raman u arman ji civatê dur be
ewê hête gotin ko « dehbe ji pev ra dijin u
dixebitin. »

Lê ne wisa ye; xebat u civina dehbeyan
bi ajotîneke nehîşî ye. Pêşiyên wan çawan bûn
ew ji wek wan in u ewê her we bin.

Civina mirovan bi heş u jiregiyê ye;

havila şehrazaiyê ye, bi zanin u bingeh e,
her civîneke mirovan pêşveçûneke. Eger civatên
mirovan ji wek yên dehbeyan bi nehîşî biwa;
bêguman ev pêşveçûna wisa mezin pêk ne di-
hat u emê wek pêşiyên xwe di şikeft u qulên
dar u beran de bûna. Jê pêve civatên mirovan
xweyi dirok in. Ji dehbeyan ra dirok tune ye.

Ji Dehbeyan cihê bûneke mirovan di
heye: ko mirov bi destkirin: anî tiştan bi
heşê xwe dibinin u bi destên xwe saz dikin.

Mirov; bi destkiran kar u xebatên xwe
hêsan dikin: wek gîsin. Gîsin niho li pêş çav-
vên me tişteki pir piçûk u kême hêja ye. Lê
gava em kûr binêrin hêsanîyeke mezin bi me
ra dike. Her destkir li gora karê xwe pir an
hindik hêsanîyê dike.

Hêjayiya civatê yek jê ev e ko destkiran
li nik xwe diparêze u awayê xebata wan ji

KENEDIYÊ

PÊŞÎN, YÊ KO PÊ LI ERDÊ FRENSE KIRIYE

Herweki xwendevanên me dizanin û di Rewşa dinyayê de ji wê bixwinin inglîz û hevalbandan li 19ê Tebaxê esker derêxistine erdê Frensê, mintîqa Diyêpê. Diyêp di Behira-Mansê de bendereke frensîzî ye. Li vê seferê eskerên inglîzî, emêrikani, kenedî û frensîzên şerevani pardari kirine.

Balafirvanekî emêrikani bi navê Jozêf Barûland ji di vî şerî de hazîr bûye. Barûland keleheke firolek lajot Keleha firolek textîtek balafireke bombavêj e. Ji ber xurtî û mezina-hiya wê ev nav lê kirine û jê re keleha firolek gotine.

Barûland di heqê vê seferê de bendek nivîsandiye û tê de gotiye:

Pênc kelehên firolek pardariya vê seferê dikirin. Ji balafirgeheke Inglîterê ew bi nîzameke welê rabûn û bi rê kelin ko mirov lê heşmetkar dima. Kelehên firolek di ortê de bûn. Herçî spîtfeyer û neçîrvanên frensîzî, kenedî, polonî, belçikî û holendî dor li wan girtî bûn. Ev refê teyrên hesinî gelek ne borî xwe gihande ser erdê Frensê. Herkesî ji berê de wezîfa xwe nas kiri bû. Kelehên firolek di bin hefadiya neçîrvanên de bi ser balafirgehên Abêvilê de girtin û ew dan ber bombeyên xwe. Ji bona ko balafirên elemanî nikarin bi firê bikevin û bi ser eskerên me yên ko dikirin dakevin bejê de herin û daketina wan biwarqilînin.

Gava me bi ser balafirgehên Abêvilê de girt saet bû bû heşt û niv. Qederê bîst deqîqan me bombeyên xwe barandine balafirgehên dijmin. Di vê navê de bêtelek, yanî telêgreffeke

libatan ra rava dike. Bê guman e ko civat ne biwa parastina destkiran ne diçû serî. Hertîşt ji wendabûn û mirinê ra heyirandi bû.

Me ji van pîrsên jor ev pêjor yanî netîce derxist ko civatên mirovan û dehbeyan wan ji hev dûr dixê û warekî hêja û bilind ji civanên mirovan ra çêdike.

1 — Civat, havila raman û armancê ye ko bîngeha wê ji heş û jiregiyê tê.

2 — Xweyî dirok e anî civat bi tevgera xwe jîna xwe heman heman ji xwe ra dirokekê çêdike.

3 — Destkirên libatên xwe diparêze û ji xelkê ra awayê xebata wan rava dike.

(dûmayîk heye)

REŞÎD KURD

bêtel, gîhaşte me. Bêtelê digot ko eskerên me gîhaştine pêravê û balafirên elemanî bi ser wan de girtiye û şerê hewayî di navbera balafirên her du alîyan de dest pê kiriye. Me jî berê xwe da wê hindavê. Di ser peravên Frensê re qederê 900-1000 balafir gîha bûn hev, dirêjî hev dikirin, pêşî ji hev distandin û li hev didan. Hew te di balafirek wek teyrêki baskî-şikestî ber bi jêr dibû, xwe noçî avê dikir; an di toza reşahiye de dibû ewrekî ecacê û wînda dibû. Lê herçî kelehên firolek tu tişt bi wan ne hati bû. Ji ber ko ew qenc dihatine hemandin û berikên ko ji dûr ve dihatin nikarî bûn di zirhên wan re derbas bibin.

Di şerê hewayî de reşma ko xesarine mezin gîhaştî bin hevalbandan ji ew serdest bûn. Lê divêt mirov mikur bêt ko balafirên elemanî tev de ne ketî bûn vî şerî. Birekî wan bi ser vapor û filûqeyên me de girtî bûn û dikirin bendî daketina wan bibin. Di destpêkê de miwceq bûne jî. Lê topên stolê balafirên elemanî bégav biştin ko ew bilind bîfirin. Bi vî awayî ji tesîra wan kêmkirin.

Saet bû bû neh û bîst, min dûrebîna xwe li qeraxa behîrê rast kiri bû. Du balafirên me û didowên elemanî li hev didan. Vaporeke piçûk di bin himayeta bîst balafirên emêrikani, ji tîpê libêrator, nîzingî li bejê kiri bû. Balafirên neyar dirêjî vapor û balafirên dikir. Min bihîna xwe di xwe de girt. Bombe diketin dora vaporê û stûnîne avê ji behîrê ber bi ezmanan rûdibûn. Di vê navê de, min di ko gulokîne reş ji vaporê li behîrê gêr bûn. Ma ew ne eskerên me bûn. Min dûrebîna xwe di çavên xwe re dikir; qey bi şîdandîna dûrebîne minê çêtir bidita.

Ez ne şaş bûm; ew eskerên me bûn. Belê eskerekî kenedî bi destî ve tîfîngekî tîmatîk, bi qayîşa navtenga wî ve bombe, pê li reşahiye kiri bû û qesta pêş dikir. Ê kenedî qederê du deqîqan bi tena xwe bera dijminên ko ji çeperau agir dikirin da û ajote ser wan. Dijmin dikir, ne dikir ne dihingafte wî. Di pey wî re rewteki kenedî dakete bejê û dirêjî çepera dijmin kir. Min kenediyê xwe nema didit; ew tekilî hevalên xwe bû bû. Lê piştî min seh kir ko kenediyê min bi destbombeke depoxaneke dijmin berhewa kiri bû. Li ser vê yekê dijmin terka çeperên xwe ên pêşî da bû.

Piştî ko em vegeyriyan Inglîterê min li kenediyê xwe pîrsî. Kenediyê min bi birînine sivik birîndar bû bû û ketî bû xestexanê.

CEMİLÊ TACDO

TELQÎNA EZDIYAN

Mirid, kesol Ser te dar e, bin te dar e;
Wê beye ser te melek Ezraîl û Cebrail e. Wê
ji te bike pirs û sewal e. Nebe nebe, tu jê
biki fikir e.

Mirid, kesol Telqîn e, asin e. Wê beye ser
te nikl û nîkin e. Wê pirs bike, bêje: tu jî
kijan dîn e. Tu bêje ez î êzdi me, bi şêx û bî
feqîr û merebi me. Şêxê min şêx Adî ye, melek
Fexedîn, melek Secadîn e, Şêxê Şemsaniya,
şêxê Şêxisna, şêxê Ebûbekra ye, şêxê Şeterîqa
ye; her du kurên Sitiya Zin e. Li ser kaniya
sipî rûniştî ne, hec û tewafa mêrê êzdi ne.

Mirid, kesol Telqîn e, asin e. Wê beye ser
te nikl û nîkin e, Wê pirs bikê, bêjê tu jî
kijan dîn e. Tu bêje ez î êzdi me. Bi Mûsa
pêxember re derketime serê Çiya Tûresîn e;
Bi Îsa pêxember re çûme Quds û Xelil e. Bi
Mihemed pêxember re çûme Meke û Medine.

Mirid, kesol Ser te kevir e, bin te kevir e.
Wê beye ser te melek Ezraîl û Cebrail e.
Deyne ber wan Mishefa-reş û nan û penîr e.
Eger pê qaîl ne bûn, rabe bi gopalê feqîr e.

Mirid, kesol Ewil bi dev bû, paşî wê bibe
bi ev. Wê rabê Madi, wê hilinê bang û sela-
watê, wê xirab bikê dêr û mizgeft û qadî; û
kesek ne bejê bi Îsa û Mûsa û Mihemed.
Xelk wê bibêjê bi siltan Êzî û siltan şêx Adî.
Amin, amin Xwedê arîkarê dîn.

MARŞA CANBÊZARAN

JI SEYDAYÊ CEGERXWÎN RA

Ez benî, piştî ko me ev marş berpeyî we kir divê
tu me nekî dizê rezê xwe. Gelek silav û xweşî.

Kurdê gelparêz,	Ji bo serxwebûn
Divê birjini,	Bi comerdî xwîn
Him divê xebat,	Ji bona welat
Da bibin Xudan,	Rêzik û qanûn
« Serbilindî dewlemendî divêtin xebat »	
« Bê dijwari bê xwînxwarî em naçin welat »	
Me armanc yek e,	Girtina welêt
Ji dil me diçe,	Sed agir û pêt
Çavên xwe veke,	Hey xortê ciwan
Neyar ne hişt xwîn,	Di rehên me mêt
« Serbilindî dewlemendî divêtin xebat »	
« Bê dijwari bê xwînxwarî em naçin welat »	
Divê hon her yek,	Mîna gurê har
Singa xwe vekin,	Bajon ser neyar
Min ji we navê,	West û rawestîn
Di rêya welêt,	Em giş canbêzar
« Serbilindî dewlemendî divêtin xebat »	
« Bê dijwari bê xwînxwarî em naçin welat. »	

OSMAN SEBRÎ

LI PÊŞBERÊ YARÊ

Delala min!

Di rûpelên jina xwe da ev bû cara di-
dowan ko bi ber pêlên hezkirinê dikevime.
Bê şivîşk nifşa paşin, perê tava teyroka te li
min da.

Di vê da ez nizanim gelo heqê te û min
li ser min e; an heqê min û gazindan li ser
tel Divê ko vê yeka han tu ji hev bî derêxi...

Ya ko ez dizanim, heke ne ji te bûya;
bilindî û ziraviya hezkirinê min ne dizanî;
bila ji Melê Cizerî her bikirana zarîn...

Heke êş bi xwe ne di canê mirov da bit,
bi zarina kesan mirov agahî qasa êşê nabit.
Di vê yekê da mineta te li ser min.

Dîsa heke ne ji te bûya, ev derdê mal-
kambax û nih ji min ra li kû dihat? Di vê
da ji gazinda min li te.

Erê, ev bû cara didowan ko pêlên hez-
kirinê min davên ber xwe û dibin; lê kû da
dibin, vê derê ez ji nizanim!..

Hîn ez ji ber pêlên hezkirinekê (hezki-
rina welêt) nefilitî bûm ko, bi ber pêlên ya
dîn ji ketim. Nizanim ko ev rasthatin ji bextça-
kiya min e, an ji bextereşiyê?.. Divê, ez vê
yekê ji feylesofekî evîni bipirsim.

Bi tinê di dema pîrskirinê da min gotinek
heye, nizanim ko çi qas der wê heq biêxe destê
min?! Ew ji ko min hez kiriye; lê ez tê bi der-
naxînim, ka hemberê vê hezkirina xwe hatime
hez kirin, an na?...

Daylana min! ez naxwazim wek evinkerên
mayî pesna rûçik û sinçiyên te bidim.
Heke min welê kir, dût û nîzik, pîr û
hindik ez ji dikevîm ser şopa wan. Di dinê
da ya ko bi min xweş êt ew e ko: riya min ji
ya hemî kesan cida be. Bi tinê, ji bona te min
pesnek heye ko ew ji: her tu daylana min î.

Zeriya min! heke di vî zemanî da bawe-
riya min bi rabûna miriyan tine bûye ji, ji iro
pêve min bawerî bi wê yekê heye.

Dergehê dilê min, yê ko weke tehtan bi
tu tilisman venedibûn, nêrineke te ew dergeh
bi gengazî vekir. Canê min, yê ko her digel
jîne şer bû û ji hev bêzar bû bûn; heyîna te
ew ji hev ra kirin yar.

Heke Mesîh miriyên xwahişgerên jîne di-
vejandin, te xweşekî xwahişgerê mirinê li jîne
vegerand. Erê, çi qas ko tu ne Mesîh bî ji,
hemî tu mesîhî yî.

Ez di çavên te da kaniya jîne dibînim.
Heke tu bi xwe ne jîn bî ji, teqez tu fehreşteya
jîne yî.

OSMAN SEBRÎ

SÊ SALÊN ŞER

1 ÎLON 1939 — 1 ÎLON 1942

Ev şerê ha, şerê ko îro dinya tê de keftelêftan dike û li hev dixê li 1ê Îlona 1942an gîhaştiye sala xwe a sisiyan û pê li a çaran kiriye.

Heke mirov bûyerên şerê 1914-1918an gihandine bûyerên sala 1939an dibîne ko ev şerê ha ji dîmabîka şerê 1914an pêve ne tu tişt e.

Di şerê 1914an de zora elemanan çû bû û Elemanyê bi miaheda Sêvrê şertên sondxwariyan qebûl kiri bûn. Sondxwariyan Elemanyê û hevalbendên wê, nemaze Ewistiryayê, ji çek kiri bûn û cexrafya Ewropayê bi kem kirina hin dewletan û bi zêdekirina hinên din guharti bûn. Sondxwariyan imperatoriya Ewistiryayê yekcar ji ortê rakir û hin erdên Elemanyayê jê weqelandin û mistemlekeyên wê jê standin

Elmanyê bi vî halî razî bû bû. Heta roja ko wezîrxariciyekî wê, Strêseman, di civatmiletan de bi nîmîndeyên Frensê û Britanyayê bi dev xweş kir û bû qehremaneke aşî û bistehiya dinyayê. Stêreseman di pişt vê perdeyê re ji welatê xwe re, ji bo Elemanyê mezin xebate ke zor dixebiti.

Ji milê din Hitler bi teşkilatên xortan, ji Elmanyayê re ordiweke bêçek lê talîmkirî saz dikir û xortên Elmanyayê di dora xwe de digihandine hev. Hitler bi xortên xwe ên talîmkirî di nav Elemanyayê de hikûmeteke din ani bû pê. Di sala 1933an de Hitler bû serekwezîrê Elmanyayê û piştî mirina Hindenburg Hitler serekwezîrî û serekdewletî di şexsa xwe de gihandine hev û navê fûrer, rêberê elmanan li xwe kir.

Sondxwariyan tevgerên Hiter diditin û bivê nevé bira armaucên Hiter dibirin; lê sênc danetanin tevger û kirdeyên wî. Carê ko Hitler mixalefeta miaheda Sêvrê dikir sondxwariyan xwe digihandine wî an nîmîvendeyên wî, pev re didan û distandin, li hev dihatin û di her lihevhatinê de, tiştê ko Hitler digot diçû serî. Di vê navê de ji destê Hiter ê rastê, Göring, ordûke mezin saz dikir û febrîkeyên elemanî her texlît çek û posat, tang û balafir çêdikirin. Sondxwariyan ne digote Hitler tu van çek û posatan ji boyî çî û ji bona kê çêdiki; te çî daye ber çavên xwe. Belê sondxwariyan ne ev digotin ne ji xwe kar dikirin.

Bi vî awayî Hitler yeko yeko pê li madeyên miaheda Sêvrê kir û ew miaheda çirand, ji

DÎWANA MELÊ

— 33 —

Îde û her kes ji dîdara te lê pîroze id
Ez tenê mehrûmî didarim bi sed menzel befd
Her seher dê bêjim ez canan bi ahan ra ji dil
Barekel barî bi is'adin eleyha yewm id
Dergehê lutfa te xanim ma li mehrûman vebî
În-ne kelben basiten Jehren ziraen bilwezsd
Pire merd im aşiq im îro mirada min bibexş
Ya hebîbî ya miradî ya muna qelbil murîd
Ferre eqli min lehîbîn misli Bazîn ew Îqab
Zabe rûhî misli ma inhelle fin naril celîd
Dem'u eynî min bekaîn mîslu maîn fi sikûb
Naru qelbî min xîramîn fi deramîn fîl weqfd
Dil ji ber narê mecazê bil heqîqet bû preng
Naru qelbî fi hewaha misli narin filhedîd
Key xelas ez dîzex hicra te ya bîm ey ciwan
Her nefes dared sela û ne'ire ê hel min mezîd
Kî dîzanî min ji rimbazan dema oxilme tîn
Têne dil seftî rim ji wan û sine têne sed cerîd
Min ji seffênan ji nîva meqtelê rim têne dil
Lê li wan destan nehin Xwîn wî xezaye ez şehîd
Mîshefa husn û cemalê sûreta xal û xetan
Ma telewna xeyre herfin la bi qur'anîn mecîd
Gerçî her daîm ji mihra neynika dil bedre min
Wek hilala subhê ez carinan tîm nabadîd
Ma bi l'ên canfeza navê me bînit carekî
Bîd-dua bel-liş tehiyatî li Selma ya berîd
Tu j'melê botî bipîrs esrarê eşqê hef diket
Vê muemayê çî zanû sed mela û musteîd
Er bî kuştin wer bi hiştin emîr û fermana te bit
Ehmedu ebdun reqîqun waqîfun beynel ebid.

nû ve esker xiste mintîqa Rûrê, yekîtiya Elmanyê û Nemsê ilan kir, birên welatê xwe yên ko jê hati bûn birin bi şûn de vegerandin, dewleta Çekoslovakayê ji ortê rakir û ew erd kire du wilayet û ew xistin bin himayeta Elemanyayê. Sondxwariyan ev tişt hemî qebûl dikirin û digotin eman aşitiya dinyayê bila xerab nebit, û agir bi barûtê nekevit.

Dor gîhaştî bû mesela Danzigê. Hitler dixwest di navbera Danzig û erdê elemanî û di erdê Polonyayê re rêkê bidit çêkirin. Polonya pê qail ne dibû. Li ser vê yekê li 1ê Îlona sala 1939an ordiwa elemanî berda erdê Polonyayê û vî şerê hêeman dest pê kir û ev sê sal in bê etlahî dom dike û kes nizane ewê kengê xelas bibe.

Di sala sisiyan de kirdeya giranetir şerê Japonyayê ye.

Li 7ê Kanûna-paşin sala 1941ê japonan ji nişkekê ve bi ser giravên Emêrikayê de girtin û derbeke xurt li stola wê dan. Bi vî awayî Emêrike ji rast bi rast kete şer û agirê. şer xwe gihande dinya nû ji.

Bi hênceta vê dorsalê Hawar lista jêrin, belav dike û kirdeyên vî şerî ên giranetir

dîne hira xwendevanên xwe.

Xwendevanên ko vê listê bixwinin ewê bibînin ko eleman di destpêkê de, serdest bûn; heye ko hetanî îro jî, di gelek deran de serdest in. Le û nemaze piştî ko Ûris û Emêrike jî ketine şer îşê elemanan zelmet bûye. Zeman jî elemanan bêtir hevalê ingilîzan e.

SALA 1939

ÎLON

- 1 — Elemanan dirêjî Polonyayê kir û qewetên mēkanîkî ên elemanî şerê xwe ê brûskin, ji bo cara pêşîn di vî welatî de ceriband. Ordiwa polonî ya ko hêj seferberiya xwe tamam ne kiri bû, di tu deran ne karî, weke xwe şerê elemanan bike û li 27ê Îlonê Polonyê bê qeyd û şert teslim bû.
- 3 — Ingilîz û frensîz bi temînata xwe ve meşîyan û li Elmanyayê îlanherb kirin.
- 17 — Piştî ko elemanan ordiwa polonî ji hev de xist, ûrisan jî dirêjî Polonyayê kir û digel elemanan ev welat lēk vekirin.

ÇIRIYA PAŞÎN

- 30 — Ûrisan dirêjî Fenlandiyayê kir. Rûsya mezin mîdekî dirêj bi Fenlandiya piçûk mijûl bû û zora wê bir. Gelo hingê ûrisan ne dixwest qeweta xwe şanî bidin. Li 13ê Adara 1940î di navbera ûris û fenlandiyan de aşi çêbû û Fenlandiyê jî nivroyê welatê xwe hin erd dane Ûris.

SALA 1940

NÎSAN

- 9 — Di yek rojê de elemanan avête ser Norvêj û Denîmarkê. Denîmarkê dest hilnanî û teslim bû. Norvêjê li ber xwe da û ingilîz û frensîz çûn hawara Norvêjê. Di behir û hewan de di navbera eleman û hevalbendan de şerî çêbûn; hevalbendan esker derêxiste bejê jî. Lê, li dawiyê jê kişîyan û eleman di Norvêjê de cih bûn.

GULAN

- 10 — Elemanan berda ser Belçikê û Holendê. Van her du dewletan dest bire xwe û ingilîz û frensîz jî çûne hewara wan.
- 14 — Ordiwa holendî piştî ko xesareke mezin gihastê çekên xwe danî û teslim bû. Qralîça wê digel hikûmeta xwe çû Ingilîterê.
- 28 — Belçîke jî piştî ko 18 rojan şerê elemanan kir şikest û teslim bû. Qral di welêt de ma; ne çû derve.

HIZÊRAN

- 5 — Di vê rojê de şerê erdê Frensayê dest pê kir.
- 10 — Gava talyanan dit ko Frense dişkê ew jî

JI ŞEBISTAN

JI RASTEDAR RE

Rastedar ezgorî!

Reşbeleka te gihaste destên me û gelek bilîna me pê hat. Tu pîrsa me û pîrsa welêt dikî. Bi vê pîrsiyariyê tu birînen me daxêvîni. Lê çî xem. Ji xwe birîna ko naêşe û narihe mirov li dermanê wê nagere. Nemaze brînen me, ew birînen ko devên wan ne hatine hev û her dixwazin baxêvin. Belê gub bide ez jî te re bibêjin.

Herçî welat û halê welêt: Riyên bê rêwî, rêwiyên nebirê... bixêriyên bêdû, gundên kavil... ne pez û ne şivan... zeviyên rût; bender bûne mērg, kelehên bê segman, newalên têrovi, zozanên bê şer, dawêtên bê def û govend...

Herçî em, çî bêjîme te. Xwezî te ne pîrsiya û min jî ne gota. Belê em bi xwe, bê serek û bê peya, bê xulam û bê mêvan; destên vala, zendên bêxebat, dêmên qermîçî, bêxwêhdana eniyê piştên qor...

Belê bûk û zava; lê dil hemî zingargirti. Ne Gulavêjek, ne Ronahîk, jî xwe kes naye Hawara me.

Xwezî bi we; sed xwezî... Belê hawar li nav we dabiketiye, di tariya şevê de bi Ronahiya Gulavêjê hon pêş û paşê xwe dibinin.

ŞEBISTAN

ketin şer û li Frensê û Ingilîterê îlanherb kirin.

- 22 — Reîscînhûrê Frensê istifa kir merêşal Pêten hikim xiste destê xwe
- 24 — Hikûmeta merêşal Pêten bi eleman û talyanan re miterekêk imza kir û şerê erdê Frensê bi vî awayî gihaste dawîya xwe.
- 28 — Ûrisan bê şer û bi lihevhatîneke kotek Beserabiye û Bûkovînye jî Romanyayê standin.

TÎRMEH

- 3 — Di Wehranê de stola ingilîzî bi tehmata ko Laval stola frensîzî teslimî elemanan bike dirêjî stola frensîzî kir û xesareke mezin gihande wê.

TEBAX

- 8 — Elemanan bi balafîran dest bi hicûma Ingilîterê kir. Carîna balafîrên elemanî bi şev û roj li Londrê didan. Xelk da-diketî zêrzemînan û bi hezaran bombe di ketin ser paxîtêxte Ingilîstanê. Ev şerê hewayî heta 5ê Çiriya-pêşîn dom kir. Elemanan dixwest bi vê hicûmê ingilîzan

bimelîstînin û ji desthîlanîne bêxin. Lê ingiliz li ber sekinin û eleman jê gerîyan.

19 — Talyanan di Efrîqayê de dirêjî Somalîstana ingilizî kir. Ji ber ko di vê mistemlekê de eskerên britanî gelek hindik bûn talyan di çend rojan de ketin e.

İLON

15 — Merêşal Grazyanî, fermandarê talyanî, ji tixûbên Libyayê dirêjî Misirê kir û kete Sîdî-Beranî. Lê jê bi pêş ve ne çû. Îtalyayê ev pêşveçûn bi cejinine mezin şahînet kir.

27 — Ji vê tarîxê ve heta 24ê Çîriya-paşin, Japon, Mecer, Romanye û Slovakyê, li pey hev, ketir peymanan elemanan.

ÇIRIYA PÊŞİN

28 — Talyanan di erdê Ernawidilîxê re dirêjî Yewnanîstanê kir. Di pêşiyê de talyan ketî bin hin gundên yewnanan jî; piştî yewnanan ew bi şûn de vegevandî û ketin erdê talyanan.

KANÛNA PÊŞİN

9 — Ingilîzan xwe kar kir û avête ser talyanan û ew jî erdê Misirê derêxistinê û dane pey. General Wêvel talyan ajotîne heta Bingaziyê. Vi şerî heta 6e Sibatê 1914ê dom kir, ingilîzan bajarê Bingaziyê zemt kir û gîhaştin tixûbên Trablîsêrbê.

SALA 1941

KANÛNA PAŞİN

12 — Ingilîzan dirêjî imperatoriya Hebeşîstanê kir û zora talyanan bir. Li 20ê Gulanê ingiliz ketin Edîsababayê, payitextê Hebeşîstanê. Impertorê hebeşî Hêlaselasi vege-riya welatê xwe û ji wê ve li ser textê pêşiyên xwe rûnişt.

ADAR

2 — Birxarîstan jî kete tifaqa sêbendîn, tifaqa eleman û talyan û japonan û di roja xwe de eskerên elemanî derbasî erdê Birxanîstanê bûn.

11 — Emêrikê qanûna deyn û arikariyê dant. Li gora vê qanûnê Emêrike heçî dewletên ko şerê Elemanyayê dikin ji wan re çek û aletên cengê bi deyn dide.

25 — Yûgoslavye jî kete tifaqa sêbendîn. Bi şertê ko eskerên elemanî derbasî erdê wê nebin.

27 — Li Yûgoslavyayê ordîwê hikûmeta ko tifaqa sêbendîn imza kiri bû xîst û hikûmeta nû ciwaba elemanan da.

NÎSAN

3 — Fermandarê elemanî Romel jî tixûbên Trablîsêrbê berda ser ingilîzan. Ingilîz vege-riyan heta tixûbên Misirê. Lê asêgeha

ŞIHIRÊN ZAROKAN:

DIBISTAN

« JI EKREM BEĞI RA »

Destpêk bi navê Yezdan
Divê êdî bixwinim
Da her tiştî bizanim
Berî vêya gelê min
Daketi bûn nêla jêr
Lê ji îro bi şûn da
Herçî kurd e wê bixwin
Welatê xwe bistine
Em in xweyî war û şûn
Ji bo me ye hêla jor
Serxwe nabe kurdistan

Ev e diçim dibistan
Bo rastiye bibînim
Heya ko pê bikanim.
Nezan ma bûn mêr û jin
Reben pepûk û bêkêr
Di nav bajar û gunda
Da ko bibe xweyî şin
Neyaran jê derîne
Doza me ye serxwebûn
Hildin ala kesk û sor
Bê xwendin û dibistan

BIHAR

Gava dinê dibe bihar
Zozan tene gihartin zû
Nêrgîz, sosin, kulik û gul
Dinya dibe wek gola şin
Xesma sibana birbangê zû
Vêk ra dikin şahî û saz
Bilbil dibe dengbêjê wan
Pîroz dikin rojên di hev

Dîbîşkîvin devî û dar
Mîna cilên bûkên di nê
Direvinin xeman ji dil
Çîçek didin sed rengî bin
Tev radîbin ew teyr û tû
Hişyar dibin hulîlk û baz
Dîkî qîrîn ji dil û can
Hin xwestir e biharê şev

TEVDÎRA MIŞKAN

Li welatê Mêrdînê
Pisîkekî xurt û şeng
Mişk ne hiştin di malan
Kîjanê wan dihat der
Welê ma bûn mat û gêj
Digot: gelê hevaln
Rêkê bo me çar bikin
Mişk ne man tev dicivîn
Her yekî yek digotin
Yekî wan î risîpi
Du zengîlan bibînin
Heke li kû pisîk di
Çîgav dengê zengîl bê
Bi lez û bez veşirin
Gişkan digot: welê ye
Lê di nav xwe kês ne dîn
Pisîk serbest hiliştin

Di nav gundê Cîtinê
Bû bû xudan nav û deng
Giş revîn qul û çalan
Pisîk xwe zû davêt ser
Yekî wan î hoçdirêj
Em girtî man di çalan
An jî li vir bar bikin.
Bo vê yekê peyvînin
Kezeb jî xwe disotin
Digot ev emîn rê di
Bidin yekî hişîn
Bila têxe stoyê wî
Wer zanîbin ko ew tê
Nema hon kes dimirin.
Tevdîreke li rê ye.
Ko wî karî biqedîn
Wî jî her ew dikuştin.

OSMAN SEBRÎ

Tobriqê jî dest ne dan û tê de asê bûn.

6 — Elemanan avête ser Yûgoslavye û Yewnanîstanê. Ingilîz çûn hawara wan. Vi şerî heta dawîya vê mehê dom kir. Elemanan ev her du welat vegirtin. Ordîwê ingilizî vege-riya Misirê, lê birekî wê daket girava Giritê Qral û hikûmeta yewnanî jî di wê giravê de cih bûn.

13 — Ūris û japonan peymaneke nelîhevîstîne imza kir.

19 — Iraqî bi hênceta ko ingilîz gelek esker anîne erdê Iraqê, li ingilîzan rabûn û bû şer. Ingilîzan zora iraqîyan bir û li 3ê Gulanê li Iraqê her tişt vege-riya halê xwe ê berê.

GULAN

- 19 — Her Hês wekilê Hitler bi balafirekê ji Elmanyayê rabû û çû Ingilterê. Elemanan got, Hês dîn bûye.
- 20 — Eskerên elemani bi balafiran daketine girava Giritê û heta dawiya mehê şer kirin û girav vegirtin. Qralê Yewnanistanê çû Ingilterê.
- 20 — Cenkeştiya elemani Bismarkê cenkeştiya ingilîzî Hûd bin av kir.
- 27 — Ingilîzan ji Bismark bin av kir û heyfa Hûdê jê hilanî.

HIZÊRAN

- 8 — Ingilîz û gollstan dirêji Libnan û Sûriyê kirine. Vi şerî heta 14ê Tirmehê dom kir û di wê rojê de general Denz çekên xwe danin.
- 22 — Elemanan dirêji Sovyêtistanê kir û şerê diuyayê ê mezintir dest pê kir. Ordiwên rûsî û elemani rahîstine hev.

TİRMEH

- 7 — Emêrikê esker derêxiste girava Îslandayê. Îslande li bakuroavê Ewropayê ye û bi taca Denîmerkê ve girêdayî ye.
- 12 — Ūris û ingilîzan peymaneke hevalbendiyê imza kirin.
- 14 — Eleman di Behira-reş de ketine bendera Nikolayêfê.
- 19 — Di navbera japon û frensîzan de lihevhatinek hate imza kirin û eskerên japonî ketine mistemlika frensîzî, Hindîçîniyê.
- 25 — Ūris û ingilîzan dirêji Ecemistanê kir. Eceman qedere 72 saetan şerê derewin kir û çûn rayê û teslim bûn.

TEBAX

- 14 — Mr. Etlî di meclîsê de da zanîn ko Mr. Çorçîl di cihekî Etlantikê de gihaye Mr. Rûzwelt. Her du mirovdewletan di vê hevûdîtîne beyanamak belav kir. Ji vê beyanamê re beyanama Etlanîkê gotine. Ev beyanama dide zanîn ko piştî şerî sondxwarî heqê her miletî wê bidin. Ji ber ko kurdmanc ji miletek in, bivê nevê ji wada vê beyanamê para xwe wê bigirin.
- 26 — Ūris di bakur û di eniya Smolenskê de rabûne berhicûmê û dirêji elemanan kirine.
- 27 — Eleman di Ūkranyayê de ketine Dinyepetrovskê.
- 28 — Ūris ji Talînê, bi navê xwe ê kevin Rêval, kişîyan. Talîn di behira Baltîqê û di Êstonyayê de ye.
- 30 — Fenlandî ketin bajarê Vipûriyê; bi navê xwe ê kevin Viborg.

ÎLON

- 8 — Mister Rûzwelt di meclîsê de da zanîn ko eskerên sondixwariyan daketine girava Spiçbergê.
- 10 — Mister Rûzwelt da zanîn ko cenkeştiyên emêrikanî yên ko di Etlantikê de digerin emir standine, heke noqar, balafir û cenkeştiyên elemani têkilî wan bûn li wan xîn.
- 19 — Eleman ketine Kiyêvê, payitextê Ūkranyayê

ÇIRIYA PÊŞÎN

- 16 — Ūrisan terka bendera Odêsayê da.
- 19 — Elemanan dirêji Moskoyê kir. Mosko wek Leningradê li ber vê hicûmê sekini, elemanan tu havil jê ne kirin.
- 25 — Eleman ketine bajarê Xerkovê.

ÇIRIYA PAŞÎN

- 18 — Ingilîz di qada Lîbyayê de rabûne hicûmê û dirêji xetên Romel kirine. Eskerên Romel û yên talyanan nikari bûn li ber ingilîzan bisekinin û ji ber baz dan. Vi şerî heta 18ê kanûna paşîn sala 1942an dom kir.
- 22 — Elemanan da zanîn ko ketine bajarê Rostovê.
- 29 — Destpêka şerê nivgirava Krimê.
- 29 — Ūris li elemanan vejeriyan, û di qada nivro de bajarê Rostovê bi şûn de vejerandin. Bi vê zefere êrişa Ūrisan ya Zivistanê dest pê kir û elemanan di dirêjahiya eniyê û di deverina de xwe dane paş. Ūrisan di dora Moskoyê de eleman bi şûn de vejerandine.

KANÛNA PÊŞÎN

- 7 — Japonan ji nişkekê ve bi ser giravên Emêrikanî de girtin. Di giravên Hewayê de xesareke mezin gihaste stola emêrikanî. Dîsan di wê rojê de qewetên japonî ji Hindîçîniya frensîzî dirêji Siyamê, bi navê xwe ê nû Taylandê kirine. Piştî şerê ko du sê saetan ajot japon û taylandî li hev hatin û eskerên japonî derbasî erdê Taylandê bûne.
- 8 — Japonan di Hindîçîniyê re dirêji mistemlika ingilîzî Melêzyayê kir. Şerê Melêzyayê heta dawiya Sibatê dom kir û japonan ev nivgirav bi temainî vegirt û gihastin pêşberê Sengeporê û li peravên avtenga Melagayê topin danin da ko li Sengeporê xîn. Dîsa di wê rojê de eskerên japonî di bin himayeta stolê de daketine giravên Filipînê. Emêrikanîyan qedere pênc mehûn beravaniya Filipînê kir û li 6ê Gulana sala 1942an japonan giravên Filipînê tev de vegirtin.

18 — Japoniyan dirêji Honkongê kir. Honkong di nivrohelatê Çînê de asêgeheke ingilizî ye û tê de bendereke eskerî heye. Ingilîzan Honkong heta 26ê vê mehê mîdfehe kir.

31 — Ûrisan di Krimê de Kerç û Teodosyê bi şûn de veğerandine.

SALA 1942

KANÛNA PAŞIN

3 — Ûrisan Maloyorosloviç ji elemanan standine.

10,11 — Ûrisan eleman ji Mojayêsk û Lodinoyevê derêxistine.

18 — Ordiwa ingilizî eleman û talyan ji erdê Libiyayê rêş kir û kete Bngaziyê. Romel veğeriya tixûbên Trablîsêrbê û ji Egadabyayê wê ve qerar girt.

19 — Ûrisan Mojayêsk bi şûn de veğerand.

20 — Eleman ji nû ve ketin Teodosyayê û Ûris jê kişiyan.

23 — Japonan esker derêxiste Gina-nû û birekî giravê zemi kir û avête ser giravên Silêman û Îlanda-nû.

25 — Romel li ingilîzan veğeriya û li 6ê Sibatê gîhaşte pêşiya Xezalê. Ingilîzan ew li wê derê sekinand.

SIBAT

1 — Japonî li avtenga ko Sengeporê ji Melêzyayê diqetîne derbas bûne û rast bi rast dirêjî Sengeporê kirne. Sengeporê heta 8ê Sibatê li ber xwe da. Japonan piştî ko Sengepor safî kir avête ser giravên Hindistan holendî

14 — Piştî şerîne no holendîyan çekên xwe danî û japonan girava Simatrê bi temami vegirt.

27 — Japonan ji giravên Hindistan holendî, esker derêxiste Cavayê. Holendîyan heta 7ê Adarê şer kir û di vê tarixê de çekên xwe danin.

NİSAN

5 — Balafirên japonî li nivroyê Hindistanê, dirêjî girava Seylanê kirine

22 — Bombavêjên emêrikani di ser Japonyayê re firîyan, payitext û çend bajarên wê dane ber bomban û jê berê xwe dan rohelê û çûn li balafîgeheke Çîna nevegirtî danin.

GULAN

4 — Di Birmanyayê de eskerên japonî gîhaştine Mendelayê û bi vi awayî riya Bûrmayê hate birin.

5 — Balafirên ingilizî bi refîne ji sed balafirên bihevketî dest bi lêxistina Elmanyayê kir,

REWŞA DINYAYÊ

ESKERÊN SONDÛXWARIYAN DI BEJA EWROPAYÊ DE — Beriya niho ji ingilîzan çend caran eskerên ko ji wan re kumandos dibêjin, derêxistine peravên Frensayê. Lê tucaran ew esker li bejê ji du sê saetan bêtir ne diman û mixdarê wan ji ne ewçend zêde bû. Lê vê carê li 19ê Tebaxê eskerên sondxwariyan bi pîralî û bi tangan re hatin û li nizingî Diyêpê daketin bejê. Ev hemle ewçend xurt bû ko xelkê got qey ingiliz û sondxwarî dikin eniya nû vekin.

Li gora danezanên britanî hemle bi awayê jêrin çêbûye û plana sondxwariyan reşma xesarên ko gîhaştîye qewetên wan çûye serî.

Li 19ê Tebaxê, serê sibehê di saet heftan de vaporên ko eskerên bejê lê siwar bû bûn, di bin himayeta stol û stol di bin himayeta balafran de ji benderên Britanyayê bi rê ketin. Gava eleman bi wan hesiyan stol û vaporên sondxwariyan qedere deh milan nizingî li erdê Frensê kiri bûn. Balafirên elemani derketin pêşiya neyarên xwe û drêjî stol û balafirên sondxwariyan kirin.

Di nav vî serê behrî û hewayî de qeflek ji eskerên sondxwariya daketin bejê. Eskerên vî qefleyî kenedî bûn. Piştî ko lingên kenedîyan erd girt, û wau û elemanan rahişte hev kelekîne xweser tangên xwe derêxistine reşahiyê û tangan ji digel piyadeyên kenedî dirêjî elemanan kir. Di pey kenedîyan re ingiliz, emêrikani û frensîzên şerevani pê li erdê kirin û xwe li armancê girtin.

Reşma her dişwari û talûkeyê eskerên sondxwariyan di bejê de xwe saz kirin û berdan ser çeper û kozikên elemanan. Eskerên kenedî yên ko giraniya hemlê tanin pê qedrê du kilomêtiran pêş ve çûn û gîhaştine riya ko digelîne bendera Diyêpê. Eskerên vê hemlê piştî ko depoxaneke dijîmin û betarîke peravên lal kirin piştî nivro saet heftan de qefle terka beja Frensê da û veğeriya Britanyayê.

Hin tangên sondxwariyan gîhaştî bin devên kûçeyên bajêr jî, ji ber ko tangên elemani dikirin li wan bêne hev, fermandarê hemlê ew bi şûn de veğerandin.

Ji gotinên ingilîzan welê dixuye ko ev êrişeke keşfî bû û sondxwariyan havileke mezin jê kirive. Mixdarê eskerên ko daketine bejê bi temami ne hati be ji seh kirin bi texmîn ew 15-20000 peya bûn.

û Havinê pê de vê êrişê dom kir.

7 — Di Behira-Mercanê de stolên japonî û emêrikani li hev da. Japon şikestin û ji ber stola emêrikani kişiyan.

13 — Ûrisan Kerç ji dest da.

13 — Ûrisan dirêjî Xerkovê kir. Li 19ê vê mehê eleman li Ûrisan veğeriyan û rabûn berhicûmê.

29 — Romel ji xetên Xezalê rabû hicûmê û ingilîzan xwe da paş û kişiyan erdê Misirê. Okinlêk, fermandarê ingilizî ordiwa heştan kişand heta Elemeynê û êrişa elemanan li ber vê xetê şikest.

HIZÊRAN

4 — Di dora girava Midweyê de stola emêri

ŞERÉ MEDAGASKARÉ — Li 5ê Gulana sala 1942an ingilîzan evêli bû ser girava Medagaskarê û di bakurê giravê de bendera Diyêgo-Siwarês zent kiri bû. Hingê ingilîzan bi standina vê benderê bes kiri bû. Lê vê paşiyê ingilîzan ji bo ewlehiya riyên vaporên xwe ji nû ve esker rêkirine giravê û ew esker li 11ê mehê daketine nivrohelê giravê û bendera Morondavayê zent kirine û jê berê xwe dane hundirê welêt Tananarivê, merkeza giravê.

Waliyê Medagaskarê ye ko di bin emirê Vişiyê de ye li ber xwe da. Lê ingilîzan miqawemeta frensîzan şkênand û ber bi pêş çûn. Welê dixuye ko ingilîz heta çend rojan zora frensîzên giravê wê bibin.

ŞERÉ MISIRÉ — Li 1ê Îlonê bi şefeqê ve Romel di eniya Misirê de rabû hicûmê û li ser dirêjahiya eniyê dirêji xetên ingilîzî kir. Lê li 3ê mehê Romel nemaze zora xwe da nivroyê eniyê û di nav Birelhebîs û Birelmerfirê re kete nav zeviyên lexemkîrî, yanî erdê ko dijminan lê torpil û lexem danî bûn. Romel bi fedakarîne mezin di nav wan zevîyan re qedere 13—14 kilomêtiran ber bi pêş çû. Lê ordiwa ingilîzî a heştan ne hişt ko eskerên Romel jê wê ve herin.

Ordiwa heştan piştî ko êrişa Romel sekinand rabû berhicûmê û talyan û eleman bi şûn de vegerandin. Li 8ê Îlonê Romel vegeriya bû çeperên xwe ên pêşin. Bi vî awayî êrişa Romel şikest û ordiwa ingilîzî bi xurtî di cihên xwe de sekinî. Ji hingê ve di wê eniyê de şerê balafirên îlihevîstina topçiyên e.

Bi tenê li 14ê mehê eskerine kumandos daketine erdê Tobriqê û bin depoxane û avahiyên eskerî berhewa kirine û stola ingilîzî bin vaporên mihwerê di benderê de bin av kirin.

ŞERÉ ÛRIS — Ûris xwe bidin paş ji bi mêranî

kani li stola japonî xist û xesareke mezin gihande wê. Dîsan di vê rojê de japonan esker derêxist giravên Elêütenê.

27 — Eleman ketine Kûbyanskê.

TÏRMEH

1 — Elemanan di navbera Kûsrk û Xerkovê re dest bi hicûma mezin kir. Hicûma ko jê re hicûma Biharê dibêjin.

4 — Ûrisan Sevstepol ji dest da û eleman ketin e. Bi vî awayî şerê Krimê safî bû.

7 — Şerê Çînê sala xwe a pênçan qedand û kete a şeşan. Vî şerî li 7ê Tirmeha 1937 an dest pê kiri bû.

8 — Eleman ketine Starayarskolê.

24 — Ûrisan Rostov ji dest da.

TEBAX

7 — Emêrikaniyan esker derêxiste giravên Silêman. Bi vî awayî di Pesifikê de emêrikaniyan dest bi êrişê kir.

9 — Eleman ketine Krasnodarê, Krasnodar di Behira-reş de bendereke rûsî ye.

19 — Ingilîz û sondxwariyan esker derêxiste Diyêpê.

û qehremanî şer dikin û xesarine mezin digehinin dijminên xwe. Ji bo sebata ûris mirov dikare bibêje ko eskereki elemanî ji bona ko rûsekî ji rîya xwe bide alî, dareke ko rayên wê di bin erdê re çûne hildikişîne.

Piştî ko eleman gihastine quntar û neqebên çiyayên Qevqasê êrişa elemanan gelek kêr kiriyê.

Li aliyê nivro elemanan ji dora baskan berdaye welatên Qevqasê. Baskêkî di peravên Behira-reş re xwe li bendera Novorosîskê rast kiri bû. Vî baskî li 2ê Îlonê bendera Enapayê vegirt û zora xwe da Novorosîskê. Danezanên elemanî da zanin ko ordiwa elemanî li 4ê Îlonê ket Novorosîskê jî. [Lê ûrisan derew bi aliyê vê nûçê ve da û piştî xuya kir ko wê rojê eleman bi tenê asêgeha bajêr zent kiri bûn û şer di kûçeyên bajêr û di benderê de dom dikir. Lê piştî çend rojan ûris bégav man û jê kişiyên û di nivroyê Novorosîskê de ketine xetine nû û di berevaniyê de pê didin erdê.

Baskê di berê xwe da bû Grozniyê. Grozni merkezeke petrolê ye. Eleman di vê qadê de ji bi zehmet û gelek hêdî ber bi pêş diçin. Li gora danezanên paşin ordiwen elemanî hêj ji Grozniyê 40-50 kilomêtir dûr in û di bilindcihên Qevqasê de bertê dest bi ketinê kiriyê.

Herçî Stalîngrad, şer di dora wê de xurt bûye, Stalîngrad li ser çemê Volgê bajarekî mezin e. Erdê. bajêr di perên çem re qedere 40 kilomêtir dirêj dibe. Eleman gelek zorê didin Stalîngradê. Ji ber ko Stalîngrad ji alîkî merkezeke sinahî, ji aliyê din mifta Volgê ye. Bi standina Stalîngradê Rûsya nivro ji Rûsya bakur qut dibe.

Elemanan ji nivro, ji bakur û ji roavê berdaye Stalîngradê û bi qeweline mezin dirêji bajêr dikin. Piştî dehê mehê ordiwen elemanî di bakur û di nivro re gihastine Volgê. Hesêb Stalîngrad kete bin mihaserê. Lê vîna berevaniyên bajêr bi tu tiştî naşkê. Belê çih li ûrisan teng bûye; lê ûris di vê tengiyê de ji bi dilfirehî şerê xwe dikin.

Li 12ê Îlonê serfermandariya rûsî heçî pirên Volgê hene tev de dane berhewa kirin û rîya vegeerê li eskerên xwe birin. Serfermandarî di emirê xwe de dibêje, ji bo midafihên Stalîngradê vegeer ne maye, divêt Stalîngrad heta mirov û herikê paşin şerê xwe bikir. Midafihên Stalîngradê welê jî dikin.

Li 13ê Îlonê eskerên elemanî gihastine dora bajêr û ketine devên kûçê û koldnan. Ji hingê ve şer di nav bajêr de çêdibe û ûris bajêr xwe kûçe bi kûçe, xanî bi xanî midafehe dikin; carina eleman ûkevin hin mezelen avahikê, di hinên din de hêj ûris hene. Ûris terka van mezelan nadin û di liwana avahiyê de li dijminê xwe digelibin û didin singên hev.

Ev şer dimîne şerên kurdmancî. Ma li wextê berê şerevaniyên kurdmanc aş û asêgeh li hev qul ne dikrin û tê de ne di ketin singên hev û bi xenceran li hev ne dixistin?

Piştî ko ûrisan rê li xwe birin hawar û gaziya bajêr bi balafirên têt. Heye ko Stalîngrad bikeve destê elemanan. Lê bi vê midafehê ûrisan plana elemanan bi gelekî guhartine û bicihanîna wê warqilandine.

Mirov hê hemtê xwe li vê mêraniyê ecêbmayî dimîne. Di dema şikestî de jî li berxwedan ne karê her camêrî ye.

ŞAM: 15 Îlon 1942

NÊREVAN

BRÉZÏLYE

Brézilye ji kete şer. Brézilye yek ji cimhûriyetên Emêrika nivro ye. Ji Emêrika nivro re Emêrika latin ji dibêjin. Ji ber ko xelkê wê bi piranî ji nivroyê Ewropayê û nemaze ji Spanye û Portekizê çûne wan deran û di wan welatan de qerar girtine.

Brézilyê ji wek pîraniya dewletên Emêrika nivro qutbiriya xwe ji mihwerê kiri bû; lê mîna Şili û Erjantinê hêj ne keti bû şer. Vê paşiyê noqarên mihwerê ji nû ve çar vaporên Brézilyayê bin av kirine. Li ser vê yekê Brézilye ji rabû ji Eleman û Îtalyayê re ilanherb kir. Di nav erdên Emêrikayê de erdê Brézilye ji her derê bêtir nizingî Ewropayê ye. Ji vî awirî ve ji şerevaniya Brézilyayê kirdeyeke girane ye. Bi vê hêncetê me dil kir xwendevanên Hawarê li ser hin tiştên wî welatî serwext bikin.

Di sala 1500î de emiralekî portekizî Brézilye keşif kir û Brézilye bû mistemlekeke wê dewletê. Di sala 1815an de Mîr Bêdro, kurê qralê Portekizê bû xidiwê wî welatî û di sala 1822an de Bêdro istiqalala Brézilyayê ilan kir û Brézilye bû welateke bi ser xwe. Lê di sala 1889an de di Brézilyayê de ixtilalek çêbû; xelk li qral rabûn, ew ji text êxistin û cimhûriyet ilan kirin. Ji hingê ve Brézilye ji wek dewletên Emêrikê ên din cimhûriyeteke.

Rûyê erdê Brézilyayê 3 275 510 kilomêtir çarçik e û nifûsa wê 43 milyon e. Payitextê Brézilyayê Riyodêjanêro ye. Zimanê resmî û zimanê pîraniyê portekizî ye. Lê herçî wilayetên nivro, tê de bi elemani û talyanî ji xeber didin.

Brézilye di nav cimhûriyetên Emêrika nivro de a dewlementir e. Di erdê wê de zêr, hesin, manganêz, komir, elmas h. d... peyda dibin. Herçî hatinên wê: qehwe, kekao, birinc, penbû, tenbakû û şekir in. Di Brézilyayê de rêline welê hene ko hêj insan pê li wan ne kiriye. Dibêjin ko darên wan rêlan qedere hezar salî têra dinyayê dikin. Çemê Emazon, çemê dinyayê e dirêjtir (6420 kilomêtir dirêj) tê re dibore.

Qehwa Brézilyayê zehf û bi nav û deng e. Ji qehwa dinyayê hemî ji sedî 65 ji Brézilyayê dertê. Qehwa Brézilyayê tîk de 66 milyon kis in. Ji van 66 milyonan 16 milyon di huudirê welêt de diminin û a mayîn rêdikin derve. Ji ber zêdahiyê, carina qehwa wî welatî kêmbeha dibe. Ji lewre hikûmet ji sedî 30 parî ji cotkaran bi behakî nizim dikire û wê dişewitine.

Di Brézilyayê de xizmeta eskerî mecbûrî

ye û midetê xizmetê neh sal in. Di sala 1939an de yanî wextê ko şer dest pê kir di ordiya Brézilyayê de 6548 zabî û 73275 esker hebûn. Herçî stola wê ji zirehpûsek, 17 bertorpiyor, 4 noqar, 4 torpiyor, 6 torpilçîn û ji çend vaporên petrolkêş bi hev diket. Lê Brézilye ji hingê ve ordû û stola xwe xurt kiriye. Vê dewletê piştî şerî di balafirvaniyê de ji zêde kiriye. Ji bo vê yekê hikûmeta Brézilyayê ji Îtalyayê mamosteyên balafirvaniyê ji anî hûn. Lê piştî ko Îtalye di rex Elemanyayê de kete şer ew mamoste vegeyane welatê xwe.

Reiscimhûrê Brézilyayê Citolyo Fergas çirokeke delal û cazîbedar heye. Fergas di xortaniya xwe de şivanê ber pez bû. Xweş li blûrê pif dikir û distrand. Dilê keçikekê pê keti bû. Lê keçik pê qail ne dibû, ji ber ko Fergas ne ji maleke nas bû. Fergas jê re digot: « Keçê, tu iro min nakî ji ber ko ez şivan im, lê rojekê tiwê poşman bibi. Belê tiwê bibini ko tu bi reiscemhûrê Brézilyayê yê ayendê qail ne bûyi »: Keçik li vê gotinê dikenî, heji Fergas dikir, lê qail ne dibû ko bibe jina şivaneke.

Fergas ji şivaniyê derbasî ordiwê bû û midekî tê de ma. Ji ordiwê ji derket û kete dibistana hiqûqê û bû evkat. Di pey re ji xwe re rojnâmeyek ji derêxist û li dengê xwe geriya û deng pê ket. Fergasê şivan di parlamenê de bû nîmîmentde yanî mebûs.

Di sala 1930î di Brézilyayê de ji ber zêdahiya qehwê bihraneke iqtisadî çêbû. Fergas ji emelan, ji xwe re, hizbek çekir û namzediya xwe danî riyasetê. Lê namzediya wî ne çû serî û yekî din bû reiscimhûr. Lê Fergas imîda xwe ne birî.

Fergas gava dit ko iş bi qenci çênebû, rabû hevalên xwe ên kevin, şivan, dane hev û ji Sênpawloyê dirêjî Riyodêjanêroyê kir. Di navbera şivanên Fergas û eskerên hikûmetê de şer çêbû. Şivanên Fergas zora polis û eskeran bir, reiscimhûr danin û li şûna wî Fergas bû reiscimhûreki diktator. Ev donzdeh sal in Fergas reiscimhûrê Brézilyayê ye û dostika wî ya wextê şivaniyê jina memûreki adetî ye.

XELİLÊ GENCO

ÇEND IMEDHELOKÊN JAPONÎ

Kêm caran mirovê xurt ne hişk e. Sefera sed kilomêtirî bi gavekê dest pê dike. Heçî zane xeber bike, dizane derewan ji bike. Di edebê de zêdekirin bêedebî ye. Dizê peran dikin hepsan, dizê erdan dikin siltan. Çêtir e ko mirov di fenekê de xurt be, li şûna ko di çendekan de qels be. Pisingên xelkê ji mirov re mişkan nagirin. Rizû çaya sar bêne xwanin ji pirsênsar nayine daxwarin.

COUTUMES ET TRAITS DE MOEURS

146 — Mir terka baz û şahîn kir, sisyang û tilûr kirine şewirdarê xwe.

L'émir a délaissé le faucon, il a pris pour conseillers la bergeronnette et la tourterelle.

147 — Nan û pivaz û nexweşî çavreşî ye.

(Qui a) du pain et des oignons et se prétend malade est un gourmand.

148 — Ne gayê min li garanê ye, ne galgala nanê gavên dikim.

Mon boeuf ne fait pas partie du troupeau, je ne parle pas de ce que mange le bouvier.

(C'est à dire: je ne me mêle que de ce qui me regarde, et n'ai pas à pâtir du reste. Dans beaucoup de villages kurdes, les troupeaux sont gardés par un berger communal).

149 — Ne jina belaş, ne xulamê bê meaş, ne erdê kaş.

Ni femme épousée sans payer la dot, ni valet sans gages, ni terre en pente.

150 — Şeb û şekir li cem şivana yek e.

Alun et sucre candi, c'est tout un pour le berger.

151 — Şekir ne xurdê şivana ye.

Le sucre n'est pas nourriture de berger.

(Allusion à la vie rude que mènent les bergers kurdes).

152 — Şêx ne î batin e, kul bi serî hatine.

Le chaykh n'est pas miraculeux, mais il a de l'expérience.

153 — Şikeft bi dengbêja de ket, dest bi mamika kirin.

Les dangbêj (troubadours) s'étant trouvés dans une caverne, ils se mirent à réciter.

(Ils profitent de l'écho qui donne plus de force à leur voix).

154 — Şûrê Misrê bikeve avê de jeng nagirê.

Sabre d'Egypte qui tombe à l'eau ne ronille pas.

(Les sabres égyptiens et damascains étaient particulièrement estimés.)

155 — Şûr Şam, xencer mam, jin dotmam.

Sabre de Damas, poignard pareil à un oncle paternel; pour femme la cousine.

156 — Tu li beriya Mêrdinê li siwara dipirsi.

Tu cherches des cavaliers dans la plaine de Mardine.

(La plaine de Mardine est un pays de cavaliers par excellence).

157 — Xeribi ne tu çek e, piyê xwe tê re meke.

L'exil n'est pas un vêtement, n'y mets pas l'épau.

(Allusion à la répugnance qu'ont les Kurdes à s'expatrier).

158 — Xwarzi tèn li xwalan weke ciwanî tèn li fehlan.

Les neveux ressemblent à leurs oncles maternels, comme le polain à l'étalon.

159 — Xwin bi xwinê naye şîştin, xwin bi avê tête şîştin.

Le sang ne peut laver le sang, mais l'eau l'efface.

(Allusion aux vendettas qui ensanglantent le Kurdistan).

160 — Jina werin ji malê mezin, pê bide hezar û hin, da jê bikevin Mir Şem û Qeretacinê min.

Prend femme dans une grande maison, paie mille et plus; elle enfantera Mir Cham et Qaratâdjîn.

(Voir No 144 Mir Cham et Qaratâdjîn sont deux héros de la légende de Mamê Alân).

161 — Méré bi du jina dergevan e.

Qui épouse deux femmes fait le portier.

PHENOMNES METE OROLOGIQUES

162 — Şeva çirin, kew diçerin.

Les nuits d'Octobre et Novembre (sont si claires que) les perdrix vont en champs.

163 — Nabêna Temûz û Tebaxê, ecêb e ko agir nagire axê, ne li hir, lê li orta Hevlêr û Şaxê.

Entre juillet et août, c'est merveille que le feu ne prenne pas à la terre, non pas ici, mais dans les parages de Havler et de Chakh.

(Se dit au Botân, contrée montragneuse et fraîche).

164 — Adar e, berfê avêt guliva darê, ne ma heya danê êvarê.

En mars, la neige couvre les branches des arbres Mais fond avant le soir (se dit chez Dakchûri).

165 — Adar e, dew li dar e ne li vir, lê li çiyayê Şingalê (an: li Hop û Hekarê).

Dès Mars, on fait du lait caillé, pas ici, mais au Sindjar (ou: à Hop et Hakkari).

(Se dit chez les Haverkan qui habitent une région où il fait encore froid en mars).

166 — Av e, ne av e, marê mirî di nav e, teyrê zêrin hinday e. (lampe)

C'est de l'eau sans en être avec un serpent au milieu et au dessus, un oiseau d'or (la lampe).

167 — Çar bira berdidin pey hev, yek nagihê yeki (serbiş).

Quatre frères qui se poursuivent sans jamais s'atteindre (les pointes des quatre aiguilles à tricoter).

168 — Du bira hene, her li hev dinêrin (kuçê tîfkê).

Deux frères qui se regardent toujours (les chenets).

169 — Ez di devekî ve diçim, di sisiya ve derdikevim (kiras).

J'entre par un orifice, je sors par trois (la chemise).

170 — Hinde tiliyekê teji xeniyekî (ronahî).

Gros comme un doigt, plein la maison (la lumière).

171 — Jinek heye, bi du mêra ye (dam).

Une femme à deux maris (le jeu de dames).

172 — Kok di erdê de, serî di te de, orte di kerê de (genim).

La racine en terre, la tête en toi, la tige en l'âne

(le blé).

(A suivre)

TAWÛSPARÊZ

Kiriyariya Hawarê 500 Qirûşên Sûri

Xwedî û gerîndeyê bepirsiyar: Mir Celadet

Alî Bedir-Xan. Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djéladet Aali

Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — 1942 — ÇAPXANA SEBATÊ

12

732

49

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir Xan
Gramêra kurdmançî	C. A. Bedir Xan
Diwana Melê	Qedri Cemil paşa
Klêopatre	Bişarê Segman
Memozîna Xanî	Herekol Azîzan
Malikeke Hafîz	Farisixwîn
Marşa Felatê	Osman Sebrî
Rewşa Dinyayê	Nêrevan
Pîroziya Cejinê	Şêx Memdûh
Enîgnes	Tawûsparêz

TEFSÎRA QURANÊ

187 — Wê demê binin bira xwe... Mezinên xudankitêban ji Xuda re swind xwarî bûn ko ew hicetên pêxemberîtiya Bezma Mihemed venaşêrin û wan pêş xelkê dikin. Lê wan piştêre ji bo xatirê çend peran bextê xwe reş kir û swinda xwe avêt pişt guhê xwe. Ew dan û standina wan bi çiqasî kirêt û ne hêja ye.

188 — Guh meêde wan... Ew nefsa xwe, bi tiştên ko pêk ne anîne, li ber xelkê mezin dikin û zirtê xwe didin û dixwazin ko xelk ji pesnê wan bide. Wan xwe ji cezayê Xuda xelas ne kiriye, ji bona wan êşeke giran heyê.

189 — Erd û ezman milkê Xwedê ne û Xuda bi her tiştî dikare.

190 — Di afirandina erd û ezmanan de û di çûn û hatin û kurt û dirêjbûna şevan de, ji bo mirovên birewer hikmetine hêja hene.

191 — Ew, di rabûn, rûniştin û raketinê de Xudayê xwe ê mezin tinin bira xwe û bi hikmeta afirandina erd û ezmanan mijûl dibin û dibêjin: Xudanê me, te erd û ezman bê sebeb ne afirandine; me baweriya xwe bi te girtiye, me ji ezabê dojhê biparêze.

192 — Xudayê me... mirovê ko tu davêjî agirê dojhê, perişan û şermisar diki. Ji ezabdarên nefsa xwe re tu arikar nîne.

193 — Xudanê me... Me dengê Quranê

û pêxemberê ko li ser rîya rastî û baweriyê banî me dikir bihişt. Wi digot: bawerîya xwe bi Xwedê binin; me ji bawariya xwe pê ani. Xudanê me, di gunehên me bibore û sûcên me efiw bike, canê me di dema standinê de, bike hevalê canê qencikeran.

194 — Xudanê me... Sewaba ko te mizgîniya wê, bi pêxemberên xwe re, bi me da, bide me û me-di roja pişdawayê de şerpeze û şermisar meke. Tu mezin î, bextê xwe xira naîki.

195 — Xudanê wan, ji kerema xwe li wan vegeand û got: Ez qenciya kirin û emelê we nas dikim û ew li cem min winda nabe. Qenciker jin an mîr bin, di nav wan de tu ferq nîne, ew weke hev in. Yê ko ji bo parastina dinê xwe ji welatê xwe hatine derêxistin û di rîya min de hatine eşandin û dest bi şerî kirin û gihane mirinê; ez di gunehên wan diborim û wan digihînim bihuştên têr av û kanî. Ev şabaşa Xuda ye û tu şabaş ji ya Xwedê ne spehîtir e.

196 — Di dinyayê de dewlemendî, çûn û hatin û zirt û fortê kafîran bila we nexapînin.

197 — Ev tiştên he, kêmqedr in, dawîya wan kafîran ketîna dojhê ye; dojhê cihekî têr şerm û ezab e.

198 — Lê yê ko ji Xudayê xwe tirsîyar in, li gora emrê Xuda dimeşin, xweyî bext in, ji din û welatê xwe hez dikin, xebatker in, derewan naîkin, pakbeden û pak dil in, qenciya dikin û ji xirabiyê dest dikişînin, destvekirî ne, ne çavteng in, arikariya feqîr û sêwiyan dikin; ji bona wan bihuştên têr av û kanî hene û ew her tê de dimînin. Di wan bihuştan de, ji bo wan, ji bal Xwedê ve, her tiştên çak û pak pêda dibin. Ji bo bawermendan ji kerem û rehmeta Xuda xweştir tu tişt nîne û her tiştê ko ji bal Xuda ve ye baş e.

BINGEHËN

GRAMËRA KURDMANCI

— 19 —

DERECEYËN RENGËRËN WESFIN

128 — Rengdêrên wesfin, wesfê navdêrau bi dereceyên têvel dikarin bidin zanîn. Bi gotinên jin ev rengdêrên ha di qisetê de ji awirê manâ û bastûrê ve di şikiline têvel de têne ditin. Weki niho gava mirov dixwaze wesfê bezabûna hespeki bide zanîn dikare bibêje:

1 — Ev hesp beza ye.

2 — Ev hesp (ji ê din) bezatir e.

Di komeka pêşin de rengdêra beza, wesfê navdêra hêsp gava ev bi tena xwe û bezabûna wî adetî ye, ne kêr û ne ji zêde ye, dide zanîn. Di vî hali de rengdêr di halê adetî de ye.

Herçî komeka diwim, tê de rengdêra beza di şikileki din de ye û «tir» ek pê ve bûye. Bi vê «tir»ê rengdêr dikeve halê kemper, yanî miqayesê. Belê gava em «Ev hesp bezatir e» dibêjin; hespê ha hatiye dayin ber hespeki din û ji ê din bezatir derketiye. Ji lewre parkita «tir»ê bêî ko navdêra rengdêrê bi navdêreke din bête kemperandin yanî miqayese kirin, bi rengdêrê ve nabe.

QEYDE — Ji bo çêkirina kemperiya dengdêran li rengdêrên adetî «tir»ê kê zêde dikin. Herweki: qenc-qentir, bilind-bilintir, spehî-spehitir, sor-sortir, dirêj-dirêjtir, fireh-firehtir, xurt-xurtir, beza-bezatir h. d.

129 — Ji milê din rengdêrên wesfin di halên xwe ên adetî û kemper de bi zêde kirina hin pirsan, nemaze hokeran di mana xwe de kêr û zêde dikin.

1 — Ev hesp beza ye.

Ev hesp hinek beza ye.

Ev hesp gelek beza ye.

Ev hesp yekcar beza ye.

Ev hesp ne ewçend beza ye.

Ev hesp bi qasî hev beza ne.

2 — Ev hesp (ji ê din) bezatir e.

Ev hesp (ji ê din) hinek bezatir e.

Ev hesp (ji ê din) gelek bezatir e.

Ev hesp (ji ê din) yekcar bezatir e.

Ev hesp (ji ê din) ne ewçend bezatir e.

Ev hesp ji hev ne bezatir in.

130 — Disan ji aliyê din rengdêrên wesfin ên adetî gava «ne» yek dikeve pêşiya wan bi awakî din mana dibin û dikevin şikilê nerênî. Herweki dagirtî-nedagirtî. Ev tîfing dagirtî ye. Ev tîfing nedagirtî ye.

Lê heke «ne» bi rengdêrê ve ne bûye

DÎWANA MELE

— 34 —

Ney şekera gerden ji ac disa ji reş tozên semed Qewse li bala ferq û tac keybir reşandin bê eded Keybir reşandin bê hesab misri ko dan siqal û tab Sed Ristem û Efrasiyab kuştin li wan ker kir cesed Sed padîşah û Xisrewan can dan ji eşqê wan rewan Şîrîn û libse erxewan min di li bejina serwî qed Min din li bejna er'erin tayên zibad û enberin Bayê seba da cenberin zilf çûne ser nûra semed Zilf çûne ser nûra zelal carek were bayê şimal Biskan ji ser demê vemaal zilfan ji ber cotê esed Seb-harê cotê cadiwan iro ji remza ebriwan Dil girt û da ber gashiwan ker kir li miskînan kebed Dil girt û da ber xenceran kuştin nigara dilberan Me ji destê zilma esmeran dad û meded dad û meded Dilber ji le'len Xwey şefaf da min meya gulgin û saf Deryayê eşqê qaf û qaf peyweste têtin cezr û med Husna minez-zeh bê misal ser da libasê xet û xal Sergeşte heyran maye lal ehmed ko di nûra ehed El-lah ji nûra sermedî yek qetreyek da Ehmedî Şîrînî û remzek we di medhûşî ma het-ta ebed

hingê rengdêr ne nerênî ye. Bi rasti gava em «ev tîfing nedagirtî ye» dibêjin jê mexsed ew e ko tîfing vala ye. Lê heke me «ev tîfing ne dagirtî ye» dibêjin jê mexsed ew e ko tîfing hêj ne hatiye dagirtin. Yanî nerênî ji rengdêrê bêtir li lêkerê hikim dike.

RENGDÊRËN ÎŞARKÎ

131 — Ev rengdêrên ha dikevin pêşiya navdêran û li wan îşaret dikin. Rengdêrên îşarkî ji pronavên îşarkî ên pivene «ev, ew» pêve, ne tu tişt in û gava navdêrên wan ji komekê dikevin ew vedigerin ser eslên xwe û vezîfeyên xwe ên bingehîn dibinin; herweki di misalên jêrîn de tete ditin:

Ev mirov iro ji bajêr hat.

Ev iro ji bajêr hat.

Ewî mirovê ko tu diti birayê min e.

Ewê ko tu diti birayê min e.

Evan mirovan gote min ko tu çûyi nêçirê.

Evan gote min ko tu çûyi nêçirê.

132 — Me di mada 57an de goti bû ko navdêrên nêr bi guhartina «a» û «e» ya wan bi «ê» kê ji tene tewandin û di hin derên Kurdistanê de ev navdêr gava yekejmar in yekcar nayine tewandin. Lê heke rengdêreke îşarkî daye ber navdêrê hingê navdêr ji kijan mêjer û zayendi be ji li gora qeyqa gelemper tete tewandin. Ji lewre mirov nikare bibêje «Ez vi hêsp, an, vi hesp dibinim» divêt bibêje «Ez vi hespi dibinim». Herweki: vi hespi, van hespan — wî hespi, wan hespan — vê mehinê, van mehinan — wê mehinê, wan mehinan. (dûmahik heye)

KLËOPATRE

Klëopatre melika Misirê bû. Jiyîna xwe di evîn û hezkirinê de derbas kiri bû. Beriya wê Zilêxa hebû. Zilêxayê jî hez dikir; hezkirineke kûr û hûr. Ji Zilêxayê ve mîhbeta dilan yek bû, ne dibû dido. Dilê Zilêxayê bi Ûsif pêxember keti bû. Zilêxayê ewçend jê hez dikir ko rojekê gava pêş Ûsif ve sêv dixwarin kêr da bû destên xwe.

Klëopatrayê gelek caran û ji gelek kesan hez dikir. Lê evinên wê gelek ne tajotin. Şevekê, kêr caran heta bi salekê. Lê bi Antonyo re Klëopatré sebir bi xwe da û di evîna wî de ji salê wê ve ji çû.

Belê melika bedew carina şevêkê, şeveke kin, spîşevêkê hez dikir.

Klëopatré di kelkela Havînê de, roja xwe di qesira xwe a penceregirti de derbas dikir û ber bi êvarê, bi cêrî û berdevkên xwe ve derdiket beçeyên xwe ên bernil û temaşa hespên avê dikir.

Hespên avê bi xwe, ji germê pelixî, cangiran û lingqerimî derdiketin qeraşan û devên xwe ên firehmezin bi vekêşan vedikirin û di dora mehînan de bi lavekariya evinê digeriyan; bi pozên xwe ên hestifepêhîna piştî mehînan xwe dixurand û talastin; ew kêfxweş dikirin û bi şahike şehwetengîz digel wan dadiketin avê; tê de wînda dibûn. Piştî bihînekê, di wî milê avê de du sehvirên reş û lihevbadayî xuya dikirin.

Klëopatre, ra û damarên canê wê ji vê temaşayê şidandi û vegirti, di ber xulamkoleyan xwe re derbas dibû, diçû qesira xwe.

Carina çavên wê bi xulamkoleki rift û lewend diketin. Wê şevê, ew xulamkole diçû xizmeta xanima xwe; piştî wê dida erdê, berê wê dida Xwedê û canê xanima xwe ê hişkbûyî, heta ko ew sist û nerm dikir difirkand û ew bedena zîvîn, di nav eihan de, bi milên xwe ên zexm badida û distraud. Bi vê firikandin û badanê qey hestiyên melikê diheliyan û canê wê ê nerm dibû gutlek hevîr; hevîrekî hinde çir ko deng jê dihat. Klëopatre kêfxweş, ewçend xwêh dida û gerin dibû ko dilmest û bêhiş di xew re diçû; germiya Havînê di germiya canê wê de wînda dibû.

Sibetir ew xulamkole peyda ne dibû. Xelkê serayê jî hev lê dipirsin. Digotin, bi wezîfekê çûye beriyê. Lê carina cêriyên xewgeha Klëopatré di sêlûna hemama melikê de çend

çilop xwîn diditin bi tirs, ker û lal li wan difekirin û xuldankole nema ji beriyê vedigeriya.

Rojekê, Klëopatré, di diwanxana xwe a mezin û zêrheli de xwe li ser textê xwe dirêj kiri bû û ji bêsebrîyê li dora xwe difedkirî û wek masiyê ko ketiyê bejê bê kês û fesal xwe tev dida. Sidonye, cêriya wê a azadkirî, li ber lingên wê rûniştî, guldariya emrên wê dikirin.

Klëopatré bajena xwe bi xurtî hejand û ber bi jor rakir. Cêrî û koleyan ko li pêş wê ve qor girti bûn, mana îşaretê seh kirin, xwe xwar kirin erdê, raxer maç kirin û di piştî perde û stûnan re wînda bûn. Klëopatré gote Sidonyê:

— Ya Sidonye, tu nizanî çiqas bihîna min teng dibê. Ditirsim ko sira ko di dilê xwe de vedîşêrim bi hilavêtina dilê min wê sînga min der bike û wê bikeve ber çavên diya û alemê...

Sidonyayê pêyên xatûna xwe ramisand, rûyê xwe di ejnûyên wê da û got:

— Xamîma min! tu destûra cêriya xwe didi ko bişteşîle û li dermanê xanima xwe bigere. Carina giyaki adeli dermanê derdekî zexm e. Ma ew çî sir e ko xanima min têşine?...

Klëopatre: Tu qenc dizanî Sidonye ko ez gelek hejî te dikim û dilê min her bi te ve ye. Ev du sal in min tu jî cêritiyê azad kirî û min tu, di vê qesirê de, kîrî mirovekê aza û serbest; jî her mirovên aza azatir û serbestir. Û dîsan min destûra te da ko tu li gora kêfa xwe jî xwe re li mêrekî bigerî da ko ez wî jî te re binim. Te jî xwe re evdekî reşik bijart. Min ew jî azad kir. Çîre, jî ber ko hejî te dikim.

Sidonye: Belê ezgorî, ez pê dizanim û dixwazim sezayî wê hezkirinê bibin. Û min Hamo, evdê reşik jî xwe re neqand...

Klëopatre: Belê Hamo, ev evdê reşik, jîna mirekî Hebeşistanê ew jî min re diyarî, rêkiri bû. Hamo di deryavaniyê de şehraza derket û li Skenderiyê di cenkeştîyan de dixebite. Lê Hamo êdi ne kole ye, mêrekî aza ye û yê te ye. Çawan Sidonye tu bextiyar î?

Sidonye: Belê ez gorî ez bextiyar im, lê bextiyariya min bi tenê hingê tekûz dibe, gava min xatûna xwe jî bextiyar dit...

Klëopatré destekî xwe danî ser serê Sidonyayê û ne hişt ko gotina xwe bibe serî. Sidonye lê fedkirî. Du hêstirên germ û girover wek du daneyên mirariyan di ser hinarikên Klëopatré re ketin koşa Sidonyayê.

Sidonyê rahişte her du lingên xatûna xwe

û ew li ser hev çend çaran maç kirin. Sidonyê gote xatûa xwe: Ez gori, ka bêje min çi dest daye te... singa min tirba sir û dildiziya te ye.

Klêopatre: Ma ew xortê ha, ew ferman-darê romanî; yê ko heta bi Skenderiyê ez pê re rawestiyam naye bira te. Belê ew ferman-darê romanî, yê ko daye pêşiya ordiwa xwe û xwe li welatên Mad û Faris girtiye...

Sidonye: Mark Antonyo, ma ne ew e. Çawan nayete bira min. Ew mirovê bextiyar. Belê bextiyar; lê ne ji ber ko serdareki romanî ye; lê ji ber ko dilê melika Misirê meyildariya wi kiriye û iro melike riya wi dipê.

Klêopatre: Belê Sidonye, we ye, herweki te gotiye; lê vegera wi bi derengi ket. Antonyo soza xwe da min, ewê jina xwe a romanî berde û li şûna wê ezê bibim jina wi. Emê herdu li ser texteki rûnin. Serên me di bin tacekê re wê bigehin hev; rohelat û roava her du welat ji ewê hindestiya me bikin.

Sidonye: Min hêvi ji Xwedê heye ko daxwazên xatûna min tev de biçin serî.

Klêopatre: Tu çiqas delal î, Sidonye, Xwedê ji te bibihîse. Kes nizane, dinya ye, te dit tifaqek lê qewimî... way li min ax, ezê... ma ezê çi bikim; ma bêî wi ez dikarim. De rabe em jê re diayê bikin, ji Xwedê hêvidar bibin...

Klêopatre û Sidonye deverû li erdê dirêj dibin. Di sikûna şevê de dengê van her du jinikan wek zarina şirmjeki geh bilind û geh nizim dibe. Heye ko Xwedê ew deng bihisti bin.

Antonyo mizefer, serdest, bi mal û menal, bi hêsir û xulam ji seferê vedigere; terka jina xwe a romanî Oktavyayê dide û li şûna wê Klêopatrê mehir dike. Lê Antonyo newêre vi işi di nav qewm û milelê xwe de ilan bike. Ditirse ko xelkê wi lê rabin, jê bigerin û bibin dijminên wi.

Lê Antonyo pêşepikî xurt heye: Oktavyo. Oktavyo birayê Oktavyayê, yanî bûrayê Antonyo ye. Oktavyo ji alikî li heyfa xwehî xwe digere û ji aliyê din dixwaze di Romayê de fermandarê tekane bimîne Antonyo bi nav û deng û bi mêraniya xwe di ser wi re ye. Oktavyo teqsir nake û di şelnedêrekê de ji xelkê Romayê re dide zanin ko Antonyo jina xwe a romanî berdaye û melika Misirê, Klêopatre xistiye şûna wê.

Ji milê din Klêopatrê bi xwe zor dida Antonyo û dixwest ko ziwaca wan bête ilan kirin. Di ber çavên reiyetên Klêopatrê ev ziwac ji melikê re rûmeteke mezin bû.

Antonyo, wi aşiqê şeyda nema karî bû li

ber israra Klêopatrayê bisekine. Di sala 36an beriya miladê, Antonyo bi name û qasidan ji rohelê heta roavê da zanin ko jina xwe a romanî berdaye; bûye mêrê melika Misirê û Klêopatre ketiye şûna Oktavyayê.

Meclisa Romayê giha hev; romaniyan bi yekdengiyê Antonyo xain ilan kirin û ji Oktavyo re swinda sedaqetê xwarin.

Çar sal ketin navê, ^{**}beriya miladê bi 32 salan; bû şer. Eskerên Oktavyo û yêni Antonyo li hev dixistin. Klêopatrê daweta cêriya xwe a azadkirî şahinet dikir. Ji wê dawetê re torinên dewletên dost, giregirên welêt tev de hati bûn vexwendin. Klêopatre mêrê cêriya xwe Hamo, ew Hamoyê ko melikê ew azad kiri bû û xisti bû rêza torinan, ji xelkê re dida nas kirin.

Ji milê din Antonyo ji rabû, ji bo kêf-xweşiya Klêopatrayê Hamoyê reşik kire naxudayê [1] cenkeştike romanî, cenkeştiya ko Antonyo bi xwe tê de hati bû Misirê.

Herçi cejin û şahinetên serayê hebûn, Hamo di hemîyan de hazir dibû û Klêopatre bêî Sidonyayê ne diçû tu seyranan û cêriya azadkirî hergav li ber textê melikê xuya dikir.

Sidonye jinikeke şehraza û xudan vên û mekir bû. Klêopatrê gelek çaran pirsra xwe pê dixist, pê dişewirt û ji ya wê dikir.

Rojekê Klêopatrê axin û keserek li xwe anî û gote Sidonyayê:

— Sidonye, dihi ez û Oktavyo em di bexçê qesirê de digeriyan. Oktavyo ez kişandim ber siha darekê û ez li rex xwe rûniştandim. Oktavyo mideki xwe ker kir qet xeber ne da. Bi tenê bi awirine kûr, lê bişivîşk li min dinihêrt. Ez rind pê dihesiyam ko di xeyalxana wi re tiştine hewilnak derbas dibûn û wan ew têşand. Min xwe nema ragirt û jê pirsî. Ewi ji herlişt gote min. Belê Antonyo ditirse ko demek wê hebe, ez ji wi û evîna wi aciz bibim û ezê dil bikim ko jê xelas bibim Hingê ezê Jêrê hidim ê. Tu dizanî Sidonye dijminên me zehf in, li ber fikan sekinîne û li firsendekê digerin; da ko bavêjin nav min û wi. Ditirsim ko lingine rêvin pê li kaniya evîna me a zelal bikin û wê ava zelal bişeyloyinin û me tê de bixeniqinin.

Sidonye: Ez gori, heq di destê te de ye. Lê nabe ko tu newmîd bibî û xwe bê tevdîr bavêjî himbêza gederê. Rome yên ko xiyanet û bêbextî lê kirine, wan bê eaza nahîle; zû an dereng cezayê wan dide. Antonyo bêbextî

[1] Naxuda: kumandarê vaporê; keptan.

MEMOZINA EHMEDÉ XANÍ

— 7 —

FIHRISTI. SERAXAZI KITAB,
EXBAR Û EŞARI NE' TI ELQAB
Û ASAR E DI SÛRETI P'TIRAF
Û IQRAR BÍ ECZ Û INKISARÍ
DIGEL P'TIZARA GUFTARÉ.

Saqí bike camí asımanı
Raha weko rúhi cawıdani
Da em bigerin dimaxi can ter
Yek lehze bi rahi rúhperwer
Saqí tu biréje camí mına
Ava ko dikit zemiré bına
Şadab bigére qelbi mehzún
Medhıs bigére eqli mecnún
Saqí bike kaseya micewher
Wé şireyi me'sera miteh-her
Yaqút mızab ú l'el ú sey-yal
Wi dir-ri xweşab ú xemr ú tel-lal
Dirdaneyé xwe biréje navé
Yanı ereqa weki gulavé
Dem dem bide desti meyperestan
Xelkê ko hinik ji dil di destan
Da camí dilan bibit mires-se'
Bozma terebê bibit misen-ne'
Vé meclisê meyxwira mudamé
Mestane bike ji new mudamé[1]
Mimkin ko ji fezyi bê nihayet
Yek qetre bibit li min inayet
Neş'a qedeha meya mirew-weq
Keyfa ineba rezi bi rewneq
Ewreng bikit di nefse teşir
Hasil bibitin di qelbi teşwir
Yanı bikevête canî şewqek
Het-ta bigehête qelbi şewqek
Teşiri nefes bibit ji bo min
Teşiri qefes bibit ji bo min
Tesfıyeya dil bibit me hasil
Hoydeng bibim digel enadil
Mirxê dili mirde bête perwaz
Bê perde bibit terane awaz
Dem şibhetî bilbilan binalit
Geh şibhi enedilan bikalit
Ahan ko ve rê bikit sehgerah
Hemware digel nesimé hemrah
Sed xunceyi dil ji ber bi ker [2] bin
Sosin bi zeban ú ba xeber bin
Bişkoj bibişkiwin ji xaran
Xûnriz bibin di mey hezaran
Sorgul bigirin bi eşki şebnem
Bilbil bikenin li rexmî hemdem
Saqí bide min şerabi gulgûn
Bê deng ú def ú sedayi qanûn
Da şehne ú mihtesib nebınin
Şahi bicivin çu xem nemınin
Teşwiş biçin ji qelbi mehzún
Disan bibim ez ji nû digergûn
Mexinûr bibim bikirme lafan

Serxweş bibim bikim guzafan
Bêkêf neşim çu ez bibêjim
Dıwane bibim duran birêjim
Bedhal bibim siran bi der dim
Bêqal ji batınê xeber dim
Teşbihî neyê bikim tere-nim
Tûtisifet ez bikim tekeli-lim
Da keşf bibin ji min keramat
Meşhûd bibin li min meqamat
Şu'be ji meqami dil bi awaz
Gulgeşt bikin geweşt ú şehnaz
Bê deng ji xewri dil bi aheng
Sed reng sed ebdan weki çeng
Manendi ribabi bê kemañçe
Deng bê ji defa me bê tebançe
Zihre bibihit newayi iş-şaq
Reç-qas bibit li ewc nih taq
Sazi dili kul bi zêr ú hem bit [3]
Sazendeyi eşqi Zin ú Mem bit
Şerha xemî dil bikim fesane
Zinê ú Memî bikin behane
Nexmê we [4] ji perdeyê derinim
Zinê ú Memî ji nû vejnim
Me'lûl biwin hebib ú aşiq
Îrô he weki tebibi haziq
Derman bikim ez ewan dewa kim
Wan bê mededan ji nû ve rakim
Derdê di dilê Memê ciger-riş
Zina ji derûni dil cefakêş
Wê perdegiya efife mestûr
Wê bêguneha ji telimetê dūr
Meşhûr bikin bi terz ú islûb
Mintaz bibin mihib ú mehbûb
Ewreng bikin ji nû serefraz
Da bêne temaşeyi nezerbaz
Dilber li Memî bikin girinê
Aşiq bikenin bi derdê Zinê
Hemderd bikin bi wan sefayê
Bê derd bikevne helwelayê
Xelkê ko sine ú ji dil saf
Pakîzesirişt ú ehli insaf
Bilcimle bikin ji bo me tehsin
Bêjin ko bi qeneî hate tedwin
Xelkê ji « yihib-bihim » digergûn
Herçî ji ezel bi wî « yihib-bûn »
Da bân ú bikin hikayetê gûş
Hindek bikin xwe pê feramûş
Hindek bikin bi can sema'e
Hin pê bikin ji dil weda'e
Lê hêvî dikim ji misteidan
Herfan negirin li mistefidan
Ev name eger xerab e ger qene
Kêşaye digel wê me du sed renc
Newbawe ye tift e newreside
Herçend nehin qewî guzide
Lê min ji rezan ne kir temet-ti'
Mamendi dizan bi kes tete-bi'
Newresti hedîqeyi fiad e
Me'sûm e efife xanezad e
Nûbar e eger şirin eger tal

Metbû' e ji rengi newî etfal
Min hêvî heye ji ehli halan
Teqbih nekin evan tıfalan
Ev meywe eger ne avdar e
Kurmançî ye ev qeder li kar e
Ev tift e eger ne nazenin e
Nûbar e bi min qewî şerîne
Ev meywe eger ne pir leziz e
Ev tift e bi min qewî eziz e
Mehbûb ú libas ú guşware
Milkê di min in ne mistear e
Elfaz ú meanî ú ibarat
Inşa ú mebanî ú işarat
Mewzû' ú meqasid ú hikayet
Mermûz ú menaçib ú dirayet
Islûb ú sıfat ú mana ú lefz
Esla ne kirin me yek ji wan qerz
Bilcimle netayici di fikr in
Dûşize ú newerûs ú biker in
Yareb mede destê xelki nasaz
Vê şahidê dilribayi ten-naz
Im-mid ew e ji ehli irfan
Ew de ne girin li min çu herfan
Teşnî' nekin weki xeyûran
Islah bikin li min qisûran
Eshabi kemal perdepûş in
Erbabi xerez di pırxirûş in
Me'mûl ew e ji ehli razan
Ew de ne kirin bi min tinazan
Ez pilewer im ne gewherî me
Xodreste me ez ne perwerî me
Kurmanç im ú kûhî ú kenarî
Van çend xeberên di kurdwarî
Imza bikin bi hisn ú eltaf
Isxa bikin ew bi semî' insaf
Eshabi xerez ko guh bidêrin
Eyban bi kerem li min veşêrin
Ava riwê şairî nerêjin
Ger mimkin e yêke qene bibêjin
Sehw ú xeletan nekin te'ec-cib
Te'wil bikin ji bo te'es-sib.

NOT

[1] Di vê malikê de du « mudam » hene ú her du ji bi erebî ne. « mudam » a pêşin bi mana hergav e. « mudam » a didowan bi mana şerabê ye. « ji new mudamé » yanî ji nû ve serabê.

[2] Ker bi mana perçe, kerî ye ú « k » tê de ji « k » ya adetî sturtir e. Ji bo şanikirina sturiyê mirov dikare «h» yekê hîde ber ú di şikilê «kher» de binivîsîne.

[3] « zêr » an « zir » ú « bem » du gotinên mûsîqiyê ne. « zêr » bi mana zirav ú « bem » bi mana stûr e. Herweki bi farisî tiz ú pes dibêjin.

[4] « Nexmê we » ye an « nexmê wan » e. Ji ber ko qala Mem ú Zinê dike ú berê xwe dide xwendevanan.

li Romayê kiriye. Lê qedera te bi qedera wi ve bexî destê xwe.

gıredayî ye. Divêt tu evına xwe di sına wi

Klêopatre: Belê, lê çawan ú bi çi awayî.

de bi xwedi biki ú divêt ewlehiya Antonyo Ji dihi ve ez bala xwe didim ú tête bira min

ko midetek e Aantonyo destê xwe nade tu firaxên xwarinê yên ko min jê ne xwarine û piyana ko min jê venexwariye nake devê xwe. Jê dixuye ko di her tiştî de jehrê dibîne.

Sidonye: Sibe ezê ji te re rêke welê şanî bikim ko mêrê te ê romanî wê bizane ko jinika ehmeqtir dikare mêrê jirtir bixapîne.

Weke hero, Antonyo û Klêopatre, beri ber bi behirê, di şelmişina qesirê de rûniştî, şîva xwe dixwarin. Klêopatre ji her firaxê parîk dibir û piştî ew dida mêrê xwe. Piştî ko xwarin û vexwarin; ketin himbêza hev û xwe li ser textekî dirêj kirin. Klêopatre li bêjina mêrê xwe a zirav wek dargerîngeke ter aliya bû û ew li singa xwe dişîdand û rûyê wî bi şopa maçikan sor dikir.

Her du jî serxweş bû bûn. Piyane şerabê, li ser hev, bi ser xwe ve dikirin. Klêopatre rahişte piyaneke mezin û ew heta bi nivî vexwar. Gava nivê din dida Antonyo, serê xwe hinek hejand û pelek ji gula ko bi pora wê ve bû ket nav piyana şerabê. Antonyo ev piyan jî wek piyanên din bire ber devê xwe. Klêopatrê destê wî girt û bi tirs û lerz da ber qîran û got: « Vê şerabê vemexwe ». Rû û eniya Antonyo têk ve çûn. Antonyo bi tirs û xezeb li Klêopatrê dinihêri. Klêopatrê banî Sidonyê kir û piyan da ê. Sidonyê koleyek anî û piyan da destê wî. Bi emrê Klêopatrê kole şeraba piyanê vexwar û pistî çend deqîqan mir.

Klêopatrê milên xwe ên zivîn li stoyê Antonyo gerand û got: « Hey sersem, tu dibînî, min dilê xwe li te xerab bikira, min dikarî bû bi pelê gula serê xwe jehirê bi te dim û te bikujim ».

Antonyo deng ne kir lê qenc zanî ko pelê gula serê Klêopatrê jehirdar bû û heke Klêopatrê bixwesta bi çi awayî hebe kari bû jehirê bidiyê.

Jin û mêr xwe bi tenê kirin, çira vemirandin û ketin himbêza hev. Bi tenê heyveke çardeşevî wek rûyê mirovekî li xwe heyirî di nav perdeyên qesirê re li wan temaşa dikir.

Şer dom dikir. Eskerên Oktavyo û yên Antonyo di bej û behiran de li hev dixistin. Didowê Ilonê, 31 sal beriya miladê.

Cenkeştîyên Oktavyo û yên Antonyo û Klêopatrê di behira Yewnanistanê, di Ekzyomê de gihane hev û li hev dan. Ji nişkekê ve cenkeştîyên misrî bi şûn de vegeyriyan. Stola Oktavyo da pey. Yên Antonyo direvin. Di wê

rojê de xuya kir ko Oktavyo wê zora Antonyo bibe û kişwerên rohelê û roavê bêxe destên xwe.

Herçî Klêopatre, di nav bist û çar saetan de bist û çar caran li mêr û yarê xwe diqulipi ew dixist xeydê, ji xeydê radikir û ew tavête dexsê; ew li ber lingên xwe digerland û ew di taya evinê de sermest û bêhiş dikir.

Ma disan ne ev Klêopatra yewnani bû ko qeserê Romayê Jûlyûs Sêzarûs xisti bû dawa evîna xwe û paşê lê qulipi û hêbexti lê kiri bû.

Niho dora Antonyo bû. Antonyo ji keti bû tora yewnaniyê û iro dibû qurbana xiyaueta wê, Niho Klêopatrê Oktavyo da bû her çavên xwe, bûra û neyarê mêrê xwe. Oktavyoyê ko zora Antonyo dibir. Evîn û zeferdariya Antonyo kevin bû bû; wek diwarên qesirêke zêrheli yên ko zêrên xwe diweşîne erdê û ew di bin lingan de dibin ax û xweli.

Jê re mizeferekî nû û agirekî sor û bê xweli diviya bû. Ew mizefer ji Oktavyo bi xwe bû. Oktavyo Misir û kişwerê wê de bîstada û wî ew bidana ser imperatirîya Romayê. Klêopatre wê bibiwa melika Romayê ji.

Antonyo hêbextiya Klêopatrayê bir dibir, lê birbirîneke bi derengi; tîr ji kevanê filitî bû.

Ev bû bû salek ko cenkeştîyên Klêopatrê di Eksiyomê de sikestî bûn û ji ber stolan Oktavyo baz da bûn.

Yekê Tebaxê, sih salî beriya miladê.

Eskerên Oktavyo gilaştî bûn deriyên Iskenderiyê û li eskerên Antonyo digeriyan.

Ev şerê dawîn bû. Heke Antonyo nikariya eskerên Oktavyo. bişkenine û ordîva wî bi şûn de vegeyriye Oktavyo wê biketa payitexta Misirê û heta tîrbên firewnan ji jê re bejin û sto wê xwar bikirana. Beri herkesî melika Misirê Klêopatrê.

Klêopatre ditirsi; ma Antonyo bi bêbextiya wê ne hesiya bû. Klêopatrê xwe di hewranikî reş pêça û ji derikî qesirê i nizim derket û gote Sidonayê:

-- Min ji te pêve tukes navêt

Sidonyê: Ma Hamo?...

Klêopatrê: Hamo... belê, bila ew ji bi me re bêt. Sidonye min bibe û min di nav tarîtiya tîrbên qral û imperatoran de veşêre. (berê xwe da Hamo) Te emrên min bi temamî bi cih anîne?

Hamo: Belê ezbenî, ne kumandarên eskerên bejî, ne ji yên behirê ji ya Antonyo naqîn, kes dest nabe xwe....

Klêopatre: Sidonye, Hamol min sehiw

girtiyê; ez ditirsim. Belê ez ditirsim ko Antonyo bide pey min û min bigehîne cezayê ko ez sezayî wi me.

Klêopatré şeva xwe di nav tîrbên hikimdarên Misirê de derbas kir. Leşker û stola Oktavyo zor dida deriyên Skenderiyê.

Mark Antonyo li Klêopatré digeriya; lê ew peyda ne dikir. Antonyo didit ko her tişt wînda bûye. Antonyo şûrê xwe kişand û ew di qelbê xwe, di wi qelbî re ko hêj evîna Klêopatré tê de xwe tev dida derbas kir û ew fermandarê navdar bê nav û deng, bê şan û rûmet mir.

Oktavyoyê mîzefer ket Skenderiyê û emir da ko melika Misirê a bedew, wê melika ko qeyser û fermandarên Romayê tac, şûr û rûmetên xwe datanin ber lingên wê, jê re binin û bi keziyan bi ereba wi ve girêbidin û di kûçeyên Skenderiyê de rakîşinin.

Klêopatré ev bihîst û zani ko bimaya, bi tenê bi vî awayî wê bigihaşta Oktavyo.

Esker û berdevkên Oktavyo ketin kûçê û kolonên bajêr û li melikê geriyan. Lê li şûna Klêopatra zindî, cendekê wê peyda kirin.

Hamo, jê re marekî reş î dirêj peyda kiri bû. Klêopatré deverû xwe li erdê dirêj kir û mar berda ser xwe. Mar jî wek aşiqên wê di dora wê de geriya, canê wê ê tenik çend caran bihin kir, di bin berzika wê re xwişiya, li navtanga wê aliya û xwe gihand pûra melikê û jê daket bin erzîna wê; sîng û berê wê tev da, gerdena wê kire devê xwe; ew bedena narin û nazenin carekê, du caran li çermê xwe ê reş şidand.

Klêopatré heta hingê xwe tev ne da bû. Gava bi germiya devê mar hesiya bi carekê de xwe hilavêt. Bi vê tevdanê di bin melikê de cih li mar teng bû. Mar bi gerdena melikê pihêt girt û bi zengelora wê veda.

Klêopatra ko di himbêza aşiqên rift û lewend de bi xwedî bû bû û kumê gelek camêran xisti bû balgihê xwe, bi maçîka marekî reş î sik, bê xwedî û xudan mir.

Herçî Hamo û Sîdonye, kelaşên van her du xadimên sadiq û wefakar li ber cendekê xatûna xwe nobet digirtin.

Dihok: 12 Tebax 1942 BIŞARÊ SEGMAN

MALIKEKE HAFIZ

Diwana Hafîzê şîrazî, çî bi şîhir çî bi tesewîf, gelek bi nav û deng e. Em iro jî wê diwanê, malikekê herpeyî xwendevanên xwe dikin. Heke me ev malik bi firehî wergerande kurdmançiyê, Hafîz dibêje:

Haciye reben daye rîya kehbê û diçe. Herçî ez, di cihê xwe de rûniştî, lê ez dixwazim rû û dîndar bibînim.

Ewi berê xwe daye xênî û li çar diwarên wî digere. Herçî ez, armanca min xwediyê xênî ye û ez lê digirim.

MARŞA FELATÊ

Daxwaza me ramana me girtina welat
Me jin navê bi bindestî her divê felat
Welatê me Kurdistan e pegera şeran
Ew qada şer û nijdan e landika mêran
Ji navê me têlê zanin şelpên mêrani
Ma hewceye ko em bêjin cihan dizani
Ji Keyqubad heya digihê Astiyaxê zor
Med serdest bûn di Asya da li jêr û li jor
Bizdandî bûn Selahedin heft qiran bi şîr
Piştî wi jî di me rabûn pir şah û emîr
Me bav û kal ketine xew sereki dirêj
Dirêjî nav welêt bûne pir destên qirêj
Me fêl ev e ko bibirin wan destên zorker
Di welêt da qet naxwazin hevî û berber
Sêzde sal in xwîn dirêjin ji xwe û neyar
Me dest kêşa ji xebatê û cot û cobar
Xebata me her dê ev bit şer û mîrkustîn
Di welêt da jî neyaran kesek nehiştin
Em leşker in sondxwarîne ji bona welat
Me jin navê bi bindestî her divê felat.

Şam: 28 Tirmeh 1938

OSMAN SEBRÎ

REWŞA DINYAYÊ

ŞERÊ ÛRIS — Par ûrisan eleman ji Rostovê bi şûn de vegevavdi bû û pê êrişa ûrisan ya Zivistanê dest pê kiri bû. Îsal eleman li Stalîngradê, piştî ko ketine birekî bajêr, sekinîne. Ev bû qedere mehekê ko eleman ketine kûçê û kolanên bajêr û di nav xanî, qişle û febrîkan de şerê ûrisan dikin. Herçî ûris ne bi tenê li ber xwe didin, lê radîbin berhicûman jî î carîna avahiyên ko berî nivro jî dest dane, piştî nivro wan bi şûn de vedigirînin.

Li 9ê mehê êrişa elemanan sekinî. Çîre û êriş yekar sekinîye an piştî çend rojan ewê ji nû ve dest pê bike? Ev ne xuya ye. Li 9ê mehê elemanan danezanek belav kir û tê de got: Ji ber ko ordîwa elemanî di bajarê Stalîngradê de niqteyên mihim xistine destên xwe ji iro û pêde di şerê vi bajarî de tabîye dê bête gulhartin. Me topîne mezin anîne Stalîngradê. Emê bi van topan taxên bajêr ên mayînan yên ko hêj di destên ûrisan de ne texrîb bikin.

Bi rastî jî ji hingê ve danezanên şer qala şerê segmanan nakin. Herçî danezana elemanî ya 13ê mehê yekcar qala şerê Stalîngradê ne kir.

Eleman herçend gibaştî bin Stalîngradê jî li bakur û li nivro erdên dora bajêr di destên ûrisan de ye. Ordîwa elemanî piştî ko li çemê Don derbas bûye wek pozekî ber bi Stalîngradê û li dora wê dirêj bûye. Yanî ordîwa elemanî bajar mihasure kiri be jî ji rohelê pêve her sê aliyên bajêr berdayî ne û ordîwa Timoşenko ji dûr ve û nemaze ji bakur û ji nivro li ordîwa elemanî wer hatiye. Herçî hêla bajêr a rohelê; ji xwe di wê hêlê re çemê Volgê derbas dibe.

Timoşenko li bakur û li nivro ev bûne qedere du heftan rabû berhicûmê. Di destpêkê de hate bawer kirin ko Timaşenko bi van berhicûman dixwaze

barê midafihên Stalingradê sivik bike. Lê piştê xuya kir ko plana Tîmoşênko jê meztir û firehtir e. Ordiwa Tîmoşênko çî li bakur çî li nivro berê xwe daye çemê Don. Bi vî awayî Tîmoşênko dixwaze bikeve piştê ordiwa elemanî ya ko di Stalingradê de ye û wê jî giraniya wê qut bike. Li gora nûçeyên kaniyên rûsî pêşdarên ordiwa Tîmoşênko di hin deran de gihastine çemê Don.

Herçî şerê çiyayên Qevqasê, di vê qadê de jî, vê paşiyê elemanî hesêb nikarî bûn pêş ve herin. Di vê qadê de ordiwa elemanî bi du baskan lêk vebû ye. Baskekî peravên Behira-reş girtiye û qesta nivro dike. Ev baskekî ha dike nake xwe nagehîne Toapsê. Nemaze piştî ko stola rûsî esker daxistine navbara Novorosîsk û Toapsê eskerên romanî yên ko di vî baskî de ne bêgav mane û jî êrişê derbasî midafehê bûne û ûrisan bi berhicûmekê çend gund bi şûn de vegevandine.

Di nîveka vê qadê de ordiwa elemanî jî Armavîrê ve rîya hesin û borîyên petrolê girtiye û dirêjkî, wek zimankî hatiye heta Mozdokê û jê dirêjî Grozniyê dike. Herwekî xwendevanên me dizanin di Grozniyê de bîrên petrolê hene. Di van panzdeh rojên paşin de elemanî ber bi bîrên petrolê ve bi tenê 22 kilomêtiran pêş ve çûne. Di vê qadê de jî ûris radibin berhicûmê û xisarîne mezin digehînin elemanan û carina dikevin çeper û kozikên wan jî.

Heke me çavên xwe li kirdeyên şerê ûris gerand em dibînin ko îsal niqawemeta ûris li gora par gelek xurt bûye û birha êrişê elemanan kêr kirîye.

ŞERÊ PESÎFÎKÊ — Di vê qadê de eskerên emêrikanî û ewîstrali şerê xwe xweş dikin. Di giravên Silêman de eskerên emêrikanî yên ko daketine bejê pê didin erdê. Di Gîna-nû de ewîstraliyan japon şkêrandine û didin pey û wan jî Pormorsî bi dût dixin. Pormorsî jî bo hevalbendan ehemiyetê mezin heye. Japonan jî mêj ve dixwest Pormorsî bêxin destên xwe û bi vî awayî hêj bêtir nîzingî li Ewîstralyayê bikin û pê rîya Ewîstralye û Emêrikê bibire. Lê plana japonan ne çû serî û niho jî Pormorsî bi dût dikevin û ewîstrali nîzingî li Kakodayê dikin. Li gora nûçeyên paşin eskerên ewîstrali jî Kakodayê bi tenê 18 kilomêtiran dût in.

ŞERÊ ROAVÊ — Şerê vê eniyê şerê balafirên e û di vî şerî de inglîz bi temamî serdest in. Balafirên inglîzî bi şev û bi roj di ser Elemanyayê û di ser welatên ko elemanan ew vegirtine re difirin û xesarîne mezin digehînin bajarên wan welatan. Vê paşiyê merêşal Görîng di gotareke xwe de qala van êrişan kirîye û gotiye: Inglîz niho li bajarên me didin. Lê piştî ko me îşê ûris safî kir emê berê xwe bidin Ingîlterê.

Ji vê gotina Görîng dixuye ko balafirên elemanî ancaz dikarin şerê ûrisan bikin û di yek wextî de nikarin dirêjî Ingîlterê jî bikin. Ji xwe Hitler ne dixwest ko di çend eniyan de şer bike. Lê çelîsiya talyanan û xurtiya ûrisan ew bêgav hişt û îro ordiwan elemanî li Efrîqê jî şer dikin.

ŞERÊ MISIRÊ — Di vê eniyê de jî nemaze şerê balafirên e. Balafirên inglîzî û emêrikanî li benderên efrîqayî wek Bingazî û Tobriqê û li benderên girava Giritê didin. Herçî eleman û talyan, ew jî zorê didin. Maltayê. Bombardimanên Maltayê sist kiri bûn. Lê ji 11ê vê mehê ve balafirên mihwerê jî nû ve giravê

bi xurtî bombaran dikin. Li gora danezanên inglîzî li 12ê mehê di van bombardimanan de inglîzîyan 30' balafirên mihwerê avêtine erdê û pênciyên din birîndar kirine.

Inglîz û emêrikanîyan vê paşiyê gelek esker, top, tang û balafir anîne qada Misirê. Welê dixuye ko dewletên mihwerê jî dikin esker û cebirxanê binin vê qadê. Ji lewre balafirên wan li Maltê didin da ko di vê navê de vaporgefleyên wan jî Siçilyayê derbasî benderên efrîqayî bibin.

Şam: 15 Çiriya-pêşîn 1942

NÊREVAN

PIROZIYA CEJINÊ

— Ji xweyîyê Hawarê re —

Roj bête der, al sor û zer, ev ro li ser banê te bit
Herdem bijî bi kêf û xweşî cejna te jî pîroz bibit
Herdem şeva te ron bibit j'dil şahiya te xweş bibit
Çend roj hene her cejna te jî pîroz bibit.

Hindî ko ev dinya hebit b'rûyê bilind b'demê sipî
Her hakim û şahê me bi cejna te jî pîroz bibit
L'beçê gulên l'nav simbilan seyran biki şahê dilan
B'kêf û sema dût bi j'xema cejna te jî pîroz bibit.

Heyva li ser te çarde bit daîm Bihar l'erdê te bit
L'te çî miraz e her we bit cejna te jî pîroz bibit
Hindî ko padişah hebin hemî li her payê te bin
Daîm di ferwara te bin cejna te jî pîroz bibit.

Dora me hat hon b'kin xebat ev ro l'welat rojê helat
Ala veda şewqê li me da cejna te jî pîroz bibit
Çak hilkevî roj derkevî dijmin b'revî yan jî b'kevî
Memdûh divêt ev hale bit, cejna te jî pîroz bibit.

Dihok: 20 Îlon 1942

Şêx Memdûhê Brîfkanî

ENIGMES

173 — Ser bi jêr dibe, tijî dibe, ser bi jor dibe
vala dibe (Kum).

On le renverse, il s'emplit, on le redresse, il se vide
(le bonnet).

174 — Serî di te de, kok di dê de (guhan).

La pointe en toi, la racine dans la mère (le sein).

175 — Sêniya savarê li ser guhê darê (hinar).

Un plateau de blé cassé sur la branche de l'arbre (la grenade).

176 — Şasîka delala gindirî newala (zîpîk).

Le turban des belles roula dans les vallées (la grêle).

177 — Şev têt, şemal têt, gah têt, gopal têt, jî
nik padişah û sillanan têt (hev).

La nuit vient; le flambeau vient, des fois il est courbé;
cela vient de chez les rois et les sultans (la lune).

TAWÛSPARÊZ

Kiriyariya Hawarê 500 Qirûşên Sûri

Xwedî û gerîndeyê bepirsîyar: Mir Celadet

Alî Bedir-Xan . Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali

Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — ÇAPXANA SEBATÊ — 1942

HAWAR

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Qurane	Dr. K. A. Bedir Xan
Diwana Melê	Q. d. Cemil paşa
Mîr û Nêrçîrvan	M. Emin Silêman
Tiştên danezanan	Xelilê Genco
Selahedin	Bişarê Segman
Silav li sifra hazir e	Cegerxwin
Warê min ne î kor e	Cs van Sebrî
Şûşa Dilan	Bişarê Segman
Memozîna Xani	Herekol Azîzan
Gramêra kurdmançî	C. A. Bedir Xan
Mezin û Mezinatî	Osman Sebrî
Rewşa Dinyayê	Nêrevan

TEFSÎRA QURANÊ

199 — Ji xudankitêban, heçî ko bawerîya xwe bi Xwedê û bi Qurana ko ji we re dahatiye û bi Tewrat û Incila ko ji wan re hate şandin, anîne û ji Xudayê xwe tirsîyar in û bi ayetên Xuda tiştine erzan nakirin, qedrê ayetên Xuda digirin, sewaba wan li nik Yezdan heye. Xuda hesabê emelên evdên xwe zû diqedîne.

200 — Geli bawermendino.... Gava dikevin tengiyê, xwe sist û pîs mekin, xudansebr bin, dilê xwe xurt bikin, hêj mêtir bibin, berê xwe bidin dijminên din û welatê xwe, sînorên welatên xwe bi peyari be, bi siwari be ji dijminên xwe biparêzin, gava zorê didin we, pê bidin erdê, ji Xudayê xwe tirsîyar bin, li gora emrê wî bimeşin da ko hon serfiraz û serbilind bibin û bigehin felat û xelase.

IV

SÛREYÊ JINAN

SED Û HEFTÊ U PÊNC AYET IN,
DI MEDÎNÊ DE DAHATIYE

BI NAVÊ XUDAYÊ PAK Ê DILOVAN Û MIHRIVAN

1 — Geli mirovino.... Ji Xudayê xwe tirsîyar bibin, ew e ko hon ji nefseki, Cenabê Adem, afirandin û jî perasûya Adem jîna wî Hewa xuliqand û ji wan her diwan, jin û mêrên bê hejmar anîne wicûdê. Ji Xwedê bitirsîn, hon bi navê Xwedê ji hev û du hêviya qencyê bikin;

qedrê mirovên di xwe bigirin. Xuda we disitirîne, ew sermîyanê we ye.

2 — Gava sêwî digehin bilûxê, malên di wan bidin wan, û malên wan ên hêja bi yên xwe, ên nehêja meguhêrin; û malê wan têkilî malê xwe mekin û mexwin; ev xwarina malê sêwîyan gunehêki geleki giran e.

3 — Heke hon, ji qenci û edaleta xwe ne ewle ne, sêwîyan ji xwe re mekin jin, ji jinên ko hon dicibinin, ji xwe re werînin, yek, dido, sisê an çaran. Eger hon disa ne ewle ne ko bikarin, di nav beyna jinên xwê de, bi edaletê bimeşin, ji xwe re cêriyekê werînin.

Anîna jineke bitenê an standina cêrikê îşê we û meşa we li gora edaletê sivik dike.

Mehra jinikê, jê re, bi dilxweşiyê bidin, heke jinik jê, bi rizayê xwe, parekê vedigerîne we, jê bibin û bixwin û pê şa bibin.

4 — Divê bergerê sefih û bodileyan, malê wan nedin destê wan, ew mal emaneta Xuda ye, lê divê ji wî malî nefeqe û heqê cilên di wan bidin û bi sefih û bodileyan bi delalî baxêvin û bimeşin.

5 — Geli welî û bergerên sêwîyan... Eqlê sêwîyan heta gihaştina wan biceribinin, ko dema gihaştinê hat û bûne panzde salî û birewer û îşên xwe seh kirine, malê wan bidine wan. Malê sêwîyan bi fikrên xirab, weke sibe sêwî dê mezin bibe û malê xwe ji min bistine, lez mexwin, pê destbelaviyê mekin. Heke bergerên sêwîyan dewlemend in, divê ew bi navê heqê bergeriyê, ji malê wan tu tiştî nestînin, heke hewcedar in, jê bila tiştêki kêr, li gora malê sêwî û nefeqa xwe bibin; ko sêwî mezin bûne û hon malê wan teslimî wan dîkin, divê şahid hazir bibin. Bizanin ko hisabdarê mezin-tir Xuda ye; diristî û nederistîya emelê we, ew dizane; ji Xudayê xwe tirsîyar bibin.

DÎWANA MELE

— 35 —

Ah li destê vê sirê dil ji mey hewale kir
 Herçi li min kirî mela cama meya du sale kir
 Şeng û nebatê meşiha misk û zîbadê weşiha
 Rûmeh dibê peyane hêj zêde li min delale kir
 Çiçek û gul sehergehane nesterin in dil xergehane
 Têk da ji misk û mawerê mahe xunav û jale kir
 Dêmê û biskê xumriyan taw di zîlfê sutriyan
 Mane temami kesk û sor hedre li dorê hale kir
 Dûr kirim ji sinbilan çiçek û bişkok û gulan
 Dil ji, me rengê bilbilan şibhetê daş û lale kir
 Pîrê meşan ji şîşe e da me sefineke meyê
 Şikir ji Xwedê ko qelzemek min ji xwe ra qebale kir
 Xunce leba j' rengê gulê dêmê li ser nîma melê
 Şibhetê bilbilan seher lew me fişan û nale kir

— 36 —

Derê meyxane ya eşqê seher arif ziyaret kir
 Bi abê çeşmê xûna dil wîdû' best û teheret kir
 Werin cama hîlalê da ji eksê mahî nû bînî
 Ko xanê mihr û cergê çerx û xan roze xaret kir
 Di mîzan qewşê mahê nû bi wechê dilberê min di
 Ji çeşmê goşê e ebrû bi dewrê cam îşaret kir
 Bi ebsaran nezer min çû ji çerxê qewşê ebrûyan
 Şikirxwazim ko çawan kari ber eynê besarst kir
 Ji ber dêmê niqab avêt û destûra tewafê da
 Bi se'yi heyti icramê û min eswed ziyaret kir
 Di didarê hezaran can nîsarê meqdemê yar im
 Kesê canan bi can bînit di eşqê wî ticaret kir
 Bi dînarê denî zîhar da yarê xwe nefiroşî
 Kesê Yûsif firoti wî di alem da xisaret kir
 Tenê ew secdeya şikrê tebit mihrab û qewşenan
 Ko dilq û şemli sec-cade bi wê avê xesaret kir
 Di behsa le'lê leb her xam narit teb'e elmasî
 Welê te'sîr û feyz û mihr û tedbirê heraret kir
 Di icaza beyanê da suxen ger hête însafê
 Dizanit mixteser herkes melê sîhir û îbaret kir.

TIŞTEN

KO DI DANEZANAN DE TÊNE GOTIN

Ev şer ji wî ve me hîni erdnigariyê dike.
 Lê carina di danezanên şerevaniyan de navine
 welê hene ko di xeritan de ji peyda nabin.
 Ji ber ko ew deverine welê ne ko an tê de
 rûniştiman nînin an hebin ji gelek hindik in
 û carina ji ew rûniştiman koçerên ereban in
 û di reşmela de rûdinin. Ji xwe ji vî wesfî
 xuya ye ko em îro qala qada şerê Misirê di-
 kin. Ev in çend serenavên qada şerê Misirê:

EL-DEBEH — Satsyonekê rêhesinê ye. Li
 roavayê Elemeynê û jê heftê kilomêtirî dûr
 e. Di dora stasyonê de çend kouên ereban
 hene. El-Debeh nemaze bi ava xwe a vexwar-
bar hêja ye. Ji Bircilerebê heta hire tu av bi
 qasi ava El-Debehê ne şerî e. Di sehayê de
 navê El-Debeh gelek caran tete peyda kirin.
 El-Debeh bi mana keftar e. Ji lewre heçî erdê
 ko bi gir û mitikên fex hev xarûmaro ne
 bedewî navê El-Debelî lê dikin.

XEZAL — Di beristanên Erebistanê de

MÎR Û NÊÇÎRVAN

Dibêjin rojekê mirê Botan bi çend siwarên
 xwe re derketi bû geştê. Mir û peyayên xwe
 gihan navsera çiyakî dîlînd. Mir nêri ko peyak
 li ber kevirekî mezin rûniştiye. Mir ji hogirên
 xwe re got; em herin cem vi peyayî ka ew
 çi dikê. Çûn cem peyê; mir jê pîrs kir û got:

M — Peyayê delal tu li ber vi herî çi diki

N — Ez nêçîrvan im ezbenî

M — Kani faji û tolên te?

N — Ez li ber kewan im ezbenî

M — Ma tu çawan bê living kewan bigirî?

N — Kewê min e ribat heye

M — Çawan tê bi kew kewan bigirî?

N — Min dav li dora wî vedane; kewê
 min wê bixwîne, kewên çiyê hemî wê bikevin
 davê ez ji ezê wan bigirim.

M — Tu çi xwarinê didî kewê xwe

N — Ez kuliyên didim e ezbenî

Mir li kew nêri û got: Hey heywanê bê-
 namûs, tu çawan heval û hogir û welatiyên
 xwe bi destê xwe ji dijminan re diki davan.
 Dijminê ko tu li cem î, te dikê rekîhê û eger
 tu aza biwayî tê hemî tişt bixwaran, tiştên
 hêja û bêhejmar.

Mir şûrê xwe deranî û kew ker ker kir û
 gote xelkê dora xwe:

— Ez ji kesê ko heval û hogirên xwe bi
 destê xwe dikê davan dijmin hez nakim. Heqê
 wî kesî kuştin e.

Ji vê çirokê tete zanin ko em ev kew in.
 Ne xwe ji me re Mir û şûr divêtin. Bêl wan
 yekitiya me çênabê.

RASTO

Telşeir: 10-10-1942 M. EMÎN SİLÊMAN

mirov gelek caran rastî navê Xezalê têt. Ereb
 li deverên ko tu avahîgeh lê nînin û tê de
 xezal peyda dibin, navê xezalê lê dikin.
 Bîrel-xezal, Bîra xezalan; Derbel-xezal, Riya xe-
 zalan; Erdel-xezal, Erdê xezalan. Xezala ko di
 danezanên qada şerê Misirê de tete ditin dikeve
 roavayê Elemeynê û jê 35 Kilomêtiran dûr e.

DÊR-EL-MENASIB — Dêr hewekî nas e
 ibadetgaha filehan e. Lê erebên çolê navê dêrê
 li deverine din ji dikin; li xirban û li komên
 kevir û teht û şaxuran. Herçi Dêr-el-menasib li
 bakurê Himematê Korteke mezin e û di dora
 wê de latin hene. Ji tewre ev nav lê kirine.
 Heke me ev nav bi kurdmancî mana kir, em
 dikarin bibêjin Dêra kevirên daçikandî.

CALO — Di orta Libyayê de waheke ke-
 vin e, û dikeve nivrorohelê Bingaziyê. Talyanan
 tê de ji bo mihacirên talyanî yên ko ji Ital-
 yayê hatine, xanî û ji bo eskerên xwe qişle
 çêkirine. Berî hezar salî melikên fatimî tê de
 qesirin çêkiri bûn û ew carina dihatin Caloyê û
 mîdekî xweş lê diman. Calo di qûma sehayê
 de dimine giravekê. Av, mîrgine xweş lê hene.
 Beriya şer kerîne pez û dawaran tê de diçerîn.

SELAHEDİN Û RIÇARDÊ ŞÊRDİL

Selahedin kurd bû Kurdeki hêja, zana, xurt û zexim, camêr û dilqewîn, xudan vên û rûmet.

Ewropayîyan tu siltanê rohelê dananîne ber qan û imperatorên xwe, ji Selahedin pêve.

Belê Selahedin kurd bû; dikari bû xizmeta miletê xwe, xizmeta miletê kurd bike .. ne kir.

Dikari bû heyîna miletê xwe bêxe ser hîmine qewîn û wi bike milet û dewleteke biserxwe û abadin... ne kir.

Dikari bû miletên din di xizmeta miletê xwe de bixebitîne û miletê xwe li şûna miletên din bigehîne kişwerkişayiyê.... ne kir.

Disan, Selahedin, serdarê kurd, siltanê ereb dikari bû di xizmeta ereban de ji kurdîtiya xwe car caran baniya birê, ew bigota xelkê û ew nav, nav bi tenê payidar bikira.. Selahedin ev ji ne kir.

Selahedin, islamiyet di ser milet û nijadê xwe, di ser hertîştî re girt û qewmê xwe, bijarteyên miletê xwe di riya islamiyetê de bi kuştin da û miletê ereb bi eskerên ko ji çiyayên Kurdistanê dadihatin, gihande kişwerkişayiyê.

Mihemed pêxemberê Xwedê bû; nezan û nexwendî. Xwedê ew gihand û elimand û bi destê wi mislimanî li dinyayê belav kir.

Islamiyet qeliha bû. Zora mirên ereban li ber êrişê şevalyeyên ewropayî ên zirehpûş çû bû. Hespên tazi ji ber hespên rimbazên fireng baz didan. Ereban ji avahiyan xwe da bû paş. Qralên Frengistanê keti bûn erdê miqedes.

Selahedin, ew kurdê bixwegihayî, ji çiyayên Kurdistanê, daket beriyên Ereban, zora şev ayeyên ewropayî bir û destê xwe da islamiyeta ko gihaştî bû cankeşiyê; destê wê girt û ew rakir, islamiyet ji piyan sekinand. Şopa ola Mihemed ji nû ve şên û ava kir. Ereban vegeriya bajar û şaristanan.

Riçardê Şêrdil qralê Ingilistanê bû. Mêreki qenc; bi dil û vên û bi destê xwe şêr. Wek hemî qralên Frengistanê Riçard ji li ber Selahedin ji desthilatinê ket. Lê Selahedin dostê neyarê xwe, dostê neyarê qenc bû. Riçard nexweş ket. Selahedin kete belgihê bijtskan û ew derman kir.

Riçard disan wek hemî qralên ewropayî, gava ji welatên rohelê, ji erdê miqedes vedigeriya welatê xwe, dilê wi bi hîrmet û heyraniyeta Selahedin hiltavêt.

Selahedin xizmeta islamiyetê kir, qralên

Ewropayê şkenandin. Ereban pê serevraz bûn. Sergevazê kurd bû malê ereban, siltaneki ew.

Di dasitana Selahedin de tu şopên kurdîtiyê ne diyar in, ji navê kelehêkê pêve. Di çiyayên elewîyan de kelehêk heye, navê kurdan lê ye. Ereban jê re Hisuel-Erad dibêjin: Keleha kurdan. Şerevaniyên kurd şûrkêrên xaçê jê derêxisti bûn û ew bi xwe tê de asê bû bûn. Heta hingê navê kelehê « krak de şevalyê » yanî keleha şevalyan bû.

Gava segman Wilyem gotina xwe gihande dawiyê, axa û serbendê wi Roger Pikon jê pirsî:

— Ji tiştê ko tu dibêji ewle yî?

Wilyem bi edeb, xwe li ber Pikon xwar kir û got-ê: Belê ezbenî

Pikon bihinekê sekini, xwe ker kir û paşê serê xwe hilda û gote Wilyem:

— Tu dibêji ko te xweha min nas kiriye, ma gelo ewê ji tu nas kiri?

— Çawan ez nas ne kirin ezbenî, me ew rojên şêrin anîne bira xwe. Rojên ko li Skoçlandê di qesira bavê serbend de; min xizmeta we dikir.

— Jê pê ve, çi gote te?

— Biserhatiya xwe, çawan hêsir bûye û îro di ci ezabi de ye

Divêt em wê xelas bikin, hetanî ko xweha min di hêsiriyê de ye bila ji min re her xweşi û raheti heram bit.

— Belê ezbenî emê wê xelas bikin; divêt em wê xelas bikin...

— Îşev ezê meselê berpeyî qralê xwe Riçardê Şêrdil bikim, ka ray û tevdira wi çi ye?

Pikon di oda xwe de wek şereki birindar diçû wi serî û dihatê vi serî.

Pikon ji xweha xwe Mariyê ecêb hez dikir. Roja ko qralê Ingilistanê niyeta seferê kiri bû û berê xwe da bû erdê miqedes Pikon ji ketî bû ordiwa wi. Xweha wi Mariyê ne dixwest brangê xwe bi tenê bihile, rabû ew ji pê re hat

Selahedin di Teberiyê de ordiwa ehlên xaçê şkenandi bû, ketî bû Qudsa şerif, Misir û Sûriye bi şûn de vegerandi bû. Selibi ji hev de ketî bûn.

Xebera şikestina selibiyan gihaştê welatên Ewropayê. Xelkê Ewropayê bi hev ketin. Jamên dêran lêdidan, li def û tepilkan dixistin û bangêran xelk diezimandin cihada xaçê. Reqetên mîran, pir û ciwan, ber bi qerargahîyan ve diherikin. Ji qralên Ewropayê sê mîran pardariya vê seferê dikirin: Barbarûsê elemanî,

Filip Ogüstê frensizi û Riçardê ingilizi ê şêrdil. Ordûke bêqeder boş û mezin, bi fers û dewar û bî her hacetên cengê keti bû vaporan û berê xwe da bû erdê miqedes.

Ji tarixa Îsa 1189 û ji tarixa Mihemed 585 sal bi şûn de ma bûn.

Qranê elemani bi rê ve keti bû behirê û tî de emirê Xwedê kiri bû. Stola selibiyan gibaşti bû pêşberê keleha Ekayê. Selibiyan bi ser kelehê de girt û pişti şerekî no ketin ê. Di vî şeri de Pikon birîndar bû. Rimek di polê wî ê çepê re derbas bû bû. Pikon biri bûn xestexanê. Siwarên ola Mihemed gava ji kelehê kişiyên hêsir bi xwe re biri bûn. Di nav wan de xweha Pikon, Marî jî hebû.

Ji milada Îsa pêxember heta hingê 1191 sal keti bûn navê.

Navê Mariyê kirin Sireya. Marî di qesira Selahedîn de digel cêri û nedimên wî radibû û rûdinişt. Selahedîn pişti ko li çiroka keçikê serwext bû qewitî li peyayên xwe kir ko qedirê wê bizanin û wê nerencinin.

Lê keçika reben wek məkewa di rikehê de girtî, di nav caşan re temaşa dinya azahiyê dikir. Deştên ko ji ber hev dikişiyên û digihaştin qûntarên çiyê, rêlên ko di pal û pesaran re dikişiyên û bi ser pehnavan de diketin; keriyên xezalan yên ko ji ber siwar û tajiyan direvîn û xwe didan qelaçan...

Di vî navê de xulamê Pikon, segman Wilyem bi nameke Riçardê şêrdil çû bû ba Selahedîn. Xulamê sadiq kir ne kir û bi dari xweha axayê xwe ket. Mariyê jê re biserhatiya xwe got. Wilyem li tevdirekê geriya ko Marî an Sireyayê birevine. Lê jê re tu imkan ne hate ditin. Pasbanên qesirê çivîkek ne dihiştin ko bêt wan bifire û bikeve derveyî qesirê.

Wilyem her tişt ji Pikon re goti bû. Pikon gesta qralê xwe kir û mesela xweha xwe jê re da zanin. Riçard wad da ê ko ji xelasa xweha wî re wê bixebite û gote wi:

-- Pikon, divêt tu bizanî ko Selahedîn mêrekî qenc, alicenab xudan bext û rûmet û bi rebenan re dilovan e. Ma naye bira te roja ko di dora Yafayê de siwarên me li selefên mîr Sêvdîn qelibi bûn û hespê min di bin min de hati bû kuştin, kurê Selahedîn çî bi min kir. Belê gava ez ji hespê xwe ketim ne ajote ser min; êrişa siwarên xwe sekinand û du hespê kîhêl ji min re rêkirin û hetanî ko ez li hespî siwar ne bûm dirêjî min ne kir. Û gava ez li hespê xwe siwar bûm dora xar û tiradê ji min re hişt. Pikon neyarên me mêrine qenc û xudan bext in; ji rêzika şerevaniyê der

JI DÎWANA CERGERXWÎN

SILAV LI SIFRA HAZIR E

Ey sûxteyê bê nav û deng	Dijmin li ser belafir e
Pir leşker û top û tifeng	Seyda ew e ê mahir e
Sed sal in ev Zeyd û Emîr	Ceng e digel rişa melê
Mertal di dest wan da bihuşt	Gurzê di dest wan agir e
Şêxê bi tac û teylesan	Wergirtiye rengê Xidir
Rûniştiye l'Birca-belek	Şahê eceem şah Nadir e
Ew sofiyê dil û reben	Serqot û xas û tazî ye
Digirî bi hewar û fişan	Şêxê min Evdilqadir e
Carek li şêx ew nanire	Da zani be rast û derew
Kincê li şêx çox û quinaş	Kincê li sofî çadir e
Axa bi deh gundê xwe ve	Bawer dike Keyxusrew e
Talanker û diz û keleş	Wî daye ser rêça gur e.
Halê me kurmancan ev e	Em dê çilo serbest bijin
Herçi ko çûye gulî medê	Silav li sifra hazir e
Seydayê rast û rihnî ye	Lewra Cegerxûn namidar
Zana dizanin ew kî ye	Yên ker dibêjin kafir e.

CEGERXWÎN

tu tiştî nakin. Bila dilê te li gotinên min rûnît. Ezê ji Selahedîn re binivîsinim û tiwê bibîni ko ewê xweha te azad bikit û wê vegezin te.

Pikon çû destên qralê xwe û got ê:

— Ezbenî, hêviya min ji ev e. Ji xwe carekê Selahedîn di civata mîrekên ereban de ne goti bû; heya niho tukesî li ereban wek Ûsifê Selahedîn bi edil û kerem hikim ne kiriye. Riçard rabû û ev name ji Selahedîn re nivîsand:

Tacidaral!

Hilgirtiyê nameya min eskerek ji eskerên min ên qehreman e. Ev qehremanê ha çend caran di meydana şeref û rûmetê de xwe gihandiye qehremanên te û şûrê xwe hingastiye berçeç û kewkebên siwarên te. Xweha wi ketiye destên siwarên te û îro hêsira te ye. Navê wê Marî bû, we navê Sireyayê lê kiriye. Qralê Ingilîstanê ji hikimdarê misilmanan hêvi dike ko wê azad bike û vegezin brayê wê. Heke hikimdarê misilmanan pê qail ne bû, hingê bila brayê wê jî hêsir bigire û li cem xwe bihile. Tiştê ko Xwedê gihandiye hev ji hev meke û tu teyri ji hêlîna wî bi dîr meêxe.

Ezê li hêviya qerar û bersiva te biminim. Bi tenê beriya qedandinê dixwazin binim bira mirê misilmanan ko Emer kurê Xetab gotiye: « We kengê xelk hêsir kirine; xelkê ko ji diyên xwe aza hatine dinyayê ».

Roger Pikon li hespê xwe siwar bû û wek bayekî kur qesda merkeza Selahedîn û hepîsxana xweha xwe kir. Xulam û berdevkan ew birin hafa serdarê kurd, şîtanê erew. Selahedîn pişti ko name xwend kenî; Pikon rûniştand û jê re got:

— Xortê qenc, ezê bi bicihanîna daxwaza qralê te gelek kêfxweş bibim. Li min gelek

WARÊ

MIN NE Î KOR E

Di Kurdistanê roava û wilayeta Meletiyê da eşira Bêzikan heye. Nivê vê eşirê yê pirtir li nivroyê Ferêt di wilayeta Rihayê da dimîne ko jê ra Bêzikê Omaxacê dibêjin. Ji ber ko Ferêt ev eşir kiriye du cihan, malmezinên her du cihan cida ne. Pir caran neyari ji di navbera van malmezinan da çêdibe.

Mala Ûsiv axa ji malmezinên Bêzikê jorin û mala mêrxasên eşirê ne. Vê paşiyê di vê malbatê da bi navê Hemê Qadir axa mêrek rabû bû ko di wî welatî da rû bi mêran va ne hiştî bû. Bavê Hemê, Qadir axa sê kur hebûn. Hemê, Emer û Mistefa.

Birayê biçûk Mistefa him delaliyê bav û biran û him ji bi desthilanîna xwe ji Hemê ne kêmtir bû.

Rojekê Mistefa ji bo derbazbûna Ferêt diçe ser gemiyê û li wir raste Seyid Weqas

xweş e ko ev name bi destê şerevanîkî qralê Ingilistanê gihastiye min. Ez bi silavine esker silavan li wî şerevaniyî dikim û jê re dibêjim ko min ne adet e, ez daxwazên Riçardê şêrdil bi şûn de bavêjim. Heke dinyayê carekê Şêrdilek û Selahedinek afirandiye ev ne tu hêcet e ko careke din ji mêrine wek wan dê biafirine.

Berdevan Marî gihandi bû Pikon. Pikon xwe li destên Selahedîn xwar kir û ew ramisan. Hêstirên şahiyê ji çavên Pikon diherikîn Selahedîn ji Rûçard re nama jêrîn rêkir:

Tacidaral

Me xatirê qasidê te herweki sezayî wî, sezayî her mêrê qenc e, girt û zanî Qasidê te silavên min, silavên wî mirovê ko di qadên şer de qedir û hinera te zanî, ji te re digehine.

Me ji ya ta ne kir û ew bi xweha wi re hêsir ne girt. Ji ber ko di mal û qesirên me de bi tenê ji hêsirên qadên şer re cih heye. Hêsir bi tenê ew in ko di dema peveçûnê de ji ber begaviyê xwe tavêjin bextê dijminê xwe. Qasid mêvan in; mêvan ji nabin hêsir.

Me xweh vegerandê birê. Xwedê wan bi hev şa bike.

Selahedîn bi qewlê Emerê Xetab ve çû da ko Riçardos ji bikare ji ya pêxeberê xwe Îsa bike û erdên ko ji xwediyên standine vegeirine xwediyên. Ma Mesih ne gotiye: « tiştên qeyser bidine qeyser; tiştên Xwedê bidine Xwedê ».

Dihok: 9 Îlon 1942

BIŞARÊ SEGMAN

tê, ko ew ji ji malmezinên Bêzikê Omaxacê ye.

Ji ber ko di berê da neyariyeke biçûk di navbera van her du malbatan da hebû, li ser gemiyê zû li hev radibin û her du bi şesaran bera qefsinga hev didin. Berikên Seyid Weqas pêsira Mistefa dibingêvin û bê can dikeve erdê. Seyid Weqas ji, heri ko gazi bi ser gihê li Ferêt derbas dibe û diçe mala xwe.

Qadir axa ji tê cendekê kurê xwe dibe mal û ji her ali dost û nasên wan berê xwe didin Semsatê, mala Qadir axa ji bo serxweşiyê.

Lê çiqas ko Seyid Weqasê çû bû mal ji ji tirsê Hemê xew ne keti bû çavan û ji mala xwe ji baz da bû. Mêraniya Hemê ewçend deng da bû ko Seyid Weqas reya revê ji şaş kiri bû. Piştî çar rojon Seyid Weqas ji xwe bê hêvi bû û berê xwe da mala Qadir axa û dexaletê.

Çaxê nivro bû, dema taştîya mêvanan; Qadir axa li odê hêreyi danîna sifrê û Hemê ji li metbexê çavdariya rakirina firaqan dikirin. Di wê gavê da bû ko Seyid Weqas li pêş mala Qadir axa xewinî. Kesek bi xwe ra ne ani bû, ko ev şarefa xweavetîne bû.

Xulaman li hêla odê xeber da bûn Qadir axa û li hêla malê haya Hemê kiri bûn.

Li ser vê yeka ko ne dihat bîra kesi bavê bi kur ve xwe ne tertilandin û her yekî qesda yê din kir. Qadir axa di dilê xwe da digot, Hemo i serhişk e, heye ko gotinine sar bide rûyê Seyid Weqas, an tiştinê lêde. Hemo ji dizanî ko Qadir axa bi mihriyaniya bavitiyê dexaletê xwiniyê kurê xwe qebûl neke û bi wê yekê navê camerî û dilgirsîyê li ser mala Ûsiv axa rake.

Di navbera qesra odê û malê da kur û bav raste hev hatin. Ji devê herduyan bi hev ra ev gotin bi derket:

— Ev e Seyid Weqas têye û xwe davêje mala me. Divê em tê biborin.

Piştî ko her yekî fikra ê din nasî, Qadir axa yê ko heya wê hingê hêstirek bi çavan ne keti bû, du hêstiran di nav bijangan ra da der. Dema Hemê hêstir ji çavên bavê xwe ditin, got:

— Bavo! ma ewçend ji te ra giran e ko tu di xwina kurekî xwe bibori?!.. Ma ji bo vê digiri?!....

Qadir axa bi dilê xwe ê xurt li Hemo vegeand û got:

— Na Hemo, di borîna xwina kurekî ji min ra ne ewçend dijwar e. Lê gava miu tu li ser vê reya camerî diti ji kêfxweşiyên ev hêstir bi çavên min ketin. Sebebê kêfxweşiya min ev e ko, min zaniye warê min ne îkor e..

OSMAN SEBRÎ

ŞÛŞA DILAN

« Yadê dil ketiye ray lê nabê »
« Şûşa dilan şikestiye cebar nabê »

— Vêna, tu bi serê xwe kî, bêje min tu ji min hez dikî?

— Çawan ez ji te hez nakim, ez perestîşkara te me...

— Tu ji min re sond dixwî ko evina te sadiq û abadin e?

— Hezar sondî dixwim.

— Hingê ezê bi dilekî rahat û xatircem herim qada şer, û ezê bizanim û jê ewle bibim ko di pey min re yek heye, tu heyî, ko dilê wê bi min ve ye û ji min re diayê dike û hêvidara Xudayê xwe ye ko ez mizefer bibim û vegerim bêm û xwe bavêjim himbêza wê...

Lokûs ev tişt gotin û Vêna kişande himbêza xwe û ew li ser eniya wê maç kir û vegeriya qerargahê.

Niv saêt kete navê. Di xewgeha Vênayê de, xortekî din, wek Lokûs rift û bilind, ji piyan disekini û pê re taxaft.

— Vêna, tu bi serê xwe kî, bêje min, tu ji min hez dikî?

— Çawan ez ji te hez nakim, ez perestîşkara te me.

— Tu ji min re sond dixwî ko evina te sadiq û abadin e?

— Hezar sondî dixwim....

— Hingê ezê bi dilekî rahat û xatircem herim qada şer û ezê bizanim û jê ewle bibim ko di pey min re yek heye, tu heyî, ko dilê wê bi min ve ye û ji min re diayê dike û hêvidara Xudayê xwe ye ko ez mizefer bibim, vegerim bêm û xwe bavêjim, himbêza wê...

Lagos ev tişt gotin û Vêna kişande himbêza xwe û ew li ser eniya wê maç kir û vegeriya qerargahê.

Ma ew çî xilqetekê ecêb bû ko ji du mêran hez dikir û ji her diwan re digot ez ji te hez dikim...

Me got ecêb, lê heke mirov da eqilê xwe dibîne ko tê de tu ecêb nîne. Gelek jin hatine ditin ko ji du zilaman pev re hez kirine; gotine ko ji wan hez dikin.

Lê herçî Vênayê, ewê digot ko ji wan her du xortan hez dikir û ji dil û bi rasti dil, an dilên xwe da bû wan û di riya wan de amadeyi her fedakariyê bû. Ev ecêb bû. Lê jê ecêbtir, wan her du xortan ji pê dizani û pê qail dibûn û ji hev ne didexisin. Belê van xortan soz da bû hev û goti bû: « Emê heta

dawiyê li hêviyê biminin. Bivê nevé Vêna rojekê yekî ji me ewê di ser ê din re bigirit. Hingê ye ko Vênayê bijartiye ewê li nik bimîne û ê din divêt terka welêt bidit ».

Di qesira Klêopatrayê, di wê hêlina evinê de halê Lokûsê romanî û yê Lagosê yewnanî bi vî karî bû û her du ji halên xwe razî bûn û xwe bextiyar dihesibandin. Herçî Vênayê, carina xwe seh dikir û tucaran di dilê xwe de bi du evinan ne dihesiya û ji xwe re digot; di her dilekî de evinek.

Ma ev Vêna, xwediya wê evina hevalcêw kî bû, ji kû hati bû û çawan keti bû qesira melika Misirê?

Tukesî pê ne dizani, ji yekî pêve. Lê ew ji ji nişkekêve emirê Xwedê kir û boriya Vênayê di tariya nenasiyê de winda bû. Ew mirov ji nişkekê ve mirî bû û di qesirê de goti bûn jehir pê dan ê. Hinan ji digot, ya ko jehir da ê Vêna ye. Vênayê dixwest ji dîdevaniya wî xelas bibe.

Navê mêrik Emro bû. Emro ereb bû. Emro piştî ko qeyser Jûliyûs Sezarûs keti bû Skenderiyê, hati bû Misirê û Vêna ji bi xwe re ani bû.

Vêna, hingê deh sali bû. Klêopatré ew dit û ecibandî bû û ew ji xwe re kiri bû nedîme. Nedîmeyên din jê didexisin û di nav hev de digotin: « Ev keçik xweha melikê ye. Betlamyos hej jinikeke ereb dikir. Vêna jê peyda bûye. Betlamyos jinika ereb kuşt û keçik bi mirovekî xwe re şande derveyî Misirê û qewitî lê kir ko beriya mirina wî keçik venagerit Misirê. Mêrik keçik bir û çû. Piştî deh salan Betlamyos mir. Klêopatre bû melika Misirê. Peyayê Betlamyos, Emro, digel keçikê yanî Vênayê vegeriya Misirê ».

Ev kurt û pist bi guhên melikê ve ji bûn. Klêopatre gelek enirî û li nedîmeyên xwe hate xezebê, ew ceza kirin û ji rikê wan ve qedirê Vênayê hêj çêtir girt. Klêopatre ji milê din rabû Vêna ji yar û mêrê xwe Mark Antonyo re da nas kirin û jê re got ko Vêna keça femandarekî bavê wê ye. Di qesirê de piştî Klêopatrayê Vêna xudan gotin bû.

Vêna mexlûqeke xerîb bû. Di wê de du can û giyanên bervajiyên hev dijîn, yek ji ê din cida û yek ji ê din veşartî û jê re nenas. Vêna di yek wextî de digiri û dikenî. Lê di Vênayê de ji her tiştî xerîbtir evina wê bû. Ma çawan dibû ko di yek wextî de ji Lokûsê romanî û ji Lagosê yewnanî hez dikir; hez-kirineke kûr û rastin. Vênayê carina guh dida dilê xwe û didit ko ji her diwan weke hev

hez dikir û ne dikarî yekî di ser ê din re bigire.

Klêopatré, wê canbaza evîné bi halê Vênayê dizanî û şîret lê dikirin û digot:

— Vêna! pipoka dilê xwe bi du evinan meêşîne. Evînek dilê keçîkan bi xwedi dike. Lê ji yekê bêtir wi diperitine û wi rêvin û bêkêr dike. Dil nema bi xweşiya evîné dibese.

Vêna dida eqilê xwe; gotinên melikê rast diditin. Lê dilê wê jê re digot ko di wi de evîneke bi tenê heye.

Lokûs û Lagos piştî ko ji Vênayê xatir xwestin vejeriya bûn qerargahên xwe û bi eskerên xwe ve berê xwe da bûn qadên şer.

Vêna xwe di ibadetgaha xwe de bi tenê kiri bû û ji her du aşîqên xwe re dia dikir. Ji Yezdan lavelav dikir û digot: Min ew sipartine te, tu wan bisitirine.

Sê hefte ketin navê; qasidek ji qada şer hat û da zanîn ko dijmin şikestiye û ordiwa Misirê a mizefer daye pey. Lê dîsa wi qasidî da bû zanîn ko di navhera dijmin û misriyan de şerine no çêbûne û kuştîyên misriyan zehf bûn û serbend Lokûs ji di nav kuştîyan de bû.

Wek herkesî Vêna ji bi mirîna Lokûs hesiya. Xencereke Vênayê hebû. Ew pişt-xencereke zêrheli û diyariya Klêopatrayê bû. Vênayê herwekî tişteki adetî bikira, bêî ko destên wê bilerizin û gonê wê biguhêre xencer ji kalan kişand û ew di singa xwe rakir.

Vênayê xencer di aliyê çepê rakiri bû û şilfa xencerê hingaftî bû nivê dilê wê. Xwina sor di singa wê a spî re diviziqî û di ser raxera xewgeha wê re diherikî. Vêna devbiken ji piyan disekinî û temaşa xwina xwe a sor û germ dikir.

Cerî û xulam pê hesiyan; deng bi qesirê ket. Xelkê qesirê di dora wê de li hev gihane hev. Kalûn û bijîşk Vêna li ser textê wê dirêj kirin û ew seh kirin. Dilê wê nema hiltavêt. Lê Vêna diji û bi xelkê dora xwe re dida û distand. Xelk lê ecêbmayî man. Ma çawan dibû, bêî ko dilê wê hilavêje diji. Hin jê tirsîyan; digotin: Vêna an yekcar rehmanî ye, perçeki yezdanî ye, an yekcar şeytani ye. Kurt û pîstan ji nû ve dest pê dikir, ma ev keçîka şerîbxilget ji kû hati bû? ji insan an ji cinan daketi bû? Tukesî pê ne dizanî.

Çend hefteyên din ketine navê, Devê birîna Vênayê hati bû hev, lê teptepa dilê wê nema vejeriya bû. Vêna gava di xew re diçû xelk bi tirs û hêdika nizingî wê dibûn, guhên xwe didan milê singa wê a çepê. Vêna bilhina xwe

didî û distand, lê dilê wê nema hiltavêt. Xelkê terka wê didan; bi tirs û lertz diçûn ibadetgahê, dia dikirin û digotin: Xwedê me jê bisitirine...

Lagos di qadeke din de şer dikir. Qasidê wê qadê ji hat. Ordiwa Misirê zora dijminan biri bû. Lê Lagos bi birîneke xedar birindar bû bû û bi rê ve emirê Xwedê kiri bû

Vêna gava pê hesiya, bêî tu teredidê rahişte xencera xwe û ew di singa xwe rakir. Lê vê carê ne di aliyê çepê lê di aliyê rastê re. Di singa wê re dîsan xwina sor viziqî, lê vê carê Vênayê nema kari bû ji piyan bisekine; ket erdê û beriya ko kahin û bijîşk bêne ser, Vênayê çavên xwe ji ronahiya dinyayê re girti bû, dilê wê hew hiltavêt û bilhina wê li ber wê çikiya bû. Vêna miri bû.

Klêopatré gelek li ber ket; şîna wê da girêdan û di ber dara şîna wê re ji çavên xwe du hêstirên germ herikandin.

Klêopatré dixwest jê yadigarekê hilîne. Emirî bijîskan kir ko dilê Vênayê derînin û jê re binin. Bijîskan singa Vênayê kelaşt. Tê de çî bibînin, li şîna dilekî du dil, yek li aliyê çepê, yek li aliyê rastê. Hingê herkesî zanî çawan Vênayê, cihê cihê ji du mirovan hez dikir. Vênayê di her dilekî xwe de evîneke din bi xwedi dikir. Bijîskan dilên Vênayê kirinê şûsekê de û berpeyi Klêopatrayê kirin. Klêopatrayê ew şûşe danî ibadetxana xwe.

Evîna Klêopatrayê vemirî bû. Antonyo, mêr û aşîqê wê, xwe kuştî bû. Klêopatrayê mar berda bû ser xwe. Oktavyoyê mizefer Misir vegirti bû.

Oktavyo gava qesira Klêopatrayê seh dikir di ibadetxanê de şûşa her du dilên Vênayê tê de peyda kir. Kahin û bijîskan jê re got:

— Ev her du dil di singekê, di singa Vêna delal de hiltavêtin. Vênayê bi yekî heji Lokûsê romanî û bi ê din heji Lagosê yewnanî dikir. Vêna di yek wextî de bi yekî dikenî û bi ê din digiri...

Kahinan çiroka Vênayê ji Oktavyo re dût û dirêj qise kir. Oktavyo deng ne kir, lê heye ko li ber xwe ket û bi xemxwari emirê ko di heqê Klêopatrayê de da bû anî bira xwe [1].

Serdarê mizefer, piştî ko biserhatiya Vênayê seh kir şûşa dilan ji ibadetxana Klêopatrayê rakir û ew şande Romayê.

Tarix ji ... ji milada Îsa pêxember re hêj sih sal diviya bûn.

Dihok: 29 Îlon 1942

BIŞARÊ SEGMAN

[1] Di hejmarê Hawarê a 50î de çiroka Klêopatrayê bixwînin û li biserhatiya Klêopatrayê serwest bibin.

MEMOZÎNA EHMEDÊ XANÎ

— 8 —

MEBDEÎ MEQAL E DI NE'TA, HAKIMÊ BIHTAN XUDAN IQBAL EMÎR ZEYNE'DÎN IBINI EMÎR EVDAL DIGEL WESFA HER DU HEMŞİREYÊN DI WÎ DI SAHIB CEMAL ZÎN Û SÎTÎ DI BÊ MISAL

Neq-qaşî sehîfeyî hikayet
Neq-qadî sebîkeyî riwayet
Kêşa bi vî terzî resm û ayîn
Lê da bi vî terzî derb û tezyîn
Go padişahêk zemani sabîq
Rabû di hikûmeta xwe faîq
Ecnasî milel mitî' û minqad
Nesla wî ereb emîrî ekrad [1]
Textî wî Cizîr û bextî mes'ûd
Tali' qewî meqanî mehnûd
Rûm û ereb û ecem diferman
Meşhûr bi navê mîrê Bihtan
Aba' û izam û ced-dî walid
Mensûb û miselselî di Xalid [2]
Ceb-bari felek ji wî hezêrkar
Mestûl ji sel-lî seyfi ceb-bar
Zînetdehî milk û zîni dîn bû
Navê wî emîr « Zîndîn » bû
Mîrî ji wî ra bi zîn miwes-sef
Zînet ji wî ra bi dîn mi'er-ref
Asarî şecaeta wî şahî
Dagirte ji mah heta bi malî
Mahiyet-tî wî medarî dinya
Şahî-yetî wî şî'arî iqba
Mihtacî sexaweta wî Hatem
Meşlûbî şecaeta wî Rîstem
Hatem ji kenalî him-meta wî
Tomarî sexaweta xwe girtî
Eqî û hîner û sexa û meydan
Zebt û neseq û nîzam û dîwan
Dîndarî û dewlet û diyanet
Serdarî û sewlet û siyanet
Meşhûn ji heryekî xezînek
Meknûn ji heryekî defînek
Bê isir ji bo wî ra miyes-ser
Bê nusîr ji bo wî ra miqed-der
Enwa'î newadîr û cewahîr
Elwanî nefasî û zewahîr
Mecmûeyî mimîkinatî meqsûd
Wacîb kirî bûn li nik wî mewcûd
Hasil bi wî mid-dea û metlûb
Wasil bi wî mişteha û mehbûb
Sehna keremê ji nazenînan
Cen-net tijî bû ji hûr û eynan
Hûrê, wî di cen-netê gelek bûn
Xulmanî wî di bezretê melek bûn
Lê zadeyî dîdimanî dewlet
Newbaweyî bositanî if-fet
Şehzade du bûn li nik wî şahî
Xurşîd du bûn li nik wî mahî
Yanî ko ji wî nejadî alî
Hemşîre du bûn di laibalî
Yek serwî rîyazî rasîfî bû
Wê nav bi rasîfî Sîtî bû
Ya dî ji dil û hinavî mîr bû

Wê nav ji nisfînavî mîr bû
Rawî wihe gote min niem-ma
Ew hûr bi navê Zîn misem-ma
Yek zêde şîrîn ziyade mehbûb
Yek rûhî qîlûb û hûr û meqlûb
Yek esmer û ya diwî zerî bû
Yek hûrî û ya diwî perî bû
Ew hûr û perî di bêbedel bûn
Lewra ko ji nûrî lemyezel bûn
Hisna ruxî wan kesî ne dî bû
Zîra ji cemalî sermedî bû
Leb le'l û semen izar û gulrux
Rewneqsîkenî bitanî xul-lux
Zilfeyn misalî tayî sinbil.
Xed-deyn ji rengî rûyê sorgul
Ew sorgul û sinbilê di azad
Bîşkiftî li qed-di serw û şîmşad
Sorgul ji xwe da li ser rehişfî
Sinbil bi xwe pêk ve dahêristî
Hisna xelî rux ji xet-tî yaqût
Çaha zeqenê ji silrî harût
Goya kirî bû ji mişk bêzî
Rem-malî felek niqatrîzî
Xal û niqet û beyaz û hemre
Beyt û hecer û tewaf û emre
Ebrû ji kemani qewsî eflak
Mîjgan bi kemanî jî sehîni sem-mak
Sermayeî wehşeta cinûnan
Mermûz di dehşeta iyûnan
Mebhût dibûn di terfetel-'eyn
Keş-şafî rimûz hikmetel-'eyn
Cebhet dinîma ji terfî eklîl
Goya ko li ifq cenahî cebrîl
Wîstay li istîwayê daîm
Xurşîd di xidmeta wî qaîm
Herçî bidîya rex û binagûş
Filhal bi der dida ji bo hûş
Gerden te digo di destî saqî
Qarûre ye pur şerabî baqî
Yan şîbhetî şîşeya nebatê
Yan menbeî kehniya heyatê
Serpence û naxunî mîken-na
Rencendeî xatîrî mîten-na
Xelkê ko didîtin ew kemergah
Hazîr dikîrin ji xewrî dil ah
Zahîr dikîrin ko zend û bazîn
Êdî ne diman gîlî û gazîn
Herçend ko her du şîbî can bûn
Ew her du bi hisîn tew'emran bûn
Herçend Sîtî we nazenîn bû
Lê Zîn ji misalî hûrî eyn bû
Herçend Sîtî sitareweş bû
Lê Zîn bi ruxan hêvegeş bû
Herçend Sîtî wekî qemer bû
Zîn mîhîr-sîfet ziyade ter bû
Ev herdû wekî du şebçîraşan
Gava dimeşîne bax û raxan
Nalan dikîrin cemad û heywan
Talan dikîrin nebat û insan
Kofî ji cewahîran mîkel-lel
Koter ji nitrikan miselsel
Ev zînet û xeml û qîşt û henbel
Ez piş û pes û yemîn û qenbel
Gava dimeşîn perî digel wan
Walîh dikîrin welê dixelwan
Ger şêx in û ger mela û mîr in

Derwêş û xenî û ger feqîr in
Kes nîne ne talibî cemalê
Kes nîne ne raxibî wisalê
Hin raxibî hisnî layezal in
Hin talibî qalibê betal in
Lîken hemîyan yek e yeqîn dost
Ferqa ko heye ji mexz ta post.

NOT

[1,2] Seyda, gava em seyda dibêjin bêt ko bi nav bikin jê nexsed seydayê kurdanciyê, Seyda Mihemed Hemze, midîrê dibistanên Hesiçê ye.

Seyda Memozîn li Stenbolê da bû çap kirin. Di wê çapê de li ber van her du malikan hejmarên notan hene lê not bi xwe nînin.

Vê paşiyê Seyda hati bû Şamê. Min ev tişt jê pîrsî û ewî jî gote min: « Min hingê not jî danî bûn û tê de gotî bû ko li gora nivîşteke din ev her du malik bi awayê jêrin in:

- 1 — Ecnasî milel mitî û minqad
Kurdê kurê kurd emîrê ekrad
- 2 — Aba' û izam û ced-dî purnam
Mensûb û miselselî di Behram.

Lê xwediyê çapxanê yê ko bi kurdancî nîzanî bû pê qalî ne bû û gote min: tiştê ko di minho yê de nîne ez nikarim çap bikim ».

Herwekî nas e yê ko esilên mîrekên Kurdistanê gihandine ereban xwediyê Şerefname, Şerefname bidlîsî ye. Ma mîr Şeref çîre holê kiriye û ji mîrekên Kurdistanê heryekî re, li gora kêfa xwe, pêşîkî ereb peyda kiriye?

Tiştê ko berî pêşîn têtê birê ev e: Hingê ev tişt baw bû û şerafet bi aliyê ereban ve didan. Ji lewre Şerefname jî ji bona ko mîrên Kurdistanê ji şerafetê mehrûm nebin esilên wan gihandine ereban.

Lê bawar kirin ne welê ye. Ji ber ko mirov berî herkesî qencî û şerafetê jî xwe re dixweze. Şerefname holê ne kir, malbata xwe jî vê şerafetê mehrûm kir û esilê mîrekên Bidlîsê, pêşiyên Şerefname, ji erebîtiye prastiye û ew gihandîye Nûşîrewanê xwerû arî û îranî. Xwedê gunehên mîr Şeref bixefirîne.

Çîroka Şerfxanê bidlîsî kevin e. Lê vê paşiyê kitêbeke kurdî û frensîzî derket, kilêbeke hêja. Xwediyê wê kitêbê jî tiştine kurdan bi aliyê ereban ve dide û ji bona bajarê Cizîrê, Çizîra Botan, Çizîra Mîr Şeref « Cezîret ibnîl Emer » ya ereban dibêje. Ma ji Cizîrê xwerûtîr bajarê kurdan heye.

Mîr Şeref berî sê sed û hin salan mîrekên me dikîrin ereb. Îro kurdîzanekî frensîz — kurdîzanekî welê ko jî ber kurdparêziya wî welatîyên wî jê re dibêjin kurd — bajarên kurdan pêşkêşî ereban dike. Bextreşo mîletê kurd...

BINGEHËN

GRAMËRA KURDMANCI

— 20 —

133 — Gava çend navdêr didin' pey hev, herweki mirov dikare her navdêrê bi rengdêra xwe a îşarki şanî bide, li gora zayend û mêjerê navdêran, dikare bi yek rengdêra îşarki ji bes bike. [1]

Navdêrên ko dane pey hev ne ji yek zayendi, lê ji yek mêjeri ne û her du ji yekejmar in. Rengdêra îşarki ji zayendê navdêra paşin e û bi tenê navdêra paşin tête tewandin. Vê tirê û vî kevani bide min.

an: Vi tir û kevani bide min.

Tu vî hespi û vê mehinê dibini?

an: Tu vê hespi û mehinê dibini?

Tu vê mihê û vî berani dibini?

an: Tu vî mih û berani dibini?

Navdêrên ko dane pey hev ne ji yek mêjeri ne. Her navdêr bi rengdêra xwe tête nişan kirin û yek nikare bikeve cihê a din û li şûna wê rabe.

Tu vî hespi û van mehnan dibini?

Tu vê mihê û van beranan dibini?

RENGDÊRËN JMARËN

134 Remgdêrên jmarin ji hin jmarnavan pêve ne tutişt in û gava bi navdêran ve dibin an mêjer û mişdar an rêza wan didin zanin. Ji vî awiri ve ev rengdêrên ha du celeb in: jmarin û rêzin.

135 — Ên jmarin dikevin pêşiya navdêran û mêjer an mişdarê wan didin zanin û navdêrên xwe li gora tewangên xwe didin tewandin: Deh mirov hatin. Deh mirovan got. Çel mirov hatin. Çel mirovi got. Çel û pênc mirov hatin. Çel û pênc mirovan got. Min deh ritil goşt kirin. Ezê deh ritil goşt bikirim. Ezê deh ritilan bikirim. Ezê çel ritili bikirim. Ezê deh ritil û niv pirtiqal bikirim. Ezê deh ritil û nivan bikirim. Ezê deh û nivan bikirim. Tu ji vî sed xaniyi kijani diêcibini?

136 — Ên rêzin dikevin paşiya navdêran û rêza wan di qisetê de didin zanin. Ev rengdêrên ko wek ên weslin didin pey navdêran gava navdêrên wan ji qisetê dikevin veqetandekên wan li şûnê radibin: Ji hire heta stûna çaran bijmêrine û li ber wê bisekine. Ev e şagirtê çaran, ê heftan li kû ye? Mehina min di bezê de a pêncan derket. Di vê rêzê de siwarê sisyan birayê min, ê şeşan pismamê

[1] Kerem bikin fedkirin mada 58an.

MEZIN Û MEZINATÎ

AN

SERGEVAZ Û SERGEVAZÎ

Ez vê bendê ji xanima gelparêz
Rewşen Bedir-Xan re berpê dikim

Ez dibêjim belki ne hewce ye ko em serpilki bipirsin û bêjin: Ma gelo, mezin ji kê ra tête gotin û mezinati çi ye?.. Çi kesê tu bixwazi vê pirsê jê biki, an dilbihewesê mezinatiyê ye, an ji bûye teriya yeki ji wan. Her yek bi ditina eqlê xwe mezinatiyê di hinan da û bi awaki dibîne. Bi zanina hinekan, aşayek, begek, paşayek, mirek, wezîrek an padîşahêk yek mezin in. Lê qesda me ji mezinatiyê ne ev celeb mezinati; bi tenê sergevazi ye. Ji van her şeş birên ko me jimarî pêve gelek birên din ji hene ko doza mezinatiyê dikin û jê ra mezin ji tête gotin; lê ne sergevaz. Sergevaz ew mirov in ko miletan divejinin û radikin, an di vê rê da şopine kûr û mezin dihêlin.

Herweki dilbihewesên serkevaziyê ji pir in divê em pir û hindik li ser vî rûçikê han û wergûtiyên wi, ramanên xwe berpeyi xwendevanan bikin. Di vî wari da me kurdan gotinek heye dibêjin: « mirovek hêjayî hezar mirovi ye; lê hezar mirov ne hêjayî miroveki ye ». Herweki ifrat ji min ra bûye sinçiyekî naveqet, di vê yekê da ji gelekî pêş da diçin û dibêjin: « mirovek hêjayî miletekî ye; lê miletek pir çaran ne hêjayî miroveki ye ». Tête gotin ko: ev celeb mirov ji miletan radibin û ne millet ji van mirovan, têne pêl.. Ev gotin çiqas ko rast e ji tevî rastiya xwe disa gotina me ya jorin pûç nake.

Sergevazi wek mezinatiyên mayî bi xebat

min e. Min ev kitêb heta rûpelê wê ê bist û çaran xwend.

ŞANEK — Jmarnavên « dido » û « sisê » gava dikevin pêşiya navdêrê û dibin rengdêr ji « dido » kita paşin û ji « sisê » kita pêşin dikevin û ev her du jmarnav dibin « du » û « sê »

Du mirov hatin.

Du mirovan xwar.

Sê mirov hatin.

Sê mirovan xwar.

RENGDÊRËN PIRSIYARKÎ

137 — Hin pronavên pirsiyarkî gava dikevin pêşiya navdêran dibin rengdêr û ji wan re rengdêrên pirsiyarkî dibêjin. Ev rengdêr bi tenê di komekên pirsiyariyê de têne ditin: Kijan mirov hat? Tu kijan mirovi dibini? Kijan jini-kê got? Kijan mirov hatin? Çend mirovan xwar? Tu çend mirovan dibini? Ev çi tişt e? Tu çi tiştî dixwazi? Tu ji çi kesî yî? Tu çûyi kû derê?

û xwe westandinê nakeve dest tu kesan, hêrgiz bê wi mirovê ko ji ho wê yekê hatiye afirandin. Lê mezînatîya din bi west û xebatê dikeve destê wan kesan ko herî her tiştî xwe dibînin, xwe difikirin û ji bo xwe ne. Herçî sergevaz in, tenê û bi tenê armanca xwe diramin.

Mirov çiqas rûpelên dîrokê tev dide, sergevazên ko hatine, an li ser rakirina miletekî û an jî ji bo danina ol û mezhebekê xebitine. Hinekên ji wan karên xwe birine serî û hinekên jî temam kirina wî karî ji hevalên xwe ra hiştine. Bi çav pesnedarên wê rê, ev her du bir, ji hev nayêne veqetandin, ko hêjayî girisandinê ne (te'zîm). Ev mirovana dil û çanên xwe bicarekê û bê hîle didin armanca xwe û bê wê armancê di dinê da li pêş çavên wan tu tişt naxewine. Havilên kirên wan ewçend mezin in ko mirov bê raman destê şîna Xwedê di nav da dibîne. Heke mirov ji wan ra peyayên Xwedê bêje, gotin gelekî xweş di cihê xwe da, tê. Di rûpelên dîrokê da biserhatiyên sergevazên ko me xwandî dadewer dibin zînatker dibin, bawermend dibin nebawermend dibin; kirên wan ji kirên Xwedê ne. Çima ko kirên wan, rê û rêzikên rûyê dinê ji awakî diguhêzin awakî din.

Rûçikên sergevaziyê jî, li ser bawerî, dema ko tê da radibin û cihê ko tê da dijîn, serpillî ji hev cîda dibin; lê di binatîyê da yek in. Bi çav zanîna min yên hingehî ev in.

1 — Bawarmendin: bi rastî û gîhana armanca xwe.

2 — Zana ne: di nasîna nefsiyeta xwe û heval û hemberên xwe da.

3 — Têgihêştî ne: di serwest bûna doraliyên xwe da işiyar in.

4 — weyi vîn in: herçiya ^{namê rehatî} dîxwazîn bê dudilî, îkin.

5 — Xweyî şîna in: ji bo kirina her tiştî qewtê di can û dilê xwe da dibînin in.

6 — Mêrxas in: reya tîrsê tucar bi dilê wan nakeve.

7 — Zorbaz in: xurtiyê bi temamî di xwe da dibînin û xurtiyê li xurtan dikin.

8 — Dilovan in: li ser bîndestan.

9 — Dilzeximin; tu boblat û lehi dilên wan nahejin in.

10 — Dûrbîn in: ji ditîna çavan bêtir, bi dil û mêjûyên xwe agahên rastiyene.

11 — Hûrbîn in: mezin piçûk tutişt li ber bînahîya wan nayête veşartin.

12 — Çavekîrî ne: naxapîn û nayêne xapandin.

13 — Bire ne: di anîncîha daxwazên xwe da zor şîdiyayî ne.

14 — Rastin: di dilên wan yên gîrs da rê-yên xar û çoleçiv nîn in.

Tête gotin kô ev rûçikên han bi pir kesan ra têne dîtin. Erê em nabêjin ko xelk hemî ji van rûçikên han bi carekê bê parin. Her yekî, hinek ji van, yanê dido, sisê, çar, pênc an şeş û heft li nik digehin hev û peyda dibînin. Lê hemî bi hev ra, no. Çima ko gava ev rûçikên me jinarti hemî di geda yekî da gihêştin hev û tikûz bûn, hemîn ew mirov dibe sergevaz.

Hemî sergevazên ko gelên ketî rakirine an ol û mezheb danîne ji van rûçikên han hemîyan ne bê par bûne. Lê ew ji gîştîk ne yek in. Hinekên wan xurt û jêhatî bûne, ko kirên gelek mezin an şopên kûr û fireh li pê xwe hiştin e. Ên mayî evqas der pêşda neçîn e.

Di vir da, ez camêrî an berpirsiyariya kêm û zêde bûna han davêjîme ser gel an hevalên wan. Piştî ko ev hemî rûçikên me jinarti di sergevazekî da tikûz bûn, hindikiya havîla kirên wî ji békêriya kesên dora wî ye.

Rabûna sergevazan: heye ko hinek bipîrsin û bêjin; gelo sergevaz çawan û çî demê radibin?...

Bi çav min, sergevaz zaiyên dem û mehcetê ne. Çî gava dem û mehcet gihêştine hev, jî wan sergevazek tête pê. Ev hewcebûn ewçend pêş de diçe ko, xelk ji xwe bê hevi dibe û çav dide destê şîna Xwedê. Yanê dîxwazîn ko Xwedê li nik xwe sazê wan bigerxe. Ev daxwaz ewqas pir dibe ko [gotin neyê şermanandin] êdî guhên xelkê dirêj dibin Hinga, Xwedê-peyaki xwe dajo pêş, ko hemî rûçikên sergevaziyê tê da tikûz in. Ew peya bê west û rawestî dixebite û xwe dide nasîn. Dema xelk wî dînase, bi her awayî xwe dispêrinê. Ew jî wan berve felat, azalî û serdestiyê dajo.

Qet tu caran ji bîra min bi dermakeve ko, em kurd jî hewce û çavnêrê sergevazekî ne. Çigava ew sergevaz jî me rabû, teqez ev rûpelên bextereşîya me dê bêne wergerandin û di dîroka jîna gelê kurd da wê rûpelîne bextiyariyê bêne vekirin.

Ez dibêjim helbî ew roj ne gelekî dîr be. Pir mikûne ko sergevazê me yê pêşende li diyarê qada xebata welêt, li hêviya roja xwe rawesti be. Em kurd dibêjin: (Kaniya ko tim av jê hatiye bi car namîçiçe). Gelê kurd yê ko tê da sergevaz rabûne, ne dîr e ko di rojeke wekî iro da sergevazekî bizê.

OSMAN SEBRÎ

REWŞA DINYAYË

ŞERË MISIRË — Ji 23ê Çiriya-Pêşin ve di eniya Misirê de êriş e, êrişa inglîz û hevalbandan e.

Femandariya inglîzî vê carê beriya ko dest bi êrişê bike xwe bi temami kar kiriye, her tevdir dîtine û bi her awayî serdestî, di bej û behir û hewan de, xistiye destên xwe. Jû pëve femandariyê ji bo êrişê wextekî gelek î minasib ji hijatiye. Ji alikî bayê sehrayê honik bûye, ji aliyê din qewetên elemani, nemaze ên hewayî di eniya ûris de mijûl in. Digel vê hindê heye ko ji qewetên mihwerê re ji welêt hin imdad û piştmer hati bin. Ji ber ko ji 11ê Çiriya-Pêşin û ji nû ve balafirên elemani li maltayê dişidandin.

Di vê êrişê de tektika, yanî awayê şer, inglîzan ji tektikên şerên vê eniyê biferg e. Piştî ko inglîz kişiya bûn xeta Qetara û Elemeynê bêpivaniya sehrayê ji ortê rabû bû. Ji lewre tang û herçî qewetên mēkanikî weke berê nikarî bûn tev bigerin, menaweran çekin û bikevin paşiya xetên dijmin û lê wer bēn.

Ji ber sebebên jorin femandariya inglîzî vê carê bi eskerên piyade dest bi hicûmê kir. Li 23ê Çiriya-Pêşin, şeva Înê, di tava heyvê de, topçiyên inglîzî dest bi lēxistana xetên mihwerê kir. Balafirên ji pardariya vê bombaranê dikir. Qewetên mihwerê pēşiya xetên xwe bi zeviyên torpil û lexeman girti bûn. Ji piyadan re diviya bû van torpil û lexeman ji ber rîya xwe rakin. Di vî îşî de topçî û balafirên ji arîkariya piyadan dikir, wan ji bigule û bombeyên xwe ew torpil û lexeman ditexand. Welê dixwiye ko ji bona vê yekê balafirên inglîzî û yēn hevalbandan, carina di rojekê de, ji sed carî bêtir di ser xetên dijmin re difiryan.

Heta 30ê Çiriya-pêşin şer bi vî awayî dom kir û piyadeyên britanî piştî bombaranên topçî û balafirên di hin deran de erd ji torpil û lexeman paqij kirin û berdan xetên dijmin. Nemaze di qada bakur de britaniyan xetên dijmin qul kirin û neqebine fireh xistin destên xwe. Tangên britanî di van neqeban re derbas bûn û zora xwe dan tangên elemani û talyanî; bû şerê tangen, şerê kîsoyê fola. Di vî şerî de xesarine mezin gihastine tangên pêş ve çûn û hin gir û mitik xistine destên xwe. Stola inglîzî ji pardariya vî şerî dikir û bi topên xwe ên dūravêj li baskê dijmin ê çepê û li riyên piştaniyê dida.

Bi vî awayî sefha hicûma inglîzan a pêşin qediya bû û inglîzan xetên mihwerê di pēnc deran de neqeb kiri bûn. Sisê li aliyê eniyê yê bakur û dido li aliyê eniyê yê nivro. Qewetên hevalbandan ev neqeb hêdi hêdi fireh dikirin.

Neqeba ko eskerên ewistralî di roavayê Elemeynê, nizingî girê Eqaqirê vekirî bûn ji hemiyar mezintir û firehtir bû. Li 3ê Çiriya-Paşin Romel ji bo girtina vê neqebê ji qewetên elemani liwayek piyade û liwayek tang pêş ve ajot. Liwa elemani di bin himayeta tangen û di pişt gir re qesta pêş kirin. Herçî ewistralî di bin himayeta tangên ko di paravan re dimeşyan û di bin himayeta topên

stolê de baskê liwa elemani ê çepê li xwe badan û kirin li liwa elemani wer bēn. Romel di pêşberê vê weziyetê de refek stûka bi ser ewistraliyan de rēkir û ji milê din pēnci tangên din ji şande hawara piyadeyên xwe, da ko liwa piyade yekcar neyete pēçandin. Lê tangên inglîzî ên ihtiyat li tangên Romel der bûn û ew bi şûn de vegerandin. Ewistraliyan zor dida elemanan.

Li 4ê vê mehê Romel bi xwe di qada nivro de bi emeliyateke lehiwandinê mijûl dibû. Di qada navin de kumandê di destên generalê talyanî Maryîti de bû. Romel emirî wî kir ko di navbera Dêrilincar û Rivêsatê yanî di qada navin de rabe berhicûmê û barê qewetên bakur sivik bike. Talyanan weke hergav û elefîsûl nikarî bû bi karê xwe rabin. Generalê talyanî gava vî hali dibîne bēi ko pîrsa xwe bi Romel bēxe radibe menawreke din çûdike û eskerine din yēn ko li baskê wî ê çepê bûn û ber bi nivroyê eniyê şargeh bû bûn radike hicûmê.

Inglîz li her şikan sekini bûn û li hēviya vî tiştî bûn da ko bizanin di pēşiya vî eskerî de erdên nelexemkirî kîjan in. Eskerên mihwerê gava qesta pêş dikin; inglîz wan erdan dibinin û eskerên frensizî, nūzelandî û yewnanî di bin himayeta tang û balafirên de berdidin qewetên mihwerê.

Romelê ko di dawiya qada nivro de bû pē hesandin. Romel bi balafira xwe di ser qada şer re firiya. Li aliyê bakur ewistraliyan zor dida elemanan û dikirin li wan wer bēn. Di navbera Rivêsat û Himematê re 500 tangên britanî pē li xetên mihwerê dikirin. Herçî aliyê nivro, tē re ji frensiz, nūzelandî û yewnanî dikirin di bakurê Qetarê re li baskê mihwerê ê çepê bizivirin.

Romel li ber vê xeterê giraniya tangên xwe di bin femandariya general Riter von Tūma da dadixe qada şer. Lê Romel bi vê tevdirê ji tu havil nake. Ji ber ko li aliyê bakur herçî perav û girên dorê keti bûn destên britaniyan û di wê qadê de tangên mihwerê nema dikarî bûn xwe tev bidin. Britanî di neqaba ko di nivro de çekiri bûn; tē re ji ber bi pêş çû bûn û bi vî awayî her du baskên qewetên mihwerê berdayî ma bûn. Li ser vê yekê di dirêjahiya eniyê de qewetên mihwerê ji ber britaniyan radibûn û xwe didan paş.

Sibetirê fermandariya britanî danezanek belav kir û tē de got ko piştî şerekî ko 12 rojan ajotiyê qewetên mihwerê şikestine û baz dane. Li gora raporên pêşin di van 12 rojan de 9000 hēsir ketine destên britaniyan û ordiwa britanî 250 tang û 270 topên mihwerê şkenandine û 300 balafirên wê avetine erdê.

Di van 12 rojan de balafirên hevalbandan 9000 carî dirêjî qewetên mihwerê kirine.

Romel piştî ko ordiwa wî di xeta Elemeynê de şikest û baz da berê xwe da Mersi-Metrûh û li paş xwe çend firqeyên talyanî ên piyade hiştine da ko ew êrişa britaniyan biwarqilînin. Di vê navê de Romel ordiwa xwe wê bikira xeteke nû û ji nû ve şerê britaniyan bikira. Lê ev plana Romel ji ne çû şerî. Firqeyên talyanî berî ko bi karê xwe rabin xwe teslim kirin û ji inglîzan re gotin; eleman revin û em di çolê de bi tena xwe hiştin. Here weleh ji wan re pasban û notirvanin diviya bûn da ko wan ji tada neyaran biparêzin.

Bi vî awayî brîtanîyan gelek nîzingî li giraniya ordiwa Romel kiri bû. Di pêberê ve weziyetê de Romel qedere sed tang û çil stûka rêkirin ber brîtanîyan. Dema ko van tang û balaşiran şerê brîtanîyan dikir giraniya ordiwa Romel ji Mersî-Merûh rabû û berê xwe da Sîdî-Berani. Lê brîtanîyan elahî ne dida. Li 9ê mehê brîtanî ke'ine Mersî-Merûh û jê dane pey qewetên mihwerê. Perawîstên frensîzî beriya ordiwa Romel ji balaşiran dake'ine balaşirgehên Mersî-me'rûh û balaşirên neyar li erdê xerab kirin û li 11ê mehê ordiwa heştan ke'e Sîdî-Berani. Romel berê xwe da bû Tobriqê; Tobriqa ko çend caran bû bû a'êgeha brîtanîyan.

Li 13ê mehê ordiwa heştan ke'e Tobriq û Bardiyayê. Romel di Helfayê re berê ordiwa xwe da Lîbyayê, ber bi Derna û Bîngaziyê. Li gora danezaneke brîtanî ya ko li 15ê mehê hate belav kirin xerab qewetên mihwerê he'a niho kuştî, birîndar û hêfir 75000 peya ne. Çek û posa'ên ko ke'ine destên brîtanîyan bê hed' û hî ab in. Qewetên mihwerê direvin, ordiwa heştan daye pey. Li gora Texinîna hawîrên hevalbandan ordiwa heştan û qewetên emêrikanî yên ko di Tûnisê re tînen di Trablîs-xerbê de wê bigehin hev û bakurê Efrîqayê ji talyan û eleman rêş bikin. Lê ve carê bi malîştinke wer pak bimalin ko şopa solên neyar jî ji qûma Efrîqayê wê bixeritînin.

FAS Û TÛNIS Û CEZÂÏR — Li 8ê ve mehê, roja Yekşembê, piştî nivê şevê, saet sîseyan de radyowên emêrikanî banî guhdarên xwe dikirin û digotin: Elo... elo... ev der Boston... Weşington... Şikago... Filadalfiya... ye... guhdarên delal ji ber radyowên xwe ramebin: piştî çend deqîqeyên din Mr. Rûzwelt bi xwe ji we re nûnçeyine mihim wê bidit zanîn.

Ew çend deqîqe li guhdaran borîn, Mr. Rûzwelt peyivî û ji dinê û alemê re da zanîn ko eskerên emêrikanî di Eilatîk û di Behira-spî re daketine Fas û Cezairê. Mr. Rûzwelt di gotara xwe de ji milê ê frensîz re got ko ji ve herekê mexsed derêxistina qewetên mihwerê ji bekurê Efrîqayê ye. Ji Milê din Serekcimhûrê Emêrikayê ji frensîzan re dida zanîn ko ew erdên frensîzî her frensîz in û ewê her frensîz bimînin. Rûzwelt ji eskerên frensîzî re yên ko di Fas û Cezairê de ne digot ji bo qelandina dijminê mîsterek arîkariya eskerên min bikin û herçî zabit û kûmandarên we ne divê xwe bêxin bin emirê fermandarê min.

Gava Rûzwelt li ber mikrowa radyowê daxaft 500 vaporên barkê, tişî çek û esker, 350 cenke ti digel çend vaporên balaşirhilgir di tariya şevê de bédeng û ji ker ve nîzingî li re'ahiyê kiri bûn û esker, top, tang, mitralyoz û her texlîl haca'ên cengê dadixistin peravên Fas û Cezairê. Balaşiran jî di ser erdên wan wela'an

re difirîyan û ji xelkê û ji eskerên frensîzî re beyanname lavêtin.

Serfermandarê hemlê genêral Eyzenhawer jî bi beyanaman şiret li eskerên frensîzî kirin û ji wan daxwaz kir ko arîkariya wî bikin û bi eskerên wî re şerê eleman û talyanan bikin û wan ji Efrîqayê derînin.

Ji milê din genêral De Gol şerek û serfermandarê Frensa şerevanî li ber radyowa Londrê peyivî û ji frensîzên Efrîqa bekur daxwaz kir ko arîkariya genêral Eyzenhawer bikin. Genêral Karû, nimînende û fermandarê Frensa şerevanî, di wela'ên rohale ê nîzing de, ji ber radyowa rohelat ev tişt bi xwe tekrar kirin.

Digel ve hindê eskerên frensîzî di hin deran de dest birine xwe û bû şer. Lê vî şerî gelek dom ne kir û li 11ê mehê bi emirê Emîral Darlan eskerên fransîzî çekên xwe danîn û vegeerîyan qîşleyên xwe. Lê Emîral Darlan wekilê merêşal Pê'en ye ko li Efrîqayê bû û şerê emêrikaniyan dikir piştî ko elemanan dirêjî erdê Fransa nevegirî kirine bi emêrikaniyan re mîtarekêk imza kir û bû hevalê wan.

Li ber ve weziyetê û li 11ê mehê Hîler emir da û ordiwa elemanî dest bi vegirîna Frensa nevegirî kir. Hîler da zanîn ko dilê inglîz û emêrikaniyan heye di nivro re dirêjî Ewropayê bikin: ji lewre eskerên elemanî wê dakevin he'a peravên Frensê yên nivro, yanî Behira-spî. Talyanan jî esker derêxistin girava Korîkayê.

Herwekî me got Darlan derba'î aliyê hevalbandan bû û da zanîn ko merêşal Pê'en ji ber ko rast bi rast ke'iyê bin hikimê elemanan nema dikare fikira xwe bibêje. Lê fikira Pê'en, parastina Fas û Tûnis û Cezairê ye. Darlan paşî ko beyanname belav kir genêral Jîro, kire serfermandarê qewetên frensîzî yên Efrîqa bakur.

Lê De Gol hereketa Darlan venenasî û da zanîn ko Frensa şerevanî bi teşkilata ko li bakurê Efrîqê çêdibe ne eleqedar e.

Herçî merêşal Pê'en wî jî bi radyowê da zanîn ko Darlan bêmriya wî kiriye û bêwext agir û brûskên eskerên frensîzî daye belav kirin. Ji milê din Pê'en dibêje ko ne di bin hikimê tukesî de ye û fikira xwe bi serbesî dikare eşkere bike.

Herçî şer, di pey emêrikaniyan re inglîzan jî esker derêxiste Fas û Cezairê û piştî mîtarekê inglîz, fransîz û emêrikanî berê xwe dane Tûnisê. Elemanan bi balafir û vaporan esker derxistine Bizerê, bendereke Tûnisê. Hevalbandan niho di Tûnisê de bera elemanan didin. Herçî eskerên frensîzî yên ko li Tûnisê bûn wan jî rahişte elemanan.

Ji milê din ordiwa heştan daye pey Romel û wî ber bi Bîngazeyê ve tajo. Bi vî awayî eleman di navbera du agiran de mane.

Şam: 15 Çiriya-paşin 1942

NÊREVAN

ŞAM — ÇAPXANA SEBATÊ — 1942

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARÊ DE

Gawestiyayî	Qedri Cemil Paşa
Civat	Reşid Kurd
Heke Te Divêt	Şîretbêj
Keleha Şahîn	Bişarê Segman
Dîwana Melê	Qedri Cemil paşa
Pendname	Cegerxwîn
Şahê Ecem	Farisixwîn
Mirdêsan	Osman Sebri
Gelo Dem Ji Zêr e?	Osman Sebri
Beyta Kewê	Mela Enwer
Heyat	Hisên Emîne Perixanê
Pira Genderê	Osman Sebri
Marşa Keyanî	Cegerxwîn
Rojên Derbasbûyî	Qedri-Can
Xanimeke Ciwan	Cegerxwîn
Roviyê Ker	Osman Oebrî
Le Mariage	Tawûsparêz

GAWESTIYAYÎ Û KOÇERÊN KURDAN

Berî dora sed şalî pirê kurmancan koçer bûn. Havînên xwe li çiyayên Kurdistanê ên heftreng û di nav gul û gulîlkan da dibihartin. Pez û dewarên xwe bi nefel û giyayên zozanan xurt u qelew dikirin. Zivistanê, berê xwe didan nîvro, ji ber pûk û berfa zozanan direviyan, dihatin germiyanan, biniya çiyayên Kurdistanê. Ji Ferêt heta Dicle li vê deşta hana fireh ci ci koçeran datanîn.

Di vê çûn û hatina koçemalî da gayên zexm û xurt, hûr û mûrên malên wan hil-digirtin. Yekcaran çend malan ji ber qelsbûna gayên xwe nikarî bûn tevî êla xwe bimeşin, ji wan vediqetiyân; di cîkî têr av û giya da çend rojên xwe dibihartin. Paşê diçûn digihistin heval û hogirên xwe. Hinek ji wan gawestiyan heyfa xwe ji warê xwe ê nû ra dianîn û li wê cî digirt û diman.

Ji ber wê ye ko di pey terikandina koçeriyê ra em dibinîn, birek ji eşrekê di germiyanan da ye; birekî din li çiyê bi cî bûye. Ev ji hev

veqetîn bi şebebeke din be ji ji wan ra gawestiyayî tê gotin. Wek remzekê hatiye nas kirin; gawestiyayî ew in ko ji eştra xwe a bingehîn veqetiyane.

Ger em li eşrên deşta biniya Mêrdînê binêrin, wek eşrên Kîkan û Deqoriyan yên ko eşrên giran in emê bibînin ko tev da ne ji havekî ne, ji eşrên din gihane hev.

Mesela Deqoriyê Amûdê: bi xwe birekî de oriyên welatê Wanê ne. Ew bi xwe ji herwekî min got ne ji havekî ne, di nav wan da birê Seyida heye ko di Kurdistanê da sê çar bir in. Qebîla rehmetî Seyidxan ji yek ji wan e, qebîla Gabara qismekî ji çiyayê Şingalê ye, kîkan ji wisa ye. Tê da Remî, Kosekan û Omeriya hene. Evana tev da ji eşrên din in, Ev di wê wexta koçeriyê da ji eştra xwe bi çî hawayî be, veqetiyane û di nav Deqoriyan û Kîkan da mane; bûne kîkî û deqorî. Pirê eşrên Cezira Sûriyê wiha ne.

Lê; herçî eşrê xerecna ko fro tamam bi erebî dipeyivin; gelo ji kû ne? Evana ji çiyayê Têrika dahatine biniya germiyanan Mêrdînê. Di rê da gayê hinên wan westiyane û li dora Dêrikê mane. Yên ko li dora Dêrikê mane ko fro bi navê qebîla Rûta deng dayîne, bi xwe xwerû kur-manc in ev û xerecna pismamê hev in; êdî çawan bûye ko xerecna zimanê xwe winda kirine, divêt ev bête kolan.

Bi min çfroka gawestiyan ev e.

QEDRÎ CEMİL PAŞA

CIVAT

— 2 —

CIVAT NE HAVILA LIBATAN E

Berê hati bû gotin ko civat xwedi dirok e û pêşve diçe. Li ser vê rastiyê em bê guman bawer dikin ko « karê civatê ne ji neheşiyê ye.»

Civat, bi çend girêkan girêdayî ye ko tevger û ajotina xwê di sinorê van girêkan da tekûz dike. Gava civat ji tixûbê wan derkeve ji civatê dikeve. Ji ber vê yekê civat her di sinorê van girêkan da ye:

Pêgirt (adet), şerde (terbiye), ol (diyanet), zew, gewzin (bedîyat) h. p.

Ma kes kare bêje: vanê libatan çêkirinê û pêkinên civatê ji libat in?

Ji xwe civatok ji ber vê gumanê bi şûnde maye û di vi homanê paşin de bi awa ki qels di rêza zanistiyê de cih girtiye.

Çiqas pîsporeh rohilat û roavayî hebûn di vê gumanê de bûn. Wan bawer dikir ko civat di dest libatan de lizkek e. Digotin: libat çawa bixwazin bergiya jina civatê dikarin biguherinin. » Hin bûyer ji heman li vê dorê bi baweriya me dilîzin. Pîr çaran hatiye ditin ko rajorekî (melbû) xurt û zorker diroka gelekî li ser rêzikên gewza xwe ajotiye û gel bivê nevê rajeriya (itaet) wî kirîye. Bi pîrsêk wî xwê di gerdûkên mirinê wer kirîye.

Gava dirokê li rû em di çav xwe rakin wisa tê ditin. Lê ko em kûr binerin û em bigihên bingeha bûyeran emê bibinin ko gumanên me ji leylanekê pêve ne tu tişt e.

Bo naskirina libatanê divê ko em xwê bigihênin bingeha jina civata ko ev rajot gihandiye.

Serxwerabûna kurdan ne îşê peyayekî ye. Heke peyakekî daye pêş kurdan ye ko ew rakiriye û ajotiye kurd in, dill, perîşanî û giyanê gelê kurd e, serxwerabûneke bindestî li ber serdestiya zorker e. Yê ko ola bolsêwîkî di nav ûrisan da daniye disa ne Lénin e birçiti, perîşanî û şerpezeyiya gelê ûris e.

Gava van bûyeran em kûr di çavên xwe rakin emê bibinin ko bûyer û homan hin bi hin di giyanê civatê de raman û awanîne nû pêk tîne û libat ji bi hêsanî hinî rajeriya van bûyeran dibin an bo cihanîna van bûyeran ji nîşkave pêl dide, li hev dikeve.

Kêf û gewza me bi xwe di bin xurtiya civatê de ye. Em awayê jinê û gewzê ji civatê hin dibin. Ji liz, ereq, tûtin, cilên hevrişim hez kirin û ne hezkirin ilim bi havila civatê

HEKE TE

DIVÊT TE DOST HEBIN

Ji KITÊBEKE INGILÎZÎ BI NAVÊ
« HOW TO WIN FRIENDS »

Li gora vê kitêbê yê ko dixwaze dostên wî hebin divêt sertên jêrîn bîne cih:

1 — Bi xelkê dora xwe eleqedar bibin. Ew pê şa dibin û meyildariya we dikin.

2 — Li şûna ko ji ber fikirên wan gazindan ji xelkê bikin; guh bidin gotina wan û bala xwe bidin ko wan seh bikin. Ev guhdariya xêrxwaz dibe sebaba dostaniya wan.

3 — Çiqas ji we hat ewçend bi xelkê re mekevin cedelê.

4 — Heke hon ketin cedelê û we bi xelkê re da ber hev, di cedelê de nerm bibin û fikira xelkê bi qedir bizanin. Xelk ji wê qedirê fikira we bizanin.

5 — Heke te dît ko te xelet kir û tu xapiyayî, li ser xeletê mesekine, zûka mîkur were.

6 — Guhdarekî qenc û bisebir be. Rê bide xelkê ko qala nefsa xwe bikin. Xelk ji vi ti ti gelek hez dikin.

7 — Gava te yek nas kir, navê wî qenc ji ber bike û dema ko pê re daxêvî navê wî her û ber bîne ser zimanê xwe. Ji guhê xelkê re ji navên wan çêtir û ahengdar mûsiqî nîne.

8 — Heke tu bêgav mayî û divêt kêmahiya yekî bidî rûyê wî; berî ewilî çel li wêfên wî ên qenc bike. Gava te dît ko kêfa xwe ji te re anî kêmahiya wî sivik bike û wê bi çend pîrsan jê re bibêje; bêt ko li ser wê gelek bisekinî. Bi vi awayî ew rûyê xwe ji te ba nade û li kêmahiya xwe hişyar dibe.

9 — Di dema mîbahesê de gotina xelkê bi tu awayî mebare. Rê bide wan ko tûrikê xwe vala bikin. Ko tûrikê xwe vala kirin ewê çêtir guhdariya te bikin.

10 — Her rûken be. Xelk ji rûyên bimad direvin, lê nîzingiyê li rûyên biken dikin.

ŞÎRETBEJ

ye; ne bi xwestin û hezkirina libatan e. Giş bi pîrsêk nuh derketi, texlit, ji milê civatê ji libatan ra tê pejirandin (qebûl).

Ji xwe şerçeya mirov nişana civata xwe hildigre. Hiş, jîregî, şarezayiya libat ji giyanê civatê wî tê. Şerde, rabûn û rûniştin û mîraniya kurdeki-tavil kurditiya wî xûya dike.

Dûmak: Civat ne havila libatan e, bi vajayî libat havilên civatê ne.

(Dûmayîk héye) REŞÎD KURD

KELEHA ŞAHÎN

Yemame kete dîwanxana xatûna xwe Zeynoyê, melîka Tidmirê. Zeyno di dîwanxanê de wek pilinga ko riyên felatê lê hatine girtin, bê sebr û çêjerar diçû, dihat. Zeynoyê gava çav bi Yemamê kir; sekîf, berê xwe da wê û got ê:

— Yemame ez îro ji her wextî bêtir hewcedarî xizmeta te me. Di van deravên dişwar de divêt tu fedakariya xwe careke din, heye ko ji bo cara paşîn, şanî min bidî.

— Ez gorî, min çend caran ji xatûna xwe re gotiye û ez bawer dikim ko baniwa min delêletên wê jîdîtine ko di vî dilî de du evîn hene û ev dil bi tenê ji bona wan hiltavêje. Evîna welêt ya ko di xesê xanima min de tete pê. Û evîna Rebî kurê Cabir, ew siwarê ko sûr û mirtal û canê wî hevîdarê firsendekê ne, da ko xwe ji bo text û tacê melîkê feda bike. Ka hêje ezorî çî emir û çî fermanc?

— Yemame, text û tacê ko tu dibêjî di talûka mehiwbunê de ne. Eskerên Romayê gihatine devên deriyên payîtextê. Ez melîka Tidmirê, ji min re divêt welatê xwe ji xerabiyê û niletê xwe ji hêsîriyê xelas bikim.

— Ez çawan dikarin xizmeta xanima xwe bikim?

— Lezê bide xwe û here nik Rebî kurê Cabir, yarê xwe û fermandarê Keleha-Şahîn. Divêt tu xwe pê re di kelehê de hepis bikî da ko keleh heta dawiyê li ber xwe bide. Û heke kelehên payîtextê ên din bikevin destên dijmin jî bila Rebî teslim nebit û heta segmanê xwe ê paşîn serê romaniyan bikit. Heke tu pê re bî Rebî tucaran naçe rayê.

— Herwekî xanima min gotiye ewê holê jî bibe..

— Yemame! ji bîr meke eskerên me di rastê de bişkên û kelehên din bikevin destên dijmin jî Keleha-Şahîn divêt li ber xwe bide û heke romanî rojekê ketin ê, bila tê de ji cendekan pêve tu kesî nebînin.

— Bi xatirê te ez gorî, hetanî ko destê segmanekî birîndar di qevda sûr û xencerê de ye romanî nakevin Keleha-Şahîn.

Tidmir.. ew şarîstana ko di orta beyabanê de wek guleke ter û taze serî hildida; di bin hikimê Romayê de bû. Di wextê Zeynoyê de Tidmir ji nîrê romaniyan xelas bû bû û bû bû payîtextê kişwerê rohelê.

Lê tiştê ko qeyserên din ji dest da bûn, Orfilyanos dixwest wan bi şûn de vegeîne.

DÎWANA MELE

— 37 —

Xelkino li min kin şîretê ew dîlbera zêrîn kemer Min di di halê xefîetê hat der ji bircê wek qemer Hat der ji birc û penceran dil girt û da ber [xenceran

Ev reng e halê dîlberan lew aşiqan xwîn bû ceger Qelb û ceger min bûn birîn lewra ko jê tîn [av û xwîn

Ey can were halim bibîn da rûh ji qalib bête der Canê min bête ser cesed mizgîn bi afaqan resed Alem hemî pê bin hesed însan û cîn û canewer Alem hemî tîk bûne sef seyirîn li şahê min bi xef Hatin temaşa çarteref şatir xumar tayin di ber Hat padî ahê pîr sipah qamet elif dêm şîbhê mah Dad û meded sed ah û ah zilf û eqarîp. tene ser Kuştîme xelkino eqrebê mestim ji şewqa xebxêbê Tali tenê min d'kewkebê îro eqarib tene der Îro eqarîb hate xar çû nivê başê gulîzar

Ew be ceşyê her lê bêhar lew bilbilan lê qal û şer Lê hed ji dil nalî û keyb da baxçeyê rîdwan [û keyb

Wan ualiyan nûnin çîeyb sohtîne em dil bû seqer Sohtin li min cerg û hinan werdên di dor [girtin xunav

Zilf hate ser lêkir belav bayê nesîni wextê seher Tirsim mixalîf ba ditê zilfên di dora cebhetê Rakit qiyam wê saetê alem bibît zîr û zeber Zahir dibêjin pendegîr da dil nedî zifla hesîr Şîbhê melê d'mînî esîr guh dère qewlê mu'şeber

Orfilyanos qaîl ne dibû ko Tidmir deriyê welatên rohelê di destên ereban de bimîne. Orfilyanos da pêşiya ordiwa xwe û dirêjî Tidmirê kir. Zeyno bi eskerên xwe ve derket pêşiya qeyser û serdarê romanî.

Orfilyanos ji nav xelkê derketi bû. Ew kurê gundikî bû; ne pîsaşa ne jî pîsmîr. Lê mêrekî qenc û çeknas. Orfilyanos wek segmanekî adetî kete ordiwê û di gelek seran de bi mîranî û şhrazahiya xwe serevraz bû. Piştî çend salan bû femanderekî xudan gotin û ji eskerên xwe hebandî.

Di vî wextî de Romayê mezinên xwe ji nav mirovên hêja û xudanvên dibijartin. Orfilyanosê segman bû fermandar, bû qeyser.

Zeyno... keça mîrê ereban bû; keça Emro, Emroyê iraqî. Navê wê Zeyneb bû, ereban jê re digot Zeba, romaniyan jî Zenobî, kurdan jî Zeyno digotin ê. Bavê wê, Zeynowa bedew da bû mîrê Tidmirê. Mêrê wê mirovekî bêvên û kêmdil bû; serdestiya Romayê li ser xwe

qebûl dikir û wek reiyekî xweyîkî dida Jûlyanos û Ewgûstos.

Mêrê Zeynoyê mir û Zeyno li ser textê Tidmirê bi tena xwe ma. Zeynowa dilqewîn bû melîka Tidmirê û çavên xwe da kişwerkişayiyê. Ciwab da qeyserên romanî; welatê xwe ji bin nîrê Romayê derêxist. Ordiwên wê giha tin erdê Misirê, stolên wê di Behirên spî û sor de welatine nû vedigirtin.

Romayê ev hal xerab didît. Civata rîspiyan qerarek da û got: Yek ji wan her du stêrkan divêt ji ezmanê rohelê bête êxistin. Ordiwa Orfilyanos berê xwe da Tidmirê. Zeyno terka payîtextê xwe da û çû pêrgîna neyarê xwe ê tacidar; bû şer.

Zeyno di sala 267an de li ser textê Tidmirê rûniştî bû. Di sala 272an de eskerên wê û yên Romayê li hev dixistin.

Zeyno şûr bi dest, dabû pêşiya eskerên xwe û di deşt û sehayên Erebiştanê de bi mêranîke kêmdîfî serê romaniyan dikir. Lê Xwedê jê re hez ne kiri bû. Reşma her mêranî û fedakariyê ordiwa Zeynoyê ikeşti bû û Zeyno vejeriya bû Tidmirê û tê de asê bû bû. Romanî ji her alî li Tidmirê çarnîkar hati bûn. Zeyno pê dihesiya; didît ko demên pa in nîzing bûne. Zora wê dê biçîwa. Dida eqilê xwe: ma intihar ne çêtir bû.

Dema, Yemame cêriya bedew, yar û daylana Rebî kurê Cabir keti bû afa baniwa xwe, Zeynowê ev tist didan eqilê xwe û bê sebir û qerar di dîwanxana xwe de diçû, dihat. Belê di wextekî welê de Zeynoyê goti bû Yemameyê ko Cabir heta peyayê xwe ê pa in di Keleha-Şahîn de pê bide erdê. Yemamê lê vegerand û goti bû:

— Ezgorî tu xatircem be, heta ko destê segmanekî kor tê de xwe tev dide romanî nakevin Keleha-Şahîn.

Yemamê terka xanima xwe da û qesta Keleha-Şahîn kir. Rebî kurê Cabir di kelehê de tidarika xwe dikir. Sed mêrên mêrxas xwe ji mirin û hatinkuştinê re kar kiri bûn. Kurê Cabir ji jorê bircê de, gava çav bi daylana xwe kir; deng lê kir û got ê.

— Te xêr e Yemame. Di vê demê de di van deran de tu li çi digerî. Ma tu nizanî ko vê êvarê an sibe romanî li birca me wer bèn û emê tê de, di bin mihaserê de bimînin. Û nakeve serê min ko keleha me ji deh rojan bêtir li ber êrîşa dijmin bikare bisekine.

Yemamê lê vegerand û got ê: Kurê Cabir, mêrxasê mêrxasan; deriyên kelehê ji canê min,

PENDNAME

Hingî geriyam ez li dinê min qe nedî
Kes misli me bê yar û bira, dost û xwedî
Rêzek me nivîsî me nema eyb û fedî
Rabû ji xewê der seherê da semedî
Ya reb tu ji bo miletê kurdî mededî.

Ey kurdê li dor şax û çiyar deşt û newalan
Çawan dikuji yar û biran dost û hevalan
Her wextî dikêsim keser û derd û mitalan
Dijmin ji xwe ra ger bibine keys û fesalan
Dê jehreke qatîl wekî selwa bi we dî.

Xwe xwanê di min çûne semawati felek
Hi yar dikirin cin û seyatin û melek
Rabin ji xewa cehlê vekin çavên di belek
Men a e cehûlen sibulen nari selek
Ev cehl û nifaqa me hemî bê xeredî.

Rabin ji xewa cehlê bikin cehd û şer e.
Lewra me bi guh se kiriyê ev xebere
Barî ko emir kir bi îbadet ji me re
Go evdê mino rabe çi bikî ez bi te re
Hêvî me heye em bigirin vî beledî.

Ger hêvî heye vî beledî em bigirin
Rabin herçî ko kurdin tevî hûr û gir in
Malê xwe bibin top û teyaran bikirin
Serbestî bibin, yan li dinê em bimirin
Min her-rî fraqîl wetenî wel-hesedî.

Herçî ko me gotî ji we ra guh bidinê
Alem hemî însan e ji bil me bi tinê
Bê top û teyare, bi tenê man li dinê
Ciz'ek ko ji îmanê ye hib-ba wetenê
Lew pêteke agir ji weten da kebedî.

Şer'a nebewî hikmê hedîsa wî hilat
Bo şêx û melan ma li dinê fitr û zekat
Herçî ko Cegerxwîn e nema sebr û tebat
Zanim ko heye piştî heyatê ra memat
Lewre ko nehim xeyrî Xwedê kes ebedî.

CEGERXWÎN

dergehên dilê xwe ji giyanê min re veke. Ez hatime nik te; ezê nik te, ezê nik we bimînim. Ev keleh ne mîna te gotiye bi derbasbûna rojan; lê bi tenê bi xelasbûna dilopên xwîna me dikare bikeve destên dijminan. Kurê Cabir, rihniya çavên Yemamê; ji min re sondê bixwe ko tu kesê zindî terka kelehê nadit. Belê ji min re sondê bixwe ko kelehên Tidmirê tev de bikevin jî keleha me heta segmanê paşin dê li her xwe bidit.

Kurê Cabir: Bi serê te ê delal hezar sondî dixwim ez.....

Deriyên kelehê vekirin. Yemama bedew, cêriya Zeynoyê, daylana Cabir kete hundir.

Romaniyan Tidmir mihasere kir. Segman û siwarên wan ên zirehpûş berda birc û keleşan. Keleş li pey hev diketin destên wan; ji Keleşa Şahîn pêve. Keleşa-Şahîn, keleşa cabir û Yemamê, bi sed mêrên xwe ên sondxwarî li ber wan disekinî. Belê Keleşa-Şahîn li ber êrîşa romaniyan, wek dara ko li ber bayê kur disekine, disekinî. Lê keleş jî wek wê darê hin bi hin li xwe dişkênand û serê xwe xwar dikir.

Wê rojê, segmanên keleşê, bi rojê ve bi tevdaneke neadeti xwe tev didan. Ma çî li wan qewimi bû. Yemamê ev tişt ji xwe dipirsî. Yemame gelek li hêviyê ne ma. Kurê caebir nîzingî lê kir û got ê:

— Yemame! nizamin tu bir dibî, keleşa me gihştiye çî hali? Zadê me ne maye. Segmanên me li şûna tiran rotikan dixin ber kevanên xwe. Ji milê din ez dibinim ko eskerên min dikin li min rabin.

Yemame: Belê Rebi ez bir dibim. Gava min soza xwe da bû melika xwe, min hesabê vi tiştî, hesabê her tiştî kiri bû. Digel vê hindê min gote melika xwe ko heke rojekê romanî ketine Keleşa-Şahîn, tê de tu peyayê zindî nabinin.

Rebi: Min jî soza xwe daye te. Û beke rojekê dijmin keleş vegirt ezê intihar bikim. Lê....

Rebi li hire dengê xwe birî û gotina xwe ne bire seri. Yemamê destê wi girt û hêdika jê pirsî: Û lê....

Rebi: Romaniyan qasidê xwe jî min re şandiye. Şertine bişeref berpeyi me dikin. Eskerên min jî keleşê berê xwe bidin sehrayê û herkes bi aliyê xwe de wê here.

Yemamê: Û tu...

Rebi: Ez jî... Belê min jî hêsir nagirin.

Yemame bihinekê sekini û paşê gote Cabir: Heta sibê em bidin eqilê xwe. Bi spêdê ve em jî dikarin qasidê xwe jî fermandarê romanî re bişinin.

Rebi û Yemame jî hev bi dût ketin. Rebi wek mirovekî şermisar serê xwe kiri bû her xwe û hêdi hêdi dimeşiya.

Sibetirê gava roj hildihat, tirêjên wê di keleşê de jî Yemamê pêve, ne didan tu peyayê zindî.

Yemamê bi şev jehir xisti bû ava keleşê. Rebi û eskerên wi, hemiyan jê vexwari bû. Yemame li ser soza xwe sekini bû. Romanî biketena keleşê jî, tê de tu peyayê zindî wê peyda ne kirana.

Yemame xencer bi dest, di ber cendekan re bori, li wan hûr bû, ew wek bijîşkekî seh kirin. Rih di tiwan de ne ma bû. Piştî ko qailiya xwe pê anî; li ber cendekê yarê xwe sekini, xencer di sînga xwe rakir û ket ser kelaşê Rebi kurê Cabir. Xwina Yemamê a sor û germ li wan aliya, qey vê xwinê ew digihandin hev.

Deh roj keti bûn navê. Fermandarê romanî hêj li hêviya bersiva Rebi bû. Qasidê wi xuya ne dikir. Roja dehan romaniyan didit ko di ser keleşê re kurt û qertel û dubrakin difirin. Ma çî li ehlê keleşê qewimi bû.

Romaniyan nizingî li keleşê kir. Bihin bi keleşê keti bû. Romaniyan ne keleşek lê gornistanek zemt kiri bû.

Tarîx jî, ji milada Îsa pêxember re hêj 272 sal diviya bûn.

Dihok: 25 Çiriya-Paşûn 1942

BIŞARÊ SEGMAN

ŞAHÊ ECEM

HER DU JIN Û CÊRIYA WÎ

Rojekê şahê ecem li ser textê xwe ê gewherkiri aldayî, bi hilketineke şairane bi nezim û wezin eber dida û şihir digotin.

Şah du jin û cêrike delal habû. Jina wî a ezin ya ko navê wê (Cihan) bû li milê wî ê astê û jina wî a piçûk bi navê (Heyat) ê li milê î ê çepê rûniştî bûn. Herçî cêri navê wê (Beqa) û ew li pêşberê wan jî piyan disekini.

Şah her du milên xwe li navtangên jinên xwe eranadin û bi pêtên çavên xwe cêri himbêz kir û got:

Ez di nav du dil û du dilberan de rûniştî û tê de li xwe heyirî me. Nizanim kijanê i ser a din re bigirin û dilê xwe pê girêbidim.

Jina mezin Cihanê serê xwe niha ser sermilê h û got:

Tu padişahê cihanê yî, cihan te daxwaz

dike. Kar û işên padişahê cihanê bi tenê bi cihanê dikarin herin seri.

Jina piçûk Heyatê jî da eqilê xwe û got:

Belê cihan xweş û rinde, lê ji xweşiya cihanê re heyat divêtin. Heke heyat nine cihan bêi wê bi kêri çî têt.

Şah gotinên her du jinên xwe jî ecibandi bûn. Dikir ko wan bi awakî mikafat bike. Lê di vê navê de Beqa ko jî piyan sekini bû destûra xwe xwest ko ew jî bişteşile. Şah destûra wê da û Beqayê got:

Cihan û heyat her du jî xweş in, lê her du jî fanî ne; tro hene sibe ninin. Tu jî xwe re beqayê bixwaze ko abadinî bi tenê di beqayê de ye.

Şah kêfa xwe jî gotina Beqayê re gelek anî; ew rakîşande xewgeha xwe; devê wê jî mirariyan, paşila wê jî mihbet û evinê tijî kir.

FARISXWÎN

MIRDÊSAN Û GAWESTIYÊN WAN

Berî çend rojan Xwediyê Hawarê li ser bêjeya gawestî hin tişt ji min pirsî bû. Ji ber ko gawestiyên eşira me Mirdês ji hebûne û nemaze ez bi xwe ji gawestiyên wê eşirê me; pir û hindik dikarim di vî warî da bipeyivim. Ji bo ko bikaribim fikireke baş bidime xwendevanên xwe, divê ez çîçkeki li ser emareta ko eşira Mirdês jê daketiye baxivim.

Mirdês, berê di kurdistana bakur da navê emareteke mezin bû ko mirê wê li bajarê Egilê rûdinişt. Îro ew nav li ser sê eşiran bi tenê maye ko ew eşir koçerên Mirdêsan bûne. Piştî ko emareta Mirdês di hev da ket û bû sê keriyên, êdî xurtiya xwe wenda kir û roj bi roj herve qelsiyê bi gavên mezin diçû. Herwekî min ji şerefnamê, diroka malbatê û çirokên di nav eşirê da zaniye; destpêka di hevdaketina vê emaretê bi bûyina sê cîyan dest pê kiriye.

Dema malbata mirê Mirdês pir û mezin dibû, pismîrên ko çav didan mezinatiyê ji zêde dibûn. Dilbihewesên mezinatiyê di nava Egilê û bin guhên mîr da nikaribûn herçiya di dilên xwe da binin cih. Ji bo anînciha van daxwazan, di ber hilma mîr da derketin divya bû. Wan ji welê dikir. Yek bi yek di Egilê da bi der diketin û berên xwe didan gund û bajarên keviyên emaretê. Bi vî awayî ji xwe ra heval û piştîmêr diditin û destê xwe didane ser lêleke emaretê û nema mirê Egilê dinasin. Gelekê van pismîran nikarî bûn daxwaza xwe bibin serî û di wê rê da serên xwe didan der. Hinekên wan ji mîna mîrekên Çermûk û Paloyê jê ra li hev dihat û di rex emareta Mirdês da yek emaretên biçûk tanîn pê.

Di van ketin û rabûnên han da koçerên Mirdêsan digel mirê Egilê rast mabûn û jê neqetiya bûn. Lê mixabin ko vê rastiyê gelekî ne ajot. Di nivê babiliska hejdehan da, pismîrên di nav koçeran da ji ji mirê Egilê kiz bûn. Vê carê wekî hersal zivistana xwe li deşta Gewran û biniya Diyarbekirê ne borandin; lê bi carekê ji welatê Mirdês bi dûrketin û daketin beriya Reqayê.

Ji vê bi dûrketinê Xweya bû ko dilê koçerên Mirdês û vegera welatê Egilê tine bû. Hin zivistana xwe li beriya Reqayê kuta nekiri bûn ko pismîrên di nav koçeran da ji li hev keti bûn. Ji van pismîran Evdil-Hey begê tevî

GELO DEM JI ZÊR E?

Ev meselokek welêye ko ên wê nizanin gelekî hindikin. Tevî vê eykê dem di pir kesan va radi-bire bê ko bala xwe bidinê. Ev meselok li ser zarê her kesî digere û tê bîra hemiyan; lê tevî vê yekê gava mirov bala xwe dide kar û xebata wan, xweya dike ko qîma xwe pê nînin an tê nagehên. Heke em bihesibîn in, dê bibînin ko sêyikeke emrê mirov vala diçe. Ji ber ko herkes sêyikek emrê xwe dinive, sêyikekê jî dixebite sêyika mayî vala diçe.

Li ser meseloka jorîn û vî hesabê han, hinekan ji zanan gotiye: « kesê ko sêyikeke emrê xwe bê destkewtin vala berde, ew ji nezane bihaye demê ye. Ev celeb mirov nizanin, ka dem ji zêr e an ji axê ye ».

Ev gotina han gelekî bi cih e. Lê gelo ew kesên ko sêyikeke emrê xwe dinivin û her du sêyikên mayî bê kar û xebat, her tor tor digerin, demê ji çî dizanin?!.. Derbeqê van celeb mirovan da, mirov çî bêje hindik e. Bi tenê dikarim bêjim ko: zîvar ne ew kese ko bê mal û dirav e; zîvar ew e ko dema xwe vala dibore û di bihayê wê nagehê. Heke ji wan ra reben û bextereş jî hête gotin hêja ye.

OSMAN SEBRÎ

hezar mali berê xwe da welatê Qonyê deşta Heymanê. Ew hezar mal îro li wi erdî bineci bûne, ko bi wan ra Mirdêsê Evdil-Hey dibêjin. Ên mayî ji divegera zozanan da bûbûn du biran Birek tevî Hacı Deli begê (1) çûbû Qerejdaşê û li vir derbasî piştî Diyarbekirê bûbû û li wir cih girti bû, ko bi wan ra ji Mirdêsê Têrikan (2) dibêjin. Birê mayî tevî Mihemed efendî di piştî beriya Reqayê da li qiracê Qeregêçiyên mabû ko bi wan ra ji Mirdêsanê gawestiyên hatiye gotin.

Mirdêsanê gawestî wek her du birên mayî di warên pêşin da bineci ne bûne. Pirtûkê çûye, qiracê Qeregêçiyên berdane û hilkişîne welatê

(1) Îro jî malbata axayên Mirdêsanê Têrikan li gundê Hacıdeliyê rûdinin ko bi navê mezinê wan ê pêşin bi nav bûye.

(2) Gava êla Hacı Deli begê giha bû Qerejdaşê, pûg û şilîne mezin lê qewimî bûn ko zarok, kar û berxên xwe di nava têran da avêtibûn ser dewêr û biribûn zozanan. Li ser vê bi wan ra ji Têrikan hatiye gotin.

Dûmahîk di rûpelê 11 han da ye)

BEYTA KEWE

HER BER LI CIHÊ XWE YÊ BI SENG E

Bêjin carekê kewek li jor Wan,
Derkefti bû bo sehran û geryan;
Hate gund li ber gundî dipirsi
Da bizanît çî ye ka halê kewan.
Ta ko gehîşte li binya Gêman,
Nik hinde kewa yê bûye mêvan.
Nav wan de wî dît ribadekî çak,
Bi bejn û bala şîrîn e ezman.
Mêvani gelek xwezi dixwestin,
Ribad bibittin xizim digel wan.
Got: Wan çî ye halê we li vêrê?
Hûn çawan dijîn li vêrê çawan,
Yêkcarî eve gundekî hişk e.
Têk da xirebest û kevr û zîndan
Eve saetek e ez li nik we
Ser min teng bûye erd û ezman
Ser min ev saat bûye hezar sal
Ax bo te Wanê hizar car ax Wan
Got: kewê ribad me heyf e îro
Tu li nav evan xîz û tozan
Zor ez bi xem im ji ber te bira
Tu li vêrê bibî li navî gûniyan
Wey ez nemnîm bo vî leşê ter
Geviskê biket li ser stîrdan
Mixabin ji bo te lawê taz e.
Mixabin ji bo te katê reyhan
Tu bimîrî li vî erdî bi jengî
Bê seng û biha bibî li nik wan
Niho zor nexweşiyê dibîni
Li vê kora ko bê dexl û bê dan
Tu beste were biçne Wanê
Min xwişkê heye bi hisn û zor can
Dê dem te bibê next û herwe
Ew d'întî giraniya xwe zêran
Xwişkê nin Zileyxa ye li wextî
Nînin wekî wê di navî Gurcan
Belkî wekî wê li beheştê nînin
Nav hemî perî nav hemî hûriyan
Zor şox e we zor şeng û şepal e
Bejneke heye wek esmîna cowan
Demek wê heye ji rojê rontir,
Du çavê belek bi kil û derman
Ev zilfê xelek keftine ser rû.
Didan siplîr in ji terg û gîşkan
Ev birhû gelek reştir in j'qetran
Ev gerdena wek xezal û xîfşan
Ev lèvê wekî gustîrka Sileyman
Ev kezî wekî tiley û armûş
Ev xalê bi qelem hatine kêşan
Ev zend û milên hev wekî şîşey
Mala gelekên ya kirye wêran

HEYAT

Eva pîrek heştê salf; qelûz bûye piştê wê
Meh û sala şikandiye dil û çeng û baskên wê
Zeman derxist ji dilan eşq, ji çavên wê şewq
[û nûr;

Emrê wêna xilas bûye, xiyala wê pir li dûr
Rengê wêna, zer bûye wek pêlên darên Paîzê
Ken nizanê, dafm ebûs, dafm nexweş xafzê
Çehre wêna perîşan e, madê wêna kiriye
Tîrsa qebrê d'xiyalê de, karê wêna girî ye
Lê dîsa ew dibê kanî ava jînê li kû ye
Ew betilî, ew kesirî, ew zila ko hişk bûye
Ew dixwazê bi vî canî li dinyayê her bijî
Dibê xwezka, min bidîta dinya ronik hin dî jî
Ey yê ko hêj d'çax û dema xortaniya xwe de ye
Eqil di ser, qewet li mil, pêlên eşqê dil de ye
Ev pîreka heştê-salf ko dixwazê hêj bijî
Nizam çima jî heyatê tu qehirî, tengijî.

HISÊN EMÎNÊ PERÎXANÊ

Ey lawê ko qenc û genc û taze
Padişahê heman û rewşa malan
Tu heste biçîn beheştê dinya
Tu were bibîn evan rûbaran
Tû bimêze evan herane kaniyan
Evi avêt wekî cemed û befran
Van co û deravêt wekî zivî
Yên tèn dixîşin di navê mîrgan
Evi neveştî û gêze giya
Wan tuxmêt giya li binya keviyan
Wan nêrgîz û sinbil û hilalan
Sorgul û esmîn û bineşan
Nesrîn û gule nixîn û gulzêr
Sosina şere li gel bûkînan
Tu sipêdê ta diblîte êvar
Here bigerhe bi xwe li şêran
Min hene hezar bira û pîsmam
Ev pêkve wekî piling û şêran
Pêkve dibin xulam ji bo te
Hemî dibine ji bo te qurban
Dibêjin gote wî Ribadê Gêman
Got: weye çiya dikey diferman
Belê ev bereştîkê cihê min
Xwestir in gelek ji giyayê zozan
Bin gûngil û tevriyê Gêmanê
Ez nadem bi hemî Şam û Wanan.
Pîrejîneka jî welatê min bî
Çêtir e ji hemû kijêt li Gurcan
Her ber li cihê xwe yê bi seng e
Ev metel jî mîj hattî vegêran
Lewra ez tiraşekê jî Gêman
Nadem ne bi Wan û Başkalan.

Amêdiyê: 5-7-1942

MELA ENWER

PIRA GENDERÊ Û

HEMÛŞÊ KULIK

Di nivroyê Meletiyê û qeza Gextê da bi navê Hilofê çiyak heye. Çemên Gextê û Genderê di rohelatê wî da dikevin ser hev. Berî têkilbûna herdu çeman, di wexta Romaniyan da, li ser çemê Genderê, bi navê çêm, pirek hatiye çêkirin ko fro jî; hemberê wê pirê di welatê kurdan da nîne. Pire di ziquwekî welê teng da hatiye çêkirin ko navbera du çiyân gihahdiye hev. Bi xêra vê pirê mirov bê dijwarî ji çiyayê Hilofê derbazî hêrikên Alikan dibe. Nê ji ber boşiya çêm, bi tenê ji ber bilindiya çih, pire gelekî bilind hatiye çêkirin. Bê zêdeyî mirov dikare bêje ko sed mêtir bilindiya pîra Genderê heye.

Di serhêl û binhêlên vê pirê ra eşra Reşyan çih girtiye. Vê eşrê diwazde bav, û her hâvekî malmezinek heye. Ji van bavan Teşikan û Alikan di dorhêlên pirê û kûntarên çiyê da dimînin. Herçî Ziravik di nivroyê van herdu bavan da li deştê bi çih bûye, ko Hemûşê Kulik mezinê vî bavî bû.

Berî he-tê-nod salî, di navbera Ziravikan û Alikan da şerine dijwar çêbû bûn. Ji ber ko di van şeran da ji her du aliyan mêrine pir hati bûne kuştin, ji bo rakirina tolê pir çaran rê li mêrxasên hev dibirin. Di nav van rê birfînan da, sê-çar çaran Alikan rê li Hemûşê Kulik axayê Ziravikan birî bû. Lê Hemûşê kulik, mêrê qenc, siwarê rimbaz û şûrhingêv, her carê di van rêbirfînan da du-sê mêr ji Alikan dikut û bi selameti ji nav neyaran bi derdiket.

Van serdestiyên Hemûşê kulik çawan ko ji alikî tîrsa wî diêxisî dilê Alikan ji hêla din agirê hildana tolê jî di dilê wan da zêde dikir. Lê nema Alikan diwêrîn li êrdê rast, çihê ko lingê hespan li çargavê bişixule, xwe berdîna pêşiya Hemûşê kulik.

Rojekê Alikan bihistî bûn ko Hemûşê kulik hatiye nava Teşikan û di vegeerê da reya wî bi pîra Genderê dikeve. Hînga rîsipiyên wan goti bûn ko: « Vêcar emê kari bin tola xwe bistînin. Hemû; nikare li ser pirê bi siwarî êrişê bîne peyayên me ». Çima ko ser pirê ne î raste, û di her hêlekê va heya nivî pêpiling in; di kîjan hêlê va be heya nivî hevraz û ji nivî bi şûn da sernişûv e. Ji ber vê dewar gelekî bi dijwarî li ser dime in. Alikan dixwest neyarê xwe ê mêrxas Hemûşê kulik di derbendeke holê da zemt bikin.

Li ser vê ramana han, Alikan bi şev çil

MARŞA KEYANÎ

Her bijîn al û key xwendegah û sera
Her bijîn xurt û kurd ên ji dil ên bira
Hil de zû dest û mil
Pate lêxin ji dil
Vaye key tê sera
Lser sera, lser sera.

Pê welat, bê felat em çî ne kurdino
Bê civat bê xebat em çî ne kurdino
I ê xelîç, bê Ferat
Bê izîr, bê xelat
Pê sera bê kelat
Em çî ne kurdino!

Tîp û kom ko nebin em çî ne bê ewa
Teng û top ko nebin em çî ne bê ewa
Top û kom kewt û gê;
Teng û top bîdine pê;
Vaye dijmin revî
Herne wa, herne wa.

Pehlewan ko nebin kengê pêk tên hemf
Xwendevan ko nebin kengê pêk tên hemf
Xortîno herne ceng
Rengê Ristem bi deng
Da bijîn xurt û rind
Serbilind em hemf.

Amûdê: 16-11-942

CEGERXWÎN

peyayên jêhatî sandî bûn ser pirê û her ve sibê her hêleke pirê bîst peyan xwe di nav lat û zinaran da vesarti bû.

Hemûşê kulik yê ko tîrsa neyar di dil da dh ne dî bû, di vegeerê da peyayên xwe bi karekî lez û giran sandî bûn nav Ziravikê rohetatê çemê Gextê û bi tenê vegeerî bû mal.

Dema gîha bû nivê pirê her çil peyayên Alikan di vir û wê va herdu dergehên pirê jê standî bûn û berê tîfingên dirêjê kiri bûnû goti bûn ê:

— Hemû ol vê carê tuyê çî bikî û bi kû da herî??...

Hemûşê kulik bê raman û tertîlîn berê hêsp cda bû çêm:

— Vê carê jî vir da. Te jêz jî destketina; neyar çêtire.

Goti bû û du zengûyên xurt avêti bûn navtenga hêsp, û hêsp jî xwe avêti bû çêm.

Hemûş ewçend siwarekî ecêb bû ko, xwe şas ne kiri bû. Berî ko bigehê avê bi deh gazan xwe ji ser hêsp hol kiri bû, ko herwekî ji bilindiya deh gazan bikeve nav avê. Hesp mir: lê Hemûş bi vê xurtiya dilê xwe ji deştê neyaren xwe bi selameti filift.

Herê, ji bo ko nekevin destên neyaran kurdan xwe di çihên holê jî davêtin.

OSMAN SEBRÎ

ROJÊN DERBASBÛYÎ

Piştî jiyineke sê salan jiyineke tal û şerîn ez ji Amûdê bi dûr diketim... Çend hevalên min ên fedakar û çend sûxeyên min ên wefakar dora timobîla me girti bûn.. Yek, du heval xuya ne bûn: Xwedê zane ne ji bê bexftî, dibe ko ji diltengiya jihevqetandinê çavên wan bar ne bû bû û ne hatî bûn...

Bi kel û girî min û hevalan destên xwe di hustiwên hev re bir û anîn. Me hevdû dişart Xwedê.. Bi germiyeke wisan me destên hev diguvaşt ko dilên me ji hev re digotin: Emê her û her heval û bira bimînin...

Gava timobîl bi rê ket, bê hemd çend hê irî çavên min herikîn.. Ji alîkî, ji hevalan bi dûr diketim, ji aliyê din birîna hêta min ez di-êşandim; giyanê min dihejiya; min ne zanî, bû şa vê birînê ewê çiqas dom bike û ewê çi li êniya min binivîse!

Gelek rojên xweş û pir rojên reş min li Amûdê derbas kirin.. Paşîya paşîn ez bûm zelûlê serencameke kirêt.

Gava diçûm dibistanê û vedigeriyam, dêlikek teva du cewrên xwe li ser rîya min xuya dibûn û bi min da direyan. Cewrekî girî bû, çavêkî wî kwîr bû, rîşekê û evîyê rûyê wî şewitandî bû.. Cewrikê din kirmî bû, mîna bi ne xweşiya firengiyê le bi be, gava direya kewtî û kaz kaza wî, ucla kwîsiyê lablabîk di berde ma be, bi der diket..

Belê van cewrikan timî dixwestin rîya min bibirin.. min jî guh ne dida wan.. ne di hate bîra min ko rojekê hestiyekî bavêjim ber wan û xwe ji wan biparêzim. Rojekê ji nişkave cewrikekî — Xwedê zane ê kwîr bû — ji jpaş ve bi hêta min girt û ez birîna kirim...

Tixtoran ji min re hewa guhastî û cih guherandin berpê û « Eyndîwer » nîşan kirin..

Timobîla me hêdî hêdî ji Amûdê bi derket û paşê lezand; hevalan, hetanî em ji hev wenda bûn destên xwe ji min re kil dikirin.. Timobîl, her ko diçû, xwe diguvaşt.. Li aliyê çepê çiyayên Kurdistanê li alî rastê çola Cezîrê û şorezara Erebiştanê diheikîn.. xunaveke bê deng hûrik hûrik dibariya. Şifêr digot: Xwedê bike baran boş nebare û em xwe bigihînin Qamişlokê..

Xwedê em ji herî û çiravê parastin, baran ne bariya.. Lê hetanî em ghiştin Qamişlokê xwenavê rûyên me dialast.

Bi lez û bez min xwe gihand cem tixtor..

Birîna min pansiman kir û hinek derman da min. Roja din em ghiştin Dêrikê, li ba hevaleyê bûm mêvan, lê bi şev xewnîne bi îs ez vedicûqandim. Birî a min diêşiya.

Sibehê ez li timobîlekê geriyam, bi dest ne ket, vêcar li ser hespan me berê xwe da « Eyndîwerê ». Piştî du saetan em ghiştin wir.. Ji xortên wir Fetahê mele Sadiq û Mihemedê mele Ehmed derketin pêşiya min û bi rûkenî û bi dilgermî destê min guvaştin..

Di yekê Adarê de ghiştim « Eyndîwerê ». Herkesî ji min re digot: bextê te baş e, tu di serê Biharê de hatî vir, ji îro pêve Bihar e, Bihara Eyndîwerê mîna Bihara zozanên Kurdistanê ye..

Ev fala ko herkesî ji min re vedikir wisan dernekt.. bi hêjmar, mehek û sê rojan, bi şev û bi roj baran bariya. Bi hezar dijwarî min xwe digihand dibistanê.. Sxteyên dibistanê, mîna yên Amûdê, pirê wan kurd bûn. Ji lewra me zû hevdû nas kir û me zû ji hev hez kir..

Qederê mehekê min nikarî bû dora xwe bidî a, bişev baran.. bi roj baran... êdî canê me bawî bû bû, hundirê me zingar girti bû. Birîna min jî hêj dixebitî.. min bawer ne dikir ko ewê kînga rehet bibe..

Piştî mehekê bi şunda, niya, roj bi derket, giya şîn bû, gul û çiçekên rengereng xuya kirin.. min fam kir ko Bihara « Eyndîwerê » Bihareke welatî ye. Li hember: Çiyayê Cûdî, wargehê Nûh pêxember di bin de çemê « Dicle » diherike.. li berê çem « Cizîra Botan » welatê Mem û Zîne xuya dike. Ev her sê bergebên dîrokî di jîyîna min de wengerandîneke mezin çêkirin û giyanê min bi axa wê derê ve girêdan.. Di rojên baranê de, dost û hevalan ji min re digotin: Malava bihna xwe teng meke îro sibe, baran ê bisekine, êdî Bihara e, emê herin « Pira bafet » seyranê, tiwê bibinî çi cihekî xweş e çi cihekî xweş.. Min û hevalan çend seyran çêkirin. Vêcar dora « Pira bafet » bixwe hati bû. Rojekê, me xwarîna xwe bi xwe re bir û em çûn « Pira bafet » pira dîrokî (dibêjin di zemanê Mîr Mehemedê yekdest de ava hûye) Bi rast jî cihekî pir xweş bû. Dicle, di bin lingên me re diherikî.. Birca belek rind xuya dibû.. li ser Cûdî berfa sipî diçiristî..

Hetanî êvarê em li wir man.. Hevalê yekta û rûşerîn Mehemedê Melê mîna hergav weke şalûlekî dikirî şeqşeq Ji diwana Cizerî perçep dilşewat dibijart û destê xwe bi aheng kil dikir û digot:

ROVIYÉ KER

Şereki pir nêçirvan Girtin derbend û gavan
 Nedişetin timawir Ne mirov û cinawir
 Tirsand çavê hemiyar Kes nedihîşt wan cıyan
 Şêrê me ê sregevaz Dit roviki belengaz
 Rabû hange rovi kir Digot: kuro were vir!..
 Roviye bi tirs û xem Dişewişî dihat cem
 Bi sed fên û dused los Jê ra dikir panciros
 Şêr dil bi wi şewiti Ew ji çiçki tewiti
 Got: exzulam bûme jar Nema bi min dibit kur
 Şêr gote wî: zor çak e Li nik min be xem nake
 Her roj heye min nêçir Dixwin zıvar û feqlr
 Bila tu ji ji wan bi Li nik min dergevan bi.
 Wê rojê şêr rê birî Reya karwên dinirî
 Çavên rovi li rê man Hew dit ko tê bazirgan
 Şêr dengekt gurmijî Erd û ezman tev hejî
 Got roviye jar û qels: Li min binêr ho teres;
 Tu çavên min çer dibîn? Rovi got: wek ar û xwin.
 Lê pûrta min çawa ye? Weki sixên pola ye.
 Hinga piştî van zirtan Şêr xwe berda pêşkarwan

« Me di dil de heye narek ko disijit seqerê »
 « Erzihala ko nivisî me bi xûna cegerê.. »
 Birîna min hêdî hêdî rehet dibû.

Edin wexla girtina Dibistanan hat.. ji alîkî
 kêvxweş, ji aliyê din di nexweş bûm. Ezê
 vegeyama Şamê, minê hevalên xwe ên li wir
 û ên li ser rê bidîtana.. Lê destê min ji Eyndf-
 werê û hevalên Eyndfwerê ne dibû.. Şairekî
 çiqas rast gotiye: « Gava meriv li cihekî
 dimîne, bi insan û axa wê de e ve bi benên
 nexuyayî tê girêdan, kînga meriv ji wir diçe, ev
 benên ha dilê meriv ber bi xwe ve dikişînin
 û diêşînin... »

Gava ji « Eyndfwerê » derketim minna roja
 « Amûdê » qirika min tije gurî bû bû..

Roj, meh, sal.. çiqas zû derbas dibin. Ev
 bûn du sal — nê kêm, ne zêde — ji wan ci-
 han, ji wan hevalan bi dîr ketime.. Li cihine
 wisan dimînim ko ne « here » ne « were »
 dibîs m: guhê min ji vê ahenga pîrestesî bê
 par maye.. li dora xwe dinêrim ji berdêla Cûdî
 û Diclê leyline xapnok dibînim.

Hevalekî dewsa Mehemedê melê, ew dewsa
 vala, tijî bike nîne — Xwedê giyanê wî bihuş-
 tîn bike — sûtê min jî ne Biro û Remo nin
 ji diyariya wan deran bi tenê tiştêk bi min re
 maye; di hêta min da hêj jehra diranê wî
 cewrikî dilve. Ew cewrikê bê xwedî, ew cew-
 rikê serberdayî..

Cideyde: 10-11-942

QEDRÎ-CAN

Siyar, peya tertilin Hesp û qatir bertilin
 Ji şêr ne çû kês û taw Kuştin du hespên qelaw
 Dewêr reya xwe girt çû Syar û Peyan dida dû
 Hinga rovi hate wir Zikê xwe je tîr dikir
 Şaş bû ji vê tevdirê Mat ma li vê nêçirê
 Sereki ma li nik şêr Her roj dixwar du dan tîr
 Çav bûn sêna çavê gur Di para bû wek sixur
 Jê nepixîn teng û daw Digot: holê dibit raw
 Berê vê min nezani Çawan dibit mêrani
 Ne hewce me rûyê şêr Ne xwe didim hêla jêr
 Şerme kesên bi rûmet Bixwin nanan bi minet
 Ji kêfa van xeyalan Berê xwe da newalan
 Dakete nav geliya Wê rojê her geriya
 Çaterêyek dibiri Dibû roviki gurî
 Vezeliye li ber kaş Gotê: kuro sibe xweş.
 Roviye bi fên û fût Gurî bû bû qels û rût
 Serî hilda çî binêr Roviyeke zexm û tîr
 Hatiye pêş, wê gavê Jê ra dike silavê
 Rabû jê ra silav kir Digot: siba te xwestir
 Yê zexim kirê nedikir Ko destê yê jar bigir
 Diniçandê bi çawan Giran giran da gavan
 Roviye jar bir dibir Dema şaret lê dikir
 Berê xwe vegeandê Di para xwe gihandê
 Gotê: ev e ez halim Çendak e bê xebatim
 Ez nêçirê nikarim Lê ji te hêvîkar im
 Tu hevaleki rind i Yek pariyan bi min di.
 Roviye zexm nepixi Du sê dangan dikuxî
 Pir oflaz sor dikirin Gotinê şêr bir birin
 Digote wî: « zor çak e Li nik min be xem nake
 Her roj heye min nêçir Dixwin zıvar û feqlr
 Bila tu ji ji wan bi Li nik min dergevan bi..
 Roviye jar ecêb ma Ji gotinên kerê hall..
 Lê çî bike zıvari Her bûye stoxwarî
 Digot, hemîn diêşim Dê derdê vi bikêşim
 Wê rojê ew gerin tev Heya li wan dibû şev
 Yê jar digot: de rabe Bê dizî me şol nabe
 Yê xurt pozê xwe rakir Digot te mal ava kir
 Ma tu zani ez ki me? Ne weki te rovi mel..
 Min tirsandin gelek mêr Bûme piştmer ji bo şêr
 Gelek nema bo sibê Dê xwe berdim nivê rê
 Karwdneki bela kim Mala te pê ava kim.
 Yê jar digot: hevalol Holê mebej delalo..
 Em nabin piştmerê şêr Natirsin ji me tu mêr
 Ji xwe meke şivîşkan Em in dizên mirişkan.
 Roviye xurt enirî Hillkişkişi mirmirî
 Gotê: kuro hê sebv Ma te nînin eqî û çav
 Çawan holê dibêji Çawan ji xwe dirêji
 Min navê tu carek din Bişkênî rûmeta min!..
 Li palekê veketin Heya sibê raketin
 Sibê her du bi rê bûn Ber ve reya karwên çûn
 Gihane serhêla rê Dîtin ev e mirek tî
 Kalekî dest bi dar e Li kerê xwe siwar e
 Roviye xurt kire qlr Qulê dikir cîrecîr
 Got roviye jar û qels: Li min binêr ho teres!

Min çav û pûrt çawan in? Got: ne weki yê sanin.
 Roviye xurt pingiri Xiniz xiniz diniri
 Çavên zerik xez dikir Piştâ yê qels gez dikir
 Digot: kuro kerê nêr Bo min bibêj pesna şêr.
 Yê qels digot: bila be; Lê b'daxwaza min nabe
 Di wir da roviye xurt Berê xwe li mêrik girt
 Êriş dikir kol dibûn Dûman li ser hól dibûn
 Çû pêş mêrik rawesti Ew ji li ber dawesti
 Demaket ber hikmê dêr Mêrik rabû mina şêr
 Darê xwe girt hilanî Di navçava wi dani
 Rovi bi semt lerizi Serê dûvik dihezi
 Çawan ji zo avêt der Ev e halê kesê ker
 Roviye jar digot: ax! Ma min negot, malkambax
 Ji xwe meke şivîşkan Em in dizê mirîşkan
 Em rovi ne, nabin şêr Cûhesin qet dibit zêrl..
 Lê te ne b'hîst, bi kerî Da der kavîl û seri
 Piştî ko têr gili kir Revi xwe da nava kir.

OSMN ASBRÛE

XANIMEKE CIWAN

Ey xanimem fermû were hicrê mitala
 Da şerhê bikim bo te evan fikr û xiyala
 Destên te bi destem li derê qesrê wizaret
 Alem dicivin refrefe ser tacî miel-la
 Em leşkerê kî destî bi ser dari tiving e
 Emresmê selam bo te dikî ber meh û sala
 Pêçame li ser çerxê dîreksona teyara
 Destê te i nazik ke birim ewcei bala
 Ger ser xwe nejîn xanimem pûçe xeyalim
 Bê ceng û edeb marûzekem hiç û betala
 Em hucreyekim bo te wekî xwendegêha kurd
 Şeb ta bi seher derst didim eynê miel-la
 Ger şuhretî dame ke Cegerxwin û ciwanim
 Bûm serwerê kala bi xwe dilgirtiyê nala
 Amûde 16-11-42 CEGERXWIN

(Dûmahika rûpelê 6an)

Gextê, kuntarên çiyayê Bêli (Çiyayê Nemrûd).
 Vê derketina Mirdêsên gawesti di qiracê Qeregêçiyân da çirokek xweş heye. Matir ko wê hatibe talê dê binivisim. Di demên biçûkiya xwe da, min ev çirok ji devên kal û risîpiyên eşirê bihisti bû; Lê qenc di bira miu da nema bû. Piştî ko ji welêt bi derketim, rasthatinê careke din ji nû va çiroka derketina Mirdêsanê gawesti ji qiracê Qeregêçiyân bi ser û berên wê va ji min ra da zanîn. Ji bo xweşiya wê, dê herpêyi xwendevanên xwe bikim.

Di sala 1930 î da, disa ji ber hin tevger min rûyê xwe ji hikûmetê bada û çûme nav eşira erebê Iniz, mala mirê wan Miçhim kurê Mihêd. Hingê rehme-lê Evdilqadirê kurê Dirî î ji li ber tirkan bazda bû û hati bû nik Miçhim. Dirêjiya rojê di bin sila konan da em bê kar û xebat bûn. Rojêkê Evdilqêdir gote min:

— Piştî du rojan me dil heye em xezî bibin. Heke te dil heye hevaliya me bikî, em dê bi hev ra herin.

Piştî dan û standineke biçûk gotinên me Çû bûn serhev, min ji xwe ji çuyina wê xeziyê ra kar dikir. Boja sisêya em çil siwar bi awakî nijdevanî di rex hev ra li sînorê tirkan raperîn û me berê xwe dabû nîveka welêt. Serêvarê em raste keriyek xezal hatin û me da pey wan. Piştî teqegurteke kurt em li hev civîn, bi tenê du xezal hati bûn kuştin. Belbî ev cara pêşin bû ko yekî wekî min î çiyayî dikir li erdê beriyê goştê xezalan li ser kozên gewrîgê bibirêje. A rast ez bi qasî zarokekî biçûk bi vê xwarinê dilxweş dibûm. Hîn me berê xwe li rê rast nekiri bû ko min ji Evdilqêdir pirsî:

— Pismam em dê goştê xezalan kînga û li kû bixwin?

— Piştî saeteke din û li ser xirbê we Mirdêsan. Çima ko li wir av di sarîncan da têtê dîtin.

Evdilqadir, begekî nexwanda; lê gelekî jîr û serwest bû. Çiqas çirokên dîrokî bihisti bûn; hemî bi kar û mak dizanîn. Ji xwe di rê û rêzanên e-îran da sarezyekî welê di nav eşiran da kêm kêm peyda dibûn. Hîn ko kês hat bû, ji xwe derbas kirin ne karê êqil bû. Min jê pirsî, he ka derheqê vê çiroka ko min biçûkî bihistî da çi dizane. Camêr çirok bi ser û berên wê ve ji min ra holê got:

« Teqez te niha ji devên kal û risîpiyên malbat û eşirê bihistiye. Piştî ko koçerên mirdêsan berê xwe dane zozanan, gayên we li vir westiyân e û di qûna vî qiracî da bi cih bûne. Ên we yên ganewestî ko Têrikan in xwe dane piştâ Diyarbekirê. Ji xwe birê we yê ko çûne Heymanê, Mirdêsê Evdil-Hey, tu ji mi çêtir dizanî ».

Tevî ko min çirok berê jî bihistî bû, min dixwest carekê jî ji devê Evdilqêdir bibihîsim. Min jê pirsî:

— Gelo sebebê çuyina Mirdêsanê gawestî ko va erda berdane û çûne çiyê jî dizanî?

— Çawan nizanîm. Lê te dil heye ko bêbextiya Qeregêçiyân ji devê min bibihîsî; disa ji xem nake dê bêjim. Ma ne me zora we biriye: dixwaze bila bi bebextî be.

Rehmetî bi kenê xweyê nas vegûrizi û got:

« Piştî ko Mirdêsê gawestiyayî bi Têrikan va ji hev qetin, hon ê gawestî di qûna vî qiracî da bi cih bû bûn, û we ev xirbê ko bi

LE MARIAGE CHEZ LES KURDES

Mirdêsan bi nav bûye, ava kiri bû. Lê vê yeka han demekî dirêj dom ne kir. Sê-çar sal bi ser da ne çûn ko di navbera Qeregêçiyân û Mirdêsanê gawestî da serêkî pirî dijwar çê bû. Ji her du aliyân bi dehan mêrxas û egîd hatibûn kuştin. Van her du eşîran nema dikari bûn di erdekî da rûniştana. Hikûmet û hin eşîrên dorê ketibûn navberê. Dawî qerar dabûn ko herçî eşîra ko mîrên wê gelek hatine kuştin dê bimîne û ya din wê li wî erdî barke. Li ser vê qerarê, Qeraregêçiyân bi şev cendekên kustiyên we Mirdêsan di gorên wan da bi derxisti bûn û seyên kuştî êxisti bûn şûna wan, û cendekên Mirdêsan di nav ên xwe da raveyî hikûmetê kiri bûn. Gava hikûmetê goristanên herdu eşîran vekirin, di a Qeregêçiyân da 20-30 kuştî, û di a Mirdêsan da deh seyên kuştî diti bûn. Hînga hikûmetê pê da bû piştî Mirdêsan û di qirêc da bi derxisti bûn û wan jî berê xwe da bû çiyayê Bêlî, cihê ko îro jê ra Mirdêsan tête gotin ».

Bi kutabûna çîroka Evdilqadir ra me xwe gîhandî bû ber pagên xirbê Mirdêsan. Herçî ji me peya dibûn, doxhefsarê mihîne davêtine zendê û ji bo birajtina goştê xezalan tûpên gewrîgê dicivandin.

Eşîrên ko bi navê Mirdês tête xwendin di sê cihan da rûdinin. Cihê yelê, Mirdêsê Evdil-Ûey di deşta Heymanê da, ko tevayîya wan deh gundin. Cihê didowan, Mirdêsê Gawestî di nivroyê Meletiyê û qeza Gextê da, ko tevayîya wan nîzika sed gundî ye. Cihê sisêyan, Mirdêsê Têrikan in, ko tevayîya wan digehê dora dused gund.

Ji van pêva jî li welatê Serhedê (Qerekilîsê) bi navên Osman komî, Şe'bo û Bazar-cixê sê gundên Mirdêsan hene ko, berî sed salî li welatê Heymanê ji Mirdêsê Evdil-Ûey veçetîne. Îro ji emareta Mirdês a mezin bi tenê ev her sê eşîr û her sê gund wî navî diparêzin.

Herçî bêjeya gawestî, herwekî jê dixewine ji koçerên ko bi semet qelsiya ga û barbirên xwe ji êl û eşîrê bi şûnda mane ra hatiye gotin. Ji xwe heya îro jî barbir û erebekeşên xelkê Serhedê hîn ga û madegin. Heye ko hin bavên hin eşîran ji ber hin sebebên din, ji êl û eşîra xwe qetîbin an bi şûnda mabin, dîsa jî bi navê gawestî hatibin navandin.

OSMAN SEBRÎ

Comme partout en Orient, le célibat est resté au Kurdistan un état anormal. On se marie très jeune: les garçons, à partir de 15 ou 16 ans; les filles, dès 12 ans. Chacun a autant de femmes que ses moyens le lui permettent. Charaf Khân, qui écrivait au XVIIe siècle nous dit que la plupart de ses compatriotes prenaient quatre épouses et que les plus riches entretenaient encore un nombre égal de concubines (Charafnâme p. 33). De nos jours, les gens du peuple se contentent généralement de deux femmes; seuls les chefs en ont quatre, comme le permet l'Islam. L'exemple récent du fameux Simko et de ses 14 épouses ne peut être considéré que comme tout à fait exceptionnel. Il est de règle de se remarier lorsque la première femme est stérile: si pareille mécompte arrive à un agha ses vassaux se cotisent pour lui permettre de choisir une seconde épouse.

Les conjoints doivent être de naissance égale (hinkûfên hev) et les familles nobles prennent soin d'éviter toute mésalliance. Il y a peu de temps encore les représentants de l'ancienne aristocratie déchuë se refusaient, même appauvris et menant une existence obscure au pied de leurs citadelles en ruines, à donner leurs filles aux grands propriétaires terriens qui formaient la nouvelle classe dirigeante, créée et soutenue par le gouvernement ottoman. Le même préjugé existait chez les nomades à l'encontre des sédentaires. Enfin la loi yezidie, qui interdit tout mélange entre les différentes castes des « chaykh. » des « pir » et des « murid » a transformé en prescription religieuse cette exigence de la coutume. Chez les Kurdes musulmans, les chansons populaires se font souvent l'écho du désespoir de jeunes filles contraintes par leurs parents à des unions indignes d'elles.

Il va sans dire que les bouleversements sociaux qui ont suivi la révolte de 1925 et sa répression ont considérablement atténué la rigueur de ces conceptions.

Dans les classes populaires, les époux appartiennent d'ordinaire à la même tribu, souvent au même village et à la même famille, seules, les maisons de chefs ou de notables pratiquent le mariage intertribal. Les alliances contractées servent alors, soit à renforcer une entente politique, soit à sceller une réconciliation. Il arrive en effet, mais assez rarement;

que pour mettre fin à une vendetta, les proches du meurtrier accordent gratuitement la main d'une de leurs filles à l'un des parents de la victime.

Suivant la coutume kurde le cousin germain possède des droits sur la main de sa cousine; il doit être préféré à tout autre prétendant, et ce n'est que s'il renonce expressément à elle que la jeune fille peut épouser un étranger ou un autre membre de la famille. Toute infraction à cette règle risque de provoquer de graves conflits: rapt, meurtres ou guerres.

Des lois et des préjugés aussi rigides s'opposent souvent aux désirs des jeunes gens, et font que les enlèvements sont chose fréquente au Kurdistan. Les amoureux dont la passion est contrariée se mettent d'accord pour réaliser leurs vœux malgré la mauvaise volonté des leurs; comme l'opposition rencontrée vient généralement du père de la jeune fille ils vont se réfugier soit chez le jeune homme si la famille de ce dernier est assez puissante pour faire respecter son choix, soit chez un chef voisin qui sera tenu par les devoirs de l'hospitalité de prendre les fugitifs sous sa protection, et qui tâchera d'arranger les choses à l'amiable. Cependant, comme le rapt entraîne le déshonneur de tous les proches de la belle, ceux-ci acceptent rarement l'idée d'un compromis; ils cherchent à se venger, soutenus par leur clan. Un premier meurtre en cause inévitablement un second: la plupart des inimitiés séculaires qui font s'affronter les tribus n'ont pas d'autre origine.

Signalons, pour terminer cette introduction, que la répudiation, bien que permise par l'Islam, n'est pas entrée dans les mœurs kurdes. Presque partout, on la considère comme une pratique honteuse. Un mari qui se sépare de sa femme, se couvre de ridicule; il n'a plus d'autre ressource que de quitter son village ou son clan.

Fiançailles et mariage comportaient jadis des usages fort compliqués dont beaucoup sont tombés en désuétude. Nous tâcherons de décrire aussi complètement que possible ceux qui subsistent encore, ou dont le souvenir est parvenu jusqu'à nous.

Les travaux en plein air, chez les sédentaires, la vie des camps chez les nomades, les fêtes et les danses font que, non seulement il n'existe aucune séparation sociale rigide entre garçons et filles, mais qu'il leur est facile de se

rencontrer chaque fois qu'ils le veulent. Amourettes, rendez-vous clandestins forment le principal thème des chansons populaires.

Pourtant, malgré la liberté dont ils jouissent, les jeunes gens n'ont pas la faculté d'exprimer ouvertement leurs préférences, au moment des fiançailles. C'est le père assisté d'un conseil de famille, qui choisit sa future bru. Le fils n'est pas présent à la réunion, mais on le consulte parfois indirectement; pourtant s'il a déjà contracté un premier mariage, il peut faire connaître sa volonté, ou même demander qu'on lui donne une seconde épouse.

RÛDÎNÎ.

Lorsqu'une famille jette son dévolu sur une jeune fille qu'elle ne connaît guère, soit qu'elle n'appartienne pas à la même tribu, soit qu'elle habite un village éloigné, elle délègue une ou deux femmes (rûdî), qui vont s'installer pour quelques jours chez les parents de la belle: elles observent discrètement ses manières, étudient ses qualités et ses défauts. Une fois satisfaites, elles s'en retournent, mais sans dévoiler le but de leur voyage.

HERÊ KIRIN. (accordailles).

Si elles remportent une impression favorable de ce premier contact, on charge un intermédiaire de sonder les intentions de la famille et de s'assurer qu'elle ne rejettera pas une demande éventuelle. Alors, le père ou le frère aîné du prétendant, ou encore un notable ami, se présente à son tour chez la future fiancée. Il offre soit une arme, soit un cheval, dont le prix sera déduit du « qelen ». L'acceptation de ce cadeau constitue un accord tacite. Le dicton déclare: « herê kirin nivê mehrê ye » (les accordailles sont la moitié du mariage).

XWEZGÎN OU ŞËRANÎ (demande en mariage, ou cérémonie des sucreries).

A quelque temps de là, au cours d'une seconde visite, qui doit avoir lieu de nuit, le père ou le frère aîné du jeune homme, accompagné pour la circonstance de quelques-parents, présente officiellement la demande en mariage. Il offre des rasins secs et des sucreries qu'il a apportés; (d'où le nom de la cérémonie: « şëranî » douceurs) puis, après quelques moments de conversation, il fait comprendre ses intentions. La formule consacrée est la suivante: « Me divê tu barê me li me kî » (Nous voudrions que tu nous charges de notre fardeau) ou encore: « Me divê tu li me kirasekî bibirî » (Nous voudrions que tu coupes une chemise à notre taille). On répond: « Li ber qebelê we ye » (cela dépend de vous). Le demandeur

réplique: « Tu jî bê minetî » (Nous sommes à votre disposition). On fixe alors le montant du « qelen, » dot que la famille du fiancé doit verser à celle de la fiancée, et qui a déjà été discuté par des intermédiaires (1). Celui-ci comprend généralement une certaine somme, payable en espèces (hişkperê) ou, le plus souvent, en nature (sele), et des cadeaux (xelat). La somme à payer est évaluée en « kîs » (bourses; chaque « kîs » vaut cinq livres-or) mais si l'on convient de s'en acquitter en nature, on attribue aux objets ou au cheptel qui en représenteront l'équivalent, un prix supérieur à celui qu'ils ont en réalité. Le « xelat » comprend généralement des armes, des vêtements, de la vaisselle, etc.

Le montant du « qelen » varie suivant la notoriété de la famille de la fiancée (pour les filles de maisons princières, il s'élevait jusqu'à 1000 bourses, soit 5000 LT or); toutefois, si le prétendant est d'un rang supérieur au sien, le père fait souvent remise d'une partie, voire de la totalité de la dot. D'une façon générale, le taux du « qelen » est relativement bas dans les pays de montagne, alors qu'il est considérable (de 150 à 200 LT) dans les la plaine, où les femmes travaillent davantage.

La cérémonie de la « xwezgîni » achevée, les futurs conjoints deviennent « xwestî » (promis). Signalons que, de nos jours, le « herê kirin » n'est plus guère pratiqué; il se confond avec la « xwezgîni », et la tendance prévaut de plus en plus de verser une partie du « qelen » dès la demande en mariage (survivance du cadeau que l'on faisait au moment du « herê kirin »).

DESTGIRAN (fiançailles).

On laisse s'écouler plusieurs mois, après la « xwezgîni, » un an parfois. Enfin, le père du fiancé convie ses proches et ses amis, ainsi que leurs femmes, et tous se rendent chez la promise, emportant de quoi préparer un repas (dans les familles riches, on envoie les provisions la veille, avec des domestiques qui s'occuperont de la confection du menu). Tandis que les hommes causent, les femmes font cuire le déjeuner. Le banquet achevé, on étend sur le sol un manteau ou un tapis, et chacun des assistants y dépose un présent en argent. Le père du prétendant ramasse le produit de la quête et en remet une partie à la future bru. La cérémonie

(1) Toutes ces négociations par intermédiaires ont pour but d'éviter des brouilles entre les deux familles, en cas de désaccord.

achevée, les jeunes gens sont « desgirtî » (fiancés). Un peu plus tard, lorsque la dot aura été versée en entier, ils deviendront « qelenda ». Alors seulement, la mère et les parentes de la fiancée iront faire les achats à la ville et commenceront à s'occuper du trousseau (cihaz).

DAWET (les noces).

Les noces ont généralement lieu au printemps ou en automne, c'est à dire lorsque la vente du bétail ou celle des récoltes permet de disposer d'un peu d'argent liquide.

XEYL — EVANI ou B. REBURI (cortège nuptial).

Quelques jours avant le mariage, les parents et les amis du fiancé se rendent à la ville, où ils font emplette de cadeaux à son intention. A leur retour, ils s'installent chez lui, pour une nuit, parfois pour quelques jours, le temps de consommer les vivres qu'ils ont apportés. Ils vont ensuite, toujours munis de provisions, chez le père de la fiancée, et le mettent en demeure de leur livrer sa fille: « Divê tu bûka me kar bikî. » (Il faut préparer notre mariée). On leur répond: « Eve bûk, ehlê wê qaîl bikin û bibin » (Voici la fiancée, obtenez le consentement de la famille, et emmenez-la). Les délégués distribuent alors des cadeaux à tous les gens de la maison, y compris les domestiques, afin de vaincre leur opposition.

Le lendemain, de bon matin, les femmes habillent la mariée; on la fait monter à cheval. Il est de bon ton qu'elle pleure au moment du départ, ou tout au moins qu'elle fasse semblant de pleurer. Pour la consoler, les assistants lui chantent un épithalame (hevalê):

Ez xeriba Xwedê me, — Li ber pencê rojê me, — Hesreta mala bavê me, — Porên xwe venakim, — Hinê pê wer nakim, — Şîştina dayikê jî bîr nakim! — Guliyên min bîst û şeş in, — Şîştina dayîê çî xweş e, — Xaniyê bavê bûkê wiha bi kort e, — Van dilopan şort û şort e; — Xwehê megrî, zava xort e.

Je suis une étrangère devant Dieu — Je suis la victime du destin, — La cause du chagrin de mon père. — Je ne dénouerai plus ma chevelure, — Ni ne la teindrai au henné; — Je n'oublierai jamais le temps où ma mère me lavait! — J'ai vingt-six tresses — Qu'il est doux d'être lavée par sa mère! — La maison du père de la mariée n'est qu'une bicoque, — Il y pleut à grosses gouttes! — Soeur, ne pleure pas, le marié est jeune!

Ou encore (ce second hevalê se chantait autrefois chez les Kurdes de Damas):

Lê hevalê, çavreşê, birihqeytanê; — Heval hatin te bibino. — Hatin, hatin! Giş ereb in, giş jî tat in! — Hatin ber mala, min bibino. — Hine bînin, di tîstê kin, — Kevçî kevçî avê lêkin! — Li destê bûkê, berî zavê kin — Mala zavê wer kort e; — Van mizrîban şort û şort in! — Bûkê megrî, zava xort e.

Amie, amie, es yeux sont noirs; tes sourcils sont minces comme des fils! — Les compagnons sont venus te chercher. — Les voici, les voici! Tous sont arabe, tous sont vassaux! — Ils sont venus à la maison, m'enlever! — Apportez du henné, mettez le dans un bassin, — Versez l'eau à pleines cuillerées, — Oignez-en les mains de la mariée, puis les mains du marié. — La maison du marié est une mesure. — Il y pleut à torrents par le gouttière. — Mariée, ne pleure pas, le mari est jeune!

Enfin, le cortège de « Xêlvanan » se met en route au son des fifres et des tambours. Il ne comprend aucun de proche de la mariée, sauf une servante et une vieille femme de ses parents, la « pîrik », qui l'accompagnera jusqu'à la porte de la chambre nuptiale. Tout le long du chemin, on chante, on tire des coups de feu. Sur le parcours, les jeunes gens du village attaquent la caravane et volent tout ce qu'ils peuvent. Il arrive parfois que l'alerte soit sérieuse, et qu'un prétendant évincé choisisse ce moment pour enlever l'héroïne de la fête. C'est alors une vraie bataille qui a lieu. Un proverbe fait allusion à des incidents de ce genre: « Bûk li hespê ye, kes nizane nesiba kê ye » (la mariée est à cheval, nul ne sait encore à qui elle appartiendra).

Les « xêlvanan » arrivés à la porte de la maison nuptiale, la belle-mère s'avance à la rencontre de sa bru, et la prie de mettre pied à terre. Celle-ci refuse tout d'abord, et ne se laisse fléchir qu'après avoir reçu un cadeau. Au moment où elle franchit le seuil, on brise à ses pieds une cruche pleine de pièces de monnaie.

De son côté, le « zava » (marié) s'est levé de bon matin. Son garçon d'honneur (brazava) et ses amis l'ont habillé en grande cérémonie. Ils chantent, à cette occasion, des couplets dont le texte ne nous est malheureusement pas parvenu. Le « zava » est dès lors l'émir du village (mîrê gund): il a plein pouvoir sur tout le monde, frappe d'amendes les hommes mariés, les charges d'accusations burlesques, et les condamne à des peines ridicules. Les célibataires qui forment sa garde du corps

se chargent d'exécuter les sentences qu'il prononce.

Chez les musulmans, la cérémonie religieuse (mehr) a généralement lieu dès l'arrivée de la fiancée. Le mollah demande par trois fois au jeune homme ou à son représentant (vekil) « Te keça... qebûl kiriye bi jinîni? » (Acceptes-tu pour femme la fille de...) Celui-ci répond: « Belê, min keça... qebûl kiriye bi jinîni » (Oui, j'accepte la fille de... pour femme). Se tournant ensuite vers la jeune fille (ou vers son « vekil »), il s'assure de son consentement (la formule employée est: « Te... qebûl kiriye bi mîrîni? » « Acceptes-tu... pour mari? »). Quatre témoins sont obligatoirement présents; tous les assistants doivent rester immobiles, les mains posées à plat sur les genoux, de sorte que nul ne puisse nouer l'aiguillette au fiancé pendant l'accomplissement du rite. Notons que, très souvent, la bénédiction nuptiale est donnée au domicile de la mariée, avant le départ de la « xêlvani ». Les conjoints sont alors représentés par des mandataires.

Le « mehr » terminé, on expose le trousseau de l'épousée. Les assistants tâchent de dérober de menus objets qu'ils portent au « zava », en échange de récompenses. La victime sera vengée un peu plus tard. En effet, lorsque le mari se dirigera, le soir, vers la chambre nuptiale, de mauvais plaisants le dépouilleront d'une partie de ses vêtements et iront les remettre à sa femme.

La journée se passe en festins et en réjouissances. Des invités sont venus de tous les villages voisins, et même des tribus éloignées. Les jeunes gens organisent des danses, des jeux et des compétitions sportives. Ainsi, les meilleurs tireurs exercent leur adresse sur une pièce de monnaie (« polikê bûkê », le sou de la mariée); le vainqueur du tournoi reçoit un prix de la main du « zava ».

La nuit venue, le garçon d'honneur conduit l'époux auprès de sa femme: c'est la cérémonie du « gerdek ». Autrefois, chez les gens du peuple, le mari annonçait la consommation de l'hymen en tirant un coup de feu, puis il sortait pour rejoindre les danseurs. Cet usage, décrié de tout temps, est tombé en désuétude.

Le lendemain des noces, le « zava » revêt un costume neuf que lui a offert sa femme, et va se promener avec ses camarades. Comme il a cessé d'être prince du village, les hommes mariés se vengent à ses dépens des mauvais

tours qu'il leur a joués la veille.

Quant à la nouvelle épousée, elle reçoit ses amies, venues lui remettre leurs cadeaux. La « pîrek » montre aux visiteuses le mouchoir taché de sang, qui prouve que tout s'est normalement passé. Le mari et les beaux-parents la récompensent de ses services par un présent. Enfin, les jeunes gens du village se font annoncer à leur tour; ils remettent à la mariée le produit de la chasse qu'ils ont organisée le jour même en son honneur. Elle leur offre de l'argent, des souvenirs.

C'est en général le second jour que se terminent les réjouissances. Pourtant, chez les familles aisées, elles peuvent se prolonger. Les mariages princiers duraient une semaine, et donnaient lieu à des fêtes splendides (voir dans Mem û Zîn la description de celui de Tâdjîn avec Seti). Au début du XIXe siècle, des noces à la cour d'Ardelan coûtèrent 100. 00 tomans (40.000 pour le trousseau et 60.000 pour les réceptions), soit plusieurs millions de francs. On employa, à cette occasion, 1400 kg. de sucre pour la confection des pâtisseries.

Quinze jours après le mariage, les parents de la jeune femme vont faire visite à ceux de leur gendre; ils leur remettent quelques cadeaux. Un peu plus tard, la nouvelle mariée va passer quelque temps chez son père; ce séjour terminé, les amis de son époux vont la chercher; ils lui restituent, à cette occasion, tout ce qui avait été volé lors pillage de la « xêlvant »; elle rend chaque objet à son propriétaire.

Dès le retour de la femme au foyer conjugal, les époux cessent d'être considérés comme « bûk û zava » (jeunes mariés), ils deviennent « jin û mër » (mari et femme).

On ne peut s'empêcher de remarquer que certaines coutumes, comme la visite des beaux-parents à la famille de leur gendre, les présents qu'ils font à cette occasion, et la restitution des objets volés à la « xêlvant » donnent à penser que le « qelen » n'était à l'origine qu'un sorte de dépôt de garantie dont remise était faite (un an après le mariage, suivant certaines traditions) si l'épouse était satisfaite de sa nouvelle vie. Telle est, en tout cas, l'opinion de certains informateurs.

Pour terminer, il ne sera pas sans intérêt de noter quelques usages qui semblent particuliers aux Yezidis du Cheykhân, et dont la description est empruntée au livre récent de Lady Drower, Peacock Angel (Londres, 1941):

Bien que le mariage dépende des parents, la jeune fille, pressentie, peut refuser un parti qui ne lui plait pas.

Durant les deux jours qui précèdent les noces, la fiancée ne doit porter que du blanc. Le jour du mariage, elle se couvre d'un voile rouge.

La veille de la cérémonie, elle se passe les mains au henné; toutes ses amies font de même: un bassin plein de ce produit est porté de maison en maison; après s'être servies, les femmes y jettent quelques pièces de monnaie.

Lorsque la mariée arrive au domicile conjugal, sa belle-mère lui remet une cruche pleine de sucreries; elle doit briser le vase sur le pas de la porte; les assistants se disputent les dragées, qui portent bonheur. Au moment où elle s'apprête à franchir le seuil, on égorge un mouton à ses pieds.

L'office de la « pîrek » est rempli par la soeur de l'Autre Monde de la mariée, et celui du « brazava » par le frère de l'Autre Monde du « zava ». Le « brazava », en compagnie de deux amis passe la nuit à la porte des époux. C'est à lui que le mari remet le mouchoir taché de sang.

Le mariage consommé, la jeune femme doit rester sept jours dans la chambre nuptiale; lorsqu'elle est obligée de sortir, il lui faut prendre garde de ne franchir ni ruisseau, ni flaque d'eau.

Au bout de ses sept jours de réclusion, elle sort avec quelques amies. Elles emportent des dattes et sept sortes de grains (1) blé, lentilles, avoine, petits pois, fèves, pois chiches, qu'elles font bouillir sans, assaisonnement. Elles gagnent ensuite un ruisseau ou une rivière; la mariée y jette sept poignées du mets qui a été préparé, puis tout le monde traverse l'eau et l'on s'installe pour consommer les provisions dont on s'est muni.

Aucune femme en état d'impureté (femme qui a accouché depuis moins de quarante jours, ou qui a ses menstrues, ou dans la maison de laquelle quelqu'un est mort récemment) n'a le droit de s'approcher de la mariée.

TAWÛSPARÊZ

(1) L'auteur n'en cite que six.

Kiryariya Hawarê 500 Qirûşên Sûri
Xwedî û gerîndeyê bepirsiyar: Mîr Celadet
Ali Bedir-Xan . Şam—Sûriye
Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali
Bedir-Khan, Damas-Syrie
ŞAM — ÇAPXANA SEBATÊ —

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Qurane	Dr. K. A. Bedir Xan
Grâmêra kurdmançî	C. A. Bedir Xan
Evîn	Osman Sebrî
Diwana Melê	Qedri Cemil paşa
Beydaşa Kurdi	E. Şêrkoh
Memozîna Xanî	Herekol Azîzan
La vie universitaire au Kurdistan — Tawûsparêz	

TEFSÎRA QURANÊ

6 — Mirata dê û bav û îletan, kêman, be, zêde be, jê li gora emrê şerîetê, ji bo mêran parek û ji bo jinan parek heye.

7 — Di dema parkirina mîratê de, heke hin ji mirovên kesê mirî yên ne mîratwer û hin sêwî û belengaz hazir in; divê hon dilê wan jî bi dana tişteki xweş bikin û pê qedrê wan bigirin.

8 — Welî û bergerên sêwîyan û hemî kesên ko sêwîyan dihewînin, divê ji Xuda bitirsin û sêwîyan neçêsinin û tu xirabiyê li wan nekin, divê ew bînin bira xwe, sibe heye ko zaroyên wan jî sêwî bimînin.

9 — Yên ko bê heq û sebeb, malê sêwîyan dixwin, divê bizanin ko ew agirî dadîqurtînin û ew digehin perengên dojhê.

10 — Gava ji we kesek dimire, emrê Xuda li ser parên mîratxweran ev e: Kurik du paran û keçik parekê dibin. Heke zaro hemî keçik in û dido ne, an hêj zêdetir in, du parên mîratê di nav wan de tene belav kirin; heke keçikek bi tenê ye, nivê mîratê dibe; ko zaro an neviyên kesê mirî hene, ji dê û bav, her yekê ji mîratê şeşyekê distînin; lê eger tu zaroyên kesê mirî nînin, û ew bi tenê mîratxwerên mîrathiştî ne, seyekek ji dê re û ê mayî ji bavî re ye. Heke xweh

û bîra, an zirxweh û zirbirayên hiştêmîratî hene, vê gavê dê şeşyekê distîne. Berî belavkirina mîratê wesiyetdêr divê jê deynê mîrathiştî bide û wesiyetên di wî bine cih.

Ev emrên Xuda li ser parkirina mîratê ne; li gora emrê Xwedê bimeşin; hon nîzanin di dinya û axiretê de ji mirovên di xwe, kî ji we re niziktir e; vî tiştî Xuda dizane.

11 — Heke tu zaro nînin, nivê mîrata jinkê, ji mêrê wê re ye. Heke zaroyên wê hene, çaryeka mîratê mêrê wê dibe. Berî belavkirina mîratê, wesiyetdêr divê jê deynê mîrathiştî bide û wesiyetên wê bine cih.

Heke tu zaro nînin, çaryeka mîrata mêrî, ji jina wî re ye, heke zaro hene heqê jinikê heştekek e. Heke mîrathiştî ne dê û bav û ne jî zaro hiştiye, wê gavê xweh û bramakên wî, ji mîrata wî behrekê distînin. Heke xweh an brayekî wî heye şeşyekê dibe, heke bîra an xwehên wî, ji yekî zêdetir in, seyekekê dibin û ev di nav xweh û birayên wî de tene belav kirin.

Berî belavkirina mîratê, wesiyetdêr divê jê deynê mîrathiştî bide û wesiyetên wî bine cih. Na be ko mirov bert mirina xwe, ji yekî biyanî re, ji malê xwe ji seyekekê bêtir wesiyetê bike û bi mikurhatina deynên derewîn, zererê bigehîne mîratxwerên xwe. Ev emrên Xuda ne, divê mirov emrên Xuda bine cih. Xuda zana û dilnêrm e.

12 — Ev sinorên emrên Xuda ne, yên ko bindestiya fermanên Xuda û pêxemberê di wî dikin; divê bizanin; Xuda wan digehîne bihuştên tîr av û kanî û ew tê de her dimînin û ev ji bona wan serfiraziyeke mezin û heja ye.

BINGEHÊN

GRAMËRA KURDMANCI

— 21 —

RENGDËRËN NEBINAVKIRÎ

138 — Rengdêrên nebinavkirî dikevin pê, iya navdêran û wan nebinavkirî dikin. Di zimanê kurdmançî de gelek rengdêrên nebinavkirî hene. Yê ko ji hemîyan bêtir têne bi kar êstîtin ev in: Tu, her, herçî, filan, gelek, hemî, hevqas, çend. h. p.

Hemî mirovan digot. Îsal gelek fêkî hene. Min jê re tu derman peyda ne kir. Kêm û zêde her kêr dibire. Min îro filan jinik dît. Ji tersê me çend kavir mirine. Li cem min hevqas pere hene. Herçî mêrên qenc bi bêbextiyê tola xwe venakin.

RENGDËRËN XWEMALÎN

139 — Rengdêrên xwemalîn ji hin pronavên kesî û hin pronavên îşarkî têne pê; dikevin paşîya navdêran û xwediyê kes, tişt an heywanên ko qala wan di qisetê de tête kirin didin zanîn. Ev rengdêr birê pronavên xwedî ên paşî bi xwe ne; û li şûna ko bidin paşîya

pronavên qersene (yê, ya, yên) rast bi rast dane pey navdêran.

min, xwe	me, -xwe
te, xwe	we, xwe
vî, vê, wî, wê xwe	van, wan, xwe

Ev rengdêrên ha û navdêrên wan bi veqetandekê digehin hev. Veqetandek jî li gora mêjerê zayenda navdêrê tête bijartin.

Hespê min, mehînen te, kitêba vî, qelemên wê, xaniyê me, çiyayê we, kurên van, keça wan.

140 — Lê heke navdêrên van rengdêran bi awakî ji qisetê ketine, hingê li gora mêjer û zayenda navdêrê yek ji pronavên qersene ên îşarkî vedigere şûnê û rengdêr dibe pronaveke xwemalîn. Herwekî gava em « Ev rasteka min e, kanî ya te dibêjin » mexsed « Ev rasteka min e, kanî rasteka te » ye. Ji bo kurtî û spehîtiyê em bêjeya « rastek » dubare nakin.

Çend misalên din: Min destmala xwe peyda kir, te jî ya xwe dît. Kitêba min ji ya te stûrtir e. Erdê wan avî ye; lê yê me bejî ye. Ew çû hespê xwe anî; tu jî here yê xwe bîne.

Şanek — Heke rengdêrên xwemalîn tev de ji yek mêjerî ne hingê mirov dikare kutibir bike û bibêje: « Hespê min û te anîn » Li şûna ko bibêje « Hespê min û hespê te anîn » an « Hespê min û yê te anîn ».

JI BÎRËN ROJËN KEVIN:

EVÎN

Hê warê ko biyan bû
 Yanzde salan ji bo min
 Ne hezkirina delalan
 Ne serdilk ne yar û jin
 Ew pêl ji emrê şîrîn
 Borî di deryayê xem
 Tev diltengî zivarî
 Bi dijwarî û elem
 Wek rêwiyê pirwestî
 Bêzar bû bûm ji jînê
 Kê bîr dibir binêre
 Li deftera evîne
 Me got qey derd û kulan
 Arê di dil temirand
 Çira bihara jînê
 Bi zorbakî vemirand
 Nediya bû ew rê ji min
 Ma bûm di kuncê tarî
 Tim bilêkek birekuj
 Bi ser dil da dibarî
 Kurmê wî nav evîn bû
 Di bistanê ciwanî
 Bi derd û kul û hesret

Ket xew serê xwe danî
 Bihar holê kuta kir
 Çû dawîya havînê
 Hişyar ne bû bi carek
 Bé hevî bû ji jînê
 Îsal ku her du paîz
 Gîhane hev bi reşî
 Me dît kapa bextê me
 Dumîr hatin bi xweşî
 Di parîzên welatî
 Me dît ji bo xwe sorgul
 Weke Memê cegerxwîn
 Ji bo wê bûme bilbil
 Demîkî ez vehistim
 Di sîdarâ gula sor
 Bûm pinpinî û veniş
 Li ser tilan dor bi dor
 Derdên ko yanzde salan
 Me bê awa civandin
 Wê xweşdema li nik wê
 Hemî ji me revandin
 Erdê ko wê tê geşte
 Bo min dêra miqedes
 Hêjayî Hind û Çîn e
 Di rex wê da yek nefes

Leyla çî şermisar e
 Li pêşberê delalê
 Zîn hingî pesnedar e
 Bo perîya cemalê
 Me pesna wê ne qesd e
 Nîne şîrînzimanî
 Ew rewşa şeng û oflaz
 Çavmat dihêle Xanî
 Heke Feqî bidîta
 Dê dest li ber bibesta
 Melê bi sed kul û derd
 Wê lêva xwe bigesta
 Ew jî ji bo me pir dît
 Felekê, kir neyarî
 Rahîşt milê me avêt
 Nav girava Sent-Marî
 Lê sed girîn û heşret
 Bilbil wê dem û gavê
 Nedît ji bo xwe hîrbang
 Dimk ne gîhand xunavê
 Hê pirpirokê sermest
 Çavên belek tu kuştin
 Bigirî û xwîn birêje
 Gelek dîr e gihêştin.
 Medegesker - Sent-Marî 10-2-936
 OSMAN SEBRÎ

141 — Jmarnav ew bêje ne ko mêjer an mişdarê tîştan, bi awayên têvel didin zanin û di qîsetê de bi navdêrekê ve dibin an dikevin şûna wê; wê dinimînin û lê vedigirin.

142 — Jmarnav mêjer û mişdaran an yek-çar binavkiri dikin û wan welê didin zanîn, an bêf ko wan tayîn bikin, wan bi awakî mibheim pêş me dikin. Ji vi awiri ve jmarnav du celeb in:

1 — Jmarnavên binavkiri: çar, ê çaran, çaryek, ji çaran yek, çareçar, ê çarim.

2 — Jmarnavên nebinavkiri: gelek, hindik, pir, bêtir, zehf h. p.

JMARNAVÊN BINAVKIRÎ

143 — Jmarnavên binavkiri ji di nav xwe de bi çar biran lewa dibin:

1 — Jmarnavên bingehîn

2 — Jmarnavên rêzîn

3 — Jmarnavên birewîn

4 — Jmarnavên komelîn

144 — Herçî jmarnavên adetî ji yekê heta dawiyê tev de jmarnavên bingehîn in û jmarnavên mayîn tev de ji van têne der.

145 — Jmarnav ji ber bastûra xwe ve an sade an hevedidanî ne.

Ën sade ew in ko ji hejmareke bi tenê hatine pê: çar şeş, yanzdeh, bîst, hezar, mîlyon h. p.

Ën hevedidanî ew in ko ji yekê bêtir hejmaran hatine pê. Ev hejmarên ha bi giha-neka « û » bi hev têne girêdan: bîst û çar, sed û bîst, neh, hezar û neh sed û çil û yek, şeş hezar û pênc sed û çil û heşt, du mîlyon û sed hezar û pênc, sed û neh. Herwekî ji misalên jorin dixuye herçî yekinekên wek sed, hezar, mîlyon h. p. gava dubare, sêbare... dibin navbera wan û navbera hejmara ko wan daye pey hev gihamka « û » nakeve: sê sed, deh hezar, panzdeh mîlyon, çil û pênc mîlyon h. p.

TEWANGA JMARNAVAN

146 — Jmarnav ji ber ko ji bêjeyên guhêrbar in, gava di qîsetê de dibin bireser, têne tewandin û navdêrên ko didin pêşiya wan didin tewandin.

147 QEYDA GELEMPER — Di tewangê de esil jmarnavê sade ye. Ji lewre di jmarnavên hevedidanî de tewang li goreyî hejmara paşîn têtê çêkirin.

Û gava ev jmarnav dikevin pêşiya navdêran, navdêr ji tewanga hejmara paşîn dibin û

Cana ji cemala te miqeddes qebez im ez
Ger xûb û perîzadî nezerke tebes im ez
Mîslê mehê nû ger te divêtin me bibînî
Mêze bike camê çî dizanî çî kes im ez
Yaşme ji me can kir ko tecellayê li dil da
Min rûh di qalib tu yî tenha qefes im ez
Hubba te ye min radihêjîni ko binalim
Şeb ta bi seher nale ji rengê ceresim ez
Min go mehê nû çaşîniyê ebrûyê yar e
Go min çî hed-de şubhetê ne'lê feresim ez
Saqî ji ezel yek du qedeh bade bi min da
Heta bi ebed mest û xumar û teles im ez
Cana tu î min can gulê bê xar û kerem bi
Min-net ko ne wek bilbilê mihnet ebes im ez
Sed cewr û cefa dî bi me naçin ji derê te
Yekser tu nebatî welê teb'ê mekes im ez
Ger te divêtin bibirî ser tu bike ferman
Da wê saetê ser bibirim xweş meqes im ez
Ser ta bi qedem ez bisojim şîbhê melayî
Perwane sifet sohtime bê sewt û hes im ez

Tûr im bi dil pêyrewê Mûsayim ez
Ateşperes û nûr û tecel-la yim ez
Bari ji wî ilmî ko xeberdarî kirim
Îro tu bizan Adem ê esmayim ez
Înşayê ilûmê ledinî çunki me zani
Zanî bi heqîqet ko çî inşayim ez
Herfên reqemê lewhê wicûda me bixwen
Da qenc bibinî ko çî îmlayim ez
Zahir tu perîşaniyê halê me mebin
Mecmû'e di zatê xwe tu xrayim ez
Alem çîye îrab û hirûf û kelîmatin
Ew niqte di nefsa xwe û meinayim ez
Sed Nîl û Firatin diretin qelbê me da
Pê nahesim qelzem û deryayim ez
Sed neqil û riwayet di meya safî mûyek
Îro ko ji pîrê xwe bi fetwayim ez
Peyweste tu her bangê nekî şîbhetê ney
Bê yar û ney û saz ko nay û ney im ez
Herçî te bivêtin ji me wer can bi xwe bit
Cana bike ferman vewestayim ez
Sed şîş ji dil dane ji mihra te mela
Lew her bi fişan misli ney nayim ez.

pê ditewin.

Ez çaran dibînim. Ez çar hespan dibînim

Ez sihî dibînim. Ez sih hespî dibînim.

Ez sih û çaran dibînim.

Ez sih û çar hespan dibînim.

Emê li jêr, tewanga jmarnavan, bi rêzê ve, digel xweseriya her hejmarê, yeko yeko û kom bi kom bibêjin.

BEYDAXÎ KURDI

— PÊŞKÊŞ BO GENÇ Û LAWAN —

Beydaxî kurdi heta ne binim
 Hiç scrêj nabê derdi deron im
 Çend sale le dil daxî Kurdistan
 Kuni tiya biwa cerg û sineman.
 Helsin ba birwên hiç ranewestîn
 Le rê weten da komel bibestîn.
 Yezdani gewre le ser hemo man
 Yezdani gewre gewrey leşker man.
 Îmro rojêke rojî helistan e
 Destî yek bigrin be birayan e
 Xaki Kurdistan reng be xwên
 Ta bedest ne çê em nav û em şwên
 Piyan xerqî û jin xerqî xum bê
 Xwîn û xum û şin ba bo weten bê
 Kurdiş le dinya heta diyar bê
 Dijmînyan kwêr û dostiyan şad bê
 Kake tu megri kurd le xem derçû
 Wa bizane rojêk weko şêv helçû
 Ya xwa her bişt lawanî kurd
 Le bo xaki kurd bijîn hezar cav
 E. ŞÊRKOH

LA VIE UNIVERSITAIRE AU KURDISTAN

La société kurde traditionnelle offre, à qui a la patience de se pencher sur elle pour l'étudier, bien des aspects inattendus. C'est ainsi que l'une de ses classes les plus importantes, celle des « feqeh » (étudiants en sciences religieuses), a jusqu'à présent échappé aux observateurs occidentaux.

On imagine trop volontiers un Kurdistan exclusivement peuplé de nomades pillards, et plongé dans la barbarie. La réalité est tout autre, et l'histoire nous apprend que la plupart des capitales de ces petites principautés, dont quelques unes subsistèrent jusque vers 1840, étaient autant de métropoles intellectuelles pour des régions dont elles constituaient en même temps les centres économiques et politiques. La munificence des émirs y attirait maîtres et élèves. Charaf-Khân énumère, dans son « Charafnâme », les fondations pieuses (mosquées, écoles, etc.) constituées par ses ancêtres, à Bitlis. Elles sont fort nombreuses. Il possédait lui-même une riche bibliothèque.

MEMOZÎNA EHMEDÊ XANÎ

— 9 —

TEHSÎNA QIMASÛ KALAYI
 WÂLAYI HISNA HEBIBAN E,
 ÎMÛMEN TE'RÎZA CEWHERI BE-
 HAYI CEMALA SÎTÎ Û ZÎNAN E
 MEXSÛSEN.

Hindê ko di qeyserê di dinya
 Vêk da ne xudan meta' û kala
 Mecmûi xezainê di qeyser
 Het-ta veke dexmiya Sikender
 Dur-ri di defaini di xaqan
 Le'la ko di xatema Silêman
 Herçend ziyade ter beha bin
 Bilcimle bi cizi' hisin nabin
 Hisna li rexî Sîti û Zînê
 Bo behrekê atesê evinê
 Pêla ko digirte pêl û mewcan
 Roja dikele hezîz û ewcan
 Sed can û dil û ciger disotin
 Xelkê bi mesel ji wan digotin
 Şems û qemeran qiran e pêk ve
 Lew mişterî ev cihan e pêk ve
 Sey-yadi cemali wan xezalan
 Sey-yati sedayi wan delalan
 Del-lal sifet gelek sifet şêr
 J'efxan û ji maliyan ne bûn têr
 Rojan û şevan gelek dinalin
 Hêt-ta ko digel melek dikalîn
 Hisna nebitin çu hed û xayet
 Nabit ji xwe aşiqan nihayet
 Lê aşiq û bulhewes cida ne

Hin faidexwaz û hin feda ne
 Cananteleb in hinek ji bo can
 Hin canteleb in ji bo wi canan
 Hin wesli-cebin ji rengê Tacdîn
 Hin derd-guzîn weki Mem û Zîn.

— 10 —

ETFI INAN Û LIÇAME BI
 SERENCAMI KELAM.

Da bîne bi ser hikayeta pêş
 Xelkê ko ji derdi eşq dilrîş
 Herçend ko bê hed û qiyas bûn
 Amî û xewadim û xewas bûn
 Liken ji xwe ademi di mimtaz
 Sed law sihê qed û serefrâz
 Heryek bi meqam hisni-rojek
 Heryek bi kelim sînesojek
 Heryek bi kemal bedri malhek
 Heryek bi cimal sedri şahek
 Em jî hemî aşiq in û talib
 Ew jî hemî talib in di raşib
 Liken ne bi ditin û şahadet
 Belki bi bihiştin û riwayet
 Bilcimle di xizmeta emîr bûn
 Filcimle ji sir-ri hev xebîr bûn
 Serhelqeyî wan perî-misalan
 Sertaci ewan melek-xisalan
 Tacdîn digotin-ê ciwanek
 Guhderzi zemanê pehlewaneke
 Nesl û neseb û hesab eyan bû
 Ser-defter û serwerê kuran bû
 Bahê wi digotinê Sikender
 Liken ereban digo xezenfer
 Lewra ko bi şîrî şibhi şêr bû

Roja şerî ew hezare mêr bû
 Tacdîn du bira hebûn di qel-laş
 Manendi du şebazi cem-maş
 Datîm dili dijminan disotin
 Yek Arif û yek Çeko digotin
 Em-ma wi ji cimle xas û aman
 J'ewçend bira û bab û maman
 Lawek kiri bû bira ji bo xwe
 Ne î ez xelet im çira ji bo xwe
 Roja ko ewî bira ne dita
 Teşbihî şeva çira ne dita
 Dinya li wi têk dibûye tari
 Roj bû ko li wi dikir tewari
 Ewbazi fereh şerîki xem bû
 Sergeştayi xem bi navi Mem bû
 Mem ji li wi aşîqek tamam bû
 Ne şibhi bira û bab û man bû
 Herçend birayê axiret bû
 Te digo ko dinê û axiret bû
 Tacdîn weledê wezîrê diwan
 Mem ji xeleti debîrê diwan
 Ew her du ciwan welêk aşiq
 Ew her du bira we pêk ve sadiq
 Yek Qîsi zemanê yek Leyla
 Yek Waniqi esr û yek Ezra
 Ew yar ji dil ne serserî bûn
 Reh şibheti mihr û mişterî bûn
 Yari û birayî û mewaxat
 Nabit bi riwayî û meqalat
 Yari ne hêsani ye cefa ye
 Meqsûd ji yariyê wefa ye
 Axir tu eger nekî wefayê
 Ew-wel mede ber xwe wê cefayê.

La petite ville de Djezir comptait, à elle seule, huit madrasas (Medresa Sor, Medresa Mir Evdali, Medresa Serê Meydanê, Medresa Beyraşa, Medresa Mishefa Reş, Medresa Ser Sûrê, Medresa Nebi Nûh), dont la plus importante groupait, il y a un siècle, quatre cents étudiants et une quarantaine de professeurs, tous payés et nourris par le prince de Botân. Actuellement, aucune d'entre elles ne subsiste. Amadiyé, dont les souverains se rendirent de tout temps célèbres par leurs libéralités envers les gens de science, fut, au Moyen Age, et jusqu'à une période récente, une pépinière de littérateurs, de théologiens et de canonistes (cf. Charafnâme, pp. 27-28). Des cinq écoles qui y existaient (celles de la Grande Mosquée, de la Nouvelle Mosquée, de Qabhân, d'Imâm Qâsem, et de Murâd Khân), deux seulement restent encors ouvertes de nos jours: Qabhân et Murâd Khân. Un seul cheykh enseigne alternativement, dans la première, l'été, et dans la seconde, l'hiver. Ajoutons que la Grande Mosquée disposait d'une bibliothèque de 1000 volumes, qui fut incendiée en 1920. Plus heureuse, la madrasa de Qabhân conserve encore une collection de 2000 manuscrits, réunie au XVIe siècle par Sultan Husayn, prince de Behdinân. En plein vingtième siècle, les écoles traditionnelles d'Aqr, de Zakho, et de Dehok, au Kurdistan irakien, sont encore florissantes. Enfin, un très grand nombre des manuscrits arabes et autres conservés à Mossoul furent copiés par des scribes kurdes.

Il est à noter que, de nos jours, la force attractive que représentaient les cours locales ayant disparu, l'enseignement tend à se disperser dans les villages; les maîtres hébergent, moyennant une pension modique, les élèves qui viennent, parfois de fort loin, écouter leurs leçons. La plupart des bourgs du Kurdistan irakien renferment des écoles fondées et entretenues par des cheykh, qui y professent de père en fils. De même, en Djeziré syrienne, quelques docteurs réputés ont fait de leurs villages respectifs autant de petits centres intellectuels, qui attirent des étudiants de tous les coins du pays, et même de l'étranger.

Cet éparpillement a d'ailleurs des conséquences néfastes. En effet, alors qu'autrefois, les maîtres, groupés dans les centres urbains, étaient amenés à se spécialiser dans telle ou telle matière, ils sont, aujourd'hui, contraints d'inculquer simultanément à leurs auditeurs

des notions sur l'ensemble des disciplines traditionnelles de l'Islam. Il va sans dire qu'eux-mêmes ne les possèdent pas toutes à un degré égal. Le programme des cours, fort chargé, comporte d'abord la totalité des « douze sciences » (duwazde ilm): grammaire arabe, logique, les diverses branches de la rhétorique, exégèse du Coran, hadith, droit canon, arithmétique, géométrie. Sont enseignés en outre, des rudiments d'histoire et de médecine, les classiques kurdes (surtout Malâyé Djeziri et Ahmadé Khâni). Il y a une cinquantaine d'années, les élèves étaient tenus, par surcroît, d'étudier certains poèmes persans (dont le « Pendnâme » de Attar, et le « Mathnavi » de Djelâl ed Din Roumi).

Les méthodes pédagogiques en usage sont les mêmes au Kurdistan que dans le reste de l'Orient: le maître lit et commente à ses élèves des ouvrages dont ceux-ci s'efforcent de retenir le texte par coeur. La plupart des manuels employés sont en arabe; les explications se donnent en kurde. Toutefois, on utilise aussi des traités rédigés en kurmandji; nous citerons les plus connus: le « Terkîb » de Mala Ali (nahou), le « Tefsîra Kurmanci » (sarf) le « Nehe ol Enam, » de Mela Xelîlê Sêrtî (aqide), la Eqîde et le « Nûbar » de Ahmadé khâni.

Il est intéressant de constater que quelques efforts sont faits pour insuffler une vie nouvelle à ce système d'éducation désuet: en Iraq, quelques cheykh commencent déjà à professer exclusivement en kurde, et en faisant usage des caractères latins.

Les étudiants, les « feqeh », se recrutent indifféremment dans tous les milieux: paysans, citadins, gens de tribus. Après avoir appris le rudiment, ainsi qu'un peu d'arabe chez le « mamoste » (maître d'école) de leur village natal, ils se rendent auprès du professeur de leur choix, mais de préférence dans une contrée éloignée. La tradition prétend en effet que leur travail est beaucoup plus profitable s'ils se trouvent séparés de leur famille et de leurs amis. La scolarité, dont la durée varie, bien entendu, avec l'intelligence des élèves, est en général fort longue (une quinzaine d'années, parfois). Elle est sanctionnée par des examens, à la suite desquels le candidat obtient de son cheykh une « idjaze » (licence). Ce diplôme est délivré pour une ou pour plusieurs matières, suivant les cas. De nos jours, il est le plus souvent général, l'enseignement portant simultanément sur toutes les sciences. Ayant obtenu

ses parchemins, le « feqeh » a droit au titre de « seyda », qui se donne aux personnes instruites, et, tandis qu'il ne portait jusqu'alors aucun costume distinctif, il peut désormais revêtir la redingote (djube) des cheyhks, et coiffer le bonnet rouge, orné du turban de mousseline blanche. Il regagne alors son pays, et y devient cadi ou mollah.

Il arrive cependant qu'après avoir terminé son stage chez un premier maître, l'étudiant s'inscrive de nouveau chez un second, voire successivement chez plusieurs autres. Beaucoup passent de nombreuses années de leur vie à parcourir le Kurdistan, en quête de science. Certains même s'expatrient, et vont jusqu'à Damas et à Bagdad.

C'est surtout sur la charité publique que comptent les « feqeh » pour subister au cours de leur long apprentissage. Jadis, les fondations pieuses leur assuraient, dans les centres urbains, logis et nourriture; mais la plupart d'entre elles ont disparu. Il leur faut, maintenant, quêter dans les campagnes, au moment des fêtes (celle du « sersal », en particulier) et des récoltes. Les dons en nature, et plus rarement en argent, qu'ils reçoivent à ces occasions leur permettent de s'acquitter de la redevance qu'ils doivent verser au cheykh, et de vivre tant bien que mal.

La corporation des « feqeh », en pleine décadence à l'heure actuelle, était autrefois puissante et redoutable. Plus turbulents encore que leurs confrères d'Europe, les étudiants kurdes formaient partout des groupes organisés et bien armés. Ils épousaient les querelles de leurs maîtres, et des batailles rangées se déroulaient fréquemment entre disciples d'ulémas rivaux. Nombreuses étaient aussi les interventions de la jeunesse universitaire dans les affaires publiques. Elle représenta, jusqu'au milieu du XIXe siècle, le parti de la réaction, contre les innovations religieuses et sociales des cheykhhs de confréries, avides d'étendre leur influence spirituelle, et par là, leur pouvoir politique. Ce furent, cependant, les chefs de « tariqa » qui gagnèrent la partie, en s'appuyant sur les éléments populaires. Les ulémas durent, à partir de 1830-40, s'affilier, eux aussi à l'ordre le plus puissant, celui des naqchbandis (1), afin de sauvegarder leur situation, ce qui mit fin

(1) L'influence qu'ils exerèrent, dans un sens modérateur, sur l'évolution des doctrines de cet ordre fut considérable, même en dehors du Kurdistan.

au conflit. De nos jours, tout jurisconsulte ou théologien kurde est, en même temps, directeur spirituel; il enseigne à ses élèves les doctrines du soufisme, aussi bien que le hadith ou le droit canon.

Suivant le droit coutumier kurde, les « feqeh » se trouvaient rangés sous l'obédience du chef ou du prince qui les avait accueillis sur ses domaines. Ils lui devaient, par conséquent, le service militaire, même lorsqu'il en résultait pour eux l'obligation de porter les armes contre leur propre tribu. Par contre, ils avaient droit à une double part de butin, (en tant que combattants, et en tant que religieux). Les étudiants participaient d'ailleurs volontairement à la plupart des campagnes. CharafKhân rapporte (Charafnâme, p. 452) que son aïeul, partant en guerre contre un lieutenant de Chah Ismaïl (au XVIe siècle), se vit offrir l'aide d'un docteur de Bitlis, qui se joignit à lui avec 500 « feqeh ». Un peu plus tard (vers 1530), l'émir Babân, Hâdji Cheykh, battit trois fois de suite les troupes de Chah Tahmasp, avec une armée composée exclusivement d'écoliers, encadrés par leurs maîtres (ibid. p. 366).

Ardents à combattre les ennemis de l'extérieur, surtout lorsque ceux-ci étaient des persans chiïtes, les « feqeh » ne l'étaient pas moins à participer aux luttes purement locales des factions. Vers 1177 H, Suleymân Pacha Bâbân, qui avait reçu de Karim Khân le gouvernement du Kurdistan iranien, fut assassiné par l'un d'entre eux.

La guerre ne constituait évidemment pas le seul délassement des jeunes intellectuels kurdes: ils savaient aussi choisir des divertissements plus innocents — les seuls qu'il leur soit encore possible de pratiquer.

Le congé hebdomadaire du vendredi, la fin des examens (ceux-ci ont lieu dès que l'étude d'un ouvrage est terminée), et les diverses fêtes sont mis à profit pour organiser des veillées (sérangest) ou des promenades à la campagne, égayées par des jeux (les plus pratiqués sont le « bir » et le « sêgavî »), des danses et des chants (on chante surtout les poèmes de Malâyé Djeziri).

Le jeudi soir, en particulier, les « feqeh » se réunissent pour danser la « bêlûte », ou « bêlûte ». C'est une sorte de quadrille, qui se caractérise par la lenteur de son rythme, et qui n'est en honneur qu'au sein de la corporation estudiantine. Les exécutants, se tenant

dar la mains, se rangent sur deux files parallèles, qui se font face. Les deux groupes font simultanément les mêmes pas, de manière à s'avancer à la rencontre l'un de l'autre, puis à s'éloigner. Les figures comportent: 1° Trois battements, jambe droite croisant la jambe gauche, puis la gauche croisant la droite, enfin, la droite croisant la gauche. 2° Petits pas en avant, légèrement croisés. 3° Révérence, accompagnée d'une flexion du genou droit. 4° Petits pas en arrière, légèrement croisés 5° Battements, pas en avant, révérence, etc.

Ces évolutions sont guidées par des strophes que chante l'un des deux groupes, tandis que l'autre répond à chaque vers par un refrain. On lira un peu plus loin quelques spécimens de ces compositions, souvent pleines de fraîcheur.

Les seuls textes dont je dispose sont malheureusement modernes et contaminés par la légèreté des autres « govend » Kurdes. Leur inspiration diffère considérablement de celle des anciennes « bêlîte », beaucoup plus sérieuse, parfois même pieuse.

Les rythmes des pièces traduites sont les suivants: n° 1, cinq pieds (2 et 3; temps forts: 2, 5), n° 2, sept pieds (4 et 3; temps forts: 1,4,6); n° 3, vers, sept pieds (3 et 4; temps forts: 2, 4, 6), refrain, 4 pieds; n° 4, huit pieds (4 et 4; temps forts 1, 3); n° 5, sept pieds (3 et 4; temps forts: 2 et 6), refrain, trois pieds; n° 6, huit pieds (4 et 4; temps forts: 1, 3), refrain, quatre pieds.

Je dois enfin prévenir le lecteur qu'en certains endroits, ma traduction du n° 4 s'écarte considérablement du sens littéral du texte; il était impossible d'obtenir autrement une version française acceptable.

TAWÛSPARÊZ

I

Keçké, te bid'nê	Mirê Cizirê.
Xwişkê, te bid'nê	Mirê Cizirê!
Hero sed siwar	Têne nêçirê.
Hero sed siwar	Têne nêçirê.
Kanî ew soza	Te ya l'ser birê?
Kanî qerara	Te ya l'ser birê?
Keçké te bid'nê	Mirê Hizanê!
Xwişkê, te bid'nê	Mirê Hizanê!
Hero sed siwar	Têne meydanê.
Hero sed siwar	Têne meydanê.
Kanî ew soza	Te ya l'ser birê?
Kanî qirara	Te ya l'ser birê?

Nous te donnerons, fillette,

Au prince de Djézir!

Nous te donnerons, soeurette,

Au Prince de Djézir!

Toujours cent chevaliers

Qui viennent à la chasse!

Toujours cent chevaliers

Qui viennent à la chasse!

Où donc est ton serment

Prêté au bord du puits?

Où sont donc tes promesses

Faites au bord du puits?

Nous te donnerons, fillette,

Au Prince de Hizân!

Nous te donnerons, soeurette,

Au Prince de Hizân!

Toujours cent chevaliers

Qui entrent dans la lice!

Toujours cent chevaliers

Qui entrent dans la lice!

Où donc est ton serment

Prêté au bord du puits?

Où sont donc tes promesses

Faites au bord du puits?

II

Bircê Bidîsê reş in, Cotek kevok lê d'meşin.

Ramîsanê keçkoka L'mala bavi çi xweş in!

Bircê Bidlîsê spi ne, Cotek kevok jê frîne.

Ramîsanê keçkoka L'mala bavi şêrin e.

Les tours de Bitlis sont noires,

Deux pigeons s'y promènent.

Ah! Que baiser les fillettes

Chez leur père est douce chose!

Les tours de Bitlis sont blanches,

Deux pigeons prennent leur vol.

Ah! Que baiser les fillettes

Chez leur père est douce chose!

III

Leylanê, b'hoy Leylanê, b'hoy Leylanê!

Leylanê, b'hoy Leylanê, b'sîng dermanê!

Leylanê, b'wisa wisa, b'hoy Leylanê!

Hal-hala li nav garisa, sîng dermanê!

Fîncana b'dest fehrişa, b'hoy Leylanê!

Fîncana b'dest fehrişa, b'sîng dermanê!

Leylanê, b'çima-çima, hoy Leylanê!

Hal-hala l'nav genima, sîng dermanê!

Fîncana b'dest hakîma, hoy Leylanê!

Fîncana b'dest hakîma, b'sîng dermanê!

Leylanê, ho Leylanê, ho Leylanê

Leylanê, ho Leylanê, ta gorge est mon élixir!

Leylanê, comme ci, comme ça, ho Leylanê!

Haro dans les maïs, ta gorge est mon élixir!

Tu es la coupe entre les mains des braves, ho Leylanê!

Tu es la coupe entre les mains des braves, ta gorge

[est mon élixir!

Leylanê, pourquoi, pourquoi, ho Leylanê?

Haro parmi les blés, la gorge est mon élixir!
 Tu es la coupe entre les mains des princes, ho
 [Leylané!
 Tu es la coupe entre les mains des princes, ta
 [gorge est mon élixir!

IV

Gundo bêri, bêri, bêri! Gundo, ber xopano bêri!
 Gewram rind e, pez da bêri, Gundo ber xopano bêri!
 Bi qoziyê çava l'min dinêri, Gundo, ber xopano bêri!
 Gundo, bêriya berx û miya, Gundo, pez û kar û bêri!
 Wey l'pêşingê av û biya, Gundo, ber xopano bêri!
 Gewram rinde, mêr kotî ya, Gundo, berx û kar û bêri!
 Gundo, bêriya lezlez e, Gundo, ber xopano bêri!
 Wey l'pêşingê av û heze, Gundo, ber xopano bêri!
 Gewram rind e, mêr terez e, Gundo, ber xopano bêri!
 Gundo, ber'ya pezê çole, Gundo, ber xopano bêri!
 Wey l'pêşingê av û çol e, Gundo, ber xopano bêri!
 Gewram rind e, mêr şindol e, Gundo, ber xopano bêri!

Gens du village, allez traire, allez traire, allez
 [traire!

Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Ma mie est belle, elle trait ses brebis,
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Elle me regardait du coin de l'oeil,
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Gens du village, il faut traire agnelles et brebis,
 Gens du village, il faut traire chevrettes et brebis!
 Holà! Au bord de l'eau, près des saules,
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Ma mie est belle, son homme est un gredin,
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Gens du village, il faut traire bien vite!
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Holà! Au bord de l'eau, près des roseaux
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Ma mie est belle, son homme est un ruffian!
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Gens du village, allez traire les brebis de la
 [plaine,
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Holà! Au bord de l'eau, dans la steppe,
 Gens du village, allez donc traire le bétail!
 Ma mie est belle, son homme est un rien qui
 [vaïlle,
 Gens du village, allez donc traire le bétail!

V

Masîko, per beleko, Yar Yeman!
 Vê avê şeylo meko, Dost Yeman!
 Dost rind e, j'xew rameko, Yar Yeman!
 Dost rind e, j'xew rameko, Dost Yeman!

Petit poisson, nageoires blanches et noires,
 Amie, de grâce!
 Ah! ne trouble pas cette eau, Amie, de grâce!
 Ma mie est belle, ne l'éveille pas, Ami, par pitié!
 Ma mie est belle, ne l'éveille pas, Ami, de grâce!

VI

Wey l'ser banî,	Wey l'ser banî!
Lo kuro dîno,	Wey l'ser banî!
Destê rastê l'min hilanî,	Wey l'ser banî!
Îşaret kir, min nezanî,	Wey l'ser banî!
Wey l'ser banî çek dişwiştin,	Wey l'ser banî!
Xortê xelkê l'çolê hiştin,	Wey l'ser banî!
Wey l'ser banî çek kutane,	Wey l'ser banî!
Zend û bazin tev hildane,	Wey l'ser banî!
Xortê xelkê l'çolê mane,	Wey l'ser banî!

Là-haut sur la terrasse, là-haut sur la terrasse,
 Grand fou, là-haut sur la terrasse!
 Elle a levé vers moi la main droite,
 Là-haut sur la terrasse!
 Elle m'a fait signe, et je n'ai pas compris,
 Là-haut sur la terrasse!
 Là-haut sur la terrasse, elle lavait son linge,
 Là-haut sur la terrasse!
 Les manches retroussées,
 Là-haut sur la terrasse!
 Ayant laissé les pauvres gas dans la campagne
 Là-haut sur la terrasse!
 Là-haut sur la terrasse, elle battait son linge,
 Là-haut sur la terrasse!
 Les manches relevées,
 Là-haut sur la terrasse!
 Les pauvres gars sont restés dans la campagne,
 Là-haut sur la terrasse!

ROJA NÛ

Xwendevanên delal mizgîniya me li we. Piştî Hawar û Ronahiyê honê bi rojnameke kurdî, Roja-nû jî şa û kêfxweş bibin. Hejmara vê rojname a pêşîn di van çend rojan de wê derkeve. Roja-nû wek Hawar û Ronahiyê ne bi tenê edebî û civakî ye. Lêbelê Roja-nû rojnameke siyasî ye. Honê tê de jî her texlît nivîsaran pêve danezan û nûçeyên şer ên dawîn jî peyda bikin. Ji niho de hon dikarin kiriyarê Roja-nû bibin. Ji bona vê yekê jî hema bi kartekê nav û adrêsa xwe ji xwediye wê re bidin zanîn. Eve adrêsa Xwedî:

Dr. Kamiran Ali Bedir-Xan

Xwediye Roja-Nû — Avaliya Ebû-Efif
 Meydana Bircê — Bêrût

Ji bo postê bi erebî divêt holê bête nivîsandin:

الدكتور كامران عالي بدرخان

صاحب الجريدة الكردية « روجا نو »

بنابة ابو عنيف — صاحة البرج — ببيروت

Kiriyariya Hawarê 500 Qirûşên Sûri
 Xwedî û gerinendeyê bepirsiyar: Mîr Celadet
 Alî Bedir-Xan . Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali
 Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — ÇAPXANA TEREQIYÊ — 1943

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Qurane	Dr. K. A. Bedir Xan
Diwana Melê	Qedri Cemil paşa
Pêş kevin	Cegerxwîn
Cejinpîrozî	Osman Sebrî
Ji wan re	Yehyayê Seyda
Sersala min	Osman Sebrî
Mela Ehmed	Selîm Hisênî
Gramêra kurdmancî	C. A. Bedir Xan
Memozîna Xanî	Herekol Azîzan
Pêloşî û sistî	Hesen Hîşyar
Mela Evdilmecîd	Selîm Hisênî
Chansons	Tawûsparêz

TEFSÎRA QURANÊ

13 — Yên ko serhişkiyê li ber Xwedê û pêxemberê di wî dîkin, tadakerên sînorên Xuda dibin, divê bizanin, Xuda wan tavêje agirê dojhê û ew tê de her dimînin û ji bo wan ezabekî dijwar heye.

14 — Ko yekê ji jinên we ziya kir, banî çar şahidân bikin, heke wan li ser zinakirina wê şehdetî da, jina xwe li cem xwe bigirin heta mirina wê û bermedin ko ew ji malê derkeve; an li hêviya rîya ko Xuda, dê şanî we bide, bimînin.

15 — Divê hon, her kesê ji we ko zinayê dîkin biêşînin û biezibînin. Heke ew tobedar dibin, êdî dest ji ezibandin û eşandina wan bikişînin; Xuda ji tobedaran re tobê dide, di gunehên mirovan dibore, Xuda piyar e.

16 — Xuda di gunehên gunehkarê ko ji nezaniyê, gunehê dîke û zû poşman û tobedar dibe, dibore. Xuda zana û fêris e.

17 — Toba Xwedê ne ji bona wan e ko di gunehkariya xwe de pê didin erdê û dest ji gunehan naşînin û gava mirin dest tavêje wan dibêjin: Ez ketim bextê Xwedê; û dîsa ne ji bo wan e ko kafir dibin, kafir dimînin û kafir dimîrin û di roja pişdawayîyê de dest bi toban dîkin. Me ji bona wan ezabekî dijwar û cegersûz pêk aniye.

18 — Gelî bawermendino... Di belavkirina mîratekê de heke jinek bû para

we, wê bi zorê meşin û ji xwe re mekin jin, ev ji we re ne helal e. Heke wê jinikê zina ne kir, mehra ko jê re hate dayîn jê mestînin û wê meşidînin û me rencînin û heke ew ji xwe re mêrekî dibijêre mani'î ziwaca wê meşin. Bi jinên xwe re nerm bin, qedrê wan bigirin, zorê li wan meşin, gava hon ji wan dienirin jî, bi wan re gulçin bipeyivin. Heke dilê we, ji jinên we sar dibe û hon êdî hejî wan naşînin jî, sebrê bidine xwe û xwe ragirin, pir caran hon ji tişteki hez naşînin, lê di dawiyê de dibînin ko Xwedê bi wî tiştî, xweşiyê digehîne we.

19 — Heke dilê we, ji jina we sar bû, û we ew bê sûç û sebeb berda û we jineke din anî; ji qelenê jina xwe a berê tu tiştî ji xwe re bi şûn da meşin veşandin, heke we jê re qentarek zêr da be jî; ji ber ko ev gunehê eşkere û kêmasiyeke mezin e.

20 — Çawan dibe ko hon jê tişteki bistînin; gotina we bû bû yek û can û bedena we, giha bûn hev.

21 — Jinbavên xwe, ji xwe re mekin jin, ev tişteki kirê e û Xwedê jê dienire; meger we ev tişt berî dahatîna emrê Qurane kiri be; Xuda di gunehên we dibore.

22 — Ji we re, mehirkirina dê, dot, xwişk, met, dêza, brazê, xwarzê, dayîn, xweha şîr û xwestûya we heram e. Ji we re mehirkirina zirkeçên we jî, heke ew keçik di mala we û di bin terbiyeta we de ne heram e; meger ko hon berî nizîkbûna jinekê, jinik dimire an hon wê berdidin; wê gavê mehkirina keça wê, ji we re helal e.

Mehirkirina jinên kur, neví û nevíçirkên we û civandina du xwişkan di mehrekê de ji we re ne helal e, meger ko ew tişt, berî dahatîna emrê Qurane çêbûne. Xuda di gunehên gunehkaran dibore, Xwedê piyar e.

DÎWANA MELE

— 40 —

Aşiq er carek ji balayê bidit berqa mecaz
Dê li nik sahib dilan heta ebed bit serfiraz
Keşf û esrarê sifetan bê mihebet nabitin
Sûretê esma divêtin da bikin jê fehmê raz
Samia husni cemaletê dê ji ilmê bête eyîn
Eşq da jê hilbitin kê di heqiqet bê mecaz
Husn û hub bê yek-du nabin dê bikin şah û geda
Nûrê nadit şuleya mehmûd û bê sem'a ayaz
Me'neya eşqê dizanî ayeta husnê bixwin
Da tu herfên mehbete yek yek ji hev ki imtiyaz
Aşiqan bê gav lew kaln ji dil tèn şubhê re'd
Wan ji balayê dibarin wek birûskan remz û naz
Ki xeber dit dê ji eşqê û ji ber usta girit
Gerçî ew rahê diraze sîne sûz û cangudaz
Aferîn sed aferîn hê, min ji wan ra aferin
Ey ji tirên dilberan daim di dil peykan û gaz
Gub bide awaz û ney weqtê sema tèn muxpeçe
Fehmê razî ger dikî çawan dinalin çeng û saz
Ew dilê min wek kebûter nabitin kes lewme kit
Lew di vê torê we da kefti me dîtîn sed şebbaz
Wer dilo da çin temaşaya ciwananê çimen
Wi hilatî ser bi naz û sayeban danîn niyaz
Zilf û sinbil, mişk bûy û bisk sosin surşîrîn
Ser û bala sebzeþûş û gul nisan û xuncebaz
Nêrgizên qamet di zimrûd sergiran hatin xeram
Çar etrafan bi ref ref lê bi meş tèn siy û qaz
Dil be ki dem ez ji wan her yek bi nazan dil dibim
Dilribayên canfezayê dilberin aşiq gudaz
Eqd û ihramê dema dilber xweyîbi ferzi eyn
Secdeyek ber wan du birhan nagirit cih sed nemaz
Îde û mirê me fro dergehê lîfê vekir
Go mela: hingî bixwazî dê bidim bes tu bixwaz

— 41 —

Ji re'na nêrgizê tey mest û xwînîz
Zeman bû ehdi ceng-engîz û Cengîz
Te canê min divêt ey canê alem
Ji min bistîn bi le'lên xwey şeker-rêz
Du ember bûn li şimşadê vebestî
Lê bestin lew hewa bû enberamîz
Ji axa asîtanê meskenê bûn
Lê daşan da bibinî xweş sebatêz
Tenê Ferhad dizanî lezetê eşqê
Ko wi can daye Şîrinê, ne Perwêz
Pêt û tabê hezar eşkence da dil
Ji Şîrazê nigahê mest Tebrêz
Îlahî nêrgîza meymest û nazik
Ji destê xwar û bedxwahan biparêz
Ko lê têt ew qebaya asimantî
Letif û şeng û nazik wek belalîz

PÊŞ KEVIN

— Barê giran li ser milê xortan e —

Xortino werin em bi pişt û mil
Bo welat xebat em bikin ji dil.
Serxwebûn divê bo me her demê
Pêş kevin hemî, pêş kevin hemî.
Bo me her divê yekî û mejî
Her bijî welat, her-bijî bijî.
Serxwebûn divê bo me her demê
Pêş kevin hemî, pêş kevin hemî.
Em bi nav û deng, her bikin xebat
Serbilind hemî em biçin welat.
Serxwebûn divê bo me her demê
Pêş kevin hemî, pêş kevin hemî.
Min divê welat, min divê serek
Serbilind bijî, em hemî gerek.
Sexwebûn divê bo me her demê;
Pêş kevin hemî pêş kevin hemî.
Xortno em hemî ceger bi xwîn in,
Yan mirin divê yan bilind bijî.
Serxwebûn divê bo me her demê
Pêş kevin hemî, pêş kevin hemî.

CEGERXWÎN

JÎ BÎRÊN ROJÊN KEVIN

CEJNEPIROZIYA WELATO

Dizanim cejne hat fro heval û hogirên te gişk
Direvin himbêza bavan nola berxan û makan pişk
Bi vê va hevde cejnên me kuta bûn holê dîrî hev
Ko bextê reş weka termê rojên me kirine tarîşev
Te fro ne dê ye ne bav hemî biyan stoxwarî
Tu bê qey ev ne bes bûn ko bû mîvanê te zîvarî
Di her alî va dilteng î birinên te bê derman in
Ji bîr meke di rojên teng mêranî zirt û halan in.
Tu lawê mîletê kurd î, ji bo te rojêke şayî
Heye di çerxa dinyayê wê gav ewr ê bibin sayî
Mezin be da ko wê rojê ez û tu gurmikan b'hevîdin
Bi pozên çaplîyên devreş newal û devîyan tev dîn
Neyaran bikujîn bê van bi carê tovê wan rakîn
Welatê ko xopan bûye ji nû va şên û ava kin
Di xarin aleke rengin di nav gorna bavê min
Dê hingê bêjim cejna te pîroz be li ser çavê min.

Hema 16-1-934

OSMAN SEBRÎ

Sewaşek rête, disa alemê dil
Bi cadûyê du çermê fitne-engîz
Xebafs teb'e cahîl seksuruşt e
Yeşîl ew ker ji canan lew diket bêz
Mela canê te çawan pehlewana ker
Li tayên xumriyan zilfên dilawêz
Ji husna bê nişan nadî nişanek
Nişanî ger ji dil ne gira bi perhêz
Mebîn ger ev bi sûret ademîne
Hemî darin ji agir ra kirî rêz

JI WAN RE

KO KETINE RENGÊ BIYANIYAN

Pericar hin ji me'an ne ji me lê tev de ketine kiras û rengê biyaniyan, li civatan bi me re rûdinin guft û go û doza xelkê dikin.

Herçendî em bersefa wan didin ji ew hingê tek û tena ne. Ji bo pêşteva her kesî, divêt em di Hawarê de bersefa wan bidin.

Belê em dikarin pesinê nijadê kurd bi awayê zanistî û dîrokî bersefa her çavnebarî bidin. Ew ji nikarin bidine mandelê « inkar ». Ji ber ko ev gotin rast û dirist in.

Gava xelkê goştê kulî û gumgumokan dixwar, me gotşê pezkoviyên dixwar. Dîsa gava ew di bin konê reş de mezin dibûn em di koşk û seran de li ser mehfûr û xaliçan rûdiniştin. Qesirên me ên hendesekarî hebûn. Herwekî ji beden û awahiyên me ên kevnare dixuyin.

Heyama ko xelkê pût û senem ji xwe re dikir armanc; dîsa me xudanê şev û rojan

dinasî. Di destpêka îslamiyê de dîrefşa Mihemê dîsa me hilda jor. Ji xwe cenabê pêxember ne goti bû ko heke ilim here bigîje pêwirê, dîsa lawên îran wê destê xwe bigînin-ê.

Di awayê şer de lawên kurd dîsa xûnrêjên cihanê ne. Ne bi tenê text û kevelê osmanî, lê yê herkesî dîsa kurdan berz kiriye.

Belê em dikarin hibêjin kesê ko nanê kurd bixwe û li erdê wan bisekine divêt li me çep nezivire. Divêt ew zanî bin ko rojên reş û teng di pêşiya wan de hene û kes nikare wan wê rojê biparêze. Roja ko perengê dojecha dilên xortên kurd wan û yên ji wan meztir ji dê bibirêje.

Belê ji hîrbir re divêt nehêle ko dergehê tobê bête girtin û ew bikevin ber setma ayê kurd. Hêvî dibe ko ev belgihbiyanî navên xwe bi xetê reş di diroka me de xêz nekin.

Herkes ji me rîya xwe dîzanê. Herwekî gotiye: Qencîkîro bi xwe kiro, xirabkîro bi xwe kiro.

YEËYAYÊ SEYDA

Amûde: 15/5/1943

JI BÎRÊN ROJÊN KEVIN

SERSALA MIN

« JI QEDRÎ CAN RA »

Îsal sala me qut bû
Sî'w sisê hûne sî'w çar,
Bi ax û wax û kûfîn
Û diltengî bû êvar.
Bi dilekî şikestî
Min deftera xwe anî,
Tevî qelem divîtê
Li pêşberê xwe danî.
Û çûme bazara dil
Da tiştêkî bibhisim,
Rûpelekî defterê
Reş bikim binivîsim.
Darên di geliyê dil
Ji rûkî bû bûn hîlor,
Ji newalên di nav da
Diherikîn xwîna sor.
Ne man tu deşt û banî
Qe tiştêkî qenc ne dit,
Li bin darek hîlorê
Welatoyê biçûk dit.
Ew ji bi hesreta dê
Dikizî û dikelî;
Di nav arê biyanê
Li ser piştê vezelî...
Min got: Welato rabe
Kijîn ji bo me şerm el

Digot: bavo tu n'zanî
Xwîna diyan çî germ e.
Min heşt salan tu ne dî
Hinde li min kar ne kir,
Van du salên ji bo dê
Ji wan heştan zêde kir.
Bi ser vê yeka han da
Wek terma reş zîvarî,
Ket ewrekî malkambax
Bi ser min da dibarî.
Mafir ji bo welêt in
Divê ez wan bikêşim,
Ne herwekî hevalan
Hîn zêdetir biêşim..
Berê bêhna xwe ragirt
Paşê kûfîn bi ser ket,
Pêlek dûyî tûj û tehl
Ji bêvilê bi der ket.
Di wir da min hilanî
Qelemoka hesinî
Ev giloka ji derdan
Li destê xwe dizinî.
Bi dilekî pir şewat
Min berê xwe da ezmên,
Ev çend bêjeyên jêrin
Berpê kirin bo Yezdên:
« Yezdan te qet ne da vî
Biçûkî bêhneke xweş;
Ji roja te afirand
Holê timî bextereşt!

Wî şes salan ne dit bav
Du salan ne bav û dê;
Dirêjiya heşt salan
Wilo maye çav li rê.
Piringekî maziye
Hinavê wî disoje,
Veqefîneke bi dûm
Nfveka dil diroje.
Yekcaran bêhn geş dibe;
Lê bi hezrîng û keser
Gava dayikê nabîn
Dîsa serî dikev ber..
Bi navê te ev tîra
Zirava min dibire,
Ma ji bo çelîkî wa
Ev dijwarî ne pir e?!... »
Vê hêreya bi şewat
Ji jînê bêzar kirin,
Du hêstirên kezebîxur
Di wir da hişyar kirim
Lanet li te be salê,
Min ji te ne dît xweşî!
Diwazde mehên te holê
Derbaz kirin bi reşî.
Bi vê va neh lanet in
Ji neh salan dixwinim,
Di sersala dehan da
Ka çî xewnê dibînim...

Hema 31/12/1933

OSMAN SEBRÎ

MELA EHMED

Şairek ji Heyderan e, di mihaciriya xwe de hati bû qeza Nisêbinê. Ji ber ko evîna welat û millet di dilê wî de şax da bû, êşek lê peyda bû bû û di vê nesaxiya xwe de dîwanek ji şî'ran û qesîdan çekiriye; heye qedere (300-400) rûpelî. Niho jî ew dîwan bi xetê wî ê dest li cem kurê wî ye; navê wî M. Emîn e.

Ew jî li nahiya Amûdê li gundê (Xalit) dersên şerîfê dixwîne. Ji ber ko di stûna klasîkan an şairan de navê wî min ne dît, û mir jî dibêje van veşartiyên wiha divê hon ji min re bidin nas kirin; lewra me îro dest pê kir û wan peşkêşî mirê mezin dikim ezbenî. Ewe yek ji qesîdeyên wî:

Ela ya ey-yûhes-saqî ji zatê te recakar im
Werîn camek meya safî ji hicrê mest û gubar im
Melûl im bê qeder saqî mifer-reh bim bi camê ra
Mirada min ji destê te badeya sor û gulgon e
Belê wextê seher îro xiyala firqetê xwarim
Xerîb im pir keder saqî binûşim ez bi fecrê ra
Binûşim badeya safî ji bê hoşî wekî rabim
Xewasê qelzema eşq im ji yaqûta xebardar im
We liken bê xeber saqî mişew-weş bim bi

[derbê ra

Xewasê qelzema kûr im di behran da me di

[dur-rek

Nehin min taqeta weslê ji kerba dil birîndar im
Belê şam û seher saqî bi feryad im ji şewqê ra
Ji eşqê mest û sekran im ji hinga elest im ez
Me noşî badeya mey lê heta îro weha jar im
Hezîn im rengê zer saqî ji van tîr di cergê da
Dil û cergê min bû atêş ji şewqa mah û sîmayî
Disojim mislî perwanê cenahê cemê didar im
Vejandim ser teser saqî berê sal da tu mahê ra
Ji cergê min dibarin tîr ji qewsê ferq û hicran e
Meraqa wesletê kuştim ji ser ta pê wekî nar im
Xideng û mawezê saqî li min têtin ji qetlê ra
Ji fikra sûreta gulgon di behrê xem ne hatim ez
Wekî bilbil bi efxan im meh û salan dilingar im
Eman ey leb şeker saqî ne ma taqet ji sebrê ra
Wekî bilbil bi xemdarî gulistan min li bîr in her
Peya-pey xem dibarin dane dane zubdeyê ek-

[dar im

We fehmî qed neşer saqî telef can û mal vê ra
Ji hicara vê demê dîn im li kû pîrê-mexan kanî
Bipirsim hal û esraran çî reş eşqê bi didar im
Bibinim ez eger saqî didim rûh ez bi mejdê ra
Ji derbê firqetê Ehmed dinalit mislê kerbînî
Ji destê mehbet û eşqê muqîmê eşkê xunbar im
Derîn rux ey qemer-saqî peyala heyderî jê ra.

Şandox: SELÎM. Ş. M. HISÊNÎ

BINGEHÊN

GRAMÊRA KURDMANCI

— 22 —

148 — NÎV. Gava ev jmarnav bi serê xwe ye û bi tiştêkî din ve ne girêdayî ye bi «î» yê têtê dewandin: nîvî bide min, nîvekî bide min, bi nîvî bike.

Lê heke jmarnaveke din an navdêrek bi nîvî ve bûye hingê «nîv» li goreyî tewanga wan têtê tewardin û ji ber ko hikim li wan nake her navdêr bi tewanga xwe a xweser ditewe.

Ji yek û nîvê (nîvan) bêtir.

Ji çar û nîvan bêtir.

Ji çil û nîvî bêtir.

Nîv zebeşî (zebeşekî) bide min.

Nîv sêvê (sêvekê) bide min.

Bîst û nîv zebeşî (zebeşekî) bide min.

Bîst zebeş û nîvan bide min.

Bîst û nîv sêvê (sêvekê) bide min.

Bîst sêv û nîvan bide min.

Zebeş û nîvî (nîvekî) bide min.

Sêv û nîvê (nîvekê) bide min.

Min ev hesp bi bîst zêr û nîvekî kirî.

Min ev hesp bi bîst zêr û nîvan kirî.

Min ev hesp bi çel zêr û nîvî kirî

Bi goştê nîv bizinê em têr nabin.

149 — YEK. Ev jmarnava ha bi «ê» yê têtê tewardin: Ji yekê, bîst û yekê, çel û yekê, sed û yekê, hezar û yekê, milyon û yekê...

Lê gava «yek» dikeve pêşîya navdêreke lê hikim nake û zayendê xwe nadiyê. Ji lewre navdêr li goreyî tewanga xwe ditewe: Ji yek hespî, yek mehîne, bîst û yek zebeşî (bîst û zebeşekî) bîst û yek sêvê (bîst û sêvekê).

Çend mîsalên din: Mîn ji hezar û yekê bêtir hesp hene. Ez sed û yek hespî û hezar û yek çeleke dibînim. Ji bîst û yekê heta sê sed û yekê bijmêrine. Min ev hesp bi çil û yek zêrî (bi çil û zêrekî) kirî. Mîn bîst heranên xwe bi sih û yek bizinê (bi sih û bizinekê) guhart. Birayê min ev xani bi sed û zêreki (bi sed û yek zêrî) firot.

150 — Jmarnavên dido, sisê, çar, pênc, şeş, heft, heşt, neh, deh, yanzdeh, dwanzdeh, sêzdeh, çardeh, panzdeh, şanzdeh, hevdeh, hejdeh, nozdeh, bîst, bi «an» ê têtê tewardin: Ji çaran, heştan, dehan, bîstan, bîst û pêncan, sed û nehan, sê sed û heftan, hezar û şanzdehan, hezar û çil û siseyan..... bêtir.

Ev jmarnavên ha tewangên xwe didin navdêrên xwe û wan jî wek xwe ditewînin: Bi şeş, zêran, ji heft bizinan, di nav hevdeh keçikan de, bi çel û heşt eskeran ve, ji du sed û nozdeh çelekan, ji hezar û heştê û çar hespan.

MEMOZINA EHMEDÊ XANÎ

— 11 —

DESTANA BEYANA NEWRŪZA SILTANÎ,
TESMIYE MEWSIMI SIRŪR Ū ŞADIMANÎ
BI MERSŪMÊ QEDÎMI KURDISTANÊ KO
WAN DIGOTE SERSAL Ū ED DIKIRIN
BI İDI WISAL

Xel-laql cihan ji feyzi fitret
Hey'ati felek bi wechi qudret
Bê qalib û bê mihît û miqyas
Bê alet û bê mişir û meqras
Evçende miez-zem û midew-wer
Evrenge misen-neh û miker-rer
Înane bi mareza wicûdê
Kêşane bi menzera şihûdê
Hikmet ew e, ev hemî li kar in
Hindek di peya û hin siwar in
Hindek di betî û hin serî in
Hindek di muîn û hin menî in
Hin midbir in û hinek mideb-bir
Hin miqbil in û hinek miqed-dir
Hin katib in û hinek di istad
Hin mitrib in û hinek di cel-lad
Hin rojperest in û hin şebefrûz
Hin xus-serevîn û hin xemendûz
Hindek di misali Zin zerî ne
Hin şibhi Memî di mişterî ne
Bilcimle miseyqel û minir in
Hin padişeh in, hinek wezir in
Hindek ji teher-rika tebîî
Ew tene bi niqteya rebîî
Tecdîd dikin ji bo me salê
Gava weko tene îtidalê
Danayî miem-meri kuhensal
Evrengehe go ji bo me ehwal
Got adeti pêşî û zemanan
Ev bû li hemî cih û mekanan
Wextê weko şehsiwari xawer
Tehwil dikir di mahi Azer

Yanî ko dihate birci sersal
Qet kes ne dima di mesken û mal
Bilcimle diçûne der ji malan
Heta digehişte pîr û kalan
Roja ko dibûye İdi newrûz
Tazîm ji bo dema dñefrûz
Sehra û çemen dikirne mesken
Bêda û demen dikirne gulşen
Xesma ezeb û keçên di bakir
Elqis-se cewahirên di nadir
Têk da di mizey-yen û mileb-bes
Vêk ra li tefer-ricê mirex-xes
Liken ne bi tihmet û bi min-net
Belkî bi terîqî şerh û sin-net
Lewre ko ewan xerez ji geştê
Meqsûd ji çûyîna bi deştê
Ew bû ko çi talib î çî metlûb
Yanî du teref mihîb û mebbûb
Ev her du celeb ko hev bibînin
Kufwê di xwe ew ji bo xwe binin.

— 12 —

BIDERKETINA ŞEHRIYAN E BI DEŞTÊ JI
BO SEYRANA SERSAL Ū GEŞTÊ

Dewra felekê ji bexti fêrûz
Dîsan ko nima ji nû ve newrûz
Mebni li wê adetê mibarek
Şehrî û sipahiyan bi çarek
Bajar û kelat û xanî berdan
Teşbîh bi nijdiyan û cerdan
Sef sef dimeşîne kûh û deştan
Ref ref dixweşîne seyr û geştan
Esnafî imem sixar û kub-bar
Qetha ve ne ma di şehri dey-yar
Hindek bi peyarî çûne başan
Hindek bi siwarî çûne raşan
Hindek bi tebayî û bi kesret
Hindek bi hevalî û bi wehdet
Rabûne ve xanim û xewatin
Wan ji tiji gul kirin besatin

Hûran kire meskenê xwe cen-net
Bê perde û bê melal û min-net
Dûşize û duxter û rewalan
Pakize izar û zilf û xalan
Etrab û kewaibê di ezra
Merdan û mirahiqê di ziba
Eshabi qimaş liîfî rixsar
Erbabi metah hisni didar
Wan lêk dikirin metah yek erz
Texmîn dikirin bi tûl û w'elerz
Sewdakeri eşq bûn di bazar
Hem bayî hisn û hem xeridar
Sersalî û bakir û rewalan
Sedsalî ciwan û pîr û kalan
Sersal li resm û rahi mahûd
Gêran diçû meqami mehmûd.

— 13 —

MIREXES BŪNA WIŞAQAŒ BI GULGEŞTA
SERSALÊ REXBETKIRA WAN E BI BAZA-
RA HISIN Ū CEMALÊ

Qendîli minîr dêri ezreq
Mişkati hemil kirin mirew-weq
Sersal ko bû ji nû ve me'mûr
Mîr daye gerê di taze destûr
Destûr ko bû ji bo wişaqan
Rabûn hemî şibheti işaqan
Têk çûne bi mareza mezadê
Dildadeyî meqsed û miradê
Il-la bi tenê Memo û Tacdîn
Wan dane xwe dixterane tezyîn
Yanî di dema ko bûye tehwil
Ew her du bira di came tehdil
Istebreq û sindisin di ber da
Çend mehcer û miqrime bi ser da
Kakûl kiri bûne tir-re her sû
Perçem kiri bûne zilf û gêzû
Wan lêw kiri bû libas tesrif
Da qet nebitin li wan çu teklif
Pûşide libasî dilberanî
Seyran dikirin bi sergirani.

151 — Jmarnavên sih, çil, pêncî, şêst, heftê, heştê, not, sed bi «î» yê tene tewandin: Ji çilî, şêstî, notî, sedî, pênc sedî, neh sedî, sed û çilî, hezar û du sedî, heft hezar û heşt sedî, çar milyon û sedî... bêtir.

Ev jmarnavên ha jî tewanga xwe didin navdêrên xwe û wan jî wek xwe ditewinin: Bi sih zêrî, ji çil bizinî, di nav heftê keçikî de, bi not eskerî ve, ji sed û pêncî çeleki...

152 — HEZAR. Ev jmarnav jî gava bi serê xwe ye bi «î» yê tete tewandin û hikim li navdêra xwe jî dike.

Ji hezarî, ji yek hezarî, ji hezarekî bêtir.

Ez hezar hespî dibînim, ez hezar mehîni dibînim.

Lê gava hezar bi jmarnaveke din ve bûye dikeve bin hikimê wê û li gora tewanga wê hejmarê tete tewandin: Ji çar hezaran, bist hezaran, çel hezarî, çel û pênc hezaran, sde

hezarî, sed û deh hezaran... bêtir.

Ji milê din jmarnava hezar gava ne bi serê xwe ye û daye pey jmarnaveke din navdêra xwe nema dikare bitewîne. Min ev tişt bi hezar zêrî, çar hezar zêr, çel hezar zêr, çel û pênc hezar zêr, sed û deh hezar zêr kirî.

Vient de paraître
HISTORIQUE SOMMAIRE
DU

CHAR DE COMBAT
LE MAITRE DU CHAMP DE BATAILLE
par le

Commandant L. FOUQUET
des F. F. L.

Ouvrage édité et diffusé par les soins du
service de propagande des forces françaises
combattantes en moyen orient.

DANS TOUTES LES LIBRAIRIES

PÊLOŞÎ U SISTÎ

Biranol Ev pêloşî û sistiya me mirineke tevayî şanî dide. Belê çak bizanin û xwe mexapînin. Xebata azadiya welêt ne ev e û tukes bi vê rêveçûnê ne gihaye qonaxê. Herweki di nivîsara berî vê de jî min gotî bû tiştê ko nabe, kesan ne ditiye. Ezê bûyereke xwe dîtî jî we re ber pêş bikim:

Ji ber kc ez li Cizîrê di Amûdê de dikançî me, divayên xwe pertel û tiştan derim ji Helebê dikirim, tînim. Herwekî berga rîya min Hesîçe û Dêra-Zorê ye; tevî rêwîyan em jî Dêrê gihîştî bûn hember Reqayê. Makîna me di heriyê de ma û makîneke din jî hat û li me sekîna. Li gora adetê tevî ajotek, em her du alî (12) peya lê kom bûn û me zor dida xwe. Lê me tu havil ne dikir. Ez lê varqilim û min bi tenê (5) peya niqandin û ew dane sondê ko emê xwe jî dil û can bidin-ê.

Pîştî peymanê me xwe jî dil da makînê û wek qertel ji newalê çeng kir jor û lê siwar bûn û gihîştin daxwaza xwe.

Em jî tiştê tewş û békêr re merd in. Her keyakî me ê nexwende sê an çar rojnameyên biyaniyan bi çil kaxedî dikire û Hawara ziman û tîpên xwe nakire. An dikire heq nade. An jî bi gote-gotê hêj dide. Herwekî gotiye: Yê hûkê ne zar e, ne ziman e; yê xesûyê ne dîn e ne îman e.

Malxirabinol carekê çavên hişyariyê vekin û li xelkê binihêrin. Ma hon jî her tiştî dide-xisin; çima jî tiştê qenc û pêşveçûna xelkê û neyarê xwe naqehirin?

Yezdan zanîn û çav daye, jî bo dîtin û naskirinê. Yê me bi tenê jî bo bindestî û çavpehinkirinê. Ma hon nabînin adet û awayê pêşveçûna xelkê tev de jî me hewisîn û me jî bîr kirine. Herwekî di stûnên jêrîn de li hember hev dû bi rêz in:

ÎRO YÊN WAN

Sala nuh

Roman

Mûsiqî

BERÊ YÊN ME

Nuhroz

Çîrok û dîrokên me

Saz, stran, bilûr, dihol
û zirna kevnare

Îstiqbal û dawet û întixab

Wek roja Sîfî dane
Tacdîn. Herwekî Ehmedê
xanî gotiye:

Texterewan wekî gemî bû
Behra di bin de ademî bû.

Ji mala mîr heya mala
Tacdîn merov sekinîn,
textê wê bi hewa dan
hev, heya gibandin
mala zavê.

MELA

EVDILMECÎDÊ KEN'ANÎ

Mela Evdilmecîd jî xelkê welatê jor e. Heyamê sala 1925an ew jî daketi bû Cizîrê û bi awayê melan ew jî li nahiya Amûdê li gundê « Gundor » disekinî.

Merovekî jî hevîna welêt û millet ne bê xeber bû. Benga Hişyar li (Sinceqa Sadûn) dibistana kurdî vekir. Pir caran nav di şagirtan dida, eger rê pêketa dikarî bû li gora xwe xebata welatê xwe bike. Lê mixabin mirinê jê re ne dûman. Ji ber vî qasî me dikir ko bi rûpelên Hawarê navê wî bête nivîsandin. Ji ber ko mêr dimire nav dimîne; mêrê ko mir ew mirar dimire eger navê wî namîne. Û jî bo ko zendeyî jî jî xwe hevîdar bin. Vaye qesîdak jî qesîdeyên wî ko bi evîn gotiye:

Canê were der jî niqab û jî hicabê bê şek te hebînim
Ez hesretê te mame di vê qehr û ezabê pir mest û

[hezîn im

Beybûde meke emrê ezîzî di beqayê xurşîdê semiyê

Eşqa te dilem sotî çî hacet bi îtabê her subhe êdîm im

Pesnê te bi min qeyd û kemen zulfû ey şahê nigara

Suhtî te li min qelb û ceger ez bi şerabê ez nûrê

[cebîn im

Te divê tu li min berq û birûskan bireşînî wer

[min bihebînf

Wer zîlfê siyah derxe bi mawerd û kulabê dil xerqe-

[yî xwîn im

Te divê ko min zîr û zeber kî di hewayê wer der jî serayê

Te divê ko qiyamet li me bi xwe rabbit da ez te

[bibînim

Ger bête sîmaa'n bi qidûma te mibarek sed car

[mibarek

Rûhem ne mizgîna beşîrê wê cewabê laîq wê dibînim

Het-ta ko me niy-yet pencan di me biçîkînf rûhem

[derînf

Bel ta bi qiyamet ez di nêv ax û tirabê nalîn û enîn im

Caran sûndê dixwim ez b' brûyê hilalê ser çesmê xezalê

Şeb ta bi seher sebr û qerar bê te me nayê dil behrê

[enîn im

Ken'anî tu bi eşqê mesojî cegerê reş baçeqlê mişew-weş

Kena'nî we şînabî çî nûştî şerabê der ilmê yeqîn im.

Amûdê: 8-4-1943

Şandox: SELÎM Ş. M. HISÊNÎ

Dans	Dîlana Cerg-û Bez. Keç û xort tev de dikevin-ê.
Miahede	Soz û bextê eşîran
Talîma siwarî	Terada cejin û şahîyan ya şerevaniyên me.
Mobîlye	Mehfûr û xalîçeyên me ên bi neqş.

Heçî zane jî xwe zane; heçî nizane baqê
nîska ye.

HESEN HIŞYAR

CHANSONS

La première des deux pièces qui suivent est une chanson de guerre yezidie, que j'ai recueillie chez les Bchêris. Elle est certainement très ancienne, puisqu'elle fait allusion à un combat livré par la tribu des Khaletân, groupement jadis puissant, mais qui a disparu depuis plusieurs siècles. Elle présente donc, bien qu'incomplète, un très grand intérêt historique.

La seconde est un « lavij » des Berwaris (Botân), comme les autres chansons de la même province que l'on a lues dans les nos 28 et 41 de Hawar, elle a pour thème un dialogue entre deux amoureux. Le printemps des cimes sert de toile de fond à cette idylle; chaque strophe est introduite par une évocation de paysages alpestres: hauts sommets dont la neige est en train de fondre, torrents qui dévalent des montagnes, oiseaux migrateurs dont les vols strient le ciel, le coucou qui chante déjà.

SERÉ XALITA

Delana, xweş Delana!

Pêşiya malê me şer e, paşiya malê me ferman al
Şerê feqrê Êzîdiya, sofiyê Misilmana
Xwestir e ji şerê nêrî û berana!

Delana Başo, wa bi şitil!

Çend peyayê Mala Zoro li serê girê Qereçêrî
[bûne gutil,

Derbekê dane Hesarê cibo û Bimbaê Mîro,
[Miço ê mala Şêx Îsa.

Ji mala bavê mi qelandin tovê bîst û pênc
[mêrên rimbiqetil.

Delana Başo, li berê bendê!

Mertela destê Hesarê cibo giran e, kete zendê.
Şerê feqrê Êzîdiya û Sofî Misilmana
Xwestir e ji reqs û govendê!

Lê darê! Delana!

Pêşiya malê me şer e, talî ferman al
Pêşiya eşîrê Êzîdxan çûye tîla Botana.

Delana Başo, bi qirkor el

Hespê Bişarê Zoro di meydanê de bore bore.
Derbekê dane li Hesarê Cibo, Bimbaê Mîro,
Ji mala bavê min qelandin tovê bîst û pênc
[şêxê scribiporel!

LA GUERRE DES KHALETAN.

Delana, beau Delana!

Devant nos tentes, la guerre! Derrière nos
[tentes, la proscription!

La bataille que livrent les Faqirs yezidi aux
[soufis musulmans

Est plus belle à voir que les combats des boucs
[et des béliers (1).

Delâna Bâcho, couverte de broussailles!

Quelques guerriers du clan de Zoro se sont
[groupés sur le tertre de Qaratcheri.

Ils ont touché Hesârê Djebo et Bumbaê Mîro,
[Micho du clan de Cheykh Isa,

Ils ont enlevé à la maison de mon père la
[semence de vingt-cinq braves aux lances
[meurtrières.

Delâna Bâcho, face à la falaise!

Le bouclier que Hesarê Djebo porte au bras est
[trop lourd, il a glissé sur son poignet.

La bataille que livrent les Faqirs yezidis aux
[Soufis musulmans

Est plus belle à voir que la danse et la ronde!

O Delana!

Devant nos tentes, la guerre! Derrière, nos
[tentes, la proscription!

L'avant-garde de la tribu d'Ezidkhân (2) a ga-
[gné les collines de Botân.

Delâna Bâcho... (3).

Le cheval de Bechârê Zoro renâcle sur le pré.
Ils ont touché Hesârê Djebo, Bumbaê Mîro,

Ils ont enlevé à la maison de mon père la
[semence de vingt-cinq cheykh à la tête
[chevelue (4)

LAVIJ

Ezê li Xana Gosehê fikirîm, alîkî jê heriftî.

Ezê li dora girê Niskîn fikirîm, sosin û beybûn
[tê re bişkiftî.

Xwezika wî lawî; du yar li gundî hebin, êk yar
[be, ya dî dezgirtî!

Ezê li Herekolê fikirîm, ne mane kevî.

Dora Kanî Ferşikê nêrim, porjan lê bîne dar
[û devî.

Ezê terka lawikê xwe nadim heta Korkendîl
[bihele,

Ji min û lawikê min re bibe gakêl û zevîl

Ezê li Mêrgûmarê fikirîm, mîrê hemî besta,

Li Herekolê fikirîm, keviyo lê bîne mîna tilyê
[desta.

Xwezika min behr li bejna bilind hebiya,

Bila Xwedê emanetê xwe ji min bixwesta!

(1) Les « faqirs » forment chez les Yezidis une caste religieuse. Ces vers renferment une allusion aux combats d'animaux, jadis fort prisés au Kurdistan.

(2) C'est à dire des Yezidis. Il y a là une indication précieuse sur les anciennes migrations des Khâletis.

(3) Le sens de « qirkor » m'échappe.

(4) Les « faqirs » portent la barbe et les cheveux longs.

Ezê li Arnosê fekirîm, mîrê hemî çiya,
Lehî jê derbîne, diçin ser milkê Kaxpiya,
Ezê çengilê keleşgewra xwe bigrim, birevinim,
[bibim nav malê Qoçebegiya.

Ezê li Axîyolê fekirîm, çî çiyakî xezeb el
Ezê li Arnosê fekirîm, qentare nêriya lê bine
[celebe.

Evnika xelkê dinya alemê hemî li ser dev û
[lêvan in,
Ya min, rebena Xwedê, tinê ji dil û kezeb el

Qulingo, Xwedê kî ezê nizanîm ne tu koçer î,
[ne holis î.

Tavikî baran dibarê, piçkê berfê ser çengê te
[diqerisî,

Dema rêka te li Cizira Bota bikevit,
Tu ji ber min ve keyfa zerî esmera bipirsî.

Goyîno, xirabo, çire dengê te li min nayê?
Tu sibeha dixwînî li gumbeta Cûdî,
Êvara xwe tavêjî berojî Şaravayê.
Tu kirasê belgê mishêfê wergirî, baweriya mi
[li te nayê!

LAVIJ

LE JEUNE HOMME.

Je contemple le khân de Goseh, un côté
s'en est écroulé.

Je regarde les alentours du tertre de Nes-
kin (5), lis et paquerettes y fleurissent.

Comme j'envie le gars qui, dans son village,
a deux amoureuses, l'une pour maîtresse, et
l'autre pour fiancée!

LA JEUNE FILLE.

Je contemple le Harakol (6), il n'y subsiste
trace de neige.

Je regarde les alentours de la source de
la Pierre Plate, le chardons y poussent,
drus comme des arbres, touffus comme des
buissons.

Je ne renoncerai à celui que j'aime que
lorsque fondront les neiges du Korqandil (7).

Et lorsque nous aurons, moi et celui que
j'aime, au sommet de cette montagne, notre
labour, notre champ.

LE JEUNE HOMME.

Je contemple le Mergoumâr, prince de
tous les prés inondés.

Je contemple le Harakol, il n'y subsiste
traces de neige, que minces comme les doigts
de la main.

Puissé-je avoir part (à l'amour) de m'a-

(5) L'un des sommets du Harakol.
(6,7,10,12,13) Hautes montagnes du Botân.

mie à la taille svelte!

Et que Dieu me réclame alors (l'âme)
qu'il m'a prêtée!

Je contemple l'Arnos, reine de toutes les
montagnes,

Des torrents en dévalent, qui submergent
les terres de Kakhpiya (8).

Prenant le bras de ma belle, je la veux
enlever; je la conduirai parmi les tentes des
Qotchebegi (9)!

LA JEUNE FILLE.

Je contemple l'Aghiyol (10), quelle mon-
tagne terrible!

Je contemple l'Arnos, les bouquetins mâles
y défilent de cent façons.

L'amour des autres n'est que de bouche
et de lèvres.

Pauvrette, le mien seul est de tout cœur!

LE JEUNE HOMME.

O grue (11), pour l'amour de Dieu, es-tu
nomade, es-tu sédentaire?

Il bruine, les flocons de neige se glacent
sur tes ailes.

Si ta route passe par Djezira Botân,
Informe-toi, en mon nom, de la santé des
jolies bunes.

LA JEUNE FILLE.

Coucou, maudit coucou, pourquoi n'en-
tends-je pas ton chant?

Chaque matin, tu chantes à la cime du
Djoudi (12),

Et le soir, tu gagnes le Chârâvâ (13).

Si même tu portais une tunique faite avec
les feuillets du Coran, je me méfierais de toi (14)!

TAWÛSPARÊZ

(8) Village de la plaine.

(9) Tribu nomade du Botân, réputée pour la beauté de
ses femmes.

(11) La grue est souvent évoquée dans les poésies populaires
kurdes. On lui demande en général, comme ici, de porter des
messages.

(14) D'après la légende, le coucou aurait jadis été un homme.
Ayant assassiné son frère il fut changé en oiseau. Il crie:
« Keko, keko! » (Frère! Frère!), ou encore: « Kê kuşt? Kê kuşt? »
(Qui a tué? Qui a tué?). Cet oiseau a donc mauvaise presse
dans le folklore kurde.

L'usage existait autrefois de porter des chemises, sur lesquelles
étaient brodés des versets du Coran, afin de se préserver du
danger.

Kiriyariya Hawarê:

Jibo Sûriyê 5 lîreyên sûrî - Ji bo welatên din lîrekî ingiltzî

Xwedî û gerinendeyê bepirsîyar: Mîr Celadet

Alî Bedir-Xan, Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djêladet Aali

Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — ÇAPXANA TEREQIYÊ — 1943

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Qurânê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Lwis Pastör	Herekol Azizan
Diwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Daylan	Osmân Sebrî
Memozîna Xanî	Herekol Azizan
Diljarê Xemgîn	Ehmed Namî
Hawar e	Sajih Bamernî
Pênivîs	Mîrzangi. Belbeşînî
Şeytanqûnî	Osman Sebrî

TEFSÎRA QURANÊ

23 — Mêhrkirina jinên xelkê ji we re heram e, meger ko ev di meydana şerî de ketine destê we û bûne cêriyên we. Dê û jinên din hemî, ji we re, bi emrê Xuda îratine helal kirin, da ko hon dest ji zinayê bikişînin, û di rîya helalê de, bi pereyên xwe, li gora daxwaza dile xwe, ji xwe re jin û cêriyên helal werînin.

Gava hon, ji xwe re jinan ditînin û nîzikî wan dibînin, divê hon mehra wan, herwekî hate gotin û heke dil dikin hêj zêdetir ji bidin wan; heke hon, bi wan re li hev tînin, û jê parekê an mehra ko ji we birin, bi temami vedigerînin we, standina wê, ji we re nahe tu guneh, Xuda zana û fêris e.

24 — Heke destê we teng e, û hon nîkarin, ji xwe re jineke misilman û aza werînin, bila cêriyeke misilman pêda bikin û bi destûra xwediyê wê, ji xwe re bînin û li gora adet û edaletê mehra wê bidin xwediyê wê. Xuda bawerîya we û halê we dizane. Herwekî hon hemî aza û cêrî, ji hev û dû hatine afirandin, heye ko hin ji we ji hinên din çêtir in.

Cêriya ko zewicî divê qedrê namûs û şerefa xwe bigire; mirovekî din, ji

xwe re neke dost û yar, û zinayê ne ke; heke cêrî paş ziwacê, van tiştan dike, cezayê wê, nivê cezayê jineke aza ye.

Destûra anîna cêriyan herçend ji, ji mirovan re hate dayin, ko bê jin nîkarin bisekinin, û ji kirîna zinayê ditirsin; lê herhal ne anîna cêriyan û sebir kirin ji wê re bixêrtir û çêtir e. Xuda delal û rehîm e.

25 — Xuda dixwaze hikim û emrên xwe şanî we bide û we bigehîne rîya yên berî we, rîya Ibrahim û Ismail a rast. Xuda rêberîya we dike, da ko hon xwe ji gunehan bidin paş. Xuda ji tobebaran re tobê dide; Xuda delal û fêris e.

26 — Xuda dixwaze ko hon tobekar bibin û ew di gunehên we bibore; xudankitêb û din-nezan dil dikin, we ji rîya rastiyê derînin.

27 — Herwekî mirov qels hatine afirandin Xuda dixwaze barê mirovan sivik bike.

28 — Geli bawermendan..... Malê hev û dû bê heq û bê rê meştînin û mîxwînin, meger ev, di rîya ticaretê de û bi rîza her du terefan çêdibe. Nefsa xwe mekujin û bi kuştina mirovên din, canê xwe meşînin kuştin. Xuda bi we re delal û dilnerm e.

29 — Yên ko van tiştan dikin, divê bîzanin ko emê wan bavêjin. agirê do-jehê, û gihandina wan a wê derê ji me re ne tu zehmet e.

30 — Heke hon destên xwe, ji gunehên mezin dikişînin, em gunehên we ên piçûk ji ewî dikin, û we degihînin bihuştê.

LWÎS PASTÖR [LOUIS PASTEUR]

1822 — 1895

Gava em çêl li mirovên ko xizmeta însaniyetê kirine dikin, ne gerek e em bibêjin ko wan mirovan di yek wextî de xizmeta miletê xwe ji kirine. Miletê wan jî birekî însaniyetê ye. Ji lewre heçiyê ko xizmeta miletê xwe dike, xizmeta însaniyetê jî dike. Bi tenê mirovine welê hene ko bi keşf û îcadên xwe rast bi rast û bila wasite xizmeta însaniyetê dikin. Herkes jî wê xizmetê rasterê fêdê dibîne. Pastör jî wan mirovan e ko ji keşfên wî însan, heywan her candar fêdedar bûye û heta roja qiyametê jî ewê jê fêdedar bibin.

Lwîs Pastör li 27ê Kanûna-pêşîn, sala 1822an li Fransê, di bajarê Dolê de ji deya xwe bûye. Bavê wî di ordiwa Napoléon de esker bû û bi mêraniya xwe deng da bû. Gava felek li împêratorê Fransê geriya û Bonapart şikest û neyarên wî ew û eskerên wî hêşir girtin bavê Lwîs qebûl ne kir ko şûrê xwe veke û bispêre dijmin.

Bavê Lwîs digot ez şûrê xwe nadim. Xuya dikir ko mirin da bû ber çavên xwe. Zabitekî nemsewî gava ezm û çerara wî eskerî dît, jê geriya û destûr da ko şûrê wî pê re bimîne.

Ji piştê wî bavê mêr merekî qenc daketî bû. Lê kur ne şerê însanan; lê şerê nexweşyan dê bikira.

Lwîs hêj du salî bû. Êvaran, gava bavê wî ji xebatê vedigeriya mal kurê xwe dikir ser ejnûyên xwe, jê hez dikir û digot-ê: « Kurê min, di jiyîna eskeriyê de min gelek meşqet kişandine. Min divêt tu bixwîni, bibî zanakî xurt. Min navê ko tu jî wek min zehmetê bikişîni ». Deya wî dikenî û bi ser ve dikir û digot: « Belê divêt kurê me bixwîne ».

Dê û bavê Lwîs gava ev tişt digotin, bivê nevé wan jî wek kurê xweê dusalî tiştê ko ayendê jê re vedigirt ne dizanîn.

Di vê navê de famîlya Pastör guhasti bû bajarê Êrbwayê. Ji ber ko bêv di wî bajarî de debaxaneyek heb. Lwîs jî dest bi xwendinê kiri bû û diçû dibistanê; lê ne ewçend heweskar bû. Li dibistanê jî xwendinê bêtir bi çêkirina resimên heval û mamosteyên xwe mijûl dibû. Carina jî li şûna ko herê dibistanê, diçû ber çemekî û masî digirtin. Lwîs di resim û neşê de gelek xudan-qabiliyet bû. Dibêjin ko lê bixebitiya wê bibiwa resamekî mezin.

Bavê Lwîs li ber halê kurê xwe diket, gîret lê dikirin û nûxweriyê xwe dihêvotê xwendinê. Ji xwe gelek ne borî zanayê ayendê dev ji resim û masîvaniyê berda û meyla xwe da xwendinê.

Lwîs bû bû şanzdeh salî. Bavê wî rabû

û ew jî bo xwendinê rêkire Parîsê. Lê bihina Lwîs, li Parîsê teng bû û zûka bêriya gundê xwe kir. Lwîs di vê babetê de jî hevalekî xwe re gotiye: « Ax min careke din bihina debaxanê bihin bikira. Ez dibêjim qey bihina min pê wê vebiya »

Lwîs li Parîsê gelek dom ne kir vegeriya gundê xwe. Favê wî vê carê kurê xwe rêkir bajarekî nîzingî gundê

wan. Vê carê Lwîs xebitî û yekcar meyla xwe da xwendinê; nemaze hikmet û kîmyayê.

Lwîs di sala 1847an de şehadetname tîbiyê girt. Pastör hingê 25 salî bû. Pastör beriya ko şehadetê bigire, hêj di dibistanê de dest bi keşfê kiri bû. Du madeyên kîmyewîyên ko beriya hingê wek madeyine xweser dihatine hesêb îsbât kir ko ew made ji yek eslî ne.

Pastör piştî ko şehadetname girt di ûnîversîta Strasbûrgê de bû miawînê seydayê kîmyayê. Êdî Pastör terka kîmyaxanê ne dida. Dibêjin ko di roja ziwaca wî de rexma ko vexwendî tev de hati bûn û her tişt hazir bû bû; Pastör xuya ne dikir. Lê geriyên û ew di kîmyaxanê de peyda kirin. Pastör jî bîra kiri bû ko roja ziwaca wî ye.

Pastör jî Strasbûrgê hati bû Parîsê û di sala 1867an de di Sorbonê de dersa kîmyayê digot.

Cerahî yanî qelaştina bedena mirov sinhetekî kevin e. Lê heta keşfên Pastör gelek caran nexweş bi emeliyatê diketin û dimirin. Li gora statîstîkên wî wextî jî mirovên emeliyatbûyî ji sedî çil xelas ne dibûn. Ji lewre gava digotine nexweşan divêt em ji te re emeliyatê çêkin; zû zû pê qaîl ne dibûn. Nexweşan digot: « Ma çire bila sebeb em xwe bidin ber êşa emeliyatê. Ma dawî dîsan ne mirin e. Ji me re çêtir e ko em bê emeliyat bimirin ».

Belê hingê piraniya nexweşan bi tesîra emeliyatê dimirin. Lê ne di dema emeliyatê de an piştî wê. Lê belê piştî du sê heftan. Yanî emeliyat qenc çêdibû, devê birîne, carina, di hate hev û piştê, ji nişkekê ve xwîn jehîrî dibû, canê nexweş diwerimî û nexweş emirê Xwedê dikir.

Ma çire? Heta hingê kesî ne dizanî. Heta hingê bişikên bawer dikir ko mîkrob di her derên nexweşan de xwe bi xwe û bêf sebebeke dervekî peyda dibin; di canê nexweş de zêde dikin û wî dikujin.

DÎWANA MELE

— 42 —

Tu dizanî bi Xwedê min tu xeyalî şeb û roz
Bi xeyala xwe mudam min tu li bafî şeb û roz
Her bi mîzan direşînî cegerê tîr û xedeng
Ji neseq saîqe me j'qewse hilalê şeb û roz
Mislê goyîn te rewan nale ji dil tèn miskîn
Em nizanî tu çi ra herwe dinalî şeb û roz
Te ji feryad û fişanan bi xwe bilbil ker kir
El-lah el-lah ji çi derdî weh dikalî şeb û roz
Da ko dilber qedemê lê binehit rewşen kit
Lê tu xwînê ji çavan vedimalî şeb û roz
Te tenê zewq û sefa kir be çunî dilberê ra
Sernixwîn geh şîbhê nûn geh wekî dalî şeb û roz
Fetweya pîr û melaya tu bi ilhamê binê
Wê meyê her we dîroşî bi helalî şeb û roz.

— 33 —

Çûn çû kirin zilfên siyah keskê atlas e qeba
Êdî nişan nadin xweya tîkil kirin badê seba
Min dî seba daye seher medarê bedrê kir bi ker
Qews û qezeh jê hate der dîsa bi zilfan ra teba
Îro li me bedra tamam enber feşand û sed selam
Ey Hudhudê şîrîkelam ehlen we sehlen merheba
Min dîlberek wek dur heye mehbûbek şîrînsur heye
Husa û cemalek pîr heye Belqîs sifet mesken Seba
Me d'vê ko dîsa dilberê hey hey li islûba berê
Keşf bi ji toqa pencerê bê û biçi teşbîhê ba
Şûx û şepala meyperest ew zalima hişyar û mest
Wê nameyê xef de bi dest fi tey-yuha neşr û nebat
Bêj wê şîrina surperî durdaneya ez mîşterî
Ka ehd û peymara berî bê feyde çû teşbîhê ba
Meşkerê spî dest û zend zanîm bi halê name xwend
Lêvan tehesîm kir ji qend mastin keban û fir û ba
Dilber bi halê name dî nasî ko nişana me dî
Nûnek mîxalîf tî nedî hel qelbîha nehwi s-seba
Qasid bi meqsûda me hat ba mijde û emr û berat
Nişan hişyarî hem xelat şehzadeya gulgûn qeba
Îro mecalê hate wext dîsa ciwan bû min dî rext
Ew lamia danî ji text ma kare berqîn xwe leba
Selwa rewan zêrin wereq çiçek melê dîa yek neseq
Yağûtiha yuhkî şefeq yuhkî uqûden kewkeba.

Lê Pastîr bi vê nezeriyê qail ne dibû.
Zanayê mezin bi eçîda xwe a nû ket kîmya-
xanê û li mîkrobên ko mirovan dikujin geriya
û piştî xebateke zor îsbat kir: mîkrobên ko
mirovên emeliyatbûyî dikujin xwe bi xwe û ji
canê wan peyda nabin, ew mîkrob ji derve
tên, dikevin hundirê canê mirov, tê de zêde
dibin û nexweşan dikujin. Ew mîkrob jî wek
tozê di hewayê de difirin bi dest û aletên
emeliyatê ve dibin.

Piştî ko sebeb hatî bû eşkere kirin tevdir
hêsani bû. Diviya bû dema ko beden dihate
qelaştin nehîlin ko mîkrobên derve bikevin
hundirê bedenê. Mîkrob tiştine ewçend hûr in
ko bi çavan nayîne dîtin. Lê mirov bêî ko
wan bibîne dikare wan mehiw bike. Derma-
nin hene ko mîkroban dikujin. Oda emeliyatê

bi wan dermanan tete şwiştin, aletên emeliya
tê jî tene kelandin û sotin û bi vî awayî ew
jî ji mîkroban tene saffî kirin. Herçî bijîşk
de tèn xwe bi dermanan dişon û lepikine
kewçûk yên ko hatine kelandin bi destî ve
dikin. Bi vî awayî rê ji mîkroban re çênabe ko
bikevin hundirê bedenê û zerere bigehînin me.

Nezeriya Pastîr ev bû. Wek her tiştê nû
ev nezeriye jî kete ber eksê xelkê. Bijîşkên
wî zamanî henekê xwe pê kirin. Lê piştî tec-
rîbene ge'êr (mite'ed-did) gava rastiya neze-
riya mîkroban hate seh kirin xelk li dora Pastor
civîyan û qedirê wî zanîn. Êdî nexweşên eme-
liyatbûyî bi piranî dijîn û kêman dimîrin.
Xwedê dizane heta niho çend mirov xêra
nezeriya Pastîr ji minirê xelas bûne.

Pastîr piştî ko nezeriya mîkroban danî
û ev nezeriye çû serî, xêra vê nezeriyê gelek
tişt keşif kirine. Di nav hinên din de mîkrobên
ko nexweşiyên diguhêsînin û wan bi peyayên
sax dixin. Di vê navê de Pastîr dermanê seyê
har û yê difteriyayê jî peyda kir. Ev her du
nexweşî ji nexweşîne mîkrobîn in. Pastîr
mîkrobên wan keşif kir û ji bona wan mîk-
roban dermanine welê xurt peyda kir ko ew
bi wan dermanan tene kuştin. Wan dermanan
bi şîringê dikin bedena mirov û ew tîkilî
xwînê dibin û wan mîkroban dikujin û ne-
xweşan sax dikin.

Fransê welatê hevrişim e. Di nivroyê
Fransê de xelk kurmê hevrişim bi xwedî
dikin. Hevrişimê Liyonê bi nav û deng e.

Di wextê Pastîr de nexweşîk bi kurmên
hevrişim ketî bû; kurm pê dimîrin. Ev tişt ji
bo xelkê nivroyê Fransê afetek bû. Wezîrê zira-
etê li ber vê afetê bêgav ma û miracefî
Pastîr kir.

Pastîr rabû çû nivro û leboratwarekê, tê de
danî û qedere çar salan bê etlahî bi şev û roj
xebitî û dermanê vê nexweşiyê peyda kir û
gundiyên hevrişimkar ji feqîrî û xizaniyê xelas
kirin. Hingê hevrişimê Fransê li salê sih mîlyon
frens kar tanî.

Di vê hêngamê de bû ko keç û bavê
Pastîr emirê Xwedê kirin. Pastîr bi xwe jî ji
ber vê xebatê û mirina keç û bavê xwe gelek
perîşan bû bû û nexweş ketî bû. Ewçend ko
gelek çaran xelkê wî jê imîda xwe dibirîn. Lê
Xwedê dixwest ko Pastor hêj xizmeta însani-
yetê bike û qasidê xwe jê re rênekir.

Dîsa di wextê wî de nexweşiyek bi mirîş-
kan ketî bû û bi hezaran mirîşk pê dimîrin. Ji

DAYLAN

JI BÎRËN ROJËN KEVIN

Hê ji min dil herîşandê
Suhtiyê arê te me,
Hiş û aqil şewîşandê
Sews û bîmarê te me.
Bêt li min binhêr çî roj e,
Eşq binavan pir disoje,
Kir li min dînya te doje
Zar ko neyarê te mel..
Her çima ji min bi naz î?
J'hextê kambax her digazî,
Pes nîne ev xêrnexwazî?
Xweş mîvandarê te me.
Bo çî evqas bê îman î?
J'pirsa halan cangiran î
Hinde sal in ko dizanî,
Ketî ber barê te me..
Daylanê b'navê Xuda kî,
Destê min bigrî û rakî,
Dil xopan büye avakî,
Gêj û sîngjarê te me..
Çer dikim tu nayê rayê
Can ji bo te kir fedayê
Bîr bibe roja Belayê
Ez xerîdarê te me.

Min çelen da bû Humayî,
Dil û can b'heftê belayî,
Ger çiqas pirtir hêja yî,
Ma nê xemxwarê te mel...

Hê çira şewlê li dil da
D'bistanê reyhan û gul da
Navê me bilbil te hilda
J'hîngê va pergende me.
Sosina nava welat î
Wey li ser çavên me hatî
Ro li min îro hilatî
Rûgeş û pîrxend eme.
Pîrs û sokendan di bîr im,
Canecan û dil esîr im,
Lê bizan ko hê feqîr im,
Ser di ber şermende me.
Matê wê rewşa pilengî
dişkênin bazik û çengî,
Her tu serdar û celeng î
Mîr tu î ez ko'le me.
Min berî j'eniya keleş bû,
Him Sefa û berê reş bû,
Hec tikûz Merwe pê weş bû,
Tehtê bîra Zemzem e
Ebrû te xençer mîsal in,
Wek tîran bijang heval in,
Dilketî ji dest dinalin,
Softiyê b'cerbeze me.

Çavên te kaniya mirazan,
Dame ber pençên du bazan,
Wekî rimbazên Berazan,
Ez kirî exterme me.
Dildize çenga qilotî,
Difnê teyrîn cerg disotî,
Wî zarê şîrîn digotî,
Sorgula tewrinde me.
Sê deqan j'demî venîştin,
Hêreker tev da ne hiştin,
Hin revandin hin dikuştin;
Yek ji wan şerpeze me.
Lêv yaqût didan mirarî,
Mest kirim pelka giharî,
Wek mesîh miriyan dikarî
Vejinî, ez mirde me.
Dilhewandê b'xêr û bêrê,
Biskherîrê ser bî zerê.
Kirime dergehvanê dêrê,
Dêr tu î ez keşe me.
Veger himbêzê xwe têxim,
Tayê dil b'pêta te vêxim,
Can bi canan ra bi rê xîm,
Ma tu bê qey ez hemel...

Madegeskar: Sent-mari 15-3-936

OSMAN SEBRÎ

milê din bi pez re ji nexweşiyek peyda bû bû.

Hikûmetê ji nû ve berê xwe da Pastor.
Pastor mirîşk derman kirin û li nexweşiya pêz hûr bû. Hêb bi pêz keti bû.

Nexweşiya pêz ji berê de nas bû û diktor û beytaran ew li gora xwe derman dikirin; lê tu havil jê çenedibû. Pastor piştî ko li ser nexweşiyê vebû rabû ji her welatê Ewropayê diktor û pîspor ezimandin û civatek danî. Pastor 50 pezên nexweş anîn. 25ên wan pîsporên din bi isûlê xwe derman kirin. Herçî bîst û pîncên mayî Pastor ew li gora keşfa xwe derman kirin. Ji pîrzikên wan hinek edap girt û ew edap li pezên nexweş şiringe kir. Pîsporên din dikenîn. Lê piştî çar rojan pezên ko wan derman kiri bû tev de mirin û yên ko Pastor derzî li wan xisti bûn hemî ji sax bûn.

Pastor piştî vê zeferê xwe yekcar da nexweşiya seyana, seyên har. Heta hingê dermanê segestî şewitandin bû. Piştî gesticî heta bi niv saetê cihê gestî bi hesinekî sor disotin. Lê tu havil jê çenedibû, nemaze zaroyên gestî, tev de diimirin.

Pastor ji zarotiya xwe ve bala xwe da bû hariyê. Gava neh salî bû, di dora gundê wan de gurekî har peyda bû bû. Wî gurî dev li

heywan û însanan kiri bû. Heywan û însanên gestî tev de miri bûn. Di nav wan de lawikek hebû. Lawik anî bûn dikana hesînkerekî û ji pêş çavên Pastor ve birîna wî sotî bûn. Pastor ev menzera hezîn çet ji bîr ne dikir û ji hingê ve kiri bû serê xwe ko ji vê êşa xedar re tevdierekê bibîne.

Êdî Pastor li seyên har digeriya. Heçî deran de saxlûxa yekî didan; diçû wê dêrê; gilîza wî tanî û ew tehlîl dikir. Piştî tecrûbeyîne gelêr Pastor rabû ji gilîza seyê har seromek çekir û ew di canê kêvroşkekê şiringe kir û paşê ji wê kêvroşkê re gilîza seyê har da vexwarin. Kêvroşk ne mir. Ev serom li ser gelek kêvroşkan ceriband ne yek ji ne mir. Ev miwefeşiyeteke mezin bû. Lê derman diviya bû li ser însên bihata ceribandin.

Di sala 1885an û di meha Çiriya-pêşîn de, di çiyayên Jûrayê de şeş xort li ber pez bûn. Seyekî har dirêjî wan kir. Zarokan ji ber baz da. Seyê har xwe gihande piçûktirê wan û ew avête erdê. Birayê wî gava ev hal dit li se zivirî û birayê xwe ê piçûk bi zor xelas kir. Lê seyê har dev lê kiri bû û diranên wî di zenda wî a çepê re çû bûn. Lawik anîn bajêr, hakimê bajêr şîret li dê û bavê wî kirin

MEMOZINA
EHMEDÊ XANÎ

— 14 —

MILAQÎ-BÛNA TACDÎN Û MEMÎ
YE BI SÎTÎ Û ZINÊ, MISTEX-
REQ-BÛNA WAN E DI BEHIRA
EŞQ Û EVÎNÊ.

Wan her du gurî di came tebdil
Wextê dikirin di şehri tehvil
Nagah eçayibek nima wan
Yek çiz' ji eql qet ne ma wan
Ditin di mehê-le û zikakan
Her kûçe û xurfe û şibakan
Sed taze ciwan ji rengê serwan
Diba û herir û xez di her wan
Pansed ji keç û kur û rewalan
Ewçend ji qismî pîr û kalan
Enwa'î mizek-ker û mien-nes
Hindek di birehne, hin milek-bes
Hindek di calî û ekabir
Hindek di edanî û esaîr
Pêxwas hinek, hinek di serkol
Kaşo ji piyan û ser weki hol
Şermest hinek, hinek di serxweş
Dembeste hinek, hinek di demkeş
Gûyende hinek, hinek di samûş
Pûyende hinek, hinek di medhûş
Hin came-deride, hin di serxweş
Hin eql-remide, hin mişew-weş
Hindan dikirin fîşan û feyad
Hin bûne ji qeydi eql' azad
Heryek di meqameki digergûn
Heryek hi cefayêkê ceçerxûn
Ev her du demek voman tehey-yir
Bûn xerîqeyî lic-ceyî tefek-kir
Tædin sekinî û pirsiyar kir
Pîrsa xwe bi êk yextiyar kir
Go ey xidirê rehi hidayet
Bêj' ev çî bela ye bê nihayet
Wî got-ê şehlewendi şed-dad
Îro li vî xelkê bûne cel-lad.
Herçî kô dibînin ew du serxweş
Fihâl dikin niha mişew-weş
Wan go te ne di ko ew çî reng in
Wî go dû kur in, ziyade şeng in
Wan go ko bi şîr şesper in ew
Yâ ne bi xedeng û xeneer in ew

Wî go ko bi xemze û bi awit
Xelkê-dikujin weki bi keybit
Wan pîrs dikir ko gur bibînin
Da bo xwe bi merdî dest hilinin
Her du di wî karî bûn ko nagah
Ditin ko jî mehzi qudretil-lah
Ew her du puser weki du peyker
Tabende bi şekli şalti exter
Yek hey'et û şikl û yek libas in
Em-ma di wî şehri reng nenas in
Sîret-melek in surperî ne
Ne bayî'in ew ne mişterî ne.
Van her du bîran ko ew du ewbaş
Ditin-êdî û can vedan bi şabaş
Ewreng giriyar cinûn û waleh
Êdi qe ne bûn jî eql ageh
Ne fehî û xîred ne eql û ne hûş
Gêr bûn li ser zemîne medhûş
Fihleimle ji eql û canî têr bûn
Fihlal ji dûr ve her du gêr bûn
Wan her du ferîşteyên di kub-bar
Dilîn du melek ziyade dildar
Mehpare ne liken afitab in
Dildarin e lê ceçer kebab in
Teşbih bi seydi nîm bismil
Bê şib'h gihane hali mişkil
Naçar bezine ser-şikaran
Fekrine risê di wan nigaran
Zanîn ko ne seydi serserî ne
Serxêli sipahi dilberî ne
Westan û nezer kirin bi diq-qet
Wan hate bi qelbi rehî û riq-qet
Elqis-se ji hisnî van xezalan
Rehnek kete qelbi wan rewalan
Sîr-ra dili kir bi hev teel-tiq
Nêra rixî wan bi hev teç-şiq
Mekşûf terîqî aşinayî
Rûhan qe ne kir jî hev eidayî
Yekrengî û şîf' alemî xeyb
Zahir dikir it-tihadi lareyb
Hib-bê we kirin bi hev giriftar
Hisnê we kirin bi hev telebkar
Te digo ko çî qalib û çî meqlûb
Her çar çî talib û çî metlûb
Bê şibhe yek in çî ten çî erwah
Ew mît-tehîd in çî can çî eşlah
Hib-ba di dilan we kir helawet
Bu'za di dilan we kir edawet
Nisbet bi me hadîs in edîm in
Liken ji heqîqeta qedîm in

Lewra ko cinûdi can muçen-ned
Çêbûne di ilmî heq muxel-led
Hin mu'telif in hinek mixalif
Hin mixtelif in hinek mu'alif
Wan mu'telifan bi yek ve ilfet
Axir we kirin ne ma çu kulfet
Yanî ko ewan gurê di xûnxwar
Gava wehe ditin ew birîndar
Ew her du bi sed dilan hebândin
Rûniştin û her du wergerândin
Gavek seyirin li bejn û balan
Pêlek heyîrin li zilf û xalan
Gotin ceêb ev keçên di kê ne
Yan her du melaikê di Xwedê ne
Ev meywe li kê cihî giha ne
Ev gul di çî gulşenê nîmâne
Serwên di çî cûybarê kê ne
Teyrên di çî murxizavê kê ne
Mawerd ji hêstirê di gulgûn
Rihtin li ruxê di wan-di pur-xûn
Eşqê kiri bûn wisape hişyar
Qet'a ne dibûn jî xwe xeberdar
Axer ko kirin bi xamaya eşq
Hisna xetî wan li lewhî dil meşq
Wan ve ko bizanin ew çî esl in
Lewra ko nizanin ew çî nesl in
Enguştirê di wan ciwanan
Kêşan ji esabiî d'xudanan
Xatem ji enamilê d'xwe kêşan
Danine cihan ji boyî nişan
Yaqût bi mihriyan gehûrin
Elmas bi şûşeyê d'belorin
Sersal û xweşî jî dest bi der dan
Eysê xwe bedel kirin bi derdan
Nagah ecanibin xuya bûn
Nakam kirin wedah û rabûn
Man her du bîra weki du seydan
Pabestî selasilan û qeydan
Rabûn ko şevêk siyah û tari
Şems û qemeran kiri tewarî
Reh şibheti murxi nîm bismil
Bê qew-wet û bê tiwan û bê dil
Sersan dewar û ser'û mehrûr
Sewda û fiad û xelî û mexmûr
Sed car diketin asîtaran
Het-la ko gihane aşinayan
Herçend gehîstine meqaman
Em-ma ko li wan du telx-kaman
Roj û şev û wext û sibh û êvarî
Yeksan dinîma li wan bi yekcar.

ko zaroyê xwe bibin Parisê cem Lwîs Pastor.
Hemîn zarok' miif bû, lê heye ko...

Pastor gava lawik dît hinek dudilî kir. Lê
ji ber ko di lêwik de tu hevî ne ma bû
Pastor rabû û şîringe li nexweşê xwe da. Xewa
lêwik dihat lê xewa dîktor ne dihat; gelo wê çî
bibîwa? Pastor dermanê hariyê peyda kiri bû.
Lawik sax bû û ji hingê ve ji mirovên şegestî,
beke hatine derman kirin, ji sedî bi tenê yek
dimire. Lê beriya Pastor ji sedî sed-dimirin.

Pastor bi vî awayî heta dawiya emirê xwe

bi keşîfan xerîk bûye û ji dinyayê re xizme-
t ne mezin kirine.

Di sala 1870î de fransizan ji elemanan re
pênc mîlyar freng tezmînat da bûn. Yekî ji
hevçaxên Pastor gotiye: « Keşîfên Pastor ber-
berî van pênc mîlyon frangan in ko fransizan
daye elemanan ».

Pastor li 28ê Îlona sala 1895an piştî nîvro
emirê Xwedê kiriye.

Civata ko navê wî lê ye « Enstitû Pastor »
di vî warî de xebata vî fransizê mezin pêş ve
tajo.

DILJARE XEMGÎN

Dilo jaro ji xew rabe, ji derdê miletê xemgîn
Xebatê pir bike îro, bi serbestî bibe zengîn
Me Tacdîn û Çeko nînin, xeberdarê me bê Gurgîn
Bi tole û balafir rabin, bizozanê dilê xemgîn
Erê xortê ciwan pîrsê li dapîra xwe qet nakê
Welatê me gelek rind e, eger carek temaya kê
Li hawîrê cihan meyzê, xorîta wî xuya nakê
Mixabîa miletê kurdî, welatê te bibê xemgîn
(Dîtîrsim eyî weten bîmrim, ne bînim bextiyar î tû)
Li bin pencê neyaran tim, bi ah û nal û zar î tû
Bî wê xwîna şehîd û xa, ziyarîhtin bi xakê tû
(Bînosîn ba li ser qebrim, weten xemgîn û ez xemgîn)
Şev û rojan bi ahîn î, tu bes nakî ji van nala
Çi mikrob e li canê te, ko dewra wê dû sed sala
Here nik Nasîzê kurdî, bijîşk e ew bi ehwala
Welatê min heta kengê, bi vê janê dibê xemgîn
Gelek milet bi vî derdî ketin lê wan hebû pişyar
Xebat û xwendinê zû zû, nezanê wan kirin serdar
Bi mêranî bi xwindarî, welatê xwe kirin hişyar
Bi daxwaza xwe dil şa bûn, ji bel me kes nema xemgîn
Heyîn bo me çî hêja ye, ne arwane ne jî dore
Hewar û gazî yet dûr in, ne me zêr e ne me zor e
Nezanî çendî dijwar e, ji wê xwestîr tenê gore
Hezar ya melkî û xanî, di vê rê de mirin xemgîn
Xebata bê sipas vêk re, bikin kurdê cihan alem
Wekî dil paqijî bo me, yekî î jî divê her dem
Bi vî terzî welatê me, dizanim dê bijî an dem
Bedir-xan û Silahedîn, şehîdên we ne bin xemgîn
Çiqas derdê Xudê dane, li hember wî heye derman
Dibistanan bi lez çêkin, hepîsxana bikin wêran
Nemaza xwendinê pir kin, ji bo me her ev in derman
Bijî her dem welatê min, weke Namî ne be xemgîn..

EHMED NAMÎ

HEWAR E

Zozana mezin ya bê xudan e
Xortên welatî yê jêk cida ne
Serkol û rûs in ne dexl û dan e
Evro hewara şêrê cerdan e
Hewar e, hewar, sed car hewar e
Zozan û çîmen mane beyar e
Xoyî û biyanî pêk ve neyar e
Pilingêt geriya mane bêçar e
Zeriyêt welatî ji birsa pîs bûn
Lawên zozanan serkol û rûs bûn
Pilingêt geriya bîndest û xîs bûn
Sihiyêt şêran bê deng û îs bûn
Vemiriya guriya çavêt pilingan
Nivandin girtin cardê nihinga
Xarin vekuştin heta qulinga
Xîn hate xwarê kefte delinga
Biheştê şêra bû behr û talan
Şêr û Rûstemêt welatî ne man
Hemî nivistin ketine nav tirban
Neyara rakir fermana kurdan
Welat nemînim birîn dijwar in
Xoyî biyanî dûpişk û mar in
Kul û birînêt te sed hezar in
Rondikêt çava wek tava dibarin
Talan kir cihê şêr û Rûsteman
Biheştê kurdan tijî kir ji xema
Tazî û şînî ye l'ser çiya û çema
Xudê me bibe nêxoşî ne ma
Welat netirse hezar hezar in
Bo jîna neyara jehrê di mar in
Guriya evîniya te sofîn xarîn..
Nav şer û gurmêna şêrê har in.

SALIHÊ BAMERNÎ

PÊNIVÎS

Ofl pênivîs navekî şîrî e. Di hemî deman de herê doşan e. Pênivîs serbest e, çî bête bîrê dê binivîse. Digerit li hemî cihan, diçite nav miletan; serhatina wan dinivîse, çak û xerabê wan dibêje, şerm naket.

Pênivîs paşîne ev serhindê dibit şîr û mertal le destê xirapan dide.

Ho pênivîso! ge miletê min xir zanî ban tu çend bilind î; nûke derdê xwe dajo te bêjin.

Ah pênivîs tu serbest î; çî bilê û bikî jîna te gelek e. Çiko serbest î naberdî, tu dikeviye ber lepên çak û xirapan. Lê navê te her pênivîs e.

Dê hinde caran bêjim, kuro werin wek pênivîsî bibin hîna rînda wî bin da we bibit di nav geliyan, kôyan, deriyan, zigê esman de. Da ko pênivîs herê serbest e. Çî dibêjin geli xwendevanên genc e kurd?..

E' zanim hon dibêjin aye pênivîsên Xudê

bo miletê din daye, hûn kafir in, her de'en: «Pênivîs, pênivîs em nivîsandina kafira nakîn». Ez dibêjime wan ma Xudê Quran bo çî ne da miletekî din, bo be Meke, Medîne rêkird? Madam em çagên (ebd) wî ne?... Bo be tîpê tazî şand?..

We diyar e, Xudê çî zeban nizanî xênî tazî, ha? No, we niye; em di nav qarê da asê bûne ber wê fikrê. Xwedê rêkirdiye hindî zalim, mirovxxwer, pûtperest, zendîq bûn, pa le manê ji wan ra Xudê bi tîpê tazî hinart.

Madamkî Xudê Mihemd hênda pêxemberan rêkirdiye bo serfraziya miletê erdên xir çîma lêkelin û ta bûne, mirov ber sahê miletê furs. Çîra? Ma herçî pêxemberî hebû her nav miletê tazî dibû. Qatî Xudê tazî xweş tivêt? No, hindî Xudê dizanî çî miletekî xirap in her di nav da pêxember rakird. Herçî bit tiş û kar li wextê xwe de, da em bibîn mirov arîkariya pênivîsî bikin. MÎRZANGO BELBÊŞÎNÎ

dft ko feqe guh nade daxwaza wî, hema rabû ser xwe û qesda feqe kir û bervê çû. Wê gavê dengêkî welê bi feqe ket ko kevir li ber dibûne kerî. Bi lez û bez dîsa derî rahêjand û du sê dangan gazî min kir. Dema min lê venegerand û cendek jî nîzikî lê kir, hêla derî berda û baz da. Lê kû da biçûyal ji her çar diwaran derbaz bûn ne mikûn bû. Çiqas cara cendekê reben berê xwe didayê ko here cem, feqe qîrek dida xwe û gazî ji Hezreti şêx dikir. Çi serê we biêşînim; tu ewliya û enbiya ne man ko feqe Hesên gaziyê nekir. Bi her qîrekê ra xwe li diwarekî davête diwarê din. Pê da pê da feqe Hesên diwestî û cendek xurt dibû. Dawî, cendek feqe Hesên li kuncêkî asê kir û girt. Feqe li ber mirinê jî dest bire xwe û kulmek di pê ra li ser çavê cendek da û pê ra xiste erdê. Xûneke ecêb di dev û bêvilên cendek ra avêt û feqe Hesên jî ji tirsan wekî sofîyê bi cerbeze diricifî.

Vê hêreya han dil û hinavên min zîz kirin. Êdî ji mêj va ji sînorê henekan borî bû. Bê ko ji tirsan dêrî vekim, ez hilkişim ser xênî û di pixêriyê ra min rahişte destê feqe Hesên û hilkişande jor. Pir ne ma, cendek rabû ser xwe û piştî şehadetê, ji Xwedê ra sipas kir. Paşê bi dengêkî bilind holê gazî me kir.

— Gelê biran hûn kû da çûne?.. Ji bo Xwedê be werin cem min.

Hîn min dikirî lê vegefinin ko feqe Hesên destê xwe da ser devê min û got:

— Kuro, ma tu ji riya Xwedê ketiye?!.. Ev cendekê han şeytanqûnî bûye. Ma qey tu nizanî ko şeytanqûnî çi ye? an te divê bibî sebeba serê me!..

Feqe Hesên di gotina han da ne î neheq bû. Tirsan ko bi ser ketî, ev gotina wî ne digîhandê warê şermê. Lê tirsan min ne ewçend bû. Ji xwe dema wî û mirî (cendek) hev û din di nava mezelê da dibirin û tanîn, li derve ji pirkenînê zikê min êşiya bû. Hêdîka min destê xwe da ser gurmikê û gotê: Ne heweeyî hinde tirs e. Mirî navê me nîzane. Bi destelepê jî, ew yeke û em dudu ne. Bi ser da me xençer hene. Heke dilê wî heye xwe bide ber devên xençeran, bê şik destên me dikarin bilivin.

Feqe Hesên heya wê hîngê guh bi xwe da girti bûn û li çavên min dinêrin. Gava gotinên min qediyar, hinekî riciff û got:

— Feqe Emer dilê min ditirsiye. Ji wê pê va li nik me mer jî nîne ko pê cendek bikujin. Ma şeytanqûnî bi xençeran dimire?!..

— Çawan? wekî keran dimirin. Lê metirse, dibê ko camêr ne mirî be û bi xûnê ketî be. He xwe ragire, mêrik xwe bi qîr û zariyan kuşt; ez binêrim ka çi hewala wî ye.

Mêrik her qîr û zarîn bû, bê atlahî gazî me dikir. Min hinekî dilê feqe Hesên rihet kir û ez çûm diyarê pixêriyê. Miriyê me di nivê mezelê da rawestî û her gazî me dikir. Bi dengêkî xurt min gotê:

— Te xêr e û çi dixwazî?

— Bira, ez tiştêkî naxwazime. Bi tenê min divê tu werî cem min. Ez ne mirime. Xweya ye ez bi xûnê ketime. Werin yek torpan bidin ko ez li xwe kim û mizgîniyê bidine bavê min û bêjin, kurê te ne miriye. Dê bexşişeke lêja bide we.

— Ezê çawan bawer bibim ko tu şeytanqûnî ne bûye?

— Te çi divê, ezê welê bikim.

— Qurana min bi tûrê nên va li wir in, heke te dane min, dê zanibim ko tu şeytanqûnî ne bûye.

Mêrik bê dudilî çû quran û tûrê nên anîn û di pixêriyê ra dirêjî min kirin. Hinga dilê min rûnişt ko camêr ne mirî bûye û bi xûnê ketiye. Ez rabûm hatim jêr û derê mezelê vekir û çûm cem. Piştî ko feqe Hesên bi rihetiya mêrik bawerî anî, bi dudilîyeke mezin hate cem me. Hîn jî carcaran diricifî.

Me her yekî hinek kinc ji xwe kirin û dane mêrik. Tefî bergera wî, ji tirsan ko gundî ne bêjin şeytanqûnî bûye û nekujin, min bi şev haya kesî ne kir. Sibê dema hatin ko cendek berin goristanê, mêrik di nav me da rûniştî dîtin. Êdî şika kesî ji rihetiya wî ra ne ma bû. Piştî ko bavê mirî tevdira min zanî, xwe avête himbêza min û got:

— Heke ne ji tewitîna te bûya, me dê lawik bi destê xwe bikuşt. Mafir ko te lawê min ji vî halî û ez jî ji ara kuştina wî xelas kirim, ezê dilê te geş bikim.

Piştî ko sê rojan em li nik xwe kirin mîvan, bi dilxweşî û rûmet bi rê kirin. Gava em li wî gundî bi rê ketin me heryekî pênc zêrên zer bexşiş berda bûn kîsê xwe.

OSMAN SEBRÎ

Kiriyariya Hawarê:

Ji bo Sûriyê 5 lîreyên sûri - Ji bo welatên din li rêkî inglîzî

Xwedî û gerinendeyê bepirsiyar: Mîr Celadet

Alî Bedir-Xan, Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali

Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — ÇAPXANA TEREQIYÊ — 1943

DI VÊ HEJMARÊ DE

Tefsîra Quranê	Dr. K. A. Bedir-Xan
Yûng Simpson	Herekol Azizan
Şeytanqûnî	Osman Sebrî
Dîwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Mêşhingivî	M. E. Botî
Keça Şîrê	Osman Sebrî
Kitêba Totê reb	Cemşid
Memozîna Xanî	Herekol Azizan

TEFSÎRA QURANÊ

31 — Minêkariya dewlemendi û siûda xelkê ko Xwedê bi wan hinan ji hinên din dewlementir û bextiyartir kiriye, ne kin. Dest ji hesûdiya xurtî û xweşhaliya mirovan berdin. Mêr ji qenciya xwe û jin ji, ji qenciya xwe behirdar in. Lavekarê kerem û comerdîya Xuda bibin; Xuda her tiştî dizane.

32 — Me miratxwerên dê û bav û mirovên di wan û destbirayan şanî we dan, ji miratê parên wan bidin û bizanin ko Xuda her tiştî dibîne û şahidê wan e.

33 — Mêr bi tevdir, sebr û giraniya xwe û bi dana mehr û nefeqeyê jinan, ji wan zêdetir in û Xuda mêr kirine çavnêrê jinan. Jinên çak ji Xudayê xwe tirsîyar in, qedrê mêrên xwe digirin, gava mêrê wan ne hazir in, her weki Xuda ew parastine, ew ji wiha bi dilpakîyê nefsa xwe ji gunehan û malê mêrê xwe ji xirabîyê diparêzin.

Heke hon ji asêbûna jinên xwe ditirsîn, şîretan li wan bikin, ko wan guh ne da, bi nexeberdanê an bi nenizikbûna wan, wan birencînin û ko disa dest ji serhişkiyê bernadin, wan biêşînin; lê heke wan dest ji serhişki û serkeşiyê berdan di sûçên wan biborin û bizanin ko yê mezintir Xuda ye û

Xuda ji zilm û xedre hez nake.

34 — Geli bawermendino... Heke hon dibinin ko, jin û mêr bi hev nakin û hon ji hev bûna wan ditirsîn, ji mala her diwan, navbiran bişînin ba wan, da ko ew bi destûr û kerema Xuda, wan li hev binin; Xuda bihistiyar û fêris e.

35 — Ji Xudayê xwe re perestişê bikin û tu kesî mekin hevber û hempayê wî. Geli bawermendino... qedrê dê û bavê xwe bi her awayî bigirin, dilê mirovên di xwe û sêwiyan xweş bikin, ji parsek, belengaz, rêwingî û ciranên xwe ên dûr û nîzik re — ew mirovên di we bin an ne — arikariyê bikin, xweşhaliya wan bixwazin; hevalê hevalên xwe bibin, dilê xadim û xulamman meşkinînin, wan meêşînin, û bi wan re comerd bin. Xuda ji nefesmezînan û ji yên ko fortê xwe didin hez nake.

36 — Yên ko çavteng û destgirtî ne û li xelkê şîreta çavtengî û destgirtîyê dikin û nîmeta ko Xuda da wan vedişêrin, divê bizanin ko ji bo kafiran ezabekî dijwar heye.

37 — Yên ko ji malê xwe, seba ditina xelkê bi riyakariyê comerdîyê dikin û baweriya xwe bi Xuda û bi axiretê nayênin, wan ji xwe re şeytan kiriye heval, şeytan çi hevaleki kirêt e.

38 — Ma çi dibû, heke wan baweriya xwe bi Xuda û bi roja pişdawiye bîaniyana û ji malê ko Xwedê da wan, di rîya Xuda da bidaya? Xuda wan û veşartiyên dilê wan nas dike.

39 — Xuda ji tu kesî re neheqiyê nake û Xwedê qedrê qenciyeke piçûk ji, digire û ji kerema xwe, ji xwedîyê wê qenciye re, sewabeke mezin dide.

SÖR CÊMS YÛNG SIMPSON

« SIR JAMES YOUNG SIMPSON 1811—1870 »

Heke stîriyek di tiliya me ra bû û hevaleki me dike wî bi kêra xwe rake em rûyê xwe dişemixînin, diranên xwe li hev dişidînin û bê sebr û qerar dixwazin zûka ji destên hevalê xwe xelas bibin. Çire? Ji ber ko em têşin û êş tişteki giran e.

Lê yên ko di xestexanan de zikê wan diqelêşin, dest an lingekî wan dibirin, heke ne hatana benc kirin ewê çi ezab bidîtana. Em îro dibêjin ewê çi ezab bidîtana. Ji ber ko îro tu ezabî nabînin. Lê berê wan ezabine giran didîtin. Ji ber ko hingê benc nîn bû û emeliyat dest û lingên nexweş girêdayî û gelek caran ew bi xwe bi masa emeliyatê ve girêdayî çêdikirin. Lê îro xêra Simpson di wextê emeliyatê de nexweş bi tu tiştî nahesin; çavên xwe digirin û dikevin xeweke giran.

Berî sedsalekê di xestexaneke Ingilîstanê de şagirtêkî tibî emeliyat dikirin. Şagirtê reben dida ber qîran û di nav ezabine giran de xwe ditewand. Li ber serê wî xortek sekinî bû û lê temaşa dikir. Wî xortî di dilê xwe de digot: « Ma gelo îmkân nîne ko mirov di wextê emeliyatê de dilê nexweşan ji bîr ve bibe û wan binivînine da ko bi êşên emeliyatê nehese ».

Ev xort Cêms Yûng Simpson, ji gundê Baskêtê, kurê nanpêjekî bû.

Cêms piçûkê heft biran bû û di sala 1811an di meha Hizêrnê de ji deya xwe bû bû.

Cêms di dibistana gundê xwe de xwend û gava bû çardesalî çû Êdînbûrgê. Gundê wî nîzingî wî bajarî bû; jê bi bîst kîlomêtiran dûr. Cêms ji gundekî piçûk keti bû bajarekî mezin. Li ber çavên wî Êdînbûrg bajarê dinyayê e meztir bû. Cêms bi xwe di xatiratên xwe de dibêje: « Ez piçûk, feqîr û hov gihaştî bûm Êdînbûrgê. Min tukes nas ne dikir ko sebira xwe pê bînim ».

Cêms ji bêkesiyê zûka bêriya gundê xwe kiri bû. Kiri bû ko vegere gundê xwe. Lê gava rabûn salê bi pêncî dolarî arîkariya wî kirin dev ji vî fikirê berda û xwe da xwendinê; ket dibistana tîbiyê. Di sala 1830î de, hêj nozdeh salî, Cêms şeltadetnama hekîmiyê girt û bû Dr. Simpson.

Cêms hêj 26 salî bû ko deng pê ket. Heçî gundiyên dora Êdînbûrgê hene dihatin balê û Dr. Simpson gundiyên feqîr herwe derman dikirin. Du salên din ketin navê û Dr. Simpson di tîbiya Êdînbûrgê de bû seyda.

Di sala 1847an de Dr. Simpson di Skotlandê de bû bijîşkê melike Viktorye. Piştî vî tayînê Simpson xwe yekcar da keşifa bencê.

Di sala 1846an de Dr. Simpson seh kiri bû ko bijîşkiye emêrikanî ji bo nivîndandina nexweşan tecrîbeyina çêdikin û bi esîrê dilên nexweşan ji bîr ve dibin. Berî ewilî ev tişt gelek bi talûke bû, yanî nexweş carina pê dimirin û ji aliyê din hisên mirov bi temamî ne dihatin razandin.

Simpson diviya bû tişteki welê peyda bike ko nexweş pê yekcar bêhiş bikevin û lê tu talûke nîn be.

Di sala 1847an de Simpson texlîtek kongrê çêkir û bijîşkiye welêt lê ezimandin. Simpson ji hevalên xwe re nezeriyat û tecrîbeyên xwe dan zanîn. Piraniya hevalên Simpson bi gotinên wî qaîl ne bûn; lê jê re gotin, Xwedê ji te re li hev bîne û xebata te bibe serî.

Simpson hero li ser nefsa xwe tecrîbeyine giran û bixeter çêdikirin û xwe dixist talûka mirinê.

Dostekî Simpson hebû, jê re digotin Lëon Blaygar. Dr. Blaygar kîmyagerekî serdeste bû. Simpson rojekê çû bû ziyareta dostê xwe. Dr. Blaygar jî wek Simpson bi keşifa bencê mijûl dibû. Wê rojê Dr. Blaygar dikir ko tecrîbekê çêke. Simpson gava pê hesiya ji hevalê xwe re pêşmihad kir ko benca wî li ser nefsa xwe biceribîne. Blaygar pê qaîl ne bû û got, berî ewilî em wê li ser kêvroşkan biceribînin. Rabûn du kêvroşk anîn û ew derman bi wan dane bihin kirin. Her du kêvroşk bêhiş raketin.

Simpson gava ev netîce dît gelek kêfxweş bû û gote miawinê xwe, de were em jî ji vî dermanî bihin bikin.

Miawinê wî pê qaîl ne bû; lê veğerand û got: « Ka em bibînin ewê çi ji kêvroşkan bibe; piştire... »

Midekî li hêviyê man; kêvroşk hişyar ne bûn, mirin. Ji miawinê wî ne biwa bê şik Simpson jî wê biketa xeweke welê ko jê nema hişyar.

Çarê Çiriya-paşîn sala 1847an bû. Di leboratwara Simpson de du bijîşkên din hazir bûn. Dr. Keyt û Dr. Donkan, her du jî miawinên wî. Simpson benceke nû çêkiri bû û diviya bû wê biceribîne.

Lê tecrîbe ne li ser kêvroşkan, lêbelê li ser nefsa dîktoran bi xwe de bihata çêkirin. Dr. Keyt dest pê kir û qederek ji wî dermanî bihin kir. Piştî du deqîqan Keyt bêhiş keti bû erdê. Simpson û Donkan da bûn pey. Her sê bijîşk bi encameke nenas ve xwe li erdê dirêj

ŞEYTanQÛNÎ

— 2 —

Di binhêla Îzolê-bendê û serhêla Şiroyê da li pal û qûntarên çiyê gelek gundên biçûk hene ko rûniştmanên van gundan ji 10-15 malan pirtir nabin. Di van gundên han yekî da bi navê mala Ebês çar bira hebûn ko bi qenciya ji hev ra, di nav gundên dorhêlê da hati bûn nasîn. Ên ko çakî û dilovaniya wan ji hev ra dîtî, tevî zîvariya wan dikari bûn bêjin ko her çar kurên Ebês bextiyartirên xelkê wî cihî ne. Tevî ko ev birayên han ji hev cida rûdîniştin, malên wan ji hev ne dihatin nasin. Mirov biçûya mala kîjanî ji wan; birayê din tê da dît, an bi hev ra li nav zeviyeke di xebatê da diditin.

Her wekî felekê ji kesî ra dûm ne kiriye; an mîna ko kurd dibêjin: çira kesî heya sibê veketî ne maye, rojekê bi mirina biçûkê biran

kiri bûn. Ji zindiyan bêtir dîman miriyan. An ewê veqeriyana jîne û însaniyet ji êşa emeliyatê dê xelas biwa an her sê jî di xizmeta însaniyetê de dê qurban biçiwana.

Di wê demê de jîna Simpson digel keça xwe û xwarziya diktor deriyê leboratwarê vekirin û ketin hundir. Gava her sê peya li erdê dîtin nizanî bûn çî bikirana, bi çî awayî arîkariya wan bikirana. Lê ji xêra Xwedê re gelek ne borî Simpson çavên xwe vekir, rabû ser xwe û ji peyan sekinî. Hevalên wî jî pê re.

Simpson xebata xwe biri bû serî; êdî nexweş ji ber emeliyatê ne direviyan û jîna gelek mirovan xêra bencê wê bihata xelas kirin.

Lê wek her tiştî keşifa nû benca Simpson jî kete ber ekisa hinan. Ewçend ko hinan digot benc mixalifî diyanetê ye û istîfalkirina wê guneh e. Lê bencê bi xwe, bi rehakariya xwe cihaba wau dida û rastî, bi gavinê mezin pêş ve diçû.

Dr. Simpson yê ko ji êşa xelkê re derman peyda kiri bû di dawiya emirê xwe de bi nexweşike welê ket ko şev û roj jê têsîha.

Dr. Simpson di sala 1870î û li 6ê Gulanê de çû rehmeta Xwedê. Qralîçe Viktoryê emir kiri bû ko wî di gortistana Westminsterê, gormîstana şeh û şehînsahan de veşêrin. Lê ji ber ko di wesiyetnama xwe de cihê veşartinê xwe şanî da bû Simpson li Wirstenê hate veşartin.

Îro xêra vî ingilîzê mezin zikê mirovan diqelêşin ûr, kezêb, û gurîlikên wan dibirin, didirûnin û nexweş heta dawiya emeliyatê bi tu tiştî nahesin.

HEREKOL AZİZAN

Alo şîn û girî, riya xwe êxiste mala kurên Ebês Hîn ro negîha bû nîveka ezmên ko bi arîkarî ya cînanan cendekê Alo sipartî bûn axa sar û kêleke bilind di hêla serî da daçikandi bûn. Birayên Alo jî, piştî ko li ser gora birayê xwe veqerî; bi mêvanê serxweşiyê mijûl dibûn.

Di nava wê malbatê da a ko agirê veqetîne dil jê sotî û peritandî, ji hemiyan pirtir, jîna Alo a ciwan Zêzê bû. Dema tiyên wê bi mêvan û cînanên ko hatine serxweşiyê mijûl bûn; wê biçûkê xwe ê yeksalî dabû ber himbêza xwe û jê ra li ser sêwîbûna wî dinehwirandin. Ji ber ko nexweşiya Alo ji du rojan pirtir ne ajoti bû; mirina wî ji Zêzê ra mîna ecêbeke nedî û nebînayî dihat. Piştî ko êvarê perên xwe ên reş di ser dinê ra vegirtin û hemî tinawiran xwe avêline xewgehên xwe; Zêzê çaxê di ber himbêzê, ew jî di ber êrgûn da, şîna Alo ji nû va bi ser xisti bû. Heya şev giha bû nîvî, Zêzê bîstekê ji girîn û kizîne vala nema bû û geh gotin davête ser peyayê malê (Alo) û geh tanîn ser biçûkê salê (kurê wê ê yeksalî û berhimbêz).

Şev giha bû nîvî ko li paş dêrî dengê bi guhê Zêzê ket; navê wê hildidan û digot:

— Zêzê, were dêrî veke ez hatim.

— Tu kî yî ko ez dêrî vekim ?!

— Ez Alo me. Ma tu dengê min nas nakî ?..

— Wey qeda bi te û bavê te keve; tu bi mirinê nemayî, şeytanqûnî jî bûyî ?!

..

Ji bo ko em bizani bin, Alo çawan ji gorê bi derketiye û piştî ko hatiye paş dêrî çilo gazî jîna xwe kiriye, çî lê qewimiye; divê em rê bidin gotina wî.

Demê çîrok giha vê derê, piştî ko kenekî tehil riya xwe bi rûyê Alo xist, çend gepên xurt ji qelûna xwe kişandin û got:

— Bê şik min bîra mirina xwe û kûrayiya gorê ne dibir. Hew min dît, bêvilên min şewîfîn û aveke germ û nerm bi ser dev û sînga min da herikî. Min hinekî xwe tev da, cihê ko ez î tê da î teng û tarî bû. Tu ne çû min dît bêhna min jî çikiya. Hînga min bîr bir ko ez î di gorê da me. Min zûka qerqes bi ser xwe va anî ko di jêr va bi vekirina gorê mijûl bibim. Lê gava Xwedê bixwaze yekî ji tengiyê bi derxe, bê west jî dike. Hîn min destên xwe li tehtên ser xwe negerandi bû ko pê ra teqayek di tala ser min da vebû û bayekî sar di pê ra li nav çên min ket. Ronahiya hîvê siya cinawirekî bi ber çavên min xist. Ji ber ko teqa di ser serê min ra e fere bû, min nîvê cendekê xwe tê ra bi der

xist. Cinawir ji min tirsî û baz da. Heke ez ne fî şaş bim, hirç bû.

Bi gengazî ez ji gorê bi derketim. Min qenc bala xwe dayê, gor hati bû vedan. Dawî çî dibe ez ji gora teng bi derketim û min qerqer (kefen) li nava xwe pêça. Xûna ko ji bêvilên min hati bû dest, pîsîr û qerqerê min reng da bû. Tevî ko min serçavên xwe ne didît, her hal min dizanî ko wek ê cinawirên leşxwer bûye; lê bê ko ez li şuştinê bifikirim, li nav goristanê, min berî da mal. Gava ez gîhame paş derî, dengê giriyê jina min dihat. Hîngê ji min ra şik ne ma bû ko jina min gelekî hej min dike. Lê gava min gaziye kir û ez nasîm, bi carekê dîn bû û ji riya Xwedê derket. Wê dizanî ko ez şeytanqûnî bûme. Çiqas ez di ber geriyim bê feyde bû. Hînga min xwest ko derî bişkênim û di hundir kevim. Ji ber ko her du rojên nexweşiyê ez pir qels xisti bûm, heya min derî rahêjand; Zêzê darekî zexim qeraseyî paş dêrî kir. Êdî xwe westandin tewş bû. Piştî ko bi bergerê ne bû; min dixwast, Zêzê bi gurintîyan biqefilînim. Bi vê ramanê bû ko min gotê:

— Keça malnêratan! ma qey tu dizanî ko ezê nikari bim werim. Heke derî ne bû ezê di pixêriyê ra dakevim.

Bi vê gotinê ra min derî berda û çûme ser pixêriyê. Heya min xwe di pixêriyê ra berda, Zêzê derî vekir û bi nava gund da revî. Min dizanî ko reva Zêzê wê çî belayê ji min ra bîne. Vêcar min qerase li paş derî asê kir, lê pir nikûn bû ko ew jî weke min di pixêriyê ra dakevin. Tiştêkî ko min xwe pê biparasta diviya bû. Min serekî dora xwe çav kir. Dergûşa kurê min ê yeksaî bi ber çavê min ket. Bê ko zarok bitirse min hîdîka rakir û da himbêza xwe. Berî wê demê tucaran ne dihat bîra min ko bîra û pîsnamên min wê bixwazin min bikujin, lê bi xêra vî gedeyê biçûk ezê ji mirinê bifilitim.

Hîn ez ji van ramanan kuta ne bû bûm ko dengê bîra û pîsnamên min hat. Berê xwe dane derî û zor kirin, Zêzê digot: Qerase daye paş dêrî. Hûn dikarin di pixêriyê ra dakevin cem wî.

Tu nema hemîyan xwe di pixêriyê ra berdane xênî, her yekî merek bi dest da bû. Êdî mecala raman û tevdîran nema bû. Hema min piştî xwe êxiste qunceki û biçûkê bi dest xwe da ji devê merên wan ra kire armanç. Di kîjan hêlê va ko devê merêkê dirêjî min dibû, min cendekê biçûk dida ber û digot:

— Heke dilê we bi min naşewite çene bila bi biraziyê we bişewite.

DÎWANA MELE

— 44 —

Şahîdê cîlwe nîma qudsiyê fêrûze libas
Heçî rengê te nîşan det tu nîşanê xwe binas
Husin bê ayîneyê eşqê tecel-lî naderit
Eşqê mehmûdî di me'na nemekê husnê eyaz
Herçî rengê te bivêtin xwe bibînî lîl-lah
Nezerê wer bide kasê çî xweş ayîneye kas
Tu şerabê bi xurabê bi nebingan bide mey
Dê kifayet bi çî rengî me bikin koze û tas
Remz û razê ney û nayê ko sinâî ne hemî
Ji mihalane bi eqlê xwe bizanî ji qiyas
Wê biket mezlete her dem li herîfan bi cedel
Bi du caman ji xweyên sîretê ebyed û weswas
Destegîrê te ne bit Xidrê înyet ji qedem
Nangehê aba heyatê bi du esker Ilyas
Tu binê mahê nû û destê qezayê hey û hey
Ne li zerê felekê belkî li umrê me ye das
Turkê xûnrêj û xunarê me bi yek xemzeyekî
Zuhdê çîl sale li min zêr û zeber kir ji esas
Ji lehê le'lê şekrbarî qe nekîr pîrsek melê
Misriyan gezme reşandin ko kişandin elmas

Zarokê biçûk ji barbar û qîrêna dengê me
pir tirsî, ew jî bi hêl û deng digiriya. Vêcar
Zêzê ne ji tîrsa canê min; lê ji tîrsa ko belandin
ji kurê wê ra çêbin her carê xwe davête ser
destê yekî û pê em diparastin.

Piştî ko nîv saetê me li ber hev da bi şûn
da, bi navê Qasim cînarekî me jî bi gelş û
qîrêna me ra hişyar bû û hat Dema Qasim
kete hundir, min gaziye kir û gotê:

— Qasim! bîra û pîsnamên min dîn bûne
û dikin min bikujin. Ma hûn jî bê namûs bûne
ko deng nakin?! Piştî ko vana min li ber çavên
we bikujin, xelk ê ji we ra çî nebêje?..

Gotina min li Qasim pir kar kir ko xwe
avête pêş û got:

— Gelê cînaran! hûn hemî ji xênî bi der-
kevin; girtin û kuştina vî li min.

Bi gotinê ne ma û hat bîra û pîsnamên
min hemî di xênî da bi derxistin û paşê di
ber êrgûn da runişt û gote min:

— Heke te divê, zarok têxe dergûşê û were
ber êgir da em hinekî bipeyivin:

Ji xwe biçûk ji tîrsan ji xwe çû bû, min
ew danî dergûşê û çûme ber êgir û li pêşberê
Qasim runiştim. Piştî dayîn û standineke kurt
Qasim bawer bû ko ez şeytanqûnî ne bû me û
bi xûnê ketime. Hînga gazî bîra û pîsnamên
min kir. Her yekî ko dihate pêş min, ji şerman
bi erdê da diçû, êdî nema dikari bûn li çavên
min binêrin; her bi merên di dest xwe da
erd dikolan.

Hele Zêzê, heya çend mehan ser-rast
nikari bû ber ve min binêre.

OSMAN SEBRÎ

MÊŞHINGIVÎ

Di Kurdistanê de li cihê Botan, li Qeza Şernex eşîrek heye navê wê eşîra kendaliya ye. Eşîreke gelek piçûk û hindik e, bi xweyîkirina pezê çûr û bi dihindana wan gelek meşhûr û bi nav û deng e. Lê nemaze û sê behran bi pis-pûrî û serve-bûna mêşên hingivî hêj meşhûrtir û bi nav û dengtir in.

Herwekî ez bi xwe di sala 1938an de wextê di welêt bûm ez û çend mirov û pismamên xwe li gelf û niwalên çiyayê piştî Şirnex digarayîn. Me dît ko çend zêlam ên bi gopal, das, bivir û çelte bi miljve wê li nav kelebistan de, giya, kuç û ferşan de digerin û tîr û diçin.

Wextê min holê dît min ji wan pirs kir; pismam ma çi li hewe qewimiye ko hûn vê spēda hinde sar û cemidî li nav van giyan û vê erda xwîsgirtî û şil digerin tîr û diçin.

Gotin: pismam aniha tu dibînî dinya îro Bihar e û erd hemî kesk û heşîn bûye. Vêca wextê mêşên hingivîye; mêş hingivî hingivîye xwe dikin çêkin. Ji lewre em ho kin-ev li me qewimiye.

Îca min ji wan re got: ka xêra xwe niha ji min re bêjin ka hûn çawan çêdikin û dizanin û serve dibin.

Gotin: Biha re pismam, mêşên hingivî dê bîr li erdê tîr av, gul, kulîlk û giya bigerin û danin, tîr avê vexwin û ji gul, kulîlk û giyayên bi bihin û bihindar barikên xwe çêkin û bi lingên xwe ve girêbidin û bişidînin, bifirin û paşê biçin mal û cihê xwe û hingivîye xwe çêkin.

Vêca em jî dê bîr li wan bigerîn û hêre bikî. Wextê me holê dît emê xwe li hîvîye bigerîn heta firîn, û çuyîn. Heke me dît nivz fitlekê an du fitlan firîn û çûn hingê em dizanîn cihê wan nîzîk e û ne dûre. Heke me dît sê çar fitlan bilind bû û xwe dewir da û firî hingê em dizanîn cihê wê dûr e. Dibit ko riya saetkê hebî emê lê bigerin û pê biçin; heta em vêdikevî û serve dibin. Vêca emê îj û hûr lê binêrîn ko berê xwe kû ve da û çû. Emê xwe bi wê hindamê bigerîn û herin. Em wînda nakî heta em rast biçin ber devê qula wan bisekinîn: vêca emê dest birîna mîşa xwe bikî; mîşa xwe bibirîn, hingivîye xwe jê derêxi û biçin mala xwe.

Dibêjin rojekê Mihemed begê mîrê Botan li zozanê Herekolê bû; ji civata xwe re got: Me divêt em vê hefteyê herin seyrana xwe li Kêla-Memê bikin.

Kêla-Memê zozanê goyan e; gelek bilind û xweş e; pez gelek lê qelew û xurt dibin. Çiya û avên wê gelek bi xêr û bêr in.

JI BÎRÊN ROJÊN KEVIN:

KEÇA ŞÎRÊ

Bû çil roj ko min tu li pêş xwe nedî
Me can çû ji derdan were ca gidî
Xwedê ez êxistim qurek bê jimar
Bo dûma jîna min hinartî tu par
Dema xem didin pêl ji derya ê dil
Diçin tîr di rehan tivanc tîr û kul
Wê gavê î sews im, bijîşkek çeleng
Divê dil şiyar ke bi daxên pereng
Te nadim bi Leyla û şîrîn Zînan
Bi te ez ez im hêl mizgefta dînan..
He fermû were pêş du pirsan bibêj
Me bexşa ji bo te dil û can ji mêj
Yarê me Rondo kes ne hişt giş kirin
Destgirtî ji bo te anê şair in!..
Ji ber ko sêrsêr bûn û bê war û şûn
Ji lewre biskên te di talanê çûn
Zînatek mezin bû li min û te yar
Ji bîr va nakim çet vê eşê tu car.

Heles 11-2-934 OSMAN SEBRÎ

Rabûn kar û barê xwe kirin, xwe pêk anîn û çûn li Kêla-Memê danîn û dest bi seyrana xwe kirin.

Mîr Mihemed digel civata xwe li nav mîrg û çîmenekî tîr av û giya de li ser kaniyekê sar û cemidî rûniştin. Dîtin ko mîşek ya hingivî ji jor de hat û li ser avê danî.

Di nav civata mîr de zilamekî gevevî hebû. Gevevî gundek li cihê Botan, li qeza Şernex, li quntara çiyê û zozanê Çiravê ve ye.

Wî zilamê gevevî got: Mîrê min ev mîşa he ya hingivî mîşa min e û ji gundê min Gevevî hatiye.

Mîr got: Te çawan zanî ko mîşa te ye?

Zilamê gevevî got, ez dizanim ya min e. Ka em rabin biceribînin. Heke mîşa min derneket bila mîr serê min lêbidit.

Rabûn mîş girtin û piçik ermîşim bi lingê wê ve girêdan û berdan. Mîşa gewir firî, çû.

Mîr rabû xulamêkî xwe î rast û dirist digel mîrikê gevevî rêkir. Her du vêk re çûn. Gevevî; li ber dinbaşka mîşan rûniştin. Dîtin ko ew mîşa nişankirî di ser gurbika xwe re difirit.

Vegeriyan nik mîr û mesele jê re gotin. Mîr ji gevevî pirsî: Te bi çi rengî zanî ko mîşa te ye?

Mîrikê gevevî got: Mîrê min gava min dît mîş rabû û bilind bû û xwe dewir da û berê xwe da nişûv û bilind firî; hingê min zanî ew mîşa min e.

Mîr rabû gevevî xelat kir.

M. E. BOTÎ

KITÊBA TOTÊ REB

Esilê çîrokê li ser papîros [1] nivîsandî hatiye dîtîn

« BERIYA ÎSA PÊXEMBER BI 1300 SALÎ »

« Ez Ahûre me, keça melik Menîb-Betah. Zilamê li ber min rûniştî ew ji birayê min Ninûferk-Betah e. Em her du, ji dê û bavêki bûne. Dê û bavê me ji me pêve tu wêrt nîn bûn.

Wextê ez gihaştim çaxê ziwacê diya min ez birim hafa melik. Ez hingê spehi û bedew bûm.

Melik got: Li keça me Ahûrê temaşa bikin; bûye jin. Wextê ziwaca wê ye. Emê wê bidin kê?...

Min gelek heji birayê xwe dikir û min dixwest ez wi bikim. Min diya xwe serwexî kiri bû. Diya min rabû, gote melik:

— Ahûre ji birayê xwe hez dike. Li gora adetên me divêt em wan bi hev şa bikin.

Melik lê vegerand û got:

— Te bi tenê du zaro hene. Çîre dixwazi wan bi hev re bizewicini. Ma ne çêtir e ko em Ahûrê bidin kurê serdarê me û ji kurê xwe re keça fermandereki din binin. Bi vi awayi tu keç û kurê xwe bi bûk û zavaki zêde diki.

Diya min bi xeyd lê vegevand û got:

— Tu bi min re cedelê diki, ji ber ko min bi tenê du zaro hene. Lê tu ji bir diki ko adet dixwaze em bira bi xwêhê re bizewicinin.

Firewin gote wezîrê qesîrê: Îşev Ahûrê bibin qesira birayê wê û her celeb perû û diyari pê re.

Ez çûm qesira Ninûferk û bûm jina wi. Firewin emir kir qewmê xwe. Dawêta min şahînet kirin û ji min re xelaline giranbeha anîn.

Ninûferk rojê pê de mêvan dihewandin û bi şev bi min re dîma.

Kurîkek ji min re çêbû. Yê ko li rex min rûniştî ye. Me navê Mêhit lê kir. Ji kêfa firewin re payan ne dihate dîtîn.

Mijûlahiya Ninûferk gera di nav tirban de bû. Ninûferk diçû Mênfisê di nav tirban de digeriya û kêlên firewinan dixwendin. Li tabûtên wan hûr dibû; li xetên sêhrê yên ko li wan bûn hûr dibû.

Rojekê ji peresto Betah re ayînek çêkiri bûn. Ninûferk ji pardariya ayinê kiri bû. Piştî nimêjê bi ayinvaniyan re gava vedigeriya, li ber tirban disekini û kêlên wan dixwendin.

[1] Texlîtek giya heye jê re papîros dibêjin. Misriyên kevin li ser pelên wî giyayî dinivîsandin.

Kaleki çav pê kir û kenî. Ninûferk jê pirsî:

— Tu çîre li min dikenî

Wi kali lê vegerand û got:

— Ez li te nakenim. Lê gava ez dibinim ko tu têf van deran û van xetên kêr û jar dixwini kenên min tîn. Heke tu dixwazi tiştê hêja bixwini bi min re were ezê te bişinim derekê û li wê derê kitêba ko Tot, gava dakete erdê, bi destê xwe nivîsandiye bixwine.

Di wê kitêbê de du neşîde hene. Heke te a pêşîn xwend erd û ezman, şev û roj, av û çiya tev de dikevin bin sêhra te. Tiştên ko teyr û mar dibêjin seh diki û di biniya behiran de çûn û hatina misiyan dibîni.

Dema ko tu neşîda diwemin bixwini tu dikeyî şikilê ko piştî mirinê pê bikivi. Di ezmanan de rojê bi mewkîba xwe a rebani û hevê di şikilê xwe e rastin de dibîni.

Ninûferk — Bi serê milik ji min re bibêje ew kitêb li kû ye. Tiştê ko devê te digire ji min bixwaze...

Kalo — Min ji te sed polikên zêr û du tabût divêtin; ji tabûtên ko ji bona kalinên dewlemend çêdikin.

Ninûferk emir kir sed zêr dane kalo û du tabût ji jê re çêkirin.

Kalo got: Kitêba ko ez dibêjim di orta Nil, di Qeftê de ye. Kitêb di nav çend sendûqan de ye. Sendûqeke hesinî, tê de yeke tunc, di nav tunc de yeke ji dara qurnelîlê, lê de sendûqeke ebanos, di nav wê de yeke zivin, di nav zivin de yeke zêrin û kitêb di nav sindûrika zêrin de... Di dora sendûqê de dû-pişt û marin hene, di nav wan de şehmarek ji heye. Ew hemî hefadiya sendûqê dikan.

Ninûferk ji perestîşgahê vegeriya nik nim, çîroka kitêba Totê reb ji min re da zanin û bi ser ve zêde kir:

— Piştî ko min kitêb bi dest xist ez nema terka erdê bakur didim.

Min kir ne kir, birayê min ji fikira xwe ne geriya û qesta firewin kir û çîroka xwe jê re got:

— Ji bo vê yekê ji min re sefîneyek divêtin. Ezê xweha xwe Ahûrê digel kurê wê Mêhit bi xwe re bibim.

Firewin sefine da wi. Em lê siwar bûn û me berê xwe da Qeftê. Kahin û serkahinê Îzis tev de derketin pêşiya me û hatina me şahînet kirin. Em daketin bejê û çûn ziyareta mabeda Îzis. Ninûferk ji Îzis re gayek û qazek qurban kir. Qederê çar rojan em bûn nêvanên wan. Birayê min ziyaretên xelkê welêt qebûl

dikirin. Herçi pîrekên wan dihatin nik min.

Roja pêncan Ninûferk hinek şîma xwest. Jê re şîmake saft anîn. Ninûferk rabû ji şemayê seffineyek digel bêr û deryavanan çêkir û lê xwend. Sefîna şîma a heftilî bû seffineke rastîn û deryavanan ew di avê de livandin. Birayê min lê siwar bû; deng li deryevanan kir û got: « Berê min bidin cihê ko kitêb lê ye ». Berê wî dan cihê kitêbê û Ninûferk ji me veqetiya.

Pîştî sê rojan gihaştin sendûqa ko kitêb tê de bû. Di dora wê de bi hezaran mar û dûpişt hebûn. Ninûferk diayek xwend û li wan pîf kir. Tev be bêhiş ketin; ji şehmêr pê ve. Şehmêr serê xwe hildida û dirêji birayê min dikir. Ninûferk şehmar bi şûrê xwe kir du kerî. Lê gelek ne borî her du kerî gibane hev û vê carê mar di şikilekî hêj bi heybetir de vejiya. Ninûferk disan ev kuşt; mar disan vejiya. Li cara siseyan Ninûferk gava mar kire du kerî û çend mist çûm xistin navbera her du kerîyan. Vê carê mar bi temami mir.

Ninûferk bal sendûqê ve çû. Pev hev senduqên hesinî, tûncîn, darên darçîn û ebanos û yên zivîn û zêrîn vekirin. Kitêb di nav sindûrika zêrîn de bû.

Ninûferk kitêb vekir û neşîda pêşîn xwend. Erd û ezman av û ax sêhîrin. Ninûferk tiştên ko teyr û mar digotin seh kir; di kurabiya behirê de masî û cenawirên behirê tev de ditin.

Ninûferk neşîda diwemîn xwend. Roj û hev û stêr ketine mewkibeke biheybet û di şikilên xwe ên rastîn de lê xuya bûn. Bi xwe ji ketî bû şikilê ko piştî mirinê pê biketa.

Ninûferk kitêb hilani vegeyriya şikilê xwe yê vê diniyayê û gote deryavanan: « Min bibin nik Ahûrê ».

Pîştî sê rojan gihaştine erdê ko ez lê bûm. Ez di keviya avê de li hêviya wan bûm: niv mirî. Sê şev û sê rojan min ne xwar, ne ji vexwari bû. Ez çûm pêşiya wan û min gote birayê xwe:

— Bi serê melik bikî, ka wê kitêbê, kitêba ko me ji ber wê ewçend zehmet kişandine, bide min; ez lê temaşa bikim.

Ninûferk kitêb gihande destên min. Min her du neşîde xwedîn. Bi min re ji herwekî bi birayê min re çebû bû, bû.

Birayê min rabû çend pelên papîrûs anîn û her du neşîde li ser wan nivisandin. Ninûferk paşê kasek şerab anî û pelên papîrûs tê de

helandin û şerab vexwar. Bi vi awayî her du neşîd herf bi herf, pîrs bi pîrs ji ber kirin. .

Di roja xwe de em vegeyriyan Qeftê û me li cem Îzis şahîneteke mezin çêkir; pez şerjêkirin û xelk ezimandin. Paşê em çûn û li seffinê siwar bûn.

Lê li ser tiştê ko li kitêba wî qewimî bû agehî bi Tot keti bû. Tot rabû giliya birayê min li cem Ra, Rebê Rojê kir û got:

— Ninûferk-Betah; kurê melik Menîb-Betah, qanûn û şerîeta min nehibandiye. Pê li meskenê min kiriye, sendûq û kitêba sêhîrê biriye, pasvanê ko lê miqate dibû, kuştiye.

Rebê Rojê lê vegeyrand û got: Ew û xelkê dora wî tev de ji te re ne; tu bi dilê xwe yî, çi ji wan dixwazi biki, bike.

Ra destên xwe hejandin û got: Ninûferk-Betah bi selameti nagehe Menfisê. Ne ew ne xelkê wî.

Di vê demê de kurê min Mêhit ji bin siwanê hol bû, xwe hingafte banê seffinê û ket avê.

Qirin bi xelkê seffinê ket. Birayê min ji mezela xwe derket û ji kurê xwe re neşîdeyek xwend. Lawik ji binê avê vegeyriya banê seffinê. Birayê min neşîdeke din xwend. Zimanê lawik geerîya û tiştê ko pê re bû ji me re got.

Digel kurê xwe ê mirî em vegeyriyan Qeftê. Me ew herwekî sezayî kurên melikau e tehnî kir, yanî derman xistin can û hinava wî û di Qeftê de veşart.

Birayê min got: Divêt em lezê bidin xwe û rojekê berî rojekê bigehin cem bavê me fi-rewin; beriya ko bi tiştê ko li me qewimî bihese.

Em li seffinê siwar bûn û gihaştin cihê ko kurê me tê de bin av bû bû. Ez ji bin siwana meleki hol bûm, ketim avê. Ninûferk diayin ji min re xwendin û ez vegeyriyam banê seffinê. Sefîne vegeyriya Qeftê. Bi ayînine şahane birayê min ez li rex kurê xwe veşartim.

Birayê min vegeyriya seffinê û ji nû ve birê ket. Gava nîzingî li cihê ko ez û kurê xwe em tê de bin av bû bûn kir; ji xwe re got:

— Ma ne çêtir e ko ez vegeyrim Qeftê û bi Ahûrê re bême veşartin? Gava melik ji min pîrsî, kanîn zarowên min ezê çi ciwabê bidim-ê. Ma ez dikarim jê re bibêjim min ew bi kuştin dane û ez zindi vegeyriyame cem te.

Birayê min piştî ko ew tişt ji nefsa xwe re gotin emir kire xulamên xwe û jê re

MEMOZÎNA
EHMEDÊ XANÎ

— 15 —

*Hişyariya Memî û Tacdîn e ji bê-
hüşî û mexmûriya şeraba eşqê,
agahî û xeberdariya wan e ji
sebeb û wasteyî wamqê*

Ew duxleyî çesm her du şahîn
Ew sûxleyî per Memo û Tacdîn
Xweş çûne şikari kebk û qazan
Nagah bi ser ve şibhi bazan
Nûrek fitilî li wan ji nageh
Êdî qe ne ma ewan çu ageh
Hindê ko di heftiya hemil bûn
Ew-zêde di wehşî û xebil bûn
Ew-hefte li wan ko bûye salif
Xo kerdeyî eşq bûn muallif
Rabûne-ve rojekê bi êk ve
Fekirîne bi reng û rûyê êk ve
Eşqê kiri bûn wisa mibed-del
Wan êk û du nas ne kir ji ew-wel
Ew-wel dikirin ji hev texer-rub
Paşê ko kirin bi hev teqer-rub
Ditîn xwe bi paçe bend û zingil
Perwaz û firîn mihal û mişkil
Eskûfeke zilmetê bi ser da
Celfûyeke ilfetê bi ber da
Bê te'me û bê şerab û bê çav
Bê meqsed û bê mirad û bê gav
Mestane ji rengi çesmi dildar
Mexmûr û siyah û mest û bîmar
Manendî dihan yar dil-teng
Nalîn ji reha dilî wekî çeng
Gotin eceb em kû bûne bîmar
Ya bûne di key şerî birîndar

Ya ne wihe cem çira nikarîn
Mecrûh û zeif û dilfekar in
Evrêngehe wan dikir tefeh-hus
Mahiy-yeti hali xwe teces-sus
Tacdîn-fekirî di destbirayî
Teyisit guhererek wekî çirayê
Yaqûteke misli daneyî nar
Meş'el-sifet e ji bo şeva tar
Manendi şemal ew teyîsî
Hek-kakî bi navê Zîn nivîsî
Destê xwe dirêj kirî ko bînit
Da qenc nezer bikit bibînit
Mem ji fekirî di dest Tacdîn
Elmaseke bêbeha û texmîn
Lê navê Sîfî kirî kitabet
Istadekî sahibi meharet
Ser-raf eger bibête b'qrat
Texmîn bikitin bi wezn û qîrat
Bazar bikit ji bo Felatûn
Mecmûi xezainê di Qarûn
Semna semenê di wan nigînan
Nabit bi wîqûlî dûrebînan
Mayîn di teec-cib û tehey-yur
Daman û gelek kirin tefek-kur
Zanîn ko sewahibê nigînan
Herçî kirî kir Sîfî û Zînan
Roja weko bû îd tehwl
Ew ji geriyane came tehdil
Çawa xemilîne ev keçanî
Ew ji geriyane cil giranî
Ew bûn kome di rûzi newrûz
Misli meh û mihri alem-efrûz
Ew her du ne ey di dest vemiştin
Ew her du ne ey dexel dikuştin
Ew bûne di şehri bûyî cel-lad
Ew bûne ko xelk ji dest bi feryad
Ew bûne ko van bi dil hebandin
Ew bûne li van eger kewandin

Wan her du biran bi eql û texmîn
Bê şaibe qatilê xwe zanîn
Tacdîn li nik hebû şûrek
Eşqê di wî hiştî bû qisûrek
Go rabe bira ji nav nivînan
Bes ah bike ji ber birinan
Em şer in û ew di xwe xezal in
Pir eyb e ko em ji dest binalin
Mem puxleyî eşq bû temamî
Got-ê go bira meger tu xamî
Da zen ne birî mices-sem im ez
Ser ta bi peyan miqes-sem im ez
Ev cisim li min bûye muxet-tet.
Ew xet hemî bûne muneq-qet
Te'sir û rengê eşq û wemqan
Bit-tul di tûl û erz û imqan
Yek niqte nehîa ji derd xalî
Hêja tu dibê çira dinalî
Dil bûye mehel-li eşq hala
Vî halî divê mehel-li vala
Nine eceb er bibim hilûlî
Min maye ji sûretê heyûlî
Şahîngehê eşq bê xerez hat
Cewher veşirî dema erez hat
Ev hal û mehel û cism û cewher
Eşqê ji xwe ra kirin mixex-xer
Can û eger û dil û hinavan
Dest û ser û pê û pişt û çavan
Wel-lah yekî ne maye rahet
Bil-lah yekî ne maye taqet
Bizdandine wan ji min elaiq
Bilcîmle dibên ko nehnû aşiq
Napirsî li halê min tu zalim
Hêja tu dibêjî ez menalim
Evrêngehe wî ko kir tezel-lum
Tacdîn qe ne ma ji bo tekel-lum
Ew mane digel evan birinan
Behsa me li ser Sîfî û Zînan.

perçak caw anîn. Ninûferk kitêba sêhirê tê de
pêça, ew kire berbejinek û li sînga xwe pihêt
girêda. Sefîne ji gihastî bû dera ko em tê de
bin av bû bûn. Ninûferk di bin seywanê re
bi der ket û noqî avê bû.

Deryavanan da ber qîran û got: Ax felekê
çî felaketeke mezin aniya serê me. Katibê
ferzanê, zanayê bilindpaye çû, heywax....

Sefîne gihaste Menfisê. Firewin pê hesiya.
Şîna Ninûferk girêdan. Firewin û kahînen wî
hewranîne reş wergirtin; hatin ketin sefinê.
Firewin ji xelkê sefinê dipirsî û digot; ma kes
nîne ko cihê ko kurê min tê de xerîqiye şanî
min bide... Kesî ne dizanî lê vegerine.

Bêrên sefinê radikirin. Yek di nav wan
de giran bû bû, bi rahetî ranedibû. Du peyan
rahiştin-ê û bi zor ji avê xelas kirin. Ninûferk
bi xurtiya sêhir û zanîna xwe bi hêrê ve bû
bû û xwe gihandi bû Menfisê. Kitêba Totê reb
li ser sînga wî xuya dikir.

Firewin ko çav bi kitêbê kir got: Vê
kitêbê ji ser sînga wî rakirin.

Xelkê dora wî gotin: Tacidara ji me
zêde ye, lê tiştê ko hate serê me bela vê ki-
têbê ye. Ninûferk mirovekî mezin, xudan ray
û tevdîr bû...

Firewin jê geriya; qey tirsî. Ninûferk 16
rojan di tehnîtê de, 35 pênc rojan kitankirî û
70 rojî kefenkirî hiştin û paşê veşartin.

Ev e tiştê ko ji ber kitêba Totê-reb li me
qewimiye ».

CEMŞÎD

Kiryariya Hawarê:

Ji bo Sûriyê 5 lîreyên sûrî - Ji bo welatên din lîreki inglîzî

Xwedî û gerinendeyê depirsîyar: Mir Celadet

Alî Bedir-Xan, Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali

Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — ÇAPXANA TEREQIYÊ — 1943

SAL 11
HEJMER 57

YEKSEMB
15 TEBAX 1943

HAWAR

ANNÉE 11
NUMERO 57
DIMANCHÉ
15 AOÛT 1943

KOVARA KURDÎ ★ REVUE KURDE

DI VÊ HEJMARE DE

Tefsîra Qurane	Dr. K. A. Bedir-Xan
Şeytanqûnî	Osman Sebrî
Dîwana Melê	Qedri Cemil Paşa
Gulistan	Farisixwîn
Memozîna Xani	Herekol Azizau
Ya Reb	Cegerxwîn
Sefera Sicilyayê	Nêrevan
Hêviya Nuh	Osman Sebrî
Ez û Yar	Cegerxwîn
Çeteyên Rûsî	Smaînê Serhedî
Feryad	M. E. Bolî
Panama	Qadirê Ferman

TEFSÎRA QURANÊ

40 — Roja ko emê ji her mileteki li ser emelê kafiran şahideki bînin, û Pêxemberê min, emê te ji bikin şahidê emelê wan, gelo wê demê halê kafiran wê çilo bibe?

41 — Di wê rojê de, yên ko kafir bûne û li ber Pêxemberên Xuda serhişki kirine, wê bixwazin ko erd di bin lingê wan de biheze û ji hev bibe û ew bikevinê û tê de winda bibin; lê ew kengê dikarin gotin û emelên xwe ji Xuda veşêrin.

42 — Gelî bawermendino ... Gava hon serxweş in, heta ko serxweşiya we ne bore û gotina xwe nîzanin, nîzikî nîmêjê me bin; gava hon bi cinobe dibin, beriya ko destmêja xwe a mezin rakin ranebin nîmêjê. Heke hon nesax in, an rêwingî ne û ji her du rîyan tiştê derketiye, an hon nîzikî jinan bûne û ko av bi dest we na keve bi axa pak teyemimê bikin, rû û destên xwe pê bifirikin. Xuda îşê evdên xwe sivik dike û di gunehên wan dibore, xuda piyar e.

43 — Ma hon naîbinin û birewer na bin ko zanayên cuhiyan seba xatirê çend peran metna Tewratê diguhêrinin û dixwazin we ji rîya rastiyê derinin.

44 — Xuda dijminên xwe nas dike; bizaniin ko arikarî û sermiyaniya Xwedê besî we ye.

45 — Ji cuhiyan hin hene ko cihê kilaman diguhêrinin û dibêjin: Me bihistiye û me isyan kiriye; an ew ji dil inkar di kin û bes bi zîmanê xwe mikur tîn û emrên kitabê qebûl dikin û bi ser ve zêde dikin û dibêjin; tu me dibihîsî, lê em te na bihîsin, li me binêre, da ko em bêjine te û gotinên te fehim bikin. Ew bi wan gotinan dijûnker dibin û henekê xwe bi dinê Xuda dikin.

Heke wan bigota: Me emrê Xuda bihist û me itaet kir, gotina me bibihise û li me binêre, ev di heqê wan de çêtir dibû, lê seba kufre, Xuda ji wan standiye, laneta Xuda li wan e, bi tenê çendek ji wan bawermend bûne.

46 — Gelî cuhîno ... Beriya ko emê rûyê we biçilmisînin û halê we xira bikin û laşê we bidewisînin û we mîna mirovên ko di roja şembê de masivanî kirine, bêxine laneta Xwedê, baweriya xwe bi Qurana ko kitêba we Tewratê tesdiq dike binin û bizanin ko emrê Xuda tê cihê xwe.

47 — Xuda, di gunehên mirovên ko hevberê wî, tiştêki dikin naîbore. Xwedê di gunehên xelkê ên din, ew guneh piçûk an mezin bin, li gora daxwaza xwe dibore û ji gunehkaran re esîw û toban dide; lê yê ko ji Xuda re tiştêki dike hevber û hempa, divê bizane ko wî destê xwe xistiye gunehêki giran û pê gunehkar bûye.

48 — Ma tu cuhî û filan na bîni, ew xwe bi xwe nefsa xwe ji gunehan paqij dikin. . . . Lê ne were ye, Xuda bi tenê li gora daxwaza xwe, evdên xwe ji gunehan paqij dike.

Xuda di cezadanê de, ji tu kesî re bi qasî niqutekê ji zilmê naîke.

ŞEYTanQÛNÎ

AN TABÛTA ŞEŞCENDEK

— 3 —

Di serê kanîna pêşin, sala 941 an da kemyonek ji Şamê bi derket û berê xwe da Der'ayê. Nava kemyonê ji malê ticaran dagirtî û li ser piştê wê tabûtek hebû. Ev tabûta han li ser siparişa kefxoyê gundekî, li Şamê hati bû çekirin û li ser piştê wê kemyonê ji kefxoy ra diçû. Dema kemyon bigehêsta, Horanê, dê tabût bidana siparişkerê wê.

Gundiyên ko li ser rîya Der'ayê, wek hemî gundiyên li ser şehrahan, ji bo gîhana cihê ko diçinê pir caran xwe didin ser rê û çav-nêriya hatina tomobilên barkêş dikin; da ko bi bihayekî hindik xwe bigelînin qesdegeha xwe.

Dinê sar û ezman tijî ewr bû bû. Hîn timobil ji Şamê bîst kîlometran bi dûr ne keti bû ko rêwiyek di devê rê da destê xwe ji şofêr ra radike. Ji ber ko di nava kemyonê da cih tine bû şofêr, rêwî li ser piştê kemyonê siwar dike û bi rê dikeve. Pir naçe ko dergehê ezmên vedibe û baraneke xurt di ewran da tê xwar. Rêwiyê li ser piştê kemyonê, ji bo ko xwe ji ber baranê bide alî, deriyê tabûtê radike, tê da vedizele û derî li ser xwe digire.

En ko bi rîyan da peya çûne qenc dizanin ko piştî wê sîne vezelîn xewê tine. Nemaze di bin peşkên baranê û li ser piştê kemyonê, wek zarokên di landikê da mirov bêhemd ji xwe diçe. Rêwiyê delal ji bi vezelîna ra dikeve xew.

Piştî di xewvaçîna rêwiyê pêşin bi hinekî, sê rêwiyên din siwar dibin û di pê wan ra jî dudu. Lê ev her pênc rêwiyên han, hezra miriyekî di nava tabûtê da dikin. Dizanin ko gundiyek di xestex nê da miriyê û di nav tabûtê da li xelkê wî vedigerînin. Bi vê ramana han, di dorhêla tabûtê da pal didin û dipeyivin.

Dema rê dikeve erdê Horanê, ji neçakiya rê, di cih cihan da kortalîn bê fesal çêbûne. Ji ber ko baranê ev kortalên han tijî av kirine, nema bi ser rê va ferq dibin. Ji lewre şofêr lê hişyar nabe û dolapeke timobilê dikeve nav kortalekê û bi hemd diçenge. Bi çengîna ra timobil pir xurt diheje û rêwiyê di tabûtê da hişyar dibe.

Rêwiyên li dorhêla tabûtê, herwekî tîrsa çengîna û hejîna timobilê têra wan nekiri be ko di nişkava devê tabûtê vedibe û kesê ko tê da mirî dizanîn, li ser xwe rûdîne û ji tîrsa hejîna tomobilê pel pel li dora xwe dinêre.

Her pênc rêwiyên mayî dizanin ko miriyê di tabûtê da şeytanqûnî bûye. Timobil li ser

DÎWANA MELÊ

Dil yek e dê eşq yek bit aşiqan yekyarê bes
Qible di yek bit qulûban dilberek dildarê bes
Min di benda zilfekê dil da bi destê pirê eşq
Lew di eşqê da ko best ihram û yek zen-narê bes
Terh û terzê pût e zen-nar û çelîpa yek bi yek
Lew me zen-nar û çelîpa yek tenê yek carê bes
Hin ji nik dêrê ve tèn, qesta kenîştê hin dikin
Ne ji wan im ne ji wan, min derê xem-marê bes
Gerçî tèn reqs û semayê her sed nêyşeker
Min di bezma sirşirînan ev şîrîn reftarê bes
Weh çî wala gewher in hatin libasê cism û can
Min ji wan horî surîştan ew perî rixsarê bes
Hewce sihrê Samirî nîa im ko zilfan reş bikin
Çeşmê benda dilribayan kokîla eyarê bes
Bilbilan sed kil di çavîn, çav li sed gul vedikin
Min di baxê gulizaran yek gul û gulnarê bes
Min di baxê gulfiroşan di ecêb resmek xerîb
Xarê teb'an gul di dest in gulperestan xar e bes
Ew cefa çû der ji hed zilma te bir heta bi Çin
Rehmekê carek bike hey! zalimê azar bes
Xerqê deryaê gunah in teşne ê lutfî heq in
Rehmetê amûzîkar û şefqeyê xef-farê bes
Ehlê dinyayê seraser dijminê min bin mela
Piştemêrê min Eli ê Heyderê ker-rar e bes.

40 - 50 kîlometrî dibezîye ko her pênc bi hev ra ji tîrsan xwe zer dikin û tavêjin xarê. Herwekî ê şaşan (ê ko di tabûtê da bû) naxwaze ji wan vebe, ew ji xwe ji pê wan davêje xarê. Tevî şikestina dest û lingên her pênc rêwîyan, dema dibînin miriyê şeytanqûnî ji xwe li pê wan avêt; dixwazin li erdê ji birevin. Lê heyhat ko nema rev bi kesî dibe; ji ber ko tu kes bi selamê ne giha bû erdê.

Gava şofêr dibîne ko her şaş rêwiyên li ser piştê kemyonê bi hev ra xwe avetin, zûka disekine û vedigere ser wan. Lê ne wekî berê wan li ser lingan vê carê hinekan deverû û hinekan jî li ser piştê dibîne. Dema sebebê xwe avetîna ji wan dipirse, her pênc dibêjin:

— Me miriyek di tabûtê da dizanî. Gava timobil çengîya û derê tabûtê vekir, me got qey şeytanqûnî bûye û me xwe avêt.

Hînga şofêr diçe ser ê şaşan (ê ko di tabûtê da bû) û dibêje:

— Ev camêrên han ji te tîrsîn û xwe avetin; lê te ji bo çî xwe avêt?..

— Çaxa timobêl çengîya û ez hişyar bûm, min nizanî bû ko çî qewimiye. Lê gava min dît ên dora min xwe bi lez û bez davêjin, ji min ra welê hat ko agir bi timobilê ketiye; hema bê atlahê min jî xwe li pê wan avêt.

Şofêr her şaşan dîsa li dorhêla tabûtê girêdide û tevî tabûtê dibe ber xestexana Der'ayê. Bi vî awayî tabûta ko ji bo rakirina cendekê hati bû çekirin; di rojekê da şaş cendek li dora xwe civandin.

OSMAN SEBRÎ

GULISTAN

GULISTANA SADIYÉ ŞÎRAZÎ

Sadî ji şairên Îrana kevin e. Di dawiya sedsala şesşan a hicrî û di heyama Se'îd kurê Zengî (ji etabikên faris) de li Şîrazê ji diya xwe bûye. Bavê wî nisbet bal navê etabekê wî wexî ve navê Sadî lê kiriye.

Dibêjin ko Sadî 102 salan emir kiriye. Ji van 102 salan 12 bi zarotiyê, 30 bi xwendin û hînbûne, 30 bi ger û eskeriyê û sihên din ji bi taet û ibadetê derbas kirine.

Di nav eserên wî de Gulistan û Bostana wî ji hemîyan bi nav û dengtir in. Ev her du eser li gelek zimanên ewropayî hatine wergerandin.

Sadî ji ber xwendinê gelek di dinyayê de geriyaye; çûye Misir û Hindê jî. Dema di welatê Şamê de digeriya, li nîzingî Trablîs-şamê ketiye destên ehlên-selib û bû hêsir. Di hêsiriya xwe de di xendekên keleha Trablîsê de wek emelêkî xebitiye.

Gulistana Sadî tev de hikemiyat in. Sadî hikmet û felsefa xwe bi hênceta çîrokan gotiye û paşê ew di hin malikan de xulase kirine. Me dil kir ko ji xwendevanên xwe re hin çîrokên Gulistanê ber pê bikin.

Sadî Gulistana xwe bi dîbaçe û heşt fesilan lev vekirîye. Heye ko hin xwendevanên me dil bikin kurdmancî û farisîyê deynin ber hev. Ji lewre li rex her çîrokê me fesîla wê îşaret kir.

Di wergerandinê de me ji lefzê bêtir guh daye manayê. Ji lewre heye ko di lefzê de, carina esil û tercime li hev dernekevin.

— 1 —

FESIL: 1

ÇÎROK. Dibêjin rojekê Nûşêrewanê adil çû bû nêçîrê. Li wextê taşê jê re nêçîrêk dibiraştin. Xwê nîn bû. Rabûn lawikek rêkirin gundekî; da ko ji wan re xwê bîne. Nûşêrewan gote lawik:

— Heqê xwê bide û bibî. Da ko cem xelkê nebe adet tiştan bê pêre ji gundan bibin. An ne gund xerab dibin.

Berdevkani got: Ma ji tirihêk xwê çî ziyan çêdibe?

Nûşêrewan: Asasê zilmê li dinyayê hindik bû; heçî hat tiştê; lê zêde kir. Bi vî awayî zilim gihaste halê xwe ê îro.

Heke mîr ji bexçê xelkê xwe sêvek xwar Peyayên wî dara sêvê ji kokê ve radikin. Heke siltan bi standina pêne hêkan sitemkarî kir Leşkerê wî hezar mirîşkî dikin şîşan.

Ji sitemkarê bed re dinya namîne
Lê laneta xelkê lê dibe payedar.

— 2 —

FESIL: 1

ÇÎROK. Yek hebû di sinheta pehlewaniyê de bi ser ketî bû. Di vê sinhetê de sê sed û

şêst fen û bend dizanîn û hero bi fenekê diçû navê.

Di nav şagirtên wî de xortekî çeleng hebû. Hos e meyildariya wî dikir. Rabû ji sê sed û şêst hinerên xwe sê sed pêncî û neh hiner hîni wî kirin. Hinereke bi tenê şanî wî ne da.

Lawik di perecongîyê de hewqas xurt bû ko tukesî pê ne dikarî. Şagirt bi vê xurtiyê ewçend ji xwe razî bû ko rojekê gote melîk: Bi zexmiyê ez ji hosteyê xwe ne kêmîtir im. Di hinerweriyê de em beramberê hev in. Bi tenê ew bi emir ji min mezintir e, û ez elimandime.

Melîk ji vê kêmedebiyê kêfxweş ne bû; madê xwe kir û emir da ko hoste û şagirt biçin nava hev.

Di meydanake fireh de hoste û şagirt bera hev bidana. Rîkinên dewle'ê û giregirên welêt di meydana de li hev gihane hev. Lawik wek filekî mest bi der ket. Bi derbeke welê hemle kir ko di pêşiya wî de çiyaki hesinîn biwa ewê ji cih bileqiya.

Hoste zanî ko lawik bi zexmiya bazûyên xwe serdestî wî ye; rabû bi fena ko şanî şagirtê xwe ne kiri bû, dirêjî wî kir. Lawik nizanî bû li wê fenê bigerîne. Hoste şagirtê xwe bi du destan girt, rakir ser serê xwe û avêt erdê.

Qîûn bi xelkê ket. Melîk emir kir ko hoste xelat û lawik ceza bikin. Ji ber ko li ber hosteyê xwe rabû û pê nikarî.

Lawik got: Xudawendal hoste bi zexmiya xwe zora min ne bir. Lê di sinheta perecongîyê de fenek hebû ko ew ji min veşarti bû. Îro bi wê fenê dirêjî min kir û ez xistim erdê.

Hoste got: Ji xwe min ew fen ji bona îro hilanî bû. Hekîman gotiye; ji dostê xwe re ewçend qewetê mede, da ko heke rojekê bûye neyarê te, nikare te.

Te ne bihîstiye, yê ko ji şagirtê xwe cefa dîtiye çî got ye:

An wefekari di vê dinyayê de nîn bû
An di vî zemanî de tukesî pê emel ne kir.

Kes ji min hîni tiravejiyê ne bû
Ko dawiyê ez ne kirim armanca xwe.

— 3 —

FESIL: 1

ÇÎROK. Padişahêk bi xulamekî [1] ecemî re di keştîkê de rûniştî bû. Xulam tucaran derya ne dîtî bû û zehmeta keştîyê ne kişandî bû. Dest bi girî û zariyê kir; lerze bi canê wî ket. Gelek pê re xweş kirin tu havil jê çênebû. Padişah ji vî halî gelek aciz dibû; lê tu çare jê re ne dihate dîtin.

Di keştîyê de yekî çeknas hebû. Rabû gote

MEMOZINA
EHMEDÉ XANÍ

— 16 —

*Miawedeta Sítí û Zínê ji sersal û
geştê, istillaa dayê li macera û
serguzeştê*

Ew jê vegerin bi vî libasî
Hazir şeliyan ko kes ne nasi
Heşçend kirin libas tebdil
Em-ma ne dibûn ji halî tehwil
Eşqê kiri bûn wisan mîbed-del
Êdî ne diçûne halê ew-wel
Qet kes ne digo Sítí û Zín e
Xelkê we dizanin ecnebî ne
Dayîneke wan hebû zemani
Teşbihî belayi asimani
Zala felekê li ber zebûn bû
Wê nav ji pîrê Heyzebûn bû
Ew hat ji xelletê bi ser da
Fekirî ko cilê di wan di ber da
Rûniştine bê mezaq û meşreb
Winda kirine zeqen di xebxeb
Yanî di tehey-yir û melaî in
Mehpare di haletê webal in
Culwa bûyî cûcemî di taze
Rengê semenî ber çayî xaze
Kafûr misil izar qanî
Sorgul geriyane zefferanî
Zanî ko perî di bê libas in
Mehbûb meheb-betê unas in
Go ey hewesa dil û hinavan
Heryek ji we ruhniya du çavan
Hafiz ji we re meger Xwedê bit
Canê me ji bo we ra fedê bit

Hon hinde miqey-yed in di qeydê
Îro bi tenê ko çûne scyde
We zû şemirand ji bo çi sersal
Hon rast bibên ko bûye ehwal
Bêjin ko miqedime çi reng e
Ev heyret e ya xeyalî beng e
Hon bo çi hezîn in ey metaya
Ninin çû netice bê qezaya
Hon bêjine min kû bû qeziy-ye
Kengê li me xef dibit xebiy-ye
Ez dê nihe remlekê birêjim
Ismî û zemirî ez bibêjim
Yan şûşe û mendela xwe danim
Mahiy-yeti halî dê bizanim
Wan gotine dayeye nihani
Em sibhe ko çûne der ji xani
Herçi li me bû duçar û peyda
Hazir kiriya cinûn û şeyda
Axir ko hed-dî çûye der cûr
Cewrê li me aqibet nîma dûr
Em ji geriyân melûl û mexbûn
Hatine ve em xefî û mecnûn
Dayîn bi teen-nî û tewel-la
Çû pal ve daye wan tesel-la
Ko hon bi cemal şehriyar in
Heryek ji wê şah û xundikar in
Kî bit ko nebit mitî û mihtac
Kî bit ko nedit we bê teleb bac
Herçi we hebandî ey perizad
Hisna we dikit ji bo we minqad
Xesma di vî şehri bit we dildar
Ez dê wî bikim niho xerîdar
Bêjin kî ye da biçim bibînim
Hazir bigirîm ji bo we binim
Wan gotine Heyzebûnî sahir

Derdê li me ey tebibî mahir
Bê sibhe dewa ji dest te têtin
Teqrîr eger ji dest me bêtin
Teqrîr û eda kirin mihal e
Tebdîr û dewa kirin betal e
Hindê hene kij û kur di Buhtan
Belkî di cemîî bejn û bihtan.
Kes nîne bi litf û hisin meşhûr
Il-la ko di deftera me mestûr
Yanî hemî rû bi rû me dine
Hindê di vî şehri ademî ne
Êr-he du keç xerîqî şîba
Ser ta bi qidem di bêq û dîba
Zibende ji şikti şahî xawer
Tabende ji rengî mahî enwer
Nageh li me bûn duçar û zahîr
Gêr bûn ji dûr ve her du nadîr
Em çûne bi ser binên ko kî ne
Fekirî ne wek me ademî ne
Tehqîq melek we ya perî bûn
Lewra ko li av û gul berî bûn
Gava ko me ditin ew perizad
Em ji geriyân ji eqil azad
Ew her du wekî du camî Cemşîd
Em her du misalî mah û xurşîd
Gava we ko pêk ve bûn miqabil
Misbah û zîac bûn miadil
Qarûre ji ba necim mine'kis bû
Nûrek me bi qelbi miqtebes bû
Qendîl û titile ger ji wan bû
Agir ji ruxê me her diwan bû
Zeytê me û agirê me dîsa
Ber bû me we dil pê eyisa
Suhtin xwe bi xwe nîzan çi hal e
Hişyarî ye, xewin e, ya xeyal e.

padişah, heke melîk ferman kir ez dikarim
wî ker bikim.

Padişah got, gelek qenc dibe. Wî zilamî
got: wî bavêjin lehirê da ko çend caran noqî
avê bibe.

Bi pora xulam girtin û ew anîn qûna
keşiyê û kirin ko wî bavêjin deryayê. Xulam
bi du destan bi qûna keşiyê girt û lê hi'a-
wistî ma. Gava vejeriya ser keşiyê çû di
quncikekê de rûnişt û nema deng kir.

Padişah ji tevdîra mêrikê çeknas re gelek
kêfa xwa anî û got-ê: Hikmeta tevdîra te çi ye?

Ewî zilamî go': Vî xulamî ezabê binavbûnê
tam ne kirî bû, ji lewre qedirê selametiya keş-
tiyê ne dizanî. Qedirê afiyetê ew peya dizane
ko bi nesaxiyê ketiye.

Ey mirovê têr, nanê cehîn bi te ne xweş e.
Tiştê ko nik min spehî ye, ew tişt bi xwe ji bo te
[kirêt e.

Ji hûriyên bihuştê re araf dojeh e [1]
Ji dojehnişînan bipirş; ji bo wan araf bihuşt e.

FARISXANÎN

[1] Xulam li hîre bi mana lawik e.

[2] Araf, di navbera dojeh û bihuştê de bend an diwarek e.

YA REB

Di tarîka şeva hicran ciraek suhtim ez ya reb
Ji ser he'a piyan îro bi carek vêketim ya reb
Nema min sebr û aramek ji ber jana evîna dil
Evin behr e welê tenha bi berpêlan ketim ya reb
Ji dilber dûr ketim lewra be'a ser daye can û dil
Temaşa nakitin dilber ko ez bê taqet im ya reb
Meger pirsê li min naket welê ew tê xeyala min
Şev û rojan bi nalîn im bi ah û hesret im ya reb
Şev û rojan bi kovan im bi bilbil ra bi efxan im
Enîsê xunçê baxan in ji gul ez dûr ketim ya reb
Digel bilbil dinalim ez evin im wek hilalim ez
Şikestî rengê dal im ez di halê hirçetim ya reb
Di gora eşqê borî me yeqîn ez pîrê Torî me
Wekî Elî Herîrî me di qeyda hicret im ya reb
Meger ez Ristemê kurd im firaqê ez nexweş
[kerdim
Cegerxwîn im siyacerd im di kunca xelwet im
[ya reb]

CEGERXWÎN

SEFERA SICILYAYÊ

QEWETÊN SONDXWARIYAN ÇAWAN
DAKETINE GIRAVÊ

Piştî ko sefera Efrîqayê gihaste dawiyê û sondixwariyan erdên Misir, Bingazî, Trablîs-xerb û Tunîsê ji eskerên mihwerê paqij kirin herkes di guhdariyê de bû. Gelo sondixwariyan di kû re dirêjî keleha Ewropayê bikin...

Balafirên ingilîzî û emêrikanî ji wargehên Efrîqa bakur radibûn, Îtalye nemaze girava Sicilyayê didan ber bombeyên xwe. Vê bombaranê bi heftan ve ajot.

Li 8 û 9ê Tîrmehê balafirên girava Sicilyayê, bêetlahî 48 saetan bombaran kir. Ajansan ev nûçe belav kir. Herkesî dipirsî gelo sondxwarî dikin dakevin giravê.

Li 9ê Tîrmehê piştî nivro li saet dehan nobetdarên peravê di nivro-rohelatê giravê de noqaveke ingilîzî dîtî bûn. Noqav nîzingî li bendera Başînoyê dikir. Dinya hêveron, derya sakin bû. Betariyên peravîn topên xwe li noqavê girêdan. Noqav bin av bû. Lê piştî çend deqîqan noqavê jî nû ve da rû.

Di saetê wî wextî de sê balafirên talyanî di ser xelîca Cîlayê re difiriyan. Nobetdarên di nîzingî xelîcê de jî du noqav dîtî bûn.

Wan her sê noqavan di navbera Efoła, Raşîno û di xelîca Cîlayê de kûrahiya behirê qam dikirin. Li saet yanzdehan xeber gihaste serfermandariya ordiyên sondxwariyan ko di wan peravan de ber bi qeraxê kûrahiya behirê, di hin cihan de, ji niv gazê kêmîr e.

Talyanan li xwe hişyar bû bûn. Ronavêjên giravê sînga ezmên û dûrahiya behirê bê etlahî didan ber ronahiya xwe.

Li saet yanzdehan 560 balafirên bombavêj di ser wan peravan re firiyan; balafirgeh û betariyên peravîn dane ber bomban.

Şev çû bû nivê şevê. Gulokine sipî ji balafirên dibûn û diketin erdê. Ew sîwanvanî bûn. Di pey wan re balafirên eskerguhêz nîzingî li erdê giravê dikirin.

Li sîwanvaniyên pêşîn da bû ber xwe û ew ji cihê ko dixwestin lê peya bibin, bi dîrxistin. Lê heyveronê arîkariya wan kir û bi peyarî vegehiya armanca xwe. Lê sîwanvanî hindik bûn û talyanan ew dîtî bûn. Li hev xistin. Sîwanvanî bégav man, cihê xwe jî dest dan û bi şûn de kişiyên. Talyanan dikir ko li wan wer bihatana. Di vê navê de çend balafirên eskerguhêz gihastine ser û eskerên ko jî wan peya bûn, çûnc hawara sîwanvaniyan. Ji talyanan jî selefek siwar gihastî bû cihê

HÊVIYA NUH

Razame li ber dergehê meyxaneyê naçim
Şermestî û bê heş
Mîna keseyê sondxwarî paresteyê xaç im
Wergirtî cilê reş
Min xaç û pûtên xwe wekî Îbrahîm şikandin
Ez bûm bi serê xwe
Min şêx û mela sofî û derwêş qewitandin
Ji pêşî derê xwe
Me hêvî mezin bû ji mezin rîspî û kalan
Heyhat û hezar ax
Sist bûne rehên şêr û piling, gur û şepalan
Tev bûne malkambax
Kes nîne ji dil bo gelê Kurd bike xebatê
Wek Ristem û Ihsan
Bi destê zorê veke riya jîn û felatê
Dilgeş bike kurdan
Gava ko me dît dem holê bêkêr hat ji bo me
Zendê xwe vemalan
Xebata welêt karekî dijwar û bi dom e
Gazî ji hevalan
Me hêvî ji kesî nema bê xortên welatî
Ew himê welêt in
Ën tîra neyar Cerg û hinav jê sot pahtî
Tev agir û pê tin
Yektî me divê me rê ew e, em dê biçin her
Yezdan arîkar bit
Serdestî ji bo me ne pir e em dê bibin, ger
Cihan bi neyar bit.
OSMAN SEBRÎ

pevçûnê. Lê ingilîzan zora talyanan bir, ew bi şûn de avêtin û cihê ko berî midekî jî dest da bûn bi şûn de vegehandin û lê asê bûn.

Tevgera balafir û sîwanvaniyan heta siseyê sibehê sekinî. Dor gihastî bû stolê. Stol di bin himayeta balafirên de nîzingî li peravê kiri bû. Krewzorên giran û sivik bi torpiyor û bertorpiyoran dorgirtî xwe gihandi bûn mesafa endaxte û topên xwe li betariyên peravîn girêda bûn.

Saet bû bû pênçê sibehê. Stolê betariyên talvanî, yên ko di nav darên zeytûnan de veşartî bûn, ji Katanê heta Başînoyê ker û lal kiri bûn.

Li saet pênçan eskerên bejê pê li erdê giravê kiri bûn. Li mintîqa Cîla-Lîkatayê emêrikanî û li peravên Basîroyê du firqeyên kenedî peya bû bûn. Pêşdarên ordiwa heştan jî daketi bûn mintîqa Seragozayê.

Saet bû bû heştê sibehê, 9 Tîrmeh roja Şembiyê. Yanî ji wextê ko sîwanvaniyên pêşîn daketi bûn giravê heşt saet borî bûn. Sîwanvanî

di bakurê Cîla û Basfroyê de sê balafirgeh xisti bûn destên xwe. Qewetên emêrîkanî di peravê de serpirek saz kiri bûn û tê re çekine giran daxisti bûn bejê û tangên emêrîkanî bajarê Cîlayê zemt kiri bûn.

Li wextê nivro hawara eskerên mihwerê hati bû û mihweriyan di bakurê Cîlayê de dirêjî emêrîkaniyan dikir.

Di mintîqa ordîwa heştan de brîtanîyan li bakurê Efolayê û di nivroyê Seragozayê de du serpir saz kiri bûn û di wan re ordîwa heştan dadiket bejê. Eleman û talyanan xwe dan paş û di bajarên jor binavkirî de asê bûn. Eskerên îngilîz ketin Efolayê û mihweriyan berê xwe da Talîrîdayê.

Heta 12ê Îrmehê roja Duşembê sondxwariyan di peravan de enîke bi 150 kilomêtirî fireh danî bûn û qedere 15 bajar xisti bûn destên xwe. Lê kûrahiya eniyê ji çend kilomêtiran ne bêtir bû.

Roja Duşembê, serê sibehê di hewêrka (min iqe) firqa talyanî a 48an de şerîne no çebûn. Eskerîne elemanî bi çederê sed tangên giran gihastî bûn wê hewêrkê, hewêrka emêrîkaniyan. Mihweriyan bi xurtiya tangên xwe, emêrîkanî veqerandin heta qeraxê. Cenkeştîyên îngilîzî û yewnanî yên ko li ber bajar bûn bera tangan dan û ew bi şûn de veqerandin û hin jî şkenandin.

Di vê navê de sîwanvanîne kenedî daketin paşîya ordîwa mihwerê û kirin ko rê li wan bibirin. Bi wî awayî û heta nivro emêrîkanî xwe ji nû ve saz kirin û berê xwe dan Lîkayatê û dest bi êrişê kirin.

Kenedî û îngilîzî di roavayê Efolayê de gihane hev. Ji milê din baskê kenedîyan ê çepê pişt dida ordîwa emêrîkanî.

Ber bi êvarê, di hewêrka Ogústayê de elemanan avête ser ordîwa îngilîzî a heştan; bi mexseda ko rîya deşta Katanê li wan bigire. Îngilîz bêgav man û di hin deran de xwe dan paş; elemanan deverîne ko keti bûn destên îngilîzan bi şûn de veqerandin. Şerî bi şev jî di ronahiya tava hevê de dom kir. Betariyên stolê bera elemanên ko nîzingî peravê dibûn dida; sîwanvanî jî dadiketî paşîya elemanan.

Bi wî awayî îngilîzan xwe ediland, Ogüste jî nû ve stand. Elemanan xwe da paş û bêtir ko bêne mihasure kirin kişîyan û di devê deşta Katanê de şargeh bûn.

Herçî talyan in, di nav van her sê rojan de, ji 20.000 bêtir hêsîr dan û ew jî bi şûn de kişîyan.

EZ Û YAR

Pêjna me kir û hove ne da rengê xezalan
Dûr ket û nêrî her du birî rengê hilalan
Min got: tu çima dûr direvî, qey me nenasî?!.
Go: şerm û fehêt e me ji van dost û hevalan
Min got: tu were da bi edeb biçme tewafê
Yek bose ji çews û birowan bo me helal e.
Go: ma te diye fitwa te vî qewlê qedîm e.
Min gotê: bi min qewlê qedîm xewn û xeyal e
Ez miftiyê eşq im bi xwe fitwa min evîn e.
Go: miftiyê eşqê tû î fitwa te betal e.
Min got: tu î Laleş, bi xwe hatim te bibûsim.
Go: xirqe û bendik te ne bin ew jî mihâl e.
Min gotê: Gegerxûn e ji derdê te dinalî.
Go: rast e Gegerxûn e di benda me delal e.
Destê xwe bi min da û me her ser bi piyan bir
Go: na, tu Gegerxûnê min î hilkişe bal e.

CEGERXWÎN

Êdî lingên eskerên sondxwariyan di g'rawê de erd girti bû; hemla sondxwariyan çû bû serî û sondxwarî hêdî hêdî girav vedigirtin; heta ko gihane bakur rohelalê giravê. Li hire di pêşîya batanê de hinek sekîn. Elemanan Katan asê kiri bû û dixwestin şerê xwe tê de xweş bikin.

Di vê navê de herwekî xwendevanên me dizanin Mîsolînî îstîfa kir û dengêkî aşî an teslîmbûnê belav bû.

Sondxwarî piştî ko midekî li hêviya vî dengî man û bihina xwe dan li 2ê Tebaxê jî nû ve dest bi êrişê kirin.

Qewetên mihwerê di dora çiyayê Êtnayê de asê bû bûn. Ev çiya, ji xwe re kiri bûn talde. Di êrişê sondxwariyan a nû de îngilîzan jî nivro dirêjî Katanê; emêrîkaniyan jî ji bakur roava dirêjî Misînê dikin. Bi wî awayî Êlna, talda qewetên mihwerê di navbera her du qewetan de dimîne. Herçend qewetên sondxwariyan di baskên talde re pêş ve diçin, ewçend cih li eskerên mihwerê yên ko di talde de ne, wê teng bibe.

Katan li ser ketinê ye, emêrîkanî zorê didin rîya Misînê; şer dom dike.

Şam: 4 Tebax 1943

NÊREVAN

Piştî ko me ev bend nivisand radyowan elan da ko Katan ketiye.

Roja ko Katan ketiye di eniya rohelê de jî ûrisan zefereke mezin xiste destên xwe. ûrisan bajarê Orêlê zemit kir û berê xwe da Briyanskê. Ji milê din ûris zorê didin eniya Xerkovê jî.

Welê dixuye ko şerê Ewropa a mezin ne dûr e. Sondxwarî jî roavê, ûris jî rohelê bi derbeke xurt elemanan li erdê dirêjî bikin.

ÇETEYÊN RÛSÎ

Dema ko Ordiwa rûsî di eniyan de şerê neyarê xwe dike, xelkê çekhilgir jî çetan diînin pê û dirêjî eskerên elemanî dikin.

Adel e, carina fermanarên meza rojnamevan diezimînin qerargaha xwe. Merêsalê elemanî Von Klûg jî hin rojnamevan ezinandi bûn nik xwe. Di nav wan de bi navê Ernest Ştrarenber, yekî îsveçî hebû. Rojnamevanê îsveçî der heqê wê ziyaretê di rojname xwe de gotiye:

Li yekê Tirmehê, êvarê jî me rojnamevanan re goti bûn ko merêşal von Klûg û genêral von Hot sibe her sê firqeyên zirehpûş yên ko nû hati bûn eniyê wê teftîş bikin. Sê rojnamevan jî di wê teftîşê de wê hazir biwan. Ez di nav wan siseyan de bûn.

Bi roavê ve em li timobilê siwar bûn û me terka Orêlê da û di nivroyê wê de, em gihastine gundekî. Em di otêleke piçûk de bi cih kirin. Xwediyê otêlê yekî nemsewî bû.

Di otêlê de jî me pêve çend zabitên elemanî hebûn. Ew jî jî bo temaşa firqeyên zirehpûş ên nû hati bûn.

Kulnêl Heynrîx jî me re goti bû ko selefine siwarên mecerî û romanî di bin gundê ko em lê bûn re nobet digirtin. Ji ber ko çeteyên rûsî car-caran jî wê hindavê dirêjî wan dikir.

Di nav me de rojnamevanekî talyanî hebû; bi navê Emîlyo Batriyonî, mixabirê « Popolo di Roma ». Emîlyo gava gotinên kulnêl bihistin dil kir ko vegere Orêlê. Hinek tirs giha bû-yê. Kulnêl gote mixabirê talyan: Nijdevanên rûsî nîzingiyê li gund bikin jî nikarin bikevin gund. Ji ber ko jî siwarên mecerî û romanî pê ve di dora gund de top hene.

Me bi derengî şiv xwar û çûn oda xwe. Em her sê rojnamevan di odekê de dê raketana. Di odê de tu text û dikek hebû. Ez û talyan heryek jî me xwe gihande textekî. Hevalê me ê siseyan xwe li dikê dirêj kir. Piştî çend deqîqan hevalê min ê talyanî deng li min kir û got ko dîtirse. Min bi çend pirsan dilqewînî da-yê; lê hêfêde.

Wexî çû bû nivê şavê. Saetê jî nîzingî li yekê dikir. Ji nişkekê ve me dengê tîfîng û mîtralyosan kir. Nijdevanên rûsî bi ser gund de girti bûn. Hevalê me ê talyanî yê ko xew bi çavên wî ne keti bû, jî odê baz da, berê xwe da jêr da ko jî xwe re zêzemînekê peyda bike. Me jî da pey.

Zabitên elemanî jî di salona otêlê de giha bûn hev. Kulnêl bi ken gote min: Tu dibînî heq di destê hevalê te ê talyan de bû. Lê siwarên me çeteyî sekinandine û bera wan didin.

F E R Y A D

Kanî Cehfer, kanî Ewnî, ka Reûfê pir hiner Dûr ketin axa welatî gorî we ev leş û ser Ey Hesen pê re Bîrahîm hûn bi xemxwarên welêt Bûn dikim axa riya we dil de her ev eş û pêt.

Her jî qehran ez dinalim min niye sêbr û tebat Çendî rabîm, çendî rûnim her dibêjin ax welat Em dizanî feyde nadit bo me gotin bê kirin Me hene hindek welatî ew ne mêr û çavşir in.

Min nivîsî bo we dîrok her jî sala çil û sê Rêz bi rêz şagirt bixwinin kengê bêne medresê Navê we hildin bibêjin serwer e bêraq û al De bila gorî welat bit herçî can û herçî mal.

Bes dixwazî serferaz bit ev welat her gav û çax Bîgerîn em tola welatî ger li dest û ger li şax Dîjminên vî qewmê kurdî ev nezani her sebeb Tev perişan û belengaz çûne Bexda û Heleb.

Lawê kurdan her jî bakur bê gunah ew diçine Faw Bûye pêgeh bome kurdan ax jî derdê qewmê Faw Em dizanî halê Eyran, Anadol û Faw ev e Her li ser vî qewmê kurdî lewre em her diçine Faw e.

Derbê paşî ê me ye wek Ristemê kurd pehlewan Sed sipas bo lawê kurdan paşê rastî diçine Faw Botiyê bêkes tinê her digêrit çol û beyar Da bibînit rojekê lawên delal bûn dost û yar.

Mûsil 30.2.1943.

M. E. BOTÎ

Kulnêl dikir jî otêlê derkeve û here xeta agir. Min jê hêvî kir ko min jî bi xwe re bibe. Kulnêl dîsa bi ken gote min: Welê dixuye ko tu natirsî; lê nijdevanên rûsî segmanine qenc in.

Dinya tarî bû. Ji lewre brûska tîfîngan xweş xuya dikir. Di gund de xelk hindik bûn. Gelekê wan beriya hatina elemanan revî bûn. Yên ko di gund de ma bûn li ser dengê tîfîngan derketi bûn gastîne. Eskerên mecerî ew vedigerandin xaniyên wan. Kulnêl li onbaşîkî galî, jî ber ko li jinikeke avis da bû.

Ji me re du hesp anîn: li yekî ez, li ê din kulnêl siwar bû û em bi rê ketin. Me berê xwe da bû nivro.

Piştî çarek saetê em gihastî bûn ber qerargaha firqa siwarî. Her tişt qediya bû. Qemyonek li ber me sekinî. Zabitekî mecerî elam da kulnêl ko di pevçûnê de çar peya û jinikek hêşir kiri bûn. Kulnêl dil kir ko hêşiran istewab bike lê her pê can jî xwe ker kir.

Gava em gihastin qerargahê me zanî ko nijdevanan dirêjî depoxaneke cebirxanê kiri bû û berî ko siwar bigehin-ê agir pê xisti bûn. Ji mecer û romanîyan hevdeh û ji ûrisan heft kuştî hebûn. Ji kuştîyên ûris dido pîrek bûn ».

SMAÎNÊ SERHEDÎ

PANAMA

JAPONAN EV KENAL DÊ BERHEWA BIKIRA

Emêrika bi du birên mezin lêk ve dibe: Emêrika bakur, Emêrika nîvro. Ev her du bir heta sala 1914an bi bejtengekê bi hev ve girêdayî bûn. Emêrike di navbera du behirên mezin de ye: Atlantik û Pasifik. Vapora ko ji bendereke Emêrika bakur ya rohelê radibû û dikir ko here bendereke Emêrika bakur ya roavê jê re diviya bû dakeve heta xelaseka Emêrika nîvro, bej li xwe ba bide û ji nû ve berê xwe bide bakur. Ev sefer ne îşê rojan, lê îşê meh û heftan bû.

Di sala 1914an de şirketeke emêrikani bejtenga Panamê qul kir û kenalek, wek kenala Swêşê, anî pê. Ji hingê ve vapor ji bona ko ji rohelê derbasî roavê bibin, û ji ber vajî ve, nema Emêrika nîvro li xwe ba didin; di kenalê re derbas dibin.

Erdên dora kenalê milkê dewletên yekbûyî (dewleta cîmhûriyetên emêrika bakur ên yekbûyî) ne. Emêrikê di wextê aşiyê de ji di kenalê de esker bi xwedî dikir. Lê piştî ko bû şer hikûmetê ew esker zêde kirine. Tirs hebû ko japon xirabîna di kenalê de bikin û wê biretimînin.

Herwekî ji çirokiya jêrîn dixuye dilê japonan hebû; lê ji wan ne hatiye. Rojnameyên emêrikani dibêjin:

Di destpêka sala 1940î de memûrekî japonî, bi navê Otî Maygoşî; hati bû Emêrikê û di kunselosxana japonî ya Şikagoyê de bi cih bû bû. Digotin katibê konsilosxanê ye. Piştî çar mehan Maygoşî bi emirê hikûmeta xwe çû Panamayê û bû wekilê konsilos.

Maygoşî piştî ko gihast Panamayê nexweş ket û nexweşiya wî qedere du mehan ajot. Di vê midetê de Maygoşî bi peyayine welê re dida û distand ko li cem polîsê ew peyayine bişibhe dihatin hesêb. Ji lewre teşkîlatên emêrikani yê casûsiyê da bûn pey wekilkonsilê japonî.

Li 23ê Çiriya-paşîn 1941ê li gora rapora ko gihastî bû hikûmeta Emêrikayê Maygoşî casûsekî xeternak bû û hikûmeta wî ew bi wezîfeke mihim rêkiri bû Emêrikayê.

Polîsên sirî ew du caran di dora kenalê de û li nîzingî hawizên ko vê paşiyê hati bûn çekirin, dîtî bûn. Ber bi dawiya vê mehê miraqibên emêrikani yê Panamayê bêtêleke şifrekirî girti bûn. Bêtel ji bo casûsê « nîmere: 72 » bû. Di bêtelê de digotin, ji karê te mezinên te razî ne; her tiştê xwe hazir bike, li ser emirê ko tu ji me bistîni û di wextê ko emê şanî te bidin de divêt tu kenalê berhewa bikî.

Êdî ji emêrikaniyan re diviya bû bîzanin ev telêgraf ji kîjan hikûmetê dihat û casûsê

« nîmere 72 » kî ye. Li 2ê Kanûna-pêşîn serekê bercasûsiya emêrikani û zabîtekî bilindpaye ji bo îşê telêgrafê hati bûn Panamayê. Li 3ê Kanûnê ji serekê bercasûsiyê re mektûbeke bêimza hati bû. Di wê mektûbê de digotin ko casûsê « nîmere 72 » Otî Maygoşî, wekilkonsilê japonî yê Panamayê ye. Xwediyê mektûbê jê pêve digot heke Maygoşî û hevalên wî beriya 7ê Kanûnê ne hatine girtin ewê xerabîna mezin bikin.

Sibetirê Otî Maygoşî çû bû ziyareta waliyê emêrikani û jê re goti bû ko ji ber sebebên sihî ji konsilyê istîfa kiriye û dike vegere welatê xwe. Ji lewre hati bû nik wafî da ko jê xatir bixwaze.

Herçî memûrên bercasûsiyê lista mirovên ko dikirin dest daniyana ser hazir kiri bûn û li 6ê Kanûnê, wextê eşayê Maygoşî û hevalên wî dê bigirtana.

Maygoşî berî girtina xwe bi çand saetan bi niyeta hikûmetê hesiya û bi balafirekê terka Panamayê da û xwe gihande Emêrika nîvro.

Herçî hevalên wî tev de hatine girtin. Bi wan re hin xerîteyên kenalê û dînamît jî hate dîtin. Hevalên Maygoşî mikur hatine û her tişt gotine. Ji gotinên wan xuya dikir ko Maygoşî ji Tokyoyê emir girti bû ko li 6-7 Kanûnê bi nivê şevê ve kenala Panamayê berhewa bike. Maygoşî li gora wî emirî haziriya xwe kiri bû û talîmatin da bûn peyayên xwe.

Ji xwe li 6-7 Kanûnê japonan ji nişkekê ve dirêjî Emêrikayê kiri bû; avêti bû ser Perharbûrê.

Tiştê ko rojmayên emêrikani gotiye ev e. Ji aliyê japonan jî qala Maygoşî dikin. Radyowa japonî da zanîn ko Maygoşî bêl ko wezîfa xwe bi cih bîne terka Panamayê daye. Ji lewre ew bi xwe û sê hevalên wî bi îdamê mehkûm bûne û hirakîrî kirine. Yanî xwe bi xencerên xwe kuştine.

Rojnameyên emêrikani ev nûçe jî belav kirine. Lê dibêjin ev nûçe ne rast e, Maygoşî zindî ye, ev hîleke japonan e; da ko memûrên me şaş bikin û şopa peyayê xwe winda bikin.

QADIRÊ FERMAN

Kiriyariya Hawarê:

Ji bo Sûriyê 5 lîreyên sûrî - Ji bo welatên din lîteki inglîzî

Xwedî û gerîndeyê bepirsiyar: Mir Celadet

Alî Bedir-Xan, Şam—Sûriye

Directeur Propriétaire: Emir Djeladet Aali

Bedir-Khan, Damas-Syrie

ŞAM — ÇAPXANA TEREQIYÊ — 1943

fram:

185 Hedio min delige.

hejmar 30 rabûn i rûnîstîkî
31 ez mehînelê dîlîmî
" 36 Kerisê Mîncayê Êhmed
Klankên me hejmar 33

745

Les jeu 42

Rizel 743 Selaheddin

clayende domateus, tris.

pêsîger, m. f. - devant de la
maison, espérance

ardû

combustible

